UNIVERSITY OF ARIZONA
39001003365130

C063

9
L5
v. 25
1898

c. k. reálka.

LISTY FILOLOGICKÉ.

Vydávají se

nákladem Jednoty českých filologů v Praze.

prof. D 110/e

Odpovědní redaktoři

Jan Gebauer, Jos. Král, Fr. Pastrnek.

C. K. STÁTNÍ REÁLKA * V HRADCI KRÁLOVÉ *

Prof VII 2/1952 7

ROČNÍK DVACÁTÝ PÁTÝ.

V PRAZE.
Tiskem F. Šimáčka.
1898.

Uvolněno k prodeji
SVK Hradec Králové

Obsah ročníku dvacátého pátého.

Pojednání.

Strana

O přízvučném napodobení starověkých rozměrů časoměrných. (Prosodie české část druhá.) Napsal Josef Král . . . . 1—73

Třetí ukázka Historické Mluvnice jazyka českého. Od J. Gebauera . . . . . 73—124

Klasobraní po rukopisích . . 124—135, 194—200, 259—280, 384—404, 453—478

O nově objevených básních Bakchylidových. Referuje Frant. Groh . . . . . 161—172

Filologické drobnosti (I. K Hor. sat. I. 4. 6 nn. — II. K Hor. sat. I. 10. 56 n.). Josef Král . . . . . 172—194

Studie k Aristotelovu spisu Ἀθηναίων πολιτεία. Napsal Frant. Groh . . . . . 241—253, 321—360, 425—452

Příspěvky epigrafické. Podává Frant. Groh . . . . . 253—258

O nových příspěvcích k poznání literární činnosti Husovy.

I. O novotvarech u Husa. (K. Novák.) . . . . . 361—365

II. Přízvučné verše Husovy. (J. Král.) . . . . . 365—384

Úvahy a zprávy.

E. Peroutka: Paul Allard, Le christianisme et l'empire romain de Neron à Theodose . . . . . 136—140

E. Peroutka: C. Weichardt, Pompeji vor der Zerstörung. Reconstructionen der Tempel und ihrer Umgebung . . . . 140—141

Frant. Krejčí: Mythologie Řekův a Římanův. Sepsal Leo Frant. Saska . . . . . 141—142

Frant. Groh: Sedm proti Thebám. Přeložil Dr. František Loukotka . . . . . 142—144

*

Strana

Josef Král: O podobenstvích v Homerově Iliadě. Studie Václava Hospodky 144
J. Polívka: Słownik wyrazów obcego a mniej jasnego pochodzenia, używanych v języku polskim ułożył Jan Karłowicz . . . . . 144—146
F. Pastrnek: A. J. Sobolevskij, Изъ исторіи русскаго языка 146—148
F. Pastrnek: A. J. Sobolevskij, О древнихъ русскихъ переводахъ въ до-монгольскій періодъ . . . . . 148—151
F. Pastrnek: Letto-slavica, par A. Meillet 151
F. Pastrnek: Етнографічні Материяли з Угорськоі Руси. Зібрав Володимир Гнатюк . . . . . 151—155
F. Pastrnek: Апокріфи і леґенди з українских рукописів. Зібрав, упорядкував і пояснив Др. Ів. Франко . . . . 155—156
F. Pastrnek: La loi du Vinodol traduite et annotée par Jules Preux 156
F. Pastrnek: Slovenská přísloví, pořekadla a úsloví. Sepsal Adolf Petr Záturecký 156
F. Pastrnek: O poměru jazyka písní národních k místnímu nářečí. Podává Ignác Hošek 157
F. Černý: Hlídka programmů středních škol r. 1897 . . . . 157—160
E. Peroutka: Dr. Ferdinand Hueppe, Zur Rassen- und Sozialhygiene der Griechen im Alterthum und in der Gegenwart . . . . . 201—203
Frant. Groh: Hilfswörterbuch zum Aristophanes von Prof. Dr. J. Hirschberg 203
Frant. Krejčí: Dr. O. Frant. Vaněk, Animismus se zvláštním zřetelem ku národům semitským . . . . . 203—205
Josef Král: Agamemnon. Tragoedie Aischylova. Přeložil Vincenc Kočvara . . . . . 206—207
J. Polívka: Т. Флоринскій, Лекціи по славянскому языкознанію. Часть вторая . . . . . 208—215
Fr. Pastrnek: Jazyk československý . . . . . 215—238
Josef Zubatý: Quaestiones grammaticae et etymologicae. Scripsit Johannes Rozwadowski . . . . . 238—240
J. Polívka: Српски штампари у Румунији. Белешке Стојана Новаковића 240
Frant. Groh: Menander's *Γεωργός*. A revised text of the Geneva fragment with a translation and notes by Bernard P. Grenfell and Arthur S. Hunt . . . . . 280—283
Frant. Groh: Die griechischen Papyrusurkunden. Ein Vortrag von U. Wilcken . . . . . 283—284
Frant. Groh: Recueil d'inscriptions grecques. Par Charles Michel . . . . . 284—285
Frant. Groh: Bernh. Bursy, De Aristotelis *Πολιτείας Ἀθηναίων* partis alterius fonte et auctoritate . . . . . 285—286

Strana

Frant. Groh: Aristotelis de arte poetica liber. Recognovit brevique adnotatione critica instruxit I. Bywater. — Aristotle's theory of poetry and fine art. With a critical text and translation of the Poetics by S. H. Butcher. Second edition . . . . . 286—287
Frant. Groh: Bakchylides. Von U. von Wilamowitz-Moellendorff . . . . . 288—289
Josef Zubatý: Grammatik der oskisch-umbrischen Dialekte von Robert von Planta. Zweiter Band. — The Italic Dialects edited with a grammar and glossary by R. S. Conway, M. A., Professor of Latin in Univ. Coll., Cardiff etc. 289—292
Em. Peroutka: Wilhelm Soltau, Livius' Geschichtswerk, seine Komposition und seine Quellen. Ein Hilfsbuch für Geschichtsforscher und Liviusleser . . . . . 292—294
Em. Peroutka: Method Molčík, Cestopisné obrázky ze starého i nového Peloponnesu . . . . . 294—295
Em. Peroutka: Dr. Jiří Guth, Hry olympické za starověku a za dob nejnovějších . . . . . 295—297
Fr. Drtina: Dr. Fr. S. Kovář, K soukromé četbě z jazyků staroklassických . . . . . 297—300
Josef Zubatý: *ΧΑΡΙΣΤΗΡΙΑ*. Сборникъ статей по филологіи и лингвистикѣ въ честь Θеодора Евгеніевича Корша, заслуженнаго профессора императорскаго московскаго университета . . . . . 300—305
Josef Zubatý: Литовскій словарь А. Юшкевича съ толкованіемъ словъ на русскомъ и польскомъ языкахъ. Выпускъ первый. Изд. отдѣл. русскаго языка и словесности Импер. Академіи Наукъ . . . . . 305—306
Josef Zubatý: M. Mosswida Waitkuna przekład litewski pieśni Te Deum laudamus z r. 1549, wyd. Z. Celichowski . . 307
J. Polívka: П. А. Лавровъ: Жизнь и ученая дѣятельность П. І. Шафарика . . . . . 308—309
J. Polívka: И. А. Бодуэнъ-де-Куртенэ, Кашубскій „языкъ“, кашубскій народъ и „кашубскій вопросъ“ ЖМНПросв. 309—311
Josef Chlumský: Principes de phonétique expérimentale par l'abbé Rousselot, professeur à l'École libre des Hautes Études (Institut Catholique), directeur du Laboratoire de phonétique expérimentale du Collège de France. Première partie . . . . . 312—315
F. Pastrnek: Русскій Филологическій Вѣстникъ, издаваемый подъ редакціею проф. А. Н. Смирнова . . 315—320, 418—424
F. Pastrnek: Руські оселї в Бачцї (в полудневій Угорщинї). Написав Володимир Гнатюк . . . . . 404—406
Studien von der slovakisch-kleinrussischen Sprachgrenze im östlichen Ungarn. Von Olaf Broch . . . . . 406—407

Strana

Вук Стеф. Караџић. Негов рад на српском језику и правопису. Slavnostní řeč prof. Ljub. Stojanovića . . . 407—408
Hláskosloví nářečí jihočeských. II. část: Vokalismus. Podává Vavřinec Josef Dušek . . . . . 408—409
Evangelium Dobromiri. Ein altmacedonisches Denkmal der kirchenslavischen Sprache des XII. Jahrhunderts. Grammatisch und kritisch beleuchtet vom V. Jagić . . 409—410
Charakterystyka i geneza poetycznych utworów Ambroźego Metlinskiego. Napisał Cyryl Studziński 411
Новыя письма Добровскаго, Копитара и другихъ юго-западныхъ Славянъ. Трудъ орд. акад. И. В. Ягича 411—416
Aleksander Brückner: O Piaście . . . . . 416—417
Tomáš Snětivý: Vybrané části z Přírodopisu K. Plinía Sekunda. Přeložil a vysvětlivkami opatřil Josef Tvrdý . . . . . 478—480
Fr. Pastrnek: Miklosichs Jugend- und Lehrjahre. Von Dr. Matthias Murko 480

O přízvučném napodobení starověkých rozměrů časoměrných.

Prosodie české část druhá.*)

Napsal **Josef Král.**

I.

U nás se velmi často pronášela a dosud pronáší myšlenka, že čeština z jazyků moderních jediná je schopna prosodie časoměrné, že je to její zvláštní přednost, které třeba si vážiti, a že tedy již z té příčiny třeba prosodii časoměrnou v češtině zachovávati. Uvedli jsme některé takové výroky v první části své práce; tuto postačí tedy ujištění, že toto mínění bylo a je snad dosud téměř obecné. A přece není bludnějšího mínění nad toto. I jiné jazyky jsou v téže míře schopny časomíry jako čeština, jestliže veršují časoměrně bez ohledu na přízvuk. Vskutku také mnohé řeči moderní mají svou poesii časoměrnou. Vznikala všude současně s humanismem. Osvěžení starověkých literatur samo sebou vzbuzovalo snahu, napodobiti i na půdě domácí časoměrná metra antická, která proti prosté a někdy i velmi neumělé metrice domácí byla arci rozmanitější a dokonalejší. A jak již při holém napodobování bývá, napodobovala se tato metra otrocky věrně, t. j. opět časoměrně, i když jazyk pro odchylnou povahu svého přízvuku se tomu vzpíral.

Bohužel jest mi tato stará literatura doby humanistické z velké části nepřístupna, i musím se při této pro nás zajímavé věci spokojovati často zmínkami z jiných děl přejatými, nemoha ani někdy s určitostí tvrditi, že, co odjinud vypisuji, je správné. Proto také zřejmě naznačuji, pokud věc znám z vlastní či z cizí zkušenosti. Zajisté neuvádím asi také všeho, co při větší přístupnosti této staré literatury bylo by možno uvésti.

Časomíra vystupuje nejprve, zároveň se vznikem humanismu, v Italii.

---

*) První část pojednání o prosodii české uveřejněna jest v Listech fil. 1893.–1897.

Tam pokoušel se učený malíř a architekt Leo Battista Alberti († 1472) zavésti v literaturu antický hexametr a pentametr (K. M. Sauer, Geschichte der italienischen Literatur, Leipzig 1883, str. 136), podobně o něco později biskup Claudio Tolommei († 1555); tohoto následoval také Annibal Caro (1507 až 1566). Snahy jejich byly však marné; pokusy jejich se neujaly (Sauer, str. 290; srv. o té věci také Bouterwekovu Geschichte der Poesie und Beredsamkeit seit dem Ende des dreizehnten Jahrhunderts. II. Band, Göttingen 1802, str. 217 n.)

Bohužel básně těchto mužů nejsou mi přístupny. Co jsem se o pokusech Albertiho dočetl, je tak neurčité, že nelze poznati, zdali veršoval časoměrně či napodobil-li pouze některá metra starověká přízvukem. Z básní Claudia Tolommeiho uvádí Bouterwek na u. m., str. 217 ukázku, z níž poznáváme, že jeho napodobení hexametru a pentametru bylo vskutku časoměrné Srv.:

Orna il colle vago, Parnaso, or adorna la fronte
quinci di santi rami, quindi di frondi sacre.
Spargi intorno i fiori con colta amaranto viole,
colma d'odor tutta, spiri la bella via.*)

O časoměrné verše pokoušeli se v době humanistické také Francouzové. Nejznámější je pokus, jejž učinil v XVI. stol. Jean Antoine de Baif (1532—1589) v »Etrénes de poézie fransoèze« a metrickým spracováním žaltáře (srv. Sammlung französischer Neudrucke 9: Jean Antoine de Baifs Psaultier . . . Zum erstenmal herausgegeben von Dr. Ernst Joh. Groth, Heilbronn 1888). Učinil tak ze snahy, aby básně francouzské staly se zavedením prosodie časoměrné vhodnější k hudebnímu přednesu, tedy z téže snahy, která vedla k časoměrné prosodii i Blahoslava. Trojí spracování žalmů zanechal Baif v rukopise; nebylo dříve uveřejněno až na některé ukázky. Teprve Groth vydal úplně 68 žalmů, pocházejících z r. 1569.

Žalmy Baifovy složeny jsou v rozmanitých rozměrech, jambických, ionských, paionských, anapaestických, v strofách alkajských, asklepiadských, sapfických, choliambech atd., zkrátka ve všech téměř známějších metrech antických.

Uvádím tu několik veršů na ukázku.

Připomínám, že Baif užívá ve svém překladu zvláštního pravopisu, jenž od nynějšího značně se liší. Přepsal jsem za pomoci prof. Jarníka tyto ukázky pravopisem nynějším. Prosodii Baifovu třeba ovšem posuzovati dle skutečné výslovnosti; na př. ennemis měří Baif ∪ ∪ — (a píše také énemis); stejně měří châtier (a píše chatiér). Vokál před vokálem třeba ovšem elidovati. Baif vokál koncový v tom případě vůbec nepíše; píše

*) Třeba ovšem v italských, jako i ve španělských verších, vokál před vokálem elidovati.

na př. an kolér' ō . . . m. en colère, o . . ., kar je march' innosant m. car je marche innocent a j. v. Také třeba vyslovovati tak zv. němé e; na př. sous la fumant*e* fureur — ∪ ∪ — ∪ ∪ —.

Žalm III (uvedeného vydání str. 5) složen jest jediným dlouhým systémem anapaestickým:

Mon Dieu que de gens! combien d'ennemis,
qui se sont élevés pour me courir sus!
Plusieurs murmurent encontre de moi,
il n' a de son Dieu confort ne secours.

Poslední kolon systému je ovšem paroimiakos.

Žalm VI (str. 8) přeložen jest metrem elegickým:

En colère, o Seigneur, ne me viens, convaincre de forfait,
ni ne me viens châtier sous ta fumente fureur.
Aie de moi pitié. Je me sens trop faible de mon mal.
Viens me guérir; mes os sont de vigueur dénués.

Žalm XXVI (str. 37) psán je kretiky:

O Signeur, juge-moi: car je marche innocent.
Assuré suis de Dieu: rien ne m' ébranlera.

Žalm LV (str. 81) složen je strofou sapfickou:

Entends, o Bon Dieu, ma devôte oraison:
au besoin ne va te cacher de mon cri.
Entends et reponds. Te priant je bruirai
en me lamentant.

Časoměrná Baifova báseň trochejská otištěna také v Darmesteterově a Hatzfeldově knize »Morceaux choisis des principaux écrivains en prose et en vers du XVIe siècle«, Paris 1882, str. 248.

Baif nebyl však první, jenž se o časoměrné verše pokusil. Již před ním neznámý jakýs Mousset překládal Iliadu a Odysseii hexametrem časoměrným. Začátek Iliady zněl:

Chante, déesse, le coeur furieux et l'ire d'Achille,
Pernicieuse, qui fut . . .

Z r. 1553 pochází jedno časoměrné distichon od Jodellea; r. 1555 skládal Denizot hendekasyllaby, r. 1556 psal Pasquieur elegii v distichách.

R. 1562 Jacques de la Taille složil spisek »La manière de faire des vers en françois comme en grec et latin«, vydaný teprv r. 1573; pozoruhodno, že — jako původci našich »Počátků« r. 1818 — zaváděti chtěl nesnadnou časomíru také proto, aby nemohli se do poesie plésti lidé nepovolaní. Baifovi tento spis zůstal neznám.

Claude Butet, Passerat, Rapin, Lanoue, d'Aubigné, Turgot pokusili se o časoměrné verše rýmované (v. o tom všem Darmesteter a Hatzfeld, Le seizième siècle en France, Paris 1878, str. 113 n.). Není správné, co tvrdí Jeřábek (Stará doba romantického básnictví, v Praze 1883, str. 30), že Baif pokusil se pouze o časoměrné francouzské hexametry a že zůstal s pokusem tím osamělým.

U Španělů pokusil se o totéž Esteban Manuel de Villegas (1595—1669) ve sbírce básní Amatorias (vyšla r. 1617). Tak na př. napodobil v hexametrech starověké básně bukolské:

Lycidas, Corydon, Corydon el amante de Philis,
pastor el uno de cabras, el otro de blancas ovejas,
ambos a dos tiernos, mozos ambos, Arcades ambos,
viendo que los rayos del sol fatigaban el orbe,
y que vibrando fuego feroz la canicula ladra,
al puro cristal, que cria la fuente sonora,
llevados del son alegre de su blando susurro,
las plantas veloces mueven, los passos animan,
y al tronco de un verde enebro se sientan amigos.

Skládal také časoměrně pentametry a strofu sapfickou; srv. na př.:

Dulce vecino de la verde selva,
huesped eterno del Abril florido,
vital aliento de la madre Venus,
Zephyro blando.

Bez vady arci ty verše nejsou.

Širší výklad o tom je v »Geschichte der Poesie und Beredsamkeit seit dem Ende des dreizehnten Jahrhunderts.« Von Friedrich Bouterwek. Dritter Band, Göttingen 1804, str. 478 n., zvláště str. 485 n.

Dle »Historia de la literatura española« por M. G. Ticknor, traducida al Castellano . . . por D. Pascual de Gayangos . . . y D. Enrique de Vedia, Tomo tercero, Madrid 1854, str. 225 již čtyřicet let před Villegasem podal Bermudez ve sborech svých dvou tragoedií dva pokusy o napodobení meter antických. Villegas ani Bermudez v pokusech svých neměli prý následovníků.

V Anglii první Filip Sidney (1554—1586) pokusil se ve svém pastýřském románě »The countess of Pembroke's Arcadia« (London 1590) o časoměrné hexametry, pentametry a ódy sapfické. Za tétéž doby skládal časoměrné hexametry a pentametry také Abraham Fraunce; na př. v hexametrech je jeho báseň »Lamentations of Amyntus for the death of Phyllis, 1587 a j. v. (v. o něm S. Austin Allibone: A critical dictionary of english literature. Philadelphia, s. v.). Mnohem později r. 1737 pokusil se jiný muž, nejmenovaný, o totéž ve spise »An intro-

duction of the ancient Greek and Latin maesures into British poetry; attempted in the following pieces with a translation of Virgil's first eclogue: a translation of Virgil's fourth eclogue« atd. (London 1737).

Lessing ve svých Literaturbriefe (39. Brief v Hempelově IX. svazku Lessingových děl na str. 135 n.), jehož se tu hlavně držím, nemaje oněch děl samých po ruce, uvádí z posledního díla tyto časoměrné anglické hexametry z překladu čtvrté eklogy Vergiliovy:

Sicilian Muses to a strain more noble ascend we!
Woods and low tamarisk delight not every fancy.
Groves if we sing of, those groves be worthy a consul.
Now is the last epoch of song Cumaean arrived:
a new and wondrous series of things is arising.
Now is the bright virgin, now Saturn's sceptre returning. Atd.

Také německý překladatel některých básní anglických Šimon Grynaeus v knize svých překladů, vydané v Basileji r. 1757, která Lessingovi zavdala příčinu k tomuto listu, sepsal věnování své v časoměrných (ale špatných) hexametrech anglických.

U Němců v polovici XVI. století podobný pokus učinil Konrad Gesner ve spise »De differentiis linguarum tum veterum tum quae hodie apud diversas nationes in toto orbe terrarum in usu sunt,« vyšlém r. 1555. Uvedl také hned několik ukázek časoměrných veršů; na př. hexametrů:

Es macht alleinig der glaub die gläubige sälig,
und darzu fruchtbar zur lieb' und gütige hertzen
allwäg im menschen schafft er, kein müsse by jm ist atd.

Dále podal ukázku hendekasyllabů falaeckých:

Herr Gott, Vatter im himmlen ewig, einig,
syn nam werde geheiliget geeret.
Syn rych komme genädiklich, begär ich atd.

Muta cum liquida i liquida cum muta připouštějí u něho obojetnost posice; *s* nepočítává se někdy jako konsonant (unsern ⏑ —); jinak jsou verše jeho se stanoviska časomíry přesné (srv. o tom Karl Borinski, Die Poetik der Renaissance und die Anfänge der litterarischen Kritik in Deutschland, Berlin 1886, str. 30 nn.). Také grammatik Clajus (1578) a Eisenbeck ve svém spracování žalmu CIV (1617) užívají hexametru časoměrného (J. Minor, Neuhochdeutsche Metrik, Strassburg 1893, str. 299).

Borinski na str. 34 soudí, že popud k užívání časomíry v Německu vyšel od Francouzů.*)

*) Zajímavo je, že v XVI. století připouštěly se v prosodii německé podobné násilné synaloify, jako u nás; na př. wie͡ ist, so͡ ermlich, du͡ erscheinst; v. Borinski, str. 43.

Časomíra německá nachází zastance také později; ba ještě ve století XIX. jsou její přívrženci F. H. Bothe ve svých básních (1812) a Ed. Eyth (1851) v překladu Iliady (v. Cholevius, Geschichte der deutschen Poesie nach ihren antiken Elementen. II. Leipzig 1856, str. 462.*)

Voss napsal na Botha toto xenion:

Bothe, dein antikes Silbenmass, das du so empfiehlst,
prüfe mit ächtdeutschem Geiste doch und kritischem.

U Maďarů objevuje se v XVI. století rovněž prosodie časoměrná. Jan Sylvester (Erdösi) užil r. 1541 metra elegického a měl brzo dosti následovníků, kteří se pokoušeli o různá metra antická, tak že téměř ve všech následujících desetiletích vyskýtají se větší nebo menší básně ve formách antických, zvláště v distichách.

V XVIII. století veršovali tak Jan Molnár (1760), Josef Rájnis, David Baróti Szabó (1739—1819) a Mikuláš Révai. Jiří Kalmár sepsal maďarskou prosodii (1770), Rájnis metriku (1781). Hlavním zástupcem tohoto směru je Benedikt Virág (1752—1830). Směr ten nabyl největšího rozkvětu v druhém desetiletí našeho století působením Daniela Berzsenyiho (1776—1836), jenž, jako dříve Rájnis, byl netoliko výkonným básníkem časoměrným, nýbrž psal i theoreticky o maďarském verši. Vedle něho v tom směru působil Ladislav Tóth († 1820), František Kölcsey (1790—1838) a zvlášť Michal Vörösmarty (1800—1855), také Jan Czuczor a Ondřej Horváth (1778—1839) a j. Ještě v novější době jsou stoupenci toho směru Alexander Vachott (1818—1861), František Császár (1807—1858) a j.**)

U Švédů Jiří Stjernhjelm (1598—1672) užíval v epicko-didaktické básni »Hercules« a ještě v jiné básni své hexametru (v. Geschichte der skandinavischen Litteratur von Ph. Schweitzer, II. Leipzig, 1889, str. 151 n.). Ze Schweitzerova výkladu však nepoznávám, byly-li to hexametry časoměrné. Také výklad v »Geschichte der Literatur des skandinavischen

*) Bothe ve svých »Antik bemessene Gedichte«, vydaných r. 1812 (výtisku jich nemohl jsem se ani v Praze ani v universitní knihovně vídeňské dohledati), šetřil vlastně dle tvrzení J. Minora (Neuhochdeutsche Metrik, str. 35) zároveň i quantity i přízvuku slov.

**) Srv. o všem tom obšírné výklady v »Geschichte der ungarischen Litteratur« von Dr. Johann Heinrich Schwicker, Leipzig 1889, str. 247 nn., 369 nn., 444 n., 563 n. — O některých básnících tohoto »klassického« směru ovšem Schwicker netvrdí zřejmě, že veršovali »časoměrně«, že však básníci svrchu uvedení vskutku veršovali časoměrně, potvrdil mi výborný znalec jazyka maďarského i maďarské literatury prof. Jaroslav Vlček a podal mi i hojně tištěných ukázek časoměrných básní maďarských, starších i novějších.

Nordens«, dargestellt von Frederik Winkel Horn (Leipzig 1880), str. 303 je v této příčině neurčitý; o následovnících Stjernhjelmových v. u Horna str. 304.

Na Rusi pokusil se Meletij Smotrickij ve své grammatice, vyšlé r. 1619, přenésti řeckou prosodii na jazyk staroslovenský, ale neměl následovníků. Asi 150 let po něm pokusil se o hexametry, ale již přízvučné, Tredjakovskij; jeho následoval Sumarokov, Muravěv, Ruban, Galinkovskij, Vojejkov, Gnědič, jakož vůbec od dob Lomonosových (1711—1765) v básnictví ruském vládne přízvuk. Pokus Smotrického se tedy neujal (v. Šafaříkovu Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten, zweiter Abdruck, Prag 1869, str. 178, pozn. 4 a pojednání Paroubkovo K dějinám českého verše, Dvacátá šestá výroční zpráva c. k. střední škole na Malé Straně v Praze za školní rok 1893, str. 11 n.*)

Ze Srbů a Chorvátů skládali rozličná metra antická časoměrně: Matouš Magdalenić (r. 1670), Matěj Petr Katančić (nar. 1750, † 1825), Antonín Ivanošić († 1800),

---

*) Otakar G. Paroubek v pojednání tomto — je to pokračování jeho pojednání, o něm z jsem pronesl úsudek v Listech fil. XX (1893), str. 234 n. — má opět mnoho podivuhodných výroků. Tak prý slovanština jako jiné jazyky pozbyvši prvotného stadia řeči spravovala se kvantitou hlásek či časomírou, až dospěla k oné době moderních jazyků, kde přízvuk stal se vladařem (str. 5). Což pak myslí vskutku p. Paroubek, že přízvuk je něco teprv později do řeči vneseného, a zná tak málo novější bádání jazykozpytná, že má dosud takové staromodní, dávno vyvrácené názory? Dobrovský stal prý se výrokem svým o českém přízvuku pro »naše verše osudným« (str. 5). Na str. 9 děje se opět zmínka o pěvci Lumírovi a na str. 10 čteme stesk do mistrů kolleje Všech Svatých, že prodali r. 1603 »Carminum boemicorum volumina octo«. Barbaři! Jistě v nich bylo ještě asi 29.000 veršů RK, které Hankovi, protože je páni mistři prodali, nepodařilo se objeviti. Ostatně tento stesk na nevlastenecké mistry pražského učení byl již kdysi na obranu našich makavých falsifikátů uveřejněn. Český hexametr čistě přízvučný nemá prý té plynulosti, jako verš srbsko-chorvátský, ježto český přízvuk je jednotvárný a srbský tak rozmanitý (str. 21). Opětně uvádí tu p. Paroubek tvrzení (str. 28), že desetislabičný verš je z první polovice XVIII. věku. Záhady, jak jej tedy mohli znáti skladatelé básní RZ a RK, jsou-li to památky staré, však nám p. Paroubek opět nevysvětluje; zdá se, že si vůbec není vědom, co toto tvrzení pro RK a RZ značí. Věře tak skalopevně v RK a RZ, musí věřiti arci i ve falsifikáty Verkovičovy (str. 37 a 40). Na teže straně 37 v pozn. zavrhují se fonografické pokusy jakožto neprospěšné časomíře české. I v polabštině (!) již se dle p. Paroubka hlásí zásada nauky prof. Jos. Durdíka (str. 42). Stach byl přední básník Parnassu své doby (str. 52) atd. atd. K čemu z tak nesprávného pojednání ukázek více? Přesvědčovati p. Paroubka o jiném, bylo by marnou prací. On bude do smrti věřiti v přípustnost časomíry v češtině, o důvody proti ní uvedené se nestaraje, jako bude do smrti věřiti v pravost RK a RZ, ač je otázka o jich pravosti nebo nepravosti rozřešena a dosud nic nebylo uvedeno na jich prospěch, co by vůbec stálo za řeč.

Karel Pavić (nar. 1779), František Milinković. Ze Slovinců Martin Naglič a Valentin Vódnik (1758—1819). Vedle toho děly se i pokusy o přízvučné napodobení meter antických; v. o tom obšírnější výklad v článku P. J. Šafaříka »Ohledy metrického veršování illyrských Slovenův« v Kroku III (1836), str. 21 n.

Uvádím tu na ukázku několik distich Katančićových z r. 1779 z básně »Miloglas i Slavodrug«:

Glas oni sladko slušat, vitrić kada puhne zapadni,
líšće kad uztrepti, grančica kad se vije.
Il kada joca slavul' gustoj milołubno na liski,
gerlica kad tuži, kadli kosić fićuka.
Al slušati sviralu v olovom, Miloglase, zalitu
bjelim, biva meni veće veselje mnogo.*)

O polské verše časoměrné pokusil se Tadeusz Nowaczyński (1717—1794) v knize »O prozodii i harmonii języka polskiego«, vydané ve Varšavě r. 1781. V knize té dokazoval, že v jazyce polském možno skládati verše časoměrné. Neměl však při pokusu svém následovníků (srv. Historya literatury polskiéj v zarysach K. Wł. Wójcickiego. Wydanie drugie. Tom. III, Warszawa 1860, str. 371).

Několik jeho veršů z překladu IV. eklogy Vergiliovy uvedeno ve »Výtahu z řeči Jana Kosakowského . . .« (Prvotiny 1814, 2, str. 12):

Nuž Sycyliyskie Muzy, do wyższych weźmy się rzeczy.
Czyż gaje wszyscy lubią, tomaryszki, i krzewie poziemne?
Jeśli śpiewamy lasy, niech będą konsula godne.

Srv. o tom též uvedené pojednání Paroubkovo, str. 49 n.

O podobných pokusech Kucharského v r. 1826 v. Listy fil. XXI (1894), str. 242.

Je známo, že v starověku a středověku i jiní národové mimo Řeky a Římany měli prosodii časoměrnou; v starověku na př. Indové.

Stručný výklad o jich časoměrné prosodii, pořízený na základě starého pojednání Colebrookeova, ale se stanoviska metrického daleko zajisté správnější, podává Westphal v »Allgemeine Metrik der indogermanischen und semitischen Völker« (Berlin 1892), str. 489 n., nehledíme-li k jiným speciálnějším pojednáním.

Také Arabové měli prosodii a metriku časoměrnou (srv. o tom Freytag, Darstellung der arabischen Verskunst,

*) Více viz o těchto mužích v Pavla J. Šafaříka »Geschichte der südslawischen Literatur« I - III. (Prag 1864—1865), kde příslušná místa dle indexu snadno se shledají.

Bonn 1830), ač prý nikoliv od Řeků přejatou; naproti tomu je nepochybno, že svou metriku přenesli i k Novo-Peršanům (ib. str. 16). Přízvuku se u nich nehledí (ib. str. 45). Že ji prostřednictvím Peršanů přejali od Řeků, dokazuje Westphal v »Allgemeine Metrik«, str. 477 n.; tamtéž je i stručný výklad o časoměrné poesii perské středního a nového věku (str. 485).

O těchto prosodiích časoměrných zmiňuji se tuto jen mimochodem, protože mi tu jde jen o časoměrné prosodie jazyků moderních.

Přehlédneme-li tento výpočet národů moderních, kteří se pokusili o časomíru, a máme-li zření zároveň i k dobám, v nichž u nich vznikla, shledáváme, že časomíra šíří se zároveň s humanismem. Z Italie, jak se zdá, vychází (koncem stol. XV.), objevuje se brzo na to v polovici XVI. stol. ve Francii a současně v Anglii, Německu, v Uhrách a Španělsku. O něco později vyskytuje se ve Švédsku a na Rusi (počátkem XVII. stol.) Jenom u Srbů a Chorvátů vyskytuje se teprv koncem XVII., u Poláků koncem XVIII. stol., ovšem jsou-li zprávy naše o ní úplné a spolehlivé.

Že toto současné vystupování časomíry děje se všude z téže příčiny, je samozřejmo; v latinské literatuře humanistické ožila opětně nejrozmanitější starověká metra časoměrná, i jest přirozeno, že se dály pokusy užívati jich také v jazyce vlastním. Na tento vznik časomíry u různých národů nepůsobila však pouze snaha napodobiti metra antická, nýbrž zajisté k šíření jejímu přispěl nemálo i úzký vzájemný styk humanistů samých, třeba bychom to neměli určitě dosvědčeno. Že časomíra německá nevznikla bez působení časomíry francouzské, bylo již výše připomenuto.

Bylo by zajisté podivno, kdyby v Čechách, jež s okolními zeměmi na západě byly vždy v úzkém styku kulturním a jež ovšem také podlehly touž dobou modernímu tehdy proudu humanistickému, časomíra se nebyla objevila. Vskutku současně téměř s Baifem a Gesnerem vystupuje s prvním pokusem časoměrné theorie prosodické Blahoslav. Časoměrné pokusy Baifovy byly ovšem tou dobou jen v rukopise; ale výše uvedený pokus Gesneruv uveřejněn byl r. 1555, tedy několik let před uveřejněním theorie Blahoslavovy. Nemáme, pokud vím, nikterak dosvědčeno, že by Blahoslav pokusy těchto mužů byl znal, ale je to zajisté pravděpodobno. Německou literaturu humanistickou naši humanisté, kteří vzdělání svého často nabývali v Německu, zajisté znali. O nějakém spojení Blahoslavově s Baifem, ať přímém ať nepřímém, není, tuším, zpráv. Ale nápadné je, že Blahoslav právě tak, jako Baif, utíká se k časomíře proto, aby se pomocí její písně staly vhodnějšími k hudebnímu přednášení, a že u obou

časomíra objevuje v oboru poesie náboženské.*) Komenský později pokusy Francouzů a Němců o básně časoměrné jistě znal. Vyplývá to z listu jeho k Montanovi (v. Paedagogické rozhledy V, 1892, str. 130), v němž se zmiňuje o knize Theodora Bezy (de Bèze, 1519—1605) »De francicae linguae recta pronuntiatione« a pokusy o francouzské verše časoměrné zavrhuje. Marným a skoro směšným zdá se mu pokus o časoměrný německý hexametr. Uvádí jeden takový hexametr z německé mluvnice Jana Claja (v. XVI. stol): »Ein Vogel hoch schwebet, der nicht wie andere lebet.«**)

Tyto pokusy o zavedení veršů časoměrných u všech jmenovaných národů zůstaly osamělé a brzo zanikly; pouze u nás a u Maďarů theorie časoměrná do jisté míry se zakotvila a udržovala po delší dobu.

Příčiny, proč se jinde neudržela, jsou zřejmé; poznalo se záhy, že se povaze jazyka příčí, ježto nutí k zanedbávání přízvuku a nepřirozenému vyslovování. Všude po krátkém poblouzení vrátila se prosodie k základu svému národnímu. Pouze u nás a u Maďarů asi ta věc, že přízvuk a trvání slabik nejsou v tak častém spojení jako v jazycích jiných, spůsobila, že se časomíra udržovala déle přese vše zanedbávání přízvuku. Je s podivením, že Komenský nepřirozenost německých a francouzských veršů časoměrných dobře znamená, ale nepřirozenosti českých veršů časoměrných necítí, ačkoli ony verše francouzské a německé nejsou o nic horší než české! U nás konec tomu blouzení učiniti chtěl Dobrovský, postaviv metriku českou na staré, jedině přirozené základy. Dobrovský vykonal u nás touž úlohu, jako na př. u Němců Opitz. Jak se stalo, že i po jeho jasných výkladech časomíra opět se vzkřísila k životu, bylo vyloženo šíře v prvním díle této práce. Odpor vyšel z neznalosti věci a podivné jakési pomatenosti pojmů, která i v přízvučníku Klopstockovi, protože

*) Druhý přídavek k Blahoslavově »Musice«, v němž Blahoslav dotýká se časoměrné prosodie, psán jest před r. 1564, as na začátku let šedesátých (v. O. Hostinského »Jan Blahoslav a Jan Josquin« v Rozpravách české akademie císaře Františka Josefa, v Praze 1896, str. LXXI), některé francouzské a německé pokusy básní časoměrných pocházejí z doby dřívější. Blahoslav, jenž sám v Německu studoval a častěji meškal, mohl tam tyto pokusy německé, a snad i francouzské, i dříve, než byly uveřejněny tiskem, poznati a mohl býti jimi k tomu veden, aby se o něco podobného pokusil i v češtině. Ale na druhé straně nelze přehlédnouti, že svou theorii časoměrnou měl Blahoslav mnohem dříve v mysli než napsal a vydal své »Přídavky k Musice«, právě tak jako Baif delší dobou myšlenkou svou se obíral, a že k této theorii a k pokusům v ní mohl býti veden i samostatně z týchž příčin, jako někteří současníci jeho ve Francii a Německu. Bez určitých svědectví otázku, je-li Blahoslav v těchto svých pokusech samostatný či byl-li k nim veden jinými, mně aspoň rozřešiti nelze. K tomu by bylo třeba, aby mi aspoň kniha Gesnerova, vyšlá r. 1555, byla přístupna.

**) Mně obě tyto knihy jsou nepřístupny.

užíval meter antických, hledala oporu pro prosodii časoměrnou, částečně také z příčin osobních. Na Šafaříka jistě působilo i současné časoměrné básnění Maďarů.*)

Přehlédneme-li výše podaný stručný přehled o časoměrných pokusech básnických u různých národů moderních, přesvědčíme se zajisté, že jen z holé neznalosti věci pořád se u nás vykládá, jako by čeština jediná z jazyků moderních byla »schopna« časomíry. Není to její vlastnost osobitá, kterou by před jinými jazyky měla: i jiné jazyky jsou v tétéž míře časomíry »schopny«, jako čeština, a dokázaly to i praktickými pokusy v ní.

Že tato »schopnost« češtiny, skládati verše časoměrné, jest jen domnělá, bylo v první části tohoto pojednání dokazováno na různých místech. Nezbývá než jednotlivé tyto důvody proti přípustnosti časomíry v češtině stručně shrnouti.

II.

Časomíra je možná a nutná jen v jazycích s přízvukem po výtce musikálním (tónickým, melodickým), zpívavým, hudebním, t. j. takovým, kde slabika přízvučná pronáší se vyšším tónem, nikoli větším důrazem. Jazyky s přízvukem exspiratorním (dynamickým), důrazovým, t. j. takovým, kde slabika pronáší se větší silou hlasu, větším důrazem, nejsou časomíry schopny.

Z té příčiny v řečtině i sanskrtu, kde přízvuk původně byl musikální, vyvinula se časomíra sama sebou, a musila se vyvinouti. Poněvadž rhythmický přízvuk, iktus, jímž rhythmizomenon rozděluje se v pravidelné oddíly, takty, jest vždy důraz, nemohlo se ani v řečtině ani v sanskrtu užívati k sestavování rhythmických řad z rhythmizomena řeči přízvuku slov, poněvadž právě tento přízvuk nebyl důrazem. Obě řeči neměly žádného v mluvených slovech pravidelně se vracejícího důrazu. Přízvuk důrazový ke zvláštnímu vytknutí jednotlivých slov neb slabik, jenž se ovšem i v těchto řečech vyskýtal, nebyl tak častý, aby se ho k tomu účelu mohlo užívati.

Důraz rhythmický, iktus, musil tedy býti v těchto řečech od rhythmizomena řeči nezávislý. Byl by se mohl ovšem klásti důraz rhythmický také na slabiky přízvučné, t. j. na slabiky s vyšším tónem. Ale v tom případě byla by s rhythmem spo-

*) U německých metriků dlouho se užívalo o slabikách terminů lang a kurz ve smyslu prosodisch lang a prosodisch kurz, t. j. o slabikách přízvučných a nepřízvučných. Tyto terminy, zbytečně a nešťastně ze starověké metriky přejaté, zaváděly nejen mnoho našinců, ale i mnoho Němců k mylnému domnění, jako by se jimi chtěla naznačovati skutečná délka a krátkost slabik.

jena bývala také určitá jednotvárná melodie; proto tento způsob veršování se pro jazyky ony nehodil. Naproti tomu veršování dle časomíry, při němž kladl se rhythmický důraz, iktus, zpravidla na slabiky dle jich trvání co do času, bylo nejen dobře možné, ale poskytovalo i jiných výhod. Jestliže se rhythmizomenon řeči rozdělovalo v takty dle trvání slabik, bylo možno dosíci taktů co do stejnosti dosti přesných. Mimo to rhythmický přízvuk, jenž je důraz, kladený při rozdělování rhythmizomena v takty na určité slabiky, přízvuku musikálnímu, vyššímu to tónu, nevadil. Musikální přízvuk při tomto způsobu veršování obstál vedle důrazového přízvuku rhythmického. Kdo časoměrný verš řecký nebo sanskrtský přednášel, mohl naznačovati i důraz rhythmický i zároveň přízvuk slov, a nemusil tedy při přednášení verše dbáti jen jednoho z obou přízvuků a zanedbávati druhého. Indové i Řekové ve svých verších přízvuku slovného mohli šetřiti a vskutku šetřili. O Řecích je známo, jak byli při chybném přízvukování slov citlivi, jako jest ostatně citlivý v tom ohledu každý národ, také my. A tato jejich citlivost pro správné přízvukování vedla je, jak vidíme z nedávných nálezů hymnů delfských (v. Listy fil. XXIII, 1896, str. 47 n.), také k tomu, že aspoň později při skládání melodie toho hleděli, aby slabika přízvučná nedostávala tónu nižšího než okolní slabiky nepřízvučné.

Prosodie časoměrná trvala u Řeků i u Indů déle, než přízvuk musikální. Přízvuk ten během dob se znenáhla měnil v přízvuk důrazový. Jakmile se to stalo, stala se i v těchto jazycích časomíra vlastně nepřípustnou. Nicméně se i potom, jakožto prosodie v národu již utkvělá a vyvinutá, udržovala, a to nejen u Indů — dle laskavého upozornění prof. Zubatého —, nýbrž také u Řeků. U Řeků panoval přízvuk musikální jistě ještě v době alexandrijské, jak vidíme z hymnů delfských. Kdy se úplně změnil v exspiratorní (změna ta jistě souvisí s nenáhlou změnou výslovnosti řecké), nelze stanoviti přesně. V době byzantské přízvuk řecký jest ovšem již docela exspiratorní; časomíra, ač se již jazyku nehodí, udržuje se však napořád, ale vedle ní vzniká, jak známo, prosodie nová, která časomíry slabik vůbec nedbá, avšak hledí do jisté míry (na konci verše) přízvuku, tedy prosodie v podstatě své přízvučná.

Latina měla přízvuk exspiratorní; její původní verš saturnský je, jak novější bádání tomu, kdo příliš houževnatě nelpí na starých názorech, jasně ukázalo, verš přízvučný, ovšem ještě nedokonalý a neumělý. Když se umělá literatura římská kolem polovice třetího století př. Kr. začala vyvíjeti, užívalo se aspoň pro jistý druh poesie tohoto starořímského verše (Andronicus, Naevius). Pro napodobení rozmanitých meter řeckých, jehož bylo třeba při čilém překládání dramat z literatury řecké, neumělý verš tento se arci nehodil; byl by se musil zušlechtiti a učiniti k tomuto

účelu spůsobilým. Ale k tomu nebylo ani dosti času ani snad dosti porozumění: básníci římští volili cestu sice kratší a pohodlnější, ale nesprávnou: napodobili metra řecká časomírou, otrocky a proti duchu jazyka. Ennius verš saturnský zavedením hexametru vytlačil z umělé poesie docela. Prosodie přízvučná však proto v latině nevyhynula: v době císařské objevuje se znova.*)

Do jazyků moderních dostala se časomíra v době humanistické z latiny, jako do latiny dostala se z řečtiny, a je v nich nepřípustna z týchž důvodů jako v latině.

Pro češtinu jsou to tyto:

I. V češtině při veršování časoměrném nelze v náležité míře vyhověti přízvuku, ani slovnému ani větnému. Nebo ježto náš přízvuk je důraz, a iktus rhythmický, jímž rhythmizomenon řeči rozděluje se v pravidelné oddíly, takty, rovněž je důraz, lze časoměrné řady v češtině čísti buď jen s přízvukem rhythmickým se zanedbáváním přízvuku grammatického, nebo naopak s přízvukem grammatickým se zanedbáváním přízvuku rhythmického. Prvým ruší se správná výslovnost, druhým rhythmus. Oběma bylo by lze vyhověti jen tehdy, kdyby oba přízvuky, grammatický i rhythmický, se stýkaly, totiž kdyby slabika přízvučná byla zároveň slabikou rhythmicky důraznou, slabikou s iktem. Proč takový spůsob veršování časoměrného, v theorii možný, nelze pro češtinu doporučiti, bude vyloženo níže.

Důvod tento proti časomíře, pádný a nevývratný, uvedl již Dobrovský.

II. Naše slabiky dlouhé, jak jsem dříve obšírně ve shodě se staršími vývody Hostinského vykládal (v. článek můj a Marešův »Trvání hlásek a slabik dle objektivné míry«, Listy fil. XX, 1893, str. 268 n.) nemusí býti o mnoho delší slabik krátkých, ježto podstata rozdílu mezi vokálem dlouhým a krátkým spočívá ne tak v jejich trvání, jako v jejich spůsobu vyslovení (legato — staccato). V řečtině tomu bylo jinak. Vokály dlouhé s průtažným přízvukem (na př. v σῶμα, μῆνις atd.) měly jistě trvání přibližně dvakrát delší než vokály krátké, ježto při vyslovení slyšeti bylo vokál taký dvakrát (sóóma a pod.). I vedlejší přízvuk, kterýž se v písmě nenaznačoval, býval, jak nyní víme, průtažný (srv. přizvukování οἶκοι a loc. οἴκοι, ve kterémž posledním slově druhé οι má vedlejší přízvuk průtažný). A snad i jiné vokály dlouhé měly trvání delší než naše, ježto přízvuk musikální vokalismu šetří (v řečtině je vskutku vokalismus velmi zachovalý)

*) O vývoji této přízvučné neboli »rhythmické« poesie srv. na př. pojednání W. Meyera »Anfang und Ursprung der lateinischen und griechischen rythmischen Dichtung« (Abhandlungen der philosophisch-philologischen Classe der kön. bayer. Akad. d. Wiss. XVII. Bd., 1886, str. 265 nn.). Připomínám, že vývoj této přízvučné poesie u Římanů i u pozdějších Řeků až dodnes není náležitě osvětlen.

a délek nezkracuje, jako přízvuk exspiratorní. Užívání polohové délky místo délky přirozené jistě bylo v řečtině původně jen výpomocné. V češtině tedy ani při veršování časoměrném nelze dosíci taktů co do trvání, pokud možná, stejných. Časomíra v češtině nemá pro verše té výhody, jako v řečtině. Ani jí nelze v češtině dosíci při pouhém rhythmizomenu řeči úplné přesnosti rhythmu.

III. Pro délku polohovou nemá čeština dosti citlivosti, ježto v češtině, jak svědčí objektivní měření, slabika s více konsonanty nemusí zabírati při vyslovení více času než slabika s méně konsonanty. Konsonanty vyslovují se často na ujmu vokálu slabiky (v. Listy fil. XXI, 1894, str. 346; čl. »Trvání hlásek«, Listy fil. XX, 1893, str. 272 nn.). Že v češtině ani nelze vyhověti náležitě přirozeným pravidlům o posici, ukázáno bylo v Listech fil. XXIII, 1896, str. 406.

III.

Nelze-li tedy časoměrná metra antická skládati v češtině časoměrně, aniž by se tím duchu jazyka činilo násilí, nezbývá než ohlédnouti se po jiné cestě, na které by bylo lze co možná věrně je napodobiti. Cest možných je tu několik; jedná se o to, která je nejsprávnější.

Ozývala se častěji myšlenka — ještě nejnověji ji pronesl Fischer (v. Listy fil. XXIV, 1897, str. 301) —, že by se metra antická měla a mohla napodobiti zároveň časoměrně i přízvučně. Bylo by to napodobení časoměrné potud, že by se jednotlivé takty co do trvání slabik vystihovaly věrněji, přízvučné potud, že by se přízvuku grammatického šetřilo, že by tedy tento přízvuk vždy spadal s přízvukem rhythmickým, iktem.

Takovýto spůsob veršování, jakkoli by se jím vyhovovalo obojímu principu prosodickému a jakkoli by se nikterak nepříčil povaze jazyka, jest však v praxi velmi obtížný, ba téměř neprovedný, poněvadž by se jím při veršování veliká část slov českých dle povahy rhythmu úplně vylučovala.

Mysleme si na př., že bychom tímto spůsobem skládali řady daktylské:

— ∪ ∪ — ∪ ∪ — ∪ ∪ . . . . .

V nich užívati by se mohlo pouze těch trojslabičných slov, v nichž prvá slabika byla by dlouhá, obě ostatní krátké; nebo jen těch slov dvouslabičných s následujícím enklitikem, jejichž první slabika by byla dlouhá, druhá krátká. I jednoslabičná slova poskytovala by podobných obtíží. Všecka tedy přečetná slova trojslabičná i dvouslabičná, v nichž by první slabika byla krátká nebo v nichž by některá z druhých slabik byla dlouhá, byla by

z řad daktylských (a anapaestických) vyloučena. Těch je zajisté značná většina. Veršovec nemohl by tu tedy většiny těchto slov českých užívati — byl by ve výboru slov zajisté na ujmu slovného výrazu neobyčejně zkrácen; ba někdy překládání stalo by se mu téměř nemožným, kdyby v několika souznačných slovech neměl výběru.

Podobně nemohlo by se v řadách spondejských užívati slov dvouslabičných, jejichž první slabika nebo obě byly by krátké, v řadách trochejských slov, jichž obě slabiky byly by krátké nebo druhá dlouhá, atd. Že takty vzestupné o arsi dvouslabičné (υ υ —) nebo trojslabičné (υ υ υ —) při tom spůsobu veršování by také činily obtíže, jako při veršování čistě přízvučném, netřeba ani připomínati. Všecky tyto obtíže přirozenou měrou vzrůstaly by při spletitějších metrech lyrických.

V novější době pokusil se takovým spůsobem převésti na jazyk český několik básní Horatiových Edvard Štolovský; i na jeho překladu lze ovšem všechny tyto obtíže seznati (v. Listy fil. XXI, 1894, str. 139 n.). Zkrátka tento spůsob překladu, jakkoli je v theorii myslitelný, je v praxi nesnadno provedný.

Bylo by lze také postupovati spůsobem, jaký naznačil r. 1802 Puchmayer; bylo by lze přijmouti v zásadě prosodickou theorii Puchmayerovu z r. 1802 ovšem s odstraněním jejích nedostatků a vad (v. Listy fil. XX, 1893, str. 345 n.).

Puchmayer pokládal slabiku přízvučnou za »prosodicky dlouhou«, ať byla dlouhá nebo krátká; ostatní slabiky pak měřil dle jich skutečného trvání jako dlouhé nebo krátké. Byla to kombinace prosodie přízvučné a časoměrné.

Kdybychom hleděli správně k přízvuku hlavnímu i vedlejšímu, slovnému i větnému (což arci Puchmayer nečinil), dostali bychom daleko větší počet stop než při prosodii ryze přízvučné a šetřili bychom netoliko přízvuku, nýbrž i přirozených délek řeči. Nese, dáme, nesou, dává jsou dle theorie přízvučné vesměs trocheje (— υ), ač je mezi těmito stopami při stejnoměrném jich vyslovení co do trvání možný rozdíl, poněvadž nemají slabiky vesměs stejně dlouhé; rozdíl třeba nepatrný, ale přece dobře znatelný. Dle zásady Puchmayerovy z r. 1802 je nese, dáme trochej — υ, nesou, dává spondej — —. Knížata byl by amfimacer (— υ —), po případě, hledíme-li k tomu, že vedlejší přízvuk na třetí slabice při zvláštním postavení slova ve větě zaniká, mohl by to býti také daktyl — υ υ; naproti tomu dávává, byl by to molossus — — —, líbáme tak zv. antibakchius — — υ nebo při zvláštním postavení slova ve větě, při němž by vynikl vedlejší přízvuk na třetí slabice, opět molossus. Tak bylo by slovo cítívává dispondej — — — —, závidíte ditrochej — υ — υ atd.

Stop vzestupných bylo by lze, jako při prosodii ryze přízvučné, dosíci jenom předrážením bezprízvučných slov jednoslabičných, po případě dvouslabičných; na př. že dám byl by jamb ∪ —, ale chci, asi vím anapaest ∪ ∪ —, ale dávám ionikos ∪ ∪ — —, že mívám bakchius ∪ — —. Pravé paiony — ∪ ∪ ∪ a ∪ ∪ ∪ — nejsou ani při tom spůsobu veršování možné, ježto tři krátké nepřízvučné slabiky nikdy se u nás za sebou nevyskytují. Rovněž tak nebylo by lze při této theorii napodobiti všecky tvary téhož taktu, zvlášť tvary rozvedené (na př. ∪ ∪ ∪ ∪ m. — ∪ ∪, ∪ ∪ ∪ m. — ∪ a j. v.).

Tato theorie byla by v podstatě přízvučná, ale lišila by se od theorie ryze přízvučné, nyní obvyklé, šetřením časových délek slabik nepřízvučných.

Nelze popírati, že rhythmické řady, tímto spůsobem složené, právě tím, že šetřením délek jednotlivé takty stávají se sobě rovnějšími, jsou urovnanější, lahodnější než řady, skládané spusobem ryze přízvučným. Puchmayer má ve své »Svatyni Venušině« (Nové básně IV, 1802) mnoho hexametrů, jež by této jeho theorii, poopravené se zřetelem k přízvuku vedlejšímu, plně hověly. Srv. na př. tyto verše:

necítí již vír té svaté bázně, co duši (str. 1)
překrásný blíž města se vznáší příbytek Ládin (str. 2)
až ho stiskne a sladkou dá co mu slíbila hubku (str. 4)
pak, ač bezděčný, ven na břeh zvolna ji sází (str. 5) a j. v.

Pro metra, jež připouštějí různé tvary taktu a při nichž, nemá-li se charakteristický ráz metra setříti, tuto různost tvaru taktů třeba zachovávati (na př. pro hexametr a pentametr daktylský, řady anapaestické), měla by tato theorie veliké výhody. V hexametru, pentametru i řadách anapaestických mohli bychom spondej vskutku vyjadřovati spondejem (přízvučně časoměrným) a nebyli bychom nuceni nahražovati jej na ujmu co možná přesné stejnosti taktů trochejem, jak nutno činiti při veršování ryze přízvučném.

Ale ta okolnost, že také při této theorii hojně slov českých z veršování v určitém rhythmu se vylučuje, činila by důsledné užívání této theorie velmi nesnadným. Jsem jist, že větší počet na př. hexametrů při důsledném provádění této thorie složiti nelze. Lze tedy i při napodobení meter výše uvedených hleděti k ní jen občasně, dle možnosti. Lze klásti tedy na př. spondej přízvučně časoměrný, pokud je to bez obtíže možno, ale připouštěti ovšem i trochej; třeba počínati si tedy zkrátka tak, jak si počínají také Němci při skládání těchto meter.*)

*) Pro verše německé, připouštějící různé tvary taktu, jež třeba zachovávati (na př. pro hexametr), žádají někteří metrikové němečtí až dosud ohledu k trvání taktu a tedy také ke quantitě slabik; na př.

Stálo by za pokus stanoviti, pokud by bylo možno při překladu delší básně z hexametrů, elegických distich nebo řad anapaestických této theorii vyhověti.*)

Ale pro metra jiná (na př. trochejská, jambická) byla by tato obtížná theorie úplně zbytečna. K obtížím pak, jež se staví v cestu přízvučnému napodobení časoměrných meter, přičiňovala by ještě nové.

Hledíme-li k obtížím takové theorie přízvučno-časoměrné a máme-li na zřeteli to, co již častěji v prvé části této práce bylo vyloženo, že totiž naše délky nejsou tak dlouhé, jak se obyčejně soudí, že rozdíl mezi vokálem krátkým a dlouhým spočívá spíše ve spůsobu jich vyslovení než v rozdílu jich trvání, a že tedy takty se slabikami dlouhými neliší se tak příliš značně od taktů se slabikami krátkými: nebudeme, tuším, na pochybnostech, že k napodobení starověkých meter antických nejlépe se hodí a nejpohodlnější je prosodická theorie ryze přízvučná.

Jest ovšem ještě jedna cesta, po které by bylo lze časoměrná metra antická napodobiti přízvučně, cesta, kterou nastoupil u nás první Nebeský a jíž v novější době držel se Frant. Šimáček (v. Listy fil. XXIII, 1896, str. 146 n.): nahražovati totiž metra antická metry jinými, která jsou češtině podajnější a obvyklejší.

Nebeský zásady, jimiž se při tom řídil, stručně vyložil v úvodě ku překladu Aristofanových »Rytířů« v ČČM., 1850, str. 602 n. Volil, jak praví, vždy rozměr našemu jazyku přirozený, jenž by měl co možná stejný účinek, jako metrum původní, třeba se od něho poněkud lišil. Leckdy si dovolil řecký verš zkrátiti, protože prý jazyk český stručností nad řecký a latinský vyniká, o čemž prý se každý přesvědčil, kdo z obou do češtiny překládal. Ubral tedy původnímu verši jednu nebo více slabik, v parabasi tři, při trimetru jednu nebo dvě, jelikož dle povahy našeho přízvuku jambický verš v trochejský proměniti musil,

---

slovo Sturmflut v trochejském verši je nezávadné, v hexametru takt Sturmflut zer(reist) pokládají někteří metrikové za závadný. V. o tom Minorovu Neuhochdeutsche Metrik, Strassburg 1893, str. 25 nn.; srv. i str. 34, 57 n., 59, 294 n. Proto žádá Minor (str. 297), aby v hexametru stopy dvouslabičné měly arsi, pokud možná, dlouhou, stopy trojslabičné aby měly arse, pokud možná, krátké. Přesného provedení této zásady ovšem nevymáhá. Mimochodem řečeno, jest metrika Minorova kniha velmi zajímavá. Obsahuje mnoho správných pozorování a výkladů, ale také leckteré omyly a tvrzení, s kterými bych souhlasiti nemohl. Mnohé omyly v knize té vznikly také nedokonalou znalostí starověké metriky.

*) O theorii Hostinského, podobné theorii Puchmayerově z r. 1802, ale ovšem přece částečně odchylné, promluveno v Listech fil. XXIII, 1896, str. 175 n.

k němuž pro uvarování jednotvárnosti přidal často ke konci přirážku.

Toto zkracování, po případě dloužení starověkých veršů je neomluvitelné, poněvadž se jím ráz starověkého rhythmu ruší z důvodů neplatných; jest to na př. holá smyšlenka, že čeština vyniká nějakou zvláštní stručností proti latině a řečtině. Sám bych na základě své zkušenosti odvážil se spíše tvrditi, že praegnantnost řeckých i latinských vazeb básnických, hojné elise ve verši (zvláště v latině) a j. působí často překladateli, nechce-li verše přidávati, značné obtíže.

Nebeský sám se v pozdějších svých překladech zásad těchto částečně zřekl; šetřil na př. jambického trimetru, neměně ho zbytečně v řady trochejské, a vůbec metra původní v partiích dialogických hledě zachovati. Ale rozměry lyrické i později zbytečně a ne na prospěch překladu zaměňoval jinými. Tak na př. v překladu Aischylova Promethea (v Praze 1862) ve v. 93 n. anapaestický systém změnil v daktylský (podobně i jinde); ve v. 115 a 117 n. rhythmus paionský jednou změnil v jambický, po druhé, jak se zdá, v anapaestický. Lyrické rozměry změněny často k nepoznání, nejvíce tím, že místo řad vzestupných volí se sestupné; někdy je ta změna zhola zbytečná. Na př. strofa v. 526 n. je v originále daktylo-epitritická a je v češtině zcela snadno napodobitelná; Nebeský užil tu převahou řad trochejských, řídčeji daktylských.

Na př. začátek strofy:

— ◡ ◡ — ◡ ◡ ⊔
— ◡ — — — ◡ ◡ — ◡ ◡ — —

přeložil, moha zcela dobře překládati věrně, téměř čistě trochejsky:

Nikdy světa vládce Zeus
s myslí mou se nestřetniž v sporu odbojném.

Ani počet taktů se neshoduje!

To je příliš pohodlné a zbytečné. Nebeský ani příliš nepřemítal a volil za rozměry původní jiné, jak se zdá, jen podle oka.*)

Takové tedy měnění původních meter je škodlivé a zbytečné. Časoměrná metra starověká třeba napodobiti přízvučně, a to co možná věrně. Prve však, než přikročíme k výkladu, pokud a jak třeba je napodobiti, nutno zmíniti se o povaze českého přízvuku a o pravidlech, jimiž se řídí.

---

*) Také u Němců, ač u nich napodobují se zpravidla časoměrné rozměry antické přízvukem dosti věrně, jsou překladatelé, kteří v překladech rozměry originálu zbytečně mění, v novější době na př. Wilamowitz-Moellendorff.

IV.

V každé řeči jest vlastně dvojí přízvuk, exspiratorní, dynamický (důrazový) a melodický, musikální, tónový (hudební, zpívavý). Pronášíme-li slabiku hlasem mocnějším, s větším nákladem výdechu, s větší exspirací, má slabika taková přízvuk exspiratorní, pronášíme-li ji vyšším hlasem, vyšším tónem, má přízvuk melodický. V prajazyku indoevropském, v řečtině a v sanskrtu po jistou dobu byl obyčejný přízvuk melodický; v novějších řečech indoevropských je přízvuk ten exspiratorní. Kdežto tedy starý Řek na př. ἔχω pronesl tak, že slabika ἔ měla vyšší tón než slabika χω, Novořek klade na ἔ větší důraz, důrazem ji dokonce dlouží, jako slabiku χω zkracuje, a vysloví écho.

I čeština má přízvuky oba, přízvuk obyčejný je však důrazový. Vyslovíme-li na př. lékař, slabika lé pronáší se mocnějším, silnějším hlasem; přízvuk český spočívá tedy v sesílení proudu výdechového (srv. co v příčině německého přízvuku vykládá Minor, Neuhochdeutsche Metrik, str. 61 n.). Síla tohoto výdechu, a tedy síla přízvuku, u rozličných osob je rozličná; někdo mluví s nepatrnou silou hlasu, mluví bezdůrazně, jiný s mocným hlasem, důrazně, markantně. I tatáž osoba za různých příležitostí užívá různé síly hlasu podle potřeby a často i podle své nálady.

Ale hlas nepohybuje se pořád v tétéž poloze; mluvíme brzo hlasem vyšším, brzo nižším, a zvláště v jistých případech hlas buď ponižujeme nebo povyšujeme. Mají tedy některé slabiky (a nemusí to býti vždy slabiky, opatřené přízvukem exspiratorním) tón vyšší než slabiky okolní, mají přízvuk melodický. Vyslovíme-li na př. opravdu?, první slabika *o* vysloví se silnějším hlasem než obě ostatní (má přízvuk exspiratorní), druhé dvě však hlasem vyšším, vyšším tónem (mají přízvuk melodický), ač je pronášíme hlasem slabším.

Různé osoby užívají různých stupňů melodického přízvuku; jsou osoby, jichž hlas při mluvení pohybuje se v mezích několika málo tónů, i říkáme o nich, že mluví monotónně; jiní mluví s větší rozmanitostí melodického přízvuku. Tento melodický přízvuk v řeči, zvláště když si oblibuje v určitých případech vracející se kadence, bývá jiným často nelibý, nebo aspoň nápadný, i říká se o osobách takto mluvících, že zpívají. I tatáž osoba za různých příležitostí užívá různých stupňů melodického přízvuku.

Přízvuku melodického nemá každé slovo ve větě, nýbrž mají jej jen slova některá; také není tento přízvuk spojen vždycky s přízvukem důrazovým, nýbrž je na něm nezávislý a klade se, jak jsme již z příkladu uvedeného viděli, i na sla-

biky jiné než jsou ty, jež opatřeny jsou přízvukem exspiratorním. Vyslovujeme-li jednotlivé slovo, na př. lékař, má ovšem zpravidla první slabika nejen větší důraz, nýbrž i vyšší tón. Ale mluvíce pronášíme ne jednotlivá slova, nýbrž věty, a ve větě pronášíme leckdy i několik slov za sebou týmž tónem, ač jedno od druhého odlišeno jest svým přízvukem důrazovým. Doklady toho vedle jiných zajímavých výkladů o melodickém přízvuku podal Hostinský ve spisku »O české deklamaci hudební« (Rozpravy hudební č. 9, v Praze 1886), str. 22; na tyto výklady odkazuji.*)

Ježto však právě melodický přízvuk nemusí býti spojen s přízvukem důrazovým, je chybné učení těch starších i novějších grammatiků, kteří obyčejný přízvuk český vymezují jakožto povýšení hlasu. Poněvadž pak dále melodický přízvuk v češtině nespočívá na každém slově ve větě, nýbrž jen na některých, jest tento přízvuk — k jiným důvodům ani nehledíc — nespůsobilý k tomu, aby se na jeho základě slabiky, slova a věty uváděly v rhythmus. K tomu se hodí jen druhý, obyčejný přízvuk český, přízvuk důrazový.

O tomto přízvuku ovšem se často tvrdilo a částečně dosud tvrdí (v. Ferd. Jokl »Učí-li se Němec tíže česky než Čech německy?« Athenaeum X, 1892, str. 5), že je slabý, zvláště slabý proti přízvuku německému. Nevím, na jakém pozorování se toto tvrzení zakládá; já mu ze své zkušenosti přisvědčiti nemohu. Nevidím žádného rozdílu mezi silou přízvuku německého a českého a nevěřím, že rozený Němec pronáší slabiky přízvučné silněji než rozený Čech. Toto zdání, že přízvuk německý je silnější, způsobeno jest asi tím, že přízvuk německý obyčejně (ne vždy) spočívá na slabikách přirozeně nebo polohou dlouhých; slabika dlouhá trvá zpravidla o něco déle než krátká, a proto přízvuk na ní jest znatelnější a zdá se nám silnějším.**)

Že však přízvuk český není a nebyl ani dříve slabý, toho zcela jasné důkazy podává řeč sama. Dloužení přízvučných slabik v obecné řeči (na př. néni m. není, móře m. moře, stóji m. stojí, rádnice m. radnice), krácení koncových vokálů (na př. nerad, neznaboh a j.) jest zajisté způsobeno přízvukem. Podobně vysouvání jistých samohlásek je asi tím podmíněno. Přízvuk také při sta-

---

*) Mínění nověji Eduardem Hoffmannem pronesené (Stärke, Höhe, Länge, Ein Beitrag zur Physiologie der Akzentuation, Strassburg 1892), že sílu a výšku hlasu nelze od sebe děliti, že tedy exspiratorní přízvuk má za následek i zvýšení hlasu, nepokládám — pronáší-li se takto všeobecně — za správné. Ostatně vždy u důrazového přízvuku rozhodným činitelem je důraz, sesílení hlasu.

**) V. Flajšhans v čl. »Česká kvantita«, Listy fil. XXII, 1894, str. 89 tvrdí, že jednomístný přízvuk bývá sláb. Nevím, na čem se toto tvrzení zakládá. Také tvrzení, že v nové češtině přízvuk stále více mohutní, muselo by se teprve dokázati. Já mu nevěřím.

hování chrání vokály; proto při stahování podléhá vždy slabika nepřízvučná. Není třeba pro věc tak jasnou uváděti dokladů více, zvláště když nyní z prvého dílu Gebauerovy »Historické mluvnice jazyka českého« I. Hláskosloví, v Praze a ve Vídni 1894, nashledalo by se jich dostatek (str. 583 n., 554 n. a j.). Srv. i článek Flajšhansův »Česká kvantita« v Listech fil. XXII, 1894, str. 89 nn.

Zkrátka přízvuk český jest dosti silný, aby se ho mohlo užívati k uvádění rhythmizomena řeči v rhythmus.

Přízvuk český exspiratorní jest slovný a větný. Slovný jest ten, kterým jistá slabika ve slově pronáší se nad ostatní důrazněji, větný, kterým přízvučná slabika jistého slova ve větě pronáší se důrazněji nad přízvučné slabiky slov ostatních. Větný přízvuk spočívá ovšem na slabice opatřené již přízvukem slovným. Na př. ve větě »lékař léčí« obě slova mají přízvuk na první slabice, ale přízvučná první slabika slova léčí vyslovuje se důrazněji než všecky ostatní — slovo léčí má přízvuk větný (v. o tom všem Gebauerovu »Historickou mluvnici jazyka českého« I., str. 573 nn.).

Přízvuk větný může se však také stupňovati, chceme-li slovo některé, mající zvláštní váhu ve větě, vytknouti nad obyčejný stupeň. Ve větě »dal jsem otci dar« mají slova dal a dar přízvuk větný asi stejného stupně. Mohu však za zvláštními příčinami vytknouti to neb ono slovo aneb i některé jiné v této větě (mimo slovo jsem více formální než pojmové povahy), na př. otci, a pak toto slovo má přízvuk větný zmocněný neboli důraz: dal jsem otci dar, dal jsem otci dar, dal jsem otci dar. Důraz jest tedy jen sesílený přízvuk větný. Proto nelze také důraz přesně odděliti od přízvuku větného a ostře naznačiti, který přízvuk třeba pokládati za obyčejný přízvuk větný, který již za důraz.

Přízvuk větný často, důraz vždy, tuším, spojen jest i s přízvukem melodickým, se zvýšením tónu.

Vedle těchto přízvuků, abych tak řekl, normálních máme však podobně, jako i řeči jiné, také přízvuky abnormální.

Chceme-li vytknouti ve slově některém za účelem jakýmkoliv určitou slabiku, která nemá přízvuku, klademe přízvuk na tuto slabiku, přízvuku obvyklého a správného nedbajíce; na př.: »říká se dvě ruce, ne ruky« a pod.

K takovému nesprávnému přízvukování svádí často v řeči obecné i pathos, s kterým mluvíme. Tak na př. adverbia náramně, nesmírně, výborně a pod. často při mluvení pathetickém vyslovují se tak, že přízvuk přechází přímo na druhou slabiku, při čemž ovšem i prvá slabika pronáší se s dosti velkým, ale přece menším důrazem. Někdy při takovém spůsobu mluvení

přešinuje se také přízvuk hlavní a vedlejší. Na př. ve větě »To je neobyčejný člověk«, chce-li se slovo neobyčejný vysloviti se zvláštním důrazem a má-li se vložiti do něho jakýsi pocit podivení, bývá často přízvuk slabiky čej silnější než přízvuk první slabiky ne. Srv. i větu: »Jestli pak jsi to jednou jedin*kráte* udělal?« a j. I tento přízvuk spojen jest vždy s přízvukem melodickým. Takovéto abnormální přízvuky — spisovnou řečí beztoho neuznávané — v prosodii a veršování arci nemají platnosti a nelze k nim hleděti. O podobných úkazech abnormálního přízvuku v němčině jedná Minor, Neuhochdeutsche Metrik, str. 64 (gerechter Himmel!, undank*bar*es Kind! a j.).

Hleděti třeba pouze k přízvuku normálnímu: slovnému, větnému a k důrazu, a o těch třeba pojednati obšírněji.

Všecky tyto přízvuky jsou podstatou stejné, a liší se jenom stupněm své síly. Rozdílu, jaký činí na př. řečtina mezi přízvukem ostrým a průtažným, čeština nemá. Každý přízvuk český je, chceme-li, ostrý. Jestliže někteří grammatikové — jak jsme v první části práce viděli — rozeznávali v češtině přízvuk ostrý (scharf) a prodloužený (gedehnt), přenášeli vlastně na přízvuk to, co měli říci o vokálech, na nichž spočívá. Slova rada i ráda mají na slabice ra, rá přízvuk stejný, ostrý; ale ježto vokál *a* v *ra* vyslovujeme staccato, ostře, v *rá* naproti tomu tenuto, legato, prodlouženě, zdá se nám, jakoby i v přízvuku, na vokálech těch spočívajícím, byl nějaký rozdíl, ač ho není. Prodloužený přízvuk, na př. řecký, byl docela jiného rázu, jak již výše na str. 13 bylo uvedeno.*)

Přízvuky slov ve větě jsou si tedy svou podstatou rovny; ale nejsou si rovny svými stupni. Každou slabiku vyslovujeme arci s jistým důrazem, úplně bez důrazu, bez přízvuku není žádná. Nicméně ne docela správně nazýváme nejmenší stupeň přízvuku bezpřízvučností. Ve větě mají tedy jednotlivá slova, ve slově jednotlivé slabiky různý stupeň přízvuku. Rozeznáváme však — k podrobnějším rozdílům nehledíce — ve slově jen přízvuky dva, hlavní a vedlejší, ve větě všecky stupně větného přízvuku zahrnujeme jedním názvem přízvuku větného; nejmenší stupeň slovného nebo větného přízvuku nazýváme bezpřízvučností.

Jako přízvuk slovný, tak i přízvuk větný je tedy pouze relativní. Jako všecky slabiky slova mají vlastně přízvuk, jedna však největší, tak i jednotlivá slova ve větě všecka mají vlastně přízvuk větný, shodný arci s přízvukem slovným, ale jen ně-

---

*) Vyslovování krátkého vokálu staccato dobře cítili i staří Čechové, píšíce — zajisté působením německého pravopisu — radda, svattý a pod. Neboť ostré vyslovení vokálu, jeho náhlé ukončení, působí, že vskutku se nám zdá, jako bychom následující konsonant slyšeli zdvojený.

která přízvuk větný znamenitější. A o těch právě pravíme, že opatřena jsou přízvukem větným; srv. Minor, Neuhochdeutsche Metrik, str. 83.*)

Přízvuk český tvoří při veršování přízvučném rhythmický důraz, iktus. Z toho, co bylo řečeno o různých stupních přízvuku slov ve větě, vyplývá samo sebou, že sice každý takt v českém verši přízvučném bude míti iktus, ale že hlavní iktus veršový nebude míti v žádném verši pouze recitovaném stálé sídlo, nýbrž bude na thesi toho taktu, jenž obsahuje nějaké slovo, opatřené nejsilnějším přízvukem větným.

Vezmeme-li na př. jambické trimetry:

Ty nevázaně, jak se zdá, se touláš zas,
že Aigistha tu není, jenž ti bránil vždy,
bys přátel nehyzdila aspoň mimo dům,

mají slova proložená přízvuky větné, ale nestejné síly. V prvním verši jest nejsilnější přízvuk větný, a tedy iktus veršový, na slově nevázaně, je tedy hned v prvém taktu verše; podobně je tomu i ve verši druhém. Ve verši třetím je nejsilnější přízvuk větný a iktus veršový na slově nehyzdila, tedy v druhém taktu. Poněvadž leckterou větu lze — i bez hlubší změny smyslu — pronésti několikerým spůsobem, t. j. klásti přízvuky větné na různá slova podle toho, kterému slovu mluvící přikládá dle svého pojímání větší váhu, jest patrno, že i v témž verši různí mluvčí nebo čtenáři veršový iktus by po případě kladli na jiné slovo.

O pravidlech, jimiž se spravuje český přízvuk slovný i větný, třeba se zmíniti určitěji.**)

---

*) Minor zcela dobře tvrdí (str. 83), že přízvuk větný bývá provázen i přízvukem melodickým, a vykládá také, že souvisí i s rychlostí mluvy. Při mluvení pomalejším přízvuk větný prý více vyniká než při mluvení rychlém. Ježto výklady Minorovy týkají se němčiny, v níž vládnou jiné zákony přízvukové než v češtině, neuvádím díla Minorova všude, kde bych mohl, což tuto zřejmě vytýkám.

**) Celý následující výklad o přízvuku slovném a částečně i o přízvuku větném spočívá na obšírných a důkladných výkladech Gebauerových v jeho »Historické mluvnici jazyka českého« (Díl I. Hláskosloví, str. 573 n.). I příklady mnou uvedené pocházejí většinou z Gebauera. Vytýkám to tu zřejmě předem, poněvadž za příčinou krátkosti výkladu neuvádím již tohoto díla Gebauerova při jednotlivostech, není-li toho zvláštní potřeba. Přízvukové úkazy někdy jinak rozřaďuji a pokouším se leckde o jiný výklad jich, než jaký podal Gebauer. Vedle mluvnice Gebauerovy užito také ve výkladu o přízvuku větném spisku Karla Vorovky »Krasočtení a přednášení, zvláště ve škole«, v Praze 1891, str. 16 n. Výklad Vorovkův zakládá se z části na výkladech v »Poetice« Durdíkově, ale obsahuje i mnohá zdařilá pozorování vlastní. Posléze přihlíženo zvláště k článku Otmara Vaňorného »Návrh pravidel českého hexametru přízvučného« (Naše doba III, 1896, str. 501 nn.). Některé příklady přidány z mého pozorování. — Čtenář pozná, že jsem některá tvrzení svá v prvé části výkladu o prosodii české na zá-

A. Přízvuk slovný.

Přízvuk slovný řídí se těmito pravidly:

I. Slova jednoslabičná mají vesměs přízvuk slovný na své jediné slabice; vyslovíme-li slova pán, dám, li, se a j. sama o sobě, mají všecka stejný přízvuk. Teprve postavením ve větě přízvuk jich nabývá různé síly. Náleží tedy vlastně výklad o přízvuku jednoslabičných slov a zvláště o různých stupních jeho celý do výkladu o přízvuku větném.

II. Slova dvouslabičná, jednoduchá i složená, mají bez výjimky přízvuk na slabice první; slabika druhá je bez přízvuku: město, zlo-syn: — ∪. Jsou tedy vesměs přízvučnými trocheji.

III. Slova trojslabičná, jednoduchá i složená, mají přízvuk hlavní na slabice první, přízvuk vedlejší na slabice třetí: *na*padal, *ka*zatel, *pa*desát, *sto*-letý, *ka*zi-svět: — ∪ —. Jsou vesměs přízvučnými kretiky.

IV. Slova čtyřslabičná, jednoduchá i složená, mají zpravidla přízvuk hlavní na slabice první, vedlejší na slabice třetí: *po*těšení, *na*padala, *po*vezeme, *na*sázeli, *do*brotivý, *spra*vedlivý, *po*váži ti, *nej*milejší, *de*vadesát, *vy*kupitel, *ne*přátelství, *ne*omylný, *o*ka-mžení, *bo*ha-bojný, *pra*-rodiče, *lam*-železo, *čer*no-oký, vesměs: — ∪ — ∪ (ditrochej).

Přízvuk vedlejší slov čtyřslabičných přenáší se však někdy ze slabiky třetí na slabiku čtvrtou (Gebauer, str. 578 n.), tak že nabývají metrické podoby choriambu — ∪ ∪ —. Tak vyslovujeme někdy na př. *se*dmdesát, *os*mdesát, *de*vadesát, *vy*kupitel, *od*platitel, *u*tlačitel, *ně*kolikrát, *do*volená, *po*dívaná, *a*patykář, *a*becedář, *a*kkusativ, *ma*nipulant a j.

Dle Gebauera děje se to zvláště tehdy, když slabika třetí, jež má míti vedlejší přízvuk, je krátká nebo méně závažná, kdežto následující slabika čtvrtá je dlouhá nebo závažnější.

Dávám tu na uváženou na základě svého pozorování živé mluvy (nepopíraje nikterak správnosti pozorování Gebauerova), netřeba-li příčinu tohoto občasného přesouvání vedlejšího přízvuku slov čtyřslabičných ze slabiky třetí na čtvrtou vymeziti poněkud jinak. Mysleme si větu: Napadalo rosy? a na ni klidně pronesenou odpověď: Napadalo. Jistě toto napadalo má míru — ∪ — ∪. Představme si však, že se dva o to hádají, napadalo-li rosy či ne, a druhý že prudce a důrazně odpoví: *na*padalo; tu slyšíme často míru — ∪ ∪ —.

---

kladě bedlivějšího pozorování mluvy a lepší úvahy, částečně i na základě vývodů Gebauerových a Vaňorného, zmírnil, ač v podstatě zůstávají nezměněna. Jsou to tvrzení některá, týkající se vedlejších přízvuků slov více než čtyřslabičných.

Po mém soudu je každé čtyřslabičné slovo schopno takového posunutí vedlejšího přízvuku. Podporuje se ovšem takové posunování přízvuku příčinami, od Gebauera uvedenými, ale povstává po mém soudu jen tehdy, když první slabiku pronášíme důrazněji než obvykle. Hlavní přízvuk je pak silnější než obyčejně, oslabuje tím přízvučnost slabiky třetí a posunuje vedlejší přízvuk na konec slova. Vyslovujeme v tom případě také prvé tři slabiky rychleji než obyčejně.

Podobně ve větě: Božský vykupitel vstoupil na nebesa přízvukujeme slovo vykupitel, mluvíme-li klidně a s obyčejným důrazem, jako ditrochej — ∪ — ∪. Tážeme-li se však: Kdo nás spasil? a odpovídáme s důrazem: Božský vykupitel, můžeme, ale nemusíme slovo vykupitel pronésti i jako choriamb — ∪ ∪ —. Srv. i Gebauerem (str. 579) uvedený příklad »dostal *do*volenou« a »dostal *do*volenou«.

Že na toto posunování přízvuku působí hlavně důraznost a rychlost mluvení a ne jen délka nebo závažnost čtvrté slabiky, vidíme z toho, že přízvuk posunuje se na čtvrtou slabiku i tehdy, když tato slabika není ani dlouhá ani závažná; na př. ve větě: Čekal na odpověď mohu slova na odpověď pronésti buď jako — ∪ — ∪, nebo jako — ∪ ∪ — (při mluvení důraznějším), ač slabika *věď* není dlouhá ani zvlášť závažná. Ve slovech: »Ostýchal se můj syn? Neostýchal« při důraznějším a rychlejším pronesení slova neostýchal vyslovujeme je jako — ∪ ∪ —, ač slabika třetí je delší a závažnější než slabika čtvrtá.

Ale ovšem třeba připustiti, že posunování přízvuku vedlejšího slov čtyřslabičných z třetí slabiky na čtvrtou děje se snáze a častěji tehdy, když čtvrtá slabika je dlouhá nebo závažná a slabiky prostřední krátké a nezávažné, než když je tomu naopak. Spíše při důraznějším a rychlejším mluvení vyslovíme: *po*těšení, *do*volená, *do*brotivý, nežli *na*sázeli, *po*váži ti, *nej*milejší, *bo*habojný a j. v. Prostřední slabiky dlouhé nebo závažné brání hlavnímu přízvuku na první slabice, aby přízvučnost dvou následujících slabik náležitě oslabil, ježto přízvučnost jich je větší než slabik krátkých a nezávažných; musíme s daleko větším důrazem pronésti na př. nasázeli, neostýchal a zvláště sesíliti hlavní přízvuk první slabiky, chceme-li, aby síla jeho vystačila přes dvě slabiky prostřední a jich přízvuk téměř pohltila.

Toto přízvukování slov čtyřslabičných není tedy nutné ani obyčejné, nýbrž jen fakultativní a výjimečné, a vyskytuje se dle mého soudu jen při důraznějším a také rychlejším pronášení slova.

Při slově několikrát a pod. jest ovšem přízvukování — ∪ ∪ — skoro obyčejnější než přízvukování — ∪ — ∪; podobně, počítáme-li, vyslovujeme sedmdesát, osmdesát, devadesát vždy, tuším, s vedlejším přízvukem na sát. Tu působí vedle

délky a závažnosti poslední slabiky zajisté hlavně analogie jiných slov, složených s krát a sát. Krát i sát při počítání mají dosti silný přízvuk i ve slovech dvouslabičných (srv. *dva* krát, *tři* krát atd.), jako by to byla slova samostatná, a podržují proto analogicky svůj přízvuk i ve slovech čtyř- a víceslabičných: *čtyř*icetkrát, *pa*desátkrát, *pě*tašedesátkrát; podobně je tomu i při číslovkách na sát a náct (*de*vatenáct, jako *pat*náct, *šest*náct a j.).

To platí vůbec o slovech s číslovkami složených, ať je druhý člen jejich jakýkoli; srv. *pěti*-slabičný, *šesti*-loketní, *je*den ác tero-ná sobný a j. v.

Slova taková rozkládáme si tedy při mluvení v jich složky a přízvukujeme každou jich složku zvlášť.

U slov cizích, i v jazyce již zobecnělých, j. apatykář, abecedář, akkusativ, manipulant, působí zajisté i přízvuk, který mají v jazyce, z něhož jsou přejata. Podle latinského apothe*ca*rius, accusa*ti*vus drží se vedlejší přízvuk český na čtvrté slabice, ač ovšem přízvukování slov těch jako — ∪ — ∪ (*a*bec e dář, *a*kkus a tiv) rovněž se vyskytuje. Manipulant a podobná slova, převzatá do češtiny prostřednictvím němčiny, mají přízvuk vedlejší často podle přízvuku německého.

Slova čtyřslabičná mají tedy při obyčejném, normálním vyslovení míru — ∪ — ∪. Jen při mluvení důraznějším a rychlejším mívají zvláště ta z nich, jejichž prostřední slabiky jsou krátké a nezávažné, míru — ∪ ∪ —; tuto míru — ∪ ∪ — mají velmi často slova složená na *krát*, *sát*, *náct*, a vůbec slova složená, jejichž aspoň první člen obsahuje číslovku.

V. Slova pětislabičná, jednoduchá i složená, mají zpravidla hlavní přízvuk na první, vedlejší na čtvrté slabice. Tvoří tedy adonius — ∪ ∪ — ∪: *ne*trpělivý, *ne*snesitelný, *ne*obyčejný, *ne*dostatečný, *ne*pohnutelný, *ne*bezpečenství, *ně*kolikerý, *ne*povědomý, *vy*pravovatel, *u*poslechnouti, *po*drážděněji, *u*spokojení, *ne*přemýšlela, *ne*povezeme, *ne*vyhodíme, *ne*předvídaný, *ná*sledující, *pěti*-násobný, *čer*veno-bílý, *ze*leno-žlutý, *ná*rodo-pisný, *zá*hubo-nosný, *ne*beso-vládný, *da*leko-sáhlý, *sta*ro-dávného a j. v.*)

Týmž pravidlem řídí se i slova cizí: *ad*miralita, *a*kademie, *a*mortisace, *ka*lligrafie, *ge*ologie a j. v.

Slova pětislabičná mohou však míti vedlejší přízvuk i na slabice třetí a páté, ale také dle mého mínění jen

---

*) U složenin, jejichž prvý člen je trojslabičný, zaniká vedlejší přízvuk na poslední slabice části trojslabičné před následujícím přízvukem části dvouslabičné z téže příčiny, ze které i slovo trojslabičné ve větě před následujícím slovem přízvučným tratí svůj přízvuk vedlejší; viz níže str. 38.

v určitém případě, pronášíme-li totiž slova ta pomaleji, chtíce, aby takřka každá slabika slova vynikla a pronesena byla s větší váhou než obyčejně. Při takovém pomalejším pronášení slova pětislabičného, při němž váha takřka každé slabiky se zvyšuje, nesesiluje se přízvuk hlavní, ale sesilují se přízvuky slabiky třetí a páté, tak že nabývají skoro stejné síly s přízvukem hlavním, a dusí obvyklý přízvuk slabiky čtvrté. S úkazem tím spojen bývá i zvláštní přízvuk melodický.

Napomínáme-li někoho klidně slovem Neutíkejte!, má toto slovo vždy míru — ∪ ∪ — ∪; podobně, pronášíme-li slovo to prudce. Jestliže však klidně sice, ale pomaleji, vlekleji, aby slovo více vyniklo, voláme na někoho »Neutíkejte«, má slovo to míru — ∪ — ∪ —; všecky jeho přízvuky jsou skoro stejně silné a hlas na konci slova se zvyšuje.

Ve větě Matka vypravovala má vypravovala při obyčejném spůsobu mluvy míru — ∪ ∪ — ∪; řeknu-li však: »Matka vypravovala« a chci-li pronésti slovo druhé závažněji, může slovo to míti také míru — ∪ — ∪ —.

Doklady toho bylo by lze snadno rozmnožiti. Ve větě: »Netrpělivý člověk je protivný« má netrpělivý míru — ∪ ∪ — ∪; ve větě: »Ten člověk je netrpělivý!« (pronášíme-li v ní slovo netrpělivý s pocitem jakési nelibosti nebo s podivením a klademe-li na ně váhu) má míru — ∪ — ∪ —. Srv. i věty: »Nesmíš zapomenouti« (— ∪ ∪ — ∪) a »Zapomenouti není radno« (kde lze slovo to lze měřiti i — ∪ — ∪ —).

Dobrovský ve své prosodii (v Pelzelově grammatice, str. 227) přikládá tuto míru — ∪ — ∪ ∪ (lépe: — ∪ — ∪ —), jak se zdá, výhradně slovům jako: nedochodilý, nemilosrdný, nedopatření, nepamětlivý, nenasycený, neučesaný, nepovážlivost, nepříležitost, nepřemožený. Já tu všude při normálním vyslovení slyším míru — ∪ ∪ — ∪, míru Dobrovským naznačenou jen v případě, o němž byla právě řeč.

Že na posouvání přízvuku slov víceslabičných působí i povaha věty, v níž se nalézají, tvrdí správně Vaňorný na u. m., str. 610. V otázce prý vysloví se slovo pětislabičné jinak než ve větě tvrdící, zvláště když těžiště otázky leží právě v něm. Podobně ve větách, vyjadřujících podivení, překvapení, sklamání. Vaňorný patrně tu má na mysli výklad, který jsem výše podal obšírněji.

Toto posouvání vedlejšího přízvuku podporováno bývá obdobně, jako u slov čtyřslabičných, délkou nebo závažností slabik. Spíše vyslovím *ne*předvídaný než *ne*snesitelný, *ne*obyčejný, ježto u dvou posledních slov přízvuk se slabiky závažnější nebo delší přesunuje se na slabiku méně závažnou nebo kratší. Výslovnost *ne*snesitelný, *ne*obyčejný je affektovaná a jen v určitých případech možná, chceme-li slovo zvláště vytknouti s přídechem podivu, ironie a pod.

Pětislabičné složeniny, jejichž první člen je dvouslabičný, mohou míti také vedlejší přízvuk odchylný. Přízvukujeme bratrovražedný, jednoslabičný, prostonárodní, staroslovanský, pravdymilovný, arcivévoda, veledůstojný, velevěhlasný, modrozelený, tmavočervený, modrobarevný, bělerůžový, jihozápadní, čtveronásobný a j. netoliko jako — ∪ ∪ — ∪, nýbrž i při normální rychlosti a normální důraznosti mluvy velmi často také — ∪ — ∪ —, patrně proto, že složeninu v povědomí svém ještě rozkládáme a necítíme ji jako složeninu pravou. Říkáme i *mo*drobarevný i *mo*drobarevný šátek, *spo*lutovaryš, ale častěji ještě *spo*lutovaryš a j. v. V prvém případě jednáme s těmito a podobnými slovy jako s pravou složeninou, jež pro naše jazykové povědomí je jediným slovem, v druhém případě jsme si složeniny dobře vědomi a obě složky v ní zřetelně rozlišujeme.

Dobrovský ve své prosodii (v Pelzelově grammatice na str. 227) přikládá i slovům živočichové, zeměplazové jen míru — ∪ — ∪ ∪ (lépe: — ∪ — ∪ —). I tu jest také míra — ∪ ∪ — ∪ (a myslím častěji) v obyčeji. Také Vaňorný na u. m., str. 607 měří slova pětislabičná, jejichž první složka je dvouslabičná, jenom — ∪ — ∪ ∪. Myslím, neprávem.

Slova složená s číslovkami (pětinásobný, šestinásobný, sedmiloketní, osmimetrový, viz výše str. 26) mají vedle míry — ∪ ∪ — ∪ velmi často i míru — ∪ — ∪ —; násobný podržuje tu původní svůj přízvuk, jako v obdobných složeninách slabiky krát, sát, nact (v. výš str. 25 n.).

Gebauer na str. 579 připouští i přízvukování *nej*pravdivější (— — ∪ — ∪). I tu, tuším, je obyčejné přízvukování totéž, jako u jiných slov pětislabičných. Jen když zvláště vytýkáme superlativní předponu nej, prodlévajíce na ní déle hlasem než obyčejně, přízvukujeme také *nej*pravdivější. I to děje se tedy v řeči více méně důrazné a není prosto jistého pathosu. Ve větě »To je *nej*pravdivější výrok, který znám« vyslovujeme slovo nejpravdivější tímto spůsobem jen tehdy, když úmyslně chceme naznačiti jeho závažnost, a pronášíme je pomaleji, táhleji než obyčejně. Totéž platí i o jiných superlativech. Zcela tak přízvukuje se i prajednoduchý, praneobvyklý a p. (— — ∪ — ∪). »To je *pra*jednoduchá věc!« Jako předpona nej v superlativech, tak i předpona pra za příčinou zvláštního důrazu od slova se takřka odděluje (skutečně bývá po ní malá přestávka), a proto následující slabika podržuje svůj původní přízvuk. Neděje se to ostatně jen v takových složeninách pětislabičných; i při slovech troj- a čtyřslabičných, jako prasprostý, prapotvora vyskytuje se tento úkaz (»To je *pra*sprostý člověk!«). Někdy se předpona pra takřka docela od slova, k němuž náleží, odděluje, tak že hlavní přízvuk je na druhé slabice podobného slova (pra*pot*vora!).

Přízvukování tato jsou abnormální, pathetická, řadící se k úkazu, o němž jsme se výše zmínili na str. 21 n. K těmto abnormálním přízvukům veršovec ovšem zření míti nemůže.

Slova pětislabičná, jednoduchá i složená, mají zpravidla míru — ∪ ∪ — ∪; jenom složeniny, jichž prvá složka je dvouslabičná, a také jiná slova, složená i nesložená, vyslovujeme-li je ze zvláštních příčin pomaleji, než bývá obvyklé, nabývají také míry — ∪ — ∪ —.

VI. Slova šestislabičná, jednoduchá i složená, mají přízvuk hlavní na první, vedlejší na třetí a páté slabice: *pro*následovati, *ne*napravitelný, *ne*srozumitelný, *ne*vyslovitelný, *nej*roztomilejší, *nej*spravedlivější, *pa*teronásobný, *de*sítislabičný, *na*nebevstoupení a j. Slova ta mají tedy míru — ∪ — ∪ — ∪.

Při rychlejším a důraznějším mluvení mohou míti slova šestislabičná (obdobně se slovy čtyř- a pětislabičnými) také míru — ∪ ∪ — ∪ —: *ne*odpovídala, *nej*nevinnějšímu, *ne*zapomínejme, *ne*dorozumění, *sro*zumitelněji, *ne*očekávaný, *a*patykářová. Ale je to míra výjimečná.

Totéž platí o složeninách, jejichž obě složky jsou trojslabičné: *čer*venobarevný, *hlu*bokomyslný, *pa*teronásobný, *na*nebevstoupení a j. I tu vedle míry — ∪ ∪ — ∪ — je však obvyklá míra — ∪ — ∪ — ∪.

Gebauer na str. 579 připouští na př. při slovech *nej*svědomitější, *nej*spravedlivější i přízvuk hlavní na první, vedlejší na druhé a páté slabice. O tomto přízvukování platí totéž, co bylo řečeno o podobném přízvukování superlativů s předponou nej a složenin s předponou pra výše na str. 28.

Slova šestislabičná mají zpravidla míru — ∪ — ∪ — ∪, ať jsou jednoduchá či složená. Při mluvení rychlejším, anebo jsou-li složena ze dvou složek trojslabičných, mají i míru — ∪ ∪ — ∪ —.

VII. Slova sedmislabičná mají buď a) míru — ∪ — ∪ — ∪ —: *ne*popíratelnému, *za*znamenávající, *ne*očekávaného, *nej*osudovatější (osud), *au*tobiografie anebo b) míru — ∪ — ∪ ∪ — ∪: *ne*popíratelnému, *za*znamenávající, *au*tobiografie atd., ano c) i míru — ∪ ∪ — ∪ — ∪: *za*znamenávající, *ne*popíratelnému, *nej*osudovatější, *au*tobiografie a j. v.

O slovech složených s číslovkami platí to, co bylo řečeno svrchu, že totiž ráda ponechávají přízvuk vedlejší na prvé slabice druhé části složeniny: *še*desáti-letého, *de*sateronásobný: — ∪ — ∪ — ∪ —; ale možná je i některá ze tří měr výše uvedených.

VIII. Slova osmislabičná, na př. zaznamenávajícímu, mají míru a) — ∪ — ∪ — ∪ — ∪ b) — ∪ ∪ — ∪ ∪ — ∪.

IX. Slova devítislabičná, na př. nejneuvěřitelnějšího, míru: a) — ∪ ∪ — ∪ — ∪ — ∪ b) — ∪ — ∪ ∪ — ∪ — ∪.

Podobné kolísání přízvuků je ovšem i u řídkých slov více než devítislabičných. Příčinou takové kolísavosti jest nepřehlednost a neohebnost takových slov.

U slov více než šestislabičných jsou vedlejší přízvuky kolísavé i za normální rychlosti mluvy.

Celkem slovný přízvuk český ve všech případech řídí se tímto pravidlem: přízvuky hlavní i vedlejší — nehledíme-li k affektovanému, pathetickému vyslovování některých slov, při němž i dvě slabiky za sebou mívají přízvuk (na př. *pra*sprostý) — jsou na slově rozděleny tak, že mezi slabikami přízvučnými nejvýš dvě slabiky zůstávají nepřízvučné.

Složeniny takové, které cítíme již jako slova jednoduchá, nemajíce již na mysli, ze kterých částek vznikla, řídí se, jak jsme již viděli, co do přízvuku obdobnými slovy jednoduchými. Na př. slova pan otec mají míru ∪ — ∪ (jednoslabičné slovo pan tu postavením před slovem otec téměř přízvuk ztrácí), ale pan-táta, ježto je cítíme jako slovo jediné, má míru — ∪ —. Podobně říkáme *půl*desáta, *půl*dvanácta, *půl*páta, *půl*osma, ježto i tato slova klademe na roveň pravým složeninám. Podobně přízvukujeme *na* bíle dni (m. *na* bíle dni), ježto výraz ten pojímáme již jako jednotný.

Složeniny jen zdánlivé, t. j. slova jen naším pravopisem, ne také v mluvě spojená, mají přízvuk taký, jakého vyžadují jednotlivá slova, z nichž se skládají; na př. aha ∪ —, aneb ∪ —. Jen když aneb pokládám za jediné slovo (na př. ve větě »aneb já aneb ty«) lze je měřiti také — ∪.

Jednoslabičné předložky, jak známo, splývají se svým pádem v jedno slovo a přejímají jeho přízvuk: *do* domu, *za* tmy atd. Vyňaty jsou z toho pravidla podružné předložky dle, kol, skrz, stran, krom: dle *všeho*, skrz *les* atd. Jen když výraz pádový začíná se jednoslabičným přívlastkem, mají tyto předložky přízvuk: *kol* mé zahrady, *krom* té duše, *stran* zlé zprávy a j. v.

Chce-li však kdo klásti na slovo hlavní ve výrazu předložkovém větší důraz, než jaký v sobě obsahuje přízvuk obvyklý, ztrácí předložka ve výrazu předložkovém přízvuk a přepouští jej slovu hlavnímu. Říkáme často: »Kdo není spokojen se svým jměním, baží po cizím« (ač lze též přízvukovati se svým). Zvláště při předložkových výrazech, jež jsou sobě protivny, užívá se takového přízvukování: »Jdu do velkého, ne do malého pokoje.« Přízvukování takové, jehož by se mělo užívati s mírou, rozmáhá se nyní hlavně při přednášení pathetickém; zvláště řečníci, kladoucí rádi na některá slova velký důraz, jsou nakloněni

k takovému abnormálnímu přízvukování, jehož by se ve verších mělo užívati s mírou. Podléhají mu hlavně často předložkové výrazy, jejichž jméno je poněkud dlouhé: po *pro*hýřené noci, do *zbo*řeného domu a j. v.*)

B. Přízvuk větný.

Přízvuk slovný trvá ovšem i ve větě, ale podléhá tu jistým obměnám, o nichž, poněvadž i těch třeba při veršování dbáti, musíme se obšírněji zmíniti.

Ve větě má každé slovo svůj přízvuk; ale větné přízvuky jednotlivých slov nejsou stejného stupně. Obyčejně pravíme o tom slovu, které ve větě má nejsilnější přízvuk, že má přízvuk větný. Jest to totéž stručné, třeba nepřesné mluvení, jako když ve slově jen některé slabiky nazýváme přízvučnými a jiné nepřízvučnými, ač přízvuk mají vlastně všecky, ale v rozdílném stupni.

Ve větě prosté přízvuk větný je zpravidla na slovese nebo jméně výrokovém, při čemž, je-li výrokový výraz složen z nějakého tvaru slovesa nebo jména a slovesa pomocného, spočívá přízvuk na tvaru slova pojmového: Slza vysychá. Bůh jest duch. Bratr je nemocen. Žáci budou psáti. Člověk musí zemříti.

Ve větě rozšířené mívá větný přízvuk zpravidla *a)* předmět: Nouze železo láme. Dělník je hoden mzdy. Víno páchne sudem; *b)* příslovečné určení: Ryby žijí ve vodě. Slavík tluče líbezně; *c)* přívlastek: Umělý plavec neutone. Černému koni říkáme vraník. Postava člověka je sličná. Na temeni hory stojí kříž.

---

*) O přízvuku slov víceslabičných panuje dosud, jak z výkladu podaného je patrno, různost mínění. Bylo by dobře, kdyby přízvuk mohl se tak, jako délka slabik, zachytiti objektivním měřením, graficky. Pomýšlel jsem na takové pokusy a žádal jsem za přispění prof. Mareše. Prof. Mareš sdělil mi však, že měření takové — i kdybychom po ruce měli případné nástroje, hlavně fonograf — bylo by velmi namáhavé a nesnadné. Musil jsem tedy od zkoušek upustiti a přestati na tvrzení jiných a na svém sluchu. Vaňorný v článku výše uvedeném na str. 609 činí zmínku o pokusích, které konal s jinými professory a také se žáky a při nichž dospěl k výsledku, že nevysloví nejen všichni lidé totéž slovo pětislabičné stejně, ale že i týž člověk v různé době téhož slova stejně nepronese. To dle toho, co jsme výše vyložili, je možno a závisí na větší nebo menší rychlosti a důraznosti mluvy. Jestliže však Vaňorný praví, že i totéž slovo, od téhož člověka vyslovené, není slyšeno za téže doby stejně od několika posluchačů, vysvětliti jest tento nápadný zjev zajisté omylem, hlavně nepozorností posluchačů nebo neschopností jich, zachycovati sluchem přízvuk slov rychle pronášených, nikoliv však, jak Vaňorný také připouští, slabostí a jakousi neurčitostí vedlejšího přízvuku. I ten přízvuk je, tuším, dosti silný a určitý.

Celkem však nelze, tuším, větný přízvuk vázati na určité části věty. Větný přízvuk má vždy slovo závažnější; proto jej mívá obyčejně výrok, a je-li ve větě předmět, přívlastek, jenž obsahuje nějaký pojem pro smysl věty důležitý (ne tedy na př. přívlastek, obsahující pouhé tak zv. epitheton ornans), nebo příslovečné určení zase tato částka věty, poněvadž tyto částky bývají zpravidla nejzávažnější.

Ale přízvuk větný může po případě býti i na jiných částkách věty, než jsou ty, na nichž bývá zpravidla; na př. i v prosté větě může býti na podmětu, chceme-li jej z jakékoli příčiny vytknouti (Bůh jest duch. Bratr je nemocen); a také v rozšířené větě může míti podmět nebo výrok přízvuk větný místo předmětu, příslovečného určení nebo přívlastku: Ptáka zpěv prozrazuje. Dobré víno rád piji. U lesa kvetly jahody a j. v.

Zkrátka síla větného přízvuku řídí se dle závažnosti slov ve větě; kterékoli slovo ve větě může míti nejsilnější přízvuk větný dle závažnosti, kterou mluvící z jakýchkoli příčin na ně klade. V každé větě jest tedy stupnice různých přízvuků větných, a síla jich může se měniti dle potřeby a vůle mluvícího.

Ve větě mívá někdy jen jedno slovo větný přízvuk nejsilnější; na př. Hannibal byl *výt*ečný vojevůdce (lze ovšem, je-li třeba, nejsilnějším přízvukem opatřiti i kterékoli jiné slovo této věty). Ale mohou i dvě nebo více slov míti nejsilnější přízvuk větný; na př.: *Po*zorný a *pi*lný žák v učení *pro*spívá.

Kterékoli slovo věty může tedy postavením svým ve větě nabývati různého stupně přízvuku, a to hledíc i k přízvuku hlavnímu i k přízvuku vedlejšímu. Síla přízvuku řídí se často postavením slova ve větě, větným přízvukem okolních slov.

I. Slova jednoslabičná, sama o sobě pronesena, mají ovšem každé stejný přízvuk (v. výše str. 24). Ale postavením ve větě se přízvuk jich co do do síly znamenitě mění a klesá někdy až k holé nepřízvučnosti. Proto třeba tyto změny síly přízvuku slov jednoslabičných ve větě šíře vyložiti.

1. Slova jednoslabičná mohou býti ve větě závažným slovem a míti proto silný přízvuk větný: *král* to řekl; poručil *pán; se* jest příklonné; *li* je částice a j. v. V tom případě, jsou-li vskutku závažným členem věty, možno a nutno jich při veršování užívati vždy jen v thesi.

2. Slovo jednoslabičné nemá sice ve větě přízvuk silný, ježto takový přízvuk má jiné slovo závažnější, ale má přece přízvuk dosti značný, ač slabší, rovný asi vedlejšímu přízvuku slovnému. Stává se to v tom případě, stojí-li slovo jednoslabičné před jiným závažnějším, opatřeným z té příčiny silnějším přízvukem větným: pan *u*čitel, pták *o*hniváč, zlý *duch*, lví *sto*pa, ten *ne*zbeda, můj *bra*tr, má *se*stra, všech *lidí*, já *vím*, ty *ne*víš, dva *sou*sedé, dnes *rá*no, již *lo*ni, hned *teď*, chtěl *u*téci, mám *no*vinu a j. v.

Se změnou pořádku slov nastupuje často změna v síle přízvuku takového slova jednoslabičného, ježto nabývá právě změnou svého postavení často přízvuku silnějšího. V některých případech výše vytčených arci je pořádek slov nezměnitelný; neříkáme jinak než pan učitel, pták ohniváč a j. Ale jinde můžeme slovo jednoslabičné postaviti za slovo, jež přízvuk jeho oslabovalo; v tom případě chceme je učiniti závažnější, více je vytknouti, a proto nabývá tímto přestavením silnějšího přízvuku. Řeknu-li: *Vá*clav *král*, *sto*pa *lví*, *ne*zbeda *ten*, *bra*tranec *můj*, *li*dí *všech*, *u*téci *chtěl*, *no*vinu *mám*, mají obě slova přízvuk skoro stejně silný. Takové přestavování jednoslabičných slov neděje se zpravidla v řeči obecné, jež má svůj celkem docela ustálený pořádek slov, nýbrž jen v řeči spisovné, zvláště při mluvení důraznějším, kde vytýkáme větným přízvukem více slov než v řeči obyčejné, tedy ovšem také v básních, a to zvláště těch, které nenapodobují básní a mluvy prostonárodní.

Přestavení jednoslabičného slova děje se v takových případech zpravidla za tou příčinou, aby důrazněji vyniklo. Někdy ovšem, zvláště v řeči spisovné a básnické (za příčinou metra), užíváme neobvyklejšího postavení jednoslabičného slova, aniž je chceme vytknouti větším přízvukem. V tom případě slovo jednoslabičné i přes své postavení arci silnějšího přízvuku nemá. Na př. místo obvyklého pořádku slov ve větě: Mám *ve*likou novinu lze užiti i pořádku slov: *No*vinu mám *ve*likou, při němž jednoslabičné slovo mám i přes své odchylné postavení přízvuku nenabývá. Srv. i věty: *Bra*tr *můj pra*vil, *U*téci *chtěl* otci vedle vět: *Bra*tr můj pravil, *U*téci chtěl otci, v nichž rovněž slova jednoslabičná přes své odchylné postavení přízvuku nemají.

V tomto druhém případě lze tedy slov jednoslabičných užívati podle jich postavení a spojené s tím síly přízvuku brzo v thesi, brzo v arsi.

3. Některá slova málo závažná, zvláště jsou-li povahy více formální než pojmové, mohou míti přízvuk větný jen ve zcela zvláštních příčinách, stávají-li se totiž těmi členy věty, které mívají větný přízvuk, na př.: *Li* je částice. Časujte aorist *bych* a pod. Zpravidla však mají ve větě přízvuk tak slabý, že blíží se nepřízvučnosti; proto nazývají se taková slova bezpřízvučnými (atona), a ježto musí se opříti o některé slovo jiné ve větě buď před nimi, buď za nimi stojící, také příklonnými (a předklonnými), enklitika (a proklitika).

Jsou to, jak známo, některé tvary zájmenné, j. se, mi, ho, mu, tě a j., tvary pomocného slovesa jsem (také bych) a jednoslabičné spojky a částice, j. a, i, neb, zda, li, že, když atd. Ta z nich, která jsou příklonná, stávají po slově jiném, splývají s ním takřka v jedno slovo, a toto nové slovo o slabiku rozmnožené řídí se ovšem přízvukem slov jednotných o stejném počtu slabik; na př. *Ne*bojte se *ni*čeho a j. v.

Proklitiky jsou na př. že, když, zda, i a pod.: Zda *víte*?, Když *přišel*, *O*tec i *ma*tka atd.

Že však ani tato bezpřízvučná slova nejsou úplně bez přízvuku, vidíme z toho, že přízvuk jich hned oživuje, jakmile octnou se na počátku věty a za ně dostane se jiné slovo, taktéž nepřízvučné: že bych, až bych, zda-li, když se a j. v.

Rovněž tak na konci věty slovo příklonné sesiluje svůj přízvuk: *Já* že bych? *Co* jste se? (věty necelé, při nichž výrok doplňujeme z předešlého). *Dr*žela jej (ale srv. *Dr*žela jej za ruku). *Kle*pala jím (ale srv. *Kle*pala jím zimnice). Někdy, zvláště v básních, klademe slova příklonná na konec věty, měníce tak obvyklý pořádek slov. I v tom případě příklonné slovo nabývá přízvuku: »Když otec nemocen byl, přijel za ním syn.« V obyčejné mluvě taký pořádek slov a takové přízvukování slova příklonného arci není nikdy v obyčeji.

Třeba však připomenouti, že kterékoli jednoslabičné slovo může postavením ve větě tratiti svůj přízvuk a státi se příklonným. Mezi slovy, jež nazýváme příklonnými, a ostatními slovy jednoslabičnými není tak ostrá hranice, jak se na první pohled zdá. Nazýváme příklonnými jenom ta, která zpravidla se přikloňují a zpravidla přízvuku nemají. Vskutku však stojí vlastní slova příklonná co do svého přízvuku na rovni se slovy jednoslabičnými nepříklonnými, jestliže tato postavením ve větě dostanou se před slovo anebo za slovo závažnější, přízvuk svůj ztrácejí a tím vskutku stávají se aspoň pro určitý případ příklonnými. Proto také v následujícím výkladu obojí tato slova jednoslabičná, příklonná ve vlastním i nevlastním slova smyslu, nebudeme od sebe děliti.

Slova příklonná v širším slova smyslu mohou se ve větě dostati:

a) za přízvučné slovo jednoslabičné.

α) Jedno slovo příklonné s předchozím přízvučným slovem jednoslabičným dává míru — ◡: *Ty* jsi *hr*dina. *To* můj *bra*tr. *On* to *ř*ekl. *Pojď* sem, *ho*chu! a j. v.

β) Dvě slova příklonná za přízvučným slovem jednoslabičným dávají, následuje-li za nimi slovo přízvučné, s prvním slovem jednoslabičným míru — ◡ ◡: *Kdo* pak to *pra*ví? *Cos* tu dnes *ř*ekl? *On* to již *ve*zme. *Co* se kde *na*jde. *Kam* pak by *cho*dili?

Rozumí se samo sebou, že tato bezpřízvučnost přestává, jakmile které z jednoslabičných těchto slov nabude přízvuku větného: *Kdo* pak *to* praví? *Cos* tu *dnes* řekl?

Rovněž octne-li se taková skupina před přestávkou v řeči (na př. na konci věty), nabývá poslední slovo jednoslabičné obdobně, jako poslední slabika slova trojslabičného, přízvuku: *kdo* pak to?

γ) Následují-li za přízvučným slovem jednoslabičným tři nebo více slov příklonných, splývají s ním ve slovo víceslabičné

a některé z nich dostává slabší přízvuk větný dle pravidel, platících pro přízvukování jednotných slov víceslabičných: *Co* jste mi to *řekl*? *Vy* jste mu dnes *dal!* *Já* že bych se *bál*? *Co* jste se mi *na*smáli! Všude tu vzniká slovo čtyřslabičné o obyčejné míře — ∪ — ∪.

Jestliže následují za sebou čtyři slova příklonná, má celá skupina buď míru — ∪ ∪ — ∪ nebo — ∪ — ∪ — (před slovem přízvučným — ∪ — ∪ ∪).

Větu: Co jste mi tu dnes řekl?

mohu vysloviti buď:

Co jste mi tu dnes *ře*kl?

nebo:

Co jste mi tu dnes *ře*kl?

Podobně i věty: Já že bych se tu bála? Jak jste se mi tam nasmáli! a j. v. mohou míti ve slovech, o něž nám jde, buď míru — ∪ — ∪∪ nebo — ∪ ∪ — ∪.

Vzniká-li slovy příklonnými skupina šesti slabik, jsou opět dvě míry možné — ∪ — ∪ — ∪ a — ∪ ∪ — ∪ — (před přízvučným slovem — ∪ ∪ — ∪ ∪): *Jak* jste se mi to tu *vy*smál! Ale lze slova ta i pronésti: *Jak* jste se mi to tu *vy*smál!

Podobně bylo by i se skupinami ještě delšími, kdyby se kde vyskytly. I ty řídily by se pravidly o přízvukování jednotlivých slov a měly by přízvuky kolísavé.

b) Slova příklonná stojí za slovem dvouslabičným.

α) Jedno příklonné za slovem dvouslabičným dává skupinu tří slabik, jež má, stojí-li sama o sobě nebo na konci věty, míru — ∪ —, stojí-li před jiným slovem přízvučným, míru — ∪ ∪: »*Ne*se mi« ale »*Ne*se mi dnes«.

β) Dvě příklonná za slovem dvouslabičným dávají skupinu čtyř slabik o míře — ∪ — ∪: *Ne*se mi to.

Je-li ještě více příklonných, řídí se přízvuk celé skupiny dle celkového počtu slabik. Vzniká tu tedy totéž přízvukování, jako v obdobných případech, uvedených při skupině slova jednoslabičného s příklonnými; na př. věta Nese mi to tu, může míti míru:

— ∪ ∪ — ∪

nebo míru:

— ∪ — ∪ —;

věta Nese mi to tu dnes otec buď míru:

— ∪ — ∪ — ∪ — ∪

nebo míru:

— ∪ ∪ — ∪ ∪ — ∪.

c) Slova příklonná stojí za slovem trojslabičným. Je-li jedno, vzniká skupina čtyř slabik míry — ∪ — ∪: *Po*nese mi.

Jsou-li dvě, vzniká skupina pěti slabik míry buď — ∪ ∪ — ∪ nebo — ∪ — ∪ — (po případě — ∪ — ∪ ∪): »*Po*nese mi to« nebo: »*Po*nese mi to (*Po*nese mi to *hoch*)«.

»*U*smíval se naň« má míru — ∪ ∪ — ∪, při pomalejším vyslovení — ∪ — ∪ —; podobně i věty: *Ne*řekli mu to. *Ne*zeptal se tě.

Vaňorný na str. 510 tvrdí, že tyto věty usmíval se naň, neřekli mu to mají jen míru — ∪ — ∪ —. Já slyším při obyčejném vyslovení míru — ∪ ∪ — ∪. Podobně ve větách: »*ne*všímal si ho *ni*kdo«, *O*tázal se ho *prud*ce« slyším při obyčejném vyslovení touž míru — ∪ ∪ — ∪ (— ∪) a ne míru — ∪ — ∪ ∪ (— ∪). Tato druhá míra je dle mého soudu jen tehdy v obyčeji, když slova prvá (usmíval, nevšímal, otázal) pronášejí se pomaleji. Skupin uvedených usmíval se naň a pod. lze tedy docela dobře užiti v hexametru. Praví-li Vaňorný, že toho případu nelze pro hexametr doporučiti, ježto se tu připouští dvojí měření slov trojslabičných, na př. *u*smíval — ∪ ∪, ale vedle toho *u*smíval se naň — ∪ — (∪ —), tedy jednou — ∪ ∪, podruhé — ∪ —, není to správné. Jakmile k trojslabičnému slovu přibude nějaké enklitikon, vzniká jednolitá skupina o více slabikách než třech, a nelze v tom případě o trojslabičném slově vůbec mluviti.

Je-li příklonných více nežli dvě, řídí se přízvuky opět počtem slabik celé skupiny a jsou tytéž, jako v případech obdobných, uvedených pod *a*) a *b*).

d) Slova příklonná stojí za slovem čtyřslabičným.

α) Je-li příklonné jedno, vzniká skupina míry — ∪ ∪ — ∪ nebo — ∪ — ∪ — (po případě — ∪ — ∪ ∪): *Ry*chlonohý tu (odvětil). *Krá*snovlasá mu (dívčina řekla).

Lze ovšem pronášeti též: *Ry*chlonohý tu, *Krá*snovlasá mu (tuto míru uznává Vaňorný na str. 606); ale vyslovení první je také obvyklé, a myslím, že je obyčejnější.

Podobně skupiny: vypínali se z okna, nehněvejte se na mne, nedověděl se pranic, obrátila se náhle, uděláme to rychle, postavila ji na stůl, odstěhuje se z domu, otočila se k němu, přemýšlela jsem o tom, nenapadlo ho mnoho a j. v. lze zajisté vysloviti obojím spůsobem.

Kterou míru takové skupiny vskutku mají, rozhodují tytéž příčiny, o nichž jsme mluvili při výkladu o míře pětislabičných slov. Dle mého mínění je i tu míra — ∪ ∪ — ∪ obyčejnější; míra — ∪ — ∪ — nastává při závažnějším pronášení slova a podporována je také délkou slabiky; na př. »*u*děláme to« se vyslovuje dosti často vedle »*u*děláme to«; patrně tu také spolupůsobí délka slabiky lá.

β) Jsou-li po slově čtyřslabičném dvě nebo více příklonných, řídí se přízvuky dle počtu slabik celé skupiny, jako v případech výše uvedených. Vůbec pravidlo to platí — abychom tu již jednotlivých případů neprobírali — pro všecky skupiny slov, složené ze slova přízvučného a jednoho nebo více slov příklonných.

Na př. skupiny šestislabičné ubránila-li se (slzám), zamilovaní jsou (podivní lidé), schladíte vy si teď (na něm žáhu), spokojoval se jen (vědomím) a j. mají obyčejně míru (hledíme-li jen ke slovům, o něž nám jde) — ∪ — ∪ — ∪, ale při rychlejším mluvení mohou míti také míru — ∪ ∪ — ∪ ∪, jako slova jednoduchá.

Skupiny sedmislabičné na př. nepostěžovala si, zapamatovali si a j., mohou míti míru — ∪ — ∪ — ∪ —, ale i míru — ∪ ∪ — ∪ — ∪ nebo — ∪ — ∪ ∪ — ∪.

Skupina osmislabičná, na př. nevyplácí-li se mu to, má míru — ∪ — ∪ — ∪ — ∪ nebo — ∪ ∪ — ∪ ∪ — ∪.

Slov příklonných (v širším slova smyslu) lze tedy užívati podle jich postavení ve větě buď v thesi, buď arsi.

Ze všeho toho je viděti, že všech slov jednoslabičných lze podle jich přízvuku větného užívati buď v thesi buď v arsi. Bohužel u nás jsou mnozí básníci a překladatelé, kteří větného přízvuku slov jednoslabičných pranic nešetří. U nás mnozí se drží pravidla, že kterékoli jednoslabičné slovo (vyjmouc vlastní příklonná, která arci snad vždy stávají u básníků v arsi) může bez rozdílu státi v thesi nebo v arsi. Je to chyba zrovna tak hrubá, jako častá a nesprávná míra slov trojslabičných ∪ — ∪

Je na př. možno měřiti verš

a zčernalým pněm skřípá v rachot hromu

jambicky, ačkoli větný přízvuk slova pněm je tak silný, že slova zčernalým pněm mohou míti jen míru — ∪ ∪ —?

II. Také slova dvouslabičná mohou někdy téměř docela tratiti přízvuk, stojí-li před slabikou nebo za slabikou s přízvukem větným. Ale mohou to býti jen slova obsažně málo závažná a více formálního významu: ano, ale, věru, nebo, tedy, tudy, zase, bychom, byste a j.; na př. Já věru nevím. Šli bychom rádi (ale: Šli bychom). Ale on to nechce. Věru hrozně se mýlíš. Mlčím; nebo mlčet je zlato. To aby čert vzal. Já jenom nechci.

Po silném přízvuku a před přízvukem rovněž silným mohou i jiná slova — arci ve větě nezávažná — tratiti skoro svůj přízvuk: Jak král tomu mohl jen věřit? Já za to nemohu. Ty o ně nestojíš.

Třeba však vždy míti na paměti, že lze užívati slova dvouslabičného jako pyrrhichia jen tehdy, kdy vskutku přízvuk téměř docela tratí. Je to v případech řídkých, a zvláště na počátku věty

jen slova velmi málo obsažná a stojící před velmi silným přízvukem možno tak měřiti.*)

III. Slova trojslabičná, kteráž, hledíme-li pouze k přízvuku slovnému, jsou kretiky — ∪ —, postavením ve větě mohou se státi daktyly — ∪ ∪, tratiti totiž docela přízvuk svůj vedlejší. Stává se to všude tam, kde po nich následuje slabika, mající přízvuk buď slovný, buď větný; na př. *na*padal *sníh* (— ∪ ∪ —), *ka*zatel *pra*vil, *sto*letý *dub*, *pa*desát *lo*ket a j. Jenom stojí-li a) na konci věty nebo vůbec před přestávkou v řeči anebo b) následuje-li po nich jednoslabičné slovo příklonné anebo postavením svým ve větě přízvuk téměř tratící, podržují svůj přízvuk vedlejší. Na př. a) *Pra*vil *ka*zatel; *ská*cel se dub *sto*letý. b) *Ka*zatel se *vzdá*lil; *sto*letý se *ská*cel *dub*: *pa*desát to *lo*ket; *na*padal sem *sníh*.

Poněvadž slova trojslabičná daleko častěji dostávají se v takové postavení ve větě, při němž přízvuk jich vedlejší zaniká, lze jich při veršování nejčastěji užívati jako daktylů.

IV. Přízvuk vedlejší slov více než trojslabičných obyčejným přízvukem větným se celkem nemění. Jen při takovém přízvukování slov těchto, při němž poslední jich slabika má přízvuk vedlejší, tratí se tento přízvuk vedlejší, jako u slov trojslabičných, octnou-li se slova ta před slovem přízvučným. Na př. pětislabičné slovo modrobarevný může míti míru — ∪ — ∪ —, šestislabičné červenobarevný míru — ∪ ∪ — ∪ —. Stojí-li ve větě před jiným slovem přízvučným, nabývají míry — ∪ — ∪ ∪ a — ∪ ∪ — ∪ ∪ (modrobarevný šátek — ∪ — ∪ ∪ — ∪; červenobarevná košile — ∪ ∪ — ∪ ∪ — ∪ —).

Ve větě, jak právě bylo vyloženo, mají některá slova větší přízvuk než jiná, mají přízvuk větný, nebo, jak také říkáme, mají důraz. Obyčejně však, jak již bylo vyloženo výše na str. 21, důrazem míníme onen větný přízvuk, jenž se od obyčejného větného přízvuku odchyluje a bývá nad něj silnější. Vyslovíme-li větu: Dnešní noc je jasná obyčejným spůsobem, má nejsilnější přízvuk větný slovo jasná. Klademe-li z jakékoli příčiny na jiné slovo v této větě zvláštní váhu, na př. na slovo noc nebo dnešní, nazýváme tento přízvuk větný, od obvyklého odchylný a proto i silnější, také důrazem.

Tento důraz bývá někdy tak silný, že i slovný přízvuk slov, následujících po slově důrazném, pošinuje. Děje se to tehdy, jestliže důrazné slovo je jednoslabičné; slovo takové splývá pak s následujícím slovem třeba víceslabičným v jedinou skupinu,

---

*) O dvouslabičných slovech německých (tvarech zájmena ein, aber, oder, über), která ztrácejí vlivem sousedních silně přízvučných slabik téměř docela svůj přízvuk (stojí-li na př. mezi dvěma přízvučnými slabikami: da hátten die dréi einen séltsamen Traúm), jedná Minor, Neuhochdeutsche Metrik, str. 131.

a vedlejší přízvuky této skupiny řídí se pak dle známých již zákonů počtem slabik celé skupiny.

Pronesu-li ve větě: »Já slyším, ale *vy* neslyšíte« slovo *vy* se zvláštním důrazem, splývají slova »*vy* neslyšíte« v jedinou skupinu, mající míru — ∪ ∪ — ∪. Chceme-li zachovati hlavní přízvuk slova neslyšíte, musíme, abychom nabyli síly a času k sesílení dechového proudu, po důrazném *vy* učiniti malou přestávku. Podobně je ve větách jiných, kde vyskýtá se jednoslabičné slovo silně důrazné:

K vůli *Vám*, dceruško.
(— ∪ — ∪)
Co povídali?
(— ∪ ∪ — ∪)
Zpomeňte si na *svá* mladá léta.
(— ∪ ∪ — ∪)
Snad ještě *teď* nebudete myslit?
(— ∪ ∪ — ∪)
Jak pak můžete *vy* odtud někoho hnát?
(— ∪ ∪)
Plášť odnesl a ne kabát.
(— ∪ — ∪)

Takových měr třeba ovšem při veršování užívati s opatrností, a to jen tehdy, když důraz je značně silný a když vskutku se jím přízvuk slovný pošinuje.

V.

Jde o to, jak lze tuto povahu českého přízvuku, právě popsanou, co nejlépe využitkovati k napodobení rozmanitých rozměrů antických.

Obtíže působí tu hlavně dvě věci: kolísavost vedlejšího přízvuku v slovech více než trojslabičných, nastávající za určitých okolností, a nepatrné množství různých stop, k nimž na základě přízvučnosti slabik můžeme dospěti.

I. Kolísavost vedlejšího přízvuku jeví se již u slov čtyřslabičných; vedle obvyklého přízvukování — ∪ — ∪ vyskytuje se tu, ač řídčeji, za určitých podmínek i přízvukování — ∪ ∪ —; podobně u slov pětislabičných vyskytuje se přízvukování — ∪ ∪ — ∪ a — ∪ — ∪ — (po případě — ∪ — ∪ ∪), u šestislabičných — ∪ — ∪ — ∪ a — ∪ ∪ — ∪ ∪ atd.

Přízvuky kladou se na slova více než trojslabičná vždy tak, že mezi slabikami opatřenými přízvukem, ať hlavním ať vedlejším, leží aspoň jedna, nejvýše však dvě slabiky nepřízvučné; ale dle rychlosti a důraznosti, s jakou mluvíme, mění ve vytčených mezích vedlejší přízvuk své místo.

Lze-li některá slova měřiti dvojitě, vyplývá z toho jednak jakás, ovšem jen zdánlivá výhoda, jednak jisté, a to dosti nepříjemné nesnáze. Je přirozeno, že ve verších trochejských a jambických každý básník a překladatel bude nakloněn na př. slova čtyřslabičná měřiti — ∪ — ∪, a to je ovšem jejich míra obyčejná; ale slova pětislabičná, jejichž obvyklá míra jest — ∪ ∪ — ∪, do těchto řad při této míře se nehodí, a proto básníci i překladatelé rádi a bez rozpaků je měřívají — ∪ — ∪ —, a to i tehdy, když tato míra při obyčejném vyslovení není v užívání.

Na př. ve verši

že zplodím dítky světu nesnesitelné

zajisté každý nepředpojatý cítí, že slovo nesnesitelné měřeno jest neobvykle. Kdo tu větu pronese tak, jak pronésti se má, vysloví jistě slovo nesnesitelné — ∪ ∪ — ∪ a poruší tím rhythmus. Vyslovíme-li slovo to — ∪ — ∪ —, klademe na ně, vyslovujíce je pomaleji než obyčejně, zbytečný a nemístný důraz.

Naopak zase v řadách daktylských a anapaestických (na př. v hexametru) básníci i překladatelé jsou nakloněni nemístně připouštěti míru čtyřslabičných slov — ∪ ∪ — místo obvyklé míry — ∪ — ∪, a to i tam, kde míru — ∪ ∪ — zvláštním spůsobem mluvy není možno omluviti.

Nelze ovšem popříti, že v řadách, složených z taktů týchž a stále stejně tvořených (na př. v řadách ze samých trochejů, jambů, daktylů nebo anapaestů) rhythmus sám nezvyklost takové míry přemáhá. Čteme-li nebo vyslovujeme-li pořád na př. samé jamby, vyslovíme i slovo nesnesitelné, nutíce je mimoděk v rhythmus jambický, po případě trochejský, jako — ∪ — ∪ —, třeba by to byla míra odchylná.*)

Ale obtíž nastává, jestliže se v nějaké rhythmické řadě takt mění, je-li řada ta složena z taktů různého druhu (na př. z trochejů a daktylů, j. — ∪ — ∪ — ∪ ∪ — ∪), anebo jestliže v téže řadě připouští se různý tvar taktů (jako na př. v hexametru, kde za daktyl může státi spondej). Jak tu pozná čtenář nebo přednášející, kterak slovo, jež básník měří dvojitě, má čísti?

---

*) Jak rhythmus často svádí čtenáře k odchylnému přízvukování slov, viděti na př. z toho, že v řadě daktylské, přesně přízvučně složené, každý čtenář je nakloněn slova čtyrslabičná (působením daktylského rhythmu) měřiti jako choriamby (— ∪ ∪ —). O. Vaňorného překlad Götheova »Hermanna a Dorothey« (Sborník světové poesie č. 56, v Praze 1897) šetří velmi bedlivě správného přízvuku. Na př. ve verši (str. 48)

lékárna »U anděla« a nejinak »Lev« tento »zlatý«

měřil as Vaňorný »U anděla« jako ditrochej (— ∪ — ∪). Čtouce pořád verše daktylského rhythmu, maně jsme ponoukáni čísti ta slova jako choriamb (— ∪ ∪ —).

Užívá-li básník nebo překladatel na př. v hexametru daktylském slov čtyřslabičných brzo jako choriambů (— ∪ ∪ —), brzo jako ditrochejů (— ∪ — ∪), jak poznati, kdy měří tak či onak? Toto dvojité měření slov o témž počtu slabik je právě jednou z příčin, proč hexametry přízvučné, jež byly skládány na počátku tohoto století, tak nesnadno se čtou, proč jsou neurčité a nelahodné. O obtížích, které by spůsobilo takové dvojité měření v složitých strofách lyrických, kde také rozměr často se střídá, netřeba, tuším, ani šíře vykládati.

Všem těmto obtížím třeba a možno se vyhnouti, po mém soudu, takto:

1. Slovům více než pětislabičným, která i v próse jsou vleklá a často neplynou snadno z úst bez náležité pozornosti, při veršování třeba se vyhýbati. Zabírají z pravidla více než dva takty (obyčejně takty tři, ne-li víc), a vyplňujíce skoro polovinu, někdy i přes polovinu verše, činí verš vleklým a nepěkným. Není jich v řeči poměrně k ostatním mnoho a lze se jim až na málo případů, kde je nezbytno jich užiti, snadno vyhnouti; lze je totiž nahraditi stejnoznačnými slovy kratšími, a šesti- a víceslabičné skupiny slov, povstalé přikloňováním slov, rozložiti jiným umístěním slov příklonných. Vskutku také vidíme, že básníci i překladatelé slovům tak dlouhým se vyhýbají.

2. Všude třeba šetřiti s největší svědomitostí zákonného přízvuku, slovného i větného. V řadách o stejných taktech (na př. trochejských, jambických) chyba proti správnému přízvuku, ač působí vždy nelibě, nemusí rušiti aspoň rhythmus, poněvadž, čteme-li nebo přednášíme-li stále touž rhythmickou řadu, vyslovíme slovo chybně měřené dle požadavku rhythmu na ujmu přízvuku. Čteme-li na př. samé jambické trimetry, tedy i verš

K jakému činu smělému? Co zamýšlíš?

vyslovíme jako jambický trimetr, jde-li nám o rhythmus, t. j. čteme slovo k jakému jako ∪ — ∪ m. — ∪ ∪.

Ale tato opora v rhythmu se ztrácí naprosto, jakmile se rhythmus mění, jak tomu je často na př. v lyrických strofách starověkých. Mysleme si, že ve strofě takové vedle jambů jsou daktyly. Měříme-li trojslabičné slovo brzo — ∪ ∪ (správně), brzo ∪ — ∪ (nesprávně), jak se pozná při změně rhythmu, kterak je třeba na určitém místě měřiti a čísti?

Proto je pro dobré básníky i dobré překladatele svrchované a nepřekročitelné pravidlo: Přízvuku slovného i větného třeba šetřiti při veršování s největší svědomitostí, a nehleděti těch, kteří z pohodlí, aby kryli vlastní chyby, z neznalosti věci anebo ze starého, špatného zvyku pokládají požadavek takový za pedantský a verše tak skládané za tuhé a upjaté.

3. Slova čtyř- a víceslabičná třeba měřiti tak, jak se měří při obyčejném, normálním vyslovení; tedy slova čtyřslabičná jako ditrocheje (– ∪ — ∪), pětislabičná jako adonie (— ∪ ∪ — ∪), šestislabičná, pokud jich nutno užiti, jako tři trocheje (— ∪ — ∪ — ∪). Z pětislabičných slov pouze složeniny, u kterých rozeznáváme ještě obě části, z nichž vznikly, a u kterých proto každé jejich části ponecháváme často její původní přízvuk (j. *tma*vo-zelený, *ve*le-vě hlasný) možno měřiti — ∪ — ∪ ∪ (po případě — ∪ — ∪ —).

Měr druhých, jen při zvláštním spůsobu mluvy obvyklých, třeba se zvláště v řadách, kde rhythmus se mění, za příčinou určitosti rhythmu vystříhati; není tedy radno měřiti na př. slova pětislabičná (mimo výše vytknuté složeniny) jako — ∪ — ∪ ∪ (po případě — ∪ — ∪ —), slova šestislabičná jako — ∪ ∪ — ∪ ∪ (m. — ∪ — ∪ — ∪) atd.

Tím by byla ovšem z řad trochejských a jambických slova pětislabičná (jich míra obvyklá je — ∪ ∪ — ∪) vyloučena, mimo ta, jichž obyčejná míra je — ∪ — ∪ ∪ (po případě — ∪ — ∪ —). Slova tato by pak vždy musila státi na konci řady (verše). Jde o to, lze-li většinu pětislabičných slov z těchto řad vůbec vyloučiti. Myslím, že lze. Já sám ve svém překladu Sofokleovy Elektry, nehledím-li ke jménům vlastním, jimž se arci nelze vyhnouti, neužil jsem, tuším, v několika stech jambických trimetrů ani jednoho slova pětislabičného, a nečinilo mi to žádných obtíží. A kdyby kde vskutku nebylo lze v takových řadách vyhnouti se slovu pětislabičnému, zajisté lze je výjimečně měřiti také — ∪ — ∪ —. Dabitur licentia sumpta pudenter. Radno ovšem i tu, lze-li voliti mezi několika slovy, voliti slovo takové, které aspoň častěji se takto vyslovuje. Na př. neobyčejný, nesnesitelný, nejrozmilejší a pod. jen při zvláště pathetickém mluvení vyslovujeme, jak již bylo vyloženo, jako — ∪ — ∪ —. Ale nelze je nahraditi slovy neobvyklý, nesnesný, nejmilejší? Naproti tomu na př. neutíkala, nepovezeme častěji vyslovujeme jako — ∪ — ∪ —, a lze jich tedy výjimečně, není-li zbytí, užiti o této míře i v řadách trochejských a jambických.

V řadách daktylských a anapaestických nepřípustna jsou dle této zásady slova čtyřslabičná, ježto obvyklá jich míra jest — ∪ — ∪. Není-li zbytí a nelze-li čtyřslabičné slovo nahraditi jiným lichoslabičným, zajisté lze připustiti výjimečně míru — ∪ ∪ —, zvláště jestliže se slovo takové v živé řeči častěji takto vyslovuje (j. na př. několikrát a j.). Ale je tu i pomoc jiná. Přidá-li se ke slovu čtyřslabičnému slovo příklonné, mění se v pětislabičné, jež do těchto řad dobře se hodí; na př. slovo hospodyně, jiným slovem těžko nahraditelné, snadno se učiní podajným rhythmu daktylskému nebo anapaestickému, jestliže se za ně položí enklitikon se, tam a pod. (hospodyně se

smála, hospodyně tam stála: — ◡ ◡ — ◡ — ◡). Slov pak příklonných v širším slova smyslu je tolik, že lze skoro vždy užiti této pomoci při slově čtyřslabičném, jemuž nelze se vyhnouti.

Podobně budeme moci i v řadách daktylských nebo anapaestických užiti slova nebo skupiny šestislabičné výjimečné o míře — ◡ ◡ — ◡ ◡, shledáme-li, že se vskutku taková míra aspoň někdy v mluvě objevuje. Jednotlivé případy přípustné není možno tuto vyčítati; třeba to přenechati dobrému vkusu a pozorování básníkovu a překladatelovu.

4. Obtíže budou vždy činiti jména vlastní, která nelze nahraditi jmeny českými a která v češtině mají arci přízvuk dle zákonů českého přízvuku (*De*mosthenes, *Ae*neas). Za některá lze ovšem užiti obvyklých již překladů českých (na př. za Erinye — ◡ — ◡ v řadách daktylských nebo anapaestických lze klásti zobecnělé Lítice a p.). Jinak tu všude — poněvadž není vyhnutí — třeba po případě připustiti i ony míry méně obvyklé. Na př. Lucilius (— ◡ — ◡) nehodí se v takty daktylské nebo anapaestické, i třeba je měřiti — ◡ ◡ —. Míra taková stane se docela nezávadnou, podaří-li se nám přikloniti k takovému jménu nějaké enklitikon (na př. Lucilius se smál — ◡ ◡ — ◡ —). Genitiv Agamemnona, adj. poss. fem. Menelaova (— ◡ ◡ — ◡) nehodí se v řadu trochejskou a jambickou, i třeba je měřiti — ◡ — ◡ —.*)

Slova Epimetheovna, Pyrgopolinices a pod. v řadě daktylské možno a nutno měřiti — ◡ ◡ — ◡ ◡. Obdobně třeba si počínati při vlastních jménech ještě delších, ovšem celkem řídkých.

II. Druhá obtíž při přízvučném napodobení starověkých rozměrů časoměrných spočívá v tom, že čeština je schopna jen několika málo taktů.

---

*) Bylo by lze i pětislabičných slov o míře — ◡ ◡ — ◡ užiti v řadách jambických a trochejských, kdybychom — po spůsobu řeckém — připouštěli v těchto řadách za jamb a trochej ob čas anapaest a daktyl. Řady ty staly by se tím rozmanitějšími, a rhythmicky nebylo by v tom závady. Chtěl jsem na př. první verš Sofokleovy Elektry přeložiti:

Ó synu Agamemnona, kterýž vévodil
◡ — | ◡ — | ◡◡ — | ◡ — | ◡ — | ◡ —

a jen vzhledem k dosavadní praxi užil jsem překladu:

Ó synu Agamemnona, jenž vévodil
— ◡ — ◡ —

ač překlad ten, poněvadž verš nemá správné caesury, je horší než překlad výše uvedený. Pro překlad trimetrů a tetrametrů jambických a trochejských v komoedii řecké a římské měla by tato rhythmicky nezávadná volnost velké výhody. Spíše bychom tak velikou volnost těchto veršů vystihli.

Hlavní český přízvuk slovný spočívá, jak již častěji řečeno, vždy na první slabice; přízvuk vedlejší ve slovech více než dvouslabičných klade se vždy tak, že nikdy nezůstává více slabik bez přízvuku než dvě. Každé slovo víceslabičné dle přízvučnosti slabik rozděluje se tedy v oddíly o slabice přízvučné a jedné nebo nejvýše dvou slabikách bezpřízvučných. Užíváme-li tedy přízvučnosti a nepřízvučnosti slabik k rozdělování rhythmizomena řeči v takty, můžeme vlastně obdržeti pouze takty dva, jeden o jedné slabice přízvučné, která tvoří těžkou dobu taktu, a druhé nepřízvučné, jež je lehkou dobou taktu, druhý o jedné slabice přízvučné a dvou nepřízvučných, složený tedy z těžké doby jedné a lehkých dvou. První takt naznačujeme po spůsobu časoměrné metriky — ∪, druhý — ∪ ∪, první nazýváme dle této metriky také trochejem, druhý daktylem, ač obě ta slova hodí se vlastně jen pro časoměrný sestupný takt trojdobý a čtyřdobý naznačeného tvaru. K těmto dvěma velmi hojně se vyskytujícím taktům přistupuje jakožto třetí podružný takt — ∪ — (kretikus, amfimacer), jejž tvoří na př. slova trojslabičná, stojí-li před přestávkou v řeči (na př. na konci věty).

První takt, trochej, je dvoudílný (o jedné thesi, jedné arsi), druhý, daktyl, trojdílný (o jedné thesi, dvou arsích), třetí, kretikus, rovněž trojdílný, o thesi, arsi a thesi. K trvání these a arse a jich vzájemnému poměru co do trvání v přízvučné prosodii a metrice arci se nehledí. Kdežto časoměrný trochej má poměr these k arsi 2 : 1, ježto these jeho má dvě, arse jednu dobu, časoměrný pak daktyl poměr these k arsi 2 : 2 (čili 1 : 1), trochej přízvučný má vlastně poměr 1 : 1, daktyl 1 : 1 : 1. Kretikus časoměrný je takt lichý pětidílný (poměr these k arsi 3 : 2), kretikus přízvučný takt lichý trojdílný (1 : 1 : 1). Jest tedy přízvučný trochej vlastně taktem sudým, daktyl lichým, kdežto starověký trochej časoměrný jest taktem lichým (poměr taktový 2 : 1), daktyl sudým (poměr taktový 2 : 2). Příčina, proč časoměrný trochej můžeme přece napodobiti tímto »trochejem« přízvučným, a podobně daktyl časoměrný »daktylem« přízvučným, spočívá v podobném dojmu, jakým na nás obojí takty působí. Časoměrný trochej vyjádřen bývá pravidelně v rhythmizomenu řeči slabikou dlouhou a krátkou, daktyl jednou dlouhou a dvěma krátkými: z té příčiny přízvučný trochej, vyjadřovaný slabikou přízvučnou a nepřízvučnou a přízvučný daktyl, vyjadřovaný jednou slabikou přízvučnou a dvěma nepřízvučnými, činí týž dojem jako trochej a daktyl časoměrný. Ježto v rhythmizomenu řeči samu o sobě jednotlivé takty nejsou nikdy úplně, nýbrž jen přibližně sobě rovné, lze takové nahražování časoměrných taktů přízvučnými bez rozmyslu připustiti. Rovněž podobný dojem, který činí časoměrný a přízvučný kretikus, je příčinou, že časoměrný kretikus, ač je to takt vlastně jinorodý, můžeme nahražovati »kretikem« přízvučným.

Jiné takty než trochej, daktyl a kretikus nejsou v české prosodii ryze přízvučné, hledíme-li jen k slovnému přízvuku, možné. Již z toho jde na jevo, že nějaké, abych tak řekl, otrocky věrné napodobení starověkých meter antických přízvukem není možné. Nebo časoměrných taktů antických jest ovšem daleko více.

Jde tedy o to, vyšetřiti, jakým spůsobem a pokud bylo by lze vyjádřiti různé antické časoměrné takty v prosodii ryze přízvučné a pokud lze při přízvučném napodobení časoměrných meter antických vůbec vystihnouti pravidla starověké metriky.

Jednati můžeme pouze o napodobení antických taktů nepřetržité rhythmopoie, ježto o taktech rhythmopoie přetržité, o taktech *γένους τριπλασίου* a *ἐπιτρίτου* nevíme nic určitého; neboť neznáme ani jich podoby ani nevíme, kde se vyskytovaly (v. mou Rhythmiku, str. 46 a 89).

1. V rhythmopoii nepřetržité vyskytují se takty *γένους ἴσου*, *διπλασίου* a *ἡμιολίου*: v *γένος ἴσον* jest nejkratším taktem daktyl — ◡ ◡ a anapaest ◡ ◡ —, v *γένος διπλάσιον* trochej — ◡ a jamb ◡ —, v *γένος ἡμιόλιον* paiony — ◡ ◡ ◡ a ◡ ◡ ◡ —, vždy jeden takt sestupný, druhý vzestupný. Z těchto základních taktů může česká prosodie ryze přízvučná napodobiti, hledíme-li jen k přízvuku slovnému, pouze daktyl a trochej. Vzestupné takty, jamb a anapaest (◡ — a ◡ ◡ —), lze napodobiti pouze pomocí přízvuku větného. Přízvuk má, jak již častěji řečeno, vlastně každá slabika ve slově a každé slovo ve větě. Ale stupně toho přízvuku jsou rozličné. Postavením ve větě slovný přízvuk slov, jinak stejně silný, se oslabuje nebo sesiluje, slova ve větě nabývají přízvuku nestejného. Na př. přízvuk slov otec a píše, vyslovíme-li je jednotlivě, je stejně silný, ve větě však otec píše má slovo píše přízvuk mocnější. Slova jednoslabičná, jak jsme již shledali, zvláště ta, která mají více platnost formální než významovou (spojky, sloveso tak zv. pomocné a pod.), mají ve větě často přízvuk velmi slabý, jiná, co do významu obsažitější, aspoň přízvuk daleko slabší než slova okolní (na př. ty čteš, on píše). I některá slova dvouslabičná povahy více formální, ač poměrně řídká, ztrácejí ve větě téměř zhola svůj přízvuk (na př. ale, ano, aby a pod.).

Těchto růzností větného přízvuku lze s prospěchem užiti k vystihnutí časoměrného jambu a anapaestu. Řada jambická je v češtině rovna řadě trochejské s předraženým jednoslabičným slovem o slabém přízvuku větném, anapaestická jest rovna řadě daktylské s předraženým slovem dvouslabičným, jež postavením ve větě svého přízvuku téměř pozbývá (ale on věru ještě se smál je řada anapaestická: ◡ ◡ — ◡ ◡ — ◡ ◡ —). Ježto takovýchto slov dvouslabičných je pořídku, lze ovšem řady

anapaestické, jejichž první takt by měl tvar původní ◡ ◡ —, skládati přízvučně jen velmi zřídka. Naproti tomu jsou bezvadné řady jambické v češtině velmi dobře možné, a jest to jen ledabylost, jestliže je i naši nejlepší básníci skládají přečasto vadně.

Paion ve tvaru jeho základním — ◡ ◡ ◡ a ◡ ◡ ◡ — napodobiti nelze, ježto tři bezpřízvučné slabiky v češtině nikdy se za sebou nevyskytují.

Do *γένος διπλάσιον* náleží ještě jeden takt jednoduchý, ionikos tvaru — — ◡ ◡ a ◡ ◡ — —. Sestupný ionikos — — ◡ ◡ musí se v češtině skládati z přízvučného slova jednoslabičného a slova trojslabičného, po němž však musí následovati slovo jiné (ježto by jinak mělo míru — ◡ —), na př. král přikázal (vojsku), vzestupný ionikos ◡ ◡ — — třeba skládati z přízvučného anapaestu a přízvučného slova jednoslabičného, na př. ale král stál.

Rozumí se samo sebou, že takty složené (na př. řadu daktylskou, jambickou, anapaestickou atd.) lze skládati přízvučně všude tam, kde možno přízvučně napodobiti takty jednoduché.

2. Ale takty starověké mohou se také lišiti tvarem. Na př. za daktyl ⸝ ◡ ◡ může stahováním a rozváděním slabik nastoupiti prokeleusmatik ⸝ ◡ ◡ ◡, spondej ⸝ —, zdánlivý anapaest ⸝ ◡ — (obdobně za anapaest ◡ ◡ ⸝ tvary ◡ ◡ ⸝ ◡, — ⸝, — ⸝ ◡), za trochej ⸝ ◡ může nastoupiti tribrachys ⸝ ◡ ◡ (obdobně za jamb ◡ ⸝ tribrachys s iktem na druhé slabice ◡ ⸝ ◡), za paion sestupný ⸝ ◡ ◡ ◡ takt ⸝ ◡ — nebo ⸝ — ◡ (za vzestupný paion ◡ ◡ ◡ ⸝ takt — ◡ ⸝ nebo ◡ ⸝ —), za ionikos sestupný ⸝ — ◡ ◡ tvary ⸝ ◡ ◡ ◡ ◡ ◡, ⸝ ◡ ◡ ◡ ◡, ⸝ ◡ ◡ ◡ —, ⸝ — — a ⸝ ◡ ◡ — (obdobně za vzestupný ionikos ◡ ◡ ⸝ — tvary — ⸝ ◡ —, — ⸝ —, — ⸝ ◡ ◡ ◡, ◡ ◡ ⸝ ◡ ◡ a — ◡ ◡ ⸝).

Všecky doby taktu nemusí býti také vyjádřeny díly rhythmizomena, nýbrž mohou býti vyjádřeny pouze pausami nebo prodloužením slabiky dlouhé na více než dvě doby. Proto daktyl připouští v theorii i tvary taktů — ◡̀ ∧, ⌊— ∧, ⌊⌋, trochej — ∧ a ⌊—, paion — ◡ ◡ ∧, — ◡ ∧̄, — ⌊× atd. Obdobné tvary připouštějí i takty vzestupné.

Jde o to, lze-li všecky tyto různé tvary téhož taktu napodobiti. Třeba nejprve pojednati o tvarech taktů, spůsobených stahováním a rozváděním slabik, a za druhé o tvarech taktů, spůsobených prodloužením slabiky dlouhé na více než dvě doby nebo kladením paus, tedy taktů s tonou (*τονή*) nebo-li taktů katalektických.

Z taktů, vzniklých stahováním a rozváděním slabik, nelze z jasných příčin napodobiti obojí prokeleusmatik ⸝ ◡ ◡ ◡ a ◡ ◡ ⸝ ◡, dále anapaest tvaru — ⸝ ◡, obojí tribrachys ⸝ ◡ ◡ a ◡ ⸝ ◡, některé tvary ioniku ⸝ ◡ ◡ ◡ ◡ atd., vůbec všecky

ty tvary taktů, v nichž jdou více než dvě krátké slabiky za sebou. Všecky tyto tvary taktů třeba nahraditi jinými, v přízvučné prosodii možnými. Tedy na př. tribrachys ◡ ◡ ◡ trochejem nebo dle potřeby jambem, prokeleusmatik daktylem nebo anapaestem atd. Změní se tím sice tvar taktu, ale druh taktu zůstane zcela nezměněn, a tím také i rhythmus.

Původního tvaru paionu — ◡ ◡ ◡ a ◡ ◡ ◡ — nelze také, jak již výše řečeno, napodobiti; třeba vždy zaň užívati tvaru ⊥ ◡ — nebo — ◡ ⊥, tak zvaného kretiku, kterýž v obou případech třeba přízvučně vyjadřovati slovem dvouslabičným a přízvučným jednoslabičným (na př. kráčí sem, soptě krev a j.) anebo po případě slovem trojslabičným. Trojslabičná slova se k napodobení paionu vždycky nehodí; neboť mají míru — ◡ ◡, jestliže se za nimi objevuje slabika přízvučná. V radě kretiků — ◡ — — ◡ —. . . . stýkají se však vždy dvě slabiky přízvučné. Lze tedy slov trojslabičných v řadách kretických užívati jen na konci řady nebo před přestávkou v řeči (na př. před diaeresí), kde vedlejší přízvuk třetí slabiky slov trojslabičných nemůže býti přízvukem následujícího slova oslaben.

Stejným spůsobem skládati třeba bakchie ◡ — — ze slova jednoslabičného nepřízvučného a dvou slov jednoslabičných přízvučných a antibakchie — — ◡ ze dvou slov jednoslabičných přízvučných a slova jednoslabičného nepřízvučného nebo ze slova jednoslabičného přízvučného a slova dvouslabičného.

Zbývá promluviti o spondeji, ať vzestupném, ať sestupném: ⊥ — a — ⊥. Máme i v prosodii ryze přízvučné spondeje; ovšem lze jich docíliti pouze přízvukem větným, ježto přízvuk slovný nikdy (vyjma výše na str. 28 uvedené příklady pathetického abnormálního vyslovování) nespočívá na dvou slabikách, jdoucích bezprostředně za sebou. Dvě slova jednoslabičná za sebou jdoucí, jsou-li opatřena obě přízvukem větným, jedno však silnějším, druhé slabším, tvoří zcela správný přízvučný spondej. Mám se je trochej, ježto enklitikou se ve větě přízvuk ztrácí: ale mám sám je vzestupný spondej — ⊥ a sám mám sestupný spondej ⊥ —, má-li sám silnější přízvuk větný než mám. Kdybychom vytkli mám větším přízvukem větným než sám, jinak řečeno, kdybychom na to slovo kladli důraz, bylo by tomu naopak: mám sám bylo by ⊥ — a sám mám — ⊥.

Máme tedy pravé přízvučné spondeje, jako máme pravé přízvučné anapaesty i bakchie a antibakchie; jest to holá nesprávnost, tvrdí-li se, jak se posud často děje, že jich v češtině není. Ale jiná jest otázka, máme-li těchto taktů tolik, abychom na př. každý antický anapaest a každý antický spondej mohli přízvučně napodobiti úplně věrně, t. j. opět anapaestem nebo spondejem. A tu třeba odpověděti, že jich není dosti. Zvláště

překladatel, který je ve volbě slov do velké míry originálem vázán, cítí tento nedostatek velmi značně. Není naprosto možno, aby všecky ty spondeje, vyskytující se na př. v daktylském hexametru a pentametru, nebo všecky počáteční anapaesty byly vystiženy úplně věrně, t. j. zase spondeji a anapaesty. Proto třeba tu pomoci.

Anapaest ⏑ ⏑ ⏓ připouští vedlejší tvar — ⏓, jako daktyl vedlejší tvar ⏓ —. Hledíme-li k přízvuku slovnému, odpovídá časoměrnému spondeji sestupnému ⏓ —, ježto v přízvučné prosodii k trvání slabik se nehledí, přízvučný trochej — ⏑, a tím třeba časoměrný spondej nahražovati; za vzestupný spondej — ⏓ třeba klásti přízvučný jamb ⏑ ⏓, o němž jsme se již výše zmínili.

Obtíže ty týkají se, jak jsem pravil, jen anapaestů na počátků řad, poněvadž bezpřízvučných slov dvouslabičných, jichž by se musilo užívati k věrnému jich vystižení, je velmi málo. Anapaesty uprostřed řady napodobují se bez obtíže. Řada anapaestická

⏑ ⏑ — ⏑ ⏑ — ⏑ ⏑ — . . . .

je rovna řadě daktylské s předrážkou dvouslabičnou. Uvnitř řady lze tedy užívati slov trojslabičných. Také v řadách bakchijských

⏑ — — ⏑ — — ⏑ — — . . . .

lze uvnitř řad užívati z podobné příčiny slov dvouslabičných.

Podobně jako anapaest činí obtíže i vzestupný ionikos ⏑ ⏑ — —, kterýž v tomto tvaru z týchž příčin lze vystihnouti velmi zřídka; tu musíme vycházeti od jiného tvaru jeho — — —, jejž přízvučně vystihneme tvarem ⏑ — —, kterýž ovšem spadá s bakchiem. Ale pomoci jiné není; vzestupný ionikos až na řídké výjimky, kde naskytne se nám slovo dvouslabičné, postavením ve větě přízvuk téměř ztrácející, třeba vynášeti jednoslabičným slovem bezpřízvučným a dvěma jednoslabičnými slovy přízvučnými; v řadě vzestupných ioniků ⏑ ⏑ — — ⏑ ⏑ — — . . . . jest obtíž menší, ježto tu užiti lze i slov trojslabičných (klásti tedy za sebou bezpřízvučné a přízvučné slovo jednoslabičné, slovo trojslabičné atd.).

Jiný tvar ionského taktu, choriamb — ⏑ ⏑ —, skládá se dosti snadno ze slova trojslabičného a přízvučného jednoslabičného; že i slova čtyrslabičná v jistém případě mohou míti míru choriambu, bylo výše na str. 24 vyloženo. Ale doporučovati této míry nelze.

Z taktů katalektických lze ty, v nichž některá část rhythmizomena nahrazena jest pausou (na př. — ∧ m. — ⏑, — ⏑ ∧ m. — ⏑ ⏑, — ⏑ ⏑ ∧ m. — ⏑ ⏑ ⏑, — — ⏑ ∧ m. — — ⏑ ⏑ atd.), napodobiti bez nesnáze, pokud takové takty katalektické

rovnají se zdánlivě jiným taktům plným, přízvučně napodobitelným; na př. katalektický daktyl — ∪ ∧ jest zdánlivě roven trocheji, katalektický paion — ∪ ∪ ∧ zdánlivě roven daktylu atd. Katalektický trochej — ∧ nebo jamb ∧ — třeba ovšem, jak se samo sebou rozumí, vyjadřovati přízvučným slovem jednoslabičným.

Takty s tonou: ⊔ (m. — ∪ nebo ∪ —), ⊔ (m. — ∪ ∪ nebo ∪ ∪ —) atd., jež jsou více než dvoudobé, nelze v přízvučné prosodii, jež trvání slabik nehledí, napodobiti vůbec. Možno by bylo nahražovati je rovnocennými takty katalektickými s pausami. Takt ⊔ jest roven taktu — ∧ neb ∧ —, takt ⊔ jest roven taktu — $\bar{\wedge}$ nebo $\bar{\wedge}$ — atd.

Ovšem i tu naskytuje se obtíž. Takty takové jsou v poesii lyrické velmi hojné a vyskytují se často i několikrát za sebou, tak že i tu jeviti se bude vždy překladateli citelný nedostatek jednoslabičných slov silně přízvučných, jichž by musil při tomto spůsobu napodobování starověkých taktů katalektických často třeba několik klásti bezprostředně za sebou. Proto nezbývá tu cesty jiné, než zaměňovati tyto katalektické takty s tonou v takty tvaru původního nebo tvaru jiného, jenž jest přízvučnou prosodií napodobitelný. Třeba klásti tedy za ⊔ tvar taktu — ∪ neb ∪ —, za ⊔ tvar taktu — ∪ ∪ neb ∪ ∪ — atd.

Tak na př. druhá perioda druhé strofy a antistrofy kommatické parody Sofokleovy Elektry v. 133 n. má dle mého schematu metrického (v. mé kommentované vydání Elektry z r. 1889, str. 121) tento metrický tvar:

ἀλλ' ὦ παντοί-
ας φιλότητος ἀμειβόμεναι χάριν,
ἐᾶτέ μ' ὧδ' ἀλύειν,
αἰαῖ, ἱκνοῦμαι.

⊔ ⊔ ⊔ ⊔ 4 } daktyly
— ∪ ∪ — ∪ ∪ — ∪ ∪ — ∪ ∪ 4 }
$\bar{\cup}$ — ∪ — ∪ — ⊔ 4 } jamby
⊔ ⊔ ∪ — ⊔ 4 }
(nebo ⊔ ⊔ ∪ — — ∧)*)

V mém překladě (vyšlém r. 1897 ve Sborníku světové poesie č. 50), str. 16 zní toto místo takto:

Vy však kteréž odplácíte
všelikým vděkem své lásky mi přátelské,
ó nechte mne jen šílit tak,
ach — ach, ó prosím!

*) V posledních dvou kolech jest v mém vydání z r. 1889 označována potlačená arse ještě na thesi předešlého taktu; v tomto schematě však na thesi téhož taktu, jak třeba potlačené arse podle nově nalezené písně Seikilovy naznačovati (v. Listy fil. XXIII, 1896, str. 184 n.).

Schema metrické překladu jest toto:

— ∪ — ∪ — ∪ — ∪ 4 } daktyly
— ∪ ∪ — ∪ ∪ — ∪ ∪ — ∪ ∪ 4 }
∪ — ∪ — ∪ — ∪ — 4 } jamby.
∧ — ∧ — ∪ — ∪ 4 }

Rhythmus jest úplně týž, ač tvary taktů nejsou všude stejné. Druhé kolon je i tuto podáno beze změny. V prvém kolu místo taktu s tonou ⌊⌋, čtyřikráte se opakujícího, kladen jiný tvar taktu — ∪ (t. j. trochej, zastupující dle toho, co výše řečeno, přízvučný spondej). Mohly se tyto takty rozvésti i daktylem; pokládal jsem trocheje za lepší, vážnější, ježto dlouhé slabiky originálu přibližněji nahražují, zvláště když se hledí k tomu (což však nikterak není nutno), aby i slabiky nepřízvučné byly co možná závažné, dlouhé. V kolu třetím poslední takt ⌊— nahrazen tvarem taktu původním ∪ —. V kolu čtvrtém prvé dva takty s tonou napodobeny dvěma silně přízvučnými jednoslabičnými slovy a c h — a c h, oddělenými nad to při přednášení pausou. Takové věrné napodobení taktů s tonou není arci všude možné. Poslední kolon periody jest i v překladu v posledním taktu katalektické. Tato katalexe na konci periody úmyslně ponechána z příčiny, již uvedu níže.

Nemysli nikdo, že tyto změny jsou snad odvážné. Se stanoviska nově nalezených hymnů delfských a písně Seikilovy jsme k nim úplně oprávněni (v. Listy fil. XXIII, 1896, str. 35, 43 a 184).

Tak na př. v písni Seikilově dvojtaktí *φαίνου* ⌊— ⌊— odpovídají v melodii čtyři noty ∪ ∪ ∪ ⌊—, nad taktem *φαι*, v textu katalektickým (⌊—), je v melodii tribrachys; v dvojtaktí *σὺ λυποῦ* ∪ — ⌊— jsou v melodii čtyři noty ∪ — ∪ —, t. j. nad taktem *ποῦ*, v textu katalektickým, jest v melodii původní tvar taktu, jamb ∪ — atd. Podobně v hymnech delfských č a s t o nad slabikou dlouhou stojí v melodii dvě noty krátké; proto v hymnu jednom, složeném v řadách kretických, počet kretiků (— ∪ —) jest v melodii mnohem menší než v textu, ježto za kretikus (— ∪ —) stojí v melodii často paion — ∪ ∪ ∪, někdy i pentabrachys (∪ ∪ ∪ ∪ ∪). Podobný úkaz je i v zachovaném zbytku partitury Euripidova Oresta.

Z těchto příkladů vidíme, že metrický tvar taktu — jako u nás — nemusil odpovídati tvaru jeho melodickému; v textu na př. byl původní tvar taktu jambického ∪ —, v melodii tvar rozvedený, tribrachys ∪ ∪ ∪, t. j. na dlouhé slabice jambu byly d v ě noty krátké; nebo naopak v textu byl tvar taktu katalektický, na př. ⌊—, ale v melodii odpovídal mu tvar taktu původní — ∪ nebo ∪ —.

Z řeckých zpěvů lyrických (melických i chorických) zachovány máme — nehledíme-li k nečetným básním, zachovaným s melodií — pouhý text. Kdybychom zachovány měli i melodie, zajisté bychom při překládání hleděli také k nim; ježto však, jak ukázáno, metrický tvar taktů v textu a melodii se často neshodoval, nedopouštíme se nesprávnosti, jestliže tam, kde tvar taktu zachovaného textu úplně věrně napodobiti nelze, volíme tvar taktu jiný, rhythmicky stejně oprávněný. Co dovoleno bylo hudebnímu skladateli řeckému, dovoleno jest zajisté i překladateli.

Hojné vnitřní katalexe činí beztoho rhythmus písně, jakmile se nezpívá, na prvý pohled nezřetelným; rhythmus po ztrátě melodie lze tu v mnohých případech stanoviti teprv delším uvažováním a jasně zachytiti jen připsaným metrickým schematem. Komu na př. bez delší úvahy a bez rozboru okolních kol je hned patrno, že výše uvedené kolon ze Sofokleovy Elektry *ἀλλ' ὦ πάτοι* — čtyři dlouhé slabiky — nejsou takty dva, nýbrž čtyři? Jestliže tedy takovéto takty v překladu rozvádíme, pomáháme jen určitosti rhythmu, jejž po ztrátě melodie můžeme posuzovati pouze podle zbylého textu.

Časoměrný překlad Niederlův lyrických částí Sofokleovy Elektry jest metricky bezvadný. A přece jsem úplně jist, že čtenář i v antické metrice zběhlý (o čtenáři metriky té neznalém ani nemluvím) rhythmu mnohých strof hned, bez uvažování, nepozná. Při překládání přízvučném, jak je navrhuji, rhythmus vynikne ostře; a tento rhythmus — často charakteristický — učiniti čtenáři znatelným, je povinností překladatelovou. Mění-li tu — je-li třeba — tvar taktu, není to jeho chyba, nýbrž jeho povinnost i jeho právo.

3. V staré rhythmice rozeznávají se také takty směrné a nesměrné (irrationální, retardované o $^1/_2$ doby). Proti směrnému trocheji a jambu trojdobému (— ∪ a ∪ —) jest $3^1/_2$dobý spondej (/ — a — /) taktem nesměrným. Nesměrný daktyl $4^1/_2$dobý má podobu / ∪ —, nesměrný anapaest — ∪ /, nesměrný paion $5^1/_2$dobý podobu / ∪ ∪ — a — ∪ ∪ /, nesměrný ionikos $6^1/_2$dobý podobu / — ∪ — a — ∪ / — (viz mou Rhythmiku, str. 70 n.).

Všecky tyto takty bylo by lze napodobiti spůsobem již svrchu uvedeným, ovšem ne vždy stejně často; napodobení (řídkého jinak) nesměrného daktylu a anapaestu i paionu neposkytuje obtíží. Naproti tomu napodobení nesměrného trocheje a jambu (/ — a — /) a z téže příčiny i ioniku (/ — ∪ — a — ∪ / —) bylo by pro poměrný nedostatek silně přízvučných jednoslabičných slov jen zřídka možno. Musili bychom na př. za spondej často klásti jeho přízvučnou náhradu, totiž trochej nebo jamb, t. j. místo taktu nesměrného musili bychom klásti takt směrný. Nesměrný spondej (v řadách trochejských

a jambických) je však právě nejhojnější. Poněvadž pak právě tento nesměrný takt musil by se při překládání přízvučném nejčastěji vyjadřovati taktem směrným, a poněvadž dále prosodie ryze přízvučná trvání dob v taktu nehledí, jest se stanoviska prosodie ryze přízvučné netoliko zbytečno, ale vlastně i nepřípustno tyto takty nesměrné napodobiti. Také se jich ode dávna u nás nehledí. Na př. v trimetru jambickém, skládaném přízvučně, nikdy toho nikdo u nás nedbal, a to vším právem.

Takty nesměrné třeba tedy při překládání ryze přízvučném vyjadřovati takty směrnými.

4. Větší jednoduché takty Aristeidovy (v. mou Rhythmiku, str. 82 n.), totiž *τροχαῖος σημαντός* ⊔́ ⊔ ⊔ a *ὄρθιος* ⊔ ⊔́ ⊔ (řady ty vyskytují se na př. v Euripidově Ionu v. 125 n.) a dále spondeios větší (*μείζων ἢ διπλοῦς*) ⊔́ ⊔ nebo ⊔ ⊔́ (vyskýtá se u Terpandra fragm. 1) třeba napodobovati jako jiné podobné řady katalektické. Tedy na př. spondej větší třeba vyjádřiti — ∪ ∪ — ∪ ∪ a ∪ ∪ — ∪ ∪ —. Kruse, průvod instrumentální, byl tu ve starověku zajisté vždy daktylský, po případě anapaestický.

O paionu epibatu, o němž nevíme nic určitého, netřeba mluviti (v. mou Rhythmiku, str. 85).

5. Třeba zmíniti se také o dochmiu, jehož výklad arci dosud jest sporný. Mně není nyní pochybno, že dochmios, jak tvrdí správně Westphal, jest dvojtaktí paionské

$$\bar{\cup}\ \underline{\cup\cup}\ \underline{\cup\cup}\ |\ \bar{\cup}\ \underline{\cup\cup}\ \bar{\wedge}.$$

Ale ať je vědecký výklad jeho jakýkoli, pro překládání bude vždy normou právě uvedený jeho tvar, jejž třeba při překladu vystihnouti.

Dle toho, co již výše bylo řečeno, jest jasno, že při přízvučném jeho napodobení třeba se držeti vždy základního jeho tvaru

$$\cup\ —\ —\ |\ \cup\ —\ \bar{\wedge}$$

a nehleděti k rozličným obměnám jeho, spůsobeným irrationalitou taktů (při níž za obě slabiky krátké může státi slabika dlouhá) a rozváděním jeho thesí. Irrationality taktů při překládání ryze přízvučném šetřiti nelze, rozváděním pak thesí ve dvě krátké (∪ ∪) vznikají v něm vždy skupiny aspoň tří krátkých slabik, které přízvučně napodobiti nemožno.

Tvar základní ∪ — — | ∪ — ⊼ napodobí se však dosti snadno; může tu za sebou následovati: *a*) bezpřízvučné slovo jednoslabičné, dvě přízvučná slova jednoslabičná, bezpřízvučné a přízvučné slovo jednoslabičné, tedy samá slova jednoslabičná; takových dochmiů z příčiny již uvedené nelze složiti mnoho. *b*) Lze však skládati dochmie také ze slova jednoslabičného bezpřízvučného, jednoslabičného přízvučného, dvouslabičného a jednoslabičného přízvučného anebo slova trojslabičného, při

němž tu vždy vedlejší jeho přízvuk na slabice třetí vynikne, ježto buď po něm následuje bezpřízvučné slovo jednoslabičné nebo slovo to stojí na konci věty, nehledíme-li ani k tomu, že po každém dochmiu, jehož druhý takt je katalektický, je pausa.

V starověku přechází často slovo z jednoho dochmia do druhého; v tom případě na konci prvého dochmia je slabika čtyřdobá (⏑ — — ⏑ ⏖ ⏑ — — ⏑ — ⊼). To při přízvučném veršování není napodobitelno, ježto prosodie ryze přízvučná trvání slabik nedbá; kdybychom tedy za slabiky ⏖ ⏑ kladli trochej — ⏑, setřeli bychom ráz dochmia. Ten zachová se jen tehdy, když dochmios končíme plným slovem, tak aby po každém dochmiu možná byla pausa.

U Euripida vyskytují se tvary řad dochmických, v nichž při přecházení téhož slova z jednoho dochmia do druhého slabika čtyřdobá nahrazena bývá dvěma slabikami krátkými; na př.

⏑ — — ⏑ ⏑ ⏑ | ⏑ — — ⏑ — ⊼.

Úkaz ten, dosud řádně nevysvětlený, působí při vědeckém výkladu dochmia nesnáze. Překladatel ovšem i tu užívati musí obvyklého tvaru dochmia:

⏑ — — ⏑ — | ⏑ — — ⏑ —.

Dle těchto zásad skládány jsou dochmie v mém překladu Sofokleovy Elektry (str. 70 n. a 78). Na př. na str. 78:

jde v dům soptě krev, již smýt nelze víc

ti psi nechybní, již hon po činech
všech zlých konají.

Myslím, že tyto přízvučné dochmie docela dobře vystihují ráz časoměrných dochmiů antických.

6. Takty tak zv. kyklické v řadách smíšených, na př. v řadách

— ⏑ — ⏑ ⏑ — ⏑ — ^

nebo

⏑ — ⏑ ⏑ — ⏑ — ⏖

(v. o nich mou Rhythmiku, str. 100 n.) napodobují se, jak na prvý pohled patrno, bez obtíže.

Jako se musí vyrovnati v časoměrné metrice tempem takový takt kyklický (na př. čtyřdobý daktyl) s takty okolními (na př. trojdobými trocheji), tak vyrovnávaly se zajisté tempem první, volné takty tak zv. aiolských daktylů.

V těchto daktylech v prvém taktu mohl místo daktylu státi trochej — ⏑, spondej — —, jamb ⏑ —, ba i pyrrhichios ⏑ ⏑; na př.:

⏑ ⏑
⏑ —
— —
⏑ ⏑ } — ⏑ ⏑ — ⏑ ⏑ — ⏑ ⏑ . . . . .

Trochej, jamb i spondej v prvém taktu lze ovšem napodobiti; spondej arci trochejem. Pyrrhichios (jehož každá slabika platí tu v starověké rhythmice dvě doby) napodobiti nelze: musí se zaň klásti buď trochej, buď jamb, tedy jiný přípustný tvar taktu.

7. Básně starověké složeny jsou buď v metrech nebo v systémech, po případě strofách (o významu těchto terminů v. mou Rhythmiku, str. 110 nn.).

Metrem (v užším smyslu) jest kolon, tvořící samostatný celek, nebo perioda ve skladbách, v nichž rhythmizomenon řeči jeví se samo o sobě, tedy ve skladbách pouze přednášených, nezpívaných nebo zpěvem a tancem nedoprovázených. Jambický trimetr, jenž je jediné kolon, daktylský hexametr a pentametr, jež jsou dvoukolovými periodami, jsou metra. Verš (*στίχος*) není v starověku pojmem rhythmickým, nýbrž jen grafickým: metron, kteréž lze napsati na jeden řádek a jež obyčejně také na jednom řádku se píše, jest verš: trimetr jambický, daktylský hexametr a pentametr píší se na jednom řádku a jsou proto i verši. Systémy a strofy (systémy jednou nebo vícekrát se opakující) dělí se v periody, periody v kola.

V těchto věcech se metrika starověká v nejedné příčině od metriky novověké uchyluje.

V metrice novověké metron, kolon a verš splývají. Kolon, tvořící samostatný celek, nebo krátká perioda, obyčejně o dvou krátkých kolech, píše se vždy na jeden řádek a nazývá se veršem. Blank-verse (pětitaktová jambická řada) jest dle starověké terminologie kolon i metron, a ježto lze jej napsati na jeden řádek, i verš. My jej — jako i jiné — nazýváme pouze veršem. Svatopluk Čech (na př. v Písních otroka) užívá někdy veršů, složených ze dvou částí, jež se rýmují: verše ty jsou vlastně periody o dvou kolech. Kol v tom smyslu, jako starověká metrika, moderní metrika nemá; na jich místo vstupuje verš.

To je pro přízvučné napodobení antických meter, systémů a strof důležito. Metron rozděluje se často v kola, systémy a strofy v periody a kola. Perioda jest rhythmickým celkem samostatným, jako metron, a proto i v starověku perioda i metron končí se vždy plným slovem. Kolon však jest celkem zpravidla nesamostatným, je zpravidla jen částí periody, a proto nemusí kolon v starověku končiti se plným slovem. Totéž slovo může z kola do kola přecházeti, může býti mezi dvě kola rozděleno.

Poněvadž moderní metrika tohoto pojmu starověkého kola jakožto nesamostatného celku rhythmického nezná a nahražuje kolon vždy veršem, vyplývá z toho pro přízvučné napodobení starověkých meter nutnost, kola proměňovati ve verše, t. j. při přízvučném překladu starověkých básní musí kolon vždycky končiti plným slovem.

Ježto kola jsou nesamostatnými celky a jsou vespolek úzce spojena, je zajisté dovoleno katalektické takty na jich konci měniti, je-li třeba, v takty plné. Na př. místo kola — ∪ — ∪ ⊥ ⊥ lze zajisté ve strofě, přízvučně napodobené, užívati i tvaru — ∪ — ∪ — ∪ — ^ nebo — ∪ — ∪ — ∪ — ∪.

Pouze kola ustálené, charakteristické podoby a kola, v některých metrech vždy v určitém tvaru se vyskytující, třeba nechati nezměněna.

Jsou na př. strofy (srv. parodos Sofokleovy Antigony), složené z ustáleného kola glykonského (— ∪ — ∪∪ — ∪ ⊥), jež na konci je katalektické. Katalexi tuto, aby se charakteristický ráz tohoto kola nesetřel, třeba ponechati. Rovněž tak v ustálených metrech a strofách, jako na př. v některých strofách asklepiadských, větším metru sapfickém a pod., třeba ustálená katalektická kola nechati beze změny.

Konec nebo začátek periody v systému nebo strofě bývá často označován katalexí koncového nebo začátečního kola (srv. mou Rhythmiku, str. 120). Katalexe ta vztahuje se k poslednímu taktu, někdy však i k posledním dvěma taktům. Takováto katalektická kola, užívaná k označování period, radno rovněž ponechati katalektickými aspoň v posledním taktu, ježto napodobení dvojí katalexe často setkávalo by se s obtížemi.

Kdo chce tedy správně překládati přízvučně systémy a strofy, musí si je nejprve správně, pokud to možno, rozvrhnouti v periody a kola; pouhé překládání slabik dlouhých dlouhými a krátkých krátkými beze všeho ohledu k rhythmickému skladu strofy jest sice pohodlné, ale při překládání přízvučném nemožné. Kdo chce starověké systémy a strofy překládati přízvučně správně, musí dobře znáti starověkou rhythmiku a metriku. Proto se také časomíra dosud u nás těší takové oblibě: kdo překládá časoměrně, tomu postačí znalost dlouhých a krátkých slabik. Ale kdo starověké metriky nezná, nemá vlastně vůbec práva do překládání starověkých básní se plésti.

Neříkej nikdo, že metrický rozvrh strofy bývá někdy problematický, a že leckdy každý vydavatel a překladatel dosahuje v určitém případě rozboru jiného. To se týká jen některých strof, kde známky konce period po ztrátě melodie nejsou znatelné. A je takový problematický rozvrh lepší než žádný rozvrh? A kdo, překládaje časoměrně, rozvrhuje strofy v periody a kola, ten v takovém případě nepodává rozvrhu strof, jenž je rovněž problematický?

8. Zbývá ještě promluviti o přerývce (caesuře) a rozluce (diaeresi).

Při skládání veršů přízvučných vznikají pro jednotvárnost našeho přízvuku mnohé diaerese zdánlivé, ježto často takt končí se slovem. Ale zdánlivá diaerese není skutečná diaerese; ta je jen tam, kde smysl připouští oddech, malou přestávku

v řeči, a toho třeba při zákonitých diaeresích hleděti. Na př. tak zv. *τομὴ βουκολική* (vl. diaerese) v hexametru bude jen tehdy správná, jestliže po čtvrtém taktu hexametru je možný skutečný oddech; kde ho není, není na tom místě diaerese, třeba se čtvrtým taktem slovo končilo. Nebo slova, nejsou-li oddělena oddechem, přestávkou, plynou v řeči nepřetržitě.

Caesury, jak známo, rozeznávají se »mužské« po thesi a »ženské« po arsi v taktech o více než jedné arsi, na př. v daktylu.

Diaeresím a caesurám vyhověti není celkem nesnadno, přece však se tu vyskytují některé obtíže. Diaeresím v řadách sestupných (na př. v daktylském hexametru, trochejském tetrametru) vyhoví se beze všech obtíží; ale diaerese v řadách vzestupných jsou vskutku někdy spojeny s obtížemi, na př. v dimetru a tetrametru anapaestickém.

Tyto řady anapaestické mají zákonnou diaeresi po prvém, po případě po druhém metru (dipodii). Srv. dimetr anapaestický:

$$\overline{\smile\smile} — \overline{\smile\smile} — \| \overline{\smile\smile} — \overline{\smile\smile} —.$$

Kdybychom chtěli této diaeresi v češtině vyhověti, musili bychom třetí takt začínati bezpřízvučným slovem dvouslabičným, jichž, jak jsme již pravili, velmi málo postavením ve větě ztrácí téměř svůj přízvuk slovný; i když v třetím taktu klademe za anapaest spondej, jejž v češtině třeba vyjádřiti jambem, nebude tato diaerese snadná, ježto tu třeba za sebou klásti přízvučné a nepřízvučné slovo jednoslabičné, což častěji za sebou stěží se podaří. Nezbývá tedy než nahražovati tuto diaeresi, v starověku arci obyčejnou, caesurou po první arsi třetího taktu, jež v starověku jest výjimkou, učiniti tedy v češtině z výjimky pravidlo. Ale není tu jiné pomoci.

Podobná, ač menší obtíž, jest u caesury tak zv mužské v řadách daktylských, na př. v hexametru

$$— \overline{\smile\smile} — \| \smile\smile — \| \overline{\smile\smile} — \| \overline{\smile\smile} — \smile\smile — —.$$

I tu je závadou táž věc, o kteréž jsme se právě zmínili. I tu bude třeba leckdy caesuru mužskou zaměniti za caesuru ženskou (— ⏑ ‖ ⏑), užívati tedy na př. v hexametru častěji caesury *κατὰ τρίτον τροχαῖον* než caesury *πενθημιμερής*. Nicméně bude v českém hexametru častěji možno užiti caesury mužské než provésti zákonitou diaeresi v dimetru anapaestickém; hexametr je verš mnohem delší než anapaestický dimetr, a proto při překladu spíše se najdou slova jednoslabičná, jichž k provedení takových caesur v hexametru je potřebí. Čím kratší verš, tím větší obtíže činí takové caesury a diaerese. Z té příčiny je také v dlouhém tetrametru anapaestickém poměrně mnohem snáze možno vyhověti diaeresi po druhém metru než v dimetru anapaestickém diaeresi po prvním metru.

Táž obtíž vyskýtá se na př. i ve verši sapfickém (ve známé strofě sapfické):

— ◡ — ◡ — ‖ ◡◡ — ◡ — ◡.

I tu bude třeba častěji užívati caesury ženské po první arsi třetího taktu.

U básníků, kteří tu ještě caesury nekladou (na př. u básníků řeckých), ovšem ani toho není třeba. Zanedbávati však ve verši tom caesury vůbec, na př. při překládání Horatia, jenž tu caesuru mužskou, řídčeji ženskou vskutku má, je nepřípadné.*)

VI.

Přehlédneme-li stručně, co jsme vyložili, shledáváme, že ryze přízvučně můžeme napodobiti, a to beze změny, takty trochejské a jambické, daktylské, některé paionské (kretiky, bakchie, antibakchie) a sestupné ionské; nesnadněji a s částečnou, ale rhythmicky přípustnou volností v prvém taktu takty anapaestické a vzestupné ionské.

Obmezeni jsme také ve volném užívání diaeresí a caesur v některých řídkých případech a ve výběru tvaru taktu. Žádná z těchto volností není se stanoviska antické rhythmiky nepřípustná, a proto lze tvrditi bez rozpaku, že ryze přízvučné napodobení všech meter antických, prostých, složených i smíšených, je **v češtině všude možné a provedné s úplným zachováním původního rhythmu.**

Aby to bylo patrnější, probéřeme jednotlivá metra (beru tu za podklad metriku Gleditschovu v druhém vydání známé příruční knihy Iwana Müllera) a ukážeme také na konkretním případě, jak třeba si počínati při přízvučném napodobení lyrických strof.

I. Metra prostá
(složená z kol o taktech téhož druhu).

1. Daktylský hexametr:

— ◡ ◡ — ◡ ◡ — ◡ ◡ — ◡ ◡ — ◡ ◡ — ◡̲

Místo spondeje, zastupujícího daktyl, třeba klásti trochej.

---

*) Také přízvučná prosodie a metrika německá nemůže napodobiti starověká metra časoměrná úplně přesně; na př. rozvádění slabik dlouhých v krátké (v trimetru jambickém, tetrametru trochejském, ve strofách lyrických atd.) je i tam nemožné. Ani němčina nemůže tedy napodobiti všecky tvary starověkých taktů. Srv. Minor, Neuhochdeutsche Metrik, str. 29 a 34. Rovněž jako v češtině jsou v němčině nemožny paionské takty ◡ ◡ ◡ — a takty vzestupné ionské ◡ ◡ — — (Minor, str. 269); v anapaestických řadách v prvním taktu rovněž často třeba klásti jamb (str. 271).

Rozumí se samo sebou, že v hexametru (jako vůbec ve verších, kde střídají se různé tvary taktů) nesmí se za sebou kupiti několik trochejů, zastupujících spondeje, ježto by se tím ráz rhythmu stíral. Ani v časoměrném hexametru nebo v časoměrných řadách anapaestických nehromadí se spondeje beze zvláštní příčiny (Vaňorný na u. m., str. 509 n.). Proto tu slov šestislabičných o míře — ∪ — ∪ — ∪ (nelze-li je měřiti také — ∪ ∪ — ∪ ∪) vůbec nelze užiti; čtyřslabičných o míře — ∪ — ∪ třeba užívati zřídka, ježto obsahují dva za sebou jdoucí trocheje (srv. výš str. 42 n.). Hexametry tak zv. *ὁλοσπόνδειοι* není dobře napodobovati beze změny. Mnohé zakládají se beztoho na starých změnách textu. Nepochybných takových hexametrů, jež mají ve všech taktech spondeje, jest velmi málo. Bude dobře tam, kde takového hexametru není užito se zřejmým úmyslem aspoň za některé spondeje klásti daktyl.*)

Zákonité caesury *κατὰ τρίτον τροχαῖον*, *πενθημιμερής* (*ἑφθημιμερής*, *τριθημιμερής*), jakož i diaerese bukolská jsou v něm všecky možné; z příčin výše na str. 56 uvedených převládati musí v českých přízvučných hexametrech caesura »ženská«, tedy hlavně *τομὴ κατὰ τρίτον τροχαῖον*. Že však přes to lze při větší bedlivosti a píli dosíci značné rozmanitosti caesur i v hexametru přízvučném, dokázal na př. O. Vaňorný svým překladem Götheovy básně »Hermann a Dorothea« (Sborník světové poesie, sv. 56. v Praze 1897).

Příklad přízvučných hexametrů daktylských:

Jestliže malíř by chtěl snad z rozmaru ke hlavě lidské
připojit koňskou šíji a pestrým odíti peřím
odevšad snesené údy, že v rybu by šeredně černou

---

*) Poněvadž české takty přízvučné k délce nehledí, jest stejně platný daktyl vedete, jako dávává, ač délkou vokálů od sebe se liší, a podobně stejně platný trochej vede jako dává. Proto již Štolovský v přízvučném překladě Horatiova listu k Pisonům (Program XXIII. c. k. gymnasia v Domažlicích 1894, str. 16) hleděl klásti v hexametru za spondeje takové trocheje, jejichž druhá slabika je dlouhá. Po něm Vaňorný na u. m. na str. 509 a 604 n. radí, abychom tu přihlíželi, pokud možno, i k délce slabik, a volili tedy taková slova, která by se antickým daktylům a trochejům co nejvíce blížila; daktyly jako dávává, volává, milená, králová zajisté méně jsou vhodné než daktyly záhuba, vedete, voláte, žádného, trocheje jako vede, dáte méně vhodné než volá, dává. Vaňorný ovšem sám připouští, že těchto méně vhodných stop nelze se zříci docela; nebo pak by veliká část slov českých byla při skládání hexametru a podobných řad rhythmických vyloučena. Totéž platí o slovech čtyřslabičných, jež tvoří dva trocheje. Slova čtyřslabičná se všemi slabikami krátkými (j. povolali) arci se méně hodí k zastoupení dvou časoměrných spondejů, než na př. nejkrásnější, pokárání nebo i nenáleží, černooký, sněhobílý (Vaňorný, str 606). Ostatně srv., co o té věci proneseno bylo již výše na str. 16 n.

končil se dole ten tvor, jsa od svrchu spanilou ženou:
zdrželi byste se smíchu, ó přátelé, zříce ten obraz?

(Hor. Ad Pis. v. 1—5; překlad Štolovského v programu gymn. v Domažlicích za rok 1894).

2. Daktylský pentametr:

— ⏑ ⏑ — ⏑ ⏑ — ⊼ ⏑ ⏑ — ⏑ ⏑ — ⊼

Obě kola musí se končiti jednoslabičným přízvučným slovem.

Za příklad přízvučných českých pentametrů uvádím pentametry některých elegických distich Ovidiových z nevydaného dosud překladu básní Ovidiových od O. Vaňorného:

Je-li kde moře neb zem, jimž nebyl by Arion známý?
Dovedlť běhutých řek písněmi zastavit běh.
Vlk, jenž ovečku hnal, byl písní zadržen často,
často, když honil ji vlk, ovečka stavila krok.
Přečasto v jeden si stín i zajíci lehli i psové,
před lvicí tváří v tvář na skále stanula laň,
bez vády Palladin pták si k hovorné usedl vráně,
jestřáb na místě témž k holubu družně si seď.

(Ovidius, Fasti II, v. 83—90.)

3. V daktylech aiolských, jež připouštějí různé tvary prvého taku

— ⏑⏑
— —
— ⏑
⏑ —
⏑ ⏑
} — ⏑ ⏑ — ⏑ ⏑ . . . . ,

třeba v prvním taktu klásti jen daktyl, trochej nebo jamb (viz výš str. 53).

4. Anapaestický dimetr akatalektický:

⏑⏑ — ⏑⏑ — | ⏑⏑ — ⏑⏑ —

musí míti nejčastěji v prvém taktu jamb (jakožto náhradu časoměrného spondeje); i v ostatních taktech připouští se jamb, ač neradno jej klásti vícekrát bezprostředně za sebou. Místo diaerese po druhém taktu, jež jest v češtině jen zřídka možná, třeba užívati méně obvyklé ve starověku caesury po první arsi třetího taktu.

5. Anapaestický dimetr katalektický nebo-li paroimiakos:

⏑⏑ — ⏑⏑ — ⏑⏑ — — ⊼ (nebo ⏑ ⏑ — ⊔)

lze napodobiti bez obtíže. Přízvučný jeho tvar jest:

⏑ ⏑ ⏑
⏑ ⏑ — ⏑ ⏑ — ⏑ ⏑ — ⏑

Platí o něm ostatně totéž, co řečeno pod č. 4.

Srv. anapaestické systémy v mém překladu Sofokleovy Elektry na str. 14 nn.:

Ó světlo ty ctné,
ó vzduchu, jenž s ním zem objímáš, mých
jaks' hojných písní žalných,
jaks' hojných ran byl svědkem,
jež do ňader svých, až tryskala krev,
jsem mířila, tmavá jak minula noc.

* * *

A žádný pro to se nevznáší žal,
ač, otče můj, tak
jsi bídně a žalostně zemřel.

6. Anapaestická tripodie akatalektická a katalektická (prosodiakos a enoplios), jež již ve starověku připouští v prvém taktu místo anapaestu jamb

⏑̄ ⏑⏑ — ⏑⏑ — ⏑⏑ —

a

⏑̄ ⏑⏑ — ⏑ ⏑ — — ⊼ (neb ⏑̄ ⏑⏑ — ⏑ ⏑ — ⊔),

bude míti v přízvučném napodobení tvar

⏑ ⏑ — } ⏑ ⏑ — ⏑ ⏑ —
⏑ — }

a

⏑ ⏑ — } ⏑ ⏑ — ⏑.
⏑ — }

7. Anapaestický tetrametr složen jest z akatalektického a katalektického dimetru anapaestického a má pravidelnou diaeresi po prvém kolu:

⏑⏑ — ⏑⏑ — ⏑⏑ — ⏑⏑ — | ⏑⏑ — ⏑⏑ — ⏑⏑ — — ⊼

Skládá se přízvučně právě tak, jako akatalektický dimetr a paroimiakos, o nichž jsme již pojednali.

Poněvadž je to verš delší, lze dosti snadno vyhověti požadavku diaerese po prvním kolu (v. výš str. 56).

Já myslím, že jasně teď poznati již by mohlo snad veškeré lidstvo,
že pořádným lidem jen přísluší, by se na světě vedlo jim dobře,
však ničemům, bezbožníkům vždy se docela naopak vedlo.
A po tom jsme právě toužili vždy a stěží jsme vynašli záměr
tak krásný a pěkný, jenž ku činům všem se lidským překrásně hodí.

(Aristofanův Plutos v. 489—493; překlad A. Krejčího, v Praze 1897).

8. Trochejský tetrametr (septenár trochejský)

— ∪ — ⏑̄ — ∪ — ⏑̄ | — ∪ — ⏑̄ — ∪ ⏑̆ ∧

neposkytuje při napodobení pražádných obtíží. Rovněž tak neposkytuje obtíží latinský oktonár trochejský (akatalektický trochejský tetrametr).

Obstarat nám třem dej tedy ve svém domě snídaní.
Na trhu kaž nakoupiti k tomu něco lahůdek:
pěkný kousek vepřovinky nebo kýtu uzenou.

(Plautus, Memaechmové, v. 208—210; překlad můj, v Praze 1890).

9. Tetrametr tak zv. kulhavý (σκάζων nebo χωλός) roven jest obyčejnému katalektickému tetrametru trochejskému, jen že předposlední slabika místo krátké jest dlouhá:

— ∪ — ∪ — ∪ — ∪ | — ∪ — ∪ — — —

Kdyby byl správný starší výklad, že na konci druhého kola stýkají se dvě these (— ∪ — ∪ — — —), a že je tedy v tomto verši jakési úmyslné, násilné porušení rhythmu, musil by při přízvučném napodobení konec (— — —) skládati se z přízvučného slova jednoslabičného a slova dvouslabičného. Je-li však správná novější domněnka, že třetí takt druhého kola je pouze nesměrný, ač je tu pak nesměrnost taktu na neobvyklém místě, že tedy tento takt jest pouze retardován, byl by tento verš v přízvučném napodobení úplně roven katalektickému tetrametru

— ∪ — ∪ — ∪ — ∪ | — ∪ — ∪ — ∪ —.

Kdybychom chtěli jeho vleklý konec poněkud napodobiti, musili bychom pro poslední jeho slabiky voliti vesměs slabiky dlouhé, čímž by se původní ráz jeho snad lépe vystihl. Nebo přesné jeho napodobení přízvučné by vyžadovalo, aby se kladla na konci tři slova jednoslabičná, z nichž všecka měla by přízvuk, ale první a třetí mnohem silnější přízvuk větný (na př. nám dal král a pod.). To by sotva bylo často možno.

10. Akatalektický jambický trimetr (senarius)

⏑̄ — ∪ — ⏑̄ | — ∪ ‖ — ⏑̄ — ∪ —

napodobí se bez obtíže. I obě jeho zákonné caesury πενθημιμερής a ἑφθημιμερής nečiní pražádných obtíží.

11. Trimetr tak zv. kulhavý (σκάζων) nebo-li choliamb:

∪ — ∪ — ∪ — ∪ — ∪ — — —

rozeznává se od obyčejného trimetru tím, že v posledním taktu místo jambu má spondej. Kdyby se na konci vskutku stýkaly dvě these (. . . — — ⏑̄), bylo třeba klásti tu za sebou přízvučné slovo jednoslabičné a slovo dvouslabičné. Nemám však pochybnosti, že pravdu mají novější badatelé, soudíce, že klade

se v něm pouze odchylně od obecného pravidla nesměrný takt na sudém místě (v šestém taktu — ⌊ m. správného ∪ ⌊), že tedy poslední takt je tu úmyslně retardován.*)

Rovná se tedy choliamb v přízvučném napodobení úplně jambickému trimetru. Kdybychom chtěli jeho vleklý konec napodobiti, musili bychom si počínati obdobně, jako při napodobení tak zv. kulhavého tetrametru. Srv.

Kdos tluče, Thresso, na dvéře. Jdi ven, viz, zdaž
sem z venkova snad nepřichází od nás kdos. —
Kdo na dvéře to tluče? — Já! — Kdo jsi? Máš strach,
že nejdeš blíže? . . . .

Kdo by se držel starého výkladu choliambu (a také tetrametru kulhavého) musil by překládati:

Kdos tluče, Thresso, na dvéře. Jdi ven, pohleď,
zda z venkova snad nepřichází kdos od nás atd.

(Herondas I. v. 1—4.**)

12. Katalektický jambický tetrametr (jambický septenár)

∪ — ∪ — ∪ — ∪ — | ∪ — ∪ — ∪ — — ∧ (neb ⌊—)

bude míti při přízvučném napodobení tvar:

∪ — ∪ — ∪ — ∪ — | ∪ — ∪ — ∪ — ∪

Diaeresi po prvém kolu snadno lze vyhověti. Latinský jambický akatalektický tetrametr, oktonár, neposkytuje rovněž obtíží.***)

Vždyť pořád ti to povídám, však ty to nechceš slyšet.
Neb pán můj nyní povídá, že budete žít prosti
již klopotného života a nynějších všech trampot.

(Aristofanův Plutos, v. 261—263; překlad A. Krejčího, v Praze 1897).

13. Ionský katalektický tetrametr, tak zv. verš Sotadův, připouštějící anaklasi (kladení ditrocheje — ∪ — ∪

*) Je-li výklad ten správný, zůstává arci dosud nevysvětleno, proč Babrios v tomto verši klade slovný přízvuk vždy na předposlední slabiku, jako by chtěl přízvuk, za jeho doby již exspiratorní, uvésti ve shodu s iktem. Věc ta potřebuje ještě dalšího zkoumání.

**) Uvádím ukázky překladů, kde uznávám toho potřebu, jen proto, abych, kde nemám jiných vhodných ukázek, podal důkaz, že to neb ono metrum antické přízvučně napodobiti lze. Prosím, aby tyto překlady, co do stránky věcné a co do slovné formy nebyly pokládány za víc než za pokus. Jsou zhotoveny jen k vytknutému účelu a na rychlo.

***) V některých jambických řadách připouští se s jistým obmezením i kyklický anapaest m. jambu, jako v trochejských daktyl m. trocheje. I to bylo by lze (ovšem mimo první takt) dobře přízvučně napodobiti, jak jsme již vyložili výše na str. 43 pozn.; nutné takové napodobování není.

za sestupný ionikos — — ⏑ ⏑) a mající často diaeresi po druhém metru

— — ⏑ ⏑ — — ⏑ ⏑ | — — ⏑ ⏑ — ⏓ ⏒

vyžaduje při napodobení přízvučném, aby kladlo se po slově jednoslabičném přízvučném slovo trojslabičné (v. výš str. 46). Po druhém taktu tohoto metra jest diaerese; slovo trojslabičné před přestávkou v řeči má však míru kretika — ⏑ — (nikoli — ⏑ ⏑). Proto za tento druhý takt by bylo třeba vždy voliti anaklastický tvar taktu — ⏑ — ⏑. Ježto anaklase (ditrochej m. ioniku) připouští se často (i třikrát v témž verši), lze jí nesnadnost přízvučného skládání tohoto verše značně zmírniti. Totéž platí o katalektických i akatalektických ionských dimetrech a trimetrech; na př. akatalektický dimetr, tak zv. kleomacheion

— — ⏑ ⏑ — — — nebo s anaklasí — ⏑ — ⏑ — — —,

v němž v druhém taktu vždy vyskytuje se za původní tvar ionika rhythmicky stejně platný molossus, třeba přízvučně vynésti tvarem:

— — ⏑ ⏑ — — ⏑ nebo — ⏑ — ⏑ — — ⏑

Kleomacheion jest metron; na konci jeho lze za spondej klásti trochej již z toho důvodu, že na konci každého metra je slabika volná, t. j. za slabiku dlouhou možno klásti i slabiku krátkou. Totéž je přípustno ovšem i ve verši Sotadově.

14. Verš Anakreontův je dvojího tvaru:

a) ⏑ ⏑ — — ⏑ ⏑ — ⏓

b) ⏑ ⏑ — ⏑ — ⏑ — ⏓

Tvar *a*) lze napodobiti, ač pro počáteční anapaest zřídka věrně; třeba tu za anapaest častěji užívati jeho zástupného tvaru — ⏑, jenž přízvučně vyjadřuje se jambem. Lze tedy tento tvar *a*) častěji jen napodobiti v tvaru:

⏑ — — ⏑ ⏑ — ⏑,

i bude tu za slovem jednoslabičným bezpřízvučným následovati vždy slovo jednoslabičné přízvučné, pak slovo trojslabičné a dvouslabičné. Tvar *b*) (anaklastický) měl by míti obdobně v přízvučném napodobení zpravidla podobu:

⏑ — ⏑ — ⏑ — ⏑;

tím změnil by se ovšem v čistou řadu jambickou.

Proto bylo by lépe za tím účelem, aby se ráz ionského rhythmu co možná zachoval, užívati místo tvarů anaklastických vždy tvarů původních, pokud by při přízvučném napodobení anaklastického tvaru nebylo lze začínati verš ten dvouslabičným slovem téměř nepřízvučným, tak aby počáteční jeho vzestupný ionikos byl zachován. Co o dimetru, platilo by obdobně o trimetrech ze vzestupných ioniků, ostatně jen poskrovnu zachovaných.

15. Katalektický vzestupný tetrametr ionský nebo-li galliamb, složený z akatalektického a katalektického vzestupného ionského dimetru a připouštějící v obou kolech anaklasi, má základní tvar:

⏑ ⏑ — — ⏑ ⏑ — — | ⏑ ⏑ — — ⏑ ⏑ ⏓ ⊼

Lze jej napodobiti ve tvaru:

⏑ / ⏑ ⏑ } — — ⏑ ⏑ — — | ⏑ / ⏑ ⏑ } — — ⏑ ⏑ —

U Catulla vyskýtá se pravidelně anaklase v prvním kolu a druhá dlouhá od konce je skoro vždy rozvedena:

⏑ ⏑ — ⏑ — ⏑ — — ⏑ ⏑ — ⏑⏑ ⏑ ⏑ ⏓ ⊼

Diaraese po prvém kolu šetří se přísně.

Za tento tvar třeba klásti tvar:

⏑ / ⏑ ⏑ } — ⏑ — ⏑ — — | ⏑ / ⏑ ⏑ } — — ⏑ ⏑ —

Pokud se v galliambu šetří diaerese po prvém kolu, které tím není s následujícím kolem v těsném spojení, možno na konci prvého kola místo dvou přízvučných slov jednoslabičných klásti i slovo dvouslabičné.

Když lodí rychlou Attis byl sláň přeplavil, v háj
tu fryžský vstoupil rychle, jsa hnán touhou, a šel
v míst božce svatých šero, jež kol lemuje les.

(Catullus LXIII, v. 1—3).

16. Tak zv. brachykatalektický ionský tetrametr

⏑ ⏑ — — ⏑ ⏑ ⊔ | ⏑ — ⏑ — ⏑ — — ∧

změní se v přízvučném napodobení v podobu:

⏑ / ⏑ ⏑ } — — ⏑ ⏑ — | ⏑ — ⏑ — ⏑ — ⏑

17. Kretický akatalektický tetrametr, připouštějící různé tvary paionských taktů (na př. — ⏑ —, — ⏑ ⏑ ⏑, ⏑ ⏑ ⏑ ⏑ ⏑) možný jest v přízvučném napodobení, dle toho, co řečeno na str. 47, v tvaru:

— ⏑ — — ⏑ — | — ⏑ — — ⏑ —

Katalektický tetrametr kretický má v přízvučném napodobení podobu:

— ⏑ — — ⏑ — | — ⏑ — — ⏑

U básníků latinských jsou hojné dimetry, trimetry a tetrametry bakchijské:

⏑ — — ⏑ — — . . .

I ty lze skládati, ač ne právě snadno pro hojnost potřebných jednoslabičných přízvučných slov. Lze tu ovšem také za skupinu — ⏑ užiti slov dvouslabičných.

18. Také dochmios skládá se nejspíše jen z taktů paionských. O jeho napodobení viz, co řečeno na str. 52 n.

II. Metra složená (episyntheta).

Jsou to metra, jejichž některá kola složena jsou z taktů jednoho druhu (na př. z daktylů), jiná z taktů jiného druhu (na př. z trochejů). Lze je napodobiti bez obtíže dle zásad, dle kterých napodobí se kola meter prostých. Netřeba tu ani probírati se jednotlivými episynthety zvlášť: na př. episyntheton z anapaestického paroimiaku a trochejského ithyfallika

⏑̄ — ⏑ ⏑ — ⏑ ⏑ — — ⏑̄ | — ⏑ — ⏑ ⏑̄ ⏑̄ ∧

musí míti v přízvučném napodobení tvar:

⏑ — ⏑ ⏑ — ⏑ ⏑ — ⏑ | — ⏑ — ⏑ — ⏑ —,

pokládáme-li ithyfallikos za tetrapodii, čímž, jak se zdá, byl. Pokládáme-li ithyfallikos za tripodii, bude druhé kolon míti tvar:

— ⏑ — ⏑ — ⏑

III. Metra smíšená (logaoedy).

Jsou to metra, jichž jednotlivá kola složena jsou z taktů různého druhu. I tato metra napodobí se dle týchž zásad a snadno. Můžeme tu tedy přestati na ukázkách.

Hojným kolem v těchto metrech jest akatalektické nebo katalektické glykoneion s daktylem na různých místech:

a) akatalektické sestupné:

— ⏑ ⏑ — ⏑ — ⏑ — ⏑
— ⏑ — ⏑ ⏑ — ⏑ — ⏑
— ⏑ — ⏑ — ⏑ ⏑ — ⏑

b) katalektické sestupné:

— ⏑ ⏑ — ⏑ — ⏑ — ∧
— ⏑ — ⏑ ⏑ — ⏑ — ∧
— ⏑ — ⏑ — ⏑ ⏑ — ∧

c) akatalektické vzestupné:

⏑ — ⏑ ⏑ — ⏑ — ⏑ —
⏑ — ⏑ — ⏑ ⏑ — ⏑ —
⏑ — ⏑ — ⏑ — ⏑ ⏑ —

d) katalektické vzestupné:

⏑ — ⏑ ⏑ — ⏑ — ⏑̄ (nebo — ∧)
⏑ — ⏑ — ⏑ ⏑ — ⏑̄ (nebo — ∧)

Všecka ta kola lze napodobiti věrně a snadno; katalektická kola vzestupná budou ovšem při napodobení přízvučném míti podobu:

⏑ — ⏑ ⏑ — ⏑ — ⏑
⏑ — ⏑ — ⏑ ⏑ — ⏑

Ježto glykoneion jest charakteristickým kolem mnohých strof lyrických (i u dramatiků), třeba, je-li katalektické, katalexe jeho

šetřiti. Glykonská kola, uvedená pod *b*), musí se tedy končiti jednoslabičným přízvučným slovem, jako akatalektická kola vzestupná pod *c*) uvedená. Ježto však každé kolon v češtině stává se, jak vyloženo na str. 54, veršem, tedy samostatným celkem rhythmickým, lze katalektická glykoneia sestupná končiti i slovem trojslabičným, zvláště je-li po něm oddech, aby vedlejší přízvuk třetí slabiky mohl náležitě vyniknouti.

Srv. glykoneia v mém překladu Sofokleovy Elektry, str. 60:

nedbajíc, stihne-li ji smrt,
hotova života se vzdát,
zhubí-li dvě ty lítice.

Totéž, co o glykoneích, platí také o ferekrateích. Kola ta jsou často rhythmické tetrapodie, sestupné nebo vzestupné:

a) — ◡ ◡ — ◡ ⌊ — — ∧
— ◡ — ◡ ◡ ⌊ — — ∧
b) ◡ — ◡ ◡ — ⌊ — ⏑̄ ∧

Ferekrateie, uvedené pod *a*), končívají rády systémy a strofy glykonské. Při přízvučném napodobení měly by tvarům časoměrným odpovídati tvary:

a) — ◡ ◡ — ◡ — ◡ —
— ◡ — ◡ ◡ — ◡ —
b) ◡ — ◡ ◡ — ◡ — ◡

Tím by však ferekrateion úplně spadlo s glykoneiem. Proto třeba tam, kde ferekrateion jest kolem koncovým, jehož podobu nutno zachovati, napodobiti je přízvučně tvary:

— ◡ ◡ — ◡ — ◡
— ◡ — ◡ ◡ — ◡

Stichicky hojně se vyskytující verš falaecký (*Φαλαίκειον*)

— ⏑̄ — ◡ ◡ — ◡ — ◡ — ◡

lze napodobiti beze vší obtíže, rovněž tak zv. priapeia, ježto se skládají z jednoho kola glykonského a jednoho ferekratského; na př. priapeion

— ◡ ◡ — ◡ — ◡ ⌊ | — ◡ ◡ — ◡ ⌊ — ∧

znělo by v přízvučném napodobení:

— ◡ ◡ — ◡ — ◡ — | — ◡ ◡ — ◡ — ◡ —

Ježto řada ta vyskytuje se v básních pouze k recitování určených, lze druhé kolon ferekratské měřiti také jako tripodii:

— ◡ ◡ — ◡ — ◡ — | — ◡ ◡ — ◡ — ◡

V komoedii se vyskytující eupolideion, složené z třetího glykoneia a katalektické trochejské tetrapodie s jistými volnostmi

⏑̄ ⏑̄ — ⏑̄ — ◡ ◡ ⌊ | ⏑̄ ⏑̄ — ⏑̄ — ◡ — ∧,

v němž často slovo přechází z prvého kola do druhého, tak že na konci prvního kola povstává dlouhá slabika trojdobá, musí míti v přízvučném napodobení po rozvedení trojdobé a zamítnutí nenapodobitelných rhythmických volností (tvaru taktu ♩ — m. ♩ ◡) tento tvar:

— ◡ — ◡ — ◡ ◡ — ◡ | — ◡ — ◡ — ◡ —

anebo tvar

— ◡ — ◡ — ◡ ◡ — | — ◡ — ◡ — ◡ —

Druhý tvar odpovídá zevně lépe časoměrnému eupolideiu a snadno se skládá, přes to, že prvé kolon třeba zakončovati přízvučným slovem jednoslabičným.

IV. Systémy a strofy.

Jakmile víme, kterak máme přízvučně napodobiti jednotlivá kola, není skládání systémů (anapaestických, trochejských, jambických) nic nesnadného. Podobně je tomu u strof, sestávajících z kol, o nichž jsme již promluvili. Probéřeme tu všecky ustálené strofy antické, abychom se přesvědčili, pokud je lze přízvučně napodobiti. Uvádím hned úpravu jich přízvučnou.

1. Jambická strofa (na př. u Horatia v prvních 10 epodách):

◡ — ◡ — ◡ — ◡ — ◡ — ◡ —
◡ — ◡ — ◡ — ◡ —

2. Alkmanská strofa:

— ◡◡ — ◡◡ — ◡◡ — ◡◡ — ◡◡ — ◡ (hexametr)
— ◡◡ — ◡◡ — ◡◡ — ◡ *)

3. První strofa Archilochova:

— ◡◡ — ◡◡ — ◡◡ — ◡◡ — ◡◡ — ◡ (hexametr)
— ◡ ◡ — ◡ ◡ —

4. Druhá strofa Archilochova:

— ◡◡ — ◡◡ — ◡◡ — ◡◡ — ◡◡ — ◡ (hexametr)
◡ — ◡ — ◡ — ◡ — | — ◡◡ — ◡◡ —

Strašlivá vichřice již nám zastřela oblohu; v dešti
a sněhu sstoupá Juppiter; moře i lesiny zní,
thracký jak Aquilo zuří: my příhodné užijme doby,
již dnešek skýtá, přátelé; dokud v nás čilá je krev,
dokavad možno je nám, z chmur vyjasni čelo se mračné.
Ty víno dej, jež tlačeno v Torquata konsula rok.

(Hor. Epod. 13, v. 1—6; překlad Štolovského v programu gymn. Domažlického za rok 1893).

---

*) Rozumí se samo sebou, že za daktyl možno klásti v tomto a podobných metrech v hexametru dle pravidel výše uvedených i trochej. Podobně je tomu i v prvním kolu čtvrté strofy Archilochovy.

5. Třetí strofa Archilochova:

⏑ — ⏑ — ⏑ — ⏑ — ⏑ — ⏑ —
— ⏑ ⏑ — ⏑ ⏑ — | ⏑ — ⏑ — ⏑ — ⏑ —

6. Čtvrtá strofa Archilochova:

— ⏑⏑ — ⏑⏑ — ⏑⏑ — ⏑⏑ | — ⏑ — ⏑ — ⏑
⏑ — ⏑ — ⏑ — ⏑ — ⏑ — ⏑

7. První strofa pythiambická:

— ⏑ ⏑ — ⏑ ⏑ — ⏑ ⏑ — ⏑ ⏑ — ⏑ ⏑ — ⏑ (hexametr)
⏑ — ⏑ — ⏑ — ⏑ —

8. Druhá strofa pythiambická:

— ⏑ ⏑ — ⏑ ⏑ — ⏑ ⏑ — ⏑ ⏑ — ⏑ ⏑ — ⏑ (hexametr)
⏑ — ⏑ — ⏑ — ⏑ — ⏑ — ⏑ —

9. Strofa Hipponaktova:

— ⏑ — ⏑ — ⏑ —
⏑ — ⏑ — ⏑ — ⏑ — ⏑ — ⏑

10. Systém z veršů asklepiadských:

— ⏑ — ⏑ ⏑ — | — ⏑ ⏑ — ⏑ —

11. Druhá strofa asklepiadská:

— ⏑ — ⏑ ⏑ — ⏑ —
— ⏑ — ⏑ ⏑ — | — ⏑ ⏑ — ⏑ —

Příkré smrtelným není nic.
Ztéci chceme i báň zpozdile nebeskou,
svými bráníce zločiny,
aby Juppiter blesk odložil hněvivý,

(Horatius carm. I. 3, v. 37—40.)

12. Třetí strofa asklepiadská:

— ⏑ — ⏑ ⏑ — | — ⏑ ⏑ — ⏑ — (třikrát)
— ⏑ — ⏑ ⏑ — ⏑ —

13. Čtvrtá strofa asklepiadská:

— ⏑ — ⏑ ⏑ — | — ⏑ ⏑ — ⏑ — (dvakrát)
— ⏑ — ⏑ ⏑ — ⏑
— ⏑ — ⏑ ⏑ — ⏑ —

Všecky tyto strofy od č. 1—13 neposkytují při napodobení přízvučném pražádných obtíží.

Příklad čtvrté strofy asklepiadské:

V moře, korábe, má nový tě příboj zas
zanést? Na stráži buď! Zakotvi v přístavu
odhodlaně! Což nezříš,
jak je vesloví prost tvůj bok?

(Hor. carm. I. 14, v. 1—4.)

14. První strofa sapfická:

— ◡ ◡ — ◡ — ◡
— ◡ — ◡ — ◡ ◡ — | — ◡ ◡ — ◡ — ◡

rovněž nečiní obtíží.

Druhý verš má v prvém kolu caesuru po thesi třetího taktu (— ◡ — ◡ — ‖ ◡ ◡ —), kterou z příčiny již často uvedené nelze napodobiti. Poněvadž druhý dvoukolový verš beztoho má diaeresi po prvém kolu, snadno se tato caesura oželí.

15. Druhá strofa sapfická:

— ◡ — ◡ — ◡ ◡ — ◡ — ◡ (třikrát)
— ◡ ◡ — ◡

U Horatia a pozdějších básníků latinských prvé tři verše mají caesuru po thesi třetího taktu, řídčeji po první arsi téhož taktu. První caesuru z příčiny již uvedené (v. výš str. 56 n.) nelze až na velmi řídké výjimky napodobiti. Za to třeba druhou při překládání těch básníků, kteří si tu caesury hledí, co možná zachovávati.

Dosti na zem sněhu a dosti seslal
krup již děsných otec a do posvátných
hradů blesky rudé svou vmetav rukou
postrašil město.

(Hor. carm. I. 2, v. 1—4)

16. Strofa alkajská:

◡ — ◡ — ◡ — ◡ ◡ — ◡ —
◡ — ◡ — ◡ — ◡ ◡ — ◡ —
◡ — ◡ — ◡ — ◡ — ◡
— ◡ ◡ — ◡ ◡ — ◡ — ◡

Lze ji i s pravidelnou skoro caesurou v třetím taktu prvních dvou veršů napodobiti bez obtíže.

Mám v záští světskou chátru — ta vzdal se teď!
Vy střezte úst svých: zpívati jinochům
a pannám já kněz Uměn počnu
básně, jichž neslyšel dosud nikdo.

(Hor. carm. III. 1, v. 1—4; překlad Štolovského v programu gymn. Domažlického za rok 1893.)

17. Systém z větších veršů asklepiadských:

— ◡ — ◡ ◡ — | — ◡ ◡ — | — ◡ ◡ — ◡ —

18. Jednou vyskýtá se u Horatia i systém ze vzestupných ioniků. Ten napodobiti třeba tak, jako jiné vzestupné řady ionské, o nichž promluveno bylo již výše na str. 62 nn.

Abychom poznali na určitém příkladu, jak třeba napodobiti složitější strofy antické s takty různotvárnými, hlavně katalektickými, uvádím tu epodos prvého stasima Sofokleovy Elektry (v. 504 n.).

Schema metrické dle rozdělení mnou přijatého jest toto:

1.	— ⏑́ ⏑ ⏑ — ⊔ ⊔	4	
	⏑ ⏑́ ⏑ ⏑ — ⊔ ⊔	4	
	⏑ ⏑́ ⏑ ⏑ — ⊔ ⊔ ⊔ ⏑ —	6	
2.	— ⏑́ ⏑ ⏑ — ⊔ ⊔	4	
	— ⏑́ ⏑ ⏑ — ⊔ ⊔	4	jamby
	— ⏑́ ⏑ — ⊔ ⊔	4	
	— ⏑́ ⏑ — ⊔ ⊔	4	
3.	— ⏑́ ⏑ — ⊔ ⊔ ⊔ ⏑ —	6	
	⏑ — ⏑ — — — ⊔	4	
	⏑ ⏑ — ⏑ ⏑ — ⊔ ⊔	4	logaoed.

Ježto jest to báseň zpívaná (ne pouze recitovaná), třeba tu zachovati přesně v každém kolu počet taktů, což by beze změn tvaru taktů nebylo ani všude možno.

Ve svém překladě Elektry (str. 33) užil jsem tedy, zachovav úplně rhythmus a změniv jen tvary taktů, pokud bylo třeba, tohoto schematu:

1.	⏑ — ⏑ — ⏑ — ⏑ —	4	
	⏑ — ⏑ — ⏑ — ⏑ —	4	
	⏑ — ⏑ — ⏑ — ⏑ — ⏑ — ⏑ —	6	
2.	⏑ — ⏑ — ⏑ — ⏑ —	4	
	⏑ — ⏑ — ⏑ — ⏑ —	4	jamby
	⏑ — ⏑ — ⏑ — ⏑ —	4	
	⏑ — ⏑ — ⏑ — ⏑ —	4	
3.	⏑ — ⏑ — ⏑ — ⏑ — ⏑ — ⏑ —	6	
	⏑ — ⏑ — ⏑ — ⏑ —	4	
	⏑ — ⏑ ⏑ — ⏑ ⏑ — ⏑ —	4	logaoed.*)

V posledním kolu mohli bychom uznávati také míru ⏑ ⏑ — ⏑ ⏑ — ⊔ ⊔, a pak by to kolon bylo třeba vyjádřiti přízvučně

⏑ — ⏑ ⏑ — ⏑ — ⏑ —

Těžko však tu rozsouditi na základě pouhého textu, byly-li v kolu tom tři takty anapaestické či jen dva. Že to bylo kolon logaoedické (a ne anapaestické, ač by i poslední takt mohl býti katalektický takt anapaestický), zdá se, soudíc dle spůsobu Sofokleova, jisto.

---

*) Mimochodem připomínám, že na též stránce zmíněného překladu v řádku 5. shora chybou tisku stojí nesplní se m. metrem žádaného nevyplní se.

Takty katalektické jsou v překladu mém všude rozvedeny, tvary jambického taktu — ⏑ ⏑ a — ⏑ z nutnosti nahrazeny tvarem taktu původním ⏑ —; tak dosaženo schemata rhythmicky věrného a přece snadno přeložitelného. Κρούσις (hudební průvod) jistě tomuto schematu odpovídala, a zajisté mu odpovídala i melodie více než text.

Překlad můj je tento:

Ó Pelopovy pradávné
a přestrastné vy závody,
jak hojně útrap přivedly jste na tu zem!
Neb od doby, co ve vlnách
byl mořských zhynul Myrtilos,
byv sražen s vozu zlatého
lstí přehanebnou nebožák,
a jeho rod co z kořene tak vyhlazen,
již nikdy nemíjely dům
ten bohatstvím proslulý mrzkosti.

Z přehledu toho vyplývá, že vlastně všecky rozměry antické lze napodobiti rhythmicky věrně. Otrocky věrné napodobení arci není všude možné; neboť nelze napodobiti všecky různé tvary antických časoměrných taktů, vznikající rozváděním a stahováním slabik a katalexí. Skutečnou a dosti nesnadně odstranitelnou obtíž činí ta okolnost, že přízvuk český až na řídké výjimky, spůsobené postavením slova ve větě, nepřipouští taktů vzestupných s dvěma dobami lehkými (⏑ ⏑ —, ⏑ ⏑ — —). Proto napodobení řad anapaestických a ionských je nejnesnadnější. Z tétéž příčiny i tak zv. mužská caesura v taktech o dvou arsích (tedy na př. v daktylském hexametru a verši sapfickém) nemůže býti vystižena v každém případě, kdy vyskýtá se v metru řeckém nebo latinském, a musí býti častěji nahražována tak zv. caesurou ženskou.

Ale shrneme-li všecky tyto nevýhody, vyplývající z přízvučného napodobení časoměrných meter antických, jsou přece tyto nevýhody po mém soudu daleko vyváženy předností neocenitelnou, které časomíra nemá, že se totiž při přízvučném napodobení oněch rozměrů šetří přirozené výslovnosti, a jazyk se zanedbáváním přízvuku a nuceným slovosledem neznešvařuje. Kdo je soudný a nelpí nevyhojitelně na starých předsudcích, nemůže býti ani na okamžik na váhách, kterou prosodii při překládání časoměrných básní antických má voliti, zda časoměrnou či přízvučnou. Kdo starověkou metriku zná, zajisté sáhne k prosodii přízvučné; ti, kdo metriky starověké neznají, budou ovšem i na dále překládati časoměrně. Nebo k tomu postačí umění, rozeznati slabiky krátké od dlouhých,

kdežto, kdo chce přízvučně rhythmus básně starověké vystihnouti, musí jej — jsa někdy nucen ke změnám rhythmickým — dříve stanoviti.

* * *

Bylo by zajisté zajímavo stopovati, pokud a jakým spůsobem jednotliví národové moderní napodobují starověká metra časoměrná. Ale výklady takové zavedly by nás daleko, i kdyby nám byl dostatečný počet cizích překladů básní antických po ruce. Němci na příklad, kteří sami o sobě tvrdí, že mohou časoměrná metra antická napodobovati přízvukem věrně, přece nemohou je napodobiti otrocky, ač přízvuk německý je volnější a bývá někdy i na slabikách bezprostředně za sebou následujících (na př. Sturmflut, saumselig a j.). Němci mohou tedy do jisté míry napodobití i takty s tonou (na př. výše uvedená slova bývají brána za dva takty). Ale i to napodobení není bezvadné, poněvadž přízvuky, v témž slově za sebou jdoucí, nejsou nikdy sobě rovné a stejné silné, nýbrž jeden je slabší, vedlejší. Anapaestické takty na počátku řad a takty rozvedené (na př. ◡ ◡ ◡ ◡ m. — ◡ ◡, ◡ ◡ ◡ m. — ◡) nemohou ani Němci napodobiti a nahražují je tedy jinými tvary taktu (anapaesty spondejem, po případě jambem, tvary rozvedené tvary nerozvedenými). Pravý anapaest na počátku řady z týchž příčin, jako u nás, je i u nich velmi řídký.

Celkem přes některé výhody, větší volností německého přízvuku vzniklé, mohou i Němci napodobiti starověká metra časoměrná také asi jen v té míře jako my. Že tomu tak, o tom lze se přesvědčiti v každémkoli věrnějším německém překladě nějaké starověké básně lyrické nebo dramatické. V jazycích moderních s přízvukem exspiratorním nemohou býti nikdy poměry příznivější, někdy (na př. ve francštině) i horší. Čeština v té věci, přes jednotvárnost svého přízvuku, málo zadá němčině.

Prof. Zubatý mne upozorňuje na věc zajímavou, že Lotyši, jejichž přízvuk slovný padá jako u nás také na první slabiku slova, napodobují v novější době rovněž přízvučně metra starověká, hexametr, pentametr i některé strofy lyrické (alkajskou, sapfickou). Prof. Zubatý vypsal mi laskavě ukázky těchto napodobení z časopisu Austrums VI (1890) a z překladu Odysseie, vyšlého r. 1894. Upozorňuji na to pro případ, že by koho věc zajímala.

* * *

Chtěl jsem původně k tomuto pojednání přidati četnější ukázky přízvučného napodobení jednotlivých známějších rozměrů a strof časoměrných. Není však toho v té míře třeba. Nejen naši někteří básníci, jak již v prvé části práce té bylo uvedeno, ale i někteří překladatelé podali skvělé důkazy, že časoměrné

rozměry starověké přízvučně napodobiti lze. Že lze tak napodobiti i složité a nesnadné strofy lyrické, pokusil jsem se dokázati překladem Sofokleovy Elektry, vydaným před rokem.

Tím končím práci, která mne stála pět let namáhavého sbírání látky, práci, kterou jsem konal hlavně pro klassické filology, chtě přiměti je k jinému, jedině přirozenému překládání starověkých básní řeckých i latinských. Neklamu se nikterak, že by práce má, aspoň hned, měla u většiny filologů anebo snad i mimo kruhy filologické úspěch; ale jsem přesvědčen, že aspoň po letech jej bude míti, a že nastane jednou doba, kdy se o naší časoměrné prosodii bude mluviti jako o podivném a nepochopitelném pobloužení.

Třetí*) ukázka
Historické Mluvnice jazyka českého.

Od **J. Gebauera.**

Přípony osobní a koncovky tvarů finitních.**)

6. Přípony osobní byly v indoevropštině rozdílné pro aktivum a medium (passivum), na př. v 3. os. sing. praes. akt. *-ti* a med. *-tai*, skr. bhara-*ti* a bhara-*tē* (z *-tai*), ř. *δίδω-σι* dor. *δίδω-τι* a *δίδο-ται* atd. Do slovanštiny se medium nedochovalo, jsou tu tedy přípony osobní jen aktivní; po medialních zbyla jenom některá stopa.

Dále byl tu rozdíl, že v některých tvarech byly přípony silnější, v jiných slabší, na př. v akt. 3. os. jedn. v praes. *-ti* a naproti tomu v aor. *-t*, skr. bōdha-*ti* a abudha-*t* atd. Přípony silnější nazývají se též prvotné a jsou v tvarech t. zv. hlavních, k nimž patří také praesens ind.; přípony pak slabší nazývají se také podružné a jsou v tvarech t. zv. vedlejších, k nimž patří také aorist, imperfektum a optativ (v slovanštině imperativ). Rozdíl ten dochován namnoze také do slovanštiny.

Přípony osobní splývají s koncovkou kmenovou a tvoří s ní koncovku tvarovou, která se dále rozmanitě mění. Mluvnice srovnávací vykládá, jaké tyto přípony a koncovky byly původně, a mluvnice historická ukazuje, jak se časem měnily, co se z nich

---

*) Ukázka první je v těchto Listech 1892 str. 417 sl., druhá 1895 str. 269 sl.

**) Srov. Brugmann, Grundriss II., 1330 sl.; Henry, Précis de grammaire comparée du grec et du latin 1889, 277 sl. Jiné ještě prameny jsou připomínány doleji na svých místech.

vyvíjelo nebo co na jejich místo vstupovalo. Připomenutí, položené na stejném místě při nauce o skloňování III, 1, 2, že není dosud vysvětleno všecko a že místo tvarů náležitých bývají odchylné novotvary, platí také zde.

Jde tu dále o výklad osobních přípon jednotlivých a tvarů jimi vzniklých, které z doby a fase původní v slovanštině a češtině se obrážejí nebo v slovanštině vůbec jako nejstarožitnější se jeví.

7. První osoba jednotná.

A) Přípona silnější byla *-mi*. Jest dochována v skr. praes. as-*mi*, dadā-*mi* (v bharā-*mi* atp. jest *-mi* analogií, pův. bylo **bherō* = skr. **bharā*), ř. *εἰμί* m. *ἐσ-μί*, *δίδω-μι* atd. V slovanštině je z toho náležité *-mь*, v stsl. praes. jes*mь*, da*mь* (z dad*mь*), vê*mь* (z vêd*mь*), ja*mь* (z j-ēd-*mь*), ima*mь* (z jьma-*mь*), a v češtině *-m*: jse*m*, dá*m*, ví*m* stč. vie*m*, jí*m* stč. jie*m*, má*m* stč. jmá*m*.

1. Přípona psl. *-mь* česk. *-m* byla jenom v pěti slovesích právě uvedených a nikde jinde. Všecka ostatní slovesa měla v 1. os. sing. tvar psl. *-ą*: nes*ą*, umêj*ą*, proš*ą* atd., a z toho české *-u*: nes*u*, kryj*u*, min*u*, uměj*u*, trṕ*u*, proš*u*, dělaj*u*, sážej*u*, teš*u*, ber*u*, laj*u*, kupuj*u* atd. Tvar tento je slovanská zvláštnost, a je to vlastně konjunktiv vzatý za indikativ: byl konjunktiv *bherā-*m*, srov. lat. konj. fer*am*, starší fer*ām*, a z toho je pravidelné psl. ber*ą*, česk. ber*u*, srov. Brugm. II, 1294 a před tím v Morphol. Untersuch. I, 144, t. III, 30 sl., v KZ 29, 419 a j. Do vzorů psl. tьrṕ*ą*, proš*ą*, stč. trṕ*u*, proš*u*, z kmene praes. *tьrpi-*, *prosi-*, dostala se koncovka *-ą* č. *-u* bezpochyby analogií podle nes*ą*, teš*ą* atd.: vzniklo nejprvé *tьrpi-ą*, *prosi-ą*, a z toho stalo se *tьrpją*, *prosją* a dále *tьrṕą*, *prošą* atd.

2. V koncovkách měkkých nastala zde v XIV stol. přehláska: *-u* se změnilo v *-iu* a dále v *-i*, srov. I, 272 sl., a za starší teš*u*, proš*u*, kapaj*u*, atp. je teš*iu*, proš*iu*, kupuj*iu* atd., a od poslední třetiny stol. XIV teš*i*, proš*i*, kupuj*i* atd. Změna tato vykonává se rychle a v textech té doby bývají někdy vytčené různé koncovky všecky zároveň, na př. (já) chwalu mužě toho věka DalC. 11. (já) zawalyu t. 92, (já) myſli t. úv. IV. Ale časem se přehláska ruší a vrací se zase *-u* (u sloves, kde nenastoupila mezitím změna jiná, zejména novotvar *-m*, o kterém zde doleji). Na př. (já) ſſelu Brig. 68; (já) pošlu Čern. Zuz. 118, pošlu-li t. 395, nepošlu t. 327, já píšu t. 313, vypravuju t. (v témž textě je častěji *-i*: já pošli 118, 128, 168 a j., já se potěšuji 119, vinšuji a přeji 120, 168, důvěřuji 125, já často píši 169 atd.); kážu VesA. 154[a], to dokážu t. 147[a] a BílC. 6; winſſugu, kugu in der gemeinen Sprache Dobr. LitMag. 2, 162; piju, tešu, kupuju atd. Z pravidla v Us. ob.; jenom chc*i* se udrželo v češt. záp., proti mor. chc*u*. V příkladě ſſelu z Brig. (poč. XV) je možná archaismus, srov. I. 276; z příkladů pak ostatních vidí se, že novotné *-u* se ujímá a šíří

od pol. stol. XVII; vzniká tu beze vší pochyby analogií paralelních tvarů tvrdých nes*u*, pek*u* atp.; a šíří se časem tak, že v jazyku nynějším *-i* již jen v řeči knižné se drží; a i sem vniká novotné *-u* víc a více, na př. já zašiju a pošlu ČČMus. 1882, 472 (list Jungmannův z r. 1882), čiju, piju, žiju Nebesk. Protich. 23 a j. (tu velmi často), spotřebuju Neruda Feuill. 3. (1877) 28, cituju t. 42, pochopuju t. 44, děkuju t. 74, dopíšu t. a j. (též), vypíšu Čech Povídky 2, 235, děkuju t. 21, t. 70, miluju t. 30, představuju t. 1, 123 atd. (též), píšu Ben. Třeb. havr. 2 a j., žiju Vrchl. Anthol. 357 a j. (též), píšu Rusk. knih. 12 (1892), 191 atd. Stejně mění se koncovka 3. os. plur.: tešú- teší- tešou, v. § 14.

3. V nářečích bývá za *-u* příslušná střídnice. Tak zejména v hanáčtině *-o* různě obměněné: neso, krejo, malujo BartD. 2, 173—175 (brn.), bódó t. 205 (třeb.), vědô, krejô t. 80 (olom.) atd. V nář. lašském bývá vlivem polským *-em* a z toho dále *-ym* (v laš. se mění -em v -ym, v. I, 149): až jo z vojny přivandrujem, jo čujem, jo se tě veznym, jak jo tebe v ogrodečku zastanym to jo tebě tvůj vjuneček ukradnym Bart. NPís. 150—151, podle polsk. *-e*. Že tu *-em* nevzniklo analogií, jako v dělá*m* m. dělaju, v slc. kupuj*em* m. kupuju atp. (o tom v. zde dále), tomu svědčí v témž nářečí sg. akk. na tum vojn*ym* t. 151, jehož jinak ani vyložiti nelze, než vlivem akk. polsk. wojnę.

4. Místo tvaru *-u*, *-i* vzniká časem a ujímá se novotvar *-m*: za stč. dělaj*u*, sázéj*u*, uměj*u*, proš*u*, trp*u* atp., přehlas. dělaj*i*, sázéj*i*, uměj*i*, proš*i*, trp*i* atd., je nč. dělá*m*, umí*m*, prosí*m*, trpí*m* atd., za záp.-české nes*u* atp. je slc. nese*m* BartD. 36 (borš.), 39 (súch.), t. 45 (břez.), ńesem t. 42 (hroz.), nesie*m* Hatt. slc. 109 atd. Novotvar tento vznikl podle těch tvarů nahoře uvedených, které měly *-m* vždycky a právem: byla 1. os. dá*m*, jmá*m*, 2. dá*š*, jmá*š*, 3. dá, jmá atd., podle toho utvořen také k os. 2. dělá*š*, 3. dělá . . . pro os. 1. novotvar dělá*m*, a ten vstoupil na místo tvaru náležitého a staršího děl*aji*, děl*aju*; rovněž tak vznikl novotvar 1. os. sází*m*, umí*m*, starší sázie*m*, umie*m*, na místo tvaru umě*ji*, sáze*ji*, *-ěju* podle vie*m*; a podobně vyvinulo se prosí*m* m. proš*u*, trpí*m* m. trp*u*, dial. nese*m* m. nes*u* atd.

Změna tato vykonala se v češtině mimoslovenské jenom *a)* při slovesích, která měla praes. -i (-u), -íš atd., tedy ve vz. III. 2. *trpěti* a IV. *prositi*, a *b)* při slovesích, která měla praes. *-aji* (*-aju*) *-áš* atd. a *-ěji* (*-ěju*) *-ieš* atd., tedy ve vz. V. 1[a] *dělati*, 1[b] *sázěti* a III. 1. *uměti*, dále při *dieti* dicere a při slovesích *píti*, *bíti*, *hníti*, *víti*, *líti*, při kterých však novotvar *-m* nahrazen opět novotvarem *-i* *-u*, v. § 102.: jest *a)* trpí*m* a prosí*m* za starší trp*i*, proš*i* (*-u*) a *b)* jest dělá*m* za starší *-aji* (*-aju*), sází*m* a umí*m* stč. *-iem* za starší *-ěji* (*-ěju*). Skupiny

sloves *a)* a *b)* dlužno lišiti, poněvadž se starší tvar *-i* drží v *a)* déle nežli v *b)*.

O chronologii novotvaru *-m* poučují tato data: v památkách z doby *ok. r. 1300 a předtím* není pro něj ještě příkladu; — také v *DalC.* z pol. XIV stol. není ještě novotvaru takového; — ale vyskytuje se již v ŽKlem. a jinde, a k nejstarším jeho dokladům patří: neuczinym *ŽKlem.* (z 1. pol. XIV, podle A. Patery z 2. čtvrti XIV stol.) 88, 35, ſpym t. 153ª (tu *-m* velmi zřídka vedle pravidelného *-u*); newzbogym ſye *ŽWittb.* (z 2. třetiny XIV) 3, 7, neſhromazdym t. 15, 4, pozehnam t. 131, 15, znamenam t. 118, 15, ſchowam t. 88, 29, wolam 85, 3 (tu jen těchto 6 dokladů s *-m* vedle pravidelného *-u*, *-i*); (já) pomluwym *AlxM.* 6, 6; dawam *Rožmb.* 245 (z doby ok. r. 1360, příklad s *-m* jediný, vedle dawagy t. 262 a j.); — v *Hrad.* (z pol. XIV, podle novějšího odhadu palæogr.) jest již asi 50 tvarů *-m* vedle asi 70 *-u*, *-i* atd.; — ve *Štít. uč.* (z r. 1376) je na listech 4ª až 57ᵇ 31krát *-m* vedle 46 *-i* (toto je tu často v citatech, tedy tvar přejatý z fase starší), a je tu u sloves skupení *a)* tvarů starých *-i* poměrně mnoho (razy 4ª a j., prawy 8ª a j., proſſy 6ᵇ a j., wyerzy 10ª a j., wyzy 14ª a j., já obraczy 19ᵇ, zaplaczy 35ª, muſſy 43ª, netuſſy 49ª, ve 44 dokladech) a tvarů *-m* málo (przyczynym 4ª, zhogym 5ª, neſtrpym 19ᵇ, myenym 21ᵇ, 48ª, nemyenym 54ª, welym 38ª, všeho 7 dokladů), a naproti tomu ve skupení *b)* tvarů *-i* velmi málo (vſagy 5ª, rozumyegy 36ª, jen 2 dokl.) a tvarů *-m* mnoho (poddawam 4ᵇ, ſbyeram 5ª, znam 22ª a j., wyznam 11ª, wyznawam 11ª, necham 19ᵇ, netbam 22ª, napomynam 23ª a j., neoklamam 25ᵇ, odpowyedam 40ª, já odpuſſtyem 34ª, rozumyem 10ª a j. ſmyem 12ᵇ a j., ve 24 dokladech); — ve *Štít. ř.* (z r. 1392) je podle ohledání pana R. Strunečka 226 dokladů sem patřících a nepochybných, a v nich 164 tvarů *-m* a 62 *-i*; a to ve skupení *a)* 58 *-i* (ež sě bogy 67ᵇ a j., drzzy 87ᵇ a j., nemny 223ᵇ, ſlyſſy 51ª, wijzy 17ᵇ a j., vczyny 3ª a j., rozdyely 132ᵇ, chwaly 63ᵇ, mluwy 52ª, muſſy 37ª a j., oplaczi 225ᵇ, praawy 143ª a j., praawi t., prawy 145ª a j., prawi 152ᵇ, a j., proſſy 74ᵇ a j., razy 49ᵇ a j., nawraczy 33ª a j., obrazcy 233ᵇ) a 104 *-m* (biezijm 106ª, drzzijm 43ᵇ a j., mnym 135ª a j., nevſlyſſijm 232ᵇ, ſtogijm 75ᵇ a j., ſye ſtydijm 218ᵇ, newelijm 27ª a j., zrzijm 17ª a j, bydlijm 80ª, czynijm 239ᵇ a j.. cztym 143ª a j., ſye nedywym 220ᵇ, zahradijm 237ª, nehyzdijm 94ᵇ a j., chwalijm 15ᵇ a j., zewijm 5ᵇ, krotym 106ª, wyluczijm 134ª, myenijm 42ª a j., mluwijm 234ᵇ a j., muſijm 80ᵇ a j., myſlijm 67ᵇ a j., obnowym 52ª, naplnym 156ᵇ, ſye neprotywijm 70ᵇ, porazym 154ª, rodijm 60ª, poſylijm 98ª, oſtawijm 43ª a j, ſwyedczym 190ᵇ, trapijm 57ᵇ, vtwrdijm 134ª, zatynijm 50ᵇ a j., newazym 192ª, wyerzijm 166ᵇ a j., wratijm 137ª a j., obratijm 236ᵇ a j., vzdrawijm 89ª), a ve skupení *b)* 4 *-i* (rozvmyegy 14ᵇ a j., neznagi 134ᵇ) a 60 *-m* (rozvmyem

15[b], nevmijem 68[b], znam 135[b] atd.); — v *listinách* ze sklonku XIV a počátku XV stol., otištěných ve Výboru 1, 1007—1060: já vyznávám dat. z r. 1384, r. 1386, r. 1398, dávám r. 1396, r. 1398, nesmiem r. 1400, rozumiem r. 1401, já sě vystřiehám r. 1402, prosím r. 1400, smluvím r. 1401, vedle: já vyznávaji r. 1384, porúčeji r. 1398, pravi r. 1396; v list. Oleš. otišt. v Jag. Arch 12, 120—132: já wyznawam r. 1398, 1400, 1406 atd., wiznawam r. 1413, przychazyem r. 1413 atd.; — v *NRadě* (složené r. 1394 n. 1395 a dochované v opise z pol. XV) jest v *a)* tvarův *-i* 10 v 30 dokladech, tvarů pak *-m* 10 v 45 dokladech, a v *b)* tvary *-i* 4 ve 4 dokladech a tvarů *-m* 5 v 8 dokladech; — v leg. *Kat.* (složené snad v pol. XIV a opsané ok. r. 1400) je v *a)* jen 3krát *-m* (ſlyſſym v. 462, já mnym v. 1323, přeſtraſſym v. 2702), v *b)* jen 4krát (ſlycham v. 117, zaklinam v. 567, hanyem v. 790, ſhowiem v. 793), a naproti obému něco přes 50 dokladů s *-i*; v *EvSeitst.* jen 4krát *-m* a naproti tomu 50krát *-i*, a to *a)* 43 *-i* (prawi Luk. 21, 32, prawy Mat. 11, 9 a j., czyny Jan 1, 26 a j., wraczy Jan. 2, 22 a j., moſy Luk. 2, 49 a j., vczyny t. 18, 41 a j. polozy Mat. 22, 44, vzrzy Jan 16, 22, mluwy t. 16, 25 a j., oſtawy t 16, 28 a j.) a 3krát *-m* (vzdrawym Mat. 8, 7, cztym Jan. 8, 49, poſtym ſie Luk. 18, 12), a v *b)* 7krát *-i* (neznagi Luk. 1, 34, wyhanyegi t. 11, 20, dawagi t. 18, 12 a j., nehledagy Jan. 8, 50, chowagy t. 8, 55) a 1 *-m* (dawam Jan. 14, 27); — v *Hlah.* (z r. 1416) je tvarů *-i* a *-m* asi stejně; — v *EvOl.* (z r. 1421) na listech 1—20 je 35krát *-m* vedle 18 *-i*, a to ve skupení *a)* 15 *-i* (prawy Mat. 25, 45 a j., wyerzy Jan 9, 15 a j., wyzy t. 9, 11, czyny t. 10, 38) a 31 *-m* (mluwym Jan 8, 38 a j., czynym t. 8, 29 a j., ſudym t. 5, 30 a j., wyhonym Luk. 11, 18 a j., prawym Mat. 18, 18 a j., cztym Jan 8, 49, ſlyſſym t. 5, 30, zahubym t. 8, 11, uſtawym t. 2, 19, wydym t. 9, 25, ſwyedczym t. 8, 16, drwalym t. 8, 54, proſſym t. 17, 9, nawratym Luk. 11, 24, moſſym t. 2, 49, odpuſtym t. Mat. 8, 21), a ve skupení *b)* 3 *-i* (já dyelagy Jan 5, 17, já nehledagy t. 8, 50, chowagy t. 8, 56) a 4 *-m* (dawam Jan 5, 31 a j., znam t. 10, 27); — v *EvTřeb.* (z 1. pol. XV) jest *-i* jen u tří sloves ve skup. *a)* (wierzi Jan 11, 27, prawi Luk. 2, 10 a j., wizi Jan 4, 19), ostatně vždy *-m*; — v *LékB.* (1440) jest vkraczi 30[a], proſſi 147[a] vedle opuſtim 17[b], prawim 208[a]; — v *Trist.* (v opise z r. 1449) jsou pravidlem tvary *-m*: musím 5, naplním 6, prosím 8, mútím 12, hněvám t., nadělám t., nenechám 16, konám 24 atd., ale v třídě *a)* je ještě drahně archaismů *-i*, většinou v rýmu, mnohdy i mimo rým, na př. (já) se vráci (rým: ukráti) 36, (já) veli (: posteli) 328, já proši a veli (: přieteli) 374, zrazi (: stráži) 182, (já) táži (: muži) 263, 303, 335, muši (: duši) 311, já vizi (: cizí) 317, já vizi (: blíží) 132, 312, 314, 318, (já) tě ukroti (: soti aor.) 342, já se boji (: stojí) 85, neproši (: panoší) 236, pravi

(: králi) 254, pravi (: zdravý) 271, já vieři (: rytieři) 284; mimo rým: (já) pravi 12, 15, 182, 298, 300 a j., ukráci 15, já svého života pováži 58; — příklady pak téhož archaismu z textů ještě pozdějších, vesměs ve skupení *a)*, jsou: (já) prawi tobě Kladr. Přísl. 6, 3, (já) nescedi života mého Baw. 69 (z r. 1472, sčěděti parcere), (já) razyt Ben. (1506) Súdc. 18, 25, (já) nezvráti m. nezvráci RZvířMel. (rým: státi, pes); — a dosud se zachovalo sem patřící *chci* dial. *chcu*, zachráněné tím, že má 2. os. *chceš* a ne *chtíš* atd., a dial *vizu* (mor.), *mušu*, nemušu Suš. 497, slc. též *chozu*, *patru* a j., že ja chodzu za ňu Koll. Zpěv. 1, 103, keď popatru na ňu t. (Věstnik Kr. Č. Spol. nauk 1890, 24). — Podle toho všeho tedy novotvary *-m* začínají se asi v 2. čtvrti stol. XIV; okolo r. 1400 jsou již u valné většině a skoro dosahují míry novočeské; ale vedle toho drží a vracejí se tvary staré v některých textech do pol. stol. XV, zejména v opisích, a jsou to archaismy skoro vesměs ze skupení *a)*; některý sem patřící archaismus vyskýtá se ještě v textech XVI stol., a v nč. *chci* a dial. *vizu*, *mušu* atp. jsou příklady takové zachovány dosud. — Srov. o té věci můj článek v Listech filol. 1874, 259 sl. a V. Vondrákův tamt. 1886, 47 sl.

Novotvar *-m* povstával brzo po početí přehlásky *u-i*, proto bývají tvary *-u*, *-i*, *-m*: dělaj*u* - dělaj*i* - dělá*m*, proš*u* - proš*i* - prosí*m* atd. v některých textech pospolu, na př. wzpiewayu psallam ŽWittb. 9, 3, ſchowagi t. 17, 24, wolam t. 85, 3; (já) razu Hrad. 130[b], toť já razy t. 105[a], radym t. 107[b]; velmi sě boyu Pass. 359, dokud (já) neuſlyſſy t. 324, zda syna svého vzrzym t.; jáz potupyu ŽWittb. 117, 7, poſtawy ædificabo t. 88, 5, newzbogym ſye t. 3, 7 atd.

V nářečích slovenských novotvar *-m* neobmezil se jako v češtině ostatní, nýbrž pronikl i tam, kde nč. má *-u*, *-i*. V slc. spisovné je *-m* skoro veskrze, tedy: *nesiem*, *pečiem*, *pnem*, *trem*, *bijem*, *miniem*, *tešem*, *berem*, *hrejem*, *kupujem* atp. za č. *nesu*, *peku* atd., jenom v *reku* udržela se koncovka stará Hatt. slc. 109 sl., Šemb. 63. V nářečích slc. na Moravě bývá *-u* i *-m*: *nesu*, *idu*, *piju* BartD. 35 (alenk.), t. 36 (blatn., bystř.) a j., a *nesem*, *vedem*, *idem*, *možem*, *pijem* t. 36 (borš.), t. 37 (stráň.), *něsem*, *vedzěm*, *sadněm*, *prajem* (přeji) atp. BartD. 42—43 (hroz.), vedle *reku* = já-řku t. 43 atd.

Mimo slovesa tříd nahoře vytčených jest tvar nový *-m* proti staršímu *-i* *-u* ještě také ve vz. V. 2. *tesati*: tesá*m*, plápolá*m*, pyká*m*, trestá*m* atp. za starší teš*i*, plápol*i*, pyč*i*, treskc*i* atd.; ale tu není změna jenom v koncovce 1. os. jedn., nýbrž celé præsens a vůbec tvary præsentní nahrazeny jsou novotvary ustrojenými podle vz V. 1[a] *dělati*, viz o tom v § 157 sl.

Kdekoli je 1. sing. *-m*, není příslušná 1. plur. nikdy *-m*, nýbrž vždy *-me* nebo *-my*. V dokladě: co dyem quid dicemus

Koř. Řím. 3, 5 je archaismus od opisovatele (který jej bezpochyby měl za sing.) nedopatřením zachovaný.

B. Přípona slabší, 1. os. jedn. byla *-m*. Jest dochována v skr. impf. abhara-*m*, abōdha-*m*, aor. abudha-*m* atd., koncovka *-a-m* z pův. *-o-m*; v řečt. jest *-m* změněno v *-n*, impf. ἔφερο-ν, aor. ἔθη-ν, ἔλιπο-ν, ἔλυσα (ze *-s-m*), lat. lega-*m*, legeba-*m*, sie-*m*, veli-*m* atd. Do slovanštiny změnila se koncovka *-om* v náležité *ō*, srov. I, 56, a jest stsl. impf. nesêachō, aor nesō atd.; *-ō* pak v češtině zaniklo a jest impf. *nesiech*, aor. *nes* tuli atd.

8. *Druhá osoba jednotná.*

A. Přípona silnější byla *-si*. Jest dochována v skr. præs. bhara-*si*, bōdha-*si*, dadā-*si*, asi m. as-*si*, řeck. (hom.) ἐσ-σί atd. V slovanštině je z toho náležité *-sь*, změněné při kmenech samohláskou se končících v *-chь* a dále v *-šь*, srov. I, 306; tedy psl præs. bere-*šь* ze staršího bere-*chь*, pův. bhere-*si*, a podobně nese-*šь*, uměje-*šь*, prosi-*šь* atd. V češtině pak jer zaniklo a jest *-š*: béřeš, neseš, umíš stč. umieš, prosíš atd.

Místo *-šь* je v stsl. pravidlem *-ši*: bere-*ši*, nese-ši atd; odchylné *-i* m. *-ь* je tu vlivem koncovky 2. os. sloves kmene souhláskového jes*i*, věs*i* atd., o které zde dále je řeč. Táž koncovka *-ši* vyskýtá se také v textech staroruských, a to vlivem stsl. (textů církevních); v strus. listinách, psaných jazykem obecným, bývá jenom *-šь* a nikdy *-ši*, v. Šachmatov v Jag. Arch. 7, 62 sl. Jinde ve slovanštině *-ši* se nevyvinulo, zejména také ne v češtině. Doklad zdánlivý pro *-ši* je v PassKlem. 248[a], kdež se čte: (svatý Martin nechtěl jíti do boje, poněvadž prý se mu nesluší bojovati; z toho) sě ciesař rozhněvav (řekl): neczynyſſy toho pro buoh bogenſtwye, ale ſtrachy, buogye ſye pobytye, ſluzbu wzdawaſſ; ale tu je neczynyſſy omylem piseckým, v obou starších passionalech musejních je za to na stejných místech správné nečiníš: neczynyſſ toho pro bohobojenstvie atd. Pass. 582, neczynyſſ toho atd. Pass. 1379, 183[a]. Jindy se nalézá tvar *-ši* chybnou interpretací. V NZák. Švehlovu (z pol. XV. stol., v stud. knih. Olom. I. C. 28) Mat. 21, 16 psáno: a řekli jemu: Slyſſiſſi czo tito prawie? Vulg.: et dixerunt ei: Audis, quid isti dicunt? a toto Slyſſiſſi vykládá se za slyšíši ČČMus. 1896, 230 a j.; neprávem, neboť v NZák. z r. 1466 (v knih. univ. Pr. 17. E 3) je na témž místě: Slyſſiſſi co tito prawie, v Koř.: Sliſiſli atd., a podle toho je také v textě Švehlovu Slyſſiſſi patrně místo slyšíš-*li*, buď nedopatřením opisovatelovým, buď, je-li to text dialektický (což mi není známo), zvláštností dialektickou, srov. zlinské: víš-*i* m. víš-*li* BartD. 1, 16. V ArchČ. XIV vytištěno v listech z r. 1528: nepotřebuješi 339, smýšléš-[l]i 340, nepochybuješ-[l]i 358, dieš-[l]i 359, věříš-[l]i 366; original (rkp. Křižovnický Q. 27) ukazuje tu všude ke čtení *-ši*, v závorkách

vytištěné *-l-* jest od vydavatele; ale kontext svědčí, že opravy vydavatelovy jsou správné a že také v příkladě prvním je nepotřebuješ-*i* místo nepotřebuješ-*li*; výklad podaný v ČČMus. 1896, 369, že tu prý jsou doklady s koncovkou osobní *-ši*, je chybný.*)

Při kmenech souhláskou se končících má slovanština koncovku *-si*: stsl. je*si*, vê*si*, da*si*, ja*si* z j-es-*si*, vêd-*si*, dad-*si*, j-ed-*si*. Přípona slovanská je tu tedy *-si*. Té nelze vyvoditi z přípony původní *-si*, o které právě byla řeč, poněvadž z pův. *-i* bylo by v slovanštině *-ь* a nikoliv *-i*; a vykládá se tedy z původní přípony medialní *-sai*, Brugm. II, 1345; jinak Jagić v Arch. 10, 172 (kombinací žádaných tvarů præs. **jesь* a opt. **si*) a Kalina v Pracích filolog. II, 15 sl. a Lvovsk. Muzeum 1891, 365 (z přízvučného *-si*). Souhláska *-s-* tu nezměněna, poněvadž před ní předcházela souhláska: jes-si, vêd-si atd. V češtině je koncovka *-si* zachována jenom ve *jsi*, stsl. *jesi*; v slovesích ostatních, kde kdysi právem bývala, uvedla analogie *-š* na její místo: vieš, dáš, jieš místo *-si*, podle umieš, děláš atd.

B. Přípona slabší 2. os. jedn. byla *-s*. Dochována jest v skr. impf. abhara-*s*, abōdha-*s*, aor. abudha-*s*, opt. bharē-ś z pův. bheroi-*s*, ř. ἔφερε-ς, ἔθη-ς, ἔλιπε-ς, φέροι-ς, lat. lega-*s*, legeba-*s*, sie-*s*, veli-*s* atd. Do slovanštiny *-s*, jsouc na konci slova, zaniklo, srov. I, 320; a jest tedy impf. stsl. *nesêaše*, č. *nesieše* m. *-e-s*, aor. stsl. i č. *nese* m. *-e-s*, impt. stsl. *nesi*, *beri*, č. *nesi (nes)*, *beři (beř)* m. *-ê-s*. Na př. impf.: ač vzzieſſe si videbas ŽWittb. 49, 18, ty Ježiúšěv učenník bieſe a ty také podlé ňeho chodieſſe Hrad. 84ª, neporozowaſſe non pariebas Pror. Ol. Isa. 54, 1, rozpoměň sě, žeť jsem pomohl také tobě, kdyžto židuov ſye bogyeſſe a u vohně ſye hrzyegyeſſe Vít. 39ª, ty nemyegyeſſe ani přátel Kruml. 104ª; — aor.: ty do cizie země przygyde Kruml. 104ª; — impt.: jdi, rci atd. Us.

9. Třetí osoba jednotná.

A. Přípona silnější byla *-ti*. Jest dochována v skr. præs. bhara-*ti*, bōdha-*ti*, dadā-*ti*, as-*ti*, řeck. (dor.) δίδω-τι, ἐσ-τί

---

*) Kontext dokladů z ArchČ. XIV uvedených jest:

na str. 339: „Sepsání lidského též jako já aneb někto jiný nepotřebuješ-*[l]i* (v rkp. nepotrzebugeſſi), přihlédni k sobě; leč s' učenější než sv. Pavel, který se v třetím nebi učil, ducha svatého měl“ atd;

na str. 340: „ale muoj kněže Jene, smýšléš-[l]i (v rkp ſmýſleſſi) o mně, že umím Pater noster etc., opět zpomeň na pána Spasitele“;

na str. 358: „kněžství rovné jest, ač nepochybuješ-*[l]i* (v rkp. nepochybugeſſi) o kněžství“ (stran vazby *ač-li* srov.: radu tobě dávám, kterau ač chceš-li zachovati, budeš moci živ býti. Háj. 52ª);

na str. 359: „A dieš*[l]i* (v rkp. dieſſi), že já tě haním, tupím: nehaním, ale bráním se tvému hanění“;

na str. 366: „jako onen slepý narozený ve čtení s. Jana v kap. 9, když se jemu nebeský Pán po uzdravení jeho ukázal a řekl: Věříš-*[l]i* (v rkp. wierziſſi) v syna Božieho? odpověděl on a řekl: kto jest . . .“

atd. Do slovanštiny je z toho náležité *-tь*, psl. bere-*tь*, nese-*tь*, jes-*tь* atd., a v češtině *-t*, zachované v jes*t*.

V stsl. je místo žádaného *-tь* v textech nejstarších a vzorných pravidlem *-tъ*: bere*tъ*, jes*tъ* atd., a tak bývá také v textech struských. To vykládáno z býv. koncovky imperativní (injunktivní) *-tu*, skr. bhara-*tu*, Brugm. v KZ 27, 419 sl., v Morphol. Untersuchgen. 4, 252 sl. a Grundr. II. 1277, 1346, 1351; ale vzhledem k tomu, že v listinách sev.-rusk. je do konce XIV stol. jen *-tь* a potom teprv že se vyskýtá a časem ovládá *-tъ*, je pravdě podobnější výklad, že také v stsl. bylo dříve náležité *-tь* a z toho že ztvrdnutím se stalo *-tъ*, srov. Baudouin, Podrobnaja programma 190, Jagic v Arch. 10, 170 sl., Sobolevskij, Lekcii 112. Oblak v Jag. Arch. 14, 440. Stejná změna stala se také v koncovce 3. os. množ. psl. *-ątь*, *-ęťь*, v § 14. Můžeme tedy za psl. příponu 3. os. jedn. bráti *-tь*, a české jes*t* je tedy z jes*tь*.

V češt. je vedle *jest* také *jesti*, tedy koncovka *-ti*: neučinil ieſti ŽKlem. 147, 20, jestiť podobné ŠtítV. 46, geſti jej proč milovati NRada 194, kto geſti z nají dvú ciesař GestM. 45 (40) atd., doklady hojnější v. v § — —. Často bývá táž koncovka v textech strusk., a Šachmatov podává o ní v Jag. Arch. 7, 67 na hojných dokladech založený výklad, že se vyvinula z *-tь* assimilací před následujícím *i-* a odtud pak šířila se také jinam; týž výklad hodí se také pro č. jes*ti*. Možná je však také, že jes*ti* vzniklo podle 2. os jsi; srov. strus. 1. os. sing. jesm*i*, kdež *-i* taktéž se vykládá Šachm. v Jag. Arch. 7, 66.

Kromě *jest* je ještě několik příkladů stč., ve kterých osobní přípona *-t* se zdá býti zachována. Stejná věc vyskytuje se také v 3. os. plur., proto hleďme zde k tvarům obojím zároveň. Příklady sem hledící jsou: (hospodin) oplatit hobezně retribuet ŽWittb. 30, 24. (člověk) newezmet všeho non sumet t. 48, 17, newztiezet non requiret t. 9, 13 (24), všickni neužitečni učiněni ſut facti sunt t. 13, 3, obklíčily ſut mě bolesti t. 17, 5, zmnoženy ſut nemoci t. 15, 4, k tobě sú volali a spaseni ſut t. 21, 6, nebo v rukú jeho yſut všeho světa kraji t. 94[b] 4, zapomanuli ſut t. 105, 13, i poníženi yſut t. 105, 43, neyſut utajena ústa t. 138, 15 marg., přieliš počščeni yſut t. 138, 17, knieżata sebrala ſut sě t. 46, 10, nebo v rukú jeho yſut všickni kraji zemščí t. 94[a], 4, zſytieli ſut t. 16, 14, slavná mluvena ſut o tobě gloriosa dicta sunt t. 86, 3, naprizněni ſut i mirzci učiněni ſut t. 13, 1, nebo umenšeny ſut pravdy t. 11, 2, nebo rozsilnili ſut sě nade mnú t. 17, 18, rozpomanuli yſut sě t. 77, 35, shromazdily ſut sě vody t. Moys. 8, ſut zkazili t. 10, 4, smúceny ſut kosti mé t. 6, 3, synové ostarali ſut sě t. 17, 46, zpirzněny ſut cěsty jeho t. 9, 5 (26), oni divili ſut sě t. 47, 6, jichž ústa hořkosti pilna yſut t. 13, 3, základové hory smúceni ſut t. 17, 8, jěšuti mluvili ſut t. 11, 3; newzhledat non requiret ŽPod.

9, 13 (24); poďmy a navraťmy sě k hospodinu, neboť on poczza a ſpaſit nás, vdery a vzdrawyt nas, obzzywit nás sanabit, percutiet et curabit, vivificabit EvOl. 132[a] (Os. 6, 2—3). Nejhojnější jsou příklady tyto v ŽWittb. Jejich *-ť* pokládá Šafařík v Rozboru 122 za osobní příponu, a týž výklad podával jsem také ve vydání ŽWittb. 1880, 215 a 257—258 a j. nepřipouštěje, že by tu mohlo býti enklitické *-ť*. Ale poznávám, že výklad ten není jistý. Enklitické *-ť*, *-ti* bývá v stč. a též v ŽWittb. hojně přes míru novočeskou a přes potřebu kontextem nebo originalem cizojazyčným (latinským) určenou, bývá zejména též při slovese 3. os. jedn. a množ., a bývá tu druhdy psáno zřetelné *-ť*; na př. wzbidle-ty t. j. vzbydlé-ti inhabitabunt ŽWittb. 55, 7, když ty sende cum interierit t. 48, 18, až ty zhynú donec deficiant t. 17, 38, sbožie ač ty příde divitiæ si affluant t. 61, 11 (v textě lat. není tu nikde příčiny nutící pro enklitické *-ti* překladu českého), ta (kůže na hlavě) geſtit tvrdá a ſlowet plet Sal. 747, mluv k králi a nezapřít (tak v rkp.) mne tobě non negabit Kladr. 2. Reg. 13, 13, a wyprawiet (též) ryby morské narrabunt t. Job. 12, 8; proto jest pravdě podobnější výklad, že také v dokladech nahoře uvedených jest enklitické *-ť*, a nikoli přípona osobní.

Kromě *jest* nemáme tedy v češtině bezpečného příkladu pro příponu 3. os. sg. præs. *-t*, náležitá a bývalá přípona tato se v době prastaré odsula a již v nejstarších památkách jsou pravidlem tvary bez *-t*: *nese*, *kupuje*, *prosí* atd. Výklad, že by *-t* v těchto tvarech žádané nebylo z býv. *-tь* (pův. *-ti*), nýbrž podružné *-t* jako v aor. atd., nezdá se mi pravdě podoben, v. Russk. Filol. věstn. 1881, 247, KZ 27 (1885), 420, Athen. 7, 185; ale ovšem mohl aor. 3. sg. *nese*, *prosi* atd. býti podnětem a vésti k tomu, aby také præs. bylo bez *-t*, srov. Jagić v Arch. 10, 171.

B. Přípona slabší 3. os. jedn. byla *-t*. Dochována jest v skr. impf. abhara-*t*, abōdha-*t*, aor. abudha-*t*, opt. bharē-*t*, lat. lega-*t*, sie-*t*, veli-*t* atd. Do slovanštiny *-t*, jsouc na konci slova, zaniklo, srov. I, 319, a jest tedy impf. stsl. *neséaše* č. *nesieše* m. *-e-t*, aor. stsl. i č. *nese* m. *-e-t*, a impt. stsl. *nesi*, *beri* č. *nesi (nes)*, *beři (beř)* m. *-ê-t*. Dokladů je hojnost, v. doleji při vzorech jednotlivých. V příkladech: čso zaplatit (aor.) quæ retribuit ŽWittb. 115, 12, anděl gydet k s. Janu Ev. Víd. 35[b] není přípona osobní *-t*, nýbrž enklitické *-ť*.

10. První osoba dvojná.

Pro tuto osobu přípon původních, ze kterých by se slovanské daly vyvoditi, nepoznáváme. V slovanštině je v tvarech hlavních i vedlejších *-vê*, a vedle toho též *-va*: stsl. præs. nese-*vê*, impt. nesê-*vê*, atd., později též *-va*, stč. præs. nese-*vě*, *-va*, impt. nes(ě)-*vě*, *-va*. V stsl. je *-vê* pravidlem, a *-va* jen málokdy

se vyskýtá Mikl. III² 64: v češtině pak jsou pro oboje přípony doklady stejně staré, ale v textech nejstarších pro *-vě* hojnější, než pro *-va*. Z toho vyplývá, že *-vě* je v slovanštině přípona starší a vlastní: *-va* vyvinulo se vedle ní vlivem dualů dv*a*, dobr*a* atp. Také v zájmeně osobním je v stč. 1. os. du. *vě*, a k tomu později novotvar *va*, srov. III, 1, 523 a 529.

Doklady pro

-vě: præs. co zwie sděla, v tom sě zzuie lepše domněla.., toho srdečně seleuie, t. j. svě, želévě (my dva zrádcové) AlxBM. 1, 17—21: doňadž zuie živa, tiem té viny pokupiwie, jakž tebe viec nodſtupiwie t. j. svě, pokúpívě, n'odstúpívě (my dva zrádcové) t. 1. 42—2, 1; dawye ſudem dosti smiechu (masc.) Mast. 4: vě (my dva lotrové) tuto muku trrpiwie za našě zlá diela, jichž ſwie velmi mnoho sděla Hrad. 90ᵇ; již ſſwie tři krošě propila (praví žena muži) t. 125ᵃ; gmawie túhu ukrutnú (Jan a já, Marie) t. 56ᵃ; já a otec jeden ſwye EvVíd. Jan. 10, 30; vě (my dva mnichové) mawie svuoj puost držeti Otc. 203ᵇ; cožkoli ſwie przifahla (Jonathan a David) Comest. 136ᵃ; vecesta súdci (du. nom.): když ſwye byla v kútě sadu Pror. Dan. 13, 36—37; — impt. Podwie, zapoyuie jej vínem a ſpiewie s ním (my dvě dcery) Ol. Gen. 19, 32; — aor. bychwie neutratila (muž a žena) Hrad. 125ᵇ; abychwie hospodinu slúžila (ženich a nevěsta) Pass. 323; bychwie (my dva bratřenci) u moři utonula Pass. 290; abychwie dala (masc.) Ol. 1. Reg. 9;

-va: præs. vecesta súdci (du. nom.): když ſwa chodila po sadu sama, viděla ſwa Pror. Dan. 13, 36—37; yſwa bratřencě Pass. 290; staň sě náma, což zadawa t. j. žádáva (praví Petr a Pavel) t. 297: což vczynywa, když nemozewa s tebú přebývati Otc. 281ᵃ; snad vmrzewa hladem (my dva, Adam a Eva) Adam 198ᵃ; va oba mawa příčinu k plakání GestM. 67ᵇ; — impt. Savina svéj přietelnici vecé: nebydlwa tuto déle Pass. 472; Savina povědě svéj tovaríščě a řkúc: odpoczynwa tuto t. 473; myewa tento mlýn spolu t. 536; weydiewa Otc. 280ᵃ, wratwa se t. 166ᵇ; poproſwa pána boha (praví Tobiáš ženě) Comest. 180ᵇ; podwa ven (praví Kain Abelovi) t. 14ᵇ; — aor. abychwa spolu živa byla (ženich a nevěsta) Pass. 323; otazowachowa Krist. 106ᵇ, vzrziechwa t.; abychwa vesela byla GestRom. Výb. 2, 922.

Tvary *-vě* a *-va* jsou, jak z dokladů vysvítá, bez rozdílu rodového. V slovinštině vyvinul se tu rozdíl rodový, jest *-va* masc. a *-ve*, *-vi* za *-vê* fem., v. Mikl. 3² 156, Levstik, Die slovenische Sprache (1866) 58, Lego Mluvn. sln. (1893) 36 sl.; Dobrovský znal tento rozdíl ve slovinštině a domníval se podle toho — ovšem mylně — že také v stsl. bylo *-va* masc. a *-vê* (-wje) fem., v. Slawin (1806) str. 173, 305, 309, a odtud vyplynulo také stejně mylné učení Hankovo v 1. díle Star. Sklád.

str. XXIV, že prý také v stčeštině bývalo *-va* masc. a *-vě* fem. neutr.

Z *-va* vyvíjí se *-ma*, patrně kontaminací koncovek první os. plur. *-me*, *-m*, *-my* a du. *-va*. Doklad nejstarší mám z poč. XV stol: Saro wſtanma ŠtítOp. 352; potom vyskytují se dosti hojně a pokud dual vůbec trvá, na př.: tři domy muſyma jmieti Brig. Petr. 20[b], co chczema učiniti Otc. 395[a], zahynema t., vderzychma oba t. 394[b], vzrzyma se spolu (mnich s matkou) t. 378[b], bychoma chtěla utéci t. 396[a], bychma obynula t. 254[a], nedajma lidu u boji státi DalJ. 28 z rkp. Ff, znamenie ješto gſma měla GestaK. 93, va vždycky gſma ve tmě GestaM. 67[b], odpočinmaz oba sobě Baw. 211, podstupma je směle t. 222, do komněty potečema t., dvéře otevřené naleznema t., nedajma DalJ. 28 ze Z. poďma napřed Ben. Tob. 11, 3, poďma pryč t. 1. Reg. 26, 11, rozmluwma spolu t. 2. Esdr. 6, 10, budema se sama dva bíti t. 17, 10, doradile sma (fem.) Bech. 185, zemí se spolu živíma nikdy se nenasytíma (krtice a žába) RZvířU. (krtice); Philomates (1533) uvodí seďma, poďma, děma jako tvary, kterými se mnozí za jeho dob prý zaneprazdňují, Matouš Benešovský má ve své mluvnici (1577) v paradigmatech 1. os. du. *-ma* veskrze, vidíma atd., a ještě u Rosy 1672 str. 57 je příklad: ma (sic) gſma byla.

11. Druhá a třetí osoba dvojná.

1. Tvary hlavní i vedlejší mají tu v slovanštině koncovky opět stejné.

V 2. os. je přípona *-ta:* stsl. præs. nese-*ta*, impt. nesê-*ta*, aor. nese-*ta* atd., stč. præs. nese-*ta*, impt. nes(ě)-*ta* (spolu pro 3. os. du.), aor. nese-*ta* atd. Stejná přípona je v lit., præs. suka-*ta* atd., a to ukazuje k pův. *-tā* Brugm. II, 1372.

V 3. os. je přípona stsl. *-te:* præs. nese-*te*, aor. nese-*te* atd. Je-li přípona tato stejná se skr. *-tas*, bhara-*tas* atd., tedy byl její tvar původní *-tes*. — Vedle *-te* vyskýtá se v stsl. již v nejstarších textech také koncovka *-ta* Wiedem. 25; tato je pravidlem v češtině: stč. præs. nese-*ta*, aor. nese-*ta* atd., a tak bývá také jinde ve slovanštině. Je-li to koncovka přejatá z 2. os. du. nebo jakého původu jiného, není jasno.

Je tedy v češtině koncovka *-ta* v os. 2. i 3., je tu v tvarech hlavních i vedlejších, a ovšem bez rozdílu rodu.

2. Doklady pro 2. os. du. præs. a impt.: tu mne doczakata a jiesti mně uprawita Hrad. 75[b]; wiezta to, Petře a Pavle, nepřídeť to váma, jakžto zadata, byſta byla mučedlníkovú korunú koronována Pass. 297; sv. Kristofor otáza (dvou dívek): proč ſta sěm uvedeně? t. 362; (vy) nemúdřiej dievcě! kako ſta sě s pravé cěsty svésti prěpustile! newzdata-li oběti našim bohóm, zlú smrtí ſendeta t.; vzdechni srdce, wzplaczta oči, ruce ſepnyeta ſye vzhuoru, gdyeta nozě u pokoru Vít. 20[b]; já jima (dvěma

bratřím) řku: Podta, budeta-li moci, vczynyta sobě peleši Otc. 281[a]; — pro impf. nemám příkladu.

V impt. je tvar 2. os. dvoj. *-ta* spolu výrazem pro os. 3. Na př. budta uši tvoji poslúchajúcí ŽWittb. 129, 2; budta tvá voly Hrad. 109[a]; vy cná mužě newzdaluyta ſie od mé služby Pass. 285; wratta se, dceři moji, proč jdeta se mnú, nenadieyta ſe, byšta mohle viece mužě mieti, wratta ſe i oteydieta Varš. Ruth 1, 11.

Doklady pro 3. os. du.

præs.: (oči) ztenciele ſta ŽGloss. Ezech. 14, (oči) ſta ſy(e) wzneſle t. 130, 1: vztřásla ſta sě rty má ŽKlem. 127[b], oči hledita t. 65. 7, (oči) zhinule ſta t. 68, 4, (oči) abyſta newidiele t. 118, 37, rucě uczinile ſta t. 118, 73, koleně omdlele ſta t. 108. 24; zřiedlnici jeho tiezeta synóv člověčích ŽWittb. 10, 5, oči jeho zrzyta t. a 9, 9 (30), koleně moji nemocznye ſta t. 108, 24; vy (masc.) newyeta DalC. 39, co ſta ta dva sliúbila t. 26, wyndeta dvě olivě z ňeho (města) tě wendeta až do královstvie nebeského, nebo město oſlawita a všiu zemiu obranyta t. 7; oba velikú čest gmata Mast. 409; jakž svědky powyeſta Rožmb. 256: vy cná mužě, ješto gſta v kniežecích dvořiech vzchována, budeta prvnie na mém dvořě, pakli to potupita . . . kdož po mně nepoſtupita Pass. 283, dvě dievcě gſta utekle t. 270, (Maria a Alžběta) netahle ſta sě přituliti t. 278, rucě budeta k svázaní poskyteně t. 305, tě (rucě) gſta již rozvázáně t. 306, obě (městě) ſta rovně ve zlosti t. 307, toť ſta dvě ráně t. 304, kak ſta sé dvě těle sněle t. 402; (ruce) ſta probytye Modl. 56[a], uši mého srdcě před tebúť gsta t. 13[b]; tě (dvě tetky) sě po světu tkata MastDrk. 221; aně (dvě lodí) ſtogyta Krist. 34[b] a 84[b]; kak ſta rucě prokláně Hlb. 40[b], rucě ſta plně krve t. 61[b]; ruce pohodlé czynyta životu všemu i branyta jeho a nozě noſyta a drzyta jej Štít. uč. 66[a], kto ostojí když dva ſedata t. 8[b], když sě ſberzeta ješto sě tělesně mylugeta Štít. ř. 95[a], tě obě milosti ani ſta zlé ani dobřie t. 93[b], oči mozzta viděti t. 79[b]; dáně ſta dvě holúbátcě Vít. 22[b]; dvě ſta galilij Mat. 51; ruce, jenž ſta ustavile nebesa, tě ſta rozpatě ROl. 9[a]; ruce naši jeho ſta držéle ROlB. 1[a], dvě koruně gſta t. 78[a]; dvě (ratolesti) ſta uschle Palk. 4[b], dvě (kniežetě) zhyneta t. 5[a], dvě (olivě) wyndeta, budeta sě skvieti t. 6[a]; powznyta obě uši jeho Lit. 1. Reg. 3, 11, že ſta sě oči probrale t. 14, 29; dva člověky ſſiedata o vítězstvie t. j. sědáta Hus Post. 217[a], tu gſta dvě slově t. 32[b], blahoslaveně gſta očit. 150[a] a 152[b], rybici dvě co znamenáta t. 2[a], vidíta oči tvoji HusE. 1, 56, budeta viděti oči tvoji t., těto dvě Maří byle sta Kristově tetcě t. 2, 134, jsta-li dvě straně sobě otporně t. 3, 204, obě straně býváta křivě t. 1, 161, dvě křídle neseta modlitbu t. 1, 292, tě (přikázaní) máta býti zachováváně t. 1, 136; tať (masc.)

gſta ještoť mluwita Ol. Ex. 6, 27, oči gſta plně prachu Ol. Bar. 6, 16, múdrého oči gſta v jeho lbě t. Ekkl. 2, 14, jehož gſta žádale oči moji t. 2, 10, uši hlušě budeta t. Mich. 7, 16, tvoji nozě negſta stiežcně t. 2. Reg. 3, 34, jižto (dvě ženě) ſta zvedle dóm t. Ruth 4, 11, rucě ženštie jeho zahladyta t. Jud. 9, 15; oči budeta zprostřeně Kruml. 190[b], chřiepi vczygeta vóni drahú t. 302[b]; (dva mládenci) nic newyeſſta ROlB. 103[b]: Armenij dvě ſta Mill. 10[a]; tu ſta dvě hořě a ſloweta boží skok Mand. 4[a], ſta dvě cestě Mand. 44[b]; ruce které ſta mé stvořile Nikod. 83[b]; ruce moji rozpěle ſta nebesa Pror. Ol. Isa. 45, 12; obě strané ſtrogita sě k boji Troj. 148[a]; již ſta dvé léte Comest. 48[a], Rachel a Lia ſta ustavile dóm t. 63[b]; k té oběti przifluſſijta dvě holubici ChelčP. 30[a], oči naše widijta t. 36[a], oči jich oſlneta t. 3[a], což dvě zrna ważita Háj. herb. 190[b], oči prohlédneta RZvířU. (krtice);

aor. a impf.: (Klitus s Artofilem) bodeta na sě kopíma (aor. sil.) AlxV. 1576; kdež Kaifáš a Annáš biesta Hrad. 82[a], nozě biesta u velikéj mdlobě t. 142[b], když (vdova a svůdnice) pospolu ſedieſta, rozličná slova mluwieſta t. 103[b]: Jan a Pavel odpowiedyeſta Pass. 283, ta dva pústenníky wecyeſta t. 284, obě (ženy) pracně oſtaſta t. 287, když dvě léte mynuſta t. 339, oně (dvě dievcě) wecyeſta t. 362, když tě dietěté podroſteſta, poczieſta spolu hráti t. 157, rucě bieſta svázáně t. 306, když (sv. Savina a její tovařiška) ſedyeſta odpočívajíc t. 473; že sě dvě hořě ſtupyſta Alb. 49[b]; (dietě) s matkú zrzeſta na sě Kat. v. 750; (dvě krávy) gdieſta Lit. 1. Reg. 6, 12; dvě ženě ſlowieſta Ada a Sella Kruml. 47[b]; ruce bieſſta těžcě Ol. Ex. 17, 17, dvě dště biesta t. Gen. 1, 16; Mojžíš a Aron padeſſta EvOl. 120[a]; jejie (Dorotiny) sestřě pohance bieſſta, umučenie ſie bogiſſta, protož sě křtíti neſmiegiſſta, Poczieſſta jí (Dorotě) raditi . ., odpowiedieſſta, jakž rozumyeſſta . ., tu sě obratiſſta . ., inhed ſe krztiſſta Lvov. 77[a]; tuť se tě dvě dětátce uzrzeſſta OpMus 70[a]; dvě dceře bieſſta slyšele Comest. 29[b], hybaſſta sě dietětě t. 34[b], již ſta dvě létě t. 48[a], (dvě dcery Lotovy) wzeſta radu, abyſta otcóv smutek obměkčile, ač ſta koli diewonie byle, však . . od ňeho siemě przygieſſta t. 29[b].

3. Dual klesá a nahrazuje se pluralem, místo 1. os. nese*vě* a 2. a 3. nese*ta* říká se 1. nese*m(e)*, 2. nese*te*, 3. ne*sú* atp. V době tohoto klesání jsou pro 2. os. tvary nese*ta* a nese*te* v užívání; jsou stejné platnosti a možno říci u významu stejném i (vy dva) nese*ta* (způsobem starším), i (vy dva) nese*te* (způsobem novým); a poněvadž je nese*ta* také 3. os., béře se i nese*te* také pro touž osobu. Tím způsobem vzniká pro 3. os. du. novotvar *-te*. Vyskytuje se velmi zřídka, doklady znám tyto: nebo ſte widyely oči moji zdravie mé viderunt oculi mei EvVíd. Luk. 2, 30, ta reky pohřiechu wezmete škodu Baw. 362, že ſte dvě straně (t. pravá a levá) Comest. 7[b] (ve ſte je pod -e opravná

tečka), těto dvě ženě žádale fte t. 200[b], profýte-li dva jednoho řečníka první jej obdrží Brikcí (1536) 3, 4, jestliže dva řečníky máte před soudem státi t. 4, 7, obě (ruce) býváte bílé ČČMus. 1829, IV, 48 (z Červenk. a Blahoslav. sbírky přísloví). Tvar 3. os. *-te* je na pohled stejný s nahoře připomenutým stsl.; ale nesouvisí spolu nijak: stsl. nese*te* atp. je tvar starožitný, kdežto české nese*te* je pozdní novotvar. Také v tom je rozdíl, že v stsl. je *-te* tvar obecně platný, v češtině pak velmi řídký. — Když se vyskytuje 2. os. du. *-te*, není to novotvar, nýbrž prostě odchylka syntaktická, plur. za du.: na př. (vy dva) ste nikdy dobri (tak v otisku) nebyla, neb ste mi nectně učinila Baw. 364.

4. Jinde ve slovanštině vyskytává se také přípona *-té*, s významem fem. a neutr., proti masc. *-ta*. Tak zejména v 3. os. v stsl., Mikl. 3[2] 65, Wiedem. 27; v srbskosl., Danič. Istor. obl. 296; v slovinštině v 2. i 3. os. *-tê* a vedle toho *-te*, *-ti*, v Mikl. 3[2], 156, Levstik Die sloven. Sprache (1866) 58 a j., Lego Mluvn. sln. (1893) 37 sl. Co se původu tohoto *-tê* týká, jest domněnka, že vzniklo vlivem 1. os. *-vê* Brugm. II, 1373; podobnější je výklad, že se *-tè* vyvinulo podle du. nom. sklonění jmenného a zájmenného: nese*ta* masc. a nese*té* fem. neutr., jako je masc. dv*a* rab*a* proti fem. *tě* rybě a neutr. *tě* měst*ě*. Dobrovský věděl o tomto rozdíle v stsl. a sln., psal o něm v Slawině (1806) str. 183, 305 a 309, a domníval se i učil, že tak bývalo také v stčeštině, v. Slawin (1806), 173, Lehrg. 1809, 29 a Gesch. d. b. Spr. u. Lit. 1818, 165, kdež i vytýká Pulkavovi, že prý mate grammatický rod — vermengt die Geschlechter — a mívá fem. *sta* místo prý náležitého *stě*; po Dobrovském vytiskl Hanka v Uvedení při 1. díle Star. Sklád. str. XXIV, že prý v 2. a 3. os. bylo masc. *-ta* a fem. neutr. *-tě*, tedy prý js*ta* a js*tě*, nese*ta* a nese*tě*, bis*ta* a bis*tě* atd., ale že prý staří Čechové „velmi často jedno za druhé užívali nedávajíce pozor na pohlaví.“ Ale domnění Dobrovského je mylné, 2. a 3. os. du. je v stčeštině pro všecky rody (vedle několika pozdních novotvarů *-te*) vždycky *-ta*, a nikdy *-tě*. Vysvítá to z dokladů nahoře podaných a za tím účelem zejména pro fem. a neutr. hojných. Doklad pro *-tě* nenalezen dosud nijaký; v Drk. 155[a] psané przyprawytye a uvozované druhdy jako doklad pro du. *-tě*, je plur. a omyl místo *-te*, viz doleji § 13.

12. První osoba množná.

Koncovky tvarů hlavních i vedlejších jsou tu v slovanštině opět stejné, a objevují se v nich přípony *-me*, *-mo*, *-mō*, *-my*. — Přípona *-me*, č. nese-*me* atp., souhlasí s lit. *-me*, suka-*me* atp., i se ř. (dor.) *-μες*, *φέρο-μες* atp., a je z pův. *-mes* nebo *-me* Brugm. II, 1356. — Přípona *-mo*, slc. bude-*mo*, vidí-*mo* atp. Pastrn. 14 sl., srbch. a sln. præs. plete-*mo*, impt. pleti-*mo* atp., souhlasí se skr. *-mas* tvarů hlavních, præs. bōdhā-*mas*, lat. *-mus*,

lauda-*mas*, a také se skr. -*ma* tvarů vedlejších, impf. abōdhā-*ma* atp.; možná tedy, že je tu -*mo* původem rozdílné i ve slovanštině, totiž v tvarech hlavních z pův. -*mos* a ve vedlejších z pův. -*mo*, ale možná také, že je v tvarech obojích původu jednostejného, buď z -*mos* anebo z -*mo*. — Přípona -*mō* česk. -*m*, stsl. nese-*mō* č. nese-*m* atd, vyvozuje se z pův. -*mom* n. -*mon*. — Přípona -*my*, stsl. nese-*my* česk. nese-*my* atd., vznikla buď zdloužením z -*mō*, resp. z -*mōm* zdlouž. z -*mom*, buď z některé přípony předcházející připodobením k zájmenu 1. os. plur. *my*.

Doklady pro

-*me*: præs. budeme ŽKlem. 79, 4, weideme t. 131, 7 a j., promyenyme DalC. 72, co dyeme Koř. Řím. 4, 1, nepuſtime Otc. 14ª, co chczme KabK. 25ª atd., nč. neseme, umíme, děláme atd.; — impt. odwrzme ŽKlem. 2, 3, wladnieme t. 82, 13, modlme sě ŽWittb. 94ᵇ, 6, pochwalyme hospodina a jemu buď dieka Hod. 25ª, řkúce alleluja chwalyme boha t. 26ª, wymyſlme nějakau chytrost Br. Jer. 18, 18 atd., nč. nesme, umějme, dělejme, prosme atd.; — aor. abichme ŽKlem. 105, 47, bychome byli Krist. 83ᵇ, poczechme Otc. 308ᵇ atd.; — impf. migychme Otc. 341ª; — v EvZimn. je poydemee 48, a u Beck. bývá psáno -*mé*: čtemé 1, 15, nediwmé ſe t. 1, 194, wyřkněmé t. 1, 59, ſpolehámé 1, 585, přiſtupmé 2, 128 a j.; odchylka stejná je v 2. os. množ. -*té* m. -*te*, v. § 13, a vyvinula se trvám nemístným zvykem některých řečníků, dloužiti poslední slabiku a zejména koncovou samohlásku; — dial. -*mě*, vědémě BartD. 2, 80 (han., olom.) atd.

-*mo*: jen místy v nář. slc. budemo, dobehnemo, mámo, dámo, vidímo, musímo, idemo, nepoznámo atd. Pastrn. 14 sl., urobimo, my smo Šemb. 76 (slc. novohrad.), idzemo, vedzemo t. 77, umrjamo t. 162 (gemer.);

-*m* z -*mō*: præs. což widim že (měsiec) nám nepřěje světla AlxH. 10, 35, to jež widim znamenie t. 10, 26, tobě věrni býti muzzim hi s tobú všeho pokuſſim AlxBM. 6, 21 sl., proto proſim tebe aby nám dal dary z sebe Kunh. 149ᵇ, ciesařstvím wladnem my LAl. a, budem DalC. 10, chczem t. 49, (my) bohu jě poruczyem t. 98, budem ŽKlem. 74, 2, ſkazugem t. Ambr. 1, doſtupym všie škody neprzymem-ly své hospody AlxV. 429, co dyem quid dicemus Koř. Řím. 3, 5, chczem Otc. 14ª, budem t. 15ª, teſſem Háj. 11ᵇ, powolugem t. 318ª atd., nč. nesem, minem, tešem, béřem, lajem, kupujem atp.; — impt. modlem sě a padnyem ŽKlem. 94, 6, (Vršovici pravili vespolek:) dohubym kniežěcí plod DalC. 34, poydyem Ol. Deut. 13, 2, my nemſtiem sebe t. Jud. 8, 26 atd., nč. tiskněm, padněm, pomstěm atp. Us.; — aor. abichom ŽKlem. 66, 3, jednomu čarodějníku sě przykazachom, a když ho falešného ſeznachom, pryč od ňeho gidom Pass. 291, nebyli bychom Krist. 83ᵇ, gydom tam tam a když opatrzichom i pogydom dále Otc. 298ᵇ sl., když gydom od s

Apollonie nagydom sled ješťera t. 124ª sl., nalezechom Otc. 299ᵇ atd., uč. bychom; — impf. když zpomieniechom Siona cum recordaremur ŽWittb. 136, 1; —

-my: præs. gmami, uidami t. j. vídámy, znami Kunh. 148ᵇ, gmamy AlxBM. 6, 23, damy t. 24, potepemy, DalC. 10, wezmemy t., profymy t. 3, wydymy t. 15, zazpiewamy ŽKlem. 136, 4, proffymy t. Ambr. 20, zpowiedamy sě ŽWittb. Ambr. 260ª, my gmamy Hrad. 83ª, newrownamy t. 83ᵇ, nebudemy t. 86ᵇ, chczemy t. 2ª, flyffymy Pass. 464, nepoftupymy t. 284, flawimy t. 279, ftogymy Modl. 15ª, to obnowugemy i pevno czynymy Pulk. 135ª (tu hojně v slohu kurialním v listinách do textu pojatých), muožemy VšehK. 36ᵇ, chodijmy t. 92ª, gſmy zavázáni t. 4ª a j. (často ve VšehK.), witrhami Koř. Mat. 13, 28, przyebywami Otc. 5ᵇ, czakamy t. 15ª, platili smy Sv. 160, smiemy řéci t. 162, dávámy VšehJ. 368, vidímy t. 136, nemóžmy t. 430, musímy, dopustímy, budemy, půjdemy Blah. 350 (tak říká se za časů Blahoslavových místy na Moravě, Blahoslav to zavrhuje), poslu-chamy KabK. 22ª, rziekamy t. 14ᵇ, hledamy t. 25ª, vdielamy Ben. Jud. 12, 4; dosud v nář.: mámy, nemámy (rým: slámy) Erb. Pís. (Prách.), líto líto nesemy t. 58, mamy, damy Šemb. 20 (vých.-mor.), běžímy, pravímy, nechámy, dámy, zmy Bart. 1, 78 (rožn.), nesemy, chvalimy, kupujemy, voľamy t. 121 (laš..), uděláme. t. 2, 138 (zábř.), dámy, volámy, kópímy t. 38 (krom.) atd., mamy Suš. 344, něněchamy t., poveděmy t. 40, volamy t. 52, poručamy t., půjdzémy t. 19; — impt. znamenaymy Jid. 10, poftawymy věži sobě DalC. 1, tu řěč poruczymy bohu t. 97, pokufmy t. 8, pojděte i zatratimy jě disperdamus ŽWittb. 82, 5, uczynymy faciamus t. 73, 8, pieymy Hrad. 67ª, gmyeymy t. a Štít. uč. 16ᵇ, navratmy Alb. 89ª. nafleduymy Ol. Deut. 13. 2, fehltymy jeho deglutiamus t. Prov. 1, 12, k svému se navratmy VšehK. 38ᵇ, pojďmy VšehJ. 300, vrafmy t. 67, veďmy, voľajmy BartD. 90 (stjick.), poďmy t. 2, 38 (krom.) a j; — aor. bieziechomy jako bychomy sě vztekli Hrad. 27ᵇ, bychomy ostali t. 17ª, nevodili bychomy t. 85ª, abychomy naplnili HusE. 3, 132, odpowiediechomy Otc. 88ᵇ, bychmy VšehK. 262ᵇ; — dial. *-mè, -mê, -mō, -mь*: krèjemè BartD. 2, 52, (han. přer.), nèsèmê t. 120 (han. zábř.). mъ, smь t. 126 (han. chrom.), smь t. 139 (han. zábř.).

V præs. může 1. os. množ. s příponou *-m* bývati jenom tehdy, když není *-m* také v 1. os. sing., poněvadž by se tu jinak 1. os. jedn. a množ. nelišily. Není tedy plur. *-m* nikdy u sloves kmene souhláskového *věd-*, *jěd-*, *dad-*, *jes-* a u slovesa *jmieti* nč. *míti*, poněvadž tu v jazyku starém i novém vždycky je 1. os. sing. *-m*. U sloves ostatních mění se věc časem a místem. V češtině staré měla kdysi všecka slovesa kmene samohláskového v 1. os. sing. koncovku *-u* nebo přehláskou *-i*, a mohla tu tedy všude bývati 1. os. plur. *-m*; tedy sing. *nesu* plur. *nesem*, *tešu* — *tešem*, *kryju* — *kryjem*, *kupuju* — *kupujem*

atp., a také sing. *trpu* plur. trpí*m*, sing. *prošu* plur. prosí*m*, sing. *uměju* plur. *umiem*, sing. *dělaju* plur. dělá*m*, sing. *sážěju* plur. sázie*m* atp. Během času vzniká v 1. os. sing. místo *-u* (*-i*) novotvar *-m*, v. nahoře § 7. Kde novotvar ten pronikne a pravidlem se stane, tu nemůže více *-m* bývati také v 1. os. plur. V češtině mimoslovenské stalo se to ve vzorech udaných v § dotčeném a jest 1. os. sing. v V. 1[a] dělá*m*, 1[b] sázie*m* zúž. sází*m*, III. 1. umie*m* zúž. umí*m*, III. 2. trpí*m*, IV. prosí*m*; v těch vzorech nemůže tedy již býti také 1. os. plur. *-m*, ale jest nč. děláme, sázíme, trpíme atd. V nářečích slovenských, kde v 1. os. sing novotvar *-m* pronikl skoro veskrze, jest tedy také sing. nesie*m* plur. nesie*me*, sg. pne*m* pl. pne*me*, sg. bije*m* pl. bije*me*, sg. minie*m* pl. minie*me*, sg. tešem pl. tešem*e*, sg. bere*m* pl. bere*me*, sg. kupuje*m* pl. kupuje*me* atd. Hatt. slc. 109 sl., sg. něse*m* pl. něse*me*, sg. sadňe*m* pl. sadňe*me*. BartD. 1, 42 sl. (mor. slov.). Kde naopak výjimkou z pravidla v sing. novotvar *-m* nepronikl a starožitné *-u*, *-i* jako archaismus se zachovalo, tu bývá 1. os. v plur. *-m* také proti pravidlu příslušné třídy slovesné; tedy chce*m*, poněvadž je sing. *chci*, mor. vize*m* Btch. 420, poněvadž je mor. sing. *vizu*.

V impt. může přípona *-m* bývati jen tehdy, když tu předchází samohláska, poněvadž by jinak bylo nesnadno koncovku vysloviti; tedy na př. stč. bu*dě*m a nč. bu*ďme*, stč. dohub*im* nč. dohu*bme*, nč. bydl*em* a stč. byd*lme* (2 slab.), nč. b*dě*m a se*ďme* atd.

Přípona *-my* byla, jak z dokladů nahoře podaných vysvítá, v době starší známa také v češtině západní; nyní vyskytuje se jen místy na území vých., zejména mor.

Kromě toho bývá v 1. os. plur. také koncovka *-ma*; patrně táž, kterou jsme poznali nahoře v 1. os. du. a která vznikla kontaminací přípony pluralové *-me* atd. s dualovou *-va*. Doklady vyskytují se porůznu v nář. východních: Má Maríno nalej vína však my ti je zaplatíma Čelak. Slovanské nár. písně 1822 díl I. str. 73 (morav. a v rýmu); sednema, pudema, ušijema, umíma, sedíma, zaplatíma, říkáma, hážema, kupujema, víma, dáma, máma BartD. 2, 138 (zábř.); sedněma, poďma, ušijma, umějma, zaplaťma, nehažma, kupujma, vězma t.; trháma, pečema Šemb. 44 (mor. horské); veďma, poďma, zavřima, voľajma, dajma, jezma BartD. 1, 90 (stjick.) a 122 (laš.); trhama, chodzima Šemb. 78 (vých. slc.):

13. Druhá osoba množná.

Tvary hlavní i vedlejší mají tu v slovanštině koncovky opět stejné, a objevuje se v nich přípona *-te* = pův. *-te* Brugm. II, 1357; na př. præs. ř. *φέρε-τε* stsl. bere-*te* č. béře-*te*, opt. pův. bheroi-*te* skr. bharē-*ta* ř. *φέροι-τε* impt. stsl. berê-*te* č. beř(ě)-*te*, padně-*te* (spolu pro 3. os. du.), aor. ř. *ἔλιπε-τε* stsl.

nese-*te*, nesos-*te* tulistis č. nese-*te* (nedolož.), neses-*te*, na př. povězte Janovi jež wydieſte a flyſſyeſte Seitst. Mat. 11, 4, atd.

V impt. je tvar 2. os. množ. -*te* spolu výrazem pro os. 3. Na př. oni (bohové) sami mſtyete ſie Pass. 346; ktož chtie býti dobří řemeslníci, ty dyelayte s věrú Štít. uč. 95ª; klnyete jí všickni maledicant Ol. Job. 3, 8: oni wyzte co mluvie Nikod. 13ª, t. 27ª.

U Beck. bývá psáno -*té*: wezmeté 2, 245, držté 1, 256, hledeyté t., mlčté 1, 309, zhotowté 1, 44, wězté 1, 417, račté 2, 375 a j.: příklad podobný je poneſetee portabitis Ol. Nam. 18, 1: o původu té odchylky viz nahoře v 1. os. množn. konc. -*me* zdlouž. -*mé* § 12.

Místo -*te* psáno -tye: náhle gdyetye na onu studniciu, obětujte bohóm DalC. 19: (lidé) dějí horám: „padnyetye na ny!“ Drk. 166ª. To jsou patrné omyly a nikoli snad tvary zvláštní s příp. -*tě*, srovn. Athen. 6, 211. Stejným omylem je v témž rkp. Drk. 155ª psáno przyprawytye m. -*te*: píše se tu, kterak pán Ježíš poslal Petra a Šimona, aby připravili večeři; podmět vypravování (Petr a Šimon) je čísla dvojného, ale vypravovatel odstupuje od dualu a vypravuje pluralem: „ant (t. hospodář) wem (plur. m. du.) ukáže sienci krásnú a tu nám przyprawytye (též) jiesti: šedše apoſtoly i nalezu (též), jakž gym (též) Ježúš pověděl, i przyprawychu (též) jiesti,“ srov. Athen. 6, 212 (omyl označen v rkpe od starého korrektora opravnou čárkou pod posledním y, Athen. 5, 255). Stejné chyby pisecké vyskytují se také jinde; na př. v EvOl 67ᵇ napsáno dyetyetie m. dietět*e*, v DalC. 24 král gyedye na púšči m. jěd*e*, t. 53 Svatopluk wynyedye m. vyněd*e*, v JiřBrn. 527 ať mě mynye hróza m. min*e* atd. V Hankovu Čtení Nikodemovu vytištěno: vy jenž stě s námi u pekle nebyli 79; opět omylem m. ste, v rkpe jest: genz gſte atd. Nikod. 87ª. V Arch. Č. čte se: abyšt*ě* zvěděli z r. 1474, abyšt*ě* ráčili z r. 1519, v. ČČMus. 1896, 368; nikoli osobní přípona -*tě*, nýbrž změnou hláskovou *št* - *šť*, srov. wlaſſtowice Br. Jes. 8, 7 ob. lašťovka, křišťál Tom. P. 1, 55 a křišťál atp., tedy abyšte změněno v abyšťe.

Z -*te* je změnami dialektickými -*tě*, -*tè*, -*ťe*, -*će*, -*cě*, -*če*, -*ťo*, -*ćo*: vědětè BartD. 2, 80 (han. olom.), vědětè t. 108 (han., jev.), pletětě t. 1, 123 (laš.), plećeće t., plečeče t., ploťoťo t. 135 (sev.-opav.), ploćoćo t. 136 (též), vedzěcě t. 40 (hroz.); srov. I. str. 390.

Vedle -*te* vyskytuje se v nář. horském na Moravě také koncovka -*ta*, vlivem 1. os. mn., která tu mívá -*ma* m. -*me*: trháta, vidíta Šemb. 44.

14. Třetí osoba množná.

A. Přípona silnější byla -*nti*. Jest dochována v skr. præs. bhara-*nti*, ř. dor. φέρο-ντι z pův. bhero-*nti* atd. Do slovanštiny

je z ní *-ntь*. To spojuje se s kmenem præsentním, jenž se končí dílem *-o*, na př. ber*o*-, dílem souhláskou, na př. da*d*-.

Kmen *-o* s příponou *-ntь* dává tvar psl. *-ontь* a z toho dále *-ątь*, na př. ber*ątь*.

Při kmenu pak souhláskovém přípona pův. *-nti* se mění v *ṇ-ti*, a z toho je psl. *-ętь* Brugm. II, 1361, slov. dad*ętь* vedle skr. dad*ati* z pův. ded-*ṇti*; jindy tu byla přípona pův. *-enti* a ta dává do slovanštiny taktéž *ętь*, slov. jad*ętь* vedle skr. ad-*anti* z pův. ed-*enti* Brugm. II, 1360.

Ale jsou ještě kmeny *-i*: tьrp*i*-, (inf. tьrpêti), pros*i*-, (inf. pros*i*-ti) atp., 3 pl. tьrp*ętь*, pros*ętь* atd. Tu prý kmenové *-i* s příponou pův. *-nti* dává koncovku *-inti*, která se do slovanštiny mění v *-itь* (srov. pl. akk. gost*i* z *-i-ns* I., 18 a III, 1, 16); ale vlivem parallelních tvarů *-ontь* vniká prý *n* do *-itь* nové a jest *-intь*, a z toho při přízvuku střídném s litevským táhlým vzniká koncovka psl. *-ętь*; v. Brugm. II, 1006 a Lorentz v Jag. Arch. 18, 86 sl. Podle jiného, podobnějšího výkladu jest tьrp*ętь* atp. tvar stejný jako dad*ętь*, utvořený z kmene souhláskového *tьrp-* příponou osobní *-ęti* = *ṇti*, v. J. Horák Z konjugace souhláskové 1896 str. 48 sl.; a pros*ętь* atp. mohlo vzniknouti analogií podle tьrp*ętь*, dad*ętь* atd.

Koncovka 3. pl. pův. *-nti* jeví patrnou příbuznost s příponou part. præs. act. *-nt*, na př. pův. 3. pl. *bhero-nti* a kmen part. *bhero-nt-*. Na tom zakládá se domněnka, že tvar 3. pl. je kmen part. *-nt*, jenž analogií koncovky 3. sg. *-ti* přijal ještě také koncovku *-i*. Srov. Brugm II, 371.

V psl. byly tu tedy koncovky *-ątь* a *-ętь*.

Mají stejné zakončení *-tь*, a o něm jest zde opakovati totéž, co bylo pověděno a vyloženo o příponě *-tь* v 3. os. jedn.: v stsl. a rušt. je změněno v *-tъ*; v češtině mělo by z něho býti *-t*, ale je všude odsuto; v dokladech yfut a fut hojných v ŽWittb. jest enklitické *-ť*, nikoli žádaná koncovka *-t*. Srov. § 9.

Za nosovky pak *-ą-* a *-ę-* ve vytčených koncovkách psl. obsažené jsou v češtině příslušné střídnice, a ty objevují se jako koncovky tvarů českých.

a) Za psl. *-ątь* je v češtině *-ú*: nes*ú*, teš*ú*, kupuj*ú* atd. z psl. nes*ątь*, teš*ątь* atd. Je dlouhé, proti krátkému *-u* v 1. os. jedn. nes*u*, teš*u*, kupuj*u*. Rozdíl ten je prastarý, jak svědčí souhlasné koncovky v pol. 1. sg. nios*ę* a 3. pl. nios*ą*, srbch. 1. sg. hoć*u* a 3. pl. nes*ȗ*, srov. I, 587; je pro stčeštinu dosvědčen hojnými doklady staropísmými, jako jsou na př. 3. pl. buduu Pass. 408, przygduv Pror. 6[a], neſvv Štít. ř. 71[a] atp.; a žije v jazyku dosud.

V koncovkách tvrdých mění se *-ú* v češtině západní dále v *-au* a *-ou*, srov. I, 260 sl.; na př. ti wezmau utěšenie Hod. 55[b], nč. vezmou, domažl. a v nář. východních *-ú*.

V koncovkách měkkých pak nastala zde v XIV. stol. přehláska, *-ú* se změnilo v *-iú* a dále v *-í*, srov. I, 272 sl., a za starší teš*ú*, kupuj*ú* atp. je těš*iú*, kupuj*iú* a od poslední třetiny stol. XIV. teš*í*, kupuj*í* atd.; na př. sen i bděnie boiugu proti mně Túl. 30[b], nebesa wyprawugiu ŽKlem. 12[a], věci se zraczugy Pass. 431.

Místo *-í* (z *-ú*) bývá zvratnou analogií *-ie*, na př. (lidie) rozprawiegie Pass. 67 (část mladší), sbožní poznajie Štít. V. 106, (lidé) potkagie Mill. 41[a], slyšie hlasy ano je wolagie t. 32[a], (oni) prziwieze t. 105[b], lidé boyugie Troj. 33[a], ješto (věci) ſe diegije HrubLobk. 64[b], (oni) zplozugije nenávist t. 68[a], ty věci zradú wonigije t. 68[a] atd., srov. I, 220 sl.; když úžení *ie-í* proniká, přestává také toto *-ie* m. *-í*.

Koncové *-í* se v jazyku obecném mnohdy odsouvá, zejména při slovesích vz. *uměti*, *dělati*, *sázeti* a v novotvarech, jež podle těchto vzorů vznikají: za náležité a v jazyku spisovném zachované umějí, mají, dělají, sázejí atp. jest ob. 3. pl. (oni) *uměj'*, *maj'*, *dělaj'*, *sázej'* atd., a také *trpěj'*, *prosej'*, *daj'* atd. Změna ta je z doby nové; zajisté nebyla ještě pronikla ok. r. 1500, poněvadž by se tu *-aj'* bylo přehlásilo v *-ej'*, srov. I. str. 135 a 229. Místy možná že se vyskytla již v době starší, jako v Ol., kdež psáno: nepowahay zavrci non demorabuntur proicere Sir. 6, 22, t. j. nepováhaj', není-li tu omyl písecký; ale případy takové, naleznou-li se kde jisté, mohou býti jen sporadické. V Gloss. Pers. je psáno: (oni) zaday 5[b]; ale tutéž je také: (já) powoluy 17[a], boyſ ſe times 9[a], (oni) zapaluy ſſe 3[b], hybaycze 3[a], t. j. psáno *y* za *ji*, *jí*, a podle toho jest i psané zaday 5[b] čísti nikoli *žádaj'*, nýbrž žádají nebo snad dial. žáda-*í*, srov. I. str. 535 a Č. Mus. filol. 2, 88 sl. V ČČMus. 1896, 357 uvádějí se z r. 1470 tvary *maj'*, *pomlúvaj'*; uvádějí se z transkribovaného otisku (ArchČ. XIV. str. 196 a 198) a jsou svědectvím, že novočeský transkribent četl *-aj'*; písař r. 1470 mohl míti na mysli znění -aj*í* anebo dial. -a-*í*, jako ukázáno na příkladě z Gloss. Pers.

Místo přehlásky *-í* bývá však také v době pozdější *-ú*, *-au*, nč. *-ou*. Na př. všickni mužie pyſſuv Pror. 92[b], ſlepczu je ptáci devorabunt ŽPod. Deut. 24; „děti pějau páteř“ říkají Moravci Blah. 185; zdetky lidé na neštovice stůňou ČernZuz. 150, (peníze) se piſſau KolEE. 174[b] (1728), piſſau ſe t. (1729), przypyſugau t. 175[a] (1729), rodiče poſtupugau t. 14[a] (1725), proč se tážau VesH. 249[b], že mne zabijou PísWaldšt. 11, jak pjſſau kronikáři Seel. 237, ruce se wažau t. 296, tešou, kupujou atd. z pravidla v Us. ob. V příkladech ſlepczu ŽPod. (z r. 1396) a pyſſuv Pror. (ok. r. 1400) jsou možná archaismy, srov. I, 276; z příkladů pak ostatních vidí se, že novotné *-ou* (psáno způsobem starším ještě *-au*, ale vyslovovati jest *-ou*, srov. I. 261)

se ujímá a šíří od pol. stol. XVII.; vzniká tu beze vší pochyby analogií parallelních tvarů tvrdých nes*ou*, pek*ou* atp.; a šíří se časem tak, že koncovka *-í* nyní již jen v řeči knižné se drží; a i sem vniká novotné *-ou* ponékud, jak svědčí příklady: nevymyjou, nepokryjou Nebesk. Protich., 8, pláčou, psi vyjou, kryjou t. 21, namažou Ner. 3, 68, klejou t. 74 a j., ti hrajou Ner. Ball. 37, psi vyjou Ben. Třeb. havr. 26, vysmějou se vám Sláma, Pletky 1890, 18, oči pláčou Rusk. knih. 12 (Jar. Hrubý) 249, se tážou t. 264, pronásledujou t. 101, vypravujou t. 235, (oni) přežijou Čech Nezn. 72 v. kryjí t. 99 atd. Stejné mění se koncovka 1. os. jedn.: teš*u*—teš*i*—teš*u*, v. § 7.

Zrušení přehlásky, teš*ou*, kupuj*ou* atp. za *-í*, nastalo ovšem jen při těch slovesích nahoře uvedených, kde přehláskou vzniklé *-í* nebylo odsuto; tedy teš*ou*, kupuj*ou* atd., poněvadž se vždy drželo teš*í*, kupuj*í* atd. a nikdy nebylo (oni) *teš'*, *kupuj'* atd., ale nikoli též dělaj*ou*, sázej*ou*, uměj*ou* atp., poněvadž bylo (oni) *dělaj'*, *sázej'*, *uměj'* atp. Kde přes míru obecnou i v těchto vzorech *-ou* se vyskytuje, jako v dokladech: oni se tam sekajou šavličkama řinkajou ErbPís. 461 (z Prachenska), všickni se ptajou (rým: komu to hrajou) t. 273 (z Plzenska) a 409 (z Buděj.), když ju neznajou BartD. 2, 263 (Žďár.) atp, tu třeba míti za to, že proti obecně českému *dělaj'* atd. náležité dělaj*í* atd. se drželo.

V Domažlicku a v nářečích východních změna *-ú* v *-au*, *-ou* nepronikla, je tu tedy 3. pl. *-ú*: lidi přidú Erb. čít. 34 (domažl.), nesú, volajú BartD. 2, 35 (hol.) a j., slc. nesú, volajú atd. Přehláska pak *ú-í* pronikla jen na území obmezeném, srov. I str. 277 sl., a jest východní teš*ú*, kupuj*ú* atp. proti západnímu teš*í*, kupuj*í* atd. Někde jsou tvary oboje vedle sebe: majö (z *-ú*) a maj*í* BartD. 2, 138 (zábř.). A za obojí koncovku bývá v nářečích střídnice dialektická. Zejména zkrácené *-u*, *-i*: pletu BartD. 1, 125 (laš.), volaju t. 128 (též) a 2, 37 (přer.), volaji t. 219 (třeb.); *-ó* atd. (han., s různořečními obměnami): vedó, hrajó t. 2, 150 (slavk.), vedö t. 80 (olom.), nesö, hrajö t. 138 (zábř.); *-um*, *-om*, *-on* při hranicích polských a vlivem polským, srov. III. 1 str. 177: vedum, idum, pijum, volajum, kupujum BartD. 1, 122 (laš.), radujum se Šemb. 56, (rodiče) zbraňujum Suš. 387; (zlí chlopi) v karcmě pijom, psujom atd. Šemb. 80 (pol.-slc.), (lidé) něchcom to povjadač t. 144 (též), (lidé) vinu skłodajon na tvurca a reptajon t.

b) Za psl. *-ęть* je v češtině koncovka nejstarší *-ʲá*, z ní dále přehláskou *-ie*, a z tohoto ztrátou jotace *-é* a zúžením *-í*, srov. I. 50 a j. Z psl. тьrp*ęть*, pros*ęть*, vêd*ęть* je tedy č. trp*ʲá*, pros*ʲá*, věd*ʲá*, zachované dial. v slc. *-ia* (vyslov. *-iá*); pak přehlas. stč. trp*ie*, pros*ie*, věd*ie*, na př. (v dokladech s označenou délkou): (oni) uzrsie PilC., zzwiedchzie proroci svD. 42, viedye liudie

Jid. 28, co tito prawyee EvZimn. 17, ani ſmylnýe Štít. uč. 109[b], ješto ſlyſſije Štít. ř. 14[a], kdež se ti uzrzije t. 4[a]. prauiee dicunt Ol. 1. Esdr. 4, 11, osudové hrozije Alxp. 5: sklesnutím jotace *-é*: po *l-* (srov. I. str. 192 a 198), na př. ženy bydlee Pass. 104, rozliční sě daalee světa Štít. ř. 42[a], dni jeho se neprodlee Pror. 10[b]. někteří chwaalee VšehK. 53[b], pak-li se strany ſwolee t. 20[a], súdce (pl.) myſlee t. 38[a] a j., po souhláskách jiných: jedni hořee ŠtítOp. 317, kněžie nám hroze Hod. 82[b], lampy horze KabK. 20[b], zvieřata krzicze t. 4[b], úředníci noſe hole (sic.) t. 25[a]; a na konec nč. trp*í*, pros*í*, věd*í*.

V nářečích východních jsou za to obyčejné střídnice *-iá*, *-á*, *-ia*, *-a*, *-ie (je)*, *-ä*. Na př. páliá, chváliá Koll. Zpěv. (Věstn. 1890, 31): slc. činia, horia, držia, vedia atp. t. j. -iá; tak robjá mnozí lude Šemb. 124 a 125 (slc., holíč. a stráž.); prosá, topá, pusťá, klečá, hořá, ležá, BartD. 1, 77 sl. (val.), choďá, dojá, bežá, stojá, věďá atp. t. 32 (pomor.), t. 83 (val.), t. 90 (stjičk.), t. 93 (kel.): husy-li to seďá nebo snihy ležá Suš. 122, ludé věďá, po mně hleďá t. 237, nohy bolá t. 515, zvony zvoňá, Uljanku drábi hoňá t. 168, složá na mne kamen t. 65; mlátia, klačia BartD. 1, 45 (břez.), mlácja, klačja t. 43 (hroz.); bíéža, léža t. 86 (stjičk.), prośa, nośa t. 106 (laš.), natěrečky drobne jako nosa děvečky chudobne Suš. 206 (Příbor); dojie, chvalie, chodzie, ležie, klačie, sedzie BartD. 1, 134 a 137 (sev.-opav.), tuto ležje dva lude Šemb. 156 (krnov.), zlí chlapi v krme seďä, robä košk, choďä sem a tam a vaďä sä t. 174 (hornováž.). — Na jazykových hranicích českopolských, v nář. lašském a j., bývá u sloves sem patřících místy *-u*, místy *-um*, a také *-(j)o*, *-(j)om*. Koncovka *-o* je zde obyčejná střídnice za *-á*, a *-u* dial. střídnice polského *-ą* (pol. 3. pl. cierpią, siedzą, bawią, wrócą, pol. *ą* = č. *-ú* laš. *-u*); v koncovkách pak *-um* a *-om* je vlivem polským ještě také *-m*. Příklady toho jsou již z 2. pol. XV: (kněží) pána buoha proſu t. j. prošú nebo zkrác. prośu MüllKáz. 618 a 619, kerzi (m. kteří) menu nadati (kostel něčím) t. j. méňú nebo zkrác. -ňu (mieniti) t. 620; dále: kleču, boju se BartD. 1, 121, chodźu t. 122, mlaću t. 128, klaču, šedźu, muaću, doju t. 137 (sev.-opav.); lude mluvju Suš. 415, haňu t. 541, chodniček je svobodny choďu po nim zli i dobři t. 698 (od Opavy), nožičky mne bolu t. 515, (oni) už tu stoju t. 534 (opav.); tak mnogi ludže robio Šemb. 144 (polsk.-slc.), ti panove všecky kuzla vynachoďo t. 169 (opav.-ostr.); nośo, dojo, mlońo, klečo, hleďo, viso BartD. 1, 101 a 102 (laš.); chodźum, klečum, jedzum (jísti), t. 122 (laš.), mlaćum t. 128, češum se (těšiti) Šemb. 56, tuto ležum dva ludže t. 156 (opav.-ostr.), (sestry) něch do kostela chodzjum, chlapců za sum (za sebou) něwodzjum Suš. 775 (z Bavorova); už nas tam něpuščom už tam tvardo spiom BartNPís. 142, (zlí chlopi) v karcmě robiom křik, Šemb. 80 (pol.-slc.), baby šedzom v izbě t.

c) Na místo koncovek náležitých vstupují novotvaré.

Zejména bývá *-ějí*, *-ejí* a *-ěj'*, *-ej'* místo *-í* ve vzorech *trpěti* a *prositi*, tedy trp*ějí* a trp*ěj'*, pros*ejí* a pros*ej'*, patrně analogií podle 3. pl. um*ějí*, sáz*ejí* atp. Novotvarem tímto liší se 3. os. množ. od 3. os. jedn.: sing. trp*í*, pros*í* a plur. trp*ějí*, pros*ejí* atd. Lišení to je také příčinou, že se tyto novotvary ujaly; u sloves *věděti* a *jísti* je 3. os. jedn. *ví*, *jí* proti 3. množ. *vědí*, *jedí*, tu liší se sing. a plur. jinak, a proto novotvary věd*ějí*, jed*ějí* se obecně neujaly. Příklady tohoto novotvaru vyskytují se porůznu a při některých slovesích již v době staré, na př. *mněji*: ti ješto mniegi ŠtítPař. 41[b], někteří mnyegi EvOl. 205[a], kteřížto mnyegi Koř. 2. Kor. 10, 2 a j.; *chtějí*: již chtieji Hlah. Ž. 39, 15, že chtiegi Baw. 177 a j.; věrní ſtrpiegí haňenie HusPost 57[a], druzí hagiegí t. 29[a] atd. Ale obecně u kteréhokoliv slovesa sem patřícího vystupují a šíří se podle známých mi dokladů od pol. stol. XVII: (vojáci) loupějí ČernZuz. 61, (lidé) pravějí t. 64, (lidé) vidějí t. 254, ať hledějí t. 308; přídavky zapsány stogegy KolEE. 400[b] (1643); činí neb činěgi Rosa 147, prawěgj Drach. 108, mluwěgj t., ſeděgj t., widěgj t.; sousedé ſwitiegj a chodiegj KolG 79[a] (1703); (oni) bauřegj Nitsch (1709) 11, křičegj t., choděgj t. 18, prawěgj t., držegj t. 34, ważegj t. 45, držegj t. 46 atd. (tu z pravidla); mnozí držegi Beck. 1, 254, ſlyſſegi t. 1, 57, (tři stolice) ſtogegi t. 1, 285, kacíři bauřegj t. 2, 78, mnozí se honoſegi t. 2, 145, haſegi se svíce t. 1, 188, včegi t. 1, 265, mluwěgi t. 1, 515, hřeſſegi t. 3, 67 a j. (z pravidla u Beck.); hláſegj Froz. 46, neshořegj BílA. 26, diwěgj ſe t. 12, takoví vſlyſſegi BílC. 197, nemſtěgi ſe BílD. 342, půſoběgj t. 268 atd. (často u Bíl.); pastýřové ſpěgi VesA. 142[b]; (oni) položejí Voln. 10, sedějí t. 11 (často); (oni) stratějí Šefl. 33; nawratěgj Kon. 563, wykročegj t. 208 a j.; trpěgj Seel. 331, ſtogegj t. 299, widěgj t. 76, choděgj t. 39, včegj t. 83, ſwědčegj t. 60, nábožně se poſtěgj t. 26 a j. (u Seel. velmi často), hody se ſlawěgj Květy 1834, 283 a j. V grammatikách té doby bývá tvar starý i nový: Jandit[2] činějí prý elegantius než činí, Dolež. ležj i ležegj 104, učj i učegj 106, Pelzel[2] učí i učejí 118, Tomsa leží i ležejí a ležej 280, Tham. (1811) hledj a hleděgj atd. V nč. zachovává se *-í* v jazyku knižném; v jaz. ob. je pravidlem trp*ěj'*, pros*ej'* atd., místy též trp*ějí*, pros*ejí* BartD. 2, 281 (dač.), a je tu tedy ve vzorech *uměti*, *sázeti* a *prositi*, *trpěti* v 3. os. množ. všude tvar stejný *-ěj'*, *-ej'* n. *-ějí*, *-ejí*.

V nář. lašském bývá koncovka přejatá *-eju* (z *-ejú*), na př. klečeju, bojeju se, choděju BartD. 122.

V některých nářečích vznikají naopak novotvary *-í* místo *-ějí*, *-ejí*, tedy (oni) um*í*, sáz*í* atp. místo um*ějí*, sáz*ejí* atd., zase patrně analogií podle 3. pl. trp*í*, pros*í* atp. To je zejména v nář.

doudl.: školáci umí, zedníci staví, chlapci hází Kotsm. 26; domažl. a chod.: voni sháni Šemb. 15, zvoníci vyzvání t., voni huráží chod. 39, humí t.; místy v podkrk.: voni vynáší Šemb. 30, voni vodchází t.; místy v mor.: chlapci umí, hází BartD. 2., 281 (dač., vedle -ejí), děti rozumí všemu t. 138 (zábř.), páni snáší Šemb. 41 (podhor.), lidé se schází t., oni umí t. 54 (laš.). V týchž nářečích tvary náležité trp*í*, pros*í* atp. trvají a nemění se v *-ějí*, *-eji*, tak že tu pak všecka slovesa vzorů nahoře vytčených mají *-í*: příklady z doby starší jsou: (práva) ješto sluší k dědičným zbožím Tovač. 17, mnozí pokušení ſnáſſý Kon. 449 a j., lidé pocházij Puch. 54[a], (oni) propuſſtij KolA. 1513, (oni) propauſſtij t. 1516, dvě kopě jemu schazij KolB. 1521, (hosté) přísluší Drn. 90 (140), (kteří) rozumí t. 73 (115), (děti) osiří t. 97 (140), mnozí příkladové se nachází Slav. 24, nynější časy toho nedopouští ŽerKat. 147, kteříž (plavci) nic nerozumí Černi. Heřm. 250, knihy Čechům neſcházj Froz. 20, ratolesti se Beck. 1, 307, včeličky med snáší Voln. 22 atd.; také v nynějším jazyku knižném vyskýtává se tvar *-í* místo *-ejí*, na př. všickni umí Květy 1834, 324 atp., z neumělosti: spisovatel nebo řečník ví, že za vulgarní trp*ějí*, pros*ejí* atp. je knižné náležité trp*í*, pros*í*, domnívá se, že také místo tvarů obecně užívaných um*ějí*, sáz*ejí* atp. má býti um*í*, sáz*í* atd., a píše nebo mluví tak, ovšem chybně.

V nářečích, která mají ve vz. *trpěti* a *prositi* 3. pl. *-iá* atp., bývá stejná koncovka ovšem také v novotvarech sem náležejících. Na př. uńá BartD. 1, 78 (val.), uńa t. 127 (laš.), uńo (-o z -á) t.

V nářečí pak lašském místy, kde v týchže vzorech jest *-u* a vlivem polským *-um*, jest také 3. pl. uńu BartD. 1, 127, umiu t. 137 (sev.-opav.) a uńum t. 127.

V Šemb. 142 čte se také: (vrchy) śe vypinâja, (lidé) ruhaja śe, na pohled novotvary -aj*a* za -aj*ú*, podle češ*a* (= *těšá) tamt.; ale doklady ty nejsou dosti jisté, je tu také 3. pl.: (lúky) raduj*u* śe t.

d) V nář. východních, zvláště v moravských, vznikají ještě jiné novotvary tím, že se ve vzorech *trpěti* a *prositi* ku præsentním kmenům *trpi-*, *prosi-* mechanicky přivěšuje koncovka dílem *-já*, dílem *-jú*, abstrahovaná s tvarů jiných, a tudy vzniklé koncovky *-ijá*, *-ijú*, ovšem dialekticky dále pozměňované, přenášejí se pak také do vz. *uměti* a *sázeti*, a dostávají se také slovesům *věděti*, *dáti*, *jísti*.

Jsou tu tedy tvary:

-ijá: sedijá tam tré kohúti Suš. 259, trápijá mja tvé ostrožky t. 173 (z Komně); činijá, vinijá Šemb. 115 (horno-beč.), tuto ležijá dvá ludja t. 158* (slc., trnav.);

-ija: koříja, klečija, bojija sa, prosija, umija BartD. 1, 25 (zlin.), stojija t. 32 (pomor.), umija, klečija, prosija t. 77 (val.), chodija, nosija, ija (jedí), vija (vědí) t. 2, 4 (napaj.), kavky-li letija či Turci běžija Suš. 125, ruce (stény) neličija t. 487:

-ijú: chodijú, umijú, ijú, vijú BartD. 2, 3 (sazov.), na mšu svatú zvonijú panenky se strojijú Suš. 23 (z Osvětiman), husičky chodijú t. 520; sedijú, ijú, vijú BartD. 2, 92 (nezamysl.); činijú, vinijú Šemb. 123 (mor.-slov.), ležijú t. 157 (též); doklad tomu z doby starší: umygu (umětí) Fl. Kn. 39 (XVIII. stol.);

-ijou: spijau dormiunt Blah. 268 (z okolí Hulína, doklad ze XVI. stol.), klečijou, hořijou, umijou BartD. 1, 53 (dol.), ležijou, t. 93 (kel.), chodijou, ležijou, jijou, vijou t. 2, 227 (třeb.), umijou t. 258 (žďár.); zouby vypršijou Suš. 258, husaři krmijou pak napojijou t. 580;

-ijú: ležíjú, běžíjú, stojíjů BartD. 1, 33 (pomor.);

-ijou: chodíjou, klečíjou BartD. 2, 273 (jemn.);

-ijó s různořečními obměnami *-ijő*, *-ijõ:* sedijó, prosijó, umijó, kácijó BartD. 2, 29 (holeš.), umijó, kácijó, ijó, vijó t. 53—55 (přer.), chodijó, umijó, jijó a jedijó, vijó a vědijó t. 150 (slavk.), humijó, hijó, vijó t. 175 a 176 (brn.); svíce hořijó Suš. 48, dvě růže stojijó t. 283, zedníci stavijó t. 548, sódijó synečka t. 149 (Slavíkovice, Rousínov); vozijő, ômijő, kácijő, jijő, vijő BartD. 2, 81—83 (olom.); chodijõ, zdržijõ, jijõ a jedijõ, vijõ a vědijõ t. 138 (zábř.);

-iju: chodiju, učiju se, iju BartD. 2, 37 (přer.), sudiju se Kopřivjane Suš. 336 (Příbor).

B. Přípona *slabší* 3. os. množ. byla *-nt:* skr. impf. abōdha*n* a aor. abudha*n* (m. *-nt*), ř. ἔλειπον a ἔλιπον (taktéž), lat. lega-*nt*, veli-*nt* atd. V slovanském aor. silném *nesą* atp. z pův. *-o-nt* splynulo *-nt* s kmenovým *-o-*, vznikla nosovka *-ą* a koncové *-t* se odsulo. V češtině je z toho *-ú*: stč. nes*ú* tulerunt. Koncovku kvalitativně touž, jenže krátkou *-ą* stč. *-u* má také impf.: stsl. nesêach*ą* stč. nesiechu atd.; a také zde je *-ą* z pův. *-o-nt*, s touž příponou osobní *-nt*. V aoristech slabých stsl. *pišę*, *nesošę* atp., stč. *pichu*, *nesechu* atd., jsou koncovky rozdílné, ale přípona osobní *-nt* jest v obou: *-ę* je ze staršího *-ьnt* pův. *-ǫt*, a *-u* je ze staršího *-ą* pův. *-o-nt*.

V OtcA. psáno: (korábi) vítrnowach na horách 443[a], v tu dobu poypluch na ně korábi nepřítelščí 444[b], t. j. *-ch* místo *-chu*; omylem.

Co se týká kvantity této koncovky, tedy je v impf. a aor. slabém bezpečně krátké *-chu;* svědectví tomu je v srb. pletijah*u* a stpol. *-chǫ* (ǫ = ę, a pol. ę je = česk. *u;* proti tomu ǫǫ = ą = ú), srov. Brückner v Jag. Arch. 11, 477, pak

Miklosich, Über die langen Vocale 64, a Listy filol. 1879, 318; v Mat. bývá ovšem psáno *-chuu*: branyechuu 16, noffiechuu 33, gdiechuu 31 a j., gydechuu 20, nalezechuu t., bychuu t. a j., ale tu je psáno také: w ftrachuu 19, dat. hrzichuu 42, duchuu t. atp. místo *-chu*, psané v tomto textě impf. branychuu . . ., aor. gydechuu atd. nemohou se tedy bráti za svědectví, že by tu byla koncovka bývala dlouhá *-chú*.

Pro aor. silný je svědectví pro *-ú* v dokludě: doňadž ščěpóv neotrsazzů . . včě Pilat na ščěpy zvieti Jid. 71, a poněkud analogie s 3. pl. præs. *-ú*. Naproti tomu možno ukazovati k tomu, že jsou texty, které délky označují hojně a při tom mají v tomto tvaru jen *-u*, na př. p'wedu BiblB. 7, 32, t. 8, 22, p'nefu t. 9, 29 a j. Délka není zde docela jistá a v transkripci může bývati nestejnost. Šafařík v Poč. 109 a v ČČMus. 1847, 1. 166 transkribuje jid*ú*, nalez*ú*, pad*ú*, vzdvih*ú* atd., a tohoto trvám pravdě podobnějšího způsobu přidržuji se také.

* *
*

Aorist.

20. Aorist je v indoevropštině dvojí: silný neb jednoduchý, a slabý neb složený.

Slabý má kmenotvornou příponu *-s*, na př. skr. 1. sg. a-tāut-*s*-am z koř. tud- tundere, a-dik-*š*-am m. a-diś-*s*-am z koř. diś- monstrare, a-nāi-*ś*-am z koř. ni- ducere, ř. *ἔδειξα* = *ἔ-δειϰ-σ-α*, *ἔ-λυ-σ α*, stsl. 1. sg. pę-*s*-ъ, 2. pl. pę-*s*-te, 1. sg. pi-*ch*-ъ (*-ch-* z *-s-*, srov. I. str. 306), ved-o-*ch*-ъ, 2. pl. pi-*s*-te, vedo-*s*-te, stč. pi-*ch*, vede-*ch*, pi-*s*-te, vede-*s*-te atd.

Naproti tomu aorist silný nemá kmenotvorné přípony té nebo takové, na př. skr. 1. sg. *a-budh-am* præs. bōdh-āmi z koř. beudh- = slov. bъd-, bdíti, *a-lip-am* præs. limp-âmi z koř. lip- ungere, ř. *ἔ-λιπ-ον*, *ἔ-φυγ ον*, *ἔ-λαβ-ον* præs. *λείπ-ω*, *φεύγ-ω*, *λαμβ-άν-ω* atd.; o aor. silném ve slovanštině viz v § násl.

Rozdílnost obojích těchto aoristů jeví se tedy v kmenech. Jejich přípony osobní jsou stejné a jsou vyloženy nahoře v §§ 7—14; kde jsou přípony tyto rozdílné, totiž silnější a slabší, tu má aorist ovšem slabší, na př. sg. 1. *-m* (proti præs. *-mь*), 2. *-s* (proti *-sь*) atd.

Aorist silný (jednoduchý).

21. Aorist tento, jak právě pověděno v § předcházejícím, nemá přípony *-s* (v slov. po případě *-ch*), která je v aor. slabém. To je známka jeho všeobecná. Podle známek jiných jsou v něm opět rozdíly: bývá z kmene slabého, proti præsentu, jenž je kmene silnějšího, na př. skr. aor. a-b*u*dh-am præs. b*ō*dh-āmi

(z pův. beudh-), ř. *ἔ-φυγ-ον* præs. *φεύγ-ω*, *ἔ-λιπ-ον* præs. *λείπ-ω* atd.; bývá z kmene bez souhlásky nosové, proti præs. se souhláskou tou, na př. skr. a-*lip*-am præs. li*mp*-āmi, ř. *ἔ-λαβ-ον* præs. *λαμβ-άν-ω* atd.; bývá z kmene souhláskového (souhláskou zakončeného) a někdy ze samohláskového, na př. skr. a-*budh*-am a a-*dā*-m, ř. *ἐ-φυγ-ον* a *ἔ-δω-ν* atd.

V slovanštině mohly by býti a snad jsou tvary aoristu silného a kmene samohláskového 2. 3. sg. *da* dedisti dedit = skr. a-dā-s, a-dā-t, ř. *ἔ-δω-ς*, *ἔ-δω*, a *bê* z pův. bhu̯-ē-s, bhu̯-ē-t, Brugm. II. 1189, k čemuž by se ještě *sta* = skr. a-sthā-s, a-sthā-t, ř. *ἐ στη-ς*, *ἔ-στη* připojiti mohlo; tvary ostatní, sg. 1. *-chъ* atd., jsou ovšem z aor. slabého a mohly k vytčeným tvarům silným býti časem přidělány. Ale je tu možný také výklad, že i 2. 3. sg. *da* atd. jsou tvary aoristu slabého, jehož žádané koncovky 2. sg. *-s-s* a 3. *-s-t* podle pravidla slovanského se odsuly, srov. Brugm. II. str. 1188 a 1345.

Také aor. slov. sg. 1. *sêd-ъ* 2. 3. *sêd-e* atd. proti præs. *sęd-* není druhu zcela stejného se skr. *lip-* a *limp-*, ř. *λαβ-* a *λαμβ-* atd.; *sêd-* jest ovšem bez souhlásky nosové, ale zdlouženo, pův. *sēd-*, kdežto v skr. *lip-*, ř. *λαβ-* atd. zdloužení není.

Tvarů stejných s tvary kmenostupnými skr. aor. *budh-* proti præs. *bōdh-*, řeck. *φυγ-*, *λιπ-* proti *φευγ-*, *λειπ-* atp. v slovanštině není. Na pohled hlásí se sem tvary jako stsl. aor. 3. sg. *vъz-bъd-e* (inf. vъzbъnąti expergefieri) z pův. *budh-e-t* koř. beudh-, *u-sъp-e* (inf. usъnąti obdormiscere) z pův. *sup-e-t* koř. su̯ep-, stč. aor. 3. sg. *hbe* = *gъb-e* atp.; ale tu proti aoristu stupně oslabeného není præsens stupně vyššího, jako v skr. aor. *budh-* præs. *bōdh-* (z beudh-) atd., nýbrž stupeň oslabený je tu ve všech příslušných tvarech slovesných: præs. *-bъ*[*d*]*-ną*, *-sъ*[*p*]*-ną*, *gъ*[*b*]*-ną*, inf. *-ną-ti* atd.

Tvar, který v mluvnici slovanské za aorist silný se béře, byl původně t. zv. injunktiv, t. j. tvar stejný s imperfektem bez augmentu, braný ve významu rozmanitém, a v slovanštině zejména vzatý za aorist, srov. Brugm. II, 1276 sl.; slovanský aor. sg. 1. *pekъ* 2. *peče* 3. *peče* atd. shoduje se co do tvaru a mimo augment úplně se skr. impf. sg. 1. *a-pač-a-m*, 2. *-a-s*, 3. *-a-t* atd., ř. 1. *ἔ-πεσσ-ο-ν*, 2. *-ε-ς*, 3. *-ε-*(*ν*) atd., = pův. 1. *pek-o-m* 2. *-e-s* 3. *-e-t* atd.

Tento pak slovanský t. zv. silný aorist tvoří se jen ze základních kmenů souhláskových (souhláskou zakončených) třídy I. vz. 1. *ved-* aor. stsl. 1 sg. *vedъ*, 2. a 3. *vede* atd.; stč. *ved*, *vede* atd., vz. 2. *nes-* aor. stsl. *nesъ*, *nese* stč. *nes*, *nese* atd. vz. 3. stsl. *grebъ*, *grebe*, stč. *hřeb*, *hřebe* atd., vz. 4. stsl. *pekъ*, *peče*, stč. *pek*, *peče* atd. a tř. II. vz. 2. *dvig-*, *tisk-* aor. stsl. *dvigъ*, *dviže*, stč. *vzdvih*, *vzdviže*, *tisk*, *tišče* atd. Ze sloves jiných hlásí se sem na pohled jen aor. 3. sg. *-tьre*: otьre Zogr.,

Mar., Supr., Sav., sъtьre Supr. Wiedem. 87, Lesk. Handb.[2] 123 a 124, Mikl. Gramm. III[2] 106; v češtině dokladu tomu podobného není a v stsl. je to beze vší pochyby novotvar jako 3 pl. *-pьrošę*, opьrošę Ostr. Mikl. III[2] 106.

Kmen tohoto aoristu tvoří se příponou *-o*, *-e*, a jest tedy *ved-o-*, *ved-e-*. Kmen *-o* je v 1. os. sing., stsl. *vedъ*, strč. *ved* duxi z *-o-m*; v 1. os. du. stsl. *ved-o-vê* (v stč. není dokladu); 1. os. plur., stsl. *ved-o-mъ*, stč. *ved-o-m*, *jid-o-m*; a 3. os. plur., stsl. *vedą* z *-o-nt*, stč. *vedú*; kmen pak *-e* je v osobách ostatních: 2. sg. stsl. i stč. *ved-e* z ved-e-s, 3. *ved-e* z *ved-e-t*, 2. du. stsl. i stč. *ved-e-ta*, 3. stsl. *ved-e-te* stč. *ved-e-ta*, 2. pl. stsl. i stč. *ved-e-te*.

Přízvuk byl tu v psl. bezpochyby na slabice kořenné: sg. 1. *vèdъ*, 2. 3. *vède*, atd. Tím lišily se i tvary jinak stejné od præsentních, kde přízvuk býval na příponě; na př. 2. pl. aor. *vèdete*, præs. *vedète*. Srov. I. str. 576. Svědectvím pro přízvuk aor. *vèd-* atd. je v stč. zdloužení, které je v slabikách těchto doloženo a nejspíše přízvukem se vyvinulo. Příklady a doklady jeho uvedeny jsou doleji na svých místech při tř. I. vz. 1. *jdu* aor. 3. sg. *jíde*, *vedu* aor. 3. sg. *véde* zúž. *víde* duxit, vz. 2. *lezu* aor. 3. sg. *naléze*, *vléze* zúž. *vlíze*, vz. 4. *přisahu* aor. 3. sg. *přisieže* zúž. *přisíže*, v tř. II. *zdvihnu* aor. 3. sg. *povzdvíže* atp.

Stejné zdloužení jest doloženo několika příklady při aor. slabém, v. § 23.

V případech, kde zdloužení toto je písmem naznačeno, bylo zajisté také u výslovnosti; ale generalisovati tu trvám nelze, při známé kolísavosti kvantity nelze tvrditi, když písař některý má na př. aor. *véde*, že by se tak bylo říkalo všeobecně a že by bylo bývalo pravidlem také *vláde*, *húde*, *pléte*, *nése*, *hřébe* atd. Nestejnost a kolísavost, kterou tu předpokládám, je dosvědčena doklady pro aor. *táže* (*táhnúti*), ztáže cumextendisset Kladr. Ex. 14, 27, a *těže*, (král) na pomoc przytieže Troj. 145[b] t. j. -těže (z dlouhého -tieže bylo by v Troj. -tíže), a dále korrekturou v EvZimn., kde bylo napsáno *páde*, paade k nohám mým 34, a druhé *a* v paade pak vyškrabáno.

V příkladech: chlap zznide[e] Jid. 111 a vyšed odtud ten sluha y nenalezee jednoho Ev. Třeb. Mat. 18, 28 je zdloužena přípona kmenová.

Aorist silný byl v době psl. Do doby historické dochoval se plně v stsl., a v dokladech dosti hojných také v stčeštině, v § násl. Jinde zachována z něho jen 2. 3. os. sg. tím, že tvar ten přejat do časování aoristu slabého, v. § 23, *b)* 2 a § 24.

Tvary jeho pokládal Dobrovský v Institutiones 1822 str. 564 za zkráceniny, pæterita contractiora; v 1. sg. je prý

v stsl. odsuto *ochъ* a v 3. pl. jest *-u* m. *-oša*; že by tvary stejné byly také jinde ve slovanštině a zejména též v stčeštině, Dobrovský nepraví. *Kopitar* v Glagolita Clozianus 1836 str. 9 má tvary aor. jednoduchého za chyby; v Hesychii glossographi discipulus 1839 st. 43 opravuje se a má je za zkráceniny, shodně s Dobrovským. Taktéž s Dobrovským se shoduje Vostokov v Opisanii rukopisej v Žurn. min. nar. prosvěšč. 1842 a v Ostromirovu evangeliu 1843. Miklosich v posudku o Boppově Vergl. Grammatik, v Jahrbücher für Litteratur (1844) CV. str. 65, srovnává aor. stsl. *idъ* se skr. *adām* a klade tvar 2. 3. sg. *ide* správně k tvarům 1. sg. *idъ* a 1. pl. *idomъ*, ale ve Vitæ Sanctorum 1846 str. 50—51 myslí, že aor. *tekъ* je z *tekъ-sъ* a že tu *-sъ* prý odsuto jako v *pěnikъ* z *phoenix*. *Šafařík* v Počátcích mluv. stč. 1845 str. 108 spatřuje v tvarech aoristu tohoto příklady smělého zkracování podle Dobrovského; ale již 1847 v ČČMus. I. str. 160 sl. podává jich výklad celkem správný, srovnávaje stsl. 1. sg. *pad-ъ* se skr. *a-pat-am* a ř. (dor.) *ἔ-πετ-ον* atd.; nesprávně klade *padъ* také za tvar 2. a 3. sg., sveden chybným dokladem, a *pade* za tvar 2. a 3. du. *Čelakovský* ve Čteních o srov. mluv. 1853 str. 333 sl. souhlasí opět s Dobrovským, tvary aor. silného jsou prý zkrácené a přistřižené. *Miklosich* ve Vergl. Gramm. III, 1856, str. 90, určitěji v 2. vyd. 1876 str. 76, přijímá výklad Šafaříkův a opravuje jej, kde bylo třeba. Ale ještě potom vyskytuje se zastaralý výklad stahováním a zkracováním přece, zejména u Vostokova v Gramm. 1863 str. 70 sl. a u Sreznevského, Drevnie glag. pamjatniki 1866 a Drevnie pamjatniki jusovago pisma 1868, srov. Mikl. III[2] 77.

22. V češtině vyskytuje se aorist silný v textech starých v dokladech hojných, ale přece měrou jen obmezenou, je tedy již v stčeštině archaismus.

Pro 1. os. sg. je dokladů jen několik; zejména *jid*, *jíd*: priedgid præveni ŽGloss. 118, 147, prziedgid ŽWittb. a ŽBrn. tamt., vrácu sě v dóm mój otk(a)dž winid unde exivi EvA. Mat. 12, 44, przijidь k tielu a êkž vzviediechь že atd. veni ad corpus et ut scivi quoniam etc. Hlah. Sap. 8, 20; — *pad*: i řekl sem: nynie popad nunc coepi ŽKlem. 76, 11 (překladatel omylem místo coepi rozuměl cepi, ale pro tvar aor. silného *pad* je to doklad jistý i přes ten omyl); — *lez*, *léz*: nenalez non inveni ŽWittb. 68, 21, nalez Davida sluhu mého inveni ŽPod. 88, 21, nalez kroniku u Boleslavi DalC. úv. 3 (v jiných rkpech na témže místě: nalezech n. nalezl sem); — *moh*: nemoh j'mu jmene zvěděti non potui AlxV. 897; — *táh*: przytah duch attraxi ŽWittb. 118, 131; — *zdvih*, *zdvíh*: a pozdvihь vino i podachь kralovi levavi vinum Hlah. Nehem. 2, 1.

Pro 2. os. sg. nemám dokladu. Byl tu však zajisté tvar *-e*, t. j. tvar stejný jako pro 3. sg., *vede* n. *véde* duxisti jako *vede*

n. *véde* duxit atp., neboť tvary pro 2. a 3. os. sg. aor. jsou v slovanštině všeobecně znění stejného.

Pro 3. os. sg. je dokladů bez počtu; neboť příležitost pro ni vyskytuje se velice hojně, a tvaru jiného pro ni není. Tedy *vede*, *véde* duxit atd., na př. (Ježíš) wéde je BiblB. Mark. 9, 2, (had) inhed vzpište a jí z úst wylyze OtcA. 380[b], wyleze OtcB. 138[b] (stejné místo) atd.

Pro 1. os. du. byl beze vší pochyby tvar *-ova*, *-ově*, tedy *vedova*, *vedově* atd., ale dokladu pro něj nemáme.

Pro 2. os. du. byl zase tvar *-eta*, *vedeta* atd., stejný se 3. du., ale dokladu opět nemáme.

Pro 3. os. du. jsou doklady *jideta*, *jídeta:* když (Josef a Maria do Jeruzalema) przigideta, hned u boží chrám wnydeta, tu j'ho (Ježíše) střěd mistróv uzřěsta Hrad. 71[b], když (Telefus a Achilles) przigideta Troj. 98[a]; — *bodeta:* když Klitus s Artofilem bodeta na sě kopíma, wznydu dřízhy mezi nima, zatiem ſye potkaſta sama atd. AlxV. 1576 sl.

Pro 1. os. plur. jsou doklady *jidom*, *jídom:* tu v umění prospěvše jednomu čarodějníku sě přikázachom, a když ho falešného seznachom, pryč od ňeho gidō Pass. 291; když wgydom v klášter ingressi sumus OtcA. 121[b]; kdy gydom ot sv. Apollonie nagydom sled jéšťera jednoho t. 124[a] sl.; gydom tam, a když opatřichom a nikdež nic nenie, ješto by bylo k užitku lidskému, chtiec opatřiti i pogydom dále t. 298[b] sl.; — sem patří také doklady psané omylem *-em* m. *-om*: když do jeho domku wnydem ochotně nás přije cum venissemus OtcA. 100[a]; když pogydem k nim, poběžěchu cum appropinquaremus t. 148[a]; do města przygydem t. 298[b]; *-sědom*, psáno týmž omylem *-em*: pátý den wſiedem na moře . . . až do města, ješto slove Carthago przygydem tamt.; — omyl *-em* m. *-om* vznikl zajisté matením s 1. plur. præs. ved*em* atd. a je svědectvím, že tvaru *-om* v stol. XV. již dobře nerozuměno.

Pro 2. os. plur. byl zajisté tvar *-ete*, *vedete* n. *védete* duxistis, atd., ale dokladu pro něj nemám.

Pro 3. os. plur. není dokladů tolik, jako pro 3. sg., poněvadž zde vedle tvaru aor. silného byl k disposici také tvar aor. slabého; ale je jich přece hojnost, na př. *vedú* duxerunt: když jeho svázána powedu lidé počěchu řéci Pass. 14, i přijěchu Ježíšě i wywedu EvZimn. 44; *nesú* tulerunt: učenníci jeho tělo pochopivše na koráb wzneſu, tu sú anděla vuodci jměli Pass. 353; atd.

O dloužení slabiky kořenné v stč. aor. *véde*, *jíde*, *léze* atd. viz v § předešlém. V Jid. 111 psáno: budeliť to, že chlap zznyde[e], tobě s sbožím žena příde; tu zdloužena koncovka, nesprávně.

Aorist slabý (složený).

23. Aorist tento má příponu kmenotvornou *-s*, a tou liší se od aoristu silného, na př. 1. sg. stsl. pę-*s*-ъ, 2. pl. stsl. i stč. pi-*s*-te atp., v. § 20.

s bývá změněno v *ch*: 1. sg. stsl. pi-*ch*-ъ stč. pi-*ch*, stsl. plu-*ch*-ъ atp., 1. pl. pi-*ch*-omъ, plu-*ch*-omъ atd., proti 2. pl. pi-*s*-te, plu-*s*-te a ř. *ἔλυ-σ-α*, *ἔπλευ-σ-α* atd.; stran změny té viz I. str. 306.

ch pak je dále změněno v *š* v stsl. 3. pl. pi-*š-ę*, vedo-*š-ę* atp.; koncovka *-šę* je z **ch-ьnt* a toto z pův. *-s-nt*. Ke koncovce *-šę* ukazují také tvary srbchorv. *-še*: piše, pletoše atp., a strus. *-šja*, *-ša*: vedošja, vedoša, srov. Sobol. Lekc. 209 a 268. V češtině je naproti tomu koncovka *-chu*: pichu, vedechu atd., v srbštině lužické též *-chu*: hluž. pichu, njesechu atd., a v stpolštině *-cha*: bychą, kradziechą Kal. 264 a Brückner v Jag. Arch. 11, 477 a dlužno tu tedy pro slovanštinu západní předpokládati tvar *-cha* vzniklý z **ch-o-nt*. Má tedy slovanština v 3. pl. aoristů těchto tvar dvojí, *-šę* a *-cha*. Ale tvar *-cha*, jakkoli starý, je bezpochyby novotvar, vzniklý podle -chą 3. pl. impf. Svědčí tomu jednak theorie, která zde předpokládá pův. *-sn̥t* a tedy žádá pro slovanštinu *-šę*, a dále ta okolnost, že tu také v struštině časem tvary *-chu* (z *-cha*) vstupují na místo tvarů starších *-šja*, *-ša* (ze *-šę*), srov. vedošja Sobol. Lekc. 268, pridoša t. 210 a privedochu t. (z r. 1339), pridochu t. (r. 1049) atd.; co se v ruštině děje v době historické, mohlo se v západní slovanštině vykonati v době předhistorické.

V stč. bývá vedle 2. 3. dn. *-s-ta* a 2. pl. *-s-te* také *-š-ta*, *-š-te*; o tom viz doleji § 27.

Tvary s *-s* jsou sigmatické, tvary pak s *-ch* chiatické, a druhdy bývá tento aorist vůbec nazýván sigmatickým nebo chiatickým.

Původ přípony *-s* není znám, Brugm. II, 20. Možná, že i tento aorist, jako se to poznává při imperfektu, v. § 25, vznikl z nějakého výrazu perifrastického, v němž bylo sloveso finitní *býti* koř. (*e*)*s-*, a že toto (*e*)*s-* při dalších obměnách výrazu skleslo v příponu.

V slovanštině jeví se aorist tento v podobě několikeré, rozdílné podle toho, jak se končí kmen základní, zdali totiž samohláskou či souhláskou a jakou, pak jak přípona *-s* ke kmenu základnímu je připojena, a je-li *-s* či vzniklé z něho *-ch*.

a) Když kmen základní se končí samohláskou, je přípona *-s* k němu připojena bezprostředně; a je změněna v *-ch*, následuje-li opět samohláska, před souhláskou pak zůstává *-s*. Na př. z kmene základního *pi-* je aor. 1. sg. stsl. *pi-ch-ъ* (*-ъ* z pův. *-o-m*) stč. *pi-ch*, du. 1. stsl. *pi-ch-o-vê* stč. *pi-ch-o-va*, *-vě*,

2. stsl. i stč. *pi-s-ta*, 3. stsl. *pi-s-te* stč. *pi-s-ta*, pl. 1. stsl. *pi-ch-o-mъ* stč. *pi-ch-o-m*, 2. stsl. i stč. *pi-s-te*, 3. stsl, *pišę* z **pi-ch-ьnt* a stč. *pichu* z **pi-ch-o-nt*.

Kmen je tu tedy jednak *pi-s-*, v tvarech *pis-ta* a *pis-te*; jednak má ještě kmenotvornou příponu další *-o* a jest *pi-ch-o*, v 1. sg. *pichъ* z **-o-m*, 1. du. stsl. *pich-o-vê*, stč. *-o-va*, *-o-vě*, 1. pl. stsl. *pich-o-mъ* stč. *pich-o-m*; týž kmen je také v západoslovanském tvaru 3. pl. *pichą* stč. *pichu* z **pich-o-nt*, kdežto v stsl. *pišę* z **pich-ьnt* jest *-ьnt* z býv. *-nt*, srov. § 14. Tvary 2. a 3. os. sg. jsou *pi*, stč. i stsl. atd.; koncovky 2. sg. *-s-s* a 3. *-s-t*, které by tu býti měly, jsou podle pravidla v hláskosloví slovanském obecně platného odsuty, srov. I. str. 319 a Brugm. II. 1188. Jako aor. sg. 1. *pichъ* č. *pich* 2. 3. *pi* atd., tak jest ovšem také *krychъ* č. *krych kry* . ., *uměchъ* č. *uměch umê* . ., *prosichъ* č. *prosich prosi* . ., *tesachъ* č. *tesach tesa* atd.

S délkou slabiky kořenné v psl. kr*y*chъ, pl*u*chъ, p*i*chъ atp. srovnati jest zdloužení v ř. *ἔ-λῡ-σα* a vyšší stupně v *ἐ-πλευ-σα* a skr. a-*nāi*-šam z koř. *ni-* ducere.

b) Když kmen základní se končí s o u h l á s k o u, může slabý aorist býti dvojí.

1. U několika sloves připojuje se přípona *-s* přímo ke kmenu. Kmen bývá z pravidla zdloužen anebo stupně vyššího, a souhláska kmenová namnoze zaniká. Na př. *ved-* ducere, zdlouž. *vēd-*, aor. stsl. *vêsъ* duxi z *vēd-s-om. Zdloužení není tu náhradou za vysutou souhlásku, nýbrž od původu, jak svědčí stupně vyšší ve stejných tvarech skr. a-*tāut*-s-am z koř. *tud-*, ř. *ἔδειξα* z koř. *dik-* atp., srov. Jag. Mar. 452 a Wiedem. 104. Aoristové *-s-* mění se tu někdy v *ch* analogií podle bi-*ch*-ъ atd., a jest na př. stsl. 1. sg. *jachъ* místo žádaného *jasъ*, 1. pl. *jachomъ* vedle *jasomъ*, 3. pl. *jašę* (-š- z -ch-) vedle *jasę*; v du. 2. 3. a 2. plur. jest ovšem vždycky *-s-*, poněvadž také aor. *bichъ* má tu vždycky koncovky *-sta*, *-ste*.

Aorist tento mají jenom kmeny souhláskové třídy I. vzoru 1. až 6., a to nikoli všecky. Příklady jeho vyskytují se nejhojněji v stsl., ale již tu jsou to namnoze vzácné archaismy vedle obyčejnějších tvarů jiných. V následujícím přehledě ukazujeme, jak se tento aorist tvoří ve kterém vzoru, t. j. při kterém druhu kmenů souhláskových, a které jeho tvary jsou tu v nejstarších textech stsl. doloženy (podle Wiedem. 88—102).

Ve vzoru 1., při kmenech se souhláskou *-d*, *-t*: souhláska kmenová se odsouvá a jest na př. aor. *vês-* z **vēd-s-*. — Tvary zde doložené jsou z kmene *ved-* ducere sg. 1. *vêsъ*, privêsъ Zogr. (k jednotlivým tvarům uváděn tu doklad jen některý); sg. 3. *vê*, otъvê Ass.; du. 3. *vêste*, privêste Mar.; plur. 1. *vêsomъ*, vъvêsomъ Zogr.; pl. 2. *vêste*, vъvêste Zogr.; pl. 3. *vêsę*, privêsę Zogr.; — z kmene *bljud-* observare sg. 1. *bljusъ*,

sъbljusъ Mar.; pl. 3. *bljusę*, sъbljusę t.; — z kmene *bod-* pungere pl. 3. *basę*, probasę Zogr.; — z kmene *cvьt-* pův. *kueit-* florere pl. 3. *cvisę*, procvisę Cloz.; — z kmene *čьt-* pův. *keit-* legere pl. 3. *čisę* Zogr.; — z kmene *ěd-*, *jad-* edere sg. 3. *ê*, izê Supr., a *êstъ*, *jastъ* (s koncovkou *-stъ* přijatou podle præs.), êstъ Zogr., sъnêstъ t., jastъ Supr.; pl. 1. *êsomъ* Mar.; pl. 3. *êsę* t.; a vedle toho analogií tvary s *-ch-*: sg. 1. *jachъ* Supr., pl. 1. *jachomъ* Zogr., *êšę* t.; — z kmene *męt-* turbare sg. 1. *męsъ*, sъmjęsъ, sję Psalt.; pl. 1. *męsomъ*, sъmjęsomъ t.; pl. 3. *męsę*, sъmjęsję sję t.; a vedle toho analogií tvary s *ch*: pl. 3. *męšę*, sъmęšę sę Mar., sъmjęšję sję Psalt.

Ve vz. 2., při kmenech se souhláskou *-s*, *-z*: sykavka kmenová je z bývalé hrdelnice palatalní, na př. *nes-* z pův. *nek'-*, srov. I. str. 305, a ta s aoristovou příponou *-s* dává *-s* tedy aor. *nês-* z **nēk'-s-* atd., srov. Schmidt v KZ XXV, 120 sl. — Tvary zde doložené jsou z kmene *nes-* ferre sg. 1. *nêsъ*, vъznêsъ Psalt.; du. 3. *nêste*, vъnêste Ass.; pl. 3. *nêsę*, prinêsę Zogr.; — z kmene *verz-* ligare sg. 1. *vrêzъ*, otъvrêsъ Psalt.; du. 3. *vrêste*, otvrêste sę Zogr.; pl. 3. *vrêsę*, otvrêsę sę Mar.; — z kmene *tręs-* movere pl. 3. *tręsę*, sъtręsę sę Mar.

Ve vz. 3., při kmenech se souhláskou retnou: souhláska kmenová se odsouvá a jest aor. *grês-* z **grēb-s-*. — Tvar zde doložený jest jen z kmene *greb-* repelire pl. 3. *grêsę*, pogrêsę Mar.

Ve vz. 4., při kmenech se souhláskou *-k*, *-g*: souhláska kmenová je hrdelnice velarní a ta s aoristovou příponou *-s* dává psl. *-ch*, na př. *rek-* aor. *rêch-* z *rek-s-*; v tvarech *-sta*, *-ste* (2. 3. du. a 2. pl.) je *-st-* z pův. *-kst-*, jako v mistus v. mixtus; srov. Lesk. Handb.[2] 12 a 36, Brugm. 1, 340, Schmidt v KZ. XXV, 120 sl. — Tvary zde doložené jsou z kmene *rek-* dicere sg. 1. *rêchъ* Zogr.; du. 3. *rêste* t. a také *-rêsta* t.; pl. 1. *rêchomъ* Cloz.; pl. 2. *rêste* Mar.; pl. 3. *rêšę* Zogr.; — z kmene *lęk-* incurvare sg. 1. *lęchъ*, sъlęchъ sę Euchol.; pl. 3. *lęšę*, sъljęšję Psalt., naljęšję t.; — z kmene *tek-* currere sg. 1 *têchъ* Psalt.; du. 3. *têste* Zogr.; pl. 3. *têšę* Zogr.; — z kmene *velk-* trahere pl. 1. *vlêchomъ*, oblêchomъ sę Euchol.; pl. 3. *vlêšę*, oblêšę Zogr.; — z kmene *žeg-* urere pl. 3. *žešę* (nezdlouženo), vъžešję Psalt.

Ve vz. 5., při kmenech se souhláskou *-n*, *-m*: souhláska kmenová splývá s předcházející samohláskou v nosovku a jest na př. aor. *pęs-* z *pēn-s-*, *pen-s-* (*ēn* před souhláskou se krátí v *en*, Brugm. II, 1189) atd. — Tvary sem patřící jsou především 2. 3. sg. *-ę* a 2. 3. du. i 2. pl. *-sta*, *-ste*, jež tu jsou z pravidla a bez výjimky; pro ostatní pak osoby jsou tvary zde doložené z kmene *čen-* (præs. *čьn-*) incipere sg. 1. *čęsъ*, načjęsъ Psalt.; pl. 3. *čęsę*, načęsę Mar.; a vedle toho analogií tvar *s -ch-*:

pl. 3. *čęšę*, načęšę Zogr.; — z kmene *jem-* (præs. *jьm-*) prehendere sg. 1. *jęsъ*, pojęsъ Mar., prijęsъ Assem.; pl. 1. *jęsomъ* Mar., vъzęsomъ t., prijęsomъ Assem., sъnęsomъ Euchol.; pl. 3. *jęsę* Zogr., vъzęsę Mar., prijęsę t., obęsę t.; a vedle toho analogií tvary s *-ch-*: sg. 1. *jęchъ*, pojęchъ Zogr., vъzęchъ Supr., pl. 1. *jęchomъ*, prijęchomъ Zogr., vъzęchomъ t., pl. 3. *jęšę* Zogr., vъzęšę t.; — z kmene *klen-* (præs. *klьn-*) iurare sg. 1. *klęsъ*, kljęsъ sję Psalt., a vedle toho analogií tvar s *-ch:* pl. 3. *klęšę*, proklęšę Supr.; — z kmene *pen-* (præs. *pьn-*) tendere tvary s *-ch-:* pl. 1. *pęchomъ*, raspęchomъ Supr., pl. 3. *pęšę*, raspęšę Zogr.

Ve vz. 6., při kmenech se souhláskou *-r*, *-l*: tu jest aor. pův. na př. *mēr-s*, *mer-s-* (*ēr* před souhláskou se krátí v *er* Brugm. II, 1189). a z toho pravidelné stsl. *mrês-* a *mrêch-*, toto v sg. 1. *mrêchъ*, du. 1. *mrêchovê*, pl. 1. *mrêchomъ* a 3. *mrêšę*, ono v osobách ostatních: du. 2. *mrêsta*, 3. a pl. 2. *mrêste* a 2. 3. sg. *mrê* (z koncovky bývalé v os. 2. *-s-s* a 3. *s--t* odsuto). Vývoj etymologický žádá tvarův *mrê-*, a za ně bývaly tvary *mьrê-*: stsl. umrê i umьrê Zogr., a stč. zemřieti ukazuje taktéž ke staršímu *mьrê-*; tu všude je *mьr-* místo *mr-* podle præsentu.

Do češtiny jsou z toho dochovány tvary následující: ve vz. 1. z kmene *j-ê*d- (præs. bezpříznakové *jiem* atd.) aor. 3. sg. *jě:* (chrúst) zzie vešken plod země comedit ŽWittb. 104, 35 t. j. *zě*, zzie ŽGloss. tamt., (chrúst) zzie [dl] vše sěno ŽWittb. tamt. (-dl připsáno později), (Eva) vzě toho ovocě i ſnye a Adam také ſnye Ol. Gen. 3, 6 t. j. *sně* ze **sъn-ê*; du. 3. *jěsta*: když tu gieſta i piſſta Troj. rkp. Strah. kn. 7. t. j. *jěsta*; pl. 3. *jěchu*, analogií s *-ch-* místo *-s-*: když pogiechu cum comedissent Ol. 1. Reg. 28, 25, ani pichu ani gechu Trist. 94, kobylky ſiechu vešcek plod ŽKlem. 104, 35, poslal na ně mšicě i ſniechu jě t. 77, 45 atd.; srov. § 56, *b)*; ve vz. 4. z kmene *rek-* aor. 1. sg. *řěch*, *řech* (s jotací skleslou): rzech Zlomk. Táb. I. 20; du. 3. *řěsta*, *řesta:* ona (dva synové Soběslavovi) rzeſta DalC. 70; pl. 3. *řěchu*, *řechu:* páni rziechu DalH. 8, rziechu židové EvZimn. 35, rzechu ŽKlem. 77, 19, DalC. 1 a j., Hrad. 27[b] a j., EvZimn. 35 a j., Pass. 139 atd.; srov. § 77 *b)*; ve vz. 5. sg. 2. na př. *pě* psl. *pę* m. **pęs-s*, 3. *pě* psl. *pę* m. *pęs-t*, du. 2. a 3. *pěsta* z *pęs-ta*, pl. 2. *pěste* z *pęs-te*, z pravidla tak; k tomu analogií s *-ch* m. *-s:* sg. 1. *pěch*, du. 1. *pěchova*, pl. 1. *pěchom*, 3. *pěchu*, psl. *pęch-* z **pēn-s-*, rovněž tak z pravidla; srov. opět § 86; ve vz. 6. sg. 1. na př. *mřěch*, du. 1. *mřěchova*, pl. 1. *mřěchom*, pl. 3. *mřěchu*, z **mers-o-*; a sg. 2. *mřě* z **mers-s*, 3. *mřě* z **mers-t*, du. 2. 3. *mřěsta* z **mers-ta*, pl. 2. *mřěste* z **mers-te*; vše pravidelně, srov. § —.

Kmeny aoristu tohoto jsou tedy dílem *-s*: v 2. a 3. sg. stsl. *pę* a *m(ъ)rê* atp., stč. *pě* a *mřě* atd., z **pens-s*, **mers-s*

a **pens-t*, **mers-t*; v 2. a 3. du. a 2. pl. stsl. *pęsta* a *pęste*, *m(ь)rêsta* a *m(ь)rêste*, *rêsta*, a *rêste*, stč. *pěsta* a *pěste*, *mřěsta* a *mřěste*, *řěsta* a *řěste* atd., z **pens-ta* a **pens-te*, **mers-ta* a **mers-te*, *rēks-ta* a *rēks-te*; v 3. pl. stsl. *pęsę* z **pens-ьnt* (pův. *-ṇt*); — dílem *-so*, t. j. kmen utvořený z kmene *-s* kmenotvornou příponou další *-o:* v stsl. sg. 1. *pęsъ* z **penso-m*, du. 1. *pęso-vê* a pl. 1. *pęso-mъ*; — dílem *-ch:* v pl. 3. stsl. *pęšę*, *m(ь)rêšę*, *rêšę* z **-ch-ьnt*; a *-cho:* v sg. 1. stsl. *pęchъ*, *m(ь)rêchъ*, *rêchъ* stč. *pěch*, *mřěch*, *řěch* z **-cho-m*, du. 1. stsl. *-cho-vê* stč. *-cho-va* n. *-cho-vě*, pl. 1 stsl. *-cho-mъ* stč. *-cho-m* a pl. 3. stč. *-chu* z **-cho-nt*; v tvarech stsl. *pęch-* stč. *pěch-* atp. jest *-ch-* místo staršího *-s-* a vzniklo analogií podle *pich-*, v tvarech stsl. *m(ь)rêch-* stč. *mřěch-* atp. vzniklo pravidelnou v slovanštině změnou z *-s-*, a v tvarech stsl. *rêch-* stč, *řěch-* atp. je z bývalého *-ks-*.

2. Všeobecně pak mají slovesa sem patřící, t. j. slovesa kmene souhláskového příponu *-s-* *(-ch-)* připiatu ke kmenu rozšířenému příponou další jednak *-o*, jednak *-e*; na př. *ved-* ducere aor. stsl. 1. sg. *ved-o-ch-ъ* 2. pl. *ved-o-s-te* atd., stč. 1. sg. *ved-e-ch* 2. pl. *ved-e-s-te* atd.

Původ aoristového tvaru tohoto vykládán rozdílně. Výklad velmi rozšířený jest, že tvar *ved-o-chъ* atp. je střídný ve skr. *abōdh-i-šam* atp. a že tu jsou t. zv. spony, skr. *-i-* a stsl. *-o-*, obé za původní *-ə-*; srov. I. str. 23, Brugm. I, 105, Jagić v Arch. 10, 175, Fortunatov tamt. 11, 569, Uhlenbeck tamt. 17, 629. Podle výkladu toho byly by aor. *vedochъ* atp. z doby prajazykové. Ale naproti tomu je na pováženou, co ukazuje Wiedem. 109 a 110, že totiž aorist tento v některých z nejstarších textů stsl. nemá dokladů nijakých, zejména v Cloz., Cod. Mar. a Psalt. sin., v jiných pak jen poměrně málo, zejména v Euchol. sin. 5, v Ass. 26 atd. Wiedemann soudí z toho, že aorist tento vznikl teprve po rozštěpení jazyků slovanských „im Sonderleben der einzelnen slavischen Sprachen“, a zakládá na tom svůj výklad další; podle toho vzniklo jihoslovanské a ruské *vedochъ* z **vedъ-chъ* (srov. priobrêtъchъ Zogr. Mat. 25, 20) a toto z aor. silného *vedъ* připojením *-chъ* podle *dachъ* atp., západoslovanské pak *vedech* vzniklo tím, že k 2. 3. sg. aor. silného *vede* připojeno stejnou analogií *-ch*. Brandt v Russk. filolog. vêstn. 11, 166 vykládá *vedo-* ve *vedochъ* atd. kratčeji podle 1. os. du. *vedo-vê* a pl. *vedo-mъ*. A podobný jest výklad u Brugm. II, 1190: k sg. 2. 3. *dêla* byly tvary sg. 1. *dêlachъ*, pl. 1. *dêlachomъ*, 2. *dêlaste* atd., utvořeny tedy k sg. 2. 3. *vede* (aoristu silného) také tvary sg. 1. *vedech* pl. 1. *vedechom*, 2. *vedeste* atd. (v slovanštině západní); jinde (v slovanštině jižní a východní) pronikl vliv aoristu silného du. 1. vedovê pl. 1. vedomъ a bylo du. 1. vedochově, pl. 1. vedochomъ, a podle toho pak i sg. vedochъ, pl. 2. vedoste atd.

Kmen, který se v tvarech tímto způsobem vzniklých na pohled jeví, jest dílem *vedos-*, *vedes-*, na př. v 2. pl. v stsl. *vedoste* stč. *vedeste*; dílem *vedoch-*, v 3. pl. stsl. *vedošę*; a dílem *vedocho-*, *vedecho-*, na př. v 1. pl. stsl. *vedochomъ* stč. *vedechom*. Kmeny jsou vůbec grammatické abstrakce; při těchto vidí se to tím více, poněvadž vylíčený vznik tvarů zřetelně ukazuje, že na př. tvar 1. os. sg. *vedochъ*, *vedech* nevznikl z kmene abstrakcí podávaného **vedocho-*, **vedecho-*, nýbrž způsobem jiným, nahoře naznačeným.

V češtině bývá kořenná slabika tohoto aoristu zdloužena, na př. *jíti* aor. 3. pl. *jídechu*, *jěti* aor. 3. pl. *jiedechu*, *jédechu* atp., doklady viz doleji na svých místech. O stejném dloužení v aor. silném v. § 21.

24. Přehled aoristův a poznámky k nim.

1. Byl tedy aorist původně dvojí: slabý, s kmenotvornou příponou aoristovou *-s*, a silný, bez přípony takové.

Silný byl ze základního kmene samohláskového, na př. skr. *a-dā-m*, ř. *ἔ-δω-ν*, nebo z kmene souhláskového, na př. skr. *a-budh-am*, ř. *ἔ-φυγ-ον*. V slovanštině mohly by býti a snad jsou aoristy silné kmene samohláskového a tedy reflexy z doby prajazykové 2. 3. sg. *da*, *sta*, *bê*, ale jisto to není. Aoristů silných kmene souhláskového a shodných se skr. *a-budh-am* (proti præs. *bōdh-* z *beudh-*), *a-lip-am* (proti præs. *limp-*), ř. *ἔ-φυγ-ον* (proti præs. *φευγ-*), *ἔ-λαβ-ον* (proti præs. *λαμβ-*) v slovanštině není; byly v době prajazykové, ale do slovanštiny se nedochovaly. Slovanský t. zv. aorist silný shoduje se co do tvaru (mimo augment) se skr. a řeck. imperfektem, srov. *vedъ* (-ъ z *-om) duxi a skr. *a-bōdh-am*, ř. *ἔ φευγ-ον*, 3. sg. stsl. a stč. *peče* a skr. *a-pača-t*, ř. *ἔ-πεσσε-* z býv. *[e]-peke-t* atp., a jest tedy po stránce tvarové původu prastarého; ale funkcí, totiž významem aoristovým je to zvláštnost slovanská.

Aorist slabý je co do tvaru stejný v skr., řečt. a slovanštině a je tedy prastarý, srov. Brugm. v Curtiových Studien IX, 313. Je rovněž ze základního kmene dílem samohláskového, na př. skr. *a-nāi-š-am*, ř. *ἐ-πλευ-σ-α*, *ἔ-λῡ-σ-α*, dílem souhláskového, na př. skr. *a-tāut-s-am*, ř. *ἔ-δειχ-σ-α*.

Při kmenech samohláskových dochován tento aorist z doby prajazykové také do slovanštiny a je zde pravidlem, pokud se aorist vůbec drží. Na př. aor. stsl. *pi-ch-ъ* (*-ъ* z *-o-m) stč. *pich* je tvar podobný a většinou shodný se skr. *a-nāi-š-am* a ř. *ἔ-λῡ-σ-α*, a stsl. *plu-ch-ъ* stč. *pluch* shoduje se se ř. *ἐ-πλευ-σ-α* také etymologicky a (mimo augment) hláska za hláskou.

Při kmenech souhláskových dochovány z doby prastaré do slovanštiny tvary jako jsou v tř. I. vz. 1. stsl. *vês-* ze základního kmene *ved-* ducere, 2. stsl. *nês-* z *nes-* ferre, 3. stsl. *grês-* z *greb-* sepelire, 4. stsl. *rêch-*, *rês-*, stč. *řěch-*, *řěs-*, 5. stsl.

pęs-, *pęch-*, stč. *pěch-*, *pěs-* z *pen-* tendere, 6. stsl. *m(ъ)rěch-*, *m(ъ)rěs-*, stč. *mřěch-*, *mřěs-* z *mer-* atp. Tvary tyto dílem jsou již v nejstarší slovanštině archaismy a zanikají brzo úplně, zejména *věs-* z *ved-*, *něs-* z *nes-*, *grěs-* z *greb-* atp.; dílem jsou pravidlem obecným a drží se celkem, pokud kde aorist trvá.

Naproti tomu vzniká v slovanštině novotvar aoristu slabého, stsl. *vedochъ* stč. *vedech* atd. Novotvary jsou tu jen v sg. 1. a dále v du. a plur.; tvary 2. a 3. os. sg. *vede* atd. jsou z t. zv. aoristu silného.

2. V stsl. je také novotvar aor. sg. 1. *mrъchъ* 2. 3. *mrъ* atd., t. j. *mr̥chъ* atd., na př. požrъchъ Supr., požrъ tamt.; patrně podle aoristu kmene samohláskového sg. 1. *pichъ* 2. 3. *pi* atd., srov. Wiedem 92 sl. a 103; a jsou dále novotvary sg. 3. *-tъre* a pl. 3. *-pъrošę*, o kterých je zmínka nahoře. V češtině toho není. O novotvarech českých v tř. II. *tisknuch*, I. vz. 5. *pach* a III. *slyšach* atp. za starší *tiščech*, *pěch*, *slyšěch* atd. viz na svých místech doleji; vyskytají se v době, kdy aorist zaniká. V téže době vzniká neumělostí také novotvar chybný *pověch* m. *pověděch*, podle præs. *poviem*; tak o tom viz při slovese *věděti* § 132.

3. Některé aoristy jsou defektivní a doplňují se podle potřeby tvary aoristu jiného. Na př. k aor. stsl. *rěchъ* stč. *řěch* není tvaru stejného pro sg. 2. a 3., proto béře se za něj tvar aor. silného stsl. *reče* stč. *řeče*.

Slovesa kmene souhláskového mají většinou aorist silný a slabý zároveň, na př. stsl. *vedъ*, *dvigъ* a *vedochъ*, *dvigochъ*, stč. *ved*, *zdvih* a *vedech*, *zdvižech*. Někdy tu bývá ještě o tvar více, na př. v stsl. je z *ved-* mimo *vedъ* a *vedochъ* také ještě aor. *věsъ*, z *rek-* je stsl. *rěchъ*, *rekъ* a *rekochъ*, stč. *řěch*, *rek* a *řečoch* atd.

5. V transkripcích jest obyčejem psáti aoristy stč. *jěch*, *pěch*, *mřěch* atp. s krátkým *-ě-*; že je to správné, vysvítá z dokladů, kterých jest hojnost a v nichž nikdy není slabika označena za dlouhou a nikdy není příkladu bezpečného s *-í*, které by zúžením z *-ie-* bylo vzniklo a proniklo, jako na př. v impf. z *-ieše* vzniklo a proniklo *-íše*, v. doleji § 26 č. 5. Ale vedle toho transkribuje se obyčejně *řiech* a *řěch*, s dlouhým *-ie-*, *-é-* (tak i v této Mluvnici I. str. 202); a to je nesprávné, neboť jednak analogie s právě uvedeným *jěch*, *pěch*, *mřech* atp. žádá, aby bylo rovněž tak krátké *řěch*, *řech* atd., a jednak doklady staré textů přísných svědčí, že jotace tu byla velmi záhy sklesla, což bylo v slabice krátké snazší nežli v dlouhé. Původně byly tu slabiky ovšem dlouhé *ēds-*, *pēns-*, *mērs-*, *rēks-*, ale bývalá délka zanikla a v stčeštině je tu *-ě-* krátké.

6. Samohláska *-o-* v du. 1. pich*o*va, vedoch*o*va, -vě a pl. 1. pich*o*me, vedech*o*me, -my atp. bývá druhdy vynechána a jest du. 1.

pi*chvě*, *vedechvě*, *-chva* a pl. 1. *pichme*, *vedechme*, *-chmy*. Na př. bychwie Hrad. 125[a], uzrziechwa Krist. 106[b], abychwa GestKl. 222, abychme ŽKlem. 88[a], poczechme Otc. 308[b], bychmy VšehK. 262[b] atd. Srov. totéž v impf. § 26 č. 8.

7. V 2. a 3. os. du. jsou vedle sebe koncovky *-sta* a *-šta*, a v 2. os. plur. *ste-* a *šte-*; o tom viz v § 27.

8. V češtině, jako namnoze také jinde v slovanštině, aorist časem zaniká spolu s imperfektem; o tom viz opět § 28.

9. Památka po bývalém aoristu zachovala se v nč. nářečích východních ve výrazích 1. os. sg. masc. zašełch n. zašełech Šemb. 57 (ostrav.), začnułch n. začnułech tamt., nevědělch Suš. 371, byuch (z byłch) BartD. 1, 47 (lhot.), viděuch, sedeuch si, pisauch tamt., niesolch Hatt. slc. 147, — žech to nevěděu, včerach páseu BartD. 1, 47 (lhot.), žech cě probudzil Suš. 339, jach niesol, jach nosil Hatt. slc. 143, — fem. byuach (z byłach), písauach BartD. 1, 47 (lhot.), bylach Suš. 381, milovalach cě t. 229, ztracilach t. 240, nieslach Hatt. slc. 147, chodilach t. 111, chytalach t. 143, — žech s jiným mluvila Suš. 300, ješčech se něnajedla t. 414, do peklach se dostala t. 22, včerach pásua, dyckych to praviua, na jinéhoch čekala BartD. l. c., — 1. os. pl. dychmy se slubovali Suš. 497 atp. — Jsou to výrazy, které vstoupily na místo perifrasí: *věděł-ch* m. *věděł-jsem*, fem. *věděła-ch* m. *věděła-jsem* atd., srov. § — (o perifrasích). Vznik jejich byl tento: v době, kdy aorist zaniká, rozumí se ještě celkem jeho významu, ale již nikoli jeho grammatickému tvaru; rozumí se na př., že 3. sg. *vědě* je významem = *věděł* (scivit), ale není již povědomí, že je to aorist t. j. tvar finitní atd.; v téže době je v paměti také tvar 1. sg. *věděch* a rozumí se mu, že je = *věděł-jsem*; z rozdílu, který se vidí mezi sg. 1. věděch = věděł-*jsem* a sg. 3. *vědě* = *věděł* (scivit), vzniká domnění na pohled oprávněné, že *-ch* je = *jsem*; a při tomto domnění zdá se, že se může říkati také věděl-*ch* m. věděl-*jsem*, věděla-*ch* m. věděla-*jsem*, že-*ch* věděl m. že *jsem* věděl atp., a říká se tak; a podobně v 1. pl. že*chmy* věděli m. že-*jsme* věděli atd.

Imperfektum.

25. Slovanské imperfektum vzniklo v době psl. a dochovalo se beze vší pochyby nejvěrněji v stsl.

Vzniklo z bývalého výrazu perifrastického. Ve výraze tomto byl, jako ve všech slovesných perifrasích, nějaký tvar jmenný, a při něm sloveso určité.

Sloveso určité, které tu bývalo, bylo imperfektum slovesa *býti* koř. *es-*, pův. 1. sg. *ēs-o-m* (z *e-e-som*, s augmentem *e-*), 2. *ēs-e-s*, 3. *ēs-e-t* atd. Z toho je náležité stsl. sg. 1, *-jachъ*, 2. *-jaše*, 3. *-jaše*, du. 1. *-jachově*, 2. *-jašeta*, 3. *-jašete*.

pl. 1. *-jachomъ*, 2. *-jašete*, 3. *-jachą*. Srov. Wiedem. 124—126, Brugm. II, 863 a 910. V slabice *-ja-* proti pův. *ē-* jest *j-* hiatové; od něho změněno *-ē* v *-a*, jinak bylo by tu vzniklo *-ê* (o možném *-j-êchъ* atd. viz v § násl. č. 4). Ve spřeženinách hotových *j-* často opět zaniká a je na př. stsl. *děla-achъ*, *děla-aše* atd. proti stč. děla-jiech, děla-jieše atd. Tvary du. 2. *-šeta* a du. 3. i pl. 2. *-šete* vyskytují se v stsl. jenom v textech nejstarších; texty mladší mají za to *-sta*, *-ste*; v Zog. a Cloz. jest jenom *-šet-*, v Cod. Mar. 25krát *-šet-* a jen jednou *-st-*, Supr. 5krát *-šet-* a 36krát *-st-*, v Sav. jenom *-st-* atd., srov. Wiedem. 112, a z toho vysvítá, že *-st-* ovládlo teprve během času a patrně je přejato ze sigmatického aoristu. Srov. Wiedem. 113; jinak Brugm. II, 910. O stejných nebo střídných koncovkách jinde ve slovanštině v. § 27.

Když od impf. stsl. *vedêachъ*, *umêachъ*, *pьjaachъ*, *prošaachъ*, *dêlaachъ* atp. odepneme koncovku *-achъ*, která, jak právě vyloženo, je z impf. *jachъ* = pův. *ēsom* zbývá nám *vedê-*, *umê-*, *pьja-*, *proša-*, *děla-* atd.; a v tomto zbytku je reflektován tvar jmenný, který byl v perifrasi, z níž imperfektum se vyvinulo. Jde o to, co tento tvar jmenný byl.

Koncovky ve ved-*ê*, um-*ê* atp. mohly vzniknouti z býv. *-ē*; k témuž ukazuje také stejnost tohoto tvaru s lat. *-ē* ve vid*ē*-bam, fer*ē*-bam atp.; také lat. imperfektum vzniklo z býv. perifrase; v té bylo sloveso určité pův. *fu-ām* = eram z koř. *bheu-*, a byl tvar jmenný, jenž se reflektuje v tom, co po odpětí koncovky *-bam* zbývá, tedy ve vid*ē*-, fer*ē*- atd., v. Brugm. II, 867 a 1272; vyvozujeme tedy slov. *-ê* ve ved*ê*-achъ atd. z býv. *-ē*; členové bývalé perifrase sráželi se záhy těsně k sobě, jmenný tvar *-ē* nebýval tedy na konci slova, nýbrž u prostředku, a proto se měnil v *-ê* a nikoli v *-i*.

Rovněž tak ukazují k pův. *-ē* koncovky v pь*ja-*, proš*a-*, z býv. pьj*ē-*, prosj-*ē*; stran *prosjē-* atp. srov. lat. *capiē*-bam Brugm. II, 1272.

Koncovky pak v děl*a-* atp., shodné s lat. *-ā* v plant*ā*-bam atp., ukazují k pův. *-ā*, Brugm. tamt.

Byl tedy v perifrastickém výraze, jejž pro slovanské imperfektum předpokládáme, tvar jmenný *-ē*, *-ā*, a ten vysvětluje se jako sing. instr. příslušného jména dějového (nomen actionis), kmene jednak *-o*, jednak *-a*, srov. Wiedem. 126, Brugm. II, 627 sl., 1267 a 1272.

Kmen pak imperfekta slovanského je spřeženina, jejíž člen první je tvar jmenný *-ē*, *-ā*, a člen druhý pův. *ēso-*, *ēse-*, stsl. *jacho-*, *jaše-*; a přípony osobní sg. 1. *-m*, 2. *-s* atd. jsou dílem reflektovány v koncovce, na př. 1. sg. *-jachъ* z -ēso-*m*, dílem odsuty, na př. 2. sg. *-jaše* z -ēse-*s* atd., o čemž v. §§ 7 až 14.

Jinak vykládá slovanské imperfektum Jagić v Cod. Mar. 455 a 459 a v Arch. 6, 293 a 10, 175, totiž z optativu; tu bylo by *-ê* z pův. *-oi*, k čemuž poukazuje impf. chorvatské pe*ci*h z *pe*cê*chъ (*-ci-*, *-cê-* z *koi-*, proti stsl. pe*ča-* z pe*kē-*). Podle Sobolevského pak bylo by slovanské impf. původem svým sigmatický aorist sloves durativních kmene *-aja-*, *-êja*, v. Žurn. min. narod. prosvěšč. CCXCIX, 84—93 (Zubatý v Streitb. Anzeigru VII, 163). Přehled výkladů jiných a zvláště starších podává Wiedem. 117—128.

To platí o tvaru imperfekta v jeho etymologickém počátku a vznikání. Později, když tvarů dostatek byl pohotově a viděl se v nich vzorec *-ê-jachъ*, *-a-jachъ*, tvořila se imperfekta podle vzorce tohoto, a není tedy třeba ani lze při každém imperfektu jednotlivém ukazovati jeho tvar původní *-ē-ēs-* nebo *-ā-ēs-*, zejména ne tvar původní členu prvního *-ē*, *-ā*.

První v imperfektu obsažený člen *-ê*, *-a* má podobu, jakoby byl zesílený (zdloužený) kmen præsentní: impf. vedê-, peč*a*- (z *-ē*) proti præs. ved*e*-, peč*e*-. Proto pokládáno imperfektum za tvar praesentní, t. j. z kmene præsentního nebo na jeho základě utvořený, na př. stsl. *vedêachъ* stč. *vediech*. Vedle toho pak jsou ovšem mnohá imperfekta, která ze základního kmene infinitivního se tvoří, a jsou tedy tvary infinitivní, na př. č. *tesách*. Někdy jsou tvary oboje, na př. stsl. *besêdujachъ* a *besêdovachъ* Mikl. III² 93 a 95, stsl. *berêachъ* a stč. *brách* atp.

26. O imperfektu v češtině jest ještě všeobecně připomenouti, co zde následuje.

1. Za nejstarožitnější a poměrně nejvěrnější reflex imperfekta psl. máme imperfektum stsl., v. § 25. Odchylky od tohoto, které jinde v slovanštině se nalézají, dlužno tedy podle možnosti vykládati pravděpodobnými změnami pozdějšími, třeba že mnohdy velmi starými. A tak vykládáme také následující odchylky české.

a) V slovesné třídě IV., vz. *prositi*, jest impf. stsl. proš*a*achъ, proš*a*aše . . ., a podobně no*s*iti-noš*a*achъ . . ., ra*d*iti-raž*d*aachъ . ., vra*t*iti-vraš*t*aachъ atd., srb. gašah, vožah . ., strus. *chožachъ* (2. 3. du. chožašьta Sobol. 115) . ., hluž. nošach, vožach atd.; souhlásky *-š-*, *-ž-*, *-žd-*, *-št-* atp. jsou tu z býv. *-sj-*, *-zj-*, *-dj-*, *-tj-* atd. Podle toho mělo by býti také v češtině prošiech, prošieše . ., nošiech . ., vožiech . ., raziech . ., vrá*c*iech atp., a je pravidlem pro*s*iech, pro*s*ieše . ., no*s*iech . ., vo*z*iech . ., ra*d*iech . ., vrá*t*iech atd. Čeština se tu patrně odchýlila od pravidla obecného, a to analogií podle imperfekt vzorů jiných, zvláště vzoru *trpěti*, se kterým vzor *prositi* v tvarech t. zv. præsentních vůbec se shoduje: jako v ne*s*u, ne*s*eš-ne*s*iech . ., ve*z*u-ve*z*iech . ., ve*d*u-ve*d*iech . ., ple*t*u-ple*t*iech . ., vi*s*ěti præs. vi*s*í-vi*s*iech . ., vě*z*eti-vě*z*iech . ., vi*d*ěti-vi*d*iech . ., le*t*ěti-le*t*iech atd. zůstává *-s-*, *-z-* atd., tak necháno i v pro*s*iech, pro*s*ieše . ., vo-

ziech . ., ra*d*iech . ., vrá*t*iech atd. Také v stsl. dala analogie vzniknouti tvarům takovým: ra*d*êachъ Supr., prichoděachъ t. m. -*žd*aachъ Mikl. III² 117; a taktéž v strušt.: mysljašьta, čudjašta sja Sobol. 115, choděchutь vedle chožaše t². 145 atd. V češtině příklad bezpečný se souhláskou způsobem náležitým změněnou, prošiech atp., v textech XIII a XIV stol. se nevyskytuje. Na pohled zdá se býti tvarem toho způsobu *púziesta*, dva puziezſta (sic) desět fugarent ŽWittb. Deut. 30; ale to není impf. k *puditi*, nýbrž k *púzěti*, srov. dva puzala desět ŽKlem. tamt., v. Listy filol. 1884, 73; — v Mat. 36 čte se *krščieše*, svatý Jan krſczieſſe; to by mohlo býti od *krstíti*, ale také od *krščěti* stsl. *krьštati*, tedy doklad nejistý, srov. Listy filol. 1884, 71; — v ŽWittb. Hab. 16 psáno Svziech, na pohled impf. *súziech* od *súditi*, v pravdě však omyl místo *slyšěch*, ve Vulg. audivi.

Doklady zřetelné sem hledící mám až ze stol. XV: *myšléch*, mišlechu cogitabant Hlah. žalm 34, 20 a 40, 8, (on) na pomstu myšleše Baw. 179; *hyždiech* inf. *hyzditi*, mnozí tu válku hyždiechu t. 180; *kleštiech* inf. *klestiti*, z eunuchóv ješto kleſtiechu mladé Comest. 44ᵇ; *syciech* inf. *sytiti*, (král) káza lvóm mnoho masa dáti a když ſe naſycziechu, tehdy ty (soky Danielovy) vpusti v jámu tamt. 188ᵇ sl. Mohly by to býti tvary starožitné, dochované z doby, kdy čeština v této věci se srovnávala s pravidlem psl. a obecně slovanským; ale poněvadž v češtině tu není dokladů z doby před stol. XV a nelze tedy tvrditi, že by se dotčené pravidlo bylo drželo z doby psl. až do prvních století historické doby stčeské, proto podobá se, že imperfekta tuto doložená *myšléch* atd. jsou útvary nové: impf. je v XV stol. již valně pokleslé, v. § 28, mezi klesáním jeho vyvíjejí se různé tvary odchylné, a mohly se vyvinouti také tvary *myšléch* atd., podle tvarů præs. 1. sg. já *myšlí* atp., které podle výkladu v § 7 toho času ještě dosti byly známy.

b) Podobně jest v slovesné třídě V. 2, vz. *tesati*, impf. stsl *tešaachъ*, *tešaaše* . . ., a podle toho mělo by býti české tešiech, tešieše . .; ale jest te*sách*, te*sáše* atd., t. j. imperfektum utvořené z kmene infinitivního *tesa-*, jako v srbchorv. a srbštině lužické. Se stsl. tešaachъ shoduje se ojedinělé impf. sopciech, parný dým z nich (býkův) ſopcieſſe Troj. 26ᵇ, inf. *soptati*, a je to tedy zase tvar na pohled starožitný; ale naprostý nedostatek příkladů takových v době starší svědčí opět, jako v odstavci předešlém, že to je novotvar: bylo præs. ne*s*u, ne*s*eš impf. ne*s*iech . ., utvořeno tedy, když impf. bylo v úpadku, také podle præs. sopci, sopceš impf. sop*c*iech, místo obecně užívaného sop*tách*.

c) Rovněž tak liší se od sebe impf. slovesné třídy V. 3, vz. *bráti:* stsl. *berêachъ* a shodné s tím hluž. i dluž. *bjerjech* Mucke 547, a naproti tomu č. *brách* a srbch. *brah* atd. Se

stsl. *beréachъ* shoduje se opět ojedinělé stč. *beřiech:* když Ježíš Kristus ſyc berzyeſſye i v duom mateře své jdieše MZ. 34[b]; o tom v. § 182.

d) Konečně je stejný rozdíl a stejný výklad při impf. stsl. *kupujaachъ* a stč. *kupovách*. Tvar *-ujaachъ*, *-ujachъ* Mikl. III[2] 93 a 125 vyskytuje se jen v stsl.

e) V dobách historických české imperfektum dále upadá, a za tohoto úpadku vznikají další novotvary odchylné od starého pravidla a ustrojené mechanickou analogií.

K inf. *dělati* part. *dělal* bylo impf. pravidelné *dělách*, *-áše* . ., k inf. *trpěti* part. *trpěl* taktéž impf. pravidelné *trpiech*, *-ieše* atd., v případech velice hojných; v případech těch zdá se imperfektum utvořeno tím, že za koncovku inf. *-ati*, *-ěti* a part. *-al*, *-ěl* je položena koncovka *-ách*, *-áše* . . a *-iech*, *-ieše* . .; toto zdánlivé pravidlo vedlo k tvarům správným, když se praktikovalo v těch třídách slovesných, se kterých bylo sňato; ale bylo praktikováno mechanicky také jinde, a tu vedlo k tvarům ovšem nesprávným. Srov. Listy filol. 1879, 232 sl. Na př.: ke *-ěnu* inf. *-ěieti* bylo impf. náležité *-ěniech*, *-ěnieše*, ale podle inf. *-ěieti* zúž. *-ěíti* utvořeno impf. mechanické *-ěích:* drzywe nez ſwyet ſye poczyſe az (ty, Marie) ſwe dyelo wydyſe Lvov. 9[a]; ke *stanu* inf. *státi* bylo náležité *staniech*, a podle inf. *státi* a part. *stal* utvořeno mechanické *stách:* když wſtaſſye s modlitby EvOl. 258[a], bíše modlitba silná tak, že nezoſtaſſye síla při ňem t. 125[b]; v II. tř. bylo k præs. *-nu* inf. *núti* part. *-(nu)l* a impf. náležité *-niech*, a za to pak mechanické *-núch*: kdy horkem prahnuſſye EvOl. 27[b], (balšám) plynuſſe Troj. 153[b] (taktéž v 1. vyd. Troj.; v rkp. Strahovském z r. 1437 je za to korrekturou plyny[e]ſſe, ale korrektura provedena písmem bledším, tak že bývalé plynuſſe zřetelno zůstalo; v rkp. ČMus. z r. 1468 plynyeſſe), (král) rukú pokynúše DalJ. 95 (v. 24, z vyd. Ješinova); srov. dluž. impf. 1. sg. šěg*nuch*, 2. 3. šěg*nušo* (tęg-) m. a v. šěg*njech*, šěg*nješo* atp. Mucke 547; ke *jdu* bylo impf. *jdiech*, a Blahoslav uvodí *jíše* = abibat, discedebat, utvořené patrně podle inf. *jíti* a prý archaismus, jehož se jest vystříhati Blah. 176; — k *dáti* pak a *vzieti* præs. *vezmu* bylo impf. *dadiech* a *vezmiech*, a Philomates 1533 uvodí *dách* a *vzách*, utvořené patrně podle part. *dal* a *vzal*, a zavrhuje ty tvary, nikoli pro nesprávnost, ale jako prý zbytky z „té velké češtiny"; — tvary *jíše* a *dách*, *vzách* nejsou odjinud doloženy, jsou to bezpochyby novotvary, které uvedení theoretikové sami si ustrojili, ovšem vedeni týmž pravidlem mechanickým, o kterém zde je řeč; — z doby nové je tvar takový v básni, kde čtou se prý tajné runy staročeské: předsudkóv vláda vítězná, jejíž ruka spiáše všecky stavy do pút tuhých (Koubek, Sebr. spisy II, 9); tu je *spiáše* patrně podle part. nč. *spial*, jako *děláše* podle *dělal* atd.

Poznam. V Troj. psáno otdaſſe 106[a] a v Otc. vzdaſſie 120[a]; ale to nejsou imperfekta sem patřící, nýbrž omyly; mají tu býti participia *otdavše, vzdavše.*

O příslušné tvary jiné opírají se dále imperfekta novotvará: *dajiech* zúž. daj*ích*, místo *dadiech* a podle præs. 3. pl. *dají* (m. *dadí*), impt. *daj:* jenž nedagyſſie hřiešným vzhuoru Otc. 45[b]; *zdajiech* sě videbar, vedle obyčejného *zdiech* a *zdách* a podle novotvarého præs. 3. pl. *zdají:* (ona) dosti blízko ſye zdagieſſe Kruml. 358[b], (ona) všěch věcí hbitieyſſie ſie zdagieſſe tamt.; *mnějiech* zúž. mnějích, místo *mniech* a podle novotvarého præs. 3. pl. *mnějí* part. *mnějíc-* atd.; on mnyegieſſe Mill. 15[a], když mnyegyſſye ROlB. 94[b], všichni mniegychu putabant GestM. 43 (40); a podobně *chtějiech* zúž. chtějích, místo *chtiech* a podle impt. *chtěj* a novotvarého præs. 3. pl. *chtějí*, part. *chtějíc-* (adj. *chtějící*): muž svatý nechtiegiſſe OpMus. 18[a]; *púščějiech*, o tom viz zde doleji v č. 3.

2. V 2. a 3. os. du. jsou vedle sebe koncovky *-šta* a *-sta*, a v 2. os. plur. *-šte* a *-ste*; o tom viz doleji v § 27.

3. Podle koncovky je typus imperfekta v stsl. trojí:

a) -êachъ, ve vzorech I. 1. *vedêachъ*, 2. *nesêachъ*, 3. *grebêachъ*, 5. *pьnêachъ*, 6. *tьrêachъ*, II. *minêachъ*, III. 1. *umêachъ*, 2. *trъpêachъ*, V. 3. *berêachъ*;

b) -(j)aachъ t. j. s předcházející souhláskou palatalní ve vzorech I. 4. *pečaachъ*, 7. *kryjaachъ*, III. 1. *slušaachъ*, 2. *slyšaachъ*, IV. *prošaachъ*, V. 1[b]. *saždaachъ*, 2. *tešaachъ*, 4. *lajaachъ*, VI. *kupujaachъ*; a

c) -aachъ s předcházející souhláskou tvrdou ve vzoru V. 1[a] *dêlaachъ.*

Tytéž pak typy jeví se také v impf. českém, a většinou stejné ve stejných vzorech: Totiž:

a) -iech ze staršího *-êách* za stsl. *-êachъ*, ve vz. I. 1. *vediech*, 2. *nesiech*, 3. *hřebiech*, 5. *pniech*, 6. *třiech*, II. *miniech*, *tiskniech*, III. 1. *umiech*, 2. *trpiech*;

b) -(j)iech ze staršího *-(j)ách* za stsl. *-(j)aachъ*, ve vz. I. 4. *pečiech*, 7. *kryjiech*, III. 1. *slušiech*, 2. *slyšiech*, V. 1[b] *sáziech*, 4. *lajiech*;

c) -ách ve vz. V. 1[a] *dělách.*

Rozdíl mezi stsl. a češtinou je tu ve vzorech: IV. stsl. *prošaachъ* a č. *prosiech*, V. 2. stsl. *tešaachъ* a č. *tesách*, V. 3. stsl. *berêachъ* a č. *brách*, a VI. stsl. *kupujaachъ* a č. *kupovách*; vyvinul se analogickým novotvořením v češtině, jak vyloženo v č. 1. paragrafu tohoto.

Krom toho je však ještě rozdíl ten, že v češtině vedle tvarů kratších III. 1. *umiech* a V. 1. *dělách*, souhlasných se stsl. *umêachъ* a *dêlaachъ*, jsou ještě také tvary delší

umějiech a *dělajiech*. V stsl. jich není, zněly by tu *umêjaachъ* a *dělajaachъ*; ale jsou tu imperfekta týmže způsobem tvořená *kupujaachъ*, *kryjaachъ*, *tešaachъ* atp. Oboje opírají se o præs. a zejména o jeho kmen *-(j)e*, jenž tu je zdloužen v *-(j)a:* impf. č. *umějiech* = **umêja-achъ* z præs. *umêje-*, jako *kryjiech* = **kryja-achъ* z *kryje-* atd.

Na pohled zdá se, jakoby i tvary delší *umějiech*, *dělajiech* i kratší *umiech*, *dělách* byly původu stejného, oboje totiž z **umêjachъ*, **dělajachъ*, reflektovaného v stsl. *umêachъ*, *dělaachъ*, a jakoby kratší byly vznikly stažením, kdežto v delších stažení neprovedeno. Ale proti tomu jest namítnouti: proč tu a v témže tvaru někdy stahováno a někdy nestahováno? a zvláště, proč je volno nestahovati jenom zde a ne také ve stejných případech jinde? proč je za stsl. *umêachъ* a *vedêachъ*, tedy za stejný typus *-êachъ*, v češtině *umiech* a také *umějiech*, a naproti tomu jenom *vediech* a nikdy *vedějiech?* Atd. Hledě k tomu ke všemu mám za to, že v případech zde vytčených máme tvary ne změnou hláskovou, ale původem rozdílné. Doklady tvarů delších jsou staré a dosti hojné; ale připomenouti k nim jest, že v tř. V. 1. jsou známy příklady jenom pro vz. *dělati*, nikoli též pro vz. *sázeti* (mimo jediný příklad až ze stol. XV: měšťáci to město opuſſcziegiechu Lvov. 92[a], který je bezpochyby novotvar). Ještě buď dodáno, že tvar stejný v č. *umějiech* je dluž. impf. *humjejach* Mucke 570.

4. Imperfektum končí se po souhláskách tvrdých *-ách*, *-áše* atd., po měkkých *-iech*, *-ieše* atd. Podle výkladů zde předcházejících a podle impf. stpol. mołwiach, mołwiasze, wychadzasze atd. Kal. 461 sl., dluž. bijach bijašo, huméjach huméjašo, chwalach chwalašo atp. a hluž. bijach biješe, chwalach chwaleše atd. předpokládáme také v češtině koncovku původní *-ách*, *-áše* atd. i při souhláskách měkkých, z níž se stalo *-iech*, *-ieše* přehláskou. Přehláska *-ie-* měla by tu ovšem býti jenom v těch tvarech, kde také slabika následující jí žádá, t. j. jen v 2. a 3. sg. a 2. pl., a mělo by tedy býti na př. v sg. pečách, -*ie*še, -*ie*še, v du. pečáchova, -ásta, -ásta, v pl. pečáchom, -*ie*ste, -áchu, a rovněž tak sázách -*ie*še, umějách -*ie*še atd.; ale žádané -ách atd. se nevyskytuje, je za ně vždycky *-ie-*: peč*ie*ch, sáz*ie*ch, umě*ji*ech atd. K tomu přispěla zajisté analogie: podle peč*ie*še je také peč*ie*ch atd., srov. I. str. 100. Ale možná že tu byla příčina ještě jiná, kterou by se také hluž. nje*se*ch nje*se*še atp. vysvětlovalo: mohlo totiž v jistých případech z původního *-ēsom* bývati *-êchъ*, bez hiatového *j-* anebo s *j-* teprve po změně *ē-* v *ê-* přibylým, srov. I. str. 95 sl., a tedy 1. sg. *nesê-êchъ nebo **nesê-jêchъ* atd. a z toho pravidelné stč. nes*ie*ch atd.

5. Že stč. -*ie*ch, -*ie*še..., -ách, -áše... bylo d l o u h é, svědčí zúžením z -*ie*ch, -*ie*še atd. vzniklé -*í*ch, -*í*še atd., o kterém

v čísle násl. je řeč, a krom toho také doklady, v nichž délka v písmě starém naznačena: p'kazowáſſe BiblB. Mark. 7, 36, peczowaaſſe Štít. ř. 163ª, chtíeſſe BiblB. 7, 24, myegíeſſe t. 7, 25, proſíeſſe t. 7, 26, mlczijeſſe Štít. ř. 131ᵇ, prawijeſſe t. 14, ſlyſſijeſta t. 76ᵇ, prawijeſta t. 72ª, diwijeſta sě t. 76ᵇ, bíeſſta BiblB. Mark. 9, 4, mnijechom Štít. ř. 70ª. ſedijechom t. 239ª, zehraachu t. 114ᵇ, ohlaſſowáchu BiblB. Mark. 7, 36, myegíechu t. 7, 37, ſlyſſijechu Štít. ř. 76ª, prawijechu t. 76ᵇ, sě nadiegijechu t. 121ª atd. V poſſpielewaſſee OtcA. 10ª je psána dlouze také koncovka *-še*, nesprávně.

6. Z *-iech*, *-ieše*.. je dále jednak ztrátou jotace *-éch*, *-éše* atd., srov. I. str. 202 sl., na př. mozeſye t. j. možéše AlxV. 164, lezeſye t. 1177, gmyegeſye t. 355 a j., (lotr) proſeſſe Hod. 49ª, (Ježíš) ſe blyzeſſye EvTřeb. Luk. 19, 41, pověst po všem království byezzeſſie GestBř. 2ᵇ, weďeſſe Troj. 115ª, proſechu EvTřeb. Mat. 7, 32 atd., a podle I. str. 196 ovšem pravidelně *-léch*, *-léše* atd., diábel bydleeſſe Pass. 457, ješto sě weſſeleechu Pror. 17ª atd.; — jednak je zúžením *-ích*, *-íše* atd., srov. I. str. 190 sl., na př. král myſye ženu AlxV. 71, když budyſſye cum factus esset EvVíd. Luk. 2, 24, tluczyſſye t. 18, 13, leziſſe EvOl. 47ᵇ, ovčička kleknyſſe t. 58ᵇ, zbudyſſe ſie . . . žádostí ſe pohnyſſe zplamenyſſe a zazziſſe ſe t. 57ᵇ, Darius gezdijſſe Alxp. 54, tečiſſe t. 118, nemožyſſe t. 95, blaznijſſe Troj. 233ª, neſyſſe t. 107ª, feczíſſe t. 122ᵇ, žena ſediſſe GestM. 73 (56), drak leziſſe t. 75 (57), nechtiſſe t. 150 (110), učinil biſſe t. 132 (95), obě (Eva a Maria) biſſta naze od všeho hříchu t. 120 (83, v GestBř. byeſſta naze), větrové dmychu EvOl. 60ª, tepijchu Alxp. 88, mniegijchu t. 95, (stráže) okolo města lezichu t. j. ležíchu GestM. 140 (106) atd.

7. V os. 2. 3. sg. místo *-še* bývá *-š'*, odsutím. Příkladů toho je známo jenom několik pro impf. *bieš'*: bies tu také ober jeden AlxB. 4, 30 (verš 8 slab.), jèž (masti) bies připravila k tomu Hrad. 29ª (též), jenž byeſſ kniežě z Kappadocie JišBrn. 18 (též), kdy byes Ježúš v pátém létě DětJež. 6ª (též) atd., a jeden pro impf. *jmieš'*: (Maria Magd.) již gmies bolestí přěmnoho Hrad. 30ª (verš 8 slab.) Srov. I. str. 152 a dole impf. *býti*.

8. Samohláska *-o-* v du. 1. vediechově, -chova a pl. 1. vediechome, -chomy atp. bývá druhdy vynechána, na př. miegychme Otc. 341ª atp.; srov. totéž v aor. § 24 č. 6.

9. V textech staropísmých bývá nesnadno rozeznati impf. a aor. v těch tvarech, které jen kvantitou se liší, poněvadž tu kvantita nebývá znamenána; na př. psané: (oba synové) česky málo vmyeſta DalC. 70 může se bráti za impf. *umiešta* (v DalJ. je na témž místě z rkp. Z *umějiešta*), i za aor. *uměsta*, a rovněž tak může psané dyelach býti impf. *dělách* i aor. *dělach* atd.

V nesnázi takové nabýváme poučení někdy ze smyslu a souvislosti, v překladech (z lat.) pak z originalu.

10. Imperfektum časem zaniká, spolu s aoristem; o tom viz doleji § 28.

Koncovky aoristu a imperfekta

2. a 3. os. du. *-sta* a *-šta* a 2. plur. *-ste* a *-šte*.

27. Koncovka 2. a 3. os. du. imf. a aor. je *-sta*, a 2. os. plur. *-ste*; a vedle toho bývá také *-šta* a *-šte*. V písmě starém ovšem mnohdy se nerozeznává *-st-* a *-št-*; ale v některých textech rozeznává se to přece a někdy podává rým jisté svědectví, a z dokladů takových vysvítá bezpečně, že vedle *-st-* bývalo tu skutečně také *-št-*. Doklady takové zde následují:

du. 2. 3. *-sta*: kdež Kajfáš a Annáš bieſta Hrad. 82ᵃ (rým: města); ſlyſſijeſta Štít. ř. 75ᵇ (-šta bylo by zde psáno -ſſta); počesta prositi Hlah. Tob. 12, 5 (písmem hlah.); — *-šta*: byſta Jid. 53, zzliubiſta t. 54 (-sta bylo by zde psáno -zzta nebo -zta); (ona dva) tu zmyrt wzieſſta AlxB. 3, 29; nemiegyeſſta Pass. 323, powiedyeſſta t. 337, wnydeſſta t. 411; abyſſta ſiedla Krist. 81ᵃ; dašta Hlah. vid. 2ᵇ (písmem hlah.); když přigideſta ŠtítOp. 351, modliſta se t. 352, ſgideſta se tamt.; abišta Hlah. Tob. 7, 9, ostrziehašta t. Est. 2, 21, ruce kapašta mirrú t. Cant. 5, 5, (dvě) křídle ztahovašta sie t. 3. Par. 3, 11, (dva cherubiny) przikrivašta t. 2. Par. 5, 8, (dva králové) sedešta t. 3. Par. 18, 9, (Tobiáš a anděl) jidešta t. Tob. 5, 22 a j.; dvě ženě Lamechově ſlowieſta Ada a Sella Kruml. 47ᵇ; (dva lvové) nakloniſſta ſye y pogideſſta OtcB. 252ᵃ a j.; dva čápy hnyezdyeſſta.. a ſye kupaſſta GestBř. 6ᵇ, byeſſta dva bratry t. 25ᵃ, weceſſta oba t. 34ᵃ a j.; brašta se Baw. 102; znagieſſta Troj. 130ᵇ, bogowaſſta tamt., hnaſſta t. 131ᵇ, zbodeſſta tamt., poczeſſta t. 133ᵃ a j. (v Troj. skoro vždycky -ſſta, t. j. -šta);

plur. 2. *-ste*: příkladů pro 2. os. pl. je vůbec málo, a dokladu zřetelného a bezpečného pro koncovku *-ste* nemám; ale není pochybnosti, že bývala; — *-šte*; byſſte ApŠ. 137; abyſſte Pass. 417; ješto prawieſte ŠtítOp. 301; bište Hlah. Nehem. 1, 9, abište srozuměli t. Est. 16, 10, abište nepadli t. Sir. 2, 7; plakaſſte Ol. Deut. 1, 45, poſpiechaſſte t. Deut. 1, 41 a j.; abyſſte GestBř. 45ᵃ a j.; abyſſte se ptali Ben. 4. Reg. 1, 3, abyſſte milovali t. Jos. 22, 5 a j.; byſſte mohli Alxp. 104, byſſte se vzdali t. 137, nemohli byſſte t. 104 a j.; abyſſte Háj. 392ᵃ a j.; abyšte mne jímali Blah. 204 (v rkp. bezpochyby abyſſte); abyſſte nepřisahali Br. NZák. 14ᵃ, abyſſte viděli t. Br. Jsa. 42, 18 a j.; byſſte Nudož. 56ᵃ a j.; byſſte byli Drach. 84; abyſſte dali KolEE. 306ᵇ (1661); ſſli byſſte Dolež. 86; abyſſte Nitsch 107, t. 142, t. 144 atd.; poradište, vypudište DalJ. 55 podle

rkp. P., potázašte t. podle rkp. Cer., vyvržešte t. podle rkp. Ff, vzešte t. podle rkp. L a Ff; koncovka *-šte* držela se v *byšte* do XVIII stol., nynější by*ste* je novotvar z by-*(j)ste*, srov. I. str. 482 a dole § —.

Jde o výklad rozdílného *-sta*, *-ste* a *-šta*, *-šte*. V češtině měnívá se *st* v v *št*, srov. stsl. lastovica č. wlaſſtowice Br. Jer. 8, 7 a ob. lašťovka, apoštol z apostolus atp. Náchylnost k této změně přispívala bezpochyby k tomu, aby také *-šta*, *-šte* v aor. a impf. se ujímalo a šířilo místo *-sta*, *-ste*, ale k výkladu změny ve *-šta*, *-šte*, jak jsem jej podával v I. str. 482, přece nestačí. Neboť je tu *-šta*, *-šte* již v textech českých nejstarších, kdežto příklady jako vlaštovice atp. teprve později se vyskytují: wlaztovice MVerb., wlaſſtowicze NRada 1651 atd.; je dále *-šta*, *-šte* v textech starých velice rozšířeno, na př. v Hlah. je vedle jediného počes*ta* pravidlem *-šta*, *-šte*, kdežto změna hlásková *st-št* jen sporadicky se vyskytuje; je *-šta*, *-šte* jen v koncovkách aor. a impf., a nikdy v præs. *sta*, *ste* (m. *jsta*, *jste*); je také v aor. a impf. hluž. 2. 3. du. *-štaj* n. *-štej*, 2. pl. *-šće*, a dluž. 2. 3. du. *-štej*, 2. pl. *-šćo* Mucke 536 a j.; a bývají v severoruských památkách XIII a XIV stol. impf. (nikoli též aor.) vedle koncovek stejných jako v stsl. *-sta*, *-ste* a *-šeta*, *-šete* také ještě *-šta*, -šte n. *-šьta*, *-šьte*: idjašta, idjašьta, stojašte, stojašьte atp. Sobol. Lekc. 115 a 210. Vzhledem k tomu ke všemu nelze trvám jinak než přijmouti výklad tento: byly v impf. psl. koncovky *-šeta*, *-šete*; dochovány jsou do doby historické v stsl. a strušt.; v strušt. oslabily se časem v *-šьta*, *-šьte* a dále ve *-šta*, *-šte*; a tak vzniklo beze vší pochyby také *-št-* v koncovkách stč. a luž.-srb.; z impf. pak přejaly se tyto koncovky také do aor., jako naopak koncovky aoristové *-sta*, *-ste* vnikaly do impf.

Aorist a imperfektum vyhynuly.

28. V nové češtině aoristu a imperfekta, præterit jednoduchých již není, zanikla během času.

O tom, jak toto zanikání postupovalo, máme především svědectví v starých textech. M. Opatrný (r. 1881) a V. Ertl (r. 1897) ohledali v té příčině texty Alx. a DalC., a V. Ertl nalezl zejména toto: 1. V Alx. je præterit jednoduchých 1047 a opsaných 432 (v tom i perifrase jako *byl jsem nesa* atp.), tedy poměrně 71% a 29%; poměr není ve všech zlomcích Alx. stejný, a jsou to extremy: v AlxVíd. je præterit jednoduchých 36 a opsaných 5, nebo-li 88% a 12%, v AlxBM. naproti tomu jednoduchých 39 a opsaných 71, nebo-li 35% a 65%; v souhlasných částech zlomků AlxH. a AlxV. je 100 præterit, v nich pak 86 shodných a 14 neshodných, a v mladším AlxV. jest o 8 præterit jednoduchých více nežli v starším AlxH. V DalC. pak

je præterit prostých 2276 a opsaných 320, nebo-li 88% a 12%. 2. Stejný celkem poměr vidí se, když se hledí k slovesům jednotlivým; ale při některých je præteritum minulé proti opsanému v převaze mnohem větší, než jaká tato převaha v textě příslušném vůbec jest. Na př. sloveso *jěti* (prosté i složené) má v Dal. pro præteritum jednoduché dokladů 56 a naproti tomu pro opsané jenom 2; a podobně *jíti* v Dal. 239 jedn. proti 13 ops.; *čieti*, *čnu* v Alx. 18 proti 1, v Dal. 68 proti 1; *jieti*, *jmu* v Dal. 163 proti 1; *státi*, *stoju* v Alx. 23 proti 4, v Dal. 24 proti θ; *zřieti* v Alx. 12 proti 1, v Dal. 25 proti θ; *mluviti* v Dal. 25 proti 2; *kázati* v Alx. 42 proti 2, v Dal. 79 proti 9; *vecěti* v Alx. 10 proti θ, v Dal. 38 proti θ. 3. Hledíc pak jednotlivým osobám nalézá se v 1. sg. v Alx. pro præteritum jednoduché dokladů 10 proti 15 dokladům præterita opsaného, a v Dal. 5 proti 21; v 2. sg. v Alx. θ proti 15, v Dal. θ proti 18; v 1. du. v Alx. θ proti 2 (v Dal. není příkladu); v 3. du. v Alx. 11 proti 3, v Dal. 50 proti 9; v 1. pl. v Alx. θ proti 1, v Dal. taktéž; v 2. pl. v Alx. θ proti 4, v Dal. θ proti 6; pro 2. du. není v Alx. a Dal. příkladu; a v přehojných dokladech 3. sg. a 3. pl. je v Alx. i Dal. præterit jednoduchých asi 4krát tolik co opsaných (ve vydání v DalJ., v němž spojeno textů rukopisných několik, je podle Opatrného præteritum jednoduché 3. sg. 1878krát, 3. du. 58krát a 3. pl. 920krát, a naproti tomu v osobách ostatních jen 10krát, totiž v 1. sg. 7krát a v 2. pl. 3krát). Z podrobného tohoto ohledání vyplývá: *a)* præterita jednoduchá zanikají ovšem s postupem času, ale krom toho také subjektivní záliba a umění spisovatelův k tomu přispívá, že tvarů těch je ve stejné době tu více, tu méně; a *b)* præterita jednoduchá drží se déle v těch případech, které se častěji vyskytují a tím v usu praktickém více jsou zakořeněny, než jiné; tedy častěji v osobách třetích než v prvních a druhých, a častěji při slovesích nahoře vytčených a v praxi hojně užívaných než při jiných; usus zužuje vládu præterit jednoduchých tím, že je omezuje víc a více na slovesa jenom některá a na osoby třetí. Totéž potvrzují také texty jiné. Hus ve svých spisích má præterita jednoduchá skoro jen v citatech biblických; jinde velice zřídka, a i tu to bývá nějakou reminiscencí z bible nebo skládání nějakého staršího, srov. K. Novák v programu akad. gymn. 1894 str. 28—34. Totéž platí v celku o Chelč. V kron. Troj. z r. 1441 jsou præterita obojí, jednoduchá i opsaná, ale obmezení vidí se v tom, že nikdy není imperfektum slovesa perfektivního, t. j. jeden důležitý syntaktický druh imperfekta již není znám. V GestBř. r. 1443 bývá mnohdy perifrase, kde GestMus. z r. 1473 má tvar jednoduchý, na př. v Bř. 37[b] zzehlo, 114[a] učinil geſt, 115[a] myel jíti, 129[a] bylo napsánie, a v Mus. na stejných místech je za to zziſſe, učinil biſſe, miegyſſe jíti, biſſe napsánie. V Mill. a Comest. jsou opět præterita jedno-

duchá i opsaná. V Kab. ok. r. 1500 jsou pravidlem præterita opsaná, a taktéž u Lobk. z r. 1515 a ve VšehK. z téhož roku. V kronice Háj. 1541 jest vedle pravidelných perifrasí jen velmi zřídka některý aorist, přejatý bezpochyby ze staršího pramene: Sſtyr wſede na výborný kuoň 52[b], Libuše budúcí věci popſa 9[b]. V Bech. v 2. pol. XVI je præteritum jednoduché ještě dosti často. Ale to jsou již jen archaismy, a i ty tou dobou již přestávají.

Další svědectví o hynutí a vyhynutí jednoduchých præterit podávají staří theoretikové a upravovatelé textův. Korrektoři bible Benátské 1506 vymýtili z textu *bieše* a *biechu*, začež je kárá Roh Domažlický v předmluvě k NZák. bratra Lukáše, vydanému v Bolesl. 1525, neboť prý *bieše* jest = erat a *byl* = fuit; bratr Lukáš v dotčeném NZák. 1525 vytiskované *bíše* opět uvedl Blah. 177. V Grammatice 1533 Beneš Optat a Petr Gzel vytýkají slova „z té vetché češtiny“ prý „hrubá, jimiž se mnozí bez potřeby zaneprazňují tak v mluvení jako v psaní“, mezi nimi zejména také aorist a imperfektum, a Václ. Philomates v Etymologii při téže mluvnici píše, že „ten nebohý bijſſe, obojího jsa pohlaví a rozličných stavův, divné věci půſobijſſe“. Blahoslav 1571 Philomatesovi odporuje: *bieše* prý do nedávna se psalo i mluvilo Blah. 57, jest tvarem temporis præteriti imperfecti t. 107, dobře se hodí pro rozdíl od perfekta t. 57, a nesluší se zavrhovati všecko staré t. 101—103; ale ujímá se tu právě jen imperfekta *bíše* a na jiném místě sám zavrhuje tvary *patřích*, *patříše*, *odjidech* t. 176, ano i *rece*, jež prý je = dí tamt. Vydavatel postilly Husovy r. 1563 mění *stáchu*, *bíchu*, *mluríchu* ve *stáli*, *byli*, *mluvili* atd., Tomsa Veränderung der čech. Sprache 1804, 41.

A konečně jsou svědectvím o úpadku aoristu a imperfekta příklady, ve kterých je patrno, že tvarům těmto již nerozuměno. V Comest. 240[a] psáno: tu kdež bieſſe Jan krztieſſe prwe, t. j. *bieše křtieše*, = lat. doslovně *erat baptizabat*; výraz takový, perifrase obsahující dvě verba finita, není možný; původce jeho mohl jej napsati jenom v domnění, že *křtieše* je nějaké participium jako *křtil*, tedy *bieše křtieše* = *bieše křtil*; ale právě toto domnění je svědectvím, že pisatel Comest. tvaru *křtieše* nerozuměl, že jej nesprávně pokládal za participium, že tedy správné povědomí o imperfektu bylo v tomto případě již zaniklo a vůbec že bylo v úpadku. Totéž svědectví obsahují příklady: byeſſye Gezyſſ chtyeſſe diábla vypuditi EvVíd. Luk. 11, 14 a Bieſſe J(ežíš) chtyeſſe vyhnati běsa EvSeitst. tamt. erat ejiciens, rzkaw (sic) to zawola geſt EvTřeb. Mat. 13, 8 (geſt připsáno později), není nepilné, jímž s' nás tuto napomenul, ale geſſtos bieſſe tam řekl dřieve ŠtítBud. 173 (*-s* v geſſtos připsáno později, ale písmem stejným jako je v ostatním textě, tedy v XV stol.)

A totéž dále vyplývá z příkladu DalJeš. 41: když byl kněz Oldřich lovieše, kdež je zase nemožná perifrase *byl (jest) lovieše*. V příkladech Maud. 87[a]: biechu se k nám przitowarziſſta dva bratřie, a Troj. 157[a]: když dva měsiece biechu minuſſta, jsou opět nemožné perifrase *biechu přitovařišta* a *biechu minušta*; jejich původcové mohli je napsati jenom v domnění, že *přitovařišta* a *minušta* jsou participia jakási jako *přitovařišila* a *minula*, a v tom domnění je zase svědectví, že původcové těchto perifrasí aoristům *přitovařišta* a *minušta* již dobře nerozuměli, že tedy správné povědomí o aoristu bylo tou dobou již pokleslo. Stejné svědectví vyplývá dále z příkladu Otc. 144[b]: aby jej (strážce poutníka) wedl a potřebu jemu dadieſſe, kdež je nemožná perifrase *aby dadieše* m. *aby dal* (kondicional) a tedy impf. *dadieše* pokládáno za participium. Analogie k tomu jsou v příkladech stsl. pozdních a dialektických (rusk.): bêchъ napisachъ Mikl. IV, 789, okrastavêchъ bychъ tamt., ašče by umêchъ tamt., a dále v příkladech: azъ (os. 1.) tu stojaše (os. 3.) tamt. 763, onъ (os. 3.) poklonichъ sja (os. 1.) tamt., strusk. bê vzloži Kolosov Očerk istorii 159, to nebyli orli slêtêšasja Buslajev Opyt istor. gramm. II (1858) 147 (z Mamajova poboiščе), my obrêtochъ Sobol. Lekc. 210 (XVI stol.), my otvratiša t. 211 (z r. 1644) atp.: také tu podává se vysvětlení jen tím, že tvarům aor. a impf. již se nerozumí a že se berou za nějaké participium. A sice bylo ve všech těchto a podobných příkladech zajisté domnění, že aor. a impf. jsou participia stejnoplatná s part. *-l*. K tomu domnění vedl vývoj a usus jazyka: říkalo se: (on) *křtieše*, a vedle toho ve stejné platnosti: (on jest) *křtil*; říkalo se: (ona dva) *minušta* a vedle toho ve stejné platnosti: (ona dva) *minula* atd.; bylo tedy v praxi *křtieše* = *křtil*, *minušta* = *minula* atd., a z této stejnoplatnosti praktické vyvinulo se domnění theoretické, že aor. a impf. jsou vůbec stejné s part. *-l* a že mohou bývati na místě tohoto. Tím vysvětluje se také chyba (není-li to omyl pisecký): poslas d(u)cha tvého misisti Hlah. Judith 16, 17; aor. 3. sg. *posla* byl = poslal (misit), bral se za stejný s tímto participiem, a proto utvořena i 2. sg. *poslas*.

Ještě v jiném případě máme důkaz, že se jednoduchému præteritu nerozumí. Aorist 3. sg. *vecě* je = dixit. Drží se archaisticky dosud, ale již v XV a taktéž v XVI stol. béře se ve významu nesprávném, v Brig. za plur.: weczie i lidé dělní 78[a], a taktéž v Hád. r. 1539: psi srozuměvše se wece 34[a], vlci opravivše se wece tamt., k nížto wece sestry jiné 41[b], v Koř. pak vzato za præsens: wiece Pilat ait Mat. 27, 67, a taktéž je u Blahoslava = dí Blah. 176.

Úhrnem vyplývá z toho ze všeho, že præterita jednoduchá jsou v češtině na ústupu již v XIII a XIV stol.; potom zanikají

víc a více, zejména v stol. XV; tu jsou texty, ve kterých výrazy jednoduché ještě mají přednost, ale v jiných mají zase převahu nebo výhradně jsou v užívání výrazy perifrastické; v stol. XVI vyskytují se præterita jednoduchá již velmi zřídka, a tu i vymírají; poslední spisovatel, který v těchto archaismech má ještě patrné zalíbení, je pokud vím Bechynka v 2. pol. XVI stol. U Doležala 1746 str. 221 uvedené *bíše*, *díše*, *sta se*, *nalezech* nejsou příklady z jazyka živého, nýbrž reminiscence ze čtení staročeského, a v textech na zač. našeho století se vyskytující *svěřich* Nové básně, vyd. Puchmajer, V. (1814) str. 98, *sliborachu* t., *měch* t. 101, pak *přebírach*, *rytáhnuch*, *patřich*, *riděch* v konceptu listu Hankova 1817, v. ČČMus. 1881, 212, jsou tvary nově a uměle ustrojené a pro chronologii jazyka živého bez významu. Skutečný zbytek z doby staré jest aor. *bych*, přešlý ve význam kondicionalní, v. § (bych kondic.), pak *vece* druhdy dosud se vyskytující, v. § (večěti V. 1[b]); a stopa po bývalém aoristu je v *-ch* ve výrazích dial.: sg. 1. věděłch Suš. 371, litałach Barth. 1, 133 (laš.), žech to nevěděł t. jach niesol Hatt. slc. 147, do peklach se dostala Suš. 22, na jinéhoch čekana Barth. 47 (Chot.), pl. 1. dychmy se slubovali Suš. 497 atp., srov. § 24 č. 6 a § — —.

Klasobraní po rukopisích.

LIII. České písně duchovní o posledním soudu v státní knihovně Mnichovské.

Podává Dr. **Zdeněk V. Tobolka.**

Codex slavic. 15 v státní knihovně Mnichovské obsahuje 9 papírových listů, porouchaných. Listy ty byly nalezeny 25. srpna r. 1876 od V. Meyera, úředníka tamnější knihovny, na desce knihy »Inc. dupl. 901 in 2° Sermones discipuli Spirae 1483.« Celá podstata těchto listů ukazuje na druhou polovici století patnáctého a dle stránkování dá se souditi, že je to část nějakého, nám dnes neznámého kancionálu. [1a = LXXII; 2a = LXXIII; 4a = LXXV (jen polovina, polovina je uříznuta); 5a = LXXVI (totéž); 6a = LXXVII.] List první a třetí jsou valně sešlé; onen je uprostřed protrhaný, tento pak po straně seřezaný. Jinak je písmo dosti pěkné, čitelné a jasné. Kterému klášteru náležel kancionál, jehož úlomky se nám tímto dochovaly, není známo. V. Meyer, aby aspoň částečně na stopu přivedl, poznamenal: »Auf dem Pergamentdrucke, welcher den äussern Einband des Deckels bildete, ist ein Officium für den h. Prokop.« Celý rukopis mnichovský v následujícím se diplomaticky otiskuje.

1a. 22. S tijm meſſkati, že giž nechcze
mužem znáti ſnadn (porušeno) e lehcze
po Znamenijch které dáwá
že den Saudny giž (porušeno) aſtáwá

23. wietle také tijmto cz (porušeno) em
Slowem ſwym a Božſkym hlaſem
zdaliž k tomu wdy (porušeno) wierźij
že den Saudny ge (porušeno) edwerźij

24. Protož aby zly den g (porušeno) cź (porušeno)
nahle w Hržijſſij (porušeno) zaſtijh nás
bdijczy buďme (porušeno) ie (porušeno) rucže
w bázni Bozij (porušeno) i gſucze

25. ohem zgewenych (porušeno) g (porušeno) ienij
w nijchž (porušeno) ho žer (porušeno) unenij
žadny (porušeno) eſuď
h (porušeno) ien (porušeno) a péczi buď

26. Waźme ſobie (porušeno) ey (porušeno) ze
Slowa te (porušeno) žijczy (porušeno) yijcze
podle nij (porušeno) g (porušeno) g (porušeno) ſprawme
ſwéwolnych ſe hrz (porušeno) huw zbawme

27. bychom s tijmto zly (porušeno) Swietem
w den pomſty w pek (porušeno) e prokletém
ne ocztli ſ (porušeno) na wiec (porušeno) y den
czehož n (porušeno) s zbaw (porušeno) yſte, amen.

Giná o Znamenijch poſlednij Sáudny
den přzedchazegijczych Notáu, Miſsa ſunt

1b.

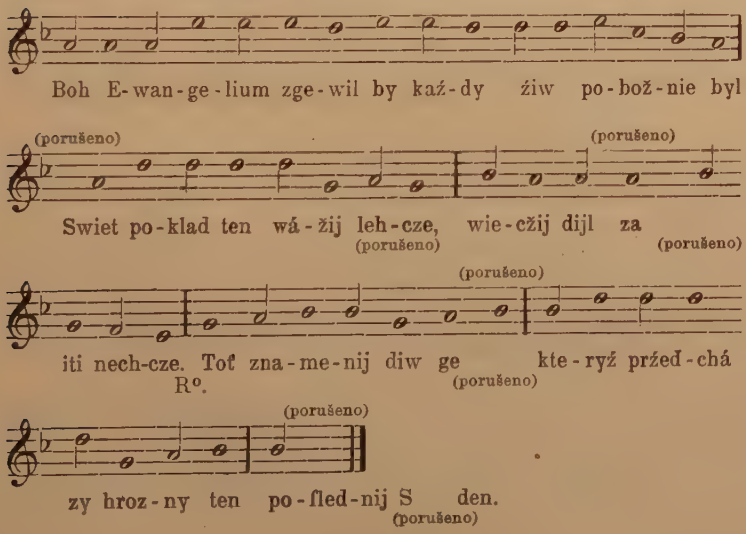

2. Po cžiſtem Vcźenij h (porušeno) nicz (porušeno)
neptá ſe Swiet, nez (porušen) nn (porušeno) em wſjcz
k myſly mu lychw (porušeno), lakomſtwij
pobožnoſt má za bláznowſtwij
R°. Toť znamenij diw (porušeno) eden
kteryž prźedcházy hrozny ten
poſlednij Saudny (porušeno) n

3. Ewangelium w vſte (porušeno) wdy
Žiwot pak w hági (porušeno) éz prawdy

2a. Geſt plny Swiet Pokrytczuw zlych
genž z Boha magij źert a ſmijch R°.
Toť znamenij diw geden

4. Proti Bohu wſſeczko na zpiet
Sſeydyrzſtwij páuhé wede Swiet
wſſe s nátiſkem Chudych Lidij
mnij źe Buh toho newidij R°.
Toť znamenij diw geden

5. Zbožij, Statek a poklady
Swiet zbijra zewſſech ſtran wſſady
Chudy, náuzy, bijdu dérźe
Chleb geho z vſt ſe mu bérźe R°.
Toť znamenij diw geden

6. Na Boha maly pozor geſt
Swiet ſtogij gen o ſláwu cźeſt
Peycha na wrch wzeſſla zrźegma
Leź a podwod hanby nemá R°.
Toť znamenij diw geden.

7. Kde yaká Bratrſká láſka
an Zlodieguw wietcźij cźaſtka
zewſſij wiernoſti giź geſt wen
Swiet chcze Penijze mijti gen R°.
Toť znamenij diw geden

8. Swiet ſobie raditi nedá
na Boha ſe neohlédá
w Oźralſtwij gdáu mladij, ſtaržij
prźijzeň Božſkáu lehcze marźij R°. Toť znamenij

2b. 9. hody w kwaſy cźaſté gijti
wevſſem zlem dny ſwé ſtráwiti
w tom Swiet má ſwe nawykloſti
plny wſſech neſſlechetnoſtij R°.
Toť znamenij diw geden

10. W Swietie zlého geſt tak mnoho
źe ſe Sluncze dieſy toho

nemuź ſe na to dijwati
muſy bleſk ſwug zatmíjwati R°.
Toť znamenij diw geden

11. Mieſycz, Hwiezdy o tom wiedij
ſmutnie na to také hledij
źádagij zbegti w rychloſti
té Swieta neſſlechetnoſti
Toť znamenij diw geden

12. A ačz wſſeczko k tomu mierźij
źe den Sáudny geſt we dwerźij
Wſſak Swiet tomu gen ſe ſmiege
nenij ſe očz ſtarat diege
Toť znamenij diw geden

13. Protož pržijgď Kryſte, Neb ſe giź
ſtegſká neſti té Zemi tijź
tak mnoho pekelné Ržíjſſe
vdieleg gij konecz ſpijſſe

R°. A pogmi nás z Swieta wen
buď miloſtiw když prźijgdeſs w ten
poſlednij Sáudny den.

3a. Píjſeň o Dni Saudném.
(Porušeno) ſwau zwláſſtnj Notu

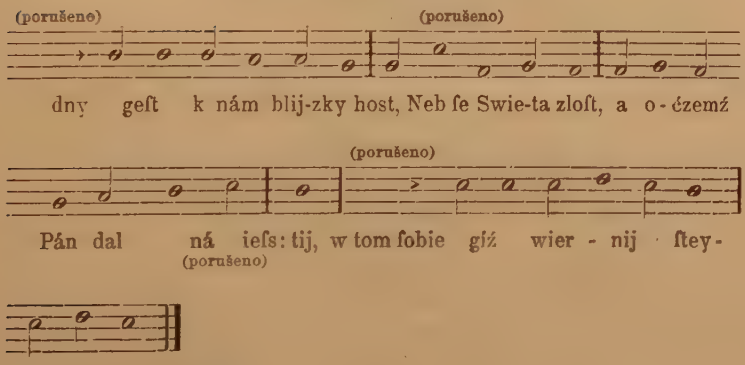

Odſtaupenij hle od Wijry
prwé dláuhy čzas bez mijry
Yakź ſe w tom Apoſſtol prones
ſtalo ſe, a trwa po dnes

3. Diabel to w nes
(Porušeno) ediel dlúho w Chrámie Božijm
(Porušeno) Syn zatraczenij w ſwym Zbožijm

(Porušeno) gſſiw rozkaz ſwug y ſebe
(Porušeno) Boha zhuru do Nebe, hledme ſebe
(Porušeno) ffaleſſnij Proroczy
(Porušeno) roty, ſe wſſij moczy
(Porušeno) ſtawſſe, ſwedli mnohé giž
(Porušeno) ijm ſwym y ſkutkem tyž
o hrozny krźijž

3b. (Porušeno) oniewadž pak Antykryſt nám
ſkrze Slowo Boźij geſt znám
warugme ſe pilnie geho
Vcźenij y dijla zlého

6. Toho wſſeho
w Vmluwu Pánie wſtupme gíź
w nij bdieme a modlme ſe tyź
Neb den Sáudny k nám ſe blijži (porušeno)
hleďme ať nás neobtijźij

7. Hržijch ſwáu (porušeno)
Swiet Blázen ſe w hrzijſſijch množij
ſkazyti chcze prawdu Božij
wſſemu pak czož ſe tak diege
Pán Buh ſe dijwá a ſmiege

8. zlá nadiege
Neb když ſe nadiege źe geſt
vſſel wſſech nebezpeczných cźeſt
budeť mu teprw vtiata
hodná pomſta a odplata

9. wrchowatá
Sluncze, Mieſycz ſe zatmijti
muſy daw Lidu prźedgijti
giź pak prźijgde Pán w ta Léta
a vcźinij wſſemu weta

10. Sáudcze Swieta
Poſſle Tráubau Archandiela
aby zbudil mrtwá Tiela

4a. W tom ſe powalij yako práud
Tiela Lidſká y každy áud

11. prźed geho Sáud
hned dij k Andieluom w ten czas
Nu giź pomſtu z Neprźátel zas
wezmu odplatijm každému
ſwym wiernym, y Swietu zlému

12. Bieda gemu
Shromaźďte mé wywolené
wieržijczy z nowu zrozené

kterźijž w vmluwie mé ſtáli
wiernie yako pewné Skály
13. mne ſe báli.
(Porušeno) yť poſtawij na prawiczy
a bude k nijm takto rźijczy
Poďte, pożehnanij mijle
pożijwegte kratochwijle
14. wiecźne chwíjle
K Zloſynom pak powij tolkyź
poćzet chczy s wámi klaſti giž
Rźecz a Vmluwu máu procź ſta
ruſſili a brali w vſta, velmi zhuſta.
15. (Vymazáno patrné P) otupili gſte pobożnoſt
paſſijcz wſſeliku ſwu wolnoſt
Mlcźel ſem mnieli gſte źe to
przedemnu geſt tegno, ſkryto
16. wſſeť znám y to
4b. Odſtupte giź Zlorźecźenij
w Oheň gemuź koncze nenij
kteryź geſt za hrźijch przźiprawen
Diablom y wám hrozny plamen
17. wiecźnie Amen
(Vymazáno patrné A) tak ti muſegij wzyti
mzdu ſwáu, a do pekla gijti
za hřzijchy a neprawoſti
budáu w mukách a źaloſti
18. na wiečznoſti
Lid ſwug pak od nijch odwede
w Nebeſku radoſt vwede
kdeźto yak ſe Sluncze ſwijtij
budáu ſe wolenij ſtkwijti
19. dobrźe mijti
O Pane ſpomoz nám nynij
ať gſme také hodni gmijni
Sláwu tváu w Nebi wídieti
my zaſlijbené twé Dieti
Tam bydleti.

Giná o Dni Sáudném Yaky.
geſt Krźeſtianuom.
Notau Yako: Wſſemohuczy Stworźitely
Nebe Zemie ſlawny Krali etc.

5a. (Porušeno)

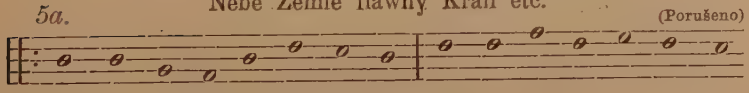

Poſlauchegte Lide nowin
powiediel Kryſtus Hoſpodin

źe chwijly gedináu
Nebe také zemie pomináu

2. A źe prźijgde by Sáudil Swiet
prwé prźed tijm wſſak mnoho Let
źe Sáud ten poſlednij
prźedegdáu ſtraſſliwá znamenij

3. Na Lidech źe bude ſtaroſt
tieźká Létha, práczy walnoſt
nátiſkowé mnozy
gijchž okuſy Lidé vbozy

4. Ewangelium Božij řzecž
že trpieti bude ſtraſt, Mecź
w Czyrkwi že Modlárži
powſtanáu Rotnijczy, Sektérži

5. Na Knijźetſtwij na Králowſtwij
promiena pád, zlého množſtwij
źe prźed tijm dnem prźijgde
z Nebeſkych Tiel mnohy diw wygde

6. Znamenij pak ta acź bijdu
prźineſau Boźijmu Lidu
Wſſak źe gſáu náwieſſtij
k wyſwobozenij z gijch neſſtieſtij

5b. 7. Ržka: Kdyz pugde ten Lidu daw
hleďte pozdwijhnáuti ſwych hlaw
Neb ſe giž w tom cźaſe
prźib (rasura) ijz (rasura) wykáupenij wáſſe

8. Tiežkoſtij wſſech wás giž zbawijm
w Nebi wiecžnie wás oſlawijm
Swietu diablu tudy
naſtáwá ſkáza s geho vdy

9. Krew a waſſe bijdné Tielo
genž wuli ſwáu mijti chtielo
giž muſy prźeſtati
was s pokogem wiecžnie nechati

10. Smrt též pohltij ſe brzy
ſetřze Buh z wás wſſeczky ſlzy
pohanienij bijdu
Segme z wás Krźeſtianſkého Lidu

11. Wám kteřzijž we mne wierźijte
w Smrti me ſe wzdy tieſſijte
z tiežkoſti z ſáuzenij
blijzké geſt giž wyſwobozenij

2. Yako když Sſtiepowé w ſwug czas
(Porušeno). wyrážegij pupencze zas
wijte že odcházy
Zyma, a zas Létho pržicházy

3. Tak také y ta znamenij
(Porušeno) Mráz, Zymu, ſtraſt, pláčz, kwijlenij

6a. Ženáu pryčz wſſe zlé to
prźináſſegij wám wiečzne Léto

14. Protož znagijcz za giſtu wiecz
Sáudny den a Swieta konecz
že pržijgde yakž Swiedčžij
ſám Kryſtus, y Proroczké rzečži

15. S Bezbožnymi w hržijſſijch ſpolkuw
vcházégme, Swieta ſſolkuw
nebezpečžnyť geſt czas
odwrzme pryčž bezpečzliwoſt, kwas

16. Spomijnanijm na Sáud Božij
wzbuďme Srdcze k bázni Božij
gſmeli w protiwenſtwij
ſtugme v wijrže w poſluſſenſtwij

17. Radi buďme tomu z Srdcze
že den Sáudny pržijgde w brzcze
tijſſme ſe mu mijle
Spomijnegme naň každé chwijle

18. Wſſak my tiežkoſt ſwáu zde wijme
w nebezpečženſtwij wiezyme
Diabel, Swiet, Tielo, Krew
čzaſto nás vwodij w Božſky hniew

19. Tomu giž pak bude weta
když Sáud pržijgde toho Swieta
Diabelſkych wſſech paſtij
Vgdeme na konecz wſſech ſtraſtij.

6b. Napomenutij yak ſe Kržeſtiané
ke dni Saudnému ſprawiti magij.

Notau: Ades Pater ſupreme.

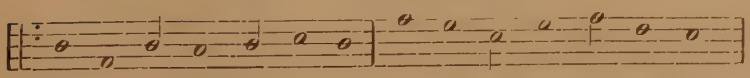

Kdož mi-lu-geſs ſwu Duſſi, na pečzi mij-tiť ſlu-ſſij,

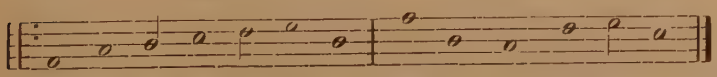

Sáud-ny den kte-ryž tij-ſſe, než-li zwijſs pržij-gde ſpijſſe.

2. Wſſak pržed tijm nežli pržijgde
nebezpečžny czás wygde
w niemž powſtane hržijchuw doſt
w gijdle w pijtij neſkrownoſt

3. (Smyta písmena) akž nynij toho množstwij
zbytek, peycha, lakomſtwij
Protož mijti na péčzi
ſluſſij takowé lečži

4. Napomijná k tomu ſám
Pán prźegijcz dobrého nám
Yakž ſe otom tak ſwiedčžij
w Ewangelitſké ržečži

7a. 9. Wſſeczky wieczy Zemſké
y moczy N (porušeno) eſké
w podſtatie ſwe w ſobie
neſtogij, gdáu w mdlobie
hybagij ſe, hynáu
neb byti pominau

10. Swiet tržeſſtij ſe láme
wſſe zle w hrſti máme
Sylny Samſon Kryſtus
pržijgde dá moczny ſſtus
vderžij w Sláup Swieta
bude po niem weta

11. Tuť vzržij každy áud
ten ſlawny, moczny Sáud
zgewiti ſe má tu
Pán w ſwem Mageſtátu
tu wydá hržmot zwuk hlas
Tráubu, bauržliwy czas

12. Za hrźmij Lermobitij
z bleyſkne hromobitij
Zeyže Nebe Zemi
s Twory, žiwly wſſemi
wſſeczko z ſſijržij zdálij
oheň w truſku ſpálij

13. Mrtwij k tomu zwuku
wſtanau w gednom czuku

7b. Žiwij okamženij
podſtatu ſwu zmienij
czo Enoch (porušeno) ſs
mocz Božſku vhlijdáſs

14. Pán Nebe Zemi zas
wſſiczek Twor hned w ten čzas
Stworžij znowu práwie
vkáže ſe w Sláwie
s Andiely milymi
ſewſſemi Swatymi

15. (Vymyto písmeno) oſlednij zaczne Sáud
pržed niegž wſſeliky áud
muſy ſe ſtawiti
wſſeho ſe ſprawiti
pomſtu wzyt ze zlého
odplatu z dobrého

16. Syn wieczného Otcze
od Kozluw ſwé Owcze
yako Paſtyrž prawy
Beranky ſwy zdrawy
od mijſy a dá ge
do wieczného Ráge.

17. (Vymyto písmeno) rtel wyržkne hrozny
na Lidi bezbožny
háuff diabluw zlych Lidij
do Pekla odklidij

8a. Kdež Cžerw, Oheň, Syra
wieczznie pálij z žijrá

18. Muk wieczných ti dugdáu
do nijch s diably pugdáu
Sprawedlíwy pak Lid
zbawen bude muk bijd
a radoſt ſwu ſložij
wiečznie w twárži Božij

19. (Vymyto písmeno) rotož ten takowy
Spuſob Swieta nowy
když ſe poczne dijti
dobru myſl hleď mijti
Swaty Kržeſtianſky Staw
pozdwijhniete ſwych hlaw

20. Pán w ten den was ſchránij
pro ſwé Smílowánij
dá že biedowánij
waſſe putowánij
wezme cztné ſkonánij
wiečzné požehnánij.

21 (Vymyto písmeno) yranny pak wáſſe
hržijch, ſmrt, Sſatanáſſe
Swazkem pekla ſwijže
Yozue cztné Knijže
z wás ſetrže ſlzy, ſtraſt,
vwede w Régſku wlaſt

8b. 22. W trpieliwoſti gen
cžekegte Adwent ten
ſtogijcze v wijrže
yako Yob w té mijrze
Spaſytel náſs žiw geſt
tieſs wás wdy geho Cžeſt

23. On w poſlednijm čzaſe
Tielo Lidſké na ſe
wzal, na Kržijž ſe doſtal
vmržel, zas zmrtwych wſtal
ſkrz nieg z kwetnete zas
(Porušeno) czo Kwijtek w Yarnij cžas.

24. Boha Spaſytele
w oſlaweném Tiele
očži waſſe ſpatržij
Tenť wás za ſwe Bratržij
pozná, pržijgme k ſwému
diedicztwij wiecžnému.

25. Buďte wſſak wdy proſti
lakomé žadoſti
Kwaſuw, opijgenij
trwégte w modlenij
byſſte Kryſtu Králi
k Sáudu ſecztij ſtáli

26. O yaká Cžeſt dána
bude Audum Pána

9a. Na prawiczy w ten cžas
když k nijm ſe ſtane hlas
Poďte požehnanij
do Nebeſkych Schránij

27. (Vymyto písmeno) pomoz k té czti Pane
hlas ten nechť ſe ſtane
k nám od tebe brzy
ſetrži naſſe ſlzy
buď do Nebe Wudcze
žádoſtiwy Sudcze.

O Znameníjch hniew Božíj a Sáud Poſlednij przedcházegijczych,
Notáu, odegnij, A pak yako o Sybille.

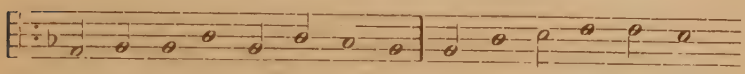

Sſe-mo-huczy Pán Buh mi-ly kdy ko-li chtiel w kteru
(Vymyto písmeno)

(porušeno)

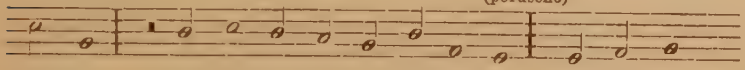

chwij-ly, w Swie-tie Li-di zlé tre-ſta-ti, ráčžil prw

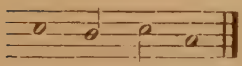

to zge-wo-wati

2. W Slowu ſwym ſe przedkládage
diwy, znamenij dáwage

9b. Nevkrotijli geho hniew
že oboržij ſe na gich krew

3. Tak vcžinil ſtrestati chtie
Krále y s Lidem w Egiptie
neyprw ſkrze poſly Swate
káral Chudé y Bohaté

4. Potom k weyſtraze k náučenij
z gewil diwy a znamenij
ponijchž znáti mohli mnozy
buduczy hniew, pomſtu Božij

5. Tak vcžinil prwé opiet
než zahladil potopáu Swiet
zgewil hniew ſwug ſkrze Noé
znamenij mu dáwal mnohé

6. Tak wida ſkázu a bijdu
Geruzalemſkého Lidu
prwé przed tijm cžaſuw mnoho
ne tagil przed nijmi toho

7. Cžinil o to k nijm zgewnu rzecž
przes czely rok ohniwy Mečz
giná mnohá znamenij wijcz
hniewu ſwého vkazugijcz

8. Tymž ſpuſobem také nynij
Buh ſkazyti že Swiet minij
znáti dáwá po malu wdy
ſkrze kázánij ſwé prawdy.

Úvahy a zprávy.

Paul Allard: **Le christianisme et l'empire romain de Neron à Theodose.** Paris, 1897, str. 307. Cena 3 fr. 50 ct.

Nakladatelství Lecoffrovo v Paříži začalo v loni vydávati sbírku, věnovanou dějinám křesťanství od začátků jeho až po naši dobu. Bude míti 25—30 svazků po 300—400 str. a bude podobna německé sbírce Onckenově. Jednotlivá období převzali uznaní odborníci, kteří kromě rozsahem vázáni jsou jen tím, aby dobu, o které píší, vylíčili se stanoviska dnešní vědecké kritiky. Zvláštní kommisse přehlíží jednotlivé knihy, aby nebyla porušena jednotnost plánu.

Kniha tato je prvním svazkem sbírky. Látka, o které Allard píše, je od dlouhé doby jeho pracovním polem. Vydal již sedm svazků o starověku křesťanském (o otrocích křesťanských, o umění pohanském za křesťanských císařů a pět knih o dějinách pronásledování). Kniha založena na veliké znalosti původních pramenů: starých spisovatelů dějepisných, panegyriků, řečníků, církevních otců, životů svatých, akt mučednických, sbírek zákonů, nápisů a církevních sněmů. I z nové literatury užito všeho podstatného; leda že neuvedena kniha Seeckova, jež ovšem vyšla teprv 1895. Vypravování jest zajímavé, půvabné, bez dlouhých poznámek, polemik — spisovatel jen jednou v celém svazku dotýká se v textu sporného mínění o začátcích nemovitého jmění církve — bez unavujících, nekonečných podrobností, známá francouzská specialita. Stanovisko je vzorně nestranné. Kniha chce míti své místo uprostřed mezi pracemi, jako jsou dílo Janssenovo, Hefelovo a de Rossiho, a mezi elementárními učebnicemi dějepisnými.

Obsah pěkného díla tohoto jest takový. Náboženství římské bylo velice jednoduché. Bohové latinští byli zosobněné síly přírodní. Ponenáhlu, jak rozšiřovalo se panství římské, obohacoval se i pantheon jejich. Od národů přemožených bráni bohové, a v neštěstích, když nemohli domácí bohové odvrátiti pohrom, bráno útočiště k bohům národů cizích. Tak na radu věštby sibyllské přišla do Říma i božstva řecká. Později smyslný a vznečující mysticismus východní probudil nové potřeby duše; i došel záliby všech, komu nepostačila prostota kultu italského. Všecky kulty arci nebyly přijaty současně ani stejně vřele. Pomalu utvořilo se náboženství, skládající se z posloupných annexí, připodobení a kompromissů. Tak božstva za Augusta jsou složeniny neurčitého obsahu, v nichž splynuly živly latinské, řecké, italské, asijské. Řecko obyčejně přidávalo dokonalost své formy plastické. Kulty, které se nehodily ke splynutí, požívaly přece tolerance. Jen ve dvou případech zakročováno: byla-li ohrožena mravnost

nebo obecné blaho. Náboženství římské nemá nic doktrinárního v sobě. Jest to různorodá mosaika, jíž pevnosti dodal čas, zvyk, poetický nebo lidový instinkt. Ale skrze celou historii jeví duch římský jednu disposici, která spíš se sesiluje než oslabuje. Nestarali se ani o základ ani o absolutní pravdivost ani o historii počátků svého náboženství, ale myslili, že štěstí Říma je spojeno s bohy státu. Veřejný zájem a veliká pověrečnost činily jim národní bohy drahými. Ctíti cizí bohy soukromě bylo dovoleno, ale říkati, že oni jediné jsou praví bozi, jimž dlužno se klaněti, bylo jim útokem na římskou moc. Tento znak je v pohanství římském po všechen čas podstatný.

Před příchodem křesťanství mělo jediné náboženství židovské jiné postavení. Kultům východním nepřipadlo ani na mysl, aby popíraly oprávněnost božského uctívání kultům jiným. Ale židovství je monotheistické, výlučné. Židé byli v Římě známi svým pohrdáním cizími božstvy a svým proselytismem, jenž arci odvracel od jiné víry ty, kteří ho uposlechli. Řím nepomýšlel nikdy na to, aby pronásledoval Židy. Dokud byli zbytkem národa, lze to snadno vysvětliti. Římané měli vždy úctu k cizím kultům; ale i po r. 70, když národ židovský zahynul, trpěl Řím šetrně kult, jenž byl přirozeným nepřítelem jeho náboženství. Ve svém právu spolčovacím činil výjimky ve prospěch Židů. Co příčilo se jich svědomí, od toho byli osvobozeni. Toliko proselytism jim zapovídán. Řím nebál se náboženství, jež bylo obmezeno na jeden druh lidí. Ta base byla příliš úzká, ten monotheism zdál se jim příliš málo vábivým, aby spůsobil nebezpečí. Nesnášelivost Římanů čekala na jiné, sladší a tišší odpadlíky.

Křesťanství také učilo lidi pravému bohu. Ale proti židovství, jehož národní ráz byl příliš význačný, požadavky příliš veliké, aby získalo si mnoho přívrženců, toto nevyžadovalo od lidí jiné oběti než uznání svých bludů a chyb. Obřady byly velice prosté, morálka, vystříhající se všeho neobyčejného, obracela se ke všem bez rozdílu. Člověk stal se křesťanem a nepřestal býti Římanem. A tu hledati jest příčinu přísnosti státníků římských. Náboženství křesťanské mohlo státi se náboženstvím universálním, a v tom spatřováno nebezpečí pro římský stát. Proto nejlepší vladaři, nejvíce pečliví o blaho státu, jsou mezi nejhorlivějšími pronásledovateli. Z počátku Římané považovali křesťany za sektu židovskou a tak pohlíželi též na spory mezi oběma, ba chránívali je jakožto menšinu ve sporech. Ale Židé ukazovali na rozdíly mezi sebou a jimi. Užívali proti nim taktiky jako proti Kristu: ukazovali se císařštějšími než Pilát. Vyšetřování dokázalo nepravdivost těchto pomluv, ale křesťané sami, vyhýbajíce se synagogám, dávali na jevo, že jsou Židům cizí. V Asii, v Antiochii mluví se již záhy o křesťanech. Jméno to znají i vládci i správcové provincií. V Evropě trval zmatek déle. Ve Filippi sv. Pavel pronásledován jako Žid. Za Klaudia neumějí v Římě dobře rozeznávati Židů od

křesťanů. Ale již za Nerona. Začátky uvedení křesťanství do Říma jsou temny. Snad hned po Veliké noci přišlo několik proselytů do Říma. Živel židovský byl asi četný, a počátek křesťanství snad dlužno hledati ve čtvrtích, Židy obývaných. V roce 61, když Pavel přišel jako obžalovaný do Říma, vyšli mu bratří několik mil před město vstříc; tedy bylo jich snad málo. V roce 64 Tacitus mluví o »velikém množství«. Obecná pozornost počíná se obraceti k nim a působí jim mnoho nebezpečí. I u těch, kdož nevěřili pomluvám, šířeným nejvíce od Židů, budil podezření zvláštní, smutný, mrzutý způsob života. Obecně vytýkána jim nenávist pokolení lidského. To za Nerona bylo hlavní příčinou, že hněv lidu proti nim se obrátil. Po smrti Neronově byl dlouho pokoj, ale plný nejistoty a podezírání. Proto pronásledování Domitianovo jich nepřekvapilo. Domitiana snad rozhořčilo, že křesťanství proniká za něho již do rodin konsularských a senatorských.

Ve století druhém křesťanství není již bez obhájců. Učenci a filosofové obrácení poučují císaře o nevinnosti a loyalitě křesťanů. Úřadové dávají znáti, že tu a tam nespravedlivě nakládáno s křesťany. Avšak sblížení nenastalo ani za dobrých císařů, toliko dosaženo toho, že v processích je více jasnosti a formální přesnosti. Na žádost Pliniovu císař Trajanus vydal rescript v příčině křesťanů, jenž byl prováděn po celé téměř druhé století: Křesťanství samo je delikt. Anonymní udání nemají se přijímati. Conquirendi non sunt. Kdo se zřekli křesťanství, nebuďtež trestáni pro minulost svou. Toť jádro jeho. Druhé století je stoletím apologetů. Křesťanství nemluví již řečí svých prvopočátků, srozumitelnou jen zasvěceným. Má řadu spisovatelů, kteří obracejí se k císařům, senátu, úředníkům a celé veřejnosti, popisují život vyznavačů, vykládají dogmata (Justinus, Aristides, Athenagoras, Theofilos, Meliton, Apollinarius).

Ve století třetím společnost křesťanská vystoupila docela ze tmy. Počet věřících je značný a všude viditelný; odtud jsou už také různé úřady v církvi. Až do konce panství Antoninů pronásledování bývalo jen nahodilé a kolísavé. Ale ve 3. století, když rozvoj a ustavení církve zdálo se veřejným nebezpečím, začínají pronásledování podle ediktů. Tak Septimius Severus r. 202 zapovídá co nejpřísněji propagandu křesťanskou a nařizuje vyhledávati konvertity proti Trajanovu: conquirendi non sunt. Od prvních dob církev dostávala potřebné peníze od věřících. Za Septimia Severa bohatý křesťan daroval místo k cimeteriu. Jak zaručiti daru tomu legální platnost? Přispělo tomu zřízení pohřebních družstev v Římě, jež nepotřebovala zvláštního úředního povolení (collegia tenuiorum, salutaria). Duch ve družstvech křesťanských byl jiný, ale zevnější zřízení podobalo se pohanským družstvům. A tímto připodobením vysvětluje se docela prostě,

jak mohla se církev státi majitelkou nemovitého jmění. Za Caracally v pronásledování v Africe pokračováno. Za Elagabala a Alexandra Severa dařilo se křesťanům dobře. Thrák Maximinus kázal proskribovati hlavy církve, biskupy a učitele. Z toho patrno, že organisace církevní byla známa. Za Gordianů a Filippa církev opět měla pokoj. Ale za Decia nastalo pronásledování velice trpké. Panovník nařídil, aby zkoumána byla víra každého jednotlivce v říši před zvláštní kommissí. Ač pronásledování trvalo jen od r. 250 do května r. 251, zůstaly po něm hluboké rány. Decius chtěl znovu zavésti jednotu náboženství v říši, ale edikt Valerianův z r. 257 chce podtíti církvi životní podmínky: rozprášiti společnost, konfiskovati jmění, zakázati schůze. Ponejprv vystupuje se tu proti církvi jako proti nedovolené společnosti. Gallienus ediktem svým povolil křesťanům svobodu; hřbitovy vráceny správě církve, a tím uznáni křesťané zase jaksi legitimními. Viděti tu již v hlavních obrysech spůsob pacifikace, jaký uskutečněn po 50 letech ediktem milánským. Konec vlády Aurelianovy r. 274 přinesl opět krvavé pronásledování. Od Tacita do konce Diokletianovy vlády církev měla pokoj. 24. února r. 303 vydán prvý edikt Diokletianův a za ním téhož roku a r. 304 ještě tři, pokaždé rozhořčenější. Pronásledování bylo všeobecné, ale v různých provinciích nestejně přísné. V Galliích a Britannii, kde vládl otec Constantinův Constantius Chlorus, ani téměř ho nebylo.

Roku 311 vydán od Galeria edikt, spolupodepsaný Constantinem a Liciniem, jímž se zastavuje pronásledování Roku 313 vydán edikt milánský, jímž prohlášena úplná svoboda svědomí ve věcech náboženských. Constantinus po vítězství nad Maxentiem náhle*) se obrátil ke křesťanství. Byl nedokonalý křesťan, ale upřímný. Snažil se udržeti rovnováhu mezi oběma kulty. Jest křesťan, ale jako císař zastává úřad pontifika maxima! To Tertullianus mu také vytýká. Edikty jeho proti pohanům ukazují, že snažil se zavésti mezi oběma modus vivendi, nikoli svobodu náboženskou, jak si ji představujeme my. Za synů jeho církev velice stůně rozkolnictvím. Julianovou hlavní myšlenkou jest povznésti kult bohů. Než snahy jeho jsou marny. Jeho smrtí reakce proti křesťanství přestává. Valentinianus uvádí křesťany v postavení, jaké bylo před Julianem. Valens chce obrátiti všechny křesťany k arianismu. Rozumní pohané obracejí se sami (filosof Themistios) proti pronásledování orthodoxních. Nástupce jeho Gratianus zrušil poprvé pouta, jež císařskou moc vázala s pohanstvím. Nepřijal r. 375 odznaků pontifika maxima. Roku 382 odstranil sochu Vítězství ze senátu, jež byla symbolem převahy pohanů. Privilegia kněží pohanských zrušena, summy, placené na kult pohanský, připadají fisku. Theodosius spojuje co nejúžeji stát s církví. První starostí jeho jest vyhubiti arianism a kacířství

*) Autor drží se mínění těch, kteří věří Eusebiovi.

vůbec. Konečně zakázáno obětovati zvířata, a tím odpraveno ptakopravectví. Ale i po něm trvá pohanství. Když r. 408 Alarich poprvé se objevil před Římem, celý senát prý obětoval bohům. Ale barbaři sami byli pomocníky zákonů, proti pohanům vydávaných: sochy bohů musily se roztaviti na válku.

E. Peroutka.

C. Weichardt: **Pompeji vor der Zerstörung. Reconstructionen der Tempel und ihrer Umgebung.** Lipsko u Köhlera 1897. Vel. fol., str. 128. Cena 30 zl.

Autor této knihy, mladý lipský architekt, byl nucen ze zdravotních příčin stráviti několik let na jihu. Při opětovaných dlouhých pobytech v Pompejích zamiloval si tiché rozvaliny. Doplňovati si v duchu polozbořené zdi, zpřerážené sloupy, oživovati vymřelé síně, ulice a fora stalo se oblíbenou jeho zábavou. Tím povstalo mnoho nárysů ruin a pokusů rekonstrukčních. Když pak prohlubovala se u něho znalost trosek pompejských a umění i života antického vůbec, vznikla v něm myšlenka, nebylo-li by užitečno podati veřejnosti úplnou rekonstrukci budov až podnes vykopaných. Poslední podobné práce Piranesiho Antiquités de Pompei 1807 a Mazoisova Les ruines des Pompei 1824—1838 jsou v ledačems zastaralé. A tak vznikla přítomná kniha. Autor provedl tu jen první polovici svého plánu; rekonstruoval totiž sedm chrámů pompejských s jich nejbližším okolím. Později má býti vydána rekonstrukce ostatních budov, veřejných i soukromých.

Dílo zasluhuje neobmezeného uznání. Obrazy samy o sobě jsou skvostné; methoda práce vyhovuje sebe přísnějšímu měřítku vědeckému. V textu, který autor sám si napsal, vykládá, jakými zásadami při práci se řídil. Rekonstrukce spočívají na opětovném a přesném měření ruin nynějších jak v celku, tak v podrobnostech, na bedlivém použití všech dosavádních zbytků, ať to jest úlomek hlavice, ozdoba ze vlysu, kus římsoví nebo okapu, část sochy nebo její podstavec. Užito i starších rekonstrukcí Mazoisových a Piranesiho, které mají některé detaily, dnes ztracené nebo valně poškozené. Kde nezbylo nic než kombinace, tam autor opírá se o důvody, jež mu podává srovnávání se zbytky architektury řecké a římské vůbec a pompejské zvlášť. Neopominuto skutečně ničeho, aby rekonstrukce obsahovala co nejméně fantasie. Kniha obsahuje dvanáct velikých obrazů, provedených světlotiskem podle autorových akvarellů, a stopadesát menších vyobrazení při textu; jsou to plány, obrazy trosek ve stavu nynějším, ukázky fresek z některých budov pompejských, sochy z chrámů pompejských, stojící nyní v museu neapolském. Závěrečné vignety jednotlivých kapitol podávají pěkné ukázky kampanského malířství nástěnného. Rekonstrukce dorského chrámu na forum triangulare, nejjižnějším to cípu pompejském, čnějícím ve výši více než 20 *m* nad tokem

Sarna, s pohledy jednak na Vesuv, jednak na krásný záliv neapolský se Sorrentem a Capri, chrámu Apollonova s nádherným sloupořadím o dvou poschodích a řadou soch, mohutného chrámu Jovova na forum civile jsou překrásné obrazy. Nemenší chvály zasluhují i ostatní listy s chrámem Fortuny Augusty, Vespasianovým, Isidiným a chrámem tří bohů.

Text je střízlivý a stručný, ale správný a zajímavý, zejména kapitolky o poloze starých Pompejí a o starých i nových výkopech pompejských. V ruce učitele, který zná antiku, kniha tato na středních školách našich výborně by posloužila. Lépe než sebe delší výklad osvětlil by na př. takový pěkný obraz pompejského hlavního náměstí antický život s mnoha stránek. Chrámy s veškerou výzdobou vnější i vnitřní, schodišti, sochami, oltáři, trojnožkami, kandelábry i výzdobou květinovou, krásná sloupořadí s mramorovými sochami jízdními i pěšími, pouliční život, výhled do ulic (list IX, vyobrazení chrámu Fortunae Aug.), jakož vnitřní zařízení bytu (viz na l. I domus quattuor tabulatorum): obrazy takové pomáhaly by dodati neurčité a kolísavé představě o životě antickém a podstatě jeho u našich studujících jasnosti a životnosti a přemáhaly by nechuť u žáků, se kterou my učitelé klassických jazyků tak těžce bojujeme. *E. Peroutka.*

Mythologie Řekův a Římanův. Sepsal Leo Frant. Saska. Páté opravené a rozmnožené vydání. Upravil Dr. *Frant. Groh.* Se 72 obrazy v textu a 5 přílohami. V Praze, I. L. Kober, 1898, 8⁰, 244 str.

Úpravou osvědčeného již v oboru klassické archaeologie prof. Groha dostalo se knize Saskově podoby, v níž vyhovuje potřebám literatury středoškolské daleko lépe než ve vydání čtvrtém. Za hlavní přednost knihy máme vhodný výbor celkem pečlivě provedených obrázků, při čemž patrna jest odborná znalost vydavatelova. Obrázky v mythologii nejsou věcí nezbytnou; avšak účelu knihy příručné, určené především žákům gymnasijním, znamenitě se jimi může posloužiti, nemají-li býti pouhým knihkupeckým lákadlem a jsou-li vybrány dle nějakého principu. Co tím míníme, pozná každý, srovnaje illustrované vydání čtvrté s vydáním přítomným, a dá nám jistě za pravdu, řekneme li, že po této stránce je kniha podařená. Obrázky těmito stává se kniha Saskova zároveň vhodnou průpravou do dějin antického umění výtvarného a zajisté vzbudí zájem pro seznání ducha starověku v tom smyslu, v jakém se nesou reformní snahy humanistického vychování v našem rakouském školství. Z té příčiny promíjíme rádi, že vydavatel prodlel při poznámkách tohoto druhu na některých místech více, než připouští celkový rozsah mythologického líčení.

Že jsou obrázky provedeny velmi pěkně, již bylo připomenuto. Pouze Apollon belvederský na úhledných deskách knihy nabyl

výrazu nepřiměřeného, a reprodukce některých tmavých originálů, na př. č. 51 a 52, jsou méně zřetelné.

Co se obsahu týče, tu ovšem vydavatel musil se obmeziti jen na dodatky a změny rázu podřízenějšího, nechtěl-li psáti knihu novou. Co v té příčině uznal za vhodné změniti, jest knize skutečně na prospěch; podstatně ráz knihy nezměnil. Saskův text jest zručný výtah z dobrých originálů a vyhovuje nyní, jako vyhovoval před třiadvaceti lety, po případě nevyhovuje. Zříkáme se tedy příležitosti pronášeti nějaká přání. Jenom jednoho nemůžeme zatajiti, které v nás vzniká, pozorujeme-li zásadní nedostatek knihy Saskovy: že by totiž ve výkladu mythologie řecké a římské neměl se podávati pouze jaksi status quo bájeslovných názorů z dob poměrně pozdějších, že by se mělo přihlížeti k vývoji nejen v mezích literatury nám dochované, nýbrž i k výtěžkům z mythologie srovnávací. Saska tohoto momentu nedbal vůbec, jakož jeho prameny, Preller a Stoll, stojí na stanovisku, jež nyní jest překonáno.

A tu bychom si byli přáli, aby pan vydavatel aspoň v úvodních statích, v nichž podniknul opravy velmi vhodné a obšírnější, na př. kde se mluví o původu bohů a lidí a kultu, učinil některé dodatky z mythologie srovnávací. Tím by se na náboženství Řeků a Římanů vrhnul osvěžující paprsek a připravovala půda k hlubšímu ponětí jednotlivých zjevů a vůbec k modernějším názorům. Aspoň o významu kultu předků mohla se státi třeba jen stručná zmínka tam, kde se mluví o rázu staroitalského náboženství, anebo při výkladu o Penatech, Larech a Lemurech. Z téže příčiny mohly některé symbolické, specificky Prellerovské výklady býti vypuštěny. Než to všechno je mínění subjektivní. Pan vydavatel předsevzal si zdokonaliti knihu ve směru jiném, a za to jsme jemu i nakladateli vděčni a doporučujeme knihu nejen žákům středních škol, pro něž jest určena především, nýbrž i každému, komu neběží zrovna o záhady vědecké.

Frant. Krejčí.

Sedm proti Thebám. Tragoedie Aischylova (vv. 341 až 1030). Přeložil Dr. *František Loukotka.* (XXXIII. roční zpráva c. k. akademického gymnasia v Praze za r. 1897.) Str. 29—58.

Příznivý úsudek, pronesený o první části překladu tohoto (Listy fil. 1897, str. 297—298), můžeme přenésti též na jeho dokončení. Pan Loukotka překládá s opravdovým zájmem, překlad jeho jest správný a čte se pěkně. Pan překladatel upravil si nejprve kriticky text a přispěl také sám některými návrhy na zhojení porušených míst. Za pozoruhodné pokládáme jeho konjektury k v. 646 a 675.

S překladem některých míst bych však nesouhlasil. Nejasný jest v. 448, kde dí se o Megareovi: »neb zdolaje dva muže

stvrzí na štítě, dům otce svého kořistí tou ozdobí.« Aischylos napsal: ἢ καὶ δέ' ἄνδρε καὶ πόλισμ' ἐπ' ἀσπίδος ἕλών atd. Na štítě odpůrcově jest jen jeden muž, druhým mužem jest soupeř sám; z překladu to nevysvítá. Slova Eteokleova o Hyperbiovi θέλων ἐξιστορῆσαι μοῖραν ἐν χρείᾳ τύχης přeložena (v. 474) takto: »chtící Sudičku i smrti zkusit, ježto vůbec Štěstěny byl miláčkem.« O reku, dokud jest na živě, tak tuším mluviti nelze. Ve v. 514 provedl p. L. jinou interpunkci, leč sotva právem. Parthenopaios proto volil za svůj znak Sfingu, vraždící Thebana, aby Thebané musili stříleti po svém rodáku; v tom vězí jeho zpupnost. Grammaticky výklad tento nemá obtíží; ὡς jest tu rovno ὥστε. Ve v. 528 čteme: »(Aktor) nedopustí, by mu (t. Parthenopaiovi) jazyk bez činův jen za branami jel a plodil neštěstí«. Aischylos však chtěl slovy οὐκ ἐάσει γλῶσσαν ... ἔσω πυλῶν ῥέουσαν ἀλδαίνειν κακά říci, že Aktor nedopustí, aby chvástavost Parthenopaiova vnikla do města. »Škorně« ve v. 646 sotva bude kdo pokládati za překlad řeckého κνημῖδες. Verš 686 zdá se mi porušen. Sbor, chtěje přiměti Eteoklea, aby nevcházel v boj se svým bratrem, praví: νίκην γε μέντοι καὶ κακὴν τιμᾷ θεός. Pan Loukotka přeložil verš ten jako zvolání: »Než cení bůh i nepočestné vítězství!« Takovým důvodem by však sbor spíše posiloval Eteoklea v jeho úmyslu. Proto soudím, že sbor řekl pravý opak toho, co stojí nyní v rukopisech a vydáních, totiž νίκην γε μέντοι μὴ κακὴν τιμᾷ θεός. Již scholiastům ostatně působila slova ta obtíže; jedni brali τιμᾷ ve smyslu τιμωρεῖται (mstí), což jest výklad zcela libovolný, druzí navrhovali čísti verš jako otázku, což nemožno již pro částici γε. Že p. překladatel po vzoru Kirchhoffově přidělil v kommu (833—917) úlohu též Antigoně a Ismeně, lze jen schvalovati; dosáhne se tím žádoucí živosti. Slova však πρότερον φήμης (v. 830) proto vypouštěti nemusil. Mohl si je vyložiti s Hermannem: »ante luctum sororum«; a vskutku začíná sbor s nářkem svým dříve.

Některé výrazy nezdají se mi dosti vhodnými: na př. bojár (389), šle = posílá (45, 423), jest s muže toho zvolen (47; stačí »proti němu«), bezdna zhoubná (539), holemý (= ohromný 762), nezbednost (ἀσεβὴς διάνοια 796), bohoslané trudy (906), rod byl na čáře rozprášen (912). Zejména si libuje p. Loukotka ve slově »chabý«, jemuž přikládá rozmanité významy: divochará píseň (βάρβαρος τρόπος 435), zmije chará (δράκων 472), chará postava (ἄφιλον δέμας 493), choutka chará (κακὸς ἔρως 658), ó chará ty kletbo (ὦ μέλαινα ἀρά 799), charé věštby (ἐρεμνὰ θέσφατα 810), chará Erinys (μέλαινα Ἐ. 932, 943). I tvar »abysi« se jednou objevuje (905).

Metricky jest překlad velmi pečlivě proveden. Ve verších přízvučných lze slova »mihotavého« (464) a »vyobcováním« (608) měřiti pouze takto – ∪ ∪ — ∪. Části lyrické přeloženy časomírou jako dříve. Infinitivy píše p. L. s -ť, avšak jemu samému

jest výslovnost ta již cizí, jako na př. ve v. 605 nn., kde po tvarech »utkať, zabiť, zemříť, zůstať« čteme najednou »vzít«. A tak je tomu dosti často i jinde. Zřekněme se konečně tvarů, které nám samým připadají cizími!

Ač ref. ve všem s p. L. nesouhlasil, vyznává přece rád, že svědomitá práce jeho jest cenným příspěvkem k naší literatuře překladové. *Frant. Groh.*

O podobenstvích v Homerově Iliadě. Studie *Václava Hospodky*, c. k. gymn. ředitele (XVII. výroční zpráva c. k. stát. vyššího gymn. ve Vysokém Mýtě za školní rok 1895—96).

Thema toto jest tak staré a tak probráno, že i při nejlepší vůli a nejlepší píli nelze spracovati je znova takovým spůsobem, aby mělo cenu samostatné práce vědecké. P. spis., jak vidíme z jeho slov na konci práce (str. 41), odhodlal se k práci té jen z lásky k mládeži studující, aby vzbudil v ní zálibu ve čtení zpěvů Homerových; vedle mládeže studující měl na zřeteli i širší veřejnost. Vzhledem k tomuto účelu vymyká se práce tato naší úvaze.

Z ostatního obsahu programu je zajímavo, že ve Vysokém Mýtě ukládá se žákům v sextě úloha »Z á b o j (pokus povahopisný)«! *Josef Král.*

Słownik wyrazów obcego a mniej jasnego pochodzenia, używanych w języku polskim ułożył *Jan Kartowicz.* Zeszyt II. (Od F do K włącznie.) Kraków. Nakładem autora 1897, str. 147—333 a 7 str. nečíslovaných.

První sešit tohoto slovníka slov cizích a slov méně jasného původu vydán byl r. 1894. Dílo toto neobsahuje jen slova přejatá nepochybně z jazyků cizích, než také slova slovanského původu, o jichž etymologii byl spor, a také slova přejatá do polštiny ze sousedních jazyků a nářečí slovanských, z češtiny, slovenštiny uherské, z maloruštiny a běloruštiny, v novější době pak ze spisovného jazyka velkoruského. U jednotlivých slov uvádějí se podrobně všecky dosavádní výklady, připomíná se celá literatura, a k tomu spis. pak přidává výklady své vlastní. U slov rozšířených více méně u všech národů slovanských uvádějí se všecky různé tvary, nejdříve u sousedních národů slovanských, ale také u kmenů jihoslovanských; připomínají se tvary u sousedních národů nejbližších a také u vzdálenějších romanských i orientalních, třebas neměly přímého vlivu na tvary, jichž to které slovo v slovanských jazycích nabylo. U slova h ř í d e l, g r ą d z i e l, g r z ą d z i e l atd. dovozuje spis. (str. 189 sl.), že jest to slovo původu domácího, slovanského, a obdobné tvary německé g r e n d e l, g r i n d e l atd. jsou převzaty od Slovanů. Slovo j i z b a,

izba, izdba a p. pokládá spis. (str. 226) za slovanské, odvozuje je od kořene zъd-, nikoliv z něm. stuba. Slovo gronostaj, hranostaj a p. pokládá spis. (str. 190 sl.) za slovo částečně cizí, první část jeho vykládá ze stněm. harm-, druhá část -staj jest i jemu temná. — Za cizí pokládá slovo kiełbasa, klobása a pod. (str. 268). — Za cizí pokládá spis. také slovo chłop, chlap a p. (str. 283 sl.), a sice vykládá je z něm. knabe, za *n* ujalo se ve slov. tvarech *l* jako hojně jinde, spis. dovolává se na doklad toho celé řady slov, poukazuje dále, že ani v slov. ani v jiných indoevrop. jazycích není kořene, od kterého dalo by se odvozovati slovo chlap, jakož i na to, že jsou názvy hodností a tříd společenských ve slovanských jazycích venkoncem původu cizího. Slovo kocz, kočár, kočí atd. odvozuje spis. (str. 285) od uher. místního jména Kocs, poukazuje na starou zprávu již Grimmem uvedenou o jakémsi uherském voze, jmenujícím se kotczi, i na to, že zhusta jmenují se vozy dle míst (Najtyczanka od Neutitschein, Landauer od Landau a j.). Zajímavé jsou výklady jmen bájeslovných, jako kikimora (str. 271), kołtun (str. 292), ne méně jmen kulturně historicky důležitých, jako na př. foksal, wogzal, rus. воксалъ (str. 164), gas (str. 176), giehenna (str. 179), holender (str. 214), katarynka = flašinet (str. 263) a j. Pozoruhodna jest poznámka (str. 182), jak jména křestní různě pozměněná se stávají appellativy. — U mnohých slov cizích zaznamenáno, kterým prostřednictvím pronikla do polštiny, na mnoze českým, tak ku př. fastryga (str. 150), fortel (str. 168), galoty (str. 175), koczy (str. 285) a j. Zaznamenána slova slovanská, která z Čech v české formě málo pozměněné pronikla k Polákům, jako ku př. gardzina (str. 177), honem (str. 215), honiec (str. 216), hruby (str. 217), hušle (str. 220) a j. Slova gospodzin, gospodza považoval by spis. (str. 187) raději za domácí polské, a kdyby neměla býti polská, připouštěl by spíše bezprostřední vliv »starobułgarzczyzny kościelnej«. Ale dá se bezpečně dokázati bezprostřední vliv starého církevně-slovanského jazyka a písemnictví na polštinu? — Hojné jsou po spise roztroušené poznámky hláskoslovné o *l* za něm. *r*, o *a* za něm. *e*, o *f* za něm. *h*, *ch* a také v domácích slovech za *ch*, a střídání *r* a *l* v slovanských slovech (str. 165) a j. — Bohatý material poskytuje spis dra J. Karłowicze pro semasiologii, pro tvoření slov, pro přeměňování cizích slov, jak ku př. ze složenin cizích se překládá jen první část slova, druhá část se pak přijímá nezměněně, tak ku př. za lehmplatz jest glinopac (str. 183) a j. Mnoho zajímavých zpráv možno čerpati ze spisu toho o vzájemném působení jednotlivých slovanských jazyků a nářečí, jmenovitě češtiny na polštinu, též nářečí ruských. Slovníkářský material sebral dr. Karłowicz z valné části z dialektů: škoda, že nezaznamenal, v kterém dialektě které slovo jest rozšířeno, neboť mohli bychom

konstatovati, kam až sahá vliv německý, vliv český, vliv maloruský atd., ku př. slovo hruza z č. hrůza sotva sahá za Těšínsko. Na základě dosavádních studií dialektologických nebylo ovšem možno všude udávati zeměpisné rozšíření toho kterého slova, ale snad mohlo se zaznamenati aspoň výslovněji, kde které slovo bylo zapsáno. *J. Polívka.*

A. J. Sobolevskij. Изъ исторіи русскаго языка. I.—XIX. Drobné výklady mluvnické, uveřejněné v Žur. min. nar. prosv. 1897, č. 5 a 11.

I. Poukazuje se na tvary západoruské: u Vitebьšče, u Smolenьšče v list. rižské (ok. 1300) a grěši v žalt. XVI stol., které připomínají známé tvary západoslovanské (české a polské). Spis. vyslovuje domněnku, že *š* a *šč* jsou zde původnějšími než *s*, *sc*. — II. Doklady pro zánik *j* před *š* v ruštině lze najíti od nejstarších dob: starěšina XII stol. a pozd.; množašaja XV stol. Vzniklo prý zde dvojí *šš*, které však v písmě nebylo vyjádřeno. Srovn. velikor. superlativy zdorovjaššoj a pod. Jiné doklady pro zánik *j*: poduče m. pojduče, pode m. pojde a j. — III. Nářečí velikoruská znají v několika slovích přechod měkkého *k* v *ť* a *g* v *ď*: ťělja = kelja, ťinuť = kinuť, ďitara = gitara; hlavně v osobních jménech: Ovdoťja (Eudokia), Akaťij (Akakij), Jevďeňja (Eugenij), anděl. Dokladů z památek starších je poskrovnu: Luťjan (Lukian) 1599 r.; Polaďja (Palageja) 1536 r. Nejvíce v památkách Kijevských. — IV. Dissimilace plynných *r* a *l* objevuje se od XIV stol., jako: fevralь, stichiralь, verbljud. Hojněji doložena je v nynějších nářečích. Zdá se, že hláska v sousedství přízvuku má převahu. — V. Maloruské *dž* má různý původ. Nejvíce prý vzniklo vzájemným vlivem tvarů s *ž* a *d*: vidžu, sadžu z vižu, sažu vlivem viděti, saditi. V jiných slovích je původu cizího. Tak v slovích z tatarštiny a rumunštiny přejatých. Temný je původ *dž* v slově džerelò; jindy vzato slovo z polštiny: džur, pol. żur kyselý (něm. sauer). Ve slovích džban a bdžola vzniklo *dž* z *č*: čьbanъ, bъčela. — VI. Z dvou slabik stejných anebo podobných, která po sobě jdou, vzniká jedna: rybolove m. rybolovove je z XIV, XV, XVI stol. doloženo; podobně vyslovuje se nyní schimonach m. schimomonach; kaby m. kakoby a pod. Tak vzniklo snad i nynější velikoruské blizorukij = *blizorokij, *blizozorokij. — VII. Lotyšské jméno místní Cēsis (psáno obyčejně Zehsis) dosvědčuje, že nejstarší tvar ruský byl Kěsь. Rusové přejali název v staré době, kdy Lotyši ještě neznali změny hrdelných souhlásek. Výslovnost lotyšská *ē* předpokládá též taký zvuk v staré ruštině. — VIII. Ruské slovo ostolòp (durak) odvozuje se od o-stъlъpъ, jež vzniklo prý »druhým plnohlasím« z stlъpъ. Srovn. stъlъpъ (sloup) v Ostrom. ev.

Druhá stopa »druhého plnohlasí« zachovala prý se v slovese torykàť, jež prý je příbuzné s tòrkať, srbsky trkati (běhati), česk. trkati (bodati). Tvar torykať vznikl prý z *tъrъkatь podle takových vzorů, jako lobъzati — lobyzati, lъgati — lygati a pod. Při této příležitosti vzpomíná spis. též českého žluva a odvozuje je od *žьly *žьlъve: řeck. χέλῡς. V tom vězí omyl. Slov. *žely, *želъve, ř. χέλῡς, je zachováno v českém želva: žluva pak je tolik jako žluna. — IX. Jest řada maloruských slov, hlavně jmen osobních a cizích, která dialekticky mají *i* vzniklé z původního *ō*, jako Vivďa (= *Ovьďja, Eudokia), Onichro (Onoprij, Onofrij, Onufrij), vivtar (olъtarъ), kimnata, kivnata (z *komьnata, lat. caminata) a jin. Slova tato vesměs vnikla do jazyka maloruského v době historické, když křesťanství mezi lidem prostým bylo zdomácnělo. Slovo *komьnata v ruských památkách do XIII stol. se neobjevuje. — X. Doklady pro stažení v nářečích ruských. Známy jsou všeobecně tvary mogò čili movò, momù atd. z mojegò, mojemù atd. V jižních nářečích nacházíme dále tvary zájmenné tej, odnèj z tojèj, odnojèj: dále vyskytují se na jihu tvary složené te, chudè, dòbre, chorošè jakožto nom. akkus. sing. neutrius (= česky chudé, dobré); konečně jsou maloruské tvary zájmenné meje, mej, tveje, tvej, které prý vesměs vykládati třeba jako tvary stažené. — XI. V staroruských památkách nacházíme též zdvojování samohlásek: vaamъ, mnogaam, pritъčaami, dъskaachъ, talaantъ atd. Svjat. sbor 1073 r.; otъ niichъ, sądiište atd. Grig. Bogosl. XI stol. Takových dokladů, hlavně pro *aa* a *ii*, jest více. Význam takového pravopisu není jasný. Ponejvíce jsou to slabiky, na nichž v nynější řeči spočívá přízvuk. — XII. Pozoruhodné doklady pro dat. du. *na*, *va* z památek staroruských. Dosud známy byly pouze dva doklady z rkp. Supraslského pro *va*: ѥже ва рекѫ 150, что ва бысть 156 (= vám dvěma). Nyní jsou tyto dualní tvary dosvědčeny z památek staroruských: имѣниѥ ѥже ва бѣхъ далъ Pater. Sin. XII stol.; аще на не даси сести Parem. 1262 r.; то ва бѫдеть въ снѣдь Triod. XIII stol.; даю ва и свою часть Prol. XIV stol.; отъ всего повелѣ на богъ ꙗсти Pal. Tolk. 1406 r.; аще ва богъ поимѣтъ брата моего Ipat. lětop. K tomu i jeden doklad z rukopisu středobulharského: даѫ вама имѣниѥ сѫс ва бѣхь прѣжде далъ Sbor. 1348 r. — XIII. Nynější ruský jazyk velmi důsledně užívá *l* epenth.: jazvlju, ujazvljaju, ujazvljen; umerščvlju, umerščvljaju, umerščvljen a j. Odchylek ani není. Uvádí se jen klejmjònyj, zaklejmjòn od klejmiť, pak oskoben od oskobiť: než to jsou ojedinělé tvary, které vznikly nápodobením vzorů jiných. Avšak v památkách staroruských do XV stol. je hojně dokladů, že *l* epenth. se nevkládalo, když před retnou byla souhláska bezezvuká. Srovn. оумьрщвꙗѥтъ, оумьрщвꙗѥте atd. Apost. XII stol. Z toho by tedy

plynulo, že *l* epenth. v ruském jazyce platnost svou rozšířilo. — XIV. Tvary jmenné a slovesné mají dvojí význam, grammatický a realný. Oslabení anebo zánik významu grammatického mívá v zápětí změnu koncovek, oslabení významu realného projevuje se změnami kmene. Doklady ruské pro tyto these jsou zajímavé. Tvar 1. sing. věděstal se příslovcem věď; týž tvar čaju příslovcem čaj. Z 3. os. děje vzniklo ďe, z molvit nynější moť. Tvary 1. os. jedn. č. blagodarstvuju a požaluju změnily se v nynější blagodarstvuj a požaluj a k tomu utvořena i 2. osoba množ. č. blagodarstvujte, s významem 1. os. jedn. č. Podobně z 2. os. jedn. č. zdravstvuješ vzniklo příslovečné zdravstvuj a k tomu i zdravstvujte. Pro oslabení významu a změny toho povstalé zajímavým dokladem je slovo gosudar. Z něho vznikly tvary: 1. sùdar, 2, su, sъ, 3. sta, jež se nyní připojuje k požaluj, tak že vzniká požalujsta. — XV. Běloruské tvary dvananca ť, trinanca ť, doloženy v Slovníku Nosovičově a v Sborníku Romanova (obojí z gub. Mohylevské), spojují se s bulharským pendeset, devendeset, které i v starších památkách se vyskytují. — XVI. Maloruské rozďjavljati místo rozzjavlajti, běloruské bojišťja místo bojissja ukazuje prý, že podobnou dissimilací mohlo též v staré slověnštině z *žž'* a *šš'* vzniknouti *žď* a *šť* a že netřeba pomýšleti na přesmykování. — XVII. Jest známo, že jmenovitě zájmena pro zvláštní důraz v řeči se opakují. Z toho pak vznikla nová slova. Takového původu jsou v ruštině zájmena tot (prý z tъ - tъ), seś (z sь - sь), dále příslovce toto, čuť - čuť, předložka vov. Podobně vznikly bulharské předložky vъv a sъs. — XVIII. Tvary domovь, dolovь a domovi, dolovi jsou různého původu, jak spis. již v X. sv. Rusk. filol. věst., str. 148, dokazoval. Příslovce domovь, dolovь mohly by se prý považovati za akkus. sing. od kmene na *-i*, který ovšem třeba předpokládati. — XIX. Běloruská nářečí Mohylevské gub. mají tvary 3. sing. i plur. praes. na *-ti*. Koncovka taková je známa též velikoruským nářečím Kalužské gub. Původ její prý hledati třeba v koncovce *-tь* s připojeným *i* čili *j* (= jeho), což právě v starých památkách jihoruských často se objevuje.

A. J. Sobolevskij. О древнихъ русскихъ переводахъ въ до-монгольскій періодъ. Москва 1897, vel. 4°, 9 str.

Počátkem a základem staroruské literatury byly bohoslužebné a náboženské knihy slovanské, které od obou sv. apoštolů Kyrilla a Methoda a jich žáků a následníků z řečtiny přeloženy byly. Celá tato zásoba přenesena byla z jihu slovanského, z Bulharska, na Rus, když tam církevní řády křesťanské, pod vrchní správou řeckou, zavedeny a upraveny byly. Jazyk staroslověnský nečinil

zajisté Rusům v X—XI stol. žádné obtíže. Opisovatelé ruští pozměňovali poznenáhlu hlásky, tvary a slova jihoslovanská. Tak vyvinul se církevní slovanský jazyk »redakce ruské«.

Tento jazyk stal se pak spisovným jazykem ruským; v něm vznikly nové překlady z duchovního písemnictví řeckého; v něm sepsána též samostatná ruská literární díla, jako letopisy, životy sv. Theodosia pečerského, sv. Borisa a Glěba, »slova« (homilie) Kyrilla Turovského, »slovo o polku Igorevě«.

Není vždy snadno rozhodnouti, z které doby překlad slovanský pochází, jmenovitě když objem spisu je nepatrný. Jediné při objemných spisích je rozhodnutí usnadněno. Spis. dobře podotýká, že data grammatická zde mnoho neváží, jelikož překladatelé znali dobře knižný jazyk. Hlavním prostředkem je zde zásoba slovní. Nové překlady vyžadovaly vždy hojnost nových slov, která přirozeně brána byla z živé řeči ruské. Prof. Sobolevskij sestavil tři skupiny slov, která v této příčině mají zvláštní důležitost.

1. První skupinu tvoří slova slovanského původu, která znamenají: stav osob, mince, váhy, míry, oděv atd., jako posadnik, grivna, kuna, rězana, versta, nasad, kožuch. Větší část těchto slov se vůbec neobjevuje v památkách jihoslovanských, jiná mají odchylný význam.

2. Do druhé skupiny možno spojiti slova cizí, hlavně řecká, různého významu, jako tiun, šelk, plug, žemčug, uksus, gramota, korsta (skříň, hrob), prъja (парусъ), obezjana (opice). I tato slova se v jihoslov buď vůbec nevyskytují anebo mají jiný význam.

3. V třetí skupině jsou názvy měst, národů atd., jižním Slovanům skoro úplně neznámé, jako Korčeva, Surož, Sud (τὸ Στενόν), murmanin, obez (Gruzin).

Konečně třeba všímati si též slov, jako chvost, šiška, pirog, kover, dumati (raditi se), ochabiti sja kogo (opustiti někoho), v to čina (v tento čas), oba poly (po obou stranách) a pod. I tato slova jsou rázu ruského.

Přihlížeje k těmto a podobným dokladům leksikalním, ustanovuje prof. Sobolevskij následující překlady za práce původu ruského:

1. Žitije Andreja Jurodivago, vydáno v Čet. Min. mitrop. Makarija k 2. říjnu. Rkpisy z XIV—XV stol.

2. Pandekty Nikona Černogorca, v rkp. z XII—XIII stol. a v rkp. z r. 1296.

3. Ustav monastyrskij Studijskij, v rkp. z XII stol., zlomky v rkp. okolo 1282 r. a j. Původcem poslední redakce je patriarch Aleksij (1025—1043).

4. Christianskaja topografija Kozmy Indikoplova, v rkpisích teprve XVI stol., zlomky z r. 1282. Vydána Obšč. drev. pism.

5. Istoria judejskoj vojny Josifa Flavija, v rkp. z XV stol.

6. Aleksandrija Pseudo-Kallisthena, v rkp. XV stol., vydána od V. M. Istrina.

7. Čudesa sv. Nikolaja Čudotvorca, v rkp. XIV stol., vyd. archim. Leonidem v Pamjat. Obšč. drev. pism. Částečně v rkp. z XII a XIV stol.

8. Skazanie o pereneseniji moščej Nikolaja Čudotvorca v Bar, v rkp. XIV—XV stol., vyd. J. A. Šljapkinem v Pamjat. Obšč. drev. pism.

9. Žitije sv. Stefana Surožskago, v pozdních rkp., vyd. V. G. Vasiljevským v jeho Russko-vizant. izslěd. II.

10. Apokryf. Žitije Mojseja čili Ischod Mojsejev, v pozdních rkp., vyd. N. S. Tichonravovem v jeho Pamjat. otreč. russk. liter. a v Makar. Čet. Min. k 4. září.

11. Apokryf. razskazy o Solomoně, v rkp. XV stol., vyd. N. S. Tichonravovem v uved. Pamjat. otreč. r. liter.

12. Apokryf. Žitije Makarija Rimljanina, ve sbornících z XIV—XV stol., vyd. N. S. Tichonravovem v těchže Pamjat.

13. Pověsť ob Akiře; v rkp. XV stol., částečně vyd. Th. J. Buslajevem v jeho Istor. Christom.

14. Fisiolog druhé slov. redakce, v rkp. XVI stol., vyd. Kornějevem.

15. Poslanie Petra Antiochijskago, rkp. XIV—XV stol., vyd. A. Popovem v jeho Polem. sočin. protiv lat.

Mimo to třeba považovati za ruské překlady doby předmongolské ještě i tyto: Žitije Varlaama i Joasafa, v rkp. XVI stol., Čudo sv. Joanna Bogoslova, v prolozích z XIV—XV stol., Čudo sv. Dimitrija Solunskago, v prol. XIV—XV stol., srovn. rozpr. A. J. Kirpičnikova v Žurn. min. nar. prosvěšč. 1890, č. 4, Čudo sv. Georgija, vyd. Ch. M. Loparevem v Pamjat. Obšč. drev. pism., Tolk svjaščeničeskago čina sv. Vasilija, v Kormč. r. 1282, vyd. N. Th. Krasnoselcevem v jeho spise O drevn. liturg. tolkov.

Mnohé překlady jihoslovanské byly na Rusi podle řeckého originalu opraveny. Takové opravené překlady málo se liší od původních překladů ruských. Prof. Sobolevskij počítá sem:

1. Tolkovanije Nikity Iraklijskago, v rkp. XIV stol.; 2. Pčela, v rkp. XIV stol., vyd. V. A. Semenovem; 3. Žitije Theodora Studita, ve sbor. XII—XIII stol.; 4. Skazanije o sozdaniji chrama sv. Sofiji v Carěgradě, v rkp. XV stol., vyd. archim. Leonidem v Pamjat. Obšč. drev. pism. Do počtu těchto na Rusi opravených překladů lze dále připojiti: Chronograf Georgija Amartola, t. zv. Krinica, žitije

sv. Joanna Zlatousta od Georgija Aleksandrijského, průpovědi Menandrovy (srbský tekst vydaný Jagićem předpokládá ruskou předlohu), konečně i překlady knih evangelských a apoštolských.

Letto-slavica, par *A. Meillet*. Extrait des Mémoires de la Société de linguistique de Paris, tome X. (1897) 8 str.

I. Lit. tasaĩ, tataĩ třeba rozdělovati tas-aĩ, tat-aĩ a nikoliv, jak činil Bezzenberger, Beitr. z. Gesch. d. lit. Spr., 173 a násl., *tas-saĩ, *tat-tai. Tvar tat- je starý nom.-akkus. sing. neutr.: srovn. got. þat-a. V poznámce vykládá se starosl. ašte (ἐάν, εἰ, si) tak, že vzniklo z *at-če a spojuje se s českým a polským ač. Takový výklad nelze, tuším, přijati. Nemáme žádného dokladu, že by staroslov. -tč- mohlo se proměniti v -št-; spíše by byla skupina -tč- dospěla k pouhému č: srov. ochoditi = ot-choditi, ošьdъ = ot-šьdъ a pod. Ještě méně lze dopustiti stotožňování starosl. ašte s českopolským ač. Konečně ani doklady pro jakýs neurčitý význam spojky ašte nejsou případny. Na obou místech, které p. Meillet uvádí, je ašte prostě překladem řeckého ἐάν: Mark. XI, 23 eže ašte rečetъ ὃ ἐὰν εἴπῃ; Jan XIII, 20 ašte kogo posъlją ἐάν τινα πέμψω. — II. Pokus, obhájiti známé etymologické spojování slslov. gospodь s skr. dʒāspátis. — III. Staroslov. inf. dąti, praes. dъmą, vzniklo z *dŭmti, srov. lit. dùmti, a nikoliv z *domti. — IV. Výklad staropruské předložky esse (něm. von).

Етнографічні материяли з Угорської Руси. Зібрав Володимир Гнатюк. Том I. Легенди і новелї. У Львові. 1897. 8°. XX + 236 str. (Ethnograf. sborníku, jejž vydává učená společnost jména Ševčenkova, 3. svazek.)

Tato sbírka maloruských »legend a pověstí« lidových zasluhuje naší zvláštní pozornosti. Jest předně velmi bohatá a vzorně uspořádaná. Počíná legendami »o počátku světa a o prvních lidech«, »o boji sv. Michala s luciperem«, »o Noemovi«, a tak postupuje podle podání biblického k legendám o Kristu, apoštolích a svatých, z života církevního vůbec a o smrti. V druhé části jsou pověsti rázu světského. Při každé jednotlivé legendě a pověsti připojeny jsou »paralele«, odkazy na podobné pověsti z celé odborné literatury. Tím stala se kniha Hnatjukova k vědeckému porovnání velmi spůsobilou. Ale spisovatel cenu své knihy ještě značně zvýšil tím, že všechny pověsti otiskl a vydal věrně podle mluvy lidové, tak jak je na svých výzkumných cestách, které pěší od dědiny do dědiny konal, z úst lidu uhersko-ruského slyšel a zapsal, nezanedbávaje ničeho, ani měnivého přízvuku slovního. Touto pečlivostí nabyla sbírka též nemalou cenu filologickou, a to nejen pro dialektologii ruskou, nýbrž i pro studium nářečí uhersko-slovenských, tedy pro dialektologii naši.

Již přítomná sbírka obsahuje důležité pro nás materialy. Nejbohatším zdrojem pověstí a zároveň nejlepším vypravovatelem osvědčil se p. Hnatjukovi Michajlo Pustaj v Zboji. Celých šest dní od rána do večera vypravoval M. Pustaj, nevyčerpav své paměti. Značná část pověstí uveřejněných pochází od toho vypravovatele a jest tudíž obrazem lidové řeči ruské v Zboji, jež leží v severovýchodním koutě stolice Zemplinské, na samé hranici haličské. Stolice Zemplinská je, jak známo, většinou obydlena Slováky. Máme tedy již v tomto svazku hojné ukázky hovoru ruského z nejbližšího sousedství slovenského. Ještě zajímavější ukázky slibuje pak spisovatel pro II. svazek svých materialů, které budou čerpány z úst ruského lidu, usedlého nyní v Báčce v Srjemu, pocházejícího však ze stolic Zemplinské, Šaryšské, Abaujské a Biharské. Řeč těchto kolonistů prý není slovenská, nýbrž ruská, ale poslovenštěná. Můžeme tedy očekávati velmi zajímavých ukázek, o nichž pak bude třeba podrobněji promluviti.

Tentokráte chci podati krátký rozbor hovoru Zbojského, podle ukázek od p. Hnatjuka v tomto sborníku uveřejněných, jelikož vzhledem na sousedství slovenské zasluhuje zvláštní pozornosti.

Především vytknouti třeba, že základní vlastnosti nářečí ruských také zde, na nejzápadnějším bodu ruském, se objevují. K těm náleží:

1. torot, tolot = trat, tlat (»polnoglasie«), ku př. zòloto, z hòlodu, zakolòla (zaklála), hòlosom (hlasem), molokò, solònoj (slané), dòroho (draho), solòtkim mèdom, atd., též čolovìk (člověk). Odchýlky pocházejí ze slovenštiny: zlatùuka (zlatovka), zlàtich (zlatých), na hràckuj (na hradské cestě): některá též z polštiny: chlòpi plur., chlòpec.

2. S tím se shoduje teret = trět: sèred vàroša (uprostřed města), pèret (před) atd. a

3. tert za tьrt: verch, smerť, zèrno atd. Odchýlka podle slovenského: slùpi (sloupy) vedle náležitého stoupi (stołpy).

4. Důsledné je užívání vsutého *l* (epenth.): zèmlji, 1. sing. dostàulju, 3. plur. ròbljať, postàuljať atd.

5. Střídnice za tj, dj jsou též obecně ruské *č*, *ž*: inf. moči, na plèči, 1. sing. zaplačù, předl. mèži a mižì, ale č'uddž'ò'ho; jinak ale dž pokládám s Sobolevským za změnu pozdější: vitsudžèno (p. 25), provàdženij (p. 27). Z původního stj vzniká pak šč: vìpušču; tak máme šč i dále: ščo (co), išči (ještě), plur. varoščàni (obyvatelé města) a pod. Odchýlky, pokud se vyskytují, pocházejí z vlivu slovenského. Tak čtu častěji vece (více) p. XIV; pec (pec) p. 228; mucnij (mocný) p. 26; nàjvece (nejvíce) p. 43; plàci (zaplacení) p. 142.

6. Všeobecně též platí ja jako střídnice za nosovku *ę*: pjatnàcať, prìsjaha, uzjatì, do porjàtku, ale sa, atd.

7. Taktéž změna původního dl v *l*: jìli (jedli), rosklaụ (rozkladl = řekl), povila (povedla), propàla (propadla) atd. Odchýlka: jìdlo (jídlo).

8. Maloruská povaha jeví se v *i* za *ě*, důsledně: lìto (lěto), zbìhlo, priobrìụ (= priobrělъ, získal), ďìdo, siďìti, choťìli, troj ďitìj (troje dětí) atd.

9. Dále ve změně *o* (původně dlouhého) v *u*: vun (on), unì (oni), ruk (rok), sul (sůl), na sput (na spod), nàjhurši, na tum misťi (na tom místě); gen. plur. kuz (koz), chlòpuụ, ròkuụ; dat. plur. svòjim ťistùm (svým tesťům), legìňùm (mladíkům, slovo legiň je maď.); předlož. pušlì, zustàni (3. sg. zůstane), dustàụ (dostal); jmenovitě v part., v nichž *o* vzniklo z původního *e*: uťůk (utekl), priňùs (přinesl), virust (vyrostl), v gen. plur. žun (žen) atd. Též vèčur (večer). Odchýlky podle spisovného jazyka maloruského: vidbèruť (odberou), vid (od), viddala (oddala), ale vedle toho též náležité vud ňòho (od něho), pud mur (pod zeď), put svòjim bùrkom (hradem).

10. Pravidelná je dále změna *e* v *i*: ži (že), ni (ne), sistrà, jidnà (jedna), maji (maje = má), tipèr, též na smirť, kiď (podle slovenského keď) atd.

11. Pro přechod *e* v *o* je málo dokladů: žonà, dat. žoňì, akk. žonù, čotiri (četyri), žobràk, čòrnoj, dále snad partic. prijšòụ.

12. *v* na konci slov a před souhláskami se vokalisuje: gen. pl. rokuụ, pràụda, jàluụka (jalůvka), porùụnati (porovnati), ụšitkim dat. pl., též před *l* epenth.: postaụljať 3. pl. a před *j*: dèụjať (devět), poụjazàụ (povázal).

13. Podobně mění se *ł* na konci slov v ụ: prodàụ, kričàụ, buụ (byl), též uvnitř slova před souhláskami: vùụći (volky), tòụpa (tlupa), douše (déle), stòụpi (stolpy = sloupy).

14. Všeobecně platí *h*; jen v slovích cizích je *g*: gàzda, orsàg, gànok (gang), magazin, gvalt, paščèga (tlama) a pod., dále následkem spodoby: zglo (sklo), tagže, nìgda, nìgde, dagdè a pod. Naopak nichto.

15 Zvučné souhlásky ztrácí na konci slova zvuk: sňich (sníh), ljut (lid), chlip (chléb), žit (žid), ni much (ne mohl); před bezezvukými souhláskami: pèret pčòli (včely), kiť sa (keď sa), ụzat sèbi (vzad).

16. Vysouvá se *j*, hlavně před *u*: ràduuť sa, ja màu (= ja maju, mám), ja slùchau (sluchaju, slyším), 3. plur. ňaj màuť (nech mají), povidàuť (povídají) atd., někdy též před jinými samohláskami: zzìla (snědla), ale jìli (jedli), srovn. slov. zedla, zesť, ale jedla, jesť; jindy na konci slov před samohláskami: zàženu mo àngila (= moj).

17. Samohláska na začátku slova zaniká, když předcházející slovo samohláskou končí: pràvo psudìli (= obsudili), takiśme psudìli, ljùdi bžìuť (obžijutь), ta u̯nì bžìuť, chto na vàroši bnočùje (obnocuje) atd., též v složeném slově: pobzìrati (poobzírati).

18. Ze skupiny mja vzniká mňa, vsutím měkkého *ň*: mňàso (mjaso), mňa (jmja, jmě, jméno), na pàmňať (paměť) akk. ňa (z mňa, mja).

19. Různé spodoby a změny: iš šancu (iz), iž žonòu̯ (z); čkoda (škoda); sjatìj (svjatij); *dn* pravidelně v *nn*: nneś (dnes), nnuu̯ gen. pl. (dnů); *bn* v *mn*: potrìmno (potřebno); předložka *k* objevuje se jako *d*, *t*: d mòjomu utćòvi (k mému otci), id càŕjovi (k carovi), un siu̯ it stolòvi (on sedl ke stolu), prijšlì d ňòmu (k němu), t primùdromu Solomònovi atd.; stažení: povìli (pověděli), otpovìu̯ (odpověděl); *-je* se mění v *-j*: šùmnoj pole (šumnoje pole) atd.

20. V skloňování jsou pozoruhodny tvary: instr. sing. mùkou̯, sùlou̯, ż Jòsifovou̯ kralòu̯nou̯, — jako v střední slovenštině; càrjom; při zájmenech: dat. k ňòmu, jomù, svòmu, čomù; fem. juj (jej); gen. johò, svòjoho, a tak i v složeném skloň.: drùhoho; dále po tòbi, sobì a j. Vzhledem na sousedství slovenské jsou pozoruhodny tvary s přechodem hrdelných: u Amerìći (v Americe), na tuj lùći (na té louce), pl. nom. sluźi, vùu̯ći (volci), Tùrći atd.

21. V časování: 3. sg. a plur. *-ť*: povidať, povidauť; inf. *-ti*: bùti, buvàti, kupuvàti; 1. praeter. màu̯ jim (měl jsem), bùu̯ jim (byl jsem), kupìu̯ jim (koupil jsem), bom kazàu̯ (řekl jsem), ži ščem vèce dustàu̯ (že jsem ještě více dostal); part. praet. act. pas (pasl), u̯mer (umrl, umřel), priňùs (přinesl), virust (vyrostl) atd.; part. pass. zamknènij (zamknutý). — Vzhledem na nářečí slovenská třeba zvláště vytknouti, že 1. plur. vyznívá na *-me*: roskàžme, povidàjime atd.

Těchto několik bodů dostačí, tuším, na označení hláskové a tvarové povahy ruského nářečí Zbojského, s kterým se v podstatě též shoduje nářečí, doložené několika ukázkami z Ublje a jednou z Uliče v téže Zemplinské stolici. Důležitá je ovšem též stránka leksikalní. Jmenovitě vyniká dosti značný počet slov maďarských a též německých. Než výklady leksikalné nejsou zde rozhodujícími, a proto jich odkládám.

Jest zajisté velice pozoruhodno, že ruská řeč lidová v nejbližším sousedství slovenském tak ostře se odlišuje, že nemožno dosud mluviti o žádném nářečí přechodném. Viděti jen vliv slovenštiny, který se vysvětluje tím, že úřednictvo a snad i kněžstvo pocházelo a snad i pochází ze Slovenska, že vůbec řeč slovenská platí tam vůči ruštině za něco vyššího. Vysvítá to

i z ukázek v knize Hnatjukově uveřejněných. Kněz se oslovuje pan prevelèbnij, tedy po slovensku, a soudce, »vilikomòžnij pan fijsoụgabìruụ«, snaží se mluviti slovensky, ovšem zemplinsky, tedy s *c*, *dz*: no, co chceš? budeš mu za to plàcic, idz domu gazdovàti, jidnù kràvu, co sòbi zabìụ u korìto hlàvu, dzìcko (děcko) atd. (p. 228 až 229).

Doufejme tedy, že druhá část materialů p. Hnatjukových poskytne nám ukázky ještě bližší. Vedle toho přáli bychom si též hojně ukázek slovenských. Dosud je zde velká obtíž, která teprve pilným pozorováním a věrným zapisováním bude odstraněna. Pak se též vyjasní vzájemný poměr východních nářečí slovenských k sousedním ruským.

Апокріфи і леґенди з українских рукописів. Зібрав, упорядкував і пояснив Др. Ів. Франко. Том I. Апокріфи старозавітні. У Львові, 1896. 8°. LXVI + 394. Nákladem vědecké společnosti jména Ševčenkova.

Horlivá vědecká činnost, kterou v poslední době rozvinuje ukrainsko-ruská čili rusínská společnost jména Ševčenkova, vzbuditi musí všeobecnou úctu. K publikacím starším přistoupil časopis (Записки), jehož redakci vzorně a obezřele vede prof. Michal Hrušewśkyj, a jenž roku 1897 dospěl ročníkem šestým svazku XX. Dále založen »Ethnografický sborník«, jehož třetí svazek tvoří výše uvedené legendy a pověsti uhersko-ruské, sebrané od V. Hnatjuka. Vedle toho utvořila se kommisse archeografičná a počala vydávati roku 1895 Fontes historiae ukraino-russicae (ruthenicae) čili Жерела до историї України-Руси a r. 1896 Monumenta linguae necnon litterarum ukraino-russicarum čili Памятки українсько-руської мови і лїтератури. První svazek této posledně jmenované sbírky tvoří »Apokryfy a legendy z ukrainských rukopisů« čerpané, které k vydání upravil známý učenec, publicista a politický bojovník rusínský Dr. Iv. Franko. Vydání možno nazvati v každé příčině vzorným. V obšírné předmluvě nachází čtenář jasný a přehledný výklad o apokryfech, jakož i celou rozsáhlou literaturu toho předmětu, jmenovitě apokryfů starozákonních. Vydání samo podává předně »index« starozákonních knih pravdivých a zakázaných, dále pak po pořádku biblickém pověsti, počínaje stvořením světa až do Krista. Hlavním pramenem sloužila »Krechivská Paleja«, objemný rkpis jihoruský z XV až XVI stol. o 574 listech, jenž náleží nyní basilijanskému klášteru Krechivskému. Ostatní doplněno z rukopisů ještě pozdějších. Při každé jednotlivé pověsti uvedeny doklady o podobných tekstech, již uveřejněných. Namnoze připojena též různočtení z těchto tekstů. Tímto kritickým a literarním apparatem používání knihy

je značně usnadněno. Témuž cíli slouží též důkladné rejstříky jmen osobních a místních, spisovatelů a spisů citovaných, legendárních motivů, které ve vydaných tekstech se objevují, konečně výklady řídkých slov.

La loi du Vinodol traduite et annotée par *Jules Preux*, membre du comité de législation étrangère près le ministère de la justice. Paris, 1897. 8°. 31 + XL str.

Práce vážná, založená ovšem na kritickém vydání Jagićově (v Petrohradě r. 1880), ale přece úplně samostatná. Spisovatel vytkl si za úkol, poskytnouti právním historikům možnost, aby seznali zajímavý pramen, který by jinak jejich pozornosti uniknouti mohl. Úkol svůj vyplnil spis. na nejvýš svědomitě. V »úvodě« poučuje čtenáře předně o území Vinodolském (na břehu moře Jaderského, vůči ostrovu Krčskému), kde »zákon« platil a ku konci XIII stol. (nejspíše v r. 1288) jazykem chrvatským, písmem hlaholským, sepsán byl. Dále promlouvá spis. o vydáních (mezi nimi je též vydání Herm. Jirečka ve Svodu zákonův slovanských, č. XXII, z r. 1880) a studiích, které této drahocenné památce věnovány byly, a zahrnuje vším právem vydání Jagićovo největší pochvalou. Překlad sám, který pak následuje, není sestaven pouze na základě ruského překladu Jagićova, který je někdy poněkud volnější, nýbrž přihlíží vždy pečlivě k originálu chrvatskému. K překladu připojeny obšírné poznámky (I—XL). V těchto poznámkách obsaženy jsou důkladné a samostatně pracované juridicko-historické výklady všech ustanovení zákona Vinodolského.

Slovenská přísloví, pořekadla a úsloví. Sepsal *Adolf Petr Zátureckỳ*. V Praze, 1897. 8°. VI + 389 str. Nákladem české akademie cís. Frant. Josefa pro vědy, slovesnost a umění.

Před námi leží objemná kniha, záslužné dílo ctihodného spisovatele, jenž jest evang. učitelem v. v. v Brezně na uh. Slovensku. Je to plod dlouholeté a pilné práce sběratelské, při níž se činně zúčastnila veliká řada horlivých podporovatelů. Touto krásnou součinností vznikla přítomná, velmi hojná sbírka přísloví a pořekadel ze všech krajů uhersko-slovenských, nejvíce ovšem západních a středních. Použito též starších sbírek. Sbírky Rybay-ovy, vzniklé před r. 1813, která prý drží asi 4000 vět a nyní jest majetkem peštského národního musea, nebylo lze použiti, čehož spisovatel sám nejvíce lituje. Počet zapsaných přísloví, pořekadel a úsloví páčí spis. na třináct tisíc. Tímto pokladem naše »mudrosloví« velmi značně obohaceno a učiněn od vydání Čelakovského z r. 1852 veliký krok ku předu. Doufejme, že nyní následovati budou neméně hojné sbírky moravské a české.

O poměru jazyka písní národních k místnímu nářečí. Podává *Ignác Hošek.* V Praze, 1897. 8°. 23 str. Nákladem české akademie cís. Frant. Josefa pro vědy, slovesnost a umění.

Bedlivým pozorovatelům mluvy lidové neušlo, že v písních lidových není uložen pravý obraz nářečí kraje, v kterém písně zapsány byly. Vždyť je všeobecně známo, že lidové písně jsou obyčejně majetkem mnoha nářečních oblastí, ba někdy i veliké části národa, a že se přece celkem dosti stejně zpívají. Spis. ukazuje správně, jaké rozdíly ku př. ve dvou vesnicích východočeských, ve Vítojovsi a Rohozné, mezi písněmi lidovými a místním nářečím se jeví. Výsledky bedlivého pozorování p. Hoškova jsou takové: Jazyk lidových písní má více tvarů z jazyka knižného nežli z místního nářečí; kromě obojích vyskytují prý se v písních i tvary vzaté z jiného nářečí a pak tvary, které si skladatelé nebo zpěváci vymyslili, kterých však nikde se neužívá (p. 17). Očekávali bychom, že se najdou v písních i tvary z různých nářečí. Co se pak vymyšlených tvarů týče, tu třeba opraviti, že to nejsou tvary vymyšlené, nýbrž nápodobením jiných tvarů utvořené, podle našich theorií ovšem nenáležité. Ale tímto spůsobem vznikly od nepaměti lidské a vznikají dosud skoro všechny tvary nové, jimiž řeč se podstatně mění. *F. Pastrnek.*

Hlídka programmů středních škol r. 1897.

C. k. česká realka v Karlíně. Dr. Jos. Janko: *O romantismu a realismu v básnictví.* Romantismus stotožňuje se s idealismem, jenž odchyluje se od skutečnosti. Opak jest realismus, věrné napodobení. Stopuje oba směry od dob nejstarších až do našich, kdy idealismus nabývá opět vrchu. Literatura nč. v době vlastenecké (vyjímaje Máchu) byla romant. idealistická se směrem vlasteneckým. Pak přišel byronismus (Frič); jedni spisovatelé při něm zůstávají (Pfleger, Světlá), jiní obracejí se k realismu (Neruda, Hálek). Vzorem realismu českého jest »Babička«.

C. k. české gymnasium v Olomouci. Jos. Bartocha: *Úvod ke školnímu vydání Shakespearova „Makbetha“.* Makbeth, jenž povstal asi 1606—1607, hodí se za četbu školní: ideou, mistrnou charakteristikou, vzornou stavbou — jest vrcholem dramatiky Shakespearovy. Děj historický přejat z kroniky škotské Holinsheda. Látku Shakespeare psychologicky prohloubil; v tom hlavní síla básníkova. — Cenné příspěvky k dějinám Shakespeara v české literatuře (již r. 1782 přeložen Makbeth). Ukázky výkladů.

C. k. česká realka v Rakovníce. Jan Loriš: *O metafoře v prostonárodní poesii české.* První část. Výklad figur metaforických názornými vzorci, zvláště jinak vykládána metafora. Tertium comparationis není znak smyslný. Obšírně o přirovnání.

C. k. český učitelský ústav v Kutné Hoře. Jos. Jícha: *O zdrobnělých slovech v české řeči.* Viz Listy filol. 1897, str. 478.

C. k. české gymnasium v Litomyšli. Jan Voborník: *O poesii Julia Zeyera.* Kritická studie. I. Kritika subjektivní: Rázovitost slohová, mohutná obrazotvornost, bohatý slovník. II. Kritika objektivní: A. Popisná: Zeyer vše prociťuje. Drží se více krásy, pravdy jen, líčí-li něco z přítomnosti nebo ze skutečnosti (Jan Maria Plojhar). Postavy líčeny jsou v mohutných konturách, zápletky napínavé, fantastické. Drama jeho více epické, a v tom nedostatek. Nejmohutnější básně jsou Vyšehrad a Čechův příchod. Není dekadent. B. Kr. literárně historická. Vznik básnictví ep. a charakter jeho. Jak si vede epik při tvorbě a zvláště Zeyer. Pěkné parallely mezi básněmi a mládím jeho (vypravování chůvy, cesty a j. působily). Co na vznik jednotlivých básní působilo. (Vyšehrad: vypravování chůvy, Hájek, Libušin súd, Hvězda a j.) Myšlénky a zásady Z. C. Kr. filologická. Výklad »Zeleného vítěze«. Idea jeho jest »věčné krásné jaro, životodárné slunečko zlaté, oblažující přírodu, hledající poesii a samo vroucím žárem poesie hledané, milované a slavené.«

Zemská realka německá v Prostějově. Viktor Návrat: *Das Gepräge der altböhmischen Alexandreis-Fragmente mit Rücksicht auf die substantivischen O-Stämme.* Viz Listy filol. 1897, str. 477.

C. k. české gymnasium v Táboře. A. Sedláček: *Sbírka listovních pamětí města Tábora.* Doložena jsou mnohá jména místní a osobní ze 16. stol.

C. k. německá realka v Mariboru. Ed. Sokoll: *Zum angelsächsischen Physiologus.* Důkaz, že je to asi sedmina, a sice z prostřed úplného fysiologu.

C. k. gymnasium Rudolfovo v Brodech. Bron. Nałecz Kąsinowski: *Beiträge zu einem Studium des Lustspieldichters Franciszek Zabłocki.* I. Theil. V úvodu jest vývin divadla v Polsce od XVI. do konce XVIII. stol. Pak o dramatech Zabłockého (1754—1821), hlavního skladatele polských komedií v 18. věku.

C. k. polské gymnasium v Břežanech. Bohdan Łepki: *Marya Konopnicka, szkic literacki.* O poesii Konopnické. Nejlepší jsou drobné písně lyrické. Talent jest veliký; veškeré plody mají ráz prostonárodní.

C. k. gymnasium v Lublani. F. Ilešić: *Dramatika in slovensko slovstvo.* Prvního básníka skutečného dal Slovincům novoklassicismus Herderův. To byl Vodnik. Působí doba Josefa II., též Čelakovský, Kollár, vzniká reakce, byronismus. Ale romantismus překáží(!) dramatu. Drama se rodí, když literatura v rozkvětu (!); nebylo střediska, mecenášů a také vlastenci nepovažovali drama za tak účinný prostředek budící a vzdělávací. Proto Slovinci neměli dlouho dramatické poesie, jakož vůbec Slované nemají národního dramatu; vše jest jen pod cizím vlivem. Zásady nedosti správné.

C. k. německé gymnasium v Mostě. Rabbi Dr. Ad. Biach: *Biblische Sprache und biblische Motive in Wielands Oberon.* Vliv bible vysvětluje se vychováním, pobytem u Bodmera. Oberon jest sama Prozřetelnost (VII. 4211 sld., V. 2753 a j.). Při Hüonu myslil na Josefa (XII. 6697, V. 17), na Davida (VIII. 4809 — I. Sam. 16, 23). Jiné myšlénky, výrazy biblické, napodobení líčení a slov biblických.

C. k. německá realka v Budějovicích. Dr. Leop. Wurth: *Zu Wielands, Eschenburgs und A. W. von Schlegels Uebersetzungen des Sommernachtstraumes.* Doplněk k práci M. Bernayesa a spisovatelově: Das Wortspiel bei Shakespeare. Schlegl dbal velice na formu, Wieland překládaje vynechával, Eschenburg Wielanda zlepšil nebo pokazil. Srovnání těchto tří překladů v části prosaické, v lyrických krátkých verších a v blanc verši, v kterýchžto jest složen »Sen noci svatojanské«. Ve věrném a přece německém překládání Schleglovi se nikdo nevyrovná.

C. k. německé gymnasium v Praze na Příkopě. G. Tauber: *Ueber die grundverschiedene dramatische Verwertung des Iphigeniestoffes durch Euripides und Goethe.* (Pokr.) Goethe vynechal mythický, allegorický aneb náboženský význam, ale přece některé věci nedají se se stanoviska lidského (psychologicky) vysvětliti, na př. uzdravení Orestovo.

Obecní gymnasium německé v Chomútově. R. Weiss: *Ueber die stofflichen Beziehungen der Lyrik von Salis-Seewis zur Dichtung Hölty's und Matthissons.* Hojnými příklady ukazuje se podobnost v látce (touha po životu přírodním, myšlénka na smrt) a v jednotlivých poetických motivech, ale zároveň charakteristické rozdíly.

C. k. německé gymnasium v Celji. Dr. H. Wertheim: *Entstehung und Verlauf des deutschen Meistergesanges.* Sebrány známé věci o mistrech pěvcích.

Zemské realné gymnasium ve Waidhofenu n. Th. v D. Rak. Dr. V. Zeidler: *Zur Novellistik C. F. Meyers.* Rozbor dvou novell Meyerových: Das Amulet a Jürg Jenatsch.

Řecko-orientální gymnasium v Sučavě. Dr. M. Sigall: *Konrad von Würzburg und der Fortsetzer seines Trojanerkrieges.* (Pokrač.) Odvislost pokračovatele jeví se v epithetech, opisech, synonymech, v stereotypických frasích, v parallelismu a antithesi a v jiných figurách. V tom ovšem však nedosahuje Konráda.

C. k. gymnasium v Sambořе (Halič). Em. Petzold: *Hölderlins Brod und Wein.* (Pokr.) Obšírný výklad básně.

C. k. II. gymnasium německé ve Lvově. S. Heller: *Eichendorffs Einfluss auf Heines Lyrik.* Hájí Heinea, že by byl plagiator; učil se sice od Eichendorffa, ale to se stalo přirozeným vývinem. E. má skutečně vliv na H.

C. k. německé gymnasium v Krumlově. J. J. Ammann: *Das Verhältniss von Strickers Karl zum Rolandslied des Pfaffen Konrad mit Berücksichtigung der Chanson de Roland.* (Pokr.) Celá práce sestává z čísel vyjadřujících verše a pod.

Soukromý ústav a realka ve Vídni (XV. okr.). Ed. Pistl: *Jakob Ayrers Bühne.* Z dramat Ayrerových († 1605 v Norimberce) ukazuje, jak bylo zařízeno jeviště při rozličných scenách. Zároveň jsou tu různé zajímavé podrobnosti.

C. k. realka ve Vídni (VII. okres). Dr. A. Brandeis: *Die Alliteration in Aelfrics metrischen Homilien.* Proti Sieversovi, že v anglosaských homiliích Aelfrica, opata v Eyneshamu u Oxfortu († mezi 1020—25), jsou hojné stopy alliterace.

C. k. realka v Solnohradě. Otto Toifel: *Einige ungewöhnliche Satzstellungen in der Kudrun.* Větaří dící stojí mezi dvěma podřízenými, jest vložena do závislé, věty jsou spletené (verschränkte S.), dvojnásobně spojené (Doppelverbindung).

C. k. německá realka v Litoměřicích. Jos. Blumer: *Die Familiennamen von Leitmeritz und Umgebung* II. Theil: Die deutschen Familiennamen der neueren Zeit. III. und IV. Abschnitt: Familiennamen, die von der Heimat oder dem Wohnsitze, vom Stande und Gewerbe abgeleitet sind. Od 17., částečně 16. století. Mnohá jména jsou původu českého.

C. k. české gymnasium v Plzni. Dr. E. Tůma: *O poměru Racineovy Thebaidy k Euripidovi, Senekovi a Rotronovi.* Rozsah slibovaný nadpisem jest omezen na látku, charakteristiku osob, zájem tragický, a zase rozšířen o úsudek o ceně díla.

C. k. italská realka v Roveretu. G. de Cobelli: *Materiali per una bibliografia roveretana.* (Pokrač.) Výčet spisů tištěných v Roveretu od 1781 do 1830.

F. Černý.

VÝTAH

z výroční zprávy „Jednoty českých filologů“ za správní rok 1896—97.

I. Zpráva jednatelská.

Ve výboru byli v uplynulém roce správním pp.: prof. Dr. J. Gebauer, starosta; doc. Dr. F. Čáda, místostarosta; prof. K. Himer, pokladník: prof. V. Viravský, správce skladu; stud. fil. Em. Smetánka. jednatel; kand. prof. Jar. Kracík a stud. fil. V. Prach. knihovníci: stud. fil. Fr. Hladík, administrator; kand. prof. Ant. Málek, účetní: stud. fil. Ant. Struneček, zapisovatel. Vedle toho fungovaly kontrolní komise knihovní a finanční. Schůzí konáno: 9 výborových a 1 řádná valná hromada.

Nákladem svým vydala Jednota 6. sešit Vlčkových »Dějin české literatury«, 24. ročník »Listů filologických«, redigovaných univ. professory Dry. J. Gebauerem, J. Králem a Fr. Pastrnkem.

Jako jiná léta, poskytlo vys. c. k. ministerstvo kultu a vyučování na vydávání »Listů« subvenci 400 zl.

Výměna »Listův« udržována s týmiž publikacemi jako před tím.

Výbor vzdává díky všem, kdo podporovali jakýmkoli způsobem Jednotu, zejména: vys. c. k. ministerstvu kultu a vyučování za subvenci, pp. professorům Gebauerovi, Královi a Pastrnkovi za obětavé redigování »Listů«, dárcům knih a všem časopisům, které uveřejňovaly zprávy spolkové.

Emil Smetánka,
t. č. jednatel.

II. Zpráva pokladní.

Základní jmění	787	zl. 87	kr.
Časopisné jmění	1049	» 09	»
Vydajné jmění	191	» 25	»
Menclův fond	282	» 89	»
Niederlův fond	1282	» 02	»
Úhrnem	3593	zl. 12	kr.

K. Himer,
t. č. pokladník.

III. Zpráva účetní.

Časopisného odvedeno		zl. 93·40
Výdajného vybráno	zl. 45·15	
Na účty vydáno	» 11·05	
Zbývá	zl. 34·10	
Výdajného odvedeno		» 34·10
Odvedeno úhrnem		zl. 127·50

Ant. Málek,
t. č. účetní.

IV. Zpráva správce skladu.

Jednota vydala tohoto roku VI. sešit Dějin české literatury od Jar. Vlčka, kterým dokončen I. díl tohoto díla.

Na skladě jsou tyto spisy Jednotou vydané:

1.	Bibl. scr. gr. et r. I.	náklad 3000 ex.	1651;	prodáno	99 ex.
2.	» II. (2. vyd.)	» 2000 »	453;	»	332 »
3.	» III.	» 3000 »	1485;	»	176 »
4.	» IV.	» 1500 »	— ;	»	4 »
5.	» IV. (2. vyd.)	» 2000 »	1588;	»	219 »
6.	Antigona s pozn. (2. vyd.)	» 3000 »	2307;	»	44 »
7.	Aias »	» 1500 »	631;	»	28 »
8.	Demosthenes (1. vyd.)	» 3000 »	— ;	»	89 »
9.	» (2. vyd.)	» 2000 »			
	a) text 1182; prodáno 301 ex.				
	b) pozn. 1433; » 147 »				
10.	Rissova cv. kniha (2. vyd.)	náklad 3000 »	125;	»	218 »
11.	Překlad Sof. trag. I.	» 2000 »	333;	»	— »
12.	» II.	» 1000 »	737;	»	— »
13.	Legenda o sv. Dorotě		15;	»	— »
14.	Sborník prací fil.	» 500 »	100;	»	— »
15.	Králova Rhytmika	» 600 »	318;	»	3 »
16.	O nové obraně RK.	» 1000 »	675;	»	25 »
17.	Dějiny české literatury	» 2000 »			

Letos	prodáno	seš.	I.	90 ex.	(celkem	1037)
»	»		II.	109 »	(»	920)
»	»		III.	91 »	(»	807)
»	»		IV.	90 »	(»	782)
»	»		V.	209 »	(»	681)
»	»		VI.	296 »	(»	296)

Kromě toho prodány 4 díly v celek svázané.

18. Listů filologických

Roč.	I.	41 ex.,	ubylo o	. . . . .	10 ex.
»	II.	162 »	»	. . . . .	10 »
»	III.	154 »	»	. . . . .	11 »
»	IV.	50 »	»	. . . . .	12 »
»	V.	91 »	»	. . . . .	19 »
»	VI.	147 »	»	. . . . .	10 »
»	VII.	163 »	»	. . . . .	9 »
»	VIII.	52 »	»	. . . . .	9 »
»	IX.	106 »	»	. . . . .	11 »
»	X.	111 »	»	. . . . .	11 »
»	XI.	112 »	»	. . . . .	12 »
»	XII.	119 »	»	. . . . .	10 »
»	XIII.	48 »	»	. . . . .	11 »
»	XIV.	168 »	»	. . . . .	12 »
»	XV.	74 »	»	. . . . .	13 »
»	XVI.	84 »	»	. . . . .	8 »
»	XVII.	116 »	»	. . . . .	— »
»	XVIII.	83 »	»	. . . . .	— »
»	XIX.	90 »	»	. . . . .	— »
»	XX.	74 »	»	. . . . .	— »
»	XXI.	84 »	»	. . . . .	— »
»	XXII.	56 »	»	. . . . .	— »

Vojt. Viravský,
t. č. správce skladu.

V. Zpráva administratorova.

1. Odběratelů mimo členy činné na univ. bylo loni	296,	letos	285
2. Prostřednictvím knihkupců odbíralo loni . .	41,	»	40
3. Z činných členů na univ. bralo Listy loni .	45,	»	55
4. Výměnou nebo zdarma loni	53,	»	56
Celkem loni	435,	letos	436

Frant. Hladík,
t. č. administrator.

VI. Zpráva knihovní.

Odbor	Čísel koncem roku 1896	Čísel přibylo letos	Nyní celkem čísel
A	580	—	580
B	552	2	554
C	389	31	420
D	78	6	84
E	912	45	957
F	566	24	590
Celkem	3077	108	3185

V. Prach,
t. č. knihovník odborů CDE.

Jar. Kracík,
t. č. knihovník odborů ABF.

VII. Zpráva zapisovatelská.

V správním roce 1896—7 měla Jednota čes. fil. 8 členů čestných, 149 zakládajících, 7 přispívajících, 57 činných (mezi nimi požíval jeden členství volného); úhrnem 221 členů.

Ant. Smíšek,
t. č. zapisovatel.

O nově objevených básních Bakchylidových.

Referuje **Frant. Groh.**

Jest tomu právě rok, co svět filologický rozrušen byl zprávou, že Britské museum zakoupilo v Egyptě papyrus básní Bakchylidových. S pochopitelnou nedočkavostí očekáváno jejich vydání, leč tentokráte trvalo to dosti dlouho, než touze té bylo vyhověno. Za to však stalo se to měrou takovou, že žádná *editio princeps* nevyšla ve formě tak dokonalé, jako Kenyonův Bakchylides.*) Obsahujeť kromě obšírného úvodu diplomatický přepis celého rukopisu se všemi jeho zvláštnostmi a proti němu text, upravený od Kenyona pomocí mnohých filologů anglických. Pod textem jsou hojné poznámky kritické i exegetické, vzadu pak úplný seznam všech slov, u Bakchylida se vyskytujících. Než přistupme již k popisu nálezu samého.

Když papyrus dostal se do Londýna, skládal se asi ze 200 kusů; v Britském museu sestaveny z nich 3 proužky, z nichž první chová na 22 sloupcích básně I.—XII., druhý v 7 sloupcích básně XIII. a XIV., třetí konečně v 10 sloupcích básně ostatní XV.—XX. Celkem měří nyní papyrus 14 (angl.) stop a 9 palců (= 4·42 *m*) délky a $9^3/_4$ palců (= 24 *cm*) výšky. Přebylo ještě 40 drobnějších útržků, z nichž některé podařilo se v poslední době také umístiti v papyru samém. I v tomto sestavení jsou v rukopise četné trhliny: kromě básní V. VI. XVII. a XVIII jsou všechny dosti značně porušeny. Sloupce mají z pravidla po 35 řádcích; z původních 1382 řádků podařilo se Kenyonovi vytvořiti něco přes 1000 veršů úplných. Rukopis sám jest neobyčejně pěkný: pečlivá, dosti veliká a zřetelná unciálka pokrývá pouze přední stranu papyru, tak že máme patrně před sebou svitek. Pozoruhodno jest, že písmo obsahuje četná znaménka diakritická: tečky na konci vět, přízvuk ostrý i průtažný (arci ne

*) The poems of Bacchylides. From a papyrus in the British Museum edited by Frederic G. Kenyon. London 1897. LIII a 246 str. 8°. Cena 5 sh. (Vyšlo počátkem prosince 1897.) O něco později vydáno též faksimile celého papyru, 20 tab. fol. Cena 21 sh.

všude), při čemž oxytona označována jsou přízvučníkem těžkým na slabikách nepřízvučných, na př. *πὰγκράτης* (XI. 44). Také přídech ostrý, odsuvník i rozlučka z pravidla kladeny. Při slovech složených, jimiž Bakchylides oplývá, spojeny jsou jednotlivé části obloučkem pod řádku položeným. Po napsání, jež stalo se asi v polovici 1. stol. př. Kr., byl rukopis pečlivě přehlédnut a opraven; zdali od původního písaře samého či od někoho jiného, nechává Kenyon nerozhodnuto. Také později, nejspíše na sklonku 1. nebo na začátku 2. stol. po Kr., učiněny od některého čtenáře opět některé opravy, jež však nejsou vždy spolehlivé.

Že papyrus obsahuje skutečně básně Bakchylidovy, o tom nemůže býti pochybnosti. V básni V. vyskytují se verše, které jsme dosud znali jako zlomky 1., 2., 6. a 47.; krom toho ještě 6 přímých zlomků a 4 nepřímé shledali jsme v novém nálezu. Přes to však zbývá značný počet zlomků Bakchylidových (a to právě zlomky objemnější), kteréž v papyru marně bychom hledali. Máme tedy i nyní jen malou část Bakchylidových zpěvů před sebou; právě ty druhy jeho poesie, jež bychom nejraději poznali (*ἐρωτικά, παροίνια*), chybí úplně.

Básně nově objevené jsou dvojího druhu: jednak jsou to epinikia (I.—XIV.), jednak dithyramby (XV.—XX.). Přihlédněme k obsahu jich blíže.

I. První dvě básně opěvují vítězství básníkova krajana, jehož jméno není však dosti zjištěno. Kenyon domnívá se, že slul Melas a upravuje dle toho text ve v. II. 4, ale Nairn (v Class. Review 1897, 450) přikládá mu jméno Argeios.*) Báseň první byla dosti dlouhá, leč začátek zachován velmi neúplně. Básník vypravoval báj kejskou o narození Euxantia; z ní zachováno 20 veršů, jež otištěny jsou na str. 194 n. mezi zlomky, poněvadž souvislost jejich s básní touto pozdě byla poznána. Pak přešel Bakchylides k chvále svého krajana. Již otec jeho Panthoides byl statný zápasník; zemřel, oslavován jsa od mnohých, a zanechal pět synů. Jednomu z nich udělil Zeus vítězství v závodech isthmických. Ostatek básně zaujímají úvahy ethické: největší slávou jest ctnost; bohatství dostává se i lidem zbabělým. Člověk bohabojný, je-li zdráv a má-li z čeho býti živ, každému se vyrovná. Ctnost jest sice pracná, ale přináší věčnou slávu.

II. Báseň tato jest kratičká. Bakchylides vyzývá Pověst, aby rychle donesla na Keos zprávu, že krajan jeho zvítězil v závodech. Epinikion toto složeno a pěno bylo nejspíše hned po vítězství na místě samém.

Mnohem zajímavější jsou následující tři básně, jež věnovány jsou samovládci syrakusskému Hieronovi. Jak Kenyon

*) Také Crusius (Philologus 1898, 160) a Wilamowitz (Gött. gelehrte Anzeigen 1898, 126) soudí, že vítěz jmenoval se Argeios.

v úvodě k nim přesvědčivě ukázal, jsou v rukopise uvedeny v převráceném pořádku: nejstarší z nich položena na konec, poslední na začátek. K vůli přehledu přidržíme se však zde přece podání rukopisného.

III. Bakchylides oslavuje vítězství Hieronovy čtverospřeže o hrách olympijských r. 468 př. Kr. Nejprve vzývá Kleio, pak líčí, jak rychle uháněli koňové a jak lid velebil Hierona, že bohatství svého neukrývá. Po té připomíná dary obětní, od Hierona do Delf věnované, a poznamenává, že kdo boha ozdobuje, nejlepší má bohatství. Odtud přechází zcela nenuceně ke Kroisovi, jinému dobrodinci Delf. Vypravování jeho odchyluje se od ostatních zpráv; proto je stručně uvedeme. Když Peršané dobyli Sard, vystavěl si Kroisos hranici a vstoupil na ni s manželkou i dcerami. Vztáhnuv pak ruce k nebi zvolal: Přemocný daimone, kde jest vděčnost bohů? Kde jest vládce Apollon? Pak vyčítal své dary a uváděl, jakého losu se mu dostalo. Konečně prohlásil, že nejmilejší jest mu smrt a poručil Habrobatovi*) zapáliti hranici. Leč tu Zeus uhasil oheň velikým mrakem, a Apollon přenesl Kroisa s celou rodinou do země Hyperboreů »pro zbožnost, že nejvíce z lidí posílal darů do přebožských Delf.« Potom obrací se básník k Hieronovi, jenž prý z lidí nejvíce zlata poslal Apollonovi. Slova následující jsou tak těžce porušena, že smyslu udati nelze. Ve v. 76 nn. uvádí se výrok Apollonův k Admetovi: »Jsa smrtelný, dvě věci měj na paměti, že pouze zítra uzříš světlo sluneční a že dokončuješ padesát let, věk to velmi bohatý.« Tato slova vztahují se nejspíše také na Hierona, jenž, jsa churav, obával se smrti, kteráž ho také hned roku následujícího zasáhla. Možná, že také počet let volen se zřetelem k věku Hieronovu. K tomu připojuje básník heslo pro zbývající část života: *Ὅσια δρῶν εὔφραινε θυμόν· τοῦτο γὰρ κερδέων ὑπέρτατον.* Mládí člověk nazpět přivoditi nemůže, za to sláva ctnosti nepomíjí zároveň s tělem člověka, nýbrž zpěv básníka ji rozmnožuje. Snad, dí ke konci, bude někdo oslavovati také půvab »medosladkého slavíka kejského«.

IV. Kratičké epinikion toto týče se vítězství, jehož dosáhl Hieron r. 470 př. Kr. čtverospřeží v závodech pythických. Básník počíná takto: Ještě miluje zlatohřívý Apollon město Syrakusy a poctívá Hierona, vládce jeho; neboť již po třetí jest opěvován jako vítěz v Pythiích.**) Střed básně, obsahující chválu Hierona a jeho rodu, jest z větší části ztracen. Báseň končí myšlenkou, hlásanou již v úvodu: Co lepšího, než když člověk, bohům jsa milý, dochází ceny v rozmanitých závodech?

---

*) Tak zajisté dlužno čísti dle návrhu Palmerova.

**) Po prvé zvítězil Hieron v Pythiích r. 482, po druhé r. 478, a sice vždy svým závodním koněm Ferenikem.

V. Nejdelší a nejlépe zachovaná báseň celé sbírky má tento obsah: Bakchylides oslovuje Hierona a žádá ho, aby, zanechaje vladařských starostí, příznivě shlédl na tento hymnos, jejž mu posílá z posvátného ostrova. Sebe sama nazývá »slavným služebníkem Uranie« a srovnává se s orlem, jenž perutěmi rychlými brázdí vzduch, spoléhaje na svou sílu. Pak stručně velebí Ferenika, závodního oře Hieronova, pro vítězství ve hrách olympijských r. 476 př. Kr. Myšlenkou: »blažen, komu bůh aspoň část štěstí dopřál«, přechází básník k mythu o Herakleově cestě do podsvětí. Herakles uzřel při toku Kokyta nesčíslné stíny lidí zemřelých; mezi nimi vynikal statný, štítem mávající Meleagros. Herakles napjal luk a již vyňal šíp, když tu stín jej oslovil a vybídl, aby nestřílel marně po duších lidí zemřelých, jichž nemusí se báti. Herakles ptá se, kdo jest a kdo jej usmrtil, a vyslovuje zároveň obavu, zdali snad Hera neposílá ho proti němu. Meleagros vypravuje, kterak otec jeho Oineus marně snažil se obětmi usmířiti rozhněvanou Artemidu. Bohyně seslala kance do krajiny kalydonské, jenž pustošil pole, trhal brav a hubil lid. Šest dní bojovali proti němu junáci hellenští, až jej zahubili. Po té pochovali Ankaia a Agelaa, kteří na výpravě zhynuli, a bojovali o kůži kance s Kurety. »Tu jsem já s mnohými jinými Ifikla zabil a šlechetného Afareta, ujce své; neboť Ares nerozeznává ve válce přátel, ale střely z rukou slepě letí na protivníky a přinášejí smrt tomu, komu chce daimon. To neuvážila matka má a zaplakavši spálila osudné poleno, značící konec mého života. Právě jsem svlékal ze zbroje padlého Klymena, syna Daïpylova, kdežto ostatní nepřátelé utekli, když jsem seznal, že mi sil ubývá. Naposledy dýchaje, zaslzel jsem, ubožák, opouštěje krásné mládí.« Pouze tenkráte zaplakal prý Herakles, lituje osudu Meleagrova, a pravil: Lidem nejlépe se nezroditi aniž uzříti světla slunečního. Leč nic není platno takto lkáti, raději mluvme o tom, co se státi má. Není-liž v paláci bojemilovného Oinea dcera nějaká neprovdaná, tobě vzrůstem podobná? Tu bych rád učinil si chotí svou. Meleagros odpovídá, že doma jest ještě Deïaneira, jež nepoznala ještě zlaté, lidi okouzlující Afrodity. — Tu básník náhle přerušuje vypravování a vzývá Kalliopu, aby oslavovala Dia, řeku Alfeos, Pelopa a konečně Pisu, kdež zvítězil Ferenikos, jenž přináší pánu svému »list blaženosti«. K vůli pravdě třeba chváliti a oběma rukama od sebe odmítnouti závist; tak hlásal Boioťan Hesiodos, miláček Mus. Básník rád posílá zpěv tento Hieronovi, jehož rod kvete a řízením Diovým míru se těší.

Báseň tato zasluhuje, abychom se při ní pozdrželi. Složena jest zcela dle vzorů epinikií Pindarových, avšak mythos připojen velmi volně. Není totiž jasno, proč volena právě tato báj, která netýče se ani Olympie, kde Ferenikos zvítězil, ani bydliště Hieronova, ani konečně nepodává vhodný doklad pro všeobecnou sentenci, že nikdo není zcela blažen. Za to v mythologické příčině

jest báseň tato velmi zajímava, poněvadž tu možno dobře pozorovati, jak báje postupem času vzrůstaly. Kdežto u Homera není ani slova o osudném polenu, jež přivodilo smrt Meleagrovu, zná Bakchylides tuto versi, ale (právě jako Homeros) nevypravuje pranic o Atalantě, která má velmi důležitou úlohu v bájích pozdějších.*) Také Pindaros užil v jedné ze svých básní téže báje jako Bakchylides. Schol. k Il. XXI 194 totiž praví: *Ἡρακλῆς εἰς ᾅδου κατελθὼν ἐπὶ τὸν Κέρβερον συνέτυχε Μελεάγρῳ τῷ Οἰνέως, οὗ καὶ δεηθέντος γῆμαι τὴν ἀδελφὴν Δηϊάνειραν ἐπανελθὼν εἰς φῶς ἔσπευσεν εἰς Αἰτωλίαν πρὸς Οἰνέα . . . ἡ ἱστορία παρὰ Πινδάρῳ.* U Pindara tedy nabídl Meleagros sestru svou Herakleovi, kdežto u Bakchylida Herakles sám o ni žádá. Možná, že mladší básník chtěl opraviti staršího.

Dlužno připomenouti, že na počest téhož vítězství Hieronova složil též Pindaros svou krásnou báseň Ol. I. Srovnáme-li obě, přesvědčíme se, že Pindaros vyniká nad soupeře svého hlubokými myšlenkami a vzletnou mluvou; také mythos jeho o Pelopovi hodí se výborně do básně, opěvující vítězství v Olympii. Leč nesmíme zamlčeti, že Bakchylidovo poutavé vypravování mocněji se dotýká našeho citu, kdežto u Pindara zaráží nás kritika mythů, v básni samé vyslovená. Bakchylides nehloubá o mythech, ale vypravuje je jako zbožný věřící s celým ohněm ducha svého.

VI. a VII. Lachon, jiný krajan básníkův tu oslavován, poněvadž zvítězil během ve hrách olympijských. Prvá báseň byla zpívána od druhů Lachonových přede dveřmi jeho bytu, jak dovídáme se z v. 14; druhá, jen částečně zachovaná, přednášena od sboru 50členného. Obě jsou velmi krátké.

VIII. Pro neznámého nám zápasníka, jenž zvítězil již ve hrách pythijských, nemejských a isthmických, složil Bakchylides tuto básničku, v níž mu přeje, aby zvítězil ještě v Olympii.

IX. Psána Automedontovi z Fliuntu, jenž v Nemeji zvítězil pětibojem. Básník prosí Charitky a Apollona, aby dopřáli slávy jeho básni, by mohl opěvati Flius a Nemeu. Po té zmiňuje se o založení her nemejských a praví, že slavni jsou ti, kdož v nich zvítězí. Toho dostalo se Automedontovi, jenž překonal své druhy házením disku i kopí a zápolením. Od vítěze statného přechází Bakchylides k Herakleovi, jenž v Nemei počal s pracemi svými. Další postup básně udati nelze, poněvadž od v. 55 máme z každého téměř verše jen několik slov nebo pouze několik písmen.

X. Chválí se tu nějaký Atheňan, jenž, zvítěziv již dříve v Nemei, v Thebách, Argu, Sikyoně, Pelleně, na Euboji a v Aigině, dosáhl nyní pro rychlý běh též věnce ve hrách isthmických. Druhá

*) Na vásách s černými obrazy (VI. stol. př. Kr.) uvádí se sice mezi ostatními bojovníky také Atalanta, avšak středem mythu ještě není.

část básně obsahuje úvahy všeobecné: že jsou různé cesty k slávě a různá zaměstnání — oblíbená myšlenka Bakchylidova —, nejlépe však že jest, je-li člověk mnohým lidem šlechetným k obdivu. Konec nedochován.

XI. Týče se Alexidama metapontského, jenž zvítězil ve hrách pythických, a sice v zápase hochů. Básník děkuje bohyni Vítězství, že dopřála Alexidamovi této cti, tak že nyní zpěvem švarných jinochů zaznívá celé Metapontion. Popisuje obratnost onoho hocha, dodává, že by byl zajisté zvítězil také v Olympii (nejspíše 2 léta před tím), kdyby soudcové byli bývali spravedliví. Nyní však Artemis udělila mu vítězství. Zmínka o Artemidě přivádí básníku na mysl báj o dcerách Proitových, kterou vypravuje poněkud jinak než obyčejné podání. Ve své nezkušenosti (*παρθενιᾷ ἔτι ψυχᾷ*) šly Proitovny do chrámu Heřina a pravily, že otec jejich mnohem jest bohatší než Hera. Bohyně se rozhněvala a způsobila, že sešílely a s hrozným křikem těkaly po horách a lesích, opustivše otcovský dům v Tirynthu. (Sem klade básník vložku o založení tohoto města.) Proitos velice naříkal a chtěl se již usmrtiti. Třináct plných měsíců trvalo jejich bloudění, když tu Proitos, přišed k řece Lusu (na rozhraní Achaje a Arkadie), vzýval Artemidu a přislíbil jí slavnou obět, budou-li dcery nemoci sproštěny. Artemis přimluvila se u Hery, začež jí tu vystavěn chrám. Později následovala Artemis muže achajské a usídlila se v Metapontiu. Zde totiž, u řeky Kasu, zasvětili jí Řekové, z Troje se vracejíce, utěšený háj. Báseň zakončena myšlenkou, že spravedlivému dostane se vždy ochrany.

Co se složení básně týče, jest Artemis jako ochránkyně Metapontia dobře zvolena, třebas by dosud nic známo nebylo o tamějším jejím kultu; avšak úloha její v báji o dcerách Proitových jest velmi malá, pouhá přímluva u Hery. Než možná, že obecenstvu metapontskému byl právě chrám Artemidin u řeky Lusu významný; tvrdiliť Metapontští, že město jejich osazeno bylo od Achajů (Strabon VI, 1, 15). Kdybychom ve v. 120 přijali konjekturu Palmerovu: *ἄλσος τέ τοι ἱμερόεν . . . πρόγονοι ἔσσαν ἐμοί* místo porušeného čtení *ἐσσάμενοι*, nabylo by epinikion toto nové zajímavosti. Básník by se tu pak zmiňoval o svých předcích a jim by přičítal zřízení posvátného háje u řeky Kasu. Ačkoliv Kenyonovi návrh Palmerův tak se líbil, že jej do textu přijal, zdá se mi přece, že by v souvislosti této byla zmínka o předcích básníkových velmi nápadná. Možná, že opětovným prozkoumáním papyru nalezne se čtení lepší. Spíše měl tu Bakchylides na mysli lokální zkazku o původu Metapontia, kterou také Strabon (na m. u.) uvádí, že bylo totiž založeno od druhů Nestorových, z Troje se vracejících. — Stať o křivdě, která se stala mladému Alexidamovi, osvětluje jasně poměry tehdejší. Básník musil pěti, čeho marnivost lidí na něm žádala, ač ovšem není zcela prost výtky, že takovým choutkám vůbec vyhověl.

XII. Jen začátek jest zachován z básně této, kteráž oslavovala vítězství Tisia aiginského v zápolení o hrách nemejských. Básník vzývá bohyni Kleio, aby řídila jeho mysl, poněvadž jej velebná Nika volá k oslavování Aiginy a zápasu v Nemei.

XIII. Pokud určiti můžeme, jest báseň tato nejstarší z celé sbírky; oslavuje totiž vítězství, jehož nabyl Pytheas, syn Lamponův, r. 483 nebo 481 př. Kr. v pankratiu o hrách nemejských. Začátek chybí a vůbec jest text na četných místech silně porušen. Ve v. 10 nn. uvádí se proroctví (snad Teiresiovo) o založení her nemejských, načež básník přechází k chvále mladistvého vítěze, jenž silou svou oslavil Aiginu, ostrov Aiakův. Odtud jest snadný přechod k potomku Aiakovu Aiantu Telamonovci. Po spůsobu Homerově vypravuje Bakchylides, jak za doby, když Achilleus vzdaloval se boje, chránil Aias Řeky před útokem Trojanů. Myšlenkou, že ctnost nezůstává ukryta, nýbrž vejde ve známost všech lidí, přechází ke chvále Atheňana Menandra, cvičitele Pytheova, a po opětných úvahách všeobecných vzdává díky Lamponovi za pohostinství.

Jakkoliv báseň tato má četné mezery, tak že ji plně oceniti nemůžeme, není přece nezajímavo srovnati ji s Pindarovým epinikiem Nem. V., složeným při téže příležitosti. Pindarovy verše vyznamenávají se vzletem a hojnými ozdobami básnickými, Bakchylidovy však jsou mnohem prostší. Mythos Pindarův týče se taktéž rodu Aiakova, jen že ne Aianta, nýbrž Pelea. O jeho svatbě s Thetidou pěly totiž Musy o nástrahách, které mu nastrojila záletná Hippolyta, manželka Akastova. Peleus odolal a za to obdržel Thetidu za manželku. Báj celá jest u Pindara spíše naznačena než souvisle vypravována. Kromě Pythea velebí Pindaros i příbuzné jeho Euthymena a Themistia pro četná jejich vítězství a rovněž i cvičitele Menandra; že tím jednota básně jeho trpí, rozumí se samo sebou.

XIV. Jako k Pindarovým zpěvům nemejským připojeno několik básní, které týkají se jiných vítězství, podobně i u Bakchylida. Poslední epinikion totiž chválí Kleoptolema thessalského, že zvítězil čtverospřeží o thessalské jakési slavnosti, zvané *Πετραῖα*. Z básně máme pouze úvod s úvahami obecnými o rozmanitých cestách k slávě.

Daleko zajímavější než epinikia jsou písně XV.—XX., k oslavě bohů složené. Kdežto v epinikiích byl básník poután jednak požadavky objednavatelů, jednak konventionální formou zpěvů těchto vůbec, byl zde úplně volný a mohl nadání své přivésti k plné platnosti. Název písní těchto se v rukopise nezachoval; proto zdá se Kenyonovi sporno, jsou-li to hymny či paiany či dithyramby. Hledíme-li však k tomu, že Servius (k Aen. VI. 21) dovolává se XVII. básně slovy: Bacchylides

in dithyrambis, a uvážíme-li, že všechny tyto básně mají celkem stejný ráz, můžeme se domnívati, že máme před sebou sbírku Bakchylidových dithyrambů.

XV. *Ἀντηνορίδαι ἢ Ἑλένης ἀπαίτησις.* První polovice jednak neúplně zachována, jednak vůbec ztracena. V části druhé líčí básník, jak hlasatelé kráčeli městem a svolávali Trojany na náměstí. Všichni divili se odvážnosti Menelaa, jenž přišel žádat zpět manželky své, a přáli si, aby válka byla již skončena. Básník vzývá Musu, aby pověděla, kdo první počal mluviti. Pak uvádí řeč Menelaovu: Zeus není lidem původcem strastí, nýbrž jejich vlastní zpupnost, kteráž zmocňuje se statku cizího a přivádí je pak do těžké záhuby; ta zahubila i Giganty. Tu báseň náhle končí. Menelaos nepraví nic o Heleně, aniž mu kdo z Trojanů odpoví, jak bychom očekávali.

XVI. *Ἡρακλῆς.* Po stručném úvodu, jenž zachován jen neúplně, přistupuje Bakchylides k vylíčení posledních okamžiků života Herakleova. Na břehu mořském u mysu Kenaia stojí Herakles a hodlá obětovati Diovi, Poseidonovi a Atheně za vyvrácení Oichalie. Tu Deïaneira dověděvši se, že Herakles hodlá pojmouti Iolu za manželku, pojala úmysl nerozumný. »O neblahá, o nešťastná,« volá básník, »co to smyslila,« a vykládá: žárlivost ji zhubila a neznalost věcí budoucích, když u řeky Lykormu přijala od Nessa dar příšerný. — Vidíme, že básník počínal si tu jako malíř; z celého děje vybral si pouze určitý okamžik: Deïaneira posílá Herakleovi roucho.

XVII. *Ἠίθεοι καὶ Θησεύς,* nejkrásnější zpěv celé sbírky. Obsah jest tento: Na tmavopřídé lodi plul Theseus se sedmi hochy a sedmi dívkami mořem kretským, Minoem jsa provázen. Minos zatoužil po jedné z dívek, Eriboi, ta však, sotva že se tváří jejích dotkl, zavolala Thesea ke své ochraně. Theseus rozhněval se velice, a dovolávaje se toho, že jest syn Poseidonův, kázal Minoovi, aby zanechal své zpupnosti. Minos podrážděn jsa zvolal: »Otče Die, poslyš! Jestliže mne opravdu porodila tobě Foinissa běloloktá, sešli s nebe rychle blesk ohnivý jako zřejmé znamení; a (obrátiv se k Theseovi) pakli také tebe porodila Aithra Troizenská zemětřasu Poseidonovi, skoč směle do domu otce svého a vynes mi tento zlatý prsten z hloubi mořské.« Zeus vyplnil nemírnou prosbu syna svého, načež Theseus skočil neohroženě do moře. Delfíni ho přijali a donesli ho do paláce mořského, kde uzřel krásné Nereovny i Amfitritu, jež mu darovala nachové roucho a věnec z růží (zlatých), který dostala sama o svém sňatku od Afrodity. Nesmočen vynořil se Theseus z moře k úžasu Minoovu a k radosti dívek i hochů. Báseň končí náhle zvoláním: Delský Apollone, potěšen jsa chory kejskými, dopřej nám štěstí. Ze slov těchto patrno, že složena byla pro Apollonovu slavnost

na Keu. Mythos zde vypravovaný byl znám dosud pouze z Pausania (I. 17, 3) a z Hygina (Astron. II. 5).

XVIII. *Θησεύς*. Rozmluva mezi Aigeem, králem athenským, a manželkou jeho Medeiou ve formě dramatické.

Medeia: Králi posvátných Athen, vládce rozmařilých Ionů, proč zatroubila právě polnice zpěv válečný? Či blíží se k hranicím země naší vojsko nepřátelské? Či lupičové zlí zahánějí stáda bravu? Či co ti srdce svírá? Mluv, vždyť myslím, že málo kdo z lidí má takovou sílu statných junáků jako ty, synu Pandiona a Kreusy.

Aigeus: Právě přišel posel z Isthmu a vypravuje o neuvěřitelných činech silného muže: zabil obra Sinia, svini krommyonskou i bezbožného Skirona, učinil konec zápasům Kerkyonovým a zničil mohutné kladivo Prokoptovo (= Prokrustovo). Bojím se, jak se to skončí.

Medeia: A jaký pak je ten muž? Jaké roucho má? Přichází s mnohým vojskem či sám jako bludný kupec, když je tak silný, statný a odvážný? Věru, bůh jej posílá, aby trestal nespravedlivé. Neboť nelze, aby kdo stále páše zlo, nesetkal se s pohromou. Všecko v dlouhém čase se splatí.

Aigeus: Pouze dva mužové prý ho provázejí. Opásán jest mečem, v rukou má dva oštěpy, lakonskou přílbu na rusé hlavě a přes plece huňatý plášť thrácký; z očí plane mu žár. Je to jinoch v prvním květu mládí, zná se ve válce i v boji a ptá se po Athenách krásnomilovných.

Rozkošná tato píseň zaujímá zcela zvláštní místo mezi plody Bakchylidovými; ba v literatuře řecké vůbec nemáme nic podobného. V tom, že osoby samy přímo mezi sebou rozmlouvají, jeví se ráz dramatický, ač ovšem naprostý nedostatek děje prozrazuje zřejmě báseň lyrickou. A. van Branteghem dobře upozornil, že na podobné básně lyricko-dramatické hodil by se název *τραγικὰ δράματα*, jenž vyskytuje se v seznamech básní Pindarových a dosud pokládán byl za výmysl pozdějších grammatiků. Zdali též takové písně byly přednášeny od sboru vícečlenného, není jisto; spíše však se zdá, že zpívány byly pouze ode dvou osob. Tomu by nasvědčovalo, že zde není ani antistrofy ani epody, nýbrž že celá báseň skládá se ze 4 stejných strof, z nichž každá připadá jedné z osob rozmlouvajících.

Osoba, která rozmlouvá s Aigeem, výslovně jmenována není; Medeiu v ní tuší Kenyon. Jiní (Crusius ve Philologu 1898, 174 a Wilamowitz v Gött. gel. Anzeigen 1898, 141 n.) naproti tomu domnívají se, že tu Aigeus rozmlouvá se sborem, tak že by tu stál *ὁ ἐξάρχων τὸν διθύραμβον* naproti choru, jak tomu bylo v zárodcích tragoedie. Myšlenka tato jest zajisté pozoruhodná, leč

nezdá se mi dosud náležitě odůvodněna; zejména zdá se, že proti ní svědčí metrická stavba básně, kteráž nečiní rozdílu mezi rozmlouvajícími. S druhé strany jsou otázky: »A jaký pak je ten muž? Jaké roucho má« v ústech ženy zcela vhodné a přirozené.

XIX. *Ἰώ · Ἀθηναίοισι.* Básník počíná oblíbenou myšlenkou, že básnictví otevřeny jsou rozmanité cesty a vybízí Musu svou, aby pěla Atheňanům na počest. I vypravuje o bloudění krásné Io, o usmrcení strážce jejího Arga a o jejím potomstvu až na Semelu, kteráž porodila Dionysa.

XX. *Ἴδας · Λακεδαιμονίοις.* Zlomek pouze 11 veršů o lásce Ida a Marpessy.

Seznámivše se s obsahem těchto básní, můžeme se tázati, jaký význam má pro nás nový nález. O životě básníka mnoho nového jsme se nedověděli. Pro dobu, ve které žil, jest důležito, že již r. 483 (nebo 481) závodil s Pindarem a že ze tří básní jeho, Hieronovi věnovaných, spadá poslední do r. 468. Ovšem jak dlouho žil po tomto roku, udati nelze. O nepřátelství s Pindarem, o kterém scholiasté Pindarovi vyprávějí, nedovídáme se tu pranic, aniž shledáváme v nových básních nemírné napodobení boiotského básníka. Tam, kde oba závodili spolu (V. XIII.), šel Bakchylides svou vlastní cestou. Vůbec zdá se mi křivdou, přirovnává-li se stále k Pindarovi. Jako byl Pindaros jiného kmene, jiné povahy a jiného nadání, tak byla i poesie jeho jiná. Bakchylides jako zástupce mladší generace stojí mnohem blíže ujci svému Simonidovi. Ani o vyhnanství Bakchylidově nepodávají nám básně tyto žádných zpráv. Tolik ovšem z nich vyplynulo, že neměl pravdu Wilamowitz-Moellendorff (Hermes XX, 70), když pokládal Bakchylida za nepřítele Atheňanů, poněvadž žil v Peloponnesu. Bakchylides nejen opěvoval vítězství nějakého Atheňana (X.) a zvolil mythy athenské za látku k nejlepším básním svým (XVII., XVIII.), nýbrž věnoval Atheňanům i jeden ze svých dithyrambů (XIX.). O nějakém nepřátelství k Atheňanům nemůže tedy býti řeči.

Též mluvu Bakchylidovu poznali jsme nyní lépe, než bylo možno ze skrovných zlomků dosavadních. Dialekt jeho jest umělý, podoben jsa nejvíce lyrickým částem dramat řeckých; porůznu vyskytují se dorské infinitivy v *-εν* a 3. pl. v *-οντι*, lesbické tvary (*Μοῖσα*, *κλεεννός* a pod.) jsou zcela ojedinělé. Mluva jeho jest vždy ušlechtilá a uhlazená, jak již staří poznamenali. Se zálibou přidává skoro ke každému slovu nějaké epitheton, často dvě i tři. Již ze zlomků bylo patrno, že rád tvoří neobvyklá komposita; zvláštnost tato vysvitla ze souvislých básní daleko lépe. Asi 100 nových slov tak jsme poznali. Ze starších básníků měl na něho největší vliv Homeros.

Nový nález poskytl nám zároveň cenné poučení, jak nejisto jest pronášeti domněnky o pouhých zlomcích, neznáme-li souvislosti. O dřívějším zlomku 6. *Ξανθότριχα μὲν Φερένικον Ἀλφεὸν παρ' εὐρυδίναν πῶλον ἀελλοδρόμον εἶδε νικάσαντα* soudil Bergk, že pochází z básně, kteráž napsána byla teprve po smrti Hieronově. Za podmět slovesa *εἶδε* pokládal totiž Hierona a vykládal, že *εἶδε* může zde znamenati pouze »expertus est«, »victoria ei contigit«, poněvadž Hieron sám hrám olympijským nebyl přítomen. Leč nyní vidíme, že domněnka Bergkova nebyla správná. Podmětem slova *εἶδε* jest dle V. 40 *χρυσόπαχυς Ἀώς*, a z obsahu básně patrno, že to byla naopak první báseň, kterou Bakchylides poslal Hieronovi. — Ještě poučnější příklad poskytuje bývalý zlomek 2. *Θνατοῖσι μὴ φῦναι φέριστον, μηδ' ἀελίου προσιδεῖν φέγγος· ὄλβιος δ' οὐδεὶς βροτῶν πάντα χρόνον.* Bergk se domníval, že tato slova pronesl Silenos, dovolávaje se Cic. Tusc. I. 48: Affertur etiam de Sileno fabella quaedam, qui cum a Mida captus esset, hoc ei muneris pro sua missione dedisse scribitur, docuisse regem non nasci homini longe optimum esse, proximum autem quam primum mori. Avšak z téže básně (V. 160 nn.) jsme se přesvědčili, že tak promluvil Herakles v podsvětí, uslyšev o žalostném osudu Meleagrově.

Zvláštní osud měl zlomek 29 B *Ὦ Τρῶες ἀρηΐφιλοι* atd. Clem. Alex. (Strom. V. 731) uvádí jej pouze slovy *ὁ λυρικός φησι*. Sylburg a Boeckh dobře poznali v něm verše Bakchylidovy, avšak důvod jejich byl mylný. Dovolávali se totiž Porfyriona, jenž k Hor. Carm. I. 15 poznamenal: Hac ode Bacchylidem imitatur; nam ut ille Cassandram facit vaticinari futura belli Troiani, ita hic Proteum. Z toho se soudilo, že verše tyto pocházejí z věštby Kassandřiny. Nyní ovšem víme (XV. 48 nn.), že Menelaos tak řečnil, žádaje za vydání své manželky.

Jiný příklad týče se úpravy textu. U Joanna Sicilského (Rhet. gr. VI. 241 Walz) čteme: *Ἁβροὶ τὸ παλαιὸν οἱ Ἴωνες, ὥς ποτ καὶ Βακχυλίδης φησί, τῶν σφῶν αὐτῶν ῥυθμὸν δηλῶν· ἁβρότητι ξυνέασι Ἴωνες βασιλῆες.* Rhetorická scholia však (Rhet. gr. V. 493 a VII. 982 W.) uvádějí čtení: *τῶν ἁβροβίων Ἰώνων ἄναξ.* Bergk toto znění zamítl, přijav z něho pouze genitiv a restituoval zl. 42. takto: *Ἁβρότητι ξυνέασι Ἰώνων βασιλῆες.* Leč z básně XVIII. 2 vidíme, že scholiasté oni zachovali správné čtení; pouze poslední dvě slova třeba přestaviti. Možná, že i Joannes Sicilský správně cituje, že však měl na mysli místo jiné.

Jakkoliv nemáme básně Bakchylidovy úplné a jakkoliv k pravému porozumění jejich bylo by třeba znáti též jejich melodii, která ovšem pro nás snad na vždy ztracena, přece můžeme nyní mnohem spíše básníka oceniti než dříve. Celkem možno říci, že jej staří (Longinos *περὶ ὕψους* 33, 5) posoudili správně. Bakchy-

lides nepovznáší se myšlenkově do výše Pindarovy, ale vyniká jemným, uhlazeným slohem a zejména půvabným a jasným vypravováním. Jeho básně V., XVII. a XVIII. vždy budou patřiti k nejlepšímu, co vytvořila lyrika antická. Srovnával-li se Pindaros sám s orlem, vystihl Bakchylides nejlépe význam svůj, nazvav se »medosladkým kejským slavíkem«.

Filologické drobnosti.

I.

K Hor. sat. I. 4. 6 nn.

Hinc omnis pendet Lucilius, hosce secutus
mutatis tantum pedibus numerisque, facetus,
emunctae naris, durus componere versus.
Nam fuit hoc vitiosus: in hora saepe ducentos,
ut magnum versus dictabat stans pede in uno.
Cum flueret lutulentus, erat quod tollere velles;
garrulus atque piger scribendi ferre laborem,
scribendi recte; nam ut multum, nil moror.

O slovech stans pede in uno nejednal jsem sice v těchto Listech obšírněji, ale nejednou vyslovil jsem v nich své mínění o jich významu, kteréž ostatně je mi společno s jinými vykladateli, že totiž slov těch, jinde se nevyskytujících, užil tu Horatius obrazně, a že znamenají asi tolik, co »nedbale, sypaje verše z rukávu«.

Nevracel bych se k tomuto místu Horatiovu, kdyby v novější době prof. J. Netušil v článku »Ekzegetičeskaja zamětka kъ Horaciju« (Filologičeskoje obozrěnije. Tom XIII, 1897, kniga I, str. 27 – 30) nebyl se jimi obíral a nebyl na str. 28 pronesl mínění, že většina vykladatelů pojímá slova Horatiova doslovně, v nejpůvodnějším jich významu, t. j. že si představuje, jakoby byl Lucilius vskutku stál při skládání veršů na jedné noze po spůsobu šaška nebo husy. Nebo jen takový výklad je vskutku doslovný. Na důkaz toho Netušil uvádí slova L. Müllerova a Krügerova, sám však ovšem takový doslovný výklad zavrhuje.

Toto pro mne neuvěřitelné ujištění, které by vrhalo na »většinu« vykladatelů Horatia nechvalné podezření, že vykládají slova tato bez náležité pečlivosti, přimělo mne prohlédnouti přístupná mi vydání i překlady Horatia a přesvědčiti se, kteří jsou to vykladatelé Horatiovi, tvořící onu »většinu«. Při

tom naskytla se mi ovšem příležitost k některým poznámkám o tomto místě, jež tu čtenářstvu předkládám. Nebo jakkoliv mně (i mnohým zajisté jiným) dávno jest jasno, co slova ona značí, přece způsob výkladu, jak došla významu, jejž na uvedeném místě mají, může ovšem býti rozličný.

* * *

Uvádím nejprve vykladatele Horatia a z překladatelů ty, kteří překlad svůj provázejí také výkladem.

Staří vykladatelé (Pseudo-)Acro a Porfyrio slov těch nevykládají, přestávajíce na vytknutí myšlenky, na celém tom místě obsažené: »putabat enim hoc esse maximum, si multos versus momento fecit« (Acro; v. Acronis et Porphyrionis commentarii in Q. Horatium Flaccum, ed. Ferdinandus Hauthal. Vol. II. Berolini 1866, str. 74); »in hora ... hoc est: magnam rem se facere putans, si multos versus minimo tempusculo dictaret« (Porfyrio; ib. str. 88).

V nejstarším vydání Horatia, mně známém a přístupném (Q. Horatii Flacci Venusii ... opera. Basileae 1580) vykládají se slova stans pede in uno takto: »quasi cogitabundus vel antequam se moveret«. Jest tu výklad dvojí; uvádí se jako výklad Landinův, patrně z jeho kommentáře k Horatiovi z r. 1482.

Cruquius (srv. Q. Horatius Flaccus cum commentariis et enarrationibus commentatoris veteris et Jacobi Cruquii ... Lugduni Batavorum 1596, str. 353) vyložil obrat ten takto: »nullo vel exiguo labore: huic contrarium est *ὅλῳ ποδί*, omni vel toto pede, pro summo annisu et conamine.«

Bersman (2. vyd. Lipsiae 1616, str. 241) vykládá: »temporis paene momento, nullo labore« a odkazuje k Turnebovým Adversariorum libri XXX lib. VII c. 19 (ve vydání z r. 1614, Aureliopoli, str. 124), kde praví se o těchto slovech: »facili conatu et opere sine contentione et nixu. nam uno pede qui stat, adversarium se nullum vel non fortem habere credit: cum enim uno pede nos sustinentes pendeamus et vacillemus, securus esse videtur adversariique vires contemnere, qui sese non utroque pede firmat stabiliter. unde et omni pede standum Quintilianus lib. 12 c. 9 usurpat pro omni contentione totisque viribus. ergo illud in hora saepe ducentos, ut magnum, versus dictabat stans pede in uno significat Lucilium temporis momento solitum vena facili plurimos effundere versus.«*)

*) Pořekadlo omni pede standum est vyložil podobně již Erasmus Roterdamský ve svých »Adagiorum chiliades« (1558), str. 630.

Judocus de Mares (Quintus Horatius Flaccus . . . cum notis et commentariis brevibus Rdi. P. Judoci de Mares Societatis Jesu. Coloniae Agrippinae 1648, str. 419) vykládá: »sine contentione: nam qui serio quidpiam agit, toto corpore dicitur conniti«; podobně Bond (Amstelodami 1650, str. 154; táž poznámka je i ve vydáních Bondových z r. 1621 a 1682): »nullo labore et tempore brevissimo.« Úplně týž výklad, týmiž slovy podaný, má Minelli (Q. Horatius Flaccus cum notis marginalibus Joannis Minellii . . . Lipsiae 1675, str. 503; totéž čteme ve vydání Quinti Horatii Flacci poemata cum commentariis Joh. Minellii . . . Francofurti et Hafniae 1695, str. 295).

Desprez vykládá (Parisiis 1691, str. 545): »brevi tempore, sine magno conatu et labore« (stejný výklad je v Desprezově vydání benátském z r. 1762, str. 396).

Poněkud jiný výklad podal Juvencius (Jouvancy nebo také Juvancy; Q. Horatii Flacci carmina. Cum notis ac perpetua interpretatione Josephi Juvencii S. J. Tom. II. Parisiis 1697, str. 39): »indicat breve aliquod tempus; nemo enim diu pede niti uno potest: et negligentem scribentis operam, qui ludibundus, in eodem vestigio stans et paene saltitans, componeret versus.« Ve vydání téhož vykladatele pozdějším (Romae 1702), str. 325 jest výklad ten zkrácen a opraven: »brevissimo tempore: nemo enim diu pede niti uno potest.« Patrně ostatek svého dřívějšího výkladu pokládal vykladatel později za chybný.

Dacier (Oeuvres d' Horace, en latin, traduites en François par M. Dacier et le P. Sanadon. Tome V. A Amsterdam 1735), překládá na str. 166: »il avoit dicté deux cens vers en moins de temps qu'il n'en falloit pour les écrire« (týž překlad je i ve vydání dřívějším pařížském z r. 1691) a přičiňuje na str. 186 ke slovům ‚stans pede in uno' poznámku: »c'est à dire en très peu de temps, car on ne peut pas être longtemps sur un pied.«

Sanadon překládá na str. 167: »aussi faisoit-il souvent en une heure des tirades de deux cens vers sans lever la plume de dessus le papier.« V poznámce přidává: »etant debout sur un pié, sans changer de posture.«

Baxter ve vydání Horatia z r. 1725 (znám výklad ten jen z vydání Q. Horatii Flacci opera cum variis lectionibus, notis variorum et indice locupletissimo. Tomus primus. Pars II. Londini 1793, str. 58) vykládá: »puerili scilicet certamine; nam hoc faciunt pueri ludentes«. Výklad tento doslova přejal Bothe (2 vyd. Leipzig 1822, str. 331).

Gottschling (Nürnberg 1755, str. 297) vykládá: »Stehenden Fusses, aus dem Stegereiff«.

Batteux, jenž je dle předmluvy původce překladu, uveřejněného pod titulem: Les poësies d' Horace traduites en François.

Nouvelle edition. Amsterdam, Jena et Leipzig, 1762 (Tom. II, str. 37), překládá: »il faisoit jusqu' à deux cens vers dans une heure, se tenant debout, comme on dit, sur un pied.« Přídavkem ‚comme on dit' dává na jevo, že pokládá slova ‚stans pede in uno' za pořekadlo a že si je vykládá obrazně.

Wieland ve svém překladě Horatia (Leipzig 1786), str. 123 (Wien 1800, str. 55, Leipzig 1804, str. 128) překládá (a v překladě tom obsažen jest i výklad):

dass er oft
in einer Stund' und (falls es eine Wette
gegolten hätt') auf einem Beine stehend
zweihundert Verse wegdictierte.

Doering (2 vyd. Lipsiae 1828, Tom. II, str. 34) praví o těch slovech: »proverbiali, ut videtur, locutione stare uno pede dicitur, qui rem aliquam levi opera et sine virium contentione peragit.«

Heindorf (Des Q. Horatius Flaccus Satiren. Erklärt von L. F. Heindorf. Neu bearbeitet von E. F. Wüstemann. Leipzig 1843, str. 134) vykládá slova ta takto: »in der nachlässigsten Stellung und Haltung des Körpers. Vergleichen kann man den sprüchwörtlichen Ausdruck omni pede stare f. omni contentione et totis viribus incumbere. Quintilian 12. 9 extr. Itaque in his actionibus omni, ut agricolae dicunt, pede standum est (Gr. *ὅλῳ ποδί, ἐκ δυοῖν ποδοῖν, ἀμφοῖν ποδοῖν*).«

Orelli (2. vyd. vol. II, Turici 1844, str. 60) vykládá: »tamquam ludibundus; imago sumpta vel a pueris sic inter se ludentibus vel a circulatoribus, qui popello monstrant, quamdiu sic se sustinere possint.« V třetím vydání Orelliově, obstaraném od Baitera (vol. II, Turici 1852), str. 69 je výklad týž, jen první věta je pozměněna přidáním slov: »maxima cum facilitate et tamquam ludibundus; imago . . . (ostatek jak uvedeno výše).« Ve vydání šestém, obstaraném od Hirschfeldera (2. díl, Berolini 1884, str. 46) jest týž výklad, jako v třetím vydání Baiterově.

Weber (Des Q. Horatius Flaccus Satiren übersetzt und erklärt durch Wilhelm Ernst Weber. Nach des Verfassers Tode herausgegeben von Wilhelm Sigmund Teuffel. Stuttgart 1852, str. 101) překládá:

er sprach zweihundert in Einer
Stund' oft Verse daher, mit gehaltenem Bein, wie ein Grosses

a na str. 108 přidává poznámku: »da dies bekanntlich eine unbequeme Stellung ist, welche man nicht lange aushalten kann, so soll offenbar die ungeheure Geschwindigkeit und Leichtigkeit des Lucilius Verse zu machen, damit

aber an sich selbst noch nicht die Flüchtigkeit und das Holprige ihres Baues angedeutet werden: letzteres folgt nur aus einer solchen Volubilität, ist aber damit nicht eins. Ich glaube also, dass Horaz dieses Bild nach eigenem guten Einfalle gewählt, keineswegs aber dabei an das bei Quintilian XII, 9, 18 vorkommende Bauernsprichwort omni pede stare auf jedem Fusse stehn, für ‚seine Aufmerksamkeit möglichst zusammennehmen', gedacht hat.«

Kirchner (Q. Horatii Flacci sermonum libri duo, edidit, germanice reddidit . . . C. Kirchner. Pars I, Leipzig 1854, str. 75) překládá:

dass er oft zweihundert Verse
als was Grosses, auf einem der Füss', in der Stunde dictirte

a v prvé části druhého dílu (Leipzig 1855), str. 147 vykládá: »d. h. in der bequemsten und nachlässigsten Stellung und Haltung, mit einem übergeschlagenen Bein und mit dem Rücken gegen die Wand gelehnt. Ganz unpassend bringen mehrere Interpreten den Ausdruck ‚omni pede stare' hieher.«

Doederlein v třetím vydání Heindorfově (Des Q. Horatius Flaccus Satiren erklärt von L. F. Heindorf. Dritte Auflage. Mit Berichtigungen und Zusätzen von D. Ludwig Doederlein. Leipzig 1859), str. 90 opravuje výše uvedený výklad Heindorfův, přidávaje k němu poznámku: »Vielm.: in so kurzer Zeit, als ein Mensch auf einem Fuss zu stehen vermag. Es ist Apposition zu in hora, und wahrscheinlich ein Ausdruck des Lucilius selbst, mit dem er sich seiner schnellen Productionskraft ut magnae rei rühmte.«

Kiessling (2. díl, Berlin 1866), str. 47 vykládá: »so eilfertig als stände er auf dem Sprunge, im Begriff auszugehen.«

G. T. A. Krüger na př. v sedmém vydání satir (Leipzig, 1872), str. 40 vykládá: »sprichwörtlich, wie es scheint, um die Leichtigkeit zu bezeichnen; vrgl. unser: aus dem Aermel schütteln; oder die Schnelligkeit.«

V posledním vydání 13., opatřeném od Gustava Krügera (Leipzig 1894), str. 41, změnil nový vydavatel poznámku tuto takto: »scherzhafte Bezeichnung der Nonchalance des seiner Leistungsfähigkeit im Versemachen auch unter sonst erschwerenden äusseren Umständen sicheren, schnell fertigen Lucilius; vrgl. unser: ‚aus dem Ärmel schütteln.'« V přídavku na str. 193 nedovolává se L. Müllera pro tento svůj výklad, nýbrž pro věc zcela jinou (»Über die Berechtigung des von Horaz über Lucilius gefällten Urtheils vrgl. L. Müller . . .«).

Lucian Müller (Leben und Werke der Gaius Lucilius. Leipzig 1876), str. 26 překládá toto místo Horatiovo doslovně, řka: »(Horaz) behauptet sogar, ohne Zweifel stark übertreibend, dass er oft in einer Stunde, sogar auf einem Bein stehend, 200 Verse gemacht hätte.« Stejně vyjádřil se již ve spise »C. Lucili saturarum reliquiae« (Lipsiae 1872), str. 291 (nam ut revera quis bis centenos versus Latinos per horam promat, nedum is qui stat in uno pede, equidem fieri posse pernego). Jak si vlastně slova stans in pede *vykládá*, z těchto míst nevyplývá. Ve svém vydání Horatiových satir (Q. Horatii sermonum et epistularum libri. I. Theil, Wien 1891), str. 53 přidává k těmto slovům poznámku: »Um die Nonchalance des Lucilius beim Versemachen auszudrücken«, a tím dává přece zřejmě na jevo, že si také nepředstavuje Lucilia vskutku stojícího na jedné noze. O něco výše praví, že také výraz stans pede in uno pochází »von einer Angabe des Lucilius.«

Fritzsche (1. díl, Leipzig 1875) str. 106, vykládá slova ta takto: »indem er in der sorgenlosesten Weise auf einem Beine stand und das andre in der Hand hielt und sich daran gemüthlich krauete, als wäre eben gar nichts Sonderliches los... Man vergleiche Vossens Schilderung von der Freude, die Hölty hatte, als es hiess, Klopstock komme nach Göttingen, wo Hölty, ein mächtiges Butterbrod in der Hand wiegend, in der Stube herumtanzte.«

Dillenburger (7. vydání, Bonnae 1881), str. 370 vykládá stručně po starém spůsobu: »brevissimum tempus significatur.«

Schütz ve vydání satir (Berlin 1881), str. 50 dí: »Er strengt sich so wenig an wie Jemand, der in nachlässiger Haltung auf einem Fusse steht, also nicht beide braucht. Die kurze Zeit (wie von Knaben oder Gauklern, die solche Übungen anstellen) kann hier stans pede in uno nicht bedeuten, da in hora vorangeht. Umgekehrt manibus pedibus obnixe aus allen Kräften Ter. Andr. I, 1, 134.«

Černý (Q. Horatia Flakka Vybrané básně, v Praze 1882, str. 166) vykládá: »pořekadlo, značící zde nepochybně snadnosť tvorby, asi naše: sypaje verše z rukávu.«

Wickham ve vydání Horatia (vol. II, Oxford 1891), str. 50 praví: »probably explained as a proverbial expression meaning ‚as an easy thing', something that you could do without needing both feet.«

Obraťme se nyní k překladatelům, kteří překládají ta slova, nepodávajíce k nim žádné poznámky ani nedoplňujíce překladu výkladem, jak učinil na příklad výše uvedený Wieland.

Dolce (1569), str. 41 překládá:

Egli in un' hora
dettava, come fosse un gran cosa,
dugento versi, stando in un sol piede.

Pallavicini (Opere del signor Stefano Benedetto Pallavicini. Tomo secondo. Venezia 1744, str. 28):

di compor su due piedi a centinaia
versi godeva.

J. G. v. L. (Alle Satyren des römischen Dichters Horaz in launige Reime übersetzt. Frankfurt und Leipzig 1782, str. 51):

Denn er hatte diesen Fehler,
dass er von sich selber glaubte,
Wichtigkeiten zu vollbringen,
wenn er, ohne von dem Platze,
wo er reimte, aufzustehen,
mehrers als dreihundert Reimen
nur in einer Stunde machte.

Daru (Paris 1805, str. 41):

le copiste avait peine à le suivre
et debout sur un pied sa Muse eût fait un livre.

Voss (2. díl, 2. vyd., Braunschweig 1820, str. 44):

in der Stund' oft gegen zweihundert
als was Herrliches, gab er euch Vers', ein Bein in der Schwebe.

Ernesti (2. díl, München 1827, str. 44):

dass er oft in einer Stunde zweihundert
Verse, als etwas Grosses, auf einem Beine stehend vorsagte.

Passow (Horatius' vierte Satire lateinisch und deutsch ... Berlin 1828, str. 1):

in der Stund' ein doppeltes Hundert
Vers', als wär' es was, trieb er heraus auf der Hacke sich drehend.

V polyglottním překladu Horatia, vydaném v Paříži a Lyoně r. 1834, str. 360 nn., překládá Monfalcon:

Son défaut, qu' il prenait pour un grand mérite, c' était de dicter debout, sur un pied, deux cents vers en une heure.

Burgos:

en un hora, sin tomar reposo,
versos dictaba hasta contar doscientos.

Gargallo:

dugento versi
egli in un' ora sovra un piè dettava.

Francis:

He weakly fancied it a glorious feat,
his hundred lines extempore to repeat.

Düntzer (Braunschweig 1846, str. 89):

Denn dies war sein Fehler, dass oft zweihundert der Verse,
als wenn dies war wär', er dictirt' auf einem der Beine.

Nordenflycht (Breslau 1881, str. 14):

kein Wunder, da er sich rühmte,
Verse, hundert an der Zahl ohne Müh' in der Stunde zu schmieden.

U nás Josef Truhlář (Q. Horatia Flacca satiry, v Praze 1867, str. 27) překládá:

za hodinku že dvě stě kolikrát,
co zvláštnost, veršů předříkal na noze jedné.

Podobně přeložili místo to příležitostně Nebeský, Petrů a Cumpfe.

Jak vidíme, ne všichni překladatelé překládají slova ta doslovně; a i o těch, kteří překládají doslovně, nesmíme se bez příčiny domnívati, že také slova ta doslovně vykládají. Weber na příklad překládá je »mit gehaltenem Bein«, ale vykládá je obrazně (»rychle a lehce«). Kirchner překládá »auf einem der Füss'«, ale nepředstavuje si, jak vyplývá z jeho poznámky, proto přece Lucilia, stojícího po spůsobu komedianta na jedné noze. Činili bychom tedy překladatelům křivdu, kdybychom jim na základě pouhého jich doslovného překladu přičítali takový, mírně řečeno, nemožný výklad.

Většina překladatelů překládá slova ta ovšem doslovně; tak Dolce, Daru, Voss, Ernesti, Batteux, Monfalcon, Gargallo, Düntzer, u nás Truhlář, Nebeský, Petrů, Cumpfe. Jsou to překlady, pocházející od mužů, kteří drží se as nesprávné zásady, že třeba překládati co možná doslovně, ačkoli právě věrný překlad nemůže býti často doslovný. Pro výklad místa neznamenají takové překlady nic.*)

---

*) Kdo překládá stans pede in uno »stoje na jedné noze«, dopouští se ze samé snahy po doslovnosti překladu takového přehmatu, jako kdyby na př. u Petronia v kap. 42 slova antiquus amor cancer est přeložil: »stará láska je rak«, místo »stará láska nerezaví«, což asi latinské ono pořekadlo znamená, nebo kdyby slova »habet num-

Pallavicini, jehož překlad je vůbec velmi volný, překládá zcela proti latinskému textu »su due piedi«; jak si ten překlad »su due piedi« vykládá a jak jej srovnal s latinským textem, nepraví.

Burgos přeložil slova ta »sin tomar reposo« (= bez odpočinku), a podobně asi vykládá si ta slova *J. G. v. L.*, překládaje »ohne von dem Platze, wo er reimte, aufzustehen«. Že slova stans pede in uno tohoto výkladu nepřipouštějí, jest jasno, a netřeba se o tom ani šířiti.

Gottschling vykládá »Stehenden Fusses, aus dem Stegereiff«, a podobně překládá i Francis: »extempore«. I ten výklad — jakkoli by se pro smysl místa hodil — nelze připustiti; slova stans pede in uno to zajisté znamenati nemohou. Vydání basilejské z roku 1555 prvním výkladem svým quasi cogitabundus také se sotva přibližuje pravdě. Vykladatel snad soudil, že slova stans pede in uno znamenají postavení člověka, o záda opřeného a majícího nohy skříženy a v tom postavení přemýšlejícího. Ale taková postava těla nebývá postavou člověka přemýšlejícího, tak že by byl výraz ten nejasný, nehledíme-li ani k tomu, že by pak slova stans pede in uno neobsahovala ani honosivého výroku Luciliova ani výtky; avšak dle kontextu celého místa obsahují jedno z obého: buď chlubný nějaký výrok Luciliův, buď výtku Horatiovu.

Wieland vyložil si místo to takto: »často za hodinu nadiktoval 200 veršů, a kdyby bylo šlo o sázku, byl by to dovedl třeba stoje na jedné noze«, t. j. byl by to dovedl za jakýchkoli, i nejnemožnějších podmínek. Wieland tedy slova stans pede in uno arci vyložil si doslovně, ale poněvadž ovšem nebyl tak nesoudný, aby se byl domníval, že kdo může vůbec hodinu básniti stoje na jedné noze, přidal k překladu slova, v originálu scházející, k jichž doplnění nikterak nejsme oprávněni: »falls es eine Wette gegolten hätte«. Shledával v těch slovech žertovnou a vskutku nemožnou nadsázku, jíž se naznačuje zvláštní houževnatost a vytrvalost vůle Luciliovy. Je to podobná nadsázka, jako říká-li se, že Rafael byl by býval velikým malířem, i kdyby nebyl měl rukou; nebo užíváme-li pořekadla: »i slepý by to musil viděti« a pod.*)

---

morum nummos« u téhož spisovatele v kap. 37 přeložil »má nummy nummů« m. »má peněz jako železa«. Na druhé straně dopouštěl by se ovšem ještě většího přehmatu ten, kdo by na př. z doslovného překladu »stará láska je rak« soudil, že překladatel slova ta také si vykládal doslovně, a že tedy lásku vskutku pokládal za totožnou s rakem.

*) Srv. latinská a řecká pořekadla: apparet id etiam caeco, *δῆλόν ἐστι καὶ τυφλῷ* a pod. (Otto v Archiv f. lat. Lexicographie und Grammatik VI, 1889, str. 335). Bylo by lze uvésti podobných pořekadel víc: omnes muti ut loquerentur prius (Plaut. Pers. 240) a j. V. Otto na m. u. str. 336.

Sanadon vykládá si ta slova zvláštním spůsobem. Překládá: »udělal za hodin 200 veršů, aniž by byl odchýlil péro od papíru« (sans lever la plume de dessus le papier) a přidává poznámku: »stoje na jedné noze, beze změny polohy svého těla.« Označovala by se tím, jako při překladu Wielandově, vytrvalost a pilnost práce Luciliovy. Nějaký podobný výklad jest obsažen asi také ve vydání basilejském z r. 1580 v slovech »antequam se moveret« a vlastně i v překladu Burgosově a J. G. v. L.

I Sanadon, jak jest viděti z jeho překladu, vykládá si slova ta obrazně. Výrazu, značícího původně »trvaje v nezměněné poloze těla, stoje na jedné noze« užito by tu bylo o vytrvalosti Luciliově při práci duševní. Ale výraz stans pede in uno netají v sobě žádného označení nějaké vytrvalosti. Kdyby výklad Sanadonův měl býti správný, musilo by v tom výrazu býti ještě nějaké slovo, kterým by se naznačovalo delší setrvání v této poloze těla. Právě označení pojmu »bez přestání« ve výrazu samém těžce se postrádá, má-li tento výraz obrazný značiti vytrvalost práce Luciliovy. Také, jak níže uvidíme, kontext vyžaduje tu naznačení spíše jiné vlastnosti Luciliovy než vytrvalosti.

Převalná většina vykladatelů vykládá si slova stans pede in uno trojím spůsobem: buď soudí, že se jimi naznačuje rychlost, nebo lehkost, hravost tvoření Luciliova nebo jeho nedbalost.

Že slova stans pede in uno znamenají »v krátkém čase, rychle«, soudili (nehledíme-li k Pseudo-Acronovi a Porfyrionovi, kteří ve svých výkladech: »si multos versus momento fecit, si multos versus minimo tempusculo dictaret« přihlížejí k celému místu a nevykládají těmi slovy pouze výrazu stans pede in uno) následující filologové: Juvencius (ve vydání z roku 1702; v starších jsou výklady dva), Dacier, Weber, Doederlein, Dillenburger a Kiessling. Někteří z nich také vykládají vznik tohoto významu »v krátkém čase, rychle«. Nikdo prý nemůže státi dlouho na jedné noze (Juvencius a zcela tak Dacier, Weber a Doederlein); proto dle nich značí slova ta »za tak krátký čas, co by člověk vydržel státi na jedné noze«, tedy »s nesmírnou rychlostí« a, jak Weber přidává, kloně se tím k výkladu těch, kdo vykládají ta slova »lehce, hravě«, také lehkostí. Nebo kdo ve velmi krátkém čase dovede složiti veliký počet veršů, básní zajisté nejen rychle, ale i lehce.

Jinak vykládá vznik toho významu »rychle« Kiessling: »tak rychle, jako by byl na skoku vyjíti«, t. j. spěšně, jakoby již chystal se vyjíti a nemohl tedy věnovati své práci mnoho času. Patrně tu stans pede in uno má znamenati

postavení člověka, zvedajícího již jednu nohu ke kroku a stojícího pro ten okamžik jen na jedné noze. I Kiessling ovšem vykládá tedy slova ta jako nadsázku a obrazně. Pochybuji však, že by výrazu stare pede in uno bylo se kdy užívalo k naznačení rozkročení. Byl by zajisté nesrozumitelný. O takovém okamžitém spočinutí na jedné noze při rozkročení zajisté nikdo v žádné řeči by neužil výrazu »stare pede in uno,« jenž znamená patrně takovou postavu těla, kterou aspoň po nějakou dobu (ne však pouhý okamžik) lze udržeti. Netušil na str. 30 právem tento výklad zavrhuje.

Výklady tyto mají i tu závadu, že nehodí se dobře k předcházejícímu in hora. Výraz »co by mohl člověk státi na jedné noze« zajisté by mohl znamenati jen čas velmi krátký, ne hodinu; také počet veršů 200, které prý Lucilius v čase tom složil (třeba bychom číslo samo nepokládali za číslo přesné a uznali, že tu básník nadsazuje), je důkazem, že tu básník mluví o delší době, než je doba několika minut, po kterou člověk vydrží státi na jedné noze. Tato obtíž se neodstraní tvrzením Doederleinovým, že výraz stans pede in uno je apposice k in hora. Byla by to apposice nevhodná.

Že by tedy ta slova znamenala »v čase nápadně krátkém, rychle« a že by tu básník onu krátkost času naznačoval dvěma výrazy (in hora a stans pede in uno), nelze připustiti. Zcela správně praví tedy Schütz: »Die kurze Zeit (wie von Knaben oder Gauklern, die solche Übungen anstellen) kann hier stans pede in uno nicht bedeuten, da in hora vorangeht«.

Jiní vykládali lépe: »s malou prací, s malým namáháním, lehce a bez námahy«; tak Cruquius, Bersman, Turnebus, Judocus de Mares, Bond, Minelli, Desprez, Doering, Heindorf, Krüger, Černý, Wickham, Nordenflycht. Význam ten zajisté by se do kontextu hodil; jak se tento význam výrazu onoho vyvinul, vykládají však málokteří.

Judocus de Mares staví ve svém výkladu tohoto místa výraz ten proti výrazu: »toto corpore coniti«. Kdo něco činí s opravdovou námahou, namáhá se celým tělem; opakem má právě býti stare pede in uno. Že výklad ten není správný, je očividno. Ve výrazech těch není protivy. Kdo činí něco lehce, nemusí státi při tom »na jedné noze«, ať si již toto postavení »na jedné noze« myslíme jakkoliv. Také Wickhamův výklad: »lehce, co lze vykonati, aniž by člověk stál na obou nohou«, je špatný. Obyčejně i nejlehčí práce konáme stojíce na obou nohou.

Lepší jsou zajisté výklady Cruquiův, Turnebův, Heindorfův, kteří výraz stare pede in uno uvedli v souvislost a protivu s jinými podobnými obraty řeckými a latinskými (*ὅλῳ ποδί*, omni pede stare a j.). Ti zajisté uhodili na část pravdy; od těchto obratů nelze obrat stare pede in uno trhati. Bude

o těchto výkladech níže řeč. Ti všichni také právem pokládají ten výraz za proverbiální, za pořekadlo, jak učinili také Batteux, Krüger, Doering, Wickham, Černý a j.

S týmiž výrazy uvedl slova ta ve spojení i A. Otto v článku »Der menschliche Körper und seine Teile im Sprichwort« (Archiv für lateinische Lexicographie und Grammatik VI, 1889, str. 330), řka: »Aus der Schwierigkeit auf einem Beine zu stehen, erklärt sich auch Hor. sat. I, 4, 10 in hora — stans pede in uno, ohne jede Anstrengung, mit Leichtigkeit, indem er die Verse gleichsam aus dem Ärmel schüttelte«. V poznámce odmítá výklad »rychle, v krátké době« z téhož důvodu, jako Schütz, že totiž předchází in hora, s kterýmž výrazem slova ta byla by ve sporu. Týž výklad je i v jeho spise »Die Sprichwörter und sprichwörtlichen Redensarten der Römer« (Leipzig 1890) s. v. pes.*)

Naprosto nechápu, proč Netušil na str. 30 bez důvodů tvrdí, že je nevhodné srovnávati pořekadlový výraz stare pede in uno s německým pořekadlem »aus dem Ärmel schütteln«. Nejen Krüger, také Otto právem jej s tímto pořekadlem německým srovnávají. Kdo soudí, že se tímto pořekadlem naznačuje lehkost, bravost veršování Luciliova, ten přece srovnává právem toto německé pořekadlo s latinským. Nebo »sypati něco z rukávu« znamená totéž, co »lehce, bez namáhání něco konati«. To je přece nad slunce jasnější. Jak může kdo tvrditi, že je srovnání to nevhodné?

Podobně, ale přece odchylně, vykládají slova ta Baxter a po něm Bothe: »puerili certamine«. Pokládali tedy také ta slova za obrazná (obraz vzat jest od hochů, stavících se na jednu nohu) a zároveň za výtku, činěnou Luciliovi. Lucilius hleděl jiné převýšiti tím, že dovedl v krátké době zhotoviti veršů více než jiní, a tím se honosil. Závodění takové (slova stans pede in uno obsahovala by patrně úsudek Horatiův) je tak dětinské, jako závodění chlapců, proucích se o to, kdo déle a snadněji vydrží státi na jedné noze.

Ale o nějakém závodění Luciliově není vlastně u Horatia řeči. Lucilius se tu s jinými básníky nesrovnává, honose se pouze

*) Podobný výklad má i slovník Forcelliniův s. v. pes; vlastně má výklady dva: »stans pede in uno quippiam facere dicitur, qui cito et nullo labore facit«; upozorňuje se tu také na pořekadlo omni pede stare. Koch (Vollständiges Wörterbuch zu den Gedichten des Q. Horatius Flaccus, Hannover 1879) praví s. v. pes: »d. i. in der nachlässigsten Stellung und Haltung des Körpers (nach A. von e. Knabenspiel od. der Fertigkeit herumziehender Künstler, lange Zeit auf einem Fusse zu stehen), bldl. (t. j. bildlich) st. ohne Anstrengung, gleichs. spielend.« Zajisté mají podobné výklady i slovníky jiné; ale nestojí věru již za to rozmnožovati řadu uvedených dokladů, že slova ta obecně vykládají se obrazně.

tím, že za malou dobu dovede mnoho veršů sbásniti. Zdali více než jiní, o to mu nejde. Baxter i Bothe připadli na tento výklad asi na základě veršů následujících, kde k závodu takovému vyzývá Crispinus.

Orelli, ač pojímá slova ta podobně, odváděje obraz, obsažený ve slovech stans pede in uno, rovněž od chlapců nebo od šašků, kteří ukazují, jak dlouho se dovedou udržeti na jedné noze, vykládá: »tamquam ludibundus« (Baiter a Hirschfelder v pozdějších vydáních přidávají: »maxima cum facilitate et tamquam ludibundus«). Lucilius básnil v krátké době mnoho veršů rychle a hravě, tak hravě, jako hravě chlapci a šaškové dovedou se udržeti po jistou dobu na jedné noze. Tím, ač původ toho rčení vykládá si jinak, podal Orelli vlastně výklad týž, jako ti, kdož shledávali ve slovech těch vyjádřený pojem »lehce«.

Podobný výklad má asi na mysli i Passow, překládaje »auf der Hacke sich drehend« (toče se na patě). I on asi soudí, že se naznačuje těmi slovy hravost, lehkost tvoření Luciliova. Že by si Passow vskutku představoval Lucilia točícího se při veršování delší dobu (in hora) na patě, nevěřím. Že však vkládá do slov stans pede in uno více než je v nich obsaženo (slovo stare vlastně takovému výkladu odporuje), je na bíledni.

Výčitku »lehkého, hravého« veršování sesilují ti, kteří, po mém mínění právem, shledávají v slovech těch pojem nedbalosti, kladouce slova stans pede in uno na roveň pojmu »nedbale, ledabyle, nonchalantně«. Jsou to: Juvencius, Kirchner, Fritzsche, Krüger, L. Müller a Schütz. Původ toho významu vykládají si různě anebo ho vůbec nevykládají. Juvencius slovy: »(indicat) negligentem scribentis operam, qui ludibundus, in eodem vestigio stans et paene saltitans, componeret versus« blíží se k výkladu Orelliovu a částečně i Passowovu; patrně odvádí obrazný ten výraz také od šaška, na jedné noze stojícího a sem tam se otáčejícího. I Juvencius vykládá si výraz ten obrazně, jak vidno ze slov »(indicat) negligentem scribentis operam«. Ostatními slovy vykládá pouze vznik toho obrazného rčení. Kirchner (také já, v Listech fil. XXIV, 1897, str. 75) pomýšlí na postavení člověka, majícího nohy skříženy, tak že váha těla padá jen na jednu nohu, na postavení tedy vskutku nedbalé, nonchalantní. Že se těmi slovy může rozuměti takové postavení, nepochybuji. I my o takovém postavení užíváme téhož výrazu »státi na jedné noze«, třeba nebyl tento výraz docela přesný. Ale v takových výrazech pořekadlových přesnosti hledati nesmíme. S výrazy omni pede stare a p. nevidí Kirchner v tomto výrazu žádné podobnosti. Fritzsche vykládá slova podobně; představuje si také Lucilia stojícího s nohama skříženýma, ale jednu nohu rukou držícího a na ní se škrábajícího. Přídavek ten je úplně zbytečný.

Podobný výklad má asi na mysli i Schütz, ačkoli se nevyslovuje dost jasně, a také asi L. Müller a Gustav Krüger v posledním vydání satir, od něho přepracovaném. Poněvadž ani v takovém postavení s nohama skříženýma nelze státi hodinu nebo vůbec delší dobu, zajisté Kirchner, Fritzsche i Schütz nechtí, aby se výklady jejich a slova Horatiova brala přesně a doslovně. Patrně má se těmi slovy obraznými naznačiti Luciliova nedbalost vůbec.

Netušil na str. 29 tyto výklady (jmenuje však jen Fritzschův, Schützův, a můj, který je vlastně Kirchnerův) zavrhuje z důvodů, po mém soudu neplatných. Postavení, jaké naznačuje Schütz i já, nikdy prý nikdo nenaznačuje výrazem »státi na jedné noze«. Snad v ruštině; ale naznačuje se tím výrazem v češtině i němčině, třeba byl výraz ten nepřesný. »Otáčeti se na patě«, přesně vzato, znamená také točení se na př. šaška na patě jediné nohy, při kterém noha druhá je zdvižena. Ale značí to také otáčení na jedné noze, při kterém si pomáháme i špičkou druhé nohy, ačkoli to v slovech těch není řečeno. Dále prý toto postavení špatně se hodí k slovům Horatiovým (fuit hoc vitiosus); postavení, jež naznačuje Schütz, je prý zajisté nonchalantní, ale užíváme prý ho pro pohodlí, v době oddechu. »Postavení básníka, diktujícího písaři své verše a pohodlně se při tom opírajícího, neobsahuje přece nic, co by musilo míti vliv na jakost diktovaných veršů a co by tedy zasluhovalo výtky se strany kritika Horatia.« Postavení takové nebo jinaké na diktované verše nemůže arci míti vlivu; ale výrazu toho přece je tu užito obrazně, jak jsem zřejmě již dříve naznačil.

Netušil dále soudí, že takové postavení je pohodlné, ale přece sám připouští, že je také nonchalantní, nedbalé. K čemu tedy ta polemika? Značí-li výraz ten obojí, proč bychom v něm nemohli shledávati výtku nedbalosti? A je mezi tím »pohodlným« a »nedbalým« postavením vůbec nějaký rozdíl? Není »pohodlné« postavení vždy nedbalé, nonchalantní? Kdybychom tedy vykládali slova ta »stoje pohodlně«, nečinili bychom Luciliovi také výtku, výtku pohodlnosti, pohodlného, nenamáhavého veršování, ačkoli k veršování třeba dle Horatia práce a námahy? Myslím, že se tu Netušil točí v kruhu, a že co vyvrací, sám vlastně připouští.*)

L. Müller r. 1872 a 1876 přejal výraz tento bez výkladu, doslovně (nedum is qui stat in uno pede; sogar auf einem Bein stehend). Jaké postavení těla tím míní, nepraví; že však má na mysli asi podobný výklad, jaký podali Kirchner

*) Kirchner oba pojmy »pohodlný« a »nedbalý« zcela právem klade na roveň, vykládaje: »in der bequemsten und nachlässigsten Stellung und Haltung.«

a Fritzsche, vyplývá z jeho výkladu z r. 1891, kde zřejmě dí, že slovy těmi naznačuje se nedbalost Luciliova. Netušil na str. 28 však také tvrdí, že L. Müller slova ta vykládá si doslovně. Bylo by prý možno (později sám ten výklad zavrhuje) mysliti si, že Lucilius počínal si bravurně, veršuje tak lehce, že při veršování mohl dělati ještě gymnastické evoluce. Co je možné, nemusí býti ovšem přípustné a správné. Já pochybuji, že by který vážný Říman, jakým bez odporu Lucilius byl, bravurnost svého básnického tvoření byl dokazoval takovými banálnostmi, a opakuji tu, co jsem již kolikrát řekl: překládá-li kdo ta slova doslovně, jako tuto L. Müller, nemusí si je ještě doslovně vykládati, nehledíme-li ani k tomu, že výraz státi na jedné noze může znamenati postavení různá. Jak si Müller svůj doslovný překlad vykládal, nevíme, ale nemáme práva mu hned také doslovný výklad slov těch připisovati, zvláště když později týž L. Müller zřejmě tvrdí, že tím výrazem naznačuje se nedbalost Luciliova.

Také G. Krüger v posledním vydání shledává tu vyjádřen pojem »nedbale« a vykládá si výraz ten obrazně, jak jde ze slov jeho: »scherzhafte Bezeichnung der Nonchalance des seiner Leistunsfähigkeit im Versemachen auch unter sonst erschwerenden äusseren Umständen sicheren, schnell fertigen Lucilius« a také z toho, že opět ukazuje na německé pořekadlo »aus dem Ärmel schütteln«. Slova »unter sonst erschwerenden äusseren Umständen« dostala se však do toho výkladu za nějaké dřímoty. Jsou předně nejasná, ježto Krüger nepraví, jaké to přitěžující zevnější okolnosti jsou, a známé doctum altumque silentium právě tuto není na místě; za druhé jsou ve sporu s hořeními slovy »scherzhafte Bezeichnung der Nonchalance«. Nebo je-li stans pede in uno výraz žertovný, nepředstavuje si tu Horatius Lucilia v určitém nějakém postavení tělesném, nýbrž užívá výrazu toho, jenž značí nějaké nedbalé postavení, obrazně o nedbalosti práce. Také nelze tu mluviti o přitěžujících zevních okolnostech, kde se mluví zároveň o nedbalosti. Dovedl-li básniti Lucilius rychle i za přitěžujících okolností, je to spíše jemu ke cti, kdežto tuto se i dle G. Krügera patrně Luciliovi činí výtka. Proto se tohoto spleteného výkladu G. Krügera Netušil na str. 29 neprávem dovolává, aby dokázal, že většina filologů vykládá to místo doslovně. G. Krüger starší výklad G. T. A. Krügerův přídavkem »unter sonst erschwerenden äusseren Umständen« jen zkazil, ježto se tato slova do obrazného výkladu jeho hodí jako pěst na oko.

Netušil sám na str. 30 ukazuje, jako jiní před ním, na Quintilianův výraz omni pede standum est, pokládá výraz stare pede in uno za žertovný obrat, který značí povrchní, nedbalou práci; obrazné rčení to vzalo prý původ svůj z představy o šašku, stojícím na jedné noze a ukazujícím

svou tělesnou hbitost tak, jako Lucilius chvástal se svou hbitostí ve veršování. Došel tedy Netušil k výkladu obraznému, jaký jsem zastával já; jen ve výkladu vzniku toho pořekadla se se mnou rozchází a vykládá si jej asi spůsobem Orelliovým.

* * *

Přehlédli a posoudili jsme velikou řadu výkladů a překladů. Překlady některé jsou doslovné, že by však většina vykladatelů pojímala slova Horatiova doslovně v původním jich významu, že by vskutku přikládala Luciliovi postavení chlapců, zdvihajících jednu nohu, nebo šaška nebo husy, nikde jsme neshledali. Nevím, na jaké vykladatele mimo L. Müllera a G. Krügera, jimž doslovný výklad přičítá neprávem, Netušil naráží; z vykladatelů, kteří jsou mně známi (je jich hojná řada, ale nejsou arci všichni), není to nikdo.

Tvrzení, že Lucilius při básnění počínal si jako šašek, stoje bravurně na jedné noze, bylo proneseno a hájeno jen v naší literatuře. Jiné literatury, mimo českou, pokud vím, dosud se k tak originálnímu výkladu nepovznesly.

Ze všech uvedených výkladů možno vážně mluviti pouze o dvou, sobě ovšem velmi blízkých, dle nichž slova stans pede in uno znamenají buď »lehce« buď »nedbale« pracovati. Význam druhý snadno lze odvoditi z prvního; lehkost tvoření svádí často k ledabylosti, nedbalosti.

Celé místo Horatiovo (v. 8—13) obsahuje, jak je očividno, výtku, činěnou Luciliovi. Lucilius je vtipný (facetus), bystrý (emunctae naris), ale skládá drsné verše; neboť měl tu vadu (nam fuit hoc vitiosus), že za hodinu nadiktoval otroku až 200 veršů, jako by to bylo něco velikého (ut magnum) — »stans pede in uno«. V jeho verších leccos by mnohý rád odstranil, ježto je to vadné proto, že psal mnoho (garrulus) a neměl vytrvalosti, aby verše své tříbil (piger scribendi ferre laborem, scribendi recte); neboť na počtu veršů nezáleží.

Ze slov ut magnum soudí právem vykladatelé, že Horatius naráží na nějaký výrok v básních Luciliových, v němž se Lucilius sám svým rychlým veršováním chlubil. Užil-li Lucilius právě slov, že »za hodinu dovede udělati 200 veršů«, jest jiná otázka. Horatius mohl uvésti jen jeho myšlenku, nestaraje se o to, uvádí-li ji doslovně. Ostatně netřeba ani připomínati, že slova in hora a ducentos versus nesmíme vykládati doslovně. Má se jimi patrně jen naznačiti, že Lucilius za poměrně krátkou dobu dovedl složiti mnoho veršů.

Jde o to, čí jsou slova stans pede in uno. Mohla by pocházeti z výroku Lucilia samého, jak soudil na př. Doederlein; pak nemohla by obsahovati výtku, ježto Lucilius sám sebe

zajisté nehaněl, a mohla by znamenati pouze »lehce tvořiti«. Lucilius byl by o sobě tvrdil, že básní rychle a lehce. Slova ta mohou však přidána býti i samým Horatiem; v tom případě zajisté obsahují výtku a znamenají »tvořiti ledabyle, nedbale«. Kontext připouští obojí tento výklad. Který z obou je však pravý?

Původu pořekadlového výrazu stans pede in uno neznáme; výraz tento vyskýtá se na tomto jediném místě. Kdo vykládá »lehce, hravě tvořiti«, snadno ovšem připadá na výklad, že obrazného toho výrazu užil Lucilius žertovně, srovnávaje lehkost a hravost svého tvoření, se zdánlivou lehkostí a hravostí, s jakou na př. šaškové nebo děti dovedou zvednouti nohu do výše a po nějakou dobu státi na jedné noze. Tak si místo vykládal na př. Orelli, Baiter, Hirschfelder, Netušil, poněkud podobně Baxter, Bothe a Passow.

Kdo shledává ve slovech těch výtku Horatiovu, ten nakloněn bude slova ta vykládati spíše po spůsobu Kirchnerově, Fritzscheově a Schützově. Horatius Lucilia nedbale veršujícího srovnává s člověkem nedbale stojícím, stojícím s nohama skříženýma.

Při obojím spůsobu výkladu lze výraz ten překládati jinou frásí podobnou: »sypati z rukávu« (jak činí Krüger, Otto, Černý), kterou naznačujeme práci lehkou, hravou, ale často také práci ledabylou, nedbalou.

Výklady Orelliův, Kirchnerův, Schützův, Fritzscheův, a j., jež hledí naznačiti, jaké postavení těla Horatius při slovech těch měl na mysli, spočívají pouze na dohadu a domyslu. Proto zdá se mi, že si opatrněji počínají ti, kteří slova ta hledí vyložiti srovnáním s podobnými pořekadly, v nichž užívá se výrazu pes, jak na př. učinil už Turnebus, Heindorf, nejnověji Otto a j.

Pořekadel takových je víc, než uvádí i sám Otto ve své sbírce; lze je snadno rozmnožiti z větších slovníků, odkud i já jsem čerpal.

Již Turnebus a po něm jiní ukázali na pořekadlo, zachované u Quintiliana, jež on uvádí jako pořekadlo rolníků: omni pede standum est, t. j. »třeba státi pevně« (býti dobře připraven), jak jistě dobře vykládá Otto (Archiv VI, str. 330 a Sprichw., str. 275). Jistě znamená omni pede původně na celé noze, ježto jen ten stojí pevně, jehož chodidla celá dotýkají se země. Singulár slova pes místo očekávaného plurálu (na př. totis pedibus) nesmí nás zarážeti. V takových pořekadlech užívá se často singuláru místo plurálu, v latině i jinde (srv. pedem ubi poneret non habebat, pedem ut ecferres aedibus; v. Otto Sprichw., str. 275 n.; podobně naše: suchou nohou přejíti, ani nohou nehnouti a j. v.). Nelze ovšem upříti, že

v jiném kontextu toto pořekadlo, znamenající původně »pevně státi«, mohlo nabýti i výrazu »vší silou«, jak je vyložil již Turnebus. Nebo kdo stojí pevně, může se také opříti pevně, vší silou. Nevím, proč Otto Sprichw., str. 275 tvrdí, že řecké pořekadlo *ὅλῳ ποδί*, jež Suidas vykládá *ὅλῃ δυνάμει*, jest od latinského rozdílné. Pořekadlo je doslovně totéž a dle kontextu může zajisté nabýti i významu »vší silou«.*)

Že může však pořekadlo *ὅλῳ ποδί* míti i jiný význam než »vší silou«, podle kontextu, ukazuje na př. Apollonios Rhodský Argon. 4, 1163 n.:

ἀλλὰ γὰρ οὔποτε φῦλα δυηπαθέων ἀνθρώπων
τερπωλῆς ἐπέβημεν· ὅλῳ ποδί· σὺν δέ τις αἰεὶ
πικρὴ παρεμέμβλωκεν ἐφροσύνησιν ἀνίη,

kde *ὅλῳ ποδί* znamená patrně »plně«; i ten význam lze snadno vyvinouti z významu původního.**)

Ve významu totis viribus lze výraz omni pede stare také dokládati výrazy podobnými manibus pedibus, pugnis calcibus (Otto v Arch. VI, str. 329, Sprichw., str. 210).

Tentýž význam mají arci i slova Trimalchionova u Petronia v kap. 39 in cancro ego natus sum; ideo multis pedibus sto: »jsem narozen v znamení raka; proto stojím (jako rak) na mnohých nohách«, t. j. pevně, jsem zabezpečen, bohat (následuje vskutku bezprostředně: et in terra multa possideo).

Výraz uno pede stare netvoří však přísné protivy k výrazu omni pede stare. Tvoří protivu k výrazu multis pe-

---

*) S výrazem *ὅλῳ ποδί*, omni pede, totožný jest výraz *παντὶ ποδί* u Libania 4, p. 1085, 29 vydání Reiskeova: *καὶ παντὶ ποδὶ ψαύει τῆς γῆς*, kde arci toho výrazu není užito obrazně.

**) Otto Sprichw., str. 275. překládá slova omni pede stare »man muss feststehen, gerüstet sein« a přidává: »Im Munde der Landleute hatte das Sprichwort wahrscheinlich, wie Spalding vermutet, die Bedeutung, dass man sich nicht bloss auf eine Seite der Landwirtschaft verlegen dürfe, sondern alle gleichmässig betreiben müsse«; ukazuje i na Petroniův výraz v kap. 39 multis pedibus sto (podobně i v Arch. VI, str. 330). Ten výklad je takový, jakoby Otto vykládal si výraz omni pede »na každé noze« a neodvozoval původu pořekadla od nohy lidské. Pak by ovšem řecké *ὅλῳ ποδί* nebylo totožné. Ale výklad »na celé noze státi, pevně státi« jest vskutku výkladem Spaldingovým.

Spalding totiž ve svém vydání Quintiliana (Lipsiae 1816) v poznámce k tomu místu zřejmě klade toto pořekadlo na roveň řeckému pořekadlu *ὅλῳ ποδί* a přidává: »Vocem . . . omni cum Turnebo (in Adversariis etiam 7, 19) de numero accipere, quamquam hoc ioculari modo fieri possit (»man muss auf allen Füssen stehen"), comparatio tamen graeci proverbii vetat. Quare ductum credo a vitio standi, quo vel digitis vel calci vel alteri pedis lateri maxime innituntur nonnulli«. Pak následují teprve slova, na která naráží Otto. — Podobná jsou i pořekadla *ὅλῃ χειρί*, plena manu; v. Otto Sprichw., str. 212.

dibus stare, který však je možný jen v kontextu určitém, jaký je na příklad na místě Petroniově, kde se Trimalchio přirovnává s mnohonohým rakem. Přísná protiva k stare pede in uno byla by »státi na obou nohách, pevně«. Pořekadlo to nemáme v latině nikde, tuším, zachováno; nicméně, myslím, že Trimalchionův vtip multis pedibus sto je předpokládá.

Že však i v latině takový obrat mohl býti v užívání, toho dokladem je, že vyskýtá se vskutku v řečtině u Theokrita 14, 66: *ἐπ' ἀμφοτέροις δὲ βεβακὼς* (na obou nohou, t. j. pevně stoje) *τολμασεῖς ἐπιόντα μένειν θρασὺν ἀσπιδιώταν* (srv. i Tyrtaia 11, 21: *ἀλλά τις εὖ διαβὰς μενέτω ποσὶν ἀμφοτέροισιν στηριχθεὶς ἐπὶ γῆς*). Snad i v latině vyskytují se obraty podobné; já však nemám nyní žádného podobného obratu latinského na mysli.

Ale máme řadu jiných pořekadel podobných, jichž dotkl se již Heindorf arci zcela stručně, a jichž Otto nepřipomíná. U Řeků jsou častá pořekadla *ἀμφοῖν ποδοῖν τρέχειν* a pod. Srv; již u Hom. Il. 13, 78 n. *νέρθε δὲ ποσσὶν ἕστηκαι ἀμφοτέροισιν* Arist. Orn. 35 *ἀνεπτόμεθ' ἐκ τῆς πατρίδος ἀμφοῖν τοῖ ποδοῖν;* Aristeides Panath. p. 117 *καταφεύγειν ἐπὶ τὴν πόλιν ὥσπερ ἐκ δυοῖν ποδοῖν.* Táž pořekadla vyskytují se i u spisovatelů byzantských (srv. i francouzské pořekadlo: fuir à toutes jambes).

Opáčné tomuto pořekadlu je pořekadlo u Deinarcha, *κατὰ Δημοσθένους* 82: *οὐκ ἂν ἔφασκεν ἐκ τῆς πόλεως ἐξελθεῖν οὐδὲ τὸν ἕτερον πόδα* (ani se nehnouti); srv. Aristofanes Ekkles. 160 n.: *ὡς ἐγὼ ἐκκλησιάσουσ' οὐκ ἂν προβαίην τὸν πόδα τὸν ἕτερον*; Lukianos Hermotimos p. 773 *οὐδεπώποτε ἐξ Αἰθιοπίας τὸν ἕτερον πόδα προελθών; πῶς δεῖ ἱστορίαν συγγράφειν* p. 38: *οὐδὲ τὸν ἕτερον πόδα ἐκ Κορίνθου πώποτε προβεβηκώς.*

Podobná pořekadla jsou i u Římanů; srv. Apul. Met. 9, 1 (asinus) abrupto cursu me proripio totis pedibus (= omnibus pedibus; srv. 10, 33 si toti nunc iudices, kde toti rovněž = omnes.*)

Jako proti pořekadlu *ἀμφοῖν ποδοῖν τρέχειν* »oběma nohama, rychle běžeti, vzíti nohy na ramena«, se stanoviska logického ovšem nepřesnému, stojí pořekadlo *οὐδὲ τὸν ἕτερον πόδα προελθεῖν* a pod. »ani jednou nohou nepokročiti, ani kroku neudělati, ani se nehnouti«, tak pořekadlo in uno pede stare bylo by protivno pořekadlu in ambobus pedibus stare, jež předpokládá Petroniův výraz multis pedibus sto, a znamenalo by »státi nepevně«. Co do smyslu, ale nikoli co do slovného vý-

*) Upozorňuji tu mimochodem na jiný zajímavý obrat u Apuleja Met. 4, 27: me pedibus fugientem alienis consequi vestigio.

razu, jest vskutku také protivné pořekadlu *ὅλῳ ποδί*, omni pede stare (»státi pevně«).

Nic neukazuje k tomu, že by pořekadlo stare pede in uno bylo vzalo vznik svůj od šašků nebo hochů, stavících se na jednu nohu. Vznik takový bylo by ovšem mohlo míti; ale zachovaná pořekadla podobná, výše uvedená, ukazují spíše k tomu, že také pořekadlo stare pede in uno vzalo vznik svůj z nějakého v životě obyčejného postavení tělesného, jako na př. pořekadlo omni pede stare, nikoli z bravurního postavení šašků nebo hrajících si dětí.

Proto k výkladu jeho významu »státi nepevně« raději bych volil ono postavení tělesné, které naznačil již Kirchner, Fritzsche a Schütz, postavení, při němž váha těla padá na jednu nohu, kdežto špičkou druhé, na kříž přeložené nohy opíráme se lehce o půdu. Je to vskutku postavení ledabylé, nepevné, při němž snadno lze pozbýti rovnováhy těla.

Jde o to, zdali se tento význam onoho pořekadla »státi nepevně« (ovšem obrazně užitý) na onom místě Horatiově hodí. Myslím, že se hodí: »Lucilius diktoval i 200 veršů za hodinu, míně, že to něco zvláštního, velkého, stoje při tom (dle soudu Horatiova) nepevně«, t. j. stále jsa v nebezpečí, že padne anebo i vskutku padaje čili (vyjádříme-li to, co tu řečeno obrazně, vlastními slovy) dopouštěje se právě pro rychlost tvoření ve verších svých vad, tak že jsou drsné, veršuje tedy ledabylo, nedbale.

Po jiné oklice dostáváme se opět k výkladu obyčejnému, jenž se každému soudnému nabízí sám sebou. Smysl celého místa jest jasný; spor může býti pouze o výklad toho výrazu.

Vyložíme-li slova ta takto, musíme je ovšem pokládati za výtku, kterou činí Luciliovi Horatius, ne za výraz, vzatý z Lucilia samého.

Při tomto výkladu upomínal by výraz ten na jiné podobné výrazy Horatiovy; na př. v epist. 2, 1, 176 ve výroku o Plautovi čteme: securus, cadat an recto stet fabula talo (zde: »propadne-li či líbí-li se«). Srv. Pers. 5, 104 tibi recto vivere talo ars dedit (»dobře, správně jednati«) a řecké *ὀρθῷ ποδί* a pod. (Otto, Sprichw., str. 340). Podobně praví Horatius v sat. 1, 10, 16: illi, scripta quibus comoedia prisca viris est, hoc stabant, hoc sunt imitandi (»pevně stáli, udržovali, líbili se«); srv. i Ter. Phormio 9. Výklad na př. Krügerův: stabant] »der eigentliche Ausdruck von dem Schauspieler, der sich bis zum Ende des Stückes auf der Bühne hält, nicht durch Äusserungen des Misfallens der Zuschauer genötigt wird, abzutreten« jest jistě chybný. Odtud nevzalo ono obrazné rčení svůj původ.

II.

K Hor. sat. I. 10, 56 n.

O nedbalém veršování Luciliově zmiňuje se Horatius ještě jednou v sat. I, 10, 56 nn.

Quid vetat et nosmet Lucili scripta legentes
quaerere, num illius, num rerum dura negarit
versiculos natura magis factos et euntes
mollius, ac si quis pedibus quid claudere senis,
hoc tantum contentus, amet scripsisse ducentos
ante cibum versus, totidem cenatus: Etrusci
quale fuit Cassi rapido ferventius amni
ingenium....

Nebeský (v. Listy fil. XVI, 1889, str. 315) u nás toto místo spojil chybně (asi na základě nějakého jiného spisu) s místem o Luciliovi ze satiry čtvrté, o němž jsme právě jednali, a napsal o Luciliovi, že »stoje na jedné noze (!!) udělal dvě stě veršů před obědem a dvě stě po obědě«.*)

Avšak mínění, jakoby na tom místě Horatius o Luciliovi tvrdil, že veršoval dvě stě veršů před obědem a dvě stě po obědě, jest vůbec bludné.

---

*) Na uvedeném místě Listů fil. jednal jsem o špatném jeho překladu slov stans pede in uno. Pravil jsem tam: »Nebeský, jak vysvítá z uvozovacích znamének a ze slov ‚stoje na jedné noze', uvádí tu patrně citát Horatiův přeložený; ale ani on už nedíval se do textu, nýbrž odkudsi chybně vypisoval, jak viděti z nesprávných slov — že udělal dvě stě veršů před obědem a dvě stě po obědě. O tom v Horatiovi nic není.« Jednám tu o citátu Nebeského ze čtvrté satiry prvé knihy Horatiovy, v němž se vyskýtají slova stans pede in uno, a dokazuji, že Nebeský cituje špatně, poněvadž cituje něco, co na tom místě Horatiově obsaženo není (proto také prokládám slova před obědem a dvě stě po obědě, jichž na tom místě Horatiově není). Kontext mých slov tomu, kdo chce rozuměti, ukazuje jasně, co jsem chtěl říci slovy: »O tom (t. že by byl Horatius udělal stoje na jedné noze dvě stě veršů před obědem a dvě stě po obědě, kteráž slova jsou úmyslně proložena) u Horatia nic není.« Každý vidí, že jsem měl na mysli pouze místo, o němž jsem jednal. Jestliže kdo mermomocí chce ze slov mých, z kontextu vytržených, »O tom u Horatia nic není« souditi, že neznám jiného místa Horatiova ze satiry desáté, kde se (ale prý) o Luciliovi píše, že dělal dvě stě veršů před obědem a dvě stě po obědě, suď si tak třeba na vždy. Slova má ten smysl vskutku připouštějí, a s lidmi, kteří připustiti nechtí, že slova má mohou míti a mají jiný smysl, je těžký boj. Zrovna tak, když si někdo usmyslí, že L. Müller slovy auf einem Bein stehend představoval si Lucilia v postavení komedianta se zdviženou nohou, může to pořád a pořád tvrditi, když úmyslně zavírá oči před nepopíratelným faktem, že ta slova mohou míti i jiný smysl; takového člověka nepřesvědčil by ani sám L. Müller, kdyby mu sebe déle dokazoval, že tak si těch slov nevykládal.

Místo to ovšem upomíná na místo sat. I, 4, 10 a vykladatelé zřejmě k tomu místu poukazují (na př. Fritzsche, Krüger). Někteří soudí, že slovy ac si quis... přímo naráží se na Lucilia. Tak na př. Heindorf (v druhém vydání, opatřeném Wüstemannem z r. 1843: »das Nächstfolgende, si quis pedibus etc., geht auf Lucilius«; podobně v třetím vydání, opatřeném Doederleinem, z r. 1859, kde užito týchž slov), Kirchner (ve vydání z r. 1854: »Eine verstärkende Wiederholung des in I. Sat. 4., 9. dem Lucilius gemachten Vorwurfs der leichtfertigen und übereilten Versmacherei«), Orelli (v třetím vydání Baiterově z r. 1852: »quam quos ipse nimia festinatione usus effutivit«; stejně v šestém vydání Hirschfelderově z r. 1884), podobně i Dillenburger ve vydání z r. 1881 a Kiessling ve vydání z r. 1886 (si quis Lucilius wie I. 4. 9.).

A přece tu není přímé narážky na Lucilia; naopak celý kontext ukazuje k tomu, že bychom slova ac si quis... spíše mohli vztahovati k básníku hned na to jmenovanému, Cassiovi. Smysl místa je patrný: »Co nám brání vyšetřovati, proč Lucilius skládal verše tak drsné, proč neskládal verše lahodnější než ten, kdo spokojen je tím, veršuje-li hodně rychle, skládaje dvě stě veršů před obědem a dvě stě po obědě, jak to činil na př. Cassius (quale fuit Cassi... ingenium).« Že se těmi slovy nepřímo tepe také Lucilius, že se slovy »200 veršů« naráží na podobný výrok v satiře čtvrté, je jisto; ale rovněž tak je jisto, že na tomto místě mluví Horatius všeobecně o básnících píšících rychle, z nichž jednoho, Cassia, jmenuje výslovně, a jimž na roveň staví Lucilia. Ale nelze z toho odvozovati, jakoby Horatius byl někde četl, že Lucilius měl ve zvyku básniti dvě stě veršů před obědem a dvě stě po obědě. Nesmíme-li ani výrok v satiře čtvrté, že Lucilius za hodinu udělal dvě stě veršů, vykládati doslovně, smíme tak činiti tím méně s tímto výrokem, který se ani Lucilia přímo netýká. Horatius ostatně zajisté se dobře pamatoval, co o Luciliovi napsal v satiře čtvrté, ke které i satira desátá se vztahuje. Kdyby i v těchto slovech přímo mínil Lucilia, nebyl by o něm užil podruhé výroku sice podobného, ale přece neshodného.

Zkrátka je to nepřímá výtka, jakási postranní rána Luciliovi daná, z níž nesmíme nikterak vyvozovati, jakoby Horatius vskutku se byl o Luciliovi domníval, že psal dvě stě veršů před obědem a dvě stě po obědě.

Proto úplně schvaluji výklad Bentleyův (Q. Horatius Flaccus ex recensione et cum notis atque emendationibus Richardi Bentleii. Tomus I. Lipsiae 1764, str. 468), otištěný a přijatý i ve druhém vydání Bothově z r. 1822: »Quid vetat et nos quaerere, num Lucilii ingenium, num argumentum ipsum negaverit versus politiores et molliores, quam siquis sine cura et lima

extemporales hexametros fundat? Scilicet Lucilius ipse, si maiorem diligentiam adhibuisset, . . . cultiores utique versus dare potuisset, quam quales nunc dedit ipse et Cassius.« Podobně vykládá Braunhard (Q. Horatii Flacci opera omnia. Pars altera. Lipsiae 1835), str. 121: »si quis invenitur, qui contentus est qualescunque versus facere, dummodo plures faciat, concedo politum esse Lucilium, qui asper fuit.« Slovně měl býti výklad ten formulován jinak; ale v tom má Braunhard pravdu, že slova ac si quis přímo k Luciliovi se nevztahují.

Nejlépe vyložil místo to Wickham (ve vydání z r. 1891) řka: »Though putting it in this indirect way, Horace repeats the charge of Sat. 1, 4, 9 foll., that Lucilius' roughness was due to his rapid composition.«

Není tedy v těch slovech přímé narážky na Lucilia, a jest úplně nemístné souditi, že by Horatius představoval si Lucilia, skládajícího dvě stě veršů před obědem a dvě stě po obědě, anebo snad se dokonce domýšleti, že Lucilius skládal vskutku dvě stě veršů před obědem a dvě stě po obědě (snad stoje k tomu na jedné noze!). O tom u Horatia vskutku nic není.

Josef Král.

Klasobraní po rukopisích.

LIV. Zlomek biblický.

Jest na posledním listě rkp. 11 D6. univ. knihovny pražské. Kniha pochází z bibliotheky Petra Voka z Rožmberka a byla také majetkem augustianského kláštera v Borovanech, jak svědčí nápis na první desce: Liber monasterii et domus novae fundationis Dei genitricis Virginis Mariae in Borowan canonicorum regularium ordinis sancti Augustini. — Na první stránce listu pergamenového (ostatní jsou papírové) jest nějaký list smluvní z r. 1417, ale písmo jest místy úplně setřené. List jest český. Pak následuje latinský slovník: věcný výklad různých slov písma sv., ku př.: Menta, tal est herba odorifera, quae vulgariter dicitur matha. V textu jsou některé přípisky české: před slovem ara: Pomoz boze znuze; před slovem attatus: Mily boze ſmilug ſie; před axis: Racz mi dati boze ſſczeſt^e^ mnie hrzyeſſnemu; před bibleis: Matko bozye wſſe. — Pak následují různé kusy z různých dob, vše latinsky asi z XV. stol. Zlomek proroků pochází zajisté z první polovice téhož věku. Jest psán písmem drobným, úhledným. Oba proroci nezabírali podle všeho ani 5 stránek. Ze

Sofoniáše ztracena první kapitola tak dlouhá jako druhá, pak z druhé kapitoly verš první a počátek druhého. Z Aggea, jenž má jen dvě kapitoly, zachována první polovice.

Sofoniáš.

Caput II.

. . . . (2) gde nawi hniew prchanie božieho prwe než ṕgde nawi den rozhniewâie božieho (3) hledaite hoſ^{na}wſſichni krotci ze . giżto ſte ſud geho činili, hledaite ſp̃wedlneho, hledaite krotkeho, zdaliſe kterak vkrigete wden prchanie božieho (4.) Nebo gaza zkaženo bude a Aſkalon wpuſtinu Azotum a polodne wiwrhu a Akaror zkořen wíwraceno bude (5.) Bieda giżto bidlite wꝓwazku morſk͡ narode zatracenich Slowo božie nawi kanaan ze^{ie}philiſtinſka azatratitie tak abi nebilo wtobie bidlitel (6.) Ibude ꝑwazek morſki otpočiwadlo paſtiřſke aſtawadlo dobičie (7.) Ibude ꝓwazek toho ktož oſtane zdo^{v}Judſkeho Tu budu paſeni wdomiech aſkalonſkich kwečeru otpočinu neb nawſſtiewi ge pan buoh gich Aotwrati wiezeie gich (8) Sliſſal ſem wzduoru moab aporuhaie ſinuow Amon giżto točiš dwie mieſtie vkuru*) dawaleſta lidu me^{v}. awzwelicili ſu ſe nadgich krage (9.) ꝑnieżto żiw ſem ia die p. w. za. b. iſr̃l^{ſki} eż moab iako Sodo^{v} bude aſinowe Amon iako Gomorra Suſſie trnowa a hromadi ſolne apuſſtie až nawieki Oſtatci lida meho rozberu ge Oſtatni lidu meho wlaſti budu gimi (10.) To zagiſte p̃gde gim ꝓgich pichu že ſu ſe ruhali awzweličeni gſu nadlidem pana boha . w . za (11.) hrozni nanie ho^{in}azkazi wſſecki bohi zemſke, ibudu ſe modliti ge^{v} muzie zmieſta ſweho wſſickni oſt^{0}wowe pohanſſti (12.) Itake wi muřeninowe zbiti budete mim mečê(13.) vztiehnie ruku ſwu napuolnoci azatrati Aſſur, apoloži kraſnu wſamotinu awbezceſtie aiako puſti (14.) Ibudu otpočiwati ꝓſtřednieho wſſecka ſtada zwieři pohanſke, Aſtrakopud ageżek wpraziech geho přebiwati budu hlas zpiewagicieho wuokenci ahawran napodwogi neb zêdlim ſilu geho (15.) Tot geſt mieſto ſlawne bidle wbezpečenſtwi geżto řiekaſſe naſwêſrdci Ja gſem akromie mne nenie gine wietcie, kterak ſe geſt včinilo puſtinu otpociwadlo zwieři wſſelike ktož puogde přeſnie pohwiždie apokiwa hlawu ſwu.

Caput III.

(1.) Bieda hniewagicie awikupene mieſto holubice (2.) neſliſſala hlaſſu aneṕgala kazni whoſ^{na} geſt neuſſala kbohu ſwe^{v}ſe neṕbližilo (3.) knieżata geho ꝓſtřednieho iako lwowe řewuci Sudce geho iako wlcie . w . neoſtawowachu kgitru (4) ꝑroci geho wztekli mużie newierni, knieżie geho poſſkwrnili ſu ſwateho neſꝓwedlnie gſu činili ꝓti zako^{v}, (5) ho^{in}ſp̃wedlni ꝓſtřed nieho

*) = exprobraverunt.

nevčini neþwoſti Rano ſud ſwuog wida naſwietle anebude ſkrit, anewie diel geſt neþwı hanbi (6.) zatratil ſê lıdi arozpuzeni gſu andıelowe toćiš kniezata gıch puſte ſê vćinil ceſti gıch kdiž nenie ktobi chodil ponich Oſamiela ſu mieſta gich kdiž geſt neoſtalo muže ani kt'eho bıdlıtele (7.) Rzekl ſê awſſak budeš ſe mne bati þgmeš kazen anezahıne þebıtek geho þwſſecki wieci gimiżto nawſſtiewıl ſem ge Ale wſſak navſwıtie wſtawagic poruſſıli wſſećka miſſleīe ſwa (8.) þnieżto cakai mne þwih wden zmrtwıch wſtanie mého wbuduciê čaſu neb ſud moy abıch ſhromazdil narodi aſebral kralowſta (!) awılil nanie rozhniewanie na ywſſehki hniew prchanie meho neb wuohni pomſti me ztrawê bude wſſecka ze^ie (9.) neb tehda wraci lıdem mim řeć zvole^v abi wziwali wſſickni wegmie bożie uſluzıli ge^v plecem gedniē (10.) zařekami mureninſke ze^ie odtad poniżeni mogi ſinowe rozpuzenich mich poneſu dar mnie (11.) Toho dne nebudeš zahubeno (b) ze wſſech nalezeni twich gimiżto gſı linilo þti mnie neb tehda otneſu zproſtřed tebe welebnie pıchi twe Anebudeš wiec powiſſeno nahoře me ſwate (12.) Aoſtawim þſtřed tebe lıd chudi anedoſtatećni Anadiegi gmieti budu wegme^v božiê (13.) Oſtatci ıſrlſti nevćinie neþwoſti ani budu mlu^ti lži, anebude nalezen wgıch vſtech iazik lſtiwi neb oni paſeni budu aotpočiwati budu anebude ktobi přeſtraſſıl To þ. p. b (14.) Chwal dcero ſionſka raduiſe dcero Iſrlſka Radui ſe aweſel ſe zewſſeho ſrdce dcero Irlſka (15.) Otneſl geſt ho^inpſtřed tebe nebudeš ſe bati zleho wiece (16.) Toho dne řečeno bude Irlmu nerod ſe bati ſion neoſlabugta ſe ruce twuogi (17.) pan buoh twuog proſtřed tebe ſılnı on tie ſpaſı Rado^ti ſe bude nadtebu vweſſeli mlćeti bude wmilowani twē aweſſehıti ſe bude nadtebu wchwale (18.) Geſſıtne giżto ſu byli odzakona otſtupıli ſberu, neb ztebe biechu abi nemielo wiec þnie potupu (19.) Ai tot ia zabīe wſſecki giżto gſu tie trizmli wtô čaſu aſpaſim klecaweho*) ato geżto bılo zawrżeno ſberu Ipoložim ge wchwalu awegmeō wewſſi zemi hanbi gıch (20.) wtô čaſu wniêżto þwedu wi awčaſu wniêżto ſberu wi nebo dam wi we gmeō awechwalu wſem lıdê zêſkim kdiž obrati wiezeīe waſſe předwaſſima otćima þ. b. wſſemo^ci.

Aggeus.

Caput I.

(1.) W druhē letie dariaſſe krale pſkeho wſſeſtē mieſıeci gednolıo dne mieſıece Stalo ſe geſt ſlowo bożie ſkrze Aggea proka kzorobabelowı ſı^v Salatielowu wewodie Judſke^v akgeżiſſowi ſınu Jozedechowu kniezi welıke^v ařka (2.) Tot þ. h. b. w. za. ařka lid tento þwi geſſtie geſt neþſſel čas abi duom boži bil wzdielan (3.) Iſtalo ſe geſt ſlowo bożie ſkrze Akgea proka ařka (4.) zdali

*) Po straně k řádce: to bılo kle

wa͡ čas geſt abiſſte bidlili wdomiech klenutich aduom têto puſti (5.) Aptož toto p̃. h. w. za. polozte ſrdce waſſe naceſti waſſi (6.) Sieliſte mnoho awuoſiliſte malo gedliſte aneiſte naſiceni, piliſte anezapiliſte ſe přikriliſte ſe az anezaſte ſe*) (!) Aten genžto bohatſtwie geſt ſhromazdil wložil geſt ge wdierawi mieſſiec (7.) Tot p̃. h. b. w. za. polozte ſrdce waſſe nawaſſe ceſti (8.) Wzendiete nahoru noſte dřiewie vidielaitež**) duom a wdiečnit mi bude aoſlawan (!) budu p̃. h. w. za. (9.) patřiliſte kwiečie^v atu včinien geſt menſſi awnoſiliſte dodo^v božieho awidunul ſem ge proč ge to p̃. h. w. za. ež duom muog puſt geſt awi poſpiechate každi dodo^v ſweho (10.) pniežto zabranieno geſt nad wami nebeſſuõ abi nedali roſſi, azemi zabranieno geſt abi nedala plodu ſweho (11.) Ipozwal ſem ſuchoti na zemi anahori anapſſenici anawino ana olei ana wſſie cožkoli ṕwodi*) ze^re analidi anabrawi anawſſelike vſile ruku (12.) Ivſliſſal geſt zorobabel ſin Salatielow a Gežiš ſin Jozedechuow kniez weliki ywſſickni ostatci hlas boha ſweho aſlowa Aggea proka iakož geſt ho poſlal ho^in buoh knim, Ivbal ſe geſt weſſken hoſ^na (13.) iřekl geſt Aggeus poſel boži opoſlech božich lidu ařka Ja ſwami gſem p. h. (14.) Iwzbudil geſt ho^in duch zorobabeluow Sina Salatielowa wewodi iudſkeho aduch Gežiſſuow ſina Jozedechowa knieze welikeho aduch ginich zewſſeho lida Iweſſli ſu ačinili ſu dielo wdo^v hoſ^na w. za. boha ſweho.

Caput II.

(1.) C Twrtehomezcietma dne mieſiece wſſeſtê mieſieci wdruhē letie da'ie krale wſedmē mieſieci wgednomezcietmê dni mieſiece ſtalo ſe geſt ſlowo . . . *Frant. Černý.*

Rostlinář (= Rostl. B.)

jest v rkp. knihovny universitní pražské (sign. 11. E. 2) z XV. st. Vedle latinských traktátů jest tam také několik českých věcí.

Hned na první desce stojí:

Kdež ſie žena mvźe nebogi
tut hoſpodarzſtwie zle ſtogi.
Czo mylo nam to nechcze k nam
Czo nas mrzi to ſye nas drzi
Czo pro buoh dam to naleznu tam.
Czo mi zde oſtane newiem komu ſye doſtane.

Na listě 1^b jsou dvě česká slova: Bariena kroſſna, Anta poſada.

---

*) et non estis calefacti.
**) snad se má čísti wdielaitež = aedificate.
***) nadepsáno: noſi

Na l. 9. několik modliteb velikonočních.

Na l. 118. počínají se písně české s notami: Poslal buoh ku pannie s versiculy a odpovědmi.

Na l. 130[b] jest několik jmen rostlin: Calamus aromaticus prutforcz, zedwara ziziber, gentiana pencedanum gelenie korzenie, pipinella bedrnik, dyptamus trzemdala, levisticus libczek. Pak nad latinský recept nadepsána jména česká: (betonicam) bukwiczie, (sticados) plefniwecz, (origanum) lebeda czrwena, (menta crispa) balfan, (acorus) koffatecz czrweny, (polypodium) ofladicz, (gen. anisi carni) polfki kmin. Téměř všecka jsou obsažena v hlavním slovníku.

Na l. 144[b]: celidonia ruta; eufrasia ambrozzie, cinamonum fkorziczie, scabiosa hrufcziczka; v témže latinském textu jako v hlavním slovníku při slově artemesia vyskýtá se opět materzie dufka.

Na posledním listu jest píseň s notami:

Wytay mily gezu Krifte
witay fynu panny czifte
ya tye nynye wieru widim
filnye pilnye tomu wierzim,

v celku sedm necelých slok.

Slovník hlavní jest na l. 145[a]—147[b]. Jest to přepis, jak svědčí skroucená slova latinská. U některých názvů není příslušných výrazů českých, proto jsme je také vynechali.

Atanasia wraticz.

Artemesia czrnobil est duplex: alba et rubea et medicina fit multipliciter cum artemesia rubea et origano. Et origanum habet florem et dispositorum odorem ut materzie dufka.

Acedula fczewik
Azarobacara kopitlnyk
Aspergula wieziel
Absinthum peliniek
Abrotanum bozie drziewcze
Apium opich
Archangelica zzahawka
Altea diwoki flez
Acorus czrweni koffatecz
Arnoglossa gitrocziel maior
Auricula muralis zageňe korzenie
Absinthium montanum nechraft
Astrolonia luk
Aristologia podrażecz
Agacia plana trnka
Anetum czefki kopr
Amarista zżabi kopr
Atriplex lebeda
Altucus bleen
Ameos omich
Adiantus fwate marzie flzi
Amaricus rzerzikhowi kwiet
Appolinaris mādragora
Addoyemius*) polinyek
Astula pywōka
Agaricus yalowczowe zrna
Anagalicum fwalnyk
Agalo koffatecz wodni

*) Toto slovo jest tak psáno, že se mi nepodařilo ho přečísti.

Apogerii zemizlucz
Anacrius czrnobil
Adaucon bukwiczie
Agres konopie
Accapassa bzowi kwiet
Ananias zemiezlucz
Albumaria bielennee korzenie

(145[b]) Betonica buckwiczie
Benedicta benedict
Branca ursina medwiedie paznoht
Bursa pastoris kokoſka
Bifolium dwieliſtecz aut liczidlo
Bismalva wlaſka ſlez
Balsamita konſka mata
Basilicon agreste polſki balſſan
Brionia poſſied
Basilica ſtrzelne korzenie
Barba Jovis netrżeſk
Plantago gitrocziel
Basasa ruta
Bursa pastoris kokoſka
Bistoria hadowe korzenye
Boletum cervi lanyzz
Bardana horzke lupenye
Brita modrak
Bleta hruſczicie trifolia utazarus kopitnik
Crassula rozchodnik
Carthanus ſafran polſki
Cicuta bolehlav

(146[a]) Pencedanum gelenie korzenie
Draguntea wſſedobr
Diptamus trzemdala
Daucus troicus polſka mrkwiczie
Delphinadon bobek
Diademia ſleez
Dracodion trżemdala
Daucus ptaczie hniezdo vel oleſſnik aut paſtrnak

Adiantos netyek al. korczek
Archangelica medunyczie
Autemna wozenne ſyemye
Archintilla zindawa
Agrimonia ſtarczek rzepiczek

Cartanus marinus bodlak
Centaurea zemiezlucz
Camomilla rmen
Cardus ſczetka
Carni polſki kmyn
Consolida ſwalnyk
Centarides mayki
Canthabrum otrubi
Cerifolium trżebule
Corigiola truſkawiczie
Cicorea cżakana
Cassilago bleen
Caulis capuſta
Ciminum kmyn wlaſki
Catapusia ſkoczecz
Consolida maior koſtywal
Consolida minor rañe korzenie
Cardopacia dewietſil
Centinodium chruſtawecz
Campanella ſwalczecz
Calcatripa kozie bradka
Cauda cati owczie hlawka
Calamus aromaticus pruſtwurcz

Eleborus albus luchawka
Eleborus niger ſwateho ducha korzenie
Eupatorium rañe kořzenie vel kralowe
Esula minor kolowratecz
Endimia ſczřbak
Eruca biela horcziczie
Edera terrestris popowecz
Eufrasia ambrozzie
Elifagus ſſalwige
Ebulus chebdie

Eliotropium czakana
Centum grana kaczicziе midlo
Centrus galli chlapie duſſie*)
Caprifolium corrigiola truſkawecz

(146[b]) Genestula yanoſieth
Gallitricum kadidlnyk
Gladiolus bieli koſſatecz
Herba sancti Johannis ſwateho yana korżenye
Herba sancti Petri rocznik
Herba bona cżiſtecz
Ipericon zwonczek
Iringus kotwiczie
Intubus silvaticus cżakana
Lappa inversa horzki lupen
Lapacium acutum kõſki ſczewik
Lingua pastoris truſkawicie
Levisticum ligustrum libcz (!)
Lilifagus flos ſaluie

(147[a]) Nasturtium rżerzicha
Nasturtium agreste polſka rżerżicha
Narcissus zlatohlaw
Nepita lebeda biela
Origanum lebedka czrwena
Penthasilon album neſtowiczne korzenye
Policratum netiek
Piretrum persicum peltrã
Pipinella bedrnik
Psilium chmelik
Pilon materzie duſka
Poeonia piworzika (!)
Pencidanum gelenie korzenie
Portulaca kurzie nvozka
Rostrumponeium yalowi mleczi

(147[b]) Tapsus barbatus diewizna
Testiculi canis
Testiculi vulpis > wſtawacz

Cicorea calendula cżakana
Camaleonta oſtropes
Felmon mirżik
Fumus terrae rutka polſka
Flamella priſkicznik
Filex plaś

Labrum Veneris oſtropes
Laureolla wlczie liko
Melissa royownik
Mellilotum komoniczie vel ſtracza nvozka
Menta crispa balſſan
Menta saracenica wlaſſka mata
Menta agrestis polſka matha
Matricaria rzimbaba
Men (!) polſki kopr
Mellilotum komoniczie
Morobati oſtruzinie
Millefolium rżebrziczek vel krwawnik
Matricaria maior wraticz

Rubea minor wyezel
Rubina oſtrozinie
Simforiaca bleen
Sticados cicnum pleſſnywecz
Saxifraga ſwate marzie ſlzi
Solatrum pſie wino
Semperviva netrżeſk
Sapularia lepek
Scabiosa kawias
Scrophularia pichawecz
Scordeon wlcżi czeſnek
Scuteon wodna aut potocznie rzerzicha
Sulfurata chlucha lebeda
Solsequium czakãka
Scariola mleczie
Savina chwoyka
Sigillum Salomonis liczidlo
Staphisagria wſiwecz

Tormentilla natrznyk
Valeriana kozlik
Volubilis ſwlak
Virga pastoris planaa ſczetka

*) po straně mlecz.

Frant. Černý.

Úvahy a zprávy.

Dr. *Ferdinand Hueppe:* **Zur Rassen- und Sozialhygiene der Griechen im Alterthum und in der Gegenwart.** Wiesbaden 1897. Str. 113. Cena 2·40 mk.

Německý archaeologický ústav v Athenách pořádá každoročně vedením Dörpfeldovým dvě vědecké cesty po Peloponnesu a ostrovech aegejského moře. Tato druhá cesta bývá spojena s výletem do Troje. Spisovatel této knížky, professor hygieny na zdejší německé universitě, vykonal r. 1896 několikaměsíční cestu po Řecku, byl na obou oněch cestách a pozorování svá nyní tuto vydal. Můžeme říci, že šťastná hvězda vedla ho do Řecka. Každým rokem prohlíží tamní musea a znamenitosti sta a sta lidí z celého světa — a nejsou to samí slepí, jednostranní »klassičtí« filologové (tak nás totiž p. spisovatel napořád tituluje) —, ale dosud nikdo nepřipadl na takové velkolepé, zrovna epochální objevy jako on. Pan spisovatel předně doufá (viz předmluvu VI.), že zničí filologickou báj o asijském původu Pelasgů a Hellenů. Za druhé doufá najisto, že odstraní dosavadní nesprávné mínění o tom, jakoby staří Pelasgové a Hellenové v důležité otázce opatřování vody byli stáli daleko za Římany. Čtenář se diví, k jakému obecenstvu spisovatel se svými »objevy« se obrací. Neboť pravdy, jichž prioritu si p. spisovatel osobuje, nejsou dnes ani našim quintánům žádná nova. V učebnicích dějepisu pro vyšší gymnasia lze totiž se dočísti, že Řekové přišli od severu a ne od východu.

Na str. 28 a nn. vykládá spisovatel o praehistorii řecké takto. První osídlení Řecka dělo se v různých proudech z Evropy, z Thrakie. Tito přistěhovalci jsou ve svých urozených a svobodných rodech naskrze lidé dlouholebí, jichž i mezi obecným lidem je většina. Jsou to světlí (helle) severští Ariové i plemenem i řečí. Z tohoto lidu, plemenně dosti zachovalého, jemuž bylo proraziti západní proud turanský v nížině dunajské a jenž odnesl si odtud něco vlivů turanských do nových sídel, béře se jeden proud východně přes Hellespont do Malé Asie. To jsou Frygové, k nimž náležejí Trojané nebo Teukrové. Tento kmen mluví dialekty thrackého národa. Na západě stěhuje se jiný proud v Evropě na jih a rozšíří se v Řecku: z jednotlivých oněch proudů vznikají Pelasgové, kteří politicky mění se na Homerovy Achaje a mluví dialektem téže společné řeči thracké. Pelasgové proniknou až do Krety, kde setkají se s Kary, tak že na Kretě převládá asi od r. 1200 př. Kr. politicky i plemenem světlý evropský národ. Později, když řeč byla dosáhla většího rozvoje, opakují se tato stěhování. Tak berou se kmenové dorsko-aiolští cestou Pelasgů, ionští cestou Frygů a skřižují se v nejrůznějších směrech. Původní domov i těchto kmenů je evropská Thrakie. Thrakové

sami přišli od baltického moře. Odtud přinesli s sebou jantar, jenž i v Troji i v Mykenách je velice oblíben, a neztratili nikdy spojení se svou pravlastí.

Hypothesa, že kolébka prabydlitelů Evropy byla v severovýchodní Evropě, je dnes již stará; naposled vyslovil ji Th. Achelis. Podrobné líčení pravěku řeckého může zdáti se přesvědčivým širokému publiku, »filologům« však nikoli. Ti vědí, že ani anthropologická methoda páně spisovatelova — změřilť p. spisovatel na cestě několik lebek — nedává práva mluviti v těchto věcech tónem tak rozhodným. Ignoramus i na dále.

Když prohlédl p. spisovatel Schliemannovy nálezy mykenské v ústředním museu athenském, ihned poznal, že vykládány špatně. Dosud se myslelo, že nelze tu neuznati vlivu kultury babylonsko-aegyptské. Pan spisovatel sice připouští, že »pštrosí vejce« na př. ukazuje na Aegypt, ale většina předmětů ukazuje prý rozhodnou podobnost s kulturou hallstadtskou, zejména známá stříbrná hlava býka se slunečním kolem na čele prý potvrzuje ten výklad. To jest prý patrný idol »des Stier-Zeus«, severoevropského nebeského býka, germ. Fiörgyn-Thora. A což bronzová hlava krávy z Bagdadu v britském museu nebo hlava býka téhož typu a téhož provedení, kterou viděti lze na malbách náhrobku Rekhmara, obřadníka Tuthmesa III. (srvn. Collignon, Histoire de la sculpture grecque I. 28)? Ty jsou také severoevropského původu?

O uměleckých pokladech v museích athenských a jiných p. spisovatel se nezmiňuje. To je veliká škoda. Dějiny umění přišly tím o mnohé originální pozorování. Soudím tak z poznámky na str. 56 a n. Apollon ze štítu chrámu Dia olympijského učinil na p. spisovatele mnohem větší dojem než Praxitelův Hermes, jehož čelo je zrovna prý pathologické.

Zmínky zasluhuje skvostný výklad tholu Polykletova v Epidauru. Poněvadž filologové nevědí si s tím rady, tedy p. spisovatel ukazuje, jak by se toho měli chopiti. Asklepios je syn Apollonův. Apollon jest arijský severní heros sluneční, jehož jednou funkcí jest osvobozovati sluneční paní z labyrinthu obra Zimy. Ve svatém okrese Asklepia, syna Apollonova, jest přiměřeno, že stavbou labyrinthu poukazovalo se na funkci boha otce, Apollona. Hadi, kteří byli ve tholu chováni, jsou prý snadnou proměnou draka Pythona.

Druhý objev, na nějž p. spisovatel je tak hrdý, není stejně žádným objevem. Než byla řecká půda prokopána, nemohl nikdo arci o zavodňování a kanalisaci starých Řeků soustavně mluviti. Dnes však je »filologům« dávno známo, jak věc se má, a pozorování prof. Hueppea, zakladatele positivní hygieny, — tak se na str. 1. sám jmenuje — není ničím novým. Za novou věc může se předkládati neznalému širokému obecenstvu. Ostatní obsah knihy jsou pozorování, jaká činí každý průměrně vzdělaný člověk, jenž nějaký čas v Řecku pobyl. Kdyby byl p. spisovatel vydal

svou knihu jako skromné dojmy z cest, nikdo by nemohl mu toho vytýkati. Ale že spisek svůj, venkoncem dilettantský, tak nesnesitelně hrdě posílá do světa a při tom, nevěda patrně proč, s tak hrozným despektem odsuzuje práci všech, kteří o starověku pracují z povolání, to zasluhuje rozhodného odmítnutí.

Jak vědecky vážně a spolu časově dovede prof. Hueppe psáti, svědčí poznámka na str. 93: »Auch jetzt sind im neuen Athen noch viele Sickergruben vorhanden, und die Kanalisation macht vielfach einen recht primitiven Eindruck, wenn sie darin auch vom schmutzigen slavischen Prag als der einzigen hygienisch noch ganz rückständigen grossen Stadt des Kontinents noch übertroffen wird.« — Pana prof. Hueppea svedl patrně k napodobení slavný příklad Virchowův. Ale si duo faciunt idem, non est idem.

E. Peroutka.

Hilfswörterbuch zum Aristophanes von Prof. Dr. *J. Hirschberg.* Erster Theil. Leipzig, Veit & Co, 1898. IV a 104 str. malé osmerky. Cena 3 mk.

Při prvním čtení Aristofana nejvíce každému vadí veliká hojnost slov, kterou tento »nezvedený miláček Mus« oplývá. Stálé hledání ve slovníku někoho omrzí, někoho odstraší, každému však kalí poetický dojem. Proto byla to dobrá myšlenka vydati praktický, příruční slovníček k Aristofanovi, ve kterém dle pořadí veršů a pro každou komoedii zvlášť méně obvyklá slova jsou zaznamenána. Svazeček tento určen jest pro prvních 5 komoedií, druhý (dokončení) bude brzy následovati. Skladatel jeho, professor očního lékařství na universitě berlínské, přijal sice tu a tam také dosti známá slovíčka, leč celkem lze říci, že těm, kdo poprvé se budou obírati Aristofanem, poskytne slovníček ten dobré služby. K rozšíření jeho by ovšem nižší cena nemálo přispěla.

Frant. Groh.

Dr. O. Frant. Vaněk: **Animismus se zvláštním zřetelem ku národům semitským.** Ethnologická studie o původu a rozvoji náboženství. Podporou české akademie. Praha. Nákladem vlastním, 1898. 8⁰, 198 stran.

Spis není bezcenný, ale vystupuje s většími praetensemi, než kterým může činiti zadost. Účel spisu jest dle str. 4: »dovoditi na základě výzkumů moderní ethnologie nejen jednotný původ všelikého náboženství, nýbrž i jednotu kultu všech národů a věků.« Při tom upouští od vrátkých theorií mythologů, a nechávaje — jak dí — mluviti příklady za sebe, připojuje k nim ze svého jen málo. Práce spisovatelova záležela tedy v tom, vybrati z pramenů, jež uvedeny jsou na str. 4 a jež jsou spolehlivé, data ethnologická a seskupiti je tak, aby i původ i vývoj náboženství byl dolíčen.

Takováto methoda jest pro některé otázky správná, ale jest možná jenom na základě úplné, anebo, pokud možno, co nejúplnější indukce, asi v takovém slohu jako u E. B. Tylora, Spencera, J. Müllera. Avšak pokud se týče náboženství a v takovém rozměru, v jakém pojal úlohu svou spisovatel, nemůže vésti k cíli bez jistých předpokládání.

Při řešení každého problému běží především o nepochybný základ, z něhož by se odpověď mohla buď dedukovati, anebo na němž by se mohla indukovati. Spisovatel, upustiv od vrátkých theorií mythologů, volil cestu druhou, aspoň v úvodě. Ve skutečnosti však ani nededukuje ani neindukuje, nýbrž, podávaje určitou theorii, o níž nedovídáme se, jak a kde ji vzal, uvádí k ní doklady z přehojného materiálu, nahromaděného ve spisech citovaných ethnologů a mythologů. Samo o sobě byl by to dobrý výtah, přehled některé mythologické theorie; avšak účel označený výše není tím vystižen. Výklad není podán tak, aby theorie z uvedených dat vyplývala, ačkoli to spisovatel zamýšlel. Nepostačí na počátek vývoje postaviti nějaké ethnologické datum, na př. názor o duši; neboť není vyloučena možnost, že existuje nějaké faktum jiné, ještě primitivnější, a spisovatel nepostaral se, aby pochybnost, z možnosti této vyplývající, odstranil. Tu nepomohou haldy citátů, tu je nezbytno theorii odůvodniti psychologicky a ukázati, že příčina vývoje vyplývá z podstaty lidské přirozenosti, která jest všude stejná a která vyjádřena jest zákony abstraktní psychologie. Pak nabudou data ethnologická patřičného významu a interpretace jejich opírati se může o pevný základ.

Toho však se spisovatel, jak podotčeno, zřekl, a tudíž celá theorie jeho visí ve vzduchu, nepřesvědčuje. Není patrno, že by náboženství a kult nemohly vzniknouti také způsobem jiným, a takový výsledek nemůže býti označen za správné rozřešení úlohy, v úvodě vytknuté. Tak se vymstila chyba, které se spisovatel dopustil vysokomyslným nedbáním vrátkých theorií mythologů a kterou vytýkáme za hlavní vadu spisu.

Způsobem, jakým spisovatel dovozuje svou theorii, t. j. theorii, kterou si vybral a s níž v mnohém souhlasím, lze dovoditi theorii každou, se stejným výsledkem, jakož toho jsou důkazem četné ty »směry«. Škoda, že si to spis. neuvědomil; mohla jeho kniha býti dobrou příruční knihou a pomáhati klestiti cestu názoru správnějšímu ve věcech nejen mythologických, ale i filosofických. Tím jest také ohrožen výklad náboženského vývoje u Hebreů, jemuž věnuje spisovatel zvláštní pozornost. Neumím posouditi odborných podrobností výkladu toho, ale, pohlížeje na ně jakožto na část celku, musím pochybnosti zásadní přenésti též na ně. A právě zde je třeba důkazů co nejpádnějších a faktů úplně zajištěných z příčin pochopitelných.

S touto zásadní vadou souvisí též ta věc, že není ze spisu patrno určité pojetí náboženství, ani jak se má animismus —

víra v odloučené duše — a jeho vývojové fase demonismus a fetišismus k náboženství. V úvodě praví spisovatel, že teprv z této víry vyvíjí se kult předků, v němž jeví se náboženství v nejprimitivnějším slova smyslu. Z toho by vyplývalo, že kult předků jest pozdější demonismu a fetišismu, a že demonismus a fetišismus jsou pouze prvními stupni, přípravou náboženského vývoje a nikoli náboženstvím. Avšak z výkladu dalšího vysvítá, že při demonismu a fetišismu má kult — ta podstatná známka náboženství — velkou účast, a to v samých počátcích. Je tam řeč o »ctění« duší nejen předků, o »ctění« duchů, o idolatrii, není to tedy náboženství? Každým způsobem je v tom mnoho nejasnosti a neurčitosti, která se nese zvláště proto těžce, že v této věci jest mnoho sporných mínění. Někteří mají kult předků za dřívější stupeň než demonismus, Lippert pokládá »Seelencult« za primitivní formu náboženství a ještě jiní fetišismus. Na některých místech se spisovatel o některých těch sporných míněních zmiňuje, ale jen mimochodem: bylo třeba, aby vůči nim stanovisko svoje precisoval a obhájil. Než ovšem, on zřekl se vrátkých theorií mythologických.

Z toho, co spisovatel »přidal ze svého«, nemístnými se jeví některé příležitostné úvahy o tom, proč primitivní lidé neměli takových názorů jako my, nebo proč nemůžeme očekávati od naivního vědomí, že by pojímalo duši v podobě čtverce jako Pythagoras; ani v podobě kružnice nebo koule jako Archytas a p. Ani slohově ani věcně nejsou vhodné. Srv. str. 6, 7, 14, 26.

Výklady o fetišismu na str. 93 jsou celkem správné; avšak psychologická digresse do psychologie dětské není správná. Názor, že fetišismus je degenerace původního správnějšího názoru náboženského, vyskytuje se mimo theology také u Maxe Müllera a zasloužil zmínky, jakož i celý jeho názor o původu náboženství. Avšak — vždyť nedbá spisovatel vrátkých theorií mythologů!

O vlivu kněží na utváření mythů, o jejich pokrokovém a zpátečnickém významu ve vývoji představ náboženských neshledáváme náležitého výkladu, ač to s věcí těsně souvisí.

Množství citátů ze všech možných spisů není vždy potřebné. Najdeš je ve spisech Tylorových, Lippertových, Müllerových a odkaz k těmto spisům by úplně postačil. Za to rádi uznáváme, že citáty z českých ethnologických spisů jsou zcela na místě.

V celku je patrna sečtělost spisovatelova, zájem na otázkách mythologických a filosofických, snaha se vyjádřiti; avšak dosud se neprobral spisovatel spoustou materiálu k určitému, přesnému názoru, neovládl ho, aby mohl čtenáře o otázkách těch spolehlivě poučiti.

Frant. Krejčí.

Agamemnon. Tragoedie Aischylova. Přeložil *Vincenc Kočvara*. Král. Vinohrady 1897.

O tomto překladu, který byl vydán za zvláštním účelem, k provozování této tragoedie Aischylovy žáky gymnasia Vinohradského, a pořízen jest dle úpravy Rombergovy, jenž tragoedii zvláště ve zpěvech sborových značně zkrátil, bychom se tuto nezmiňovali, kdyby překladatel na konci úvodu nesliboval vydati později tragoedii tuto celou a přeložiti také části lyrické rozměry originálu. Chceme v tomto úmyslu p. překladatele posilniti, poněvadž překlad jeho i v této zkrácené podobě vydává jasné svědectví o veliké jeho zručnosti a spůsobilosti. Nemáme dosud žádnou tragoedii Aischylovu přeloženu tak, aby překlad úplně vyhovoval. Žádný překlad dosavádní nepřevádí části lyrické přízvučně v původním rhythmu, a některé si pořád libují v převádění smělých vazeb a slov Aischylových slovy neobvyklými a nesrozumitelnými, ač ne vše, co možno bylo v staré řečtině, je možno v nové češtině, a ačkoli smělost vazby a neobvyklost její není vždy totéž. Nic z toho nenacházíme u tohoto překladatele; překlad čte se neobyčejně plynně, je velmi jasný a průhledný, a kdyby byl vydán celý, byl by velikou měrou spůsobilý k tomu, aby i širšímu obecenstvu ukázal, jaký básník je Aischylos. Někde arci bylo by si přáti většího přimknutí k slovnému výrazu Aischylovu (čímž nikterak nemíníme zastávati pověstnou u nás doslovnost překladů, která leckdy vedla k obratům až komickým); na př. na str. 6: »Ni za mák nedbám spící mysli přeludů« (*οὐ δόξαν ἂν λάβοιμι βριζούσης φρενός*) řečeno je velmi nepoeticky. Ale do přesnějšího rozboru překladu, hledíce k jeho zvláštnímu účelu, nehodláme se pouštěti; chceme přestati jen na posouzení jeho prosodie.

Pan překladatel překládá vesměs přízvučně s bedlivým šetřením přízvuku českého. Co tuto vytkneme, to vytkneme jen za tím účelem, aby definitivní překlad byl co možná dokonalý.

Častěji připouští překladatel chybnou diaeresi po třetím taktu jambického trimetru; na př.: a rosou skrápěném, | sen prchá ode mne (str. 1), Ó země Argejská, | má sladká otčino (str. 12) a j. Staří se jí vyhýbali. I kde se taková diaerese vyskýtá, bývá jen zdánlivá. Na př. ve známém verši Sofokleově: *τὰ πρῶτα καλλιστεῖ' ἀριστεύσας στρατοῦ* (Aias 435) a v jiných podobných (zvlášť u komiků hojných) je tak zv. latentní caesura, ježto při synaloifě vokálů se koncový vokál, na př. tuto v slově *καλλιστεῖα*, vskutku nevymítal, nýbrž četl, arci v trvání svém jsa zkrácen. Ježto tedy Řekové i při synaloifě četli *καλλιστεῖα*, není ve výše uvedeném verši diaerese po třetím taktu, nýbrž vskutku caesura ve čtvrtém taktu, při našem spůsobu psaní elidovaného vokálu v písmě arci nezjevná.

Anapaestické systémy skládá překladatel dosti odchylně od systémů starověkých; místo obvyklého tvaru anapaestického dimetru

⏑ ⏑ — ⏑ ⏑ — | ⏑ ⏑ — ⏑ ⏑ —

užívá často tvaru

⏑ ⏑ — ⏑ ⏑ — ⏑ ⏑ — ⏑ ⏑ — ⏑,

diaerese po druhém taktu nedbaje. K tomu tvaru dospěl překladatel patrně uznáváním anakruse, jíž starověk nezná. Dělí tu řadu nesprávně takto v takty:

⏑ ⏑ | — ⏑ ⏑ | — ⏑ ⏑ | — ⏑ ⏑ | —

a rozvádí poslední, dle tohoto dělení katalektický takt trochejem. To je se stanoviska starověké rhythmiky naprosto nepřípustné. Kolon to možno napodobiti s malou pouze změnou, pokud se týče diaerese, jak jsem již jindy vyložil.

Často v těchto vzestupných řadách klade překladatel na počátku prvého taktu slova dvouslabičná, na př.

kteří z Diovy milosti společně s trůnu
zemi vévodí, vytrhli s tisícem lodí
spolu k Iliu do kruté války (str. 2).

Slova ta měří patrně jako pyrrhichios ⏑ ⏑, jakoby přízvuk úplně ztrácela. Nelze popříti, že volí k tomu dvouslabičná slova taková, která mají slabší přízvuk větný než slovo následující. Ale proto přece je často přízvuk jich tak silný, že lze je měřiti jen jako trochej. Tím se mnoho anaepaestických řad tohoto překladu mění vlastně v logaoedy. Slov dvouslabičných, která postavením ve větě přízvuk svůj takřka úplně ztrácejí, je velmi málo (na př. ale, ano, nebo a pod.). Nezbývá tedy než počínati řady anapaestické spondejem, jakožto zástupcem anapaestu, jenž přízvučně roven jest v řadách vzestupných jambu, t. j. počínati zpravidla řady ty bezpřízvučným slovem jednoslabičným, jak i překladatel často činil; srv. na př.: »Již deset let přešlo, co Atreův rod« (str. 2), kde za zákonnou diaeresi klade se aspoň caesura, a j. v.

Některé trimetry jambické nemají zákonité caesury, i když nic jí není v cestě (na př. nějaké jméno vlastní); srv. verš na str. 5: »Zvíš zprávu nad očekávání radostnou«; někde má trimetr o takt méně (na př. str. 21: »Jest slušno nejdřív Argos pozdravit«). Také jeden tetrametr trochejský na str. 40 (»Zdá se mně dle stenů králových, že spáchán již ten čin«) nemá zákonné diaerese po čtvrtém taktu.

Překladatel jistě v úplném svém překladě tyto nedostatky opraví. Přáli bychom si upřímně, aby mohl jeho překlad celého Agamemnona, nebo raději celé Oresteie, vyjíti co nejdříve.

Josef Král.

Т. Флоринскій: Лекціи по славянскому языкознанію. Часть вторая. С.-Петербургъ-Кіевъ, 1897. Str. XVI + 703. Cena 4 ruble.

V prvním svazku tohoto spisu, který vyšel r. 1895, byl mimo všeobecný úvod podán přehled slovanských jazyků skupiny jihozápadní, totiž bulh., srb.-chrvat. a slovin. V tomto pak II. svazku jsou vylíčeni slovanští jazykové skupiny severozápadní, a sice v následujícím rozdělení: 1. jazyk český, 2. slovenský, 3. polský, 4. kašubský, 5. srbskolužický, 6. polabský vymřelý. Již v úvodě svého díla podal prof. Florinskij toto rozdělení: v čelo postavil jako 1. jazyk ruský s třemi nářečími: velkoruským, maloruským a běloruským, a na sám konec jako 11. starý církevně-slovanský jazyk vymřelý. Vylíčení těchto dvou jazyků nepojal spisovatel do svého programu, hlavně patrně z té příčiny, že jich výklad spadá na ruských universitách ne do povinností professora slovanské filologie (славяновѣдѣнія), než zvláštních odborníků. Věcně dalo by se zajisté velmi mnoho namítati proti tomuto odloučení starého círk.-slov. jazyka jak od jazyků skupiny jihozápadní vůbec, tak zvláště od jazyka bulharského. Bylo pak velmi žádoucno, aby rukověť slovanské jazykovědy byla doplněna jmenovitě přehledem jazyků skupiny východoslovanské, jazyků ruských, totiž velkoruského s běloruským (spojujeme běloruštinu co nejúže s velkoruštinou) a maloruského.

Nazvali jsme knihu prof. Florinského rukovětí slovanské jazykovědy, a můžeme říci, že jest to rukověť velevítaná každému, kdož se bude chtíti orientovati v rozsáhlé oblasti jazyků a nářečí slovanských, t. j. vlastně jen jihozápadních a severozápadních, kniha potřebná pro každého, kdo se chce věnovati tomu studiu, kniha potřebná a vítaná také pro každého vzdělavatele této discipliny vědecké. Nerazí svou knihou prof. Florinskij nové cesty vědeckému výzkumu slovanských jazyků a nářečí, nevytknul si to ani za hlavní účel svůj, než kniha ta jest jen svědomitým souborem toho všeho, co dosud věda vykonala ve výzkumu historického vývoje jazyků slovanských jakož i dnešního rázu přerozmanitých dialektů. Tím pak, že kniha tato uzavírá jaksi dosavadní jazykovědecké studium slovanské, ukazuje, jak nedostatečně přece ještě jest prozkoumána historie jednotlivých jazyků, jmenovitě ale co zbývá ještě práce k dokonalému poznání dialektů. Spis prof. Florinského připomíná namnoze Šafaříkův Národopis: ohromné rozměry toho spisu, NB. bez obsáhlé větve ruské! proti drobounké knížce, ve které před více než 50 lety byl poprvé podán souhrnný přehled slovanských jazyků a nářečí, jsou výmluvným důkazem velké práce, vykonané za minulých 50 let, a rozkvětu slovanské jazykovědy. V radosti nad tím ale brzy se uskrovníme, když blíže se seznámíme se spisem tímto, a na každém kroku takřka narazíme na veliké mezery. Spis tento nám částečně podává dějiny slovanské jazykovědy, neboť v úvodě

k vylíčení každého jednotlivého jazyka podává přehled dosavadní práce nad studiem toho kterého jazyka, a sice od samého jeho počátku, přehled grammatik i jednotlivých, také drobnějších prací grammatických, přehled studia historie jazyka, vydání starých památek, prací lexikalních, dialektologických, vydání »památek živého jazyka«, t. j. tradic lidových a konečně přehled publikací periodických. Zaznamenány jsou tu nejenom samostatné, větší a významnější práce, než také články v časopisech uveřejněné, články rozsahem svým a někdy také významem svým drobné a nepatrné. V tomto kritickém a bibliografickém přehledě literatury odborné spatřujeme jednu z nejzásložnějších stránek spisu prof. Florinského. Vylíčení každého jednotlivého jazyka spis. rozdělil, nejdříve líčí stručně historický vývoj jazyka, pak podává obšírný přehled nynějšího jazyka spisovného s většími menšími exkursy do historické mluvnice a do dialektologie, konečně pak přehled dialektů toho kterého jazyka. Obšírnost a důkladnost těchto přehledů závisela ovšem na tom, jak dalece pokročily historický výzkum a dialektologické studium. Spisovatel takového souhrnného obrazu závisí nutně na svých pramenech. Nesmíme však snad říci, že by se prof. Florinskij ve svém díle byl spokojoval s pouhým vypisováním a sestavováním materialu jazykového a jeho výkladu z novějších a nejlepších spisů a rozprav grammatických. Naopak on nepřijímá slepě výklady a učení ani odborníků třebas vyhlášených a obecně uznaných autorit, než zkoumaje kriticky, namnoze připomíná, že o tom onom jevu jazykovém jsou mínění různá, který výklad jest lepší, ba někdy i umlčuje výklady, neuznávaje patrně jich platnost, tak ku př. pravidlo jerové v češtině (str. 59), co nikterak nemůžeme schvalovati. Byl-li v literatuře grammatické jistý jev jazykový s náležitým vědeckým apparátem vyložen, má se výklad ten respektovati, a má-li spisovatel jiný názor o té věci, ať uvede své důvody proti němu a postará se podati výklad lepší. Ve výkladu hlásek i tvarů zůstává prof. Florinskij na půdě slovanské, odkazuje nanejvýše na stslovenštinu, ale zříká se takřka naprosto rekonstrukcí praslovanských, a jiných jazyků indoevropských se nedovolává. Cítí se patrně příliš málo linguistou, než aby se odhodlal na pole srovnávací grammatiky slovanské.

Prof. Florinskij rozdělil, jak připomenuto již, slovanské jazyky a nářečí i s vymřelým jazykem círk.-slovanským na 11 skupin, při tom pak odchýlil se od obyčejného (Miklosichova) rozdělení tím, že shrnul do jednoho jazyka velkoruštinu, běloruštinu i maloruštinu a dále horní i dolní lužičtinu, do zvláštních skupin pak zařadil slovenštinu, odloučiv ji od češtiny, a kašubštinu, odloučiv ji od polštiny. Proti tomu ozývá se řada vážných důvodů. Také seřazení severozápadoslovanských jazyků v II. sv. díla tohoto vyvolává odpor, spisovatel sám ve spise svém ukazuje na bližší příbuznost zvláště hluž. s češtinou a polabštiny s kašubštinou

i polštinou, a nenahlížíme, proč se odchýlil v II. sv. od seřazení podaného v úvodě I. sv., totiž proč nepodržel seřazení: a) čes., b) sloven., c) srb.-luž., d) pol., e) kašub., f) polab.

Prof. Florinskij vykazuje ve svém spise tedy slovenštině a kašubštině zvláštní samostatná místa v čeledi slovanských jazyků vedle češtiny, polštiny atd., nepřiznává však samostatného místa maloruštině vedle velkoruského jazyka. Ba tvrdí, že rozdíl mezi češtinou a slovenštinou jest mnohem značnější, než mezi jazykem velkoruským i maloruským aneb mezi hluž. a dluž. (str. 553); učení o blízké příbuznosti a spojitosti češtiny a slovenštiny jest prý fikce, a tuto »fikci« hájili s české strany proto, že se Slováci literárně od Čechů odtrhli (str. 235) — odpůrce by stejným právem mohl tvrditi, že odlišování a oddělování slovenštiny od češtiny jest »fikce«, obhajovaná zástupci známého programmu Štúrovského. Než to jsou věci, které s čistě jazykovědeckou otázkou by neměly se spojovati. Tu rozhodují jen důvody jazykové a to zajisté u každého nepředpojatého filologa ve prospěch toho učení, které naposled obhájil prof. Pastrnek, že ve slovenštině můžeme spatřovati jen určitou skupinu dialektů jazyka českého. A kdyby se postavily do jedné řady všecky příznaky charakterisující slovenštinu proti češtině a příznaky, souhrn všech příznaků charakterisujících, ku př. maloruštinu proti velkoruštině, shledal by zajisté každý objektivní posuzovatel, na které straně jest větší a závažnější řada originalních, samostatných jevů jazykových. Historie sleduje zvláštní vývoj maloruštiny od dávných věků, takřka od těch dob, kdy počíná zvláštní písemnictví na ruském jihozápadě. Při slovenštině ovšem nejsme tak šťastni, musíme operovati hlavně s dnešním dialektologickým materialem. Prof. Florinskij píše dále, že pro samostatnost slovenského »jazyka« svědčí také zvláštní zeměpisné jeho položení ve slovanském světě. To jest jen zvučná fráse, často sice opakovaná, ale přece nic více než fráse, která faktický poměr slovenštiny k ostatním slovanským jazykům nevystihuje. Spis. praví, že v dobách starých (v IX. v.) se slovenština stýkala se slovinštinou v staré Pannonii. Nepopíráme, ale kde se jeví zvláštní blízkost slovenštiny se slovinštinou pannonskou, které jsou to zvláštní jevy jazykové, společné jen těmto dvěma jazykům a cizí češtině? Že by se slovenština byla přímo stýkala s druhou skupinou jihoslovanskou, se srb.-chrvat. jazykem, spisovatel sám netvrdí, ovšem praví, že jsou pohraničné dialekty slovenské, které mají společné živly se srbštinou, které? Snad by se mohlo poukazovati na dlh, slnce a pod. proti českému dluh, slunce, srb.-chrvat. měla kdysi a dialekticky dosud zná *ł* proti čes. *lu*, ale také stč. měla *ł*. S ruštinou má slovenština společné jen *o* za *ъ* (von, lož), ale tu jest opět pozoruhodné, co prof. Florinskij sám vytýká (str. 249), že tento význačný jev hláskoslovný nejvíce ze všech slovenštinu charakterisující proti češtině, jest vlastní jen střednímu dialektu

slovenskému, kdežto nejen v západním bezprostředně s »českým jazykem« se stýkajícím, než i ve východním dialektě jest *e* za *o* (ven, lež), ač bychom přece ve slovenských dialektech, stýkajících se přímě s (malo)ruštinou očekávali právě tento jev hláskoslovný slovenštině i ruštině společný. De facto shledáváme mimo nikým nepopřené společné jazykové jevy s češtinou jen ještě shody s polštinou, zvláště význačné pak v nářečích pohraničních. To, co tedy dále praví spisovatel, že jest slovenština větší menší měrou blízká nejen češtině než i mnohým slovanským jazykům (str 237), musí se velice restringovati, a co k tomu dále připojuje, že jest slovenština jakýmsi pojítkem mezi všemi slovanskými jazyky, že jest slovenština po výtce bezprostřední živý potomek slovanského prajazyka, jsou vlastně velmi libozvučná slova, dokazující zvláštní lásku k slovenštině, ale nic více. Živými potomky slovanského prajazyka jsou větší měrou všecky slovanské jazyky, jeden jazyk zachoval jeden, druhý druhý jazykový jev společný neb aspoň velice blízký předpokládanému prajazyku slovanskému. I v té věci, jak známo, slovanští filologové velice se rozcházeli, připisovala se přednost tato i srbštině i ruštině (Daničić, Kočubinskij). Takovými a podobnými idejemi se vlastní poměr slovanských jazyků nevystihuje náležitě, ba nepřidává se ani dotyčnému jazyku zvláštní síly životní. Bohužel otázky takové neřeší se klidně vědecky v kabinetech učeneckých, přiměšují se obyčejně motivy národně-politické a neprávem: národ vytváří se za určitých podmínek historických, zeměpisných, socialních atd., a jazyk mívá někdy tu význam podřadný, lidé mluvící dialekty ne-li shodnými, tož aspoň velice podobnými, náležejí národům různým, ku př. na hranicích španělsko-francouzských, nizozemsko-německých, na hranicích chrvatsko-štyrských, srv. poměry mezi Chrvaty a Srby a j. Za určitých různých podmínek vyvíjí se část národa samostatně a svérázně, a postupem času se úplně odchyluje, vytváří svou literaturu, svůj zvláštní kulturní život, a to s úspěchem, za poměrů příznivých, má-li dostatek sil a fondů. Zvláštní literatura slovenská existuje, fakt ten přiznáváme, třebas bychom si snad přáli, aby Slováci s Čechy měli společnou literaturu, žili společným, týmž kulturním životem. To však nemá co dělati s otázkou po poměru slovenštiny k češtině. Srovnáváme-li charakteristické jevy jazykové, oddělující slovenštinu od češtiny se souhrnem charakteristických jevů jazykových, vyznačujících ku př. dialekty lašské proti ostatním dialektům českomoravským, nemůžeme popírati, že se tyto lašské dialekty, jmenovitě některé, mnohem rázněji odlišují od ostatních dialektů českomoravských, než dialekty slovenské, neboť vyznačují se hláskoslovnými jevy naprosto nečeskými a neslovenskými: *'e* přechází v *'o*, *a*, *'e* v zavřených a někdy dlouhých slabikách přechází v *o*, *i*, *a* před *n*, *m* ještě v *u* (čolo, šosty, žona v severoopav. dialektě, vołom, vołoš atd., pon-pun, bih-běhu) a j. více,

a přece prof. Florinskij ani neodloučil i nejvýznačnější lašský dialekt severoopavský od celé skupiny českomoravské, ani nepřidělil ke skupině polské ani nevyznačil zvláštní střední místo mezi češtinou a polštinou. Nechceme se zde více pouštěti do hlubšího rozboru kriterií uváděných ve prospěch samostatnosti slovenštiny, neboť práce této podjala se povolanější síla.

Prof. Florinskij vykázal dále zvláštní samostatné místo kašubštině; zaujímá dle jeho mínění podobné místo vůči polštině, jako slovenština vůči češtině, samostatnější, než předpokládá Baudouin de Courtenay ve svém nedávném pojednání (viz o tom níže). Spisovatel uvádí pečlivě všecky dosavadní názory, vyslovené o postavení kašubštiny vůči polštině a vymřelé polabštině, kritisuje je a vytýká své mínění. Od polštiny odchyluje ale kašubštinu, a blíže ji spojuje s polabštinou pouze jeden jediný jev hláskoslovný, totiž tart proti polskému a srb.-luž. trot, čes. trat: barna, charna, gard, parsą, varna a j. vedle brona, prosą, vrona, chrónic, grôd atd. Tyto tvary pronikly dle mínění Florinského do kašubštiny z polštiny, podobně jako do ruštiny pronikly a ujaly se vedle plnohlasých tvarů górod atd. tvary jihoslovanské grad atd. vlivem círk.-slov. jazyka. Tu ovšem mělo by se ukázati, jsou-li tvary trot více rozšířeny v dialektech kašubských, bližších polštině, a menší měrou v dialektech vzdálenějších. Jak se poučujeme ze slovníka Ramułtova, ve kterém jest zachycen střední dialekt kašubský, jsou tvary tart mnohem řidší než tvary trot, u celé řady slov jsou jen tvary »polské«, jen brozda, groch, mrok, mròvka, smròd, sromac są, strona, vroceć, vròbel, jen chròst rus. chvórost, neuvádí se barzda, garch atd. jako jest bardôvka vedle brodôvka, gard vedle grôd atd.

V dialektě severnějším, v Jastarnském (Heisternest) jest kôrýínc pol. krowieńec, skarńô pol. skroń, ale vedle toho prõk pol. próg, č. práh, krova jako v pol., č. kráva, kde Ramułt uvádí též karva, parg. — Ten hláskoslovný jev jest zajisté velice charakteristický a významný, tím více, že jest společný též polabštině. O jeho původnosti mohly by snad býti pochybnosti: jest zajisté velice nápadné, že nezachováno *gałva, *małdy, *kałda a pod., než že jest głova, młody, kłoda jako v polštině a pod. i v polabštině glå'va, mlå'dý atd., a že m. *serda, *žerdło a p. jest střoda, zřõdło, zdřodło, řõdlõ. Třeba poznamenati, že i v polabštině jest vedle gord, gorch, korvó atd. též brüda, pol. broda. Uveďme si dále na paměť, že mimo to jest proti pol. garść, středo-kašub. gôřc v Jastarnském dial. grõsc, proti pol. garnek v Jastarnském dial. grõnk, dem. grõnúšk, že mimo to proti pol. bŕńeć, gŕńeć, držeć jest kašub. bŕëńôc, gŕëńôc, drëžôc, proti pol. trvać kašub. trëvăc a naopak proti pol. drgać, drgnoć, brnąć jest kašub. dërgăc, dërgnǫc, bërnǫc atd. A jeví se nám pravděpodob-

nějším připisovati v kašub., a ovšem též v polab. tvary karva, gard a p. (polab. korvó, gord) vlivu neslovanskému, snad se udržely z dob předhistorických pod tímto vlivem a vedle toho se měnily stejně jako v srb.-luž. i v polštině; tento vývoj právě vlivem německým se zadržoval. Již Biskupski ukazoval na pravděpodobný vliv dolnoněm. nářečí (plattdeutsch), kde jest ku př. pod. borst proti nhněm. brust. — Význačný znak kašubštiny jest, že má proti pol. *dz* z *dj* a z *g* před *i*, *ć* vedle *dz* také *z*: cezi, ḿeza, nąza, drezi, droze, ale tím se odchyluje kašubština nejen od polštiny, než také od polabštiny, a přibližuje se více srb.-luž. a češtině, se kterýmižto se kašubština nikdy blíže nestýkala. Jest proto pravdě podobno, že *z* se vyvinulo samostatně v kašubštině z *dz*, ale tento vývoj nebyl dokonán. Ostatně také v češtině jest *dz* původní hláska a z této se vyvinulo teprve *z*, a o srb.-luž. předpokládá tento vývoj prof. Florinskij sám (str. 619). Proč se spisovatel toho svého mínění vzdává při výkladu kašub. *z* vedle *dz* a přijímá jiné mínění, vyslovené nedávno prof. Baudouinem de Courtenay (str. 569)? Všecky ostatní hláskoslovné jevy má kašubština společné s polštinou, i přechod *k*, *g* v *ć*, *dz* před 'i, 'e není naprosto obmezen na kašubštinu, ostatně i na území kašubském zní *k'*, *g'* velmi různě, od *k'* *g'* až k *kś*, *gz* a až k *čj* a *džj*: jak známo, naskytuje se jev tento již v stpol. památce jedné, v Hnězdenských kázáních, aspoň *dź* za *g'*: vbodzy, bodzem, drodze za ubogi (ubohý), instr. sg. bogiem, n. sg. n. g. drogie, bohužel se prof. Florinskij o tomto jazykovém jevu ani ve svém vylíčení historického vývoje polského jazyka nezmínil, asi proto, že jest ojedinělý a jen na zmíněnou stpol. památku obmezen Ostatně tento dzetacismus pozoruje se ještě v pol. dialektě mazurském, ve kterém se říká človźek, pśismo, pśenkńe atd. za člověk, ṕismo, ṕękńe a v Poznaňsku v podřečí nadnoteckém stejně jako v kašub. se měkčí k', g': nodźi, dźińe, ćijem, taći m. nog'i, g'ińe, k'ijem, tak'i (Prace filolog. III, 358). — Jazyková kriteria dle našeho přesvědčení nestačí k tomu, aby se odlučovala kašubština od polštiny a přikázalo se tomu nářečí zvláštní místo samostatné mezi severozápadoslovanskými jazyky; můžeme v ní spatřovati jen zvláštní nářečí, které se ze společné staropolské půdy vyvinulo samostatně. Tomu samostatnému vývoji nasvědčuje jmenovitě zvláštní akcentuace kašubštiny.

Proti užšímu spojení horní i dolní lužičtiny do jednoho jazyka lužicko-srbského nenamítali bychom ničeho, kdyby na jazyková kriteria, obě tato nářečí spojující, po případě rozlučující se kladlo stejné a totéž měřítko, jako při určení poměru slovenštiny k češtině, kašubštiny k polštině. V hluž. jest za ъ obyčejně *o*, v dluž. obyčejně *e* (str. 601 sl.) — také v čes. jazyce někdy, ovšem jen v ojedinělých případech, jest *o* za psl. ъ (Geb. Hist. mluv. I, 231); za ѧ jest v hluž. *'a* a vedle toho 'e před měk-

kými hláskami — v dluž. *ě*, hluž. *h* — dluž. *g*, hluž. *kh* — dluž. *ch*, hluž. *ć*, *dź* z *ť*, *ď* — dluž. *ś*, *ź* (dźewjeć - źewjeś) a j. v., v hluž. hraje přehláska dosti značnou úlohu; spisovatel sám vytýká, že hluž. jest bližší češtině, dluž. bližší k polštině. Zvláštní místo mohl spisovatel vykázati vymřelým dluž. dialektům žarovskému a gubínskému; z těchto jmenovitě první zaujímal přechodní místo k polštině: vedle 'a za ь ještě *u* z ѧ patrně skrze 'ę - 'ǫ - 'ǫ - 'ǫ, v dialektě tomto přešlo v zavřených a někdy dlouhých slabikách 'ę v 'ǫ jako v pol.: źesuty z *źesǫty *źesǫ́ty jako v pol. dźeśǫty.

Ke konci buďtež nám dovoleny ještě některé jednotlivé poznámky. Ke str. 418: v wesele, serce bylo v stpol. měkké 'e v Puł. ž. Modl. Wacł. wiesielil, ks. do nabož. kr. Zygm. viefzielicz szie; v ŽFl. w syerczy. Nemusel se tedy dovolávati spisovatel autority Miklosichovy, než mohl prostě uvésti dokłady, že tvrdé *e* jest tu skutečně mladší.

Ke str. 423: Při záměně ṛ v pol. skupinou *ar* třeba srovnávati, kde v ruštině jest *'er*, kde *or*; v prvém případě jest sice v pol. tvrdé *ar*, ale tu můžeme za pravděpodobné předpokládati, že na polské půdě nastalo tu tvrdnutí, t. j. ne že ṛ před tvrdou hláskou přešlo v tvrdé ṛ, než 'ar přešlo v *ar*. Důkaz toho shledáváme v kašub. cvjardi - pol. twardy vedle tvérdźić, kašub. dzarna, čvjôrti, mjařnǫc, part. praet. pass. carti, dzarti proti pol. darń, čvarty, vedle ćvartka, marznac, tarty, darty; v polštině samé zachovalo se ještě dziarski vedle dar(z)ski, rus. дерзкій. —

łu za ḷ: dług, słup jak v pol. taktéž v kašub., srb.-luž. i češtině vedle ḷ v češtině, *eł*, *oł* v pol. atd. mělo se vysvětliti dle výkladu Oblakova (Archiv XVI, 207). — Ke str. 425. V oslnąć nevypadlo *e*, nýbrž to jest jako české oslnouti z *oslьpnąti. Ke str. 427. Mezi ořeł, kořec a orla, korca jest týž poměr jako mezi koćeł - kotła, ośeł - osła. — Nelze říci (str. 566), že v kašub. zůstávají sykavky tvrdé před *e*, než sykavky jak před *e*, tak vůbec v kašub. stvrdly, někdejší střední *ś*, *ź* v kašub. vymizely, v polštině jest to jev ojedinělý, v kašub. pravidlem, rovněž tak stvrdly *ć*, *dź* z *ť*, *ď* v *c*, *dz*: sano (pol. śano), smirc (pol. śmerć), sèc (pol. śeć), síť, vezc (pol. veść), goesc (pol. gość), gòzdz (pol. gwoźdź) a j. v. Někdy měkkost tu ovšem nepronikla, ku př. v ḿǒdvīc, ḿǒdvīdza, u Ramulta mjedvjedz proti pol. ńedźvedź medvěd. Assimilační síla měkkých souhlásek byla v kašubštině slabší než v polštině.

U výkladu přechodu *'e* v *'o* v srb.-luž. (str. 607 sl.) mělo se rozlišovati mezi přechodem v slabikách kořenných a v koncovkách i příponách, pak by se nebylo mohlo postaviti pravidlo, že 'e v 'o se mění hlavně v slabikách nepřízvukovaných. V koncovkách a v příponách ujalo se *o* m. e hlavně pod vlivem analogie podobně jako v polštině i v ruštině, zvláště v dialektech,

i když přízvuk není na koncovce, jmenovitě v sev.-vrus. dialektech hojně se nalezne na to dokladů. U přechodu *'e* v *'o* v kořenných slabikách liší se někdy hluž. a dluž.: hluž. hrjebło, rjebło, sedło a dluž. grjobło, rjobro, sodło; rozdíl ten souvisí s někdejší akcentuací. n. sg. jest rebrò, n. plur. rëbra - rjobra, z tvaru n. a. plur. převzato bylo *o* také do tvarů sg. v dialektech velkoruských a podobně se to stalo v dluž., naopak v hluž. zachoval se dávný tvar sg i když přízvuk ustoupil na slabiku kořennou. Ve tvarech dońdu, nańdu a pod. nelze říci, že *n* bylo vloženo proti hiatu (str. 616), než tu se ujalo jako i v jiných slovanských jazycích působením analogie tvarů vъnьdą, sъnьdą — sendu, vendu (viz. Geb. Hist. mluvn. I, 379 sl.). Dle těchto praes. tvarů utvořeny pak infin. přińć, zeńć a pod., a nelze tu mluviti o »vsutém« (вставочномъ) *n*. Bohužel se stále ještě opakuje výklad do něho, hluž. do njeho, že tu *n* vsuto (str. 628). Ve wědo*bn*y (str. 628) přešla skupina *mn* v *bn*. Nom. sg. cerkwej, kšwej utvořeny analogicky dle kosých pádů, do nom. sg. cerkej, kšej z cerkeẃ, kreẃ převzato bylo *w* z ostatních pádů, o vsouvání hlásky *w* (str. 628 sl.) nemůže tu býti řeči. — Mohli bychom připojiti ještě řadu poznámek k výkladům jevů hláskoslovných i tvaroslovných, než chceme na podaném přestati.

Končíme přáním, aby kniha prof. Florinského se stala hojně užívanou příruční rukovětí také našim slovanským filologům, jmenovitě mladšímu dorostu. Nemáme nyní jiné knihy, ve které by byly jihozápadní a severozápadní jazyky slovanské tak důkladně a všestranně vylíčeny. *J. Polívka.*

Jazyk československý. Ponejprve ve vážném spise vědeckém, jakým beze sporu jsou »Čtení o slovanské filologii« prof. Tim. Florinského, nacházíme přirozenou jednotu jazyka československého rozdělenu na dvě samostatné části: na jazyk český (str. 1—219) a jazyk slovenský čili slovácký (str. 220 - 344). Srovnávacím zkoumáním všech slovanských jazyků nabyl totiž spisovatel přesvědčení, že slovácký jazyk — tak nazývá jej sám — stojí sice blíže k českému jazyku než ku kterémukoliv jinému jazyku slovanskému, avšak že s ním netvoří jediného celku, nýbrž že zaujímá své zvláštní, samostatné místo v rodině slovanských jazyků, jako sám český, jako polský, srbsko-chrvatský, ruský a jiné jazyky (str. 233). Spisovatel při tom správně podotýká, že důkazy toho hledati dlužno v souhrně individualných vlastností jazyka, zvukových, formálných, syntaktických a leksikalných (str. 236). A proto je třeba, abychom se předně obrátili k těmto důkazům. Věc je pro nás neobyčejně důležita a vyžaduje podrobného rozboru každé jednotlivé různosti. Podnikaje tento rozbor, ovšem jen v rozměrech stručných, držím se pořádku spisovatelova.

1. Ve slovenštině prý *a*, *u* nikdy se nepřehlasuje v *e*, *i*, nýbrž zachovává svou původní výslovnost. To je ve všeobecnosti správné. Přehláska *ja* v *jä*: duša — dušä se sice vyskytuje v nářečích dolnooravských a gemerských, též v nář. spišských máme přehlásku *ča* v *če*, *ža* v *že*; ale jsou to přece jen jednotlivé odchýlky, které při celkovém pojímání nepadají na váhu. Přehlásky *u* v *i* na území uh.-slovenském pak vůbec není. Jednotlivá slova, jako všeobecně užívané Ježiš, jsou zajisté původu českého.

Může-li tato přehláska býti důvodem pro thesi prof. Florinského? Nemůže. A to z následujících příčin. Původní slovanské znění obou hlásek bylo *ⁱa*, *ⁱu*, t. j. *a*, *u* v slabice měkké. Slovenská nářečí se jen potud odchýlila od původního stavu, že měkkou výslovnost částečně ztratila, nahradivše ji zároveň s mnohými jinými slovanskými nářečími (jihoslov., ruskými) výslovností tvrdou. S nářečími slovenskými v Uhřích shoduje se v této věci bezmála celá Morava. Odchýlek je zde ovšem větší hojnost. Ale ty se tuším vysvětlují především staletým, pronikavým vlivem knižné češtiny, který jmenovitě v městech moravských je patrný, a pak polohou Moravy a přechodní povahou její nářečí vůbec. Srovn. mé poznámky v Arch. f. slav. Phil. XX (1898) 64 a násl. Ale přece do dnešního dne mluví se na Moravě skoro všeobecně duša, dušu, jak to spis. sám na jiném místě (p. 64, 66) připomíná. Odchýlný rozvoj představují zde nářečí česká, jichž vynikající známkou jest všeobecná užší výslovnost obou uvedených hlásek čili přehláska. Ale i zde víme z dějin jazykových, že vždy tak nebylo. Obě přehlásky provedeny byly, jak spis. sám podle Gebauera vykládá, v době historické, první v stol. XII, druhá mnohem později, teprve průběhem stol. XIV. Jsou to děje samostatné, na sobě nikterak nezávislé. Až do stol. XIV panovala tedy na celém území československém výslovnost *ⁱu* a do stol. XII platila všeobecně původní slovanská výslovnost *ⁱa*, *ⁱu*. Do těch dob nemohla přehláska tvořiti rozdílu mezi češtinou a slovenštinou, jako dosud netvoří rozdílu mezi jazykem lidu našeho na Moravě, ve Slezsku a v Uhrách.

Připomenouti ještě záhodno, že přehláska *ⁱa* v *ⁱe* platí též v horní lužičtině a že má též parallely v nářečích ruských a bulharských, přehláska *ⁱu* v *ⁱi* že vlastně obdoby ve slovanských nářečích nemá. Ojedinělé doklady bulharské: ključ — klič, ljube — libe a naopak živ — žjuv — žuv a j. Lavrov, Obzor 70. Podobně v nář. lužických: blido = bljudo, libiś = ljubiti a j. Mucke 109.

9. Staroslov. *ę* odpovídá prý v slovenštině výlučně *ia*, *ä*, *a*: *mia*, *ťa*, *sa*, *päť*. Důraz leží zde patrně na slově »výlučně« a pak na široké povaze jmenovaných střídnic. Rozdíl od nynější češtiny tkví hlavně v úzkých hláskách *ě*, *e*, *í* za staroslov. *ę*. I tento důvod spisov. nemůže obstáti. Původní česká střídnice za staroslov. *ę* byla podle výkladu Gebauerova, jehož se drží též

p. Florinskij, *ia*, z níž obyčejnou přehláskou vznikly úzké hlásky: *ě* a *ie* a z těchto *ě*, *e*, *í*. Z té příčiny platí o tomto důvodu vše, co právě o přehlásce *ia* v *ie* vyloženo bylo. Je to zjev historický, provedený v Čechách a na západní Moravě v stol. XII; na východní Moravě pak z valné části dosud platí původní hláska *ia*, *a*. Srovn. opět Archiv. XX, 73. Před stol. XII v nářečích česko-moravsko-slovenských rozdílu ještě nebylo. A dále neshoduje se s pravdou, že v nářečích slovenských »výlučně« panuje široká střídnice. Vždyť již samo *ä* je přehláska. A toto *ä* platí nejen v jistých mezích v nářečích turčansko-zvolenských a okolních, nýbrž zcela pravidelně v dolní Oravě a v Gemeru. Dále pak vyskytují se tvary s přehláskou v *e* a *í* nejen na západě (stol. Prešpurská a Nitranská), nýbrž též na východě (Spiš, Šaryš atd.) máme čisté *e*, což slyšeti za *ä* též v Liptově a jinde. Přehláska objevuje se tedy též v nářečích uh.-slovenských, a to v míře značné. Je známo, že lužická srbština má též střídnice *ia*, *ie* za staroslov. nosovku *ę*, dále že v jihoslov. nářečích panuje všeobecně *e*, v ruštině pak *ja*, kdežto nářečí polsko-kašubská zachovala nosovky, jako jich měla též zaniklá nářečí polabská.

3. Místo českého *ě* po retných souhláskách má prý slovenština obyčejně *e*: veru, v hrobe. To je pozorování správné. Jen nepatrná část uherských Slováků, v nejbližším sousedství moravském, vyslovuje zde *ě*. Jinak je výslovnost veru, v hrobe skutečně všeobecnou na uh. Slovensku. Ale jaký byl zde vývoj? Slovanské *ě* bylo zajisté původně hláskou měkkou, z níž v některých slovanských nářečích, jako na př. v českých, vyvinulo se všeobecně *ě* (krátké) a *ie* (dlouhé) a z tohoto pak (úžením) *í*. Ale již v staré češtině jotace počala zanikati. Již před sklonkem stol. XIII vyslovováno *le*, *lé* místo žádaného *lě*, *lie*. A tak klesá měkká výslovnost dále, až zůstává jen po retnicích: na stromě, v slově, trpěti atd. V starých českých památkách vyskytuje se dosti příkladů, že jotace i po retných někdy zanikala: rozumej m. rozuměj, meď m. měď, Melník (tak namnoze dosud!) m. Mělník, beda m. běda atd. (Gebauer I 198 a násl.). Též v nářečích českých se sporadicky taková výslovnost — mohli bychom říci »slovenská« — objevuje. Ale všeobecné pravidlo z toho v Čechách a na Moravě nevzniklo, nýbrž pouze na uh. Slovensku. Že však i tu kdysi vyslovováno býti musilo verím, to dokazuje délka téže hlásky ve slově viera = véra, vjéra. V dlouhých slabikách panuje na uh. Slovensku dosud měkkost. Pro nedostatek historických dokladů nelze ovšem říci, kdy zde jotace v krátkých slabikách zanikla. Ve stol. XV zajisté platila již zajisté nynější výslovnost. Slovenština v této příčině blíží se nářečím jihoslovanským. A proto podobá se, že zánik je velmi starý. Ale základní rozdíl mezi nářečími československými z toho neplyne; tomu brání již délka, která zachovala společnou kdysi měkkou výslovnost.

4. Staroslov. *ъ*, *ь* odpovídá prý v slovenštině *o*, *e* a nikoliv jako v češtině pouze *e*: lož, ďeň, česky lež, den. To je opět věc správná, ale týká se předně jen jedné části nářečí uh.-slovenských a pak též nevelkého počtu slov vůbec. Vedle *o* za *ъ* vyskytuje se též *a* za *ъ*, *ь* opět v těchže středních stolicích uh.-slovenských. Ale na západě a východě*) uh. Slovenska platí pravidlo česko-moravské. Nelze tedy proto nářečí uh.-slovenská od česko-moravsko-slezských oddělovat. Spíše uznati třeba, že máme v slovenštině zajímavé stopy přechodné, jednak k nářečím ruským, jednak k jihoslovanským. Ostatně i v češtině máme sporadické *o* a *a* za *ъ*. Doklady pro *o* jsou: sychot, rachot, hřmot a pod., dále staroč. večeros a j. Gebauer I 231. *a* za *ъ* je dosti hojně doloženo z nářečí jihočeských. Srovn. nyní Dušek, Hláskosloví nář. jihoč. II p. 26 a násl.

5. Úžení *ie* v *í* nemá prý místa v slovenštině: viéra, miéra (tak psáno). To platí pro střední kraje uhersko-slovenské, ale nikoliv ani pro západní ani pro východní části území uherského, neřku-li pro východní Moravu. Či možno tyto kraje odděliti? A k tomu třeba dodati, že *í* za *ie* není přece v nářečích našich původním, nýbrž že *ie* platilo i v staročeštině. Úžení provedeno teprve během stol. XIV—XVI, a to ne úplně, neboť *lé* zůstalo dosud: mléko. Srovn. pravidelné *i* za *ě* v maloruštině a chrvatštině, částečně též v slovinštině (Rezia).

6. Staroslov. *ě* neodpovídá prý v slovenštině pouze *ie*, *e*, nýbrž i *ia*, *ä*: chliav, na lävo. Zjev tento vyskytuje se pravidelně nejen v Gemeru, ale též v dolní Oravě; doklady, jako lävo, ľavý lze najíti též v jiných krajích uh.-slovenských. Co z toho plyne? Tuším nic více, než že i v některých nářečích slovenských, jako v sousedních nářečích polských, lužicko-srbských a též v bulharských, *ie* se rozšířilo v *ja*. Naprotiv tomu ostatní kraje slovenské této změny neznají a také nikdy jí neznaly. A jelikož dosud zachoval se i přechodný zvuk *jä*, tedy viděti, jak ponenáhlu změna nastala.

Připomínám zde, že v těchže gemersko-slovenských nářečích objevuje se též *ia* za *ie* = praslov. *e*: tedy nejen vjam (věm*ь*), nýbrž i nesjam (nesiem 1. sg.), plur. gen. žjan. Mimoděk tane nám při tom na mysli obdobný zjev z nářečí veliko- a běloruských: bjarù, ňjasù a pod. (v slabice bezpřízvuké). Ale tento přechod nemá nic společného se slovenským (gemer.), nýbrž vznikl prostřednictvím *o*.

---

*) V nejvýchodnějším nářečí slovenském, v řeči t. zv. Cotáků, kteří sousedí bezprostředně s Rusíny a mají též společnou s nimi církev (uniatsky pravoslavnou), platí opět u velké míře *o* za *ъ*: voš, vonka, zo sobu, z desok a pod. Srovn. Olaf Broch, Studien von der slovakisch-kleinrussischen Sprachgrenze im östlichen Ungarn. Kristiania, 1897.

7. Významná prý je pro slovenštinu hláska *ä*. Prof. Florinskij myslí při tom patrně pouze na onu hlásku, která v středních stolicích uherského Slovenska rozšířena jest a hlavně za krátkou praslov. nosovku *ę* po retných souhláskách se vyskytuje: päť, sväzok. Doklady sebral jsem ve Slov. Pohľ. 1893, str. 635 a násl. Z nich vychází na jevo, že platnost této hlásky má svůj střed ve stol. turčanské a zvolenské, k nimž se sousední kraje okoličných stolic: Tekova, Hontu, Novohradu, Liptova a Trenčína připojují. V dolní Oravě a v Gemeru platí jiné pravidlo: každé *ⁱa* mění se v *ⁱä*. Viz o nář. gemerských můj krátký rozbor v Slov. Pohľ. 1893, str. 539 a násl. V mé dříve citované studii, které si prof. Florinskij málo povšimnul, podán též důkaz, že *ä* na onom území neobmezuje se na střídu za staroslov. *ę* po retnicích v krátké slabice, nýbrž že zastupuje po těchto souhláskách a pak po hrdelných *k*, *g* též původní *ja*, *ě*, *e*, *ъ*, *a*. Z toho tuším následuje, že toto *ä* vzniklo z *ⁱa*. Vysvětlení leží v povaze slovenských retnic. Máme verím a vedle toho viera. Délka zachovala jotaci, krať nikoliv. Podobně při viazať a väz. Lze stanoviti poměr: *e*:*ie* = *ä*:*ia*, t. j. *ä* jest jotace zbavená krátká výslovnost *ia*, tedy *ᵉa*. Jako krátká výslovnost v^{i}erím v ústech těchto Slováků změněna v prosté verím, tak změněno krátké v^{i}az v v^{e}az = väz. A tak se skutečně tato hláska též vyslovuje. Mezi retnicí a *a* zní malé, přechodné *e*, nositelem přízvuku (akcentu) je však *a*. Rodilý Turčan, jako na př. Žiak-Somolický, nerýmuje nikdy jinak než *ä* — *a*: hľadať — zvädať (Na svite 20), ľad — smäd (ib. 21), svätý — rozožatý (ib. 27), padla — zvädla (ib. 63) a j. O básnících, kteří pocházejí z jiných krajů aneb kteří rýmovali podle češtiny, toho ovšem říci nelze. Srovn. mé Beiträge p. 23. Ale není pochyby, že tento vlastní zvuk *ᵉa* přechází ponenáhlu v *ä* a konečně v pouhé *e*. Ta na př. v Liptově platí skoro obojí výslovnost: mäso a meso. A tak i jinde. V Gemeru pak máme *ä* a *á*, t. j. velmi široké *e* a *é*, které přechází též skutečně v pouhé *e* a *é*. Srovn. mé doklady v Pohľ. 1893, str. 551 a násl.

Z toho všeho plyne, že významná pro některá uh.-slovenská nářečí hláska *ä* je původu poněkud pozdějšího a že zřetelně ukazuje na pramen svůj *ⁱa*, t. j. na československou střídnici za praslov. *ę*.

8. Změkčující *e*: slovensky ňesú, česky nesou. Jest to skutečně vlastnost uhersko-slovenských nářečí, že pouhé *e* změkčuje předcházející *n*, a též *t*, *d*, jako v sousední polštině a luž. srbštině a též v ruštině. Maloruská nářečí, jak známo, mají zde výslovnost tvrdou. Ale jsou též nářečí uh.-slovenská, v západních a východních stolicích, kde platí úplná tvrdost. Z toho viděti, že vývoj takových hláskových změn se pohybuje dosti samostatně. Vůči česko-moravským nářečím jest výslovnost ňeseťe, veďeťe významná. Avšak táž výslovnost panuje též pravidelně v tak zv.

nářečí lašském. Je v tom potvrzení zjevu, v našich nářečích tak často doloženého, že tvoří nepřetržitý řetěz, jehož články jsou právě ony mluvnické shody na jedné a odchýlky na druhé straně, které se vzájemně prostupují a z členů geograficky nejvíce vzdálených tvoří zdánlivě celky samostatné. Měkká výslovnost *ňe*, *ťe*, *ďe* není původní. Jako *pě*, *bě*, *vě*, *mě* pozbyla měkkosti pro změnu hláskové povahy retnic, tak zajisté — jakoby náhradou — podle *ně*, *tě*, *dě* též středně měkká *ne*, *te*, *de* v nářečích našich, s polskými sousedících, na území slezském a uhersko-slovenském přesunuta byla do výslovnosti úplně měkké, kdežto na Moravě a v Čechách stala se úplně tvrdými. Nynější česko-moravská výslovnost je tedy vývoj k úplné tvrdosti — jako v nářečích jihoslovanských a maloruských — nynější uhersko-slovenská a lašská výslovnost opět vývoj k úplné měkkosti. Původní *ne*, *te*, *de* bylo však měkkosti střední.

9. Sykavého *ř* ve slovenštině naprosto není: more, česky moře. Ovšem třeba dodati, že v slovenštině uherské, kterou vlastně prof. Florinskij má vždy na mysli. Ve slovenštině moravské panuje *ř* jako vůbec v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Chci však hned dodati, že vznik sykavky *ř* ve slovenštině moravské kladu na účet vlivu českého. Nelze zajisté jinak vysvětliti, že *ř* přestává na hranicích uhersko-moravských. Politické hranice nezůstaly zde bez účinku, jak to vlastně dosud vidíme v nejjižnějším cípu moravském a na obcích uhersko-slovenských na Moravě. Ale *ř* nemůže nás rozdělovati. Neboť není ani v češtině původním. Máme glossy a celé památky staročeské z XIII stol., které žádného *ř* neznají. Nejstarší listinné doklady pocházejí teprvé z polovice XIII stol. (1237 a násl.). Z toho poznáváme, že *ř* vzniklo kdysi na počátku XIII stol. a pravidlem obecným se stalo od sklonku XIII anebo od počátku XIV stol. Prof. Florinskij (v oddíle českém p. 84, pozn.) vyslovil domněnku, že tento vývod prof. Gebauera (Hist. ml. I, 330), jelikož prý je založen na nespolehlivé grafice osobních jmen v kronice Kozmově, není dosti jistým, a táže se, nemá-li se sykavé *ř* považovati za původní vlastnost jazyka českého. Taková domněnka, vzhledem na sousedství lužicko-srbských a polských nářečí, nemůže překvapiti. Ale svědectví historická tomu odporují. Učení o vzniku *ř* během XIII stol. nezakládá se pouze na kronice Kozmově, jejíž rukopisy jsou z XII a XIII stol. a nemají nikdy *rs*, nýbrž též na listinách jiných a konečně na staročeských glossách a památkách z XIII stol.

10. Rozlišuje prý se ve slovenštině měkké a tvrdé *l*, při čemž tvrdé *l* v mnohých nářečích přechází prý v *u*: *bou*. Jest opět pravda, že v nářečích uh.-slovenských z pravidla se rozlišuje tvrdé *l* od měkkého *l'*, jež se též zvláště označuje, a že česká nářečí rozdílu mezi různými *l* již nečiní. Avšak není neznámo, že ještě za dob Husových v jižních Čechách tvrdé *l* od měkkého

rázně se odlišovalo a že v bibli Kralické (1579—1593) rozdíl mezi *l* a *ł* i v písmě přesně se zachovával. S nářečími českými shodují se celkem nářečí západomoravská. Ale již na východní Moravě všeobecně platí oboje *l* a též známé »obałování« v *u̯* se v nářečí »pomoravském« (Bartoš I, 30) pravidelně, jinde ojediněle vyskytuje. Srv. mé výklady v Arch. XX 67 a násl. Na druhé straně nesmí se zapomínati, že i na uh. Slovensku jsou nářečí, která rozdílu mezi tvrdým a měkkým *l* již nečiní. Slovenština tedy, pokud rozeznává dvojí *l*, zachovala výslovnost, která ještě v XIV a XV stol. panovala v jižních Čechách a zajisté též po celé Moravě. Zachováním tvrdé výslovnosti a též »obałováním« blíží se polštině. V nářečí lašském máme též oba zjevy. (Bartoš I, 98. 111.) V obmezení na změnu koncového *ł* v *u̯* blíží se pak slovenština maloruštině. Podobná vokalisace je též v chrvatsko-srbštině.

11. Samohlásková *l*, *r* mohou prý býti ve slovenštině dlouhými a krátkými. O tom není pochyby. Ale třeba též připojiti, že ve východních stolicích uhersko-slovenských, které tvoří celou třetinu obyvatelstva slovenského v Uhřích, délek vůbec není a tudíž že tam i dlouhé *l* a *r* zaniklo. Stav, který slovenština na Moravě a v Uhřích dodnes zachovala, platil kdysi též v češtině. V rukopisích Husovy postily z r. 1414 čteme: on nás nakřmil, aby ho křmil, wřci psóm. Další doklady viz u Gebauera, Hist. mluvn. I, 300. Shoda slovensko-česká je zde naopak důležitým svědectvím jednotnosti jazykového rozvoje.

12. Praslov. *dj* má prý v slovenštině střídnici *dz*: medza. To je úplně správné a rozdíl v této věci je zajisté z nejstarších. Upozorňuji zde opět, že ani v Kijevských ani v Pražských zlomcích není již *dz*, nýbrž pouhé *z*, a že jsem právě z toho důvodu vyslovil se (ČČM 1894, 68—73) protiv domněnce Oblakově o slovenské vlasti zlomků Pražských, kterou nyní přijal též profesor Florinskij (p. 234). Vidím dosud v těchto hlaholských památkách důkaz, že již v X—XI stol. různost byla a že v Čechách a na Moravě západní panovalo pouhé *z*. Ale přes to není pochybnosti, že toto české *z* vzniklo z *dz*, ovšem měkkého. To ukazuje na př. též lužická srbština. Vůbec pak jest změna *tj*, *dj* v *c*, *dz* všem západoslovanským nářečím: polsko-slovensko-česko-lužickým společná. Zachování *dz* ve slovenštině jeví shodu s polštinou. Jako v nářečí uh.-slovenském, tak je dosud v nářečí lašském a tak bylo kdysi i na východní Moravě vůbec.

13. Hrdelné *h* (*g*), *k*, *ch* před koncovkami *i*, *e* někdy prý ve slovenštině se neměkčí: dat. lok. ruke, plur. nom. velkí. Je to zjev zajímavý, který v uherské slovenštině má svou nepopíratelnou platnost. Nebylo mi dosud možno, abych tvary, o něž běží, a jejich oblast blíže vyložil. Poměry nejsou tak jasny, jak se obecně učí. Tak na př. v samém Turci, v Državí, zní dat.

lok. sing. ďiouce (dívce), noze, strese (střeše) atd., ale vedle toho komparativ horkejší, reskejší (posit. rezký = hbitý), mrskejší (posit. mrzký) vedle mrstější, adj. poss. macochin, nom. plur. tichí žiaci. Vedle v ruce praví se též v ruki, vedle v zahractě též v zahratki atd. Takovýto dat. lok. sg. v ruki, na nohi, neublíží ani muchi je pak pravidlem nejen v Turci, ale též v Tekově, ve Zvoleně, v Hontě, Novohradě, na Dolní zemi, v Gemeru. V těchže stolicích vyskytuje se též dat. lok. ruke, nohe, streche a pod., jmenovitě podobá se, že tyto tvary platí v Liptově a Dolní Oravě. Na západě, v stol. Prešpurské, Nitranské, Trenčínské, a také na východě, ve Spiši, Šaryši, Zemplíně, máme opět původní slovanské tvary ruce, noze. Mnohem všeobecnější jsou, tuším, na uherském Slovensku tvary jako adj. matkin, macochin; tichí žiaci a pod.; kompar. horkejší a pod. Ale i zde jest podrobnějšího zkoumání třeba. Prof. Florinskij připomenuv, že jsem já v »Beiträge« se vyjádřil skepticky o těchto tvarech a že prof. Gebauer je vykládá jako tvary analogické, pokračuje takto (p. 273): »Není-li správnější, viděti v nich jednu z oněch četných zdánlivých anomalií, které potvrzují na jedné straně svéráznost a samostatnost slováckého jazyka, a na druhé staně jeho blízkost ne toliko s jediným českým, nýbrž i s mnohými jinými slovanskými jazyky, v tomto případě s ruským?« O zřejmé tendenci těchto slov nebudu zde mluviti. Chci jen vytknouti, že výrazy jako »svéráznost« a »samostatnost« nepodávají ještě žádného výkladu. Není přece pochyby, že tvary rukě, nogě jsou utvořeny podle skloňování tvrdého, jak to připomíná prof. Gebauer a jak tuším všichni slovanští filologové svorně učí. A totéž platí o tvarech ostatních: matkin, velkí, horkejší. Všude podle vzorů tvrdých zanikla původní změna hrdelnic. O tom tedy nemůže býti nikde ani nejmenší pochybnosti. V čem záleží »svéráznost« a »samostatnost«? V tom, že některá slovenská nářečí vytvořila podle vzoru tvrdých kmenů odchýlné tvary kmenů měkkých. Není-li v slovanských jazycích dost a dost příkladů pro takovouto »svéráznost«? Hned onen slovenský dat. lok. sg. ruki, nohi jest zajímavým příkladem. A dále srbský gen. sg. akkus. nom. pl. ruke. A tak i ruský dat. lok. sg. rukě, nogě a j. Jsou to vesměs novotvary, které vznikly později. Jakožto vzorce staroruského skloňování v XI stol. klade na př. prof. Sobolevskij ještě: lok. sg. vъlcě (Lekcii[2] p. 263) a prof. Jagić ukázal (Krit. zam. po istor. rusk. jaz. p. 79), že počátek učinily tvary *-skě*, místo *-scě*: dъskě, jež se objevují již v XII stol., kdežto tvary *-kě* místo *-cě*: na rěkě teprve ponenáhlu následují, tak že ještě v XIV a XV stol. obojí tvary: *-cě* a *-kě* v památkách staroruských se čtou. A všechno to platí jen pro nářečí velikoruská, neboť nářečí maloruská, jak známo, dosud mají původní tvar *-cě:* vladìci, hriši a j. Jaká tu může býti řeč o »blízkosti« slovenštiny s ruštinou? Patrně žádná.

Vývoj na obou místech byl samostatný, na sobě nezávislý, jenž se udál na místech od sebe geograficky velmi vzdálených a zajisté též v dobách různých.

14. Stahování samohlásek ve slovenštině je prý vůbec řídké: tvoja, bojazlivý. Ale na str. 266 správněji vyloženo, že též ve slovenštině platí známé stažené tvary v sklonění přídavných, na př. dobrého, dobrá, lepšia atd. a v časování, na př. volám, voláš atd., umiem, umieš atd. Neztažené tvary objevují se v zájmenech: môj, moje, moja, gen. mojeho, dat. mojemu atd., pak v několika jednotlivých slovích, jako bojazlivý. Ale i tyto na pohled neztažené tvary jsou původu pozdějšího. Tvary mojeho a môjho, mojemu a môjmu jsou patrné novotvary, a tak i tvoja, pak bojazlivý. Neboť jinak platí bázeň, pás. Takové jednotlivé odchýlky, které mají své zvláštní příčiny, lze najíti též v češtině. Vedle stažených tvarů dobrá z dobraja a pod. máme iterat. napájati, napájeti, vedle umieš, umíš máme směješ se a pod. (Gebauer, Hist. ml. I, 555). Novotvary mojého, mojému, moja atd. jsou obecny po celé východní Moravě a též ve Slezsku.

15. Kvantita hlásek slovenských často prý se neshoduje s kvantitou českou. Věc je pozoruhodna a důležita a vyžaduje podrobnějšího výkladu. Česká kvantita, jak prof. Gebauer, Hist. ml. I, 591 připomíná, dosud soustavně popsána není. Tím méně je ovšem provedeno zevrubné vyložení kvantity v jednotlivých nářečích česko-moravsko-slovenských. A proto nelze prozatím než obmeziti se na různosti kvantitativní, které prof. Florinskij sám na různých místech vytýká:

a) Střídnice za staroslov. *ą*. Uváděje doklady prof. Florinského, opatřuji je ihned parallelami z jiných slovanských jazyků.

Slov. dúha (iris, tabula) — čes. duha: pol. dąga (tabula), slovin. doga (tabula), srb. dúga (iris), düga (tabula);

slov. krúh — čes. kruh: pol. krąg, slovin. krôg, srb. krûg;

slov. smútok — čes. smutek: v tomto smyslu (»Trauer«) je slovo ostatním Slovanům neznámo; jinak mají ale dvojslabičná demin. na *-ek* v češtině z pravidla délku, Gebauer I, 595;

slov. prút — čes. prut: pol. pręt, slovin. prôt, srbsky prût;

slov. túžba — čes. tužba: slovin. tôžba, srb. tùžba; srovn. čes. toužebný; jinak jsou tvorby *-ba* v češtině a slovenštině vždy krátky: služba, družba, vazba, skladba, zvláště svatba a j.

Naopak máme slov. huba — čes. houba: pol. gęba a gąba (spongia), morav. huba (v obojím smysle);

slov. husle — čes. housle: mor. husle, pol. gęśl, slovin. gôsli, srb. güsle;

slov. uhol — čes. úhel (angulus): pol. węgieł, slovin. vôgel, srb. ügal;

slov. puto — čes. pouto: polsky pęto, slovin. pôta, srb. püto;

slov. sudca — čes. soudce: pol. sędzia, slovin. sôdija, srb. sùdija;

slov. čmud, smud — čes. smoud, cmoud, čmoud: pol. svąd, smąd, slovin. smôd.

Rozbor těchto slov ukazuje, že slovenština z pravidla zachovala původní kvantitu, kdežto v češtině nastaly změny.

b) Střídnice za staroslov. *ě*.

Slov. hviezda — čes. hvězda: slovin. zvêzda, srb. zvijèzda;

slov. svieži — čes. svěží: jihoslov. nedoloženo;

slov. semä, slemä, temä, bremä — čes. símě, slémě, témě, břímě: srb. sjëme, šljëme, tjëme, brëme, ale slovinsky sême, slême, tême, brême. Táž různost, jako mezi češtinou a slovenštinou, panuje tudíž mezi slovinštinou a srbštinou a nelze snadně říci, která z obou kvantit má nároky na vyšší stáří. Ale shoda mezi kvantitou slovenskou a srbskou je pozoruhodna. Totéž se opakuje při slov. mreža — čes. mříže: slovin. mrêža, srb. mrëža.

c) Dat. plur. slov. *-om*, čes. *-ům*. Délka objevuje se též v dat. *a-* kmenů: rybám, duším a tak i v zájmeně: nám, vám a je doložena též v polštině; proto je zajisté původu velmi starého. V slovenštině panuje různost mezi těmi kmeny. Vedle délky v rybám, dušám, nám, vám, též slovám, je krátká slabika v hadom, snad vlivem ostatních pádů, které mají vesměs krátkou hlásku: hadi, hadov, hadom, hady, hadoch, hady. Krátké *-om* je obecným nejen na Moravě — ale lašsky *-um*, *-am*, tedy délka, jako v polštině — nýbrž i v nářečích českých. Tak bylo dílem již v staré češtině. Gebauer I, 600.

d) Gen. plur. slov. *-ov*, čes. *-ův*. Délka této koncovky je zajisté velmi stará, jak ukazuje shoda polštiny: *-ów* a maloruštiny: *-ів* (= *-ōv*). Krátká koncovka slovenská bude z doby pozdější, podle ostatních pádů, jak jsem právě při *-om* upozornil. Koncovka dlouhá *-ů* platí též po celé Moravě a též v západních stolicích uherskoslovenských.

e) Slova jednoslabičná.

Slov. boh — čes. bůh, podobně dvor — dvůr, voz — vůz, sol — sůl, hnoj — hnůj. Zde všude lze předpokládati, že ve slovenštině nastalo zkrácení, a to vlivem kosých pádů: bôh, boha; dvôr, dvora atd. Délka v nom. je doložena v polštině: bóg, dwór, wóz, sól; v maloruštině bôh, dvôr, vôz atd.; též v slovinštině a srbštině. Shoda je zde všeobecná. Ostatně

panuje též délka v západ. stolicích uhersko-slovenských a panovala kdysi (nyní *u*) v stolicích východních, právě tak jako na sousední Moravě.

Jiná slova:

slov. prach — čes. prách: slovin. a srb. prâch;
slov. hrach — čes. hrách: slovin. a srb. gräch;
slov. mak — čes. mák: slovin. a srb. mäk;
slov. sňah — čes. sníh: slovin. a srb. snêg. Moravsky je obyčejně též prach, hrach, mak, snih (z pův. sníh). Podle nářečí jihoslov. soudili bychom na různou kvantitu. Čeština patrně ráda prodlužuje, kdežto na Moravě a na uherském Slovensku spíše opačná snaha se jeví.

f) Slova dvouslabičná.

Slov. kamen, rana, skála, krava, slama, lipa, sila, žila, ale česky kámen, rána, skála, kráva, sláma, lípa, síla, žíla Tentýž rozdíl trvá mezi slovinštinou a srbštinou. V slovinštině máme délky: kámen, rána atd., kdežto v srbštině vždy slabiky krátké: kämen, räna, skäla, kräva, lïpa, sïla, žïla. Takových slov je mnohem více. Dodávám zde: slov. vrana, baba, breza, hriva, hruda atd., ale česky vrána, bába, bříza, hříva, hrouda atd. A opět shoduje se délka česká s kvantitou slovinskou, kdežto v srbštině máme slabiky krátké: vräna, bäba, brëza atd. V nářečích moravských převládá též krátká slabika. A tak máme opět pozoruhodný úkaz, že čeština a slovinština prodlužují, kdežto v nářečích moravsko-slovenských ve shodě se srbštinou panuje slabika krátká.

g) Slovensky se skloňuje: brána, bránou, brán, bránám a bránam, bránách a bránach, bránami, česky brána, branou, bran, branách, branami. A takové pravidlo kvantitativní platí všeobecně při dvouslabičných, když mají první slabiku dlouhou. Nynější české pravidlo sahá do doby staročeské, jak poznáváme na tvarech míra — měrou, které vzniknouti musily před úžením *ie* v *í*. Gebauer I, 601. Ale v nářečích moravských je provedeno jen částečně. Příčina této různosti je zajisté ta, že slova a tvary s různou kvantitou navzájem na sebe působily. Ve slovenštině přispělo zajisté k udržení délky, že gen. plur. zněl dlouze: brán, kdežto v češtině byl zkrácen: bran; totéž lze říci o instr. sing. bránou, který v češtině záhy vyslovován: branou. Tím vznikly asi na jedné straně vzory s krátkými slabikami, na druhé pak původní délka se udržovala.

h) Gen. plur. má ve slovenštině slabiku dlouhou: čias; ráz, brád, nôh, rýb, rúk, vĺn, sŕn, zŕn, diel, mias atd., v češtině panuje zde slabika krátká: čas, raz, brad, ryb, vln, děl, mas atd. Není pochyby, že délka je zde původnější; je též doložena z polštiny, maloruštiny a slovinštiny. Miklosich, Die

langen Voc. 40. Ale pro délku jsou též doklady staročeské a z nynějších nářečí českých i moravských. Gebauer I, 599.

i) Nom. plur. slovensky delá, polia — česky děla, pole. Takových délek v samohláskové koncovce je v nářečích slovenských mnohem více a jsou též doložena z východních nářečí moravských. I mezi starou a nynější češtinou jsou rozdíly: staročes. vlcie — vlcí, novoč. vlci. Gebauer I, 599. Ale délka ta je v tomto pádu pozdější. Viz mé »Beiträge« p. 83, 95, 103.

k) Infin. zní v češtině někdy krátce: moci, jeti, pěti, spěti, obyčejně ale dlouze: nésti, klásti, chtíti, krýti, tříti, bráti; v slovenštině někdy též dlouze: niesť, viezť, ale z pravidla krátce: brať, kryť, biť, treť. Délka dvojslabičných infinitivů platí vlastně jen v češtině. Na Moravě převládá již krátká slabika. Jest ostatně i v nářečích uhersko-slovenských dosti dvojslabičných infinitivů s délkou. Miklosich, Die langen Voc. 50.

l) Partic. česky nesl, vezl, kladl, ale slovensky niesol, viedol, kládol. Délka je zde doložena z nářečí polských a maloruských (*l* tu ovšem zaniká), a proto zajisté starobylá. Ale též v nářečích moravských, hlavně východních, a též českých je dokladů dosti pro dloužení poslední slabiky tohoto participia. Jsou též doklady staré pro part. slúl, hnil, šél, stál, výl, vidiel a pod. Gebauer I, 603.

m) Prodloužení praesentní přípony *e* v časování slovenském, na př. ňesiem, ňesieš, ňesie, ňesieme, ňesieťe není v češtině známo. Prodloužení je doloženo v srbštině: plètêm, vézêm a j.; jsou též doklady staropolské, srovn. Miklosich, Die langen Voc. 65, a staročeské, Gebauer I, 605. Důležitá je v té příčině shoda s východními nářečími moravskými, jmenovitě s valašskými.

Prof. Florinskij zakončuje vytčení těchto růzností kvantitativních těmito slovy: »Růzností ve střídě dlouhých a krátkých samohlásek je tak mnoho, a nesouhlas mezi oběma jazyky v jednotlivých skupinách proveden je tak důsledně, že v přítomnosti není lze mluviti o jednotnosti československé kvantity. Jest dokonce pochybno, že tato jednotnost vůbec platila v historické době.« S tímto zněním nelze s prof. Florinským souhlasiti. Různosti jsou četné. Prof. Fl. ani všech nevyložil. Ale jsou to hlavně různosti mezi spisovnou češtinou a spisovnou slovenštinou, tedy mezi dvěma nářečími, která od sebe velmi vzdálena jsou. Nepřetržitý řetěz nářečí, spojující oba jazyky mezi sebou, zůstává mimo zřetel. Jmenovitě jest patrna veliká shoda nářečí moravských a slovenských. Trvám, že na uherském Slovensku samém jsou v této věci větší rozdíly nežli mezi češtinou a slovenštinou. V západních stolicích jest málo rozdílů od sousedních nářečí

moravských, ba není snad vůbec rozdílu. Ve východních stolicích, ve Spiši, v Šaryši, v Zemplíně atd. délek vůbec již není, jako jich není více v nářečí lašském (moravsko-slezském). Či máme snad tato nářečí pro takový radikalní rozdíl ze společného svazku vyloučiti? Upozorňuji opět s důrazem, že v oněch východních stolicích usazena jest celá třetina uherských Slováků! Z toho, tuším, plyne, že nynější stav kvantity o příslušnosti k určitému celku rozhodovati nemůže. Jest nezbytně třeba, postoupiti do minulosti a hledati shodu, kterou srovnání a historické památky ukazují. Nářečí maloruská a velikoruská liší se též tím, že v oněch zachovány jsou stopy někdejších délek, kdežto v těchto stop takových není. Jest to snad důkazem, že nářečí maloruská a velikoruská netvoří zvláštního celku? Myslím nikoliv. Z toho jen vysvítá, že kvantita v nářečích velikoruských záhy zanikla. Ale že též kdysi v jistých mezích v nich platila, o tom nemůže býti pochybnosti. Podobně mezi nářečími jihoslovanskými. Bulharská nářečí na př. nemají vůbec délek. V jiných panují dosti značné různosti. Tak připomenul již Miklosich o slovinštině: »Hinsichtlich der Kürze und Länge sind zwischen den verschiedenen Teilen des Sprachgebietes nicht unbedeutende Unterschiede bemerkbar.« (Vergl. Gr. I, 335.) A totéž platí o nářečích československých. Vývoj kvantity byl celkem jednaký, ale v jednotlivostech byly hned od počátku, když nové délky vznikaly, různosti, které tím zřetelněji pronikají, čím dále jednotlivá nářečí zeměpisně od sebe vzdálena jsou

16. Prof. Florinskij uvádí dále několik prý originalných tvarů slovenských, na př. nom. pl. na *-ja*: oráčja, ľudia, dále 1. sing. praes. na *-m*: ňesiem, pečiem, bijem, berem, miniem atd.

V příčině tvarů nom. plur. na *-ja*: ľudia — které se obmezují na nářečí v středních stolicích uhersko-slovenských — tuším je nejsprávnější, hledati původ jejich v napodobení vzorů kollektiv bratia. Srov. Miklosich Vergl. Gr. III² 291. V stolicích východních takové tvary známy nejsou. Podobné tvary vyskytují se též v ruštině a bulharštině. Výklad tvarů ruských podává V. Jagić, Krit. zam. p. 111 a násl.

O tvarech verb. 1. sing. na *-m* vyslovil jsem se již v Beiträge str. 72. Uherská slovenština všeobecností této koncovky skutečně se liší ode všech ostatních nářečí česko-moravsko-slezských. Koncovku *-m* mají v 1. os. sing. bezmála všechna uhersko-slovenská nářečí, až na nepatrný pruh západní při hranicích moravských, kde platí *-u*: Skalice, Holíč, Kúty, Brodské. Podobný pruh jest na východě, v sousedství maloruském (nářečí Cotaků). Ale zásadního rozdílu ani zde není. Neboť ani nářečí česko-moravsko-slezská nezůstala při původním stavu, jako na př. ruština. Přenášení koncovky *-m* do kmenů příznakových je vůbec společným

úkazem západních a jižních slovanských nářečí. Polština s lužickou srbštinou přijala *-m* pouze při kmenech na *-a*: polsky działam, luž. dźěłam a źěłam. Čeština pokročila dále; má *-m* nejen v dělám, ale též v umiem, umím a chválím, trpím. Z nářečí jihoslovanských stojí bulharština na stanovisku pouhého dêlam, jako polština a luž. srbština. Nářečí slovinská a srbsko-chrvatská představují krajní výsledek toho rozvoje analogického, majíce *-m* ve všech kmenech: vedem, nesem atd. A jako mezi srbštinou a bulharštinou leží nářečí makedonská s všeobecným *-m*, srov. Lavrov 194, tak uhersko-slovenská nářečí mají též všeobecné *-m*: vediem, ňesiem atd. Stanovisko uh. slovenštiny je tedy zcela přiměřené. Tvoří přirozený most od nářečí západoslovanských k nářečím jihoslovanským. Všechna tato nářečí znají rozšiřování koncovky *-m* v 1. os. sing., v různé míře vyvinuté, kdežto nářečí ruská zůstala při stavu praslovanském, který nám představuje jazyk staroslověnský.

17. To jsou rozdíly, které prof. Florinskij nachází mezi hláskami a tvary slovenskými a českými. K tomu upozorňuje dále na bohatství originalních prý slov, která v češtině známa nejsou. O této věci je dosud těžko podrobněji pojednati, zvláště též proto, že autor takových slov neuvádí. Ale tolik říci se může, že vůči bohatství »originalních« slov slovenských, v češtině neznámých, je zajisté neméně »originalních« slov českých, kterých bychom v slovenštině marně hledali. Rozdíly jsou tu opět, a to rozdíly dosti značné. Ale při tom nesmí se opět přehlédnouti, jednak že Morava i v této příčině tvoří přirozenou sponu, na druhé straně pak, že poměry politické a socialní na uherském Slovensku byly po dlouhá století a dosud jsou jiné, než v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Kdož by se tu divil různostem leksikalním? Ostatně nemohu nepřipomenouti, že prof. Florinskij, jako při celém srovnávání, tak i zde má na mysli hlavně nynější literarní jazyk slovenský; tento pak jazyk právě po stránce leksikalní není již lidový, nýbrž přibral mnoho živlů jinorodých, jmenovitě též ruských. Srov. Dr. S. Czambel, Příspěvky k dějinám jazyka slovenského. Budapešt 1887.

18. Konečně poukazuje prof. Florinskij i na položení geografické a praví: »O samostatnosti slováckého jazyka svědčí i zvláštní geografické položení, které v slovanském světě zaujímá. K slováckému jazyku blízko přiléhá nejen českomoravský jazyk, nýbrž i druhé slovanské jazyky: polský, ruský (maloruské nářečí), srbský. V starých dobách (IX stol.) podle vší podobnosti stýkal se i s jazykem slovinským (stará Pannonie, Blatenské knížectví). Takovým spůsobem zaujímá slovácký jazyk prostřední postavení v slovanské řeči; v pokrajních mluvách nacházejí se živly jazyků tu českého, onde polského, onde ruského, onde srbského; na všech stranách slovácké země můžeme najíti slova

i tvary jiných slovanských jazyků.« Co zde prof. Florinskij praví o »slováckém jazyku«, platí mutatis mutandis též o maloruštině, když ji vezmeme za zvláštní samostatný slovanský »jazyk«. Na jedné straně měli bychom pak bezprostřední sousedství polské a československé, na druhé straně ruské a někdy též bezprostřední sousedství jihoslovanské, bulharské, ba snad i srbské. A k témuž výsledku dospějeme, když některé jihoslovanské nářečí oddělíme a postavíme za zvláštní celek. Na půdě uherské, na středním Dunaji vůbec je uzel, v kterém se sbíhají hlavní skupiny slovanských nářečí, dnes ovšem živlem německým a maďarským rozdělené, ale někdy souvislé, tak že přechody, které na severu a na jihu tohoto historického průřezu dosud všude zjevny jsou, někdy též mezi severní a jižní částí světa slovanského panovaly, čehož se jen jednotlivé stopy zachovaly.

Představa o uherské slovenštině jakožto o středu Slovanstva nemá původu v geografickém položení, nýbrž ve fantastickém učení o této slovenštině jakožto jazyku, jenž nejen staré slověnštině — jazyku kyrillo-methodějskému — nýbrž i slovanskému prajazyku vůbec je nejbližší, že jest to onen přímý potomek původní a jednotné slovanštiny, jenž vlastnosti a podobu svého předka nejvěrněji zachoval.

Prof. Florinskij takové učení též přímo vyznává a hájí. »Jestli k tomu připojíme« — praví dále na str. 237 — »jemné pozorování Šafaříkovo o pozoruhodné blízkosti jazyka slováckého k staroslovanskému čili starému církevnímu jazyku slovanskému ve formální a leksikalní části,« tak skutečně praví autor — »tož správný bude následující vývod: jsa ve větším nebo menším stupni blízkým nejen k českému, nýbrž i k mnohým jiným slovanským jazykům, slouží jazyk slovácký za spojovací část mezi všemi jimi a proto jeví skutečně zvláštní podobu. Zcela případně vymezil jeho význam ve vědě Ludevít Štúr« — uvádím tento citát podle originalu, z něhož prof. Florinskij čerpal, aniž to přesně udává: — ‚Slovenčina je filologicky dúležituo nárečia, bez něho nemuože byť spísaná všeobecná slovnica reči slavianskej: lebo slovenčina stojí vo striedku všetkých nárečí slavianských, ona je v malom celá slaviančina.‘ Přidržuje se současné terminologie« — pokračuje autor — »mohlo by se říci, že slovácký jazyk je po výtce bezprostřední živý potomek slovanského prajazyka.« V tomto učení Štúrově, které do vět od Florinského citovaných uložil vlastně M. M. Hodža (Větín o slovenčině. V Levoči 1848, str. 55), spočívá kořen celé té soustavy. Chci citát prof. Florinského doplniti několika dalšími slovy Hodžovými, aby celé toto fantastické učení ještě lépe vyniklo. Lud. Štúr totiž ve spisku »Nárečja slovenskuo alebo potreba písaňja v tomto nárečí, v Prešporku 1846,« vyložil důvody pro samostatnost slovenštiny a nezbytnou potřebu vlastní slovenské písemnosti. Hodža ve Větíně důvody Štúrovy formuluje a nachází jich sedm. Poslední je onen,

který prof. Flor. cituje. A k tomu dodává Hodža, že všechny ostatní důvody obstáti nemohou, než jediné tento. Neboť slovenština je prý podstatou všeslovanská. »V něj zachovaný je člověk,« praví, »učiněný všeslav, kterého na světlo žiadno inuo nárečia nevynesie tak jako slovenčina a bez kterého člověka celuo Slavianstvo predca ni kroka urobiť nemuože na vospol života slávonárodnieho a člověčenského. Lebo aký člověk, taká reč.«

Dnes ovšem nikdo by neočekával, že vážný slovanský filolog na tyto výroky Štúrovy a Hodžovy svou nauku postaví. Dnes přece každý jazykozpytec vidí, že všechna slovanská nářečí stejně blízko anebo stejně daleko stojí od společného slovanského prajazyka a že rozdíl mezi nimi jest výsledkem dějinných osudů. V té příčině ani mezi starým církevním nářečím slovanským a kterýmkoliv nynějším nářečím slovanským není podstatného rozdílu. Všechna slovanská nářečí jsou přímými potomky praslovanského jazyka, všechna jsou z filologického stanoviska stejně důležita, všechna náležejí do společné, srovnávací mluvnice. Úplná mluvnice všeslovanská ani jednoho nesmí si nevšímati. Z velikého množství ruzných nářečí vznikla, opět událostmi dějinnými, nářečí spisovná. Vypsání jich osudů stálo posud v popředí nauky mluvnické. Hojnost písemných památek dodává některým z těchto nářečí zvláštní důležitost, protože poskytuje možnost, značnou řadu jazykových změn přesně chronologicky stopovati. Ale bez studia živé řeči, t. j. bez náležitého poznání nynějších nářečí není lze této historie jazykové pochopiti a ji vyložiti. Živá nářečí z pravidla podávají místně rozložený obraz změn, které v dějinách časově po sobě následují. Dějiny řečí slovanských v obou těchto směrech, časově i prostorně, vyložiti, historický rozvoj souměrně s nynějším stavem spojiti v jeden soustavný celek, to je postulat vědecké mluvnice.

Věta, že některé slovanské nářečí je přímější potomek slovanského prajazyka, je dávno překonaná. Jest zajisté významno, že prof. Florinskij cituje sice — Štúra, ale že ničeho nepodnikl, aby takovou přednost slovenštiny dokázal.

O nic pevnější není věta, že slovenština stojí v jakémsi bližším poměru k jazyku staroslověnskému. V té příčině nelze přece odvolávati se na Šafaříka v jeho Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten, Ofen 1826. Stanovisko, které tenkráte Šafařík v otázkách, týkajících se písma, jazyka a písemnictví starého církevního jazyka slovanského zaujímal, bylo namnoze pouze eklektické. Jeho samostatné práce v tomto oboru, které vědě naší k nemalé chloubě jsou, spadají do dob pozdějších. A z těch dob nebude asi prof. Florinskij s to, aby uvedl mínění Šafaříkovo, které by uvedenému alespoň z daleka se podobalo. Ani tenkráte, když Šafařík, změniv zásadně svůj původní názor, přijal thesi Kopitarovu o pannonské vlasti jazyka staroslověnského, ani tu slovem neprozrazuje, že by po-

mýšlel na nějakou bližší příbuznost slovenštiny s jazykem kyrillo-methodějským. Jeho mínění ukazují slova: »Hierbei (totiž při určení příbuznosti se starou církevní slovanštinou) stehen natürlich die Winden und Kroaten in erster Reihe, jedoch können auch die Slovaken, Mährer und Böhmen, aus leicht begreiflichen Ursachen, — rozumí se pro geografické sousedství a příslušenství do arcidiecése Methodovy — nicht ganz ausgeschlossen werden.« (Über den Ursprung u. die Heimat des Glagolitismus, str. 32.) To tuším dostačí, aby jména Šafaříkova v této věci nadarmo bráno nebylo.

Prof. Florinskij s patrnou tendencí praví, že »fikce« o jednotnosti nářečí česko-slovenských zavládla ve vědě z podnětu filologů českých. Avšak je známo, že nejsou to pouze filologové čeští, kteří thesi jednotnosti hájí. Naopak je to přesvědčení všeobecné, kterému největší filologové slovanští učili a učí. Tak činil vždy jmenovitě Frant. Miklosich. Svědectví Miklosichovo je zajisté velice vážné. Neboť Miklosich nerozpakoval se, rozlišovati maloruštinu od velikoruštiny a vykázati oběma těmto větvím ruského jazyka zvláštní oddíly ve svých spisích, považuje jich takto zřetelně za dva samostatné slovanské jazyky. Miklosich rozeznával dále dva lužicko-srbské jazyky a prohlásil konečně i chrvatský a srbský jazyk za dva samostatné jazyky, ač ve srovnávací mluvnici jich od sebe neoddělil. Miklosich zajisté nedal se másti »fikcí« českých filologů, nýbrž uznával jednotnost nářečí československých jediné proto, že z důvodů čistě filologických o této jednotnosti byl hluboce přesvědčen.

Totéž stanovisko zaujímá Vatr. Jagić, jehož hlas nemá menší váhy než Miklosichův. Přesvědčení svému dal prof. Jagić častěji výraz. Zvláště pozoruhodný je projev jeho v Archivu für slav. Phil. XIX (1896), str. 277—278. Byla to již tenkráte polemika protiv prof. Florinskému. »Jest velmi těžko«, praví tu prof. Jagić, »v těchto subtilních otázkách dospěti již nyní k mínění souhlasnému. Namnoze působí rušivě osobní city. Tak čtu na str. 14 výše citované zprávy k svému překvapení, že prof. Florinskij nářečí slovenské považuje za ‚více méně samostatný jazykový různotvar uprostřed slovanské rodiny jazykové‘ a že jeho bližší příbuznost s češtinou než s ostatními slovanskými jazyky připustiti nechce. Na bližší výklad, který nám o tom v druhém svazku svých »Čtení« slibuje, můžeme býti nemálo zvědavi. Doufejme, že otázku řešiti bude všestranně a že se neobmezí na zjevy hláskoslovné. Stane-li se to, pak podle mého mínění zaujímá slovenština asi takové postavení vůči češtině, jako dolní lužická srbština k horní, jako kašubština k polštině, jako maloruština k veliko- a běloruštině, jako makedonština k bulharštině a srbštině, jako kajkavština k slovinštině a chrvatštině. Pravím výslovně ‚asi‘, protože úplný parallelismus nikde nelze provésti. Známoť, že literarní a političtí zástupci dotčených řečí, které my s vě-

deckého stanoviska považovati musíme za nářečí pomezní anebo přechodní anebo parallelní, ihned se nesmírně rozčilují, obávajíce se, že my (filologové) jim popíráme právo na existenci a na literarní pěstování svého nářečí. Bůh nás uchovej! Nikoliv stupně příbuznosti jazykové padají při zakládání slovesnosti, která chce býti samostatnou, v první řadě na váhu, nýbrž poměry mocnostné, politické a náboženské styky a vzájemná příchylnost aneb odchýlnost. Důležitý je zvláště poslední rozmarný činitel, jenž u Slovanů již ledacos vystavěl a zbořil. Když tedy prof. Florinskij Čechům a Slovákům přeje ‚dostihnouti úplné jednoty v jednom společném literarním jazyku', nechať jim jen více vzájemné náklonnosti a více pochopení pro skutečné podmínky života kulturního káže a nepředstírá jim jakési mixtum compositum jazykové. Český jazyk literarní nebude k vůli Slovákům činiti mluvnické ústupky, to není též zapotřebí. Nadaný slovenský spisovatel mohl by v českém spisovném jazyce, učiní-li to šťastnou rukou, snad nepozorovaně mnohé originelní slovenské rčení udomácniti — to je vždy výsadou nadaných spisovatelů*) — avšak v celku museli by Slováci přijmouti český spisovný jazyk, má-li ‚úplná jednota', kterou si prof. Florinskij přeje, státi se skutkem. Tertium non datur. Byl jsem proto, že jsem se již jednou v tento smysl v našem časopise (Archiv für slav. Phil. XII, 1890, 625 až 626) vyslovil, v politickém listě slovenském náležitě vyhubován. Ale to nic nedělá. Nepravímť, že to tak hned přijde; také nemíním, že se má proto ihned přestati, používati slovenštiny k účelům lidového vychování. Z počátku by dostačilo, aby intelligence, pokud se mezi Slováky nachází (na př. učitelé, kněží, vůbec lidé vyškolení), přestala pohlížeti na bohaté plody české literatury jak na něco, po čem jí nic není, nýbrž aby se odhodlala, což se skutečně bez nejmenšího namáhání státi může, celý tento poklad považovati za své vlastní, pro sebe právě tak, jako pro nejbližší sousedy na př. ve východní Moravě, určené prostředky vzdělávací a osvětné. Tohoto receptu mohlo by se i jinde užiti, aby se konečně dospělo k rozumnému soustředění duševní práce u Slovanů místo duševního tříštění a jeho přirozených následků: slabosti a bezvýznamnosti. Mělo by se konečně přestati s blouzněním, že lze v obyvatelstvu dvou- až třímilionovém vytvořiti zmínky hodnou literaturu. Několik novin a kalendářů, několik knih pro lid a výroba knížek pro školy obecné — to všechno je velmi krásné a užitečné, avšak pro veškeré kulturní potřeby daleko ne dostatečné. Tu nezbývá, než ohlédnouti se po prostředcích účinlivějších, kde jich lze užiti anebo kde možny jsou.« V posledním pak sešitě téhož Archivu für slav. Phil. XX,

*) K těmto slovům prof. Jagiće může skvělým dokladem býti Jan Kollár. Viz poučný článek prof. dra. J. Jakubce v nedávno vydaném Sborníku československém „Od Šumavy k Tatrám", vyd. K. Salva a K. Kálal. Ružomberok, 1898.

1898, str. 13 a násl. promlouvá prof. Jagić o vzájemné příbuznosti všech slovanských jazyků. Tu vyslovil se opět velmi jasně a zřetelně o poměru slovenštiny k češtině. Chci i tento důležitý projev uvésti zde celý. »Čeština a slovenština,« dí Jagić, »považují se z pravidla tak, že jsou mezi sebou v poměru nářečním. Tohoto mínění držel se od počátku až do konce Miklosich. Jiní dávají přednost mínění, že jsou to dva samostatné jazyky, při čemž méně jazykozpytné jako literárně-historické, ba i politické zřetele na váhu padají. Vyslovil jsem o tom nedávno své myšlenky. Rozumí se, že neběží zde než o zřetele jazykové, které nás nutí, abychom rozlišující známky sestavili. Tyto jsou po výtce v takovém poměru k sobě, že stav jednoho nářečí dlužno považovati jako vývoj z předpokládaného stavu druhého. Tak a) když ve slovenstině *e* a *i* více změkčují než v češtině, tu představuje nenáhlé ztvrdnutí české výslovnosti vývoj mladší, jenž předpokládá tentýž anebo aspoň velmi podobný stav, který dosud ve slovenštině panuje. Anebo b) přehláska *'e* v *'a*, kterou nacházíme v slovenštině, ač nikoliv všeobecně provedenou, jest patrně v tomto nářečí pozdější, podružná, na př. odniasol, jaseň (místo jeseň), žaluď, žalúdok (tak i česky: žal-), vedle mäd je ľad za čes. led, med. c) Nedostatek přehlásky *a* v *e* a *u* v *'i* dodává slovenštině starší ráz, tedy: duša (čes. duši z dušie anebo duš^{i}e), dušu (čes. duši z duš^{i}i, duš^{i}u), instr. dušú — dušou (čes. duši). d) Taktéž stojí slovenština na starším stupni s *ú* vůči *ou* anebo *ô* (vyslovuje se *uo*) vůči *ů*: dúšek (čes. doušek), kôň (čes. kůň). e) Že *ě* jakožto dlouhá hláska v slovenštině zní jako *ie*, to je stanovisko staročeské, kdežto dnes v češtině platí za délku *í*; naopak možno říci, že české *ě* (= *je*) jeví původnější stav nežli slovenské *e*: deva (srovn. čes. děvče), delo (čes. dělo), pena (čes. pěna), avšak viera, dieťa (čes. víra, dítě). f) Starší stanovisko zastupuje též slovenština s *r* — *l* sonans, která mohou býti též dlouhá, nežli čes. *lu* za *l*: dlhý (čes. dlúhý, dlouhý), tlstý (čes. tlustý). g) Slovenština rozlišuje dosud *l'* od *l*, čeština nikoliv: učitel' (čes. učitel), postel' (čes. postel); slovenština vyhýbá *ř*: riedky (čes. řídký), rebro (čes. řebro, žebro), reč (čes. řeč). Všechny tyto rozdíly jsou již proto povahy dialektické, protože v době poněkud starší různost naprosto mizí. Dále sahající rozdíly, které s geografickým položením slovenštiny souvisí, obmezují se na následující body: a) v části samohláskové zasluhuje povšimnutí, že *o* někdy po spůsobu ruském zastupuje hláska *o* (vedle jednotného českého *e*): voš, von, lož, doska, moch, posol, vo, só, avšak sen, oheň, dech, hemzať. Vyslovuje se som (jsem) a dážď (déšť). Toto kolísání mezi *o* a *e* připomíná již ruské (*o*) a polské (*e*) sousedství. b) Též střídnice za *ę* v skupinách *ňa*, *ľa*, *ťa*, *ďa*, dále *ä* po *p*, *b*, *v*, *m* (v délce *ia*) připomínají ruské *ja* za *ę*: ďasno

(čes. dásno, dáseň), ďateľ (rus. ďateľ), ľadvie (polsky lędźwie), mäso, päta, svätý, deväť, avšak rad, desať, sadnúť si a deviatka, desiatka, mesiac, riad, riasa, siahnuť, tiahnuť (ale vťahovať). c) Konečně ukazuje *dz* za *dj* (na místo čes. *z*) polské sousedství: medza. S několika tvary vystupuje slovenština z obyčejného rámce a připomíná sousedství: a) jihoslovanštiny instr. chlapom, dubom (vůči čes.-pol. chlapem — chłopem), b) ruštiny nom. pl. chlapovia, ľudia (čes. *-vé*, *-dé*, srovn. rusky kňazja, mužja) a pády množnými kosťám, kosťách (srovn. rus. kosťam, kosťach), c) polštiny tvary semeňa, semeňu, d) srbsko-chrvatštiny 1. sing. nesiem, berem, žnem, píšem, strúžem, pečiem, pijem, kupujem atd. Tyto nečetné, ač pronikavé odchýlky slovenštiny od češtiny (při čemž třeba ještě zřetel vzíti na různé přechody, které se jeví na Moravě), k čemuž pak přistupuje jednakost přízvuku a poměrů kvantitativních, poskytují vědě právo, pokládati slovenštinu jako jedno křídlo vedle češtiny jako křídla druhého a celek jakožto jednotku uprostřed skupiny jazyků slovanských.«

Hlasy obou těchto nejvíce vynikajících slovanských filologů, Miklosiche a Jagiće, kteří oba s naprostou nepředpojatostí o věci této soudili, jsou zajisté nesmírně důležité. Ale náležitý relief dostávají teprve tím, že vlastně žádný slovanský filolog dosud jiného učení nezastával. Prof. Florinskij odvolává se sice na Blahoslava a Šafaříka. Blahoslavovo svědectví tuším mnoho neváží, neboť jeho »řeč slovenská« zahrnuje uherské Slováky, Slovince a Chrvato-Srby. Srovn. Dušek ČČM 1897, 177. A i tu zdá se, že »Slováky, kteříž v Uherské zemi při pomezí Moravském sou«, nestavěl tak daleko od Moravanů, neboť praví o »diftongu ay«, že se někde ještě vyslovuje, »zvláště na Moravě a v Slovácích«. A Šafařík? I on prý dával kdysi samostatné místo jazyku slovenskému v řadě slovanských, dokud prý neodešel do Prahy, jak ne bez úmyslu praví Jos. Škultéty (Slov. Pohľ. XVIII, 1898, str. 119). Jest ovšem pravda, že r. 1826 Šafařík — tenkráte ještě Schaffarik — ve spise již uvedeném »Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten« na str. 375 napsal: »Die slowakische Sprache ist eine besondere, in ihrer jetzigen Gestalt der böhmischen am nächsten kommende Mundart. Dieses und der Umstand, dass die Slowaken seit der Reformation die böhmische Mundart zu ihrer Literatursprache gewählt haben, bewog Herrn Dobrowsky anfangs zu behaupten, dass das Slowakische, einige wenige Eigenheiten abgerechnet, nichts anderes, als das Altböhmische sei. Später jedoch hat dieser ehrwürdige Forscher seine Meinung zurückgenommen; denn er stellt in seiner Geschichte der böhm. Sprache u. Lit. 1818 p. 32 und in seinen Institutiones, 1822, p. IV das Slowakische als eine eigene Mundart neben der böhmischen, wendischen und

polnischen auf. Und so fordert es auch die Natur der Sache. Das Slowakische bildet den Übergang von der böhmischen zur windisch-kroatischen Mundart, oder von der Ordnung A zur Ordnung B, und ist in seinem Urstoff sehr nahe mit der altslawischen Kirchensprache verwandt«. Celé toto učení Šafaříkovo o slovenštině nebylo ještě plodem vlastního studia, nýbrž čerpáno bylo z druhé ruky, bylo eklektickým. Tak se tenkráte vůbec o uherské slovenštině soudilo. B. Kopitar, Gramm. der slav. Sprache in Krain, vyd. r. 1808, na str. XX, vyloživ roztřídění slovanských jazyků Dobrovského, připojil tato pozoruhodná slova: »Man kann diese fünf Hauptarten noch allgemeiner in zwei Ordnungen classificiren, wobei das Russische, Kroatische und Illyrische auf eine, und das Böhmische und Polnische auf die andere Seite zu stehen käme; der Slovake in Ungern würde das Übergangsglied ausmachen, und folglich die Erlernung dieses Unterdialektes die aller übrigen erleichtern.« A u Schlözera (Vorstellung der Universal-Historie, Göttingen. 2. Aufl. 1775), kterého Kopitar s některými změnami (Gramm. p. V) cituje, nacházíme v čele roztřídění slovanského Slováky a o nich praví autor: »Slowaken, oder Ungrische, Donauische Slaven. Diese fiengen unter dem Kaiser Justinian an, das Byzantische Reich durch Einfälle zu beunruhigen. Diese nennt Nestor die Stammväter der mährischen, polnischen, novgorodischen und kievischen Slaven. Mitten unter den Zerstörungen, die 1000 Jahre hindurch, von August bis Geysa über Pannonien ergangen sind, haben sie sich gleichwohl erhalten, und machen jetzto wieder einen Theil der herrschenden Nation in Ungern aus« (p. 171). Z těch a podobných spisů čerpal tenkráte (1826) Šafařík, když na př. na str. 370 své uvedené knihy »Geschichte der slaw. Spr. u. Lit.« napsal: »Die Slowaken, diese ehrwürdigen Überreste der karpatischen und donauischen Urslawen, verdienen in mehrfacher Rücksicht eine nähere Betrachtung.« Ohlas slov Schlözerových podle citátu Kopitarova je tu zvláště patrný. A není ani divu, že se Šafaříkovi, jako rodilému Slovákovi, zalíbilo takové fantastické učení, které nemohlo vzniknouti, než když slovanský jazykozpyt se teprve rodil — v hlavě Dobrovského. U Slováků toto učení zůstalo i později zakotveno. Jan Kollár napsal v Hronce r. 1836: »Jejich (totiž Slovákov tatranských) nářečie stojí i z gramatického i z geografického ohledu ve středku všech slavských nářečí; nebo Tatry jsú hnízdo a kolébka všech Slavov.« A totéž hlásali Lud. Štúr a M. M. Hodža, jak jsem již výše vyložil. Ale Šafařík při tomto mínění, jak všeobecně známo, nezůstal. Ve spisích pozdějších, jmenovitě ale ve svém Národopise, v oné zlaté knížce, vydané v Praze r. 1842, považuje nářečí české a uhersko-slovenské za části jednotné řeči české. Předpokládati, že Šafařík tak učinil z příčin vnějších, to znamená tuším jeho čisté povaze ubližovati. Změnil-li své mínění, nestalo se to než proto, že vlastním studiem nabyl jiného pře-

svědčení. Slov, kterých užil o Dobrovském (viz výše), můžeme obrátiti na něho a říci: »Später jedoch hat dieser ehrenwerte Forscher seine Meinung zurückgenommen.«

Ukazuje se dále na Dobrovského (srovn. Slov. Pohl. 1898, str. 119), jehož citoval též Šafařík. Dobrovský v Institutiones linguae slavicae dialecti veteris 1822 postavil slovenštinu (lingua slovacica) samostatně vedle češtiny (bohemica). Avšak jak tomu rozuměl, pověděl zřetelně v Lehrgebäude der böhm. Sprache, Prag 1819. Nacházíme v této knize již úplně týž rozvrh slovanských nářečí (slawische Mundarten), jako v Institutiones. Ale k tomu připojil Dobrovský v Lehrgeb. p. V. tyto důležité poznámky: »Das Böhmische . . . unterscheidet sich von dem Slowakischen meistens nur durch feinere Vocale. (Následují doklady.) Nimmt man auf diese geringen Verschiedenheiten der neueren Sprache keine Rücksicht, so fliesst das alte Böhmische mit dem Slowakischen zu einer Mundart zusammen.« Jak viděti, je to stanovisko úplně totéž, které zaujímá ku př. prof. Jagić a každý slovanský filolog. Není, kdo by rozdílů neviděl. Ale není též, kdo by nevěděl, že rozdíly jsou výsledkem rozvoje, který v době historické se udál a který na základě památek stopovati můžeme. Roztřídění, na kterém se Dobrovský konečně (dříve tak nečinil, srovn. ku př. Gesch. d. böhm. Spr. u. Litt. Prag 1792, druhé vyd. 1818 a Slovanka, Prag 1814) ustanovil, vzniklo ze snahy po symmetrii, tak aby každá řada měla stejný počet »nářečí«, totiž pět. Z téže příčiny doplnil též Dobrovský v Instit. charakteristické známky rozeznávací na deset. Je to jeho známá slabost. Srovn. Brandl 87 a násl. Bez zřetele na tuto číselnou symmetrii soudil Dobrovský tak, jak později Miklosich a jak nyní soudí Jagić. Máme toho i přímé doklady v jeho dopisech. Neváží mnoho, že v listě Rybayovi 2/8. 1787 nazval Slováky bratry Čechů (»Ihre Slowaken sind doch Brüder von den Böhmen«). Jagić, Novyja pišma Dobr., Kop. i dr. SPetersburg 1897, p. 510. Mnohem zřetelněji se vyjádřil v listech ku Kopitarovi. 1. ledna 1810 píše mu dlouhé psaní, v kterém se vyslovuje takto: »Mährer, Slowaken sind geographisch keine Böhmen, aber doch Czechen.« (Jagić, Briefw. 79.) A totéž čteme v listě ještě delším z 6. března 1810: »Die Slowaken (selbst die Mährer) nennen sich nie Czechen, aber der Sprache (nach) gehören sie doch zum czechischen Stamme.« (Jagić 109.) Nejvíce pozoruhodna je zajisté odpověď Dobrovského, kterou na sklonku svého života (27/3. 1826) dal Kopitarovi, když tento vítal Bernolákův slovník a samostatné písemnictví slovenské (v listě 12/1. 1826, Jagić p. 527—528). Dobrovský tenkráte napsal pamětihodná slova, která ukazují, jak u něho vždy převládaly zřetele na prospěch obecný: »Je mehr Dialekte, desto besser, — to opakuje po Kopitarovi — o ja in gewisser Hinsicht — für Idiotica (t. j. slovníky nářeční), aber nicht zum Unterricht für Schulen. Bernolak mag immer gedruckt

werden, d. i. sein Lexikon, aber seine slowakische Bibel möchte ich nicht drucken lassen.« (Jagić 536.)

Tak tedy soudil o věci Dobrovský. Ani na něho ani na Šafaříka nesmí se odvolávati, kdo dokazuje »samostatnost« slovenštiny vůči češtině. Vůbec nebylo dosud vážného slovanského filologa, který by podobnou thesi byl vědecky hájil, neřku-li uhájil. Ta lichá sláva zůstane prof. Florinskému, jenž se zjevnou protičeskou tendencí propůjčil se za hlasatele oněch dávných, fantastických představ o slovenštině jakožto nejpřímějším potomku slovanského prajazyka. Tato představa nezrodila se na poli filologickém, a proto jí ani filologickými důvody uhájiti nelze. Soustavné studium celé naší živé řeči československé, to jest všech nářečí v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a na Slovensku, podává nezvratné důkazy, že tento nepřetržitý řetěz nářeční tvoří jeden nerozlučný celek jazykový, který opět s ostatními, sousedními jazyky slovanskými nenáhlými přechody pevně kdysi spat a svázán byl. Ale souvislost s nářečími jihoslovanskými jest dávno přerušena; též mezi slovenštinou a maloruštinou není již živé spony nářečí přechodného; i polská nářečí zřetelně se odlišují od nářečí slovenských, ač zde jest společných proměn nejvíce. Stopy této souvislosti nejsou tak patrny, nýbrž leží hlouběji, jakoby staletími pokryty.

Prof. Florinskij pilně si všímá shod slovensko-ruských; na shody jihoslovansko-slovenské a dokonce na společné změny slovensko-polské neklade již té váhy. Poměr pak nářečí českomoravsko-slezsko-slovenských, jako jest nerozbornou oporou učení o jednotnosti, tak stal se pro theorii prof. Florinského největší překážkou. Tu jest Achillova pata celé této theorie.

Oblast »jazyka slováckého« určuje totiž prof. Florinskij úplně podle Šemberových Základů dialektol. českoslov. Jsou to tedy kraje slovenské v Uhřích, pak ona část jihovýchodní Moravy, kde podle Bartošovy Dialekt. mor. I. 27—47 platí »různořečí záhorské« (Uhersko-Brodsko) a »pomoravské« (kraj mezi uherskou hranicí a městy: Napajedlemi, Uh. Hradištěm, Veselým, Strážnicí až po Podivín a Břeclavu i s obcemi dolnorakouskými); k tomu pak pojí se oněch 18 dědin při samé hranici uherské, jichž obyvatelstvo v nedávné době (asi před 100—150 lety) z Uher se přistěhovalo a dosud nitransky a trenčansky mluví. »Jazyk slovácký« jest tedy mluvou oněch obyvatel uherských, moravských a dolnorakouských, kteří dosud »Slováky« se nazývají a slovenský kroj nosí anebo aspoň do nedávna nosili. Tak soudil z počátku i Bartoš. Ale hlubším rozborem a srovnáním nářečí moravských nabyl jiného, správnějšího přesvědčení, které vyložil v předmluvě k druhému dílu své Dialektologie moravské. Pouštěje se zřetele rozdíly krojové a též názvy kmenové a hledě — jak to jediné správné jest — k řeči samé, poznal, že nářečí slovenské zabírá celou jihovýchodní Moravu, pojímajíc v sebe,

podle třídění staršího, nářečí valašské (do něhož náleží i různořečí zlinské, hranické, starojické a kelecké), dolské a vlastně slovenské. Tuto přirozenou skupinu nářečí východomoravských prof. Florinskij trhá. A proto z oddílu »českého jazyka« jsou moravští Slováci (v užším smyslu) úplně vytlačeni a připojeni k »slováckému jazyku«. Tak se stalo, že ku př. povídka »Vlk Krampotů« od J. M. Slavičinského octla se jako ukázka v oddíle českém, kdežto ku př. ukázka nářečím lhotským (u Luhačovic) sepsaná (Bartoš I, 344) dostala se do slováckého oddílu. Prosím, aby laskavý čtenář tyto dvě ukázky srovnal. Nepochybuji, že mi záhy potvrdí, že rozdíly mezi oběma ukázkami jsou pranepatrné. Do takových konců dostává se theorie, která odvěkou i politické hranice překlenoucí jednotnost našich nářečí československých popírá. *Fr. Pastrnek.*

Quaestiones grammaticae et etymologicae. Scripsit *Johannes Rozwadowski.* Cracoviae. Sumptibus Academiae litterarum. 1897. 46 str. v. 8⁰ (ot. z XXV sv. Rozprav krak. Ak., třídy filol., str. 387—434).

Spisovatel je mladý učenec, jehož nedlouhá činnost na poli jazykozpytném podala již takové důkazy o jeho nadání, důkladné průpravě vědecké a vážné píli, že věda od něho smí očekávati ještě hojně platných služeb.

Zvláště jmenujeme z posavadních jeho prací Łacińskie słowa pochodne urobione z pnia imiesłowu biernego na *-to-* (t. z. Iterativa lub Frequentativa i Intensiva) v XXI. sv. Rozprav (1893), vydání velice zajímavé lit. mluvnice neznámého spisovatele (Universitas linguarum Litvaniae in principali ducatus eiusdem dialecto grammaticis legibus circumscripta... 1737 Vilnae, v Krakově nákl. Akad. 1896) a popis jejího přízvukování v VII. sv. Indog. Forsch.

Spis, o němž zde krátkou zprávu podáváme, mimo dvě hlavy, věnované jazykům keltským (De *ol- ōl-*, *al- ol-* radicis pronominis demonstrativi vestigiis celticis, Quaenam in linguis celticis consonantes indoeuropaeae *-st-* extiterint, quaeritur), obsahuje dvě jiné, zajímavé slavistovi. V třetí vykládá o původě a rozšíření slov. přípony *-ica.* Vidí v ní stará ženská jména na *-ī* rozšířená příponou *-kā* (srv. LF XXIII 129*); podobné rozšíření má dle Rozwadowského i sl. kamy-kъ, mají je kmeny přídavné na *-u-* (lit. saldùs sl. soldъ-kъ), staré střední kmeny na *-i-* (sъrdь-ce, sъlnь-ce). Toto rozšíření patrně pochází z doby poměrně dosti pozdní: rozšiřování nominativu novou příponou samo o sobě má ráz příliš zvláštní a v jazycích indoevropských neobvyklý, aby mohlo býti úkazem starým: a o nominativ jde aspoň z části, vykládá-li R. správně kamy-kъ z nom. kamy. Tato okolnost také umožňuje relativní datování vzniku některých takovýchto tvarů. Musíme jej asi hle-

dati v době po zaniknutí koncového *-s* v jazz. slov.: východištěm jeho mohou býti jen případy, kde nominativ s t. zv. kmenem splynul v jediný tvar, což (nehledíme-li k neutrům na *-i -u*, jichž bývalo nemnoho) stalo se u kmenů na *-i- -u-*, jež jsou asi prvním zdrojem celého tvoření. Srv. stind. a v i - k ā: á v i š »ovce«, i š u - k ā: í š u š »šíp«, p ą s u - k a s: p ą̄ s u š »prach, písek« a p., při čem tvar odvozený dokonce nebývá vždy zdrobnělého významu. V psl. po ztrátě koncového *-s* při odvozeninách podobných vznikaly dvojice jako *o v ь - k ā (později o v ь - c a): *o v ь, m y š ь - k ā: m y š ь, p ě s ъ - k ъ: *p ě s ъ a p., a proto rozšířiti se mohly dle vzoru tohoto i staré nominativy *v ь l č i (stind. v ṛ k i š, stsev. y l g r), *s t e r i (stind. s t a r í š, ř. στεῖρα), k a m y, *s ь r d ь (lit s z i r d i s, přešlo k fem., pův. neutr. jako lat. c o r, stind. h ṛ d) atd. v *v ь l č i - k ā, *v ь l č i c a, blh. s t e r í c a, k a m y k ъ, *s ь r d ь k o, *s ь r d ь c e Snad i m ě s ę - c ь je podobné rozšíření starého nominativu na *-ę* *-*ēn*; srv. ř. nom. na *-ην* (v. *-ων*), csl. **кора** v. novotvaru **корень**; lit. s z i r s z é (v. s z i r s z ů) Auszra II 378 »sršeň«, e l m ė a l m ė »tekutina z úst mrtvoly« (v. a l m ů Juš., a l m e n s Kursch., stind. a r m a n- n. »choroby oka«, patrně po hnojení pojmenované, B e z z e n b e r g e r BB I 338), v e l ė »duše zemřelého« t II 132, 133, Mitt. d. Lit Ges. III 225' (v. v e l i n a s v é l n i a s »čert«) zaručují pro lit. nominativy kmenů na *-en-* s koncovkou *-ė* (: sl. *-*ēn -ę* = lit. *ů* z *-ō*: sl. *-*ōn -y*), kteréž ovšem s přirozeným metaplasmem přešly v deklinaci kmenů na *-ė-*. Také u četných jmen podst. na *-ъ-kъ*, odvozených od kmenů na *-o-*, jest snad vycházeti z nominativu na *-ъ* podobným způsobem rozšířeného; srv. *s ъ v ě d ъ - k ъ (č. s v ě d e k, p. ś w i a d e k) v. csl. **съвѣдокъ** (gen. **съвѣдока**); přípona *-ъ-kъ* ovšem mohla vzniknouti i napodobením pův. odvozenin na *-u-ko-* (B r u g m a n n Grundriss II 253). V příčině změny *k* v *c* za úzkými samohláskami hlásí se R. k výkladu B a u d o u i n a d e C o u r t e n a y IF IV 46 nn., dle kterého změna tato (jako i změna *g* v *dz z*, *ch* v *s*) nastává jen před slabikou přízvučnou (srv. sl. m ý š ь k a stind. m ū š i k ā: m y š ь c á, o v ь c á stind. a v i k á). Výklad tento dá se uhájiti jen tenkráte, předpokládáme-li, že původní stav, kde pravidlo toto přízvukové mělo plnou platnost, později všelijak bylo porušeno působením analogie: R. sám ukazuje, jak ve jmenech na *-ьca -ьka* hlásky *c* a *k* se střídají beze zření k místu přízvuku, a i ve jmenech na *-ica*, která v sl. z největší části jsou paroxytona, shledává *-ca* hláskoslovně nesprávné (m. *-ka*), přenesena ze jmen na *-ьcá.**)

V hlavě poslední podává R. něco e t y m o l o g i í, objasňu-

---

*) Jiný výklad střídání hrdelnic a sykavek za úzkými samohláskami v jazz. slov. podal V o n d r á k v Č. Mus fil. I 145, výklad methodicky nesprávný proto, že přihlíží jen k jedné části tvarů, na kterých úkaz ten se jeví, totiž k tvarům slovesným. Třetí mně známý výklad je Š a c h m a t o v ů v (Изв русск яз. имп Акад I 703 n):

jících m. j. řadu slov slovanských. Upozorňujeme zvl. na výklad o sl. -vitъ asi »dominus« (35 n.) v Svantovit, str. домовитъ »οἰκοδεσπότης«, mr. несамовитий p. niesamowity »posedlý«, vl. »sebe nemocný«, v p. jmenech vl. Ziemowit, Dobrowit, Miłowit, Radowit, Uniewit, které klade R. asi právem ke koř. vei-vī- (lat. in-vītus atd.). Na str. 37 srovnává sl. mijati »míjeti« atd. s lat. meāre atd.; m. j. ukazuje na ř. μῖμός μιμέομαι při slv. mimo. Toto srovnání dle mého správné, není bez zajímavosti, protože slov. adverbiové tvary na *-mo -ma -mi* (příbuzné tvary má i litevština) se strany druhé jsou v nepochybné příbuznosti s baltskoslovanskými a germanskými pádovými příponami počínajícími se *-m-**), jichž východiště hledati jest asi v instrumentálech: dalo by se ukázati i jinde, jak paradigmatický tvar instrumentálový se vyvíjí z adverbia modi. *Josef Zubatý.*

Српски штампари у Румунији. Белешке Стојана Новаковића. (Zvl. otisk z Годишњиц-е XVII) у Београду 1898, str. 331—348.

Popisují se círk. slov. tisky v Rumunsku v 1. pol. XVII stol., ukazuje se, že ok. r. 1650 byly ve Valašsku tři tiskárny současně, dvě byly samého vladaře Matija Basaraby, mimo to byla ještě tiskárna v klášteře Govoru, v ní byl r. 1637 vytištěn žaltář. Dříve tisklo se v Rumunsku dle redakce bulharsko-slověnské, na poč. XVII stol. začali následovati tisky redakce rusko-slověnské, pod vlivem nejbližších ruských středišť v Kijevě a ve Lvově. Vedle toho ale jest pozoruhodný pokus o uvedení srbsko-slověnské redakce, v ní jmenovitě vytištěn Cvětnyj Triod čili Pentikostarion v Trgovišti r. 1649 péčí hieromonacha Jovana z Bosny, kterýž byl z nějakého srb. kláštera ze Sv. Hory vyslán na žádost vladařky vší Ugrovlachie Jeleny. Z toho tisku byly úmyslně nosovky vyloučeny »по обычаю благоволному раченію србскаго народа«, jak jest připomenuto v čele knihy této. Spis. o významu tohoto zajímavého faktu obšírněji pojednává. *J. Polívka.*

---

dle něho podlehly hrdelnice za úzkými samohláskami druhé palatalizaci jen před *a*, nikoliv před ostatními samohl. širokými (tedy psl. stьdźa stьźa, ale stьgoją) a odtud nestejným prováděním jedné nebo druhé hlásky vznikalo střídání hlásek obou.

*) Při té příležitosti upozorňuji na zajímavý doklad známého střídání střídnic za pův. *-m-* a *-bh-* v tvarech, o které jde. Vedle lot. pret preti (= slv. proti; k lot. *e* srv. p. przeciw) je adverbiová odvozenina pretim, pretím, která nějak je příbuzna se slov. adv. na *-mo* atd. (za *-m* v lot. se ztratila samohláska, neznámo jaká). V Kat. z r. 1586 a v kancionále z r. 1587 (psány jsou v dialektě s patrnými znaky horní lotyštiny) nalézáme za toto pretim tvar prettibe (koncové *e* zde bohužel nepoučuje o původní kvalitě samohlásky, kterou zastupuje); ovšem jako předložku, ale památky tyto vůbec s oblibou užívají adverbií za předložky v dnešních dialektech běžné.

Studie

k Aristotelovu spisu Ἀθηναίων πολιτεία.

Napsal Frant. Groh.

I. K efebii athenské.

Efebie athenská vzbuzovala ode dávna pozornost všech, kdož všímali si veřejného života starých Řekův. Proto od dob Boeckhových častěji uvažováno o předmětě tom, zvláště když ke zprávám starých lexikografů a scholiastů přidružily se hojné nápisy.*) Nový svědek přibyl nám v Aristotelově spise o ústavě athenské. S neobyčejnou u něho obšírností popisuje filosof v kap. 42 celé zřízení, jež ho patrně velice zajímalo. Poprvé nabýváme tu jasného přehledu o tom, jak organisována byla efebie ke konci IV. stol. př. Kr., určitěji řečeno v letech 329—325, ve kterých spis řečený povstal.**)

Efebie počínala dokonaným 18. rokem***) a trvala dvě léta; účastniti směli se jí pouze jinochové rodem svobodní. Náklad vedl stát. Když byli jinoši právoplatně zapsáni v seznam občanů,

---

*) A. Boeckh, De ephebia attica v programmech university berlínské z r. 1819 a 1819/20 = Kleine Schriften IV, 137—156. J. E. Heinrichs, De ephebia attica, v Berlíně 1851. Velmi důležitá jest dissertace V. Dittenbergera, De ephebis atticis, v Göttingách 1863. Ze seznamů efebů, nápisně zachovaných, snažil se určiti počet obyvatelstva athenského A. Dumont, Essai sur l'éphébie attique, 2. sv., v Paříži 1875 a 1876. L. Grasberger, Erziehung und Unterricht im klassischen Alterthum, sv. III. ve Würzburku 1881. P. Girard, L'éducation athénienne, v Paříži 1889. Po objevení spisu Aristotelova jednali podrobněji o efebii P. Girard v Dictionnaire des antiquités II, 621 636 a P. Oestbye, Die Schrift vom Staat der Athener und die attische Ephebie (v Christiania Videnskabs-Selskabs Forhandlinger 1893 č. 6). — Efebie doby císařské týkají se Commentationes epigraphicae od Rich. Neubauera, v Berlíně 1869, efebie jiných států these M. Collignona, Quid de collegiis epheborum apud Graecos excepta Attica ex titulis commentari liceat, v Paříži 1877.

**) Nesouhlasím s Foucartem, jenž v Revue de phil. XIX (1895), 28 nn. klade sepsání Ἀθ. πολ. mezi l. 334—332.

***) Srv. Hoeck, Hermes XXX (1895), 347 nn.

shromáždili se otcové jejich dle fyl, a vykonavše posvátnou přísahu, navrhli sněmu z každé fyly tři občany, starší 40 let. Z těchto 30 kandidátů zvolil sněm 10 mužů, z každé fyly jednoho: ti sluli sofronisté (σωφρονισταί). Krom toho zvolen ještě ze všech Atheňanů jeden za ředitele celé organisace, za kosmeta (κοσμητής). Všechna opatření, která předcházela volbu těchto úředníků: přísaha otců, dvojí cheirotonie sofronistů, určení věku jejich a konečně i názvy samy svědčí zřejmě, jakou důležitost přikládal stát athenský efebii a čeho od ní očekával. Ctnosti předků σωφροσύνη a κοσμιότης měly býti vštípeny v mladé pokolení.

Výcvik efebů počal obřadem náboženským: jinochové voděni byli po jednotlivých svatyních v městě. Při této příležitosti skládali nejspíše přísahu, jejíž znění zachoval Plutarchos (Alk. 15), Pollux (VIII, 105) a Stobaios (Flor. XLIII, 48). Pravděpodobno jest to zejména proto, že souvěkovci Aristotelovi Demosthenes (π. παραπρ. 303) a Lykurgos (proti Leokr. 76) přísahu efebů výslovně připomínají. Po té odebrali se efebové do Peiraiea a konali tam hlídku jedni ve východní čtvrti, v Munichii, druzí v západní, v Aktě. Při tom cvičili se ve službě vojenské vedením dvou paidotribů a různých učitelů, jichž počet Aristoteles neudává. Úkolem paidotribů bylo nejspíše doplniti po stránce vojenské tělesný výcvik jinochů, jenž počal v palaistře a gymnasiu. Ostatní učitelé cvičili efeby v bojování ve zbroji, v střelbě lukem, v házení kopím a v metání z katapult; měli je tedy připraviti k boji z blízka i z dáli. Všickni cvičitelé tito byli od lidu voleni; opětný důkaz, s jakou vážností pojímána byla efebie. Byl-li též pro ně předepsán určitý věk, jako pro sofronisty a kosmeta, Aristoteles nepraví. Zdá se mi však, že nikoli; neboť mnohdy bylo by bývalo těžko nalézti schopné cvičitele, kdyby se lidé mladší 40 let byli vylučovali. Sofronisté sami měli poskytovati nejlepší záruky, že nepřihodí se nic závadného.

Nápadným zdá se na první pohled, že neučiněno žádného opatření, aby efebové vycvičili se také v jízdě. Uvážíme-li však, že dle svědectví Aristotelova (Ἀθ. πολ. 49, 2) ponechána občanům volnost, chtějí-li sloužiti jako jezdci čili nic, pochopíme, že nežádalo se toho ani od efebů. Za to vyniká tím ostřeji povinný ráz cvičení ostatních.

Náklad, jejž stát vedl na vojenské vzdělání efebů, byl značný. Dle Aristotela dostával každý sofronistes na výživu denně drachmu, efebové pak po 4 obolech. Rovněž paidotribové a ostatní cvičitelé, kteří patřili do kategorie služebnictva (ὑπηρέται), byli zajisté placeni, třebas Aristoteles neuznával za potřebné o tom výslovně se zmiňovati.*) Odhadujeme-li dle nápisu z r. 334/3 (CIA IV, 2, 563 b)

*) Aristoteles o platu služebnictva vůbec se nezmiňuje, ač má k tomu příležitost.

počet efebů jednoho ročníku okrouhle na 500,*) činilo vydání, které každého roku k účelu tomuto musilo pojato býti v rozpočet — neboť bylo vždy o dva ročníky zároveň se starati — 271 400 drachem. V obnos ten není však zahrnut plat cvičitelům, pro nějž nemáme určitých dat. Zajímavo jest, že ředitel celého zřízení, kosmetes, nedostával pranic, jak ze slov Aristotelových nutně vyplývá. Příčina toho byla zajisté ta, že sofronisté musili se zcela věnovati efebům, kdežto kosmetes vykonával jen dozor, jenž ho neodcizoval jeho vlastnímu zaměstnání.

Efebové stravovali se společně, a to dle fyl. Každý sofronistes obdržel od státu stravné pro efeby své fyly a opatřoval za to, čeho bylo potřebí. Proto musil, jak přirozeno, po skončení úřadu svého klásti účty z peněz svěřených; to potvrzuje výslovně i nápis svrchu připomenutý (ř. 42 ἐπε|ιδὰν τὰ|ς εὐθύνας δῷ).

Vojenským cvičením těmto oddávali se efebové celý první rok. Na počátku roku druhého konalo se v divadle mimořádné shromáždění lidu, při čemž jinoši provedli v orchestře některá taktická cvičení, aby ukázali svou obratnost a spůsobilost k boji. Za to odměněni od státu štítem a kopím. Služba druhého roku byla jiného rázu: efebové byli rozloženi po Attice v pevnostech a odtud konali hlídky po celé krajině. Dle svědectví nápisu již zmíněného byli na př. efebové fyly Kekropis umístěni v Eleusině. Nelze pochybovati, že efebové byli stále ještě pod dozorem kosmeta a sofronistů, pro ně původně zvolených. Aristoteles to sice výslovně nepraví, avšak každý, kdo čte nepodjatě jeho zprávu, dojde sám k tomu úsudku. Zcela zjištěnu však máme věc tu nápisy. Tak na př. v nápise, jehož již několikráte jsme se dovolávali, navrhuje (ř. 45) Protias z Eleusiny pochváliti efeby fyly kekropské i jejich sofronistu Adeista: ἐψηφίσθαι τοῖς δημόταις, ἐπειδὴ κα|λῶς καὶ φιλ|οτίμως ἐπιμελοῦνται τῆ|ς φυλακῆ|ς Ἐλευσῖνος ο|ἱ| τῆ|ς Κεκροπίδ|ο|ς ἔφη|β|οι καὶ ὁ σωφρονιστὴ|ς αὐτῶν Ἄδειστος [Ἀν|τι|μ|ά|χου Ἀθηναιεύς, ἐπαι|νέσα|ι| αὐτοὺς καὶ στεφανῶσαι ἕκαστον αὐτῶ|ν θαλλοῦ στεφάνῳ]. Že zde o kosmetovi není řeči, nevadí, poněvadž nápis týče se pouze efebů jedné fyly. I jiné nápisy, jež níže uvedeme, potvrzují, že efebové i v druhém roce služby své byli podřízeni sofronistům, kterým zajisté i nyní placeno stravné, jako roku prvního. Pak ovšem dlužno uznávati, že i efebové byli v druhém roce vydržováni nákladem státu. Aristoteles poznamenal to pouze při roce prvním, ponechávaje čtenářům, aby si totéž doplnili i v roce druhém.**)

---

*) Oestbye (str. 31) udává číslo 600—700; bezpečnější však se mi zdá počet menší, poněvadž zajisté nebyly všechny fyly zastoupeny stejným počtem efebů.

**) Podobně vede si Aristoteles i jinde. Tak v kap. 56, 3 jedná obšírně o ustanovování choregů pro velké Dionysie, kdežto v kapitole 57 praví o lenajích prostě τὸν δὲ ἀγῶνα διατίθησιν ὁ βασιλεύς. Aristoteles

Zmínil jsem se šíře o této věci, poněvadž jiný výklad byl podán od Ivana Müllera (Griech. Privataltertümer, 2. vyd., str. 190, pozn. 1). Müller soudí, že každá fyla vedla náklad na své efeby a na sofronistu jejich, a to jen první rok; proto mohli prý se druhého roku efebie účastniti pouze jinochové bohatší. Müller nepovšiml si nejspíše, že dle výslovného svědectví Aristotelova platil efebům a sofronistům stravu lid (*ὁ δῆμος*); podmět totiž věty *δίδωσι δὲ καὶ εἰς τροφὴν τοῖς μὲν σωφρονισταῖς δραχμὴν μίαν ἑκάστῳ, τοῖς δ' ἐφήβοις τέτταρας ὀβόλους ἑκάστῳ* nemůže býti jiný než týž jako ve větě předchozí *χειροτονεῖ δὲ καὶ παιδοτρίβας αὐτοῖς δύο*, to jest *ὁ δῆμος*. O fylách nemůže tedy býti ani řeči. Při výkladu Müllerově musili by pak ovšem sofronisté v druhém roce efebie vůbec zmizeti; to jest však ve zřejmém odporu s určitým svědectvím nápisů.

Ovšem jedna věc jest nápadna i při výkladu našem: sofronisté a kosmetes úřadují dvě léta. To jest zcela proti zvyku athenskému, jenž zná úřady buď roční, buď čtyřleté. Tato věc možná že vedla Müllera k pokusu o jiný výklad. Avšak vykládáme-li si slova Aristotelova přirozeně, nezbývá než uznati tuto odchylku, zejména když potvrzována jest svědectvím nápisů.

Ke konci zprávy své připíná Aristoteles ještě dvě poznámky všeobecné; první týče se kroje, druhá výsad efebů. Aby se otužili, nesměli nositi himation, nýbrž volnou, otevřenou chlamydu. Všech veřejných dávek byli po ten čas sproštěni. Krom toho ani nemohli býti žalováni ani nesměli sami žalovati, aby se mohli zcela věnovati službě vojenské. Pouze ve třech případech byla možna výjimka: jednalo-li se o dědictví, o dědičku osiřelou (*ἐπίκληρος*) a o kněžství dědičné.

Zprávu Aristotelovu můžeme vhodně srovnávati se zachovanými nápisy efebickými. Máme jich dosti. Jdou od r. 334 až do polovice III. stol. před Kr., a jsou to většinou pochvalná usnesení na počest efebů, takřka pravá vysvědčení. Pak následuje veliká mezera; neboť teprve v době císařské počínají se opětně jeviti, avšak v jiné formě, totiž jako seznamy efebů. Zde můžeme si povšimnouti blíže pouze těch, které pocházejí ze IV. stol. před Kr., poněvadž jen v těch lze požadovati úplnou shodu s Aristotelem.

Nejstarší dosud známý nápis efebický (CIA IV, 2, 563 b) týče se jinochů fyly Kekropis, kteří za archontátu Ktesikleova (r. 334/3 př. Kr.) nastoupili efebii. V čele nápisu stojí seznam (asi 50) efebů, pak následují 4 usnesení, a sice fyly Kekropis, rady athenské, demu eleusinského a athmonského. Od fyly přiřčen jim zlatý věnec v ceně 500 drachem; téže pocty dostalo se sofro-

---

předpokládal, že si čtenáři obdobný spůsob sami domyslí. Toho zvyku Aristotelova nepovšiml si M. Stahl (Index lect. Münsterské akademie 1893, 10) a tvrdil neprávem, že *ἄρχων* ustanovoval chor pro lenaje.

nistovi jejich Adeistovi, synu Antimachovu, z Athmonu. Rada athenská i demos eleusinský pochválili efeby a udělili každému z nich, jakož i sofronistovi, věnec olivový. Athmonon konečně dopřálo jim téhož vyznamenání, jako fyle Kekropis. V nápise výslovně se připomíná, že efebové rozloženi jsou v Eleusině (ταχθέντες Ἐλευσῖνι ř. 37, ἐπιμελοῦνται τῆς φυλακῆς Ἐλευσῖνος ř. 46); možno tedy pomýšleti pouze na druhý rok efebie. Sofronistes volen jest od lidu (τῷ σωφρονιστεῖ τῷ χειροτονηθέντι ὑπὸ τοῦ δ[ήμου] ř. 29), právě tak, jak svědčí Aristoteles. Poněvadž byl tehdáž ještě povinen složiti účty (ř. 42 ἐπε[ιδὰν τὰ]ς εὐθύνας δῷ), nebyl úřad jeho ještě u konce, a tedy pocházejí návrhy ony z roku 333/2.

Druhá listina (CIA IV, 2, 574 d) vztahuje se náhodou také k efebům téhož ročníku (334/3), jako předešlá, jen že jsou to efebové fyly Hippothontis. Byli rovněž stanovištěm v Eleusině a dostalo se jim od obyvatelstva tamějšího po věnci olivovém; sofronistovi jejich dáno nad to právo proedrie. I tento, bohužel jen neúplně zachovaný nápis souhlasí se zprávou Aristotelovou.

Dále vede nás basis objevená v Rhamnuntě (CIA IV, 2, 1571 b). Zde honosí se Theofanes jakýsi, že byl ověnčen od efebů, sofronistů a kosmetů za úřadování archontů Nikokrata, Niketa a Aristofonta, t. j. r. 333/2, 332/1 a 331/0 př. Kr. Muž tento ověnčen byl zajisté proto, že si získal zvláštní zásluhy o efeby; jakého byly druhu, ovšem nevíme. Foucart (Revue de phil. 1894, 244) domnívá se, že se to stalo na počátku efebie a vztahuje sem slova Aristotelova (Ἀθ. πολ. 42, 3) πρῶτον μὲν τὰ ἱερὰ περιῆλθον. Avšak poněvadž Aristoteles hned ve slovech následujících klade naproti svatyním těmto Peiraieus (εἶτ' εἰς Πειραιέα πορεύονται), dlužno pomýšleti na svatyně athenské, čemuž nasvědčuje také Demosthenes, jenž zmiňuje se (π. παραπρ. 303) o přísaze jinochů ve svatyni Aglauřině v Athenách. Proto zdá se mi mnohem pravděpodobnější, že i v nápise tomto míněn druhý rok efebie, kdy jinochové v Rhamnuntě byli posádkou. Při delším pobytu jejich měl Theofanes spíše příležitost jim prospěšným se prokázati, než by bylo bývalo možno při kratičké návštěvě na počátku roku prvního. Než v každém případě možno říci, že nápis ten předpokládá totéž zřízení, které popisuje Aristoteles.

Nesnadnější stává se otázka, obrátíme-li se k nápisu, jenž ve stavu velmi porušeném objeven byl v Peiraieu. Koehler doplnil jej velmi důmyslně v Ath. Mitth. IV (1879), 324 nn. a uveřejnil jej nyní v CIA IV, 2, 251 b. Jest to usnesení lidu z r. 305/4, učiněné na počest efebů, kteří rok před tím nastoupili efebii. Tehdáž bylo v Athenách již 12 fyl; v nápise uvádějí se výslovně efebové fyl Antigonis a Demetrias. Proto shledáváme tu i 12 sofronistů. Kromě nich připomíná se též kosmetes. Že místo 2 paidotribů u Aristotela vyskytuje se zde pouze jeden, sotva může padati na váhu. Jeví tedy i nápis tento shodu s popisem

Aristotelovým, až na malou modifikaci, které nová organisace fyl nezbytně vymáhala. I počet efebů jest tu značný, ač ovšem určité číslo stanoviti nelze, ježto nezachován ani z jediné fyly seznam úplný.*) Obtíž spočívá v tom, že v témž demu fyly Demetrias označeni jsou dva efebové jako synové Ergoklea. Koehler (Ath. Mitth. IV, 1879, 333) pokládal oba jinochy tyto za rodné bratry a soudil z toho, že tehdáž nebylo již pro vstup do efebie vyžadováno stáří 18 let.**) Výklad jeho přijal Oestbye (str. 31) a vyvozoval z toho, že od r. 306/5 efebie byla nově organisována. Mínění to schválil Lipsius v novém spracování Schoemannových starožitností (I[4], 581) a dodal, že původcem nového zřízení byl nejspíše Demetrios Falerský. Leč s domněnkou touto nemohu nikterak souhlasiti. Hledíme-li k tomu, že nápis shoduje se v podstatě se zprávou Aristotelovou, zdá se mnohem pravděpodobnější pomýšleti zde buď na dvojčata nebo na náhodu, že dva občané téhož demu měli stejné jméno. Zejména tehdáž, když bylo možno, aby někdo v jiném demu bydlel než ke kterému patřil ([Dem.] proti Leocharovi 21 a 34 nn.), nebyla shoda jmen nic zvláštního. Rovněž se domnívám, že r. 306/5 trvala efebie ještě dvě léta. Z nápisu patrno totiž, že efebové službu svou ještě neukončili; z toho soudím, že usnesení lidu stalo se na konci druhého roku jejich služby právě tak, jako v nápise z r. 334/3. Ve století třetím aspoň, když efebie trvala skutečně jen rok, dála se pochvalná usnesení tato vždy teprve po skončení roku, a sice v měsíci boedromionu (srvn. Dittenberger, de ephebis atticis, str. 22 n.).

Poslední nápis efebický ze IV. stol. př. Kr. pochází z r. 303/2 (CIA II, 2, 565 b). Jest to usnesení fyly Pandionis na počest sofronisty Filonida, syna Kallikratova, jenž na doporučení otců odměněn byl za svou péči o efeby věncem olivovým (*ἀποφ[αίν]ουσι αὐτὸν εἰς τὴν φυλὴν [οἱ] πατέρες τῶν ἐφήβων ἐπιμε[λ]ῆσθαι κατὰ τοὺς νόμους τῶν ἐφήβων*). Kdož by si tu nevzpomněl na slova Aristotelova, že otcové před početím efebie sešli se po fylách a navrhli sněmu 3 kandidáty pro úřad sofronisty? Nápis doplňuje zprávu tu a ukazuje, že i po skončení efebie dálo se shromáždění fyletů, v němž rokováno o tom, jak osvědčil se zvolený sofronistes. Poněvadž pak nápis zřejmě svědčí, že sofronistes tehdáž zvolen

*) Oestbye (str. 31) odhaduje počet jich na 200, poněvadž z fyly Erechtheis a Akamantis zaznamenáno v nápise aspoň 34 efebů.

**) Koehler (na m. u.) domnívá se, že také ve fyle Akamantis, v demu Kikynně, byli dva bratří: [*Λά*]*χαχος Κηφισοκλ*[*έους*] a [*Εὔ*]*βουλος Κηφισο*[*κλέους*], avšak to jest zcela nejisto. Na kameni zachováno v druhém případě pouze *ΚΗΦΙΣΟ*, což lze nejrozmanitějším spůsobem doplniti: *Κηφισοδήμου*, *Κηφισοδότου*, *Κηφισοδώρου*, *Κηφισοστράτου*, *Κηφισοφῶντος*, *Κηφισοχάρου*. I kdyby zachovány byly slabé stopy písmene následujícího v podobě kolmé čáry — o čemž však Koehler nic neudává —, bylo by možno pomýšleti na doplnění *Κηφισοβούλου* nebo *Κηφισογένους*.

byl od lidu (ὑπὸ τοῦ δήμου χειροτονηθείς), patrno, že ještě r. 303/2 bylo v platnosti ono zřízení, které popisuje Aristoteles.

Obraz zcela jiný objeví se nám, sledujeme-li na nápisech další vývoj efebie. Chronologicky nejbližší jest usnesení lidu (CIA II, 316), které stalo se dne 26. boedromionu za archontátu Nikiova (r. 282/1 př. Kr.). Efebové předešlého roku (ř. 7 a 19 [οἱ ἐφηβεύσαντες ἐπὶ Μενεκλέους ἄρχοντος) obdrželi pochvalu, že řádně se chovali a poslouchali zákonů i kosmeta, a byli poctěni zlatým věncem i právem proedrie. Kosmetes (ř. 17. 24) a učitelé (παιδοτρίβης, ἀκοντιστής, κιθαριστής, τοξότης), jakož i písař (γραμματεύς), odměněni věncem olivovým. O sofronistech, kteří v nápisech předešlých měli hlavní úlohu, není ani řeči: služba efebů trvá pouze rok (ř. 10 [διετέλεσαν τὸν ἐνιαυτὸν τάς τε [φυλακ]ὰς (?) λειτουρ[γοῦντες]). To jsou značné odchylky od Aristotela. Nejnápadnější však jest, jak velice klesl počet efebů. Z fyly Kekropis jmenován pouze 1 efebos; fyly Demetrias, Leontis, Akamantis a Hippothontis zastoupeny jsou každá 2 efeby, Antigonis, Erechtheis, Aigeis a nejspíše i Oineis třemi, Pandionis a Antiochis čtyřmi. Největší počet efebů měla fyla Aiantis, totiž 5. Všech efebů bylo roku onoho toliko 34.*) Nápis tento svědčí zcela zřejmě, že r. 283/2 nebyla již efebie zřízením povinným, nýbrž že ponecháno občanům na vůli, chtějí-li, aby synové jejich stali se efeby čili nic. Jinak aspoň veliký úpadek v počtu efebů vysvětliti si nelze. Z toho zároveň plyne, že stát nenesl již nákladu na efebii, jako za doby Aristotelovy, sic by zajisté bylo se účastnilo cvičení těch mnohem více jinochů. Musil-li však výlohy s efebií spojené nésti každý sám, nelze se diviti, že efebie skrácena na jediný rok, jakož i že odstraněni byli sofronisté.**) Rovněž nemohlo pak nikomu býti bráněno, poslal-li staršího syna svého zároveň s mladším mezi efeby. Tak na nápise našem vyskytují se Timokrates a Kefisios, synové Kefisodemovi, oba z demu Pallene, a zde neváhám uznati, že jsou to rodní bratří, poněvadž v letech dalších nejsou příklady podobné žádnou vzácností (srv. Neubauer, Quaest. epigr. 31). Poněvadž v efebii udály se za doby této veliké změny, netřeba s Dumontem (I, 41 n.) úkazu toho popírati, nýbrž dlužno uznati, že, jakmile se stala efebie zřízením dobrovolným, nepožadován již určitý věk ke vstupu.

Tak proměnila se státní organisace v soukromou, nad kterou ovšem stát vždy měl dozor jakýsi, zvláště když efebové po skon-

---

*) Nelze pomýšleti na to, že pochváleni v nápise pouze hodní efebové; neboť v ř. 8 n. čteme výslovně διέμει[ναν] πάντες εὐτακτ[οῦντες]. Poněvadž pak dle ř. 31 nn. byl nápis ten postaven nákladem státu, musila býti v něm uvedena jména všech efebů roku onoho.

**) Sofronisté vyskytují se opětně na nápisech doby císařské, a sice jest jich 6, a tolikéž jest hyposofronistů.

čení roku uznání a pochvaly obce se dožadovali. Poněvadž pouze synové z bohatých rodin mohli na efebii podíl bráti, nabývala organisace tato znenáhla rázu aristokratického a odchylovala se čím dále tím více od vojenského účelu svého. Tělesná cvičení sice ponechána, ale jen pro jméno; hlavní věcí staly se nádherné průvody při slavnostech, které jinochům poskytovaly příležitosti honositi se bohatstvím otců. Nápisy podávají hojných dokladů o tom.*)

Než není účelem mým sledovati další osudy efebie; postačí zjistiti proti odchylným výkladům dosavadním, že efebie odchýlila se od zřízení, Aristotelem popsaného, mezi lety 303/2 a 283/2. Ba možno, tuším, hranici tuto vymeziti ještě určitěji. V Terentiově Eunuchu, jehož originálem byl stejnojmenný kus Menandrův, vystupuje efebos (v. 824) Chaerea, jenž v Peiraieu jest posádkou (v. 290); dle v. 693 jest Chaereovi teprve 16 let. Věk tento převzal Terentius zajisté z originálu; nevidím aspoň příčiny, proč by byl měnil na př. číslo 18, kdyby bylo bývalo v komoedii řecké. Ani nelze říci, že by Pythias slovy: »at ille alter venit annos natus sedecim« udávala věk nepravého eunucha jen přibližně; neboť právě tím chce přispěti k jeho vypátrání. Poněvadž pak Menandros zemřel r. 292/1, spadá změna ve zřízení efebie v léta 303/2—292/1 př. Kr., a v letech těchto musil také Eunuchos býti složen.

Jest otázka, co přimělo Atheňany ke změně této? Hlavní příčinou byl nejspíše veliký náklad, jehož efebie vyžadovala a jejž nésti nebylo státu tehdáž možno. Moc athenská za nadvlády makedonské stále se menšila a důchodů nepřibývalo. I není divu, že stát hleděl svaliti se sebe toto břímě. Stalo se to zajisté cestou zákonitou, v podobě usnesení lidu; bližšího ovšem nic nevíme. Další příčinou, která snad rovněž změnu onu přivodila, bylo též dvouroční úřadování kosmeta i sofronistů, což vymykalo se úplně z rámce ústavy athenské. Rovněž příčilo se zvyku, aby úředník od lidu zvolený podřízen byl úředníku jinému, jako byli sofronisté kosmetovi. Možná, že tyto odchylky poskytly některému řečníku vhodnou záminku, aby zbavil stát tížícího břemene.

Otázkou většího ještě významu jest, kdy vzniklo zřízení, jež Aristoteles popisuje? Celá organisace má patrně jednotný a umělý ráz: v čele efebie kosmetes, jemu podřízeni sofronisté, těmto zase cvičitelé — vše to vypadá tak, jakoby bylo ustanoveno najednou, určitým usnesením lidu. Proto zamlouvá se velice výklad Wilamowitze-Moellendorffa (Aristoteles und Athen I, 194 n.), jenž případně upozornil na zprávu Harpokrationovu s. v. *Ἐπικράτης*. Zde čteme mezi jiným: *ἕτερος, οὗ μνημονεύει Λυκοῦργος ἐν τῷ περὶ διοικήσεως λέγων ὡς χαλκοῦς ἐστάθη διὰ τὸν νόμον τὸν*

*) Sbírka jich u Dumonta v díle II.

περὶ τῶν ἐφήβων, ὃν φασι κεκτῆσθαι ταλάντων ἑξακοσίων οὐσίαν. Veliká pocta, které se Epikratovi dostalo, nasvědčuje tomu, že zákon o efebech, který navrhl, znamenal něco nového, od poměrů dřívějších značně se lišícího. A to shodovalo by se úplně se zavedením organisace, kterou popisuje Aristoteles. O době, ve které žil Epikrates, nemáme sice žádných zpráv, avšak sotva mineme se pravdy, budeme-li ho pokládati za souvěkovce řečníka Lykurga, jenž o něm se zmiňoval. Jak správně poznamenal Wilamowitz (na m. u. I, 192), nezná ani Platon ve Státě ani Isokrates ve svém Areopagitiku zřízení podobného. Slova σωφρονιστής a κοσμητής nemají v první polovici IV. stol. ještě významu úředníků. U Thuk. III 65, VI 87 a VIII 48, v Platonově Státě V 471 A, ba ještě roku 343 v Demosthenově řeči o křivém poslanectví (§ 285) má σωφρονιστής význam karatele, napravovatele. Výraz κοσμητής vyskytuje se v literatuře nám zachované poprvé v Xenofontově Kyr. VIII 8, 20 ve smyslu okrašlovatele. Z toho patrno, že tehdáž ono zřízení, které popisuje Aristoteles, ještě neexistovalo. Poněvadž pak dva nejstarší nápisy týkají se efebů, kteří r. 334/3, za archontátu Ktesikleova, efebii nastoupili, soudí Wilamowitz, že zákon Epikratův o efebech dán byl rok před tím 335/4.*) Než netřeba určovati léta tak přesně; postačí, řekneme-li, že stalo se to po bitvě u Chaironeie (r. 338 př. Kr.). Porážka tato otevřela Řekům oči; poznali, že nejsou pro případ války dosti připraveni, a proto ochotně přijali návrh, jenž měl vzbuditi nové, statečnější pokolení. Tehdáž měli dosti obětovnosti a nelekali se velikých vydajů, ale netrvalo to ani čtyřicet let, a již přežilo se zřízení, kteréž s takovým nadšením byli přijali.

Je-li výklad Wilamowitzův správný, musíme se tázati dále: co bylo před tím, než návrh Epikratův byl přijat? Nelze si mysliti, že by stát athenský nebyl poskytoval občanům svým příležitosti, aby se připravili k obraně vlasti. Starobylá přísaha efebů svědčí jasně o tom, že nové zřízení opíralo se o zvyky starší. Bohužel jsou zprávy, které o věci této z V. a IV. stol. máme, velmi skrovné a neúplné, tak že jest těžko utvořiti si jasný pojem o věci té. Jakési přípravy pro službu vojenskou nabývali jinochové ovšem již v gymnasiích; za času války peloponneské přistoupili k tomu ještě šermíři (ὁπλομάχοι), o nichž máme klassický doklad na začátku Platonova Lacheta. Největší však podobnost s efebií mají tak zvaní περίπολοι, tak že můžeme v nich shledávati jejího předchůdce. Leč názvem tím označovalo se v Athenách také námezdné četnictvo, jak dobře ukázal Foucart (Bull. de corr. hell. XIII, 265 n.),

*) Vlastně klade Wilamowitz zákon ten do r. 336/5, leč to jest nedopatření, vzniklé mylným datováním nejstaršího nápisu efebického. Tam se sice připomínají οἱ ἔφηβοι οἱ τῆς Κεκροπίδος οἱ ἐπὶ Κτησικλέους ἄρχοντος (r. 334/3), ale pochvalné nálezy na nápise nepocházejí z roku 334/3, nýbrž teprve z následujícího (333/2).

a proto musíme z výkladu svého vyloučiti všechna místa, kde jest řeč o tomto druhu ozbrojenců. Jako bezpečné zbývají pouze tyto dva doklady. Aischines (II, 167) praví sám o sobě: *ἐκ παίδων μὲν γὰρ ἀπαλλαγεὶς περίπολος τῆς χώρας ταύτης ἐγενόμην δύ' ἔτη καὶ τούτων ὑμῖν τοὺς συνεφήβους καὶ τοὺς ἄρχοντας ἡμῶν μάρτυρας παρέξομαι.* Poněvadž Aischines narodil se kolem r. 390, týkala by se zpráva jeho asi let 371 a 370. Praví-li řečník, že byl peripolem dvě léta — a není příčiny zprávu tu bráti v pochybnost —, trval za té doby vojenský výcvik jinochů stejně dlouho, jako za časů Aristotelových. Rozdíl však byl v tom, že za dob dřívějších sloužili jinochové obě dvě léta jakožto strážci země (*περίπολοι*), kdežto za Aristotela byl první rok výhradně věnován cvičení ve zbrani. Že i jako peripolové mohli se jinoši ve zbrani cvičiti, rozumí se pro dobu starší i pozdější samo sebou.

Již staří povšimli si ostatně různosti mezi Aischinem a Aristotelem. Harpokration (s. v. *περίπολος*) praví: *παρατηρητέον οὖν, ὅτι ὁ μὲν Ἀριστοτέλης ἕνα φησὶν ἐνιαυτὸν ἐν τοῖς περιπόλοις γίγνεσθαι τοὺς ἐφήβους, ὁ δὲ Αἰσχίνης δύο.* Odchylku tu vykládá si Harpokration (vlastně jeho pramen) tím, že efebové byli povinni sloužiti pouze rok jako *περίπολοι*,*) Aischines však že byl dobrovolně dvě leta peripolem; proto také že se dokládá svědectví svých druhů. Podobný výklad nacházíme i ve scholiích k Aischinovi (k m. uv.), že totiž služba peripolů trvala někdy jen rok, někdy však dvě léta. O jiný výklad pokusil se Dittenberger (De ephebis att. 13). Aby uvedl obě zprávy v soulad, domnívá se, že Aischines nevyjádřil se zcela přesně, užívaje výrazu, vhodného pouze o druhém roce, též o roce prvním. Než uznáme-li, že po r. 338 vojenský výcvik mládeže athenské nově byl organisován, nepotřebujeme těchto výkladů; Aischines i Aristoteles mluví každý o jiné době.

Druhé místo, které se týče efebie před Aristotelem, shledáváme v Plat. Zák. VI 778 E. Zde praví Atheňan, že nejlépe jest, nemají-li města hradeb, jak tomu ve Spartě; proti tomu staví obyčej athenský, jenž se mu směšným zdá: *τὸ δ' ἡμέτερον ἔτι πρὸς τούτοις γέλωτ' ἂν δικαίως πάμπολυν ὄφλοι τὸ κατ' ἐνιαυτὸν μὲν ἐκπέμπειν εἰς τὴν χώραν τοὺς νέους τὰ μὲν σκάψοντας, τὰ δὲ ταφρεύσοντας, τὰ δὲ καὶ διά τινων οἰκοδομήσεων εἴρξοντας τοὺς πολεμίους ὡς δὴ τῶν ὅρων οὐκ ἐάσοντας ἐπιβαίνειν.* Poněvadž jsou Zákony posledním dílem Platonovým, lze zprávu jeho vztahovati k polovici IV. stol. př. Kr. Platon doplňuje vhodně Aischina, ba možno říci, též Aristotela. Dovídáme se tu totiž, že jinoši po čas peripolie musili konati také rozličné práce opevňovací. Ze slov Platonových nesmíme však souditi, že za jeho doby trvala peripolie pouze rok;

---

*) U Harpokrationa dlužno, tuším, čísti: *καίπερ πάντων τῶν ἐφήβων* <*ἓν*> (sc. *ἔτος ἐξ ἀνάγκης περιπολούντων*; před *ἐξ* mohlo *ἓν* snadno vypadnouti.

vždyť i při dvouleté službě zůstává v platnosti výrok: »každoročně vysíláme na venek jinochy«.

Na otázku, byla-li za dob starších služba tato povinná, a vedl-li stát náklad na ni, nepodávají nám prameny naše pražádné odpovědi. Uvážíme-li však, že za doby pozdější, dle našeho výkladu mezi l. 303/2—292/1, bylo ponecháno každému na vůli, chce-li se efebie súčastniti čili nic, a že rovněž náklad s ní spojený uvalen na rodiče efebů, můžeme se domnívati, že podobně bylo tomu i před zákonem Epikratovým. Stát mohl tenkrát (mnohem spíše než později) očekávati, že přes tuto volnost postará se každý občan o to, aby synové jeho náležitě byli vycvičeni k obraně vlasti. Že i tehdáž měli efebové dozorce, o tom svědčí Aischines (na m. uv.): *καὶ τούτων ὑμῖν . . . τοὺς ἄρχοντας ἡμῶν μάρτυρας παρέξομαι.* Nejspíše měli výcvik jinochů na starosti úředníci vojenští, strategové a j.

Shrneme-li vše, co jsme dosud vyložili, byl vývoj efebie athenské v V. a IV. stol. př. Kr. v podstatě tento. Efebie byla zprvu dobrovolná, od státu nevydržovaná: trvala dvě léta a záležela v tak zvané peripolii. Když průběhem času účastenství ochablo a následky toho v porážce u Chaironeie strašným spůsobem se ukázaly, přijat (asi po r. 338) návrh Epikratův, aby zavedena byla povinná, rovněž dvouletá efebie, pro kterou lid volil každoročně zvláštní úředníky. Náklad vedl se z peněz státních. Leč u nestálých Atheňanů netrvalo nadšení to dlouho; již na sklonku IV. stol. př. Kr., mezi l. 303/2—292/1 byl návrh Epikratův zrušen. Efebie trvala dále, avšak ne již jako organisace státní.

Dodatkem můžeme připojiti k výkladu tomuto ještě několik slov o úředním seznamu efebů. Aristoteles zmiňuje se o něm příležitostně v kap. 53, 4, jednaje o smírčích soudcích (*διαιτηταί*). Dle něho sestavován byl hned při zápisu zvláštní seznam efebů (nejspíše dle fyl a demů, jako v nápise z r. 334/3) s označením archonta toho roku a se jménem jednoho ze 42 eponymů jednotlivých věků (*ἐπώνυμοι τῶν ἡλικιῶν*); za dob dřívějších byl seznam ten psán na bílé desky, za doby však Aristotelovy vrýván v bronzové desky a vystaven před radnicí u soch eponymů. Co byli *ἐπώνυμοι τῶν ἡλικιῶν* bylo dříve sporno, poněvadž citát z Aristotelovy *Ἀθ. πολ.*, zachovaný u Harpokrationa (s. v. *στρατεία ἐν τοῖς ἐπωνύμοις*), byl neúplný a na jednom místě porušený. Podivno však, že i po objevení spisu Aristotelova někteří badatelé přidržují se výkladu nesprávného. Tak Busolt (Handbuch d. klass. Altertumswiss. IV, 1², 308) a Gilbert (Griech. Staatsalt. I², 353) pokládají eponymy věků za totožné s archonty, přijímajíce tak výklad Langův z r. 1878 (Leipz. Studien I, 163). Leč to odporuje slovům Aristotelovým *ἐπεγράφοντο αὐτοῖς ὅ τ' ἄρχων, ἐφ' οὗ ἐνεγράφησαν, καὶ ὁ ἐπώνυμος ὁ τῷ πρότερον ἔτει δεδιαιτηκώς.* Tím, že staví je podle eponymů fyl (*εἰσὶ γὰρ ἐπώνυμοι δέκα μὲν*

τῶν φυλῶν, δύο δὲ καὶ τετταράκοντα τῶν ἡλικιῶν), naznačuje Aristoteles význam jich velmi jasně. Jako eponymové fyl byli heroové (Erechtheus, Aigeus, Pandion atd.), tak byli zajisté též *ἐπώνυμοι τῶν ἡλικιῶν* heroové, pod jejichž ochranu stavělo se branné mužstvo. Každý ročník měl svého eponyma, jehož podržel po celých 42 let, od počátku roku devatenáctého až do konce roku šedesátého. Jen tak mohly jednotlivé třídy branné označovány býti jmény svých eponymů, jak Aristoteles ke konci kap. 53 výslovně dodává.*) Zvyk přidávati každé třídě věku jednoho eponyma byl zajisté starý a jest opětným svědectvím toho, že efebie — ovšem ne ta, kterou popisuje Aristoteles — byla zřízením starobylým.

Poznavše význam eponymů těchto, můžeme snadno posouditi, jsou-li správny výklady některých novějších badatelů o diaitetech. Aristoteles (na uv. m.) praví: *διαιτηταὶ δ' εἰσὶν οἷς ἂν ἑξηκοστὸν ἔτος ᾖ*. Slova tato mohou znamenati pouze »diaitety jsou ti, kterým jde na šedesátý rok«. To patrno již z výrazu samého; neboť když se jedná o úplný rok, užívá Aristoteles participia *γεγονότες* s číslovkou základní (42, 1 a 56, 3). Zejména pak plyne to ze slov *τὸν τελευταῖον τῶν ἐπωνύμων λαβόντες οἱ τετταράκοντα διανέμουσιν αὐτοῖς τὰς διαίτας*. Poslední tedy ročník byl povinen konati úřad diaitetů. Kdyby byl míněn dokonaný rok 60., musilo by eponymů těchto býti ne 42, nýbrž 43. Že občané v 60. roce věku svého byli ještě povinni službou vojenskou, nijak nevadí. Od 51. roku počínaje byli povoláváni do zbraně pouze tehdy, když válka v zemi samé zuřila, i mohli tedy dobře také úkol tento zastávati. Nicméně nebylo výrazu tomu porozuměno. Tak Thumser v novém vydání Hermannových starožitností (1^6, 2, str. 592 n.) tvrdí, že za diaitety byl každoročně volen neurčitý počet mužů, a sice z počtu těch občanů, kteří 60. rok již dokonali. Na potvrzení toho dovolává se Polluka (VIII, 126): *διαιτηταὶ δ' ἐκ τῶν ὑπὲρ ἑξήκοντα ἔτη γεγονότων ἐκληροῦντο* a Hesychia (s. v. *διαιτηταί*): *οἱ δὲ περὶ ἑξήκοντα ἔτη γεγονότες διῆτων*. Než zprávy těchto mužů nemají žádné váhy; jak spolehliví jsou tito svědkové, patrno z toho, že dle Polluka byli prý diaiteti losováni z počtu všech občanů, kterým bylo přes 60 let, tak že by jednak na některé muže 60leté nebylo ani došlo, kdežto by se jiným, starším povinnost tato ukládala. Avšak dle Aristotela jsou všichni ti, *οἷς ἂν ἑξήκοστον ἔτος ᾖ*, již tím samým diaitety. Ba dle Polluka bylo by možno, že by byl někdo zvolen několik let po sobě za diaiteta, kdežto dle Aristotela byl povinen každý toliko v jednom roce, totiž v šedesátém, zastávati tento úřad. Hesychios pak dokonce, tvrdě, že diaitetům mohlo

*) Seznamy diaitetů (CIA II, 941—4) nepodávají nic nového; jsouce rázu soukromého, udávají pouze jméno archonta. Úředních seznamů, o kterých Aristoteles mluví, nemáme a sotva kdy je míti budeme; bílé desky tisíciletí nepřečkaly a bronzové vydány byly osudu již pro hmotnou cenu svou. Nejspíše již Athéňané sami, jakmile byl nějaký seznam nepotřebný, užili ho k napsání mužstva, nově službou vojenskou povinného.

býti kolem 60 let, ukazuje zřejmě, že nevěděl nic určitého. Scholiasty však k Platonovým Zák. 920 D *ἐγίνοντο δὲ διαιτηταὶ πάντες Ἀθηναῖοι, οἷς ἑξηκοστὸν ἦν ἔτος* neměl se Thumser dovolávati, poněvadž tvrdí totéž, co Aristoteles.

Lépe soudí o věci Gilbert (Griech. Staatsaltertümer I², 435). Dle něho byli diaiteti občané, kteří právě vyhověli své povinnosti vojenské, kterým tedy šlo na 61. rok. Ovšem vězí ve výkladě tom číselná chyba. Jestliže efebové na počátku 19. roku měli eponyma prvního, měli ti, kteří o rok před tím byli zapsáni a kterým tedy šlo na 20. rok, eponyma druhého atd. Eponyma čtyřicátého druhého měli pak ti, kterým šlo na rok 60

Správnému výkladu velice se přiblížil Kenyon již v prvním vydání Arist. *Ἀθ. πολ.* Leč zmýlil se, domnívá-li se, že každý tělesně spůsobilý občan prošel úplnou řadou těchto 42 heroů, jsa každého roku pod ochranou jiného eponyma. Avšak Aristoteles praví zřejmě, že jinoši při zápisu dostali jméno eponyma diaitetů roku předešlého;*) z toho patrno, že eponymos, efebům jednou daný, zůstal jim po celých 42 let.

Příspěvky epigrafické.

Podává **Frant. Groh.**

I.

Řecká společnost archaeologická objevila r. 1876 na jižní straně akropole athenské nápis, jenž obsahem svým velice jest zajímavý. Týče se totiž podrobení města Chalkidy r. 446/5, kdy povstání celého ostrova rázným zakročením Perikleovým záhy bylo potlačeno (Thuk. I, 114 a Plut. Per. 23). Atheňané, stavše se neobmezenými pány celé Euboie, uzavřeli s městy podrobenými zvláštní smlouvy; z bývalých spojenců stali se ovšem poddaní. Vyjednávání, které tehdáž Chalkiďané s Atheňany vedli, zaznamenáno na kamenných deskách, kteréž nákladem Chalkiďanů postaveny byly v Athenách na akropoli a v Chalkidě ve svatyni Dia Olympského. Z exempláře athenského zachována druhá polovice, obsahující tři návrhy, na kterých se rada i lid usnesli.**)

---

*) Tak překládám slova *ὁ τῷ πρότερον ἔτει διαιτητικώς*, kteráž vlastně značí: »eponymos, jenž roku předešlého byl diaitetem«. Heros ovšem nevykonával úkol diaitéta, nýbrž občané, kteří pod ochranou jeho stáli.

**) Nápis uveřejněn častěji; nyní v CIA IV. 1, 27ᵃ (str. 10). Přístupnější jsou publikace: Hicks, Manual of greek historical inscriptions č. 28, Dittenberger, Sylloge inscr. gr. č. 10 a Michel, Recueil d' inscriptions

První návrh, který učinil Diognetos, obsahuje formule přísežní, jinou pro Atheňany a jinou pro Chalkiďany. Návrh druhý, Antikleův, skládá se z několika částí: stanoví, že se přísaha ona má pravidelně (nejspíše každý rok) opakovati, podává odpověď na požadavky Chalkiďanů, určuje napsání a veřejné vystavení psefismatu a nařizuje oběti za šťastné získání Euboie. K tomu připojil Archestratos návrh dodatečný, jehož účelem bylo chrániti přívržence athenské v Chalkidě před pronásledováním jejich protivníků a pečovati o to, aby Euboia nemohla od Atheňanů odpadnouti.

Po delším úvodě tomto přistupuji již k věci. V oné části návrhu Antikleova, kde obsažena jest odpověď na požadavky Chalkiďanů, čteme (ř. 52 nn.): *τοὺς δὲ ξένους τοὺς ἐν Χαλκίδι ὅσοι οἰκοῦντες μὴ τελοῦσιν Ἀθήναζε καὶ εἴ τῳ δέδοται ὑπὸ τοῦ δήμου τοῦ Ἀθηναίων ἀτέλεια, τοὺς δὲ ἄλλους τελεῖν ἐς Χαλκίδα, καθάπερ οἱ ἄλλοι Χαλκιδέες.* Slova ta působí nemalé obtíže. Již Koehler (Ath. Mitth. I, 1876, 192 n.) pozastavoval se nad neobratným složením oné věty a pravil, že třeba smysl její z polovice uhádnouti. Dle něho zaručuje se tu Chalkiďanům právo vybírati obvyklé poplatky od těch cizinců v Chalkidě usedlých, kteří ani neplatili poplatků do Athen ani nebyli od Atheňanů od toho osvobozeni. Ovšem, jací to byli cizinci, o tom Koehler blíže nejedná. Foucart (Revue arch. 1877, I, 253) pomýšlí na občany měst Athenám poplatných, kteří právě v Chalkidě se zdržovali. Leč lidí takových bylo zajisté málo, i není hrubě pravdě podobno, že by se na ně pomýšlelo. Určitěji pronesl se ve věci té Kirchhoff (CIA IV, 1, str. 12). Dle něho jsou slova velice popletena buď vinou toho, kdo usnesení lidu pro kamenníka opisoval, buď nedbalostí kamenníka samého. V původní listině, kterou Antikles prytanům předložil, stálo prý: *τοὺς δὲ ξένους τοὺς ἐν Χαλκίδι οἰκοῦντας, ὅσοι μὲν τελοῦσιν Ἀθήναζε καὶ εἴ τῳ δέδοται ὑπὸ τοῦ δήμου τοῦ Ἀθηναίων ἀτέλεια* <*ἀτελεῖς εἶναι*>, *τοὺς δὲ ἄλλους τελεῖν ἐς Χαλκίδα* atd. Změnou tou dostává sice Kirchhoff periodu zcela pravidelnou, avšak sotva lze tvrditi, že by tolik chyb (přestavení slov, *μή* místo *μέν* a vypuštění slov *ἀτελεῖς εἶναι*) mohlo se státi na jediném místě, zvláště když jinak jest celý nápis psán velmi pečlivě. Proto namítal Wilamowitz (Phil. Untersuchungen I, 87 n.), že doplňování netřeba; ostatní dvě změny pokládal však za »opravy samozřejmé«.*) Co pak se smyslu týče, soudí Kirchhoff, že oni *ξένοι* jsou kleruchové attičtí, v Chalkidě usedlí. Proti tomu uvádí Wilamowitz, že tak by nemohl Atheňan pojmenovati občany

---

grecques č. 70. K literatuře, u Michela uvedené, dodati sluší ještě: Fränkel, Die attischen Geschworengerichte, str. 45 nn., Hartel, Studien über attisches Staatsrecht und Urkundenwesen, str. 47 nn. a Wilamowitz-Moellendorff, Hermes XXII (1887), 249 n.

*) Později ovšem (Hermes XXII, 249 pozn. 1) i to odvolal a pokládá za lepší ponechati navrhovateli stilistickou neobratnost.

athenské: »athenský řečník nemůže se stavěti na stanovisko chalkidské«.*)

Chceme-li vyzkoumati smysl onoho ustanovení, musíme vycházeti od ř. 55 *τοὺς δὲ ἄλλους τελεῖν ἐς Χαλκίδα, καθάπερ οἱ ἄλλοι Χαλκιδέες*. Ze slov těchto patrno, že ve větě předešlé byla řeč o těch, kteří byli od placení v Chalkidě osvobozeni. A sice rozeznávají se tu opět dva druhy: 1. *ὅσοι μὴ τελοῦσιν Ἀθήναζε* a 2. *εἴ τῳ δέδοται ὑπὸ τοῦ δήμου τοῦ Ἀθηναίων ἀτέλεια*. Význam druhého členu jest jasný: ti, kteří dostali od Atheňanů ateleii, nemusili platiti v Chalkidě. Avšak co značí člen prvý *ὅσοι μὴ τελοῦσιν Ἀθήναζε*? Neplatili-li do Athen, pak byli totožni s těmi, kteří byli *ἀτέλεις*. Z podobné asi úvahy vycházeje, navrhl Kirchhoff *μὲν* místo *μή*. Avšak *ὅσοι μὴ* má ještě smysl jiný, totiž »leč, kromě«, lat. nisi (srv. Kühner, Ausf. Gramm. d. gr. Sprache II², 744). Pak nabývají slova významu kladného: »kromě těch, kteří platí do Athen a dána-li komu od lidu athenského ateleia«. Změny *μὲν* místo *μὴ* tedy netřeba. Toliko dlužno uznati, že slovo *οἰκοῦντες* dostalo se na nepravé místo. Původně psáno bylo, tuším: *τοὺς δὲ ξένους τοὺς ἐν Χαλκίδι οἰκοῦντας, ὅσοι μὴ τελοῦσι Ἀθήναζε* atd. Kamenník vynechal *οἰκοῦντας*, ale spozoroval ihned omyl svůj a napsal slovo to po *ὅσοι*, při čemž snadnou a zcela přirozenou assimilací položil místo akkusativu nominativ.**) Překládám tedy: »cizinci, kteří bydlí v Chalkidě, musí platiti do Chalkidy jako ostatní Chalkidané, kromě těch, kteří platí do Athen a dána-li komu od lidu athenského ateleia«. Že se zde slova *τοὺς ἄλλους* pleonasticky dodávají, musíme přičísti na vrub starobylému slohu úřednímu.

Leč kdo jsou oni »cizinci«, o kterých se zde jedná? Myslím, že pravdu má Kirchhoff, že jsou to kleruchové athenští. Těžko si totiž mysliti jiný druh obyvatelstva, jenž by byl sice v Chalkidě bydlel, avšak platil daně do Athen, aneb který by byl od Atheňanů dostal právo ateleie. To mohou býti zase jen občané athenští.***) Mýlí se Wilamowitz tvrdě, že athenský řečník nemohl nazvati

---

*) Touž námitku slovy velmi příkrými opakoval Wilamowitz v Hermu na m. u.

**) Někteří snaží se obhájiti i nominativ *οἰκοῦντες*, poukazujíce k podobným odchylkám v nápisech, leč ani odkaz Schoellův (Sitzb. d. bayr. Akad. 1888, I, 4, pozn. 2) k psefismatu Patrokleidově u Andokida I, 77 a ke CIA II, 163, 10 ani Wilhelmovo dovolávání se nápisu v Dittenbergerově Syll. 125, 44 (Gött. gel. Anzeigen 1898, 220) nemůže přesvědčiti.

***) Do Chalkidy byli již r. 506 př. Kr. posláni kleruchové, jak svědčí Herod. V, 77: *οἱ Ἀθηναῖοι διαβάντες ἐς τὴν Εὔβοιαν συμβάλλουσι καὶ τοῖσι Χαλκιδεῦσι, νικήσαντες δὲ καὶ τούτους τετρακισχιλίους κληρούχους ἐπὶ τῶν Ἱπποβοτέων τῇ χώρῃ λείπουσιν*. Praví-li Plutarchos (Per. 23), že též r. 445 byli hippobotové (aristokraté) z Chalkidy vypuzeni, pak buď podařilo se jim později do Chalkidy se vrátiti aneb označena starým jménem tímto politická strana nově vzniklá.

občany athenské, v Chalkidě usedlé, ξένοι. Uvažme jen, že stať tato vyskytuje se v odpovědi dané poslům chalkidským, když chtěli pro obec svou vymoci od Atheňanů aspoň nějaké výhody. Chalkiďané chtěli míti zabezpečeno, že mohou vybírati poplatky ode všech, kdož v městě jejich bydleli a nebyli občany chalkidskými. Proto volili název ξένοι, s jejich stanoviska zcela vhodný. Ale Atheňané postřehli, že by tím byli postiženi především zámožní kleruchové athenští, a proto odpověděli Chalkiďanům, aby si jen »cizince« dani podrobili, avšak ne ty, kteří platí do Athen aneb dostali od lidu athenského ateleii. Výraz ξένοι volen tedy úmyslně jakožto odpověď na dotaz Chalkiďanů. Je v tom trochu trpké ironie, která se zračí ostatně též v odpovědi na žádost, aby rukojmí jejich byli propuštěni (ř. 47 nn.). Je-li výklad tento správný, pak jest nápis náš nejstarším svědectvím toho, že i občanům udílela se ateleia.

Známější jest ovšem ateleia metoiků, i nelze se diviti, že někteří vztahovali slova tato na metoiky. Wilamowitz, zastávaje mínění, že metoikům příslušelo jakési »jaksiobčanské právo« (Quasibürgerrecht), soudil z nápisu toho (Herm. XXII, 249), že metoikos athenský mohl bydleti také jinde v území attickém, na příklad v Chalkidě, aniž tím pozbýval svého práva. Dle toho by byl cizinec, který se dal zapsati v Athenách do seznamu metoiků, platil stále své μετοίκιον do Athen, třebas by jinde se byl zdržoval, za to však neplatil by nic v místě pobytu svého. Ateleia pak v Athenách mu propůjčená musila by platiti i pro všechna města spojenecká. Leč to jsou pouhé kombinace, kterým tím méně lze důvěřovati, čím slabší jest theorie Wilamowitzova o onom »jaksiobčanském právu« metoiků.*)

Ještě malou poznámku. Nápis končí slovem ὅρκος, jež napsáno písmeny velikými, od sebe daleko vzdálenými. Kirchhoff (CIA IV, 1, str. 12) se domnívá, že to zastupuje formuli přísahy, poněvadž Antikles navrhl (ř. 57), aby napsáno bylo toto usnesení a přísaha (τὸ δὲ ψήφισμα τόδε καὶ τὸν ὅρκον) na kamenné desce. Poněvadž pak formule ta obsažena byla již v návrhu Diognetově, nechtěl prý ji písař znova opakovati, ale položil místo ní pouze slovíčko ὅρκος. Výklad tento málo se zamlouvá. Již předem není pravdě podobno, že by byl Antikles mínil do opravdy, aby přísaha Atheňanů a Chalkiďanů napsána byla dvakráte, jednou jako část návrhu Diognetova, podruhé jako zvláštní dodatek. Opakování takové bylo by zcela bezúčelné a také nemáme, pokud mi známo, v attických nápisech případu podobného. Kdyby však lid se byl skutečně usnesl na tom, aby formule přísežní dvakráte byla napsána, nebyl by měl nikdo příčiny listinu onu krátiti; Atheňan

*) Na to poukázal dobře Lipsius (Berichte der sächs. Ges. d. Wiss. 1891, 55).

ne, poněvadž nápis byl postaven nákladem Chalkiďanů, Chalkiďan ne, poněvadž by se byl musil obávati, že Atheňané nebudou s tím spokojeni. Dle mého mínění naznačuje Antikles slovem *ψήφισμα* návrh svůj, slovem *ὅρκος* pak návrh Diognetův. Návrh Archestratův, jsa pouhým dodatkem, tvořil jediný celek s Antikleovým, i nemusilo o napsání jeho nic zvláštního býti stanoveno. Slovem *ὅρκος* označen pak hlavní obsah celé listiny, podobně jako na nápisech čestných vyskytují se na konci slova *ἡ βουλή* neb *ὁ δῆμος* ve věnci jako stručné označení celého, mnohdy velmi objemného a rozvláčného usnesení.

II.

Veliký r. 1879 v Eleusině na břehu mořském objevený nápis (CIA IV, 1, 27[b], str. 59 nn. = Dittenberger 13, Michel 71), obsahuje usnesení rady a lidu athenského o pravidelném odvádění prvotin obilních do chrámu eleusinského. Tento starobylý zvyk, jehož se přidržovali téměř všichni Hellenové, upadl nějaký čas v zapomenutí; proto přikázala věštba delfská, aby horlivě byl vykonáván. Atheňané zvolili tedy zvláštní kommissi (*ξυγγραφεῖς*), která předložila radě i lidu tyto návrhy:

Každý Atheňan nechť obětuje každoročně ze 100 medimnů ječmene 1 hekteus (t. j. $^1/_6$ %) a ze 100 medimnů pšenice $^1/_2$ hekteu (t. j. $^1/_{12}$ %) jakožto prvotiny (*ἀπαρχή*) do Eleusiny. Spojencům ať se uloží, aby přispívali v témže poměru, a k ostatním Hellenům nechť vyšle rada dle možnosti zvláštní poselstvo, kteréž by je vybídlo, aby činili totéž. Jak se má obilí vybírati, jak přijímati, kam ukládati, co se má za ně pro chrám opatřiti a kdo má nad tím dozor míti, vše podrobně stanoveno. K návrhu kommisse připojil věštec Lampon, známý z Aristofana (Ptáci 521, 988), dodatečný návrh, jenž jedná o rozmanitých věcech, kteréž nejspíše s onou, nám ovšem neznámou věštbou souvisely. Jedna z nich týče se Pelargika: *τὸν δὲ βασι|λέα ὁρίσαι τὰ ἱερὰ τὰ ἐν τ|ῷ| Πελαργικῷ καὶ τὸ λοιπὸν μὴ ἐνιδρύεσθαι βωμοὺς ἐν τῷ Πελαργικῷ ἄνευ τῆς βουλῆς καὶ τοῦ δήμου μηδὲ τοὺς λίθους τέμνειν ἐκ τοῦ [Π]ελαργικοῦ μηδὲ γῆν ἐξάγειν μηδὲ λίθους.* Slova tato uvedl již první vykladatel nápisu toho Foucart (v Bull. de corr. hell. IV, 1880, 254 nn.) v souvislost se zprávou Thukydidovou (II, 17), aby tak určil dobu, ve které usnesení toto se stalo. Thukydides vypravuje, že na počátku války peloponneské, když všichni obyvatelé z venkova do města se přestěhovali, jen někteří nalezli útulek u přátel a příbuzných, ale většina že musila se ubytovati v opuštěných částech města, v chrámech a kapličkách. Ba i tak zvané Pelargikon pod akropolí, ač to věštba delfská zapovídala slovy *τὸ Πελαργικὸν ἄργον ἄμεινον*, přece že z okamžité nutnosti bylo osazeno. Ze slov Thukydidových musíme souditi,

že věštba ona dána byla před válkou peloponneskou; lidé, kteří zaujali Pelargikon, byli si dobře vědomi nezákonnosti jednání svého, ale nemohli přece jinak jednati, nemajíce nikde jinde místa. S věštbou delfskou, které Thukydides se dovolává, v úplné shodě jest uvedená část návrhu Lamponova, jejíž tendencí rovněž jest *τὸ Πελαργικὸν ἄργον ἄμεινον*. Proto soudil Foucart, že Lamponův návrh týče se téže věštby, jejíž část uvádí Thukydides, a že tudíž nápis tento pochází z doby před válkou peloponneskou (asi z let 445—431).

Vročení toto, kteréž došlo všeobecného souhlasu, zavrhl však A. Körte (Ath. Mitth. XXI, 1896, 320 nn.), snaže se dokázati, že nápis pochází z doby mnohem pozdější. Körte divil se, že v účtu epistatů eleusinských (*ἐπιστάται οἱ Ἐλευσινόθεν*) z r. 420/19 zaznamenáno jest jakožto *ἀργύριον ἀπὸ τοῦ σίτου τῆς ἀπαρχῆς τοῖν θεοῖν* pouze 6 drachem a roku následujícího pouze 31 drachem (CIA IV, 1, 225[b], str. 174). »Tyto směšně nepatrné částky mají býti výnosem dávky, která před 20 lety tak slavnostně byla ustanovena, k níž veškeří občané athenští, všichni spojenci a, pokud možno, ještě jiná města řecká měla přispívati«, volá s nevolí na str. 323. A dále dí: »Nejméně dvě třetiny attického obilí a veškerá úroda spojenců zůstala nezdaněna, neřku-li, aby se ostatní města řecká desátku toho byla súčastnila.« Poněvadž pak v inventáři epistatů z r. 408/7 (Ath. Mitth. XIX, příloha ke str. 192) vyskytuje se položka *ἐν πόλει ἀπαρχή* 1137 drachem a 3 oboly, soudí Körte, že ustanovení desátku obilního stalo se mezi lety 419—407.

Mínění Körtovo má sice v sobě cosi lákavého, ale zakládá se bohužel na velkém omylu. Zdá se mi, že Körte nečetl nápis náš dosti pozorně. Z obilí vybraného měl se dle usnesení lidu hraditi nejprve náklad na rozličné oběti, které se v nápise (36 nn.) podrobně vypočítávají. Co zbylo, měli hieropoiové, kteří obilí přijímali, prodati a za peníze takto stržené zřizovati obětní dary božstvům eleusinským (*ἀναθήματα ἀνατιθέναι τοῖν θεοῖν ποιησαμένους ἅττ' ἂν τῷ δήμῳ τῷ Ἀθηναίων δοκῇ*). Proto mohli hieropoiové odevzdati epistatům pouze tolik, co jim snad přebylo i po zřízení oněch anathemat; právem stojí v účtu epistatů z r. 420/19 *ἀπὸ τοῦ σίτου τῆς ἀπαρχῆς*. Není tedy správno souditi z účtu epistatů eleusinských o výši vybraného desátku vůbec. Vyšší obnos v inventáři z r. 408/7 vykládám si jednoduše jako výsledek přebytků z let předešlých. Körte neuvědomil si, že z nápisů, kterých se dovolává, jest každý povahy různé.

Klasobraní po rukopisích.

LV. Rozpravy Chelčického v rkp. Pařížském (= ChelčPař.).

Otiskuje **K. Černý**.

V Paříži v knihovně Národní (předtím císařské a předtím královské) je pod č. 29 fonds slave (sign. starší č. 8173 fonds français) kodex v dřevěných deskách, obsahující 280 listů pap., 4°, z 2. pol. XV. stol. Zmínky a zprávy o něm jsou od Šafaříka (z dopisu přátelského) v ČČMus. 1842, 453—454; od Palackého ve vídenských Sitzungsberichte XI (1853 ve zprávě o některých pramenech historických, Bericht an die akad. Commission), 291—292; od Martynova ve spise jeho Les manuscrits slaves de la bibliothèque impériale de Paris 1858, 103—105 (s faksimilem vět: Otiez otce ſweho powiet Swych ſtarſſich wztiez a vkazit ... až ... kdybychom gi od' ſwych ſtaroſt a od uczenych nebyli nauczeni); a od Jiř. Annenkova v ČČMus. 1885, 394—402. Krom toho dostal jsem o témže kodexu zprávu od koll. prof. Jarníka v listě z Paříže dne 11. června 1884.

Obsahem je to codex mixtus. Byl pokládán za chorvatskou postillu. Podle ČČMus. 1842, 454 je zapsán v katalogu jako „Postilla croatica in Evangelia“ a nazván v německém kurrentním nápise na hřbetě „Eine croatische Postilla“; podle Annenkova je na přídeštném pergamenovém listu přilepen kousek papíru, na něm vedle staré signatury nápis „Postilla Croatica in Evangelia“ a rukou pozdější přípis: „Traité philosophique de l'année 1380 par Štítný. Plusieurs traités religieux, mêlés avec notes historiques et critiques de l'année 1420 par Chelčický“; u Martynova zní přípis právě uvedený poněkud jinak: „Traité philosophique de Thomas Schtitny avec plusieurs autres traités religieux, mêlés à des notes historiques et critiques de l'année 1420, par Kheltchiçki“.

Kdysi před r. 1842 uviděl hr. Lev Thun tento kodex, poznal, že dosavadní mínění o něm je mylné, a podal o něm výklad svůj, že je to sbírka českých textů husitských z doby ok. r. 1450 atd.; výklad ten, napsaný na zvláštním listě, byl dříve přilepen vnitř na desce, a znění jeho otištěno v ČČMus. l. c.

Jest pak v kodexu našem na prvním místě, na l. 1ª až 125ª, opis Štítného *Řečí besedních*, recense první (= ŠtítPař.). Potom následují, na l. 125ª až 195ᵇ, tři rozpravy Chelčického (= ChelčPař.): I. *Psaní mistru Jarovi* 125ª sl.; II. (zač.:) *Toto zlé, nehodné, né i proti vieře viděti jest nynie do mistrów*

i do všech kněží, ješto atd. 181[b] sl.; a III. (zač.:) *Žádost spasenie vzkazuji knězi Mikulášovi* atd. 187[b] sl. (necelé); srov. ČČMus. 1882, 283. Mimo to je tu ještě *Devět kusuov zlatých* mistra Jana Husi", srov. ČČMus. 1842, 453.

Text ŠtítPař. opsala paní prof. Jarníková za svého pobytu v Paříži v letě 1884 velice pečlivě. Kopii její srovnal s originalem k tomu konci do Prahy zapůjčeným r. 1886 pan Karel Černý, tehdy stud. filos. Při té příležitosti opsal si také text ChelčPař., jejž zde otiskujeme.*) *J. Gebauer.*

---

*) Mezi tiskem došly následující úvodní řádky od p. prof. K. Černého:

Za Štítného »Řečmi besedními« (ve vzdělání novém, lišícím se valně od rkpu Budyšínského) následují v rkpe Pařížském od str. 125[b] dva nebo podle J. S. Annenkova (ČČM. 1882, 283 nsl. a 1885. 401 nsl.) tři traktáty Chelčického: »List mistru Janovi« a »List ke knězi Mikulášovi«, jež již Šafařík v posmrtné studii o Chelčickém (ČČM. 1874, 98) vykládá o Janu Rokycanovi a Mikuláši Biskupcovi. Jak se text tento, jejž uveřejňuji u věrném opise, má k některým částem rkpu Pražského (Patera a Annenkov v ČČM 1882, 270—288) a k jiným spisům Chelčického, o tom bude moci býti uvažováno teprv později. List byl psán *po* sněmu Basilejském 1433, jak vidno z narážky na str. 137[b]: »Matyáš, jsa na sněmu v Bazilí, toto popsal na listu do Piesku . . .«, někdy v druhé polovici let čtyřicátých za doby Rokycanova vyhnanství, jež trvalo do r. 1448, kdy Chelčický se ctižádostivým správcem arcidioecese vešel v osobní a literární styky (J. Vlček, Dějiny lit. české 188). Zajímavo jest, že se sám hned s počátku (125[b]) nazývá sedlákem, omlouvaje se mistru Janovi: »Protož udeří-liť sedlák z hlucha jako palicí, nepohybuj sě uměnie tvé . . .«, doklad mínění, že byl laikem a neknězem.

Odkazuje k Jirečkově »Rukověti« a k poslednímu přehledu literatury o Chelčickém (v Ottově Naučném Slovníku, s. v), jenž sahá do doby nejnovější, jakož i, co se rukopisu Pař. týče, dovolávaje se článku J. S. Annenkova v ČČM. 1885, 394 nsl., kde podán poslední popis rkpu (po Palackém 1853 a Martynovu 1858), podotýkám z autopsie (1891) ještě toto: Spony na deskách rkpu jsou již otrhány, a nejen uvnitř (na 1. perg. listu) na přilepené cedulce latinské (Codex 8173 Quarto. Postilla Croatica in Evangelia. Codex Chartaceus), nýbrž i na hřbetě jest napsáno mylné udání obsahu a jazyka, a to slovy: Eine Kroatiſch Poſt . . . (konec nečitelný . Patrně rkp prošel Německem, než se dostal do Francie. Na témž hřbetě je dole přilepena signatura »Slave 29«, psaná touž rukou jako uvnitř na 1. listu perg. slova »Fonds slave 29«. Mladším, drobným písmem připsáno na týž list: Traité philosophique de l'année 1380 par Štítný. Plusieures (!) traités religieux, melés (!) avec des notes historiques et critiques de l'année 1420 par Chelčický. Správná jména českých autorův a dva omyly ve franc. textu svědčí, že přípisek pochází od Čecha, buď od Palackého sama nebo (r. 1854) od Dra. V. Staňka, jenž z rkpu pro Šafaříka přepsal (ač dosti nespolehlivě) traktáty Chelčického (nyní v Museu král Českého chované). Nověji přibyla na téže stránce poznámka knihovní: Volume de 282 Feuillets 22 Décembre 1885, napsaná před zasláním rkpu do Prahy (v zimě 1885/6), kdy na pobídku univ. prof. Dra. J. Golla jsem část Chelčického opsal. Při tom provedl jsem správnou paginaci, srovnal text »Řečí bes.« s přepisem paní J. Jarníkové z r. 1881, a r. 1891 v Paříži dokončil opis Chelčického. Staré razítko knihovní s legendou »Bibliothecae Re-

I.

(125[b]) ZAdoſt*) wſſe° dobre° wzkazugí míltru Janowí przietelí naſſe^v. w kryſtu geziſſí Anaywiecet toho zadam aby z to°. coz maſs proſpiel w kryſtu geziſſí, aby twoy proſpiech tobie y mnohym k radoſti byl A konecznie aby nebyl zbawen vzitka ktery g̃t wkryſtu ſkrze ducha ſwate°. Wiez otiech wiecech kterezt ſem pſal ze nízadne wuole nemiel ſem ktomu, nez tolíko ſkrze gínych mnohe napomínanie. ale wiece ſem ſe bal toho vczínití wíeda ze przieliſs daleko ſtogím na zad zagínymí pozdie poczínage ſtihage wiecy míuule A to nekupokogí wiece k ſwaru a wnegíſtotu iako ſtien chytage an przedemnu vtieka Než pak o tom zes mí to zaſe odepſal. giz pak myſl ma nieteo ſama vſebe ma to boh zna wemnie Aze otiech wiecech kterez ſy mí odepſal miel bych mnoho onie ſtebu mluwiti Ale ze ſme daleko od ſebe to przekazie A ty take neyſy prazden dluho mych rozprawek nelíbych ſlyſſetí Proſym tebe dobrotiwie atrpeliwie ſnes nemudroſt mu wtom toť**) powiem geſſtie naty wiecy kterez ſy mí odepſal A to vczín wieda ze miſtrowſtwie neb vmienie muzowo potrpelíwoſti ſie zna, a ſlawa g̃t pominuti neprawe wiecy Protoz vderzilit ſedlak z hlucha iako palicy nepohybug ſie vmienie twe, nebot chcy (126[a]) tobie protiwne wiecy czrnidlem mazati na papier iako nedietínſke^v. czlowieku, ale muzí ſylnemu w welikych wiecech Wieda ze mno° maš mnoho neſeſs, amnohe wiecy ſebu zapeczetíſs konecznie Protoz ty wiecy kterez w ſobie maš memu duchu gſu tiezky, giehz dotyczeſs w odpíſu Neb takowí nalepowe ſhromazdieni a wytazení dawno z píſem neb na píſmiech lidſky zalozena ſu hluboka aſylna zalozenie antykryſtowa, gímiz g̃t vmrtwíl gezukryſta, az zemie zíwych wywrhl ho Protoz wy mno°. pracugete wtiech wiecech aproſpieti wkryſtu nemozete, nebo natrní ſegete die pan boh Obnowte ſobie nowíny, anerodte natrní ſietí A g̃t diwne ahrozne ze wy nato nepomyſlite, ko^v takymí duowody nakladate, kryſtalí w lidu wzdielawate, czilí antykryſtu***) dokonce mieníte pomocy ſwu pracy a vmienim Czilit ſe nezda by on pod tiemí proſtieradly naylepe mezy krzeſtíany lezal, a zních hlawu wyklaniege naywiece krzeſtianom vſſkodil, Przigdelí wam kdy na

giae« kolem tří lilií svědčí, že rkp. byl v královské, později císařské a nyní Národní knihovně již za Bourbonů, tedy před r. 1830.

Přepis je věrný; pravopisem spřežkovým (ač *c* odlišeno od *cz* = *č*) prokmitují stopy pravopisu Husova, a to nejen tečkami (ż, ż), nýbrž i háčky (maš, *řká*, proč); několikrát psáno *ú*; při *ť* bývá skoro všude tečka, prodloužená často, jako u našeho *ť*, v čárku. Interpunkce důraznější označena v rkpe dosti zřejmě způsobem obvyklým, silnější čárkou, za níž jde velká litera; z té příčiny necháno vše beze zm ny a nových dělidel nepřipojováno. Dvojí *pp* ve slově appoſſtol atd. psáno v rkpe ligaturou.

*) Inicial. *Z* růžové v zeleném poli.

**) Místo *coť*.

***) Psal: antykryſt*a*, ale změnil v *u* a ještě *u* nadepsal.

myſl ze g̃t míel przígíti wewſſelikem ſwodu neprawoſtí powyſſuge ſe nadewſſecko coz ſlowe boh Gehozto przíſſtie g̃t podle ſkutkow ſſatanowych w bleſku a wíaſnoſtí angelſke, aby wſſudy boha wníem patrzílí Aſpaſenie ktere z w kryſtu g̃t wníem wierzílí a hledalí ge°. A proto moz v nie° kazde ſwedenie ſtatí ktere z diablo-(126ᵇ) we mohu wymyſlití protí kryſtowí naoklamanie ſwieta to ſkrze nicho przíwedu Giz pak nayprwe budu mluwíti neb mazatí otom geſſtos polozil o ſtolicy moyzieſſowie rzecz pana gezíſſe Iakoz cztenie die, ze g̃t mluwil gezíſs k zaſtupom a k vczedlnikom ſwym rzka Na ſtolicy Moyzieſſowie ſedielí ſu míſtrzí a zakonnicy coz kolí rzku wam czínte ꝛc. Nuz ty pak ted potwrzugeſs tiemí ſlowy, ze prelatowe neb paſtyrzowe magí moc przikazowatí wſſe coz chtíe poddanym, apoddaní magí wſſe zachowatí aczíníti cozkolí gím rzku, A geſtlí to prawe, tehdy pan gezíſs ſwym przikazanim przíwazal g̃t poddane k gich przikazowaní, aby bez odpory czínílí coz gim prelatowe przikazugí Nez mam zato míſtrze acz ſy mí to pſal ze przed milym bohem neſmieſs toho potvrdítí, byt pan gezíš tiemí ſlowy zawazal lid k takeᵛ poſluſſenſtwí oníech prelatow genz ſu ſedielí naſtolicy moízieſſowie. aní ktiemto genz by mielí ſedieti naſtolicy kryſtowie zakonu ge°. vcziece, aby tak mielí moc aſwobodu przikazowatí lidu coz chtíece Nikolí to nenie prawe, nebo pan gezíſs wiediel g̃t ze oní y tito zle ſu vczílí zle przikazowalí, abrzemena neſnefytedlna wkladalí ſu naramena lidſka, proniez g̃t y trefktal míſtry a zakonníky dawage gím wínu z toho ze zle vczie lid zklamawagice gey ſkrze zkrzíwenie aprzewracowanie zakona Protoz wyſtrzie(127ᵃ)hage lid odních zpiet by vczínil przíwazuge lid kgich poſluſſenſtwí ſobiewolnemu, aby tak przikazowalí ſamí z ſebe coz chtie Iakoz y nynieíſſí przikazugí Protoż míſtrze ted maſs ſlowa geziſſowa . t . rozum ſlow ge°. chceſſli kuprawdie przíſtupití kdyzt die Wſſecko coz wam řku zachowayte aczínte Przidayz to, coz wam řkú s ſtolice Moyzieſſowy nebo z zakona ge°ᶻ. zp̃wcy Moyzieſs byl Nebo toᵛ. vczil g̃t moyzieš wſſechen lid y kniezie przed ſmrtí w polí moabſkem adie Vczínílſs cozkolí nauczie tie kniezie z pokolenie lewí, podle toho coz ſem ia przikazal gim, a ſplníſs spilnoſtí, toť ſu ſlowa bozie A natoť geſt mohl rzecy lidu Wſſecko cozkolí moízieſs popſal wzakonie boziem to przikazal kniezím, aby lid toliko tomu vczílí alid aby s pilnoſtí zachowal aczíníl Aprzikazal kniezím řka Neprzidate k ſlowu ktere z ia wam mluwím aní co vgmete odnie°. Oſtrziehayte przikazaní pana boha waſſe°. kteraz ia wam przikazugí Wiem míſtrze, Ze newyberzeſs takowe ſwobody ſobiewolne wprzikazowaní prelatuow z ſlow geziſſowych kdyzť nemagí niczemuz ginemu vczítí lidí gedíne ſlowom kteraz ſu wyſſla z vſt bozich Takez mluwi pan boh k proroku Ezechyelowí rzka Straznym dal ſem tie domu Izrahelſkemu Protoz vſlyſſe zmych vſt rzecz zwieſtowatí budeſs gím odemne. ∝ Nic gine°. nez vſlyſſe z vſt bozich rzecz y mluwí(127ᵇ)tí odnieho iako

poſlowe bozí, neiako panugice nadwieru acziniece znie coz chtiec ſkladagice zakon bozi aſwu pyſſnu newieru vſtawugice lidem zazakon Takez y pan geziſs poſielage kazat appoſſtoly ſwate przikazuge gim aby ſſli powſſem ſwietie vcziece wſſecky lidí zachowatí to wſſecko coz ſem wam przikazal, Protoz aní w ſtarem zakonie aní wnowem nedal boh prelatom gine° vczítí lidí gedíne przikazaní ſwemu Aze geſſtie zwlaſſtniegie mohlo rzeczeno bytí oprelatíech ſtare°. zakona Wſſecko coz wam rzku zachowayte aczinte Nez oprelatiech nowe°. zakona*) Nebo w onom zakonie acz gſu mohli niekde newieru wniem vczinití lidu agínak ſlowo bozie przewracowatí, ale newſſudy nebo zakon tieleſny byl g̃t geſſto proſtie podle litery zachowan muſyl bytí Aby kdez díe holuba tu holuba kdez die kozla zabriech**) tu kozla, kde beranka tu beranka, kde telicy czrwenu tu telicy Atak owſſech wiecech zakonnych prawym poczteni miela gmena ſwa co s kteru magi czinití Akniez rad poczetl to°. zakona wierníe ſedlakom, wieda ze ſe ge^v. nayleplſi diel ma doſtatí z toho Ale ozakonie nowem nenie tak nebo g̃t duchowní apod kratkymí ſlowy zawrzeny, genz oſahuge ſmyſlem przieliſs ſſiroke wiecy Protoz geſtlí poſtawítí nadním wladarze knieze zatmiene°. genz ſe ſſama iako ſlepy podle ſtieny (128^a) kterak gemu taky prawdu vczíní Akdyz by pan geziſs o niem rzekl Zachowayte aczinte cozt on vczí Nebo takowy gſa obalen tmamí, kterak otewrze taynoſt píſem, a vkaze z nich ſwietlo ſlepym gſa hoſt acyzy odwiery wyniat gſa z vczaſtnoſtí rzeczi bozich dobude ſobie cyzych kniezek geſſto niekdy nietco niekto rzekl otom píſmie nebo oczieni Ageſſtie yto zbrodí ſwu nevmieloſtí ze kniczemuz nebude aní cztenie aní ge°. wykladi Paklí y miſtr welike°. vmienie w kroczí wto mage mudroſt tieleſnu aſwietſku aduch antykryſtow wſobie, zdalí takowy prawdu vczíní píſmu nebo czteni Ale ſahne wnie duchem odpornym a zbrodí ge w ſwoy duch iako wlk zuby ſwymí howada ziwe°. kdez ſe dotkne maſa ge°. ihned zezrna, aſmrdí duchem wlczím A iakozto ten ktoz wſtupí nohamí wczíſtu wodu y zkalí gí nohamí ſwych zadoſtí neprawych a zleho ſmyſla y dawagí pití ſtadu Protoz owce praſſiwiegí y mru prozkalenie tiech wod czíſtych A z tiech wiecy mohl by rozum bytí, ze ſu daleko ſlowa geziſſowa od takych aby oních przikazal poddanym, Wſſe cozt wam rzku zachowaite a czínte, y od tíech take oníchz die Wſſichní kolikoz gich weſſlo kromie dwerzí wowczínec owczí zlodiegie ſu alotrzí, aneſlyſſelí ſu gich owce me Nebo lotr azlodieg gí(128^b)nak neprzigde gedíne aby kradl a mordowal a zatratil Ten vzitek magí owcie wlotru a wzlodiegí Protoz tiezí tebe Miſtrze kterym ſmyſlem pan geziſs ſwym przikazaním przíwazal by kupoſluſſenſtwí owcie

---

*) Pozd. rukou připsáno po straně: nata Slowa panie Sedli ſau na Stolicy Moyži^v.

**) *r* omylem místo *rz.*

ſwe takym morderzom duſſí lidſkych, genz wzatracenie pohrzízugí ſtodo (!) bozie aby oních rzekl, wſſem*) coz wā rzku zachowayte aczínte, Wiedomet ḡt ze zakon kryſtow ḡt duchowní awzdaleny odewſſech lidí kteřy nemagí mudroſtí bozie a duchu geziſſowa wſobie nemohu gím wlaſtí aníz ſe hodie kniemu Protoz níc dobrze neſtogí coz tak oní vſtawugí nebo przikazugí bud z toho zakona neb ſamí z ſebe Protoz S. Pawel ſedie w ſtolicy kryſtowie neſmíel zakonow zwlaſſtních lidem ſtawietí aní co nowe°. gim wymyſſletí Protoz die Neſmiem níczehoz mluwítí tiech wiecy kterychz ḡt neczíníl ſkrze míe kryſtus wpoſluſſenſtwí pohanow Wlazníegie mluwil ḡt z ſtolice kryſtowy nez wy z ſtolice moyzieſſowy, ſkrzeníz ſie ḡt nadul antykryſt pychu weliku a rozſſirzil zakony ſwe poſluchage tiech ſlow k ſobie coz wam rzku zachowayte aczinte toť ḡt ſobie wzal z ſtolice moyzieſſowy, nebo wte on ſedí wſſecko pozidowſku czínie w zewnitrzních okraſach ꝛc. Potom pak przedkladaš mí wígleſſa wzakoniech nebo vſtaweních lidſkych, ze protí ním mnoho mluwíe toto oſtawuge rzka Poyczuge ſe ze ma bytí zacho(129ᵃ)wan obyczeg koſtelní hodny chwaly, acz neníe zewníe polozen wpíſmíe zakona bozie° ale zawrzíen ḡt w níem, Zda ſe míſtrze ze wiglefê potwrzugeſs takych wiecy aneginym doktorê ze ge° nad gíne wazíſs Anebo ſnad proníekoho poſtawils naſwiedectwie tiech wiecy mage za to ze ya na níem ſtogím tupie vſtawenie lidſka a nedbage nagíne doktory Wiezyż ze wſſecky doktory ſwate y nynieyſſie tak przígímam, iakoz oní ſkrze ſwe vmienie mohlí ſu mí vkazatí ceſtu nebo rozum prawy w tíech wiecech kterez mí boh przikazuge wzakonie ſwê, awczem míe zawazuge k wierzení, kdez oní w tiech wiecech rozum neb naucze°. prawe dawagí, nebo kteru prawdu ſkrytu wzakoníe boziem mí wierníe oznamugí, to wdiecznie drzím a zaprawe powolugí Nez pak wigleſſa nad to wiece wazím ſlyſſe oníem, ze nízadny zprwních doktorow aní z nynieyſſích tak wierníe nemluwil a nepſal protí gedu wlte^v. w Cierkew ſwatu zníehož ſie ḡt narodil ten naywietczí antykryſt ſewſſemí odpornoſtmí kterymí ḡt potlaczil anty**) gezukryſta s ge°. zakonem a z korzen ḡt pohnul wígleſſ rotamí antykryſtowymí y tíemí doktory genz ſu zakony ſſibalſke vwedlí proti zako^v. kryſtowu, wtomt mí ſe libí nad gíne Než pak S. Petr vczil ḡt krzeſtíany rzka, Kryſtus ḡt trpiel zanas a nam przíklad oſtawíl abychom (129ᵇ) naſledowalí geho ſſlepiegí Kdyz ge^v. lalí nelal ḡt zaſe, kdyz trpiel nehrozyl ḡt zlym za zle ſe oplacuge, to^v. ſem vwierzil Protoz byť pak nynie przígda ſem s nebe y ial ſe kazatí mecz a woyſka zbieratí chtíe mocy tohoto ſwieta prawdy branítí azakon bozí-wyſwobodítí, gíz bych ge^v. newierzil, neb tak vczí S. Pawel rzka Bychom my neb angel s nebe ginak wam kazalí nez ſme prwe

*) *m* v rkpe částečně škrtáno; správně wſſe.

**) Přeškrtnuto v rkpe červeně.

kazalí budto wſſe proklato Protoz poniewadz appoſſtolom aní angelom nema gínak powydaní zakona wierzeno bytí Owſſem pak takym doktorom niekterym, genz ſu rot nadielalí mezy krzeſtíany, aſwiet wekrwí vſtawíli, nemíením wierzíti wnízadnych nowínach genz ſu wznikly powydaní zakona od ſyna bozíe°. ſkrze ſwate appoſſtoly Nez pak otiech ſlowiech ĝto die Wigleff Poyczuge ſe ze ma zachowan bytí obyczey koſtelní hodny chwaly To^v. nerozumiem. ktery koſtel mienite Cierkewlí rzímſku czílí koſtel kamenny Geſtlí ze nazywate koſtelem cierkew Rzímſku ktere ona obyczege ma hodne chwaly, kteraź ſkrze przeſtupenie zakona bozie°. whanbie boha oſtawuge wpoſmiech awruhanie ho poddawa nayhorſſím lidem zidom ypohanom, gſucy ſama prokleta y ma obyczege chwaly hodne To gedne odtiech moz chwalena bytí w ſwych obyczegich kto ſu ſynowe gegie ĝto hanbu a ſſeredſtwie gegie zakrywagí Paklí mienite koſtely kamen(130^a)ne taket malo obyczeiow chwaly hodnych w nich bywa, nez naywiece obyczeiow ſwatokupeckych alzí huſtych k ſwedení lidu, niekdy wiece nez natrhu Protoz pak míſtr Ian hus wypíſuge naprwnie przikazanie mnoho nechwalebnych obyczeiow kterzíz ſe w koſtelech diegí a wgínych ohyzdach die Tez ymy mame pílnie wyſtrzebati lid hlupy ahowadny genz opuſſtie wieru azadoſti duchownich wiecy przielıſs paſe czichy ſwe vwidení díewaní obrazow ornatow kalichow aginych díwnych przípraw Sluch paſe zwonow warhanow zwucznych poſluchagice, a wzpiewaní neſluſſnem, genz wiece popuzie k tancy nez k nabozenſtwí, Pak ten lid myſl paſe kterak kniezíe nenabozníe ſe modle chodiece mluwiece aſmiegiece ſe wkoſtele kterak w kraſnych ſukníech kapiech w czepiciech s vzly perlowymí s trzapcy hedwabnymí s kuklamí rozlicznych myſſí s berlamí s holmí a s krzízí ſtrziebrnymí a s mapulamí as kropaczí pozlacenymí Protoz czlo^k. hlupy weſſken czas w koſtele zmarzí przebíerage ſe w takych diwadlech Ageſſtíe przigda domow cely den bude mluwítí otom, a naboh zapomene, Protoz matalí s Wigleffem takowe ſſperky a zaneprzazdnienie*) takowe k vrazu ſlepym obyczege chwaly hodne koſtelníe Tehdyť ĝt hus protí wama y protí chwale tiech obyczeiow Ale pak otom (130^b) ſlowu ĝto die ze tí obyczeiowe nebo zakonowe zawrzení ſu wzakonie boziem Tiezí tebe míſtře kto ĝt ge zawrzel, tenlí ĝto wierzí ze zakon bozí geſt doſtateczny bez ních czílí ten ĝto newierzí zakonu bozie^v. y ruſſí gey avſtawuge ſwe zakony mieſto nieho Mage moc aſwobodu aby zakon bozí ſlozil aſwoy tu poſtawil Ten moz wſſe coz chce zawrzieti w zakonie boziem, nebo przíwede zakon k czemuz chce abraní kazde°. bludu wníemz ſwiet ſtogí ſkrze zakon bozí Protoz nenie weliky diw ze takowí obyczeiowe koſtelní gímíz kniezie vtiezky ſwe prowedu a chwaly ſkrze nie hledagí zawrzení ſu wzakonie

*) Ve spřežce *rz z* v rkpe přeškrtnuto.

boziem ſlawníc, a nazwaní ſu chwalú bozí a rzadem ge°. magice duowodow z píſma doſtí Nez pak Wigleff mluwie to ze ſu zawrzíení tu iako wlcíe s owcemí wchlewie Nemíenít tíem potwrdití toho zeby bez tiech obyczeiow zakon bozí chud anedoſtateczen byl nemoha bez tíech vplníe rzediti ſpaſeníe lidſke°. mohl g͡t kníeczemu to rzecy iakoz g͡t widiel vwedeny oddawna bieh, Ale z ge°. rzeczi gine g͡t znatí ze to°. z potrzeby wiery nedíe aní pronemoc zakona bozie°. Nebo otazku czini nato g͡tli zakon kryſtow doſtateczny bez zakonow lidſkych przidanych zalozítí azprawítí zde naceſtíe nabożenſtwie plne krzeſtíanſke. Zda ſíe ze tak g͡t, zakon kryſtow g͡t doſtateczny zprawítí czlowieczenſtwie kryſtowo ſewſſemí ge°. (131[a]) vczedlníky bez przímíeſſeníe zakonow lidſkych Aze ten zakon neníe doſtateczny, nez g͡t w tu chwili byl, aníz ſíe vmdlewa odpornoſtí nebo mnozſtwím obracenych Ale tiem ſe poſýluge Protoz wzdy g͡t doſtateczny, Opiet poníewadz doſtatecznoſt zakona kryſtowa neníe wyprazdníena z obcowaníe gímz g͡t obcowal lid welmí odporny wprwotníe cierkwí ſwate k ziwotu appoſſtolſkemu byl geſt doſtateczny obratítí wiece gich, atak az dokazde°. wolene°., neb nemohu gínak gedíne ſkrze ten zakon obracení bytí Protoz dokawadz g͡t byl doſtateczen obracowati Take g͡t byl doſtateczen wziwotíe awmrawiech zprawítí, nebo to g͡t lehczeíſſí Protoz zakon kryſtow z ſebe byl g͡t doſtateczen zalozití azprawití wſſicku cierkew ſwatu A ze zprawa nebo nabozenſtwie kryſtowo g͡t lepſſie nez zprawa lidſka przímíeſſena, kto pochybuge ze choť tak putugicy bylaby dokonaleyſſí To ygíne mnohe tu mluwí Protoz neníe tu znatí proč zakonowe lidſſtí míeliby zawrzíení bytí w tom zakoníe, gedne ſnad proto aby ſe zdalí ſlicznieyſſí chodiece podkozí zakona, Opiet tyz míſtr die Poníewadz zakon laſky geſt doſtateczny, tehdy y zakon píſma g͡t doſtateczny, Ato ſíe potwrzuge z ſkutku, nebo g͡t cierkew ſwata roſtla od gednoho czlowieka az dowſtupeníe ſwe°. naywyſſie°. mezy tolik (131[b]) protíwenſtwímí bez zprawy prawa míeſtſke°. abezduchowníe°. Ale byla zprawowana ſamy͡ zakonem laſky Ale potom kdyz ſta tato dwa zakony .t. míeſtſky aduchowní wmíeſſena*) Iakoz p͡wie tí kterzíz ſu kronyky pſalí ze ihned ſtaw cíerkwe ſwate ſe g͡t vmenſſowal K temuz opiet die Nayprwe ſe vkazuge ze ſamo píſmo geſt vmíeníe cíerkwe ſwate a w duchowních wíecech zprawuge Druhe ze ono g͡t kto[v]. doſtateczne, nebo vſtawitel ge°. g͡t boh kteryz ſam vmíe vſtawítí amíſterníe vczítí wtom vmíení ⁓ Trzetíe Ze vkazaníe toho vmíeníe s ſmíeſſením gínych vmíení bywa pohaníeno Tíemí duowody vkazuge ze vmíeſſeníe tiech zakonow lidſkych wzakon bozí neprzidalo g͡t dobroty cierkwí ſwate, ale ztrawílo gí gedem ſwym avmrtwílo wníe ziwot prawy, to przímíeſſeníe zakonow dwu k zakonu bozie[v]. neprzídalo g͡t

*) Správně: vmíeſſena (umiešena), srv. o 7. ř. dále vmíeſſeníe.

ſlawy vmienie zakonu bozie^v^. Ale whanbie poſtawilo gey aby zprawy ſſly podle zakonow lidſkych przimieſſenych A zakon bozi aby zadwerzmi ſtal agſa odwrzen iako neprziezen ziwota lidſke^o^. Ano ſie ge^o^. wſſickni warugi iako ſwe^o^. bezziwotie magice zprawu o ſwe neſnaze na Rathuziech avkniezi rady duchownie wnichz vſſagi ſwemu ſpaſení Protoz diwna wiec g̃t s giſtu prawdu dowas domiſtrow ze magice tak przewierne knihy s giſtu prawdu ze przes to wzdy vſylugete chtiece w lidu (132^a^) vtwrdíti taku nemoc. wniez g̃t dawno lid zahynul na rozumu y naprawdie ziwota Wtom naywiece wam ſſkodí ze ſe neſmiete ſwietu oſtudíti y pro malu wiec Adruhe ze ſte rozdielní ſamí wſobie mnohymí ſtarymí ſwatymí nadnimiz g̃t duch ſwaty odpoczinul g̃to ginak prawie y wſkutku ſu ginak wedlí nez Wigleff prawí Protoz poniewadz ſte rozdielní we mnohy ſmyſl mnohych doktorow, aczby ſie wam zdal praw Wigleff w ſwych vprziemnoſtech, pigice ſtare neihned ſie wam nowe ſlibi, nemozete te vprziemnoſtí ſwiedeziti ani w ſkutku weſtí nikakez Nebo duch ſwaty zaſtupil wam ceſtu wtom Opiet die tyz miſtr ze wſſecka vſtawenie lidſka giehz zakon cztenie ſwate^o^. nevczí cziniti ſu zbyteczna aneprawa Nebo takowa vſtawenie gſu mnoha Iakoz g̃t zewno w ſkutku y take z ſwiedectwie Nebo die S. Auguſtyn ze s zakony lidſkymí mnohe neſprawedlnoſti gſu ſmieſſeny kterzizto zakonowe podle ſtranek ſwych neſprawedliwych nazwanych zakony z przicziny proſpiewagí iakozto hrziechowe Neb ſam zakon .·.*) g̃t nepoſſkwrnieny obracuge duſſe kbohu A die ze s tiemí zakony ſmieſſeny ſu mnohe neſprawedlnoſtí Protoz proſpiewagí iako hrziechowe Awiece ſu nebezpeczní nez zewní hrziechowe, neb ſu wních oſydla ſmrtí przikryta Poniewadz takowu ſlawu odie-(132^b^)ní ſu aby wních rzad bozí domniewan y cztien byl achwala ge^o^. Tehdy przewyſſugí ſwym oſydlem hrziechy zewne Nebo acz welmí zly czlowiek hrziechy zewne cziní zahrziechy ge y ma aniekdy pomyſlí katí ſe gich Ale to coz g̃t rzad bozí achwala ge^o^. aſpaſenie duſſí, toho hleda vczaſten bytí nato y ſtatku przidawa aby ſlawniegie rzad bozí achwala ge^o^. konala ſie vſſage tomu ze przigde kſpaſení tiem Protoz nikdy nepomyſlí by tak bludíl aby tak lez ctie diablom ſie klaniel, nebo tí zakonowe poniewadz knim przimieſſeny ſu mnohe neſprawedlnoſtí, tehdy ſu ſmieſſeny ſnimí mnozy bludowe Atí diablowe przilſſli ſu kte cti aby cziniece ge domniewalí ſe ze boha ctie age^v^. fluzie, aſpaſenie ſwe^o^. hledagí Protoz ctiece tak bludy ctie wních lez oddiabla poſſlu, atak ydiably**) ctie agim ſe klaniegi genz nemohu miſterniegie diablowe poklony ſobie od lidí doſahnutí, nez tak podgmenem apodzpuoſobem poctiwoſtí bozie apodgeho ſluzbu Amohu hrziechy y bludy welike nato zweſtí ſwu mnohu chytroſtí

*) .·. bozí (in margine touž rukou).

**) Druhé *y* z *ú* přepsáno.

aby ſtalí iako ſluzba bozíe magíce ſlawu weliku, aby wních míeſto boha diably ctili agím poddaní bylí Protoz díe tyz míſtr ze prawo duchownie ſlowe prawo od prelatow koſtelních vſtawene a prohlaſſene k vkrocení odpornych podle ſwatych rzehol vſtawene Amoz rozumíeno bytí gelikoz vczaſtnoſt ma sprawem czteníe ſwateho (133[a]) Iakoz ſu czlaukowe wiery w ſwatych ſníemíech neb wradach przikladníe vſtawene Protoz podobníe tyz zakon nebo prawda czteníe S°. weczteni ſkrytíe neb zewníc polozeny potom gínak ale neodporníe ſkrze cierkew prohlaſſeny Tu giz nayzewníegíe ktomu ſlowu gde kterak zakonowe lidſſtí zawrzieni ſu wzakoníe boziem Nebo tí zakonowe odprelatuow vſtawení zpíſem wzatí ſu zakona bozieho Protoz ſlowu lidſſtí neb ſu lidſky podrzeholy vwedení kdezto wſníemíech muſylı ſu mnoho rad míetí kterakby cely ſwiet obkroczilí wieru píſma ſwate°. Protoz ſu z píſma wytahlí takowe rzeholy aby odporne mocy kním pudítí mohlí atreſktatí ge podle vlozeníe nalezow gích kletbamí pohony a gínymí trapeními A nyníe kladamí ſſacunky agínymí neſnazemí pudie kczíníení takych neb tiech zakonow Protoz nepotupuge toho coz Papezowe biſkupowe amíſtrowe dobre°. naſníemíech oczlanciech wíery nebo ogínych rzadiech aſluzebnoſtech podle rozumu zakona bozie°. nalezlí ſu Nebo vſtawilí, aby lid rozumniegíe wierzil aſwobodníegíe bez obtiezeníe bohu ſluzil podle rozumu zakona ge°. To kdyz ſu nalezlí wſníemíech zaprawe mâ Ale to ze ſu píſma bozſka przedrzeholy vwedlí a artykulow a zakonow zwlaſſtních z ních nadíelalí ſu To ĝt z przíczíny muſylo pogítí Nebo prelatom rozumnoſt píſem nalezti hodne ĝt k naſledowaní wiery aprawdy rozumníe odmnozſtwíe Iakozto w Appoſſtolech bylo ĝt Ale w ſníemíech (133[b]) tworzítí zakony z píſem aby kním mocy pudítí mohlı, tut ſe giz czíníe ſtrzeny dolow odprawe dobroty kterezby mieli z nauczeníe píſem dobrowolníe naſledowatí A to giz tiemto ſmyſlem muſylo pogítí kdyz ĝt lid wypadl z prawe dobroty zakona bozieho. Akdyz ſu cely ſwiet hrzieſſníkow ſhrnulí podwieru giz ſe zda Poniewadz takowe mnozſtwíe hrzieſſníkow nevmíe aní moz z laſky a z wiery bohu ſluzítí, aby ge prelatí vſtawílí na píſmíech podrzeholamí apodzwlaſſtnímí zakony tiech píſem ſmierzugice ty zakony tak iakozby to mnozſtwíe hrzieſſníkow pochopno bylo tíeleſníe agím podobníe, aby mohlí wſſichní wiery vczaſtní bytí aſpaſeníe czakatí, katowe birzicowe wſſichní krwawcy rathauzní naſylnicy hradowí a twrzní geſſto lokagí krew apot robotne chudíny lezíece tucznie wrozkoſſech wſſichní pyſſní przeſahugíce díably wpyſſe, awſſelíka zbierz pobíehla odzakona bozie°. moz ſerzedítí wieru podle namierzení tiech zakonow, avczaſtna bytí wſſech ſwatoſtí kterymí ta cierkew wladne Protoz ta wiec nemohla ĝt gínak pogítí gedíne ſkrze zly acyzolozny ſmyſl píſem Neb czínítí artykule neb zakony zwlaſſtníe z píſem aſmíerzítí ge klidu zlemu ſwietſkemu Tez ſie diege iakozto wkaz[a]ní vwykladaní krzíwíe píſem naoklamaníe lídu Aze

nikdy pifma bozfka nemohu fplniena bytí s przípuzením zlych lidí fpafytedlnie Nebo gedíne odtiech vziteczníe fie plní kterzíz ge z milofti a z dobre afwobodne wole (134[a]) czínie zadagice boha wtom pofluchati actiti A ou gínych newola gedíne ty kterzí fu dobre a fwobodne wuole gto radí chtie poniem giti zapieragice fami febe Protoz appofftole kryftowí geffto fu klíczow pozíwalí takowych zakonow z pifem bozfkych hrzieffníkom fu nedielalí Ale tolíko vezíli awykladalí rozumnie pífma, aby kto chce z mílofti ge czíníl, tak iakoz fu nayprwe odboha wydana tiem fmyflem ytiemí fkutky gímíz wprawdie vczie pífma Akto gt nechtíel ponauczení appofftolfkem tak pífem plnítí tohot fu prycz odfadílí Iakoz píffe S. Pawel rzka Geftli to ze ten genz bratrem flowe mezy wamí gt fmílník nebo lakomec neb modlofluha neb zlomluwce neb opilec neb dracz s takowymí aní pokrmu berzte Ihned takowe dielili odfebe a zawrzelí gím kralowftwie nebefke, agíne cefty gím neftlalí fkrze pífma kdyz fu ge°. fkrze prawdu czínití nechtíelí Ale nyníeyffí geffto fie czínie namíeftkowe appofftolow genz fu fe fpogílí wieru pífmem s hrzieffníky tohoto fwíeta nemagí míefta proczby gim zawrzelí kralowftwie nebefke, nebo nanie prach wybílí ano muzie poctíwí vfedlí nadomíech welíkych apodfebitie wffudy okolo, muzie raumní (!) w plafftiech krafnych kukly ffíroke czepice wyfoke abrzícho fadlne, takowí rzady bozie flawnie wedu, podle vlozenie fníemow wffecka pífma wyplnie, Neb tak gt ze wffecka pífma naywý-(134[b]) bornieyffie coz gich wzakonie ftarem ywnowem gt wyplníte, fkrze vftawenie doktorow bifkupow afníemow Anato mate mffaly wiatyky agendy kancyonaly, geffto tu aní paterze gínak fpiegete gedine tak iakz gt ge^v. vftawením míefto nalezeno Ata pífma fmierzena fu k czafom k obyczeyom aby yto wten czas aono wgíny czas wyrzíedílí Coz pak ta pífma vwas czínie, owffem wpiefnie mnohotwarne fu obracena a wbublanie nepoctíwe awpofmieffne, aby fkrze nie noty ftworzilí niekdy fmutne nízkymí hlafy aniekdy radoftne wyfoko, Tak plníte pífma podle vftawenie Protoz pan boh haniege lid ftare°. zakona protakowe wiecy die k proroku Synu czlowieczí fynowe lidu twe°. przichodie ktobie a rzku geden k druhe^v. Podte avflyffíme ktera řecz od hofpodína wychodí Protoz flyffíe flowa ma od tebe a neczínie gich wpiefnie vft fwych obracugí ge, agt gím rzecz ma iako fkladanie pieni gto chutnym afladkym zwukem zpiewano bywa Tak flyffiece neczínie gich alakomftwie fwe°. nafleduge frdce gich, Wiz zeť nepogíczie boh byt ta pífma plnílí notowaním fladkym pífní ktera gt on dal k czínieni prawych fkutkow, y potiech pífmiech díe ze gich neczínie Co cztení flawnych przezpiewate aprzebublete vfty na kniehach iakoz wam gt vftaweno akde fkutcy podle tiech czteni Nebo wffechen rzad koftelní pífníemí a reptaním famych vft (135[a]) konate podle vftawení Protoz niekdy twoy míftr Iakub rziekal Omy hrzieffní kniezie y s żaky rzewem

vpulpitow iako kniezie Baalowí, ano ſe nikdy nezapalí aní co oziwe iako po gezý Take prawí rzecz S°. Ieronyma Ze platnieyſſie geſt ſſtiekanie pſow nez zpiewanie pyſſne°. aſmilneho zakowſtwa A S^y Bernart k mnichom mnoho potupnych wiecy o zpiewaní wkoſtelech prawí ogich notowanich wyſokych ynizkych olamaní hlaſow a rozſſirzowaní zwukow die geſſto niekdy hanba k rzehtaní konſkemu przirownawa ſie A niekdy ſlozíece mužſku moc nebo waznoſt hlaſu w miekkoſt neb w ſladkoſt zenſke°. hlaſu obratie Protoz z tiech wiecy ktere ſu powiedieny mohlby ſnad niekto pomyſlíti nato co g̃t to platno z piſma bozſke°. nadielatí zwlaſſtních zakonow k zwlaſſtním poziwaním Nebo naſledowaním g̃to wedu lidi wodporny ſmyſl wcyzy duch aoſtawie lidí wczinech marnych ſmiechu hodnych woklamaní k oſydlom ſlepym polozenych Co g̃t platno*) chudoba mnichowa zalozena natom ſlowu ☾ Blazení chudí duchem Poniewadz gich chudoba g̃t lakoma a ne nazebrana a ne nadana bezedna neſyta, zdalí tak plnie blahoſlawenſt°. zalozíwſſe na niem tak neſytu chudobu Zdali wy piſma poziwate omodlení ze ge°. mno°. wymluwite podle vſtawení wſſak zpiet a protí wierze poziwate nieczieho zamyſla neb (135^b) wymyſſlenie kmnohe^y. mluwení Nebo zakona dawatel pan geziſs die Ale ty kdyz ſie modlití budeſs wegdí wpokogik twoy azawrzí dwerze a modl ſie otcy twemu wſkrytie ꝯc wduchu a wprawdie ꝯc Aotec twoy genz w ſkrytie widí odplatí tobie Amodlece ſe nerodte mno°. mluwití iakoť pekelnicy czínie genz mniegí by wmnohê mluwení vſlyſſaní bylí Protoz wy newierziece ſynu boziemu s pekelníky drzíte welike knihy napſawſſe, nuž wrzeczí neſmierne bublawe chwatawe ſtihagice ſlowa geden podruhem ze gích gedwa wietrem tkne ſie tulagice ſie okolo wſy, po dworu podo^y. rozkazugice, tak nepoctíwie praſka ſlowy bozímí geden protí druhe^y. iakoby ſie zawrch chtielí vgieti Ba kto g̃t was nato zwedl takt g̃t malo ſynu boziemu wierzil iako ktery zid Co g̃t ta wiera otiele boziem gegiezto naſledowanie diege ſe ſkrze vſtawenie w Appoſſtolech awgích potomních podle wiery zmiloſtí g̃t ſſlo aby wierzicy nakazdy den gedlí tielo kryſtowo apílí ge°. krew chwalece boha s vtieſſením Ale w Papeziech ſſlo g̃t ſkrze vſtawenie trzikrat do roka Akdyz y tak pohrzelí przigímatí, tehdy vſtawílí gednu wrok pod kletbu, aby ktoz nechce klet bytí przigímal Wiz kterakyt ſu zakon te prawdie poſtawilí ſkrze vſtawenie blazniwe hrzieſſníky iako nataras zwazalí przipudiece ge tiem vſtawením aby ſobie ſúd gedlí lakoz g̃t ſhle-(136^a) dano to ano hniewnicy wrazedlnicy agíní hřieſſnicy gdu ktomu s ſtrachy až ſu niekterzí zczrnalí Protoz ktoby taku wiec vſtawil gedíne antykryſt g̃to chce aby bohu ſluzílí bud ko^y. hbo nebo zel, tak iakoz g̃t on vlozil ſluzbu bohu Nebo iakzby opuſtilí taku ſluzbu tak by ſwe°. neſebral naoſadních Protoz giz ſe nic

*) Tak v rkpe.

wiece wyſſe nerziedí lid vwierze ſkrze ta vſtawenie, nez iakoz ſe rziedí lid mieſtſky od rychtarzow ſkrze prawa mieſtſka Nebo appoſſtol antykryſtow dale neſaha gedno aby prawa vſtawena wyplnil tieleſnie podle czaſow to wyzpiewal, tak poſwiecowal. tak kropil, tak mazal lakoz napis vſtawenie koſtelnie ma Protoz vſtawenie tak ſu przemohla ze giz lid gine°. nic newie nez to Protoz die Wigleff oních zeby ſe mohlo przihoditi iakozto krmenym gedem zeby toliko ta vſtawenie lidſka lid przyiał, iakozto ſprawedliwa odwrha zakony czteníe ſwate°. iako neuziteczne Neníe pochyby ze g̃t tiem gedem tak wykrmen ze ſmiele wſſecko prawe w zakonie polozene zamieta haníe kacerzuge A kto z kniezí nebo z lidí wazí wtom kuſu czteníe g̃to díe, Lid tento rty míe ctí aſrdce gich daleko g̃t odemne, nadarmo mí ſie modle vcziece vczenie aprzikazanie lidſka Aprorok ſſirze wypíſuge tu rzecz bozí v die Rzekl g̃t pan. Proto ze ſe przibliżuge lid tento kemnie vſty ſwymí arty ſwymí oſlawuge mie, ale ſrdce gich da(136[b] leko g̃t odemne A balí ſu ſe mie przikazaním lidſkym a vczením Ay toť ya przicziním abych podiwenie vcziníl lidu tomuto díwem welikym a díwnym, nebo zahyne mudroſt odmudrych g°.*) arozum od ſmyſlnych ge°. ſkryt bude Podobne g̃t pomſſtienie od boha aby takowí mudří hlawatí chodílí iako dochowe prazdní wymlacení bez mudroſtí zakona bozie°. geſſtoť nic zapracy nemagí nez ta vſtawenie hlaſytí Alozwítí**) lidí wtom coby kto oních rzekl az ihned ha cierkew ſwata ha rzad bozí tupí ha newierzí ſtarym ſwatym plnym ducha ſwate°., Auoby ſe ſnad nedomierzílo plnoſtí wniekterych Protoz hodnie g̃t odiat ſmyſl od kniezí ze gedwa ſkrze cyzie ſmyſly mohu nietco rzecy negíſtie opíſmiech Ay wtom ranu magí nahromazdiece ſwych***) yoniech kniéh y brodíe wních ſem ytam az ſe ztratíe wních ze nebudu mocy nízadne vprziemnoſtí ſrownatí aní gíe ſrozumieti Ato g̃t hrozne g̃to die boh Balí ſu ſie mne przikazaními lidſkymí, aby ſe wních ſwiedomie rodílo zprzeſtupenie tiech vſtawení iako by weliky hrziech protí bohu vczínílí, A tu ihned blud muſy bytí odſtupiece ſrdcem daleko odprzikazaní bozich y hledati ge°. ctítí ſkrze vſtawenie lidſka achowatí ge°. ſwiedomie podle tiech vſtawení domniewagice ſe zamyſlem lidſkym boha ctiti aoſlawowati A nebogie ſie ſkrze przeſtupenie przikazanie ge°. tupiti hrozne g̃t to wam miſtrom y kniezím, g̃to chcete paſtyrzí ſtada bytí ze (137[a]) wam to k ſrdcy negde, g̃to chcete kryſtowi lid připrawítí takym gedem napagegice domnieti ſe ſnażenſtwie apecze oſtadu mieti ſnaſſegice takowa vſtawenie Sniemy doktory Papeze to ſkrze píſma wſpielate wlid, azapeczetite to duchem ſwatym Aze niekdy dawno zdalo ſie te cierkwí w ſniemiech z bozſkych piſem zwlaſſtnie zakony tworzítí, aby gímí mohli w ſpaſenie

*) Na konci řádku místo ge°.
**) *z* v rkpe škrtnuto.
***) Místo ſych t. j. *sich* i oněch.

hrzieſſníky tohoto ſwieta rzedítí Ale z ſkutkow g͡t duowod ze ſu prawie nezgednalí co to vſtaweníe dobreho neſe g͡to ſu vſtawilí, aby tielo bozie pozdwíhano bylo wyſtawowano noſſeno povlicíech poryncíech po polich y doboiow, newidieti g͡t gíne°. gedíne ze ſu bludu zlych lidij poſluzilí tíem aby tí g͡to neyſu hodní przigimatí aní widietí gedíne natom diwadle ſtalí, níc przite ſluzbie zadobre nemagí, gedíne pohledietí, aihned iako pſy ſpieſſníe wen biezetí magice powieru iako czarodieynícy, kdyz opatrzie tielo bozie ze ſe gím ten den níc zle°. neprzihodí A ze ſu doſtí nedielí nebo gíne^v. ſwatku vczínílí pohlediewſſe natielo bozie rzku Wſſak ſme dnes vmſſe bylí Takez poſty ſwatky kterak polepſſugí przestupníkow zakona bozieho g͡to ſe nemohu dobrze poſtítí aní ſwietití gſuce,*) boziem hníewu amagice ſobiewolne poſty Paní kníezie míeſſtíane magi ſyte poſty gedwa przes puoſt nabažíe ſie zwlaſſtních rozkoſſí w przíprawenych krmíech awchutnych pítiech A vſedlakow puoſt reptawy ano níekde aní (137^b) olege aní warzeníe neníe aprace tiezke ze níekterzí gedwa mdlobu powígegí ſíe Protoz geſt vních puoſt wazen iakoby s trhu prziſſli ano ge zlupilí Tez ſwatkowe ſu dwerze ſwobodne aby we wſſecky hrziechy ſwobodníe vbiehlí g͡to ſu gíndy pro dielo nemohlí Protoz vſtawugice ge ceſtu khrziechom przíprawílí ſu Protoz tiem ſníemom zdalo ſíe ze welike dobre lidu vczíníe Ale tak dluho tí ſníemowe ſſlí az k wrchu wſſie zloſtí aby w ních zakon bozí odſuzowalí aſkladalí alidí ſprawedlíwe prozakon bozí naſmrt odſuzowalí Matyaš gſa naſníemu w Bazylíj toto popſal nalíſtu do píeſku g͡to Cíerkew mluwilą naſníe^v. Ze kdyby przigímaníe tiela bozie°. age°. krwe podobogím zpuoſobem bylo przikazaníe kryſtowo ktomu, Ale neníe Toby cierkew ſwata mohla zmíenítí Aopíet Cíerkew ſwata moz vſtawítí to coz níkdíez nemoz gmíeno bytí z zakona bozíe°. Atak moz zakony bozie ſkladatí, aſwe ge^v. odporne vſtawowatí Protoz wtom zewno g͡t ze antykryſt wrchu wſſech protíwnoſtí protí kryſtowí doſſel g͡t Oníemz díe S. Pawel Ze gíz taynu zloſt gedna neſprawedlnoſtí tolíko zenyníe ktoz drzí drž azt zproſtrzedku y bude Zaních geſſtíe taynu zloſt gednal, ale kdyz g͡t doroſtl weliky s mocy duchowní y s ſwietſku vſadíw ſe proſtrzed chramu iako boh gíz boha odſuzuge s ge°. zakonem, gíz palí ſluhy ge°. morzí awzalarzích hnogí zlorzeczí klne Aby ge^v. boh odpuſtíl neoſtawilby gedno°. czlo^ka. (138^a) zíweho ktery píe krew kryſtowu z kalichu awtô ſwe zloſtí tagítí nemoź Nez geſſtíe otom ſlowu geſſto díe ze zakonowe lidſſtí zawrzienı ſu wzakoníe boziem Gíz g͡t powiedieno ze to moz ſnadníe gítí, aby wzakoníe boziem zakladalí a zawieralí coz chtíe tí g͡to moc magí zakon bozí ſkladatí nebo zníeho nadielatí zakonow**) ſwietu whod Ale gíne g͡t zawrzeníe zakonow lidſkych wzakoníe boziem przirozene

*) Místo rukopisné čárky dlužno dodati *u*: gſuce *v*boziem hníewu.

**) Za tím v rkpe: lídſkych w zakoníe boziem, ale červeně přetrženo.

bytne geſſto nerozdielnie tahnu tymz duchem ti zakonowe ıako yzakon bozí A to Wigleff prawí ze wzakonie kryſtowie zawiera ſie kazdy zakon lidſky kterak nebo wtomto ſlowu Coz chcete aby wam lide czinili to czinte gim Protoz die S. Auguſtyn znamenitie ze nenie nizadne prawdy kterazby nebyla nalezena wpiſmie ſwatem A kterakz*) wpiſmie nenie nikdiez nenie Protoz ty prawdy lidſke kterez ctnoſtnie zprawugi gelikoz ſu nalezeny odlidij nazywam lidſke proſtie Protoz z przirozenie zakona mielıby to vczinitı lide coz ſobie dobre°. zadagí od lıdí to aby gim od ſebe czinili Protoz prawdy adobroty gimiz ſe milowanie bratrſke kona, Poniewadz przirozenie magí ſe lide gimí zprawowatí s ginym ſtwořenim genz kazde ſtworzenie ſobie podobne miluge, ty prawdy nazywa zakony lidſke Aty nayprawiegie zawrzieny ſu wzakonie kryſtowie Takez nalezlí ſu mudrcy pohanſſtí prawdy mnohe aprawa mnoha genz ctnoſtnie lídí zprawu(138[b])gí Aty prawdy ſkrowniegie zewniegie avzitecznıegie wpiſmie ſwatem polozeny neb zawrzieny ſu Aſlowu zakonowe lıdſſtí proto ze ſu od lídí nalezení Ale magí ſpogenie s zakonem bozím wctnoſtí weduce lidí ıako yzakon bozí Protoz geſtlí ze zakonowe prelatſſtí tak przirozenie abytnie zawrzíení bylíby wzakonie bozíem tehdy ſpolu rownie tahnu w dobrotie ctnoſtne ıakozto gſuce tehoz przírozenie tez mocy ıako zakon bozí Aze zakon bozí g̃t takowe dobroty a zwlaſſtnoſtí ze netrpí wczlowieku aní w nízadnem mnozſtwí nízadne zloſtí aní moz snij miefta mietí nízadny hrziech ſmrtedlny nemoz ſpolku pogednu s zakonem bozím w ſrdcy czlowieczíem mietí, g̃tlí ze chce czlowiek zakon bozí drzetí muſy kazdy hrziech ſmrtedlny od ſebe odluczítí Paklí powolí gednomu hrziechu ſmrtedlne^v. przeſtupie gedno przikazanie bozie wſſemí winen bude, atak odſtupí odzakona bozie°. Protoz nízadny czlowiek zly v**) nemoz zakona bozie°. drżetí Protoz ſtogieli zakonowe prelatſſtí natemz mieſtie, tehdy snimí nízadna zloſt nemoz ſtatí kazdu odzenu od czlowieka ıako y zakon bozí Paklí tí zakonowe pokoynie aſworníe ſtogie s kazdu zloſtí kteruz ſwiet ma akteru diablowe mohu wymyſliti, tehdyt ſu daleko odzakona bozieho, agſut nietco gine°. nez zakon bozí dielagíce w lidech odporne wiecy zakonu bozie^v. A s weliku ſlawu konagí ty zakony tí kterzíz przebywagí wewſſelikem prze(139[a])ſtupení zakona bozie°. A nedadie ge°. gmenowatí Protoz tiem ſe diele od zakona bozie°. ze y díablowe mohu gey drżetí Protoz wtom ſu zewní ze ſu neprawí ze ſtogiece kromie zakona bozie°. nerůſſie nizadnych zloſtı, kterez zakon bozí zapowieda a ruſſí ge Coz ſu tehdy ſtogiece tak ſamí oſobie w lidu hrzieſſnem kromie zakona bozie°. gſu vrazowe nayhorſſí wníchzto lez oklamana aſmrtedlna odpocziwa Agſu ıako modly mrtwe aby nayſkrytieyſſí a nayſſkod-

*) Druhé *k* v rkpe škrtnuto.

**) *v* v rkpe škrtnuto.

nicíſſie modloſluzba naních nebo ſkrze nie proſſla, aby lez ſmrtedlnu wních ctilí, tu ctí kteruz ma ſluzebnoſt bozie cztiena bytí A tak ſam boh aby wte lzí wierzílí ſpaſení ſwe^v. kteru lzí ge ztracugí nebo nízadna prawda aní dobrota nemoz ſtatí wnízadnych zakoníech aní wlidech w kterychz nemoz ſtatí prawda adobrota zakona bozieho A kdyz nemoz ta prawda mieſta mietí wních tehdy tu gína wiec nemoz mietí mieſta gedine ſama lez oklamanie, A kdyz ta lez przigde kte ctí aby ſtala namieſtie ſluzby namieſtie rzadu bozieho achwaly ge^o. namieſtie zaſluhowanie ſpaſenie kdeby tak powyſſenie tak ſkrytie lež cztiena bytí mohla neb wmodle tielesne lez ſie ctí Ale nízadny ctie gine domniewa ſe by bohu ſluzil age^o. tiem ctil Protoz czím wiece poctiwoſt diege ſe te lzí ktera namieſtie ſluzby bozie ſtogí aſluſſie naſame^o. boha, tiem wiece welebnoſt bozſka vraziese nez ſkrze tielesnu (139^b) modlu A tiem tieze ſe obtiezugí hrziechem ſwiedomie lidſka nez vmodly tielesne Atieze ſie vrazegí oklamaním aſlepotu ctiece diably pod gmenem ſluzby bozie.

PAk*) ten rozum doktorow geſſto potwrzugí drziewie ſeno ſtrníſſtie palena magí bytí w den panie ktery ſe wohní zewí, dieſs ze otiech tolíko mluwí to kterez ziwe zaſtihne den bozí Zatoť mam zes to promie polozil tak k male wiecy przichylíw Epiſſtolu S. Pawla Nebo vwypíſu przidawagí ze w rzadnem wykladu S. Auguſtyn mluwí to na epiſſtolu S. Pawla k rozumu przíwodie coz zewnie ſlowa S^o. Pawla mluwie Protoz geſtlí wyklad cztyrz doktorow gedine o tiech kterez ziwe zaſtihne den bozí Tehdy take ta epiſſtola S. Pawla otiech tolíko kterez ziwe zaſtihne den bozí Protoz koryntſkym gímz g̃t pſal Epiſſtolu nic platna nenie aní wſſem ginym krzeſtianom kterzí ſu dawno zemrzelí ag̃to nynie mru, nebo ſe g̃t nic nanie nechylila Atake nenalezneš wte epiſſtole y gedno^o. slowa byť rzeklo nebo oznamilo ktery oczíſtec wtrzetiem pekle Acz wy ſkrze nieczi domyſl berzete to ſlowo S^o. Pawla den panie den ſmrtí y ten ſmyſl geſſtie wam toho nepotwrdí Nebo geſtlí ze ſe ten den wohní zewí wtom kazdy bywa kaky ohen ſmrt ma zly dobry Paklí ſe puſtite woheň oczíſtce dopekla Take den ſudny aní den ſmrtí wohní pekelnem ſe (140^a) nezgewí Protoz tiech wiecy naypodobniegie ze wteto przí aní Epiſſtola S^o. Pawla aní wykladowe doktorow gſu nietco vwas. Ale obyczey dawno zamierzeny od Cierkwe rzímſke ten wy y bez pisma mozete twrditi Paklibyſſte netwrdílí muſylibyſſte odnie trpietí iako bludní Y to take znamenam ztwych rzeczí ze nynie wſſecky wiecy gſu nebezpeczne anegíſte y píſma y wykladowe doktorow Poniewadz giz mnohotwarne g̃t vmienie rozlíto mezy roty aſtrany, a k czemu ſie kto chylí w czem ſpaſenie zwoluge wtom ge twrdi nato píſma

*) *P* na zač. nové kapitoly rumělkou.

y doktory ſtawie. niekdy iako zawrch ge tahne aní gemu nic nepomahagí Protoz rzekl ſem naprzed odoktorziech ze wdiecznie przigimam gich vmienie kdez mí krozumu prawemu wykladagí ty wiecy kterez mí boh przikazuge. atak mí wykladagí iakoz piſmo mluwí aoczem mluwí Iakoz tuto Epiſſtolu S°. Pawla co ona mluwí aoczem mluwí aoní toho potwrzugí to toliko zaprawe wykladanie mam aproune y ty doktory Ginak wſſech bogím ſe coz z piſma wytahugi ginak nez piſma mluwie Aowſſem nynieyſſim rotam neſuadnie ſwierzím okterem piſmu, Neb odoktorziech, kam piſmy neb doktory hybagí wida ze welmí zlych awierze odpornych wiecy ſkrze nie dowodie apotwrzugí, kazda ſtrana kſwe^v. zamierzení tahne ge, a kewſſem (140^b) wiecem doktorow plna kazda Dowodieli boyow wrazd pomſt ſluzeb ſwatokupeckych bohatſtwie kniezſkeho aneb zakonow Papezſkych genz ſtogie iako modly mrtwe mezy hrzieſſníky, magice vrazenie ablud modloſluzebny wſobie nato nawſſe doſtí doktorow magí Protoz ya pochybugí nadtiemí doktory przitakych duowodiech nepodobnych y nadtiemí vczitely iakozto nadnegiſtymí vwierze Onichz g̃t S. Pawel prorokowal mluwie opoſledniech*) czaſiech nebezpecznych ze budu nadutí pychu ſlepí wrozumu negiſtí vwierze, magice toliko twarnoſt dobroty, ale w ſkutku gie zapieragice, takych ſe welí warowatí Protoz ſem rzekl ze nynie nic neyſu piſma aní doktorowe ginak nez tak iakoz zamyſl aobyczey zdawna zamierzeny amnozſtwím vtwrzeny g̃t Protoz acz bych deſet doktorow nato miel ze drziewie ſeno aſtrníſſtie ma bytí paleno wden panie poſledni ktery ſie wohni zewí, tolikez bych proſpiel iako ſecztyřmí, nebo g̃t cierkew dawno ginam zamierzila ſobie k mnohym zyſkom aſluzbam ſwatokupecký Akdyzby ſe toho cyle puſtila oczíſſtienie duſſí w pekle, tak gegí trhowe azyſkowe padlíby iako Effezſkym zlatníkom zkažením dyany bohynie A netoliko ta zamierzenie cierkwe drzie lidí aby ginak newierzilí oczíſſtieni duſſí Ale zawazek twrdy odmíſtrow nalezeny, genz ſu nalezli trzi mieſta duſſem powygiti z tiela Peklo zatracencow Peklo k czíſſtieni duſſí a kralowſt^e. nebeſke A ze nizadne gine mieſto nenie duſſem powygítí z tie(141^a)la, ze nebo do pekla zatcencow gdu v przieme nebo do kralowſtwie nebeſke°. nebo woczíſtec Atoho potwrzugí Tabitu kteru g̃t wzkrzieſyl S. Petr ze ta aní g̃t byla wpekle, neb z nieho newynde nizadny, aní g̃t byla wnebi neb odtud by gie boh nenawratil w tielo ſmrtedlne Protoz toho muſy poyczeno bytí mieſto proſtrzednie, ato g̃t oczíſtec wtrzetiem pekle, wniemz g̃t tabita byla, to g̃t duowod twrdy gimz ſe oczíſtec wpekle giſtí, aproti niemu nizadny nemluw, Pakliby mnoho mluwil nic by protí mnohym geden neproſpiel, Take toto wyznawagí miſtrzí ze ten ktoz wzdielawa nazaklad kryſta zlatto ſtrziebro kamenie drahe ze nepoyde po-

*) *e* v poslední slabice v rkpe škrtnuto.

ſmrtí wzadny oczíſtec Aze ſkrze drahe kamenie rozumiegí ſkutky dobre genz pochazegí zmilowanie boha ablizních Ao tabitie prawi piſmo ze ꝗt byla plna dobrych ſkutkow Protoz nebyla ꝗt wnízadnem oczíſtcy rozdielena gſucy s tielem A tak ſe ztrha gedeniem*) duowodem druhy Ale míſtrzí oſtanu wzdy przí ſwem anepohnu ſe od Cierkwe acz by pak wſſickní dowodowe padlí Awſſak proſym tebe powiez mí Ty duſſe kterez wychazegíce z tiel y gdu woczíſtec do trzetie°. pekla, a tam ſe czíſtie niektera deſet let niektera dwadcetí niektera ſto Ato muſy bytí ſyra duſſe ꝗto zaní nízadny nic kniezím nedal aby oní ſwatymí hodínamí dobylí gie ſpieſſnie zpekla, ty duſſe wyczíſtiece ſe gdu ihned donebe Tiech duſſí tiela kdeſe pak czíſtie nebo z potrzeby rozumu y wiery mieloby (141[b]) poyczeno bytí ze ty poſſkwrny odníchz ſe ꝗt duſſe cziſtila wpekle ſkrze tielo ſe ꝗt gimi poſſkwrníla Atak ſpolu gſuce ſpolu gſta hrziechy naſe brala A naywiece wzdy prwotnie duſſe ſkrze tielo poſſkwrníena bywa Nebo tielo w hrziechu poczate wzdy ma hrziech przebywagicy w ſobie a zaobyczey ſſeredí ſebu duſſí Protoz prwotnie potrzebuge wiece tielo oczíſtce zaty hrziechy proniez duſſe oczíſtec trpí nez ſama duſſe Protoz ſprawedliwa pomſta gde progedny hrziechy protí tielu y protí duſſí kdyz ſta ſpolu hrzeſſila Atohoť píſmo potwrdí ꝗto mluwí otiech kterzíz ſu ſe zwierzatom modlílí adie Protoz nanie przepuſtil mnozſtwie zwierzat niemych napomſtu aby wiedielí ze czím kto hrzeſſí tie take bude muczen, Protoz poniewadz ꝗt tielē hrzeſſil aſſel tam naonu ſtranu s hrziechy muſy tielo s duſſí woczíſtec Atyz rozum prawí S^ſ^. Rzehorz obohatcy rzka Co ꝗt ze bohatec wmukach gſa ſwlazenie yazyku ſwe°. zadaſſe, gedíne ze ten ktoz w hodowaní mluwením ſhrzeſſil bieſſe ſkrze ſprawedlnoſt odplati trpie gi na yazyku horzieſſe Nebo nahodech lide radí przemluwagí mnohe wiecy Take pyſſnie yazyk ge°. mluwil ꝗt, kdez hrziech tu y pomſta Protoz czím wiece iazyk hrzeſſil ꝗt tiem wiece ſe naniem muczí Tu S. Rzehorz rownage s píſmem rozum ſwoy potwrzuge toho ze muka podle hrzeſſenie gde netolíko nacelem czlowieku (142[a]) ale zwlaſſtie nakazdem vdu A tak iakoz naduſí**) takez natiele Atak ſe ꝗt modlil S. Pawel zawierne lidí rzka A ſam boh pokoge poſwiet was wewſſem aby cely duch waſs y duſſe ytielo bez žaloby wprzíſſtí pana naſſeho gezukryſta bylo zachowano. Tu ꝗt zewno ze natiech nawſſech ſtrankach czlowieka zwlaſſtie na kazde moz poſſkwrna azaloba vpadnutí Protoz on gich neprzíprawuge woczíſtec poſmrtí s tiemí zalobamí, ale modlí ſe zanie aby gích ſam boh poſwietil zde naduſſí y natiele bez žaloby zachowawage ge kední przíſſtie pana gezukryſta Protoz kdyz by chtiel mohlby ſwolítí ze na kterych po ſmrtí cziſſtienie natiele bude natiech ſpolu y naduſſí Paklí ſame duſſí wpekle cziſſtienie

*) *e* v druhé slabice v rkpe škrtnuto.

**) V rkpe na *ſ* místo tečky je háček jako častěji na *ř*, *š* atd.

potwrdiſs, ihned giny oczíſtec tielu poſmrti muſyſs wymíerzíti niekde, nebo duſſe s mrtwym tielem do pekla nemoz gíti ɔc Potom odpíſugeſs mi o rzeczi S°. Pawla ze gí rozlicznie wykladagí, díeſs ze rozlicznie ale neodpornie ſobie Nebo nizadny z doktorow nedie by ho nebylo To nemozeſs potwrdíti byť wſſíchní doktorowe wezmuce rzecz S°. Pawla twrdíli naníe oczíſtec wpekle ſworníe, nebo ygednoho ſlowa nemagí wníe g͡to by gím twrdílo wpekle oczíſtec, lecz kto chce z kamen toczítí wodu az ſudu oheń Taky opak chodie moz mluwití co chce Appoſſtole kryſtowj (142[b]) mohlí ſu ſwornie wieru gednu danu ſwatym kazatí nebo naníe wſſecky wierzicie vſtawítí Iakoz die S. Pawel wſſak wſſichní tymz duchê gſme chodílí atymíz ſſlepíegemí ſme kraczelí Ale doktorowe podal ſu od toho o oczíſtcy yogínych wiecech nebo aní míeſtem aní czaſem ſpolu wradíe ſu nebylí Aoczíſtce aní ſu*) míeſtem aní ſkutkem nepotwrzugí Protoz tíem mdleyſſíe g͡t gích ſwíedectwíe nez appoſſtolſke coz gedíne ya podaleku mohu znamenatí oních daleko ſu od ſebe oten czlanek Protoz otíech rozumíech díe S. Ian Zlattouſty ze íakozto zrna pieſkowa nedrzíe ſe weſpolek Takez tí kterzíz rozlícznymí domníeními dwogíe ſe napieſku ſie zakladagí Kterak moz to neodpornie bytí gedíne omíeſto oczíſtce mluwíece ze rozlíczna prawie Tomaſs mních w pekle Swaty Rzehorz w tepliciech, gini wledu, gini podpodlahu w laznach, gíní ze whorze níekake iako w wapenicy ſe pale A S. Auguſtyn s pochybením mluwí otom rzka Ze míeſto oczíſtce neníe vkazano gedíne že ze mnohych przikladow avkazowanim duſſí wtiech míeſtech polozenych vkazano g͡t Ale ſnad duowodnieiſſie bude aby wierzieno**) bylo ze w tiech naypodobniegie míeſtech budu duſſe muky trpíetí wníchz ſu hrzeſſílí Ten mluwíe omnohych míeſtech podle vkazowaní duſſí pochybuge díe, ſnad, Protoz neníe ſworen ale odporen (143[a]) tiem ſnadem gíny̅ Opiet tyz doktor mluwí natu rzecz S°. Pawla g͡to díe Aní opílcy budu míetí kralowſtwie bozie°., die nízadny ſe neoklamaway bratrzie Zagíſte dwíe míeſtíe gſta, a trzetiehoť nízadneho neníe Protoz kto g͡t s kryſtem kralowati nezaſluzíl s diablem bezewſſeho pochybeníe zahyne Protoz ten doktor takowe wiecy wypiſuge, acz by pak mnohym pſaním gínym doktorom bylby***) odporen, ale yſam ſobie dwogite wiecy twrdie, gedníemí by ſtawiel adruhymí borzíl Protoz neníe gíſte byť wte†) przí tahlí ſobie neodpornie Takez Euzebíus s gínymí bíſkupy trwage naſwietíe pocztyrzech ſtech letech powſtupení kryſtowu nanebeſa, geſſtíe w tu chwílí nemohl míetí nízadne gíſtoty z wiery píſma ſwate°. otom artykulí o oczíſtcy Protoz ſwolal biſkupy agíne lidi nabozne aprzikazal gím puoſt aby ſe poſtilí a modlilí zato aby gím boh zgewil prawdu otom, g͡tlí

*) ſu v rkpe škrtnuto.
**) Tak v rkpe místo wierzeno.
***) Jedno *by* jest v této větě zbytečno.
†) *w* z *t* přepsáno (písař chtěl asi psáti: twe).

oczíſtec poſmrtí w pekle nebo gínde Aihned potom poſtu zgewil ſe S. Ieronym z nebe Euzebíowí wnocy nalozí s welıku ſlawu, ze sním proſlawu nemohl mluwíti Y przikazal S. Ieronym Euzebiowí aby trzí vmrlce polozílí nage°. hrobie a wlozílí na mrtwe pytel na kterem lehal S. Ieronym Aoní gím powiedielí ze g̃t oczíſtec tam po ſmrtí Ten duowod ne z giſtoty ale z ſwiedectwie mrtwych takowe wiecy vkazugí ze mezy (143[b]) doktory nebyla g̃t ſwornoſt z wiery oten artykul Nebo aní mieſtem aní czaſem ſpolu ſu oto w radie nebylí Nez wy potom míſtrzí wſſickní tymz duchem ſworníe ten oczıſtec ohaníete pılníe a níc ſte ſie neuptali komu tiem ſluzite akonecznie poſluzite Protoz ty ſwiedom gſa wſſech doktorow wte przí celu ſummu potwrzugeš p*) oczıſtce potomto zíwotie wpekle rzka, Wſſichní neodpornıe twrdílí ſu ten oczıſtec prawıe moz z wiery drzano bytí ze Appoſſtole ſewſſím ſborem ſwym y doktorowe kterzız ſu nepili z wína kurwy welıke drzeli ſu oczíſſtıenıe prawe plne duſſí w kryſtu gezıſſo[1]. Nebo on ſam prwníemu z Appoſſtolow rzekl g̃t Nevmygílí ya tebe nebudeſs ſemnu míetí díelu Wſſak nízadny sním díelu míetí nebude kohoz ſyn bozí nevmyge Protoz ty celu ſummu doktorow potwrzugeš oczíſſtıení duſſí wpekle A ía was w**) ſſech míſtrow y s kníezímí coz was wczechach g̃t zbera wſſechny wgednu ſummu prawí wam ze oczíſſtıení duſſı kterez wpekle g̃t potomto ziwotie ato dıem wprawdie podle wiery ze nevmíete, acz z ſmíeloſtí a z mocy antykryſta mno°. vmiete mluwítí ote czíſtotie duſſe ktera oczíſtíwſſí ſe wpekle weſſla g̃t donebe, kterak wy mozete neb vmiete vczití mnozſtwie putugıcych ote wiecy ktera ſíe moz przíhoditi tolíko níekterym dobrym lidem anewſſem dobrym Azle^y^. pak nízadnemu ſe neprzıhodí aníz mož Aze dobrym nízadnym ſíe neprzıhodí kterzí ſtogıece nazakladu kry(144[a])ſtowy wiery amíloſtí wzdıelawagí natenzaklad zlatto ſtrzıebro adrahe kamenıe, zlemu nízadne^y^. ſie neprzıhodi ktery vmíera whrzieſſıech ſmrtedlnych, ten kazdy ihned gde nazatracenıe Pak gíní genz take ſtogıe nazakladu kryſtowí a magí zlatto ſtrzıebro adrahe kamenıe, ale przímieſſugí kníemu drzíewíe ſeno aſtrníſſtie, takym moz ſie przihodítí zeby wden panie paleni bylí aſpaſení ſkrze oheň bylí Ale tak g̃tıe acz prawu ceſtu przígdu kto^y^. Nebo by naymenſſíe wiecy zle zde naſobíe míelí a wbíehlí snij w potupu wnetbanıe awlenoſt s tiem wſſecko tiezke nanich bude aníz ſnadníe wſſedními hrzıechy to oſtane nalidech kterzí s potupu as netbaním czínıe Czılıt ſie zda by ti wſſednie mohli hrzeſſıti kterzí przed lozıece ſobie oczíſtec wpekle y lezie w lenoſtí a wnetbaní, ahrzıechy ſwe malymí nazywagí atam chtíe z ních czíſſtıení bytí Protoz natıech toliko mohu wſſední hrzıechowe byti kteří níc neprzedkladagí ſwe^y^. hrzeſſení aní ge°. czím lehczıe aní miloſtí

*) *p* v rkpe škrtnuto.

**) Na konci řádku.

bozie welike, aní pokanie po hrzeſſení aní czíſſtienie potomto ziwotie ſobie przedkladagi, aby na ty wiecy neſmielí naymenſſie°. zleho z wuole az vmyſla czíniti aní co dobreho opuſtíti Natiech hrziechowe mohu byti z ſame nemocy ziwota poruſſene°. aznewiedomie nebo z naramnych pokuſſení nebo zpřiczín lapagicych plzkych gto lapagi wneprawoſt (sic) liboſtmí onichz neíhned bywa niekdy boy Ty (144[b]) wiecy ſu oſydla snimiz niekterzí zblízka ſtogie Ale proto mohu wſſední hrziechowe bytí ze z vmyſla zle wuole nepochodie Aze nadnimí vplnie hde mocy nemagí aní prawe°. ſudu przíních mohu mietí Protoz takowí hrziechowe mohu bytí nadobrych lidech Ale ze nato czas magí pokanie czíniti zanie iako y zawelike amnohe lekařſtwie zmiloſti bozie aby to oczíſtílí aneſſlí y stiemí naonu ſtranu Protoz tam s tiemí wiecmi tí toliko mohu giti kterziz ſu proneumíeloſt nedoſahlí plne°. lekarzſtwie zaty hrziechy Ale y ty ſu mohlí oczíſtítí zde Protoz wy neſnadnie lidij wſſech vczítí mozete otom coť ſie moz niekterym dobrym doſtati wiece pronedoſtatek rozumu apronedoſtatek horliwe°. milowanie boha nez protiezkoſt tiech hrziechow s nimiz mohu naonu ſtranu gití niekterzí Ale nalekarzſtwí gt neſeſſlo aczby y wieczie hrziechy mielí Aponiewadz zde plne lekarzſtwie magí wkryſtu geziſſi z tiech nemocy kterez ſe przidrzie gich ſmrtedlnoſtí, kterak wy takowe mozete vczítí te czíſtotie duſſí ktera w pekle gt Opiet zaloziece to zeboh wola lidí aby ſie kniemu obratili, akto[v]. gím dawa mieſto y czas adie Ay czas wzacny gt ay dnowe ſpaſenie gſu, hledayte pana dokudz moz nalezen bytí, wolaite knie[v]. dokud blizko gt Aopiet czínte pokanie przibliżit ſe wam kralowſte. nebeſke Ta wſſecka ſlowa ſu ſmluwa bozie s lidmi aby zde dokud czas magí amieſto ktakym czinô (145[a]) ſgednalí ſe s bohem a miloſrdenſte. ge°. hledalí A kto[v]. gím przídal lekarzſtwie krew ſyna ſwe°. aby ge mohla vmywatí wzdycky od kazde°. hrziechu Protoz wy ſtogiece wladarzí nadtiem gtlí ze przíwolate aprzíwedete k takym miloſtem bozím aby mohlí ſgednaní bytí a wzdy ſe vmywatí w krwí kryſtowie iakoz on die Blahoſlawení kterziz vmywagí rucha ſwa w krwí berankowie aby moc gich byla wdřewu ziwota, aſkrze brany aby mohlí wgítí do mieſta Protoz naſledugice wiery w tiechto ſlowiech awſkutku ge drziece kterak takym lidem mozete vkazatí oczíſtec wpekle, agím gey klaſtí po ſmrtí magice zde nato wieru ze ſe mohu oczíſtítí w krwí kryſtowie vplnie od kazde°. hrziechu Iakoz wyklada S. Pawel ochotí kryſtowie ze gt vmyl gí doczíſta w krwí ſwe aby nemiela nizadne poſſkwrny aní wraſky aní co mrzute°. Protoz geſtli ze takym lidem oczíſtec wpekle vkazete tot muſy proto bytí zeſte tiechto miloſtí bozich nepoznali, nebo gím newierzite, anebo pro antykryſta neſmiete nebo bezpochyby rozhniewalby ſie kdyby toliko w kryſtu plne oczíſſtienie duſſem wyznawalí Agínak pomínuce taku wieru y vkazatí domnienu newieru giez poſmrtí magí czekatí nenie vmienie míſtrow, ale

oſſemet newíernych Paklíby ku pokaním a k tíem wiecem powiedienym nemohlí nízadnÿ kazaním prziweſtí (145[b]) zatwrzenych kterakby tiem oczíſtec kazalí poſmrtí poniewadz ge boh zamíeta amíloſtí ſwe ge odluczuge rzka Nebudeteli pokanie czínití wſſichní ſpolu zahynete, Protoz z wiery rozumne nemate nízadne cesty aby putugicym zde kazalí po ſmrtí oczíſtec, nebo ſu gím doſtateczne wiecy zde przípraweny kewſſehke ſprawedlnoſtí y ku plnemu oczíſſtíení Protoz kto was g̃t poslal abyſſte gím gínu ceſtu zaczalí, Protoz wiez aczt ſie zda wiedietí ze tak mnoziece duowody o oczíſſtiení duſſí poſmrtí, neb to kaziece nic dobreho ſprawedliwym tiem neprzíwedete Ale ſpieſſe gemu w dobrotie zſlabite, a wierzenie wních daremnie vſtawíte Nez pak diablu a ge°. ſynu antykryſtu welmí tíem napomozete kteryz wſſemí ceſtamí ruſſí apotlaczuge p̃we czíſſtíenie duſſí ktere wkryſtu g̃t, a ſam ſe wto wklada adawno g̃t to naſie wzal aby hrziechy wſſecky odpuſſtiel, atak 'oczíſtíl odních amuk wſſech aby zbawíl aby neoſtawíl nic s czím by woczíſtec poſmrtí mielí gítí Agínak rozliczníe poſwiecuge czíſtí ſprawedliwy czíní proſy vproſſuge, ze g̃t vplnie gezukryſta odwrhl s ge°. czíſtotu aſwu g̃t ſſíroce rozmnozíl Paklí wſſelika ge°. cziſſtíenie neſtaczie komu ale oczíſtec wpekle ma, tu wſſechen ſwiet wyczíſtí Protoz iakoz daleko ſwiet vwazl g̃t wtom oczíſtcy tak daleko oblupíl g̃t krzíz kryſtow Protoz wy ohledayte czí ſte pomocnícy celu ſûmu dowodiece. (Pokračování.)

Úvahy a zprávy.

Menander's *Γεωργός*. A revised text of the Geneva fragment with a translation and notes by *Bernard P. Grenfell* and *Arthur S. Hunt*. Oxford 1898. Clarendon press. Str. 26. Cena 1 sh. 6 d.

Když se objevovaly rychle za sebou nové památky literatury řecké: Aristotelova *Ἀθηναίων πολιτεία*, Herondas, Bakchylides, bylo častěji slýchati přání, aby nám Štěstěna uštědřila také některý kus Menandrův. Touha ta se nyní aspoň z části vyplnila. Professoru ženevskému Jul. Nicolovi podařilo se získati list papyru, popsaný na obou stranách, na němž napsány jsou tři sceny z Menandrovy komoedie *Γεωργός*. Šťastný majitel vzácné památky této neváhal a učinil ji hned na podzim roku minulého všeobecně přístupnou.*) Bohužel, jeho *editio princeps* byl pokus nezdařilý, jenž zbytečně

*) Le laboureur de Ménandre. Fragments inédits sur papyrus d' Égypte déchiffrés, traduits et commentés par J. Nicole, v Basileji a Ženevě 1898, str. 79.

uváděl na scestí badatele jiné (Weila, Schenkla). Tak na př. papyrus byl po šířce přeříznut, nejspíše od těch, kteří jej ke koupi nabízeli; ale Nicole nepoznav toho domníval se, že má před sebou čtyři stránky textu mezi sebou nesouvislého, a sestavil je pak spůsobem zcela nemožným. Nad to neměl dosti cviku ve čtení starých papyrů a proto velmi často se zmýlil. Nicméně upozornilo jeho vydání na důležitost onoho zlomku a přimělo osvědčené znalce řeckých papyrů Grenfella a Hunta, kteří se právě vraceli z Egypta s velikou kořistí nových papyrů, že zastavili se v Ženevě a prohlédli rukopis znova. Výsledkem společné práce jejich jest vydání toto.

Onen list papyru vytržen jest z knihy, která snad obsahovala několik dramat Menandrových. Počínala komoedií *Γεωργός*; stránky, šťastnou náhodou nám zachované, označeny jsou nahoře číslicí 6 a 7. Předcházely tedy ještě tři listy, z nichž první, na němž napsán nejspíše titul celé knihy, nebyl číslován. Poněvadž list zachovaný má na přední stránce 44 a na zadní 43 řádky, lze souditi, že ze začátku dramatu chybí nejméně 200 veršů. Rukopis má formát 28·5 × 15·7 *cm* a pochází z doby mezi l. 350—500 po Kr. Povšimnutí zasluhuje, že střídání osob neoznačeno písmeny, nýbrž jedním nebo dvěma body uprostřed verše nebo též čárkou na počátku verše; ale nebývá to vždy. Nejspíše nebyly osoby řádně označovány ani v předloze, ze které opsán zlomek tento. Vydání nové uspořádáno jest tak, že na stránce levé jest věrný přepis originálu a na pravé straně text upravený, načež následuje kritický apparát, výklad o osobách dramatu, prosaický překlad a poznámky k jednotlivým veršům. V dodatku připojeny ostatní zlomky Georga, u starých spisovatelů zachované.

Přihlédněme blíže k obsahu. V první sceně, jejíž začátek chybí, naříká si jinoch jakýsi, že, zatím co dlel v Korinthu, uchystal mu otec svatbu, za nevěstu určiv mu nevlastní sestru jeho. Když se podvečer z cesty domů vrátil, shledal, že všecky přípravy jsou již vykonány. Beze slova odešel z domu otcovského a stojí nyní na jevišti, nevěda si rady. Zřekne-li se tohoto sňatku, urazí sestru, kterou jinak má opravdu rád, a zaklepat na dvéře domu sousedního také se neodvažuje. Proto odchází s připovědí, že bude uvažovati o tom, jak by se sňatku mohl vyhnouti.

Ve sceně následující vystoupí dvě ženy, Myrrhina a Filinna; jména jejich stojí v textu samém. Myrrhina praví: Sdělila jsem ti vše, na čem nyní jsem. Filinna odpovídá: Ba mám věru chuť jíti tam ke dveřím a zavolati onoho větroplacha a říci mu své mínění. Myrrhina: Nechej ho. Filinna: Co? Ať je potrestán ten ničemník za to, že dívku zneuctil. Myrrhina napomíná družku, aby nechala těchto řečí, poněvadž přichází otrok Daos z venkova. Obě ženy ustoupí v pozadí.

Daos přichází se spoluotrokem Syrem; nesou nějaké věci (nejspíše květiny) na svatbu. Daos v krátkém monologu ironicky líčí úrodnost statku pánova a pak rozkáže Syrovi, aby přinesené věci odnesl do domu. Když spatří Myrrhinu, pozdraví ji a praví slohem slavnostním, že jí chce první zvěstovati radostnou zprávu. Začíná však z daleka. Kleainetos, jehož role hoch tvůj (*τὸ μειράκιον*) vzdělává, nedávno, kopaje na vinici, uhodil se pořádně do nohy. Z otoku povstala třetího dne veliká boule, stařec dostal zimnici a bylo s ním zle. Otroci říkali: »Po něm je veta, můžeme jej oplakati,« ale syn tvůj ošetřoval ho pečlivě, jako by to byl jeho vlastní otec. Když se Kleainetos zotavoval, vyptával se mládenečka na jeho poměry. Dověděl se, že má sestru, a chtěje se zavděčiti za ošetřování, přislíbil, že si ji vezme za ženu. Přijdou sem brzy, on si ji vezme s sebou na svůj statek a vy budete zbaveni nedostatku. Když Daos odejde, počne Myrrhina lomit rukama. Filinna se táže, co jí je, ona odpovídá: *ἀπορροῦμαι νῦν, τί ποιῆσαί με δεῖ. [οἴμο]ι, τίνος ἡ παῖς ἐστί; τούτῳ κοῦ . . . .* Tím papyrus končí.

Vydavatelé angličtí mají zásluhu, že pojali správně situaci a šťastně určili osoby v kuse vystupující. Rolníkem, po němž kus pojmenován, jest Kleainetos; jemu v práci pomáhá syn Myrrhinin (v. 46, 58, 67). Myrrhina jest tedy žena chudá, když musí svého syna posílati do služby; k tomu poukazují též v. 77 nn. Kromě syna má ještě dceru, proti níž provinil se jinoch, v první sceně vystupující. Jeho otec nejspíše jest Gorgias, jenž připomíná se ve zlomcích 93 a 95 (Kock); z nich zároveň lze souditi, že to byl muž povahou lakotný a hněvivý. Kdo byla Filinna, těžko určiti; z v. 25, kde oslovuje Myrrhinu *τέκνον*, patrno, že byla mnohem starší; jí se také týče v. 54 *σιώπα, γράδιον*. Prudká povaha její byla pěknou protivou k mírné, ba až slabé Myrrhině. Daos a Syros byli nejspíše otroci Kleainetovi.

Dle scen zachovaných konstruovati osnovu kusu, o to vydavatelé se nepokusili, ač dle komoedií Plautových a Terentiových není věc tak nesnadná. Poněvadž sceny tyto předpokládají u diváků již úplnou znalost děje, soudím, že pocházejí ze začátku aktu d r u h é h o. Látka kusu je tato: Syn Gorgiův nechce si vzíti svou nevlastní sestru, protože má už závazky k dceři chudé sousedky své Myrrhiny. Než může otci svěřiti se s tím, co provedl, uchystána jest mu svatba, která se má ještě téhož večera slaviti. Dle obvyklé praxe komiků attických nemohl býti výsledek jiný než že Gorgias musil přivoliti, aby si syn jeho vzal chudou dívku za manželku. Leč Gorgias byl muž lakotný; již úmysl jeho zasnoubiti syna s nevlastní sestrou svědčí o tom, že chtěl udržeti jmění ve své rodině. Svoliti mohl pouze tehdy, ukázalo-li se konečně, že ona chudá dívka je vlastně nevěstou velmi bohatou. K tomu cíli uvedl básník na jeviště Kleaineta, jenž ve zl. 97 (Kock) případně charakterisován. Leč Kleainetos

chtěl si vzíti dívku sám; co přimělo ho k tomu, že upustil od úmyslu svého? Myslím, že básník naznačil rozuzlení již ve v. 68, kde se praví, že syn Myrrhinin ošetřoval Kleaineta *οἷον[εἰ] νομίσας ἑαυτοῦ πατέρα*. V dalším rozvoji kusu se totiž nejspíše ukázalo, že tento ctihodný muž měl „*malefacta antiqua*“; Myrrhina byla kdysi jeho milenkou a obě děti její jsou plodem té lásky. Proto praví zoufale Myrrhina, když uslyší, že Kleainetos chce si vzíti dceru její: *[οἴμοι], τίνος ἡ παῖς ἐστί*. Když tajemství se objeví, ustoupí ovšem Kleainetos, uzná dívku za dceru svou a dá ji s hojným věnem synu Gorgiovu. Leč máme v kuse ještě jednu nevěstu, pro jejíž svatbu vykonány již všecky přípravy. Ani ta nezůstala zajisté opuštěna, nýbrž dostala nejspíše syna Myrrhinina za manžela.*) Kus končil tedy dvojí, ba možná i trojí svatbou, odhodlali-li se totiž i Kleainetos a Myrrhina spolu se zasnoubiti.

Že v dramatě nebylo nouze o živé sceny, o tom svědčí zlomky, u starých spisovatelů zachované. Ze sceny mezi Gorgiou a Myrrhinou pocházejí zlomky 93—95. Gorgias dověděv se, co se přihodilo dceři sousedčině, pravil (zl. 94): »ten, kdo se provinil proti vaší chudobě, ať je to kdokoli, jest bídník, jenž odplatě neujde«. Než mu Myrrhina zjeví, že to byl jeho vlastní syn, začíná omluvou (zl. 93), že bohatý nevěřívá chudému, třebas by pravdu mluvil, domnívaje se, že k vůli zisku tak činí. Když se konečně Gorgias o věci dověděl, vybuchl v hněv, který snaží se mírniti Myrrhina ve zl. 95, poukazujíc k tomu, že prchlost jest znamením nízkého smýšlení. I ostatní zlomky hodí se do rámce kusu, jak jsme jej výše nastínili. Zlomek 97 »jsem venkovan a neznám městských poměrů, ale věk můj je toho příčinou, že snad něco více vím« charakterisuje dobře starého Kleaineta. Ve zl. 99 snad se omlouval syn Gorgiův z provinění svého a ve zl. 100 domlouval mu někdo (Filinna, Daos?), aby se nebál hněvu otcova, když dívka, kterou miluje, jest rodem svobodná. Zlomky konečně 96 a 98 vyskytují se (ovšem s některými úchylkami) v papyru samém, a jimi právě zjištěno, že máme před sebou Menandrova Georga.

Možná, že jako papyrus berlínský byl předzvěstí Aristotelovy Ústavy athenské, tak i zlomek tento bude předchůdcem některé úplné komoedie Menandrovy. *Fr. Groh.*

Die griechischen Papyrusurkunden. Ein Vortrag von *U. Wilcken*. Berlin 1897, G. Reimer. Str. 59. Cena 1 mk.

Tomu, kdo by se chtěl poučiti o cílech a snahách nově vznikající vědy, řecké papyrologie, lze doporučiti spisek tento,

*) Grenfell a Hunt (str. 26) pronášejí myšlenku, že snad spokojila se s Kleainetem. To nezdá se mi pravděpodobno. Stařec zámožný mohl sice doufati, že bude vhod chudé dívce, ale nemůže očekávati, že by byl vítaným ženichem bohaté dceři Gorgiově.

vzniklý z přednášky, kterou měl autor na drážďanském sjezdu filologickém. Wilcken podává nejprve přehled dosavadních objevů od r. 1778 až do doby nynější a zejména podrobně pojednává o periodě nejnovější, kdy přikročeno dle určitého plánu ke skutečnému vykopávání papyrů v rumech starých měst egyptských, zejména v Oxyrrhynchu. Přimlouvá se za zřízení ústředního časopisu, v němž by se jednak veškeré nálezy nové zaznamenávaly, jednak práce z oboru toho uveřejňovaly. Dále podává roztřídění listin dosud známých, z něhož poznáváme, že týkají se oborů nejrozmanitějších. Konečně vytýká, jaký prospěch z prozkoumání papyrů kyne dějinám politickým i kulturním, filologii (zejména poznáním řeči lidu), numismatice, metrologii, palaeografii a j. K přednášce připojeny velmi četné poznámky, ve kterých zaznamenána příslušná literatura a o sporných otázkách pěkně pojednáno.

Frant. Groh.

Recueil d' inscriptions grecques. Par *Charles Michel.* Paris (Leroux), Bruxelles (Lamartin) 1898. Dosud 3 seš., 512 str. 8. Cena celého díla 15 fr.

Od doby, co vydány výborné rukověti nápisů řeckých, totiž Hicksův Manual of historical Greek inscriptions (v Oxfordě 1882) a Dittenbergerova Sylloge inscriptionum Graecarum (v Lipsku 1883), přibylo mnoho materiálu nápisného, i není divu, že připadl Michel, professor na universitě v Lutychu, na myšlenku vydati sbírku novou. Velké publikace, akademií berlínskou vydávané, jsou již pro značnou cenu svou těžko přístupny, a nápisy dosud tam neuveřejněné rozptýleny jsou v časopisech nejrůznějších. Dlouho asi bude ještě trvati, než vydány budou nápisy řecké ve formátu příručním za cenu mírnou, ač, má-li se znalost jejich rozšířiti, jest laciných, každému přístupných vydání nezbytně třeba. O věci té měl jednati všeobecný sjezd archaeologický, r. 1897 do Athen svolaný, avšak pro politické události ani letos k němu nedošlo. Proto vítáme s radostí sbírku Michelovu, doufajíce, že ukáže cestu k podnikům dalším.

Sestavení nápisů jest u Michela jiné než v rukovětech předešlých. Hicks, pojav ve sbírku svou pouze nápisy, pro dějiny řecké důležité, sestavil je chronologicky; Dittenberger uveřejnil nápisy historické týmž spůsobem, avšak přidal k nim jakožto část druhou nápisy, týkající se zřízení státního, náboženství a života soukromého. Michel naproti tomu rozdělil všechny nápisy na dvě třídy dle toho, týkají-li se práva veřejného nebo soukromého. V dosud vydaných třech sešitech obsaženy jsou nápisy, které se vztahují k státnímu zřízení obcí řeckých. Jsou to: smlouvy mezinárodní, nálezy vladařů, zákony a usnesení a listiny, týkající se veřejné správy. V každém oddílu dbáno pořádku chronologického; stati objemnější spořádány dle jednotlivých obcí, tak že o snadný a rychlý přehled s dostatek jest po-

staráno. Ve čtvrtém sešitě, kterým dílo bude ukončeno, otištěny budou nejdůležitější nápisy, hledící ke kultu a k právu soukromému.

Počtem nápisů předčí sbírka nová daleko rukověti dřívější. Hicks podává pouze 206 nápisů, Dittenberger 470; u Michela dostoupí počet jich k 800. Ovšem za to nemáme tu žádného kommentáře. Ve výbor pojaty většinou jen nápisy dobře zachované nebo takové, které snadno lze doplniti; proto otištěny mnohé jen z části. Jdou od dob nejstarších až do I. stol. př. Kr.; doba římská zásadně vypuštěna. Obsah každé památky označen jasně titulem, k němuž vročení připojeno. Text předcházejí stručné poznámky, v nichž popsán kámen, udáno jeho naleziště i místo, kde nyní jest uložen, označena povaha písma a připojena příslušná literatura, pokud se jí autor mohl dopátrati; pod textem zaznamenány důležitější odchylky. Ke konci slibuje Michel dodati podrobné rejstříky a — což zejména v publikacích dosavadních se postrádalo — srovnávací tabulky, dle kterých bude možno i nápisy jinak citované snadno zde nalézti.

Prakticky sestavená sbírka tato vyhovuje tedy úplně účelu svému a zasluhuje hojného rozšíření. *Frant. Groh.*

Bernh. Bursy: **De Aristotelis** *Πολιτείας Ἀθηναίων* **partis alterius fonte et auctoritate.** Jurjewi (Dorpati) 1897, C. Mattiesen. VIII a 148 str.

Spis skládá se ze dvou částí. V prvé dokazuje Bursy, že Aristoteles v systematickém popisu ústavy athenské čerpal ze zákonů samých, nikoliv z nějaké Atthidy, jak se domnívá Wilamowitz. Dobře poukazuje B. k tomu, že zprávy Aristotelovy úplně se shodují se zákony, u attických řečníků zachovanými (na př. [Dem.] XLIII 75 — Arist. 56, 7; Dein. II 17 a Dem. LVII, 67 — Arist. 55, 3; Dem. XXIII, 24 — Arist. 57, 3; Aisch. I 91 a [Dem.] XXXV 17 — Arist. 52, 1), že Aristoteles sám častěji dovolává se zákonů, a že formule právní, které známe z nápisů, vyskytují se i u Aristotela. Tímto užíváním zákonů vysvětlují se též rozličné zvláštnosti slohu Aristotelova. Znění zákonů mohl si Aristoteles snadno opatřiti; obhájci soudní potřebovali zákonů, kteréž zajisté v mnoha opisech v Athenách kolovaly. Spůsobem podrobným a přesvědčivým vyvrací pak Bursy důvody, o které opírá se Wilamowitz. Zcela správně poznamenává na str. 48, že Aristoteles byl první, jenž vypsal zřízení athenské a že u atthidopisců, pokud je známe, nikdy nebyl líčen stav obce tak, jak čteme u Aristotela.

V části druhé ukazuje Bursy v souhlase s Wilamowitzem, že Pollux v VIII. knize svého slovníku čerpal přímo z Aristotela, ba že tak bylo možno i pozdějším glossatorům, jako Harpokrationovi. Ovšem vedle Aristotela měli prý po ruce ještě jakýsi

rhetorický slovník, jenž však nebyl spořádán abecedně, nýbrž věcně. Sestavil prý jej Pamfilos, jenž sám zase čerpal z Didyma. Poněvadž Pollux a Harpokration nalézali v něm častěji citovaného Aristotela, šli prý k původnímu prameni. S tímto výkladem souhlasiti nemohu; myslím, že i Bursy, kdyby byl znal článek Hahnův v časopise Eos III (1896), 114—127, nebyl by tak tvrdil. Četné a vážné omyly Pollukovy nebyly by možny, kdyby mu byl býval přístupen spis Aristotelův. — *Frant. Groh.*

Aristotelis de arte poetica liber. Recognovit brevique adnotatione critica instruxit *I. Bywater.* Oxonii e typographeo Clarendoniano, 1898. VI a 51 str. Cena 1 sh. 6 d.

Aristotle's theory of poetry and fine art. With a critical text and translation of the Poetics by *S. H. Butcher.* Second edition. London, Macmillan, 1898. XXXI a 409 str. Cena 12 sh. 6 d. (Též text a překlad o sobě: The poetics of Aristotle. Translated, with a critical text. 4 sh. 6 d.)

Obě tato vydání Aristotelovy Poetiky liší se od sebe dosti značně, poněvadž každý z vydavatelů stojí na jiném stanovisku. Bywater soudí, že hlavním základem textu jest rukopis pařížský (L^c), jenž potřebuje jen v menších věcech opravy jednak z ostatních rukopisů (apographa), jednak z domněnky. Na této cestě, kterou s velikým zdarem již r. 1867 nastoupil Vahlen, pokračuje Bywater dále. Častěji, než Vahlen, přijímá B. do textu čtení apografů, zvláště je-li potvrzováno arabským překladem Abu-Bišrovým (z 10. stol.). Vlastní konjektury jeho jsou lehké a většinou přesvědčují; závažnějších úchylek od zachovaného textu B. se vystříhal, jsa toho mínění, že mnohé nedostatky dlužno přičísti na vrub Aristotela samého, jemuž nebylo možno spis tento propracovati. Apparát kritický jest stručný a velmi přehledný; možno tedy doporučiti tuto velmi vkusně vypravenou knížku jako nejpohodlnější vydání příruční. Bywater slibuje, že vydá brzy exegetický kommentář, na nějž dle dosavadních prací jeho můžeme se těšiti.

Proti konservativnímu směru Bywaterovu zastupuje vydání Butcherovo směr radikální. Praví sice Butcher, že chce státi uprostřed mezi Vahlenem a Susemihlem, avšak zdá se mi, že jest blíže tomuto, než onomu. Ze samostatných konjektur jeho toliko jediná jest pravdě podobna (1455 a 27 [*τὸν θεατὴν*]), ostatní nepřesvědčují. Ukáži to na jednom příkladě. Nejvíce zakládá si Butcher na svém návrhu ke kap. 9 (1451 b 12): *συστήσαντες γὰρ τὸν μῦθον διὰ τῶν εἰκότων οὕ* (*οὕτω* cod.) *τὰ τυχόντα ὀνόματα ὑποτιθέασιν*, ač spočívá na zřejmém omylu. Aristoteles praví, že básnictví nejde o jednotlivosti, jako historii, nýbrž o všeobecnost. Aby to objasnil, uvádí za příklad komoedii. Básníci komičtí totiž, sestavivše si látku, přikládají pak libovolná jména (*τὰ τυ-*

χόντα ὀνόματα) osobám, kdežto iambografové mířili proti osobám určitým. Aristoteles má tu na mysli novou komoedii attickou, kterou chválí proto, že domohla se již všeobecnosti. A tak tomu skutečně jest: děj komoedií těch jest zcela výtvorem básníka, a jména osob nemají — pro děj — významu. Jinak tomu bylo v tragoedii, kteráž byla příliš závislá na mythologii: tam každé jméno znamenalo již určitý děj, a proto se jí Aristoteles dovolávati nemohl. Aristoteles ovšem soudil, že i tragoedie může se vymaniti z mythu a postoupiti dále, ke všeobecnosti, jak patrno z kap. 4 (1449 a 7 nn.) a z kap. 17 (1455 b 1 nn.). Konjektura Butcherova *οὐ τὰ τυχόντα* příčí se těmto názorům Aristotelovým. — Příliš velkou váhu přikládá B. překladu arabskému i zavedl dle něho dosti nových změn. Leč ve věci té třeba veliké opatrnosti. Abu-Bišr nepřekládal přímo z řečtiny, nýbrž z překladu syrského, pro nás nyní ztraceného, a Butcher sám, nejsa orientalistou, byl odkázán na latinské ukázky v Margoliouthových Analecta orientalia ad Poeticam Aristoteleam (v Londýně 1887) a na soukromé zprávy téhož učence. Nelze pochybovati, že cestou přes syrštinu, arabštinu a latinu setřelo se mnoho z řeckého originálu, zvláště když jazyky semitské od indoevropských značně se liší. Kdybychom si vzali na př. český překlad knihy anglické, pořízený dle překladu německého, jenž zase sám zpracován jest z překladu francouzského, pochybuji, zda bychom mohli činiti jisté závěry o tom, co stálo v textu původním. Vahlen jest, tuším, dosud jediný, jenž má úplný — německý — překlad Abu-Bišra, jejž mu pro 2. vydání Poetiky (1874) opatřil Sachau. A z toho všeho uznal Vahlen za jisté pouze jediné čtení v kap. 1 (1447 b 2), kteréž však bylo již dříve Bernaysem navrženo. Krom toho arabský překladatel (a nejspíše již syrský) nerozuměl dobře své předloze; pěkný příklad uvádí Vahlen v Sitzungsber. d. Berl. Akad. 1897, 641, pozn. 2. I nutno nejprve prozkoumati poměr Abu-Bišra k Aristotelovi, než se odvážíme na této nejisté půdě k nějakým dalším krokům. Bywater šel sice o trochu dále než Vahlen, avšak Butcher, zdá se mi, odvažuje se příliš daleko. I v rozhodování o konjekturách cizích nebyl Butcher zrovna šťastným. Apparát jeho jest sice dosti obšírný, ač úplný býti nechce, ale přehledný zrovna není; nemálo vadí, že se řádky Butcherovy neshodují s Bekkerovými. Kritika textu Aristotelovy Poetiky jest při dosavadním podání rukopisném věcí velmi nesnadnou; bylo by žádoucno, aby sám Egypt »papyrodárný« poskytl nové látky.

Jak nesrovnává se ref. s úpravou textu, tak musí s druhé strany vzdáti všechnu chválu pěkným výkladům Butcherovým o aesthetice Aristotelově, kteréž plní větší část knihy (str. 113 až 397). Látka jest sice již od jiných propracována, ale autor dovedl ji oživiti tím, že přihlíží i k ostatním spisům Aristotelovým a že uvádí vhodné parallely z dramatu moderního. Pro poutavý sloh najdou jeho essays zajisté hojně čtenářů. *Frant. Groh.*

Bakchylides. Von *U. von Wilamowitz-Moellendorff.* V Berlíně 1898, Weidmann. 34 str. Cena 80 pf.

Brzy po Kenyonově vydání Bakchylida objevila se na knihkupeckém trhu tato knížečka, jejímž účelem jest vyložiti obecenstvu co možná nejširšímu význam nového nálezu. Nepochybuji, že pro časovost látky a pro poutavý sloh autorův najde spis ten i mezi filology hojně čtenářů, zvláště pokud nebude vydáno textové, snadno přístupné vydání Blassovo.*) Proto nebude na škodu upozorniti na to, že třeba dílka toho užívati s náležitou opatrností.

Wilamowitz Bakchylidovi křivdí; snad obava, aby nepřeceňoval, vedla jej k druhému extrému. Dle něho jest Bakchylides »obratný veršotepec« (str. 11), u něhož »lehko srozumitelné a dost ploské myšlenky vyjímají se v bohatě vyšňořeném výrazu dosti hezky« (str. 8). Snad bychom si Bakchylida více vážili, praví Wilamowitz na str. 11, kdyby mu patřilo skutečně vše to, co na nás činí dojem v jeho básních. To jest předně látka, ale tu převzal Bakchylides z řeckého bájesloví, a pak sloh, ale ten jest naučený, umělý. I našinec prý by dovedl skládati takové básně, kdyby se naučil onomu slohu. To jest ovšem stanovisko, dle kterého bychom mohli odsouditi i Simonida — ba i Homera —, proti čemuž by zajisté Wilamowitz sám protestoval. Což krásné, v pravdě názorné vypravování, kterým Bakchylides nad Pindara vyniká, nemá ceny poetické? Že Bakchylides pojat byl za starověku v kanon devíti básníků lyrických, stalo se prý tím, že za doby alexandrijské pouze jejich spisy ještě se zachovaly. Pak ovšem by o žádném kanonu nemohlo býti řeči, ač epigrammy v Anth. Pal. IX 184 a 571 nutně k tomu poukazují. Proto jest mnohem pravděpodobnější souditi, že z četných básníků lyrických vybrali staří grammatikové několik znamenitějších; jejich spisy horlivě se opisovaly, kdežto plody ostatních básníků znenáhla upadaly v zapomenutí. Analogický příklad máme v kanonu řečníků attických. Z epinikií, Hieronovi věnovaných, vytvořil Wilamowitz celou báj o poměru Bakchylida k Hieronovi: básník dvakráte (v básni V. a IV.) se obrátil na Hierona, aby směl přijíti na dvůr jeho, ale nic naplat; teprve »strýček syrakusský« (Simonides) mu k tomu dopomohl. Leč nemáme žádných zpráv o tom, že by se Bakchylides byl vtíral v přátelství Hieronovo, a zejména není správno, že by v básni IV. bylo »hlavní věcí přání, aby se (B.) směl osobně (k Hieronovi) dostaviti« (str. 19). O tom tam nečteme ani slova. I jinde zarážejí leckterá tvrzení. Tak na str. 25 čteme, že jsme báj, obsaženou v básni XVII., znali nejlépe z několika attických vás; avšak máme-li býti upřímni, musíme říci, že, kdybychom neměli

*) Právě vyšlo. Bacchylidis carmina cum fragmentis. Edidit Fr. Blass. Lipsiae in aedibus B. G. Teubneri, LXV a 200 str. Cena 2 mk. 40 pf.

Pausania a Hygina, obrazům těmto bychom nerozuměli. Theseus v oné básni jest Wilamowitzovi (str. 26) »bezbranný zajatec«, který směle se staví proti Minoovi: patrně počítá jej do počtu těch, kteří vezeni byli na pospas Minotaurovi. Ne tak Bakchylides. Hned na začátku básně čteme: *κυανοπρῴρα μὲν ναῦς, μενέκτυπον Θησέα δὶς ἑπτά τ' ἀγλαοὺς ἄγουσα κούρους* a ve v. 14 zván Theseus *χαλκοθώρακ Πανδίονος ἔκγονος*. Ovšem Wilamowitz překládá slova tato: Enkel Pandions im linnenen Rocke!

Pěkně jest v knížce vyložen poměr epinikií k životu šlechty tehdejší; také překlady jsou poeticky provedeny. Spisovatel, jak se zdá, příliš pospíchal, aby ho nikdo nepředešel; to zavinilo nejspíše nedostatky svrchu zmíněné. *Frant. Groh.*

Grammatik der oskisch-umbrischen Dialekte von *Robert von Planta*. Zweiter Band. Formenlehre, Syntax, Sammlung der Inschriften und Glossen, Anhang, Glossar. Strassburg. Verlag von Karl J. Trübner. 1897. XV a 772 str. 8⁰. Cena m. 20.

The Italic Dialects edited with a grammar and glossary by *R. S. Conway*, M. A., Professor of Latin in Univ. Coll., Cardiff etc. Vol. I., containing Part I. — The records of Oscan, Umbrian and the minor dialects, including the Italic glosses in ancient writers, and the local and personal names of the dialectal areas. Vol. II., cont. Part II. — An outline of the grammar of the dialects, appendix, indices and glossary. Cambridge, at the University Press. 1897. XXVI a 686 s. v. 8⁰.

Obě díla vlastně již v těchto Listech byla před vyjitím oznámena: Plantovo XX 414 při zprávě o díle prvním, Conwayovo XVI 190[1]. Vydání obou se zdrželo proti slibu spisovatelů dosti značně: v. Planta r. 1892 sliboval díl druhý vydati »binnen Jahresfrist«, Conway r. 1889 dílo své v brzké době. Nikdo zajisté neučiní jim z toho výčitky: každý, kdo studiem italských památek se obírá, přirozeně těžce nesl toto prodlévání, ale obě díla jasně svědčí, jak svědomitě užito bylo lhůty, tak značně prodloužené.

Díla obě, Plantovo i Conwayovo, mají na první pohled program z největší části totožný. Hlavní rozdíl je v tom, že Conway zahrnuje v něj z předu všecky italské dialekty, v. Planta jen dialekty umbro-samnitské: rozdíl tento z hojné míry zaniká tím, že i v. Planta přirozeně ve výkladech mluvnických stále a stále přihlíží k dialektům větve latinské, ba ve výboru nápisů podává i něco nápisů faliských a latinských (mimo pochybný nápis »Dvenův« ne ryze latinských). Výklady mluvnické, zachované památky, glossáře atd. nalézáme v obou dílech. Ale nehledíc ani k tomu, že zvláště ve vědě, si duo faciunt idem, non est idem, není tato dvojí publikace, skoro současně ukončená, zbytečným přepychem. V lecčem se obě díla kryjí, ale z největší části se navzájem doplňují, a kdo památkami italských dialektů

se obírá, musí přihlížeti k oběma, ne jen proto, aby ve věcech nejasnějších poznal mínění obou. Hlavní rozdíl jest, že již vnějšími rozměry a celým uspořádáním u Planty v první řadě stojí jazyky staroitalské, u Conwaye jejich zachované památky.

Plantovo vylíčení mluvnické jazyků a dialektů umbro-samnitských jest a asi na dlouho zůstane nejpodrobnější prací, tomuto předmětu věnovanou. Jest spolu věrným repertoriem dřívějších prací sem slušících, pokud dnes vůbec nestaly se bezvýznamnými. K hláskosloví, vyloženému v díle I. (75—600), přistupují v díle II. ostatní části mluvnice (1—490), a to i kmenosloví a skladba, kterým před tím nebylo se dostalo zvláštního a soustavného vylíčení. Že mluvnice tato není ani nemůže býti ve všem úplná, rozumí se při kusosti a časté záhadnosti památek umbro-samnitských samo sebou. Každý významnější nový objev přináší nové doplňky mluvnické, a při horlivosti, s jakou v Italii se shledávají památky starověku, lze se nadíti ještě leckterého objevu; bohužel, že nálezy tak vzácné, jako bylo nalezení desk umberských r. 1444 anebo v době naší etruských mumiových obalů, chovaných v museu záhřebském, udávají se jen zřídka. Zejména jest litovati, a při patrné pokročilosti osvěty oské i se podiviti, že obsažnějších památek jazyka oského, tak poučného svou zachovalostí, jest posud tak po mále. Mimo mluvnici otištěny jsou zde zachované nápisy oské, volské, marské, paeligenské, marrucinské, vestinské, aequiculské, nápis sabinský, t. zv. nápisy starosabellské (či východoitalské), nápisy i desky umberské (i s podezřelými a pochybnými), na konec některé nápisy latinské (starý praenestský nápis Manios me fefaked Numasioi »Manius me fecit Numerio«, známý nápis z cisty praen. confice piscim atd., nápis »Dvenův« č. quirinalský, marso-lat. nápisy, dial. nápis z Lucerie v Apulii CIL IX 782 a j.) a některé faliské (491—588). Mimo text nápisů sbírka obsahuje poznámky o památkách, na nichž se nalézají, naleziště atd., a latinský překlad, ovšem vyjímaje nápisy a části záhadné. Marsy, Aequy, Sabiny počítá v. Planta k větvi umbro-samnitské, na rozdíl od Conwaye, jemuž jsou příslušníky latinského kmene: jest ovšem při nenáhlém latinisování kmenů nelatinských (srv. lat. nápisy s umbrismy, resp. s oskismy CIL XI 4766 a IX 782, lat. nápis z Picena se stopami dialektu předlatinského IX 5565 a j.) těžko poznati původní příslušnost toho kterého menšího kmene (Sabini, kteří styky politickými od pradávných dob i po jazyce splývají s Latiny, již jménem se hlásí za původní příslušníky větve umbro-samnitské). Dále otištěn výbor gloss dialektických, pak následují poznámky kritické i exegetické k některým nápisům (596—673), glossář k jednotlivým dialektům, jenž je spolu podrobným indexem k celému dílu, index lat. slov atd.

Dílo Conwayovo počíná se publikací památek všech dialektů (mimo vlastní latinu, která je zastoupena t. zv. »Dvenovým«

nápisem, místními a osobními jmény Latinů a starými místními jmény Říma): a sice otištěny jsou mimo všechny nápisy všude všechny příslušné glossy, jména místní (i s doplňkem jmen dnešních), osobní a rodová (z nápisů lat.) toho kterého kraje, při čem zřejmě se vyznačují jména, nějak se jevící nelatinskými, dialektickými. Conwayovo vydání nápisů v příčině čtení jich je zvláště významné: obsahuje hojné poučení i opravy, založené mimo zprávy a vydání dřívější na autopsii památek. Litovati jest, že k nápisům nepřidán, jako u Planty, překlad latinský, nejstručnější to výklad, jaký si lze mysliti: čtenáři jest mimo ojedinělé poznámky Conwayovy při nápisech samých teprv pomocí glossáře pracně shledávati smysl, jaký vydavatel v jednotlivých místech hledá. Kdyby pro text nápisů bylo bývalo zvoleno písmo o něco drobnější, přidáním překladu ani by se nebyly rozměry knihy hrubě zveličily. Rozdělil pak C. vydané památky takto: I. Jihooské: Sicilia, Bruttii, Lucania, Apulia; II. Středooské: Campania, Samnitské kmeny; III. Severooské: Paeligni, Marrucini, Vestini; IV. Volské: Volsci, Aurunci; V. Latinské: Marsi, Aequi, Hernici, Praenestini, Sabini, Falisci: VI. Umberské; VII. Picenum. Novota, snad nikoli nutná, jest užití slov oský a latinský v neobvyklém širším významě. — Díl II. (od str. 457) obsahuje stručný výklad o písmech italských, o tvarosloví dialektů umbro-samnitských a o skladbě vydaných památek (—520). Následuje dodatek o pompejské mensa ponderaria a nápisy, neprávem vykládané za italské (m. j. t. zv. sabellské, kterým hrubě nikdo nerozumí, a které Pauli má za illyrské), podvržené a podezřelé. Na konci jsou indices: místní jména staré Italie, dnešní jména místní, na svých místech uvedená, rodová jména z bývalých krajů dialektických, ukazatel míst, o nichž vykládáno v skladbě, glossář všech dialektů (spořádaný, na rozdíl od Plantova, tak, že všechna dial. slova seřaděna jsou pohromadě, bez rozdělení dle dialektů, což usnadňuje značnou měrou jejich srovnávání), index slov lat.

Podrobný rozbor jednotlivostí nám čtenář promine: je jednotlivostí, o kterých bylo by lze mluviti, při obtížích, jež naskytají se při studiu památek staroitalských, množství nepřehledné. Stačiž vědomí, že obě knihy jsou vzácnými příspěvky k objasnění záhad staroitalských jazyků a dialektů. Jen jedinou výtku, týkající se stránek vnějších, dovolíme si pronésti. Jest to nejednotnost označování rozličných památek. Kolik sbírek, tolik je rozličného číslování nápisů (u Conwaye in continuo s nápisy číslují se i seznamy gloss, jmen místních atd.). Laskavý čtenář aby si pořídil hotovou konkordaci čísel Zvetaieffovy Sylloge inscr. Osc., téhož vydavatele Inscr. Italiae inferioris (nápisy oské v obou jsou různě číslovány), Conwayovy a Plantovy sbírky, nemluvíc o publikacích starších. Uhodíš-li na temné místo v nějakém nápise, na př. u Planty, bez takovéto konkordance teprv pomocí glossáře najdeš nápis u Con-

waye, a naopak. Jak lehko jest se orientovati v deskách umberských, které chvála Bohu všude se citují stejně! Conway sice v glossáři i jim udělil běžná čísla svoje, ale na štěstí při tom udává všude i citaci obvyklou. *Josef Zubatý.*

Wilhelm Soltau: **Livius' Geschichtswerk, seine Komposition und seine Quellen.** Ein Hilfsbuch für Geschichtsforscher und Liviusleser. Leipzig 1897. Str. 224. Cena 6 marek.

Úvodem shrnuje spisovatel výsledky, jichž se dobral. Za starověku i středověku Livius byl velice oblíben. Petrarca i Dante mu věří a jsou jím nadšeni. I když kritika začala pyšnou stavbu bořiti, zbyl u kritiků ještě obdiv krásných líčení Liviových. Niebuhr srovnával barvité obrazy Liviovy s malbou benátských mistrů. Avšak radost z formálních krás a humanní mysli, všude se jevící, není s to, aby zaplašila vědomí malé ceny věcné. A vědomí to stává se tím mocnější, čím dále pokračuje rozbor pramenů.

Jako badatel dějepisný Livius je zcela nepatrný. Ovšem nesmí se zapomínati na to, jaký cíl on sám si vytkl. Svým vzděláním byl rhetor a filosof. Ze Seneky víme, že napsal mnoho filosofických prací, a dílo samo svědčí o dobré znalosti psychologické. Životní názor jeho je stoický, vážný. Ještě větší váhu kladl Livius na rhetoriku. V zachovaných 35 knihách je přes 400 řečí všech druhů řečnických. Jsou to deklamace, jež nebyly by k hanbě žádnému řečníku. Nemají v sobě však státnické moudrosti ani znalosti zřízení státních ani právních. Jeho ideálem byl Cicero. Názor Ciceronův o historii velice se podobá názoru Liviovu. Úloha, kterou si vytkl, byla tedy formální.

Kritika pramenů ukazuje čím dále tím více, jak Liviovi scházely všecky podmínky k tomu, aby byl historickým badatelem. Neznalost věcí vojenských je veliká, jak ukázal Nissen. Podezřelá jsou podrobná líčení bitev, řeči vojevůdců atd. z doby, kdy žádných zaručených zpráv není. O nejdůležitějších věcech zřízení státního a vývoje jeho nechává čtenáře v temnu. Po studiu listin a psaných dokladů vůbec není stopy. Nikde nelze předpokládati znalost popisovaných míst. Pro chronologii, základ vědění historického, nemá porozumění. Řídí se bez úsudku těmi prameny, které právě má po ruce. Sečtelost jeho v annalech jest velice skrovná, jako vůbec jeho dějepisné vzdělání.

Soltau tvrdí, že Livius neznal Fabia, Cincia, Catona, Acilia, Cassia, Gellia a Tuditana; podobně neznal řeckých dějepisců pro starší dějiny. Ani prvých knih Polybiových nečetl as pozorně. Teprve ke konci třetí dekady činí jej svým hlavním pramenem. A tak vybírá si Livius od případu k případu mezi několika spisovateli jednoho hlavního zpravodaje, jehož zprávy pak upravuje si podle svého zvláštního formálního talentu. V tom leží

však také relativní cena díla pro dějezpytce. Neboť čím věrněji vypisuje prameny, tím více nám je nahrazuje. Vědeckým rozborem pramenů díla Liviova připravuje se půda pro dějiny římské annalistiky.

Rozbor takový může se dnes po práci jednoho lidského věku podati. Po Lachmannově základním díle »De fontibus historiarum Titi Livii commentatio dupplex«, Göttingen, 1822, 1823 napsána veliká řada prací. Ze všech pojednání vyplývá v příčině methodické toto: 1. Livius orientuje se o pramenech vždy jen pro malý oddíl. 2. Má jen jeden pramen; na konci uvádí pokaždé některá data i z jiného. 3. Zřídka kdy hlavní pramen svůj jmenuje. 4. Nejvíce vypisuje prameny doslova. Někdy předlohu svou rhetoricky rozšiřuje, hlavně tím, že vkládá řeči. 5. Často zaráží slabá paměť věcná, jakož i to, že neporozuměl tomu, co četl. Co se týče řečí, Livius vede si samostatněji. Kde vsunul řeč, má ji nejčastěji již i pramen jeho. Obsah si buď vymýšlí nebo jej béře z pramenů. Třeba si všimnouti rozdílu mezi přímými a nepřímými řečmi. Nepřímé drží se těsně pramenů. V přímých rozeznávati jest krátké a dlouhé. Krátké jsou authentické, dlouhé Liviovy.

Livius nečekal s uveřejněním do ukončení celého díla (Plin. N. H. praef. 16; Plin. ep. 2. 3). Rozdělení v dekady nepochází od Livia. Naproti tomu jsou oddíly po I. a III. pentadě a na začátku III. a IV. dekady. Zvláštní úvody ukazují, že chtěl spisovatel jimi začíti nový oddíl. Livius vydal asi první pentadu, pak 6—15, 16—20, 21—30, 31—45.

Dále postupuje pak Soltau od známého k neznámému takto: Nissen zjistil pro 4. a 5. dekadu části polybiovské, Soltau části pocházející z annalistů. Třetí dekada je spornější. Ale i tu zjištěno, co náleží Polybiovi, co annalistům. Pak postupuje se k problemům dekady první. Posledním cílem jest mu položiti základy k dějinám annalistiky římské.

Výsledky bádání Nissenova jsou nezvratny. Polybius jest pro 4. a 5. dekadu nejdůležitější pramen. S věcmi tu vypravovanými obírá se 200 fragmentů Polybiových a z těch jest jich u Livia užito asi 100. Kromě toho ukazují časté shody s Diodorem a Appianem, že také na těch místech Livius použil Polybia. Neboť Diodorova 28.—31. kniha je až na malé výjimky výtah z Polybia, Appianos pak od dějin libyjských vypisoval také tohoto spisovatele.

Nissen zjistil, že Livius použil Polybia pro styky Římanů s Makedonií, pokud události se odehrávají v zemích cizích, skoro výhradně, pro jednání v Římě jen z části. Pro události římské neřídil se jím nikdy. Livius Polybia volně překládal a zprávy přejímal velice povrchně.

Pro použití latinských pramenů také je v zásadě správné, co Nissen vyzkoumal, že totiž také vypisoval annalisty. Ale přece třeba tu připustiti modifikaci: Livius totiž častěji střídá tu pramen.

Livius obmezil se na studium málo annalistů. Annaly Pisonovy zastupují mu »scriptores vetustiores«, ale v první dekadě užil jich jen málo; v pentadě první jsou zpracovány hlavně části z Antia, Macra a Tuberona. V druhé pentadě přistupuje k těmto pramenům ještě Claudius. Jeho rhetorická, často vymyšlená líčení liší se od zpráv, čerpaných z laudationes, jež Livius, nejvíce v 9. a 10. knize, vypisoval z Macra a Tuberona. V třetí dekadě obmezil se Livius také na prameny annalistické. Jakmile, počínaje 30. knihou, obrátil se k Polybiovi, rozpadá se dílo jeho na dvě různorodé části, jež velice od sebe se liší: proti překrásným líčením Polybiovým stojí suché a nezáživné zprávy římské!

Soltauova kniha je důležita z nejedné příčiny. Je tu souhrn dosavadních prací o pramenech Liviových. Livius jest tu rozebrán až do jednotlivých kapitol s velikou pílí, bystrostí a střízlivostí úsudku. Ovšem věc sama brání dojíti všude jistoty. Autor sám připisuje vývodům svým na mnohých místech jen pravděpodobnost. O spůsobu práce Liviovy máme tu soudy platné a přesvědčivé. I hlavní charakteristika jednotlivých annalistů jest asi správná: Piso a Antias zastupují starší, stručnou tradici pontifikální; demokratický Macer a patricijský Tubero snažili se, podporováni jsouce svými starožitnickými studiemi, podati obšírnější vylíčení stavovských bojů římských. Tubero kromě toho se pokoušel názorným rhetorickým líčením oslaviti vítězství římská, jakož i činy jednotlivých vynikajících rodů, Fabiů, Quinctiů, Serviliů.

Nejistota trvá tam, kde se postupuje příliš do podrobností, kde každá jednotlivá kapitola uvádí se na určitý pramen, anebo kde hledí se zjistiti netoliko předloha bezprostřední, nýbrž další, původní pramen. Než pro zkoumání dějepisné jsou otázky tyto malé ceny; týkají se spíše dějin literatury. Bylo by si jen přáti, aby i ostatní dějepisci starověcí byli tak pečlivě a s takovou poměrnou evidencí rozebráni jako Livius. *Em. Peroutka.*

Method Molčík: **Cestopisné obrázky ze starého i nového Peloponnesu.** České knihovny zábavy a poučení seš. 41—44. V Praze 1897. Str. 99.

Z dojmů, které spisovatel, bohužel předčasně zemřelý, nasbíral r. 1895 na čtrnáctidenní cestě své po Peloponnesu, povstal spisek tento, za nějž jsme autoru povinni vděčností. Jest to vážnější, zajímavě psaný cestopis. Spisovatel vede nás z Athen do Megary, Korintha, Delf, odtud přes Patras do Olympie, Arkadií přes Figalii, Lykosuru, Megalopolis, Tripolicu a Mantinei do Argo-

lidy: tam popisuje Nauplii, Tiryns, Mykeny, Epidauros, Argos a vrací se přes Korint do Athen. Hlavní pozornost věnována sice zbytkům starověkým, ale spisovatel nezavírá se nikterak před přítomností (srv. líčení velikonočních tanců megarských, výklad o školství řeckém, přehled dějin řeckých v středověku až po naše dny.*)

Němci (Pohlmey a Hoffmann) vydávají v Gütersloh od několika let »Gymnasialbibliothek«, která dnes má silně přes 40 čísel a věnována jest výhradně klassickému starověku. Výklady topografické a archaeologické střídají se s životopisy vynikajících mužů a líčeními soukromého i veřejného života starých Řeků a Římanů. Poněvadž začínáme míti u nás již dostatečný počet gymnasijních učitelů, kteří znají klassickou půdu z vlastního názoru, mohli bychom snad pomýšleti na podobný podnik. Molčíkovy obrázky byly by již číslem prvním, a slušným. Užitek takové knihovny byl by, trvám, značný a potřeba její veliká. Snad přestalo by ponenáhlu ono úžasné podceňování starověku u nás, pocházející z naprosté neznalosti jeho. *E. Peroutka.*

Dr. *Jiří Guth*: **Hry olympické za starověku a za dob nejnovějších.** Praha 1896. Str. 191.

Pan spisovatel je členem mezinárodního výboru pro pořádání her olympických; byl v dubnu 1896 v této své čestné funkci přítomen při prvních hrách, jež konány byly v obnoveném stadiu athenském, a vylíčuje tudíž v druhé části knihy své genesi a dosavadní úspěch myšlenky dojista pěkné, obnoviti spůsobem naší době přiměřeným staré hry olympické. Při tom popisují se podrobně a zajímavě přípravy k slavnostem athenským, jakož i jejich průběh ve dnech 7.—15. dubna 1896.

Prováděje svou myšlenku, p. spisovatel nemohl nezmíniti se o starých národních hrách řeckých, jež vlastně nyní mají býti vzkříseny. A proto v první části své knihy popisuje po kratičkém úvodu o vzniku a významu her národních u Řeků stručně hry pythické, nemejské a isthmické, obšírněji pak dějiny Olympie až do jejího zániku ve století šestém, dějiny výkopů a konečně průběh starých slavností olympických.

Autor v úvodě výslovně praví, že tato část jeho knihy je upravena podle prací cizích a jeho že jest jen sestavení látky. Dlužno uznati, že spisovatel užil dobrých pramenů a svědomitě — po věcné stránce nebylo by mnoho vytknouti —, ale myslím, že příležitost tak vhodná měla p. spisovatele, který se nám v knize své jeví jako upřímný horlitel pro ony veliké a vznešené cíle, jaké sledovaly olympické hry u Řeků, právě na prospěch myšlenky, kterou propaguje, pohnouti k jinému, hlubšímu pochopení a vře-

*) Některé z přidaných obrázků jsou pěkné (pohled na zříceniny olympijské, chrám Apollonův ve Figalii a některé jiné).

lejšímu propracování celého thematu. Bylo by to bývalo zvláště u nás dvojnásob záslužné.*) Při čtení první části knihy Guthovy často mi připadal na mysl Pausanias: suchý popis slavností a málo víc. Sneseno tu mnoho dat a hojně zajímavých episod, ale moderního čtenáře nechává to chladným. Bude se celému tomu zřízení diviti jako cizokrajnému kuriosu, ale nerozehřeje se. A to bych vytýkal knize za chybu. Dnes neměl by se starověk již jenom popisovati, nýbrž vykládati, a tím přibližovati čtenáři. Aby moderní člověk porozuměl úplně významu tělocviku u Řeků, je po mém soudě nezbytno znáti povahu řecké duše národní.

Olympické a jiné hry jsou po mém skromném soudě nutné projevy téže kultury, jako na př. řecké umění. Jako tomu nelze porozuměti, nezná-li člověk národní povahy řecké, tak i zde. A co působilo nejvíce na vytvoření řecké duše národní? Myslím, že Řecko samo. Osud postavil nadanou větev hellenskou v nejkrásnější domov, v zemi sice hornatou a ne příliš úrodnou, ale tak členitou a rozmanitou, jako není v Evropě druhé. Moře vniká nesčetnými zálivy hluboko do země: jest málo míst v Řecku, se kterých není viděti na moře. Před Řeckem spousta krásných ostrovů, které činí jakoby přirozený most do Asie. Nad světem tím rozestřen vlahý, jemný, vonný vzduch, krásné nebe řecké se záplavou intensivního světla slunečního, o jakém my u nás nemáme ani za nejkrásnějšího letního dne zdání.

Tento krásný domov byl jedním z hlavních činitelů, jenž činil z Řeků jiné lidi než jsme my, moderní děti zachmuřeného severu. Blízkost moře pěstovala odvahu a sílu. Jeho věčná měnivost, báječná krása světelných effektů řeckých živila obrazotvornost. Teplé podnebí lákalo k životu pod širým nebem, ke hrám a otužování těla. Všestranný rozvoj tělesných sil rozmnožoval radost ze života, sílil smysl pro krásu formy, činil z Řeků lidi, u nichž duše i tělo byly stejně zdravé, jedním slovem lidi harmonické. A tato životní harmonie, s jakou nesetkáváme se v dějinách po druhé, jest jednou z podmínek, z nichž vyrostly národní slavnosti řecké. V zázračné půdě řecké tkví však, trvám, i druhá hlavní podmínka, o niž opírají se řecké národní hry: ona živá, opravdová víra v bohy. Hlubokému náboženskému citu starých Řeků, pantheismu Aischylovu a Pin-

*) Četl jsem některá cestopisná díla p. prof. Dr. Gutha a poznal jsem ke svému nemilému překvapení, že p. prof. Guth na místech vhodných i nevhodných vtrušuje do svých cestopisných výkladů všelijaké »vtipy« o latině a řečtině, z nichž jest jasně viděti, že latina a řečtina a vůbec studium klassického starověku nenáleží a, jak se zdá, i dříve nikdy nenáleželo k oblíbeným jeho předmětům. Doufejme, že očité poznání Řecka, jehož ne každému se dostane, p. prof. Gutha přesvědčilo, že nelze starověkou kulturu odbývati pouhými »vtipy« a že je v ní dosud větší vzdělavatelný moment, než se panu prof. Guthovi zdá. *Josef Král.*

darovu porozumí jen ten, kdo poznal velkolepou přírodu řeckou, smavou a spanilou, ale zároveň plnou tajemného děsu. Z těch dvou podmínek vyrostly i Delfy, centrum náboženského a politického života světa hellenského, i Olympie, centrum fysické síly řecké.

Myslím, že s takového hlediska měli bychom posuzovati staré olympické hry: posloužilo by se tím v nejedné příčině i olympickým hrám novým. Myšlenku, kterou kniha Guthova šíří, rozumí se, že pozdravujeme vřele. *E. Peroutka.*

Dr. Fr. S. Kovář: **K soukromé četbě z jazyků staroklassických.** (XVII. zpráva c. k. vyšš. stát. gymnasia ve Valašském Meziříčí za rok 1896/7, str. 26).

Článek p. Kovářův zaráží především svou poníženou formou a nápadným poklonkováním různým představeným páně spisovatelovým. Každému uvil zvláštní kytici. Nejkvětnatější dostal p. zemský inspektor Riedel, při němž p. spisovatel oddaně se obdivuje »hloubce jeho zkušenosti paedagogické a velikosti mravní síly do každého jeho slůvka vložené, jehož Slovutnost opatření blahodárná přivedla k platnosti a rozkvětu nejutěšenějšímu a jemuž proto p. spisovatel vyslovuje díky nejvroucnější z nejčistší piety vyplývající«. Jeho Excellenci barona Gautsche pokládá za Platona výchovy novověké, neboť v díle jeho »zřejmě jest slyšeti ozvuky dávnověké výchovy starořeckého filosofa«, ba bystrozrakem svým vidí, »jakoby starořecké gymnasium v gymnasii nejnovějším mělo oživnouti znova.« Příležitostně neomezené chvály dostává se i Hartelovi, Huemrovi (»první povolaný tlumočník min. výnosu o četbě soukromé«), Kvíčalovi (»výborný znatel poměrů«). Zvláště však na mnoha místech vyjádřil p. spisovatel neomezenou úctu a nekonečný obdiv svůj p. řediteli gymnasia Valašsko-Meziříčského, jemuž díky nejuctivějšími povinen jest, »že slovem i skutkem o provedení vysokých intencí usilovně se staraje jednak ku pojednání tomuto spisovatele laskavě vyzval, jednak i mnohým případným pokynem mu přispěl«.

Ukázky tyto postačí. Tak psáti se prostě nemá. Učitel, dbalý vážnosti svých představených a důstojnosti stavu, k němuž náleží, nemá se oddávati takovému malichernému lichocení, vzdělaný pak a uvědomělý ředitel neměl by připustiti takový způsob psaní do zprávy školní, jež též mládeži se do rukou dostává a u ní se vystavuje všelikým poznámkám.

Práce p. Kovářova vyznačuje se mimo to únavnou rozvleklostí slohu, podrobným rozborem okolností malicherných (jako mají-li žáci soukromě čísti totéž či každý něco jiného, je-li radno, aby, soukromě čtouce, pracovali společně či každý zvláště a pod.), líčenou učeností, jež zvláště zřetelem psychologickým, logickým a ethickým ráda se mihotá, zkrátka mikrologií, jež nejupjatějšímu scholastikovi nebyla by k necti.

Co do obsahu nalézáme v článku málo nového. V prvé části mluví pan spisovatel o významu studií klassických, ale podává tu, jak sám dí (str. 8), »vývody, vyplynulé jen zhuštěnou reprodukcí Hartlovy řeči inaugurační*) s několika jen přídavky vlastními«, v části druhé nalézáme vlastně výtah protokolu o poradách, jež »z podnětu p. ředitelova« na gymnasii Valašsko-Meziříčském za účelem úpravy četby soukromé se konaly. V poradách těch však málo nového bylo přičiněno k tomu, čeho literatura odborná, o věci té vzniklá (Schrader, Rothfuchs, Huemer, Primožić, Maletschek, Eibl, Wotke), by neobsahovala.

Referent uznává velikou důležitost četby soukromé, jest plnou měrou srozuměn s tím, že četba ta má býti regulována, učitelem kontrolována a přehlížena, by nezašla na scestí, neděla se povrchně aneb nezůstavila nepřekonaných obtíží, jež žáku sebe nadanějšímu a sebe pilnějšímu při ní se naskytnouti mohou. Pokud však zde normativně vůbec zasáhnouti třeba, stalo se již výnosem zemské školní rady moravské ze dne 6. května 1895 č. 4253 a zemské školní rady české ze dne 31. března 1897 č. 10699. Všechno další reglementování bylo by rozhodně spíše se škodou nežli s prospěchem a nenáleží do školy. Žák nadaný a snaživý věnuje mnoho času a píle četbě nepovinné, musí však mu býti zůstavena volnost, jež jest nezbytnou podmínkou samočinnosti a ušlechtilé radosti z práce vykonané. Učitelstvo i správa školská neměly by proto tolik úvah podrobných věnovati otázkám podřízeným, jichž uspokojivé rozluštění vždy ostatně na různých individuálních okolnostech jest závislé, neměly by do podrobnosti ustanovovati, kdy, jak, co, kolik soukromě se má čísti, co žák, co učitel má při tom dělati, jak, kdy a v jakém pořadě se má zkoušeti, mají-li žáci všichni totéž čísti, zda každý zvláště či všichni společně — toť právě ona vytýkaná mikrologie, jež ve schematisovaných malichernostech se ztrácí a vytčeného cíle nedojde.

Žádoucí úspěch četby soukromé musíme hledati jinde. Velmi vhodně o významu jejím vyjádřil se výnos zemské školní rady moravské slovy: »Podmínkou zdaru při soukromé četbě, a to podmínkou nejdůležitější, jest methoda a osobnost učitelova. Zkušený a blahovolný učitel seznámí se tu postupem doby nejen se způsobem práce svých žáků, nýbrž vnikne lépe v jejich povahu; podaří-li se mu odkazem na ethickou cenu vznítiti v srdci studující mládeže trvalou zálibu v četbě soukromé, shledá toho brzy veliký užitek při postupu četby školní a při písemných úkolech. Ideálního cíle svého již dosáhne, poskytne-li studujícím opravdové navedení do studia, jehož výsledkem jest porozumění duchovnímu a kulturnímu životu antických národů.«

---

*) Ueber Aufgaben und Ziele der classischen Philologie, Vídeň 1890.

Úkolem školy jest podati žactvu celkový názor na starověký život duchovní a kulturní. Jím opatřeni jsouce, budou míti potřebné tlumy appercipující, jež při četbě soukromé stanou se jim pomůckou nejcennější. A tu by v nynější organisaci učební gymnasií našich v duchu ministerského nařízení z 30. září 1891 různé tužby měly dojíti splnění. Ono filosofické pojímání starověku v typické a pro naši dobu ještě významné zvláštnosti jeho, jehož na učiteli zmíněné nařízení žádá, nesmí ani žactvu zůstati cizím. Žactvo bude vychováno k pravému, ušlechtilému humanismu jen tehdy, dovede-li pochopiti všechny zjevy života antického ve vztahu jich k lidské přirozenosti. Proto věcná stránka vůčihledě nabývá převahy nad formální, jazykovou. Methoda, jíž se učí jazykům starým, musí býti zcela odchylná od té, jíž v řečech moderních užíváme. Převládání čtení a výkladů spisů starověkých jest zjevem význačným. Znalost literatur starověkých nepodává se dnes rozhodně měrou dostatečnou v ojedinělých krátkých úvodech k jednotlivým spisovatelům. V třídě nejvyšší mají býti dějiny literatur antických soustavně v několikahodinném kursu vyloženy, ne sice ve způsobě učených, souvislých přednášek, ale tak, aby historicky a logicky byla srovnána data, při jednotlivých úvodech po různu poskytnutá, a zjednán jednotný názor na vývoj literární. Rovněž dějiny starověkého umění neměly by býti zůstaveny odkazům a poznámkám příležitostným, nýbrž tvořiti podstatnou a důležitou součást výkladů dějepisných, při nichž by moment kulturní měl nabýti ještě význačnější platnosti, nežli tomu jest dnes. K tomu by pak vhodně ve třídě VIII. měl se pojiti nástin myšlenkového vývoje starověkého lidstva v rozdíle jeho od názoru křesťanského a moderního. Nástin takový tvořil by nejvhodněji zakončení kursu propaedeutického a byl by pro gymnasijního absolventa často pro celý život dosahu a významu neocenitelného.

Celá povaha vyučování literárního na gymnasiích našich má takto tvořiti přirozenou přípravu a samočinnou pobídku k četbě soukromé. Vedle toho bylo by ovšem potřebí, aby žactvu byly po ruce potřebné k tomu pomůcky, zvláště knižní. Čísti soukromě texty starověké bez účelných poznámek jazykových a věcných, bez rozboru příslušného díla a ocenění jeho z ducha doby, v níž vzniklo, bylo by často žáku sebe nadanějšímu prací Sisyfovou. Sbírku takovou klassiků s vysvětlivkami německými pro četbu soukromou počal vydávati Tempský — české sbírky nemáme. A zde, myslím, jest u nás hlavní překážka žádoucího úspěchu soukromé četby. Od nařízení z r. 1891 bylo by se dalo již mnoho vykonati, kdyby byla vzešla příslušná iniciativa. Knihovny žákovské měly by míti přiměřený počet exemplářů takových vydání, aby zvláště žákům nemajetnějším mohla býti poskytnuta. Při nynějším počtu gymnasií českých — kdyby každé větší počet potřebných exemplářů zakoupilo — snadno by se podnik takový udržel. Ostatně doporučovalo by se, aby i ve zprávách školských takovéto kommentáře,

pro četbu soukromou účelně zařízené, byly uveřejňovány. Žactvu by z toho vzešel prospěch značný, a v programu školském práce takové byly by často více na místě nežli některé stati pseudovědecké pochybné a zastaralé provenience. *Fr. Drtina.*

ΧΑΡΙΣΤΗΡΙΑ. Сборникъ статей по филологіи и лингвистикѣ въ честь Θеодора Евгеніевича Корша, заслуженнаго профессора императорскаго московскаго университета. Москва 1896. VIII a 550 str. lex. 8⁰. C. 8 rublů.

Tento sborník, vydaný na oslavu třicetiletého učitelského působení Korschova, obsahuje řadu prací z rozličných oborů filologie. Naznačíme tuto stručně obsah aspoň článků čtenářům Listů nejzajímavějších. Náš krajan J. V. Netušil (Къ морфологіи и семасіологіи лат. инфинитивовъ) hledá (6—16) v první části složených tvarů lat. amā-bam amā-bō legē-bam atd. (rovněž ovšem v sl. nesě-achъ a j. pod. tvarech) infinitivy. Ovšem nikoli v běžném smysle slova »infinitiv«, t. j. určité tvary pádové slovesného jména, nýbrž infinitivy ve smysle Ludwigově (Infinitiv im Veda, 1871), tvary původem starší než vyvinutá flexe indoevropská, které již proto nejsou určitými pády. Tvary takové, které vymykají se vlastně názorům utkvělým v hotovém stavu flexe pozdější, neměly ani významu určitého, mohly označovati rozličné vztahy děje slovesného jako jména i jako slovesa, skládati se se slovy jinými atd. S významem vlastně slovesným hledati jest zbytky a stopy starých těchto tvarů v inf. historickém, imperativném (i paradigmatické imperativy bývají tvarem vl. infinitivy: lat. amā, monē, týž tvar rozšířen koncovkou v amā-tō; snad i t. zv. stažené tvary řecké, *τίμᾱ*, *τιμᾱ-τω*; lat. -minī atd.), inf. zvolání; odtud jest si vyložiti, že v slov. imperativ (pův. takovýto infinitiv) sloužiti může i za tvar vypravující (»a онъ возьми, да лапни«). Netušil dostal se tak na půdu jazykozpytem dosti zanedbávanou, ovšem i dosti neschůdnou: k otázce po praehistorii indoevropské flexe; v jednotlivostech zde nebude nikdy jasno, ale v zásadě jde N. dle mínění ref. správnou cestou. Snaha, v každém infinitivním nebo gerundiálním tvaru, v každém adverbii a p. konstatovati určitý pád jmenný v plném a pravém smysle tohoto slova, která v jazykozpytě je skoro obecná, zajisté časem mine. Připomínáme, že nedávno Thurneysen (KZ XXXV 210 n.) vystoupil s rovněž kacířskými názory o inf. vůbec a latinských zvláště. — G. E. Zenger (—57) podává krit. poznámky k Val. Flaccu (I 22—5, 134 nn., 147 n., 170 nn., 196 nn., 227 n., 561—7, 669 nn., II 34 nn., 418, 620 n., 642 nn., III 5 n., 385—9, IV 85—9, 177—80) a Statiovi (Th. II 251 nn., 289—97, 430 nn., 473 nn., IV 223—8, 661 n., 664 n., 781—5, V 17 n., 147, 209, 224 n. 723. — E. R. von Stern (59—99):

Solon a dělení attického měšťanstva na třídy dle jmění. — Th. F. Zělinskij (101—121) vykládá o »chronologické neslučitelnosti« (несовмѣстимость, druhý zákon Nitzschův) a komposici Iliady. Kde básník má vypravovati dva nebo více dějů současně na rozličných místech se odehrávajících, pomáhá si takto: 1. vypravuje děj jeden, pokud nedospěje k nějakému trvalejšímu stavu, pak se obrací k ději druhému atd.; 2. ze dvou soudobých dějů jeden v čas se jen naznačí, tak že čtenář se ho domyslí i bez podrobného vypravování; 3. jeden ze současných dějů úplně se pomíjí; 4. soudobé děje vypravují se, jako by po sobě byly následovaly, nebo 5. oddělují se od sebe libovolnou vsuvkou několika dní. Iliada je v zachované podobě dílem redaktora, který dle těchto zásad sloučil v jedno části řecké epické poesie, které se týkaly hněvu Achillova. Dle mínění spisovatelova nejpodobnějším rozřešením homérské otázky bude theorie Steinthalova (Das Epos, Zeitsch. f. Völkerpsych. V) v sloučení s Grotovou a Kirchhoffovou. — G. K. Uľjanov o řeckých jmenech m. rodu na -*ă* (123 až 147). Prajazyk měl mužské kmeny na -*ā*, jednak v složeninách (stind. čarma-mn-ā- »koželuh« a j., sl. vojevoda, ř. *Ἀίδης*, *ὑψιπέτης*, lat. auriga, indigena atd.,*) původu slovesného), jednak parallelných s participii (stind. mahā-, Asg. mahā́m, ř. *ἀτρέμα ἀτρέμας*, *μέγαν*, snad *σάφα*, *κρύφα* a p.). Nesložená slova (ř. *βόης* a p., lat. scriba, sl. sluga, č. louda a p.), podobná slova neslovesného původu (*Οἰδιπόδης*), kmeny na -*iā*- (*ταμίας*, csl. velьmoža, dřěvoděljа a p.; slova jako sądii jsou pův. kollektiva) vznikala v rozl. jazycích teprv později; z části vznikala mask. na -*ā*- i ze starších abstrakt, zvl. na -*tā*- (ř. *αἰχμητής*? sl. sirota, junota). Kmenové -*ā*- v mask. bylo původně různé od ženské přípony -*ā*: v řečtině ono -*ā* v konci

*) Také pro germánštinu lze, tuším, podobné tvary předpokládati. Hirt IF VII 111 nn. ukazuje, že komposita jako sthn. herizogo (Herzog) v jiných jazycích indoevr. mají proti sobě kmeny kořenné (-zogo = lat. dux), a ukazuje, jak z kmenů takových vznikaly v germ. kmeny na -*n*- jako herizogo. Doplnil bych tento výklad takto: Bývaly kmeny kořenné (jako dux), které v komposici rády se stávaly kmeny na -*ā*- (jako lat. auriga atd.). Takovéto kmeny mívala i germ. v době předhist. (na př. vedle nesloženého *duk- složené *kori-dukā). Když v germ. splynuly samohlásky *ā* a *ō* v samohlásku jedinou (Streitberg, Urgerm. Gramm. *c* 57 nn.), snadno mohlo se státi, že pův. mužské složené kmeny na -*ā*, které mívaly v nom. koncovku -*ā* (raženou), přešly v deklinaci ke kmenům (nesloženým) na -*n*- (jako got. aúhsa »Ochse«), které před oním splynutím samohlásek *ā* a *ō* mívaly koncovku -*ō* (taženou). Při tom ovšem přejaly od kmenů na -*n*- i taženou intonaci jejich koncovky. Hirtova »begriffliche Kraft«, jež dle něho sama byla by vedla ke vzniku -*n*- kmenů jako sthn. herizogo. při výkladě našem dostává podporu v podobnosti, až na rozdíl intonace totožnosti koncovky nominativné. Vliv tvaru nominativného u vzniku metaplasmů je znám: tak uvedl jsem v Jagićově Arch. XV 503[1] řadu nepochybných stind. dokladů, v nichž vlivem nominativné koncovky staré kmeny mužské na -*n*- se změnou rodu přecházejí ke kmenům ženským na -*ā*-.

slova se krátí (*νεφεληγέρετα* atd.), toto zůstává dlouhým. — A. A. Šachmatov, O společných úkazech v přízvukování řeckém a slovanském (149—160). Před přízvučnou krátí zůstala v psl. původní délka jen v slabice bezprostředně předchozí, sice se krátila (*ā* v *a* atd.). Zůstala-li anebo vznikla-li působením analogie nebo jinak délka příčící se tomuto pravidlu, přitáhla přízvuk v svoje sousedství: místo — ◡ ⏓ ◡̀ (hláskoslovně správně bylo by ◡ ◡ ⏓ ◡̀) vzniklo — ◡̀ ⏓ ◡, a místo ◡ — ⏓ ◡̀ (za ◡ ◡ ⏓ ◡̀) vzniklo ◡ — ◡̀ ◡ (paenultima, byla-li dlouhá, se zkrátila.) Na př. m. hláskoslovně správného za-slūgà přenesením *ā* z jiných složenin vzniklo zā-slūgà, dále zāslùga; impt. slědītè vlivem inf. slědìti dostal nebo zachoval dle onoho pravidla dlouhé *ě* m. hláskoslovně správného krátkého *ě* a změnil se dále v slědìte. Konečné délky se krátily, neměly-li původně přízvuku: na př. vínā z vīnā́, ale jèzera. Zachovala-li se nebo vznikla-li zde délka analogií (jèzerā), změnilo se ◡̀ ◡ — v ◡ ◡̀ —. Jsou to výsledky nepůvodních melodických přízvuků. Pův. byl přízvuk melodicko-exspiratorní: takový zůstal v psl. jen v slovích jednoslabičných, nebo na 1. sl. slov dvouslabičných. Sice změnil se v exspiratorní: před tímto předcházející slabika dostala vzestupný přízvuk melodický, paenultima za exsp. hlavním přízvukem dostávala sestupný přízvuk melodický; z melod. přízvuků vlivem délky povstával pak i expiratorní. Podobným do jisté míry způsobem vznikaly i v řečtině přízvuky nepůvodní (*ποικίλος μεγίστη ἀμάχητος ἀμβροσία* m. *ποικιλός μέγιστη ἄμαχητος ἄμβροσια*); také zde vyvíjely se před a za exsp. (pův. mel.-exsp.) tonem přízvuky melodické, kromě toho vyvíjely se v jistých případech i samostatné přízvuky melodické, před nimiž nebo za nimiž pak vznikaly nepůvodní přízvuky dynamické. — F. Solmsen vykládá o ř. *ΑΙΝΩ* a příbuzných s ním (161—174). Tvar *αἰνῶ* je nesprávný; *αἴνω* a *ἀνέω* (*ἀνέω*) vzniklo z **Ϝάνι̯ω* **ἀϜανέι̯ω*, nosovkových praesentií koř. *vē* (: *ἄημι*). — N. Novossadsky, Observationes criticae in hymnos Orphicos (175—183). — J. A. Kulakovskij vykládá o jméně města Kerči (175—201), nedobírá se však určité etymologie. — Védského užívání indikativu blíže si všímá D. N. Ovsjaniko-Kulikovskij (203—222). Objektivná pravdivost není dle něho pův. významem indikativu: konj. a ind. již dle tvaru svého jsou totožny, a byly rozdílny leda jistými odstíny subjektivními. Vůbec původně byly věty jen modálné, čehož stopou jest jednak užívání injunktivu, jednak indikativu v modálných větách. — S. S. Sluckij: počet athénských buleutů dle návrhu z r. 411 (*Ἀθην. πολ.* 29—30). — M. I. Mamdes: tradice o t. zv. lelantské válce (231—248). — S. I. Sobolevskij: krit. a exeget. poznámky k 6. knize Thukydidově (249—274). — O. I. Broch vykládá různost následků býv. ь v psl. tьm, tьb (r. ťma, věďma, guďba, p. ćma, źdźbło, gędźba) a psl. tьn tьs (r. dnja, vidnyj, p. dnia, rod-

stwo a p.) z různosti za ь následující souhlásky. Následuje-li zubné *n*, *s*, nelze artikulovati na př. *d* obvyklým způsobem (t. j. »*d* + *chi* - Laut«; 277—281). — A. Hruschka starší svůj výklad lat. nuntius (Фил. Обозр. IX 65 nn., z *noventios: ř. *νέω* nebo stisl. snúa, nebo stind. navatē, vl. »chodec, běhoun«) opravuje a vykládá nuntius ze staršího neutra nuntium, pův. terminu augurálného (Varro § 86) »přerušení silentia skrze ptáka«, cf. stind. nuvati, navati »křičí«. Sloveso *novere *nuere zaniklo zvl. pro homonymii s jinými slovy (zachováno v různé od nuere složenině adnuere, renuere, abnuere?) — Na str. 301—332 podává kn. S. N. Trubeckoj kritický rozbor nové theorie, obsažené v spise H. Usenera Die Götternamen, Versuch einer Lehre von der religiösen Begriffsbildung (Bonn 1896). — G. Th. Šulc: rhythmický význam dochmia (333—340) nynějšími notami by bylo vystihnouti asi takto:

— R. I. Šercl: řecko-římská heraldika (o t. zv. *ἐπίσημα*, *ἐπίσημον*, *σῆμα*, *σημεῖον*, signum, insigne u Řeků a Římanů, 341—348). — Z mladších badatelů ruských čítati v poslední době často jméno M. M. Pokrovského; obírá se většinou otázkami z pole málo vzdělávaného, kde věda naše vlastně teprv počíná si vyhledávati dráhy (starší jazykozpyt i zde býval smělejší, jako v hláskoslovných výkladech slov): ze sémasiologie. Tenkráte mluví o slovích, znamenajících »čas« (349—360). Ukazuje, jak táž slova v rozl. jazycích znamenávají i čas vůbec i určitou část času, dále časnost (rannost), včasnost (vhodnost), zralost (srv. na př. něm. Zeit; zeitig schlafen gehen; zeitige Flucht; zeitiges Obst, zeitigen). S tím srovnává lat. mātūtus, mātūrus, předpokládá za základ *mātu- »čas, včasnost«; v māne vidí neutr. adjektiva mānis (immānis; nam et Lanuvini mane pro bono dicunt Macrob.), běžné pův. ve rčení *māne tempus (à la bonne heure). Ukazuje na sémasiologickou příbuznost pojmů »dobré, vhodnost« — »čas« atd., (slov. doba vl. »utilitas, opportunitas«, v někt. sl. jazz. a dial. »čas«; odvozeniny znamenávají podobné věci, co mātūrus: dobrý = bytelný, silný, dobro r. dial. »doba«: аль ужъ добро идти), ale nechává si napříště promluviti o tom, jak jazyky indoevr. vůbec vystihují pojem »čas«. Srv. KZ XXXV 233 n. — *Σεργίου Ῥωσδεστουενσκίου: Εἰς τὸ τοῦ Φαληρέως καλούμενον βιβλίον περὶ ἑρμηνείας συμβολαί* (361—370); J. A Denisov: Poznámky k Aeschylu —380: Suppl. 438, 644, 681, Prom. 593, Sept. 186, Ag. 1175); G. A. Murkos ukazuje (—389), jak v 30. letech chybně překládal Balfour arabský

cestopis patriarchy Makaria na Rus; L. Z. Mserianc podává příspěvky k výkladu vanských nápisů (—399); A. N. Švarc ukázky studií o Aristotelově Politeii (—408); M. B. Nikoľskij vykládá o I. Král. 7, 21 (iākhın a bōʿaz; —432); M. O. Attaj rozbírá etymologicky arabská slova na *-ab* (*-ib*, *-ub*; —433); P. A. Lavrov hledá, kdo, kde a kdy uveřejnil první bulh. pohádku (S. Milutinović v své Serbijance, Lipsko 1826; pohádka i otištěna; —456). — Důležitým příspěvkem se přihlásil F. Th. Fortunatov: Indoevropské likvidy v jazyce staroindickém (457—490). Řeší starou záhadu indoevropského hláskosloví a hájí dřívější mínění svoje o indických hláskách t. zv. cerebrálních, proti kterému poslední dobou se vyslovil zejména Bartholomae. Evropské jazyky idvr. (i armenština) liší velmi určitě *l* a *r*, majíce (mimo některé určité případy, zvl. kde dissimilací vzniká střídání *l* a *r*) v témže kořeně vždy buď *l* nebo *r*. Jazyky arijské v tom se od nich liší: staré iránské jazyky v podstatě mají jen *r*, jazyk stind. má *r* i *l*, aniž obě hlásky stojí v patrné souvislosti s evr. *r* a *l*; k tomu se střídá *r* a *l* v jaz. stind. bez zřejmé příčiny. Na př. sl. rudъ, něm. rot, ř. ἐρυθρός atd. — stind. rudhirás rōhitas lōhitas lōhás, sl. pьlnъ, něm. voll, lat. plēnus atd. — stind. pūrnás atd. Dříve se myslívalo, že prajazyk měl jen *r*, z něhož z části stejně v rozl. jazycích, z části nestejně se vyvíjelo i *l*; dnes se myslívá, že pův. bylo *r* i *l*, které v ar. jazycích všelijak záhadně se měnilo. Fortunatov hledá v prajazyce mimo *r* (stind. vůbec *r*) a řídké *l* (v nejst. pam. vědských *r*, v sanskrtě *l*, v írán. jazz. *r*) ještě třetí likvidu, λ (= evrop. arm. *l*, stind. ír. *r*). Pův. *l* se zubnicemi (*lt lth ld ldh ln ls*) jeví se (dle starého »Fortunatovova« zákona) v stind. hláskou cerebrálnou (*ṭ*, *ṇ* *š* atd.), pův. *rt* atd., *λt* atd. však jako *rt* atd. Zůstává ovšem lecco záhadného: F. připouští, že v prajazyce rozl. likvidy druhdy se střídaly beze zřejmé příčiny (lat. rumpit: stind. lumpáti, lat. vorāre gula: stind. giráti gilati, sl. rysь: lit. lúszis ř. λύγξ a j.). Přídavkem vykládá F. svoje učení o t. zv. samohláskových likvidách. F. patří ode dávna k odpůrcům učení, že by prajazyk byl měl původně skutečné samohlásky *l* i *r* (a *λ*): v t. zv. samohláskových likvidách vidí hlásky provázené seslabenými samohláskami (podrobněji slabikové likvidy provázené neslabikovou samohláskou seslabenou: *u̯ l̥* atd.); hlavním dle našeho mínění důvodem proti původní samohláskovosti t. zv. samohláskových likvid jest okolnost, že seslabená průvodní samohláska dle svědectví slovanštiny a litevštiny byla dvojí různé kvality (F. ji označuje slov. značkami ь ъ); týž samohláskový živel seslabený objevuje se i mimo kořeny likvidové. F. ukazuje, že stopy oné dvojí kvality jsou i mimo jazyky baltskoslovanské. — V. A. Šeffer popisuje pompejskou Casa dei Vettii (491—510); V. K. Poržezinskij vykládá o povaze jazyka lit. spisovatele N. Daukszy (koncem 16. stol.; 511—539);

A. V. Adolf vykládá Verg. Aen. I 52—63, Ov. Met. VI 224 až 226 (Ovid popisuje dle něho štítovou skupinu, zobrazující záhubu Niobovců; 541—550). *Josef Zubatý.*

Литовскій словарь А. Юшкевича съ толкованіемъ словъ на русскомъ и польскомъ языкахъ. Выпускъ первый Изд отдѣл. русскаго языка и словесности Импер. Академіи наукъ. Санктпетербургъ 1897. XXVII a 392 str. 8°. 2 rub. 50 kop.

Konečně se dočkáváme díla, pro studium litevštiny vysoce důležitého, jehož vydání od dávných let slibováno, o jehož tisku ob čas jen tu i tam jsme se dočítali kusých zpráv. Vydán zatím jen 1. svazek, sahající od *A* do *Dž*, t j., soudíc podle rozměrů téže části v slovníce Kurschatově, asi pětina díla celého. Bude-li tisk pokračovati se stejnou rychlostí jako posud, nynější generace jazykozpytná sotva se dočká konce.

Důležitost slovníka Juškevičova zakládá se zejména v tom, že materiál jeho pochází z dialektů ruskolitevských, zvl. z okolí welionského, puszolatského a olsiadského (v gub. kovenské). K tomu nebožtík Ant. Juškevič, jehož práce má býti v slovníce učiněna přístupnou vší vědě, zapisoval si jen slova, která v lidu slyšel, a jak je slyšel. Až posud slovníkářství litevské (mimo Szyrwida, některé slovníky rukopisné, nejnověji pak slovník Miežiniův z r. 1894) obíralo se hlavně dialekty pruskolitevskými, jen jaksi náhodou tu i tam všímajíc si ostatních. A přece jádrem litevským je Litva polská (ruská): zde ještě Litvané žijí - ač bohužel všelijak tísněni — svým životem, kdežto v Prusku jest život jejich národní vlastně již volným vymíráním; v bývalém velkoknížetství litevském a v bývalé Žmudi je vlastní domov litevský, kdežto Litvané pruští z části se přistěhovali z Litvy vlastní, z části jsou potomky Prusů a příslušníků jiných kmenů baltských, kteří se assimilovali šťastnějším (anebo méně nešťastným) bratřím litevským. Jak samostatný jest jazyk ruskolitevský právě po stránce leksikální, asi každý poznal, kdo pomocí slovníka Kurschatova čítal spisy ruskolitevské, třeba t. zv. spisovnou mluvou psané. Pilnějšímu čtenáři rychle se tu hromadí materiál slovný, Kurschatovi neznámý, a bohužel často uhodí na slovo úplně záhadné, jehož významu ze souvislosti se mu jest dobírati. Jaká bohatost slovná a jadrnost v pravých krajích litevských posud žije, nejlépe ukazuje slovník Juškevičův sám (slovník Miežiniův jest dosti kusý); upozorňuji na př. na hojnost samorostlých slov (hledej je pod *ap- si-*), jimiž živé prameny Juškevičovy naznačují teplé zahalování hlavy, těla, nohou proti lezavé zimě.

Thesaurem jazyka litevského slovník Juškevičův není ani nechce býti. Má slova, sebraná jen v omezeném území, z úst

lidu: leccos zajisté ušlo i mravenčí bedlivosti Juškevičově, která mimo tento slovník jeví se tak skvěle v bohatých jeho sbornících lidových písní litevských. Ale jest nejbohatším posud pramenem příštího thesauru, dočká-li se ho kdy věda. Vždyť celý litevsko-německý slovník Kurschatův má 529 str., Miežiniův slovník 592! Také již tento první svazek nedává jen rozmnožení vědění našeho slovného, ale i hojně nového poučení mluvnického. Najdeš tu hojně zajímavých útvarů kmenových, jmenných i zvl. slovesných; najdeš hojně nových dokladů slovesných adverbií, která tak charakterisují lidovou řeč litevskou i lotyšskou. Namátkou uvádím několik takovýchto adverbií, posud neznámých, tvoření docela blízkého slov. adverbiím na *-mo -ma* a p.: na př. ánč-łajdmu (»schválně pouštěje«), ap-gramáj »ledabylo« (koř. grab-), àp-sukmu »kolem do kola« (synonyma sąnkłomu, pavérmu) a j. A najdeš hojně jiných věcí zajímavých, k tomu při každém skoro hesle jadrné věty, ze kterých čiší lidový jejich původ. I výklady ruské a polské u jednotlivých hesel tu i tam jsou poučny; A. Juškevič i jeho bratr přidávali i dialektická slova ruská a polská, zvláště kde jazyk knižný nestačoval k výkladu.

Radost ze vzácného tohoto díla kalí bohužel i několik perných kapek pelyňku. Vinou samého zakladatele slovníka stalo se, že nerozlišuje se v něm obojí intonace dlouhých slabik, tažená a ražená, nedostatek dnes, v době podrobných studií o přízvuce, časem dosti citlivý; pravidlem ovšem lze jej napraviti odjinud. Zvláště utrpěl slovník tím, že původci jeho († 1880) nebylo přáno jej upraviti. Zanechal po sobě jen materiál, jejž upravoval bratr jeho Jan, rovněž již zemřelý; tisk konečný dál se při 1—10. archu jeho redakcí, pod dozorem Jagićovým, s pomocí Baudouina de Courtenay; od archu 11. vedl vydávání Fortunatov, jenž také napsal úvod o osudech slovníka, jeho pravopise (zde v některých kusích odchylném od pravopisu Juškevičových sbírek písní) atd., v němž netají vad slovníka. Jan Juškevič přidělával na př. k infinitivům, zapsaným od bratra Antonína, tvary přítomné a aoristové, ne vždycky snad správné. Zvláště upozorňuje Fortunatov, že samohlásky nejsou všude podány docela správně: jsou chyby častější v označení kvantity, někdy i v kvalitě jejich, i místo přízvuku je druhdy nesprávné. Některé chyby čtenáři znalejšímu litevštiny samy se namanou: tak apdìžti vedle správného dýžti, apmežù -myžaú -mýžti m. mężù (męnžù) mìžau mìžti; apsiásti je asi 3. os. sg., k níž inf. by byl apsibúti? nesprávno je *y* v apsiryjaú; atd. To jsou ovšem věci nemilé, zvláště kde neví čtenář, kde hledati pomoci (na př. apskibti -skibiù -skibiaú je patrná chyba, ale nevíš, máš li předpokládati praes. skimbù aor. skibaū či co): a snad by některé podobné chyby daly se ještě z připraveného rukopisu odčiniti. Ale i tak zůstává slovník Juškevičův neocenitelným rozmnožením chudé literatury ke studiím litevským.

Josef Zubatý.

M. Mosswida Waitkuna **przekład litewski pieśni Te Deum laudamus z r. 1549.** Z egzempłarza Biblioteki Kórnickiej wydał i objaśnił Dr. Zygmunt Celichowski. Poznań. Nakładem Biblioteki Kórnickiej. 1897. 20 str., 11 faks listů, 16°.

Při chudosti litevských památek ze starší doby každý nový nález budí přirozený interes. Tak i památka tato, kterou vyd. nalezl ve vazbě postily z r. 1556. Titul úplný zní: Giesme S. Ambraßeijaus, bey S. Augustina, kure wadin: Te Deũ laudamus. Su gesmemis ape ischnumirusiu priekelima Jesaus Christaus, Jsgulditas per M. Mossuida Waitkuna etc. Ant naudos Ragaynes Baßniczey ir kitu etc. Knížečka obsahuje mimo dedikaci a překlad písně Te Deum ještě překlad dvou luter. písní o vzkříšení Páně, a řadí se ke katechismu téhož překladatele z r. 1547 dle času jakožto druhá*) památka litevského písemnictví.

Jazykový výtěžek při skrovnosti památky jest ovšem skrovný. Uvádím na př. lobek Diewa meileije »prospívej v lásce Boží« v ded. (časosl. lobéti, srv. lobis, lobinti, pralobti, vesměs příb. s labas); anta (= ant) v anta amßia (čti amßiu) amßia, anta amßiu ir anta amßinuju amßiu vedlé ant mussu, ant amßiu amßia; zachované nosovky v ischsiunsti, ischsiunzdams, paßinstam, paßinst. Zajímavo je, že Mažvyd zde na rozdíl od svého překladu katechismu z r. 1541 již jen za koncové *-o* má *-a*, v slově s většinou lit. nářečí zachovávaje *-o*: počátek úmyslného tvoření jazyka spisovného.

V předmluvě mimo zprávy o památce samé sebral C., co víme o překladateli. Jméno jeho vykládá dle str. 12 Karłowicz z lit. mąstýti »přemýšleti«; spíše přece věříme Ostermeyerovi (1793), že se jmenoval Mažvydas (»Málovid«? Koncovka -vid-, i v jiných jmenech lit. se objevující, nemusí patřiti ke koř. vid- »videre«; lze pomýšleti i na příbuznost se sl. -vitъ, o němž v. Rozwadowski, Quaestiones gramm. et etym. v XXV sv. Rozpr. Akad. Krakovské, str. 423 n.). Při výkladě Karłowiczově polská forma jména byla by asi Mostwid nebo Monstwid. Waitkunas dobře se vykládá za »Vojtěchovce« (srv. uvedená při tom příjmení Wajtekunas Wojtekunas, jména vsí Wojtkuny Wojciechuny Wojckuny a p.)

Přidán otisk polského překladu písně Te Deum laud., dle paginace (111, recte 113—120) zlomek z větší sbírky posud neznámé, dle mínění vydavatelova z vyd luter. kancionálu Seklucianova asi z r. 1549 (anebo z r. 1551—2). Obě památky vydány jsou ve faksimiliích, způsob, který při stálém pokroku a zlaciňování method reprodukčních bohdá brzy stane se možným i při památkách obšírnějších. *Josef Zubatý.*

---

*) Vlastně třetí, počítáme-li stuhu s vetkanou lidovou písní posud zpívanou) pas mamuzes augau atd. z r. 1512, o které zprávu podal W. Nehring BB XV 139—141.

П. А. Лавровъ: Жизнь и ученая дѣятельность П. І. Шафарика. Москва 1897, vel. 4° str. 104.

V první části spisu toho podává se velmi vřele psaný životopis Šafaříkův na základě nejnovější literatury (str. 1—43), v druhé části podrobný přehled vědecké činnosti Šafaříkovy. Zajímavé jsou výroky znamenitého moskevského professora Granovského o Šafaříkovi, a důkazem, jak velkým sympatiím těšil se Šafařík i mimo kruh Pogodinův. Zajímavý jest výrok Granovského také o vzájemnosti Kollarově: shledal v ní »nehledě na tlachy, jichž v ní mnoho«, přece »mnoho pravdivého a důležitého pro nás«, totiž pro Rusy. V části druhé pojednal prof. Lavrov podrobně o prvních pracích Šafaříkových, jmenovitě o jeho dějinách slovanských literatur, o původu Slovanů a o Starožitnostech, o těchto hlavně na základě studie Niederlovy, a pak ještě o Národopise. O ostatní vědecké práci promluvil velmi stručně, a to proto, že »o postupu prací Šafaříkových po vydání Národopisu« promluvil v pojednání předeslaném vydání korrespondence Šafaříkovy s Boďanským. (Письма П. J. Шафарика къ О. М. Бодянскому 1838—1857, Москва 1895). Ale i v tomto nepojednal spisovatel tak důkladně o pozdější vědecké práci Šafaříkově, o grammatických jeho studiích, o pracích jeho nad staročeským písemnictvím, o jeho studiích hlaholských, a musíme litovati, že se spisovatel zřekl podati stejně podrobný a důkladný rozbor vědecké práce Šafaříkovy po r. 1842, tím více, že právě prof. Lavrov byl povolán podati posudek zvláště prací týkajících se círk.-slov. písemnictví. Ke konci knihy otištěny ještě myšlenky Š-ovy o slavistických studiích na pruských universitách, a k nim připojil spis. některé poznámky o postavení slovanské filologie na universitách ruských a o důležitosti studií těch v Rusku. Prof. Lavrov žádá, aby na ruských universitách byly aspoň tři stolice pro slov. filologii, a to mimo stolici pro ruské písemnictví. Nejpřirozenější rozdělení bylo by dle jeho mínění: 1. círk.-slov. jazyk a živé jazyky slovanské, též ruský, měly by býti soustředěny v rukou linguisty, 2. dějiny slovanských literatur, slovansko-ruská palaeografie, rozbor jednotlivých autorů neb starých památek v semináři měl by na starosti druhý professor; 3. dějiny slovanské a starožitnosti slovanské měl by čísti třetí professor. Zajisté právem dovozuje spisovatel, že nemůže jeden professor více obsahovati celé rozsáhlé pole slovanské filologie — v Rusku se pojímá obyčejně pod tím slovem všecka slov. filologie mimo ruskou — a že bude professor vždy především linguistou neb literárním historikem neb starožitníkem-historikem, a že následkem toho výsledky vyučovací budou vždy jednostranné. Historie slov. filologie v Rusku ovšem poučuje nás názorně, jak nepatrný výsledek mělo působení slov. filologů na sedmi (!) universitách. Rozkvetlo jen studium písemnictví staroruského a sdruženého s ním písemnictví círk.-slovanského, a v tomto oboru dodělaly se

university ruské výsledků stkvělých. Ale velmi nepatrné jsou v studiu ostatních slovanských národů, jazyků i literatur; i na vlastní staroslovenské filologii jest účastenství ruského učeného světa tuze nepatrné. Prof. Lavrov nese to velmi těžce, navrhuje mimo jiné také založení ústředního organu pro slovanskou filologii pod vedením cís. akademie věd v Petrohradě, na kterém by pracovali také západní a jižní filologové slovanští. Příčiny tohoto neblahého stavu slovanské filologie, kterýžto my všichni těžce pociťujeme, leží však mnohem hloub — týž neblahý stav slovanské filologie jest i u ostatních slovanských národů na západě i na jihu, a hlavní příčinou jest nedostatek interessu na sousedním bratrském národu, nevšímavost neb dokonce odpor. Velmi pravdivé jest slovo, které se vyrvalo jednou ze stísněných prsou A. V. Nikitenka: »Всякій народъ, говоритъ Лютеръ, имѣетъ своего дьявола « Дьяволъ русскаго народа есть разногласіе во всемъ, что касается общественныхъ интересовъ, страсть все относить къ себѣ, мѣрить собою Это и мелкое самолюбіе, кажется, общій порокъ славянскихъ народовъ; оно-то и мѣшаетъ развитію у насъ духа ассоціаціи. Мы стоимъ на томъ, что лучше повиноваться чужому произволу, чѣмъ уступить въ чемъ либо своему собрату.

Připomínáme tu nový příspěvek k literatuře Šafaříkovské od dra. Fr. Krčka »Z papierów po Szafarzyku v V sv. »Pamiętnik-« a Tow. liter. im. A. Mickiewicza«. Ukazuje se v něm, že Š. velmi málo se zabýval polským pěvcem, zmínku o něm ve svém prvním liter.-hist. díle doslovně z jistého německého časopisu přejal; v pozůstalosti Š-ově shledal spis. některé krátké výpisy, delší zprávu o polské literatuře polským nějakým literátem, blíže neznámým, sepsanou záhy po r. 1834; výtisk Mickiewicz-ových děl v pozůstalosti Š-ově neprozrazuje, že by Š. v nich byl čítal. *J. Polívka.*

И. А. Бодуэнъ-де-Куртенэ: Кашубскій »языкъ«, кашубскій народъ и »кашубскій вопросъ« ЖМН Просв. 1897 sv. 310 апр. 306—357, sv. 311 май 83—127.

Prof. Baudouin de Courtenay podává v tomto pojednání na základě známého spisu St. Ramulta podrobnou charakteristiku kašubského nářečí a určuje poměr jeho k polštině. Vlastní rozpravě linguistické předeslán jest podrobný statistický přehled Kašubů na základě studií Ramultových. Spisovatel podrobuje důkladnému rozboru jednotlivé charakteristické jevy nářečí kašubského čili pomořského, uváděné St. Ramultem jako příznaky odlišující je jako zvláštní jazyk od polštiny. Spis. právem tyto restringuje na míru velmi malou, ukazuje, že daleká jich většina nemá žádné průvodné síly. Za nejdůležitější příznak kašubštiny pokládá spisovatel gard, varta, parsą a pod. proti pol. grod, vrota,

prośę a pod.; naskytující se vedle toho v kašub. přehojnou měrou, ba většinou tvary grod atd. prohlašuje za polonismy. Tento příznak jest dle jeho mínění tak důležitý, že sám by stačil na seskupení kašubských dialektů do zvláštní skupiny vedle skupiny všech dialektů polských Proto pak, že kašubština ve vývoji tvarů tolt, tert, telt se brala touž cestou a dospěla k týmž výsledkům jako polština a též srb. luž, vykládá spisovatel rozdíl tím, že vývoj ten se nedál stejnou rychlostí. Že by se toto zastavení vývoje společného s polštinou snad mohlo připisovati vlivu neslovanskému, německému, spis. nepřipomíná, než pouze v gard za psl. gord by připouštěl vliv německý (sv. 311 str 121). Dle jeho mínění vývoj ten se zastavil vůbec před tort, nepraví, že na kašubské půdě částečně aspoň se také tort začalo měniti v trot, jako tolt v tlot, než všecky tvary s formou trot připisuje vlivu polskému. Vedle toho shledává podstatnou odchylku kašubštiny od polštiny v ćart proti tart z tr̥t (rus. тертъ): jest v kašub. cvjardi, mjařnǫc, carti, dzarti proti pol. twardy, marznać, tarty, dzarty. Prof. Baudouin de Courtenay předpokládá rozdíl ten již pro doby předhistorické, v kašubštině se v tr̥d palatalisovalo *t* před *r̥*, vyvinulo se t'r̥d, pak stvrdlo r̥ v r̥ a konečně vyvinulo se t'ard; v polštině se souhláska před r̥ vůbec nepalatisovala, r̥ před následující souhláskou pak stvrdlo, z tr̥d vyvinulo se trd a pak tard. Spisovateli ovšem neušlo, že v některých případech jest v pol. přece hláska před r̥ změkčena, připomíná śmiardnąć, piardnąć, ćwiartka, ziarno a j., ale tu prý ujala se měkká souhláska místo tvrdé následkem »psychicko-morfologické assimilace k příbuzným tvarům«: śmierdzieć, pierdzieć, ćwierć, ziernisty a j. Též v kašub. jest čvôrtk vedle čvjôrtk, part. praet. act. II. mar vedle mjar, môrtvy, jest jen par z pьrlъ, nô-par-ty (v Jastarnském dial. ale pšar z p'ar) atd., jest jen svôrb proti pol. świerzb. Ale to pokládá spis. za tvary mladší, převzaté z polštiny. Sotva právem. Jak v polštině taktéž v kašubštině mohly se vedle sebe vyvinouti dublety, někdejší tr̥t v obou mohlo přejíti v t'art, v obou pak v době starší neb mladší dispalatalisovati: v kašubštině neassimilovaly se vždy hlásky měkké, jest na př. dvīgác, dvīgnǫc, ńödvīc, -dza proti pol. dźvig-, ńedźvedź, ale cvjardi z t'vardy: to ukazuje, že někdy tento process hláskoslovný pronikl, někdy nepronikl. Tak máme na př. též ščīř (pol. śćerwo) z śćiř, ždžīnǫc z zg'inǫc, a vedle toho též sciř, zdźinǫc, tu jest týž process, dle kterého se vyvinulo z dźad jednak dzôd jednak džôd. Ani při výkladu pol. żarno, ćwiartka, śmiardnąć nemusíme výklad Baudouina de Courtenay pokládati za nutný, než předpokládati, že tu hláskoslovnou cestou se vyvinuly hlásky měkké, jinde jako v sarna stvrdlo někdejší *ś*, jako na př. v serce, kde staré památky ukazují tvar śerce. Nynější kašub. *c*, *dz*, *s*, *z* proti pol. *ć*, *dź*, *ś*, *ź* pokládá spisov.

za mladší, předpokládá i pro kašub. »články sprostředkující« (посредствующи звенья) hlásky, které se dosud zachovaly v polštině.

Vážný příznak kašub. jest dle mínění toho linguisty též *z* z *dj* a z *g* před *i*, *ě* z *oi*. Vedle *z* jest v některých slovech také *dz*, jako v sôdz pol. sadza, čes. saze, rodzôj, rozradzac są, pol. rodzaj, rozradzać się, ale tu se prý *dz* ujalo pod vlivem psychické associace slov sôd, sadzéc, sadac a j., rodovy, rodzéc atd. Spisovatel připomíná také drédza proti pol. rdza, čes. rzě, rez, to jest prý „кашубская передѣлка польскаго« rdza (sv. 311 str. 90), jest i dialektické polské v Krak. drdza, kašub. zadrëdzëvôc, v krak. dial. zadrzewieć (Ciszewski Krakowiacy I, 111, 113). V referátě o spise Florinského zmínili jsme se již (str. 213), že *z* také v těch sev.-záp. slovanských jazycích, kde naprosto opanovalo, se vyvinulo ze staršího *dz*, v kašubštině mohlo se *dz* také vyvinouti a klesati v *z* beze vší souvislosti se srb.-luž., bližší nepochybně polabština má *dz*. — Konečně: datk, domk, woejc, wovs, łokc a pod. vyvinuly se dle analogie kosých pádů, a to zajisté samostatně v kašub. a samostatně v obou jazycích čili nářečích srbsko-lužických, dost možná, že pod silným vlivem němčiny. Také v slovin. vyvinuly se někdy podobné tvary, již v Kast. N. Z. ku př. čte se konz.

Konečně považuje spisovatel ještě za zvláštní příznak kašub. příponu išče (-éšče) proti pol. isko, na př. jezoréšče, brešéšče (veliké břicho) łbišče, ptôšéšče, ząbišče a mn. j. Vedle těchto slov jsou ovšem v kašub. také známá slova s koncovkou -isko: łbiskoe a pod., ale slova ta převzata jsou dle jeho mínění z polštiny aneb dle známých polských slov utvořena.

Na základě podrobného rozboru dospívá pak Baudouin de Courtenay k výsledku, že kašubské dialekty mají se považovati za jeden celek odlišný od polštiny. Příbuzenský svazek mezi oběma jeví se mu býti ale velmi úzkým, genealogický poměr mezi nimi považuje za těsnější než mezi češtinou a slovenštinou, mezi maloruštinou i velkoruštinou, více méně stejný jako mezi horní a dolní lužičtinou (sv. 311 str. 122). Na počátku svého pojednání (sv. 310 str. 342) seskupuje severozápadní jazyky slovanské do tří hlavních skupin: 1. česko-slovenské; 2. srbsko-lužické a 3. polsko-pomořské (tedy s polabštinou), aneb do šesti menších: a) slovenské, b) české, c) hornolužické, d) dolnolužické, e) polské, f) pomořské (t. j. kašubské a polabské?). Poměr mezi češtinou i slovenštinou dle našeho přesvědčení se zde přeceňuje. Toto určení poměru kašub. a pol. jest celkem stejné s naším v posudku spisu prof. Florinského: kašub. i pol. vyvinuly se ze společného prajazyka prapolského (lešského), jsou to větve vyrostlé z jednoho pně, které dále ovšem se vyvíjely samostatně.

J. Polívka.

Principes de phonétique expérimentale par l'abbé *Rousselot*, professeur à l'École libre des Hautes Études (Institut Catholique), directeur du Laboratoire de phonétique expérimentale du Collège de France. Première partie. Paris-Leipzig. H. Welter, éditeur. 1897. 8⁰. 320 str.

Poslední léta ukazují ve fonologii (zvukosloví) znamenitý pokrok. Co dosud se pokládalo za nemožné: úplně vědecká base při vykládání zjevů hláskoslovných, k tomu již položen spolehlivý základ novou pomocnou vědou: experimentální fonetikou. Práce pokročila tak utěšeně, že lonského roku otevřen již francouzskou vládou první laboratoř pro experimentální fonetiku, první toho druhu nejen ve Francii, nýbrž i vůbec. Zjev ten je tím zajímavější, že se to stalo v zemi, která nejméně jeví jinak přízně filologii. Svědčí zároveň tím více o důvěře, kterou nová věda vzbudila.

Muž, který právem se může nazývati tvůrcem této vědy, je prof. Petr Rousselot. Již před ním pokoušela mnohého učence myšlénka experimentální fonetiky, vynalézány stroje, filologové, fysiologové a fysikové snažili se o její uskutečnění. Svědčí o tom: 1. Königův přístroj plaménkový, 2. zdokonalený fonautograf Hensenův, 3. Grimsehlův přístroj ku měření síly zvukové, 4. Königův tonometr, 5. fonografický přístroj, 6. stomatoskopické pokusy, 7. přístroj Grützners-Mareyův, 8. Edisonův fonautograf, 9. akustické pokusy Lloydovy a Pipingovy, 10. telefon a mikrofon. — »Aber niemand hat sich« — píše Breymann: Die Phonetische Literatur 1876—1895 — »der Selbstregierungsmethode in so ausgedehnter, zielbewusster Weise bedient wie der abbé Rousselot, der bei seinen phonetischen Untersuchungen nicht weniger als 12 verschiedene Apparate verwendete, deren Zahl er im weiteren Verlaufe noch vermehrte durch ein Spirometer, ein Stethoskop und eine von König ersonnene Stimmgabel, deren Stimmung durch mehrere an den Zinken verschiebbare Gewichte nach Belieben verändert werden kann . . .«

Výsledky této zajímavé a důmyslné práce prof. Rousselota dostaly se poprvé do rukou čtenářstva r. 1891 v díle: »Les modifications phonétiques du langage.« Prof. Gaston Paris vyslovil se o tom pochvalnými slovy: »Votre oeuvre fera époque!«, francouzská Akademie odměnila práci cenou Volneyovou a konečně lonského roku ministerstvo vyučování jmenovalo původce ředitelem laboratoře pro experimentální fonetiku v Collège de France v Paříži.

K tomuto dílu, kde prof. Rousselot rozebírá hláskosloví svého dialektu a přichází k odkrytí důležitých zákonů hláskoslovných, druží se nyní nová jeho práce: »Principes de phonétique expérimentale«. Je to návod ke studiu experimentální fonetiky, který začíná se právě uveřejňovati na vyzvání prof. G. Parisa. První část, která již vyšla, obsahuje: »Eléments acoustiques de la

parole. — Moyens naturels d'observation et d'expérimentation. — Moyens artificiels d'expérimentation. — Analyse physique de la parole (timbre). — Organes de la parole.« Druhý díl slibuje: »Analyse physiologique de la parole. — Applications de la méthode à la solution de divers problèmes de phonétique. — Divers appendices (Analyse des courbes d'après le théorème de Fouries mise à la portée des linguistes). — Méthode expérimentale appliquée à l'enseignement des langues et à la correction des vices de la prononciation.«

Naději se, že přijdu vhod našim čtenářům, zmíním-li se o prostředcích, jimiž prof. Rousselot dodělal se tak skvělých výsledků, o jeho přístrojích a methodě, jež obé zasluhuje, aby u nás vešlo v širší známost.

Přístroj prof. Rousselota se skládá ze dvou částí: 1. z válce, 2. ze stroje zapisovacího — a v zásadě se podobá přístroji, kterého užili ke studiu kvantity pp. prof. Dr. Král a Dr. Mareš (L. F. XX. 257 a násl.).

Válec uvádí se do pohybu hodinovým strojem, který dopouští užití trojí různé rychlosti, dávaje jedno otočení: *a*) za 1 sekundu, *b*) za 8″, *c*) za 1 minutu. Při tom pamatováno nahoře umístěným regulatorem na to, aby rychlost tohoto pohybu byla stejnoměrná a zapisování nabylo vší spolehlivosti. Na válec navine se hlazený papír k tomu účelu zvlášť připravovaný a začedí se tak, aby byl potažen jemným černým povlakem. Papíru se dotýká lehounce jemné péro zasazené ve stroji zapisovacím, který sám spočívá na kovové tyčince a může se s ní posouvati: jeť podkladem tyčinky vozík (chariot) probíhající snadno na dvou kolejích.

Stroj zapisovací je zde věcí nejdůležitější, proto k němu experimentatoři obrátili především svůj zřetel. Nejvhodnější je Mareyův, zdokonalený prof. Rousselotem (s. 81). Je to kovový bubínek, jehož volná strana je potažena kaučukovou blanou. Na bláně je přilepen aluminiový kotouč, který je ve spojení s jednoramennou pakou, nesoucí na volném konci péro. Vzduch vchází do bubínku postranní trubicí, sděluje bláně chvění mluvidel, a to se přenáší na péro a zapisuje na válci v podobě výšin — obraz síly proudu vzduchového a zvuku — v podobě dolin, jež značí oslabení tohoto proudu v různých stupních. Takto vzniklá čára ukazuje na určitých místech již pouhému oku pravidelné jemné vlny, odpovídající samohláskám a souhláskám zvučným.

Přese všechno zdokonalení, kterého se tomuto stroji zapisovacímu dostalo, nedostatky jeho jsou dosti citelné. Amplituda příliš veliká v jeho pohybech stírá značnou část vln zvukových. Blána měchýřová opravuje sice částečně tuto vadu, za to má sama jiné: je tvrdá a časem až příliš nepoddajná. Změny atmosferické působí na obé velice nemile.

Prof. Rousselot připadl na myšlénku, že by lépe odpovídal přístroj zapisovací zhotovený pokud možno přesně dle vzoru našeho orgánu ušního. Sestrojil tedy svoje: oreille inscriptrice. Je to kovová trubice seříznutá v podobě píšťaly. Pohyblivým ústím vchází zvuk a vede se na tuhou blánu, napjatou v témže úhlu jako blána našeho ušního bubínku. Napjetí této blány dá se dle potřeby měniti vnitřní trubicí, která těsně do prvé zaléhá. Ku bláně je připojeno zapisovací péro podobným způsobem jako náš ušní strojek k bubínku.

Je to tedy stroj velice jednoduchý a výhodný. Výhoda jeho záleží v tom, že pracuje vždycky, dává obrazce přesnosti dokonalé a neztrácí nic ze zvukových vln.

Nechávám zde stranou podrobnosti týkající se rozmanitých vynálezů prof. Rousselota a přecházím k jeho methodě. V čem záleží přednost jeho a čím stal se tvůrcem experimentální fonetiky?

Předchůdcové jeho spokojovali se strojem pouze jediným, tedy jedinou čarou, a dodělávali se omezení jednotlivých obrazců, rozlišování souhlásek a samohlásek, dohadováním. Kam taková práce vede, ukazuje několik článků v Pflügerově Archivu. A této osudné subjektivnosti professor Rousselot vyhnul se tím, že užívá při zapisování strojků několik: jednoho — na př. pro vzduchový proud ústní, druhého pro nosní, třetího pro hrtan, čtvrtého pro pohyb pysků atd. Počet záleží na účelu, který při rozboru hlásky máme na mysli. Rozumí se samo sebou, že užití několika strojů vyžaduje určitého cviku, neboť se musí hleděti k tomu, aby zvuk tím nikterak nebyl obměňován. Mnohým se zdálo, že tolik apparatů k určení jednoho zvuku je zbytečným, tak se někteří fonetikové o tom vyjádřili prof. Rousselotovi na filologickém sjezdě v Berlíně. Dostalo se jim za odpověď, že mnohdy ani těchto pomůcek není k tomu počet dostatečný. Zmínil jsem se již o jednom zjevu sem spadajícím při stroji Mareyově. Veliké amplitudy péra stírají tam začáteční vlny zvukové hlavně u zvučných explosiv. Obrazec tak povstalý mohl by nás svésti k mylnému mínění, že chvění a tudíž počátek explosivy zvučné dostavuje se později nežli ve skutečnosti tomu jest. A tu bez několikeré kontroly se neobejdeme. Ale nejen to, že pomocné stroje pomáhají jednotlivé hlásky vymezovati, ony přinášejí nad to vysvětlení vývinu hlásky, kterého bychom na jedné čáře marně hledali. Jednoduché zapsání proudu ústního udává sice mnoho: *a)* trvání zvuku, *b)* jeho sílu, *c)* explosi, ale nestačí ku přesnému určení jeho začátku a konce, nepodává nám nic o tom, jak se chovají při tom pysky, jazyk, velum, hrtan, nos, prsa atd. A je to přece důležito věděti. Výsledky to potvrdily. Myslilo se dosud, že proud vzduchový jde pouze při nosovkách nosem. Současné zapsání proudu nosního a ústního pro všecky hlásky ukázalo však, že při každé hlásce jde vzduch dvojí cestou současně (vy-

jma *m*, *n*, *ñ*), a tím nalezeno vysvětlení záhady, proč v jednotlivých dialektech francouzských se staly najednou nosovými samohlásky, za kterými nikdy nosovek nebylo. Seznalo se, že základ pro vyvinutí zvuku nosového je u každé hlásky, ježto při každé jde určitý proud vzduchový nosem. Není však proud ten vždy tak silný, aby na sebe pozornost naši obrátil a tím sám zvuk jako nosový označil. A tak kombinováním pomocných přístrojů prof. Rousselot našel objasnění pro celou řadu hláskoslovných zjevů, při nichž jsme se až dosud musili spokojovati pouhým konstatováním.

Ale nejen zapisování prostředečné — stroji — dosáhlo učencem tím znamenitého zdokonalení, také bezprostřednímu dostalo se náležité péče. K tomu užívá prof. Rousselot s výhodou umělého patra (palais artificiel), které sám si zhotovuje. Na základě jeho stanovil a odůvodnil přechody souhláskové a p. — výsledky budou asi uveřejněny co nejdříve.

Zasluhuje zmínky i jiná stránka činnosti fonetické prof. Rousselota: praktické upotřebení svých zkušeností při léčení vad ve výslovnosti, chorob mluvidel atd., což nemálo také přispělo, že pozornost světa na něho byla obrácena. (Ano dostalo se mu i nabídky od jednoho lékaře pařížského, aby v jeho léčebním ústavě ordinoval, což ovšem prof. Rousselot zamítl.)

To jsou výsledky skvělé: pokrok na poli vědění se zárukou nových objevů — neboť uznává se od předních učenců a mezi nimi od G. Parisa, že experimentální fonetika otvírá filologii novou, netušenou dráhu — a zvětšení zájmu pro studium filologie. Důvody tedy dosti mocné, aby i u nás experimentální fonetika vešla v širší známost a dostalo se jí takového pěstování, jaké zasluhuje. *Jos. Chlumský.*

Русскій Филологическій Вѣстникъ, издаваемый подъ редакціею проф. А. И. Смирнова. Варшава.*)

Томъ XXI. (Годъ изданія 11-ый). 1889.

A. Sobolevskij, Замѣтки по исторіи школьной драмы. Kritické poznámky ku knize P. O. Morozova, Очерки изъ исторіи русской драмы XVII—XVIII столѣтій. С. Пб. 1888. (1 - 14). — Mich. Savinov, Народная этимологія на почвѣ языка русскаго (15 -58). Doklady pro lidovou etymologii ruskou z národních písní a pověstí, ze slovníka Dalova atd. — M. Karpinskij, Западно-русская четья 1489 года (59—106). Jazykový rozbor a ukázka důležité běloruské památky z r. 1489. — M. Chalanskij pokračuje v ukázkách nářečí ruských (107—120). — V. Močulskij, О мнимомъ дуализмѣ въ миѳологіи Славянъ (153—204). Stopy dualismu v lidových pověrách slovanských jsou

*) Srov. Listů filol. roč. XVI (1889) str. 392—396.

původu křesťanského. — R. Brandt, Дополнительныя замѣчанія къ разбору Этимологическаго словаря Миклошича. Vážné doplňky etymologické (205—221). — N. Šljakov, Дѣепричастіе въ славянскихъ языкахъ (222—232). Pokus, vysvětliti nesklonné tvary příčestí slovanských jako příslovce čili jako ustrnulé pády, ponejvíce jednotného počtu. — Нѣсть — нѣть. První vykládá se z ne + jestь, druhé jako ne + je + tъ (negace, verbum je = jestь a příslovce tъ), s významem »není tak«. — S. Bulič, Матеріалы для русскаго словаря (233—242). Slova z časopisů a obecné mluvy. — Výklad dial. ruského »чижо́лый« = тяжелый. Měkké *ť* přešlo v *č* »kombinovanou« zvukovou proměnou, následkem přízvuku na slabice následující, která začíná souhláskou *ž*. — E. Karskij podává 23 běloruských lidových písní (243—259). — M. Chalanskij, К вопросу об отраженіях сказанія о Бовѣ в сербском эпосѣ (260—282). Doklady, jak pověsti o Bově (pocházející ze starofranz. »Chanson de geste« o »Bueves d' Hanstone«, srovn. A. Veselovskij, Изъ исторіи романа и повѣсти II 229) působily na srbské epické písně o Kraljeviči Marku. — Krit. a bibliografické poznámky.

Томъ XXII. 1889.

A. Sobolevskij, Общеславянскія измѣненія звуковъ (1—49). Stručný přehled proměn hláskových v jazycích slovanských, který sloužil asi jako úvod ke čtení o církevním slov. jazyku. Spisovatel odchyluje se dosti často od názorů ustálených a tuším i správných. — V. Močulskij, Происхожденіе »физіолога« и его начальныя судьбы въ литературахъ востока и запада (50—111). Po všeobecném úvodě o osudech Fysiologa vůbec a poznámkách o obou slovanských textech, srbském a bulharském z XVI stol., podává spisovatel obsah nejstaršího fysiologa, podle překladu armenského, který prý učiněn z řeckého originalu IV—V stol. — R. Brandt pokračuje v poznámkách a doplňcích k Etymolog. slovníku Miklosichovu (112—144, 245 až 261). — E. Karskij, О суффиксахъ въ русскихъ словахъ типа теленокъ, Васенька, рученька, бѣленькій (179—183). Výklad ze složených přípon -ьнъкъ, -ьнькъ. — A. Sobolevskij, Купало (184—189). Původní tvar je »купалы«, podle dokladů z r. 1350 a 1396, a znamenal lidový svátek, který svěcen byl den před sv. Janem Křtitelem. — A. Aleksandrovskij podává krátké zprávy a též ukázky, jak původem finští Zyrjané v Usťsysolsku (gub. Vologodská) vyslovují ruský jazyk (190—194). — E. Budde (195—244) zabývá se opět otázkou »o položení ruské ženy v epických písních lidových«. Odpověď na recensi Brajlovského, uveřejněnou ve Филологическихъ Запискахъ r. 1886. Výsledek: »Položení ruské ženy v žádné době jejího života nemohlo vzbuzovati závisti a proto nemůže býti nazváno závidění hodným Radosti v životě ruské

ženy byly tak řídké, že o nich sotva mluviti možno zvláště: jich není viděti za celým širokým prostranstvím žalosti.« — S. Brajlovskij, Отношеніе Чудовскаго инока Евѳимія къ Симеону Полоцкому и Сильвестру Медвѣдеву, stránka z dějin osvěty v XVII století (262—290). — A. Sobolevskij (291) uvádí doklad z letop. Novgorodského, pod r. 1535, že »копейка« má skutečně název od »kopí«, kdysi na minci té vyraženého. — S. Mikuckij (291) spojuje slov. близъ, близоу s lot. błajzît, lat. fligo a ř. φλίβω = *φλίγω. — V kritické části je karakteristická recense A. Sobolevského knihy V. Jagiće, Критическія замѣтки по исторіи русскаго языка, СПб. 1889, na str. 292 až 304.

Томъ XXIII. (Годъ узданія 12-ый). 1890.

M. Chalanskij, Былина о Жидовинѣ (1—23). Velice pozoruhodný výsledek: »Židovin« v ruské epice je podle jména i podle obrazu jihoslovanský velikán (obr) Džidovin. — M. P. Savinov podává (str. 24—54) popis středověkého představení kostelního (XVI, XVII stol.) »Tří mládenců v ohnivé peci«, jak se odbývalo v kathedrále Sofijské ve Vologdě. — J. Łoś, Объ удвоеніи въ области церковно-славянскаго языка (55—76). Spisovatel rozlišuje trojí zdvojení: 1) úplné, reduplikaci celého kořene: *gol - golъ = glagolъ; 2) předponové, reduplikaci první části kořene: te - trěvъ, bo - brъ; 3) příponové: sъ - s - ati, bo - b - ъ. — A. Sobolevskij otiskl (77—78) doklady pro nosovky v nářečí Kosturském (Macedonie), které uveřejněny byly v bulharském časopise »Книжици за прочитъ«, Солунъ 1889. Dále vykládá prof. Sobolevskij (79—80) větu »былъ въ пакѣхъ на Керзіоуловѣ колоу« takto: »byl mezi zlými duchy, na sněmu ďábelském« (Верзіоулъ = Велзевоулъ, Велзеоулъ). — S. Bulič definuje (81—85) ruské a polské ł jako »liquida lateralis lingualis prior dorsalis postdentalis«. — R. Brandt pokračuje v poznámkách a doplňcích k Etymol. slovníku Miklosichově (86—102, 289—305). — S. Brajlovskij (103—111) dokazuje, naprotiv rozpravě E. Šmurla v ЖМНПр, č. 262, str 335—369, že spisovatelem spisu »Созерцаніе краткое лѣтъ 1682, 83 и 84« nebyl Silv. Medvědev sám, nýbrž že hlavním spolupracovníkem byl Karion Istomin. — Vl. Kallaš (112—113) našel potvrzení, že slovo »кощей« v »Slově o polku Igorevě« a v lětop. Ipatijevském je původem středoasijské a znamená selského dělníka. — N. Bachtin počíná obšírnější výklad »Основъ русскаго правописанія« (114—146, 251—267), založený na správných názorech fysiologických. — A. Šachmatov pokračuje (171—218) v studiích svých o srbsko-chrvatském přízvuku, obrav si za předmět slovníky Dubrovčana Joakima Stulli, hlavně část illyrsko-vlasko-lat. z r. 1801. — E. Karskij podává důležité příspěvky »Къ исторіи звуковъ и формъ бѣлорусской рѣчи« (219 až

235), čerpané ze starších rkpisů (z XVI, XVII, XVIII a též z počátku tohoto století) knihovny Vilenské. — S. Brajlovskij popisuje a oceňuje (236—250) dva »Филологическіе труды Епифанія Славинецкаго«, totiž jeho přepracování latinského slovníka Ambr. Kalepina na jazyk ruský (ponejprve r. 1642) a Slovník řecko-slovansko-latinský podle Joannis Scopulae Lexicon graeco-latinum, Lugduni 1663. — A. Smirnov popisuje a otiskuje (268—288) třetí rukopis Zadonštiny ze XVII stol., který jeví zřetelné stopy jazyka západoruského. —

Томъ XXIV. 1890.

A. Šachmatov (1—27) ukončuje studii o přízvuku v slovnících J. Stulli. — A. Tichvinskij podává popis a ukázky ruského nářečí z okolí Jaroslavlja (28—69). — N. Bachtin pokračuje (70—86, 240—256) v »Základech ruského pravopisu«. — M. Speranskij podává rozbor a otisk (87—104) dvou pergam. zlomků žalt. a evang., ruského pravopisu, chovaných v Museu pražském, z XIII—XIV stol. — G. Uljanov počíná obšírnou studii, nadepsanou »Значенія глагольныхъ основъ въ литовско-славянскомъ языкѣ« (105—142, 269—326). — R. Brandt pokračuje v poznámkách a doplňcích k Etymol. slovníku Miklosichovu (143—151, 173—197). — A. Sobolevskij uveřejňuje (152—153) bulharský zápis z XIV stol., připojený v rkpise Chludovské sbírky ze stol. XIII, jenž obsahuje Evang. a apoštola. — Archim. Leonid (154 a 327—331) podává některé »filologické poznámky«, z nichž druhá se týče hlavně rkpisu Šestodneva, z r. 1491. — E. Karskij pokračuje v příspěvcích k dějinám nářečí běloruských a rozebírá jazyk v běloruských právnických památkách XV—XVI věku (198—230). — S. Brajlovskij doplňuje (231—233) své poznámky o řecko-slovansko-latinském slovníku Epif. Slavineckého. — N. Volkov popisuje (234—238) zlomek apošt. XIII stol., jenž podle připojené poznámky A. Sobolevského patří mezi rukopisy halicko-volyňské. K tomu dodává Sobolevskij ještě zmínku o jiném halicko-volyňském rukopise evang. XII—XIII v. — J. Sozonovič uvádí (332—344) »Русскіе варіанты сказки о женихѣ-мертвецѣ«, celkem devět. —

Томъ XXV. (Годъ изданія 13-ий). 1891.

A. Budilovič, О русскомъ произношеніи (1—7). Několik všeobecných poznámek o knize J. A. Lundella Études sur la prononciation Russe. Upsala, 1890, 155 str. — N. Th. Sumcov, Къ вопросу о происхожденіи пѣсни и обряда »Сая« (8—16). Výklad lidového svátku z okolí Smyrny (v Malé Asii), jenž se zove »Saïa« (= řecké *Σάγη*, *Σάγος*) a při němž se volá: gad, gud (= slov. gadъ, had), jakožto zbytku po ně-

kdejších slovanských obyvatelích. — N. Bachtin pokračuje (17 až 26) v »Základech ruského pravopisu«. — R. Brandt dokončuje (27—40 a 213—247) své poznámky a doplňky k Etymol. slovníku Miklosichově, s připojeným »ukazatelem«. — G. Uljanov pokračuje (41—134, 181—212) v obšírné rozpravě o »významu slovesných kmenů v litevsko-slovanském jazyku.« — Archim. Leonid pokouší se (135—137) o výklad slova »ис коурилоницѣ«. — V. Ščepkin přeložil (138—140) poznámku Jagićovu »o slovanských prvotiscích na pergameně«, otištěnou ve Věstníku (»Anzeiger«) Vídenské Akad. č. XXI, r. 1890. — V kritické části promlouvá A. Budilovič (142—150) o vydání »Житія Св. Савы Освященнаго«, které pořídil J. Pomjalovskij, SPbg 1890. — E. Budde podává (288—307) Новый варьянтъ народнаго стиха »Плачъ Адама«.

Томъ XXVI. 1891.

G. Uljanov dokončuje (1—100) svou rozpravu »Значеніе глагольныхъ основъ въ литовско-славянскомъ языкѣ«. Rozprava vyšla pak též o sobě. — N. Th. Sumcov, Сказанія о займѣ дней (101—110). Spis. nachází původ představ a pověstí o »půjčce dnů« u národa římského. — N. Krasnoselcev opravuje a doplňuje (117—122) nedostatečnou rozpravu M. Savinova »О нещномъ дѣйствѣ«, uveřejněnou v XXIII sv. téhož časopisu. — A. Sokolov podává (123—137) některé poznámky »Объ языкѣ и правописаніи въ документахъ XVII вѣка«, jež se týkají Kazanského a Nižegorodského kraje. — M. Chalanskij, Къ былинѣ про Дюка Степановича (165—172). — N. Bachtin pokračuje (199—219) v »Základech ruského pravopisu«. — E. Karskij podává další příspěvek (220—256) »Къ исторіи звуковъ и формѣ бѣлорусской рѣчи«, jehož předmětem jsou listiny a akty západo ruské z XIII, XIV a XV věku. V kritické části píše M. Speranskij (138 až 144) o knize Ivana Kukuljeviće-Sakcinského Nadpisi sredovječni i novovjeki na crkvah, javnih i privatnih sgradbach i t. d. u Hrvatskoj i Slavoniji. Zagreb 1891. 8⁰, 391. — Dále podává S. Brajlovskij (187—198) kritické poznámky ku knize Šljapkinově, Св. Димитрій Ростовскій и его время (1651—1709). СПб. 1891. — Posmrtné vzpomínky věnovány A. A. Potebni, Archim. Leonidovi, J. Pervolfovi. —

Томъ XXVII. (Годъ изданія 14-ый). 1892.

E. Budde, Русскій глаголъ сравнительно съ церковнославянскимъ (1—27). Krátké srovnání slovesných tvarů staroslov. s ruskými, zvláště s novoruskými (lidovými). Tentýž spisovatel podává (161—268) příspěvek »Къ діалектологіи великорусскихъ нарѣчій«, obšírným popisem »současného hovoru Rjazanské gu-

bernie« (jiho-velikoruské nářečí), s bohatými doklady historickými. — E. Karskij pokračuje (28—56) v příspěvcích »Къ исторіи звуковъ и формъ бѣлорусской рѣчи«; předmětem jeho je »Сборникъ ветхозавѣтныхъ книгъ« Vilenské veř. knihovny z XVI stol., jenž obsahuje překlad starozákonních knih z jaz. hebrejského. — S Brajlovskij podává (78—81) poznámky V. M. Undolského o slovníku Ambr Kalepina. Je to dodavek k studii o slovnících Epif. Slavineckého. — M. Chalanskij započíná (82—143, 307—311) objemnou srovnávací rozpravu o Kraljeviči Marku, předním hrdinovi jihoslovanských písní epických, pod názvem: »Южно-славянскія сказанія о Кралевичѣ Маркѣ въ связи съ произведеніями русскаго былевого эпоса. Сравнительныя наблюденія въ области героическаго эпоса южныхъ Славянъ и русскаго народа.« — V. Bogorodickij počíná (269—277) Курсъ грамматики русскаго языка. Часть 2-ая: Морфологія. — N. Bachtin pokračuje (278—306) v »Základech ruského pravopisu«. — V kritické části promlouvá E. Budde (314—322) o knize M. A. Dikareva, Воронежскій этнографическій сборникъ. Воронежъ 1891, jehož cena leží hlavně v ukázkách Voronežského nářečí

Томъ XXVIII. 1892

M. Chalanskij pokračuje (1—21, 291—343) v srovnávací rozpravě o Kraljeviči Marku. — E. Budde podává (22 až 111) druhou část svého popisu nářečí Rjazanského a doplňuje ji ukázkami lidových písní. — A. Tichvinskij počíná (114—132) jazykový rozbor Jaroslavského rukopisu »Пандектъ Никола Черногорца XII—XIII в. — P. Azbukin, Очеркъ литературной борбы представителей христіанства съ остатками язычества въ русскомъ народѣ. První část (133—153). — E. Karskij pokračuje v příspěvcích k dějinám hlásek a tvarů běloruského nářečí (173—235). Předmětem jsou dva starotisky XVI věku: Евангеліе Тяпинскаго a Тайная Тайныхъ, Аристотелевы Врата. — N. Bachtin dokončuje (236—256) své »Основы русскаго правописанія. Правописаніе отдѣльныхъ словъ.« — J. Sozonovič uvádí (258—265) ještě tři ruské varianty pověsti »О женихѣ-мертвецѣ«. — V krit. části promlouvá (154—163) N. Th. Sumcov o knize L. Šepeleviče, Этюды о Дантѣ, Апокрифическое »Видѣніе св. Павла«. Ч. I. 1891, ч. II. 1892. (Dokončení.)

Studie
k Aristotelovu spisu Ἀθηναίων πολιτεία.

Napsal **Frant. Groh.**

II. Lenaje a Anthesterie.

Když objevil se Aristotelův spis o ústavě athenské, očekávána od něho též odpověď na otázku, kterou již přes tři sta let obírá se filologie, kolik totiž bylo slavností Dionysových v Athenách. Prameny naše zmiňují se celkem o čtyřech: o venkovských a městských Dionysiích, o Lenajích a Anthesteriích; zvláštní však náhodou nepřipomínají se nikdy všechny pospolu, nýbrž nejvýše tři najednou. Odtud rozmanité názory o počtu a vzájemném vztahu těchto slavností.

První obíral se otázkou touto Jos. Scaliger v díle De emendatione temporum, vydaném v Paříži r. 1583 (ve vydání mně jedině přístupném Coloniae Allobrogum, 1629, str. 29 n.). Dokazuje, že anthesterion byl druhý měsíc jarní, poznamenal stručně, že byly trojí Dionysie: v posideonu venkovské, jinak zvané Lenaje, v elafebolionu městské a v anthesterionu Anthesterie. Domněnku jinou pronesl a obšírně odůvodnil r. 1628 učený státník anglický Jan Selden ve výkladu nápisů v Monumenta Arundelliana*). Veden jsa snahou vyložiti jméno měsíce lenaionu, kteréž tehdáž poprvé se četlo ve smlouvě, uzavřené as v polovici III. stol. př. Kr. mezi Smyrnou a Magnesií u Sipylu (nyní na př. u Hickse 176, Dittenbergera 171, Michela 19), tvrdil Selden, že lenaion rovná se attickému anthesterionu, a tudíž také Lenaje rovny jsou Anthesteriím. Proti mínění tomuto vyslovil se velmi obšírně Samuel Petitus v díle Leges Atticae (v Paříži 1635, str. 42—49); byl to první a na dlouhou dobu jediný výklad,

*) V souborném vydání spisů Seldenových, uspořádaném od D. Wilkinse (v Londýně 1726) II, 1543 nn. Seldenův kommentář otištěn též v knize: Marmora Oxoniensia ex Arundellianis, Seldenianis aliisque conflata. Recensuit et perpetuo commentario explicavit Humphridus Prideaux, Oxonii 1676. Proto byl později za vlastního původce theorie této pokládán neprávem Prideaux.

psaný se stanoviska Scaligerova*). Teprve r. 1710 zastával opětně názor Scaligerův Ezechiel Spannheim v Kusterově vydání Aristofana (Amstelod., str. 297 n.), uchyluje se od předchůdce svého zejména tím, že přenášel Anthesterie z Athen do Peiraiea. Naproti tomu osvědčili se horlivými přívrženci theorie Seldenovy Ital Eduard Corsini ve spise Fasti Attici (ve Florenci 1747, II 325 nn.), Hollanďan David Ruhnken v dodatcích k Albertiově vydání Hesychia, dílu II. (v Leydenu 1766, Auctarium emendationum ad vol. I, p. 999) a Francouz Jan Jakub Barthélemy v Mémoires de littérature de l' Académie des inscr. et belles-lettres XXXIX (1777), 173 nn. Leč tím spor neutichl. Proti Ruhnkenovi vyvstal Kašpar Alois Oderici v knížce De marmorea didascalia in Urbe reperta epistula ad Caietanum Marinium (v Římě 1777, str. XIV nn.) a vrátil se k mínění Scaligerovu. Z toho vznikla horlivá diskusse: Wyttenbach hájil Ruhnkena v obšírné recensi spisu Odericiova (Bibl. critica, Amstelodami II, seš. 3. z r. 1782, str. 41—71), Oderici zase odpověděl ve formě dopisu k Mariniovi, otištěném v Mariniových Iscrizioni antiche delle ville e de' palazzi Albani (v Římě 1785, str. 161—170). Sprostředkovací stanovisko ve sporu tomto zaujal G. L. Spalding pojednáním De Dionysiis Atheniensium festo, čteném 11. ledna 1810 v berlínské akademii (Abhandlungen der Akad. d. Wiss. in Berlin aus den Jahren 1804—1811, hist.-phil. Klasse, str. 70—81); uznával totiž, že původně slaveny byly Lenaje v posideonu, jako Dionysie venkovské, avšak od doby, kdy sloučeny jednotlivé obce attické v jediný stát, přeneseny prý byly do anthesterionu. Naproti tomu vystoupil ostře proti výkladu Ruhnkenovu Petr Kanngiesser v knize Die alte komische Bühne in Athen (ve Vratislavi 1817, str. 205—336); Lenaje nejsou dle něho nic jiného než třetí den venkovských Dionysií. Mínění jeho došlo pochvaly u G. Hermanna (Leipz. Literaturzeitung 1817, str. 465—479).

Jak z přehledu toho patrno, uznávali všichni badatelé tito, že byly celkem tři slavnosti Dionysovy v Attice, rozcházeli však se v tom, že jedni stotožňovali Lenaje s Dionysiemi venkovskými, druzí s Anthesteriemi.

Nový obrat v otázce té způsobil Aug. Boeckh ještě r. 1817 slavným pojednáním svým Vom Unterschiede der Attischen Lenäen, Anthesterien und ländlichen Dionysien, čteném v berlínské akademii (nyní v jeho Kleine Schriften V, 65—152). Boeckh přiznával se dříve též k mínění Ruhnkenovu (De Graecae tra-

*) Jakub Palmerius ve svých Exercitationes in optimos fere auctores Graecos (Lugd. Bat. 1668, str. 617 nn.) nevyslovuje se přímo o této otázce, nýbrž poukazuje pouze k tomu, že o Lenajích se hrálo, o Anthesteriích nikoliv, Jan Meursius pak ve svém slovníku řeckých slavností, Graecia feriata nadepsaném (Lugd. Bat. 1719, str. 25 nn. a 195 nn.), vyhnul se problému tomu úplně.

goediae principibus, v Heidelberku 1808, 205 nn.), avšak souhlas, s kterým provázel Hermann mínění opačné, pohnul ho k tomu, že celou otázku probral znova*) a dokázal, že sluší uznávati ne tři, nýbrž čtyři slavnosti Dionysovy v Attice, z nichž každá konala se jiného měsíce. Methodičnost a důkladnost článku tohoto získaly názoru Boeckhovu všeobecné uznání. Starší mínění však proto neutuchla; Scaliger našel stoupence svého ve Frant. Fritzschovi (De Lenaeis Atheniensium festo commentatio I et II a De Lenaeis Atticis mantissa, v Rostocku 1837), k Seldenovi přihlásil se H. F. Clinton ve 3. vyd. svých Fasti Hellenici (v Oxfordě 1841, II. 421—425) a W. F. Rinck (Die Religion der Hellenen, v Curychu 1855, II, 82 nn.). Ještě dále postoupil Otto Gilbert v obšírné monografii Die Festzeit der Attischen Dionysien (v Gottingách 1872); dle něho jsou Dionysie venkovské, Lenaje i Anthesterie slavností jedinou, kteráž připadá do měsíce anthesterionu. Mínění toto nenašlo však valného rozšíření**); Boeckhův výklad, jak již řečeno, opanoval.

Neočekávaného stoupence dostalo se polozapomenutému mínění Gilbertovu r. 1890 ve Vilému Dörpfeldovi. Prozkoumávaje půdu athenskou, dospěl důmyslný badatel tento k mínění, že Lenaion nemůže ležeti v okrese divadelním, jak se obyčejně soudilo: i klade je na západ od akropole. Dle Polluka pak (IV 121) καὶ Διονυσιακὸν θέατρον καὶ ληναϊκόν soudí, že byla v Athenách před Lykurgem dvě divadla, v jednom konaly se Dionysie městské, v druhém Lenaje čili Anthesterie. Od Gilberta uchýlil se však Dörpfeld tím, že uznává samostatné Dionysie venkovské, konané v rozličných demech attických; Anthesterie čili Lenaje jsou mu pak venkovskou slavností města Athen. Mínění toto naznačil Dörpfeld poprvé v Berl. phil. Woch. 1890, 461 nn. a později v díle Das griechische Theater, str. 7—10; širší odůvodnění převzali dva posluchači jeho Jan Pickard v článku Dionysus ἐν Λίμναις (Amer. journal of archaeology VIII, 1893, 56—82) a Arn. Bodensteiner v článku Enneakrunos und Lenaion (Blätter für das bayerische Gymnasialschulwesen XXI, 1895, 216—226). Proti novému názoru ozvali se r. 1897 Curt Wachsmuth ve spise Neue Beiträge zur Topographie von Athen, str. 38—41 a A. Körte v článku Zu attischen Dionysosfesten (Rhein. Mus. LII, 168—174), a zase naopak pro Dörpfelda prohlásil se letos J. H. Lipsius ve svých akademických čteních o divadle řeckém, jež slyšeti bylo mi munificencí vys. ministerstva kultu a vyučování umožněno.

Potřeba podniknouti novou revisi celé otázky stala se nyní tím naléhavější, že Pickard i Bodensteiner stáli příliš pod

*) Hermannova recense knihy Kanngiesserovy vyšla 4. a 5. března 1817, Boeckhovo pojednání čteno již 24. dubna, 1. a 8. května téhož roku.

**) Polemisovali proti němu pouze Aug. Mommsen (Jahrbücher für Philol. 1873, 369 nn.) a Schoemann (Griech. Alterth. II³ 597 n.).

vlivem svého mistra, ostatní pak badatelé spokojili se poukázáním k některým, dle mínění jejich rozhodujícím věcem. Od doby Boeckhovy přibylo nám dosti nového materiálu, literárního, nápisného i monumentálního; na některé otázky se tím odpovědělo, ale zároveň se objevily nové záhady. Úmyslem mým proto jest prozkoumati znova podání starověké, týkající se poměru Lenají k Anthesteriím. Otázku o Dionysiích venkovských nechávám zcela stranou, vycházeje ze zásady, že pro obec athenskou měly význam pouze ty slavnosti, které jménem celé obce se konaly; Dionysie venkovské pak týkaly se pouze jednotlivých demů. Ostatně objasní se poměr Lenají a Anthesterií k nim sám v této rozpravě, aniž třeba jej pokaždé bráti v úvahu a tak vyšetřování činiti zavitějším. Jiným omezením, které si stanovím, jest, že přihlížeti hodlám hlavně k V. a IV. stol. př. Kr., užívaje svědectví pozdějších jen tehdy, když zpráv starších vůbec nemáme neb když z nich lze bezpečně odvozovati něco o době starší. Tak bude v úvaze naší sice méně detailů, avšak otázka stane se, tuším, jasnější a přehlednější; hromaditi zprávy z dob nejrůznějších nemá žádného účelu. Že ovšem nesměly býti vypuštěny zprávy pozdní, kterým ta neb ona strana zvláštní důležitost přikládá, rozumí se samo sebou.

Otažme se tedy již pramenů starověkých, jak, kdy a kde slavily se tyto slavnosti, a dojdeme-li jakéhosi výsledku, uvažme, co se proti tomu s druhé strany namítá.

I.

První otázkou naší jest, jak slavily se Anthesterie?

Název *Ἀνθεστήρια* máme v literatuře nám dochované doložen teprve ze stol. II. př. Kr. u grammatika alexandrijského Apollodora (Harpokrat. s. v. *Χόες*): *φησὶ δὲ Ἀπολλόδωρος Ἀνθεστήρια μὲν καλεῖσθαι κοινῶς τὴν ὅλην ἑορτὴν Διονύσῳ ἀγομένην, κατὰ μέρος δὲ Πιθοίγια, Χόας, Χύτρους.* Že však jméno to nevzniklo teprve tehdy, nýbrž že pochází z doby prastaré, o tom svědčí zřejmě starobylé přísloví *Θύραζε κῆρες, οὐκέτ' Ἀνθεστήρια* (Zenob. IV 33, Fotios a Suidas s. v. a j.). Správný výklad přísloví zachovali ještě Fotios i Suidas (*ὡς κατὰ τὴν πόλιν τοῖς Ἀνθεστηρίοις τῶν ψυχῶν περιερχομένων*); v ústech lidu změnily se ovšem *κῆρες*, duše zemřelých, záhy v *Κᾶρες*, a přísloví vztahováno obecně k otrokům karským, kteří o Anthesteriích směli hodovati, ale po slavnosti posíláni byli do práce slovy: Ven, Karové, už nejsou Anthesterie.*) Než i kdo by se nepřidržoval výkladu to-

*) Této víře hověl i stát, čehož zajímavý doklad máme v účtu epistatů eleusinských z r. 329/8 (CIA II 834 b, sl. II 68), kdež zaznamenáno, že pro 18 obecních otroků (*δημόσιοι*) koupena na slavnost Choes ovce za 23 dr. a pak 5 džbánů a 2 metrety vína za 16 dr.

hoto, vyznati musí, že přísloví to má ráz starožitný, a o to nám zde hlavně jde*).

Jméno prvního dne slavnosti Πιθοίγια (nebo Πιθοιγία) čteme rovněž poprvé u Apollodora, než nelze pochybovati, že i to jest název starší, jinak by sotva byl v tak pěkném souhlase s označením následujícího dne slavnosti (Χόες). O Pithoigiích nevíme nic, než co jméno samo prozrazuje: načínaly se sudy a mladé víno se okoušelo. Smíme-li zprávu Plutarchovu (Quaest. conv. III 7, 1) vztahovati též k dobám starším, ukrápěli Atheňané, prve než počali píti, Dionysovi a prosili ho, aby jim požití opojného nápoje neškodilo (ἀβλαβῆ καὶ σωτήριον αὐτοῖς τοῦ φαρμάκου τὴν χρῆσιν γενέσθαι). Domácí slavnost tato zajisté nevyžadovala celého dne, nýbrž mohla se odbýti večer před Choami.

Název dne druhého Χόες máme dosvědčen již ze stol. V. v Aristof. Acharnských (v. 961, 1000, 1076, 1211); z komoedie této můžeme si utvořiti obrázek oné slavnosti, odmyslíce si ovšem všecko, co dodáno ke zvýšení rázu komického. Ve v. 1000 vystupuje hlasatel a prohlašuje veřejně, že dle starobylého obyčeje slaviti se budou Χόες pitím za zvuku polnice; kdo vypije svůj džbán nejdříve, že dostane měch vína. Později (v. 1085) přichází hlasatel pro Dikaiopolida a vybízí ho, aby už šel k hostině, vezma s sebou skříňku s jídly a džbán vína; kněz Dionysův posílá prý pro něho, neboť vše jest již připraveno. Dikaiopolis, připraviv si rozmanitá jídla a džbán vína, odchází k hostině, (v. 1142). Po chvíli vrací se jako vítěz a požaduje od archonta krále slíbený měch vína (1198 nn.). O Choách konána tedy veřejná hostina — nejspíše pod širým nebem**) —, k níž každý přinesl si potřebná jídla i víno, archon král pak, jenž slavnost pořádal, postaral se o stoly a lehátka a věnoval měch vína nejlepšímu pijáku***). — Doplňkem líčení Aristofanova jest to, co vypravuje v Euripidově Ifig. T. 947 nn. Orestes. Když totiž, usmrtiv matku svou, přišel do Athen, tu občané, aby se neposkvrnili, dali mu dary hostinné na zvláštní stůl, sami pak hodovali, »do vlastního džbánu stejnou míru vína každému nalivše«. Potom (anachronisticky) dodává Orestes: Doslýchám, že z mého neštěstí povstala slavnost, a že ještě nyní Atheňané milují χοῆρες ἄγγος, t. j. džbán, do kterého se vejde χοῦς vína. Narážka na slavnost Choes jest zřejma; zároveň patrno, že zvyk, aby každý

*) Správný výklad má E. Rohde Psyche I² 239, pozn. 2. Co proti tomu namítá A. Mommsen (Feste der Stadt Athen, str. 386), jest sice vtipné, ale nevystihuje podstaty věci.

**) Že by se bylo hodovalo v divadle Dionysově, jak soudí na př. E. Bruhn v pozn. k Eur. Ifig. T. 949, jest věcně zcela nemožno.

***) Sotva lze z Aristof. Ach. 1090 n. souditi, že by basileus byl opatřoval též polštáře, koberce, věnce, masti a zákusky; to vyžadovalo by příliš velikého nákladu, kterýž nemohl býti uvalen ani na stát ani požadován od losem voleného úředníka. U Aristofana jest to nejspíše jen komická exaggerace, jako πόρναι a ὀρχηστίδες καλαί ve v. 1091 nn., 1199 nn.

z účastníků této slavnosti měl svůj džbán, odvozoval se již v V. stol. př. Kr. z doby mythické. Výklad ten shledáváme i v dobách pozdějších; ve IV. stol. opakuje jej atthidopisec Fanodemos (Athen. X 437 C) a v II. stol. grammatik Apollodoros (schol. k Ar. Ach. 961). Vzrůstající učenost snažila se dokonce určiti, za kterých králů se to stalo: Fanodemos jmenuje Demofonta, Apollodoros Pandiona. Zpráva Fanodemova má nemalou cenu tím, že poučuje nás ještě o jiných zvycích této slavnosti. Dle něho byly totiž o Choách veškeré svatyně zavřeny až na chrám Dionysův *ἐν Λίμναις*; po hostině sňal každý účastník věnec s hlavy, ověnčil jím svůj džbán a pak odevzdal věnec kněžce Dionysa *ἐν Λίμναις*, načež vykonány zbývající oběti v této svatyni*). Od Aristofana uchyluje se Fanodemos v tom, že stanoví za odměnu pitky ne měch vína, ale koláč (*τῷ πρῶτον ἐκπιόντι εἰπὼν ἆθλον δοθήσεσθαι πλακοῦντα*); obě zprávy lze pokládati za správné, uznáme-li, že Fanodemos má na mysli dobu před Aristofanem**).

Další postup slavnosti poznati lze z Apollodorovy řeči proti Neaiře ([Dem.] LIX 73 nn.), jež pochází z let 343—340 př. Kr.***) Řečník horší se tu nemálo, že Fano, dcera nevěstky Neairy, jsouc lestně dána Theogenovi, archontu králi, za manželku, konala tajemné oběti za obec, že vešla tam, kam nikdo z Atheňanů nesmí vejíti kromě ženy archonta krále, že vzala v přísahu ženy (*γεραραί*), které při obětech oněch posluhovaly, a že konečně byla dána za choť Dionysovi. Dle starobylého zákona směla býti manželkou archonta krále pouze občanka athenská, která nebyla před tím ještě provdána za jiného muže; zákon ten napsán byl na kamenné desce a postaven ve svatyni Dionysově *ἐν Λίμναις* vedle oltáře. Deska tato stála ještě za doby Apollodorovy (*καὶ αὕτη ἡ στήλη ἔτι καὶ νῦν ἕστηκεν ἀμυδροῖς γράμμασιν Ἀττικοῖς δηλοῦσα τὰ γεγραμμένα*). Dle mínění řečníkova byla proto postavena v oné »nejstarobylejší a nejctihodnější svatyni«, aby nezvědělo mnoho lidí o jejím obsahu; neboť »pouze jednou v roce se otvírá, 12. anthesteriona,« t. j. o Choách (*ἅπαξ γὰρ τοῦ ἐνιαυτοῦ ἑκάστου ἀνοίγεται, τῇ δωδεκάτῃ τοῦ ἀνθεστηριῶνος μηνός*).

Srovnáme-li popis tento s tím, co zaznamenal Fanodemos, shledáme nejkrásnější shodu. Všechny chrámy byly uzavřeny až na starobylý chrám Dionysův *ἐν Λίμναις*; k němu odebrali se hodovníci a odevzdali věnce své kněžce, t. j. zajisté manželce archonta krále, basilinně. Pak konaly se v celle chrámové, kam vstoupiti směla pouze basilinna (s ženami jí posluhujícími), ta-

---

*) Omylem vztahuje Hiller v. Gärtringen (Pauly-Wissova I, 2374) zprávu Fanodemovu ke třetímu dni slavnosti, k Chytrám.

**) Zlatý věnec, který určil vítězi za odměnu Dionysios mladší dle vypravování Timaiova (Athen. X 437 B) a jehož dostalo se prý filosofu Xenofanovi, byl ovšem něco zcela mimořádného.

***) Blass, Attische Beredsamkeit II² 1, 536.

jemné obřady*). Konečně dána basilinna za choť Dionysovi. Kde konal se tento ἱερὸς γάμος, Apollodoros výslovně nepraví. Kdybychom měli pouze jeho řeč proti Neaiře, mohli bychom souditi, že ve svatyni Dionysově ἐν Λίμναις; neboť bylo by zcela přirozeno, aby obřady zde počaté také zde se ukončily. Leč Aristoteles Ἀθ. πολ. 3, 5 poučuje nás o něčem jiném. Aristoteles tvrdí, že za starších dob nesídleli všichni archonti pohromadě, nýbrž na místech různých; o archontu králi praví, že bydlel v budově, která se nyní nazývá Bukolion, blízko prytaneia. Za důkaz tvrzení svého uvádí, že se ještě nyní koná zde sňatek manželky archonta krále s Dionysem (ὁ μὲν βασιλεὺς εἶχε τὸ νῦν καλούμενον Βουκόλιον πλησίον τοῦ πρυτανείου· σημεῖον δέ· ἔτι καὶ νῦν γὰρ τῆς τοῦ βασιλέως γυναικὸς ἡ σύμμειξις ἐνταῦθα γίγνεται τῷ Διονύσῳ καὶ ὁ γάμος). Aristoteles i Apollodoros mluví o téže době, i dlužno proto uznati, že zprávy jejich se nevylučují, ale doplňují. Symbolický sňatek basilinny s Dionysem nekonal se tedy v Dionysiu ἐν Λίμναις, nýbrž v budově jiné, kteráž kdysi byla úřadovnou archonta krále, ale ke konci IV. stol. nazývána byla Bukolion.

Polohu obou budov těchto lze, tuším, určiti s velikou pravděpodobností. Praví-li Aristoteles, že Bukolion leželo πλησίον τοῦ πρυτανείου, znal pouze jediné prytaneion v Athenách; rovněž ostatní spisovatelé od Thukydida až po Hesychia mluví pouze o jediné budově toho jména**). I nelze proto pochybovati, že musíme prytaneion athenské hledati tam, kde viděl je v 2. stol. po Kr. Pausanias (I 18, 3), totiž na severním svahu akropole, východně od posvátného okrsku Aglauřina. Praví-li souvěkovec Pausaniův Pollux (IX 94), že prytaneion leží na akropoli, jest to jen nepřesný výraz, ze kterého nelze vyvozovati existenci prytaneia druhého***). Nedaleko prytaneia byla tedy stavba, zvaná za časů Aristotelových Bukolion †). Svatyni pak Dionysovu ἐν Λίμναις hledati dlužno dle svědectví Thukydidova II 15 v jihovýchodní části města, v krajině u Ilisu ††). Leč některým zdálo se podivným, že by místa, ve kterých slavnost Anthesterií se konala, ležela tak daleko od sebe. A proto Maass (ind. schol., Greifswald

*) Apollodoros připomíná v § 78 také kněze (ἱεροκήρυξ); že ten neměl přístupu k vlastním obřadům, patrno ze slov ἐξορκοῖ τὰς γεραιὰς ἐν κανοῖς πρὸς τῷ βωμῷ πρὶν ἅπτεσθαι τῶν ἱερῶν.

**) Doklady viz v Curtiusově Stadtgeschichte von Athen LXXXIX a CXXIII.

***) Šíře jednají o otázce této Blümner ve vydání Pausania I, 221 n. a Frazer v Pausanias's Description of Greece II, 172 n.

†) Proti výkladům, jež přikládají názvu tomu význam mythologický, soudím, že jest to spíše slovo z úst lidu vzaté. Aristoteles praví s důrazem, že Βουκόλιον jest název pozdější; jméno starší sotva bylo βασιλεῖον, sic by se ho Aristoteles mnohem spíše dovolávati mohl k potvrzení názoru svého.

††) Více o tom v oddílu III.

1891/2) a Poland (Griechische Studien H. Lipsius dargebracht, str. 85) pokládají Bukolion za část okrsku *ἐν Λίμναις*, odchylujíce se však od sebe tím, že onen klade obojí severně od akropole, na agoru, tento však s Dörpfeldem (Ath. Mitth. XX, 1894, 161 nn.) do krajiny mezi Areopag, akropoli a Pyknu. Avšak není příčiny, proč by Bukolion a svatyně Dionysova *ἐν Λίμναις* musily místně mezi sebou souviseti; jakmile uznáme, že obřady před sňatkem basilinny konaly se jinde než sňatek sám, nezáleží pranic na tom, jak daleko obě místa od sebe jsou vzdálena. Ba naopak: tato vzdálenost přispívá nám k určení nové stránky Anthesterií. Basilissa musila se odebrati do sídla svého, Bukolia, poněvadž zde měl se konati *ἱερὸς γάμος*; sem musila býti tedy přenesena také socha Dionysova z chrámu *ἐν Λίμναις*, což dálo se zajisté v slavnostním průvodu. Pak pochopujeme též jasněji smysl oné slavnosti: Dionysos zavítal do Athen, byl přijat pohostinu od (archonta) krále, jenž mu po starobylém spůsobu poskytl manželku svou jakožto *tori sociam.*

Ještě dlužno zmíniti se o obyčeji, na který narážel filosof Eubulides, žák Eukleidův, v komoedii *Κωμασταί*, ze které zachovány tyto verše (Athen. X 437 D):

σοφιστιᾷς κάκιστε, καὶ Χοῶν δέῃ
τῶν μισθοδώρων, οὐκ ἀδείπνων ἐν τρυφῇ *).

Ve IV. stol. bylo tedy ve zvyku platiti o Choách sofistům, t. j. ve smyslu tehdejším učitelům řečnictví, plat za vyučování. A Theofrastos popisuje v Charakterech (30, 14) skrblíka, jenž celý anthesterion neposílá synů svých do školy, aby nemusil platiti školné. Ze zpráv těchto lze souditi, že o Choách běh vyučovací se končil. Dopoledne mohli býti hoši ještě ve škole; aspoň obřady, které máme o Choách dosvědčeny, možno pohodlně odbýti za odpoledne a za večer.

Třetí den Anthesterií nazýval se *Χύτροι*. Nejstarší zmínku o něm máme v Aristof. Acharnských 1076, kdež hlasatel vybízeje na rozkaz strategů Lamacha, aby táhl do pole, praví:

ὑπὸ τοὺς Χόας γὰρ καὶ Χύτρους αὐτοῖσί τις
ἤγγειλε λῃστὰς ἐμβαλεῖν Βοιωτίους.

Z místa toho poučujeme se zároveň, že Chytry připadaly hned po Choách **). To potvrzuje i druhé místo u Aristofana

*) Kaibel v poznámce k tomuto místu domnívá se, tuším právem, že Eubulides nebyl skladatelem Komastů, nýbrž osobou v nich vystupující.

**) Praví-li jeden ze scholiastů k t. m., že *Χόες* a *Χύτροι* slavily se týž den, jest to výklad vzniklý z neporozumění slov básníkových. Tak nesoudil Didymos, jehož scholiasta se dovolává. Výpisek z Didyma *ἐν ᾧ πᾶν σπέρμα ἐψήσαντες θύουσι μόνῳ τῷ Διονύσῳ καὶ Ἑρμῇ* týkal se pouze Chyter.

v Žabách 215 nn., kdež žáby vybízejí se navzájem, aby zapěly píseň, kterou zpívají (ἰαχήσαμεν pokládám za aor. gnom.) na počest Dionysa v Limnách, když o svátku Chyter ubírá se kolem »jejich« okrsku dav lidu v průvodu (ἀνίχ' ὁ κραιπαλόκωμος τοῖς ἱεροῖσι Χύτροισι χωρεῖ κατ' ἐμὸν τέμενος λεῶν ὄχλος). Výrazem κραιπαλόκωμος naráží Aristofanes na pitku předešlého dne, po níž zbylo účastníkům bolení hlavy. Z místa tohoto zároveň plyne, že konán o Chytrech průvod v posvátném okresu Dionysově ἐν Λίμναις.

Další zprávu o Chytrech můžeme čerpati z Theopompa, žáka Isokratova, jehož slova uvádějí scholia k Aristof. Ach. 1076 a Žabám 218, arci v podobě takové, že smysl spíše tušíme než jasně poznáváme*). Theopompos odvozoval sice původ Chyter z potopy Deukalionovy, avšak třebas výklad tento byl mylný, přece lze se domnívati, že aspoň obřad, o kterém vypravoval, se skutečností se shodoval. Dle něho vařil každý o Chytrech hrnec (χύτρα) rozmanitých plodin a obětoval je pak Hermovi podzemnímu, prose za duše zemřelých. Byl to den smutku, den »dušiček«, v pravdě μιαρὰ ἡμέρα. Sem můžeme též vztahovati zprávu Hesychiovu μιαραὶ ἡμέραι· τοῦ ἀνθεστηριῶνος μηνός, ἐν αἷς τὰς ψυχὰς τῶν κατοιχομένων ἀνιέναι ἐδόκουν (srvn. též Fotia s. v. μιαρὰ ἡμέρα a Eustathia k Il. XXIV 526). Staré přísloví θύραζε κῆρες, οὐκέτ' Ἀνθεστήρια, o kterém zmínili jsme se již svrchu, vztahuje se ke konci této slavnosti. Duše zesnulých, které ten den měly přístup na tento svět, posílaly se pryč, poněvadž je již po slavnosti.

Tak jeví se nám Anthesterie jakožto slavnost v sobě uzavřená. Prvního dne, vlastně v předvečer, otvíralo se mladé víno, druhého dne při společné hostině se okoušelo a Dionysovi, jenž zavítal mezi své ctitele, zasnoubena basilinna, třetího konečně dne vzpomenuto nebožtíků, kteří nemohou se již radovati z darů Dionysových**).

Přihlédněme nyní k otázce, jak slavily se Lenaje.

Původní název byl Διονύσια τὰ ἐπὶ Ληναίῳ, jak můžeme souditi z Aristof. Ach. 504 οὔπω Ληναίῳ ἀγών, z Platonova Protag. 327 ἐδίδαξεν ἐπὶ Ληναίῳ, ze zákona Euegorova u Dem. XXI 10 ἡ ἐπὶ Ληναίῳ πομπὴ καὶ οἱ τραγῳδοὶ καὶ οἱ κωμῳδοί. Vedle toho bylo rovněž staré jméno Λήναια, jež shledáváme již v Aristof. Ach. 1155 Λήναια χορηγῶν. Úřední sloh IV. stol. vytvořil tvar Διονύσια τὰ ἐπιλήναια, jejž nejen čteme v papyru Aristotelovy Ἀθ. πολ. 57, 1 a v účtech epistatů eleusinských z r. 329/8

*) O rekonstrukci zlomku pokouší se dle druhého místa A. Mommsen, Feste der Stadt Athen, str. 398, pozn. 1. a 2.

**) Úmyslně vypuštěny jsou v přehledu tomto t. zv. ἀγῶνες χύτρινοι; o nich lze vhodněji pojednati později, v odd. IV.

(CIA II 834 b sl. II 46), nýbrž i předpokládati smíme v účtech za prodané kůže obětních zvířat z let 334/3—331/0*). Nejkratší název *Λήναια* zobecněl a od doby hellenistické shledáváme jej napořád.

Nejvýznačnějším obsahem Lenají byly hry dramatické. Dle různých zpráv, z nichž nejcennější jsou didaskalie ke komoediím Aristofanovým a několik nápisů, můžeme sestaviti tento chronologický seznam her o slavnosti té provozovaných:

R. 425 př. Kr. tři komoedie: Aristofanovi Acharnští, Kratinovi *Χειμαζόμενοι*, Eupolidovy *Νυμφίαι* (arg. k Ach.; srv. Ach. 504).

R. 424 tři komoedie: Aristofanovi Jezdci, Kratinovi Satyrové, Aristomenovi *Ὑλοφόροι* (arg. II. k Jezdcům; srv. též Jezd. 547).

R. 422 tři komoedie: Aristofanovy Vosy, Filonidův Proagon, Leukonovi Poslové (arg. Vos).

Před r. 421 (v. Ar. Mír 701) musíme klásti 6 vítězství, kterých o této slavnosti dobyl slavný komický básník Kratinos dle svědectví nápisu v CIA II 977 *i***).

R. 420 víme pouze o provozování Ferekratovy komoedie Divoši, na kterou naráží Platon v Protagoru 327 D. Že byla provozována o Lenajích, můžeme Platonovi tím spíše věřiti, že by jinak Athenaios, jenž podrobně jedná (V 218 D) o době, kdy byla na jeviště uvedena, nebyl opominul také tuto chybu Platonovi vyčísti.

R. 419 a 418 hráno po šesti tragoediích, t. j. závodili vždy dva básníci, každý třemi dramaty. Jména básníků i názvy kusů zachovány jen neúplně na nápise v CIA II 972, sloupec pravý. Ač jméno slavnosti udáno zde není, můžeme nápis s Köhlerem vztahovati k Lenajím, poněvadž za té doby o Dionysiích městských závodili vždy tři básníci, a sice každý čtyřmi kusy, jak zřejmě svědčí didaskalická zpráva o provozování tragoedií z r. 415 (u Ailiana V. H. II 8).

R. 416 zvítězil tragický básník Agathon o Lenajích. Zpráva Athenaiova o tom (V 217 A) zasluhuje plné víry, ač Platon kladl, jak se zdá, vítězství to na Dionysie městské (Symp. 174 E). Platon nezabýval se antiquárními studiemi toho druhu, kdežto Athenaios mohl čerpati z didaskalií Aristotelových. Třebas čteme u Platona (Symp. 173 A) *ὅτε τῇ πρώτῃ τραγῳδίᾳ ἐνίκησεν Ἀγάθων*, musíme souditi dle nápisu výše uvedeného, že i Agathon závodil třemi kusy. Platon klade důraz na to, že Agathon zvítězil již

*) Na to první upozornil Foucart v Revue de phil. 1895, 31.

**) Nové zlomky nápisu toho objevil A. Wilhelm (Jahreshefte d. österr. arch. Inst. I, 1898, Beiblatt 47). Zde čtou se jména básníků staré komoedie; poněvadž však čísla, označující počet získaných vítězství, se nedochovala, nelze z nových fragmentů o Lenajích ničeho usuzovati.

prvním dílem svým a tehdáž teprve tři tragoedie tvořily jedno »opus«*).

R. 414 víme o provozování Aristofanovy komoedie Amfiaraos o Lenajích; soupeřů jeho neznáme (arg. II. Ptáků).

R. 405 hrány tři komoedie: Aristofanovy Žáby, Frynichovy Musy a Platonův Kleofon (v. arg. Žab).

Od r. 388 možná, že hráno i o Lenajích po pěti komoediích, jak stalo se o Dionysiích městských (arg. IV. Pluta). Rozmnožení počtu komoedií souvisí s omezením činnosti choru; provozování pěti komoedií nových nevyžadovalo proto více času než tří druhu staršího.

R. 367 zvítězil tu Dionysios, tyrann syrakusský, v závodě tragickém. Praví-li Diodoros o tom (XV 74, 1) *Διονυσίου . . . . δεδιδαχότος Ἀθήνησι Ληναίοις τραγῳδίαν καὶ νικήσαντος*, jest nesnadno rozhodnouti, závodilo-li se tehdáž o Lenajích jednotlivými tragoediemi, či bylo-li potřebí, aby každý básník uvedl tři tragoedie na scénu jako dříve. Poněvadž o Dionysiích městských vyžadovalo se dle CIA II 973 ještě r. 341 a 340 po třech tragoediích od každého básníka, možno se domnívati, že tak bylo i o Lenajích. Zavedeno-li však zde závodění jednotlivými tragoediemi, mohlo se to státi pouze proto, aby se poskytla většímu počtu básníků možnost viděti kusy své na jevišti. Počet tragoedií provozovaných se však sotva zmenšil.

V letech 368—341 závodil o Lenajích tragický básník Afareus, adoptovaný syn Isokratův ([Plut.] Vitae X or. 839 C); kolika tragoediemi však závodil, nevíme. U Plutarcha čteme: *διδασκαλίας ἀστικὰς καθῆκεν ἓξ καὶ δὶς ἐνίκησε διὰ Διονυσίου καθεὶς καὶ δι' ἑτέρων ἑτέρας δύο Ληναϊκάς*. Neprávem domýšlí si Schmerl (Quibus Atheniensium diebus festis fabulae in scaenam commissae sint, Vratislaviae 1879, str. 7) k *ἑτέρας δύο* z předcházejícího *ἐνίκησε* slovo *νίκας*; počítaje pak na každé vítězství tetralogii — ač ve IV. stol. i o Dionysiích městských závodili básníci pouze třemi tragoediemi — může se ovšem pozastavovati nad tím, že by z 32 provozovaných tragoedií 16 zvítězilo a usuzovati z toho závodění jednotlivými tragoediemi. Leč Plutarchos nepraví, že Afareus o Lenajích dvakráte zvítězil, nýbrž že tu dvakráte drama provozoval; k *ἑτέρας δύο* nelze doplniti nic než *διδασκαλίας*.

R. 354 a 353 provozováno o Lenajích vždy po pěti komoediích, jak svědčí nápis v CIA II 972, sloupec levý**). Jména

*) Podobně čteme v kronice parské důsledně o Aischylovi, Sofokleovi a Euripidovi *τραγῳδίᾳ ἐνίκησεν* (ep. 65, 72, 75). O Euripidovi dovídáme se (*Βίος Εὐρ.* p. V, Nauck), že poprvé vystoupil jako dramatický básník r. 455 př. Kr. svými Peliadami (*πρῶτον δὲ ἐδίδαξε τὰς Πελιάδας, ὅτε καὶ τρίτος ἐγένετο*). I zde dlužno pomýšleti na více dramat než na jediné.

**) To objevil Bethe (Prolegomena zur Gesch. d. Theaters im Altertum, str. 22).

básníků seznáváme jen částečně (Antifanes, Simylos, Diodoros, Foinikides); zajímavo však jest, že Diodoros provozoval téhož roku o téže slavnosti dvě komoedie: Nebožtíka a Šílence*).

Asi v pol. IV. stol. zvítězil o Lenajích též básník tragický Theodektes z Faselidy, jak dobře vyložil Köhler v pozn. ke CIA II 977 b. V pohřebním nápise básníkově (u Stef. Byz. *Φασηλίς*) připomíná se totiž osm vítězství tragických; v seznamu však nápisném čteme číslo 7; jednoho vítězství musil tedy Theodektes dobýti o Lenajích**).

Z přehledu tohoto vychází nejlépe na jevo, jak řídké a kusé jsou zprávy naše. Škoda, že nezachovaly se nám Aristotelovy spisy didaskalické, škoda, že z nápisů nalezených tak málo týče se Lenají! Vítaným doplňkem nedostatku tohoto jest nám proto zákon Euegorův (Dem. XXI 10), v němž zapovídá se zabavovati dlužníkům majetek o některých slavnostech***). Lenaje uvádějí se tu takto: *ἡ ἐπὶ Ληναίῳ πομπὴ καὶ οἱ τραγῳδοὶ καὶ οἱ κωμῳδοί.* Z toho patrno, že za doby té bylo pravidlem hráti o Lenajích tragoedie i komoedie; to jest poznání velmi cenné, poněvadž v přehledu výše uvedeném nikdy neshledali jsme obojí druh dramat v témž roce. Krom toho dovídáme se, že o Lenajích konán byl slavnostní průvod (*πομπή*), nejspíše k chrámu Dionysovu *ἐπὶ Ληναίῳ*. To potvrzuje též Aristoteles (*Ἀθ. πολ.* 57, 1), jenž praví o povinnostech archonta krále mezi jiným toto: *ἔπειτα Διονυσίων τῶν ἐπιληναίων (ἐπιμελεῖται)· ταῦτα δέ ἐστι [πομπ]ή [τε καὶ ἀγών]. τὴν μὲν οὖν πομπὴν κοινῇ πέμπουσιν ὅ τε βασιλεὺς καὶ οἱ ἐπιμεληταί, τὸν δὲ ἀγῶνα διατίθησιν ὁ βασιλεύς.* Závodem (*ἀγών*) nemůže se zde rozuměti nic jiného, než provozování her dramatických; že bylo tu při ustanovování choregů a pod. šetřeno týchž forem, jako při Dionysiích městských (*Ἀθ. πολ.* 56, 3), rozumí se samo sebou, a nebylo potřebí, aby to Aristoteles znova vykládal. Vedle dramatických závodů připomínají se — však teprve v době hellenistické — závody lyrické (CIA II 1367, nápis kitharoeda Nikoklea).

Známost naši o Lenajích doplňují konečně i účty z prodeje koží zvířat obětních z l. 334/3—331/0 (CIA II 741), z nichž patrno, že konána Dionysovi o této slavnosti též oběť zápalná. Zvláštní náhodou nezachován v žádném z těchto čtyř let úplný

---

*) Podobně bylo možno r. 422 Filonidovi uvésti na jeviště jednak svou komoedii Proagon, jednak Aristofanovy Vosy (arg. Vos).

**) Že by však správno bylo též ve zlomku *c* téhož nápisu doplňovati [*Θεοδέκτα*]ς I, nechtěl bych tvrditi.

***) Authentičnost zákona toho první obhájil Foucart (Revue de philol. I 168 nn.) poukázav k tomu, že shoduje se úplně se slohem zákonů nápisně dochovaných. Foucart klade jej před r. 353, poněvadž není tu ani patronymikon ani demotikon navrhovatele, což poprvé vyskytuje se v nápise CIA II 75 z roku tohoto.

obnos, kterýž o Lenajích za kůže se utržil. Přece však můžeme si utvořiti pojem o velikosti oné oběti z účtu prvního, kde až na Lenaje a oběť Hermovi Vůdci čteme všude příslušné položky. Dionysie v Peiraieu na př. vynesly 311 drachem, Dionysie městské 808 (nebo 809) drachem, oběť Diovi Spasiteli 1050 drachem; celkem utrženo roku toho 5099 drachem a 4 oboly. Sečteme-li čísla zachovaná, dostaneme 4028 drachem; zbývá tedy na Lenaje a slavnost Hermovu přes 1000 drachem. I můžeme tudíž vším právem se domnívati, že oběť, kteráž jménem státu o Lenajích Dionysovi byla přinášena, byla slavná. S tím souhlasí také neúplné číslo u Lenají roku druhého, kteréž můžeme vším právem vykládati za 606 drachem. Výkladu tomu nijak není na odpor účet epistatů eleusinských z r. 329 (CIA II 834 b sl. II 46), dle něhož dáno epistatům na oběť o Lenajích pouze 20 drachem (ἐπιστάταις ἐπιλήναια εἰς Διονύσια θῦσαι ΔΔ); neboť tím míněn pouze příspěvek, který z pokladny této na oběť byl věnován.

Shrneme-li tyto zprávy, dojdeme k závěru, že Lenaje trvaly čtyři dni. Pořádek slavnosti určuje nejlépe zákon Euegorův slovy πομπὴ καὶ οἱ τραγῳδοὶ καὶ οἱ κωμῳδοί. Prvního dne konán tedy průvod ke chrámu Dionysovu ἐπὶ Ληναίῳ a slavná oběť přinesena, druhého a třetího dne provozováno po třech tragoediích, čtvrtý den zakončena slavnost třemi, později pěti komoediemi. Že by komoedie byly se hrály po tři dni vždy odpoledne, na to pomýšleti nelze již proto, že by na první den připadl průvod a komoedie, což jest proti pořádku zákonem Euegorovým vytčenému*). Od doby pak, kdy dáváno pět komoedií, nebylo by to ani možno. Vůbec není pravděpodobno, že by se závod komický dělil na několik dní. Že pak průvod i oběť konány prvního dne, jest zcela přirozeno: bůh měl býti účastníkem oné slavnosti a proto nemohlo mu býti obětováno teprve některého odpoledne po skončení her dramatických.

Přihlédněme nyní, lze-li v rámec Lenají vložiti též Anthesterie. Myslím, že nikoli. Anthesterie trvaly tři dni, Lenaje čtyři; chrám Dionysův ἐν Λίμναις otvíral se pouze o Choách, o Lenajích však musil býti chrám Dionysův otevřen po celou slavnost; Chytry, poslední den Anthesterií, byly dnem nešťastným, poslední den Lenají, kdy provozovány byly komoedie, byl naopak dnem bujného veselí. Jména Πιθοίγια, Χόες, Χύτροι, kteráž nemají významu náboženského, nebyla by se udržela, kdyby obě slavnosti byly totožné, poněvadž by proti hrám dramatickým označovala pouze méně důležitou část slavnosti.

---

*) M. Stahl (De Euegori lege commentatio v Münsterském ind. lect. 1893, str. 4 nn.) ovšem popírá, že bychom z nápisu toho směli souditi, v jakém pořádku dramata byla provozována, leč programm, který sám sestrojil (str. 14 nn.), má mnohem méně pravděpodobnosti.

II.

Druhá otázka, o které pojednati chceme, jest: kdy slavily se Anthesterie a Lenaje?

Co se první slavnosti týče, ukazuje již jméno samo, že připadala do měsíce anthesterionu. To potvrzuje Thukydides (II 15), jenž mezi starobylými svatyněmi jižně od akropole uvádí též chrám Dionysův *ἐν Λίμναις*, ve kterém konají se »starší Dionysie« (*τὰ ἀρχαιότερα Διονύσια*) v měsíci anthesterionu; tím nelze mysliti leč Anthesterie*). Další zprávu máme teprve ze III. stol. př. Kr. u atthidopisce Filochora (Harpokrat. *Χύτροι· ἤγετο δὲ ἡ ἑορτὴ ἀνθεστηριῶνος τρίτῃ ἐπὶ δέκα, ὥς φησι Φιλόχορος ἐν τῷ περὶ ἑορτῶν*). Dle této zcela věrohodné zprávy připadala *Πιθοίγια* na 11., *Χόες* na 12., *Χύτροι* na 13. anthesterion.

Tážeme-li se naproti tomu, kdy slaveny Lenaje, nalézáme první zprávu o tom teprve u Plutarcha v kommentáři k Hesiodovi (u Prokla k Hes. *Ἔργα* 504): (*γαμηλιών*), *καθ' ὃν καὶ τὰ Λήναια παρ' Ἀθηναίοις*. Ostatní doklady musíme čerpati z pozdních grammatiků. U Hesychia (s. v. *Διονύσια*) čteme o tom: *ἑορτὴ Ἀθήνησιν Διονύσια ἤγετο, τὰ μὲν κατ' ἀγροὺς μηνὸς ποσιδεῶνος, τὰ δὲ Λήναια***) μηνὸς ληναιῶνος, τὰ δὲ ἐν ἄστει ἐλαφηβολιῶνος*. S Plutarchem souhlasí rhetorický slovník v Bekkerových Anecd. 235: *Διονύσια ἑορτὴ Ἀθήνησι Διονύσου· ἤγετο δὲ τὰ μὲν κατ' ἀγροὺς μηνὸς ποσιδεῶνος, τὰ δὲ Λήναια γαμηλιῶνος, τὰ δὲ ἐν ἄστει ἐλαφηβολιῶνος*. Touž zprávu, jako Hesychios, podává schol. k Aischin. I 43: *Διονύσια ἑορτὴ Ἀθήνησιν, ἣ Διονύσῳ ἤγετο, τὰ μὲν κατ' ἀγροὺς μηνὸς ποσιδεῶνος, τὰ δὲ Λήναια μηνὸς ληναιῶνος, τὰ δὲ ἐν ἄστει ἐλαφηβολιῶνος*. Schol. k Platonovu Státu 475 D pak poznamenává *Διονύσια ἑορτὴ Ἀθήνησιν Διονύσῳ ἤγετο, τὰ μὲν κατ' ἀγροὺς μηνὸς ποσιδεῶνος, τὰ δὲ Λήναια μηνὸς μαιμακτηριῶνος, τὰ δὲ ἐν ἄστει ἐλαφηβολιῶνος*. Jak patrno již ze stejné stilisace, čerpali všichni ze stejného pramene. Ze zpráv těchto nejhodnověrnější zdají se ty, které kladou Lenaje do měsíce lenaionu; neboť téměř všechny měsíce attické mají jména svá od slavností, i jest tedy možno, že i Lenaje daly kdysi jméno měsíci lenaionu. Lenaion vyskytoval se v městech ionských***), i musíme nejprve se tázati, kterému

---

*) Slova *τῇ δωδεκάτῃ* pokládají se nyní všeobecně za pozdější přídavek, poněvadž při datování stává genitiv *μηνός*, nikoliv *ἐν μηνί* (Torstrik, Philol. XXI, 86). Přece však dlužno uznati, že interpolátor byl o věci dobře zpraven.

**) Codex Marcianus má čtení *ληνδια*, což nemůže býti nic jiného, než pokažené *Λήναια*. Starší badatelé opírali se vesměs o vydání Aldovo, v němž stálo *τὰ δὲ κλαῖα*, což opravováno buď *τὸ δὲ πάλαι* (Scaliger, Marsham), nebo *τὰ δὲ ἀρχαῖα* (Selden, Palmerius); správné čtení *Λήναια* navrhl již Selden.

***) E. Bischoff, De fastis Graecorum antiquioribus (Leipz. Stud. VII, 1884, 409, 414 nn.), Preller-Robert, Griech. Mythol. I⁴ 670.

měsíci attickému se rovnal. Kol otázky této točila se dříve veškerá rozprava. Selden dokazoval, že lenaion není nic jiného než attický anthesterion; naproti tomu přívrženci Scaligerovi soudili, že odpovídá spíše attickému posideonu. Obě strany dovolávaly se zpráv starých grammatiků. Měsíc ληναιών připomíná totiž poprvé Hesiodos Ἔργα 504 slovy: μῆνα δὲ ληναῶνα, κάκ' ἤματα, βούδορα πάντα, τοῦτον ἀλεύασθαι. Plutarchos ve svém kommentáři (u Prokla k tomuto místu) poznamenal, že Boiotové neznají měsíce toho jména, a poněvadž dle popisu Hesiodova jest to měsíc zimní, hádal buď na boiotský βουκάτιος (att. posideon) nebo ἑρμαῖος (att. gamelion). Tzetzes ve výkladě téhož verše Hesiodova (Gaisford, Poetae Gr. min. II 308 ed. Lips.) věděl již více než Plutarchos; kladl totiž lenaion na roveň lednu (Ἰανουάριος) a tvrdil, že se v něm slavily Pithoigie. Dle toho, co se kterému táboru hodilo, zavrhována ta neb ona část těchto zpráv. Že o takového svědka jako Tzetzes nemůže se vážné bádání opírati, patrno již z toho, že muž ten má hrozně špatné vědomosti o attickém kalendáři: po hekatombaionu následuje u něho hned lenaion, pak dosud nám neznámý měsíc kronios, zbývající pak měsíce uvádějí se v tomto pořádku: boedromion, pyanopsion, maimakterion, anthesterion, posideon, gamelion, elafebolion, munychion, skiroforion. Plutarchos je mnohem spolehlivější a upřímnější; nestaví se vědomějším než byl. Neuvědomil si sice, že zmínka o lenaionu u Hesioda nepochází od básníka boiotského, nýbrž ionského, a že tedy z Hesioda o boiotských měsících pranic souditi nelze*), avšak pro ionské měsíce dává Plutarchos sám na vybranou pokládati lenaion buď za posideon nebo za gamelion. Boeckh prvý rozhodl otázku tuto dle nápisu kyzického (CIG II 3664) a dle Aristeida (I 446 a 452 Dind. ed. Lips.) ve prospěch gamelionu, a Clinton (Fasti Hellen. II 424 n.), jakkoliv přívrženec Ruhnkenův, schválil tento výklad. Nicméně pochybují novější badatelé o tom, a zejména Pickard (str. 67 nn.) snažil se otřásti důvody Boeckhovými. Naproti tomu dlužno s důrazem na to upozorniti, že novými nápisy výklad Boeckhův skvěle byl potvrzen, jak ihned ukázati se pokusíme.

Z účtů hieropoiů delských patrno, že na Delu následovaly po sobě posideon a lenaion. V Bull. de corr. hell. XIV (1890) 481 n. uveřejnil Th. Homolle nápis, ve kterém vypočítává se podrobně, co dostali tři dělníci, kteří r. 282 př. Kr. při chrámu byli zaměstnáni; účet počíná lenaionem a končí posideonem**).

---

*) Ionský původ této části (v. 504—554) uznává se téměř všeobecně; srovn. na př. vydání Göttlingovo-Flachovo v pozn. k v. 504, A. Kirchhoff, Hesiodos' Mahnlieder an Perses str. 70 n., R. Peppmüller, Hesiodos str. 185. Ostatně již Boeckh (str. 68) poznamenal, že Hesiodos mluví tu po spůsobu ionském.

**) Srovn. též článek téhož učence o kalendáři delském tamtéž V (1881), str. 25 nn. a XIV (1890), str. 492 nn.

Totéž platilo i o Mykonu, jak dovídáme se z nařízení o obětech, které mají se pravidelně bohům přinášeti (Ditt. Syll. 373, De Prott, Leges Graecorum sacrae I, str. 13). V Erythrách zase po lenaionu následoval anthesterion (Ditt. Syll. 370 a). V Kyziku dokonce máme zjištěnu posloupnost měsíců: posideon, lenaion, anthesterion ze seznamu prytanů, kteří zde každého měsíce se střídali (CIG II 3664). Týž pořádek měsíců byl i v Efesu, jak poznáváme ze dvou zajímavých nápisů. První (Wood, Discoveries at Ephesus, Appendix 6 čísl. 1 sl. VI. ř. 58 nn., 74 nn.) podává mezi jiným dva nálezy z téhož roku (*ἐπὶ πρυτάνεως Τιβ. Κλ. Ἀντιπάτρου Ἰουλιανοῦ*): jeden pochází z měsíce posideona, druhý datován je dvojím spůsobem 22. února čili 2. anthesterionu (*πρὸ η′ Καλάνδων Μαρτίων* a *μηνὸς ἀνθεστηριῶνος β′*). Z tohoto dvojího datování poznáváme, že efesský anthesterion byl totožný s attickým měsícem téhož jména; o jak dlouho posideon předcházel anthesterion, ovšem z nápisu tohoto se nedovídáme. Mezeru tu vyplňuje nápis druhý (Ditt. Syll. 344), ve kterém poskytují se výhody těm, kteří se zadlužili ve válce proti Mithridatovi. Doba, ke které se úleva vztahuje, vytčena jest zcela přesně: od posideonu za prytanování Demagorova, avšak před lenaionem za prytanování Apolladova (ř. 65 *ὅσοι δὲ ἐπὶ κτή[μ]ασι δεδανεισμένοι εἰσὶν ἀπὸ Δημαγόρου πρυτάνεως καὶ μηνὸς ποσιδεῶνος, τούτοις τ[ὸ]μ μὲν κοινὸμ πόλεμον εἶναι* a naproti tomu ř. 70 *ὅσοι δὲ ἀπὸ μηνὸς λη[ν]αιῶνος καὶ Ἀπολλᾶ πράξεις πεπράγασιν ἐπὶ τοῖς κτήμασιν, τούτοις δ' εἶναι τὰς πράξε[ις] κυρίας καὶ μὴ εἶναι αὐτοῖς κοινὸν τὸν πόλεμον*). Dle ř. 98, kde uvádí se posloupnost prytanů takto: Demagoras, Mantikrates, Apollas, patrno, že usnesení to týkalo se prvních tří let války, t. j. od posideonu roku prvního až do konce posideonu roku třetího. Po posideonu následoval tedy v Efesu lenaion a po něm anthesterion. Příklady uvedené svědčí zřejmě, že ionský lenaion rovnal se attickému gamelionu. Správno jest tedy, co Plutarchos poznamenal k Hesiodovi (l. l.): *Ἴωνες δὲ τοῦτον* (totiž *γαμηλιῶνα*) *οὐκ ἄλλως, ἀλλὰ ληναιῶνα καλοῦσιν.*

Přehlédneme-li nyní znova, co zaznamenali starší grammatikové o Lenajích, shledáme, že všichni — kromě schol. Platonova, jenž nejspíše citoval z paměti — podávají vlastně totéž; tím zvyšuje se cena pramene, z něhož čerpali. V něm stálo nejspíše o Lenajích *τὰ δὲ Λήναια γαμηλιῶνος ἢ ληναιῶνος*; z toho vybrali si jedni prvou, druzí druhou část. Lze-li ve věci nejisté vůbec pronésti nějaký úsudek, soudil bych, že všechny zprávy tyto jdou v poslední řadě na Filochora, a sice na jeho spis *περὶ τῶν Ἀθήνησιν ἀγώνων.*

Tím nabývá též váhy zpráva oněch grammatiků o době, kdy slaveny Dionysie venkovské. S řídkou jednomyslností kladou je všichni do měsíce posideonu. To potvrzuje také Theofrastos Char. III 3. Zde líčí se člověk tlachavý, jenž k neznámému

člověku si přisednuv hovoří o nejrozmanitějších věcech, které druhého nikterak nemohou zajímati. Z řečí jeho uvádí se: τίς ἐστιν ἡμέρα σήμερον, καὶ ὡς βοηδρομιῶνός ἐστι τὰ μυστήρια, πυανοψιῶνος δὲ τὰπατούρια, ποσιδεῶνος δὲ τὰ κατ' ἀγροὺς Διονύσια. Neprávem pokládá Ussing ve svém vydání slova καὶ ὡς .... Διονύσια za pozdější přídavek; v souvislosti této jest věta ona zcela případná. Žvatlal táže se neznámého: jaký pak den vlastně dnes máme? Tázaný povídá: povídálek ihned přisvědčuje: ano, v boedromionu jsou mysterie, v pyanopsionu apaturie a v posideonu venkovské Dionysie; máš tedy pravdu. Interpolátor sotva by dovedl vložiti sem větu tak vhodnou. Proto pokládati lze slavení Dionysií venkovských v posideonu za zaručené a netřeba vyvraceti mínění těch, kteří stotožňují s nimi buď Lenaje neb Anthesterie neb dokonce obě slavnosti.

Mohlo by se ovšem namítnouti, že z totožnosti ionského lenaionu a attického gamelionu neplyne ještě, že by slavnost Lenají byla konala se v měsíci tomto, poněvadž attický kalendář doby historické neznal měsíce lenaionu. Uvážíme-li však, že Ionie zalidněna byla z Attiky, jak Thuk. I 2 svědčí a novověké bádání potvrzuje, musíme pokládati za velmi pravděpodobné, že ionský lenaion převzat byl z Attiky. Název Λήναια jest starobylý; v témž kuse Aristofanově, ve kterém poprvé se připomíná οὐπὶ Ληναίῳ ἀγών, vyskytuje se též jméno Λήναια. Slova θορυβὸς ληναΐτης v Ar. Jezd. 547 poukazují též k názvu Λήναια. Jest tedy možno, že v době starší byl u Atheňanů měsíc lenaion; jméno měsíce gamelionu máme dosvědčeno poprvé v CIA I 1 (z poč. V. stol.). Změnu jména spůsobilo nejspíše to, že Lenaje před zavedením dramatických her byly slavností celkem jen nepatrnou proti Gameliím, kterými oslavováno zasnoubení Dia a Hery; později ovšem poměr obou slavností se obrátil.

Jakkoliv neúplné jsou zprávy naše, přece patrno již z Plutarcha, že Lenaje konaly se aspoň za jeho doby v gamelionu. Vším právem můžeme souditi, že tak dálo se i za doby starší; neboť pro přeložení jich do měsíce jiného nelze uvésti pražádných důvodů. Ovšem tvrdilo se (Gilbert 77 n.), že Plutarchos udává měsíce attické o jedno místo později, tak že j e h o lenaion rovná prý se vlastně anthesterionu. Leč tvrzení to není správné, jak se snadno přesvědčíme, prohlédneme-li blíže místa, jež sebral U n g e r (Handbuch d. klass. Altertumswiss. I² 757). Nejjasněji poznáme spůsob počítání Plutarchova ze životopisu Sullova (kap. 14), kdež klade se vzetí Athen na kalendy březnové, kterýžto den nejspíše prý se shoduje s 1. anthesterionem (ἥτις ἡμέρα μάλιστα συμπίπτει τῇ νουμηνίᾳ τοῦ ἀνθεστηριῶνος μηνός). Vidíme tu proti kalendáři staršímu zpozdění ne zcela o půl měsíce, což není chybou Plutarchovou, nýbrž zaviněno tím, že Atheňané sami nedbali dosti o náležité vyrovnání roku měsíčního s rokem slunečním. Kdyby bylo tvrzení ono správno, musil by klásti Plutarchos 1. březen

na roveň *τῇ πανσελήνῳ τοῦ ἀνθεστηριῶνος μηνός*. Dle toho rozřešiti sluší i ostatní příklady. Není proto příčiny pochybovati o hodnověrnosti zprávy Plutarchovy, že Lenaje konaly se v měsíci gamelionu.

Kterého však dne slavily se Lenaje, o tom lze pronésti pouze domněnky. A. Mommsen v Heortologii (str. 333) kladl je buď od 8.—11. nebo od 11.—14. gamelionu. Ad. Schmidt (Handb. d. griech. Chronologie 287 nn.), opíraje se o dva nápisy (CIA I 4 a III 77), soudil, že slaveny byly od 19.—22. gamelionu. První nápis z počátku V. stol. př. Kr. předpisuje oběť Dionysovi *γαμελιῶνος με[νὸς ἐνάτε]ι φθίνοντος Διονύ[σοι . . . . .] ἔριφος*, avšak datum jest zde jen z dohadu doplněno. Nápis druhý z II. stol. po Kr. nařizuje *γαμηλιῶνος κιττώσεις Διονύσου θι'*, avšak nevztahuje se nikterak na slavnost státní, poněvadž by jinak nebyly v něm opominuty Dionysie městské. Vztah k Lenajím je tím libovolnější, když pražádným epithetem neoznačeno, že by byl míněn Dionysos *Ληναῖος*. S mnohem větší pravděpodobností usuzuje nyní Mommsen (Feste 375) dle analogie oběti, která přinášela se v Mykonu Dionysu Lenaiu dne 12. lenaionu (Ditt. Syll. 373, 25), že i v Athenách konala se slavnost v tu dobu. Poněvadž pak dle svědectví nápisů nekonalo se ve dnech 12.—15. gamelionu žádné jednání veřejné (Reusch, De diebus contionum, Diss. Argent. III 99; Kirchner v CIA II sv. 4, str. 87), klade Mommsen slavnost Lenají v tyto dni.

Vraťme se nyní k hlavní otázce své, jsou-li Anthesterie a Lenaje touž slavností. Po výkladě předešlém jest odpověď snadná: poněvadž Lenaje připadaly do gamelionu, Anthesterie do anthesterionu, musíme uznati, že jsou to slavnosti samostatné. Že tomu tak, můžeme dotvrditi nápisem, jehož již častěji jsme se dovolávali. V účtech epistatů eleusinských (CIA II 834 b) čteme, že v 6. prytanii vydáno *ἐπιστάταις ἐπιλήναια εἰς Διονύσια θῦσαι Δ Δ* (sl. II ř. 46); o několik dní později vyskytuje se položka *εἰς Χόας δημοσίοις ἱερεῖον Δ Δ Ƒ Ƒ Ƒ · κε[ρ]άμια Γ, οἶνον δύο μετρηταὶ Δ Γ Ƒ* (II ř. 68). Kdyby Lenaje byly totožné s Anthesteriemi, bylo by zcela nepochopitelno, proč se tyto položky účtovaly zvláště. Při různosti obou slavností jest však věc v nejlepším pořádku.*) Prytanie šestá trvala ve IV. stol. v obyčejném roce od 3. gamelionu do 7. anthesterionu (srvn. Arist. *Ἀθ. πολ.* 43, 2); že koupena žertva, víno i nádoby o několik dní napřed, leží v povaze věci samé. Ovšem soudí A. Mommsen (Feste 352), že nápis tento netýče se vůbec slavností athenských, nýbrž eleusinských. *Διονύσια ἐπιλήναια* jsou mu venkovskými Dionysiemi eleusinskými, kteréž prý slavily se ne jako jinde v posideonu, nýbrž v gamelionu. Kdyby výklad ten byl správný, nemohli

*) Na důležitost nápisu toho pro otázku tuto téměř současně upozornili C. Wachsmuth (Neue Beiträge zur Topogr. v. Athen 40 n.) a A. Körte (Rh. Mus. LVII, 1897, 168 nn.).

bychom arci z nápisu pranic vysuzovati o Lenajích athenských. Leč bližší určení *ἐπιλήναια* položeno zajisté jen proto, aby se slavnost ta rozlišila od jiných Dionysií; proto musili bychom se stanoviska Mommsenova uznávati v Eleusině ještě jedny Dionysie. Že však tomu tak nebylo, o tom poučuje nás jiný nápis eleusinský z 1. polovice IV. stol. př. Kr. (CIA IV, 2, 574 b). Jest to čestný nález ve prospěch Thebana Damasia, jenž přispěl k tomu, že Dionysie mohly býti zvlášť velkolepě oslaveny. Zde čteme *Διονύσια [π]οιούντων Ἐλευσινίων ἐσπούδασε[ν κα]ὶ ἐφιλοτιμήθη πρὸς τοὺς θεοὺς κ[αὶ τ]ὸν δῆμον τὸν Ἀθηναίων καὶ Ἐλευσιν[ίων], ὅπως ὡς κάλλιστα γένηται τὰ Διονύ[σ]ια.* Za své zásluhy měl býti Damasias ověnčen zlatým věncem o Dionysiích eleusinských, a sice v den, kdy hrály se tragoedie: *Διονυσίων τῶν Ἐ[λ]ευσῖνι τοῖς τραγῳδοῖς.* Zde mluví se pouze o jediných Dionysiích (*τὰ Διονύσια*), a tím výklad Mommsenův padá. Ostatně z pokladny epistatů eleusinských neplatilo se pouze na slavnosti eleusinské, jak se Mommsen domnívá. Tak ve 4. prytanii (CIA IV, 2, 834 *b* str. 202 ř. 29) dáno epistatům 20 drachem na oběť, která měla býti vykonána o Dionysiích v Peiraieu, o kterých víme, že na ně stát něčím přispíval z CIA II 741. A rovněž zaplaceno z téže pokladny (str. 203 ř. 47) přes 300 drachem *εἰς πεντετηρίδα τ[ῶν Ἐλ]ε[υσινίων]*, o které víme z Arist. *Ἀθ. πολ.* 54, 7, že to byla slavnost pořádaná od státu athenského.

Jinak vykládá si nápis Lipsius (v čtení akadem.). Dle něho *ἐπιλήναια εἰς Διονύσια θῦσαι* značí, že epistaté měli obětovati o Dionysiích oběť, zvanou *ἐπιλήναια.* Než musíme se tázati, o jakých Dionysiích? Týkala-li se oběť *ἐπιλήναια* Anthesterií, jest záhadno, proč koupena pro touž slavnost ještě druhá žertva, a to mnohem později. Ani Dionysií venkovských, ani městských se oběť tato týkati nemohla; neboť ony slavily se mnohem dříve, tyto pak mnohem později. Ostatně připustíme-li již, že slovo *ἐπιλήναια* znamená pouze »oběť«, musíme zároveň uznati, že v mysli každého Atheňana pojila se k němu představa o Lenajích. Proto soudím, že nápis eleusinský zřejmě svědčí nejen proti identifikaci Anthesterií a Dionysií venkovských, nýbrž i proti mínění, že by Lenaje a Anthesterie byly slavností jedinou.

III.

Třetí otázka, na kterou odpověděti musíme, jest: kde slavily se Lenaje a Anthesterie?

O Anthesteriích vyslovují se spolehliví svědkové: Thukydides, řečník Apollodoros a atthidopisec Fanodemos, že konaly se v posvátném okrese Dionysově *ἐν Λίμναις.**) O poloze jeho

*) Proti těmto svědectvím pozbývá váhy ojedinělá zpráva Hesychiova s. v. *Λίμναι· ἐν Ἀθήναις τόπος ἀνειμένος Διονύσῳ, ὅπου τὰ Λήναια ἤγετο* Slova *ὅπου τὰ Λήναια ἤγετο* jsou nejspíše pozdějším přídavkem.

jasně svědčí Thukydides II 15, jenž, stanově rozsah nejstarších Athen, uvádí jej mezi svatyněmi, kteréž ležely směrem hlavně jižním od akropole. Poněvadž svatyně tato dosud odkryta nebyla, snažili se mnozí zprávu Thukydidovu jinak vykládati; leč jest na pováženou upravovati si svědectví, které naopak musí nám býti pevným východiskem. Třebas dopustil se Thukydides ve vypravování historickém leckterých omylů — tím vinni byli jeho zpravodajové —, přece nemáme v topografii athenské nad něho svědka spolehlivějšího. Proto hledati budeme *τὸ ἐν Λίμναις Διονύσου* jihovýchodně od akropole, blíže Ilisu, kdež ležely i ostatní svatyně, o kterých Thukydides se zmiňuje.*)

Tážeme-li se, kde slaveny byly Lenaje, musíme vycházeti od názvu *Διονύσια τὰ ἐπὶ Ληναίῳ*. Jako jména soudních dvorů *ἐπὶ Παλλαδίῳ*, *ἐπὶ Δελφινίῳ* (Ar. *Ἀθ. πολ.* 57, 3) označovala místo, kde soud se konal, tak nemůže ani *ἐπὶ Ληναίῳ* znamenati nic jiného než místo slavnosti. Jméno pak *Λήναιον* mluví dosti zřejmě samo za sebe. Jako značí *Ὀλύμπιον*, *Δελφίνιον*, *Πύθιον*, *Λύκειον* svatyně, ve kterých ctěni bohové příjmením *Ὀλύμπιος*, *Δελφίνιος*, *Πύθιος*, *Λύκειος*, tak nemůže po mém soudě ani *Λήναιον* býti nic jiného než svatyní boha, kterému dáváno v bohoslužbě epitheton *Λήναιος*. Bohem tímto není nikdo jiný než Dionysos; neboť pokud víme, jedině jemu přikládalo se toto epitheton. Názvem tím označován Dionysos jako ochránce lisování vína (*ληνός* = lis). Proto dlužno viděti v Lenaiu posvátný okres Dionysův.

Jsou-li Lenaje a Anthesterie touž slavností, musí obě svatyně býti totožny: *ἐν Λίμναις* a *ἐπὶ Ληναίῳ* musí značiti totéž. To však není pravděpodobno. Názvy místní, mají-li býti srozumitelné, musí býti určité; totéž místo nemůže míti současně dvě jména různá. Kdyby *ἐν Λίμναις* a *ἐπὶ Ληναίῳ* znamenalo totéž, bylo by nastalo zajisté kolísání i v pojmenování slavností samých: vedle *Λήναια* a *Ἐπιλήναια* říkalo by se též *Λίμναια*, čehož nemáme ani nejmenší stopy. Kdyby snad *Λήναιον* bylo částí okresu *ἐν Λίμναις*, mluvily by prameny naše též o Anthesteriích *ἐπὶ Ληναίῳ*, toho však rovněž nemáme příkladu.

Zkoumáme-li, kde leželo Lenaion, vede nás dále název největší slavnosti Dionysovy v Athenách *Διονύσια τὰ ἐν ἄστει*. Pojmenování to má smysl pouze tenkráte, označuje-li se jím rozdíl proti jiné slavnosti Dionysově, kteráž v městě samém se nekonala. Poněvadž Dionysie venkovské nepořádaly se nákladem obce a Anthesterie již názvem svým nezavdávaly příčinu k mýlce, lze pomýšleti pouze na Lenaje. Z toho plyne, že *Διονύσια τὰ ἐπὶ*

*) Šíře pojednal jsem o otázce této v Listech filol. XXIV (1897), str. 1 nn., 174 nn. K literatuře tam uvedené sluší nyní dodati C. Wachsmutha Neue Beiträge zur Topographie von Athen, jenž rovněž klade svatyně, od Thukydida připomínané, k Ilisu.

Ληναίῳ nekonala se v městě vlastním, nýbrž za městem. Dionysie městské jsou nejmladší slavností Dionysovou v Athenách; je-li správno doplnění kroniky parské (ep. 43) *ἀφ' οὗ Θέσπις ὁ ποιητὴς [ἐφάνη], πρῶτος ὃς ἐδίδαξε [δρ]ᾶ[μα ἐν ἄ]στ[ει καὶ ἐ]τέθη ὁ [τ]ράγος [ἆθλον], ἔτη Η Η Ρ Δ Δ [Ι Ι]*, byly založeny teprve r. 536 př. Kr. od Peisistrata. Tehdáž leželo tedy *Λήναιον* ještě za městem. Jaký rozsah město tehdáž mělo, bohužel nevíme. Z Thukydida (I 93, 2) dovídáme se pouze tolik, že Themistokles po válkách perských značně je rozšířil; některé části dříve předměstské staly se tak městskými. Že bylo mezi nimi i *Λήναιον*, soudím z toho, že jméno slavnosti *Διονύσια τὰ ἐπὶ Ληναίῳ* záhy změněno v *Ἐπιλήναια*: jakmile konaly se obě slavnosti v městě, nebyla protiva názvů již oprávněna, ba novému pokolení ani pochopitelna.

Obraťme se nyní k starým grammatikům a scholiastům. Hesychios (s. v. *ἐπὶ Ληναίῳ ἀγών*), Fotios (*Λήναιον*), rhetorický slovník (v Bekk. Anecd. 278), Etymol. Magnum a Suidas (*ἐπὶ Ληναίῳ*), vypisujíce z téhož pramene, tvrdí svorně, že Lenaion leželo v městě, že to byl veliký okrsek s chrámem Dionysovým, a že zde konaly se dramatické závody prve než zbudováno bylo divadlo. Druhá zpráva o poloze Lenaia pochází z Apollodora, jenž ve veršované chronologii své pravil, že závod o Lenajích konal se na venkově (*ἐν ἀγροῖς*). Citát z něho zachoval Stefanos Byzantský: *Λήναιος ἀγὼν Διονύσου ἐν ἀγροῖς, ἀπὸ τοῦ ληνοῦ. Ἀπολλόδωρος ἐν τρίτῳ χρονικῶν.* Týž výklad podává schol. k Aristof. Acharnským 201 a 504, jenž ovšem zcela nekriticky ztotožnil Lenaje s Dionysiemi venkovskými. Není třeba s Boeckhem (Kl. Schr. V 86 nn.) zprávu Apollodorovu zavrhovati, ale spíše uznati, že Apollodoros mluvil o vzniku Lenají a že pak kladl je ovšem mimo město. Naproti tomu grammatik onen, z něhož čerpali lexikografové, měl na mysli Atheny doby pozdější a tvrdil tedy právem *ἔστιν ἐν τῷ ἄστει Λήναιον.*

Dle materiálu, který dosud máme, nelze tedy o Lenaiu tvrditi nic jiného, než že ještě před rozšířením Athen po válkách perských leželo za městem. Tím zároveň vytčeno stanovisko naše proti výkladům oněch badatelů novějších, kteří vidí Lenaion buď v okresu Dionysově pod akropolí, kdež dosud zbytky divadla spatřujeme, buď v okrese nově od Dörpfelda objeveném mezi Areopagem, Pyknou a akropolí. Než ani o prvním ani o druhém místě nelze tvrditi, že by ještě za Peisistrata bylo leželo mimo město. Thukydides (II 15) udává rozsah nejstaršího »Theseova« města mnohem dále na jih než leží okres divadelní. A praví-li Pausanias (I 20, 3), že v okresu tomto leží dva chrámy (*δύο δέ εἰσιν ἐντὸς τοῦ περιβόλου ναοὶ καὶ Διόνυσοι, ὅ τε Ἐλευθερεὺς καὶ ὃν Ἀλκαμένης ἐποίησεν ἐλέφαντος καὶ χρυσοῦ*), neplyne z toho, že by jeden z nich byl Lenaion. Výkopy totiž potvrdily, že mladší svatyně pochází teprve z konce V. neb začátku IV. stol. po Kr. (Dörpfeld-Reisch,

Das griech. Theater 21 n.), svatyni pak starší, z níž zbývá pouze jediná zeď, že nelze klásti výše než do doby Peisistratovy (tamtéž str. 16). Z toho plyne ovšem, že v žádném z obou chrámů nemohl býti ctěn Dionysos Lenaios, jehož kult jest mnohem starší kultu Dionysa Eleutherského.

Než ani nově odkrytý okres mezi Areopagem, Pyknou a akropolí nemohu uznati za starobylé Lenaion. Svědčí proti tomu již poloha pod Areopagem. Na Areopagu sídlila starobylá rada *ἡ ἐξ Ἀρείου πάγου βουλή*, jejíž původ odvozoval se již z dob mythických; Aristoteles připomíná ji již v zákoně před Drakontem (*Ἀθ. πολ.* 3, 6). I těžko pomýšleti na to, že by Areopag ani za Peisistrata ještě nebyl ležel uvnitř obvodu městského. Krom toho jsou tu ještě jiné obtíže. Dörpfeld sám uznává, že již v I. stol. př. Kr. zmizel okres nově objevený úplně s povrchu zemského (Ath. Mitth. XX, 1895, 176 n.), a že nad ním zbudovány dvakráte po sobě budovy pro soukromou společnost k uctění Dionysa, tak řečené Iobakchy. Leč v nápise CIA III 1160 sl. II 12 nn. *βασιλεὺς Πό(πλιος) Αἴλ(ιος) Φείδιμος Παλ(ληνεὺς) ἐπετέλεσεν τὸν ἀγῶνα τῶν Ληναίων* máme dosvědčenu slavnost Lenají ještě r. 192/3 po Kr.,*) a z téže doby pochází též veliký nápis zde objevený, na němž zaznamenány jsou řády Iobakchů.**). Aby obojí svědectví srovnal, domnívá se Maass, že starobylý okres tento byl od vojáků Sullových (r. 86 př. Kr.) se zemí srovnán, načež kult Dionysa Lenaia přenesen prý do domu Pulytionova v Kerameiku, jenž za doby Pausaniovy (I 2, 5) zasvěcen byl Dionysu Melpomenovi. Dejme tomu, že skutečně v oněch bouřlivých dobách okres tento byl zničen, což nemohl jej stát znova zříditi na témž místě? A jak vysvětlíme, že Dionysos Lenaios po svém přenesení na jiné místo přezván byl Melpomenem? ***) Naopak vzpomeneme-li si, jak houževnatě Řekové na tom lpěli, aby nové svatyně budovány byly v témž okrese jako staré, uvážíme-li, že »evocatio sacrorum«, u Římanů běžná, byla jim věcí zcela neznámou, budeme velice pochybovati, že by zde bylo kdy stálo staré Lenaion.

Než jedna věc, jak se zdá, přece nasvědčuje domněnce Dörpfeldově: v nově objeveném okrese shledává Dörpfeld vinný lis (*ληνός*), veliký oltář a malý chrám. Leč to vše jsou věci velmi pochybné. Časté změny a opravy lisu (Ath. Mitth. XX 171 n.)

---

*) Srovn. Maass, Orpheus 58 nn. — Dittenberger v Hermu XII, 1877, 11 pozn. 2.

**) Uveřejnil jej Sam Wide v Ath. Mitth. XIX, 1894, 248 nn. a Maass, Orpheus 18 nn. Složení jeho klade Wide (str. 266 n.) do r. 230 až 240 po Kr.; správněji však klade jej Maass (str. 41) do druhé polovice II. stol. po Kr., před smrt Heroda Attika, v nápise připomenutého.

***) Maass (De Lenaeo et Delphinio, Ind. schol. Gryphiswald. 1891/2, p. IX) ovšem se domnívá, že obojí epitheton značí totéž, avšak výklad jeho jest strojený.

svědčí spíše o tom, že se ho horlivě užívalo, jinak řečeno, že zřízen byl pro skutečnou potřebu, nikoliv pouze pro kult. Byla-li ona malá stavba chrámem, jest rovněž nejisto. Již orientace na jih, což jest pro chrámy athenské beze vší analogie, svědčí proti tomu. Nepatrné rozměry »chrámu« nabádají též k opatrnosti, zejména hledíme-li k nepoměrné velikosti »oltáře«: cella totiž byla by stejně rozsáhlá jako oltář! Dalším nápadným úkazem jest, že byl »oltář« zřízen za »chrámem«, kdežto přece v chrámě antickém bůh pohlížel na oběť, na oltáři mu podávanou. Věc ta jest tím podivnější, že »chrám« odloučen byl od »oltáře« zdí, v níž arci ponechány byly postranní dvéře. Konečně dlužno uvážiti, že sice objeveny v okolí »oltáře« střepy nádob z dob nejrůznějších, avšak že nenalezen v celém okrese ani jediný nápis, ani jediný votivní dar, jenž by se týkal staré svatyně. Proto soudím, že, co Dörpfeld objevil, není posvátný okres, nýbrž soukromý majetek, a sice vinice*). To, co pokládá Dörpfeld za chrám, jest spíše příbytek strážcův; účel domnělého oltáře zůstává ovšem dosud temný.

Dörpfeld nazýval zprvu okres nově objevený *Λήναιον* čili *Διονύσιον ἐν Λίμναις*, brzy však, uznav rozdílnost obou svatyň, hledal Lenaion nedaleko odtud na agoře v tak zv. orchestře a přikládal novému peribolu pouze název druhý. Leč, nehledě k tomu, že poloha agory ve smyslu Dörpfeldově dosud dokázána není, nepochopujeme, jaký účel má v Dionysiu *ἐν Λίμναις* lis, o němž v obřadě Anthesterií nečiní se zmínky**). Že stojí Dörpfeld výkladem tímto v přímém odporu se zprávou Thukydidovou, řečeno bylo již dříve.

Prameny naše svědčí, že v Lenaiu nebo u Lenaia konala se divadelní představení, než vystavěno bylo stálé divadlo. Stavbu tuto klade Suidas (s. v. *Πρατίνας*) do olympiady 70., t. j. do r. 500 př. Kr., když při závodech mezi Aischylem, Choirilem a Pratinou zbořilo se lešení (*ἴκρια*), na kterém diváci stáli. Zpráva jeho brala se dříve v pochybnost, poněvadž u Suidy s. v. *Αἰσχύλος* a v starém životopise Aischylově uvádí se zřícení onoho lešení v souvislost s Aischylovou cestou na Sicilii. Nyní však Dörpfeld sám, prozkoumav orchestru i hlediště divadla Dionysova, uznává, že již v V. stol., třebas ne právě r. 500, zřízeno bylo na jihovýchodním svahu akropole divadlo stálé***). Když se totiž kopalo v oné části hlediště, kde sedadla mramorová nejsou zachována, přišlo se na starší substrukce, které již tvarem svým ukazují, že na nich spočívati měla sedadla†). Poněvadž v této vrstvě spodní nezachovaly se žádné zbytky sedadel, a poněvadž ani Suidas

*) Podobně soudí J. G. Frazer (Pausanias' Description of Greece V 499).

**) To právem namítá Milchhöfer (Philol. LV, 1896, 172).

***) Dörpfeld-Reisch, Das griech. Theater, str. 29.

†) Průřez divadla tamtéž, str. 30.

výslovně nepraví, že stálé divadlo bylo zbudováno z kamene, soudí Dörpfeld, že až do doby Lykurgovy byla sedadla dřevěná. S tímto dodatkem nemohu souhlasiti. Právě ono pečlivé upravení půdy ukazuje, že tu byla sedadla kamenná: pro lehká sedadla dřevěná by základu takového nebylo potřebí. Že stará sedadla při novostavbě Lykurgově odstraněna, jest zcela přirozeno. Jeden zbytek sedadla se nám však přece zachoval; ten jest tím cennější, že opatřen jest nápisem *βολῆς ὑπηρετῶν**). Místo, kde stál původně kámen tento, bylo vykázáno služebníkům rady. Nápis pochází, jak z písma patrno, z konce V. stol.; avšak již před tím bylo na kameni něco napsáno velikými písmeny, z nichž zbylo pouze záhadné *O Y*. Dörpfeld popírá sice (str. 32), že by kámen tento patřil do hlediště, poněvadž není zakřivený, leč sám upozorňuje (str. 110 n.) na divadlo v Thoriku, v němž shledává typus divadla stol. V.; a právě zde sedadla prostřední nejsou v kruhu, nýbrž v rovné čáře. Něco podobného mohlo býti též v nejstarším divadle athenském. Kámen ten není mramor, nýbrž prostý vápenec z Peiraiea; taková asi musíme si představiti sedadla v divadle doby Aischylovy, Sofokleovy a Euripidovy**). Že divadlo athenské stol. V. bylo kamenné, o tom svědčí též Andokides (I 38). Udavač Diokleides vypravuje, že v noci, kdy skáceny byly hermovky v Athenách, uzřel spiklence v orchestře a že ze strachu před nimi ukryl se ve stínu mezi nějakým sloupem a pilířem, na kterém stojí bronzová socha vojevůdce (*μεταξύ τον κίονος καὶ τῆς στήλης, ἐφ' ᾗ ὁ στρατηγός ἐστιν ὁ χαλκοῦς*). Diokleides skryl se v parodě, jinak by byl do orchestry neviděl; sloup byl zajisté částí kamenného proskenia, pilíř nejspíše částí hlediště. Praví-li Aristofanes (Thesm. 395) o mužích z divadla se vracejících, že přicházejí *ἀπὸ τῶν ἰκρίων*, nemusíme z toho souditi, že by tehdáž hlediště bylo bývalo dřevěné; název původně správný mohl se ponechati též později, zejména v komoedii. Totéž platí o zlomku Kratinově (fr. inc. 51 M; fr. 323 K.).

Má-li zpráva Suidova míti smysl, musíme pomýšleti jen na sedadla kamenná; byloť by podivno, aby po zřícení dřevěných sedadel bylo se užilo opětně téhož materiálu, jenž se dříve tak špatně osvědčil. Dörpfeld ovšem vykládá si věc tak, že původní *ἴκρια* stála sama o sobě, tak že snadno mohla se zřítiti, kdežto hlediště dřevěné, opírající se o skálu neb o půdu uměle upravenou, zbořiti se nemohlo. Výklad tento zdá se mi však strojeným. Hlediště dřevěné, o svah akropole se opírající, vyžadovalo na straně západní, kde skála přestává, vysokých podpor; byly-li dřevěné, mohly snadno se zřítiti.***) Krom toho dlužno uvážiti, že by

---

*) Zobrazen u Dörpfelda, str. 37 obr. 11.

**) Nevztahuji však k divadlu nápis *ὁ κερύκων* (CIA IV, 1, 555 *b* str. 55); neboť psán jest na mramoru pentelském a nebyl nalezen v divadle.

***) O jevišti divadla řeckého, str. 20 (zvl. otisku).

dřevěná sedadla, slunci i dešti vystavená, nebyla vydržela pul druhého století od Pratina až do Lykurga, i byla by se musila častěji stavěti znova. To bylo by vyžadovalo nákladu mnohem většího než sedadla z prostého kamene. Nad to bylo by velice podivno, aby Atheny nebyly měly kamenného divadla, když jiná města attická se již na ně vzmohla a když pro závody hudební zřízeno bylo v Athenách od Periklea kamenné odeion. Svrchu dotčené malé divadlo v Thoriku může se dle Dörpfelda (Das griech. Theater 109) klásti do V. nebo IV. stol.; jest tedy starší než divadlo Lykurgovo v Athenách, jež klade Dörpfeld do l. 350—325 př. Kr. Zejména však důležité jest v této příčině divadlo v Peiraieu (v Munichii), jež připomíná se r. 411 u Thukydida VIII 93, r. 404 u Lysia (XIII 32 a 55) a r. 403 u Xenofonta (Hell. II 4, 32). Toto divadlo, do kterého chodíval Sokrates poslouchat kusy Euripidovy, bohužel dosud není odkryto, ač právě z něho můžeme očekávati objasnění mnohých záhad ve zřízení divadla řeckého.

Jestliže uznáme, že Atheny měly již v V. stol. divadlo kamenné, pak nelze pochybovati, že hrálo se v něm nejen o Dionysiích, nýbrž i o Lenajích. Pomýšleti na to, že by pro hry lenajské bylo bývalo určeno divadlo zvláštní, jak soudil druhdy Sauppe (k Plat. Prot. 327 D) a jak se nyní domnívá i Dörpfeld (Ath. Mitth. XX, 1895, 183), jest příliš odvážné. Žádné město v Řecku nemělo dvě divadla zároveň; pro tři dni v roce, ve kterých závody dramatické o Lenajích se konaly, sotva by byli vystavěli Atheňané divadlo zvláštní. Či snad máme se domnívati, že divadlo lenajské budováno každého roku zvlášť? To by byl věru zbytečný náklad. I kdyby měl Dörpfeld pravdu, že od počátku stol. V. zbudováno na jihovýchodním svahu akropole divadlo se sedadly dřevěnými, nepochopovali bychom, proč by do něho nebyla měla přístupu dramata o jiné slavnosti provozovaná. Přes to nalezlo mínění toto souhlasu u O. Navarra (Dionysos 83 nn.), jenž jinak jest v otázce o jevišti pravým protichůdcem Dörpfeldovým. Jedinou oporou domněnky této jest Pollux, jenž ve svém slovníku (IV 121) praví o budově divadelní: *αὐτὸ μὲν ἂν εἴποις θέατρον καὶ Διονυσιακὸν θέατρον καὶ Ληναϊκόν*. Tím chce Pollux říci, že divadlo určeno bylo pro různé slavnosti, pro Dionysie i pro Lenaje, nikterak však že by byla bývala dvě divadla v Athenách. Pollux, jako jinde, kupí i zde různé názvy téhož předmětu. Ostatně byl dle Dörpfelda od doby Lykurgovy přenesen závod o Lenajích do divadla nově zřízeného; co brání uznávati totéž již pro století V.?

Jsou ovšem tři místa u starých spisovatelů, která zdají se nasvědčovati tomu, že hry o Lenajích dály se jinde než o Dionysiích městských. Aristofanes v Ach. 504 nazývá slavnost, o které komoedii svou provozuje, *οὐπὶ Ληναίῳ ἀγών*, komický básník Sannyrion nazval posměšně Meleta, žalobníka Sokratova, *ἀπὸ Ληναίου νεκρός* (Athen. XII 551 D), a Platon praví (Protag.

327 D), že Ferekrates provozoval komoedii Divoši *ἐπὶ Ληναίῳ*. To jsou názvy vesměs místní, a bylo by ovšem jednodušší, kdybychom mohli uznati, že dramata o Lenajích provozovala se jinde než o Dionysiích městských. Na př. mohlo by se pomýšleti na to, že dramata o Lenajích dávala se — od doby Perikleovy — v odeiu, jež bylo podobně zřízeno jako divadlo a pro občany athenské zajisté postačovalo. Leč výklad ten neuspokojuje zcela; přirozenější zdá se, že od dob, kdy zřízeno divadlo stálé, provozována byla tu všechna dramata nejen o Dionysiích, nýbrž i o Lenajích. Tím pak, že přenesena byla do orchestry socha Dionysa Lenaia, změnilo se *θέατρον Διονυσιακόν* v *Ληναϊκόν*. Rčení *ἐπὶ Ληναίῳ* bylo vhodné pouze o oběti, která konala se při svatyni Dionysově zvané *Λήναιον*; spisovatelé užili však výrazu toho také o hrách dramatických, aby naznačili slavnost, při které byly provozovány.

Na otázku, kde leželo Lenaion, můžeme proto odpověděti pouze negativně: nikde tam, kam dosud bylo kladeno. Jen šťastný objev při zkoumání půdy athenské může nás uvésti na pravou stopu.

Výsledek dosavadního šetření jest tedy tento. Musíme uznati v Athenách tři posvátné okresy Dionysovy: okres pod akropolí, v němž leželo divadlo, chrám *ἐν Λίμναις* v jihovýchodní části města a Lenaion, jehož poloha dosud není známa. V prvním slavily se Dionysie městské, v druhém Anthesterie, k třetímu připínaly se Lenaje. Poněvadž nijak nelze dokázati, že by chrám Dionysův *ἐν Λίμναις* byl totožný s Lenaiem, nelze se ani domnívati, že by Anthesterie a Lenaje byly touž slavností.

IV.

Obraťme se nyní k oněm důvodům, kteréž uvádějí zastanci theorie Seldenovy pro totožnost Lenají a Anthesterií.

Nejstarší svědek, jehož se dovolávají, jsou Aristofanovi Acharnští. Komoedie tato dávala se r. 425 o Lenajích, jak básník sám výslovně praví ve v. 504; v druhé pak části kusu jsou scénickým časem *Χόες*. Již ve v. 961 posílá Lamachos svého sluhu, aby mu koupil od Dikaiopolida kvíčaly *ἐς τοὺς Χόας*, ve v. 1000 pak prohlašuje hlasatel, že nastávají *Χόες*; kdežto Lamachos musí o Choách do boje (v. 1073 nn.), účastní se Dikaiopolis slavnosti a pitky o závod a vrací se ke konci kusu jako vítěz (v. 1202 nn.). Z toho se soudí, že Lenaje i Choes byly touž slavností. »Můžeme si mysliti působivější kus,« táže se Gilbert (str. 63), »než když básník položí děj jeho právě na ten den, kterého hra se provozuje?« Dle Bodensteinera (str. 219) spočíval zvláštní půvab Acharnských v tom, že předváděna byla právě ona slavnost, kterou Atheňané sami v tom okamžiku slavili,

totiž Lenaje. A Pickard, jenž soudí nejspíše, že komoedie ta hrána byla odpoledne a že pití o závod dálo se v divadle, praví (str. 74): »vítěz o Choách seděl mezi diváky; zdi divadla ještě před malou chvílí zaznívaly hlukem hodovníků.« Bojím se věru, že si tyto půvaby vnášíme do kusu Aristofanova sami. Než přihlédněme raději k obsahu komoedie.

Dikaiopolis sedí sám na Pykně a nemůže se dočkati, až přijdou prytanové a sněm bude zahájen. Konečně k tomu dojde. Tu Amfitheos, jenž přišel pozdě do shromáždění, hlásí se k slovu a nabízí se, že spůsobí mír s Lakedaimoňany, dostane-li peníze na cestu do Sparty: místo odpovědi dají ho prytanové odvésti. Prvním číslem programmu jest zpráva poslů, kteří před jedenácti lety vysláni byli ke králi perskému a nyní se vracejí s Pseudartabou, »okem královým«. Přes námitky Dikaiopolida, jenž ukazuje, že vše jest mam a klam, pozván jest Pseudartabas od rady na hostinu do prytaneia. Tím rozhněván jsa, pošle Dikaiopolis Amfithea do Sparty, aby koupil za osm drachem mír pro něho a jeho rodinu. Zatím co Amfitheos je na cestě, koná se ve sněmu druhá část programmu: theoros vyslaný k thrackému králi Sitalkovi přichází s vojskem Odomantů. Dikaiopolis protestuje proti tomu, aby se jim platil žold dvou drachem. A když mu Odomanté uloupí česnek a prytanové nezakročí, prohlásí, že začíná poprchávati, a shromáždění musí býti rozpuštěno. V tom však už je tu Amfitheos ze Sparty, přinášeje v lahvičkách trojí druh míru. Dikaiopolis, ochutnav ode všeho, vybéře si mír třicetiletý a pojme úmysl, že slaviti bude Dionysie venkovské, když jest nyní sproštěn války a strastí. Po té odejde do svého domu, Amfitheos pak uteče, aby ho nezastihli Acharnští, kteří ho již na cestě pronásledovali (v. 1—203). Měl štěstí, že odešel: neboť v tom vchází již sbor Acharnských do orchestry hledaje toho, kdo přinesl sem mír. Nezastihnuv ho, ulevuje sbor hněvu svému prudkými slovy. Tu vychází z domu svého Dikaiopolis, aby slavil Dionysie, a za ním jeho žena, dcera a dva otroci s fallem. Acharnští poznavše v něm toho, jenž uzavřel mír, ustoupí na chvíli v pozadí, aby je neviděl. Dikaiopolis, spořádav průvod, prosí Dionysa, aby mu dopřál oslaviti šťastně Dionysie venkovské, až odbude průvod a oběť vykoná (*τήνδε τὴν πομπὴν ἐμὲ πέμψαντα καὶ θύσαντα . . . ἀγαγεῖν τυχηρῶς τὰ κατ' ἀγροὺς Διονύσια*). Z toho patrno, že jak průvod, tak oběť má se konati v městě. Pak nastává průvod, při kterém Dikaiopolis pěje píseň fallickou. K oběti nedojde; neboť na Dikaiopolida vyřítí se Acharnští a chtějí ho kamenovati (v. 204—283).

Zde můžeme se na chvíli zastaviti, abychom přehlédli dosavadní děj. Básník zcela jasně naznačil, že vše děje se týž den a na témž místě. Sněm koná se z rána, ovšem ne příliš časně (srv. v. 20 a 40). Ještě ze sněmu posílá Dikaiopolis do Sparty Amfithea, jenž vrátí se právě, když schůze jest skončena. Acharnští, kteří pronásledovali Amfithea, zastihnou místo něho vlastního vin-

níka Dikaiopolida, hodlajícího slaviti venkovské Dionysie. To vše jest v nepřetržité souvislosti, kterou nikterak rušiti nelze. Místo jest rovněž totéž; dům Dikaiopolidův musíme si představiti blízko Pykny. Ani průvod nekoná se jinde než v městě. Praví-li pak Dikaiopolis ve v. 266 *ἕκτῳ σ' ἔτει προσεῖπον ἐς τὸν δῆμον ἐλθὼν ἄσμενος*, vmýšlí se, jak z obou aoristu patrno, v dobu, kdy bude na venkově. K odchodu jeho však nedojde; neboť sbor, vyřítiv se naň z úkrytu, zamezí mu nejen odchod, nýbrž i oběť, kterou chtěl ještě vykonati. Vykládáme-li si takto situaci, nemusíme uznávati ani změnu místa ani různost doby a vyhneme se tak všem obtížím, které by s tím jinak nezbytně byly spojeny.

Další děj lze pověděti krátce. Aby se Dikaiopolis ubránil uhlířům acharnským, vytrhne jednomu z nich košík s uhlím a hrozí, že košík probodne, neustanou-li ve svém pronásledování. Když hněv jejich zkrotil, přislíbí, že obhájí počínání své v souvislé řeči. Prve však jde k Euripidovi a vypůjčí si od něho žebrácký oděv Telefův, aby spíše budil soucit. Pak vykládá, že zbytečně pustili se Atheňané do války, a dostane tak polovici sboru na svou stranu. Druhá část sboru zavolá si sice ku pomoci vojevůdce Lamacha, avšak Dikaiopolis dovede si brzy i je získati, ukazuje k tomu, jak Lamachos a jeho strana z války těží pro sebe. Lamachos s hněvem odchází. Dikaiopolis vyhlašuje volný trh všem Peloponnesanům, Megařanům a Boiotským, načež také odejde (v. 284—625). Následuje parabase (v. 626—718), kterouž vhodně maskuje se doba, jíž jest potřebí, aby se rozhlásil trh Dikaiopolidův.

Po parabasi vystoupí Dikaiopolis a určuje hranice svého tržiště, načež přicházejí se svým zbožím Megařan i Boiofan. Marně posílá Lamachos sluhu svého, aby mu koupil od Dikaiopolida kvíčaly na slavnost *Χόες*. Dikaiopolis odchází s nakoupeným zbožím do domu svého a sbor opěvuje jeho štěstí a výhody míru (v. 719 až 999). Po té vystupuje hlasatel a prohlašuje, že dle starobylého zvyku oslaví se Choes pitím o závod. Jak to uslyší Dikaiopolis, dává hned svým lidem rozkaz, aby vařili a pekli; sám má se také čile k dílu, nedbaje toho, že rozliční lidé přicházejí s prosbou, aby jim trochu míru přenechal. Právě když se chystá nalévati víno do džbánů, přichází hlasatel pro Lamacha; musí do boje, neboť strategové doslechli, že o Choách a Chytrech hodlají do země vpadnouti Boiotové. Lamachos je z toho všecek nešťasten; ještě větší však jest jeho zármutek, když jiný hlasatel přichází pro Dikaiopolida se vzkazem od kněze Dionysova, aby si pospíšil na slavnost, že všichni na něho již čekají. Lamachos strojí se do boje a Dikaiopolis k hostině, posmívaje se při tom zkormoucenému válečníku. Po té oba odejdou (v. 1000—1142). Po krátké parabasi vedlejší (v. 1143—1173), kterou kryje se hostina Dikaiopolidova i boj Lamachův, objeví se s jedné strany poraněný Lamachos a

s druhé vínem rozpálený Dikaiopolis, jenž znova posmívá se Lamachovi a raduje se, že zvítězil v pití o závod a vyhrál měch vína.

Že druhá část kusu odehrávala se před domem Dikaiopolidovým, a sice o Choách, jest očividno. Choes jsou scénickým časem nejen od v. 1000, kdy hlasatel je vyhlašuje, nýbrž hned po parabasi. Megařan i Boiofan přinášejí zboží vhodné pro Choes, a Lamachos chce již ve v. 960 na trhu Dikaiopolidově koupiti si lahůdky k této slavnosti. Otázka však jest, smíme-li uznávati týž čas též v části prvé, kteráž, jak jsme se výše přesvědčili, připadá taktéž na jediný den a sběhla se rovněž před domem Dikaiopolidovým. Kdybychom uznávali mezi první a druhou částí jakoukoli přestávku (ať jednoho dne nebo několika měsíců), stáli bychom před otázkou, proč prodlévá sbor i v druhé části stále ještě před domem Dikaiopolidovým. Setrvání sboru na témž místě jest nejlepším důkazem jednoty časové. Ti, kteří přišli Dikaiopolida kamenovat, odcházejí ke konci kusu s ním jako nejlepší přátelé. Tato změna ve smýšlení sboru provedena velmi zdařile: Dikaiopolis stoupá každou scénou u sboru v přízni. Tento, jak myslím, zcela zjevný úmysl básníkův rušil by se úplně, kdybychom uznávali, že každá z obou polovic kusu padá v jiný den, neb dokonce že odděleny jsou od sebe dobou několika měsíců. Kdyby básník skutečně pomýšlel na něco podobného, musil by to zajisté naznačiti: nic podobného však zde neshledáváme. Naopak možno pozorovati z konce části první a počátku druhé, že si básník představoval celý děj jako jednotný. Dikaiopolis, než odejde domů, prohlašuje trh (v. 623 nn.):

ἐγὼ δὲ κηρύττω γε Πελοποννησίοις
ἅπασι καὶ Μεγαρεῦσι καὶ Βοιωτίοις
πωλεῖν, ἀγοράζειν πρὸς ἐμέ, Λαμάχῳ δὲ μή.

A když v druhé části vrací se z domu, praví (v. 719 nn.):

ὅροι μὲν ἀγορᾶς εἰσιν οἷδε τῆς ἐμῆς·
ἐνταῦθ' ἀγοράζειν πᾶσι Πελοποννησίοις
ἔξεστι καὶ Μεγαρεῦσι καὶ Βοιωτίοις.

Opakování týchž slov nasvědčuje tomu, že básník spojiti chtěl obě části v jediný celek. Dikaiopolis vešel do domu, aby si přinesl mezníky (*ὅροι*) pro svůj trh, jakož i aby vzal s sebou řemeny, které zastávati mají úřad agoranomů (v. 722 nn). Zcela nepochopitelno bylo by, proč by se měl vrátiti teprve za několik měsíců. Zkrátka: pozorujeme-li intence básníkovy, musíme uznati, že děj Acharnských odehrával se jeden a týž den, totiž o Choách.

Obraťme se nyní ke své otázce, co plyne z výsledku toho pro poměr Lenají a Anthesterií. Odpověď je jednoduchá: pranic. Byly-li scénickým časem komoedie Anthesterie, určitěji řečeno druhý den jejich, nemůže ovšem z toho pranic plynouti o slav-

nosti jiné. »Leč Acharnští byli dáváni o Lenajích!« Co z toho? Jako by básník pro komoedii, kterou chtěl provozovati o Lenajích, nemohl si zvoliti také čas jiný. Nejen u nás, nýbrž vždy a všude může básník položiti děj dramatu svého v jinou dobu, než ve kterou se kus jeho provozuje; toť tak přirozené, že netřeba o tom šířiti slov. Jinak by ovšem bylo, kdyby se jinými důvody bezpečně dokázalo, že Lenaje i Anthesterie jest vlastně slavnost jediná. Avšak v Acharnských není ani nejmenší stopy, že by obě byly totožné. »Než v komoedii samé se Lenaje dvakráte připomínají!« Pravda; přihlédněme však k místům těm blíže. Na počátku své obhajovací řeči žádá Dikaiopolis diváky za prominutí, že hodlá mluviti v záležitostech obce, hraje komoedii. Vždyť, co spravedlivo, vece, zná také komoedie. Budu sice mluviti věci hrozné, avšak spravedlivé. A nyní zajisté mne neočerní Kleon, že v přítomnosti cizinců obec pomlouvám. Neboť jsme sami a závod tento děje se u Lenaia (*αὐτοὶ γάρ ἐσμεν οὐπὶ Ληναίῳ τ' ἀγών*); cizinci ještě se nedostavili. Slova ta vybočují úplně z rámce komoedie. Dikaiopolis nepotřeboval se divákům omlouvati, že v komoedii zmiňuje se o státních záležitostech, nepotřeboval se báti, že ho Kleon očerní, nepotřeboval poukazovati, že o Lenajích nejsou v divadle cizinci. Dikaiopolis však nemluví za sebe, nýbrž za básníka. Takové odchýlení od vlastního děje máme v této komoedii ještě ve v. 377 nn., kde si Dikaiopolis naříká, jak ho pronásledoval Kleon pro »loňskou komoedii«. I zde mluví ústy Dikaiopolida básník sám. Odbočky takové mají ráz parabasí (v parabasi Acharnských na př. 630 nn. odráží se táž výtka Kleonova). A jako parabase jsou zcela mimo děj, tak i takovéto odbočky nikterak s dějem nesouvisí. Bylo by tedy zcela mylno, souditi z toho, že Dikaiopolis zde mluví o Lenajích, jinde však o Choách, že oba názvy jsou jen jiná jména téže slavnosti. Ještě méně váhy má místo druhé, které vyskytuje se v druhé parabasi (v. 1152); sbor tepe Antimacha, jenž, jsa choregem, o Lenajích sboru nepohostil (*ὅς γ' ἐμὲ τὸν τλήμονα Λήναια χορηγῶν ἀπέλυσ' ἄδειπνον*). Parabase tato není s dějem kusu v pražádné souvislosti, a nad to mluví sbor zřejmě o věci minulé. Z toho nelze tedy odvozovati pranic.

Leč dvě věci mohly by se i při výkladu našem zdáti podivnými. Jsou-li skutečně scénickým časem celé komoedie Choes, jak připadne Dikaiopolis na myšlenku slaviti v ten den Dionysie venkovské, kteréž přece konaly se již přede dvěma měsíci? A jak možno, aby v den sváteční byla ekklesie? Na námitku první odpovídám: Jak víme z Thukydida, měli Atheňané, uzavření za války peloponneské v těsných zdech městských, velikou touhu po venkově. Není tedy divu, že Dikaiopolis, když dosáhl pro sebe míru, pomyslil si, že může svátek Dionysův, na ten den připadající, stráviti raději na venkově. Svoje Choes na venkově mohl by pak vhodně nazvati »venkovskými Dionysiemi«, třebas by se obyčejně

názvem tím rozuměla slavnost jiná. Avšak nesmíme zapomenouti, že Dikaiopolis na venkov se vůbec nedostal, že prve než tam mohl se odebrati, vypadli na něho Acharnští a učinili záměru jeho konec. Z toho rovněž plyne, že pranic nelze z komoedie této vysuzovati o poměru Dionysií venkovských k Anthesteriím.

Vážnější jest námitka druhá. Z nápisů nedovídáme se pranic o tom, že by se v V. stol. o Choách byla konala ekklesie; arci pocházejí psefismata datovaná teprve z druhé polovice IV. stol. př. Kr. Příčí se rovněž citu našemu, mysliti si ekklesii o slavnosti; naproti tomu stojí však pevně svědectví dramatu našeho. Kladl-li básník děj Acharnských na slavnost Χόες, musil aspoň v hlavních věcech přihlížeti k tomu, jak tehdáž se slavila. Vidíme-li tedy na počátku kusu ekklesii, musíme souditi, že bylo tehdáž možno svolati na dopoledne toho dne sněm. Choes byly dle toho jakýmsi polovičním svátkem. Možno to jest, poněvadž o Choách nepřipomíná se nic jiného, než společná hostina se závodní pitkou, což se mohlo velmi dobře odbýti odpoledne, a zasnoubení basilinny s Dionysem, což nemohlo se díti jindy než u večer. Možnost tato změní se v pravděpodobnost, vzpomeneme-li si, že Demosthenes navrhl, aby pro posly Filippovy konala se ekklesie 8. elafebolionu, kdy konala se oběť Asklepiovi a proagon, tedy v den sváteční (ἐν τῇ ἱερᾷ ἡμέρᾳ), jak vytýká mu Aischines III 67. I zde musíme pomýšleti na jakýsi polosvátek; neboť kdyby z náboženských příčin vůbec nebylo bývalo možno sněm svolati, nebyl by mohl ani Demosthenes návrh svůj podati. Proto soudím, že Acharnští Aristofanovi, správně-li je vykládáme, podávají nám cenné poučení o slavnosti Choes. Den tento nemohl býti *nefastus* (ἀποφράς), jak tvrdí Fotios (μιαρὰ ἡμέρα), neboť pak nebylo by možno ani sněm svolati, ani basilinnu Dionysovi snoubiti, avšak rovněž nebyl celý věnován obřadům. Dopoledne patřilo věcem světským, odpoledne náboženským.

Druhým, neméně závažným svědkem, na nějž poukazují stoupenci nové theorie, jest Thukydides. Ve svém popisu nejstarších Athen (II 15) uvádí mezi svatyněmi, které stojí mimo akropolis, také svatyni Dionysovu ἐν Λίμναις, a dodává, že tam slaví se v měsíci anthesterionu starší Dionysie, kterýžto obyčej zachovávají dosud Ionové z Athen pošlí. Dionysiemi staršími nelze zde rozuměti nic jiného než Anthesterie; poněvadž pak Thukydides užívá komparativu (τὰ ἀρχαιότερα), patrno prý, že za jeho doby nebylo více slavností Dionysových v Athenách než dvě, totiž Dionysie městské a Anthesterie. Lenaje, které se za doby Thukydidovy připomínají a zřejmě staví proti městským Dionysiím — na př. v Aristof. Ach. 504 nn. —, musí tedy spadati v jedno s Anthesteriemi. Na první pohled zdá se soud tento přesvědčivým, a neváhám vyznati, že zpráva Thukydidova dlouho působila mi nemalé obtíže, poněvadž převracela úplně, co plynulo

ze svědectví ostatních. Neboť to, co se obyčejně proti výkladu tomu uvádělo, že totiž komparativ stává mnohdy i tehdy, když jest řeč o více předmětech, málo mne přesvědčovalo: v těchto případech totiž (Kühner, Ausf. Gr. d. gr. Sprache II³ 22, Jannaris Historical Greek grammar § 514) jest předmět srovnávaný vždy jmenován (na př. φ 373 *αἰ γὰρ πάντων . . . μνηστήρων χερσίν τε βίηφί τε φέρτερος εἴην*), zde však tomu tak není. Krom toho, jak právem poznamenal Lipsius (v čtení akad.), nevyskytuje se úkaz tento u attických prosaiků doby starší; jediný doklad z Xenofonta (Kyr. V 1, 6 *ἡμῶν ὁ γεραίτερος*) jest kriticky pochybný. Při výkladě přirozeném nezbývá vskutku nic jiného než uznati, že zde Thukydides pomýšlel jen na dvě slavnosti Dionysovy. Z toho však ještě neplyne, že by třetí slavnosti v Athenách nebylo bývalo, nýbrž jen, že **nemohla se konati v oné části města, o které Thukydides pojednává.** Historiku šlo o to dokázati, že za dob nejstarších skládalo se město pouze z akropole a oné části pod ní, kteráž směrem hlavně jižním se rozkládala. Proto poznamenav, že v akropoli byly nejstarší svatyně, uvádí za důkaz druhé části tvrzení svého ony svatyně, které ležely nejjižněji, které takřka tvořily hranici mezi městem a venkovem: *τό τε τοῦ Διὸς τοῦ Ὀλυμπίου καὶ τὸ Πύθιον καὶ τὸ τῆς Γῆς καὶ τὸ ἐν Λίμναις Διονύσου.* Ostatních svatyň, které ležely mezi akropolí a touto hranicí, nepotřeboval jmenovati výslovně, poněvadž důkaz byl již proveden vytčením nejjižnějších; proto poznamenává o nich prostě: *ἵδρυται δὲ καὶ ἄλλα ἱερὰ ταύτῃ ἀρχαῖα.* Mezi těmito ostatními svatyněmi byl i chrám Dionysův u divadla, ke kterému pojily se Dionysie městské. Thukydides tedy právem napsal, že ve svatyni Dionysově *ἐν Λίμναις* konaly se Dionysie **starší na rozdíl od Dionysií městských,** které slavily se rovněž v této části města. Proto nelze ze slov Thukydidových vysuzovati, že by Lenaje byly totožny s Anthesteriemi, nýbrž pouze, že nekonaly se v té čtvrti města, kterou dějepisec popisuje.

Jinak vykládá si Thukydida A. Mommsen (Feste der Stadt Athen 372 a 387). Domnívá se, že Thukydides proto užil komparativu, poněvadž prý za jeho doby Lenaje nebyly ještě označovány jako *Διονύσια.* Výklad tento neuspokojuje, poněvadž za doby Thukydidovy, kdy hlavním půvabem Lenají byly závody dramatické, měla tato slavnost zřejmě ráz Dionysií. Když Thukydides nazval Anthesterie, které již pro význačné jméno své nepotřebovaly jiného označení, Dionysiemi, zajisté by se nebyl rozpakoval pojmenovati tak i Lenaje, kdyby mu zde bylo o ně šlo.

Dalším, velmi oblíbeným důvodem nové theorie jest, že tam, kde se vypočítávají slavnosti Dionysovy, nejmenují se čtyři, jak bychom očekávali, nýbrž pouze dvě (Lenaje a Dionysie městské) nebo tři (Dionysie venkovské, Lenaje a Dionysie městské); proto musí Anthesterie, jejichž existence nezvratně jest dosvědčena, býti totožny s Le-

najemi. Abychom správnost nebo nesprávnost tohoto soudu mohli posouditi, třeba šíře pojednati o oněch svědectvích, o která se tvrzení toto opírá.

Jest to především zákon Euegorův, zachovaný u Demosthena v řeči proti Meidiovi (Dem. XXI 10), v němž zapovídá se zabavovati dlužníkům majetek o Dionysiích v Peiraieu, t. j. o Dionysiích venkovských,*) o Lenajích, o Dionysiích městských a o Thargeliích (*ὅταν ἡ πομπὴ ἡ τῷ Διονύσῳ ἐν Πειραιεῖ καὶ οἱ κωμῳδοὶ καὶ οἱ τραγῳδοί, καὶ ἡ ἐπὶ Ληναίῳ πομπὴ καὶ οἱ τραγῳδοὶ καὶ οἱ κωμῳδοί, καὶ τοῖς ἐν ἄστει Διονυσίοις ἡ πομπὴ καὶ οἱ παῖδες καὶ ὁ κῶμος καὶ οἱ κωμῳδοὶ καὶ οἱ τραγῳδοί, καὶ Θαργηλίων τῇ πομπῇ καὶ τῷ ἀγῶνι*). Anthesterie se zde ovšem nejmenují, ale z toho neplyne ještě totožnost s Lenajemi. Kdyby v zákoně byly uvedeny pouze slavnosti Dionysovy, bylo by ovšem podivno, proč Anthesterie scházejí, avšak zde jest též Apollonova slavnost Thargelie a s druhé strany scházejí zase důležité slavnosti, jako Panathenaje nebo Eleusinie. Z toho patrno, že návrh Euegorův týkal se pouze některých slavností: proč právě těchto, ovšem nesnadno říci. Každým řádem však jest mylno z nejmenování Anthesterií v zákoně tomto usuzovati, že nebyly slavností samostatnou.

Totéž platí o účtu z peněz, kteréž se utržily v l. 334/3 až 331/0 za kůže zvířat obětních (CIA II 741). Nápis tento jest pro poznání slavností athenských velmi důležitý, poněvadž poznáváme z něho všechny slavnosti, o kterých za těch časů přinášel stát bohům oběti zápalné. Zde rovněž scházejí Anthesterie, za to však jmenovány jsou Dionysie v Peiraieu, Lenaje a Dionysie městské. Po mém soudě smíme z toho pouze usuzovati, že o Anthesteriích stát neobětoval Dionysovi oběť zápalnou,**) nikoliv však, že by tato slavnost byla spadala v jedno s Lenajemi. To lze dokázati též jiným nápisem téže doby. V účtu epistatů eleusinských z r. 329/8 (CIA II 834 b sl. II) čteme, že v prytanii šesté dáno epistatům 20 drachem, aby obětovali oběť o Lenajích, za to však pro Anthesterie koupeno otrokům obecním (*δημόσιοι*) obětní zvíře za 23 drachem. Tento rozdíl mluví sám za sebe. Že otroci nemohli jménem státu obětovati, netřeba podotýkati, že dobytče koupeno otrokům jen na přilepšenou, patrno z toho, že zároveň koupeny pro ně ještě dva metrety vína za 16 drachem.

---

*) Že Dionysie v Peiraieu sluší pokládati za Dionysie venkovské, prvý ukázal G. L. Spalding ve svém vydání Demosthenovy řeči proti Meidiovi (v Berlíně 1794, XVI n.).

**) Ač obdobné zvyky obcí ionských nemohou v otázce této míti váhy rozhodující, není snad přece nezajímavo, povšimnouti si toho, že na nápise z ostrova Mykonu (asi z II. stol. př. Kr.) uvedeny jsou sice zápalné oběti v měsících posideonu, lenaionu i bakchionu, avšak anthesterion vynechán, poněvadž se v něm oběť taková nekonala (Dittenberger, Syll. 373).

Nový důkaz pro totožnost obou slavností vidí mnozí v Aristotelově spise *Ἀθηναίων πολιτεία*. Aristoteles zmiňuje se vskutku jen o trojích Dionysiích: venkovských, městských a Lenajích. V kap. 54, 8 praví, že Atheňané losem ustanovují pro Salaminu archonta a pro Peiraieus demarcha, kteří tam pořádají Dionysie a choregy ustanovují, v kap. 56, 3 jedná obšírně o tom, kterak archon určuje choregy pro městské Dionysie, a v kap. 57, 1 připomíná, že má archon král na starosti »Dionysie epilenajské«. O Anthesteriích v systematické části řeči není: z toho se soudí, že zahrnuty jsou názvem *Διονύσια τὰ ἐπιλήναια*. Jak málo pravděpodobnosti má v sobě soud tento, o tom přesvědčíme se nejlépe, čteme-li, co dále praví Aristoteles o archontu králi: *τίθησι δὲ καὶ τοὺς τῶν λαμπάδων ἀγῶνας ἅπαντας ὡς δ' ἔπος εἰπεῖν καὶ τὰς πατρίους θυσίας διοικεῖ οὗτος πάσας*. Aristoteles výslovně praví, že nechce vypočítávati všechny slavnosti, které úředník tento má na starosti; dodává celkově, že pořádá všechny oběti, od předků přejaté. To jest v úplném souhlase s tím, co čteme v kap. 3, 3, kdež přičítá se vykonávání zděděných obyčejů archontu králi a polemarchovi. Že pak mezi zděděné obyčeje počítal Aristoteles i sňatek basilinny s Dionysem, patrno z toho, že právě z místa, kde se za jeho doby slavil, soudil o původním úředním sídle archonta krále. Jest tedy možno, že mezi *πάτριοι θυσίαι* zahrnuty jsou také Anthesterie. Proč Aristoteles nepokládal za nutné jmenovati výslovně Anthesterie, lze snadno uhodnouti. Při slavnosti této mnohem důležitější úkol měla basilinna než basileus, jemuž připadalo pouze zaříditi závodní pitku o Choách. Jakožto člen důkazu, že Lenaje jsou totožny s Anthesteriemi, Aristotelovo svědectví tedy uváděti nelze.

Přihlédneme-li k tomu, že zákon Euegorův, účet o kožích a Aristoteles jmenují výslovně Dionysie venkovské (v Peiraieu a na Salamině) vedle Lenají, seznáme, že nelze držeti mínění Scaligerova a následovníků jeho, že by Lenaje byly totožny s Dionysiemi venkovskými. Zejména svědectvím Aristotelovým jest otázka tato vyřízena: venkovské Dionysie pořádal demarchos, Lenaje archon král. Z toho patrno, že jde o slavnosti různé.

Staří grammatikové a scholiasté, kteří vykládají o slavnostech Dionysových (Hesychios s. v. *Διονύσια*, slovník rhetorický v Bekk. Anecd. 235, schol. k Plat. Státu 475 D), jmenují taktéž pouze tři slavnosti, Anthesterií nepřipomínajíce. Leč ani zprávy tyto nelze uváděti za vážný důvod proti mínění, že Lenaje i Anthesterie byly slavnostmi samostatnými. Poukázal jsem již v části II. k tomu, že veškeré zprávy tyto pocházejí z jediného pramene; poněvadž pak i Dionysie venkovské i Lenaje i Dionysie městské byly slavnostmi scénickými, nutno souditi, že onen spis, z něhož výklady ony čerpány, měl v úmyslu vypočísti pouze takové slavnosti, o kterých pořádány byly závody dramatické. Neuvedení Anthesterií v díle, o divadle jednajícím, jest proto

zcela pochopitelné, poněvadž, pokud zprávy naše mluví o této slavnosti, nikdy nepřipomínají, že by se o nich byly pořádaly závody dramatické.

Výrok tento mohl by se ovšem setkati s odporem. »Což nedočítáme se ve starém životopise Lykurgově ([Plut.] Vitae X orat. 841 E), že řečník tento zavedl závody o Chytrech?« Ovšem: leč uvažme, zdali ἀγῶνες χύτροινοι byly vskutku hry dramatické. Místo uvedené totiž zní: εἰσήνεγκε νόμους τὸν μὲν περὶ τῶν κωμῳδῶν, ἀγῶνα τοῖς Χύτροις ἐπιτελεῖν ἐφάμιλλον ἐν τῷ θεάτρῳ καὶ τὸν νικήσαντα εἰς ἄστυ καταλέγεσθαι, πρότερον οὐκ ἐξόν, ἀναλαμβάνων τὸν ἀγῶνα ἐκλελοιπότα, t. j. »zavedl zákony, jeden o komoedech, aby závodili o Chytrech pospolu v divadle, a vítěz aby určen byl pro Dionysie městské, kdežto dříve nebylo to dovoleno, obnoviv tak závod z obyčeje vyšlý.« Úmyslně ponechal jsem v překladu výraz řecký »komoedové«, poněvadž teprve výkladem celého místa se objeví, co jím rozuměti třeba. Slovo κωμῳδός má totiž významy dva: komický básník a komický herec. Význam první nepotřebuje dokladů: pro druhý uvádím Aisch. I 157 κωμῳδῶν ὄντων ἐν Κολλυτῷ a zejména poučný příklad z Plut. Mor. 531 B πολλοῦ κωμῳδὸς ἐωνημένος ἐπιτρίβει Μένανδρον. Dle toho, co v životopise onom čteme, musíme rozeznávati před zákonem Lykurgovým tři doby: Nejprve nebylo vůbec komoedům dovoleno vystupovati při velkých Dionysiích, později zaveden mezi nimi jakýsi závod, jenž v době následující vyšel z obyčeje. Má-li míti zákon Lykurgův nějaký účel, musíme souditi, že nebylo pro dramatické umění s prospěchem, že se na onen závod zapomnělo, a tomu právě že chtěl Lykurgos učiniti přítrž. Přihlédněme nyní k jednotlivým dobám blíže. Pro dobu první jest lhostejno, jsou-li κωμῳδοί básníci či herci, poněvadž, pokud nebyla komoedie k velkým Dionysiím připuštěna, nemohl tam ani jeden ani druhý. Zavedení jakéhosi agonu mezi komoedy souvisí nejspíše s připuštěním komoedie k velkým Dionysiím. Toto faktum máme zaznamenáno na nápise CIA II 971 fr. a. Prvním básníkem komickým, jenž zvítězil o této slavnosti, byl Magnes. Poněvadž zároveň s ním dobyl vítězství v závodě tragickém Aischylos, soudí se, že se tak stalo r. 467, kdy hrána trilogie Oidipodeia (Köhler, Ath. Mitth. III 406 n.), ač ovšem i jiné datum z doby před r. 458 jest možné.*) Kdyby se agon o Chytrech byl týkal básníků komických, bylo by podivno, proč pořádal se teprve měsíc před městskými Dionysiemi. Ač nastudování komoedie nevyžadovalo tolik času jako tetralogie, byl by přece měsíc dobou příliš krátkou. Měsíc

*) Oehmichen (Sitzb. d. phil. hist. Classe d. bayer. Akad. 1889 II 140 nn., uznává sice, že Magnetovo vítězství připadá na r. 467, avšak domnívá se, že schází levý sloupec nápisu; počítaje pak 30 řádek na každý sloupec, dochází výsledku, že komoedie připuštěna byla k Dionysiím městským již r. 472 př. Kr.

před slavností nemohl si pak archon mnoho vybírati. Jestliže ve IV. stol. př. Kr. ustanovoval archon choregy — a tedy také básníky — pro Dionysie městské hned po svém nastoupení, tedy osm měsíců napřed (Arist. *Ἀθ. πολ.* 56, 3), činil tak zajisté po příkladě svých předchůdců. Rovněž nelze pomýšleti na to, že by se byli ustanovovali o Chytrech komičtí básníci pro Dionysie roku příštího; neboť tím byl by zasahoval archon v práva svého nástupce. A pak musíme se tázati: jak konal se o Chytrech závod komických básníků? Byly komoedie předčítány, či skutečně provozovány? Boeckh (Kl. Schr. V 127 n.) uznává předčítání, leč pak není jasno, proč mělo se to díti v divadle; zadané kusy mohl si archon mnohem pohodlněji přečísti doma. Na provozování komoedií pomýšlejí všichni, kdož ztotožňují Lenaje a Anthesterie. Leč, jak právem namítá Schmerl (Quibus Atheniensium diebus festis fabulae in scaenam commissae sint, str. 28), není pravdě podobno, že by o Dionysiích městských, největší slavnosti Dionysově, byly opakovány bývaly kusy, které před tím již o Chytrech byly dávány. K tomu dodávám, že již smutný ráz Chyter vylučoval provozování bujných výtvorů staré komoedie. Proto nezbývá nic jiného než pomýšleti na závod komických herců. Na otázku, v čem závod ten záležel, podává nám odpověď anekdota o herci Hermonovi, činném již za doby Aristofanovy (schol. k Ar. Obl. 542). Dle Polluka (IV 88) měl se Hermon dle pořádku losem stanoveného objeviti až po mnohých soupeřích svých (*λαχὼν μετὰ πολλούς*); i odešel na chvilku z divadla, aby zkoušel svůj hlas. Avšak předchůdci jeho vesměs propadli, a hlasatel zavolal Hermona dříve než byl očekával. Poněvadž nebyl přítomen, byla mu uložena pokuta, avšak od té doby ustanoveno prý, aby závodníci voláni byli zatroubením. Anekdota tato svědčí, že s herci konala se úřední zkouška, prve než jim dovoleno bylo vystoupiti; dálo se to v divadle, aby se poznal objem a síla jejich hlasu. Proto můžeme souditi, že od té doby, co připuštěna komoedie k Dionysiím městským, podrobeni byli herci komičtí zkoušce, kteráž konala se o Chytrech v divadle, nejspíše řízením archonta. Kdo jednou obstál, nemusil se zajisté nové zkoušce podrobovati; tím vykládá se nejjednodušeji, proč onen agon vyšel z obyčeje. Že se zkouška konala o Chytrech, není při tomto výkladě nápadné: herci, kteří obstáli, mohli sice vystoupiti teprve o příštích Dionysiích, avšak archon roku následujícího nemohl v opatření schopných sil nikterak viděti zasahování ve svá práva. Ani ráz Chyter nebyl zkouškou tou porušen; jakmile ukončeny byly obřady a prohlášeno *θύραζε κῆρες, οὐκέτ' Ἀνθεστήρια*, byla zbývající část dne již dies fastus. Zkouška záležela nejspíše v přednesu některých částí nějaké komoedie a konala se zajisté v prázdném divadle; nanejvýše několik zvědavců dostavilo se sem.

Nyní odpovíme již zcela snadno na otázku, čeho se týkal zákon Lykurgův *περὶ κωμῳδῶν*. Lykurgovi jednalo se o to, aby

nebyli k Dionysiím připouštěni komičtí herci beze zkoušky. Za jeho doby vešla totiž bývalá, v V. stol. obvyklá zkouška v zapomenutí, herci byli přijímáni na pouhé přihlášení nebo doporučení, což vedlo k rozličným nešvarům. Tomu chtěl Lykurgos učiniti konec. Dle návrhu jeho měl, kdo obstál, »zapsán býti v seznam herců pro Dionysie městské«. Tak zajisté smíme nyní již překládati slova *εἰς ἄστυ καταλέγεσθαι*. Patrno tedy, že o představeních divadelních o Chytrech naprosto mluviti nelze.*)

O zákonu Lykurgově zmiňoval se též Filochoros v 6. kn. své atthidy, v níž vypsány byly události doby Demosthenovy, zejména boje Atheňanů s králem Filippem. Nelze proto pochybovati, že podával touž zprávu, jako starý životopis Lykurgův. Bohužel, máme z vypravování jeho jen zlomek v scholiích k Aristof. Žabám 218: *ἤγοντο ἀγῶνες αὐτόθι οἱ χύτροινοι καλούμενοι, καθά φησι Φιλόχορος ἐν τῇ ἕκτῃ τῶν Ἀτθίδων*. Obtíž působí slovo *αὐτόθι*, poněvadž Aristofanes na tomto místě zmiňuje se o zpěvu, kterýž pěl sbor žab v okresu Dionysově *ἐν Λίμναις*, kdežto životopis praví, že závod onen dál se v divadle, tedy v okresu Dionysa Eleutherského. Leč uvážíme-li, že scholiastovi šlo pouze o to, připojiti učenou poznámku ke slovům *τοῖς ἱεροῖσι Χύτροισι*, můžeme připustiti, že slovo *αὐτόθι* stálo u Filochora v jiné souvislosti. Na omylu jest tedy Schmerl (str. 23), jenž vztahuje zprávu Filochorovu k lyrickým písním, které na počest bohů zpívány byly od sborů kyklických.

Přívržencům theorie nové nemalé obtíže působí zprávy, kde Lenaje jmenují se vedle Anthesterií. Na začátek IV. knihy svých Deipnosofistů položil Athenaios dopis Makedoňana Hippolocha, jejž psal příteli svému Lynkeovi, žáku Theofrastovu. Oba přátelé umluvili se, že si navzájem popíší znamenitější hostiny, kterých se súčastní, a Hippolochos, plně svůj slib, popisuje svatební hostinu Makedoňana Karana, jež vynikala velikým přepychem. Mezi rozličnými »umělci«, kteří hosty bavili, jmenují se také *οἱ κἂν τοῖς Χύτροις τοῖς Ἀθήνησι λητουργήσαντες* (129 D). Poznamenav ke konci, že každý z účastníků odnášel si z hostiny veliké bohatství, vzpomíná si Hippolochos, co přítel jeho v Athenách dělá, a praví: *σὺ δὲ μόνον ἐν Ἀθήναις μένων εὐδαιμονίζεις τὰς Θεοφράστου θέσεις ἀκούων, θύμα καὶ εὔζωμα καὶ τοὺς καλοὺς ἐσθίων στρεπτούς, Λήναια καὶ Χύτρους θεωρῶν*. Hippolochos mohl pomýšleti buď na to, co přítel jeho právě onoho dne dělá, když on hoduje u Karana, nebo mohl míti na mysli vůbec jeho spůsob života v této době roční. Prvý výklad jest nemožný. Hostina u Karana konala se v jednom dni (130 A), slova však *Λήναια καὶ Χύτροι* nemohou značiti pouze jediný den, jinak by jeden neb druhý

*) Pěkně o tom vykládá Schmerl, str. 27 nn.

název byl zbytečný a celý výraz nejapný. Zmínka o poslouchání přednášek Theofrastových rovněž nenasvědčuje tomu, že by byl míněn pouze jediný den. Jakmile však to uznáme, nemůže býti pochybno, že slovy *Λήναια καὶ Χύτρους θεωρῶν* naznačeny jsou dvě slavnosti samostatné: Lenaje a Anthesterie. Hippolochos naráží na prostý život svého přítele: poslouchá Theofrasta, jídla jeho jsou jednoduchá, jedinou zábavou jsou mu Lenaje a Chytry. Což je to proti rozkošnému životu v Makedonii! Podivným spůsobem vykládá si místo toto Gilbert (str. 155 nn.). Připouští sice, že Hippolochos mluví o době, která jest asi současná se svatbou Karanovou, avšak, aby uvedl slova *Λήναια καὶ Χύτρους* v souvislost se svou theorií, vymýšlí si báj, že prý také Lynkeus pozván byl na svatbu, ale ježto skládal komoedie, omluvil se prý tím, že bude jeho kus hrán o Anthesteriích; Hippolochos prý nyní ironicky naráží na tuto výmluvu. Poněvadž však Gilbert uznává — ovšem neprávem —, že svatba Karanova slavila se až po Chytrech, tak že kočovní kejklíři, kteří o Chytrech v Athenách umění své ukazovali, měli ještě dosti času dostaviti se do Makedonie, nelze pochopiti, jak by se mohl Lynkeus takto vymlouvati. Celá domněnka o pozvání Lynkea nemá v dopise samém nejmenší opory. Charakteristické pro Gilberta jsou tyto soudy: »Postavení Lenají a Chyter vedle sebe nutí nás pomýšleti na dvě nedaleko od sebe ležící slavnosti« a tedy: »Lenaje a Chytry byly dva samostatné děje Anthesterií«. Tvrzení, že by Lenaje značily scénickou část Anthesterií, jest zcela libovolné; z literatury starověké nelze v jeho prospěch uvésti ani jediného dokladu. Grammatik Apollodoros nám zaručuje, že jednotlivé dni Anthesterií zvaly se *Πιθοίγια, Χόες, Χύτροι*; že by *Πιθοίγια* nebo *Χόες* zvaly se také *Λήναια*, to z dopisu Hippolochova nijak vysuzovati nelze. Bodensteiner (str. 221) ovšem namítá, že se slovem *Λήναια* nemůže uváděti slavnost dávno minulá, nýbrž jen scénická část oné slavnosti, ke které patřily Chytry. Námitka tato spočívá na domněnce, že svatba Karanova konala se »krátce po Chytrech«; to vysuzuje se neprávem ze slov *οἱ κἂν**) *τοῖς Χύτροις τοῖς Ἀθήνησι λητουργήσαντες*, jejichž smysl není, že by u Karana vystupovali též kejklíři, kteří před tím v Athenách o Chytrech se ukazovali, nýbrž že měl takové, kteří by mohli i v Athenách o Chytrech s úspěchem své kousky prováděti. Ostatně kdyby svatba ona byla se konala »krátce po Chytrech«, byly by nejen Lenaje, nýbrž i Chytry slavností minulou a bylo by stejně podivno, proč Hippolochos o nich mluví.

Lenaje i Chytry vedle sebe připomínají se také u Ailiana (De nat. anim. IV 43). Proti pracovitým mravencům staví se zde lidé, kteří z nechuti k práci vymýšlejí si nejrozmanitější slavnosti: *κεκήρυκται γὰρ Διονύσια καὶ Λήναια καὶ Χύτροι καὶ Γεφυρισμοί.*

---

*) Kaiblovo čtení *κἂν* (místo *κἀν*) pokládám za opravu zcela jistou.

Již ze souřadného připojení slov plyne, že jsou tu míněny ne tři, nýbrž čtyři slavnosti: první dva názvy označují svátky samostatné, druhé dva části slavností větších, Anthesterií a mysterií. Říci, že z jmenování Gefyrismů jest patrno, že Ailianos nevěděl mnoho, a proto zprávu tu zavrhnouti (Gilbert 160, Bodensteiner 221), jest arci velmi pohodlné. Naopak možno říci, že slova ta volena úmyslně; v souhlase s mravokárnou tendencí Ailianovou seřaděny slavnosti dle důležitosti od velikých Dionysií až k nepatrné části mysterií.

Jiný příklad máme v dopise Menandrově k milence jeho Glykeře, složeném od Alkifrona (II 3). Jako doba, kdy dopis psán, míněn měsíc posideon; Glykera jest v městě, při slavnosti Haloí, ke které muži nemají přístupu. Menandros, jsa poněkud churav, zdržuje se v Peiraieu. Básník píše, že dostal právě pozvání od Ptolemaia, aby přišel k němu do Aigypta; dopis ten přikládá a zároveň sděluje, co odpoví. Praví (§ 10), že by všechno bohatství a všechny výhody života na dvoře královském nedal za každoroční Choes a za Lenaje v divadle slavené (*τῶν κατ' ἔτος Χοῶν καὶ τῶν ἐν τοῖς θεάτροις Ληναίων*) atd. Alkifron vykonal rozsáhlé studie o životě řeckém doby hellenistické; dopisy jeho jsou šťastným napodobením tehdejšího života. Nelze si mysliti, jak by mohl jasněji vyjádřiti své mínění, že obě slavnosti jsou různé, že jedna není scénickou, druhá však ano, než jak zde učinil, postaviv proti Choům Lenaje a poznamenav o oněch, že slaví se každoročně, o těchto však, že konají se v divadle. A přece souzeno, že míněna oběma výrazy slavnost jediná! Gilbert (str. 158) soudí, že zde míní Alkifron dva dni, 12. anthesterion slovem *Χόες* a 13. anthesterion slovem *Λήναια*. Leč dle výše uvedeného dopisu Hippolochova, kde jest pořádek *Λήναια καὶ Χύτροι*, připadly by Lenaje zase na 12. anthesterion. Jaký to zmatek! Bodensteiner (str. 221) domnívá se, že tu míněna doba, kdy k Anthesteriím přistoupil další den, na který přešly závody scénické. Avšak, jak shledali jsme v části I., nemohly se hry dramatické o Lenajích vykonati za jediný den; proto jest výklad tento nemožný. Že tu jmenovány *Χόες* před Lenajemi, nevadí: souvisí to právě s lehkým, všeho pedantismu vzdáleným tónem, jenž v dopisech jest zcela na místě, a o takový sloh usiloval Alkifron. A vypočítává-li Menandros dále (§ 11) mezi tím, co by v Athenách musil opustiti, kdyby vyhověl pozvání Ptolemaiovu, také Chytry, neplyne z toho nikterak, že by to učinil proto, poněvadž toho dne divadelní kusy se hrály. Básník, jak nám jej Alkifron líčí, není ducha tak omezeného, aby neměl smyslu pro nic jiného, než pro své básnění; raduje se z demokratického zřízení v Athenách, z četných slavností, z ruchu na agoře i na soudech, z krásy města, jeho okolí a vůbec z celé Hellady. Jen úzkoprsé stanovisko může tedy z toho, že dramatický básník z Chyter se raduje, usuzovati, že o slavnosti té se hrálo.

Nejméně průkaznosti má, čteme-li u Diogena Laertského (III 56), že Thrasyllos tvrdil, že Platon vydal své dialogy v tetralogiích po spůsobu básníků tragických: *οἷον ἐκεῖνοι τέτταρσι δράμασιν ἠγωνίζοντο [Διονυσίοις, Ληναίοις, Παναθηναίοις, Χύτροις]. ὧν τὸ τέταρτον ἦν σατυρικόν· τὰ δὲ τέτταρα δράματα ἐκαλεῖτο τετραλογία.* Slova *Διονυσίοις* . . . . *Χύτροις* vyloučil právem již Wyttenbach (Bibl. crit. vol. II pars 3., 56), poněvadž neposkytují pražádného smyslu. Zmínka o slavnostech je zde zcela nevhodná, neboť v tom neleží podstata tetralogie, byla-li dramata provozována o Dionysiích nebo o Lenajích, či snad ještě jindy. Poznámka *ὧν τὸ τέταρτον ἦν σατυρικόν* připíná se nejapně k jménům slavností, kdežto naopak, vyloučíme-li jména tato, dostaneme souvislost zcela vhodnou. Ještě horší jsou chyby věcné: o Panathenajích se hry dramatické nikdy neprovozovaly, o Chytrech pak byla, jak jsme shledali výše, pouze zkouška herců komických, kteří žádali za zapsání do seznamů herců, určených pro Dionysie městské. Nelze proto pochybovati, že slova ta jsou interpolována; interpolátor prozrazuje se již svou neznalostí attického kalendáře. I nelze tudíž z místa toho vyvozovati žádných závěrů, a jest s podivením, že Lüders (Die Dionysischen Künstler 110 n.) pokoušel se zprávu tuto hájiti tím, že za doby hellenistické, kdy vznikly četné divadelní společnosti, hrálo se i o jiných slavnostech než o Dionysových. Avšak zajisté jest pozoruhodno, že z Athen nemáme o tom ani jediného dokladu. Atheny, kolébka tragoedie, zachovaly dramatické hry výhradně slavnostem Dionysovým. Než i kdyby kdo připustil výklad Lüdersův, nemohl by přece tvrditi, že Lenaje a Anthesterie jsou touž slavností, poněvadž zde jmenují se daleko od sebe. I Bodensteiner (str. 221) prohlašuje slova ona za »nesmyslnou interpolaci«, avšak prapodivným spůsobem poznamenává, že v ní zajímavý jest ohlas zprávy, že o Chytrech se hrálo! Mnohem lépe činí Gilbert (str. 167), jenž z vložky této pranic vysuzovati nechce.

* * *

Přehlédli jsme materiál o sporné otázce této a, jak doufám, jsme se též přesvědčili, že není správno ztotožňovati Lenaje s Anthesteriemi. Byly to slavnosti samostatné, z nichž každá konala se jindy, jinde a jiným spůsobem. Zprávy starověké, přirozeně-li je vykládáme, neklamně to dosvědčují.

O nových příspěvcích k poznání literární činnosti Husovy.

I.

O novotvarech u Husa.

Kdyby nebyla pravdiva stará průpověď: Si duo faciunt idem, non est idem, bývali bychom musili své pracné pojednání kmenoslovné, podané do L. fil.*), když bylo již téměř hotovo, zničiti. Ohlásili jsme sice 1894 (v progr. akad. g.), že uveřejníme Husův traktát o hříších a že »máme dílem zpracovánu, dílem chceme zpracovati látku o tvoření slov, o novotvarech, o cizomluvech . . . .« Traktát vyšel 1896, pojednání o tvoření slov jest hotovo 1898. Jaký úmysl vedl tedy pana Dra. Flajšhanse, aby sedl a právě tyto tři otázky všechny najednou nachvat podělal**), nevíme sice, ale můžeme tušiti. Nikoho zajisté nezmýlí chvála tam uštědřená. Píše, že jsou práce naše »svědomité i pečlivé«, ačkoli právě nedávno s radostí dětinského posměváčka dokazoval, jak pracujeme »povrchně«. Ten, kdo fouká studené i horké stejně z huby, jed má mezi zuby. A ten j e d tušíme. Nevšímali bychom si tohoto literárního zaměstnání, jako jsme již činili: ale poněvadž má článek formu vážnou a vyšel v časopise, do něhož psávali Jungmann, Palacký, Šafařík, Jireček . . . ., máme povinnost vytknouti, proč takovéto »doplňky« k článkům našim nemůžeme přijímati s uznáním a s potěšením. K tomu stačí přihlédnouti blíže k odstavci nadepsanému »Nová tvoření«, který se stýká s pojednáním naším. Je v něm jádro páně spisovatelovy činnosti vlastní a zaujímá také největší část článku jeho (7 stran).

Tu pan Flajšhans s nepochopitelnou smělostí a určitostí prohlašuje (bez důkazu!) jednotlivá slova za »výtvory Husovy«, »lidové novotvary« a t. p., jakkoli sám dobře cítí a v úvodě připomíná nedostatek staročeského slovníku, a jakkoliv ani u Husa samého neprovedl indukci úplnou. My můžeme sice říci, co u Husa jest častější, v čem má zálibu a t. p., ale nikde v této otázce nemůžeme tvrditi a netvrdíme, že tak jest j e n u Husa a nikoliv i v češtině starší. Učinili jsme pro žádoucí srovnání teprve krok první; druhý bude se moci vykonati, až vyjde Gebauerův staročeský slovník. A jsme přesvědčeni, že výsledky ani potom nebudou moci zníti tak rozhodně, jak si to pan Flajšhans představuje, nýbrž že se musíme spokojiti s pouhou pravděpodobností.

---

*) Pojednání p. K. Nováka: »Příspěvky k staročeskému kmenosloví ze spisů Husových« obdržela redakce 6. října t. r. a uveřejní je podle možnosti v příštím ročníku. *Red.*

**) »Příspěvky k poznání literární činnosti Husovy.« V Časop. Č. Musea 1898 seš. 3. (str. 229—247.)

Avšak nad to indukce jeho jest kusá i v tom omezení, jaké jí sám v úvodu přiznává, a spíše se podobá, že ku pravidlům, podle našich poznámek a pouhého přečtení spisů Husových napřed zdělaným, vyhledal si potom teprve nachvat několik dokladů. Ale náš program stran novotvarů k tomu ještě ke všemu neuhodl správně. Chtěli jsme totiž ukázati, jakou měrou pronikají z mluvy lidové do spisů Husových grammatické novotvary. Těmi se obecná mluva nynější od spisovné velice liší, a počátky jich sahají značným dílem již do sklonku doby staročeské, jakž učí už dávno prof. Gebauer. Ale tím není řečeno, že by u Husa byly tyto novotvary pravidlem, ani dokonce, že by v něm po tvarech náležitých nebylo ani stopy.

Tak vykládá pan Dr. Flajšhans. Píše na str. 241 o novotvarech ve skloňování: »Tu patrno jest pravidlování, které Husovi jest velmi oblíbené, a to: Loc. plur. nt. mívá pravidlem *-ách:* rúchách, dúpatách, slovách atd.« Nepoznamenává ve spěchu ani u kterého vzoru, ale dejme tomu, že se samo rozumí, že u vz. »město« — proč nedokáže, že to je opravdu pravidlem, když neuznává ani za potřebné konstatovati tvar náležitý, je-li aspoň výminkou? My tu máme po ruce pro koncovku *-ách* dokladů 11, ačkoli jsme této partie (o novotvarech grammatických) posud nekontrolovali: ale netroufali bychom si pronésti takového pravidla, když nemáme vedle toho shledány všecky tvary náležité. Těch jsme do svých výpisků nepojímali. Teprve po překvapujícím objevu páně Flajšhansovu nahlédli jsme ad hoc a přečetli jen několik stran Postilly, které nám poskytly dostatek důkazů k vyvrácení těchto nových pravidel. Ať jen pan Flajšhans čte pozorněji, najde v Husovi i doklady: v městech (ne jednou!), v ústech, dúpatech a p.

A ještě méně pravdy je v pravidle druhém, které pod týmž záhlavím o pravidlování stojíc učí, že »instr. plur. nt. mívá *-ami*: zrnami, kopíčkami atd.« Vzor zase pominut, ale podle příkladů rozumíme »město«. K tomu máme sice 4 doklady s *-ami*; ale ať pan Flajšhans hledá, najde také: těmi městy, těmi slovy, slovy svými, mezi vraty, ústy a j.

Tamže čteme dále ještě důkladnější pravidlo, že »instr. plur. masc. a j. mívá *-mi*: penězmi, mečmi, nožmi, postmi atd. (srv. i obyčejma du.) atd.; avšak u těch subst., jež mívají i jinak stč. -mi, bývá u Husa *-emi:* lstemi, mužemi, obyčejemi, bojemi atd.«

Co znamená již na začátku tohoto pravidla *„a j.“?* A jiná? Která jiná mimo masc., když neutra již v předešlém pravidle zvláště vyloučil a feminina mají tak napořád po právu? Vzorů zase blíže neuvádí; ale hned o vzoru »chlap« to neplatí ani jako výminka, tím méně jako pravidlování. U i-kmenů mužských je tvar ten náležitý (hostmi, prsmi). Zbývají tedy vzory »dub«, »meč« a »oráč«.

K prvému kromě tvaru postmi máme ještě tvar chlebmi; ale při tomto hned jest v rkp. nadepsáno: neb chleby a dokladů náležitých (mezi ploty, svými skutky, dobrými činy . . .) jest síla, tak že se oba zmíněné doklady jeví jen jako nepatrná odchylka; to není pravidlování!

Ke vzoru »meč« máme kromě asi šesti tvarův odchylných (mečmi, nožmi, penězmi, bojemi, obyčejemi a obyčejma) doloženy přesilou tvary náležité Až bude pan Flajšhans bedlivěji hledati, najde zejména doklady: s meči, svatými obyčeji (s tímto instrumentálem — proti dvěma tvarům odchylným — setká se nejméně čtyřikrát), lakomec nenaplní sě penězi atd. To přece není pravidlování!

Ke vzoru »oráč« máme odchylné 2 doklady: s mužemi, mezi faráři. Naproti tomu nalezne i tu přesilu tvarů náležitých, jak dokazuje již nepatrná část Postilly, z které jsme shledali doklady: mezi učiteli, mezi papeži, s faráři, před kacieři, s těmi židovskými ruhači.

Také to není pravidlem, že by proti stč. -mi bylo u Husa -emi, j. prý lst*emi*, nýbrž nepatrnou odchylkou. Hledej smrtmi, dveřmi, řečmi, věcmi... a najdeš přečasto; a srovnej i doklady v první polovici tohoto jeho pravidla uvedené! A můžeme doložiti, že jako výminka shledává se tato věc u Husa i obráceně (kožmi, věžmi).

Úhrnem tedy není u Husa ani stopy takového pravidlování, jaké tu pan Flajšhans zpravidloval, a přece opovážil se s neslýchanou smělostí zakončiti tato svoje pravidla (komickou?) výčitkou: »O tomto Husovu pravidlování není zmínky na příslušných místech v Gebauerově Mluvnici III. 1.«! Rozuměj »o pravidlování«, neboť o těchto odchylkách má Gb. poučení obšírné; račiž jenom na str. 111 a 112 téhož dílu nahlédnouti!

I v drobných poznámkách dalších u pana Flajšhanse jsou nesprávnosti: »Nom. plur. u jmen na *-tel* m. náležitého *-é* mívá *-i* neb *-ové:* ti nepřieteli, kazatelové atd.« Nalezne také doklady: přietelé, nepřietelé, učitelé, kazatelé a j. Pravidlo mělo tudíž zníti jinak.

Jména na *-ín* jsou prý »týmž způsobem odchylná; podržují singulárové *-ín* i v plur.: měštěnín plur. gt. měštěnínóv atd.« Není tomu tak. Najdi si a srovnej zase doklady: měštěné, Plzněné, mezi měšťany, dvořany, za Plzňany. Doklad čeledínové je z textu pozdního (tisk z r. 1545).

Gb. Hist. III. 1, 159 má tvar v nebiech doložen již ze Štítného, a proto neuvádí toho dokladu z textu mladšího — tak činí zásadně i jinde —; u Husa vedle tohoto dokladu ojedinělého (v nebích) čteme tvar v nebesiech nesčíslněkrát.

Nesprávné jest také poučení, že prý »-nu- zůstává pravidlem při vzoru dvih*nú*ti v part. pass.« Jest sice u Husa

vdechnutie, vzdvihnutie..., ale také: vdešenie, vzdviženie, stažen atd.

Příspěvku Flajšhansovu z kmenosloví třeba vytknouti, že užívá názvů složeniny a spřežky promiscue bez náležitého rozdílu; nečiní rozdílu mezi příponou a koncovkou; a jakkoli neúplnost již v předmluvě si vyhradil, bylo by i při ní bývalo slušno aspoň koncovky uvedené správně tříditi a seřaditi.

Deminutiva jsou prý »význačnou vlastností slohu Husova«; což slohu Heydukova? písní prostonárodních? jazyka českého vůbec? Je patrno, že by k důkazu bylo potřebí více, než my ve své stati kmenoslovné podáváme, natož pak, než uvedl p. Flajšhans.

Píše dále: »Obvyklé nejvíce přípony Husovy jsou: -ník, -ivý, -avý, -ič, -ač, -eč«. Až prohlédne článek náš, shledá, že neméně také koncovky -ec, -ce, -itý, -atý, -ný atd.

Zajímavé jest oznámení: »Složeniny a spřežky odlišují mluvu Husovu poměrně nejvíce od ostatní staré češtiny« — ale bez důkazu.

Nesprávně zní i poznámka o předp. *u-*: »staroč. bývá za to *vz-*«; *u* = vz jen někdy, a *vz-* jest u Husa jako v ostatní stčeštině.

O předponě *vy-* tvrdí pan Flajšhans: »jen ve Výkl. I, 75; jinak jí neužito«. My však pro ni máme z Husa dokladů řadu nepřehlednou, a míní-li se snad »v tomto významu«, i tu doporučujeme lépe hledati (vyběhati sobě, aby na lidech vymluvili...).

Uvádí asi 50 dokladů se záporkou *ne-*, mezi nimi 5 subst. verbalných, a k tomu poznamenává: »Jak patrno, dosti (!) subst. verbálných složených s ne-, patrně po vzoru německém.« Proč pak po vzoru německém?

Pan Flajšhans nalezl dále »spřežky genitivné; tyto jsou«, praví, »zvláštností Husovou«, jsou »unikem českého jazyka«, »příklad jeho (Husův) nenašel následníků.« Zajisté smělé tvrzení! Ale ani doklady, jež má z Husa samého, nedají se tak vyložiti, o potřebném srovnání nemluvíc. Kde má důkaz, že domustav je genitivní kompositum a nikoliv náležitá složenina u-kmenová? Doklady: kamene tesec, peněz měnič, práv uk u Husa spřaženy nejsou, a doklady obrazóv modlič a svých přikázání velebníci netroufal si spřáhnouti ani pan Flajšhans sám. Zbývá tedy jenom spřežka pravdymluvce (pravdymluvnost).

A vedle těchto »podařených« komposit stanoví p. Flajšhans ještě domněle »nepodařená komposita genitivní« (hnojikyd a zemiplaz; viz o nich v čl. našem)!

Při tom všem v práci jeho ani doklady nejsou spolehlivé. Na str. 243 má v jediném odstavci nesprávně doloženo: ubičovati 334 m. 335; ubuditi 190 m. 290; uhoniti 127 m. 126; uléci I, 353 není, nýbrž ulehli (sú), a to může býti také od ulehnúti; umníti chybně stanoveno m. umnieti; uplvati 334

m. 335. Jinde: peněz měnič ne 337, nýbrž 237; stvořeníčko, a ne tvořeníčko: a toto nikoliv 82, nýbrž 83; modloslužník ne 96, nýbrž 66; není u Husa doloženo subst. duchovnička, nýbrž jest u Erbena nesprávně transkribován akk. substantiva duchovníček; u Husa je tvar 3. os. sg. labuží, a k tomu můžeme předpokládati inf. m. labužěti spíše labužiti, jakž jest i v Kottovi.

Po tomto seznání nemůžeme pohlížeti s důvěrou ani k ostatním příspěvkům páně Flajšhansovým (o brusičství a o verších). Spíše se podobá, že pan Flajšhans, »jakmile se postavil na stanovisko pravosti«, musil vynášeti »krásnou« nepravdu a zamítati nevábnou pravdu, musil i do spisův Husových pustiti se snad s nějakým novomódním brouskem »vlasteneckých« pánů brusičů, a při tom konečně pak musil také opravovati Kotta, Krále a Gebauera! Nemají toho, co on, pan Flajšhans, objevil, neb aspoň nemají toho tam, kde on by si to přál míti. Taková jsou tedy ta jeho »nova« v otázce Husově, jimiž se tolik chvástal. Práce tak chatrné, která by se snad hodila do nějakého časopisu jiného (viz téhož pana Fl. učený článeček o subst. verbalných v Čes. Mus. filol.), byl by redaktor Časopisu Českého Musea neměl přijímati.

K. Novák.

II.

Přízvučné verše Husovy.

V ČČM. 1898, str. 230 n. p. Dr. V. Flajšhans obírá se mým výkladem o přízvučných verších Husových, který jsem podal v pojednání svém »O prosodii české« v Listech fil. XX, 1893, str. 60 nn. Tvrzení v článku p. Flajšhansově jsou taková, že nemohu nechati jich bez odpovědi, ježto odpovědi vyžaduje věc sama.

Pan F. vytýká mi, že některé hexametry Husovy špatně měřím. Tak měřím na př. hexametr

najprvý smrtelný, druhý jest toliko všední
— ∪∪ — ∪ — ‖ ∪ — ∪ — ∪∪ — ∪,

kdežto prý třeba měřiti:

— ∪∪ — ∪∪ — ∪∪ — ∪∪ — ∪.

Tak vznikne sice šestiměr o pěti stopách, ale chyba tato jest prý u Husa »docela běžná«.

Zastavme se hned u tohoto prvního příkladu, abychom poznali p. F-ovu libovůli a troufalost. Pan F. přisuzuje tu Husovi metrické monstrum pětistopého šestiměru, ježto, nevím z jaké příčiny (důvodů nikde neuvádí), předpokládá, že Hus,

skládaje své verše, šetřil přísně přízvuku českého; jen negace ne v složeninách a předložky nemívají ještě dle p. F. někdy u Husa přízvuku. Kdo čte slova uvedeného hexametru správně dle přízvuku, dostane ovšem jen pět stop, tedy »hexametr« o stopu kratší. Musili bychom tudíž souditi, že Hus, skládaje takové hexametry o takt kratší, neměl metrického citu, ježto ani necítil, že verši něco schází; nebo cítě to, sotva by byl takové verše nechal bez opravy. Škoda jen, že věc má se naopak: ne Hus, ale jeho nejnovější vykladatel p. F. má tento nedostatek.

Hus zajisté neveršoval jinak, než jeho předchůdci a současníci; aspoň musíme tak souditi, dokud se zřejmými a pádnými doklady nedokáže opak. A jeho současníci při skládání hexametrů správného přízvuku dbali velmi nedostatečně. O tom jasně svědčí přízvučné hexametry Cisiojanu Pražského Musea (z konce XIV. stol.), na př.:

Do Prahy Vaňka nesú, ‖ volajíce Řehoře z lesu.
Gertrudě šel Ben orat ‖ a Máří šel daru dávat.
Pravdě ny Ambrož učí, ‖ tomu jest rád svatý Tiburcí.
Všichni lidé chválé ‖ Jiřie, Marka i Vitále.

Jsou to hexametry leoninské, t. j. hexametry, jejichž obě části, caesurou v třetím taktu oddělené, se rýmují. Tyto rýmy jasně ukazují, kterak skladatel hexametry ty četl a pokud českého přízvuku šetřil. Je-li za nesú, orat, učí, chválé odstavec verše (a o tom neklamně svědčí rým), spůsobený tak zv. mužskou caesurou v třetím taktu, jest nutno, aby slabiky sú, rat, čí, lé měly rhythmický přízvuk, aby tvořily thesi třetího taktu, ale zároveň jest pak nutno slova nesú, orat, učí, chválé čísti proti správnému přízvuku českému jako jamby ∪ —. Jakmile však jest jisto, že tato slova, stojící před caesurou v třetím taktu, měřena jsou co do přízvuku nesprávně, není žádné příčiny pochybovati, že i při jiných slovech skladatel slova česká co do přízvuku mohl měřiti nesprávně, a že nemáme příčiny posuzovati tyto hexametry dle přísných pravidel přízvukových. Na př. nesprávně jest zajisté v prvém verši měřeno volajíce ∪ ∪ — ∪, v třetím Tiburcí ∪ — ∪, ve čtvrtém lidé, Jiřie, Marka, vesměs ∪ —, Vitále ∪ — ∪. Kdo by podle p. F. četl na př. první hexametr

Do Prahy Vaňka nesú volajíce Řehoře z lesu

správně dle přízvuku, dostane hexametr »sedmistopý«, a k tomu bez caesury, ačkoli rým (nesú — z lesu) jasně ukazuje, že skladatel zamýšlel hexametry leoninské, a že tedy nesú stojí před caesurou třetího taktu.

Skladatelé českých hexametrů za doby Husovy nešetřili tedy přesně českého přízvuku, jako ho nešetřili, tuším, ani skladatelé veršů jiných. I česká slova v hexametrech Bohemaria a v slov-

níku Prešpurském (z konce XIV. stol.) vkládána jsou bez patřičného zření ke správnému přízvuku slovnému. To jsem vyložil již, ovšem mnohem stručněji, v Listech fil. XX, 1893, str. 59 n. Nevím, zdali ten výklad p. F. četl, ale četl-li jej, neodvodil si z něho žádného poučení. Nebo jak by si pak troufal beze všeho odůvodnění souditi, že Hus odchylně od svých současníků přízvuku při skládání hexametrů držel se přísně, ale za to na rozdíl od svých současníků neměl ani tolik metrického citu, aby poznal, že verši takt schází, anebo znal tak málo arithmetiku, že neuměl ani počítati do šesti? Pan F. přisuzuje tu tedy Husovi jisté veršovnické zásady bez důkazu, zcela libovolně.

I verš

najprvý smrtelný, druhý jest toliko všední

ukazuje sám, jak se má čísti. Latinský jeho originál

primum mortale, sed reliquum est veniale

jest hexametr leoninský, a Hus, překládaje jej, skládá tu také hexametr leoninský, ač užívá rýmu nedokonalého (smrtelný — všední: srv. výše uvedené špatné rýmy Cisiojanu orat — dávat, učí — Tiburcí a j. v.). Jest tedy po slově smrtelný caesura, a verš nelze čísti jinak, než jak já jsem jej četl; slovo druhý ◡ — jest v něm měřeno chybně, ale zcela po veršovnickém zvyku doby Husovy. Jest to tedy skutečný (t. šestistopý) hexametr s náležitou caesurou, a ne pětistopý hexametr bez caesury, jak chce p. F.

Rovněž tak nesprávně prý měřím verš

Čest, ctnost, stud a bázeň ktož má, nenie blázen,

mysle, že není hexametrem, nýbrž, ježto verš ten neobsahuje žádného daktylu, řadou čistě trochejskou. Lépe jej ovšem měří p. F., tvrdě opět, že se tu Hus nedopočítal šesti, a že i tento verš je »pětistopý« hexametr tohoto tvaru:

— ◡ — ◡ — ◡ ◡ — ◡ ◡ — ◡.

O tomto nálezu p. F-ovu nemusím ani dlouho mluviti. Kdo má jen dost málo rhythmického citu, přisvědčí mi, že jest to řada trochejská, jejíž oba verše označeny jsou rýmem:

Čest, ctnost, stud a bázeň
ktož má, nenie blázen,

a že tato míra, sama sebou se nabízející, lepší jest než míra p. F-a, při níž Husovi přičítá se nemetrický pětistopý šestiměr.

Verš

Jiesti, hráti, píti móž, kto i do pekla jíti

jest prý mi »bez vady«, ač je patrně porušen, a jasná emendace textu zní:

Jiesti, hráti, píti kto móž, móž i do pekla jíti.

Pro polemiku p. F-ovu jest charakteristické, jak cituje. Já sám jsem v Listech fil. XX, str. 62 o tomto verši pravil, že jest bez vady, arci nehledíme-li k zanedbávání caesur, nepokládal jsem tedy verš ten za tak naprosto bezzávadný. Pan F., jen aby mi mohl činiti lacinou výtku, výrok můj zkomoluje. Sám pokládá verš ten za »patrně« porušený a opravuje jej »jasnou« opravou, čta místo »píti móž, kto i«: »píti kto móž, móž i.«

Interpunkci v tomto verši přejal jsem od Erbena (Mistra Jana Husi sebrané spisy české III, str. 259); měl by se tedy p. F. se svými výtkami obrátiti vlastně na Erbena a ne na mne. Ale čtení Erbenovo nepotřebuje vůbec opravy. »Jasná emendace« p. F-ova jest předně zbytečná, poněvadž se jí smyslu verše pranic nepomáhá. Nebo ono móž, které p. F. vsunuje do textu, snadno se doplní: nelze v druhé větě ani doplňovati co jiného. Souvětí »Jiesti, hráti, píti móž, kto i do pekla jíti (móž)« dává úplně týž smysl, jako souvětí poněkud jinak ustrojené, kterého nabývá p. F. konjekturou dosti násilnou, uznáváním totiž haplografie slova móž a přestavením slova kto. Ba přihlédneme-li blíže, jest myšlenka v rukopisném podání toho verše lépe vyjádřena, než v úpravě jeho p. F-ově.*) Ale konjektura p. F-ova jest i nešťastná. Neboť p. F. touto konjekturou dosahuje hexametru s caesurou ve čtvrtém taktu, při níž rým (píti — jíti) úplně zaniká. Mimo to p. F. svou konjekturou přičítá Husovi (jenž přece dle jeho domnění šetřil ve verších správného přízvuku!) daktyl »móž, móž i«, kde dvakrát opakované slovo móž, ač má po dvakrát stejný přízvuk, jednou měří se jako silně přízvučné, po druhé jako úplně bezpřízvučné. Tak těžkých daktylů v Husových hexametrech neshledáme přese všecky přízvukové chyby, které v nich jsou. Jen ať si každý přečte nahlas ten p. F-ův »opravený« hexametr, a pozná, jak si troufá p. F. svými »jasnými emendacemi« Husovy verše znešvařovati.**)

---

*) Dobře lze hájiti i čtení: »Jiesti, hráti, píti móž kto i do pekla jíti« bez interpunkce po slově móž.

**) Hexametr »Jiesti, hráti, píti | móž, kto i do pekla jíti« má místo caesury, jak ukazuje rým, diaeresi po třetím taktu. I tuto licenci lze poněkud omluviti středověkými hexametry, které sluly citocadi. Tyto hexametry měly také diaeresi po třetím taktu s rýmem, jinak však vyznačeny byly zcela určitým skladem, ježto následoval v nich vždy po dvou daktylech spondej:

Dulcis amica, venires, | si mea vulnera scires;
dulcis amica, repente | gaudeo te veniente.

Srv. Zarncke, Zwei mittelalterliche Abhandlungen über den Bau rhythmischer Verse (Berichte der kön. sächs. Gesellsch. d. Wiss. Phil.-hist. Classe, 23, 1871, str. 91 n.).

Také hexametr

Žráti, hráti, kláti, frejovati a mnoho žváti

čtu prý zase »arci« nesprávně (u mne dle p. F. se ta nesprávnost rozumí sama sebou), a to takto:

— ◡ — ◡ — ◡ ‖ ◡ — ◡ ◡ — ◡ ◡ — ◡,

kdežto prý s »obvyklou« u Husa elisí samohlásky *i* před *a* třeba čísti

— ◡ — ◡ — ◡ — ◡ ◡ — ◡ ◡ — ◡.

Podobně verš

Duši mamon kupčie, Šimon žáky, Asmodeus všecky

nesmí prý se čísti

— ◡ — ◡ ◡ — ‖ ◡ ◡ — ◡ — ◡ ◡ — ◡,

nýbrž s »náležitou« (tedy žádanou a nutnou) synizesí hlásky *y* před *A* takto:

— ◡ — ◡ — ◡ — ◡ ◡ — ◡ ◡ — ◡.

Pan F. tu opět hexametry Husovy zhoršuje, ježto zbavuje je caesury v třetím taktu, kterou mají, když káže čísti »frejovatj a« (— ◡ ◡ —) a »žákj Asmodeus« (◡ — ◡ ◡). Že dostává tím čtením zase pěkný daktyl Šimon žák(y), v němž slovo žáky, mající silný přízvuk větný, octlo se v úplné bezpřízvučnosti, ani již nepřipomínám.

Což však myslí vskutku český filolog p. F., že se jen takto čísti musí, že ona elise nebo synizese musí nastoupiti všude tam v staročeském verši, kde se vokály stýkají? Již Gebauer (Listy fil. III, 1876, str. 170 n.) a před ním Jireček (v ČČM. 1861, str. 325) — kteréž oba právě při svém výkladu o staročeských hexametrech v Listech fil. XX, str. 60 uvádím, ač z p. F-ova poučování by se mohlo zdáti, že mi o těchto licencích staročeského verše nic není známo — ukázali, že tato licence je jen výjimkou a že vyskytuje se jen v jistých případech a »podle potřeby verše«.*) Nemáme práva uznávati ji všude, nýbrž jen tam, kde verš jí vyžaduje. Na př. v hexametrech Cisiojanu Pražského Musea

Máj z Fioly vyniká, proto *i* Urban rád déře lýka

Ochtáb dal prvý křest, tu sě nám všem stala chvála *i* čest

nutno čísti spojku *i* synizesí, poněvadž to verš káže (neboť tři slabiky la i čest nemohou býti v posledním taktu hexametru, a čtyři slabiky ká proto i nemohou tvořiti daktylu). Že však

*) Srv o té věci nyní i Gebauerovu »Historickou mluvnici jazyka českého«, díl I (Hláskosloví), str. 565 nn.

taková synizese není nutna, nýbrž že se jí užívá jen dle potřeby, ukazuje na př. jiný verš téhož Cisiojanu

Všichni lidé chválé Jiřie, Marka *i* Vitále,

kde nelze čísti v pátém taktu »Marka i« jako dvě slabiky, poněvadž bychom ve čtvrtém i v pátém taktu místo daktylu dostali spondej. Že je tomu i jinde tak, ví každý, kdo poněkud staročeské verše zná, jen p. F., jak se zdá, to neví. A proč p. F. propustil bez poznámky dva hexametry Husovy:

ale dva poslední jsta bez smrti a viny všední

chceš-li sě vystřieci smilstva, miesta i času sě varuj?

Proč i tu mi nevytkl, že je měřím špatně, a že jsem měl čísti »smrti a viny« a »miesta i času« synizesí? V nich patrně je čtení bez synizese i dle p. F. správné, v hexametrech však výše uvedených se žádá čtení se synizesí jen proto, aby p. F. mohl tvrditi, že Hus v hexametrech šetřil přesně přízvuku slovného. Nevadí mu, že, drže se toho tvrzení, kazí hexametry Husovy, ježto ujímá jim caesuru, kterou přece leckde mají, a vnucuje jim nemožné a proti větnému přízvuku hřešící daktyly. Kde je v tom jaká důslednost? Je to holá libovůle.

A takové tvrzení, že Hus v hexametrech svých držel se přesně přízvuku českého, troufá si p. F. pronášeti, ačkoli písně Husovy, nám zachované, vydávají zřejmé svědectví, že Hus neveršoval jinak než jeho současníci, totiž že šetřil přízvuku nedokonale. Dokladů je v jeho písních plno. Srv. na př. strofu trochejskou (Erben III, 262):

Ty jsi v světě bydlil s námi,
tvé tělo trpělo rány
za nás, za hříšné křesťany,
z tvé milosti. A j. v.

Jaké právo má vzhledem k tomuto nepopíratelnému úkazu p. F., měřiti právě hexametry Husovy podle správného slovného přízvuku, ač při takové míře dostává často šestiměry pěti- a sedmistopé? Jaká je v takovém počínání methoda?

Jak asi Hus skládal hexametry české, můžeme posouditi také z jeho hexametrů latinských. Listu 56. dle vydání Palackého (Documenta, str. 96) předeslány jsou »rhythmi consolatorii ab ipso Joanne Hus scripti«, a jiné verše obsaženy jsou v listě. Jest tu celkem 17 hexametrů, ne však časoměrných, nýbrž, jak již sám název jich rhythmi naznačuje, skládaných na základě přízvuku bez ohledu na časomíru a na konci zpravidla se rýmujících (zřídka mají rým před hlavní caesurou po spůsobu hexametrů leoninských). Uvádím tu některé, prokládaje ty slabiky, kteréž, ač nemají přízvuku slovného, mají přízvuk rhythmický, t. j. jsou v thesi:

Poterit qui Aucam || dominus pie carcere tetro
eripere clausam ||, quae se foedaverat retro,
quam purgat carcer ||, domat et instruit flere,
in lacrimas risus vertens ||, ut mens sciat vere
opprobria Christi ||, blasphemias, lumine recto
cernere injurias ||, et capite Sathanae secto
vincere morte, vel ut sibi dederit | optima vita.

Jiné rhythmické hexametry Husovy jsou na konci jeho traktátu »De matrimonio« (Opera, I, 1558, I, 34[b]).

Že hexametry ty nesmíme čísti snad správným přízvukem latinským, ukazuje jiný hexametr Husův, v listě 56. obsažený:

carceri sunt breves ||, vigiliae dicere leves,

kde rým breves — leves svědčí, že jest to hexametr leoninský, že za breves je caesura, a že tedy breves nesprávně je měřeno jako jamb (⏑ —).*)

Čteme-li dle těchto zásad výše připomenuté latinské hexametry Husovy, poznáváme: 1. že Hus caesury zpravidla dbal, 2. že skládal šestistopé šestiměry, a nikoli snad pětistopá nebo sedmistopá hexametrická monstra,**) 3. že nerušil průzevu (hiatu) synizesí nebo elisí (srv. hexametr: Litera gavisus, respondeo capiti istud, kde poslední *i* v capiti z metrických příčin sotva lze elidovati; dále takty: poterit qui Aucam).

Zrovna tak skládány jsou Husovy hexametry české: dbají, ač v menší míře, caesury, šetří přízvuku nedokonale, ale šetří

---

*) Takové nepřesné šetření slovného přízvuku vyskytuje se i jinde v rhythmických verších středověku; srv. na př. Bartsch, Die lateinischen Sequenzen des Mittelalters, Rostock 1868, str. 73. — Rhythmické hexametry nejsou v středověku proti jiným rhythmickým veršům příliš hojné; příklad jich je na př. u téhož Bartsche na str. 96:

Hunc licet sola || nunc foveat urbs Treverica,
tamen devota || ecclesia concinit tota.
Hic mundi vana || tempsit et acta probrosa,
praeclara vita || fulsit et Israhelita.

Sklad jich je úplně týž, jako u Husa. Srv. ostatně o nich pojednání W. Meyera »Anfang und Ursprung der lateinischen und griechischen rythmischen Dichtung« (Abhandl. der philos.-philolog. Classe der k. bayer. Akad. der Wissensch. XVII. Band, München 1886), str. 265 nn., zvláště str. 272 a 276 n., 412 n., 431 n., kde jich lze nalézti značný počet.

**) K hexametrům před listem 56.:

Jonam, Danielem, tres pu. Susannam, quia fuere
justus, castus, puri, haec conti. spem retinentes

nehledím, ježto jsou as porušeny. Prof. Goll mne upozorňuje, že jeden rukopis kapitulní knihovny pražské má ve verši druhém čtení continens (m. conti.), v prvním pueros (m. pu.). Čteme-li v prvním verši Daniel a qui (m. quia; tak mi navrhl kustos J. Truhlář), dostaneme správné šestistopé hexametry. Ve verších, v textu uvedených, je foedaverat (m. foedaverit) a domat (m. donat) rovněž čtení onoho rukopisu kapitulního.

řádně počtu taktů. Je to naprostá neznalost věci a takřka zoufalá nedůkladnost, když p. F. tvrdí o jeho hexametrech pravý opak. Když skládal Hus hexametry latinské, uměl počítati do šesti, při skládání však českých nikoliv? Zasluhuje toho literární činnost Husova a naše staré památky vůbec, aby se takto o nich uvažovalo a psalo?

Pan F. praví dále, že jsem kromě 11 veršů neznal u Husa jiných hexametrů, ačkoli je jich počet dosti veliký; některé takové veršíky uvedl prý již K. Novák v Listech fil. XVI, 235, ale rovněž si nevšimnuv, že jsou to hexametry. Pan F. uvádí všecky, které shledal; možná prý, že je jich ještě více (str. 231).

Škoda, že p. F., vytýkaje jiným, že znali hexametrů Husových jen málo, ačkoli je jich mnohem více, sám upadá do jejich chyb a neuvádí jich všech. Bylo by si toho již proto přáti, že by metrické jeho vědomosti ještě skvěleji vynikly.

Nuže, prozkoumejme podrobněji tento jeho netušený nález. Všecky tyto hexametry (jest jich celkem 23 a k tomu jedno elegické distichon) jsou prý přízvučné; někdy jim schází stopa; synizese nebo elise je prý v nich provedena po spůsobu antickém.

V Erbenových Sebraných spisech Husových I, str. 89 čteme tuto větu (ve Výkladu desatera božieho přikázanie): »A tomu sú nás naučili apoštolé, řkúc biskupóm, když sú jim bránili kázati o pánu Ježíši, že poslušno musí býti viece boha než lidí.« V těch slovech sotva který čtenář postihne nějaký hexametr. P. F. však našel hexametr ve slovech:

poslušno | musí | býti | viece | boha než | lidí.

Je k tomu věru třeba bystrozraku p. F-ova, aby kdo postřehl, že Hus v prosaickém traktátě ve vedlejší větě, zrovna po spojce že, usmyslil si napsati hexametr, a k tomu hexametr bez caesury.

Pan F. musil by, chtě přesvědčiti čtenáře, že Hus tu vskutku hexametr napsati obmýšlel, dříve velmi podrobným rozborem všech českých spisů Husových nepopíratelnými doklady ukázati, že Hus na hojných místech, ve větách samostatných i v částech vět, vskutku z prósy přecházel ve verše, a zvláště v hexametry. Jinak není vyloučena možnost, že slova ta mají náhodou daktylský spád. Takových náhodných hexametrů i jiných veršů shledalo by se snad v každém spisovateli dosti. U starých klassiků řeckých i římských, píšících prósou, nejsou verše, sem tam vtroušené, vzácností. A přece právě proto, že vyskytují se sporadicky, nesmíme spisovatelům těm přičítati úmysl, že chtěli prósu svou vyzdobovati verši. Úmysl byl by tu patrný teprv tehdy, kdyby vyskytovaly se takové verše u nich častěji. Totéž platí o Husovi. Pan F., míně, že Hus vplétal do své prósy verše, měl systematickým probráním jeho spisů úmyslnost takových veršů dokázati. Místo toho spokojil se uvedením 23 domnělých hexametrů, jednoho domnělého disticha a několika »veršů

trochejských«, ponechávaje ve své nedůkladnosti jiným, aby si ostatní verše shledali a tím teprv pravdivost jeho nápadu dokázali. I kdyby všecky ty p. F. uvedené doklady byly skutečné verše, nemohli bychom z nich nic usuzovati. V tak hojných českých spisech Husových musilo by se najíti snadno bez dlouhého hledání takových dokladů na sta, kdyby Hus byl vskutku měl úmysl, prokládati svou prósu verši.

V témž traktátu Husově (I, 203) nalezl p. F. na jednom místě několik hexametrů. Ve slovech: »A též jest o ženě. Kterúž kovář ďábel v kuchyni zapálí, u té nečekaj slitovánie; tať otcě, máteř, bratra, muže, své dietě i sestru zahubí; tať s ďábly pomluví; tať tě, frajieři, jedu i své nečistoty nakrmí; tať i božiemu tělu ne(o)dpustí; tať smluvenie k smilství nazove zpověď; próchod k smilství nazove pút: na trh sě pořkne a k jinému do komory přijde; ráno vstane ke mši, již úmluvu od jiného vzemši; jednak die, že sě slíbila na pút, neslíbivši, a v slibu ne nábožensvie, ale smilstvie leží.«

Znamená čtenář při čtení toho místa hexametry, které na něm bystrozrak p. F-ův nalezl? Hexametry ty jsou:

na trh sě | pořkne a | k jinému | — do | komory | přijde.

Ta slova nemají ani rázu hexametru, ježto v slovech do komory přijde slyšeti je zřejmý spád trochejský. Ale p. F-ův bystrozrak umí si pomoci. Před slovy »do komory« je prý vypuštěno již, ač je na tom místě zhola zbytečné, ba přímo nemístné. Vsunutím slůvka již dosahuje p. F. šesti stop a hexametru bez caesury.

Druhý »hexametr« naznačuje p. F. takto:

ráno | vstane | ke mši, již | úmluv(u) od | jiného | vzemši.*)

A takové hexametry neostýchá se p. F. přičítati Husovi? Netřeba o tom ani šíře mluviti. Také ta slova nejsou hexametrem, ani veršem vůbec, nýbrž obyčejnou větou, jejíž obě části Hus (po spůsobu jiných) svazuje rýmem (ke mši — vzemši). Činí to zvlášť rád při příslovích a příslovím podobných výrocích, jak již velmi dobře a střízlivě o tom úkaze soudil K. Novák v Listech fil. XVI (1889), str. 235.

Proto také Husovy »hexametry«, vesměs v próse se vyskytující:

druhdy | věnec | nese, a | panenstvie | [již] ztraceno | v lesě (I, 203)

(tuto p. F., aby dosáhl hexametru, musí souditi, že verš ten jest »patrně« porušen, a že již přidáno »jistě« pozdním opisovačem, ač je to slůvko tuto téměř nutné)

---

*) Elise v taktu čtvrtém, kterou tu patrně uznává, p. F. nenaznačuje, ač jinde to činí (podobná chyba je při č. 17.).

co bude | kto zde | sieti, | to bude | po smrti | žieti (III, 111)
psota | po psotě | leze, a | duše sě | do pekla | veze (ib.)
ihned | sě jie | chopie a | do ohně | věčného | [ji] vzlúpie

(aby dosáhl »hexametru«, p. F. i tuto musí souditi, že ji přidáno »patrně« opisovačem, jak prý vidno z parallelních míst I, 205 a j.)

nejsou hexametry, nýbrž prosaické věty, jichž členy zdobeny jsou rýmem.

Také slova

Tak máme | vážiti | tohoto | života | psoty a | biedy (III, 111)

jsou dle p. F. hexametrem, poněvadž jsou v sousedství »hexametrů« výše uvedených a protože mají »rým, ovšem nedokonalý.« Já v těch slovech vůbec rýmu nevidím, ani nedokonalého.

Pan F., jenž sám na konci svého výkladu (str. 233) tvrdí, že »takové prokládání veršů upomíná živě na Kosmu«, mohl se právě z tohoto Kosmy poučiti, že tam, kde se části věty označují rýmem, neděje se to vždy také veršem. Kosmas má toho doklady na každé stránce. Srv. na př. jeho vydání ve Fontes rerum Bohemicarum II (v Praze 1874):

post huius vitae stadium in coelesti regno bravium (str. 1);
Si enim suaviter ridemus, cum aliquem offendi pede ad lapidem videmus (ib.);
liberalium artium quibusque studiis pleniter imbuto, et omnimodae scientiae sapientia delibuto (ib.);
quae didici senum fabulosa relatione, non humanae laudis ambitione, set ne omnino tradantur relata oblivioni, pro posse et nosse pando omnium bonorum dilectioni (str. 2);
aut ibi gradum sistam et meis ineptis modum figam coeptis (str. 3);
primas posuit sedes, primas fundavit et aedes (str. 5);
quam saepe me vobis promisisse memini, terra obnoxia nemini (ib.);
femina rimosa virilia iudicia mente tractat dolosa (str. 9);
Vir fortunate, dux nobis diis generate (str. 13);
mane autem facto, iam pacis inito pacto (str. 17);
Cuius vitam dum rumpunt Parcae, Crezomisl locatus sedis in arce. Hoc sublato e medio, Neclan ducatus potitur solio. Hic ubi vita decessit, Gostivit throno successit (ib.) Atd. atd.

Příkladů je na sta.

Jsou tyto rýmované věty Kosmovy verši? Nejsou. Kosmas veršuje časoměrně, kde vkládá do svého výkladu hexametry, a jeho verše ihned každý, kdo ví, co je verš, mezi ostatním

textem pozná.*) Výše uvedené věty Kosmovy však nejsou verši přes své rýmy, a podobně nejsou verši rýmované věty p. F., z Husa vyňaté, zvláště pak nejsou hexametry. I z Husa samého mohl p. F. snadno poznati, pokládal-li takové věty s rýmem za hexametry. Jsou na př. věty (I, 203):

Chod, stroj, řeč, oko, tanec na ni svědčí; kaká vnitř jest, poznáš z jejé řeči,

anebo:

Coť má túhy, nevěz druhý (ib.)

hexametry? To ani p. F. netroufal by si tvrditi, ježto šestiměry tak dlouhé a tak krátké přece by se neodvažoval přičítati Husovi, ač o něm soudí, že se často v počtu taktů přepočetl.

Jindy opět uznává p. F. u Husa hexametr proto, že slova česká jsou překladem nějakého hexametru latinského. Tvrdí to o slovech:

ujmi drev | ohni, | chceš-li u|hasiti | plamen (I, 279)

(překlad latinského hexametru: Subtrahe ligna foco, si vis exstinguere flammam; hexametr ten je dle p. F. pětistopý!)

darmo | jazyk | pracuje, | když sě | nemodlí | srdce (I, 306)

(Si cor non orat, in vanum lingua laborat);

Tu važme |: kto, co |, skrze | koho |, komu, proč, | kterak (II, 214)

(věta ta končí se v originálu slovy: »jest učinil«; quid loqueris, ubi, de quo, ⟨cui,⟩ cur, quomodo, quando);

E křičie | neb A, | koliko | jich po|rodila | Eva (I, 294).

Náleží sem snad i p. F-ovo č. 19, č. 24 (opět hexametr sedmistopý!) a č. 33.

Na čem však zakládá p. F. svou domněnku, že Hus překládal latinské veršované průpovědi také vždy veršem? Že věty ty vůbec verše nejsou (a zvláště ne hexametry), nemusím snad ani vykládati.

Jedno pořekadlo, uvedené p. F. pod č. 25

Kto chce dobré bydlo míti, slib se do zákona jíti (I, 428),

má bezvadně čistý spád trochejský. Erben ve svém vydání spisů Husových dal vskutku vytisknouti tato slova jako dvouverší tro-

*) Často tyto skutečné hexametry Kosmovy obsahují ucelené, samostatné myšlenky, řidčeji (na př. na str. 17, 49, 54, 57, 61 a j.) souvisí slovně s vypravováním předešlým nebo následujícím. To u Kosmy arci nevadilo, ježto jeho časoměrný hexametr uprostřed prosaického textu každý ihned pozná. Kdyby Hus byl chtěl vkládati do své prósy přízvučné hexametry, byl by je zajisté učinil znatelnějšími.

chejské. Bystrozrak p. F-ův postihl však ve slovech těch opět hexametr, a to zase sedmistopý! Měří tato slova takto:

Kto chce | dobré | bydlo | míti |, slib se do | zákona | jíti.

Že správně »počítán« tento hexametr, dosvědčuje prý jiný »hexametr« Husův, uvedený pod č. 26:

co bude | kto zde | sieti, | to bude | po smrti | žieti.

Jak to dosvědčuje, ví snad p. F. Já se toho dopátrati nemohu.

Libovůle neb nedostatek rhythmického citu p. F-ův jeví se tu v nejkrásnějším světle. Zřejmě trochejského rhythmu p. F. nechce slyšeti nebo snad vskutku neslyší a přičítá z pouhé libovůle nebo z naprostého nedostatku rhythmického citu raději Husovi krkolomný sedmistopý hexametr bez caesury! Myslím, že tento příklad nejlépe ukazuje, jakým právem se p. F. do řešení metrických otázek pouští, vytýkaje jinému, že hexametry Husovy měří »arci« nesprávně.

O ostatních nálezech p. F. mohu se po těchto ukázkách vysloviti krátce. Věty následující také nejsou hexametry:

ale | to sě | stane, až | had na | ledu sě | shřěje (I, 100)

neb což jsme, | on jest | byl, a | budeme | snad někdy, | c(o) on jest (III, 110)

Bych pode | všemi | črty | měla | býti, vždyť | [mi] jest jeho | mieti (III, 206).

(Hexametr opět sedmistopý! A i tuto sedmistopou metrickou obludu mohl p. F. stanoviti jen tehdy, uznal-li šestou stopu zase »za porušenou«; buď se prý musí vymýtiti z textu mi, ačkoli se velmi těžko pohřešuje, nebo třeba prý čísti jest mi ho nebo »jinak«. Jak vidno, je p. F. zrovna tak bystrý textový kritik, jako metrik.)

Slova

črt črtu | oka ne|vyklin(e), a | zmek oba | do pekla | vezme (I, 246)

arci také nejsou hexametrem. Ve slovech »nevyklin(e) a« p. F. vokál patrně eliduje, ježto prý Hus po spůsobu antickém v hexametrech svých elise prováděl. Proč však neeliduje také v prvém taktu *u* v črtu? Či vskutku čte p. F. první takt črt črt(u), a třeba to přičísti jeho nedůkladnosti, že elisi naznačuje, jen když se mu zachce?

Panu F. podařilo se také nalézti jedno elegické dvojverší Husovo (ovšem je tu skromnější, jen se mu to »zdá«; str. 233):

Brzk(y) u|těšenie | minulo, | mladost, | chvála <i>*)| krása:
bujnost | i zbo|žie || na smrti | neutě|šie (III, 111).

*) <i> musil p. F. opět doplniti z domyslu.

Poněvadž se mu jen zdá, že je to distichon, přikryjeme raději tento jeho epochální nález pláštěm milosrdenství. Pan F. bude snad v studiích těch pokračovati; nepochybuji, že se mu touto methodou při poněkud jen pilnějším hledání podaří u Husa nalézti celé pindarské strofy.

Pan F. našel u Husa také trochejské verše, jichž prý je větší počet než hexametrů.

Uvádí dvě místa na doklad. V III, 138 čteme:

»I zdaliť tu radu Boží plnie, jenž jsú v libosti světa pohříženi, jimž sě nechce umřieti,

jimž sě viece líbí smilstvie
nežli duší zdravie,

jimž sě viece líbí zbožie než čisté svědomie,*)

jenž sě viece táhnú k uobrokóm,
než do nebes k prorokóm.
Zemščí jsú, zemské věci čenichají,
svině jsú, lajna přemietají:

hlavy pozdvihnúti k nebeským věcem nemohú.«

Slova, která tištěna jsou jako verše (u Erbena toho ovšem není), pokládá p. F. za skutečné čisté verše trochejské, ač jsou v nich také daktyly (zemščí jsú, svině jsú). Byly by to arci verše nestejné délky, kdyby to ovšem byly verše. Ale Hus tu veršů neobmýšlí. Trochejský spád těch slov, který místy shledáváme, je čistě náhodný, a rýmy, sem tam se vyskýtající, nedokazují také nic. Hus rýmuje tu částky vět nevázaných, právě jako činil jinde, a jako činili jiní. Totéž platí o druhém příkladě p. F-ově z I, 205.

Abych ukázal, jak nevědecká jest tato methoda p. F-ova, kterou nabývá oněch domnělých hexametrů Husových, dovoluji si tu malý žert. Jestliže kdo postaví se na stanovisko p. F., že možno uznávati, a to dosti často, také hexametry pěti- a sedmistopé, které zpravidla nemají caesury a mohou začínati se a končiti kdekoli uprostřed prosaického textu, jestliže bez jiné příčiny podstatné, jen aby mohl stanoviti hexametr, slova v hexametr se nehodící mění a vynechává nebo jiná přidává: může o každém textu prosaickém, obsahuje-li sem tam nějaký daktyl, tvrditi, že je složen hexametry. Oko mé spočívá náhodou na 17. řádku str. 233 výkladu p. F-ova, a k svému nemalému potěšení poznávám, že p. F. vplétá do své filologické prósy — hexametry. Rozvrhuji tento odstavec p. F-ův hned na hexametry, přidávaje pod text příslušné poznámky:

---

*) Slova ta p. F., nevím proč, vynechává.

[Jest] ostatně | známo, | s jakou | zálibou | vplétal*)
do svých | dopisů i | traktatů | kostnických | latinské |
hexa|metry**); —
není ⟨se⟩ | tedy proč | diviti [se], | že i | latinské | hexa|metry***)
šesti|měrem | překládal| a ⟨též⟩ | sám dle nich | básnil†).
Největší | počet jich | obsa|huje | »Výklad«, | nejlepší | práce††)
Husova†††).

Z nových »hexametrů« Husových, p. F. uvedených, jsou pouze verše pod č. 21—23 skutečné přízvučné hexametry (I, 308), jež sám Hus zřejmě označuje jako verše; p. F. otiskuje je takto:

Hospo|dina když | chválíš, | chvále | jeho | šest věcí | schováš:
pošli | srdce | vzhóru, | řiekaj práv(ě), | a patři | k smyslu;
buď mysl | povýšná, | nozě | spolu | a oči | nízko.

Hexametrů těch, když jsem psal své pojednání »O prosodii české«, jsem neznal, jako jich zajisté neznal p. F., dokud nebyl nucen, píše svou epochální literaturu českou, ohlédnouti se poněkud ve spisech Husových. Neuvádějí jich ani ti, kdo přede mnou o prosodii české psali. Také ode mne nemůže se žádati, abych pro pojednání o prosodii české byl prohlížel a četl celé spisy Husovy za tím účelem, aby mi snad nějaký hexametr jeho neuklouzl. Kdo mé pojednání bedlivěji četl, uzná, chce-li souditi spravedlivě, že hleděl jsem předmět probrati důkladně a že jsem za tou příčinou pročetl na sta a na sta knih. To ovšem nikterak nevylučuje, že by v pojednání mém nebylo lze leccos doplniti. Nikde jsem o něm netvrdil, že látku úplně vyčerpalo, ač ji, tuším, probralo, pokud možno, obsáhle; naopak zřejmě jsem na mnohých místech ukazoval k tomu, co mi z různých příčin zůstalo neznámo, a pro starší dobu vůbec jsem ani neměl úmyslu, podati výklad naprosto úplný (srv. Listů fil. XX, 1893, str. 57 a 112). Přes to je výklad můj úplnější než kdekoli jinde.

K známým a častěji uváděným hexametrům Husovým přibývají tu tedy tři nové, a ty jsou skutečně doplňkem mého pojednání. Na mém výkladu o skladbě Husových hexametrů se však jimi nemění nic. A i na tento doplněk nepřišel p. F. vlastně sám, nýbrž čtením posudku Erbenova vydání spisů Husových

---

*) [Jest] přidáno patrně omylem při opisování; hexametr je pětistopý, »což u p. F. nezaráží«.

**) Hexametr je sedmistopý; »ale chyba tato u p. F-e jest docela běžná«; »dopisů i« čísti jest po spůsobu antickém synizesí.

***) Sedmistopý; se patrně omylem při opisování dostalo se na jiné místo.

†) ⟨též⟩ vypadlo omylem při opisování.

††) Sedmistopý.

†††) Slovo přebývá, jako na př. v Husově hexametru: »Tu važme: kto co, skrze koho, komu, proč, kterak« (jest učinil).

v Literárních listech 1865, str. 669, kdež se tyto hexametry právem nazývají přízvučnými. Pan F. právem toto mínění přejímá, ale měří opět hexametry ty nesprávně.

První šestiměr prý jest »ovšem« zase »sedmistopý« (není-li prý opraviti text: »chvále jho«), což prý u Husa nezaráží. Pan F. zrovna s jakýmsi potěšením dokazuje, kde může, Husovi, že neuměl počítati ani do šesti. Kdo latinské hexametry Husovy a jich skladbu zná, nemůže býti v pochybnostech, že skutečně tu třeba čísti chvále ho m. chvále jeho. Dostaneme tak šestistopý hexametr, arci bez caesury, jak v českých hexametrech té doby někdy bývá. P. F. však, jenž jinde slova Husova svými »emendacemi« kazí, tuto, kde navržená oprava jest vskutku evidentní, přece ji raději zavrhuje a přičítá Husovi monstrum sedmistopého hexametru!

Verš druhý měřiti jest, jak já, hledě k jiným hexametrům Husovým, nepochybuji, právě tak, jako latinský jeho originál »Dirige cor sursum, bene profer, respice sensum«, jenž má mužskou caesuru v třetím taktu; tedy následovně

— ◡ — ◡ ◡ — ‖ ◡ ◡ — ◡ — ◡ ◡ — ◡.

Slovo vzhóru měřeno jest jambicky, j. na př. v jiných hexametrech Husových druhý, Kristus, mamon, kupčie; slovo řiekaj měřeno jako pyrrichius (◡ ◡) zrovna tak, jako jinde u Husa tělo, Šimon. I v přízvučných latinských hexametrech Husových jsou doklady takovýchto přízvučných chyb.

Podobně měřiti jest třetí verš:

— ◡ ◡ — ◡ — ‖ ◡ ◡ — ◡ — ◡ ◡ — ◡;

nozě má tu míru ◡ ◡, »a oči« míru — ◡ ◡, kterouž ostatně i p. F. uznává.

Při té příležitosti dovoluji si ještě upozorniti na spůsob polemiky p. F-ovy. Jak řečeno, já, píše své pojednání o prosodii, těchto hexametrů jsem neznal, ježto neužil jsem ke svému pojednání posudku Erbenova vydání spisů Husových, uveřejněného v Literárních listech r. 1865. P. F. praví: »Již při vydání Erbenova souboru českých spisů Husových všimla si kritika, že vkládal Hus do svých spisů české přízvučné hexametry. Avšak na upozornění toto se zapomnělo a vědomosti tyto restauroval teprve J. Král v Listech filologických XX, 1893, 60—62.« K tomu přidal tuto poznámku: ‚Literární listy, 1865, str. 669 »v šestiměru přízvučném«; poznámka ta jest asi od Sabiny, který ve svém »Dějepise literatury československé« r. 1866, str. 490 také nenazývá tyto šestiměry časoměrnými, rovněž ne Erben, III, 332; Dobrovský, Gesch. 1818, 192 atd. Prof. Král v Listech filologických XX, 60 dí ovšem: »(tyto hexametry) jsou .... přízvučné, nikoli časoměrné, jak se stále tvrdí« — arci nesprávně‘.

Prosím čtenáře, aby dal dobrý pozor na tuto polemiku. Přízvučnými nazval anonymní posuzovatel Erbenova vydání hexametry Husovy v jeho »Výkladu modlitby páně«, kterých já neznal, a jež sám p. F. uvádí mezi doplňky k mému článku. Nicméně vytýká mi výrok o jiných hexametrech Husových, o nichž jsem v prosodii jednal, a jež až do nejnovější doby stále pokládaly se za časoměrné, jako nesprávný!

Tyty hexametry, o kterých jsem jednal, pokud já vím, nikdo přede mnou nevyhlásil za přízvučné. Sabina v »Dějepise literatury československé«, str. 490 mluví pouze o několika naučných hexametrech Husových, nenazývaje je ovšem časoměrnými, ale také ne přízvučnými. Erben III, 332 mluví také jen o »hexametřích, ovšem nedokonalých«, a také Dobrovský, »Geschichte, 1818«, str. 192 užívá jen výrazu: »die ersten böhmischen Hexameter«.*) Pokládají-li ti mužové tyto hexametry za časoměrné či za přízvučné, ze slov jejich nikterak nevyplývá, a p. F. nemá práva, uváděti jich slova jako doklad, že pokládali hexametry ty za přízvučné. Naopak slova ta svědčí spíše pro mé tvrzení, že se hexametry ty stále uvádějí jako časoměrné; nebo užije-li kdo výrazu hexametr bez zřejmého označení »přízvučný«, míní tím buď hexametr časoměrný, anebo se aspoň přesnému označení jeho vyhýbá, nevěda určitě, jak jej měřiti. Já jsem však k takovým nejasným nebo nerozhodným výrokům o Husových hexametrech nepřihlížel, když jsem napsal, že se hexametry Husovy (arci mně známé) uvádějí stále jako časoměrné, nýbrž měl jsem na mysli spisy, v nichž takto zřejmě jsou označeny. A jako časoměrné označeny jsou zřejmě na př. v Jungmannově Historii literatury české², str. 58, a také u těch, kteří bezprostředně přede mnou o prosodii psali, totiž u Vepřka »Beiträge zur Geschichte des Kampfes um das Princip der böhmischen Prosodie, Siebzehnter Jahresbericht der deutschen Staats-Realschule in Pilsen. 1890«, str. 3 (»Im Anhang zu Hussens Schrift ‚Učení křesťanské‘ .... treffen wir ebenfalls einen Versuch quantitierender Hexameter an«) a u Paroubka »Z dějin českého verše. Dvacátá pátá výroční zpráva o obecním gymnasii reálním .... v Praze za školní rok 1892«, str. 5. Je tedy úplně pravda, co pravím já, že Husovy hexametry, mnou uvedené, jsou patrně přízvučné, nikoli časoměrné, jak se stále tvrdí, a p. F. není oprávněn vytýkati mi výrok tento jako bludný.

Při hexametrech Husových, jež vyskýtají se na konci »Jádra učení křesťanského«, určuji prý správně (praví p. F. na str. 230), že dva poslední od ostatních jest odděliti, a nalézám prý k nim

*) Erbena i Dobrovského jsem se m. j. zřejmě v pojednání svém dovolával. Oba mají na mysli pouze ty hexametry, o kterých jsem jednal, nikoli hexametry, na které upozorňuje nejmenovaný kritik v Literárních listech.

také latinský originál. »Ušlo (prý) mi však«, že i k prvním čtyřem je znám latinský text; Hus jej cituje ve svém lat. traktátu o manželství (Opera, 1558, I, 34[a]).

Pan F. se mýlí: já jsem k hexametrům těm latinského originálu ani nehledal, a proto mi nemohlo také nic ujíti. Ukázal jsem pouze k tomu, že poslední dva verše třeba od předešlých odděliti; o tom svědčí jich obsah, jakož i to, že uvádí se jich latinský originál jako celek samostatný. Proto tento latinský originál cituji, proto zmiňuji se i o jiném překladu českém těchto dvou veršů. Hledati originálu latinského k předešlým hexametrům mne ani nenapadlo. Ve výkladě svém o prosodii české bylo mou povinností starati se jen o prosodickou formu těchto českých veršů; po latinském originálu mi pranic nebylo. P. F. sám tento originál našel jen náhodou, když se stal náhle literárním historikem a začal se obírati spisy Husovými, a nemá vůbec práva vytýkati mi opominutí věci, o které mi v pojednání mém ani jednati nepříslušelo, jak p. F. sám dobře ví. Ale ovšem je to výtka příliš laciná; proč by jí tedy p. F. neužil?

Divím se jen, že p. F., který sám jiným rád vytýká všelijaká domnělá opominutí, neobrátí v té příčině raději zraků k sobě samému. Pan F. při hexametrech Husových, které nově nalezl, několikrát připomíná, že jsou překladem. Tak u č. 19: ‚přeloženo »z jednoho skladače«‘, u č. 21—23 (‚Překlad téhož »obecného přísloví«‘; uvádí však jen latinský originál druhého verše, jejž nalezl v Husových Opera); podobně při č. 24, 33 a 34 (‚tak prý »die Laborint«‘). Proč pak k těm veršům p. F., když mně činí takovou výtku, nehledá a »nenalézá latinského originálu«, proč pak jemu latinský text těch českých přísloví uchází? Protože ho nenalezl náhodou v latinských spisech Husových, a protože k »hledání a nalézání« při spěšnosti a nedůkladnosti svých prací nemá času. A tak ze všeho je viděti, že p. F. má dvojí loket, jiný pro sebe a jiný pro jiné, a že mu při jeho článku více jde o to, aby ukázal, že jiní píší lehkomyslně a špatně, kdežto on důkladně a správně, nežli o věc, v tomto případě o správné posouzení veršování Husova. Nebo byl by se přece jinak rozmýšlel, učiniti z Husa bez dostatečných důvodů metrického hudlaře, který zřídka dopočetl se v hexametru šesti taktů.*)

---

*) Pan F. mohl by na svou obranu uvésti, že také někteří jiní naši skladatelé hexametrů nedopočetli se nebo přepočetli se, skládajíce hexametry pěti- a sedmistopé. Sám jsem na to v pojednání svém o prosodii často ukazoval. Ale třeba vytknouti, jak jsem často již učinil, že se úkaz ten vyskýtá v hexametrech časoměrných, a ne snad vždy z nedostatku metrického citu nebo z nedbalosti, nýbrž proto, že se časomíra pro češtinu nehodí. Básníci řečtí a latinští takých chyb nedělali. V přízvučných verších s takovými chybami setkáváme se velmi zřídka a jen u básníků nedbalých nebo neschopných.

Z toho, co bylo vyloženo, uzná každý nepředpojatý, že p. F. jakákoli qualifikace k řešení otázek prosodických a metrických schází. Pan F. osvědčil to vlastně již před lety v článku »Něco o formě Macharových Tristium« (Literární listy 1895, str. 179 n.), k němuž každého odkazuji, kdo by snad mínil, že můj soud o metrických vědomostech p. F-ových je ukvapený.*)

* * *

Pan Dr. Flajšhans již několikrát ve svých hojných publikacích, roztroušených po všelikých časopisech, se mne dotkl. Nepokládal jsem za nutné toho si všímati; tentokráte činím však výjimku, poněvadž nesprávnosti, jakých se p. F. dopouští, jsou již příliš křiklavé, a poněvadž se jimi naše literární památky snižují. U p. F. není to věc nápadná. Kdo povyšuje zřejmé falsifikáty, musí snižovati naši pravou starou literaturu, aby nápadný a nevysvětlitelný rozdíl mezi oběma překlenul. Mohly by snad i tyto

---

A mezi nedbalce a nedouky řadí Husa ten, kdo míní, že skládal, a to často, pětistopé a sedmistopé šestiměry. Není v takových neoprávněných výtkách obsaženo snižování literární činnosti Husovy?

*) Článek ten je pln metrických nesprávností; přičítají se tam Macharovi metrické zvláštnosti, o nichž se mu zajisté ani ve snu nezdálo, jako se Husovi nezdálo o pětistopých a sedmistopých šestiměrech, přičítaných mu p. F. Uvedeme tu některé ty metrické nesprávnosti p. F.

Báseň XII. ve výše uvedené sbírce Macharově je dle p. F. sonet, jehož poslední verš proti předešlému třináctislabičnému je jedenáctislabičný; »cítíme (prý) dobře, že tomuto poslednímu verši je třeba nejméně dvoudobé pausy« (p. F. by položil za něj místo jedné tečky raději tři!), a pak (t. s onou pausou) prý je ovšem 13slabičný katalektický. Pan F. četl nějakou antickou metriku a myslí, že může pravidla staré rhythmiky, určená pro časoměrné verše zpívané anebo přednášené přesně v taktu za hudebního průvodu, přenášeti na verše přízvučné, určené pouze pro čtení nebo recitaci.

Ve verších, o něž jde:

> Za námi půjdou, budou stavět znovu,
> a líp. Jsme minéři, jdem s prvým jitra svitem
> a pracujeme ohněm, dynamitem,

má první a poslední verš po 11 slabikách, prostřední 13 slabik; první a poslední verš jsou šestistopé katalektické jambické verše přízvučné, prostřední jest sedmistopá řada rovněž katalektická; ale vynechanou, těžkou (přízvučnou) dobu poslední stopy všech těch veršů nemůžeme ve verších recitovaných přesně měřiti zrovna dvoudobou pausou. Že by nejen poslední verš, nýbrž i shodný s ním verš první musil míti právě proto, že jsou katalektické, také »dvoudobou« pausu, a že by ji musil míti i 13slabičný verš prostřední, p. F. ani nepozoruje, nýbrž soudí, že tou dvoudobou pausou (na konci celé básně!) vyrovná tento verš s předešlým 13slabičným, ačkoli tento — ježto má také poslední stopu kusou — by rovněž dle vlastní theorie p. F-ovy měl míti o dvě doby více. I jinde shledává p. F. v básních Macharových dle starověké rhythmiky pausy, až i čtyřdobé; tak v posledních dvou strofách básně třetí, kde básník, jako často i jinde, přidal několik teček. Patrně naznačil tím, že přeje si tu při čtení anebo při recitaci pausu, ale že by měla býti zrovna čtyřdobá, mu jistě ani nepřipadlo. Což pak lze pří-

jeho výklady, jichž planost každému, kdo se jen poněkud v metrice zná, ihned je patrna, zůstati bez odpovědi, kdyby byly uveřejněny v nějakém listě neodborném a ne v Časopise Českého Musea, tedy v listě, který řízen byl kdysi největšími našimi učenci a dosud zajisté činí nárok, aby byl pokládán za časopis vědecký. Redakce každého vskutku vědeckého časopisu může sice uveřejniti i práci, s níž nesouhlasí, je-li jen methodická a má aspoň něco dobrého, ale zajisté se snaží, aby nezadávala své reputaci uveřejňováním prací naprosto nezákladných, nemethodických, planých, zkrátka nevědeckých. A taková jest i tato práce p. F-ova. Jestliže nynější redaktor ČČM. p. prof. Antonín Truhlář ji uveřejňuje, jest to důkazem, že nepokládá ji za venkoncem špatnou, nýbrž, že přikládá jí aspoň nějakou cenu; nebo bezcenné práce redaktoři vědeckých listů vracejí nebo házejí do koše. Přikládá-li však jí jakou cenu, dosvědčuje tím, že pro posouzení nějaké práce z oboru prosodie

---

zvučné, nekomponované verše měřiti vůbec přesně dle dob (*χρόνοι πρῶτοι*)? Na konci básně XX., kterou Machar úmyslně zakončil kratším veršem

a mám tě z celé duše rád,

jenž je plným (dle staré terminologie akatelektickým) čtyřstopým veršem jambickým, shledal dokonce p. F. »nejvyšší přípustnou« pausu pětidobou! Jak se asi Machar divil, četl-li ten článek, že nevěda své verše končil přesně odměřenými, až pětidobými pausami!

O básni IX. vyzpytoval p. F., že složena jest jedenáctislabičným veršem jambickým; ale básník dvakrát prý béře jako hudebník závěrečný akkord veršem adónským a končí báseň svou dokonce adónským veršem s pausou jednodobou (— ∪ ∪ — ∧)! A zatím jsou ty první dva adónské verše jen části jedenáctislabičného jambického verše, jejž Machar (jako jiní básníci) rozděluje:

a že to u nás bude oplývati
mlékem a medem . . .
Rod za rodem zmírá,

podobně níže:

a štěp se ujal . . .
Celou šírou vlastí . . .

Slova mlékem a medem měřena jsou chybně ∪ — ∪ — ∪; ale takové prosodické chyby jsou u Machara, bohužel, až příliš časté.

I jinde jest tak v té básni verš rozdělen přestávkou, na př. na str. 45:

by žil, kdo zbude . . . Strašlivý to zákon
té věčné přírody . . . Kdo bojuje, jen žije.

Poslední verš básně

však budem žít

není, jak myslí p. F., katalektický verš adónský — ∪ ∪ — ∧, nýbrž patrně také verš jambický (jambické dvoustopí ∪ — ∪ —), zakončující effektně celou báseň.

A to není vše, co by se tomuto článku p. F-ovu mohlo vytknouti. Uvedl jsem jen některé věci na doklad, jak p. F. zcela nekriticky přenáší pravidla antické časoměrné metriky na moderní metriku přízvučnou, a jak vůbec je mu prosodie a metrika terra incognita.

a metriky nemá dostatečných vědomostí, jako dokázal na př. uveřejňováním a posuzováním p. F-ových výkladů o RK, že nemá tolik vědomostí grammatických, aby poznal, že tyto práce p. F-ovy jsou zhola bezcenné a že se jimi onomu zřejmému falsifikátu nedostává pražádného obhájení. Ze všeho toho vyplývá, že nynější pan redaktor ČČM. dokonce nekráčí po stopách svých velikých předchůdců a že uveřejňováním nevědeckých článků filologických časopis, kterýž řídí, strhuje s výše, na které kdysi stál.

Josef Král.

Klasobraní po rukopisích.

LV. Rozpravy Chelčického v rkp. Pařížském (= Chelč Pař.).

Otiskuje **K. Černý**.

(Pokračování.)

(146ª) TAke[1]) mí opíetugeſs Dyonyzya ze ſem ge°. vkratíl Wtom zacz g̃t on proſyl, míeníe zamrtwe proſyl Protoz wíez ze neproto bych tiech proſeb neb ſluzeb mrtwym kterak on oních wyprawuge nenawídíel, nebo pokrywal před tebu tak iako waſſich ſwatokupeckych a wierzie odprwních*) nenawidím Nebo waſſe ty ſluzby za mrtwe wſſecky kacierzſtwím ſmrdíe Atak ſu daleko odtiech oníchz dyonyz píſſe íako ſluzba kníezí zídowſkych od ſluzby Appoſſtolſke ſmyſlem ſkutkem y wierzením dielece ſe odních ∾ przíproſbach zamrtwe, gedíne ze beřete pochop naních aby ſie zdalo ſwedenym ze wy tez czíníte iako oní Protoz naprzed rzku ze douffam míleᵛ. bohu ze wtíechto zapleteních w níchzto nyníe ſwiet tapa, ze ti kterzíz ſu owcie zwolene kryſtowy genz ſu wruku geho ziwí y mrtwí gſuce, aze nebudu zbawení tiech vzitkow ktere ſu w kryſtu geziſſí gím přípraweny wge°. boleſtech a w tiezke robotie ge°. Acz pak nízadnych tiech ſluzeb nemagí poſmrtí aní tíech proſeb peníezitych ſwatokupeckych Neboť nyníe mnozy vmíeragí s pohaníením antykryſtowym, iako kacíerzí warugíce ſe ge°. ſluzeb, an gím zceníl zwony pohrzeb mſſe źaltarze od hrobu ſſeſt groſſow, ze neſnadníe chudí lide mohu mrtwe°. k hrobu przíprawítí ano gím ſwatokupcy rozmnozili to placeníe Nez otíech proſbach a ſluzbach oníchz Dyonyz (146ᵇ) prawí by dnes ſſlí neprotíwilbych ſe gim nebo podobny zpuoſob k dobrotie magí Nayprwe wyklada kterakym mrtwym ty ſluzby

---

[1]) *T* (a podobně i jiné litery na začátku nové kapitoly) v rkpe psáno červeně.

*) Porušeno místo *odporných.*

czínílí ſu aco biſkup mrtwe^v. czínil Aze pomodlitbie hbal mrtwe^o. aponiem wſſickní przitomni. apolibani mazal ge^o. olegem, ataku chwalu oniem prawil. Nebo liby amily wſſem ſprawedliwym ktery ſwietie ziw byl wſwatem obcowaní kteryzto chwalebníe ziwot ſwoy ſkonal g̃t A wyklada procz biſkup mrtwe^o. olegem mazal, die naznamenie witiezſtwie ze g̃t vczínien witiez boiow adokonale^o. giz miel ho Pak omodlitbie zaň die, aby boh odpuſtíl ge^v. coz by ſkrze nemoc czlowie.˙.ku*) ſhrzeſſil Adie biſkup znal g̃t wpiſmiech ſliby y zada gich tiem aby dany byli ti ſlibi kterzí ſu ſwietie ziwi byli Coz tehdy podle wiery dieme otakowe modlitbie Nayprwe zaloziece kterak omrtwem wypiſuge ze ſwaty ziwot miel ſwietie obcowal witiez boiow vczinien proti diablu awtom chwalebnie ſkonal dokonaly nalezen gſa, kterak zatakowe podle wiery mohl g̃t proſytí aby gemu boh odpuſtíl coz by ſkrze nemoc czlowiecſku ſhrzeſſil Przitake wiecy nízadne giſtoty nemohl mieti biſkup o nízadnem hrziechu toho mrtwe^o. Nez dobrotíwie toliko mohl ſie g̃t domníewatí ze niektery nedoſtatek mohl geſt przímieſſen bytí A nadruhu ſtranu mohl g̃t oniem wierzítí podle te ſwatoſtí že g̃t ſkonaw ihned s bohem Nebo takowa (147^a) dokonaloſt zlatto wzdielawa nazaklad kryſta oniemz podobniegie g̃t wierzítí ze ihned s kryſtem g̃t nez ſe domníewatí oniem zeby poſmrtí proſby ziwych potrzebowal Nebo ptatí ſie mnoho adaleko na winy takowych mrtwych níkdyby dobrze oních wierziti nemohl Protoz otake wiecy negíſte mohlí ſu z domnienie modlitbu zan vczínití tu przitomnie ſtogiece przímrtwem A konec modlitby gich tento g̃t byl ze ſu chwalili boha age^v. dieky czínílí ze g̃t giz dal korunu to^v. ktery g̃t ſkonal, azege^o. odprace wyſwobodil, ſluzby weda a žalmy zpiewalí ſu k vtieſſení a zwlaſſtie ten Nawrat ſe duſſe ma w odpoczínutie twe, nebo hoſpodín dobrze g̃t vczínil tobie Protoz ya dnes neprotíwílbych ſie takowym ſluzbam a modlitbam Protoz Dyonyz g̃tie die o modlitbie biſkupowie Nebo biſkup genz g̃t wyznawatel bozſke ſprawedlnoſtí nezada gedíne bohu líbych wiecy aod boha zaſlíbenych Protoz tiem kterzíz neczíſtie vmíeragí tiech wiecy neżada Nebo to czínie netoliko zeby bozie^o. wyprawowanie rzad přewracowal, aſkutek biſkupſky bez bozie^o. wnuknutie ſmiele czínílby Ale zeby neſprawedlíwe modlitby ſkutku nedoſſel, ſlyſſe od boha píſma Proſyte a neberzete proto ze zle proſyte Protoz co ty ſie ptaſs nato ze ſem ya vkratíl dyonyzya oproſbie zamrtwe, wſſak wy gich nedrzite ſe wſſi rotu antykryſtowu, aní w tom kte-(147^b)rak ſe oní modlílí zaſwate Aní ge^o. poſluchate wtom kterak ſie braní modlíti zahrzieſſníky neczíſte g̃to mru iako pohane, Protoz tak czíniece przewracugete rzad wyprawowanie bozieho aprzeſtupugete bozie przikazanie Nebo takowy ſkutek zapowiediel geſt pan boh proroku,

*) .˙. cſ (in margine, rukou jinou?), t. j. místo původního czlowieku má se čísti czlowiecſku (srv. totéž o 7 řádků níže). V rkpe jsou ty 3 tečky nad řádkem, ne mezi *e* a *ku*.

aby ſie nemodlil za hrzieſſníky adie ge^{v}., neboť tebe neuſlyſſím, Protoz tak g̃t modlitba Dyonyzía za mrtwe ze wníe neſtogí modlitba onoho welíke^{o}. wrazedlníka, genz ſlowe machabeus, genz g̃t poczatek ſwatokupeckych ſluzeb zamrtwe ſtrzíebro daw zamrtwe modloſluhy genz ſu wbogí zbítí promodly ktere ſu zaníadry míelí zaty on ſluzbu zaſtrzíebro zgednal Aní take waſſe modlitby magí dielu wge^{o}. modlitbie Nebo wyſte ſie ſpogili s hrzieſſníky tohoto ſwíeta ſwymí ſluzbamí amodlítbamí tak ze nízadny hrzíeſſník neníe byſſte gey minulí s tu ſluzbu A kterzí ſu nayhorſſí líde naſylnícy vkrutní wrazedlnícy líchewnícy opilcy terzichowe tukem poroſtlí Tíem wy nayſlawníeíſſí ſluzbu neb ſluzby czíníte Aneſmíete tíem hlawatym hrzieſſníkom gínak promíenítí Atíem wiece neſmíete, aby wam nerzeklí zeoczíſtce poſmrtí nedrzíte Tak ſte dowedlí oczíſtce abyſſte muſylí ſluzítí bludu nemíloſtíwych proň, Protoz iakoz wſſem ſwatoſtmí poſluhugete hrzieſſníkom tohoto ſwíeta Takez naſkonaní zíwota gích oſlawugete ge ſluzbamí zamrtwe, aby níkdíez nebylo rozdíelu me-(148^{a})zy ſwatym aprokletym Akde kliczi vwas zerzawielí ſu w vſtech duchu ſwate^{v}. nemohu nazamek Aníz take wte ſtrance rownagí ſe waſſe ſluzby zamrtwe s oníemí Nebo wy drżíte ze tí hrzieſſnícy kterymz ſluzby poſmrtí czíníte ze ſu wpekle, protoz wſſechen zpuoſob przíſluzbie czíníte żaloſtny na ruſſiech czrnych anahlaſiech ſmutnych, iako opekelníciech czteníe ſmutníe nízkym hlaſem iako rzekla Marta kgezíſſo^{i}. Azatíem hlaſem wlecze ſie ocas drakow weliky ze nakladechu peníez tolik zeby gich teſarz pracníe dielage nebrz y zamíeſíec newydielal po bohatem vmrlcy po tak ſmutnê hlaſu radoſtnie pienawinie Agíne píeſníe zewníe opeklu ſie zpíewagí, Od wrát wyſwobod míe z vſt lwowych a z laku kakehos, níekde ge czrt naſolil w laku iako herynky, Ty wiecy daleko ſu odtiech kterzíz s vtieſſenim pieſníe a s ſwietly mnohymí iako kweſelí przíprawenymí czínílí ſu ſluzby, apamíetí mrtwym ſwỹ magíce nadiegí oních ze gíz gím boh odplatu dal pogich modlitbie Ale antykryſtowy pamíetí za mrtwe mohu ſtatí deſet dwadcetí let ywíece drzíece ſie gich przedkowe wpekle ſu, nebo wzdy to drziece czíníe ſluzby ſmutne azpíewagí odwrát pekelních wyſwobod míe z vſt lwowych Diabel g̃t lew adrzí ge w hrdle ſwem Anadto magí knihy koſtelníe aklaſſterſke g̃to wníe wpíſugí duſſe peníezítíeyſſíe, aby zaníe wiecz-(148^{b})níe boha proſylí kdyz ſtarzí mníſſie zemru tehdy gíní poních powſtanu Aopiet zatez duſſe ꝓſíe Atak mohu dluho zagedny duſſe proſytí dokud kníh ſtawa Coz takowe modlítby a ſluzby hledagí péczelí duſſí ge rodí, czílí lakomſt^{e}. neſyte, aby lupílí a zralí zíwe ſkrze mrtwe powſſecky wieky Rody panſke awladyczie gíchzto przedkowe lezie vmníchow dawno zemrzewſſe, oníchz zíwí pamíetí nemagí, agíz koſtí gich biele lezie wkoſtnícy anatiech maſo ziwych hlozie mníſſíe, afararzí wzdy ziwych napomínagí aby pomníelí naſwe przedky plníece brzícha rozduta mníchowa akníezſka zatý kterzí wpekle nuzy trpíece wolagí Smíluyte ſie

aſa wy przietele Protoz przimierziece taky zakon kwierze g̃t z ſebe puhe kacierzſt°. a ruhanie proti bohu Wſſak takowy bieh při modlitbie nemoz ſtati z wiery Nebo pan gezíſs omodlení toto díe Protoz prawi wam Wſſecky wiecy kterezkoliwiek modlece ſe proſyte wierzte ze wezmete aprzigdut wam A S. Iakub díe Acz kto z was potrzebuge mudroſti pros gie odboha genz dawa wſſem hoynie a nema zazle, apros nic nepochybuge Nebo nemní czlowiek ten by co wzal odpana ktoz pochybuge Protoz zatez duſſe proſytí ſeſtdeſat let mnohym kde g̃t wiera przítake modlítbie Nebo geſtlí ze wierzí bohu ze g̃t ho vſlyſſal dnes procz by zaytra zatúz wiec ꝓſyl ∾ (149ᵃ) Paklí wzdy pochybuge weſtu letech níc newezme Ale ze wiera tíech modliteb nerodí ale brzicho ablud antykryſtow Nebo kdyby oduſſech mrtwych rzekl ze ſu wpekle nebo wnebi. takby paſtwa przeſtala Protoz radiegíe on bude rozprawieti oních dokudz zíw g̃t ze w oczíſtcy tíezke muky trpie. aby wzdy ge°. brzicho ſadlem proroſtlo, ſkrze boleſtne muky pekelníkow aby gích ſmrti trudnú ge°. ziwot ſtal s vtieſſením Aze wy míſtrowe s kníezími tez ceſty potwrzugete A nato czíníte duowody ze klíment to wypiſuge o S. Petru Ze on nakazdy den nakazaní napominal lid aby ſíe zaduſſe modlilí bohu Protoz wy zewnie vczíte lid aby pílní byli ſwych przedkuow mrtwych poſty modlítbami almuznami ſkuce Co ſu oní nynie to wy budete tohoť wam potrzebíe bude Paklí gich tbatí nebudete ⁓ takeť waſſí potomní nawas tbati nebudu Pieknym vzlíkem zawazugete ſpaſenie tíech kterzí wpekle trpíe A przedloziece k duowodu S°. Petra w take przí zda mí ſe ze we wſech*) ge°. Epíſſtolach wzakoníe pſanych nenie nízadna ſtranka byſſte gí tak plnílí ſkutecznie iako tento duowod omodlení zamrtwe nakazaních nahodínach namſſech awgínych ſluzbach Atu naylepe S°. Petra nauczenie ſtogí g̃to kníezie nakazaních proſíe za duſſe Zak ſtoge przí kníezy bera peníeze od zen y prawí knie-(149ᵇ)zy za hawlowu duſſí zaMachowu**) duſſí Akníez dale wrže tiem naſedlaky aby proſylí aſam peníeze poberze Tacy radí plníe nauczenie S°. Petra, Protoz poniewadz wy ten bieh zmateny wierze odporny bieh antykryſtow twrdite S. Petrem Tehdy yto oníem twrdíte ze g̃t držal to ze duſſe wpekle mnoho let trpiece muky tíezke vpiegí anaprzately wolagí aby ſe nadnímí ſmílowalí, neb nedržalliby toho kterak by vſtawicznu modlitbu nakazdy den czíníl zaduſſe Ato czíníe wiery g̃t nepozíwal przí takowych modlítbach Nebo dnes proſy zaduſſe ſewſſím lidem nakazaní Wíerzílí ze g̃t wzal age zpekla wyproſyl coz by mage w ruku nowe modlítby czíníl zato Pakli g̃t modle ſe s mnozſtwím newierzil by ge°. boh vſlyſſal opiet yzaytra moz takez wíetr bytí ſwu modlitbu, Tu wíz hodnalí wiec

*) V rkpe místo tečky na ſ je háček, srv. str. 276, pozn. 2.

**) V rkpe *aM* spojeno ve zvláštní literu, při čemž *a* jest zároveň první polovicí litery *M*, tak že se zdá na první pohled, že je psáno jen zMachowu.

przidawa ſie Appoſſtolom Azdamí ſe potiech wiecech ze wy newiete czi gſte duch anewiete co twrdíte ſkrze appoſſtoly A ktery konec waſſich duowodow bude Azdamí ſie ze takowe odpornoſtí kryſtowí owſſem vmrle mozete ſnadnie z obyczege vſtawene weſtí ze z toho to gde ze malu nadiegí mate otiech zaniez proſyte aoſwe modlitbie geſſtíe menſſí Aopiet S. Petr drže to oduſſech ze ſe tak zaloſtnie muczie wpekle za mnoha leta, nemohlby nikdy vtieſſítí zíwych ſkrze mrtwe Iako S. Pawel (150[a]) tieſſil ĝt wierne lidi ſkrze gich mrtwe adie Nechceme bratrzie abyſſte newiedieli omrtwych abyſſte ſe nemutílí, iakoz to y gíní ĝto nadiege nemagí Atu mnoho dobre°. wyprawuge gím omrtwych die Tieſſte ſie mezy ſebu w ſlowiech tiechto Chtiel aby ziwi zmrtwych vtieſſenie mielí Ale byt gím rozprawiel omrtwych zet ſe tiezce muczie a w pekle wolagí naprzately aby ſe nad nímí ſmílowalí apomohlí gím zpekla, a zpíewagie oních aby byli wyſwobození z hrdla czrtu a z laku, tíem by ziwe zkwíelil zamutil ybez nadíege poſtawíl. ſkrze gich przately mrtwe Protoz nemohu mieti toho domnienie na S°. Petra by on mutil ziwe ſkrze gich przately mrtwe Aopiet poníewadz ty wiecy kliment pſal o S. Petru pſalt ĝt ydruhe Ato znamenítíe kotazaní klimentowu S^y. Petr mluwí oduſſech kdeby poſmrtí byli Aodpowiedage klimentowí die oníektcrych Ze podle píſma wragí ſu, Ale ogínych die Ktere ſu nevplnie mohly wyplnítí rzeholy ſprawedlnoſtí, ale níektere naſwem tíele oſtatky zloſtí mielí ſu Tiela zagíſte zruſſie ſie, ale duſſe aby byly chowany w dobrych avtieſſenych kraginach az do wzkrzíeſſení Tot píſſe klimentowí wpoceſtnych kníehach Protoz geſtlí to vczenie S°. Petra kterakby zaty duſſe nutíl proſytí nakazdy den (150[b]) ano ſe gím dobrze diege Aĝtlit toto prawe tehdyt ĝt ono krzíwe iakoz ĝt krzíwdíe naypodobnieyſſie Nebo taky zpuoſob modliteb wiecznych bez przietrzí zapekelníky nenie níczímz kwíerze podoben, Takez otíech rzeczech ĝto zaobyczei lid vczíte nebo napomínate kto^v. aby s pílnoſtí zamrtwe bohu ſluzilí poſty modlítbamí almuznamí obietmí mſſí zakupowanim tiem gich popuzegice kto^v. Cot ſu oní to wy budete, aíakoz wy gich pilní budete, takez was potomní waſſí Paklí wy zanetbate gich taket waſſí potomní zanetbagí was Takowymí rzeczmí nemíenite kwyſſím wiecem lidu weſti aby ſſli z ctnoſti doctnoſti k dokonaloſti nez aby wſſichní tak biednie ſie ſrownalí aby gínam neſſlí nez wzdy wocziſtec Awzdy nato dobre ſkutky aby dielalí aby mrtwym z oczíſtce gímí pomohlí aby ſamí ſie donieho poſmrtí przíprawowalí Y ĝt to díwne zeby lide mohlí mieti tak doſtatecznie*) ſkutky aby gímí mohlí winne wyſwobodítí z biedy oczíſtcowe aſamí ſebe z tez biedy tymíz ſkutky nemohlí Ano ĝt k rozumu podobnieyſſie ze by tí dobrzí ſkutkowe prwotnie tíem mielí platní aproſpieſſní bytí kteří ge czínie agínym aſponie vczaſtnie,

*) í v rkpe přetrženo.

aby tí ſkutkowe. aſa tolikez doma mohlí proſpíetí iako v ſúſedow, Poniewadz ſu vſuſedow tolik proſpieſſní aby ge z biedy oczíſtce wytahlí. aby hoſpodarzí ſwemu nedopuſſtíelí gítí woczíſtec, A to kwierze podobne g̃t. nebo tak mluwí prorok bozí kra-(151ª)lí zidowſkeᵛ. kdyz ſie od boge wracowaſſe treſktal ho zezleho vczínka a rzekl geᵛ.. nemíloſtíweᵛ. ſpomahaš a s tíemí kterzí pana nenawídie przíezní ſie ſpoyugeš, aprotoz giſtíe hníewu bozieᵒ. zaſluzil ſy Ale dobrzí ſkutkowe nalezení ſu przítobie ze ſy zatratil modly w zemí Iuda a zpuoſobil ſy ſrdce ſwe aby hledal pana boª. otcow twych Toť píſmo vkazuge ze toᵒ. ktery g̃t zaſluzil hniewu bozieᵒ. nedoſſel g̃t nań pro geᵒ. dobre ſkutky, procz by ta wiera neſtala na tomto mieſtíe Aby ten ktoz gíneᵒ. moz od hníewu bozieᵒ. ſwymí dobrymí ſkutky wyproſtítí ſebe prwe newyproſtil. aby geᵒ. boh nedopuſtíl oczíſtce wida naníem dobre ſkutky. pro kterezto gíne wyproſtíl g̃t zoczíſtce, Opíet poniewadz wzdy zpotrzeby muſy ſkrze ſwe potomníe z oczíſtce wygítí tak ſie wſſem ſpaſenie kona ſkrze wlaſtníe zaſluzenie wzdy muſy poníem gítí ſkrze cyzie ſkutky, protí toᵛ. mluwí S. Pawel Kazdy zagiſte ſkutek ſwoy z kus, atak ſam wſobie bude mieti chwalu a newginem, nebo kazdy ſwe brziemíe ponefe, apan kazdeᵒ. ſudítí bude podle ſkutkow geᵒ. Apanny blazníwe wſſecko tez míely iako mudre gedine olege ſweᵒ. nemíelí A cyzieᵒ. olege níkakez níczímz pozítí nemohlí Protoz wſſecky dopekla muſylí Protoz ktere g̃t to toczenie lídu a zapletenie neſlychane gich rozumu ponizowanie odewſſeho odwrzenie aby níkdíez nadiege nemohla oſta-(151ᵇ)tí wních aní ſkrze dobre ſkutky aní ſkrze pokanie aní ſkrze obmytíe w krwí kryſtowíe od ſwíedomíe zleho Nez potom powſſem wzdy woczíſtec gítí Az toho nelze wygítí lecz przatele geᵒ. wymodle Awymodlece ho ihned ſamí ſíe przíprawte neb przíprawugte nageᵒ. mieſto Protoz kterak w takem lidu moz ſtatí prawe vtíeſſenie a nadiege ziwa wgezukryſtowí awgeᵒ. welíkych amnohych miloſtech Poniewadz ſu k zemí powrzení tiemí zadrhly zapletenymí anevzítecznymí Atak rzku ze tíem toczenie díege ſe g̃to wprawdie dobroty naſledugí A zlí níczímz vzdrawení nebudu atoczením ſe nenaprawie Amam za to míſtrze byſſte míelí wieru zprawítí takowe neſnaze zeby wam tíeze przíſſlo nez oních mluwití tomu lidu g̃to wetmíe ſtogíe a rzku wieru zprawítí przed tíem g̃to by znal wíeru przítakych tenetíech wſſkolach by loykú wyſſel zewſſeho, Anebo doktorow by toliko nabral zeby gíne ſylu przewalel.

POtom [1]) mí przedkladaſs míſtry naſſe, zname ze ſu oní drzelí atwrdílí oczíſtec wpekle Míſtr hus Míſtr Iakub, amíſtr Matiey Parzízſky Owſſem míſtr hus wykladage wieru polozil g̃t rozum o oczíſtcy tomaſſe mnícha g̃ez ſtíhaw rozdíely wíny lídſke wpomſtíe polozíl rozdiely mieſt pekelnych kte pomſtíe Ale ty

wſſak wiecy pſaw míſtr hus oſtre atuhc ſſípy wypuſtíl gt naoczíſtec, tak zeby míelí wlidu moc (152[a]) ty rany a zaſtrziely by welmí ſe poních roznemohl ten oczíſtec amluwíl gt muzníe otom rzka Byt lide dobrze ziwí bylí zkazylıtby oczíſtec ten Nez tiemt ważen gt zet lide lezu wſſemi ceſtamí w neczíſtoty duſſe ſwe przíprawugíce woczíſtec dopekla Opıet ze ſy flyſſal an mluwí míſtr Iakub zeby pak to ſnıem vlozíl ze oczíſtce nenıe zeby gim ſwolıtí nechtıel, A ya ſem w knízky to wepſal ze nakazaní k otazaní odpowiedıel gt ze krzeſtian z wiery nenıe zawazan drżetí o oczíſtcy ıako ogínem czlanku wiery Aopıet kdyz gt byl w Míhczínıe byl gt otazan odte czeledi kteraz tu ſebrana byla ooczíſtcy, Y rzekl geſt Ze duſſe powygıtí z tıela nízadnych muk czítedlnych nema, ale ze z poznanıe ſebe aſwych poſſkwrn mıewa takowy welıky ſtud, ze gim bude tu oczıſſtíena Protoz to gt trzetie rzecz . a dielí ſie gedna od druhe, ato nenıe zprawa wíery aní vſtawícznoſt muze Appoſſtolſke°. Take ty díeſs ze ſe mnıe nezda by tíelo bozíe tíem proſpíech byl kterzí ſu wocziſtcy A ze míſtr Matiey píſſe ze wte ſwatoſti kocha ſie boh angel czlowıek aduſſe woczíſtcy Protoz byllít ſem prwe nemudr pochybuge nadtiem proſpiechem, tuto geſſtíe wiece przírzknu kuprwnıe^v^. Ze míſtru Matíeyowí y wam míſtrom zda ſie wzdy snıetczím nowym wygetí apeklo gím zbohatítí Iakoz ſie dawno tıelo bozıe ſtiehuge dopekla s ſwymí vzítky Nebo toto ſe kaze a roz-(152[b])lewa ſie wlıdech ze przediwny gt dar zbozie°. míloſrdenſtwíe, ze níkdy ſie neſluzí mſſe by ſie tu dwie wiecy neſtale Gednoho hrzıeſſníka obracenıe anaymen gednoho zoczíſtce zproſſtíenıe Toť gt mnoho dopekla poſlano czrt to rad flyſſí ze ſie gt knıe^v^. oltarz bozí wſtíehowal, aby knıemu napoſwiecenıe wiece poſpíechalí a naſwíetíe mnoho obracenych bude Pak míſtrzí toto ſepſalí ſu ze duſſe wpekle woczíſtcy klekagí modle ſie aboha chwale A míſtr matíey ted przıdawa ze ſie kochagı wtiele boziem gſuce tam wpekle Protoz kdyz gıch dochazíe ta welebna rozkoſs z tíela bozıeho tehdyt nıc netrpíe ale pokoynıe ſie modle aboha chwale Protoz mozete tolik peklu przidawati atielo bozie wnıem oſlawowatí ze vczínıte zpekla klaſſter zet tam zechtíe napoklonu díwacy tulawí Protoz toto z waſſich duowodow zagíſtu wiec beru acz wſſak nefaleſſnıe dowodíte wy y prwní doktorowe otom oczíſtcy geſtlí prawy tehdy nízadny wnıem nemoz trpıetí zalozıece to procz woczíſtec kmuczení wchazegí, ato czím znıe°. mohu wychazetí Otom procz woczíſtcy magí trpıetí díe S. Rzehorz Ale wſſak onıekterych hrzıeſſıech przedſudem oheň oczíſſtíenıe ma wíerzen bytí Ale to rzku omalych anaymenſſích hrzíeſſíech to ma wıerzeno bytí Iakoz gt rzecz mnoha ſmíech neſkrowny agíne obyczege lehke Pak pomocy bez czíſla tıech malych anay-(153[a])menſſich hrzıechow, poſty almuzny modlenıe mſſe A ıakoz míſtr hus wypíſuge o vczaſtnoſtí ſwatych ze wſſecky czíny ſprawedliwych gſu pomocy tiem kterzí woczíſtcy ſu k wyſwobození

A to gt twe iakoz ſme zprawení od knieze Ondrzege namieſtka knieze Iaroſlawowa gto dieſs Nebo poniewadz wiera kananeyſke ſpomohla gt dcerzí neprzitomne aby byla zproſſtiena oddiabla Proczez by zde wiera wieczie cierkwe rytierzugicie neſpomohla cierkwí te genz gt vſnula Tuto giz ſpí onde bdí kleka modlí ſie boha chwalí a kocha ſie wtielu boziem Protož zaloziece hrziechy male a naymenſſie te cierkwe ktera wpekle ſpí Aprzieliſſnu pomoc k wyſwobození cierkwe rytierzugicie potom proſpiechu nemozem*) tam oſtatí Aniz wy wprawdie mozete dowodití muczenie tâ dowodiece toliko ſpomození a zproſſtiení zaſluzením wſſie cierkwe zde, gto ſie wzdycky modlí poſtí ſie mſſe ſluzí, agine cziny dobre diela zaty gto ſpie Nebo mameli cztení wierzití gto mluwí oproſpiechu modlitby ono°. geſſto panu dluzen byl deſet tiſyc hrziwen A kdyz nemiel czím zaplatití pad przedpanem zadal miloſtí odnieho rzka Trpeliwoſt miey nademnu awſſecky wiecy nawratím tobie Aſmílowaw ſie pan nad tiem ſluhu, propuſtil gey adluh gemu odpuſtil progednu proſbu (153[b]) tak neſmierny poczet, co ge tu hrziechow welikych anaywietczich bylo Atak zly czlowiek mohl wſſecko odproſytí aſam propuſſtien bytí Procz by cela cierkew s takymí zaſluzeními dala one cierkwí to trpietí pro male anaymenſſie hrziechy Protoz wzdy nietcze°. muſyte dowodití Nebo toho zet hoynie proſpiewa ſpicym nebo nic Nebo zet ſie welmí muczí Neb zet ſie kocha A mielíſte mnoho pomyſlití naſwe rzeczí Ale toto gt diwne dowas ze wy chcete wſſecko tielem bozím zaoratí yzawlecy wpekle y naſwietie zde zewnie ſkrze cierkew odiato gt tielo akrew bozie ziwym naſwietie dawno Akdyz giz zemruce gdu dopekla woczíſtec tu plne vzítky magí wtiele boziem akochagí ſie wniem Azde gím cierkew neprzala oltarze takych vzitkuow wtiele boziem diwnie dowodite Azde wſſichní bohatí ſu tielem bozím, chtielí kdy gieſtí to magí Paklí ſu nehodní gieſtí ale gſu hodní kraſnie s ſſpicy s hudcy ſmnohymí ſwietly poryncziech po vlíciech s ní chodití ſe zwony ruozí trawú ſypiece ge^v^. ke ctí atby wzdy mieli vzítek wzietí znie°. Paklí toho nenie díwatí ſe mohu na kazdy den aodpuſtky welike mohu obdržetí Nebo ſwata mſſe tak plna odpuſtkow iako paprſlek ſluneczny pln gt praſſkow Ialowabyla mſſe ſama z ſebe, muſyl gí papez omaſtítí mnohymí odpuſtky, A ze mí przedkladaſs ty míſtry naſſe oczíſtce gímí potwrzuge wpekle (154[a]) Y tyť ya przigímam, tak mnoho iakoz mie vſtawugí wwierze zakona bozie°. ſwym vmienim, atomut ſem vczen odních, atoto diem o ních, nehaniege gích dobrodiení co ſu geho vkazalí wegmeno bozie w ſnažnem kazaní y w gínych dobrych Ale wſſak to oních rzku ⌒ ze ſu take pílí z wína kurwy welike gímz gt zapogila wſſecky narody y lidí, awtraweninach gegich bludílí ſu wſſickní narodowe Ato beru z tiech vrazuow ktere ſu oſtawilí

*) *em* v poslední slabice v rkpe škrtnuto.

poſobíe wpíſmiech ſwych k ſtrženi od przikazaní bozich Zwlaſſtíe míſtr hus owrazdach oprzíſahach oobraziech y ogínych z ſlabenínach gíchzto tí lide nepili ſu z duchu geziſſowa Ale od wína kurwy welíke genz ꝗt matie ſmílſtwíe aohawnoſti zemſkych, genz ꝗt poſtawíla ſwíet wekrwí, aopíla ſie ꝗt krwí ſwatych amuczedlníkow geziſſowych Protoz co ſu tí míſtrowe oſtawílí vrazuow napohorſſenie mnohych tohot zaprawe nemohu mietí Nebo tiemí píſmy tak ſu pohorſſení niekterzí ze tiech nenawídíe iako pohanſkych Amnozy ſu ſe potwrdílí w wrazdach ze ſe zda by angel ge gínak vczíl newierziliby mímo míſtra huſy Aze ꝗt to tiezke wezmuce to przikazanie Nezabieſs tak ge mletí alamatí ſiem y tam, aby koneczníe vſtawíl ſkrze nie ſwiet wekrwi Atak w ſmyſle vkrutnem odpornem ge vſtawití coz brani czínití k tiem czínom ſkrze níe lid przíweſtí (154[b]) mnohymí zwrtlí rzeczí Aze zwlaſſtíe to ꝗt ſſkoda welíka natom czlowieku ze vſtawíe tak wíerny rozum toho przíkazanie. ypoyde opiet gínu rzeczí protí tomu iakoby mecz naſtawíe proti ſobie y ſſel nań Wyznawa ze ꝗt nebezpeczne zabígenie lidí podle zakonow lidſkych azakon bozí take°. zabígenie neukazuge Nebo gedíne boh moz duſſí ſtworzítí aſam gí zpuoſobítí s tielem a prohrziech odluczítí gí odtiela Protoz morderz czlowieczí chapa ſie pomſty a zname wíny k ſmrtí, genz toliko naſame°. boha ſluſſie Protoz wſſecka przikazanie druhe dcky vkazugí kterak mame blíznie°. mílowatí A ze neníe níc tak protíwne to^v^. mílowaní iakozto blíznieho zabítí A aby byl potud nechal anewykladal gínak toho przíkazanie kterak dobru wíec bylby poſobíe oſtawíl, Ale wſſe ꝗt to oborzíl poyczuge rzadem z laſky prowíeru proprawdu wmieſſuge ∧ to*) ſſeſtnacte czlankow laſky, Ano laſka k zabítí przilezí iako ſudlíce wſtrczena wſrdce kzdrawí Ale takowe°. gedu nepiliby tito míſtrzí kdyby gím ge°. podala ta kurwa z ſwe ruky Ale ma ona ſſenky tiech napoyow appoſſtoly ſwe adoktory geſſto ſkrze níe propogí wſſecky trawenínу ſwe protoz wſſe°. z plnych podawa Odkud píe hus zplne°. rzka Poyczugí toho ze cíerkew ſwata ma dwa mecze Nebo die S. Auguſtyn Geſſtíe pan byl kazal aby vczedlnícy ge°. zelezo neſlí Takez cierkew ſwata vſtawicznie ma dwa (155[a]) mecze duchowní atieleſny, zet ta cierkew pogí krew ſkrze plne ꝗto gegie podolky okaſugí apíſmy gegí hanbu zakrywagí Nez przitiechto wiecech kdyzby onie bylo mluwiti vſtníe zeby ty rzekl ze to míſtr hus podle nauczenie ſwatych doktorow pſal ꝗt oſtawu rytierzſkem gímz ſtaw boyowny vkazuge we cztení orytierzich Owſſem ya to wíem ze ſam od ſebe przíprawuge ſie k muczedlníctwu newywodílby biehow boíownych kdyby nemíel ſſíroke°. vczenie otom wdoktorziech Protoz ya tebe tiezí ktere rytierze mieníte gímzto bieh boyowny przíſluſſie Tyh

*) Po straně psáno: ∧ *w*, jež patří k znaménku mezi slovy *wmieſſuge* a *to*.

kafalicke gto nahradiech anatwrziech wlafy ramena odiewagi afuknice kratke magi. gimiz podobnie nemohu zadku przikrytí Geftli ze gedine ti magi boyowati Coz pak czínie wbogich miefftiane a fedlacy Pohledte nafwe rzeczi zet prawe neyfu Ze wy wczas boge nadielate rytierzow z kozeluhow z ffewcow z ffpulerzow y z tiech ktoz moz palicy neftí Nakazanich mluwite o kniezatech o Rytierzich, y nadielate gich zewffech lidí Protoz fem rzekl omiftru hufowi ze tak zpiet wykladage przikazanie bozie apoyczuge kniezatom a rytierzom boiow*) tomu przikazaní, Nezabiefs, vftawi wffechen lid wekrwi iakoz zewnie ahuftie fkutek vkazuge Nebo ani kral aní kniezata aní paní aní hubene panoffice fami neboyugi Ale kaz-(155[b])dy mocy wypudí fwe fedlaky, apudí ge aby kazdy miel famoftrziel lebku pawezu Atak ze gt weffken lid zffibahl ak mordu przíprawil a wrytierzfky ftaw fie obratil avftawen geft proti przikazani bozie[v]. atiem czinem natom gt poftawen lid aby boge rozmnozil awylitie krwe aby lid proti lidu w boge powftawal fylnie fwadie fie geden proti druhe[v]. Akniez czelo wede s tielem bozim, kde fu taky blud wybilí krzeftiane míftrzí y kniezie, gedine z wína kurwy welike gímz gt zapogila wffecky narody, a vftawila ge wekrwi awprzeftupení bozich przikazaní A podawa toho napoge fkrze plne ducha fwate[o]. Iakoz tuto mluwí S. Auguftyn, Ze czlowiek wprwotní cíerkwí fwate kdyz fu przeftalí kralowe zemffti akniezata febralí fu fie wgednotu proti panu akryftu geho Wtu chwíli appoffitole nezadalí fu pomocy odmocy fwietfke Ale poniewadz wffak wtemz zalmu die Pros odemne a dam tobie diedictwie pohany, apotom fe přídawa kralowfky vrzad kdez fe die, Nynie kralowe vrozumieyte vczte fie kterzí fudite zemí, fluzte panu wbazní a radugte fie ge[v]. s trzefením Pomoc odních bezpeczniegie ma oczekawana bytí kterak zagifte kralowe fluzie panu wbazní gedine kdyz ty wiecy ktere proti przikazaní bozie[v]. fie diegi naboznu oftroftí fie zbraniugi neb vkrziwugi Wiz (156[a]) zet hus y gíní wffichní z plnych krew lidfku pigi awelebie ftrzenie odprawdy prwotnie cíerkwe fwate, wyznaw ze onic nezadalí fu pomocy odmocy fwietfke w czafu welikeho pokuffenie, dofieże fkrze žalm mocy kralowfke y potwrzuge ze odních bezpeczniegie ma pomoc zadana bytí wczafu pokuffenie do fkoczíw kralow tak fnadnie fie puftí fkutkuow appoffitolfkych, lepe fie gemu nahodí s kraly A vzdalo fie gemu iakoby giz potom krzeftiane nebylí dluzní nafledowatí wtrpeliwoftí appofftolow aprwotnie cíerkwe fwate, proto ze fu weffli kralí mezy nie Wffak cíerkew prwotnie zatrzífta let a zadwadcetí nafledowala gt appofftolow w trpeliwoftí a w welikych pokuffeních mezy pohany mocy fwietfke nepozíwagicy, ale trpiecy odmocy pohanfkych az do konftantyna A kdyz on pomnohê vkrutenftwí chtie fie chlubítí w kryftu

*) Na konci řádku.

wmíeſyl ſie mezy krzeſtíany s panowaním pohanſkym A kníez biednie ſie kryw przednim poyamach poleſiech czeſt apanſtwie cieſarzſke przíyaw odnie°. odſtupíl odwíery Protoz tozle kdyz ſie gt ſtalo ſlyſſano gt Dnes gt wlit ged w Cierkew ſwatu Zdalí proty pany dwa bohata ſwietſke°. aduchownie°. míela wiera przeſtati atrpelíwoſt ſhlazena bytí Aby pan ſwietſky ohaníel duchownie°. noſie zaň pokuſſenie na meczí, aby ſkutky appoſſtolſke (156[b]) zpíewalí apokuſſenie nameczí zawieſylí Pak doktorowe tíem poſluzílí ſu panu ſwietſkemu ſnaſſegice píſma zakona nowe°. y ſtare°. aby ho bezpecznie poſtawílí podwíeru kryſtowu s meczem iako appoſſtola anamíeſtka bozſtwíe Aradílí ſu gemu aby pokoynu czíníl ſwatu matku cierkew aby chraníl gie aby ſpala dokud ſama chce A aby ſluzíl bohu nabozne oſtroſtí az by níekde cela kragína popelem lehla a mnoho tíſycow ſie zwratílo pogích oſtre ſluzbíe Aby to pſalí doktorowe nepochybnie, ze cíerkew ſwata ma dwa mecze vſtawicznie odte chwile iakz ſie gt gedu y s doktory napila A iakoz gt przíkazanie anaſledowanie kryſtowo X*) opuſtíla tak ſie krwawí aczíní zle zazle Takez twoy míſtr Iakub kdyz mie gt kacerzowal pro moc w ſwem pokogí w Betlemíe Rzekl ſem ge[v]. kdyz ta moc prawie vwierze ſtogí podle te twe rzeczí malíz zprawu wecztení k ſwym ſkutkom k boyom a k gínym vkrutenſtwím Rzekl gt nic, ale ſtarzí ſwietí tak prawie A poodgetí kralowu odprahy kdyz mnoho lidu zbito s obu ſtranu wymluwal gt ty zabigecze rzka Iat gím nemohu ſwiedomíe czínítí z tíech zabítí, nebo ſtaw rytierzſky bylby potupen Odkud to píe ten muz welike tichoſti poſtawy poſwatne, píe z plnych ducha ſwe°. Ze oní tak prawíe, S. Rzehorz die Zapowieda ſie tiemto przikazaním nezabieſs (157[a]) aby kazdy ſwu mocy k zabítí neſtrogil ſe, ale neprzikazaním zakona winne ſmrtí wydatí Neb ktoz zewnie mocy poziwage przíkazanî zakona zle treſkce, aniz toho przikazanie nezabieš przeſtupník gt, aniz odwieczne wlaſtí cyzy gmien bude Tez S. Auguſtyn díe Rytierz kdyz poſluchage mocy podníz ſprawnie**) poſtawen gt zabie czlowieka nízadnym mieſta ſwe°. zakonem wrazdu winen nebude Tito doktorowe welike odpuſtky mohli dawatí wietczie nez pan geziſs On gt rzekl Rzeczeno gt ſtarym nezabieſs, aktoz zabíe hoden bude ſudu Ale ya prawím wam ktoz ſe hniewa nabratra hoden bude ſudu Ale tuto gíz pozabítí zadna wína aní ſwiedomíe neoſtawa, a tak aní pokanie aní oczíſſtíenie zabigeč nepotrzebuge Stary zakon wiece prozabitie ſvźowal czlowieka nez po odpuſſtíení doktoruow Iakoz ſie pozbítí Madyanſkych vkazuge kterzí ſu zbítí bozím rozkazaním Przíkazal Moyzieſs boyownikom Ktoz zabíe czlowieka neb zabíte°. ſie dotkne oczíſſtíen bude dne trzetíe°. aſedme°. dne, azperzete rucha ſwa wden ſedmy potom

*) V rkpe začato *p* (kolmá čára tlustá) a pak tence přetrženo.
**) *ſ* přepsáno v rkpe ze *z*.

wegdete wſwatyuí ℵ Geſſtie welike ſwiedomie na ních oſtawalo ano gim boh przikazal bíti Ale tuto zakon dokonale ſwobody giz propuſtil wſſecka ſwiedomie aby natepuce gich hromadu ano gím krew zbitych naſudliciech, nuz ſie (157[b]) k oltarzí k tielu bozie[v]. Kterak by ſie byl oſupil twoy miſtr Iakub natoho ktoby wpatek ſuiedl gelito ſwinie Ated nemoz zwylitie krwe czlowieczie ſwiedomie cziniti kto g̃t ge[v]. ſwiedomie odial ſtarzí ſwietí plní ducha ſwateho arzku aby ſwu mocy k zabití nechwatal nebo malu moc ſam ma Ale kdyz pan welike woiſko vczíní z ſedlakow anadiela z ních rytieřow coz gich kolí ztepu magice moc welíku nikakez wrazedlnicy nebudu, aní ktere ſwiedomie w ních oſtane Ale wzdy ſie chlubie ze ſu ſobie ſtateczníe ahrdínſky vczínílí zmordowawſſe kacierze, Aten ged mezy krzeſtíany wlit g̃t zdoktorow kterziz otakowu wiec nebylí ſu wradie chude°. gezíſſe, ale wradie kurwy welike geſſto g̃t wſſicku zemí naplnila krwe awſſech ohawnoſtí Nez proto ze g̃t odpoczinul duch ſwaty nad doktory s takym vczenim ze mnoho knieh napſalí neprzeſtala g̃t wiera aní g̃t proto ſhlazen zakon sge°. obcowaním wzdy muſie lide byti dluzni awtom kryſta poſluchati, aby milowalí neprzately ſwe dobrze gím czinili kdyz ſu laczní ziezniwí aby ge krmílí a napageli aboha zanie proſylí Aopiet aby nízadnemu*) zlym za zle neodplacelí ſie Tiech przikazani nemohl g̃t duch ſwaty odwolatí w doktorziech kteraż g̃t wſſe[v]. lidu ohlaſyl w appoſſtolech aní gích cierkew odwola Proto ze g̃t ſob|e**) mecze dobyla k hoyne[v]. wylewaní krwe Nebo y nynie (158[a]) y wzdy chce gím kryſtus odkazde°. Protoz nenie welíky díw ze naſſí miſtrowe po doktorziech twrdílí ſu oczíſtec w pekle, Poniewadz powrazdach ſwiedomie wních vhaſlo ſkrze vczenie doktorow anemohlí ſu tí lide tak vmielí ſtrzení bytí odpříkazaní bozich nez toliko ſkrze ducha ſwate°. kteryz ſobie vdoktorow hoſpodu zgednal Pak ote rzeczí Orygeneſowie, genz mluwí o ſtanowiſſtiech ſynow Izrahelſkych, amnoho rzeczí Dawídowych przigima k ſobie, apogine rzeczí tuto prawí Mnoho g̃t putowala duſſe ma Protoz rozumiey kteraka ſu toto putowanie duſſe wníchzto sníekakym lkaním putowatí ſie wprodlení prawí A potom díe Procz tito przlebytkowe ſu wníchzto ſie ceſta díege donebe Ale kto ſie tak naleza hodny a ſwiedomy taynych wiecy bozích genz by mohl ceſty ty wypſatí przlebytky dogitie duſſe akazde°. mieſta wymluwítí nebo odpoczinutie kterak zagíſte wyprawí Nebo prwní y druhy y trzetí przlebytek ſtiha geſſtie ffarao geſſtie ſtíhagí egíptſſtí acz nepoſtíhnu wſſak ztonulí ſu, Potom poníekoliko przlebytciech nayprwe zpíewalí ſu píeſen hoſpodínu A y gíne wiecy tu otíech píſmiech prawie dieſs cobych rzekl o tom píſmu Orygeneſowu, To řku oníem ze g̃t wam nynieyſſím miſtrom naſbíeral doſtí pozidowſkych píſmiech, abyſſte

---

*) *e* z *y*; pův. napsal *nízadny*, pak z *y* *e* a dopsal *mu*.
**) Původně bylo ſebe, pak z *e* uděláno *o* a nadepsáno *i*.

míelí czím twrdítí wpekle oczíſtec, ſamí byſſte ſe nemohlí tak mnoho domyſlití Ale aní ta podobenſt^{e}. (158^{b}) aní ſmyſl Orygeneſow níc wâ neſwíedczí opekle aní o czíſſtíení duſſí wníem, to rzku ze wprawdíe níc tíem ge^{o}. píſmem nemozete twrdítí oczíſtce wpekle Aze on webraw ſe wprzíebytky awta podobenſtwíe chodeb zidowſkych iako vwelíku tmu y kroczíl zníe geſſtíe vwíetczí tmu kduſſem kterez gíz naonom ſwíetíe gſu, aonízadne níc newíe kde g͡t akterak g͡t, y ſmíerzuge lkaníe aputowaníe mnohe duſſe dawídowy kte tmíe kterez nízadny zíwy dna newíe Ato ted ſam wyprawuge pobrodíw ſie ſyc yonak o tíech ſtanowiſſtíech y díe Ale kto ſie tak hodny naleza aſwíedomy taynoſtí bozſkych, genz by mohl ceſtu tíech przíebytkow wypſatí nebo lídí oníech *) zprawítí On toho na ſe nebeře by on wte wíecy hodny byl aſwiedomy taynoſtí bozſkych otiech duſſech ktere wychazegí odſud ztiela kde ktera g͡t trpilí co czílí ſe raduge to ſam gedíny boh wíe, Ale Orygenes newiediel agíne^{o}. naleztí nemohl Nebo wſſecky wiecy negíſte zachowany ſu kupoſledníe^{v}. ſudu, atíemto ſe zdaluge od wyprawenie gíſte^{o}. tíech przíebytkow wníchz by chtíel przíebytky duſſí, powygítí z tíela vkazatí bera lkaníe aputowaníe (polozítí du.) **) duſſe dawidowy, zda ſie wtemz lkaní aputowaní polozití duſſe powygítí z tíela iakoby tâ níetco trpíece lkalí Anatemz míeſtíe opaczí gey odporna wíec to^{v}. Poyczílí tu lkaníe s duſſí dawídowu ohleda gíne przíebytky an ge ffarao (159^{a}) ſtihage neuſtíhal gich Egíptſſtí ſtihagice z tonulí ſu, aoní zgich neprziezní wyproſſtíení ſu Poydelí dale k gínym przíebytkom analezne ge aní zproſſtíení gſuce zpíewagí bohu naczeſt a chwalu gemu wzdawagí, z toho ze kuoň egíptſky ***) vtonul a kola wozow gich woda podwratila Protoz onde lkaníe tuto zproſſtíenie aradowaníe Czehoz potwrdí z tú dwu ſtíenu odpornu Tolikez gíſte^{o}. potwrdí z tiech podobenſtwí zídowſkych oduſſech wyſſlych z tíela Iako ſedlak g͡to bdí s otku przípluhu, Ale wy poníem gíſtíe rzkuce Ale aby ſmíeloſt zewena byla a vſta ruhawych zacpana wſtup wproſtrzedek, ten weliky orygenes zda ſie ze níc nedbagice dna ge^{o}. píſma gedíne ze mozete rzecy ze g͡t weliky wzdy przitahnete ge^{o}. k ſwe^{v}. zamíerzení.

PAk[1]) otom g͡to dieš ze ya mluví͡ protí tomu g͡to kníezíe rziekagí Obratte ſe vkazte ſíe zpowiedaíte ſie Zatot mam zes ſie mne daleko chybil przitiech wiecech kterez gmenugeš nebo ta wiec neníe wemníe bych protíwíe ſe zpowiedí poníez ktoby ſíe obratil k bohu, a ku prawe^{v}. pokaní abych ſkutek ten tupíl, neníet to wemníe Ale chtíelbych dnes rad by cely ſwíet zpowiedage ſie kníezy mudremu g͡to vmíe zpowiedatí obratil ſie

*) *e* v rkpe škrtnuto.
**) Slova v závorkách v rkpe červeně škrtnuta.
***) *g* přepsáno z *p*.

k bohu aczíníl prawe pokaníe doſmrtí Ale wiez zet ſe protíwím waſſemu obracení wníemz ſte polozílí zakon hrzieſſníkom tohoto ſwíeta A tiem obracení (159[b]) dalí ſte k belhaní lídu neuſtawiczne[v]. g͡to wzdy kulha naobíe ſtraníe, gedny czaſy vkladage k ſluzeni bohu adruhe k ſluzení diablom vkaziece ſie wtô faleſſnu zpowiedí Ale korzen zly g͡t wních potô wzdy konagí zíwot ſwietſky ſobiewolny pyſſny lakomy ſlepy nabuoh netbawy Awy to wſſecko wídíte oczíma belhaníe bohu nemíle naních a tohoto zakona oſtrziehate kním aby gím przedkladalí czteníe kryſtowo omalomocnych. gímz g͡t rzekl Gdíete a vkazte ſie kníezím Wſſak z toho nemozete vkazatí byt gím zakon wíeczny wtom vlozil aby gednu zdrawíe odmalomocenſtwíe (ſie vwalílí)*) hledalí, apozdrawí opíet wmalomocenſt[e]. ſie vwalili a wzdy s tiem gezíſſe hledalí aby ge vzdrawil Rzeklt by gím Gíz gſte vzdrawení nerodte wiece hrzeſſiti at ſie wam nietco horſſíe[o]. neprzihodí Protoz wy zalozíwſe**) zpowíed zazakon wieczny wiecznie kníe wolate, A ktomu zakonu przilezí aby wzdy malomocní bylí, aby ſíe wzdy vkazowalí obraceli Neb Papez g͡t vlozíl zakon aby trzíkrat do roka vkazowali ſie ſe zpowíedí Protoz z potrzeby toho zakona g͡t aby trzíkrat do roka malomocníelí Ale pohrziechu s takym kolebaním neſnadníe ten kdy vtecze malomocenſt[e]. Protoz vlozití zakon wieczny wtakowem obracení avkazowaní kníezy g͡t ſluzití bludu abelhaní nemudrych lidí Prokterezto belhaníe ten lid níkdy nemoz rozumíetí wíerze aní ſam ſobíe malí iake ſrdce k bohu czílí (160[a]) nema Aníz take kníezíe mohu doweſtí toho by s tíem lídem z wiery a z vprziemnoſtí ſtalí wtakych czínech poruſſenych a wrtkoſtech neuſtawíczných Nebo kdyz by vprziemnoſtí ſtalí ſamí neſmíelíby gich zklamatí takowymí lzíwymí wiecmí Ale z przíczín neprawych ſtogiece snímí leckaks Nebo ze neznagí ſluzebnoſtí ſwe, neb ze netbagí nalid kdyz ſie ſamí paſu a vzítky odních beru Takowí poníewadz netbagí pecze oduſſe nemagí czím naylehczegie mohu tiem lidu odbywagí z obyczege vmrle[o]. a z zawazaníe tak ſie obracugi iako dwerze naſtezegí Ale wprorocíech a w Appoſſtolech neſſlo g͡t takowe vczeníe aby zazakon wieczny mielí obraceníe neuſtawiczne Ale oddaníe a mílowaníe g͡to ſwazek nerozdíelne[o]. ſpogeníe ma s bohem duſſe Toto pan buoh mluwí k mnozſtwí lida kteryz wwíerze kryſtowie míel naſledowatí boha Vczíním tíe ſobie chotí na wíeky w ſprawedlnoſtí awſudu Aſwaty Pawel mnohym píſſe rzka Zaſlíbíl ſem was zagíſte gedno[v]. muzí pannu czíſtu oddati kryſtowí Ty wiecy ſamy ſu hodne g͡to ge míluge boh a lídê proſpíegí aby wiecznymí vmyſly awieru oddali ſie s kryſtem, aby gie ten zamyſl aten ſwazek drźal wceloſtí plneho mílowaníe aſpogeníe Aby nato przíſſli nehledatí rozdieleníe, neb roznice w prodlení czaſu Ale vwietczíe mílowaníe

*) Slova v závorkách v rkpe červeně škrtnuta.
**) V rkpe háček místo tečky na *ſ*, srv. str. 276, pozn. 2.

a ſpogenic wgití Wſſak bez take°. oddanie gſu ty duſſe iako kurwy g̃to ſewſſemí ſmilnie wſſe-(160ᵇ)líka milowanie ſwieta wżadoſtech magí aboha ſie dotykagí iako ſlepí ſtieny niekde nahodu nic newieda bielalí g̃t czílí czrna Protoz wy ſtogiece s tiem lidem pobiehlym wtiech obyklych obraceních mnoho pracy yalowych adaremních ſmelete knímz was boh níkdy nezawazal nez zamyſl kniezí bohatych, avſedlych nahradiech anamieſtech g̃to níkdy nemienie wybígetí prachu naty g̃to ſlowu bozie^v. newierzie aní pokanie ſwe°. kdy czínie Protoz kniezie bohatí a nadutí polozilí ſu zakony whodnie lídu ſwietſkemu aby ſkrze ty zakony rziedílí ſwiet wſpaſení, ten ſwiet wſſelikych neprawoſtí aprzeſtupení zakona ge°. naplnieny, zanż pan kryſtus neproſy Atak aby s tiem ſwietem pokoy mielí wybígegice prach z perzín a z duchen aby czíſtie amiekce leziece bezpecznie ſpalí Ale ze wy mnoho mluwíte otiech zpowiedech lidu belhawe^v. naobie ſtranie oniez ya pochybugí wtom byſſte kteru moc mielí k takowemu zpowiedaní iakoz ſie domniewate Neb poniewadz přilezí k zpowiedí vſtawítí czlowieka wpokaní prawem Paklí ge°. nemoz vſtawítí wprawê pokaní a wklada nań ruce tehda dawa gemu pozehnanie bez pozehnanie s oklamaním A ze nikolí gínak prawe pokanie nemoz bytí na czlowieku nez tak iakoz g̃t polozil boh Obratílí lie nemíloſtíwy avczíní neb czínítí bude pokanie zewſſech neprawoſtí ſwych, achodítí (161ᵃ) bude wewſſech przíkaní*) mych ziw bude ꝯc Protoz mozlí kniez to pokanie vlozítí naczlowieka tehdyť moz zpowiedatí Paklit nemoz anízt zpowiedatí moz, nebo bez toho nemoz pokanie níkolí ſtatí nanízadnem czlowieku, nebo s nízadnỹ hrziechem ſmrtedlnym neſtogí pokanie naczlowieku Achcelí czlowiek bez hrziechu ſmrtedlne°. bytí muſy wſſecka przíkazanie bozie drżetí Neb kterekolíwiek przeſtupí wzdy ſmrtedlnie hrzeſſí a z pokanie wypadne Pokus ſie kniez mozlí to pokanie vweſtí naty kterez zpowieda dobře Paklí nemoz toho, agine nanie wzlozí tehdy ge wzdy oklamawa, azle yfaleſſnie zpowieda Aze neſnadnie toho pokanie vwede nalídí ſwietſke ſlepe tieleſne g̃to nemohu rozumietí duchowním abozſkym wiecem, amagí ge za blaznowſtwie, wníchzto hrziechowe pycha agíní ſu poctíwoſt ſluſſnoſt rzad gich lakomſtwie neſyte potrzebíczka ziwota Protoz hleday vních hrziecha aneſnadnie nalezneš Protoz kterak takowí poddadie ſie wſſem przíkazaním bozím, genz by oblupilí czlowieka zewſſech neprawych milowaní ſwieta a tiela, azewſſech zloſtí diabelſkych z marne°. towaryſtwie Ato wſſecko oteymu czlowieku ſwietſke^v. w czem on rozkoſſí a vtieſſenie neprawa ma Protoz aby tiem poſſeptaním kniez vwedl na czlowieka ta przikazanie g̃to by wniem ſwiet s ge°. zadoſtmí oborzila, a (161ᵇ) iako ztracene°. ſwietu a żadoſtem tiela vczinila ho nemat te mocy kniez vczínítí toho tiem poſſeptaním leczby mohl

*) Správně: przíka*zaní*ch.

wolí czlowieka promienítí, avweſtí wníe°. prawe ſwietlo bozíe aby porozumiel co czíní tak ſie zpowiedage apokanie naſe bera Ale ty dieſs kto^v. ze to s pilnoſtí mluwíme aby oſtalí wprzíkazaních bozích a oní ſlibugí ze to chtíe vczínití Tiezí tebe kto ſlibuge a co ſlibuge dobytcze bez duchu ſlibuge to coz newie aní mocy ma nadtíem co ſlibuge gſa vchopen ſwietem a zlymí obyczegí vwazan iako rzetiezy, at proto ſlibowanie íhned sníeho okowy ſpadnu, a liboſt ſwieta vmrze Pohled naſkutek zet potiech ſlibiech wzdy lze, amozt ſlibowati mage wtobie przicziznu, aby podobnie tobie zruku wyſſel, neb iakzby ſie ſtebu X*) nepoklidil wolalby nań neb gine neſnaze gemu czínilby Alideby ho hanielí ze neníe iako ſbozní líde Protoz iakz moz tak ſie wylze z ruku Y rzku ya ze proty wiecy nemate te mocy aby mohlí prawíe zpowiedatí íakoz mnoho zpowiedate rychleby wſſechen ſwiet poſtawílí naceſtíe bozíe Protoz geſt gíſtota Poníewadz ſwiet kyſſe wzloſtech po mnohych zpowiedech, ze ſte gey wzdy zle afaleſſnie zpowiedalí Akdyz pak y wkníezich g̃t nemoc proniz nemohu prawíe zpowiedatí, tiem ſie obtiezuge naywiec ta nemoc kdyz ſamí mudroſtí bozíe nemagí aby mohlí ſudítí (162ª) mezy prawym a neprawỹ, kliczow nemagí A kdyz pak ſamí przeſtupugí przikazanie bozíe kubienarzí ſu ſwatokupcy lakomcy opilcy zraczí, kterak takowí nazpowiedí vſtawíe lid wprzikazaních bozích, ſamí ge°. nedrziece, aní pokanie zato czíníece hrziechow zahrziechy nemagice, nalidech hrziechy wymluwagíce pychu lakomſtwie wrazdy tance vkrutenſtwie mladym ze ſluſſíe weſele przíprawy pyſſne aozdobne Manzelom wſſicku ſwobodu wpychach wpieknínach wſmílſtwí awwelíkem vkrutenſtwí prazdnoſt rozkoſſí Protoz g̃t rziedek hrzíech y v tíech twych dopiankow g̃to wzdy píwem ſmrdíe, aní kliczow aní p̃wdy wiery aní prawdy ziwota nemagíce nemohu níkdy dobrze zpowiedatí Protoz íakoz díeſs, lepelí g̃t wſſe°. tak nechatí Y rzkut Wtiech czínech wníchz ma bytí gednano ſpaſenie lidſke, nemohulít tak czínieny bytí aby prawíe agíſtíe ſſlo wních ſpaſenie Tehdyt g̃t lepe tiech czínow nechatí Neb neníe pochyby negdulit prawíe wzdyt muſegí gítí oklamanie Protoz lepet g̃t tak nechatí, nez lid oklamawatí, Neb nemoz ſhlazeno bytí ſlowo bozíe g̃to otom mluwí rzka Vzdrawowachu ranu lidu me°. kupotrzení, nebo kwietčie ſſkodie g̃t zaleczítí ranu, ano wníe ſtrzela wiezy, neb hníſu plna g̃t zatiem leczením neprawym ſmrt hotowa g̃t Anaywiece tu leczítí (162ᵇ) g̃to mocy zadne nema kdyz nemoz wuole promienítí wtom kterehoz leczítí chce Anemoz nízadnu ſwu rzeczí wyproſtítí czlowieka ztíech tenet wníchz on wiezy miloſtí welíku zapletením oſydl azlych obyczeíow y chtietí tu ranu vleczítí poſſeptaním male chwíle g̃to gedíne ſam boh ma moc nadtíem aby ſe níekdy ge°. darê wykaſſlal z toho ſlyſſíe mnoho vpříemeho ſlowa bozíe°. bera wſie

*) Viz pozn. k rkpné str. 156ᵇ.

ſwietlo rozumnoſtí zníe°., aztoho aby naprawíl ſrdce kupanu bohu Tuť by dobra nadiege byla zeť ten czlowiek przígde k zdrawí Nebo wnaſſích nemocech neníe lekarzſtwíe gíne°. nez ſlowo bozie Nebo aní bylína aní zelína aní ktere lekarzſtwíe vzdrawílo g̃t nas Ale rzecz twa pane geſſto wſſecko vzdrawuge gínak bezpochybeníe takto ſkrze vmrle obyczege leczítí zekwietczie ſſkodie leczí.

TAke[1]) díeſs o nerzadech co ya gich wypíſugí y co gích wíece g̃t ze ge tupíſs nebo nenawídíſs Ohledaý*) to ſlowo prawie taklit g̃t Nebo moz niekto tupiti owoce na trní horzke anakorzen nepomyſlí kto g̃t geí wſadíl Móz zlodiey tupítí ſſíbenícy, ale nechce rozumíetí ze ona ge°. przíczínu ſtogí ze on w nocy chodíe wybígíe lidí alupí ge poceſtach Ale kdyzbyſſte wy ſamí czíſty zakon bozí kazalí atwrdílí wlídech bez namieſſení trawenín kurwy welíke abeztíech nalepow g̃to gedíne pochop wpíſmíech magí, tehdy byſſte nebylí wínní nízadnymí nerzady Amohlíbyſſte kazde nerzady wprawdíe tupítí Nebo z zakona bozíe°. nemohlítby tako-(163ª)wí nerzadowe wyruoſtí, nez naywiece zewne odpornoſtí, ze mnozy pohorſſiece ſíe gím zewníe protíwílíby ſie ge^v^. aoſtalıby zewníe wpohanſtwí nepletuce ſie vwíeru lſtíwíe ıakozto ſkrze waſſe zamyſſlene zakony Poníewadz wprawdíe nemohu gíe drżeti wedle vlozeníe bozie°. zakona Ale kdyz g̃t to mohlo przıgıtí ſkrze toho genz g̃t czlo^k^. hrziecha ſyn zatracenie, aby przıſſel wewſſelıkê ſwodu neprawoſtí, podle chytrych czínow ſſatanowych, aby wyprazdníe z lıdí zakon bozí vwedl wníe ſlawnu ſluzbu bohu a welíke rzady a nabozenſt^e^. zalozíw ge na tıech nalepıech ohradíw ſwu lez welíku píſmy doktory Achtíe to^v^. zmocy aby wge°. zamyſlech lzíwych wieřılí ſpaſe^e^. ſwe zníchzto ſu wſſíchní nerzadowe wyroſtlí mezy krzeſtíany Kterak ty mozeſs rzecy ze tupíš wſſecky nerzady ſmílníe gím korzen vſtawuge píſmy doktory, tak píſmy g̃to gedíne pochop moz wzat bytí k zamíerzení dawníe^v^. odcıerkwe Iakozt ſem naprzed polozıl ze wy nemozete aní vmíete kazatí oczíſtce wpekle mnozſtwí tohoto ſwieta wprawdíe Poníewadz ty wíecy ktere magí czíſſtıeny bytí potomto zıwotíe neprzılezí k takemu mnozſtwí tohoto ſwíeta gedíne níekterym dobrym azlym nízadnym Aponíewadz wy mnozſtwíe neprawe to vczıte, a nato wymyſſlene píſma y duowody mrtwych hromazdíte toť muſy wzdy neprawe bytí Protoz z neprawe°. zalozenie wduowodıech mohlo g̃t tolík (163ᵇ) nerzadow wyroſtí ze ſu proníe zewníe odzakona odſtupílí nechagice czinow zakona bozieho y pokanie zahrziechy ſylnu nadiegi magí, ze oczíſtíece ſie w pekle ſpaſení budu Ato^v^. wy nechcete wierzítí koliku ſte ranu vczínílí ſwietu ſkrze ten oczíſtec Co g̃t nań wzdıelano faleſſnych zakonow zaduſſí ſluzeb ſwatokupeckych A co

*) *ý* z *í* přepsáno.

kniezat panow panoſſi zlupeno g̃t na ſbozí awzdy lupíe obec awymyſſlenie ſwodie tiemi duſſemí oníchz bagí ze gím welmí wočíſtcy mſſemi ſwymi proſpiewagí Protoz maſſlí ty wſſecky zanerzad, mieíz y duowody zaneřad Nebo nemohl ſy zadnych duowodow prawie vweſti ſwietu nato z czehoz g̃t ſwiet ranu wzal, aczím mnohotwarnie ſwiet zklaman bywa Anato coz oníc ſwieta nedotycze nez toliko niekterych ſwatych dotycze, nebo ſie gim moz doſtati genz by s malymí anaymenſſímí winnamí wyſſli odſad Take nepochybnie mohlby wiedietí ze od dawních wiekow wſſecko mnozſtwie odſtupilo g̃t odzakona bozie°., ze aní g̃t kazan aní gmenowan aní ſu co wiedieli oniem ſwedení gſuce odantykryſta, genz g̃t prziſſel wewſſelíkem ſwodu neprawoſtí A ze pak kniezie welicy amníſſie ſlowutní nadielali ſu z bozich píſem zwlaſſtnich zakonow azrziedili ſwiet nanich wſluzbie bozie, ten ſwiet genz ſtogi wewſſelikem przeſtupení zakona bozie°. A nazwalí ſu ty zakony rzadem bozím achwalu (164ª) ge°. aſpaſením lídſkym, aty rzady aby wyplnílí, pieſnice zních tworziece ſmutne a weſele a bublanie poſmieſſna ſkrze níez poſtawili ſu lid welzí zakryte ſwatoſtí a nabozenſtwím aby píſma wyplnílí ſkrze leź nayoklamanieyſſí Protoz ty y s mnozſtwím twrdíš ty řady pieknie kním píſma przíſtawuge doktory ſniemy dekrety, Aponiewadz g̃t wních lez nayhorſſie pohrzebena, tehdyt ſu wehky nerzad przed bohem Awy wtom nerzadu ctíte boha rziekagice ge^y^. rzad ſluzby bozie Kterak tehdy mozeſs rzecy tupím wſſecky nerzady kdyz maſs nerzad zarzad Nemoz ten genz geſt odſtupil odzakona bozie°. nizadne ſluzebnoſtí bohu wymyſlítí a nazywatí gie rzadem bozî wníemzby ſie mohl bohu ſlíbítí Nebo wtiech genz ſu pobiehlí odzakona bozie°. nizadne wymyſſlenie nenie prawe,

IAkoz[1]) prziwodie rzecz Appoſſtola chtiec z ge°. rzeczí moc kniezat s meczem vwierze vſtawití kdez die Ze darmo mecze nenoſy neb ſluha bozí g̃t noſe mecz kupomſtie zlym a k chwale dobrym A ze z toho chtie ze kníeze g̃t vředník cíerkwe kryſtowy Aze ſie ma oní z vrzadu ſwe°. poſtawiti w bogí To ſluſſie znamenatí ze malí kto vrzedníkem bytí Muſy odníekoho vſtawen bytí, anadnieczím ma vſtawen bytí Protoz ſyn bozí vſtawíl S°. Petra nad ſwym ſtadem, aſkutek ge°. vkazal rzka ∾ (164ᵇ) Petrze milugeſſlí mie paſyz owce me Ale okníezatech nemame takowe gíſtoty wecztení byt ſie kryſtus s kym z kníezat vmluwal oto vſtawuge gey vrzedníkem aporuczege ge^y^. cíerkew ſwu A nad tiem ſkutkem aby boíowal zage°. cíerkew z vrzadu ſwe°. protí gegím neprzatelom, znam to ze ſu kníezata vrzednícy mezy krzeſtíany Ale co oní czínie wtiech vrzadech to oní ohledayte kryſtalí naſledugí age°. cierkew zprawugí czílí íako pohane panugí ctí achwaly ſluzby azyſkow tieleſnych odlídu pokryte°. adawno od kryſta pobiehlego hledagíce A nenie pochybenie wtom

ze kníezata nehodna poſíela boh mezy ten líd zatmíeny, aby ıako pohany wmeczí tiech kníezat paſl ten líd hrube ſſíge bez boha przebywagícy, Ale kdyzby kryſtus dal kníezetí nadtíem ſkutkem vřad aby boíowal z vrzadu zage°. vrzad Iakoz g̃t dal vřad S°. Petra aby gí paſl Tehdy z toho muſy bytí držena ze g̃t prwe vſtawíl zakonníe obyczey boyow pro cíerkew ſwatu Iakoz g̃t prwní zakon vkazal obyczey boyow Ale takowe wíecy zadne nenalezame w zakoníe nowem Neb díe oniem prorok Ze on g̃t kníeze pokoge Protoz aníz g̃t ſam boíow tıeleſnych czíníl, aní komu rozkazowal Aní nadnímí vrzedníkow vſtawowal, Zakon ſtary míel g̃t takowa przíkazanie nanıchz kral s mocy mohl poſtawen bytí Akral ſkrze przíkazanie toho zakona boge tíeleſne czínítí mohl, anebo pôſty níektere wietczíe neb menſſíe ıakoz zakon (165[a]) vkazal A czínie ty wiecy naplníl przíkazanie bozıe ſkrze moc ſwu Ale proty wſſecky wiecy neuſtawıl gım krale neb wewſſem ſam lepe proſpíewal dawal gím ſudce aby gím zakon vſtawowal *) a wyſwobodıl ge z Egípta awedl do ſlíbene zemíe bezkrale ſam ge zprawuge ıakoz g**) ſie zpíſma ſhledawa cztyrzíſta let az do Samuele Atu pak pohrdawſſe bohem zadalí krale aby zanie boyowal protı pohanom Atu g̃t znamenatı kterak nelehce ſíe ſtalo to vſtawenie krale a kterak ſe to Samuelowí nelíbilo A boh rzekl Samuelowí Netebet ſu zawrhlí ale mne abych nekralowal nadnímí, powol gím Kralowanie ſame". boha bylo gím welmí chwalebne Iakoz gedno píſmo díe Mezy kazdym narodem vſtawíl boh wladarze ale Izrahel dıel bozí zewny vczínıen g̃t Awſſichní ſkutkowe ge°.***) gıch ıako ſlunce vwídíení bozíem age°. oczí bez przeſtanie patrzíta nagích ceſty Protoz kdyz to zawrhl Samuel żelel toho aplakal achtıel ge rad odto°. zamyſla odweſtí przedkladage gím dobrodıenie bozſka Aoznamowal gím kterak dokonale nadnímí kralowal Procz přes to zadagí krale neb ſobíe wſrdcy polozílí ze kral zanie bude boiowatí A Samuel gím przedpowıedıel y prawa kralowſka twrda atıezka aże nanie bude wzkladatí gha welíka, a ze przıgde den ze budu wolatí protıezkoſt kupanu a newyproſtí gích A protoz zletıem ten lıd vczínıl zwolíw krale a (165[b]) boha krale potupíw Aſkrze to woſydla neſkrowna ſie zapletl a vkazowalı ſie hruozy welike z nebe A po tiech hrozach lekl ſie lid wyznal g̃t ze zle vczínıl krale wolíw ze g̃t nad gíne hrzíechy ſhrzeſſíl, Akterak ſkrze to rzíedko walky potuchly prozloſt kralow, neb zadalí aby za nie boyowal ymíelí gích doſtí k ſwe zadoſtí znedopuſſtíenie bozíe°. Akterak mnohe zloſtí ſkrze to rozmnozeny ſu apohorſſenie vwedeno g̃t mezy nie od kralow gıch ſkrze modloſluzenie Iakoz ſie ſtalo prohrzıechy Sſalomunowy, rozdíelenie kralowſtwí deſet pokolení odſtupílo od domu

*) V rkpe je *vſtawowal* červeně přetrženo a opatřeno znaménkem .˙., k němuž se táhne marginální oprava .˙. vkazowal.

**) V rkpe *g* dvakrát přetrženo.

***) *ge°*. v rkpe přeškrtáno.

dawidowa A vſtawili ſobie krale Ieroboama Aten vdielaw dwa telce odwratil ty pokolenie odſluzenie boha ktelcom Apotô coz kralow bylo naſtolicy Ieroboamowie w Samarzi naddeſetí pokolení, neodſtupili gſu od ſluzenie telcow az g̃t przeſtalo mazanie kralowſke A netoliko telce ta mielí zabohy, ale y gine pohorach po luziech pod drziewimi wſſudy bohy dielalí ſobie Awto gſu zawedení ſkrze krale ſwe Gezabel kralowna chowala puoldewata ſta prorokow luhowych ahorních g̃to bohy rozlíczne ſtrogílí alíd ktomu wedlí Aproto mnohe modloſluzenie wniez zawedení ſu ſkrze krale przieliſſnu nuzy walky hlady wiezenie trpielí ſu, ato porobenie pod brziemie nevnoſſne gſuc vwalení odſwych kralow muſylí ge tiezce neſtí Atak aby poznalí iakoz píſmo (166[a]) die, ſluzbu kralowu aſluzbu bozí Protoz nadto wzakonie kryſtowie neuwalil g̃t appoſſtol zakonnie tiech kniezat nalid bozí, kteryzto lid nebyl g̃t bez krale kryſta pewnie odboha vſtaweneho Neb czteníe die A da ge[v]. pan boh ſtolicy Dawida otce ge[o]. abude kralowatí wdo[v]. Iakobowie nawieky akralowſtwí ge[o]. nebude konce Aginde Aty betleme zemie Iuda neyſy nikolí naymenſſí z kniezat Iudſkych, neb z tebe wygde wuodce genz bude zprawowati lid moy Izrahelſky ꝯc Stalo ſie wyrczenie od Cieſarze Auguſta aby byl popſan weſſken ſwiet ꝯc Zto[o]. moz znamo bytí kterak to Cieſarzowanie pohãſke wladlo wſſím ſwietem A tak trwalo geſt takowe wladanie az do Konſtantyna, kterehozto Sylweſter leſtnie vwieru puſtil bezpromieny ziwota pohanſke[o]. s tiem panſtwím pohanſkym a s tiemi prawy gich Ale ani Sylweſter ani kto giny nemohl g̃t te mocy vkazatí ceſty k ſpaſení wwierze kryſtowie s gegim panowanim aobyczegí pohanſkymí vkrutnymí lakomymí pyſſnymí nadlidem bozim, nez tu gedinu ktera g̃t wſſem vkazana vzka atrpka, ſwiet potupití y wſſecku ge[o]. zadoſt Ale vkazalí ſu gím y kniezatom ceſtu kniezſtwo faleſſne g̃to odních ſbozie beru a gich ſtatku zeru, tí ge bezpeczie leſtnie ſpaſením naſwych nabozenſtwích cieſtu wbogich wpomſtach awſudech gím vkazugice ſkrze zakon zidowſky aſkrze prawa cieſarzſka a zem(166[b])ſka Iakoz take Ianem dowodie ze rytierzom kazal naſwych zoldiech doſtí mietí Ian ſtoge proſtřed lidu toho kteryz take byl podzakonê nemohl geſt hnutí gimí odzakona dokawadz nebyl wydan zakon nowy odtoho ktoz gey teprw poniem miel wydatí neb vſtawítí Aniz ſam kryſtus wtakych wiecech odzakona lidu wedl, acz g̃t ſam malomocne oczíſtíl Wſſak wocziſſtieni vkazal gím to coz zakon ſtary ſwiedczí otom czínítí Ale kdyz kryſtus genz g̃t konec zakona za lidí vmrzel a dal ducha ſwate[o]. appoſſtolom, wiec potom appoſſtole nepoſielalí ſu malomocnych k kniezím ſtareho zakona aby obietowalí dwa wrabce biely kolacz aczrwec aoley Neb ſu mielí giz moc nowe[o]. kniezſtwie Aniz ginym ſu vkazowalí k zakonu ſtare[v]. wiec prozachowanie tiech ſprawedlnoſtí Ale ſkrze miloſt a krew pana gezukryſta mielo g̃t mieſto gich oczíſſtienie Proto ze nic k dokonaloſtí zakon neprziwedl, przeneſen

gt Tak Ian byl gt podmocy Cíeſarze rzímſke⁰. kteryz tu chwílí wladl zídy, genz przeſtalo gt bylo mazanie zídowſkych kralow, atak wladl wſſím ſwietem yzídy Atu poſtawení bylí kralí cztyrzíe cztwrtacy Atí mielí opiet wladarze pomieſtech zidowſkych Protoz Ian tíem Rytıerzſtwem nemohl hnutí aní ge⁰. tupítí Nez bylilí ſu zídowſſtí rytíerzí przirozkazaní zakona ſtare⁰. nechatí akto^v. podobnym wiecem napomínatí Paklí bylí pohanſſtí rytíerzí ale pod-(167ᵃ)mocy oznamuge gî ſprawedlnoſt neb vſtawenie zakona ſtare⁰. Ale nenowe⁰. kterehoz Ian nebyl wydawatel Protoz nemohl gím rzecy ıako kryſtus kniezetí Opuſtíe wſſecko naſledug mie A bylilí ſu rytıerzí kromíe zakona ſtare⁰. tehdy to nauczenie nebylo gt doſtí k ſpaſení ſamo leczby wiery kryſtowy a ſprawedlnoſtı doſahlí ge⁰. zakona o kteremz Ian wydawal ſwiedectwie ze ma przigití ſwietlo poniem, K tomuto gt take patrzıtí procz spoczatka odboha vwedena gt moc wten lid geſſto kromie wiery bozie gt Aze pro ſprawedlnoſt propokoy kterazto ſprawedlnoſt apokoy przínaymenſſiem byla gt potřebna tomu lidu k zachowaní wziwotie tieleſnê a przí czaſnych wiecech, aby gich kazdy mohl wpokogí poziwatí tak ıakoz gich gt dobyl, tak aby kazdy na ſwem doſtí miel agíne^v. naſylím nebral wiecy ge⁰. aní bíl agínak nekazyl aneprzekazel ge^v. Ta ſprawedlnoſt nemohla gt ſtatí ſkrze miloſt wtom lidu aní ſkrze przíkazanie bozie Nebo pohane agíní lıde zlí takowí geſſto boha neznagí aní ge⁰. zakona takowe zadne zprawy nepoziwagí Protoz boh k zachowaní toho lıdu nemudre⁰. w czaſnem dobrem vwedl gt moc przípuzugícy s meczem, apoddal gíe zemie kragıny panſtwie dıedıctwie s mnohym lıdem, aby ten lid ſkrze moc rzıedilí aby bogiece ſie pomſt tıech neſſkodılí ſobie Paklíby kto vſſkodil, tehdy nahlawu ge⁰. prziſſlo (167ᵇ) A tak ſie gíní balí apokoy mielí Neb gínak lid takowy nemohlby trwatí, ale zkazylíby ſie kdyby takowe⁰. vkrocenie nebylo odmocy, akdyz by ſie oní bez rzadu takowe⁰. zkazylí nemielíby take odkoho daní bratí paní akym ſtatí Aprotoz zbraniugi gim tiech bezprawí zewnítrzních czinití ſobie, Take gínak tu moc boh vwodí netolíko protu zewnítrzní ſprawedlnoſt, Ale k zkažení mnohych wiecy a k zabití mnohych lidí aby ſwoy hniew vlozene pomſty protí hrzıeſſníkom wyplnil ſkrze ty mocy ıakoz moz wpíſmiech ſhledano byti kterak poſiela zle nazle. (Dokončení.)

Úvahy a zprávy.

Руські оселї в Бачцї (в полудневій Угорщинї). Написав Володимир Гнатюк. Zvl. ot. z Zápisek uč. spol. Ševčenkovy, sv. XXII. (Ve Lvově, 1898). 58 str.

Spisovatel podává pěkný popis života Zemplinských osadníků v Keresture, ve stolici Bač-Bodrožské, na dolní zemi v Uhrách,

které považuje za Rusíny, jelikož jsou vyznání pravoslavného, ovšem uniaté. Ale z hojných ukázek mluvy lidové vychází zřejmě na jevo, že jsou to Slováci, kteří své domácí (co-tácké) nářečí velmi čistě zachovali, ač prý počátek této kolonisace spadá do první polovice XVII stol. Rozbor ukazuje:

a) *c*, *dz* za praslov. *tj*, *dj*: u pomoc, do peca, noc, medzi a j. Z círk. jazyka vnikla nužda, ze srbštiny opština.

b) *l* epenth. je neznámo: inf. odrabjac, part. naochabjali a pod. Ze srbštiny vniklo jméno Serbľin, vedle něhož nacházím též Servijaňi, Servijanci, Servija, Serbi, podle knižného jazyka. Cizí slovo je krompľi (brambory).

c) trat a trět platí bez výjimky: hlava, kraľ, slaňina, slama, tlačic (mlátit) atd. Jediné chlopi a chlopci (vedle chlapci), jako vůbec v Zemplině, Šaryši a Spiši. Podobně trêt: vreme (čas), predal, drevo, stretnul, pri brešku (brěhъ) atd.

d) *dl* zůstává: modľic, privedľi, ukradľi, do bradla atd. Z knižného jazyka anebo též ze srbštiny vniklo naseľic (osídliti); ze srbštiny molba.

e) *t*, *d* před měkkými samohl. mění se v *c*, *dz*: ocec i mac, gen. maceri, budzece, inf. bivac, isc, prisc, dzeň, čeľadz, dzijak atd.

f) *s*, *z* mění se před měkkými hláskami v *š*, *ž*, což jest jen hrubší výslovnost za původnější *ś*, *ź*: na švece (na světě), vžal (vъzęlъ), na žemi, peňiži, šľibodno, proštred, u štredňu ruku, zamaržňi (zamrzne) atd.

g) za *ę* jsou střídnice *ja*, *a* a *e*: dzešatok (desátek), mešac (měsíc), ucaľi (uťali), jmenovitě v 3. pl. robja, hutorja (hovoří), hoňa, chodza, jidza (jedí), šedza, muša (musí) atd. a *e*: dzešec, vece a vecej, meso, ceško, vreme, pecero, a v tom slově též *ej*: pejc, pejtnac, pejdzešat.

h) za původní dlouhé *ě* je *i*: do chľiva, chľip gen. chľiba, u ľice (v létě), hňival, dziuka, na vitri (na větře) atd.; rusínská slova jsou ďida (děda), siďiti (seděti) a j.

i) samohláskové *r* zaměněno *ar*, *er*: zarno a zerno, kark, karćma, vitarhac, cerpic (trpět) atd. Ze srbštiny vniklo potpuno.

k) *-ł* zůstává nezměněno: part. mal, zavidzel (záviděl) na pol cehli (na půl cihly) atd.

l) Z časování zvláště důležita je 1. sing. na *-m*, jako v celé ostatní uherské slovenštině: budzem, odňišem (odnesu), pojdzem, privjažem atd. V mluvě Falkušovské, srovn. výše uvedenou studii prof. Brocha, objevuje se ruská koncovka *-u*.

Tato krátká karakteristika tuším dostačí na důkaz, že mluva Keresturských osadníků je skutečně slovenská. A tím stává

se rozprava p. Hnatjukova velmi vážným a vzhledem na nevelký počet ukázek též velmi vítaným příspěvkem pro dialektologii slovenskou.

Studien von der slovakisch - kleinrussischen Sprachgrenze im östlichen Ungarn. Von *Olaf Broch.* Mit einer Karte. Kristiania, 1897. 8⁰. 76 str.

Nářečí východních stolic uhersko-slovenských jsou nám dosud nejméně známa. Každý příspěvek je zde velevítaný, zvláště když pochází od badatele osvědčeného a spolehlivého. Takovým je zajisté mladý norský slavista O. Broch. Důkazem může sloužiti jeho vzorná fonetická studie o maloruském nářečí Ubljanském v Arch. für slav. Phil. XVII (1895), 321—416 a XIX (1896), 1—21. Ublja jest rusínská obec v nejvýchodnějším koutě stolice Zemplinské, která většinou obývána jest Slováky. Živel slovenský, představující v oněch krajích vyšší kulturu a jak se zdá i větší hospodářskou sílu, doléhá značně na sousedy rusínské a mění národopisnou hranici slovensko-rusínskou ve prospěch slovenský. Process ten působí zajisté již dlouho. Výsledkem jeho jest, že v oněch stolicích máme nemalý počet Slováku, kteří náležejí k církvi pravoslavné (sjednocené). Statistikové páčí tento počet na 150.000 (Šembera) až na 100.000 (Petrov) obyvatel. Podobá se, že hlavní část těchto pravoslavných Slováků jsou poslovenštění Rusíni.

Těmito zvláštními okolnostmi stalo se, že prof. O. Broch obrátil zřetel na nejbližší nářečí slovenská. Příležitost naskytla se k tomu v Užhorodě (Ungvár), v tamějších ústavech vzdělávacích, jmenovitě v kněžském semináři. Zvláště osvědčili se dva synové pravoslavných farářů z Falkušovec a ze sousední Dubravky jako dobré prameny, jelikož své domácí nářečí nejinak než z úst lidu seznali. Na základě výslovnosti obou těchto mladých, intelligentních mužů zapsány jsou obě ukázky Brochovy, které čteme na str. 41 a násl. Otiskl jsem je úplně v III. sv. Národopisného Sborníku čslov. (1898). Ostatní část »Studien« tvoří fonetický výklad a pak velmi cenný přehled tvaroslovný. Konečně připojena mapa okolí užhorodského, na níž národopisné hranice slovensko-maďarsko-rusínské vytčeny jsou. O těchto hranicích viz mé poznámky v uvedém svazku Národop. Sborníku.

Zde chci se dotknouti stránky jazykové, která je nemálo zajímavá. Nápadna jest hned shoda, která v podstatě jeví se mezi tímto zemplinským nářečím a mezi ostatní šaryštinou a spištinou. Ukazuje se, že tam na východě uhersko-slovenském panuje poměrně větší jednotnost nářeční, než kdekoliv jinde; mohlo by se málem říci, že tato spišsko-šaryšsko-zemplinská nářečí i s okolím svým tvoří největší rovnoměrný celek uprostřed slovenštiny.

Vynikající společnou vlastností všech těchto nářečí jest předně jejich měkkost: poňeše (ponese), do žemi, dňeš, po švece (po světě), dzešec (deset), pejdzešat (padesát), budzece (budete) atd.; dále tert, tart za trt: perši (prvší), cerpec (trpět), od umartich (umrtých), štvarti (čtvrtý) atd.; *i* za původní dlouhé *ě*: sušid (soused), štriblo (stříbro), dzivku (dívku) a *u* za původní dlouhé *o*: hura (hora), muj (můj), muh (mohl) atd. K tomu druží se zánik všech délek a přízvuk na předposlední slabice slova, po spůsobu polském.

To jsou asi nejdůležitější společné fonetické vlastnosti oněch východních nářečí. Rozdíly, pokud vidím, leží více na straně tvaroslovné. Ve Spiši na př. 1. os. sing. vyznívá na *-m*, jako na celém ostatním uh. Slovensku: v nářečí od prof. Brocha popsaném máme, po spůsobu ruském, *-u*: hňecu (hnětu), též chvału (vedle chvalim), cerpu (trpím) a rozumu (rozumím), ovšem ale čitam (čítám), davam, poznavam. Takovým spůsobem projevuje se sousedství ruské. Ale přece nelze mluviti o nářečí přechodném v tom smyslu, jako na př. v Slezsku. Spisovatel sám naznačuje (na str. 7), že výklad takový jest vyloučen. Stopy rusínské, které v oněch východních nářečích slovenských nacházíme, mají původ jiný, zajisté onen, který jsem již dříve naznačil, totiž poslovenštění obyvatelstva někdy rusínského, které při církevním jazyku slovanském věrně setrvalo.

Vzhledem na poměr k ostatním nářečím česko-moravsko-slezsko-slovenským, který v poslední době stal se předmětem nových úvah (srovn. mé výklady v posledním sešitě těchto Listů filol.), nemálo důležité je pozorování Brochovo, že popsané nářečí zemplinské vyniká čistou výslovností slabik bezpřízvukých, která nejlépe se srovnává s výslovností českou (str. 24). Jelikož prof. Broch je výtečným znalcem jazyka ruského, váží svědectví jeho tím více.

Вук Стеф. Караџић. Негов рад на српском језику и правопису. Slavnostní řeč prof. Ljub. Stojanovića v den přenesení Vukových kostí do Bělehradu, dne 20. září (2. října) 1897. Z »Гласа« srbské král. Akad. LV. 8⁰. 67 str.

Za úkol této skvělé slavnostní řeči obral si prof. Ljub. Stojanović vylíčení reformatorského působení Vukova na poli jazyka a pravopisu srbského. Z bohatě požehnané spisovatelské činnosti Vukovy jest to zajisté moment nejvýznačnější. Jazyk a pravopis Vukem ustanovený stal se základem nové srbské literatury. Vylíčení je velmi pečlivě provedeno. Řečník podává předně stručný obraz literatury srbské před Vukem. Přirozený vývoj znárodnění církevního slovanského jazyka byl v Srbsku přerušen, když na počátku XVIII. stol. ruskými kněži zaveden byl do církve a do škol rusko-slovanský jazyk. Následkem toho

stalo se, že domácí spisovatelé, užívajíce jazyka v obecném životě neznámého, psali podivnou směsicí srbsko-rusko-slovanskou. Proti tomuto nepřirozenému stavu postavil se již v minulém století Dositej Obradović. Ale plného úspěchu dosáhl teprve Vuk Stef. Karadžić (nar. 1787, zemř. 1864), jenž měl neocenitelné štěstí, že přišed r. 1813 do Vídně, setkal se tu s důmyslným slavistou Kopitarem. Skvostný, ale dosud nevybroušený démant padl do rukou umělcových. Genialní samouk získal náležitého základu filologického a stal se takto za stálého spolupůsobení Kopitarova šťastným zákonodárcem pro jazyk a pravopis srbský. Prof. Stojanović rozebírá v řeči své všechny mluvnické, pravopisné a leksikální spisy, polemiky a obrany Vukovy a všímá si též celé ostatní úspěšné literarní činnosti Vukovy, jeho vydání lidových písní, pověstí a přísloví, jeho popisu lidového živobytí, jeho spisů historických, jeho překladu »Nového zákona«.

Hláskosloví nářečí jihočeských. II. část: Vokalismus. Podává Vavřinec Josef Dušek. V Praze, 1897. 8⁰. 65 str. Nákladem české akademie cís. Frant. Josefa pro vědy, slovesnost a umění.

V r. 1894 vyšla, též nákladem české akademie, první část Duškova Hláskosloví nářečí jihočeských, jež podávala výklady a doklady o souhláskách. Nyní následuje druhá část, jejíž předmětem jsou změny souhláskové. Podle »úvodu« má dále následovati ještě tvarosloví a slovník. Přejeme p. spisovateli, aby krásný svůj plán uskutečnil. Bude to vzácné obohacení naší dialektologie, která zasluhuje větší pozornosti, nežli se jí dostává.

Cena této části opět spočívá v novém materialu, čerpaném z řeči lidové. Material takový možno uveřejniti též bez jakýchkoli výkladů, na př. v podobě slovníku. Kdo však sáhne po soustavě grammatické, jest přinucen, utvořiti si o původu a proměnách každé jednotlivé hlásky jasný pojem a podle toho doklady své roztříditi. V této soustavné práci vězí najmě při materialu lidovém velmi mnoho obtíží, neboť předpokládá vždy šťastné rozřešení otázky etymologické. Spisovatel měl již před sebou I. díl Historické mluvnice Gebauerovy a řídil se též, jak výslovně podotýká, tímto vzorem. Tím stalo se, že výklady p. spisovatelovy jsou všeobecně správny. Ale v jednotlivostech nelze nevysloviti některých námitek. Tak na př. uvádějí se jako doklady pro změnu *a* v *o* slova: žok (něm. sack); vojáci maji v logru (něm. lager) rostok (něm. rasttag); hornodle (něm. haarnadeln); konk (něm. gang); kór a gór (něm. gar). Ale tu *o* nevzniklo na půdě české, nýbrž přejato bylo z výslovnosti německé, opět z úst lidu, jenž nemluví lāger anebo ràsttāg, nýbrž lōgr a ròstōk. A proto snad i naši lidé vyslovují v lógru a rostók? Podobně dále. Ve slovích hornudle a pruntvajn nevzniklo *u* z *a*,

nýbrž *u* je zde jen českým výrazem pro silně zavřené něm. *o*. Výslovnost fizule nelze přímo odvozovati z fasole; známoť, že Němci vyslovují fizōle a z toho přirozeně vzniklo v českých ústech fizule, s krátkým *u* podle slov domácích. Ve jménech vlastních, jako Lojzík, Dolfík není *a* odsuto, nýbrž jména přejata byla již bez *a*. Tvary zapla m. zapala, začla m. začala nevysvětlují se odsouváním *a*, nýbrž nápodobením tvarů jiných. Než tato a podobná nedopatření nejsou na újmu záslužné práci p. Duškově, kterou naše vědomosti o nářečích českých velmi podstatně se rozšiřují.

Evangelium Dobromiri. Ein altmacedonisches Denkmal der kirchenslavischen Sprache des XII. Jahrhunderts. Grammatisch und kritisch beleuchtet vom *V. Jagić*, wirkl. Mitgl. der kais. Akad. d. W. I. Grammatischer Theil. Mit 3 Tafeln. Wien, 1898. 8⁰. 80 str. (Zvl. ot. ze Zasedacích zpráv akad.)

V této studii podává prof. V. Jagić mluvnický rozbor »čtveroevangelia Dobromirova«, staromakedonské památky církevního jazyka slovanského z XII. stol. Rukopis pochází z východu; prof. Jagić, aby jej na místě udržel, byl přinucen jej ihned zakoupiti. Nechtěje následovati příkladu mnohých majitelů drahocenných rukopisů, pospíšil si, aby podal zprávu o získané památce, která je v mnohé příčině zajímava a spůsobem vítaným naše vědomosti o staré církevní slovanštině rozšiřuje.

Zachovaný perg. rukopis má 183 listů, formátu malého (21 × 16 cm.), psán je kyrillicí, soudě po příznacích palaeografických, ku konci XII. stol., někde na území makedonském, jak nás opět stránka jazyková poučuje. Není nezajímavo, vytknouti tyto stopy původu makedonského. V první řadě je to slovo **кошоулꙗ**, které položeno v Luk. VI, 29 na místo někdejšího **срачица**. Slovo **кошоулꙗ** jest bulh. »filosofem« t. j. grammatikem Konstantinem Kosteneckým, jenž život svůj ztrávil v Srbsku, dosvědčeno pro XIV. stol. jako výraz srbský, vůči prý »ruskému« **срачица**. Další doklady původu makedonského jsou adv. **єдьга**, **кодьга** a **вьсєдьга**, která vznikla přesmyknutím souhlásek z náležitých **ѥгда**, **когда**, **вьсєгда**. Doklad morfologický je nom. plur. **ны** na l. 141ᵇ, 2: **ємоуже ны ꙁнаємь оца и мр҃є**. Není tudíž divu, že nová památka, jakožto jedna z nejstarších přepisů z předloh hlaholských, zachovala dosti věrně původní grafiku. Nacházíme tedy pravidelně **є** (za *e* a *je*), dále **ѣ** v dvojím významu, jako *ě* a *ja*, dále **ѧ** za *ę* a *ję*, ale ovšem **ѫ** a **ѭ**. Velmi pozoruhodna je měkkost ve skupinách **чѣ**, **жѣ**, **шѣ**, **ждѣ**, **штѣ**, kterou ev. Dobr. nad jiné vyniká: **чѣємь**, **оужѣсь**, **слышѣти**, **граждѣнє**, **отьвѣштѣти**. Nepochybuji, že tato měkkost je vzácný zbytek z předloh nejstarších. Hlásková platnost nosovek byla již změněna: **ѧ** znělo již jako **ѣ**, **є**: **грѣдѫ**, **сьнєти сѧ**, **ѫ** pak mělo výslovnost jako temné

a, tak že se někdy zaměňuje buďto za *a* anebo za ъ, ovšem jen v koncovkách: **во странѫ порданьска** (místo -ѫ), 1. sg. aor. **изидѫ и придѫ** (m. -ъ). Ale tradice ještě byla dosti silna, že obě hlásky zachovaly svá náležitá místa, jmenovitě v slabikách kořenných. V koncovkách pak mohla na mnoze působiti analogie tvarová: part. **грѣѭ сѧ, стоѭшти**, 3. plur. praes. **бѣжѧть**, 3. plur. aor. **рѣшѧ**. Ev. Dobr. píše pravidelně jen jerь a následovně též jen jerы: **сьсѧдь, ѧзыкы**. Takový pravopis má tedy původ svůj v Makedonii.

Významnou vlastností Ev. Dobr. je častá záměna obou jerů za hlásky *e* a *o*. Živá výslovnost vůbec dosti rázně v této památce vystupuje na jevo. Pozoroval jsem, že střídnice *e*, *o* objevují se podle pravidla Havlíkova, vyloženého v Gebauerově Hist. mluvn. jaz. českého I. 154 a násl., jehož platnost v jazyce polském ukázal J. Polívka v těchto Listech fil. 1897, str. 110 a násl. Čteme tedy: **вонь** (m. **вънъ**), **кровь** (m. **кръвь**), **ложь** (m. **лъжь**) atd.; v předložkách a předponách **вонь** (m. **въ нь**), **во чьто, во мнѣ** (m. **мьнѣ**), **во дни** (m. **дьни**), **во ть день, возьрѧть, возьмєть, ко кнѧзоу** (m. **кънѧзоу**), **ото многь** (m. **мъногъ**), **собрати** (m. **събьрати**), **со вьсѣмь, со крьста**; podobně při *e*: **весь** (omnis), **вьскресь, наченьше, чьстень** a j. Tak se vysvětluje též nom. sing. compar. **вѧштеи** (m. vęštьjь), gen. plur, **дѣтеи** (m. dětьjь), nom. sg. pron. **сеи** (m. sьjь), **чеи** (m. čьjь), **тои** (m. tъjь); dále ukazuje psaní nom. sg. **бренне**, že vzniklo z **бренье** (m. **брьнье**), nom. pl. **денне** z **денье** (m. **дьнье**), zvláště pak vysvětluje se takto rozdíl v pravopise obou slov **цѣсарьство** a **цѣсарьствье**. V onom totiž nevyskytuje se za *ь* nikdá *e* (viz str. 50), v tomto zase pravidelně je nacházíme: **цѣсарествье**, psáno ovšem **ц҃рествие**. Odchýlek je málo. Pozoroval jsem: **вьзопи** (m. **възъпи**), **во своѣ си, соньмь** (cf. náležité **соньмиште**), **деноть** a **стоуденецось, праведень**, konečně **гребеше** (m. **гребьше**) a **отьврозоста** (m. **отъвръзоста**). Poslední dva doklady považuje prof. Jagić za nedopatření; ostatní vysvětlují se snadně z tvarů parallelních. Ev. Dobr. není v příčině pravidla jerového žádnou výjimkou, nýbrž zůstává úplně v tradici, kterou památky staroslov., jako Zogr., Mar. atd. představují. Vyložené pravidlo o střídnicích *e*, *o* za *ь*, *ъ* platí vůbec v památkách staroslověnských a nelze pochybovati, že bylo pravidlem praslovanským.

Památka vyniká dále správným užíváním s: **sѣло, sвѣзда, кьнѧsь** atd. Makedonský původ zračí se opět v hojném zániku *l* epenth.: nom. **ꙁемѣ**, akk. **ꙁемѭ** a **ꙁемѧ**, gen. sg. **ꙁемѧ**, part. **пристѧнь**, 1. sg. **прославѧ** a j., a dále též ve skupině *st* za starší *sc*: **старьци людьстии** a pod. Konečně má ev. Dobr. své zvláštnosti též v tvarosloví a ve skladbě. Uvedu ještě doklad ze skladby. Zájmeno zvratné **иже** objevuje se dosti často v ustrnulém tvaru **єже**, jenž se klade bez zřetele na rod: **хлѣбь бо, єже азь дамь; сѫсѣди же, єже и бѣхѫ видѣли** a pod.

Charakterystyka i geneza poetycznych utworów Ambrożego Metlinskiego. Napisał Cyryl Studziński. Rozprawy Akad. umiej. wydz. filol. Ser. II. Tom XI. W Krakowie 1898, str. 263—311.

Prof. Studziński podává zde velmi zdařilý a poučný rozbor básní Ambrože Metlińského (pseud. Mohyły 1814—1870), který pro překlady tří básní Čelakovského (z »Ohlasu písní ruských«), sonetu Kollárova, některých slovenských národních písní a j. je i pro nás zajímavým. Na Metlińského, jenž vyzýval k věrné službě carovi, působili z Rusů nejvíce Žukowskij, dále je pozorovati silný vliv lidové poesie ukrainské, polsko-ukrainské školy básnické, konečně z německých básníků nejvíce Uhlanda. Poetický obzor a básnická invence Metlińského byla skrovna; za to vynikal jadrnou, bohatou a čistou mluvou básnickou. »Mowa jego to pieśń ukraińskich bandurzystów«. Metliński byl první romantik, který do ukrainské literatury vnesl kult mohyl a stepí, kozáctva a bandurystů a tím se stal vzorem Ševčenkovým v prvních letech jeho poetické činnosti. Tři z básní Metlińského přeložil Fr. L. Čelakovský.

Новыя письма Добровскаго, Копитара и другихъ югозападныхъ Славянъ. Трудъ орд. акад. И. В. Ягича. Санкт Петербургъ, 1897. 8⁰. CII a 928 str. Vydáno oddělením pro ruský jazyk a slovesnost cís. akad. nauk.

Touto novou, bohatou sbírkou dopisů, které pěstovatelé slovanské filologie mezi západními a jižními Slovany v dlouhém období od r. 1785 do r. 1861 vzájemně vyměňovali, podává opět prof. V. Jagić vysoce cenný příspěvek k dějinám naší vědy z doby nejzajímavější, z doby jejího vzniku. V časovém pořádku obsahuje přítomný svazek listy:

J. Dobrovského Jiřímu Rybayovi, ev. faráři na uh. Slovensku, 41 list, od r. 1785—1795; Lužičanu J. F. Fricovi, 2 listy, 1797 a 1798 (?); praef. cís. dvor. knih. ve Vídni, hrab. Ossolinskému, 2 listy, 1820 a 1823; J. G. Neumannovi ve Zhořelci, 2 listy, 1826 a 1828;

srbského histor. Raiče metropol. Karlovskému Stratimirovićovi, 15 listů, 1793—1796;

dopisy metrop. Stratimirovića s Alterem, Schözerem, Engelem, Heynem, Palkovičem, Čaplovičem a j., celkem 37 listů, 1795—1833;

listy Terlaićovy metrop. Stratimirovićovi a archim. a bisk. Mušickému, 7 listů, 1796—1808;

listy A. Kajsarova, A. Turgeněva a P. Köppena L. Mušickému, s odpovědmi tohoto, 8 listů, 1805—1825;

B. Kopitara Županovi, dru. theol. a prof. v Lublani, 50 listů, 1809—1821; metrop. Stratimirovićovi, archim. a bisk. Luk. Mu-

šickému a j., celkem 17 listů, 1811—1830; V. Hankovi, 134 listů, 1814—1835; Lindemu, 1 list, 1817; Bandtkemu, 2 listy, 1815 a 1818; Metelkovi, 6 listů, 1821—1841; Vukovi, 1 list, 1822; hrab. Sternbergovi, 1 list, 1829; výtahy z dopisů prof. Feslovi, 1834—1843;

Vuka Stef. Karadžiće B. Kopitarovi, 3 listy, 1814, 1822, 1841; archim. a bisk. L. Mušickému, 5 listů, 1818—1833;

P. Köppena Dobrovskému, 21 listů, 1823—1829; dále dopisy téhož Köppena s gen. Šiškovem, kníž. Livenem, Hankou, Šafaříkem, Čelakovským a j., hlavně za příčinou povolání tří posledně jmenovaných učenců na Rus, 37 listů, 1826—1837;

výtah z dopisů Glückseligových Miklosichovi, ze 7 listů, 1847;

listy Hankovy Metelkovi, 2 listy, 1853 a 1854; Rajačičovi, 1 list, 1854;

list Sreznevského Köppenovi, s odpovědí, 2 listy, 1861.

Z tohoto nejstručnějšího přehledu je již viděti, že tato sbírka dopisů poskytuje hojnost nových příspěvků k dějinám rozvoje slovanské filologie.

Nejvíce obohacuje se **životopis Kopitarův**, a to nejen listy, nýbrž i důležitými záznamy autobiografickými, které zde poprvé otištěny jsou. Mezi nimi jest též 134 listů, které Kopitar v letech 1814—1835 psal Hankovi. Je to pokračování osobního přátelství, které navázáno bylo pobytem Hankovým ve Vídni 1813—1814. Obsah těchto listů jest rázu téměř obchodního, zasílání knih a účty za ně bezmála výhradným předmětem. Tu i tam vyskytují se ovšem i zajímavé zprávy biografické. Tak ku př. dovídáme se, že r. 1818 a 1819 Hanka dosti horlivě usiloval dostati se do Lvova, r. 1820 do Olomouce. Stálým předmětem dotazů Kopitarových je Dobrovský. Z počátku naléhá Kopitar, aby Dobrovský neustával spisovati staroslovanskou mluvnici. Když pak Dobrovský za tímto účelem ve Vídni meškal a přátelé pražští po něm toužili, vytýkal jim Kopitar dosti ostře tento jejich »egoismus« (pros. 1819, led. 1820). Stále je též Kopitar pln starostí o zdravotní stav Dobrovského, nepřestávaje jej vábiti opět do Vídně. V pozdějších letech, zvláště pak po smrti Dobrovského, stává se Kopitar poněkud hovornějším vůči Hankovi. Když články Bowringovy rozněcovaly mysli, vyjadřoval se dosti ostře. Tak píše mu ku př. 19. čce. 1828: »Wollen Sie mich, allen Negationen zum Trotz, doch so dumm machen, wie Sie etwa wünschen, so steht's Ihnen freilich frei; doch auf Ihre eigene Verantwortung hier und dort.« Podobným spůsobem projevuje svou nespokojenost s russofilskými tendencemi Dobrovského a zvláště Hanky v listě 2. května 1833: »Der Meister war zwar auch dupe von Glanze der reichen Tartaren, die nur einen Firniss von Cultur haben; aber Sie sinds nur $^{1000}/_{00}$ mehr (p. 110).« Naposledy (po r. 1833) proniká též odpor Kopitarův proti Šafaříkovi a Palackému, jmenovitě protiv tomuto. Hojné doklady

tohoto smýšlení podává prof. Jagić z listů netištěných v Předmluvě na str. LXI a násl. Nejen z listů Kopitarových, nýbrž i vlastních Hankových (z r. 1836 a 1841, otištěných na str. 645 a 647) vychází na jevo, že Hanka též své nespokojenosti s Palackým dával průchod. V listě Kopitarově z 3. června 1834 je úplný opis známého zlomku legendy »o dvanácti apoštolích« (zl. Dobr.), který naposledy otištěn byl v těchto Listech fil. VI, 1879, 140—142. Celkem je ráz této korrespondence pouze knihovnický.

Vedle hojnosti nových dat pro životopis Kopitarův zaujímá též Dobrovský dosti vynikající místo v této nové sbírce dopisů. Nacházíme zde především listy Dobrovského Jiřímu Rybajovi, psané v desítiletí 1785—1795. Hlavním obsahem těchto obšírných dopisů jsou bohaté zprávy bibliografické, které Dobrovský o starších a novějších knihách podává a navzájem si vyžaduje. Velikou pozornost věnuje při tom Dobrovský slovenštině a přeje si neustále příspěvků k svému »idiotiku«, zvláště když v Olomouci měl příležitost, seznati blíže nářečí moravská. K tomu cíli sestavil Rybajovi též ukázku svého moravského idiotika, aby mu práci usnadnil (str. 548—549), vybízí jej, aby zapisoval pojmenování nářadí rolnického a oděvu, a sám podává popis moravský (str. 564, 617—618). Dobrovský měl dokonce i úmysl, cestovati celý rok po Uhrách, aby studoval nářečí slovenská (str. 579, 582, 586, 617); snahy pak odlučné ho nemálo mrzely (str. 613). Mezi tím naskytuje se též příležitost k poznámkám biografickým, filologickým a j. Tak ku př. omlouvá se Dobrovský v listě prvním (16. ledna 1785), že německy odpovídá na český list Rybajuv, takto: »Es fällt mir leichter deutsch zu schreiben, weil ich mehr gewohnt bin.« Ale přece poslední řádky v některých psaních připsal Dobrovský česky (str. 466, 469, 501). Ale s jakou láskou lnul k své řeči, to poznati z poznámek, jako: »Unsre Sprache, die nur durch Schriften vom 13. Jahrh. aufbewahrt und fixirt worden, ist unstreitig unter allen Slawen gewiss die reichhaltigste« (str. 547). Anebo: »Und ich finde unser Nordisch-slawisches-böhmisch-mährisch-slowakisch zusammen genommen so reich, dass man fast alles erklären kann, wenn man nur auch alte Handschriften zu Hülfe nimmt« (str. 552). Anebo: »Es ist unglaublich, wie viel noch mangelt, der Reichthum unserer Sprache in allen Perioden ist zu gross — so gross, dass man fast verzweifeln sollte, alle Wörter sammeln zu können« (str. 574). I jakási hrdost národní se u Dobrovského ozývá: »Wir haben es doch unsern übrigen Slawischen Brüdern zuvorgethan« (str. 566). Na obnovení literatury české neměl přece mnoho naděje, »wenn nicht einige gute Genies aufstehen, die der Sache forthelfen« (str. 571). Že by sám byl největší z těchto našich genialních mužů, toho ovšem ještě netušil. Zásluhu o své vědomí české připisoval pánu z Neuperku. Učinil tak těmito česky psanými

slovy: »Pán z Neuperku, jak jsem vám již psal předešle, umřel jest ku konci 1784-o roku. Já ho velmi lituji, žádného tak na českou řeč laskavého pána nyní neznám, který by tolik chtěl neb mohl vynaložiti na všeliké vydání starých spisovatelů, jak on to vždy žádal a k tomu penězi nápomocen býti chtěl. S tím pánem, mohu pravdu říci, také jsem já chuť a horlivost u věcech českou literaturu se týkajících ztratil, aniž již nemám, s kým bych tak míle a vesele o těch věcích rozprávěti mohl« (str. 470). Neméně otevřeně a vděčně přiznával Dobrovský zásluhu o získání své pro slovanská studia Fortun. Durichovi: »mein alter Freund Fort. Durich, der mich zuerst mit der slaw. Litteratur zu einer Zeit, da ich sie verachtete, weil ich voll Eifer war für das Orientalische Sprachstudium, bekannt machte« (str. 512). Největší chválu vzdává povaze Durichově: »Er ist ein vir integerrimus; Herzensgüte macht mir ihn schätzbarer, als seine Kenntnisse« (str. 513). Zajímava je poznámka Dobrovského před cestou na Rus: »ich hoffe ja doch wieder zu kommen, ausser man machte mir zu Petersburg solche Bedingnisse, dass ich bleiben könnte« (str. 588). Chvilkový nápad, který osobním poznáním tehdejšího Ruska navždy zajisté byl zaplašen. Později obrací se hlavní zřetel k překladům písma svatého, zvláště českým, ale též slovanským, jejichž varianty Dobrovský k srovnání předkládá. Dobrovský rozepsal se tu dosti široce o svých názorech, jmenovitě pokud se uchylovaly od mínění Durichova a Dobnerova — o poměru českého překladu evang. k slovanskému — (str. 532, 539, 556, 559, 584, 588, 537—538). Dále objevují se též různé výklady etymologické: Slované (str. 511, 588), Odra (str. 519) a j., třídění sloves (str. 507, 551 a j.), rozvrh skloňování (str. 553—554), poznámka o přízvuku (str. 610), o prosodii (str. 612) a j.

Dosti často a zřetelně vyslovuje se Dobrovský o nepůvodnosti Slovanů západních a jižních ve svých nynějších sídlech (str. 589, 591 a j.). Neobyčejně zajímavý je list, který Dobrovský napsal v Olomouci 8. února 1793, na zpáteční cestě z Ruska, v němž rozvinuje své myšlénky o roztřídění jazyků lidských, později (str. 602—603) uvedeném »Systema linguarum«, o němž promlouvá i dále (str. 607), o jazyku finském a jeho příbuznosti s maďarským (opět na str. 612), o Rusích a o náboženství pravoslavno-ruském (str. 597), o svých studiích v knihovnách moskevských (typogr. a synodalní) atd.

Dopisy Dobrovského končí r. 1795. Je to opět vzácný důkaz filologické vyspělosti Dobrovského, jeho vytrvalé píle a účelné činnosti vědecké. Listy tvoří ve vydání Jagićově značnou část, od str. 464—623, skoro 160 stránek. Celá důležitost jejich ovšem teprve vynikne, až vydána bude této korrespondence druhá část, listy Rybajovy, které se chovají v Českém Museu a které k tisku připravuje bibl. A. Patera. Listu Dobrovského ze dne

23. listopadu 1795, psaného prý v stavu chorobném, o němž nacházím zmínku u Brandla (str. 90), v této sbírce není.

Dále otištěny v této sbírce Jagićově dva listy Dobrovského lužickému pastoru dr. Fricovi, jenž pořídil překlad starého zákona na dolnolužické nářečí. V prvním listě prosí Dobrovský o jistá slova lužická (podle slovníku cís. Kateřiny) a pak děkuje za vyplnění svého přání. Pozoruhodný je úvod prvního listu. Dobrovský vzdává dr. Fricovi díky za vykonaný překlad a pak pokračuje: »Sollten Sie sich wohl wundern, dass Ihnen auch ein Böhme seinen Dank dafür bezeugen wolle. Zu einer Nation, der slawischen, gehörend, stehen wir doch immer in einiger Verbindung der Sprachverwandschaft. Da ich eben mit einer Classifikation der slawischen Dialekte beschäftigt bin, so fällt mir die nähere Verwandschaft der böhmischen Sprache mit der Wendische immer mehr in die Augen. Nur Schade, dass wir uns durch die Verschiedenheit der Orthographie unnützer Weise trennen und immer mehr von einander entfernen.« Dobrovský byl by si přál, aby dr. Frico se přidržoval pravopisu polského. Shoda pravopisná není prý tak blízka. »Wären die Slawen in einem Staate vereinigt, so würde das leichter geschehen können. Wir wollen inden die Vorsehung über die Schicksale der Völker walten lassen. Vielleicht liegt es in ihrem Plane, die Völker von einerlei Abkunft nach unendlichen Abweichungen und Verirrungen wiederum einst zu vereinigen« (str. 625). K těmto vysoce významným slovům Dobrovského, napsaným r. 1797, přičiňuje prof. Jagić takovou poznámku: »Čítajíce tyto řádky mohli bychom se domnívati, že je napsal někdo z českých vlastenců-romantiků XIX stol. Kdo věří, že Čechové vzali svůj »panslavismus« šmahem od Němců, octne se v těžkém postavení, když narazí na tento výrok Dobrovského« (str. XV).

Ve dvou krátkých listech, psaných r. 1825, projevuje Dobrovský p. Neumannovi za úslužnost, projevenou jemu při pobytu ve Zhořelci (v témže r. 1825). Z té doby pochází následující poznámka německého filologa K. G. Hermanna o Dobrovském: »Wegen seiner profunden, durch mehrere Druckschriften bekundeten Gelehrsamkeit, vielfacher durch Aufenthalt in fremden Ländern eingesammelten Kenntnisse u. Lebenserfahrungen, auch sonst ausgezeichneten Eigenschaften des Verstandes u. Herzens geniesst er dort (t. j. v Praze) einen grossen Credit, mit Ausnahme der Curie zu Rom u. geistl. Clerisei, bei welchen er im Geruch der Ketzerei steht« (str. 637).

Konečně čteme ještě dva listy Dobrovského hrab. Ossolińskému ve Vídni (r. 1820 a 1823), se správami literarními: o spisech Paprockého a o polském alchymistovi Sendivojovi.

Sbírka Jagićova obsahuje dále důležitý material z pozůstalosti P. J. Köppenovy, totiž dopisy týkající se zamýšleného povolání českých učenců Hanky, Šafaříka a Čelakovského na Rus. Celé

dlouhé, ale neúspěšné vyjednávání vyložil prof. A. A. Kočubinský v knize »Начальные годы русскаго славяновѣдѣнія, Одесса 1887—1888«. Dopisy nyní otištěné nebyly však Kočubinskému ještě přístupny. Od té doby objasněna tato záležitost částečně též ve spise K. Jirečka, P. J. Šafařík mezi Jihoslovany, V Praze 1895, 118 a násl. Ale pravou příčinu nezdaru celého plánu admirala Šiškova a věrného jeho pomocníka Köppena dovídáme se teprve nyní. Prof. Kočubinský (l. l. 305 a násl.) dával vinu našim učencům samým, kteří váhali prý přijmouti povolání ruské Akademie. Podobně již Hanka předstíral, že »kunktátorství« Šafaříkovo celou věc zmařilo, což Šafařík ovšem odmítal (Jireček 121). Ale vina byla přece jen opět na straně ruské, jak nyní z listu Köppenova, psaného r. 1861 prof. J. J. Sreznevskému, vychází na jevo.

Též osm dosud neznámých listů Šafaříkových, které v l. 1835 až 1837 psal Köppenovi, přináší tato kniha Jagićova. Jsou to vesměs listy obsažné, které opět ukazují povahu Šafaříkovu v osvětlení nejkrásnějším

Aleksander Brückner, **O Piaście.** W Krakowie. 1897. 8⁰. 46. Zvl. ot. z XXXV sv. Rozprav třídy hist.-filos. Akad. věd v Krakově.

Tato důvtipná rozprava prof. Brücknera má i pro nás přímou důležitost, neboť je založena na podivuhodné shodě, která v státní a společenské úpravě, v životě národním a rozvoji hospodářském panovala v dávné době mezi Poláky a Čechy. Výsledky, ku kterým prof. Brückner dospívá, týkají se nejstarších, v mlhách báječných zahalených dob, z nichž se nám jen kusá podání zachovala. Ale výklady své opírá spisovatel ponejvíce o filologický rozbor starých názvů osobních, místních a též appellativ, které skoro vesměs nacházíme též v řeči naší. Chci proto zde podati krátký přehled názvů, v této rozpravě vyložených a objasněných.

Hned první vysvětlení je vysoce pozoruhodné. Týká se slova vítěz, stslov. vitęzь. Výkladů toho zajímavého slova podáno hojně. Netřeba jich zde opakovati. Naposledy ještě Miklosich v Etym. slovníku držel se původu cizího, odváděje slovo od názvu německého kmene Vithungů. Prof. Brückner právem zavrhuje tento výklad a praví: jak od roboty nazváni byli robotězi čili robotníci, tak od *viti obdrželi své jméno vítězi čili *vítníci. A co jest *vitь? To jest onen torques de subere tortus (»wić kręcona z łyka«), o kterém náš letopisec Kozmas k r. 1039 zachoval zprávu (Fontes rerum boh. II, 70), objasňující zmínky polských pramenů z XIV a pozdějších století (»wici«). »Vítězi« pak byli původně vojsko, které do výprav válečných, zvláště zahraničných, »vítí« čili provazem lýkovým voláno bylo. V Čechách zvyk takový prý již v XI stol.

úplně zanikl, kdežto v Polsce, v podobě pozměněné, až do posledních století se zachoval.

Widukindovy »Slavi qui dicuntur Licicaviki« vykládá prof. Brückner za »Lestkovice«.

Výklad jména »Semovit« přivádí na původ osobních jmen vůbec. Prof. Brückner připomíná, že jak u Řeků a jiných národů, tak zajisté i u Slovanů dávána dětem jména původu »božského« (omen nomine quaerunt, fausta nomina). Jména, složená s -vit, vyskytují se ve jménech božstev slovanských: Svętovit, Rujevit, Jarovit a j. Taková jména byla tedy »božská«, fausta nomina. »Semovit« jest prý *sěmo-vit = familiae prosperitas (srovn. Siemirad, Siemiradzki).

Podání Gallovo o Piastě považuje prof. Brückner za báječné. Názvy osob tlumočí zcela přirozeně: děd Chwościsko čili Chościsko nazván byl podle řídkých, rozcuchaných vlasů, otec Piast (t. j. česky píst, písta = tlouček) podle postavy, matka Rzepka (t. j. česky řepka) též podle útvaru tělesného, snad podle nosu, »král« Popiel (česky popel) podle barvy obličeje anebo též vlasů.

Rozumí se, že prof. Brückner ani české podání o Libuši a Přemyslu nepokládá za historickou pravdu. Ale velmi pozoruhodný jest důkaz, jak na výklad Kozmův patrný vliv měla dějeprava biblická. Slova Libušina ku př. (filios vestros et filias in obsequiis suis ponet etc.) shodují se skoro doslovně se slovy Samuelovými I. Reg. 8, 11—18.

Z dalších etymologií uvádím: kmeti pochází od comites, jako kmotr od compater; západoslov. pán, páni je zkráceninou od župan, župani, srovn. ruské sudař z gosudař, polské ksze XVI stol. z księże — upozorňuji, že tak vysvětloval slovo pán již Dobrovský, v listu Kopitarovi r. 1824, viz Jagić, Briefw. 511 —: pol. smard vznikl skutečně od »smradu«; Mieszka (Michal) značí »medvěda« (od toho sloveso »meškati«), jest tedy název zvířecí, tak jako Krak (nesprávně Krok), jež znamená »havrana«.

Těmito etymologiemi obsah rozpravy Brücknerovy je poněkud naznačen, ale daleko není vyčerpán. Je tu všude hojnost bystrých poznámek a výkladů filologických a též kulturně-historických. Upozorňuji jen ještě na dvě poznámky, které se dotýkají přímo nás. Na str. 6 promlouvá prof. Brückner o příčinách zajímavého zjevu, že ani Čechové ani Poláci nemají stop národní epiky, ničeho, co by s »junáckými« písněmi srbskými, s bylinami a dumkami ruskými porovnati se mohlo. Ku konci rozpravy, na str. 36—37, podává pak prof. Brückner duchaplnou karakteristiku nejstarších letopisců: ruského, českého a polského, kteří jak známo skoro současně knihy spisovali.

Русскій Филологическій Вѣстникъ, издаваемый подъ редакціею проф. А. Н. Смирнова. Варшава. (Dokončení.)

Томъ XXIX. (Годъ изданія 15-ый). 1893.

A. Šachmatov počíná objemnou rozpravu (1—50, 229 až 307) pod názvem »Изслѣдованія въ области русской фонетики«, která je celá věnována »dějinám hlásek o a e v ruském jazyku«. — G. A. Fišer činí několik případných poznámek (51—56) »объ изосиллабизмѣ«, totiž o snaze, vyrovnati v skloňování a časování počet slabik v slově. — E. Karskij pokračuje (57—107) v příspěvcích k dějinám hlásek a tvarů běloruských. — M. Chalanskij pokračuje (107—147, 308—352) v rozboru jiho-slovanských pověstí o Kraljeviči Marku. — N. Sumcov počíná (148—163, 353—382) »Этюды объ А. С. Пушкинѣ«, jichž předmětem jsou menší básně Puškinovy. V tomto svazku rozbírá spisovatel básně: Пророкъ, И путникъ усталый, Рѣдѣетъ облаковъ летучая гряда. Ненастной ночи мгла. — A. Aleksandrov popisuje a otiskuje (193—207) novou »Службу святымъ славянскимъ апостоламъ Кириллу и Меѳодію въ болгарскомъ спискѣ XIV вѣка«, kterou spisovatel v ruském klášteře na hoře Athonské r. 1891 opsal. — M. P. otiskuje (208—228) »Первый ученый трудъ В. И. Григоровича«, totiž »Zprávu« (Отчетъ), kterou r. 1840 Viktor Grigorovič, jako skutečný student Kazaňské university, o postupu svých slovanských studií podal kurátorovi M. N. Musin-Puškinu. V úvodu poukazuje se, jak chatrné byly na Rusi vědomosti o Slovanech ještě v r. 1836. — V kritické části čteme krátký rozbor Словаря русскаго языка, vydaného Akademií petrohradskou, od E. Karského (164—167). — Dále podává S. Brajlovskij (168—170) doplňky k brochurce E. A. Volterově, Библіогр. матер. для біографіи А. А. Потебни СПб. 1892.

Томъ XXX. 1893.

E. Karskij končí své příspěvky »Къ исторіи звуковъ и формъ бѣлорусской рѣчи« (1—85). — A. Šachmatov pokračuje (86—149, 193—251) v badáních »въ области русской фонетики«, t. j. ve výkladech o hláskách o a e. — A. Vetuchov popisuje dvojí ruské nářečí (gub. Charkovské) (150 až 157, 185—192). — N. Sumcov rozebírá dále (158—173, 320—339) básně Puškinovy: Зачѣмъ крутится вѣтръ въ оврагѣ, Нянѣ a podává některá doplnění k dřívějším rozborům. — M. Chalanskij pokračuje (252—293) v srovnávací studii o jihoslov. pověstech, jichž středem je Kraljević Marko. — A. Tichvinskij pokračuje (340—345) v jazykovém rozboru Jaroslavského rkpisu Pandekt Nikona Černogorca XII—XIII stol. — V kritické části promlouvá I. Ivanov (174—181) o »Опытѣ

сравнительнаго этимологическаго словаря литературнаго языка. Сост. И. В. Горяебъ. Тифлисъ. 1892. 8⁰. 240 + XXXVI; pak referuje s velikou znalostí věci A. Pogodin o spisech z oboru srovnávacího idevr. jazykozpytu Zubatého, Streitberga, Hirta (346—353).

Томъ XXXI. (Годъ изданія 16-ый.) 1894.

A. Šachmatov dokončuje (1—65) svou objemnou rozpravu »Изслѣдованія въ области русской фонетики.« — M. Chalanskij pokračuje (91—268) v důkladné studii o Kraljevići Marku. — N. Sumcov rozebírá dále básně Puškinovy: Сонетъ. Кто знаетъ край. Казакъ, Гусаръ (269—304). — A. Vetuchov popisuje (305—315) nářečí »slobody« Alekséevky (Charkovské gub.). — A. Tichvinskij pokračuje (316—323) v jazykovém rozboru Jaroslavského rkp. Pandekt Nikona Černogorca XII—XIII v. — Konst. Grot věnuje (324—344) vřelé vzpomínky Fr. Račkému a Mich. Hórnikovi.

Томъ XXXII. 1894.

Aleksěj Šachmatov podává své myšlenky »Къ вопросу объ образованіи русскихъ нарѣчій« (1—12). Je to velmi pozoruhodný pokus, rozvoj ruských nářečí uvésti ve spojení s politickými dějinami ruskými. — N. Sumcov rozebírá dále (45—76, 155—174) básně Puškinovy: Аріонъ, Дорожныя жалобы. Чудный сонъ, Стансы: Брожу ли я, Стихи, сочиненые ночью, Стихи о лампадѣ. Романсъ: Жилъ на свѣтѣ. — Evg. Budde podává (77—112) Главнѣйшія черты народнаго русскаго говора въ Казанской губерніи. — A. Tichvinskij dokončuje (113—122, 261—269) rozbor Jaroslavského rkp. Pandekt Nikona Černogorca XII—XIII v. — A. Pogodin podává (123—125, 270—275) několik důvtipných etymologických výkladů, jako stslov. **прѣгыни** = got. fairguni; сосна = *sop-sn-ā; č. děsiti s sanskr. dips- a j. — M. Chalanskij pokračuje (473—547) v rozpravě o jihoslov. pověstech o Kraljevići Marku. — A. Šachmatov počíná rozpravu o přízvuku v dílech Križanićových, pod názvem »Юрій Крижаничъ о сербско-хорватскомъ удареніи« (250—260). — A. Nikolskij podává (276—294) Описаніе Русскаго Евангелія XIV вѣка изъ собранія Верковича. — Pozoruhodný je počátek stati, kterou J. Timošenko věnuje (126—139, 295—304) příslovím řeckým (byzant.), srovnávaje jich s slovanskými: Византійскія пословицы и славянскія параллели къ нимъ. — V kritické části referuje A. Pogodin (140—142) o rozpravách K. F. Johanssona (Eine analoge Neubildung der Verbalflexion im Aind. u. Balt.-slav.) a V. Oblaka (Zum silbenbildenden *l* im Slavischen), P. Kulakovskij (308—311) o novém vydání sebraných spisů Vuka Karadžića. — Dále poukazuje (305—307)

E. Karskij na polský žaltář Mik. Reja, který se chová v knih. Varšavské univ. —

Томъ XXXIII. (Годъ изданія 17-ый). 1895.

N. Sumcov rozebírá dále (1—24) básně Puškinovy: Поэтъ а Эхо. — M. Chalanskij pokračuje v obšírné studii o Marku Kraljevići (25—204). — J. Timošenko pokračuje (205—218) v srovnání slovanských přísloví s byzantskými. — V. Bogorodickij podává své názory »Объ основныхъ факторахъ морфологическаго развитія языка« (219—251), rozeznávaje následující činitele: 1. analogii (materielnou a formálnou), 2. differenciaci, 3. vybavení (»опрощеніе«), totiž z jasné souvislosti kmenové, 4. absorpci. — F. Fortunatov podává (252—297) rozpravu »Объ удареніи и долготѣ въ балтійскихъ языкахъ«. Tato část jedná o přízvuku v pruském jazyce. — A. Šachmatov pokračuje (298—327) v rozboru srbsko-chrvatského přízvuku u J. Križanića. — A. Pogodin podává opět (328—330) několik pozoruhodných etymologií k stslov. slovům: **ыꙁл, рыбл, кобьць** atd. — Tentýž nadaný jazykozpytec podává pak v kritické části (331—342) »Обзоръ филологическихъ журналовъ за 1894 годъ«, všímaje si předně článků, které se dotýkají slov. a lit. jazykozpytu, v násled. časopisech: 1. Zeitschr. f. vergleich. Sprachforschung, herausgeg. v. E. Kuhn und J. Schmidt; 2. Bezzenberger's Beiträge; 3. Paul und Braune's Beiträge zur Gesch. d. deutschen Spr. u. Liter. —

Томъ XXXIV. 1895.

M. Chalanskij dokončuje (1—73) svou rozpravu: »Южно-славянскія сказанія о Кралевичѣ Маркѣ въ связи съ произведеніями русскаго былевого эпоса. Сравнительныя наблюденія въ области героическаго эпоса южныхъ Славянъ и русскаго народа. Celá studie Chalanského zaujímá jako zvl. otisk 800 stran a podává nejdůkladnější rozbor cyklu písní a pověstí jihoslovanských o Kraleviči Marku. Ku konci dotýká se též spisovatel otázky, proč ani na Rusi ani na jihu slovanském nevznikl epický celek, jako Nibelungy, jako Píseň o Rolandovi a j. a vidí příčinu toho, odchylně od Alex. Veselovského, v nízkém stupni vzdělanosti. — J. Timošenko ukončuje též (74—86) svou rozpravu: Византійскія пословицы и Славянскія параллели къ нимъ. — A. Šachmatov dokončuje též (87 až 124, 204—222) studii: Юрій Крижаничъ о сербско-хорватскомъ удареніи. Výsledek: Přízvuk Križaničův je z polovice čakavský, z polovice štokavský; čakavský je přízvuk, když před původním exspirat. přízvukem byla slabika krátká (gorà), štokavský, když tato slabika byla dlouhá (rūká). — N. Sumcov rozebírá dále (125—142, 233—276) básně Puškinovy: Шотландская пѣсня, Къ А. П. Кернъ, Откуда къ намъ явилась

ты. Что свѣтъ зари. Осень. Зимній вечеръ, Анчаръ; následují doplňky. — E. Andersen podává krátkou studii syntaktickou Къ вопросу о безличномъ предложеніи (143—157) s doklady romanskými, germanskými i slovanskými, docházeje k výsledku, že rčení jako εἰσὶν οἱ, sunt homines, sono uomini vzniklo ze skladby impersonalní il est des hommes, есть люди. — E. Karského Замѣтка по русской діалектологіи (158) týká se běloruského ou na místo al, av. — E. Karskij podává dále (169—192) rozbor staroruské památky XII stol.: Особенности письма и языка Мстиславова евангелія, i s krátkou ukázkou. — V. Močulskij otiskuje »Житіе св. Варпсавы«, podávaje úvodem potřebná objasnění. Tekst pochází ze sborníku XVI stol. Sv. Varipsava byl mnich, který měl tykev s krví Kristovou. — N. Korobka dokazuje, že »Звукъ дж въ малорусскомъ нарѣчіи« je původu pozdějšího (223—232). — Ku konci následuje nekrolog a přehled spisů Ivana Step. Nekrasova (1836—1895), jenž byl prof. dějin ruské literatury v Odesse, nástupcem P. Gr. Biljarského.

Томъ XXXV. (Годъ изданія 18-ый). 1896. Č. 1.

M. Speranskij v článku »Сербскіе хронографы и русскій первой редакціи« (1—18) dokazuje, že srbské chronografy, které se nám, jak známo, zachovaly teprve z pozdějších věků (XVI, XVII), nejsou než poněkud zkrácená úprava ruského chronografu podle redakce r. 1512. — Následuje »Několik zaklínání« podle rukopisu z poč. tohoto století (20—24). — N. Sumcov pokračuje v literárně-historickém rozboru básní Puškinových: Solovej, Mně boj znakom atd., Filosof rannij, Stichi o slezach, Vospominanije atd., Dar naprasnyj (25—60). — M. Chalanskij podává »Doplňky a popravky«, pak »ukazatele« k své studii: Южно-славянскія сказанія о кралевичѣ Маркѣ. Tím celá studie ukončena (ve zvláštním stránkování 834 stran). — N. Spasskij popisuje »Jednu z ruských map zemských«, která zhotovena byla v XVII stol. (95—111). — Nekrolog Iv. Step. Nekrasova od Evg. Budde (112—118); nekrolog a seznam spisů Nikol. Nikol. Strachova (1828—1896) a Aleks. Iljiče Nezelenova (1845—1896), prof. dějin ruské literatury v Petrohradě.

Č. 2. A. Pogodin v krátké rozpravě »О нѣкоторыхъ окончаніяхъ loc. sing. въ славянскомъ языкѣ« (137—141) vykládá jako lok. sing. nejen známé tvary, vzniklé z koncovky -*i*, nýbrž hlavně tvary: kamene; synu, doma (= *domō = -ōu̯), domovь (*domovi, srovn. sūnávi); vysprь, nizь, okrъstь a pod.; konečně též tvary na -*ą* a -*ę* jako protivą, vъ dalę. — Týž podává dále (142—144) »Нѣсколько этимологій« a sice: 1) lěsъ = *lā-so-; 2) doroga. — N. Sumcov rozebírá dále (145—170) básně Puškinovy: Красавица, Глухой глухова, Притча, Стихи о рифмѣ atd., О дѣва роза. — R. Brandt

ukazuje (171—186), že polské zpracování Bürgerovy ballady »Lenore« od Tom. Zana »Neryna« nevzniklo přímo podle vzoru německého, nýbrž podle napodobení ruského »Ludmila« od Žukovského. Polský tekst »Neryny« Zanovy připojen. — N. Spasskij pokračuje v článku »Одна изъ русскихъ космографій« (187—219). — E. Karskij upozorňuje (220—221) na několik zvláštností běloruského nářečí v okr. Sokolském, gub. Grodnenské. — M. Azbukin pokračuje (222—272) v článku: Очеркъ литературной борьбы представителей христіанства съ остатками язычества въ русскомъ народѣ (XI—XIV вѣка). Doklady o ctění pohanských bohů a prostředcích, kterých proti tomu užívala církev. — E. Karskij počíná v čteních »o slovanské kyrillské palaeografii« (273—295). — V bibliogr. části referují A. Pogodin o článku Sophus Bugge, Ueber den Einfluss der armenischen Sprache auf die gotische (Indogerm. Forsch. V [1895] 168 a násl.); E. Karskij o knize Ad. Černého, Piesńi białoruskie z powiatu Dziśnieńskiego gub. Wileńskiej. (Zbiór wiad. do antrop. kraj. XVIII, 1895.) — Nekrolog V. A. Jakovleva (1841—1896), ord. prof. ruského jaz. a slovesnosti v Odesse.

Томъ XXXVI. 1896.

N. Th. Sumcov započíná 5. sešit svých »studií o A. S. Puškině«, který bude obsahovati rozbor lidových zkazek od Puškina zpracovaných. Předmětem je báseň »Женихъ« (1—16). — A. Aleksandrov dokládá (17—20), že »požàrišče« znamená »velký požár« a »požarìšče« že označuje »místo velkého požáru, pohořeliště.« — N. Spasskij dokončuje (21—59) článek »Одна изъ русскихъ космографій«. Výsledek pěkné rozpravy je ten, že zeměpisná mapa je zpracováním krátké kosmografie, jejíž prameny byly trojí: 1) písmo sv., zároveň s byzantskými pověstmi a chronikami, 2) evropské chroniky, 3) ruské cestopisy a memoiry. — A. Šachmatov započíná rozpravu: »Звуковыя особенности Ельнинскихъ и Мосальскихъ говоровъ« (60 až 99). — E. Karskij pokračuje (100—184) v čteních o kyrillské palaeografii. — N. Karinskij podává (185—192) krátký, hláskoslovný a morfologický rozbor »Pogodinského apostola r. 1391«, památky novgorodské. — M. Speranskij uveřejňuje (193—223) svou vstupnou přednášku »Дѣленіе исторіи русской литературы на періоды и вліяніе русской литературы на югославянскую«. Spisovatel zastává se dělení, které navrhoval N. S. Tichonravov: nová ruská literatura že začíná druhou polovicí XVII stol. a celé dějiny ruské literatury že třeba započíti tou dobou, v které ruská národnost se slovem (řečí) projevila. V druhé části promlouvá spisovatel o vlivu ruské literatury na jihoslovanskou v XVI a XVII stol. — S. Brajlovskij vyšetřuje (224—231), kdo byl prvním ruským bibliografem, a odpovídá, že »otcem slovansko-ruské bibliografie« (podle slov Undolského) byl mnich

Čudovského kláštera Euthymij, žák Epifania Slavineckého, a spisovatel »Оглавленія книгъ« z r. 1665 anebo 1666. —

Томъ XXXVII. (Годъ изданія 19 ый). 1897.

E. Karskij podává poslední část svých výkladů o kyrillské palaeografii (1—70), pojednávaje krátce o znaménkách nad písmeny, o notách, o dělení slov, o ligaturách, o přípisech a záhlavích; dále o kryptografii čili tajnopisi, o písařích a jich zápisech; konečně o kyrillském tisku. Připojeny jsou známky různých redakcí památek církevně-slovanských. V dodatcích je též řeč o abecedě hlaholské a o písmenech permských, jež sestrojil biskup permský sv. Štěpán v XIV stol. — N. Th. Sumcov pokračuje v rozboru básní Puškinových (71—93). Předmětem rozpravy je »skazka o rybáři a rybce«. Srovn. studii prof. Polívky v I. sv. Národopisného Sborníku (1897). — A. Pogodin podává několik etymologií (94—96), z nichž vynímám: slov. brašьno od koř. bar = krmiti, od něhož vzniklo též slov. bъrъ; koř. sъk-: severoruské zasykatьsja; koř. jav-: lit. prajovas; pron. totъ = to-tъ (nikoliv tъ-tъ), srovn. lit. tatáj; slov. ni = lit. nej. — V. Močulskij ukazuje (97—113), že »Vidění krále Joasa«, jež podle sborníku z XIII století též otiskuje, zpracováno je na základě symbolického obrazu, kterým dvojí církev, jedna z Židů, druhá z pohanů vzniklá, znázorněna byla. — N. Šljakov objasňuje (114—116), že ruský tvar jména křestního Vedenèj nepochází od Eugènij = Jevdènej, nýbrž od Venedik = Benedikt. — A. Kadlubovskij započíná své »Очерки по исторіи древнерусской литературы житій святыхъ« literárně-historickým rozborem legendy o sv. Avraamiji Rostovském, jejíž první redakce vznikla v XV stol. (117 až 159). — M. Chostnik podává etymol. výklad slovin. adj. urni (prý z vorъ), jejž nelze nazvati podařeným, a též poznámky o domnělých slovin. tvarech imperat. víži, vížite nemohou uspokojiti (160—164). — K. Filatov započíná »Очеркъ народныхъ говоровъ Воронежской губерніи« (165—228) hláskoslovnými výklady o velikoruských nářečích gub. Voronežské. — M. Azbukin pokračuje (229—274) v svém »Очерку литературной борьбы представителей христіанства съ остатками язычества въ русскомъ народѣ (XI—XIV вѣка)«. Sneseno zde opět mnoho důležitých dokladů z církevní literatury staroruské, jmenovitě o kejklířích (скоморохи) a čarodějích (волхви). — V bibliografické části nacházíme obšírný referát (274—293) o knize P. V. Vladimirova Введеніе въ исторію русской словесности, Kijev 1896, která podává přehled národního básnictví ruského.

Томъ XXXVIII. 1897.

E. Karskij podává (1—24) »Дополненія и поправки« k svým »Čtením o slovanské kyrillovské palaeografii«. — A.

Pogodin rozpráví (25—34) o »změkčování hrdelných ve slovanských jazycích v souvislosti s všeobecnými zákony rozvoje jazykového«. — N. Th. Sumcov pokračuje v rozboru básní Puškinových (35—59). Předmětem jsou skazky »о царѣ Салтанѣ«, »о купцѣ Кузьмѣ Остолопѣ и работникѣ его Балдѣ,« »о мертвой царевнѣ«, »о золотомъ пѣтушкѣ«. V doplňcích podává Sumcov též obsah rozpravy prof. Polívky o »rybáři a zlaté rybce« v I. sv. Národop. sborníku. — A. Archangelskij vyňal ze svých přednášek o dějinách ruské literatury rozpravu: »Исторія литературы, какъ наука« a pojednává o předmětě a o methodách literární historie (60—81). — Vl. Rězanov podává příspěvek k dialektologii velikoruské popisem nářečí Obojanského okresu Kurské gub. (82—120) a připojuje ukázky z lidové poesie (121—152). — N. Petrovskij doplňuje rozpravu N. P. Nekrasova o jazykové stránce Lavrent. rkp. nejstarších ruských letopisů (vulgo Nestora), která uveřejněna byla v Извѣст. Отдѣл. русск. яз. и словес. Имп. Ак. Наукъ I a II, a sice v části morfologické (153—171). — A. Šachmatov pokračuje v hláskoslovných výkladech nářečí Jelninských a Mosalských (172—209). — V. K. Poržezinskij počíná uveřejňovati čtení prof. F. Th. Fortunatova o hláskosloví jazyka litevského (210 až 230). Týž uveřejňuje pak své čtení »Важнѣйшіе моменты въ исторіи сравнительнаго языковѣдѣнія«, v nichž vykládá vznik a rozvoj srovnávacího jazykozpytu indoevropského (231 až 256). — K. Filatov pokračuje (257—321) v popise nářečí gub. Voronežské. — M. Azbukin pokračuje (322—337) v rozpravě o literárním boji představitelů křesťanských s ostatky pohanstva v ruském národě. Předmětem jsou tenkráte hlavně ordalie (Boží soudy). — V kriticko-bibliografické části promlouvá E. Karskij o následujících spisech: 1) Actus epistolaeque apostolorum palaeoslovenice. Ad fidem codicis Christinopolitani saeculo XII° scripti edidit Aem. Kałużniacki. Vindobonae 1896. 2) Das Galizische Tetroev. v. J. 1144. Inaugural-Diss. Vasil V. Le-Juge. Leipzig 1897. 3) Труды девятаго археолог. съѣзда въ Вильнѣ 1893 г. Томъ II. Москва 1897.

Fr. Pastrnek.

Studie
k Aristotelovu spisu Ἀθηναίων πολιτεία.

Napsal **Frant. Groh.**

III. Ústava Drakontova.

O čtvrté kapitole Aristotelovy Ústavy athenské, ve kteréž nastíněna ústava Drakontova, psáno již tolik, že bych se rozpakoval literaturu tu rozmnožovati, kdyby dosavadní výklady uspokojovaly a kdybych se nedomníval, že mohu něčím přispěti k bližšímu poznání této části díla Aristotelova.*) Jsou to hlavně tři otázky, o kterých se badatelé dosud neshodli: jaký jest obsah oné kapitoly, pochází-li vskutku od Aristotela, a jaká jest její cena historická.

I.

Obsah ústavy Drakontovy, jak zaznamenána jest v tomto spise Aristotelově, může býti podán jedině podrobným výkladem, o nějž se zde pokusíme. Aristoteles praví: *μετὰ δὲ ταῦτα χρόνου τινὸς οὐ πολλοῦ διελθόντος ἐπ' Ἀρισταίχμου ἄρχοντος Δράκων τοὺς θεσμοὺς ἔθηκεν, ἡ δὲ τάξις αὐτοῦ***) *τόνδε τὸν τρόπον εἶχεν.* Slovy

*) Literaturu o Drakontově ústavě sebral Busolt, Griech. Geschichte. II², str. 36 a 225. Dodati k tomu třeba ještě: H. Weil v Journ. des savants 1891, str. 206 nn.; W. Wyse v Class Review, V, 1891, str. 224; G. Šulc, Russkij fil. věstnik, II, str. 33 nn.; P. Vinogradov, tamtéž III, str. 97 nn.; vydání Hudeovo v Lipsku 1892, vyd. Sandysovo v Londýně 1893; G. W. Botsford, The development of the Athenian constitution (Cornell Studies in class. philol., čís. IV. z r. 1893), str. 138 nn.; Th. Thalheim v Hermu XXIX, 1894, str. 458 nn.; G. V. Thompson, tamtéž XXX, 1895, str. 478 nn.; Val. Schoeffer v Bursianově Jahresb. für kl. Altertumswiss., sv. 83 (1895), str. 228 nn.: F. Blass v Jahrb. f. klass. Phil., sv. 151 (1895); str. 476 nn.; Rob. Poehlmann, Grundriss. d. griech. Gesch., 2. vyd., str. 63 n.; J. H. Lipsius v novém spracování Schoemannových starožitností, I⁴, str. 336. Ruský spis V. Buseskula Aristotelova Ústava athenská jakožto pramen ústavních dějin athenských do konce V. stol., v Charkově 1895 byl mi znám pouze z referátu Schoefferova v Berl. phil. Woch. 1896, sl. 967 nn.

**) To jest čtení papyru dle svědectví Wilckenova; dříve četlo se *αὕτη*.

μετὰ ταῦτα připíná Aristoteles popis svůj k vypravování o vzpouře Kýlonově (v kap. I.); nedlouho po jejím potlačení dána nová ústava. Proti výkladu tomu ovšem se namítá, že již v kap. II. čteme *μετὰ ταῦτα*, a to s dodatkem *συνέβη στασιάσαι τούς τε γνωρίμους καὶ τὸ πλῆθος πολὺν χρόνον*, kdežto zde stojí naopak *χρόνου τινὸς οὐ πολλοῦ διελθόντος*. Leč odpor tento jest jen zdánlivý; v kap. druhé pomýšlí Aristoteles na dlouholetý boj mezi šlechtou a lidem od Kylona až do Kleisthena, jehož jednotlivé fase hodlal vypsati, nikoliv pouze na dobu mezi Kylonem a Drakontem. Není tedy třeba uznávati zde s Th. Thalheimem (Hermes XXIX, 1894, str. 458) nedbalost spisovatelovu.*)

Ani vzpouru Kylonovu ani archontát Aristaichmův nelze určiti přesně; z dohadu klade se ona do l. 636—624, tento buď do r. 621/0 nebo do r. 620/19. Pozoruhodno, že Drakon nebyl zvolen za archonta eponyma, když dal své zákony, jako později Solon (*Ἀθ. πολ.* 5, 1). Zpráva tato činí dojem hodnověrnosti; kdyby byl spisovatel neměl před sebou bezpečných zpráv, byl by bez rozpaků učinil Drakonta archontem. Aristoteles naznačuje zde zcela jasně dvojí stránku činnosti Drakontovy: zákonodárnou slovy *τοὺς θεσμοὺς ἔθηκεν*, ústavní slovy *ἡ δὲ τάξις αὐτοῦ τόνδε τὸν τρόπον εἶχεν*. Výraz *θεσμοί* byl i za doby pozdější typickým pro zákony Drakontovy (srovn. též *Ἀθ. πολ.* 7, 1), slova pak *τάξις* užil Aristoteles již v kap. III. o ústavě před Drakontem. Proto neměla by se klásti po *ἔθηκεν* silná interpunkce, jak se obyčejně děje, nýbrž pouhá čárka; rovněž nemělo by se tvrditi, že Aristoteles v kapitole této na Drakontovy zákony zapomněl a teprve v kap. 41, 2 dodatečně o nich se zmínil (*ἡ ἐπὶ Δράκοντος, ἐν ᾗ καὶ νόμους ἀνέγραψαν πρῶτον*). Na obou místech připomíná se obojí. Že se Aristoteles nešíří o zákonech Drakontových, nýbrž přistupuje hned k vylíčení jeho ústavy, jest při povaze jeho díla zcela pochopitelno; vždyť i ze zákonů Solonových uvádí pouze ty, které směřovaly k zlepšení poměrů politických.

Článkem prvním ústavy Drakontovy (*ἀπεδέδοτο μὲν ἡ πολιτεία τοῖς ὅπλα παρεχομένοις*) vytčen rozsah práva občanského; pouze ti měli býti pokládáni za plnoprávné občany, kteří mohli si opatřiti výzbroj a táhnouti jako hoplité do boje, když bylo třeba. Všichni ostatní byli vyloučeni z práv občanských. Ustanovení takové jest v VII. stol. př. Kr. zcela pochopitelné; kdo nemohl hájiti vlasti, neměl v ní žádného práva. Tato zásada platila ve všech státech starověkých a vedla jak v Římě, tak i v Athenách k zadlužení občanů a k závislosti jich od boháčů.

---

*) Zcela nemožný jest návrh Th. Reinacha (Revue des études grecques IV, 1891, str. 144), přemístiti větu *μετὰ δὲ ταῦτα . . . . ἔθηκεν* na konec kap. I. I kdybychom pak ostatek kap. IV. vyloučili jako interpolaci, nedostali bychom souvislého vypravování, nýbrž musili bychom rovněž kap. II. a III. buď vyloučiti nebo přemístiti.

Článek druhý dotýká se volby úředníků: *χροῦντο δὲ τοὺς μὲν ἐννέα ἄρχοντας καὶ τοὺς ταμίας οὐσίαν κεκτημένους οὐκ ἔλαττον ἢ δέκα μνῶν ἐλευθέραν, τὰς δ' ἄλλας ἀρχὰς <τὰς> ἐλάττους ἐκ τῶν ὅπλα παρεχομένων, στρατηγοὺς δὲ καὶ ἱππάρχους οὐσίαν ἀποφαίνοντας οὐκ ἔλαττον ἢ δέκα μνῶν ἐλευθέραν καὶ παῖδας ἐκ γαμετῆς γνησίους ὑπὲρ δέκα ἔτη γεγονότας.* Z výrazu *χροῦντο* musíme souditi, že volba úředníků měla se díti cheirotonií; kdykoliv aspoň užívá Aristoteles ve spise tomto slova *αἱρεῖσθαι* ve smyslu úředním, míní vždy cheirotonii. I v kap. 13, 2, kde by se to snad mohlo zdáti pochybným, soudím, že jest řeč o cheirotonii, poněvadž se jedná o mimořádné případy voleb. Tento spůsob ustanovování úředníků jest v úplné shodě s dobou starší: teprve Solon zavedl losování o úřady, a to ještě *ἐκ προκρίτων* (*Ἀθ. πολ.* 8, 1). Proti době starší značí ústava Drakontova patrný pokrok. Kdežto dříve obsazovány byly úřady pouze z řad šlechticů a boháčů (*ἀριστίνδην καὶ πλουτίνδην*, *Ἀθ. πολ.* 3, 1), učinil Drakon passivní právo volební závislým na určitém censu, ba některé úřady přikázal občanům vůbec. Od archontů a pokladníků požadován census 10 min majetku nezadluženého; nižší úřady však mohly býti obsazovány z řad plnoprávných občanů vůbec. Ustanovení, týkající se nižších úředníků, není nikterak zbytečné, jak se domnívají Kaibel (Stil und Text der *Ἀθ. πολ.* des Aristoteles, str. 127 n.) a Fränkel (Rh. Museum XLVII, 1892, str. 478 pozn. 1). Fränkel praví dokonce, že slova *τὰς δ' ἄλλας ἀρχὰς <τὰς> ἐλάττους ἐκ τῶν ὅπλα παρεχομένων* ruší souvislost a věcně že jsou zcela pošetilá; neboť netřeba prý podotýkati, že úředník musí býti občanem. Oba pokládají slova ta za pozdější přídavek. Leč interpolátor mohl spíše připadnouti na myšlenku, že od nižších úředníků žádal se též nižší census, než že se od nich pražádného censu nevyžadovalo; proto pokládám slova ta za zcela vhodná.

Nejtěžší podmínky kladeny těm, kteří chtěli býti zvoleni za strategy nebo hipparchy. Musili vykázati se nejen čistým majetkem nejméně 100 min, nýbrž musili míti též syny v řádném manželství zplozené, starší 10 let. Nad to ještě byla volba jejich stížena zvláštním ustanovením, o kterém bude lépe pojednati později.

Census úředníků vyšších nemá sám v sobě nic závadného, třebas bychom nevěděli o ničem podobném v době starší; vždyť i v ústavě Solonově podle různého majetku byly přístupny též různé úřady (*Ἀθ. πολ.* 7, 3 *ἑκάστοις ἀνάλογον τῷ μεγέθει τοῦ τιμήματος ἀποδιδοὺς τὴν ἀρχήν*). Nápadno však jest, že od strategů a hipparchů požadován majetek desetkrát větší než od archontů a pokladníků; nápadno to tím více, že v popisu ústavy před Drakontem o těchto úřednících vojenských není ani slovíčka. Ze zvýšených požadavků musíme souditi, že strategům a hipparchům přikládána za doby Drakontovy větší důležitost než archontům. To zdálo se mnohým badatelům pro dobu tu nemožno, a proto měnili čísla dochovaná různým spůsobem. Leč při skrov-

nosti spolehlivých zpráv o době této jest každá změna odvážna; klásti místo něčeho, co se nám podivným zdá, něco jiného právě tak nejistého, neznamená zajisté věc vyložiti. A vskutku těžko bylo by říci, komu máme spíše věřiti, zda E. S. Thompsonovi (Class. Rev. V, 1891, str. 224), Th. Reinachovi (Revue des études grecques IV, 1891, str. 83) a G. W. Botsfordovi (The development of the Athenian constitution, str. 151, pozn. 4), kteří dávají obojím úředníkům census 100 min, nebo Kaibelovi s Wilamowitzem (v 1. a 2. vydání spisu Aristotelova), kteří připouštějí pro strategy a hipparchy pouze 5 min, nebo Weilovi (Journal des savants 1891, str. 206) a Wilamowitzovi (Aristoteles u. Athen I, str. 80), kteří požadují od archontů a pokladníků 200 min, či snad K. Niemeyerovi (Jahrb. für Philol. 1891, str. 405), jenž přičítá archontům dokonce census 300 min.*) Při výkladech tak odchylných doporoučí se přidržeti se raději zachovaného textu a uznávati, že moc strategů a hipparchů již za té doby převyšovala význam polemarcha. Bylo-li tomu vskutku tak, o tom bude třeba pojednati později (v odd. III.) šíře.

I pořádek, ve kterém Aristoteles úředníky vypočítává, zavdal příčinu k pochybnostem. Namítá se: proč odtrhl Aristoteles úřady politické od vojenských, vloživ doprostřed úředníky nižší? Avšak spořádání Aristotelovo jest lehko pochopitelné. O úřadech vojenských platila ustanovení zvláštní, při kterých účastenství měla též rada; proto položena zmínka o nich až na konec, čímž zjednáno snadné spojení s článkem následujícím.

Ustanovení tato pronesena však spůsobem, jenž zavdal příčinu k rozmanitým výkladům. Čteme totiž u Aristotela: *τούτους δὲ διεγγυᾶν***) *τοὺς πρυτάνεις καὶ τοὺς στρατηγοὺς καὶ τοὺς ἱππάρχους τοὺς ἔνους μέχρι εὐθυνῶν, ἐγγ[υη]τὰς δ' ἐκ τοῦ αὐτοῦ τέλους δεχομένους οὕπερ οἱ στρατηγοὶ καὶ οἱ ἱππαρχοι.* Hromadění akkusativů na počátku věty nepřispívá ovšem k jasnosti; jest to však spůsob, s kterým shledáváme se ve starých nápisech. Současníkům, kteří znali věc, stilisace taková nevadila; za to my musíme se teprve podrobnou úvahou dobrati smyslu náležitého. Zde jest především o to spor, co jest logickým podmětem věty. Wilamowitz (Arist. und Athen I, str. 86) praví, že pro každého, kdo řecky umí, jest nejbližší pokládati za podmět slovo *τούτους*. Smysl

---

*) Zcela míjí se cíle domněnka M. Fränkela (Rh. Mus. XLVII, 1892, str. 478), jenž, shledávaje rovněž census 100 min pro strategy velikým a postrádaje censu pro prytany, uznává mezeru textu a navrhuje proto čísti: *στρατηγοὺς δὲ καὶ ἱππάρχους οὐσίαν ἀποφαίνοντας οὐκ ἔλαττον ἢ ⟨πέντε? μνῶν ἐλευθέραν, πρυτάνεις δὲ οὐσίαν ἔχοντας οὐκ ἔλαττον ἢ⟩ ἑκατὸν μνῶν ἐλευθέραν.* Leč prytany nemůže míniti Aristoteles nikoho jiného než část rady; pro radu však nebylo stanoveno censu žádného. S tím v úplném souhlasu jest, že členové rady byli losováni, úředníci však voleni.

**) Nad *διεγγυᾶν* nadepsáno v papyru *δεῖ* od korrektora, jenž chtěl zříditi pravidelné spojení s větou předcházející.

věty jest dle něho: strategové a hipparchové ručí za prytany, strategy a hipparchy roku předešlého, pokud nesloží účty; dostávají však od nich čtyři rukojmí z třídy strategů a hipparchů. Ač jest Wilamowitz o správnosti výkladu svého tak přesvědčen, že o možnosti jiné ani mluviti nechce, přece sotva mu dáme za pravdu. Strategové a hipparchové mají tedy ručiti za předchůdce své, pokud nesloží účty. Jest však možno, aby byli pokutováni, kdyby činnost předchůdců jejich nebyla schválena? Možno vůbec činiti nástupce zodpovědnými za předchůdce? To bylo by takové, jako kdyby někdo chtěl děti činiti zodpovědnými za rodiče. Dokonce pak nepochopitelno jest, proč mají strategové a hipparchové ručiti za — prytany. Výrazem πρυτάνεις nemůže se rozuměti nic jiného než ona část rady, která právě úřadovala. Že Aristoteles nemínil archonty, jak Sandys se domnívá, patrno nejlépe z toho, že v téže větě jmenováni jsou archontové pravým jménem svým, a že není příčiny, proč by se název tento neopakoval. A jsou-li míněni prytanové rady, jest věru podivno, jak lze od strategů a hipparchů žádati, aby za ně ručili. Vlastně musili by ručiti za celou radu, poněvadž není udáno, kterých prytanů určení má se týkati. Ovšem pomáhá si Wilamowitz (str. 87) tím, že škrtá po příkladu Schultessově slova καὶ τοὺς στρατηγοὺς καὶ τοὺς ἱππάρχους a že v prytanech zde připomenutých vidí čtyři stálé prytany naukrarů (str. 93). Na snadě jest ovšem námitka, že by se byl Aristoteles vyjádřil jasněji, kdyby byl mínil tyto prytany; než i kdybychom výklad onen připustili, zůstalo by podivným, proč ručiti mají strategové právě za lonské prytany naukrarů. Ani kdyby Wilamowitz athetoval též výraz τοὺς ἄλλους, jenž ovšem nijak nevypadá jako pozdější přídavek, nedostal by smyslu náležitého, poněvadž souvislost mezi strategy a hipparchy s jedné a oněmi prytany s druhé strany nijak není patrna.

Nezbývá tedy než pomýšleti na jiný výklad. M. Fränkel (Rh. Mus. XLVII, 1892, str. 475 n.) pokládá za podmět věty slova τούτους . . . τοὺς πρυτάνεις; ostatní akkusativy jsou mu předmětem. Smysl věty jest pak tento: Tito prytanové musili ručiti za strategy a hipparchy roku předešlého až do složení účtů, požadujíce od nich čtyři rukojmí z třídy strategů a hipparchů. Výklad ten jest se stanoviska jazykového nemožný. Že τούτους je odděleno od τοὺς πρυτάνεις, ovšem by nevadilo, avšak τούτους τοὺς πρυτάνεις mohlo se říci pouze tenkráte, byla-li o nich řeč již dříve; ale prytanové jmenují se zde poprvé*). Rovněž málo nás uspokojuje výklad jeho, že prytanové měli ručiti pouze za to, že strategové a hipparchové po skončení úřadu svého k euthyně se dostaví.

*) Ovšem doplňuje si Fränkel v předpokládané mezeře své prytany: avšak i tak bylo by podivno, proč se zde k nim poukazuje s takovým důrazem.

Jinak spojuje slova Gust. Gilbert (Griech. Staatsalt. I², str. 133). *Τούτους* jest nu objektem, *τοὺς πρυτάνεις* subjektem, ale slova *καὶ τοὺς στρατηγοὺς καὶ τοὺς ἱππάρχους* nejsou prý ničím jiným než opakováním objektu *τούτους*. Leč to by byla přepodivná stilisace, aby spisovatel, naznačiv již náležitě objekt hned na počátku věty, opakoval jej na místě zcela nevhodném. Pak bylo by mnohem lépe pokládati slova *καὶ τοὺς στρατηγοὺς καὶ τοὺς ἱππάρχους* za marginální glossu, která vykládati měla slovo *τούτους*, ale omylem dostala se do textu. Pozoruhodno, že ani slovíčka nepraví Gilbert o výraze *τοὺς ἕνους*, a také nelze při výkladu jeho vůbec porozuměti, co tím míněno. Ručení prytanů dálo se dle Gilberta při volbě strategů a hipparchů. Poněvadž nebylo možno zjistiti, zdali občané, na úřady tyto navržení, mají vskutku 100 min nezadluženého majetku, převzali prytanové volbu řídící zodpovědnost za to, když jim kandidáti dali čtyři rukojmí, jejichž jmění bylo rovněž odhadováno na 100 min. Jak ovšem mohli prytanové, ručíce za něco nejistého, spokojiti se zárukou stejně nejistou, Gilbert nepraví. Ostatně ani se od prytanů nežádalo, aby se zaručili za jmění těch, kteří chtěli býti zvoleni za strategy a hipparchy; dle slov Aristotelových (*οὐσίαν ἀποφαίνοντας*) bylo na kandidátech samých prokázati předepsaný majetek.

Správnému výkladu velmi se přiblížil G. Kaibel (Stil und Text, str. 129). Pokládá právem *τούτους* za předmět a všechny ostatní akkusativy za logický subjekt a překládá: »odstupující prytanové, strategové a hipparchové berou nové strategy a hipparchy v záruku až do složení účtů, dávajíce si od nich postaviti rukojmí téže třídy, z níž jsou strategové a hipparchové.« To jest smysl mnohem vhodnější než při výkladech předešlých. Obtíž však spočívá v tom, že sloveso *διεγγυᾶν* bráno tu ve významu, který nijak doložiti nelze. Kdekoliv čteme aktivné *διεγγυᾶν*, shledáváme význam »ručiti«, nikoliv »v záruku bráti«; na př. Plutarchos (Caes. 11) praví o Krassovi, jenž zaručil se za dluhy Caesarovy: *διεγγυήσαντος ὀκτακοσίων καὶ τριάκοντα ταλάντων*. Podobně řečeno v nápise u Le Bas-Waddingtona č. 324: *διεγγύησαν . . . κατὰ τὰ ἓξ μέρη, Ἀριστέας δὲ κατὰ τὸ ἕβδομον*. Rovněž *διεγγυᾶν τινα* znamená »zaručiti se za někoho« (Dion. Hal. VII 12 a XI 29) a v rodě trpném značí *διεγγυηθείς* toho, za něhož záruka byla složena (Thuk. III 70, [Dem.] LIX 41, Diodor. XII 57, Dion. Hal. X 8). Pro význam »vzíti někoho v záruku« nemáme pražádného dokladu. Proto nutno i zde uznávati význam běžný »ručiti za někoho«. Další nesnáz shledávám v tom, že slovo *ἕνους* vztahováno též k prytanům; jsou-li zde míněni, jak nepochybuji, prytanové rady, nelze výrazu toho o nich vůbec užiti, poněvadž úřadovali pouze část roku. Překládá-li pak Kaibel *τοὺς ἕνους* slovem »odstupující«, pochybuji, že by to bylo správné. Proto vztahuji *τοὺς ἕνους* toliko k slovům *καὶ τοὺς στρατηγοὺς καὶ ἱππάρχους* a modifikuji výklad Kaibelův takto: Úřadující

prytanové a lonští strategové a hipparchové ručí za nastupující strategy a hipparchy až do složení účtu, dostávajíce od nich čtyři rukojmí z třídy strategů a hipparchů. Představuji si věc takto. Na počátku roku představili se nově zvolení strategové a hipparchové radě a dali za sebe čtyři rukojmí předepsaného censu. Vůči státu byli za nové strategy a hipparchy zodpovědni prytanové právě úřadující (tedy vlastně celá rada) a strategové a hipparchové roku předešlého, kteří zase mohli se hojiti na oněch čtyřech rukojmích. Z počtu rukojmí musíme souditi, že byli tehdáž dva strategové a dva hipparchové, tak že každý opatřil za sebe jen jednoho ručitele.* Poněvadž pak se zde mluví o lonských úřednících, patrno, že úřad strategův a hipparchův netrval déle než rok. Účel celého toho, dosti složitého zařízení byl patrně, poskytnouti státu co možná největší záruku proti každému přehmatu jejich. Proto žádán od nich veliký majetek, proto musili dáti za sebe rukojmí téhož censu. Ručili za ně jejich předchůdci, aby bylo zajištěno, že pokračovati budou týmž směrem jako oni, ručila za ně také rada, aby stáli též pod vlivem jejím a nepouštěli se do žádných podniků dobrodružných. Z této úzkostlivé opatrnosti smíme asi souditi, že úřad strategů a hipparchů byl tehdáž nově zřízen: neboť jen tak pochopujeme tyto četné záruky. A skutečně máme krátce po době Drakontově, v první válce svaté, zjištěného stratega Alkmaiona. Plutarchos (Solon 11) dí o něm: *ἔν τε τοῖς Μελῳῶν ὑπομνήμασιν Ἀλκμαίων, οὐ Σόλων, Ἀθηναίων στρατηγὸς ἀναγέγραπται.*

Článek třetí ústavy Drakontovy týče se rady: *βουλεύειν δὲ τετρακοσίους καὶ ἕνα τοὺς λαχόντας ἐκ τῆς πολιτείας. κληροῦσθαι δὲ καὶ ταύτην καὶ τὰς ἄλλας ἀρχὰς τοὺς ὑπὲρ τριάκοντ' ἔτη γεγονότας καὶ δὶς τὸν αὐτὸν μὴ ἄρχειν πρὸ τοῦ πάντας δ[ι]ελθεῖν· τότε δὲ πάλιν ἐξ ὑπαρχῆς κληροῦν.* Počet členů rady stanoven na 401; číslo toto má ráz starobylý, jako počet 51 efetů a úřadu *οἱ ἕνδεκα*. O místo v radě mohli losovati všichni plnoprávní občané, kteří dosáhli více než 30 let věku. Ve větě *κληροῦσθαι δὲ καὶ ταύτην καὶ τὰς ἄλλας ἀρχὰς τοὺς ὑπὲρ τριάκοντ' ἔτη γεγονότας* shledáván odpor s ustanovením článku druhého, dle něhož všichni úředníci byli voleni cheirotonií (*χειροῦντο*). Proto škrtají mnozí, jako Kaibel (Stil u. Text, str. 127 n.), Fränkel (Rhein. Mus. XLVII, 1892, str. 478, pozn. 1), Lipsius (v Schoemannových starožitnostech I[4], str. 339, pozn. 2), slova *τὰς δ' ἄλλας ἀρχὰς <τὰς> ἐλάττους ἐκ τῶν ὅπλα παρεχομένων* (§ 2) jako pozdější přídavek. Leč shledali jsme již svrchu při výkladě onoho místa, že slova

*) G. W. Botsford (The development of the Athenian constitution, str. 152) soudí, že byli 4 strategové a 4 hipparchové, ježto prý strategové nastoupili na místo starých náčelníků fyl (*φυλοβασιλεῖς*). S tím však těžko uvésti v souhlas zprávu Aristotelovu o čtyřech rukojmích; neboť že by každý z těchto úředníků dával po čtyřech rukojmích, ze slov Aristotelových nikterak souditi nelze.

tato jsou zcela vhodná. Jiní pomáhají si tím, že slova *καὶ τὰς ἄλλας ἀρχὰς* v § 3. spojují se slovy *τὰς δ' ἄλλας ἀρχὰς <τὰς> ἐλάττους* v § 2., tak že by se losovalo nejen o místo v radě, nýbrž i o úřady nižší (P. Meyer, Des Aristot. Politik und die *Ἀθηναίων πολιτεία*, str. 36, Kenyon a Sandys v pozn. k t. m. a j.). Výklad ten naprosto nedbá toho, že § 2. *ἡροῦντο . . . τὰς ἄλλας ἀρχὰς τὰς ἐλάττους* nemůže nikterak míti smysl losování o úřady. Zcela libovolný pak jest návrh B Keila (Die solonische Verfassung in Arist. Verfassungsgeschichte Athens, str. 115 pozn.), doplniti v § 2. sloveso *ἐκλήρουν*, tak že bylo by čísti: *τὰς δ' ἄλλας ἀρχὰς <ἐκλήρουν, τὰς μὲν> ἐλάττους ἐκ τῶν ὅπλα παρεχομένων, στρατηγοὺς δὲ καὶ ἱππάρχους* atd. Že by dle této konjektury též místa strategů a hipparchů obsazovala se losem, Keilovi nevadí, poněvadž prý za těch dob to byli jen nižší úředníci. Arci zůstává pak nevysvětlitelno, proč jmenování jejich bylo spojeno s tolikerými formalitami.

Správný výklad podal dle mínění mého Th. Thalheim (Hermes XXIX, 1894, str. 461 n.), poukázav k tomu, že sloveso *κληροῦσθαι* opakuje pouze předcházející *λαχόντας*, jinak řečeno, že neobsahuje žádné ustanovení nové. Ona věta přidána jen proto, aby se určil věk těch, kteří smějí státi se radními pány. Při té příležitosti poznamenáno dodatečně, že týž věk platí i pro ostatní úředníky vůbec. Stilisaci této mohla by se sice vytýkati nelogičnost, avšak psychologicky jest zcela přirozeno, že ustanovení o věku položeno teprve tam, kde bylo jediným požadavkem, který stát činil. Podobné dodatky shledáváme častěji ve starších nápisech (na př. v CIA IV 1, 27 b, ř. 21). Musíme si tedy ze slovesa *κληροῦσθαι* ke slovům *καὶ τὰς ἄλλας ἀρχὰς* doplniti buď všeobecný pojem »ustanovenu býti«, jak soudí Thalheim, nebo — což se mi jednodušší zdá — domysliti si zrovna sloveso *αἱρεῖσθαι*. Jen při tomto výkladu nebude sporu mezi druhým a třetím článkem ústavy Drakontovy. Za Drakonta tedy byli pouze členové rady ustanovováni losem; ostatní úředníci všichni byli voleni.

Poučné jest srovnati v této věci ústavu Drakontovu se Solonovou. Kdežto za Drakonta byli členové rady losováni z veškerého občanstva, přihlížel Solon k fylám, ustanoviv, aby z každé bráno bylo po 100 buleutů (Ar. *Ἀθ. πολ.* 8, 4). To jest patrný pokrok; zároveň poznáváme, proč nemohl Solon ponechati dřívější počet 401 buleutů.

Je-li výklad náš správný, patrno, že slova *καὶ δὶς τὸν αὐτὸν μὴ ἄρχειν πρὸ τοῦ πάντας διελθεῖν· τότε δὲ πάλιν ἐξ ὑπαρχῆς κληροῦν*, nemohou se vztahovati ani na nižší úředníky, ani na archonty a pokladníky, ani na strategy a hipparchy, nýbrž jedině na radu. To žádá ostatně již povaha věci samé. Losování nebylo u Drakonta ještě principem demokratickým, nýbrž určovalo pořádek, dle kterého byli občané povoláváni ke konání povinností

svých.*) Spůsobilí pak byli všichni občané pouze k členství v radě, poněvadž nežádalo se tu nic jiného než dokonaný 30. rok věku. Jen zde mohlo tedy nastati pravidelné střídání, nikoli však v úřadech jiných, zejména ne v těch, pro něž bylo třeba zvláštních schopností, jako v úřadech vojenských a finančních. Mohlo by se namítnouti, že bychom čekali u Aristotela spíše *δὶς τὸν αὐτὸν μὴ βουλεύειν*. Nepopírám, že by pro nás byl výraz ten jasnější, avšak se stanoviska athenského byla i rada *ἀρχή*, a jest proto i sloveso *ἄρχειν* zcela případné.

Článek čtvrtý ustanovuje pokuty členům rady: *εἰ δέ τις τῶν βουλευτῶν, ὅταν ἕδρα βουλῇς ἢ ἐκκλησίας ᾖ, ἐκλείποι τὴν σύνοδον, ἀπότινον ὁ μὲν πεντακοσιομέδιμνος τρεῖς δραχμάς, ὁ δὲ ἱππεὺς δύο, <ὁ> ζευγίτης δὲ μίαν*. Kdo z buleutů vynechá schůzi rady neb ekklesie, musí zaplatiti pokutu podle majetku svého: pentakosiomedimnos tři drachmy, jezdec dvě, zeugites jednu. Článek tento vzbudil mnohé pochybnosti, hlavně proto, že se zde vyskytují názvy, které jsme dosud znali jako majetkové třídy ústavy Solonovy. Avšak rozdíl mezi Drakontem a Solonem jest veliký. U Drakonta znamenaly názvy *πεντακοσιομέδιμνος*, *ἱππεύς*, *ζευγίτης* pouze rozličné stupně majetku: zeugites byl ten, kdo držel si spřežení dobytka k obdělávání svých polí**), hippeus měl mimo to koně pro svou zábavu, pentakosiomedimnos byl statkář, jenž vytěžil nejméně 500 medimnů obilí. Tato označení poměrů majetkových vznikla v dobách dávných: určitá výše majetku však se jimi nemínila. Teprve Solon učinil z těchto stavů třídy politické, dle kterých vyměřovala se jak práva, tak povinnosti občanské.***) Proto právem praví Aristoteles (*Ἀθ. πολ.* 7, 3) o Solonovi: *τιμήματι διεῖλεν εἰς τέτταρα μέρη, καθάπερ διῄρητο καὶ πρότερον*. Mylně vidí Fränkel (Rh. Mus. 1892, str. 479) již u Drakonta zřízení podobné, shledávaje v censu 10 min pro archonty a pokladníky majetek jezdců, v 5 minách, které předpokládá pro strategy a hipparchy, majetek zeugitů a ve 100 minách, kteréž požaduje od prytanů, census pentakosiomedimnů. Dle toho byla by nová rada 401 členů úřadem ještě aristokratičtějším než areopag, přístupný již jezdcům, a s druhé strany byly by úřady vojenské přístupny zeugitům, kteří sami ani koně držeti si nemohli. To jest úplné převrácení dějinného vývoje ústavy athenské.

Jiní pozastavovali se zase nad tím, že dle Aristotela stanovil Drakon nedbalým buleutům pokutu peněžitou, kdežto v některých zákonech jeho byl určen trest 20 býků, jak svědčí

---

*) Botsford na m. u., str. 153.

**) Nesouhlasím s Konr. Cichoriem, jenž vidí v zeugitech těžkooděnce a název jejich překládá slovem »Nebenmänner, Reihenleute« (Griech. Studien H. Lipsius dargebracht, str. 138 n.).

***) Jasně a přesvědčivě vyložil to Th. Gomperz (Die Schrift vom Staate der Athener, str. 43).

Pollux (IX 61): *καὶ μὴν κἂν τοῖς Δράκοντος νόμοις ἔστιν ἀποτίνειν εἰκοσάβοιον.* Leč taková pokuta mohla se určiti za veliké přestupky, na př. za zabití člověka, nikoliv však za zanedbání schůze. I pro pentakosiomedimna bylo by bývalo přílišnou pokutou, kdyby byl měl zaplatiti za každou zanedbanou schůzi po kusu dobytka. Povaha věci samé vymáhala malé pokuty, a ty mohly býti udány jen v penězích. Účel článku tohoto byl, donutiti buleuty, aby pravidelně přicházeli do schůzí rady i do ekklesie. Schůze rady nebyly tehdáž ještě každodenní, jako za dob pozdějších, avšak většina obyvatelstva, živíc se vzděláváním polí, bydlela na venku a měla proto pokutami donucována býti k vykonávání povinností svých. V tom jeví se právě Drakontova přísnost. Povšimnutí však zasluhuje, že bral se při tom zřetel k různým poměrům majetkovým.

Přes to, že jsme se pokusili obsah zprávy Aristotelovy co možná jasně vytknouti, zbývají přece ještě leckteré věci záhadné. Podivno jest, že Aristoteles mluví o některých úřadech tak, jako by byly čtenáři již známé, ač v kapitolách předešlých nebylo o nich ani slovíčka. Rovněž euthyna úředníků, zřízení zajisté velmi důležité, připomenuta jen mimochodem. Zejména zaráží nás, že se tu rada 401 členů prostě jmenuje, ač dříve nebylo řeči o jiné radě než o radě na Areopagu; o prytanech jejích také se předpokládá, že jsou čtenářům známi. Stavy pentakosiomedimnů, jezdců a zeugitů uvedeny též jako něco samo sebou srozumitelného. I stavba vět zavdává příčinu k úvahám. Aristoteles počal popis svůj hlavními větami (*ἀπεδέδοτο . . . ᾑροῦντο*), najednou však přechází ve vazbu infinitivní (*διεγγυᾶν . . . βουλεύειν . . . κληροῦσθαι . . . ἄρχειν . . . κληροῦν*) a pak zase končí slovem určitým (*ἀπέτινον*). To jsou skutečně obtíže, před nimiž nesmíme oči zavírati. K vysvětlení jich nemůžeme přikročiti dříve, pokud neuvážíme ostatní námitky, které proti zprávě Aristotelově byly proneseny.

Článek pátý týká se areopagu a neposkytuje žádných obtíží. *Ἡ δὲ βουλὴ ἡ ἐξ Ἀρείου πάγου φύλαξ ἦν τῶν νόμων καὶ διετήρει τὰς ἀρχάς, ὅπως κατὰ τοὺς νόμους ἄρχωσιν. ἐξῆν δὲ τῷ ἀδικουμένῳ πρὸ[ς τὴν τῶν] Ἀρεοπαγιτῶν βουλὴν εἰσαγγέλλειν ἀποφαίνοντι παρ' ὃν ἀδικεῖται νόμον.* Srovnáme-li ustanovení tato s tím, co čteme v kap. 3., shledáme pozoruhodný rozdíl v tom, že areopag nevykonával již samostatně nejdůležitější záležitosti obecní, nýbrž že stal se dozorčím orgánem nad veškerými úřady. Kdo se domníval, že mu bylo ukřivděno od některého úřadu, mohl si stěžovati u areopagu, udávaje zároveň, o který zákon stížnost svou opírá. Tím poukazuje Aristoteles opět na zákonodárnou činnost Drakontovu. Měl sice aeropag již před Drakontem úkol, bdíti nad zákony (3, 6 *διατηρεῖν τοὺς νόμους*), ale tím míněny byly zákony nepsané, opírající se o zvyk. Od té doby však, co byl každý povinen výslovně udati, který zákon byl porušen, byly v Athenách zajisté psané, všeobecně přístupné zákony.

Slova, která Aristoteles dodává ke konci ἐπὶ δὲ τοῖς σώ-[μα]σιν ἦσαν οἱ δανεισμοί, καθάπερ εἴρηται, καὶ ἡ χώρα δι' ὀλίγων ἦν, obsahují stručnou a jadrnou kritiku ústavy Drakontovy. Aristoteles vytýká Drakontovi, že neodstranil hlavní příčiny neblahých poměrů tehdejších, δανείζειν ἐπὶ τοῖς σώμασι, čímž dostala se půda v moc několika lidí. Proto klade filosof v popisu ústavy Solonovy (6. 1) zákaz »půjčovati na tělo« na první místo. Pravil sice Aristoteles již v kap. 2. ἡ δὲ πᾶσα γῆ δι' ὀλίγων ἦν a o něco dále καὶ οἱ δανεισμοὶ πᾶσιν ἐπὶ τοῖς σώμασιν ἦσαν μέχρι Σόλωνος, z toho však neplyne, že by v kap. 4. nemohl tvrzení své opakovati, zvláště když se tím naznačiti má neúspěšnost ústavodárné činnosti Drakontovy.

II.

Prozkoumavše obsah kap. 4., obraťme se k námitkám oněch učenců, kteří pochybují o její authentičnosti. Kromě těch, kteří celý spis upírali Aristotelovi, jako Fr. Rühl (Rh. Mus. XL, 1891, str. 444 nn.) a Fr. Cauer (Hat Aristoteles die Schrift vom Staate der Athener geschrieben?, str. 45 n., 70 nn.), pronesli závažné pochybnosti také někteří badatelé, kteří jinak uznávali Aristotela za původce spisu nově objeveného. První prohlásil kapitolu tuto za podvrženou J. W. Headlam (v Class. Review V, 1891, str. 166 nn.), a sice toliko tu část, kteráž jde od slov ἡ δὲ τάξις αὐτοῦ až k slovům ζευγίτης δὲ μίαν. Dále šel Th. Reinach (Revue des études grecques IV, 1891, str. 82 nn., 143 nn.), jenž soudil, že nějaký glossator alexandrijský dodal celou kapitolu tuto z Kritiovy Ústavy athenské. G. Šulc pak (Ruskij filol. věstnik II, 1891, str. 33 nn.) domnívá se, že některý čtenář, jenž neporozuměl zmínce o Drakontovi v kap. 41. 1, fingoval tuto ústavu; škrtáním a měněním textu pokouší se pak Šulc utvořiti z kap. 3. a 4. jednotnou ústavu před Solonem. Rovněž V. Buseskul ve spise, hned na začátku jmenovaném, pochybuje o authentičnosti.

Naproti tomu hájili jiní pravosti kapitoly této. Tak E. S. Thompson (Class. Rev. V, 1891, str. 336), P. Meyer (Des Aristoteles Politik, str. 31 nn.), G. Busolt (Philologus L, 1891, str. 393 nn.), E. Szanto (Arch. epigr. Mittheilungen XV, 1892, str. 180 nn.) a Th. Thalheim (Hermes XXIX, 1894, str. 458 nn.). O mínění těch, kteří sice uznávají, že kapitola tato pochází od Aristotela, avšak berou v pochybnost její cenu historickou, pojednáme v oddílu následujícím.

Co se týče autorství Aristotelova, možno na námitky sem hledící odpověděti krátce. Aristoteles naznačil již v kap. 3. svůj úmysl, vylíčiti ústavu Drakontovu, pravě: ἦν δ' ἡ τάξις τῆς ἀρχαίας πολιτείας τῆς πρὸ Δράκοντος τοιάδε. A slova jeho o Solonovi v kap. 7. πολιτείαν δὲ κατέστησε καὶ νόμους ἔθηκεν ἄλλους, τοῖς δὲ Δράκοντος θεσμοῖς ἐπαύσαντο χρώμενοι πλὴν

τῶν φυσικῶν předpokládají popis ústavy Drakontovy v části předešlé. Když dí o Solonovi, že rozdělil občanstvo ve čtyři třídy *καθάπερ διήρητο καὶ πρότερον*, naráží tím zřejmě na kap. 4. A v kap. 41., vypočítávaje ústavní změny v Athenách od Thesea až do r. 403, uvádí výslovně též ústavu Drakontovu. Smíme se domnívati, že nějaký pozdější interpolator provedl na tolika místech změny a že — což jest nejdůležitější — dovedl si vymysliti ústavu takovou, která se dobře hodí jako střední člen mezi »ústavu Theseovu« (kap. 3.) a zřízení Solonovo (kap. 5. nn.)? Proto nelze schváliti ani mínění těch, kteří uznávají, že Aristoteles popis ústavy Drakontovy později složil v dílo své (Lipsius v Schoemannových starožitnostech I[4], str. 339. pozn. 1), nebo že tuto stať později přepracoval (P. Vinogradov, Russkij filol. III, str. 97 nn.).

Vážnější jest námitka, že kapitolou touto ocituje se Aristoteles ve sporu s sebou samým. Na konci druhé knihy jeho Politiky (p. 1274 *b* 15) čteme totiž: *Δράκοντος δὲ νόμοι μέν εἰσι, πολιτείᾳ δ' ὑπαρχούσῃ τοὺς νόμους ἔθηκεν.* K vysvětlení této neshody podáno několik výkladů. Již před objevením »Ústavy athenské« athetoval Göttling celou tuto kapitolu Politiky (ve svém vyd., v Jeně 1824, str. 345 n.) a Susemihl zavrhl aspoň druhou část její, od § 5. až do konce (v programmu Greifswaldském r. 1869, str. 21 a ve vydání s něm. překladem, v Lipsku 1879, str. 110, 117; srv. též jeho vyd. textové z r. 1894, str. XXXIX). Tím byl sám sebou dán soud: poněvadž konec II. knihy Politiky jest pozdějším přídavkem, nelze mluviti o tom, že by Aristoteles sobě odporoval. Ba ve sporu obou zpráv spatřován naopak nový důkaz, že ona kapitola Politiky není pravá. Tak soudil již Kenyon a po něm jiní. Leč právem upozornil Wilamowitz (Aristoteles und Athen I, str. 64 nn.), že athetese kapitoly té není nijak na jisto postavena; pouze zmínku o politických theoreticích Faleovi a Platonovi (p. 1274 *b* 9—15) dlužno uznati za podvrženou, ježto zřejmě odporuje rozvrhu, který si Aristoteles na počátku kapitoly této stanovil; jinde však není příčiny k podezření. A skutečně, úsudek o Drakontovi pronesen spůsobem tak jasným, že těžko pomýšleti na interpolatora. Proto přijímám též výklad Wilamowitzův, že Aristoteles, píše v l. 338—332 svou Politiku, neměl ještě těch zpráv o ústavě Drakontově, kterých nabyl v l. 329—325, sestavuje spis *Ἀθηναίων πολιτεία*. Při výkladě tomto snadno pochopujeme, proč spisovatelé pozdější nic nevypravují o ústavodárné činnosti Drakontově. Aristotelova Politika, jakožto dílo významu mnohem většího, horlivěji se četla a studovala než spis o ústavě athenské, a proto přikládána zprávám jejím též větší váha.*)

---

*) P. Meyer (na m. uv. str. 31 nn.), aby odstranil neshodu mezi oběma místy Aristotelovými, pokouší se dokázati, že ústava před

Ostatně byly ještě jiné příčiny, které již dávno před Aristotelem uvedly ústavu Drakontovu v zapomenutí. Bylo to především krátké trvání její — ani ne 30 let. Táž generace, která byla svědkem ústavy Drakontovy, dožila se též ústavy Solonovy, jež mnohem pronikavěji zasáhla ve veškeré poměry athenské. Tím naznačena zároveň příčina druhá: zřízení Drakontovo nemělo v sobě nic pro pozdější doby význačného. Že město spravuje rada z občanů 30letých, losem volená, že úředníky ustanovuje lid a ne areopag, že úřady jsou podrobeny euthyně — to bylo v očích Athenana V. a IV. stol. něco samo sebou srozumitelného. V díle Drakontově měly pak také mnohem větší význam jeho zákony než ústava: také potrvaly déle. Ještě r. 409 př. Kr. usnesl se lid, aby jeho zákon o zabití (*ὁ Δράκοντος νόμος ὁ περὶ τοῦ φόνου*) napsán byl na mramorovou desku a postaven před stoou archonta krále.*) Paměť Drakonta zákonodárce byla tedy v lidu athenském stále živa; ústavodárce upadl v zapomenutí.

Že pozdější spisovatelé o Drakontově ústavě ničeho neuvádějí,**) nemůže nám býti nápadno již proto, že se nezmiňují ani o jiných ústavách, kteréž uvádí Aristoteles. Z jedenácti změn, kterých dle něho došlo zřízení athenské od dob Theseových až do r. 403 př. Kr. (*Ἀθ. πολ.* 41), nepřipomíná se u spisovatelů pozdějších ani *ἡ μετὰ τὰ Μηδικὰ* ani *ἣν Ἀριστείδης μὲν ὑπέδειξεν, Ἐφιάλτης δ' ἐπετέλεσεν.* A — což jest obzvláště pozoruhodno — ačkoliv podává Aristoteles v kap. 29—32 podrobné vypsání převratu státního z r. 411 dle původních pramenů listinných, přece z historiků potomních nikdo neužil zprávy jeho, ale čerpali raději z Thukydida. Jim šlo hlavně o to, podati co možná nejvíce podrobností o osobách veřejně činných; v té příčině byly jim zprávy Aristotelovy málo zajímavé. Není nahodilé, že v celém starověku bylo studium nápisu k účelům historickým — až na

---

Drakontem. v kap. 3. vypsaná. je vlastně totožná s tím. co vypravuje Aristoteles v kap. 4.; leč to je pokus zcela pochybený. Dle Blassa (Jahrbücher für Philol. CLI. 1895, str. 476 nn.) tvrdí Aristoteles na obou místech totéž; neboť prý i v *Ἀθ. πολ.* 4 praví o Drakontovi pouze *τοὺς θεσμοὺς ἔθηκεν.* Větu následující *ἡ δὲ τάξις αὐτὴ* (tak navrhuje čísti *τόνδε τὸν τρόπον εἶχε* překládá totiž Blass takto: »Die Ordnung (der Verfassung) selbst aber hatte (damals) folgende Beschaffenheit.« V kap. 4. popsána tedy ne ústava, kterou Drakon dal, nýbrž kterou již hotovou zastihl. Od P. Meyera liší se Blass tím, že uznává ústavy, v kap. 3. a v kap. 4. popsané, za různé. Výklad jeho však padá tím, že dle svědectví Wilckenova není v papyru *αὐτή*, nýbrž *αὐτοῦ*.

*) Deska ta z části zachována (viz CIA I 61 a nyní Recueil des inscr. juridiques grecques II, str. 1 nn.).

**) Výjimku činí narážka v [Plat.] Axiochu 365 D, kdež těší Sokrates nemocného Axiocha slovy: *ὡς οὖν ἐπὶ τῆς Δράκοντος ἢ Κλεισθένους πολιτείας οὐδὲν περὶ σὲ κακὸν ἦν . . . . οὕτως οὐδὲ μετὰ τὴν τελευτὴν γενήσεται.* Rovněž Cicero pokládal Drakonta za ústavodárce, jak patrno ze spisu de rep. II 1, 2, kde vypočítávají se mužové, kteří změnili ústavu athenskou, v tomto pořádku: »Theseus, Drakon, Solon, Kleisthenes a mnozí jiní.« To shoduje se úplně s Aristotelem.

velmi skrovné výjimky — téměř neznámo. A přece chodili dějepisci antičtí kolem nápisů, kteréž jim na mnohé otázky mohly dáti určitou odpověď! Pro methodu pozdějších historiků charakteristický jest tento příklad. Většina spisovatelů, ze kterých čerpal Plutarchos v životopise Solonově (kap. 19.), přikládala zřízení areopagu Solonovi, ač mohli se z Aristotelova spisu (kap. 3.) snadno poučiti, že původ jeho sahá do dob mnohem starších. Kdo tedy tvrdí, že starověk mlčením svým odsoudil zprávu Aristotelovu o ústavě Drakontově, musí, chce-li býti důsledný, opakovati totéž o areopagu. A přece nebude nikoho, kdo by chtěl ve věci této dávati za pravdu dějepiscům pozdějším. Proto myslím, že není ani nejmenší příčiny pochybovati o authentičnosti 4. kap. Aristotelovy Ústavy athenské.

III.

Jiná však jest otázka, zdali to, co nám Aristoteles vypravuje, zasluhuje skutečně plné víry. I to, co podává nám Aristoteles, máme právo zkoumati kriticky; ve vědě jest autoritou jedině pravda. O některých námitkách zmínili jsme se již v oddílu I., poněvadž odnášely se k výkladu textu zachovaného; o hlavních musíme promluviti nyní. Jsou v podstatě druhu dvojího:

1. Ústava, v kap. 4. popisovaná, neshoduje se s poměry VII. stol. př. Kr.

2. Podobá se oligarchické ústavě t. zv. »čtyř set« z r. 411 př. Kr.

Z toho se soudí, že Aristoteles převzal popis ústavy Drakontovy z nějakého politického spisu z konce války peloponneské, v němž fingována tato ústava, buď aby se (před r. 411) šířily v lidu athenském ideje oligarchické, aneb aby se (po r. 411) dokázalo, že převrat onen směřoval pouze k obnovení ústavy starých, dobrých časů.

Obraťme zřetel svůj především k námitkám spůsobu druhého.

Tvrdí-li se, že ústava Drakontova, od Aristotela popsaná, podobá se ústavě oligarchické, jež r. 411 př. Kr. na krátký čas zavedena byla v Athenách, jest to prostě veliký omyl. Obě ústavy nemají mezi sebou pražádné podobnosti, jak se snadno sami přesvědčíme. Jest s podivením, že mínění takové mohlo vzniknouti, když máme u Aristotela v kap. 29—33 authentické zprávy o převratu z r. 411, daleko lepší než u Thukydida.

Oligarchové z r. 411 ponechali právo občanské pouze těm, kdož byli nejspůsobilejší jak osobně tak penězi státu sloužiti, a to ne méně než 5000 občanů (*Ἀθ. πολ.* 29, 5 *τοῖς δυνατωτάτοις καὶ τοῖς σώμασιν καὶ τοῖς χρήμασιν λητουργεῖν μὴ ἔλαττον ἢ πεντακισχιλίοις*); proto byla zvolena též kommisse 100

mužů (*καταλογεῖς*), aby určila, kteří ze zámožných a k vojenské službě spůsobilých občanů zdají se nejspůsobilejší. Naproti tomu patřilo u Drakonta právo občanské všem, kteří mohli si opatřiti plnou výzbroj, a počet jich nijak nebyl omezen. Drakon dopřál tedy práv politických poměrně mnohem většímu počtu občanů, ba možno říci, že, kdyby byl r. 411 obnoven býval první článek ústavy Drakontovy *ἀποδιδόναι τὴν πολιτείαν τοῖς ὅπλα παρεχομένοις*, byl by málokterý Atheňan býval zbaven práva účastniti se veřejných záležitostí. Mohlo by se arci namítnouti, že ústava Drakontova byla r. 411 novým poměrům přispůsobena, poněvadž jednalo se o to, zavésti zřízení oligarchické. Než bylo-li tomu tak, pak nebylo třeba hledati vzoru v timokratické ústavě Drakontově: každá obec řecká se zřízením oligarchickým mohla býti příkladem pro navrhovanou ústavu.

Leč rozdíly jdou ještě dále. Drakon požadoval od vyšších úředníků určitý census a jmenování úředníků vojenských stížil nad to zvláštními předpisy. O něčem podobném není v ústavě »čtyř set« ani stopy. Možno ovšem opětně říci, že to »přispůsobení« ústavy Drakontovy; leč není-liž s podivením, že by právě ti, kteří byli silně zadluženi, byli fingovali ústavu, ve které největší váha se klade na jmění, žádným závazkem nestížené?

Nejpatrnější rozdíl jeví se při radě. Dle prozatímní ústavy, která trvala asi 4 měsíce, ustanovili r. 411 členové každé fyly cheirotonií jistý počet občanů starších 30 let za kandidáty; z těch pak vylosováno do rady po 40, tak že čítala rada celkem 400 členů. U Drakonta byla však rada vylosována z veškerých občanů a měla 401 členů; i spůsob volby i počet radních pánů byl tedy jiný. Rada z r. 411 ustanovovala sama veškery úředníky, čehož u Drakonta rovněž nebylo. V ústavě, kterou oligarchové navrhli pro budoucnost, měla míti rada postavení teprve zvláštní. Z občanů, starších 30 let, měly býti utvořeny čtyři rady, z nichž by každá úřadovala rok. Všichni úředníci vyšší, mezi nimi také strategové, hipparchové, archontové a pokladníci, měli býti bráni z rady toho roku úřadující, a volba jich měla se díti *ἐκ προκρίτων* (*Ἀθ. πολ.* 30, 2). Dle návrhu toho tvořily by vlastně radu všichni občané přes 30 let staří, a vždy po čtyřech letech byl by každý z nich povolán, aby úřad svůj skutečně vykonával. Nebylo by bývalo tedy třeba již nikdy radu voliti, nýbrž pouze doplňovati (*πληροῦν*) těmi občany, kteří dosáhli věku předepsaného.*) To mělo býti úkolem archontů. Počet členů v jednotlivých radách nemohl býti udán číslem určitým, nýbrž řídil se dle měnivého počtu občanů 30letých. Proto také nařízeno, aby *καταλογεῖς* rozdělili

---

*) Čtení *πληροῦν* v kap. 30, 5, navržené Kaibelem, Wilamowitzem a Weilem, pokládám za opravu evidentní, jen že ovšem nevykládám si je v tom smyslu jako Wilamowitz (Aristoteles und Athen I, str. 117).

oběany co možná stejnoměrně (ὡς ἰσαίτατα) v ony čtyři díly.*) Za doby Drakontovy však úřadovala rada ročně, skládala se z určitého počtu členů; všichni občané měli se v úřadě tom střídati, ale nikdo z nich neměl zajištěno, že v ní vždy po čtyřech letech bude zasedati. Úředníci pak stáli úplně mimo radu. Z rozdílů těchto, tuším, patrno, že oligarchové z r. 411 ústavu Drakontovu nevymyslili.

V jediné, a to vedlejší věci, možno však viděti jakousi podobnost; to jest pokuta pro nedbalé členy rady. Úplné shody není ani tuto. Drakon pokutoval zanedbávání ekklesie i rady — oligarchové o ekklesii pomlčeli; Drakon určil tři druhy pokut dle majetku jednotlivcova — oligarchové stejnou a mírnější než Drakon. Než ani tato podobnost nemusí pocházeti z ústavy Drakontovy; vážnost doby a snaha oligarchii udržeti nabádala sama k opatření takovému.

Ústava Drakontova a zřízení t. zv. »čtyř set« jsou tedy věci zcela různé; z toho plyne zároveň, že nemohl Aristoteles čerpati popis svůj z nějakého spisu oligarchického, vydaného buď před r. 411 nebo po něm. Neboť jaký by to byl stranník, jenž by šířil ideje zcela jiné, než za které bojuje jeho strana, neb jenž by obhajoval převrat z r. 411 poukazováním k ústavě úplně odchylné? Ostatně o existenci podobného spisu nemáme pražádných důkazů, a zejména není dokázáno, že by autorem jeho byl Kritias. Vřadil sice Müller ve Fragm. hist. Graec. II, str. 70 dva zlomky Kritiovy v záhlaví Ἀθηναίων πολιτεία, avšak učinil tak s velikou opatrností, poněvadž název spisu není citován. Jeden z nich, zachovaný u Plutarcha (Kimon 16), možno vřaditi též do Kritiovy Λακεδαιμονίων πολιτεία, poněvadž jest tu řeč o žádosti Lakedaimonských za pomoc, a o druhém (u Ailiana V. H. X. 17), v němž obviňováni jsou Themistokles a Kleon, že užili politické činnosti k obohacení svému, pochybuje sám Wilamowitz (Arist. u. Athen I, str. 177, pozn. 78), že by pocházel z »Ústavy athenské«. Rozplývá se tedy v niveč tvrzení, že Aristoteles excerpoval tu Kritiu.

Vážnější jsou námitky, že ústava Drakontova jest v odporu s poměry VII. století př. Kr. Je-li tomu tak, pak ovšem nemá zpráva Aristotelova pro dějepisce žádné ceny a literárnímu historiku zbývá pouze úkol vyšetřiti, jak byl Aristoteles sveden k takovému omylu.

Hlavní obtíž vidí mnozí v tom, že Aristoteles uvádí zde census úředníků v penězích, kdežto za doby Drakontovy odhadoval se prý majetek v obilí. Leč to jest právě věc velmi pochybná. R. 594 provedl Solon změnu měny (Ἀθ. πολ. 10); byly tedy již před jeho archontátem ražené peníze v Athenách

*) To přehlédl S. Sluckij (Χαριστήρια, Сборникъ въ честь Ѳ. Корша, str. 223 nn.), jenž myslí, že u Arist. 30, 4 není mezera, nýbrž že v částici δέ tají se původní číslo buleutů 1200 (,ασ).

běžné. Jak dlouho, o tom neposkytují nám arci prameny naše dosti zpráv: leží však v povaze věci samé, že Atheňané záhy užili nové vymoženosti kulturní, kterou v první polovici VII. století zavedl na Peloponnesu Feidon argejský. Proto můžeme s velikou pravděpodobností souditi, že již za dob Drakontových znali Atheňané peníze, třebas by jich tehdáž nebyli ještě sami razili. Pak také pochopujeme snáze veliké zadlužení pozemku, které zastal Solon; to bylo výsledkem peněz, které vnikaly v chudší obyvatelstvo. Není tedy příčiny bráti zprávu Aristotelovu z tohoto důvodu v pochybnost.*)

Jiná námitka jest, že census úředníků jest velmi nízký. Srovnejme jej, praví se (Headlam v Class. Rev. V, str. 167), s ústavou Solonovou, založenou ne na majetku, nýbrž na ročním důchodu. Za Solona musil zeugites vytěžiti z polností svých nejméně 200 měr (Ἀθ. πολ. 7, 4); poněvadž pak míra obilí za té doby stála asi drachmu (Plut. Solon 23), obnášel roční příjem zeugity nejméně 200 drachem. Pozemky takové měly zajisté nejméně 2000 drachem, t. j. 20 min, skutečné ceny. Žádal-li však Drakon od archontů pouze majetek 10 min, připouštěl k nejvyššímu úřadu i ty, kteří v ústavě Solonově ze všech úřadů byli vyloučeni. Soud tento spočívá na základech velmi slabých. Přehlíží se tu, nač dobře upozornil E. Szanto (Arch. epigr. Mitth. XV, 1892, str. 181), že Drakon požadoval od těch, kteří o vyšší úřady se ucházeli, jmění žádným závazkem neobtížené (οὐσία ἐλευθέρα). Dle práva řeckého měl věřitel nárok na celou hypotheku, třeba by cena její byla mnohem větší než jeho pohledávka. Proto ten, kdo měl za Drakonta nezadlužený majetek za 10 min, byl občanem zámožným, maje vedle toho ještě pozemky hypothekou obtížené, které sice do censu se nepočítaly, ale přece mu slušný výtěžek přinášely. Drakon tedy, ustanoviv census takový, osvědčil náležitý smysl pro poměry tehdejší; právě toto malé číslo spojené s požadavkem majetku nezadluženého zdá se mi neklamnou známkou authentičnosti. Ostatně za dob, kdy peníze byly v Řecku ještě novinkou, byla cena jejich zajisté mnohem větší než za dob pozdějších.

Jiní zarážejí se nad tím, že mezi úřady jmenují se také strategové a hipparchové, a že od nich vyžadován census desetkrát větší než od archontů. Za těch dob prý strategů vůbec nebylo, sic by je byl připomenul Aristoteles v kap. 7, 3, vypočítávaje úředníky ústavy Solonovy; ba dle Aristotela samého (kap. 22, 2) voleni prý byli poprvé od časů Kleisthenových. Námitky tyto jsou ukvapené. V kap. 7. nemohl Aristoteles strategy jmenovati, poněvadž tu uvádí úřady, které Solon přiřkl určitým třídám. Na druhém místě pak čteme τοὺς στρατηγοὺς ᾑροῦντο κατὰ φυλάς,

*) Totéž platí i o peněžitých pokutách, které Drakon určil nedbalým buleutům.

ἐξ ἑκάστης <τῆς> φυλῆς ἕνα. Z opakování slova φυλή patrno, že kladl Aristoteles váhu na to, že od dob Kleisthenových voleno bylo 10 strategů, a sice dle fyl. Všechnu pochybnost o existenci strategů odstranil G. V. Thompson (Hermes XXX, 1895, str. 478 nn.), ukázav, že známe před Kleisthenem tři případy, ve kterých strategos měl samostatné velení nad vojskem athenským. Pro nás nejdůležitější jest strategos Frynon, jenž r. 610 př. Kr. dobyl Sigeia (Strabon XIII 38 p. 599), a Alkmaion, jenž byl strategem v první válce svaté (Plut. Solon 11), kteráž ukončena byla r. 590. Že strategové a hipparchové musili vykázati census desetkrát větší než archontové, ovšem překvapuje; neboť nevěděli jsme, že by úředníkům těmto byl přikládán býval již za té doby větší význam než polemarchovi. Leč jakmile máme již před Kleisthenem dosvědčené samostatné strategy, není vážného důvodu bráti zprávu tuto v pochybnost; naopak musíme z nového pramene vděčně přijmouti nové poučení. Zejména o záruce, které požadoval stát od strategů a hipparchů, těžko mysliti, že by byla pouhým výmyslem. Uznáme-li však, že úřad tento byl tehdáž nově utvořen, nebude nám ustanovení to pranic podivno, zejména uvážíme-li, že v době té skoro všem obcím řeckým hrozilo nebezpečenství tyrannidy, a že v Athenách samých krátce před Drakontem vzpoura Kylonova násilně byla potlačena. Praví sice Aristoteles (Ἀθ. πολ. 22, 2), jednaje o době Kleisthenově, τῆς δὲ ἁπάσης στρατιᾶς ἡγεμὼν ἦν ὁ πολέμαρχος, a také u Herodota v popise bitvy Marathonské (VI 109) vidíme polemarcha jako předsedu rady válečné, avšak od té doby, co počali archontové býti voleni losem, bylo nezbytně třeba, aby vedení vojska přešlo na muže jiné, k úkolu tomu zvláště spůsobilé. Musili bychom se tedy domnívati, že již od Solona zřízeni byli strategové, třebas bychom o tom žádných zpráv neměli; svědčí-li však nyní Aristoteles, že stalo se tak již za Drakonta, proč bychom mu nevěřili?

Zkrátka, v ústavě Drakontově jak ji Aristoteles popisuje, není nic, co by bylo nemožno v Athenách na sklonku VII. stol. př. Kr. Veškeré námitky, které se s této strany uváděly, lze snadno vyvrátiti jako neoprávněné.*) Naopak možno vším právem tvrditi, že ústava Drakontova hodí se zcela dobře jako střední člen mezi zřízení, které popsal Aristoteles v kap. 3., a mezi ústavu Solonovu. Tím dosvědčena s dostatek její authentičnost i hodnověrnost. Jde nyní jen o to, odkud se Aristoteles o ní dověděl. Shledali jsme již výše, že nemožná jest domněnka, že by byl Aristoteles užíval strannického spisu oligarchického. Rovněž z atthidy žádné nemohl čerpati; jinak byla by se nám zachovala i jinde zpráva o ústavě Drakontově, ježto atthidopisci opírali se jeden o druhého.

*) O námitkách menší váhy se nezmiňuji, poněvadž řešení jich rozumí se samou sebou, uzná-li čtenář hořejší vývody za správné.

Soudí sice Blass (Jahrb. f. klass. Phil. sv. CLI, 1895, str. 478), že zákony Drakontovy tak přihlížely k ústavě za té doby obvyklé, že mohl některý z atthidopisců nepřímo ji poznati a vysouditi z trestů, které na přestoupení ústavy tam byly stanoveny. Leč těžko věru si pomysliti, jak by z neúplných a mezi sebou nesouvislých narážek mohl někdo sestaviti nástin ústavy tak ucelený a spořádaný, jak se právě zde jeví. A bylo-li by to možno, sotva by byl vyjádřil výsledek svého zkoumání slohem, jen v starobylých nápisech běžným, jemuž na některých místech (τούτους δὲ διεγγυᾶν τοὺς πρυτάνεις atd., κληροῦσθαι δὲ ταύτην καὶ τὰς ἄλλας ἀρχάς) jen po delším přemýšlení lze porozuměti. Konečně nemáme příkladu, že by atthidopisci studiem archiválním se byli obírali.

Nezbývá proto než souditi, že **Aristoteles převzal zprávu svou ze státního archivu athenského, z původní listiny, na níž ústava ta byla zaznamenána.** Že Aristoteles konal studia v archivech athenských, o tom nejlépe svědčí názvy jeho spisů Νίκαι Διονυσιακαί a Διδασκαλίαι; díla tato nemohla ani jiným spůsobem vzniknouti. Choval-li se ještě r. 409 př. Kr. originál zákonů Drakontových ve státním archivu athenském (CIA I 61 ř. 6 παραλαβόντες παρὰ τοῦ [βασιλέως μετὰ τοῦ γραμματέως τῆς βουλῆς), mohla tam býti zaznamenána též jeho ústava, až ji Aristoteles šťastně nalezl. Když psal svou Politiku, neměl ještě listiny této v rukou, proto soudil o Drakontovi právě tak jako ostatní; objeviv však originál, neváhal jej převzíti celý do své Ústavy athenské, právě tak jako učinil v kap. 29—31. Tak vykládá se nejjednodušeji různý sloh, kterým kapitola čtvrtá od ostatních se liší: není to vypravování Aristotelovo, nýbrž jsou to slova psefismatu, kterým se ústava Drakontova v Athenách zaváděla. Na počátku a na konci Aristoteles listinu pro líčení své upravil; tak vzniklo plsqpf. ἀπεδέδοτο, kteréž působilo vykladatelům mnohé nesnáze. Podobně počínal si Aristoteles též v kap. 29., uváděje usnesení lidu z r. 411. Jinak však má kapitola (od § 2–4.) zcela sloh nápisný, nač jsme již při rozboru častěji poukázali.*)

Původní listina ústavy Drakontovy zněla tedy takto:

Ἀποδιδόναι μὲν τὴν πολιτείαν τοῖς ὅπλα παρεχομένοις, αἱρεῖσθαι δὲ τοὺς μὲν ἐννέα ἄρχοντας καὶ τοὺς ταμίας οὐσίαν κεκτημένους οὐκ ἔλαττον ἢ δέκα μνῶν ἐλευθέραν, τὰς δ' ἄλλας ἀρχὰς τὰς ἐλάττους

---

*) Již Kaibel (Stil und Text, str. 126) soudil, že Aristoteles dal kapitole 4. formu podobnou »ústavní listině«, avšak dále myšlenku tu nesledoval. Též Wilamowitz (Arist. und Athen, I, str. 57) praví o této kapitole: »Das ist ein stück von urkundlichem charakter«, leč nevěří, že by to byla listina ze VII. stol. př. Kr., nýbrž domnívá se, že pochází ze spisu státníka Theramena, jenž sestavil ji dle Drakontových zákonů. Co lze proti výkladu jeho namítati, jest pro čtenáře samo sebou patrno.

ἐκ τῶν ὅπλα παρεχομένων, στρατηγοὺς δὲ καὶ ἱππάρχους οὐσίαν ἀποφαίνοντας οὐκ ἔλαττον ἢ ἑκατὸν μνῶν ἐλευθέραν καὶ παῖδας ἐκ γαμετῆς γνησίους ὑπὲρ δέκα ἔτη γεγονότας· τούτους δὲ διεγνῶν τοὺς πρυτάνεις καὶ τοὺς στρατηγοὺς καὶ τοὺς ἱππάρχους τοὺς ἑνὸς μέχρι εὐθυνῶν, ἐγγυητὰς δ' ἐκ τοῦ αὐτοῦ τέλους δεχομένους, οὕπερ οἱ στρατηγοὶ καὶ οἱ ἵππαρχοι. βουλεύειν δὲ τετρακοσίους καὶ ἕνα τοὺς λαχόντας ἐκ τῆς πολιτείας. κληροῦσθαι δὲ καὶ ταύτην καὶ τὰς ἄλλας ἀρχὰς τοὺς ὑπὲρ τριάκοντ' ἔτη γεγονότας καὶ δὶς τὸν αὐτὸν μὴ ἄρχειν πρὸ τοῦ πάντας διελθεῖν· τότε δὲ πάλιν ἐξ ὑπαρχῆς κληροῦν. ἐὰν δέ τις τῶν βουλευτῶν, ὅταν ἕδρα βουλῆς ἢ ἐκκλησίας ᾖ, ἐκλείπῃ τὴν σύνοδον, ἀποτινέτω ὁ μὲν πεντακοσιομέδιμνος τρεῖς δραχμάς, ὁ δὲ ἱππεὺς δύο, ὁ ξευγίτης δὲ μίαν. τὴν δὲ βουλὴν τὴν ἐξ Ἀρείου πάγου φύλακα εἶναι τῶν νόμων καὶ διατηρεῖν τὰς ἀρχάς, ὅπως κατὰ τοὺς νόμους ἄρχωσιν. ἐξεῖναι δὲ τῷ ἀδικουμένῳ πρὸς τὴν τῶν Ἀρεοπαγιτῶν βουλὴν εἰσαγγέλλειν ἀποφαίνοντι παρ' ὃν ἀδικεῖται νόμον.

Je-li výklad tento správný — a já aspoň jiné cesty nevidím — patrno, jakou důležitost má pro nás tato kapitola Aristotelovy Politeie, podávajíc nám nejen obraz ústavy jinak neznámé, nýbrž i nejstarší příklad attické prosy.

IV. Příspěvky kritické a exegetické.

Kap. 44, 1.

Mezi epistatou prytanů a epistatou proedrů sluší uznávati nejen rozdíl označený názvem samým, nýbrž i co do možnosti úřad ten podruhé zastávati. O prvním z nich praví Aristoteles: *οὗτος δ' ἐπιστατεῖ νύκτα καὶ ἡμέραν καὶ οὐκ ἔστιν οὔτε πλείω χρόνον οὔτε δὶς τὸν αὐτὸν γενέσθαι.* Členem rady mohl se občan athenský státi dvakráte za svého života (kap. 62, 3 *ἔξεστι . . . βουλεῦσαι δίς*), avšak epistatou prytanů směl býti v životě svém pouze jedenkráte. Přes to, že tento soud podává se sám sebou, srovnáme li obě místa Aristotelova, shledáme v mnohých rukovětech starožitností řeckých mylné výklady o tom.*) Příčinu k tomu zavdalo, že Aristoteles, promluviv o epistatech proedrů, dodává v § 3.: *ἐπιστατῆσαι μὲν οὐκ ἔξεστιν πλείον ἢ ἅπαξ ἐν τῷ ἐνιαυτῷ, προεδρεύειν δ' ἔξεστιν ἅπαξ ἐπὶ τῆς πρυτανείας ἑκάστης.* Sloveso *ἐπιστατῆσαι* vztahovali mnozí na oba epistaty, a proto vykládá nejnověji Lipsius (v Schoemannových starožitnostech, I[4], str. 403): Als Epistates sowohl der Prytanen wie der Proedren durfte jeder im Jahr nur einmal fungiren. Dle tohoto výkladu mohl se občan athenský státi epistatou prytanů dvakráte ve svém životě. Gilbert (Griech. Staatsalterthümer, I[2], str. 303) soudí podobně, že totiž úřad tento mohl býti za-

*) Spisy vydané před objevením spisu Aristotelova nejednají o této věci, ač již výtahy starých grammatiků mohly vésti na pravou stopu.

stáván jednou v prytanii, t. j. jednou v roce. Thumser (v Hermannových starožitnostech, I[6], 2, str. 491) nevyslovuje se sice zřejmě o tom, avšak ze slov jeho vyplývá, že klade v příčině té oba epistaty na roveň. Jedině Busolt (Handbuch d. klass. Altertumswiss., IV[2], 1, str. 250) vykládá poměr obou úředníků těchto správně.

Kdyby Aristoteles byl toho mínění, jako na př. Lipsius, byla by poznámka jeho o epistatech prytanů (*οὐκ ἔστιν . . . οὔτε δὶς τὸν αὐτὸν γενέσθαι*) zcela zbytečná, poněvadž by v § 3. opakoval totéž slovy *ἐπιστατῆσαι οὐκ ἔξεστιν πλεῖον ἢ ἅπαξ ἐν τῷ ἐνιαυτῷ*. Právě rozdíl výrazu *οὔτε δίς* a *οὐ πλεῖον ἢ ἅπαξ ἐν τῷ ἐνιαυτῷ* vede nás nutně k tomu, že na obou místech míněno něco jiného. Pojednav v § 1. o epistatovi prytanů, přechází Aristoteles v § 2. k výkladu o proedrech a jejich epistatovi; jako v § 1. udal dobu, po kterou úřaduje epistates prytanů, podobně činí zde o proedrech a jejich epistatovi. Poněvadž pak výklad o epistatech prytanů jest již ukončen, lze sloveso *ἐπιστατῆσαι* v § 3. vztahovati pouze k epistatovi proedrů; v této souvislosti jest *ἐπιστατῆσαι* tolik, co *ἐπιστάτην τῶν προέδρων εἶναι*. Podobně vyjadřuje se Aristoteles i jinde. V kap. 56, 4 čteme *ἐπιμελεῖται . . . (πομπῆς) τῆς Διονυσίων τῶν μεγάλων μετὰ τῶν ἐπιμελητῶν*. Ač mělo v Athenách mnoho úředníků název tento, předpokládá Aristoteles, že ve spojení tomto bude každý čtenář pomýšleti na *ἐπιμεληταὶ τῶν Διονυσίων* (srovn. Dem. XXI, 15). Poučný příklad máme v kap. 57, 1: *ὁ δὲ βασιλεὺς πρῶτον μὲν μυστηρίων ἐπιμελεῖ[ται μετὰ τῶν ἐπιμελητῶν] . . . . ἔπειτα Διονυσίων τῶν ἐπιληναίων· ταῦτα δέ ἐστι [πομπ]ή [τε καὶ ἀγών]. τὴν μὲν οὖν πομπὴν κοινῇ πέμπουσιν ὅ τε βασιλεὺς καὶ οἱ ἐπιμεληταί, τὸν δὲ ἀγῶνα διατίθησιν ὁ βασιλεύς*. Zde mínění jednou *ἐπιμεληταὶ τῶν μυστηρίων* (srv. CIA IV, 2, 385 d 11), podruhé *ἐπιμεληταὶ τῶν Διονυσίων* (srv. CIA II, 741).

Dle výkladu tohoto objeví se nám osoba epistata prytanů teprve v náležitém světle. Měl v moci své klíče od chrámů, ve kterých uloženy byly peníze obecní a listiny státní, v jeho rukou byla též státní pečeť. Na něm bylo svolávati radu i lid a určovati program jednání. V osobě jeho soustřeďovala se tedy takřka veškerá moc Athen, zejména za doby, kdy archonté pozbyli dřívějšího významu svého. Moc tato omezena však tím, že vláda jeho trvala pouze noc a den a že nesměl z tholu se vzdáliti. S významem funkce této v nejlepším souhlase jest též ustanovení, že nikdo nesmí úřad ten zastávati vícekráte v životě svém než jednou.

Kap. 46, 2.

Aristoteles praví o radě: *ἐξετάζει δὲ τὰ οἰκοδομήματα τὰ δημόσια πάντα, κἂν τις ἀδικεῖν αὐτῇ δόξῃ, τῷ τε δήμῳ τοῦτον [ἀπ]ογράφει, καὶ καταγνοῦσα παραδίδωσι δικαστηρίῳ*. Rukopisné čtení *κα-*

ταγοῦσα ponechali pouze Kenyon (i ve 3. vyd.) a Herwerden-Leeuwen; ostatní vydavatelé přijali změnu, Wilamowitzem navrženou, *καταγόντος*. Rukopisné čtení pokusil se hájiti P. Foucart (Revue de phil. 1894, str. 247) tímto spůsobem. Od té doby, co byla odňata radě moc soudní (*Ἀθ. πολ.* 45, 1), měly nálezy její pouze význam zatímní *(praeiudicium)* a musily býti předloženy řádnému soudu; na př. když vyloučila rada některého člena svého, musila býti věc odkázána soudu (Aisch. I, 111). Udání v ekklesii, o kterém se Aristoteles zmiňuje, vztahuje Foucart na ty případy, kdy měl lid učiniti mimořádná opatření.

Přihlédněme blíže k smyslu celé věty. Aristoteles praví, že rada má dozor nad veškerými budovami veřejnými: uzdá-li se jí, že někdo spůsobil nějakou škodu, udá jej lidu. To předpokládá hlasování a usnesení v radě; na pouhé oznámení něčí nemohla rada nikoho veřejně obviniti. Ostatně známo, že o všem, o čem lid měl hlasovati, musila se rada napřed poraditi. Proto nemohou slova *κἂν τις ἀδικεῖν αὐτῇ δόξῃ* nic jiného znamenati než »uzná-li«, »usnese-li se«. Až dosud jest vše jasno. Následují slova *καὶ καταγνοῦσα παραδίδωσι δικαστηρίῳ* »uznavši jej za vina, odevzdá jej soudu«. To nemůže býti správno, poněvadž rada učinila usnesení to již před tím, než udala obviněného ve shromáždění lidu. Naprosto pak nelze pochopiti, proč by měla *πρὸ* oznámení v ekklesii pronésti ještě jednou svůj úsudek, kterýž ostatně pro soudce nijak nemohl býti závazný. Byla by to tedy tautologie, jež byla by tím nápadnější, že Aristoteles chce patrně vypisovati při tuto v celém průběhu. Že by slova *τῷ τε δήμῳ τοῦτον ἀποφαίνει* týkala se pouze případů mimořádných, tomu odporuje celá vazba věty. I nelze než uznati, že místo jest porušeno. Konjekturu Wilamowitzovu *καταγόντος* (sc. *τοῦ δήμου*) pokládám tedy za skutečnou opravu. Postup pře je zcela jasný. Rada doví se, že někdo poškodil nějakou budovu veřejnou; vyšetřivši věc, učiní usnesení a předloží je shromáždění lidu. Jestliže pak lid uzná, že obvinění je odůvodněno, vznese rada při tu řádnému soudu. Usnesení ekklesie mělo asi týž význam, jako při probole; soudcové nebyli jím sice vázáni, avšak dalo se očekávati, že, neobjeví-li se při vlastním přelíčení nové důkazy, rozhodnou stejně jako ekklesie.

Proti výkladu tomu namítá ovšem Foucart (str. 247), že není příkladu, aby, když byl někdo od lidu prohlášen za vinna, byla pře jeho prostřednictvím rady odkázána soudu; když již stalo se takové prozatímné usnesení, byla věc přikázána přímo určitému soudu. Leč i tato odchylka má zde zcela vhodnou příčinu. Žalobníkem byla rada, kteráž zároveň vedla první vyšetřování a pronesla ve věci svůj nález; veškeré doklady pře té byly v rukou jejích; proto, rozhodl-li lid v neprospěch obviněného, předala (*παραδίδωσι*) při thesmothetům (srvn. 59, 2).

Kap. 49, 3.

O radě čteme: *καὶ τῆς ποιήσεως τῶν Νικῶν καὶ τῶν ἄθλων τῶν εἰς τὰ Παναθήναια συνεπιμελεῖται μετὰ τοῦ ταμίου τῶν στρατιωτικῶν.* P. Foucart (Rev. de phil. 1895, str. 26) pozastavuje se nad slovem *ἄθλων*, poněvadž prý jest Aristoteles v odporu s sebou samým; neboť v kap. 60, 1 tvrdí, že athlothetové ve srozumění s radou dávají hotoviti amfory panathenajské (*τοὺς ἀμφορεῖς ποιοῦνται μετὰ τῆς βουλῆς*), kdežto zde praví, že o ceny vítězů v Panathenajích pečuje rada s pokladníkem peněz válečných. Proto navrhuje Foucart, aby se četlo *τῶν ἄλλων* místo *τῶν ἄθλων*. Avšak čtení toto pokazilo by celý smysl, poněvadž bychom musili souditi, že také sochy bohyně Niky patří k Panathenajím, kdežto ve skutečnosti tvořily část pokladu Athenina. Foucart sám ukázal v Bull. de corr. hell. XII, 1888, str. 292, že byly hotoveny jen velmi zřídka. Kdyby byl Aristoteles řekl: »rada pečuje o Niky a ostatní věci k Panathenajím«, byl by to výraz nejen nesprávný, nýbrž i zcela neurčitý. Přihlédneme-li pak k tomu, co zavdalo Foucartovi příčinu k návrhu onomu, shledáme, že odporu tu ani není. Na konci kap. 60. vypočítává Aristoteles odměny, kterých dostávalo se vítězům panathenajským: *ἔστι γὰρ ἆθλα τοῖς μὲν τὴν μουσικὴν νικῶσιν ἀργύριον καὶ χρυσᾶ, τοῖς δὲ τὴν εὐανδρίαν ἀσπίδες, τοῖς δὲ τὸν γυμνικὸν ἀγῶνα καὶ τὴν ἱπποδρομίαν ἔλαιον.* Z místa toho poučujeme se jednak, že ceny vítězné byly rozmanité, jednak že za cenu nepokládaly se amfory, nýbrž olej z posvátných oliv. Zůstává tedy zpráva Aristotelova v platnosti. Rada ve spojení s pokladníkem peněz válečných pečovala o odměny; athlothetům zůstaveny věci rázu podřízeného, jako obstarání amfor, a to ještě ve srozumění s radou. Tento poměr mezi radou a athlothety možno pozorovati ještě jinde. Athlothetové obstarávali zhotovení peplu Athenina (*τὸν πέπλον ποιοῦνται*), kdežto schvalování návrhů na umělecké vyzdobení jeho bylo vyhrazeno radě, pokud se sama strannickým posuzováním o výsadu tu nepřipravila (kap. 49, 3).

Kap. 52, 2.

Aristoteles vypočítává zde žaloby, které do měsíce musily býti projednány (*δίκαι ἔμμηνοι*): *εἰσὶ δ' ἔμμηνοι προικός, ἐάν τις ὀφείλων μὴ ἀποδῷ, κἂν τις ἐπὶ δραχμῇ δανεισάμενος ἀποστερῇ.* Blass, Herwerden s Leeuwenem a Kaibel s Wilamowitzem čtou *μὴ ἀποδιδῷ*, aby byl souhlas s následujícím *ἀποστερῇ*. Změnu tu nemohu uznati za nutnou. Při rozvodu měl manžel ihned vrátiti věno ženino, jinak byl žalován a musil platiti úroky 18 % až do zaplacení ([Dem.] proti Neaiře 51 n.). Při obyčejném dluhu věřitel rád čekal, jen když dlužník platil řádně úroky. Proto jest zde střídání časů zcela vhodné. V češtině lze rozdíl ten zcela dobře napodobiti: »jestliže někdo věna nevydá a jestliže někdo, vypůjčiv si peníze na 12 %, neplatí«.

Kap. 54, 7.

Úkolem úředníků, zvaných *ἱεροποιοὶ οἱ κατ' ἐνιαυτόν*, bylo dle Aristotela přinášeti některé oběti bohům, zejména však obstarávati veškeré slavnosti penteterické kromě Panathenají (*τὰς πεντετηρίδας ἁπάσας διοικοῦσι πλὴν Παναθηναίων*), jež měli na starosti athlothetové (kap. 60). Při této příležitosti dodává Aristoteles: *ε[ἰσὶ] δὲ πεντετηρίδες μία μ[ὲν ἡ εἰ]ς Δῆλον* (*ἔστι δὲ καὶ ἑπτετηρὶς ἐνταῦθα*), *δευτέρα δὲ Βραυρώνια, τρίτη [δὲ Ἡράκλει|α, τετάρτη δὲ Ἐλευσ|ίν|ια. πέμπτη δὲ Πα|ν|αθήναια· καὶ τούτων οὐδεμία ἐν τῷ αὐτῷ ἐγγίγνε[ται]*.

Jméno třetí slavnosti doplnil jsem po příkladě Kenyonově v *Ἡράκλεια*; Kaibel a Wilamowitz, kteří dříve rovněž přijímali čtení toto, ponechávají ve vyd. 3. na tomto místě mezeru, poznamenávajíce: *Ἡράκλεια* fuisse negat Wilcken, videri . . . . . TA. Avšak koncovky *-τα* nemá jméno žádné slavnosti řecké, a krom toho seslabil Wilcken váhu svědectví svého tím, že vyznává, že předposlední písmě není mu dosti jasné. Doplnění *Ἡράκλεια* opírá se o svědectví Pollukovo (VIII 107) *ἱεροποιοί· δέκα ὄντες οὗτοι ἔθυον θυσίας τὰς πεντετηρίδας, τὴν εἰς Δῆλον, τὴν ἐν Βραυρῶνι, τὴν τῶν Ἡρακλείων, τὴν Ἐλευσῖνι*. Pollux nečerpal sice přímo z Aristotela, nýbrž prostřednictvím nějakého slovníku věcného, avšak slavnosti jmenuje v témž pořádku. Nelze proto pochybovati, že pramen jeho četl u Aristotela: *τρίτη δὲ Ἡράκλεια*; chybu rukopisů Pollukových *Ἡρακλειδῶν* opravil již Meursius.*)

Co se výkladu místa našeho týče, zarážejí zejména slova *καὶ τούτων οὐδεμία ἐν τῷ αὐτῷ ἐγγίγνεται*. Rčení *ἐν τῷ αὐτῷ* může míti význam buď místní, buď časový. V prvním případě pravil by Aristoteles, že žádná z oněch slavností nekoná se na témž místě; avšak to byla by planá poznámka, poněvadž již ze jmen slavností patrno, že jedna konala se na Delu, druhá v Brauronu, třetí v Eleusině. Spor mohl by býti pouze o to, kde slaveny Herakleje — avšak i o nich plyne ze zprávy této aspoň tolik, že nebyly pořádány ani na Delu, ani v Brauronu, ani v Eleusině. Proto výraz *ἐν τῷ αὐτῷ* ve smyslu místním vykládati nelze.**) Leč ani výklad druhý neuspokojuje, ježto i to rozumí se samo sebou, že tíž úředníci nemohli pořádati současně dvě

---

*) H. Prott (Ath. Mitth. XXIII, 1898, str. 167 n.) soudí, že Pollukovo *Ἡρακλειδῶν* nemá se opravovati, poněvadž smíme i bez starověkého podání se domnívati, že Herakleje založeny byly od Herakleoviců. S tím nesouhlasím: slavnost mohla se jmenovati jen *Ἡράκλεια*, třebas by byla založena od Herakleoviců. Očividnou chybu písařskou nemusíme přičítati Pollukovi, avšak přičítáme-li, nesmíme zase tvrditi, že čerpal přímo z Aristotela.

**) H. Prott (na m. uv.) chce výklad tento zachrániti tím, že prý Aristoteles pomýšlel na čtenáře mimo Atheny, pro něž prý nebylo bez významu dověděti se, že z pěti penteterid pouze jediná, Panathenaje, slaví se v Athenách. To však nikterak neleží ve slovech *τούτων οὐδεμία ἐν τῷ αὐτῷ ἐγγίγνεται*.

slavnosti, a k tomu na místech různých. Nad to nápadno jest sloveso ἐγγίγνεται. U Aristotela má slovo to vždy význam plný »vznikati v něčem« (srv. Bonitzův Index Aristotelicus s. v.), u Platona máme též význam »přihoditi se« (accidere; srv. Astův Lex. Platonicum s. v.), nikde však neužívá se ho o pořádání slavnosti. Ἑορτὴ ἄγεται, γίγνεται, ποιεῖται, πέμπεται, τελεῖται, τίθεται, avšak nikdy ἐγγίγνεται. Proto jest velmi pochybno, že by Aristoteles tak byl

ἐν

napsal. V papyru zachována slova v této podobě: εντωιαντωιγινεται. Kenyon přijal čtení ἐγγίγνεται, avšak Blass (v 1. vyd.), Herwerden s Leeuwenem a Kaibel s Wilamowitzem (v 1. a 2. vyd.) pokládali nadepsané ἐν za skratku slova ἐνιαυτός a četli ἐν τῷ αὐτῷ ἐν[ιαυτῷ] γίγνεται. Avšak v 2. vyd. čte Blass pouze γίγνεται, a Kaibel s Wilamowitzem v 3. vyd. ἐγγίγνεται. Blass udává v poznámce, proč upustil od předešlého čtení svého: sensus existit perversissimus. Kaibel s Wilamowitzem, rozumím-li poznámce jejich dobře, dovolávají se Wilckena na svědectví, že nadepsáno pouhé ἐν bez označení, že by to byla skratka. Že při povaze papyru Aristotelova důvod tento nemá veliké váhy, jest patrno; za to však dlužno uznati, že námitka Blassova jest oprávněna. Když vypočítává Aristoteles pět slavností, které vždy po čtyřech letech se pořádaly, nemohl říci, že žádná z nich nekoná se téhož roku.

Kde vězí příčina těchto obtíží? Přihlédneme-li k slovům Aristotelovým blíže, poznáme, že zmínka o páté penteteridě, Panathenajích, jest zde zcela nevhodná. Řekl-li Aristoteles výše τὰς πεντετηρίδας ἁπάσας διοικοῦσι πλὴν Παναθηναίων, rozumí se pro každého čtenáře samo sebou, že i Panathenaje jsou slavností penteterickou, i nebylo to třeba zde znova opakovati. Aristotelovi mohlo zde záležeti pouze na tom, uvésti jmenovitě ony slavnosti, které hieropoiové pořádají, a to byly: Δήλια, Βραυρώνια, Ἡράκλεια, Ἐλευσίνια, a o čtyřech slavnostech mohlo se říci, že každá se koná jiného roku olympiady.

Přihlédněme nyní k tomu, kdy slavnosti ony se konaly. O Brauroniích nemáme bohužel v příčině té žádných zpráv. O založení Delií podává nám podrobnou zprávu Thukydides (III 107), jenž vypravuje, kterak Atheňané v zimě r. 426/5, provedše důkladnou očistu ostrova Delu, poprvé slavili Delie: καὶ τὴν πεντετηρίδα τότε πρῶτον μετὰ τὴν κάθαρσιν ἐποίησαν οἱ Ἀθηναῖοι, τὰ Δήλια. Rok 426/5 rovná se ol. 88, 3; od té doby konána tedy slavnost tato třetího roku každé olympiady, aspoň pokud byl Delos v moci athenské. Když však po válce peloponneské prohlášena byla samostatnost Delu (Dittenberger, Sylloge č. 50), přestala slavnost penteterická, ač každoroční theorie potrvala, jak víme ze začátku Platonova Faidona. Když Atheňané dosáhli opět vlády nad svatyní delskou, Delie obnoveny zase. Kdy se to stalo, určiti nemůžeme. První stopa vlády athenské na Delu shledává

se v nápise CIA IV 2 č. 813 *b*, jenž obsahuje účty amfiktyonů delských z archontátu Demostratova, t. j. buď z r. 393/2 = ol. 96, 4, nebo z r. 390/89 = ol. 97, 3. Že od doby této penteterická slavnost Delií přenesena byla na druhý rok olympiady, pěkně dokázal z rozličných nápisů Valer. Schoeffer (De Deli insulae rebus, str. 53 nn.) Patrno to z inventáře týchž amfiktyonů v CIA II 818 ř. 9 n.: *τάδε προσπαρέδομεν ἐν* [*τ*]*ῶ*[*ι*] *νεῷ τῷ Ἀθ*[*η*]*ναί*[*ων ἐκ τῆς πεντε*]*τηρίδος ἐπὶ Καλλιστράτου ἄρ*[*χοντος*]; doplnění jest zcela jisté, poněvadž jest nápis psán stoichedon. Na *ἑπτετηρίς* zde tedy pomýšleti nelze. Archontát Kallistratův připadá pak na r. 355/4 = ol. 106, 2. Vláda Athenanů na Delu pak opětně přestala r. 315 př. Kr., jak ukázal Th. Homolle (Bull. de corr. hell. XV, 1891, str. 152 nn.) z delských nápisů. Pro dobu Aristotelovu tedy platí, že Delie konaly se druhého roku každé olympiady.

Dobu, ve které se slavily Eleusinie, můžeme určiti zrovna pro ten rok, o kterém Aristoteles níže se zmiňuje, totiž pro archontát Kefisofontův, t. j. ol. 112, 4 čili 329/8 př. Kr. V nápise z roku toho (CIA IV 2, 834 *b*, sl. II ř. 47) účtují epistaté, co vydali *εἰς τὴν πεντετηρίδα τ*[*ῶν Ἐλ*]*ε*[*υσινίων εἰς*] *τὸν γυμνικὸν ἀγῶνα καὶ τῆς μουσικῆς καὶ τῆς ἱπποδρομία*[*ς*] *καὶ τοῦ πατρίου* [*ἀγῶνος*]. Doplnění *Ἐλευσινίων* jest zcela jisté, poněvadž v závěrku celé položky čteme: *σύμπαν κεφά*[*λαιον ἱερεῦσι*] *καὶ ἱερείαις εἰς τὴν τριετηρίδα τῶν Ἐλευσινίων καὶ εἰς τὴν πεντετηρίδα.* Patrno tedy, že za doby Aristotelovy konána penteterická slavnost Eleusinií vždy čtvrtého roku v olympiadě. Obyčej ten zachováván i později. Tak v nápise CIA IV 2, 385 *d* dovídáme se, že r. 221/0 = ol. 139, 4 slaveny dvakráte menší mysterie, poněvadž na týž rok připadala také slavnost Eleusinií (*τῶν πρὸς Ἄγραν μυστηρίων γενο*[*μ*]*ένων δὶς ἐν τῷ ἐνιαυτῷ διὰ τὸ συντελεῖ*-[*σθ*]*αι τὰ Ἐλευσίνια*).

Zjistivše takto dobu dvou slavností, můžeme přikročiti k nesnadné otázce, kdy slaveny byly Herakleje. Věc jest tím nejistější, že připomíná se několik slavností Herakleových v Attice, o žádné však nevíme, že by byla penteterickou. Bližší zprávy máme pouze o slavnosti v Marathoně a na Kynosargu. V řeči o křivém poslanectví (§ 60 a 125) vypravuje Demosthenes, že Atheňané, uslyševše o osudu Foků a vpádu Filippově do Boiotie, usnesli se dne 27. skiroforionu ol. 108, 2 = r. 346, že slaviti budou slavnost Herakleovu v městě. A. Mommsen (Feste der Stadt Athen, str. 161) vztahuje zprávu tuto na slavnost v Marathoně; Atheňanům zdálo se prý na pováženou, navštíviti odlehlý Marathon a vzdáliti tak obyvatelstvo od města, kdežto při slavnosti na Kynosargu nebezpečenství toho nebylo. Avšak ke slavnostem na místa vzdálenější neubíralo se veškeré obyvatelstvo athenské, nýbrž pouhá *θεωρία*; a poselstvo takové mohlo býti

posláno do Marathona i za doby válečné. Proto zdá se mi mnohem pravděpodobnější pomýšleti na Herakleovu slavnost na Kynosargu. Válka zdála se tehdáž Atheňanům tak neodvratnou, že nechtěli ani slavnost, která konávala se jindy za městem, slaviti mimo hradby městské. Za to však úplně souhlasím s Mommsenem, že slavnost ta nekonala se ve zbývajících ještě třech dnech ol. 108, 2, nýbrž až na počátku roku příštího. Byla-li slavnost tato penteterickou, ovšem nevíme, avšak je to dosti pravděpodobno.*)

Připadaly tedy v každé olympiadě Delie na rok druhý, Herakleje na rok třetí a Eleusinie na rok čtvrtý; z toho plyne, že Brauronie slavily se roku prvního v olympiadě. Aristoteles mohl tedy právem říci, že žádná z těchto čtyř slavností nekoná se téhož roku. Slova πέμπτῃ δὲ Παναθήναια pokládám proto za přípisek pozdějšího čtenáře, jenž si nepovšiml, že Aristoteles nechtěl zde podati seznam všech slavností penteterických, nýbrž pouze výčet oněch slavností, o které za jeho doby bylo starati se hieropoiům. Nadepsané ἐν pokládám za skratku slova ἐνιαυτῷ a čtu: καὶ τούτων οὐδεμία ἐν τῷ αὐτῷ ἐν<ιαυτῷ> γίγνεται.**)

Mohlo by se ovšem namítnouti, proč Aristoteles nespořádal slavnosti podle let olympiady: Brauronie, Delie, Herakleje, Eleusinie. Taková as myšlenka vedla A. Mommsena (na m. uv., str. 162, pozn. 2) k výkladu, že Delie konaly se roku prvního, Brauronie druhého, Herakleje třetího, Eleusinie čtvrtého. Pořádek Aristotelův však není chronologický, nýbrž geografický. Postupuje od vzdáleného Delu na západ přes Brauron a Kynosarges k Eleusině.

Ke konci dodává Aristoteles: [νῦν] δὲ πρόσκειται . . . φαισ . . . ἐπὶ Κηφισοφῶντος ἄρχοντος — tak čteme aspoň v nejnovějším vydání Kaiblově a Wilamowitzově. Nevím, proč vydavatelé ti nepřijali do textu zcela zřejmou opravu Blassovu καὶ Ἡφαίστεια, kteráž jedině vyhovuje tomu, co lze dosud čísti v papyru. Καὶ psáno zajisté, jako jindy, skratkou, tak že počet písmen s mezerou úplně se shoduje. Arci mohlo by se poukázati k tomu, že slavnost Hefaistií nepovstala teprve za archontátu Kefisofontova (329/8 př. Kr.), nýbrž že jest mnohem starší. A vskutku máme zacho-

---

*) Již před objevením spisu Aristotelova soudil Dettmer (De Hercule Attico, str. 49), že Herakleova slavnost, od Demosthena připomenutá, byla penteterická; ovšem pomýšlel na slavnost v Marathoně.

**) A. Sakellarios ve spise, jenž dostal se mi mezi tiskem do rukou, Untersuchung des Textes der Ἀθηναίων πολιτεία des Aristoteles, v Jeně 1898 (str. 22) zavrhuje rovněž čtení ἐγγίγνεται i námitku Blassovu proti čtení ἐν τῷ αὐτῷ ἐνιαυτῷ γίγνεται. Sám navrhuje čísti ἐν τῷ αὐτῷ ἐνιαυτῷ <πλὴν Παναθηναίων> γίγνεται. Ale pak jest celá věta nejapná. Za to zasluhuje zmínky, že Sakellariovi se podařilo rozeznati na faksimile ve jméně třetí penteteridy písmena *EHP*, čím doplnění Kenyonovo τρίτῃ δὲ Ἡράκλεια nabývá opory rukopisné.

vánu listinu, kterou se slavnost ta zřídila a hieropoium*) přikázala (CIA IV 1, 35 b str. 65); nápis ten pochází z doby před válkou peloponneskou. Ale tehdáž nebyly Hefaistie ještě slavností penteterickou, nýbrž roční.**) Že tomu tak, potvrzuje pod jménem Xenofontovým dochovaná Ἀθηναίων πολιτεία, v níž čteme (3, 4) χορηγοῖς διαδικάσαι εἰς . . . . Ἡφαίστεια ὅσα ἔτη. Také ostatní zmínky o této slavnosti (Herod. VIII 98, Andok. I 132, nápis v CIA II 553 z doby nedlouho po r. 403 př. Kr.) nasvědčují tomu, že to byla slavnost roční. Teprve od archontátu Kefisofontova založena byla slavnost penteterická, vedle níž zajisté konala se slavnost roční. Tak bylo tomu u Panathenají, mysterií, Delií a j. Se stránky věcné není tedy nejmenší příčiny pochybovati o správnosti svědectví Aristotelova. Ani se stránky formální nelze ničeho vytýkati, přijmeme-li výklad svrchu podaný. Aristoteles uvedl nejprve čtyři starší slavnosti penteterické, z nichž každá konala se jiného roku olympiady, a pak zmínil se o slavnosti nedávno ustanovené. V této souvislosti nemají slova καὶ τούτων οὐδεμία ἐν τῷ αὐτῷ ἐνιαυτῷ γίγνεται pražádné závady.

Ke konci musím se zmíniti ještě o návrhu P. Foucarta (Rev. de phil. 1895, str. 29), jenž opíraje se o IGS č. 4253 a 4254, ve kterých děje se zmínka o penteterické slavnosti Amfiarají v Oropu, slavené poprvé za archontátu Kefisofontova, navrhuje, aby se zde četlo νῦν δὲ πρόσκειται καὶ Ἀμφιάραια ἐπὶ Κηφισοφῶντος ἄρχοντος.***) Nelze upříti, že by to bylo nejjednodušší, kdyby ovšem stopy písma v papyru tomu nasvědčovaly. Nejen Kenyon a Blass, nýbrž nyní i Wilcken dosvědčují souhlasně, že v rukopise psáno zřejmě . ΦΑΙΣ . . ., což ovšem s Amfiarajemi srovnati nelze. Příčinu, proč Aristoteles o této penteteridě mlčí, dobře uhodl B. Keil (Hermes XXX, 1895, str. 473 nn.), poukázav k tomu, že Aristoteles nezmiňuje se ani o jiných změnách, které nastaly ve stavu úřednictva athenského r. 338 po přivtělení Oropu k Attice. Dobře pak upozorňuje nyní H. Prott (Ath. Mitth. XXIII, 1898, str. 167), že onu oropskou slavnost z r. 329 nepořádali hieropoiové, nýbrž zvlášť k tomu zvolení epimeletové.

---

*) Hieropoii těmi byli však jen členové rady: ř. 15 [δια]κληρωσάτω δὲ καὶ ἡ β[ου]λὴ ὁφῶν αὐτῶν ἱεροπ[ο]ιοὺς δέκα ἄνδρ[ας, ἕνα ἐκ τῆς φυλ]ῆς ἑκάστη[ς].

**) Čteme-li v nápise τὴν δὲ λ[αμπάδα ποιεῖν τῇ πεν]τετηρίδι [καὶ τοῖς Ἡφ]αιστείοις, nesmíme s Rud. Schoellem (Sitzb. d. phil. hist. Cl. d. bayer. Akad. 1887, díl I. str. 14) souditi, že se již tehdáž konala slavnost ta ročně i penteteric ky; tomu odporuje již vazba věty. Πεντετηρίς znamená zde Panathenaje, jak poznal Kirchhoff.

***) Podobně vyslovil se i Ad. Wilhelm (Anzeiger d. phil. hist. Cl. d. Wiener Akad. 1895, str. 39 nn.).

Klasobraní po rukopisích.

IV. Rozpravy Chelčického v rkp. Pařížském (= Chelč Pař.).

Otiskuje **K. Černý.**

(Dokončení.)

MA[1]) wiedieno byti ze poziwanie mocy nenie wſobie ſama ctnoſt dokonala lakoz ꝗt poziwanie prawe⁰. milowanie kbohu aklidem ꝗt wſobie ſamo dobre bez hanby bez zeleníe bez trefktanie Ale poziwanie mocy acz ꝗt ſtranku dobre a niekdy z przicziny podobne apodle czaſu moz bytí czlowieku niektereʸ. ctnoſt w vkazaní mocy Ale obecnie a naywiece pad aczínienie zloſtij ꝗt wpoziwaní mocy Aze nenie ſamo w ſobie ctnoſt to ſie wtom vkazuge ze lide zlí poruſſení ahrzieſſnicy naywietczí mocy poziwagí as welíku chtíwoſtí poziwatí zadagí Acz newſſíchní mohu s vrzadem kniezat poziwatí gie. Ale iakz kto moz tak gie poziwa Niekto ſie przieznı s kniezaty aby gich mocy protí niekomu pozíl, niekto s pany welikymí aby ſie mohl pomſtíti neb branití ſkrze nie. Niekto ſie rot aſſibalſtwa drzí aby (168ᵃ) niekoʸ. ſylen byl ſkrze mnohe Niekto przately mnohe hromazdí chtie mietí ſylu wních, atak wſſickní mocy hledie Awtomto naywiece a nayblize. acz ſyly wgínych niekdy mietí nemohu brań magí noſie ſudlice kopie mecze kordy ſamoſtrziely, aby ſie poſtawílí protí neprzatelom ſwym, aprotí komu by gich moc mohla odolatí aprzemocy Protoz ſama žadoſt poruſſena z tiela a krwe genzto kralowſtwím bozím nebude wladnutí tiehne wſſecky lidi ktomu aby mocy poziwalí nadníekym aprotí niekomu, neb wſſe⁰. doſahne coz zada kdyz moc ma, doſiehne ſbozie brzo ſkrze moc actí welike odmnohych gedenie aptíe rozkoſſne⁰. doſtí ſwobody rozliczne wtíele miekkoſtí wruſſe wlehaní Nebo kdyz mocy dogde tehdy ſkrze ní mnohym podle zadoſtí ſwe lakomie vkrutnie mſtíwie naſyle czíní lídu Protoz pſano ꝗt ze mnozy naſylnicy ſedielí ſu naſtolicy duoſtogenſtwie anewzacny neſl ꝗt korunu na ſobie Protoz tiezce tí ruſſie zakon kterzíz mocy poziwagí mnohe naſyle abezprawíe czíniec lidu Protoz gedíne boh ſam ſprawedlíwie mocy poziwa ſako prawe ctnoſtí Aze wedu píſmo ze nedarmo ſluha bozí noſy mecz ꝯc Tu muſy napřed rozumieno bytí komu ꝗt pſana Epiſſtola A ze nenie pſana Rzímſkemu wladarzí, poniewadz ſu pohane wladlí neb ta Epiſſtola byla pſana za Cieſarze Nero kteryzto wladl wſſím ſwietem y zídy ymiel vrzedníky pomieſtech ſwych Protoz (168ᵇ) gím Pawel Appoſſtol

[1]) *M* (a podobně i jiné litery na začátku nové kapitoly) v rkpe psáno červeně.

nemohl rozkazowatí Take míeſtu celemu nepſal g̃t te epiſſtoly Nebo newſſecko míeſto przıyalo g̃t wıery, ale níekterzí ze wſſech atíem wıerzıcym g̃t toliko pſal vcze ge poddanu bytí mocy te proprzíczíny naprzed kratce polozene Neb appoſſtole nenawodílí ſu celych míeſt na wieru ıakoz ſie níekto domníewa Nez to ſſlo toliko podle wywolenie kterez g̃t boh wywolíl, tí gſu przíyalí ſlowo bozíe Neb y Appoſſtol ten wyborny kazatel kdyz kazal w Effezu dwíe letíe a wtom okolí wmíeſtie kterez nawedl oddíelíl ge odgínych Apotom gínym czaſem popudílí ſu nanie⁰. zlatnícy pro Dyanu wſſe⁰. toho pohanſtwa Takez w koryntu kdyz kazal gemuz odmluwalí aruhalí ſie, chtíegícíeᵛ. odgítí rzeczeno g̃t odboha Mluw aneboy ſie ꝛc, neb líd mnohy g̃t mí wmíeſtíe tom A nedíe wſſichní neb cele míeſto Protoz g̃t vczíl Appoſſtol te mocy pohanſke poddanu bytí Akdyz díe ſluha bozí ne wſſe coz ſie die ſluha ma bytí rozumíeno zeby byl ſluha podle míloſtí ſynowſke gſa w wıerze Neb y rozlıczny twor podle rzadu ſweho ſluzí bohu y díablowe ſluhy ſu czíníece wolí ge⁰. nadzlymí ıakz boh chce Tez take Nabochodonozora nazywa gey ſluhu ſwym rzka, ktoz ſie nepodda Nabochodonozorowí ſluze memu zetrzíen bude ſkrze ruku ge⁰. A daníel geí nazywa w ſwe modlítbíe kralem nayhorſſím Protoz gíne g̃t ſluha bozí podle nadiege ziwota (169ᵃ) wíeczne⁰. agíne ſluha w dokonaní hníewu bozıe⁰. Iakoz pſano kterak poſíela zle nazle.

DIe[1]) Appoſſtol Z potrzeby poddaní budte netolıko prohníew ale proſwíedomíe Ta rzecz moz rozumíena bytí, magıce w zalození prwníe rzeczí ge⁰. Poníewadz boh ſkrze gích moc vwodí dobre apoctíwe wıecy, geſſto ſprawedlíwym mohu k nyníeyſſieᵛ. czaſu y k buducíeᵛ. proſpıeſſny bytí A wſſem wobec k dobreᵛ. tohoto zıwota Aktoz ruſſí takowe proſpíeſſne wíecy zloſtí ſwu geſſto ſu wſſem k vzítku Tehdy boh poſtawíl g̃t gıch moc protí níemu, aby protí ſwe hlawíe ruſſíl rzad ſkrze níe vwedeny Protoz dıe Appoſſtol z potrzeby . t . Poníewadz wam dobre aproſpíeſſne g̃t co ſkrze nie boh wam k vzítku vwodí Vwedetelí gıch mecz naſíe wam ſſkodne bude, Protoz vzıteczne g̃t zpotrzeby poddanu bytí kdyz s gedne ſtrany hníew gıch obtıezí a s druhe ſwíedomíe Aobe tíezke bude kteremuz by wruce vpadl, a vpadnelí podgích hníew tehdy y pod ſwíedomíe Z toho wynmuce przıkazaníe gıch protí naywyſſíe mocy bozſke wtom gıch hníew neſtí g̃t odzle⁰. ſwıedomíe ſie wyproſtítí Aze obe wazí Appoſſtol, neb obe potrzebne g̃t Gích hníew tıezky nebo naziwot y naſmrt ſahagí tıem nakohoz ſie hniewagi, pokoge nedadie ani míeſta odkudby w ktere kragínie mohlí zwıedíetí A ze tato rzecz tiem kterym g̃t pſana (169ᵇ) zwlaſſtníegíe g̃t przílezela nez nam gích hníewu ſíe wyſtrzıecy, nebo podtíemí vkrutnymí pohany bylí ſu w Rzímíe awieru ıako whrſtí noſyli ſu

przed nímí Amala wiec vpadlaby wto zeby ſie nanie prowieru popudili a zmordowaliby ge proní Protoz hníew gích napamíet gím wede. aby ſe ge⁰. chowalí coz g̃t naních zwlaſſtíe prowíeru, dokudby boh gínu przíczínu neuwedl nanie pokuſſeníe w hníewu gich nawieru. aby oni ſami nedawalí przíczíny gich hniewu ſwu nemudroſtí Nebo nemnoho g̃t czaſow vſſlo potomto pſaní az ſu appoſſtole zbití w Rzímíe od Cieſarze Nery prokazaníe Takez y gíní mnozy ſwietí neſlí ſu gich hníew vwylewaní krwe prowieru az g̃t vpokogil gich hníew nadwieru Sylweſter, neb wzdy do Konſtantyna Cieſarze poleſiech poyamach podzemí krylí ſu ſie wierní lide przedtiemí vkrutnymí Cieſarzí A to^v. poczítagí trzí sta let a XX^ti. od kazaníe appoſſtolſke⁰. do nadaníe kníezí Apotô muczedlnícy przeſtalí w Rzímíe Nebo to howado vkrutne vkogilo ſie kdyz kniez ge puſtil podwieru apozehnal ge⁰. czínie ge vczaſtna*) kryſta yopitomiel gey kníez iako lwa vkrutneho aby ſním mohl zaſtuol ſedati Prwe Sylweſter a Petr Waldenſky krylí ſie poleſiech a poyamach przedním Akdyz puſtíl ge Sylweſter podwieru. potom Cieſarz wſadil Sylweſtra na mezkyní wodíl gey po rzímíe On Cieſarze leſtníe vczíníl vczaſtna kryſta wtom pohanſtwí (170^a) a s panowanî pohanſkym puſtiw gey podwieru A Cieſarz zaſe kníeze vczíníl vczaſtna ſwieta ſbozíe achwaly ge⁰. poddaw ge^v. A potom wiec kníez faleſſny ochazíe okolo toho howada krotie gey, ahowíege ſwe^v. brzichu aziwotu tieleſne^v. aby ſie nań nezdraſtilo, aczíní ge vczaſtna wſſe⁰. ſwe⁰. nabozenſtwie aſlibuge ge^v. pozehnaníe bozſka Ato howado rozpaſlo ſie g̃t w pyſſe wlakomſtwí wrozkoſſí wvkrutnoſtí awwylewaní krwe za modlítbamí apozehnanímí kníezſkymí amníchowymí ze wpohanſtwí gſa nebylo g̃t tak tuczno wtiech wiecech Protoz Appoſſtole konſtantynowí g̃to odnízadne⁰. nemohu poſlaní bytí kazat gedíne od namíeſtka konſtantynowa Prwe míeſto. ∾ bezpecznie vſtelice tíelu zamocy, teprw tí kazíe tu moc pohanſku díeru podwíeru puſſtíenu bez promíeny zíwota pohanſke⁰. aſewſſemí biehy pohanſkymí wzemſſe mezy ſie pieſtugí gí aokraſſlugí gí píſmy iako namíeſtka bozſtwie przídawagice opiet podwíeru zprawy Epiſſtoly teto mocy, kteruzto wiec appoſſtol mluwí omocy pohanſke túz wiec natu moc wzdielawagí podwieru iako wiec zakonní iakoby tu wiec wyznawal o kníezatech kteraz podwieru kryſtowu ſu Nebot nedarmo mecz noſy neb ſluha bozí g̃t mſtítel hníewu nadtíem ktoz zle czíní iakoby wiec wiery naſſie byla, tak g̃t odních wzata Coz Appoſſtol zprzíczíny potrzebne powiediel omocy pohanſke (170^b) kterak mecz noſy iako zakon pohanſtwu nemudremu Apowiediew to lidem wiernym rziedí ge tíem z przíczíny potrzebne vpoddaníe te mocy To títo iako zakon odkryſta

*) Tak v rkpe místo »čině *je* účastno«, nebo: »čině *jej* účastna«, srv. násl. »i opitoměl *jej* kněz« (totiž to hovado) a níže (170^a, ř. 4.) »ocházie okolo toho hovada krotě *jej*«.

wydany twrdie drzie Protoz nemohut te mocy pohanſke nanizadne wiecy vſtawiti ſkrze zakon kryſtow Pak ſkrze mnohe bludy paſu gich mecz wekrwi Opiet tuz ceſtu puſtiwſſe podwieru s meczem iako ſu prwe wpohanſtwi drzeli, aby iako lide plni pychy oczeſt tohoto ſwieta aoſbozie boiowali a mnohu krew prolewali, a ſedali w ſſrankach wywodiece vrozenie ſwe cztyrrmi kuty, aby dwa diedy adwie babie vkazali dobre vrozene wladyky pootcy ypomaterzi Paklí nevkaze tiech cztyrz kutow, tehdy nenie dobry ale chlap Aten gto gt dobry nechce ſnim ſedati w ſſranciech iako s hubeny A z toho moz znamo bytí ze lucyper takowe pychy neukazal gt, nebo o ſwe vrozenie nikdy w ſſranciech s nizadnym neſedal gt, gedine rzekl ze chce wyſoko poſtawiti ſtolicy ſwu a rowen bytí naywyſſie., aproto pomyſſlenie s ſtrczen gt wpeklo, kamz tehdy tito naſledownicy ſkuteczni geho pychy ginam poydu gedno zanim dopekla A faleſſni prorocy wſſecko to prziczeſugi podwieru omluwagice ge ze nagich rzad tak ſluſſie.

TAke[1]) czaſto miſtrzi k obranie mocy s mečem vwierze prziwodie ſobie doktory niektê Alekterziz proti meczi mluwie otiech mlczie ⌒ (171[a]) Iakozto Orygenes S. Bernard k Eugenyowi papezi S. Jan Zlattouſty nato czteniе ktoz ma dwie ſukni proday gednu a kup ſobie mecz ∾ Nayprw Orygenes na knihy numeri kdyz Ffinees proklal muze s madyanſku ženu die Ze tyto wiecy k wzdielani prwnie°. lidu byli ſu Ale tobie gto od kryſta wykupen gſy a z twu ruku mecz tieleſny odiat gt adan gt tobie mecz duchowni ten chop neb wezmi A acz vzziſs ſmyſl Izrahelſke°. s madyanſku ſmilniece nechcy aby kryl . ale ihned zabi, a trziefla . t . tayne wiecy przirozenie prorazyl, a toho hrziechu zapal odetni, aby ſie wiec nepoczalo aby ſie wiec nerodilo, aby zlorzeczeny plod hrziechow ſtanow . t . chramu nepoſſkwrnil Izrahelſkych A toto acz vcziniſs ihned vkrotiſs hniew panie To wſſe rozum te rzeczi Orygeneſowy vkazuge ze ti kterziz ſu wykupeni krwi kryſtowu ze gim gt odiat mecz tieleſny z ruku aby gim neodbigeli a zlym zazle neodplaceli Poniewadz ti wſſichni kterziz ſu wykupeni krwi kryſtowu bezmecze k obranie oſtanu Kdez tehdy kral neb knieze krzeſtianſke wezme ſylu wbogich muſy gich nechati, neb ſam bez obce nema ſyly nizadne wbogi Protoz ta rzecz Orygeneſowa gt proti Auguſtynowie Auguſtyn ſkrze piſmo dobywa mecze tomu lidu kobranie ktery gt podwieru kryſtowu Protoz diwno mi geſt (171[b]) domiſtrow ydoginych kniezi ze tato oba doktory magi za welike ſwate s pochwalu gim przidawagice ze weliky ſwaty Auguſtyn weliky ſwaty ſtary Orygenes s wyſokymi ſmyſly oba chwale A ze tomuto gich rozdielení nic nerzku gto odporne proti ſobie wgednom kuſu czelita A gſtali oba ſwata tehdy oba mata ducha geziſowa Neb zadny nenie ſwaty ktoz nema ducha kryſtowa podle rzeczi appoſſtolowy

Protoz matalí oba duch ge°. kterak wnich gt rozdielen duch bozí Skrze gednoho ſtawie moc s meczem podwieru k obranie wiery, awdruhem to ruſſi A vezi ty gto magí wieru aby trpielí aduchownie neprzately przemahalí A widím to domiſtrow adogich kniezí ani ſie draſtie naty kteřiz by nauczenie tiech doktorow nedrželi kterak ſamí ſobie rzku kdyz vſtawie mecz ſkrze Auguſtyna muſſegí gey tupiti ſkrze Orygena protí Auguſtynowí atak s gedniem drzeti protí druhe^v. kdyz tehdy wieru ſrownagí akdy lidí wnie vſtawie Ale ze Orygenes brzo po Appoſſtolech byl gt gto nemoz wiedomo bytí by ktery lid krzeſtianſky moc pohanſku pod wieru vwedl avſtawil gí zapana nadtiemi kterzi ſu kupeni od kryſta Protoz vprziemo píſmo podle rozumu czteníe wykladal neoſtrze mecze ſkrze nie ∽ Ale títo doktorowe gto ſu bylí ano papezſtwie nadano ſbozím amoc ta pohanſka giz podwieru byla puſſtiena A ſamí tí doktorowe ſbozíe (172[a]) drželi Iakoz prawie o Auguſtynowí ze gt byl wmieſtie Ipponen*) a ſbozie držal Protoz nebt ſu nechtielí trpietí odmocy anebot ſu toho neznalí co ta moc gedna podwieru Protoz nemagice zewne°. zakona kryſtowa aby nanieni moc s meczem vſtawílí Y muſylí ſu píſma dogití nevprziemnie chtiece mecz vſtrogití podwieru ſkrze nie Ale to hawado**) wypaſli ſu ſwy nauczením nahrdla wiernych lidí Neb ktoz nynie toto pozna adie gim co kterak ge°. ſtrpie ∽

AVguſtyn[1]) chlubí ſie wzyſku Cierkwe S^e. ze gt vſtawicznie darowana dwiema meczoma A S. Bernart protí niemu mluwí ku Papezí Eugenyowí adie Co ty opiet znowa pokuſſieſs ſie mecz wytrhatí kteryzto gednu przikazan gt puſtítí wnozníce Neb newſſel gt pokoy ſboru bozie^v. vwybogí mecze tieleſneho, ale ſkrze trpelíwoſt, kteryzto pokoy kryſtus appoſſtolom poruczil rzka Pokoy oſtawugí wam, pokoy moy dawam wam, abyſſte iakoz ſem ya nevwybogí ale trpie ſwitiezyl ſê takez y wy ne bogí wſſelike przichazegicie bezprawie ale podſtupením ſmrtí przemahayte, Swaty Jan zlattovſty nato czteníe ktoz nema mecze proday ſukní akup ſobie meč Tehdy rzeklí ſu vczedlnicy Pane ay dwa mecze Wece gím pan doſtít gt Nato die takto Co gt ze ten ktery gt rzekl Vderzílí tie kto wlice prawe poday gemu ydruhe°. Tuto odie-(172[b])wa vczedlníky ſamym meczem Nebo ſluſſaloli gt odietí ge meczem tehdy netoliko ſu mielí wlaſtí meczem ale ſſtíty y lebkamí Aleby pak tíſyce odieními takymí wladlí kterakby gich gedenacte protí tolike ſbierzí aoſydlom lidí naſylnych mieſtom narodom mohlí ſie zaſtawítí A kterak bytí genz ſu zchowaní na rzekach a na gezeřiech toliko wzhlednuce nazaſtupy nezſtraſſílí ſie ∽ Protoz nema⁄me***) ſie domniewatí ze pan przikazal aby

*) Tak v rkpe.
**) První *a* předěláváno v *o*.
***) Chtěl psáti asi »nemaſs«; ale začaté ſ přetrženo a dopsáno *me*.

meczí wladlí, ale ſkrze mecze mienílt taoſydla zídow kteraz ſu míela naníe°. przípadnutí Aprotoz dale die cztenie Nebot prawim wam ze geſſtíe to coz g͡t pſano muſy ſe naplnítí namníe Aze s neprawymí poczten geſt To wſſe rzecz toho doktora, ∽

KRyſtus[1]) ſyn bozí s ſwymí Appoſſtoly gíſtu ceſtu bozí wíeda, nepudíl kníe mocy genz g͡t mohl gedníem ſlowem nepoſluſſne a protíwne porazytí a k ſobie obratítí, kdyz ſu naníe°. odiency s meczí przíſſlí anechtíel g͡t Takez S. Petr w Rzímíe gſa mocy netíſkl nepoſluſſnych kwíerze, ale kazaním ſlowa bozie°. dobrowolníe napomínal kuprawdíe kryſtowíe Tez y gíní Appoſſtole genz ſu krwí ſwu ſſtíepílí cíerkew ſwatu nepudíece newiernych mocy k ſluzbíe kryſtowíe, ale ſamí odnewiernych prohodnu ſluzbu kryſtowu mocy zmíeſta domíeſta puzení gſuce Protoz k gích potupení mluwí S. Petr adíe, Paſte genz mezy wamí (173[a]) geſt ſtado bozie opatrugice neprzínucením ale dobrowolníe podle boha, aní yako panugíce wźakowſtwí Ale przíklad vczíníení gſuce ſtadu z vmyſla dobre°. Daleko ſme zaſſlí appoſſtole ſwaty od twe°. nauczeníe, netoliko panugice w żakowſtwí ale wzaſtupíech cíeſařow ſwietſkych, a wzaſtupíech naſylníkow pudíece lid k welikym hrziechom a wmíeſtech panugice nadewſſecky vrzedlníky ſwíetſke A naywyſſe y konſſely vſtawugice na Rathauziech a wſſím wladnuce Take S. Jan Zlattovſty wykladage cztenie die: Zdalí prorocy neb Appoſſtole ſkrze puzeníe nebo naſyle chtielí ſu koho ſwe°. míetí zdalí hrozamí tíeleſnymí aneb ſliby tieleſnych wiecy komu wíerzítí radílí ſu Aníz g͡t zagíſte wiera kteraz tak bazní przíchodí anebo zadoſtí níektere°. daru zemſke°. Ale dobrorzecżíece adobrze zíwí gſuce, aby ſlowy vczílí aſkutky nehróz tíeleſnych wydawalí ſu, ale buducy ſud bozí wykladalí ſu Aníſwíetſkych wiecy dobrych ſlibugice ale nebeſke kralowſtwíe To dwe znamenítíe zamíeta puzeníe tieleſne mocy a hrozamí a ſlíbowaním darow tíeleſnych tíemí wiecmí newedlí vwíeru prorocy a Appoſſtole Adíe ze ta wíera neníe coz ſkrze bazen hruoz przígme odních kto Coz tehdy g͡t ſtraſſlíwych powoleníe blazníwe g͡to newíedíe czemu powolugí probazen Ag͡t wídíetí kterak g͡t to nevziteczne (173[b]) dielo vwieře kryſtowie ſkrze moc ſwietſku pudíece Iakoby ſie ſeyduce mnoho kníezí a*) nad ſtaru babu wzdychalí nadníj zadagíce aby porodíla Akdet porodí Poníewadz wſſecka mrtwa gſucy nemoz poczíetí Takez oní ochazegí s meczem mocy ſwíetſke okolo opílcow azlodíeyow agínych hrzíeſſníkow achtíe aby zmecze poczelí duch kryſtow Poníewadz ſlowa bozíe°. nemohu przígíetí w ſrdce gſuce kníe[v]. íako mrtwí Aoní pak mocy gíe chtíe naprawítí Paklí ge w kladu wſazegí, geſſtíe ytam ſediece ſie zpigí a tak neoprawie, ale przeblazníwe vſyle gednagí alid wſſechen oklamawagí gedne znich tiem przípuzením

*) *a* v rkpe červeně přetrženo.

pokrytcow nadíelagí wieře welmi ſſkodnych Poníewadz oní k tomu ſrdce nemohu míetí díelagí tak ſwrchní coz muſſegí Akdyz ſwoy czas a mieſto naydu dielagí to kczemuz gich ſrdce przichyleno.

BVde [1]) napomenutíe z ſlow S°. Pawla genz ſíe tobíe zdagí potrzebna, agſu owſſem kazde^v. potrzebna iako welmí dokonala Oníchz die My blazní prokryſta ale wymudrzí wkryſtu, Aze ta ſlowa Appoſſtolowa zdagí ſíe nerozumna, proto zeſme nezwyklí míetí zkuſſowanie w ſlowíech bozích, iako by ſie zdalo nepodobne míetí ſe zablazna prokryſta agíne nazywatí mudre w kryſtu Ale rozum g͡t ze ſie neklade S. Pawel wtakowe blaznowſtwíe pro kryſta, kterezto blaznowſtwíe dielíloby gey odmudroſtí prawe adokonale kryſtowy (174^a) Nebo od ktere dobroty bozſke, ale nadgíne appoſſtoly przeſahl g͡t mudroſtí bozí wvmíeních nebeſkych a w ſluzebnoſtech kryſtowych awewſſelikych obcowaních ctnoſtnych Ale ge^v. nazwatí ſie blaznem pro kryſta to zalezí w domníení zlych lídí genz ſu prawe wiecy kryſtowy y s ge°. ſluhamí zablaznowſtwie mielí Atake podle ſſtíeſtíe apokoge tieleſne°. kterez ſu prokryſta dobrowolníe pohrzelí aopuſtílí naſwíetíe gmíení ſu zablazny odſwíeta Protoz appoſſtole podle ſúdu adomníenie zlych lidi blaznowie ſu ſie poddalí pro kryſta w takowa bezprawíe wchudobu w lacznoſt wziezeń w nahotu, w puzenie wneprziezní wbitíe wžalarzowaníe whaníenie bezprawie ziwota az do ztraceníe hrdla Ato wſſecko blazníwa wiec g͡t naſwíetíe w takowe biednoſti poſtawítí zíwot ſwoy, atemerz na kazdy czas hotowu bytí k ſmrtí prokryſta, níc pokoyne°. abezpeczne°. ^czakagíce, *) a wto wewſſe dobrowolníe ſie wydawagíce pro kryſta Nemoz ſwíet níc blazníwieyſſie°. ſudítí Protoz S. Pawel s gínymí Appoſſtoly k takowym rozumom die My k**) blazní prokryſta Ale ze gínym díe Ale wy mudrzí w kryſtu to g͡t wge°. wieře míloſtí awſluzbíe mudrzí gſte wbiehſſe wſmyſl tíeleſny awmúdroſt zemſku vmíete opatrníegie kryſtowi ſluziti a wge°. wierze obcowatí nez my blazní Wy opatrníe podle tiela obmyſſlete ſluz-***)(174^b)bu kryſtowu wpokogí aby ſie prokryſta nedoprawílí takowych neſnazy iako my hledíece aby nedoſtatkow nemíelí wdobrych wiecech tíela aní ſie wydawalí wwelíke neprzíeznie zlym lídem, Protoz k treſktaní gím toto ſlowo díe Ale wy mudrzí w kryſtu geſſto ſe ſobie zdate mudrzeyſſí wte ſtranie podle tíeleſne opatrnoſtí aby ſie ſezlymí lídmí mohli y o nas domníewatí ze my blazní gſme, tak wzle wíecy ſie wydawagíce pro kryſta Protoz z tíechto rzeczí mohloby porozumíeno bytí kterak ſu appoſſtole bylí blazní pro kryſta w takowa pohaníenie a bezprawíe wydawagíce zíwoty ſwe proň Apotom mohu mudrzí líde poznatí kteraku mudroſtí

*) ^ne (připsáno in margine).
**) *k* v rkpe přetrženo.
***) *u* v rkpe zalito, proto písař napsal je znova pod řádek.

nynieyſſí appoſſtole przeſahlí ſu prwnie appoſſtoly, aby tak mudru ſluzebnoſt wkryſtu nalezli, mieſto chudoby panſtwie a zbohacenie, mieſto gich hladu a ziezní rozkoſſí ſytoſt ahoynoſt wſſech wiecy, mieſto gich biehanie namieſtie odpocziwanie zpuoſobiece ſobie pokoge cziſte luoze miekka agine rozkoſſí, mieſto gich pracy pieſnie żakowſke weſele, rzady zamyſſlene chramy welike zwony hlaſyte palenie ſwietel hoyne, aginych nabozenſtwí mnoho nalezlí akryſtowí ge przicztlí ſluzbú a rzadem ge°. nazwalí mudrze wpokogí mieſto trpeliwoſtí appoſſtolſke achodby pracowite wnebezpeczenſtwích ruku ſwietſku s meczem ſobie oſobílí aby w huſiech brannie ge (175[a]) prowazelí Aby mieſto naſazenie lice gich nagínych hrdla ſtrhlí a krew z ních toczílí braniece aby gich gim zadny neprzekazyl aní muczítí ſmiel aní co protíwne°. gim vczínití Acz mnoho omuczedlnicíech mluwie, azíwoty gich trpeliwe achude przed lidem blažie . wſſak ſamí ſlowa aní ſſtílka trpietí nechtíe Protoz mudrze ſu ſwe wiecy w kryſtu zgednalí protí oníem prawym blaznom Pokoy rozkoſs aczeſt naſwietie y s ſwietem magice A takez y gine krzeſtíany mudre vwierze kryſtowie vſtawiegí aby malo amdle kryſta ſie przidrželí ſkrze ty wiecy ktere ſu gim zamyſlhlí a vſtawílí Nebo ten lid pobiehly dawno od kryſta s mrtwu wieru pieſtugí ſkrze lez kryſtowí gey przicziteagice plny wſſech przeſtupení zakona bozie°. wylity wewſſelike ohawnoſtí pohanſke w neczíſtoty w rozpuſſtienie ſtydka wpychu mnohotwarnu wlakomſtwie bezedna, wníchzto lowie ahrnu ſbozie gední druhe klamagice kterukolí lſtí mnohu plní ſwarow nenawíſtí morderzſtwie naſylí lupezow acoz chceſs zle°. gmenowatí toho ĝt pln ten lid odeſſly odzakona bozie°. Protoz kniezie zakrywagí ſſeredenſtwie toho lidu rzady ſwymí zamyſſlenymí pokanimí lſtíwymí czaſy gim vkladagice wniekakych dobrotach tak ĝto ſie zdagí by bylí Protoz mudroſtí zamyſſlenu vſtawugí ge wkryſtu, atak kwelike[v]. potupe[i]. (175[b]) rzeczeno Wy mudrzí wkryſtu genz milugi ſwiet, abludem ge°. oſlepení ſu A stiem wkryſtowie wierze mudrze chtie ſobie ceſtu nalezti bezprotíwenſtwie abezpohanienie,

NEbo[1]) nepoſlal mie ĝt kryſtus krztítí ale kazatí Ta ſlowa mluwí Appoſſtol, a cziní w ních rozdiel krztu a kazanie Adie ze nenie odkryſta poſlan kto[v]. aby krztil ale kto[v]. aby kazal Aponiewadz kryſtus nepoſlal ho krztítí ale kazati, zda ſie ze kryſtus malo anebo nic newazí krztu gedine kazanie Ale z ſlow kryſtowych mozem poznati ze kryſtus Appoſſtoly ſwe poſlal ĝt kazatí cztenie ſwe y take krztítí, ty ktoz vwierzie cztení Az ſlow Appoſſtolowych take zname ze ĝt niektere krztil Protoz to rzka ze gey kryſtus ĝt nepoſlal gedine kazat, neodpiera tiem byt ge°. take krztít nepoſlal wpodobnu a potrzebnu przíczínu Ale wtom ſlowu wyznawaze prwotnie ktomu nepoſlal ho kryſtus aby krztil, ale k tomu prwotnie geí zwolil ypoſlal aby kazal Nebo z wiery

y z oczíte potrzeby ſpaſenie lidſke°. wiedome geſt ze prwnieyſſie potrzeba gt kazatí nezlí krzítí A druhe ze menſſie ſtranka gt tieleſnie aoczitie krztítí nezlí kazati Protoz s menſſim ſmyſlem wiery zewnitrznie krzeſt moz datı niekto než kazatí prawie czte°. Ale ze mnoho gt tiech za Pawla bylo gto ſu kto^y^. mohlí rozum wiery mieti aby zewnitrznie krztílí Ale Pawel wſſecky przewyſſíl gt mu-(176^a^)droſtí bozí wkazaní cztenie Aponiewadz geſt nayprwnieiſſi ſkutek kazanie čtenie gimzto ſie ma czlowiek zpuoſobití k ſwe^y^. ſpaſení Protoz Pawel nadmnohe gſa obdarowan mudroſtí aby doſtatecznie newiedomym boha oznamíl a ſwietlo prawdy gim znatí dal, aby rozumieli a vwierzilí bohu poznawſſe ho ſkrze prawdu kazanie aby tak hodní bylí krztu. Akdyz ſu tak bylí zpuoſobení ſkrze kazanie Pawlowo aby krztiení bylí Tehdy acz by Pawel ſam nekrztíl takowych, ale miel gt doſtí ſwych menſſich gto ſu mohli doſtatecznie natiele krztítí wziwlech oczítych Ale wnitrz czlowieku zpuoſobití w wierze nebylí ſu tak doſtateczní íako ſam Pawel Protoz gei prwotnie zwohl y poſlal kazatí Nebo mnohem wietczie potřeba gt k ſpaſení lidſke^y^. prawe kazanie nez oczíte w wodie krztienie Neb ſkrze prawdu kazanie ma bytí zpuoſoben czlowiek kupoznaní boha a k wierzení wnie°. A kdyzby toho poznanie ate wiery nemiel, tehdy tíeleſny krzeſt aczby dan byl czlowieku nebylby ge^y^. platen Nebo wekrztu dawa ſie miloſt wierzicym wboha, genz cziní ſprawedlíwy hrzieſſne Ale newierzicie nemohu te miloſtí przigietí a wierzítí nemohu gínak lecz prwe vſlyſſie oniem a ſlyſſetí oniem nemohu lecz gím kazano bude Protoz nayprwe ſkrze mnohe oranie muſy zemie zpuoſobena bytí, apotom nanie ſeme-(176^b^)na ſegí Ale kdyby napuſte aneorane vlehli nayprwe ſemena rozſiewalí nemielaby mocy k ſwe^y^. wzroſtu nate puſte vlehlí Takez krzeſt wtiech gto nemagí znamoſtí awiery bozie w ſobie neproſpiege Ale tato ſlowa Appoſſtolowa gto die Nepoſlal mie gt kryſtus krztítí ale kazatí, magí tuto zwlaſſtnoſt mimo gine potomnie czaſy zeoní ſu prwotnie poſlaní k lidu, kteryz kromie wiery byl gt gto nebylo ihned žadne przíczíny podobne co by gíneho czínílí appoſſtole mezy tiem lídem, gedne nayprwe aby gím kazalí wieru bozí Az tez przíczíny ktoz ztiech lídí vwierzíl bohu toho ſu krztílí Ale tiechto czaſow gína przíczína gt wekrztu Nebo ſe nediege w lídech rozumnych, ale w dietech owſſe neczítedlnych ſmyſla Protoz ſluzba krztu wietczí nebezpeczenſtwie ma nez za Appoſſtoluow Nebo oní zkuſſene lídí vwierze krztílí ſu, ale títo dietí nerozumne A otcowe y matery malo dietí przeſahugice ſmyſlem wtieleſnych wiecech, ale w duchowních wtemz newiedomí ſu iako y dietí, gto takowí dietí ſwych prawdie krzeſtíanſke vczítí nevmiegí, aní przednimi ziwota krzeſtíanſke°. vkazatí, aby dietí aſa gich zíwot ſwaty wíduce tak ſe prawdie wgich ſkutciech vczílí Aby to co ſu wekrztu dobre°. wních zalozílí przíklady wních dokonalí Protoz poniewadz wtakowem zawedení podwieru ſtogí lid akrzeſt wtuz potupu wchazie

(177[a]) iakoby pohanſtwu boha newiedome[v]. dan byl tehdy tiem gímzto ſluzba krztu z w*) vrzadu prziſluſſie, oſtawa gím nauczenie wrzeczí kryſtowie g̃to die Nepoſlal mie g̃t kryſtus krztiti ale kazati prawdu czteníe A vwierzili kto czteni tehdy ſluſſie takowe[v]. krztiti dieti Paklí otec a matie czteni newierzie aboha neznalgi**) czemu ſwe dieti vczití budu, gedine tomu zawedení wniemz ſami ſtogie, a w takowe zawedenie krzeſt dawati nenie zwiery nalezeno bý kryſtus ktere[o]. knieze poſlal, gedine antykryſt g̃to g̃t ſwu mylnoſti ſwiet oſlepil, a pana gezukryſta w lidu vmrtwil, ten ſwych appoſſtolow doſti da tomu ſwietu, aby nezkuſſuge lidi w wieru wſſecky ſnadnie vwieru puſtil prozýſky tielesne Protoz tato ceſta wzdy oſtawa kniezím kryſtowym vczití prawdie kryſtowie ſtare lidí, apowoleli oni te prawdie, tehdy zrziece k vmyſlu appoſſtolſke[v]. ze ſu oni takych lidí dieti przigeli ke krztu tez czínití nenaſledugice ſlepoty nynieiſſie[o]. zawedenie, ale te prawdy coz nayblize moz bytí kteru ſu appoſſtole wedli Aponiewadz yoni ceſtu ſu vkazali odietech nato ma zrzieno bytí Iakoz oních wyznawa Dyonyzyus vczedlník Appoſſtolſky o krztienych dietech mluwie ydie Otom kuſu dieti krztienych dieme ze vczitele naſſí od ſwych ſtarſſich nauczení gſuce nam dalí ſu ze nemluwniatka odmladoſti podle ſwate[o]. abozie[o]. vmie-(177[b])nie zprawowanie prziwykagí ſwietie aprawie ziwí bytí wzdaleni gſuce od bludow aod neczíſte[o]. ziwota newinní Aprotoz widielo ſe g̃t ſwatym appoſſtolom podle toho obyczege přigieti nemluwniatka Tak ze otec amatie dietiete dadie gey gedno[v]. dobre[v]. pieſtunu wbozich taynoſtech nauczene[v]. Apotom podtiem pieſtunem zprawowano bude iakozto pod bozím otcem a ſwe[o]. ſpaſenie przigimatelem To mluwí Dyonyzyus omladych dietech adie ze podle takowe[o]. rzadu rozumielo ſe ſwatym appoſſtolom przigieti ke krztu nemluwniatka aby stu vmluwu agiſtotu ge rozumne kekrztu przigeli, aby od mladoſti podle ſwate[o]. aboziebo vmienie zprawowani gſuce przíwykalí ſwatie aprawie ziwí bytí wzdaleni gſuce odneczíſteho ziwota Protoz takowe wedenie dietiete rozumieli ſu appoſſtole ze naylepe bude mocy dogití, aby otec a matie toho dietiete dali gegednomu dobre[v]. pieſtunu wbozích taynoſtech vczenemu, g̃to by gſa wmocy toho pieſtuna dobre[o]. a vmiele[o]. bylo zprawowano az by wyroſtlo wtiele y w ſmyſlu wiery pod ge[o]. zprawowaním, aprziwykage ihned oddietínſtwa ctnoſtem A poniewadz Appoſſtole tiem rzadem przíyeli ſu nemluwniatka kekrztu tehdy gíz ne podle ſlepoty ani podle wuole ſlepych lidí Ale poniewadz dieti nerozumne newladnu ſebu wtom, tak ſu to obmyſſleli appoſſtole aby wne-(178[a])giſtotu krztu nedawali wniemz moc ſmrti kryſtowy g̃t Ale tu ceſtu ſu wyneſli te nebezpeczne wiecy acz nemohu wdietieti giſtoty mieti Ale tak otce amaterz mohli na-

*) *w* v rkpe škrtnuto.
**) Pův. napsal *neznal*, *l* škrtl a pak připsal *gi*.

uczítí aby tíem rzadem naprzed mluwenym dietíe ſwe zpoſobilí pod ſtrazí vczitelow rozumnych vwíerze aby tu zachowano bylo wtom dobrem co geſt nakrztu przígelo Ageſſtíe wyſſe aby wtom roſtlo aobykalo A tiem czinem kdyz ſu díetí chowalí neprzewadíla g̃t nevmieloſt mladoſtí dietínſke krztu genz g̃t wíec lidí ſwrchowaneho ſmyſla tagemſtwí polozenych wekrztu A podle rozumu Dyonyzya geſſto die Mílowaníe bozíe g̃t naiprwníeyſſie hnutíe myſlí k bozím wiecem, a krzeſt genz nas w bozí byt druhe porozuge poczatek g̃t A iakozto zaklad g̃t toho mílowaníe, ſkrze kterezto milowaníe plníe ſie wſſecka bozíe przíkazaníe Neb iakoz to prwe g̃t bytí nezlí wiedietí neb ſíe hybati anebo dielati Aprwe g̃t bytí bytu boziemu nezlí wiedietí neb czínítí bozíe wiecy díe ze krzeſt nas druhe porozuge w bozí byt gſa w wnítrzníem czlowieku g̃t poczatek a zaklad mílowaníe bozíe°, ſkrze kterezto mílowaníe bozie plníe ſie wſſecka przikazaníe bozíe A wyprawenie tak ſwrchowanych wiecy okrztu nemohloby mluweno bytí od tiech lidí prwních kdyby tak wſſíchní potupníe przebywalí pokrztu ſtarzí y mladí, anoby nemohlo ſhle-(178[b])dano bytí naníekterych by ſkrze krzeſt druhe porození bylí wbozí byt, neboby wních bozí byt oſtawal, Die ted oníem ze g̃t poczatek a zaklad bozíe°. mílowaníe ſkrze kterezto mílowa°. plníe ſíe wſſecka bozíe przíkazaníe A kdyzby ſie wſſecka bozie przíkazaníe plníla nebo držala z hnutíe wnítrzníe°. mílowaníe bozíe°, tehdy by wſſecky zloſtí muſyly przeſtatí Nebo w mílowaní boziem nemagí míeſta nízadne zloſtí nebo przíkazaníe bozíe kazde zloſtí zapowíeda Abudulí ge drźetí líde nebudu hrzeſſítí Poníewadz wemnoho tíſyciech krztíenych w ſtarych aní wmladych neníe nalezeno níkdy mílowaníe bozíe, aní plníeníe przikazaní bozích aní ktereho rozumu kním, kterak ſkrze krzeſt porození ſu wbozí byt, kdyz potom níc bozíe°. nerodí ſíe zgích vmyſlow, gedíne to coz ſie g̃t narodílo z tíela tíelo g̃t Ato zewno geſt wtom ze gedíne zewní ſkutkowe tíela roſtu z toho coz ſie z tiela rodí, aſamotny byt poruſſeny tiela oſtawa Ale podle rzeczí prwních w ſboru Appoſſtolſkem a w gích potomních ty powyſſene rzeczí mohlí ſu w prawdíe nalezeny bytí naſtarych ynamladych, kdyz Appoſſtole y gich potomní mohlí ſu takym rzadem gíz powíedíenym vweſtí ſtare y mlade wbozí znamoſt awge°. poſluſſenſtwíe aby gím mohla ta rzecz S°. Jana mluwena bytí Píſſí wā otcowe ze ſte poznalí ge°. genz odpoczatka geſt (179[a]) Píſſí wam mladiatka ze ſte poznalí otce Píſſí wā mladí zeſte ſylní a ſlowo bozíe przebywa wwas aprzemohlí ſte zloſtníka Poczínage od ſtarych az do naymladſſích geſſto mluwítí mohu píſſe gím ze ſu otce poznalí a zloſtníka diabla przemohlí Aze ſlowo bozie wních przebywa Protoz otakowych w prawdíe mohlo g̃t rzeczeno bytí že ſkrze krzeſt druhe w bozí byt porození ſu, kteryzto byt g̃t poczatek, a zaklad mílowaníe bozieho ſkrze kterezto mílowaníe plníe ſie wſſecka bozíe przikazaníe A to dobre mohlo g̃t ſtatí namladych

Nebo ſtarzí bez omyla poznawſſe boha hledalí ſu ge°., atehoz ſkutecznie zadalí ſu y ſpomahalí díetem ſwym A proto ge odſebe dawalí mudrym adobrym vczítelom v wíeře geſſto bez tieleſne míloſtí podle prawe°. rozumu mohlí ſu ge wſſelíkak prawíe weſtí ſlowy treſktaním przíkladem dobrym y wſſelikym oſtrziehaním zewnítrz odzlych lidí Akdyz geſt gim byla odíata wſſelika przi-czina zla pochlebenſtwie neſkrownoſt giedla apitíe lehkoſtí w ſlowiech awſſelike pozíwaníe ſwe wole ſkrze píeſtuna mudre°. Tehdy gedíne ſprawedlnoſtí bozíe mohlo ſie vcziti podle toho iakoz nage°. wiek zalezí Aztakoweho zrzíezene°. nawedeníe dietí mohlo g͡t w prawdie rzeczeno bytí Píſſí wam mladí ze ſte ſylní a ſlowo bozíe przebywa wwas Tez y tato rzecz prawieſie mluwi ze podle toho obyczege widielo ſe neb (179[b]) rozumíelo ſwatym Appoſſtolom przigietí nemluwníatka kekrztu, aby ſkrze dobre°. avmíele°. pieſtuna byla odmladoſtí podle ſwate°. abozíe°. vmíeníe zprawowana aby przíwykalí ſwietie aprawíe ziwí bytí wzdalení gſuce odbludow aod neczíſteho zíwota Ale w newínnoſtí bozie ſprawedlnoſtí roſtuce Atak gedíne wídíelo ſie g͡t przigietí ne-mluwniatka vwieru a ke krztu ſwatym appoſſtolom Gínak by ty*) kdyby tu przíczínu nebyla wedena k ſprawedlnoſti bozie ſkrze ſtare amudre lídí nemohlo g͡t gích czínití vczaſtnych kryſta podle gich newiedomíe aneczítedlne hlupoſtí Ale appoſſtole agich potomní przígelí ſu ſtare za mlade w odrzíekaní, apíeſtuny biſkupowe przi-gímalí w ſlíb ze to coz biſkup nauczenie wydal díetietí pieſtun zato biſkupowí ſlibil ze ge bude vczítí tíem wiecem kterakby díetíe míelo zíwo bytí A s tíem vgíſſtíením bíſkup pokrztíl ge° wíeda gíz zeto bude nadíetíetí oſtrziehano ſkrze píeſtuna mudre°. A podle tiechto rozumow prawie geſt ſtalo przíkazaníe kryſtowo. na Appoſſtolech a wgích potomních geſſto geſt rzekl Gduce po wſſem ſwíetíe kazte cztenie wſſe^v. ſtworzení A ktozt vwierzí to^v. Cztení abude krztien ten bude ſpaſen Ta rzecz mohla g͡t dogítí wſtarych y w mladych poníewadz ſtarzí cztení vwíerzilí ſrozumíewſſe gemu a zadagíce podle te wiery zíwota wíeczneho Tehdy bezpo-chybeníe acz (180[a]) ſu mladí níekterzí nemohlí cztenie ſrozumíetí Ale ſtarzí iakoz ſu vwierzílí tak ſu zadalí ſwy͡ dietem tez wiery Protoz ſtalí zaníe wodrzíekaní a wpilnem vczení ſkrze pieſtuny wierne, atak ſu wníe cztenie vwedlí Aníz geſt nepodobne ze takowí lide poznawſſe boha prawie ſkrze wierne vczeníe appo-ſſtolſke A ſtogíece gíz podle ſlíbow zíwota wieczneho aby takowí líde co gíne°. zadali ſwym dietem gedíne tehoz zaſlibeníe Protoz wiera ſtarych míela g͡t welíku moc vmladych wſſemí obyczegí Nebo zdalí takowí zadagice ſamí ziwota wieczne°. zadaliby dietem ſwym ctí tohoto ſwieta ſbozie welike°. aneb kterych rozkoſſí marnych naſwietíe Ale tehoz ſpaſeníe iako ſobie Protoz wtom íhned tíeleſnu míloſt kním opuſtilí ſu gínym lidem dawagice ge

*) *by ty* v rkpe škrtnuto červeně.

w moc k trefktaní k zprawowaní y kewſſelíkemu nauczení Aby gíní g̃to nepoziwagi tielefne miloſtí ktiem dietem gedíne ſame prawdy aſudu rozumneho prawiege mohlí weſtí negſuce przítom oſlepení tielefnu miloſtí aní hniewy neporzaduymí ktíem dietkam g̃to tie dwie wiecy przekazieta otcom a materam kuprawe^v^. wedení dieti ſwych, z hniewu neporzadnie przíelíſs ztepu, atielefnu miloſti gſuce kuím przíwazaní mnohe wiecy nehodne gím odpuſſtiegi. gedne tak rzeczij lehku hrozie gím awuolí gich zatiem propuſtíe (180^b^) Awzdy chtie ſyto mieti iako holubie nadáne A protakowe oſlepenie y dobrzí líde zkazíe ſwe dietí aneyſu zpuoſobení prawie podle boha weſtí gích Ale wtíechto lídech geſſto ſu ſkrze appoſſtoly zprawowaní widietí g̃t ze ſu puſtíwſſe tu howadſku miloſt k ſwym dietem gínym wierný lídem poddawalí ge w trefktanie awwczenie bozie ſprawedlnoſtí A ta ceſta prawa rozumiena g̃t od appoſſtolnow odtiech, aby gich kazanie czteníe doſſlo. tudy takez wmladych iako wſtarych g̃to ſu zewnie ſkrze gich kazanie vwierzílí bohu Protoz wzdy ſlowo prawdy prwe mieſto mielo g̃t nez krzeſt Acz nemohlo rozumíeno bytí odmladych, ale w ſtarych wieru appoſſtole przigelí za mlade s tú vmluwu iakoz naprzed wypraweno g̃t, aby ge wydalí dobre^v^. amudre^v^. czlowieku k wedení prawemu vwierze Ale kdyz g̃t wiera a prawda vhaſla wlídu, tehdy pílnoſtwelíka oſtala geſt wewſſech aby ſwe dietí krztílí, giz ſtarzí nic oczteni newieduce Protoz giz naprzed krzeſt beznauczenie ſtogí a ſamym lehkym obyczegem diegeſe giz toho ſlowa nenie trzeba Gdiete akazte czteníe Aktoz vwierzí to^v^. cztení a krztíen bude ten ſpaſen bude, ale gedíne aby naprzed krztíen byl Apotom nikdy nepopta ſie nacztenie az y oſſediwie Ato negeden, ale mnozſtwie zemí g̃t, g̃to ſe krztíe Akdyz g̃t w takowem oklamaní lid a krzeſt w takowem nebezpeczenſtwí, ze ge^v^. chtíe zprawa a s hroźením mocy takowí geſſto kryſta vczaſtní (181^a^) neyſu aníz mohu bytí pro ſwu ſlepotu a probřiechy welike koho pan poſſle nyníe aby proto zawedenie rzekl. Nepoſlal míe g̃t Kryſtus krztítí ale prwe kazatí czteníe A ktoz vwierzí cztení ten bude krztien a ſetrwalí dokonce vwieře czteníe bozie^o^. bude ſpaſen Geſtlí to neb diegelí ſie gínak, tehdy diem ze nízadnu ſtranu nemohu wietczie krzíwdy vczínítí kryſtowí, gedíne dawagice krzeſt wníemz g̃t moc ſmrtí kryſtowy tiem lidem g̃to neyſu aníz budu vczaſtní kryſta nebo ge^o^. neznagí aní ſlyſſetí chtíe hlaſu ge^o^. íako kacierzſke^o^. Ne geſſtie potom ſlowu chtie wyznamenati kacíerze ktoz by pogmenowal pana geziſſe, g̃tot mílegie gmeno kata ſlyſſí nez gmeno pana geziſſe, a owſſem ledayakychs lzí abaſní nezlí czteníe Atakowych ruhawych lídí plno g̃t geſſto wewſſech wiecech potupuge pana gezíſſe, awzdy okrzeſt ſtogíe ſwym dietem Akdyz by gím odeprzel kníez krztu ſahlíby mocy nakníeze Ato wſſecko nebezpeczne wiecy ſu potupítí pana geziſſe tiem poddawagice boleſtí ge^o^. wpotlaczenie ruhaczom gmena ſwate^o^. ge^o^. A tiem czínem

ſpomahagíce to^v^. welíke^v^. adawníe^v^. zawedení wníemz nemílo-ſtíwych nadiege ſtogí Protoz ſmrt lepſſí dobremu kníezy nez takowemu zawedení ſpomahatí To ſem mluwil okrztu natu rzecz appoſſtolowu g̃to díe Nepoſlal míe g̃t Kryſtus krztítí ale kazatí, aby rozumíeno bylo kterak prwotníe ho nepoſlal (181^b^) krztítí ale kazatí Nebo prwe awíece g̃t potrzebíe k ſpaſení lídem prawe^o^. kazaníe nez tíeleſneho vwodíe krztíenie Poníewadz vwodíe nebywa platno krztíenie beznauczenie ſkrze prawe kazaníe Protoz doſtateczne^o^. vczítele pohanow poſlal kryſtus aby gſuce prawíe ſkrze níeho nauczení prawdíe kryſtowíe hodníe krztíení bylí, acz odgíneho nez odpawla Aztíech rzeczí naprzed mluwenych moz rozumíeno bytí ze y nyníe toho g̃t potrzebíe kníezy neprzedchazetí naprzed krztem lídí wceſtíe kzíwotu wíeczne^v^. Ale kazaním anauczením prawdy kryſtowy, aby potom nauczení mohlo ſhledano byti ze z ſrdce powolugí prawdie w ſobie y w dietech ſwych Aze ſlíbugí tak zachowatí dietí ſwych iakoz gím rozkazano bude.

II.

TOto[1]) zle nehodne y nepodobne ne yprotí wierze widietí g̃t nyníe domíſtrow ydowſſech kníezí, g̃to ſie przidrzíe te ſtrany y dowſech*) kníezí Taborſkych zlehczenie welíke ſwatoſtí tíela akrwe pana gezíſſe Nebo widietí geſt kterak ſe s tu ſwatoſtí obíeragí, kterak ſu gi obecnu vczínilí tak obecno, mozlí rzeczeno bytí iako hokyní navlícy g̃to ſliwy prodawa a wiece Nebo toto bez ceny wſſem obecno ktoz chtie, hokynie geſſtíe procení azechce zaplatíe Ale tito ne zechtíe od lídíj ſwíedomíe aobcowanie krzeſtíanſke^o^. Hokynie ohleda peníez, aneznalí dobrze okaze níeko^v^. apopta ſie (182^a^) naníekom komuz wierzí Ale títo neohledagí aní zwiedietí tbagí iake^o^. ſwiedomíe neb obcowanie ſu tí kterym podawagí ſwatoſtí Ale obecno wſſem vczínilí Nebo y na woynu s ní chodíe, kdez ſie mordowe a lupezowe diegí aneczeſt mnoha, Atiem morderzom alupezníkom tu ſlúzie aobietí bozie gím dawagí, adoma předewſſemí nayhorſſimí hrzieſſníky ſwatoſt vſtawiczníe ſtogí a wzdy ſluzíe przedními a dawagí wſſem morderzom zlodieyom lichewníkom opílcom pyſſníkom, aledakakyms marnÿ lidem, atak wſſem hrzieſſníkom naporzad kromíe nakohoz by ſie z ſwe ſtrany vhníewalí A kterzíz by protí ním wníeczem bylí tuť ſnad wyluczilí by ty, ale gínak newelmít tbagí A kohot' by ſie obínulí, poníewadz wrazedlníkô dawagí, a neczíníe gím ſwiedomíe z toho, Iako g̃t ſwiedomo omíſtrzíech, kdyz bylo mluweno ſnímí oto kterak czíníe stíemí wrażedlníky g̃to wbogí zabigegi rzeklí ſu ze gím nemohu ſwiedomíe vczinítí z toho, Takez o laupezíech g̃to

---

*) V rkpe na ſ háček.

beru nawoynach rzku ze tíem neprzately zemdle aby ſie ſpieſſe poddalí A podle tíech wymluw míſtrſkych bez hrziecha zabigegí a laupíe prazacy a Taborzí, ato díê odwolallí g̃t boh przíkazaníe tato Nezabíeš Nepokradeſs nepozadaſs nevczíníſs naſyle blízníemu ꝛc Paklí g̃t neodwolal boh tíech přikazaní ze ſu ge dluzní byli naplníti w Praze y (182[b]) na Taborze Tehdy míſtrzí akníezíe oklamawagí ten líd wymluwagíce ge ztiech przeſtupení, adawagíce gím tielo akrew kryſtowu Protoz wzdy budu wínní tíelem akrwí bozí ti wrazedlnícy y kníezíe zawedſſe lid wzruſſeníe zakona bozíe°. y dawagí gím ſwate wiecy íako newínnym, a vwale naníe hrzíechy mnohe aprzetíezke Aty bozíe obíeti vwedu wlehkoſt obecny ge vczíníwſſe to^v. lídu wrazedlne^v. agínych hrziechow plnemu Takez ty bratře boy ſie by ſie nemíel lehce wtom a nezawedl ſebe y gínych obecno to czíníe wſſem naporzad nezkuſſuge lídí aní gích znage wſwíedomí Nebo przetíezce bludíe*) lide wemnohych wiecech wtom ſebe neznagice, awzdy ſu hotowí k oltarzí gití íako ſprawedlíwi, Nebo w tomto ſebe neznagí mnozy kterak horlíwíe ſwíet mílugí czeſt chwalu po ſbozij ſtogíe ∾ a lepoty neb okraſy w ruſſe w krogích wymyſſlenych barwach w drahoſtí rucha wlakotíe wrozkoſſí a wemnohe lhoſtaynoſtí y wſwobodíe tiela awneprawem dobywaní ſbozíe wobchodíech zlych wpomſtach wnepokorze wnetrpelíwoſtí, as tíemí zlymí obyczegí azwykloſtmí agínymí hrzíechy tomu podobnymí A tak wtíezkem pokrytſtwí ſtogíece, wzdy tak ſlepíe zadagí ſwatoſtí bozích iako ſprawedlíwí krzeſtíane Atot· muſy welíka potupa bytí tíem ſwatoſtem bozím kdyz (183[a]) takowí zlí lide mohu toho ſkrze was tak nehodníe dochazetí Aponíewadz míſtrzí ymnozy gíní kníezíe ohlaſſugí, ze ty rzady aſluzby duchowníe w ſwatoſtech podle rzadu prwníe ∾ cíerkwe appoſſtolſke gednagí Tehdy gím bude wierzeno tiech rzeczí kdyz nagewo przide obyczey rzadu vczedlníkow Appoſſtolſkych w ſluzbie bozíe, takezlí czíníe iako oní czínílí ∾ Aze daleko odních ſu wtom a ze naywiece Dyonyzyem ygínymí ſwatymí ſie zprawugíce wſſe gednagí Atot· ted rzecz vkaze y gínych ſtarych krzeſtíanow Dyonyzyus de eccleſíaſtica ierarchia die Biſkup s naboznu modlítbu poczínage poſwieceníe dobre míloſtí podle obyczege Appoſſtolſke°. A dolegie die Potom ſluhy cztuce czteníe S°. píſma neb píſma ſwata Potom wymíetaní bywagí nekrztíení a znowa obracení, akterzíz ſu wpokaní Ale kterzíz ſu hodní gmíení obcowanij bozich wiecy zuoſtawagí Tuz rzecz ſſírze wykladage dyonyzyus nagínem míeſtíe díe Ia zewníe znal ſem ze koſtelníe vſtaweníe drzíewe neb naprzed nekrztiene wymíeta odobcowaníe a widíeníe ſwatych wiecy Nebo tí kterzízto ſíe trapíe nebo nuzíe neczíſtymí díely ſkutecznych hrzíechow, kterzízto popoznaní prawdy od ſwate°. widieníe zíwota bozieho odchazegí powolením y obcowaním potupnym a zatra-

*) *d* přepsáno ze *z*.

cenym diablom (183[b]) ſpoyugí ſie prawe awieczne dobre opuſſtiegíce progích prziklady a ſtíen kterezto ſu kzatracení gich po hmotnych tíeleſnych a rozlícznych žadoſtech neb trapeních neb zkaženích a poruſſenych kochaních ſtogíc gích ſladkoſtí mínule zadagicy Aprotoz naprzed przed gínymí neczíſtí íaſnym neb zewnym hlaſem od ſluh wymietaní bywagí Nebo nenie podobne aby takowí k czemu ſwatemu dopuſſtíení bylí gedíne k vczení gínzto napomínagí ſie kupolepſſení Neb poniewadz ſwate nauczenie koſtelnie genz bozie ꝗt anadzemſke wiecy ꝗt zdaluge kagicie kterzízto giz podle boha poczínagí bytí Aníz wſſickní dokonale k ſwatym wiecem dopuſſtíení bywagí y ſamo ſwate obcowanie zdaluge neb odwolawa ſie bytí nedokonalym newidomo a neobecné, A wſſickní nemohuce dokonalym obcugícym w bozích wiecech hodnie ſpogití ſie wymietaní bywagí Mnoho wiece wywrzení bytí magí naprzedrzeczení kterzízto magí obcowanie odbozich ſwatoſtí widienie aobcowanie Aopiet nagínem mieſtie die Takez y biſkupowe klicze magí gímiz wierne odneczíſtych diele, iakozto zewití magice bozie ſudy. Neb y bozſka wſſemohutnoſt nerozumnych huutie biſkupow poſluchala Iakoz w przíſlowí prawí ſie Ale ze ſprawedliwě odboha hodnie podle zaſluzenie rozſuzení odbíſkupow znabadanie ducha S°. rozdielugí ſe pod-(184[a])le toho ze pan w Appoſſtolech moc kliczow przednim neb wyſſím koſtelniem zprawcom dawage die Wezmiete ducha ſwate°. kterymz odpuſtíte hrziechy odpuſſtiegí ſie gím, akterymz zadrźite zadrźieny budu Opiet miſtr hlubokych ſmyſlow die Klicze mnohe nebo nebyloby doſtí nagednom, kliczí tito ſu, vmienie rozeznanie a moc ſuzenie nebo hodne přigieti nehodne wywrcy od kralowſtwie koſtelní ſudce Ieronymus XI . 2 . 3 . Nolite die Ty giebz hrziechowe zewní ſu wymietame Ale kdyz hrziech zewny nenie wywrcy z ſboru nízadneho nemozem Abychom ſnad trhagice kukol newytrhalí ſním take pſſenice c . XI . 2 . 3 . Nemo epiſcop° *4 9ci*[m] Meldenſe Nízadny człowiek kterehokolí wieku bez gíſte a zgewne przíczíny hrziecha obcowanie nezbawug ſboru krzeſtíanſke°. Nebo poniewadz wyobcowanie ſmrtí . t . hrziecha ſmrtedlne°. ꝗt potupenie Protoz nemagí pro gíne nez prohrziechy ſmrtedlne wyobcowaní bytí z obcowanie ſwatych tí kterzíz gínak nemohu polepſſení bytí Tato wſſechna píſma genz k gednomu tahnu vmyſlu a wyznawagí ktery mielí ſu obyczey prwotní lide vwierze bozie A zwlaſſt S. Dyonyzyus vczedlník appoſſtolſky, a ktery rzad po ſwiecenie tíela a krwe kryſtowy byl ꝗt, akto ſu tu mielí bytí a kto nebytí Tu wte dluhe rzeczí wyprawuge a (184[b]) zawiera wſſecky hrzieſſníky tohoto ſwieta kterzízto po hmotnych aporozlícznych zadoſtech poruſſenych kochaních ſtogie gích ſladkoſtí mínule zadagice Awte rzeczí zawiera wſſecky hrzieſſníky tohoto ſwieta ꝗto milugí ſwiet apožadoſtech tíeleſnych gdu kochagice ſe wrozlícznych wiecech ſwieta tohoto wſmílſtwí wgedení ſtkwoſtnem awpití drahem w barwach rucha a wlepotie kroyow a wmiekoſtech w lakomſtwí wpychach a wrozlícznych

liboſtech poruſſenych amínulych ſwu zadaſtí*) kochagí ſie aplní ſu neprawoſti aprzeſtupení bozich przíkazaní, a powolením y obcowanim ſpogení ſu s diably zatracenymí kterzízto ſu odwídienie bozieho neb odpoznanie ziwota bozie°. odeſſlí Aníz co takowí howadní lide gto ſe woczitych wiecech kochagí o oprawení ziwotie duchowniem co wiedie. Protoz takowym zewnym hlaſem od ſluh wymietaní bywagí Die Dyonyzyus nebo nenie podobne by takowí k czemu takowemu dopuſſtieni bylí gedine knauczení gimzto mohu polepſſení bytí Take kagicie wymietalí y odwídienie y odgedenie ypitie ſwatoſtí bozich Proto acz pokaním podle boha poczínagí byti ale neyſu dokonalí wymyſlech k rozſuzení ſwatych wiecy Anemohu dokonalym geſſto vczaſtní ſu ſwatych wiecy ſpogítí ſie Protoz die Ze biſkupowe klicze magí gímiz diele wierne odneczíſtych Ted maſs (185[a]) bratrze ſwiedectwie od tiech gtot ſu bylí ſwiedomí rzadu Appoſſtolſke°. w ſluzbie ſwatoſtí bozich ze gedne tí ſamí tu bylí kterzíz hodní ſwatoſtí bozích bylí Ale gini wſſickni odluczení bylí odwidienie apoziwaní ſwatoſti bozich Akniezie genz ſu wzelí klicze vmienie tí ſu ſe ptalí a ſhledalı kterzí ſu cziſtí akterzí neczíſtí ty odluczílí prycz aby tu nebylí kde ſie ty wiecy diegí Protoz ſwatoſt tiela akrwe kryſtowy zaních nebyla obecna aní k widíení aní k gedení wſſe nehodnym, aní byla chowana do zaytrzie Iakoz prawí klíment vczedlník S°. Petra ze gedine tolik przikladalí ſu poſwatnych obietí coz doſtí bylo przigímagícym Paklí co oſtalo tehdy ihned kniezie przigelí aby neoſtalo dozaytrzie Protoz pomyſl nato bratrze taklí nynie míſtrzí ysginymí kniezimí appoſſtolow agich vczedlníkow naſledugí w ſluzbie ſwatoſtí bozich Poniewadz nerozeznawagice lidu aní hrziechow naních waziece vkazugí gím k díwaní a wyſtawugí k vſtawicznemu ſtaní iako obraz naſtienu A dawagí gieſtí takym zlym lidem gto boha neznagí aní tiech ſwatoſtí rozſudítí vmiegí, aní hodneho ziwota krzeſtíanſkeho kto[v]. magí A kterak ty neb giny kniez pohoſtínu przígda gmeſs ſie ſluziti alid weliky arozliczny ſbiehne ſie ktobie Aty wſſem daſs kto gedne przíſtupí, apotom poydeſs prycz nepoznaw nizadne°. zních aní vmyſla aní wie-(185[b])ry aní ziwota ſwate°. Aneb ze ſie ktobie zbiehne rozlíczny lid tu kdez ty mieſtem gſy genz mnohych nebudeſs wiedietí odkud gſu aneb kterak ziwí ſu, aty tu chwilí nayblize gich budeſs kdyz gím wyſta podawaſs Nebo pohrziechu welicy hrzieſſnicy opilcy lakomcy pyſſnicy hniewnicy y leckacys marní lide z obyczege a zwykloſtí kto[v]. nauczílí ſu ſie choditi, a chtie to nakniezy iako zprawa mieti A wynepoptagice ſie nanic aní nagich ſwiedomie wſſe przigmem iako ſwate A tak daleko chybílí ſu ſie appoſſtolow agnych vczedlníkow wtom Aneb ſie nam zda ze lepe ſmyſlíme nez appoſſtole agich vczedlnicy aproto netbame gití gich ceſtu Aneb owſſem puſtíwſſe ſe odewſſie zprawy wiery naſſie kteraz zalezí napanu kryſtowí y geho appoſſtolech,

*) = žádostí.

gſme wſſem wſſecko ıakz kto chce tak ge^{v}. dawame ty ſwatoſtí A takowa wíec neprzílezí kníezí kryſtowym, ale tıem geſſto ſie gedne czínie kniezíe kryſtowí, ale ſwe^{o}. hledagí zatiem amílugí ſwiet íakoz ten ſwiet chce tak ſie magí kním s bozímí wíecmí Protoz mohu wſſudy pokoynie ſezlymí lídmí ſtatí nahradíech wmíeſtech kdez mnoha zloſt míeſto ma Agſu gím kníezímí ıakoz oní chtíe A dawagí gím y ſluzíe y wyſtawugí íakoz ten lid tíeleſny chce tak ge naſwu ſtranu a poſwe wuolí prziwede Iako onen líd ſta-(186^{a})reho zakona aarona poſobie wedl az gim k wuolí y tele ſlíl Takez nyníe kníezſtwo neſmíe gınak czínití, nez ıako líd ſlepy pyſſny atıeleſny chce Y lezu kníezíe zanímí bogíece ſíe (malo nietco boha)*) odních by nietco netrpíelí Ale kdyzby ſie malo nietco boha balí nemíelíby s nímí chleba tíeleſne^{o}. gíeſtí aní snímí wtiech geſkyníech bytí Protoz wſſudy plno zle^{o}. lidu, awſſudy pokoynie kníezıe mezy nímí ſtogíe adobra bydla magí, z toho znamo g̃t zeſu kníezíe kazde^{v}. lidu whod ıakoz kde lid tak gím kníezíe ſpaſenie podawagí Ato g̃t ceſta faleſſnych prorokow aſluh antykryſtowych g̃to ſwiet mílugí, O níchz dic S. Ian Oní z ſwieta gſu aoſwietu mluwíe a ſwiet gích poſlucha, nebo ge^{v}. líbe wiecy mluwíe neuſtawugice pana gezukryſta w lidu, ale lid w bludech a ſwe brzícho v dobrych ſtolow wſytoſtí Nebo neníe pochybenie wpraze y powſſech míeſtech ahradíech y taborſkych . kdyz by prawe ceſty vzke kryſtowy kníezíe lídem tíem podalí íhned by muſylí trpíetí odních wiezenie ſmrtí a wymíetanie zmíeſt Ale howıegice ſwe^{v}. brzíchu a zíwotu tíeleſne^{v}. gedíne gím podawagí tıela kryſtowa wvſta akwıdıení oczíma patrzítí Neb poníewadz ten lid krwawy a zlodıeyſky agínak nerzadny a marny g̃t ſwiet Ten gedíne oczite wiecy ahmotne (186^{b}) kryſtowy przígme, ale ſame^{o}. kryſta níc Iakoz díe czteníe A ſwíet ge^{o}. nepoznal Aopíet díe A ya budu proſytí otce adat· wam ducha prawdy gehoz ſwíet przıgíetí nemoz neb newídí ge^{o}. aníz zna ge^{o}. Protoz coz moz faleſſnıeyſſíe^{o}. od kníezí bytí gedíne to ſtatí pokoynie s tíem ſwıetem ſlepym opuſſtíenym awſſíe neprawoſtí naplnıenym Aczínítí ten ſwíet vczaſtnu wiecy kryſtowych Poníewadz ten ſwíet kryſta g̃t nepoznal, kryſta przíyal akryſta ten ſwíet nenawıdí, ahleda vmrtwítí gey age^{o}. prawe vdy tíſkne kdez ſie zewie, Aponiewadz kníezíe tak ſwiet przígímagí awíery y ſpaſenie gemu podawagí an nezna kryſta, tehdy nedíw bude zet mnohe ſwedu Ale díw bude welíky poznalí kto nyníe ceſtu bozí poníewadz powſſech poſadkach a zamcíech plno g̃t morderzow azlodieyow lakomcow aſmílníkow pyſſnych díabelníkow arozlícznych kacíerzow A kníezíe hoynie ıako ſwate krmíe ge tielem a krwí kryſtowu a geſſtíe ge wíernymí nazywagí Coz tehdy ko^{v}. potrzebíe g̃t ſie ptatí nagínu ceſtu ſpaſenie ano kníez ſnadnie wvſta poda ſnadnie pomaze Paklí to wſſecko neſtaczí doſtí k ſpaſení, ale

*) Slova v závorkách v rkpe červeně škrtnuta.

oczíſtec poſmrti kníez vkaze wtrzetíem pekle aby tam ſwe ſpaſenie dokonalí Ato wſſe ſwiet ſlepy aodkryſta oddíeleny rad vſlyſſí aprzígme Y geſt nynie widietí gedny kníezie ꝗto chtíe bytí wuodce lídu Ale naprzed vmluwu czínie (187[a]) s lídmí aby vrczenu mzdu mielí do tehodne neb do roka, atakowí nepeczugí kterak lid vwierzí bohu a kryſta przigme, gedne gedno zadruhe oní gemu vrczenu mzdu, aon gim ſluzí vkazuge wyſtawuge krztí maze nic nehledí co tiem wzdielawa wtom lidu Nebo kdyby ſie chtiel nato ptatí coby tu chtiel wzdielatí negednal by ſie nayprwe z vrczene°. doroka , pokuſylby prwe mozlí kterake dielo kryſtowo wzdielatí wtom lidu, ateprw pomyſlítí nato aby tu doroka byl, Opiet gíne kníezie ꝗt widietí geſſto podprzíczínu appoſſtolſke°. ſnazenſtwie apecze o ſpaſenie duſſe mnohu pracy w kazaní awſluzbie ſwatoſtí bozich magí Ale bez ſudu prawdy kdez ſie zda miloſtíwoſt appoſſtolſka tut· ꝗt oklamanie blazniwych lídí Poniewadz ſie zda to dobrota appoſſtolſka puſtítí wſſecky naporzad bez ſudu abezewſſie giſtoty ſwiedomie lida toho Iakoby gím laſku wtom vkazalí nemnoho ſie tiezice nagich ſwiedomie, anemnoho gich z przeſtupenie treſkciece, nekazde neprawoſtí gím za hrziech poczítagice, nemno°. gich ſvżugice vwieru ge puſſtiegi a vczaſtny ge ſwatych wiecy czinie Iakoby gím miloſt kryſtowu wtom wewſſem vkazowalí A potakych kníezich nizadne Dielo odplaty hodne nemoz nalezeno bytí kdyz dwie neb trzí leta weliku pracy ſneſu s mnohym lidem wkazaní aw ſluzbach ſwatoſtí bozích Tehdy poních (187[b]) nic mudreho w kryſtu nic milowane°. blízních Aní co ſtaleho w pokuſſeních aní w ſprawedlnoſtí zíwota zwykleho nebo ta moc przípuzugicie taž geſt wpohanech wzidech y w krzeſtianech.

III.

ZAdoſt[1]) ſpaſenie,
wzkazugí kníezy míkulaſſowí przietelí naſſemu w panu kryſtu Tohot zadam aby proſpieſſnie chodíl w geho prawdie podle ſwe°. powolanie A íakoz ſy zadal atbych nietco kratce napſal ktwe[v]. polepſſení Toť ted vczíním podle toho coz ma chudoba anemoc moz ſtaczítí, kteraz daleko ꝗt odtoho aby kníezíj vczíla nez toliko dobrotiwi a pokorní kníezie mohu ſnad nietco k vzítku ſobie wzietí z toho coz ya znam, Aze podle biehu nynieyſſie°. czaſu niektere wiecy znamenam naſtawu kníezſkem genz ſu mí welmí tiezky, Azwlaſſtie zrzímt kte ſluzebnoſtí kníezſke naypotrzebnieyſſie mezy wſſemí ſkutecznoſtmí kterez mezy krzeſtíany gſu gímíz hledagí zaſluzítí ſpaſenie ꝗt kto[v]. nayblizſſí ſluzebnoſt kníezſka To rzku kdyz ſie w prawdie diege Nebo geſtlí ze prawie poyde ta ſluzebnoſt wtom ſie vkaze ze vwede nalídí poſwiecenie a zíwot duchowní ſprawedlíwy bohu poddany amíly Ale kdyz gi ſwiet ma kdy chce, tehdy ꝗt giz pohaniena ta ſluzebnoſt Nebo ona giz ſwiet vſtawuge wge°. zloſtech odpornych bohu, kterazto ſluzebnoſt

tak iakoz polozena g̃t odboha aporuczena kniezím g̃t odporna ſwietu ze gey ruſſí zkorzen wge°. žadoſtech wylitych wymyſſlenych (188[a]) neſtydatych y w ge°. czinech przewracenych abohu protíwnych Nebo wte ſluzebnoſtí geſt ſlowo treſktanie wſſech hrzieſſníkow aprzeſtupníkow tohoto ſwieta prowolawage nanie vſtawicznie zatracenie akoneczne odſuzenie Protoz takym czínem ta ſluzebnoſt g̃t naywietczí neprziezen tohoto ſwieta Nebo gdeh prawie ta ſluzebnoſt wzdy takowe hrzieſſníky treſkce mutí*) hanie odſuzuge adíelí odewſſech vczaſtnoſtí bozſkych vmyſlow miloſtí y od ge°. towaryſtwie y od vczaſtnoſtí wſſech ſwatych Neb ta ſluzebnoſt neprzígima aní trpí nizadne neczíſtoty aní odpornoſtí bohu Protoz przieliſs g̃t protíwna tomuto ſwietu g̃to wſſecky ceſty ma protíwne bohu ageho zakonu ag̃t pln duchu diabelſke°. Akdyz pak ten ſwiet ma tu ſluzebnoſt agí przígima to giz proto g̃t ze ge°. neborzí aneprzekazye**) ge^v^. nemutí ge°. aſtogí podle nieho ge^v^. whod, ze ten ktoz wladne tú ſluzebnoſtí ſpogí ſie s ſwietem ſkrze ní hledage przieznì chwaly a vzítkow tieleſnych odhřieſſníkow tohoto ſwieta ſkrze tu ſluzebnoſt agde sní po ſwietu tak gíe podawage, iakoz gí ten ſwiet krzíwy przigíma nepoſwiecuge ſwieta ſkrze ní ale v ſmrt ten ſwiet zawodí ſkrze ní Protoz giz tu ſluzebnoſt ma ſwiet podle wole ſwe ſkrze wladarze neprawe Ma gí kat birzíc wſſelíky wrazedlník naſylník lakomec pyſſny, akakehoz kolí pokolenie hrzieſſníkow ſwiet ma, to wſſecko przieczteno g̃t bohu, tak ze kazdu (188[b]) ſwatoſt moz mietí kteruz kniez poſwiecuge nebolí poſlv*ie*huge***) Protoz ta ſluzebnoſt poniewadz tak gde podle wole ſwieta, tehdy twrdí ſwiet wge°. bludiech Neb proczby ten ſwiet odſtupil od ſwe zloſtí kdyz moz mietí wſſecko odkniezí coz ſluſſie naſwate lidí Wzdy bezpecznie ſtogí wſwych hrzieſſiech wída ano kniezíe poniem gdu ſe wſſemi ſwatoſtmí Pakliby geden ſobie ſtefkl s tiem ſwietem a pro ſwe ſwiedomie neſmielby te ſluzebnoſtí s hrzieſſníky takowymí neprzeſtawagícymí od ſwych hřiechow dielatí nebo gím tak lſtíwie ſpaſenie podawatí Ale przigde gich niekolíko nato mieſto g̃to gím nizadne pecze nenie oduſſech nez opaſtwu ſwe°. brzícha myſle . Tít owſſem potwrdie wſtarych bludiech toho ſwieta ſkrze ſwu ſluzebnoſt Protoz gich bieh gde podtiemto ſudem g̃to die pan gezíſs Wſſickní kolíkozkolí gích weſſlo kromie dwerzí lotrzí a zlodiegie ſu A lotr neprzigde progíne gedine proto aby kradl mordowal a zatratíl Aby kradl wſſecko coz g̃t miel ctí achwaly bohu przíweſtí tu ſluzebnoſtí tu naſe obratí ſwe chwaly hledage od lidij A aby mordowal Nebo wruku lotra ſluzba kniezſka g̃t ſmrt a zabitie duſſí lidſkych Poniewadz gí neprawie hrzieſſníkom toho ſwieta

*) *e* v rkpe škrtnuto.

**) Poslední *e* jest v rkpe škrtnuto.

***) Písař napsal původně zase poſ*wiec*uge; z *w* udělal *lv*, *ie* přeškrtl a *c* předělal v *h*; pozdější čtenář nad přetrženým *ie* připsal 3 tečky, in margine pak opravil: ∴ *fluhu* (t. j. poſluhuge).

podawa odpornymi vmyſly proti kryſtowi Neb ta ſluzebnoſt tolíko g̃ k ziwotu lidem kdyz gde podle vmyſlow kryſtowych ſkrze duch wnichz moz oſtati kuproſpiechu gich ſpaſenie Ale poydelí ſkrze duch (gezy)*) cyzy tielesny aczby pak zdrawe nalezla za-(189a)bilaby ge nadulſi ta ſluzba gducy ſkrze odporny duch kryſtowi Owſſem pak geſſto ſie hrzieſſnikom doſtawa mnohonaſobkrat zabigí nadulſí A co lziwych ſlow wymluwi ſwietu geſſto gey zawedu odceſty bozie atepu gey nadulſi atiemi cziny gim zatrace. vwodí, Ten vzitek diela lotr lidu aby kradl amordowal azatratil Ale tiechto wſſech wiecy zlych kterez ſu powiedieny pan boh racz tie zachowati przi twe ſluzbie Nebot ſem to powiediel wída to ſkuteczníe toliko twe opatrnoſti dalſſich przihod Nez geſſtie ktiem wiecem powiedienym g̃to ſtogie wemnohem zapleteni a zakryti mylne dobroty ſwatoſti, proniz nemohu ſnadnie ty zle wiecy ſpatrzeny byti, gichzby ſie niekto mohl pobati kdyz by proſtie nahy byly Nebo y ti genz ſu mnoho zlí kniezie welike amnohe prace przekonagi stiem ſwietem podle brzemen kteraz ſu nakniezí wzlozena z dawních vſtaweni W kterychzto p̃cech domniewagí ſie weſtí ſpaſenie ſwietu Iakoz magí zpowiedí s mnohu pracy agíne ſluzby a wzdy ge kupokani obyklemu weduce iako zakon vlozeny magice, trzikrat doroka wzdy wolagi aby ſie obratili akniezím ſie nazpowiedi vkazalí Awzdy zaobyczey aby naſe nowa pokanie bralí kteraz nanie tu kniezie wzkladagí Protoz tak ſlawne prace weduce podle rzadu cierkwe ſwate apodle vſtawení ſtarych ſwatych oſpaſenie lidſke ktoz z lidí pochybuge by takowí kniezie tiemí ſlawnymi pracemi doſtí nevczí-(189b)nili vrzadu ſwemu aſpaſení lidſkev. prawie a wiernie newedli Zatot mam ze takowa ſtrana naiwiece drzí atieſſí ydobre kniezie wkniezſke ſluzebnoſtí ze ſe nebrzo ohlednu naktere nebezpeczenſtwie przítom Neb zato magí ze ſu doſtí vcziníli ſwemu kniezſtwí Nez ten zakon acz kolí geſt vtwrzen aoſlawen rzadem welikym cierkwe rzímſke adawním obyczegem Wſſak proto ma weliku nemoc wſobie, anemoz zwiery vkazan byti, ato ſie wſſe tu nalezne kdyz lid iako zakon drzí aby ſie czaſto zaobyczey obracel anowa pokanie naſie bral odkud ten zakon ma ten lid aby miel obyczey obracetí ſie apokanie nowa naſie bratí gedine z toho ze ma obyczey wzdy ſmrtedlnie hrzeſſití nikdy plneho vlozenie aní przeſtanie z wole a z vmyſla od hrziechow nemage aní boiow duchownich protí hrziechom cziní Ychodí iako s ranu otewřenu anezawazanu geſſto wzdy znie tecze krew a wzdy otieka aboleſt ſie rozmaha, wzdy ſie leczí nowymí pokaními aneprzeſtawagicymí hrziechy rany ſtare obnowuge Protoz kakzkolí ſlawne prace s tiem lidem kniezie wedu agími ſie mnoho obtiezugí, wſſak gſu kniczemuz neprziwedlí toho lidu, aniz tiemí obyczegí prziweſtí mohu, nebo nenie z wiery ten obyczey prace ale z vmyſla człowieka ∽ Protoz pote pracy aní ſu tí lide

*) V rkpe červeně škrtnuto.

kagicy aniz ſu krzeſtiane Ale ſu zkazeni poſmiewaczi bohu (190[a]) neſuce wzdy pokanie s hrziechy ſmrtedlnymi nikdy z wuole hrziechow newypuſtiwſſe ani z vmyſla plne°. hrziechow vloziwſſe doſmrti oſtati aproti hrziechom boy cziniti ani ſkutky aobyczegi odſtupiwſſe Nebo kdyz by od hrziechow ſmrtedlnych ſkutkem odſtupili gednu pokanie zanie przigmuce takby wzdy trwali do ſmrti Ale toho nevcziniece wzdy hrzeſſie a wzdy pokanie nowa naſie beru Protoz před bohem neyſu kagicy ani mohu byti aniz kdy boh gich hrziechow odpuſti potiech poſmiewanych pokanich Neb dokud on widi wuoli neprzeſtawagicy odhrziechow avlozenie vmyſla do ſmrti nehrzeſſiti ſmrtedlnie dotud nikdy nic gim neodpuſti ani prozpowied ani pro rozhrzeſſenie kniezſke ani prota pokanie od lidi zwolena, ani proplacze mnohe ani promodlitby, ani proalmuzny ani proktera vtrpenie tielesna, Neb nenie lekarzſtwie te ranie wniez ſtrzela wiezy, ginak nic nezaleczi newytrhneli zeleza z rany Protoz nikakez nemoz kagicy czlowiek byti newypuſtili z wuole rozumne wſſech hrziechow ſmrtedlnych anepolozili vmyſla twrdeho do ſmrti nehrzeſſiti ſmrtedlnie pro nizadnu wiec Aby radiegie zwolil ztratiti przíezen wſſech lidi, ztratiti ſtatek y ziwot tielesny nezby z wuole ſwobodne chtiel ſmrtedlnie hrzeſſiti Achceli ſie kazde°. hrziechu ſmrtedlne°. vcho-(190[b])wati muſy wſſecka przikazanie bozie ſkutecznie zachowati Neb hrziech ſmrtedlny nic gineho nenie nez to przeſtupiti kterezkoli przikazanie bozie neb wſſecka Protoz nemoz ſie kati ginak zadny lecz wſſecka przikazanie bozie wſkutku zachowa Neb kterez ze wſſech przeſtupi wzdy ſmrtedlnie ſhrzeſſi Die pan boh duſſe kteraz ſhrzeſſi ta vmrze to g̃t hrziechem ſmrtedlnym wzdycky miloſt bozi ztracuge atak vmiera agiz g̃t prokleta przed bohem Protoz nemoz ſtati miloſt bozie s hrziechem ſmrtedlnỹ ani moz ſtati pokanie naczlowieku s przeſtupeni przikazanie bozie°. Neb kdyz przeſtupi ktere przikazanie bozie, tehdy z miloſti bozie y zpokanie wypaduge Nebo snizadnymi hrziechy ſmrtedlnymi neoſtawa pokanie nalidech Nemoz ſie kati gedniech adruhe vwuoli mieti neb wſkutku cziniti Protoz die pan buoh Obratili ſie nemiloſtiwy odſwych ceſt neprawych a bude cziniti pokanie zewſſech hrziechow ſwych a vczinili ſud aſprawedlnoſt, achoditi bude wewſſech przikazanich mych ont ziwotem ziw bude Takt pan boh zewnie prawi ze ſie nizadny nemoz kati wſſech hrziechow ani gednoho lecz drzeti bude wſſecka przikazanie w ſkutku nebo to g̃t nehrzeſſiti, neb odhrziechow ſie chowati ſtati ſkutecznie wewſſech przikazanich bozich Aniz kteru ceſtu kto moz ku pokani przigiti nez poprzeſtupeni (191[a]) przikazani bozich opiet ſie knim nawratiti a ge cziniti doſmrti, to ſie g̃t prawie kati Protoz kterakkoli ſlawnymi obyczegi podle zakonow rzimſke cierkwe bywagi twrda pokanie wzkladana nalidi kdyz gimi nemohu kniezie przíweſti lidu ktomu aby odſtupili ſrdcem odkazde°. hrziechu ſmrtedlne°. a potom aby zuoſtali wewſſech przikazanich bozich Tehdy ta pokanie ſu oklamana aſaleſſna agſu

tomu lidu ſſkodnieyſſie nez gich hrziechowe Neb nenie tak zly lid kdyz hřeſſi, tehdy ſie winen dawa abogi ſie aby w pekle nebyl pro ſwe hrziechy Ale przigma zanie faleſſne pokanie die lakobych s ſebe tiezke brziemie ſlozil Aponiewadz to pokanie od kniezi wydane naoklamanie ſlepych lidi gehoz boh nikdy nawieky nema aniz přigme odkoho zapokanie Tehdy hrzieſſni zklamani gſu gim tieſſiece*) ſie gemu, ananie zpolehagice negiſtie iako napapezowy odpuſtky aníkdy wiec pokanie gineho nemyſle na ſe bratí pro faleſſne pokanie vbezpeczíwſſe ſie nanie naprawe ſie neptagi Protoz gim s te ſtrany faleſſne pokanie wiece ſſkodí nez ſu gim hrziechowe vſſkodili Nebo hřiechow ſie ꝗt pobal ten lid ale nafaleſſne pokanie ſie vbezpeczil kterez ge^v. nic neproſpiege ahrziechowe naniem oſtanu Protoz kniezie kterziz prawdy naſledugi mieliby naywiet- 191^b)czi pilnoſt k tomu przidati aby tiech pokaní nanizadneho newzkladali ani gich nakom potwrzowali kterazto ſwiet przigima Nebo hrzieſſnicy tohoto ſwieta odneprawych kniezi geſſto stiem pokaním wſſicku wolí tiela prowedu y ty hrziechy s pokaními czinie kterychz ſie kagi moz ſie tak weſſken ſwiet katí Ale prawe pokanie rziedko, aneſnadnie ſie nalezne neb ꝗt przieliſs protiwna wiec czlowieku tieleſnemu puſtítí ſie wuole hrzeſſicie Protoz kniez wierny mielby mnoho ſtrpietí radiegie nezby potwrdil takowe^o. pokanie, A nemozli prawe^o. vweſtí miel by ſie radiegie zbawiti tiech lidi kterziz ſu obyklí hrziechom tiezkym vſtawicznie wních ſe waletí iako ſwinie wkaliſſtí, aprzidiedili ſu ge ſobie porodiech po vrzadech aby gim pycha wietczie nez lucyperowí ſluſſala prazdnoſt ſytoſt rozkoſs naſyle dranie atak zíwot ſodomſky ꝗt gim rzad apoctiwoſt Protoz pomeſſkagit takowí nezť ſie katí budu prawie Nebo muſylíby ten zíwot peſky promienití aodſtupití odnie^o. iako odmodl pohanſkych Nez naten zíwot peſky kniez faleſſny wzlozí niekolik ſtrzed a patkow ſuchych, aby potrzaſugice dluhych wlaſuow przes ramena kaderze lamalí, ginak ſe k ſwietu ozdobowalí aprzíprawowalí, a s tiem wzdy pokanie plnilí Tez zeny ſſiroke hlawy s chomuty a s podbradky weſſky z ruku gehlicy wybieragice kagí ſie ſwe pychy (192^a) a ſwych ſreyow, poſuſſiece ſie niekolik patkow a ſtrzed zato y zpolehu nato pokanie faleſſne. ∽ Protoz mním zeby kniezie mnoho muſylí trpietí kdyz by ſwietu podali prawe^o. pokanie nez takto mohu mietí welíky pokoy s ſwietē tieſſiece gey faleſſnymí pokaními Nez przitô obyczegí oniemz ſem prwe powiediel kniemuz naweden ꝗt ſwiet aby ſie czaſto obracel a kniezim ſie vkazowal a zaobyczey naſe nowa pokanie bral nepromienie wuole aní zíwota hrzeſſicie^o. Mohu nepochybuge podle píſma rzecy ze wtakowem obyczegí kniezie rziediece ſwiedomie lidſka apokanie ta obykla nanie wzkladagice ze kliczow nepoziwagí, aniz przilezie tí kliczí kterez ꝗt pan gezíſs dal ſwate^v. Petru k takowe^v. obyczegí Nebo

*) V rkpe jest *e* v poslední slabice zalito a za to nadepsáno.

ge^{y}. gt poručil ſtado ſwe atak vrzad paſtyrzſky, adal ge^{y}. klicz vmienie, aby ſkrze to vmienie dielil zleod dobrych cziſte odneczíſtych ſwate odneſwatych aby dobrym otewrzel ceſtu dokralowſtwie nebeſkeho a zlym zawrzel, a ſwazal ge odvczalſtnoſti wſſech ſwatych wiecy, aby mage vmienie zakona bozie^{o}. mohl ſuditi wſſeliku przíprawu y odpornu zakonu bozie^{y}. nawſſelikem czlowieku genz ma zawrzieti neb otewrzieti Atez przikazanie wydal prwnie^{y}. kniezy zidowſkemu, aby chtie wſtupiti doſtanu k ſluzebnoſtem bozſkym nepil wina ani gine wiecy kteru by ſie opiti mohl, Proto aby miel v-(192^{b})mienie krozeznani cziſteho odneczíſteho ſwate^{o}. odneſwate^{o}., abeztakeho ſkutku ani kniezie ſtare^{o}. zakona ani kniezie nowe^{o}. zakona nemohu hodnie ſwe ſluzebnoſti kwuoli bozie weſti Aniz ktera ſtranka gich ſluzebnoſti moz prawie giti nemohuli przitom rozdieliti wiecy neczíſtych odczíſtych Protoz zrziece naten bieh kteryz nynie kniezie s ſwietem magi wſſechen rziedíece wſſem wſſecky ſwatoſti dawagice wſſecky vwierze vſtawugice wſſicku ſluzebnoſt ſwu ſwietu konagice kteryzto ſwiet iako ſud neczíſty plny ſmradu plny wſſech przeſtupeni przikazani bozich plny duchu diabelſke^{o}. A tomu wſſemu ſwietu naporzad otwieragi wſſecko rozhrzeſſugi wpokaniích vſtawugi atak wſſech poſwiecugi Pozehnanie nanie vwodie boha ge vczaſtny czinie ſkrze ſwu ſluzebnoſt Protoz z tiech ſkutkow znamo gt ze daleko ſu kliczowe odtoho kniezſtwa Nebot gich nemagi nebot gim nerozumiegie, nebot ſu lotrzi a zlodiegie ſami dwerzmi newſſedſſe nagine take netbagi aby ſſli kudy chtie neb kdy chtie dieru neb ſtrzechu nebo pod zaklady aby weſſli kdy chtie a wyſſli zaſe kdy chtie iako czinie wpauſtkach gichz ani odwieragi ani zawieragi kdyz kto chce ten doních nachyſſku gde Protoz przieliſs gt pohanienа ta ſluzba gich, neb ſu ſkrze piſma bozſka pohanieni Die gim pa boh, Kniezie opuſtili ſu zakon moy a nemieli ſu rozeznanie mezy cziſtym a neczíſtym mezy ſwa-(193^{a})tym a poſſkwrnieny Awtom przeſtupugi zako geho nemagice rozeznanie mezy cziſtym a neczíſtym Nebo gim ſamym ten zakon boh wydal gt aby podle nieho aſkrze niey ſluzebnoſt ge^{y}. konali Aponiewadz kromie toho zakona ſluzie neprzigme gich ſluzby Die ſkrze proroka Obietugete mi belhawe neduziwe apoſſkwrnienе Protoz neniemi wole wwas . adarow zruky waſie neprzigmu, Apoſſli mezy was chudobu apoklnu zehnani waſſe^{y}., ramie waſſe vſchnutim vſchne aoko waſſe tmie ſie zatmi Protoz kdyz ſie geſt prawe oko zatmilo kterak pohledie nato co gt cziſte aco neczíſte Protoz klicze vmienie nemagi bezniehoz wſſecko zle dielagi, klicz negine^{o}. vmienie nez toho kterez gt wzakonie boziem aby ſkrze to vmienie mohli znamenati zle wiecy ydobre Ato ſu cziſte kterez ſie diegi podle zprawy zakona bozieho lide ti ſu cziſti kterziz chodie wzakonie boziem gſuce ziwi wedle rozkazanie anauczenie toho zakona Anato wſſecka ſluzebnoſt kniezſka mielaby bytí, aby hd poddany wtom zakonie vſtanowili aczíſte gey bohu obietowali Akterychzby ne-

mohlí kazaním ſwym aradami wiernymi agínu pílnoſtí vweſtí k czíníení ſkutecznemu zakona bozie°. aby ge odluczílí zaneczíſte azawrzelí gím kralowſtwie nebeſke odvczaſtnoſtí bozſkych wiecy, aprawiece gím ze tak gduce wſwych zloſtech zatracení budu Atot by bylo poziwanie kliczow ſuditi (193[b]) mezy prawym aneprawy aluczíti czíſte odneczíſtych A neníe pochybenie wteto mierze kdyz by kniezie chtieli tak kliczow poziwati mnohe by napalaciech poſtawili. adalíby gím deſatky naſſibeníciech zamieſtem A to wiez nepochybuge ze pronizadnu wiec kníezie nemagí pokoge aſwobody mezy tak zlym lidem a zatwrzenym whrzíeſſíech gedíne proto zet vmienie kliczow nepoziwagí mezy ním Ale kromie vmíenie zakona bozie°. rziedie hrzieſſníky tohoto ſwieta wgich ſpaſení nagich wieczne oklamanie Nebo kdyby kním kliczow poziwali wſſakby ſwazali niekde wſſecky kterzíz nechtíe níkakez powolití zakonu bozie^y. by gím pak ſam pan gezíſs kazal, A ze ſu mnozy vrazowe g͡to kazí nynie odmnohych kníezí iako wiera potrzebna k ſpaſení mezy nímízto g͡t hlawny v́raz oczíſtec potomto ziwotie w trzetiem pekle Oníemzto mnoho kazí pyſmy mnohymí dowodíece zeby doſtí bylo by ten ſam oczíſtec polozen byl k ſpaſení ſwietu bez kryſta Nez chtielbych rzecy podle prawdy ſahna na wſſecky kníezíe y na míſtry kterzíz ſu tak pilní toho oczíſtce a lidi proň kacerzugí, zeby zních nízadny nevmíel níc oníem praweho kazatí hrzieſſníkom tohoto ſwieta g͡to aní pokaníe prawe°. chtíe czíniti aní przíkazaní bozích držetí aní ktere ſprawedlnoſti krzeſtíanſke naſobíe magí woczíſtcy zde ſewſſemí czrty chtie drzetí, apotomto ziwotíe ſkr-(194[a])ze muczeníe oczíſtce donebe gití myſle Protoz wezmuce wieru przed ſe kterym rozumem takowy oczíſtec potomto ziwotíe chtíe kazatí, poníewadz pan gezíſs díe Nebudeteli pokaníe czínítí wſſíckní tez zahynete ato zde naceſtíe wtomto ziwotíe muſy bytí naprzed prwe nez oczíſtec potomto ziwotíe Protoz chtíe hrzieſſníkow kterychz zde ∧ pokaníe*) nemohu naweſtí, kterak gím naonom ſwietíe oczíſtec kazí aní ſu gíz dopekla odſuzení vſty pana gezíſſe Proto ze nechtíe pokaníe praweho zde za ſwe hrzíechy czínítí Protoz takowym oczíſtec kazatí g͡t gie lzíwie oduſſe zklamatí Paklí ſíe obratie kterzí kuprawemu pokaní, rzekl g͡t gím pan gezíſs ze g͡t blízko odních kralowſtwíe nebeſke A ze angele wnebí radoſt magí nadními Ageſtlí ze takym magí kazatí oczíſtec wpekle muſíe naních pohaníetí pokaníe iakoby ſkrzenie nemohlí ſpaſení bytí, adwogim zamutkem ge mutíe Gedníem aby zde twrde pokaníe zahrziechy az do ſmrtí czínílí, adruhym aby wyplníece to pokaníe w oczíſtec dopekla ſſlí ∾ Przíſſloby gim nato aby ſie mutílí czíníece pokaníe nazemí angelowe míeliby radoſt wnebí Kto pak kdy vtíeſſí kagicíe hrzieſſne potakem nerownem vczení Paklí g͡t rzecz opíſmu S. Pawla naníemz ſie oczíſtec zakladu kryſtowí

*) In margine připsáno: ∧ ku; *e* škrtnuto červeně.

mluwí tak odiele naten zaklad A ze niekterzí naň dielagí drzíewie ſeno aſtrníſſtíe A-(194[b])ze gich dílo ohníem bude paleno wden paníe Skrze ty wiecy míſtrzí wykladagí hrzíechy wſſeduíe wietczie amenſſie g̃to bywagí na tiech lidech kterzíz ſtogíe wíeru zíwu nazakladu kryſtowí s przímieſſenim wſſedních nedoſtatkow Protoz coz takym krzeſtíanom s przímieſſenim tiech nedoſtatkow kazatí magí oczíſteclí wpekle czílí pokanie Nebo zde magí czas ymieſto aby pokanie czínílí z hrzíechow z wietczích y zmenſſích kdyz ſie ſmrtedlnych katí mohu owſſem ſnaze wſſedních Aowſſem g̃to magí mnohu pomoc wkryſtu gezíſſowí k oczíſſtíení hrziechow Neb owſſem plne oczíſſtíenie magí w krwí ge°. Iakoz díe S. Ian Geſtlí ze wſwietle przebywame iakozto yon wſwietle g̃t towaryſtwie mame ſpolu, akrew gezíſſe ſyna ge°. oczíſſtíuge nas odkazde°. hrzíechu y odwietczíe°. y odmenſſie°. Protoz coz tí mudrzí míſtrzí prwe kazatí budu oczíſteclí wpekle czílí oczíſſtíenie s*) pokaním krwi kryſtowu od kazde°. hrziechu Aponíewadz tí g̃to magíce towaryſtwíe s kryſtem zde magí oczíſſtíenie odkazde°. hrzíechu wkrwí ge°. Pak to kazanie mínuce g̃to g̃t k vtíeſſení hrzieſſnÿ kagicym ypodatí gích dopekla kczíſſtíení geſt zaprzíetí te wiery**) w kryſtu vtwrzene ag̃t vtwrdítí tíemí kazaními hrzieſſníky tohoto ſwíeta wbludu, aby nechagíce pokanie oczíſſtíenie w krwí kryſtowíe poſmrtí wpekle czekalí oczíſſtíenie Atíemí kazaními aby twrdílí ſluzby (195[a]) ſwatokupecke naoczíſtcy zalozene Toť ted poſielam buoh day aby ſie obratílo w dobre ∽ Dayz míly buoh Amen. ∽

Úvahy a zprávy.

Vybrané části z Přírodopisu K. Plinia Sekunda. Přeložil a vysvětlivkami opatřil *Josef Tvrdý*. Program gymnasia v Rychnově 1897.

Pan překladatel naznačuje účel své práce na počátku takto: »Probíraje se Přírodopisem Pliniovým, shledal jsem nemálo zajímavých věcí v něm. Proto umínil jsem si výběr z nich podati jazykem českým mládeži studující.«

První z těchto výroků mohl by v nás vzbuditi zdání, jako by výběr přeložených částí byl učiněn z celého díla Pliniova p. překladatelem samým. Tomu ovšem tak není; části přeloženy i s nad-

---

*) *s* v rkpe škrnuto.

**) Původně bylo *wiecy*; *r* nadepsáno nad *c*.

***) Ke str. 468 (rkp. 184[a]): Podle laskavého sdělení p. kustoda J. Truhláře citát vztahuje se ke spisu sv. Jeronyma »Quaestiones hebraïcae in Genesin etc.« (XI. quaestio 3.). — V dalším čti zkratky: Nemo epiſcopo*rum concilium* Meldenſe (ve franc. městě Meaux).

pisy dle Chrestomathie z Plinia, vydané od L. Urlichsa v Berlíně 1857. Pan spisovatel také ji na konci překladu za jeden z pramenů uvádí.

Podle druhého výroku věnován jest překlad studující mládeži. Proto měla býti první zásadou p. překladateli srozumitelnost. Té však na četných místech není. Příčina toho je v tom, že pan sp., překládaje látku tak nesnadnou, úzkostlivě dbal, aby byl překlad doslovný. Uvádím za příklad z I. části (O světě) ř. 14 nn.: »Lidé zbytečně uznávají více světu místo jednoho, jako*by* týmž zkoumáním, které by vždy se myslitelům, pokud lze mysliti, setkalo s touhou po nějakém konci (světů), anebo mohla-li by se tato nekonečnost (světů) připočísti přírodě všeho umělkyni, nebylo *by* snazší právě pochopiti na jedném (světě), takovémto obzvláště díle.« — Takových míst, přeložených slovně sice, ale nesrozumitelně, je značný počet. Oč lépe by bylo, kdyby byl p. překl. aspoň na takovýchto místech věty spořádal spůsobem, duchu našeho jazyka přiměřeným! Po mém soudě není zločinem, na díle autorově páchaným, obětujeme-li tomuto prvnímu požadavku, jasnosti a srozumitelnosti, celistvost některé spletité periody. Je-li nutno vyjadřovati leckteré obraty, latině vlastní, obraty, vlastními našemu jazyku, co nám brání, abychom nešli o krok dále a neuchýlili se od skladu latinských vět, kde nám při nejlepší vůli úzkostlivý překlad ukazuje tvrdosti, jazyku našemu odporné?

Co se tkne s p r á v n o s t i překladu, patrna je snaha proniknouti smysl nesnadného místy originálu. Ale tu a tam přece bych podržel jiný výklad než p. překl. Na př. na str. 10, ř. 7 shora abl. abs. levibus in sublime tendentibus jest lépe vykládati příčinně než podmínečně. Na str. 12 nesprávně přel. huic tomuto, ač se mluví v předešlé větě o Štěstěně, k níž přece toto huic i p. překl. vztahuje; neboť jinak ani nelze. Také nesrozumitelný a nesprávný jest překlad na téže str. ř. 15 nn.: »Jiná část (lidí) i tuto (t. Štěstěnu) zapuzuje a své hvězdě výsledky připisuje zákony nativity, a každému jednotlivci jedenkráte bohem jednou určené, na ostatek pak (života) klid se dává.« Urlichs v pozn. zcela jasně vykládá smysl.

Poznámky k překladu psány jsou jasně a se znalostí věci. Kommentář zmíněné chrestomathie nebyl p. překl. nezbytným pramenem. V nich jest dosti často řecky citováno, ale s četnými tiskovými chybami. Nechci z toho činiti výtky, vím dobře, jaké nesnáze tu a tam působí bezvadné vytištění několika řeckých slov. Bylo by však přece lépe, než s chybami v originále, citovati obsahově po česku. Některé z těchto citátů mohly býti také bez ujmy studující mládeže vypuštěny. Za tiskovou chybu mám také lan*r*istae (pozn. 66) m. lanistae. V psaní vlastních jmen jest žádoucna důslednost; nelibě se čte na př. Diogenes Kynik vedle Heraklitus (str. 20), Leaena a král Kyros (22), Kineas, Messala Corvinus a Plinius Sekundus a j. v.

Životopis Pliniův, který p. překladatel »nepokládal za zbytečno« předeslati, pracován jest obvyklým spůsobem na základě přednášek prof. Kvíčaly, Teuffelovy lit. a Urlichsa. Lituji, že nebyla asi přístupna p. spisovateli literatura Schanzova: neboť obratný sloh, jakým tu se jedná o jednotlivých spisovatelích, velmi dobře byl by mohl býti vzorem pro kratší úvod, psaný pro mládež studující.

Tomáš Snětivý.

Miklosichs Jugend- und Lehrjahre. Von Dr. *Matthias Murko.* Zvl. otisk z »Forschungen zur neueren Litteraturgeschichte. Festgabe für Richard Heinzel«. Weimar, 1898. 8⁰, 75 str.

Dr. Murko dobyl si již značných zásluh o naše literární dějiny, jmenovitě knihou »Deutsche Einflüsse auf die Anfänge der böhmischen Romantik«, která i v těchto Listech náležitě byla oceněna. Počátkem těchto studií byla rozprava o Kollárově spisku »Ueber die liter. Wechselseitigkeit atd.« ve Sborníku »Jan Kollár« (ve Vídni 1893). Rád si připomínám, že jsem nemálo přispěl, aby dr. Murko právě tomuto nad jiné důležitému spisu Kollárovu věnoval svou pozornost. Plodem dalších studií Kollárovských jest obšírný životopis pěvce »Slávy dcery«, který přinesl »Letopis Slovenske Matice«. V první části (Letopis 1894) je vlastní životopis Kollárův, v druhé (ib. 1897, 162—224) všestranně rozebrány a oceněny jeho spisy. I rozprava o Miklošičově mládí náleží do širokého kruhu těchto studií o tak zv. romantické době v písemnictví českém a jihoslovanském. Veliký jazykozpytec slovanský, kterého učený svět jen z přísně odborných rozprav a spisů zná, měl též svou romantickou dobu, v níž s důvěrným přítelem svým Stankem Vrazem, básníkem »illyrismu«, účastnil se národního hnutí, začež i r. 1848 od svých krajanů do říšského sněmu zvolen byl a v Kroměříži zasedal. Poutavé a poučné vylíčení těchto mladých, nadšeností a vážnou prací vyplněných let Miklošičových podává dr. Murko v nadepsané rozpravě, jednaje předně o rodišti a rodině Miklošičově, o jeho prvních dětských dojmech, o jeho učení ve škole obecné a střední, jmenovitě ale o době Hradecké (1830—1838), konečně o prvních letech Vídenských (1838—1848).

Fr. Pastrnek.

SEZNAM

spolupracovníkův a jejich příspěvků

v ročnících XXI.—XXV.*)

(1894—1898.)

Bidlo Jaroslav: Hláskoslovné a tvaroslovné zvláštnosti Hájkova Herbáře (z roku 1562) a Veleslavínova Kalendáře Historického (z roku 1578). XXI. 100—106, 203—212, 288—301, 378—391, 448—461.

Bílý František: J. Hanuš: Život a spisy Václava Bolemíra Nebeského. XXIV. 236—240.

Brant Jan: Dialogus de oratoribus a P. Cornelius Tacitus XXII. 1 až 25, 161—177, 341—379, 411—429; Látka I. a II. zpěvu eposu Naeviova XXIV. 161—173; Dido v epose Naeviově XXIV. 330—343, 401 až 413; Kubelka: Cicero a Antonius XXII. 458; Hanus: Quintus Ennius XXIV. 193—199.

Brtnický L.: Lucien Augé de Lassus: Le forum XXII. 445 až 447.

Čáda František: Platonova theorie soudu XXIV. 81—94; Susemihl: Geschichte der griechischen Litteratur in der Alexandrinerzeit XXI. 116—118; Šťastný Jaroslav: Styky Athen s Alexandrem Velikým před výpravou jeho do Asie; Studie o při Harpalské XXI. 141—144; Svoboda Karel: Srovnání bajek Phaedrových s řeckými aesopskými XXI. 305—307; Kovář Frant. S.: Legum Platonicarum libri alterius vindiciae XXI. 307—311; XXII. 392—394; Čermák: Srovnávací úvaha o Symposiu Xenofontově a Platonově XXII. 385—389; Konrád: Magnus Felix Ennodius jako vychovatel XXII. 391—392; Krsek: Platon, Obrana Sokratova, Poznámky k četbě Platonovy Obrany; Kriton a Faidona hl. LXIV až LXVII, Poznámky k četbě Platonova Kritona a Faidona hl. LXIV—LXVII XXII. 454—456; Rohde: Psyche XXIII. 136 až 138; Hirzel: Der Dialog XXIII. 203—205; Holzinger: Lykophron's Alexandra XXIII. 462 až 465; Šesták: O podvrženosti Alkibiada I. XXIII. 478—479; XXIV. 134—136; Neudert: O některých pracích básnických, jichž středem jest císař Julian Apostata XXIV. 214—217; Vychodil: Aristotelovy knihy: O duši, Ethika Nikomachova, O básnictví, Politika XXIV. 302 až 311.

---

*) Jména spisovatelů a knih recensovaných tištěna proloženě; římská číslice znamená *ročník*, arabská *stránku* Listů.

Čech Leander: Z filologie slovanské: Jakubec J.: Antonín Marek XXIV. 311—317.

Černý Fr.: Hus a bible Litoměřická XXIV. 94—96; Studie o české kvantitě I. XXIV. 343 až 354; 421—431; Klasobraní po rukopisích: (XLI.) Spisy sv. Augustina; (XLII.) Knihy Jeronymovy a Tobiášovy; (XLIII.) Rokycanova Postilla XXI. 106 až 113; (XLVI.) O pokání XXI. 225—231; (LI.) Pražský evangeliář. XXIV. 187—192; 271 až 287; 355—358; 431—444. (LIV.) Zlomek biblický. Rostlinář XXV. 194—200. Menčík F.: Dva evangelistáře XXI. 477; Z filologie slovanské: Návrat V.: Das Gepräge der altböhmischen Alexandreis - Fragmente XXIV. 477—478; Jícha Jos.: O zdrobnělých slovech v české řeči XXIV. 478; Hlídka programů XXV. 157—160.

Černý Karel: Klasobraní po rukopisích: (LV.) Rozpravy Chelčického v rkp. Pařížském XXV. 259—280, 384—404, 453—478.

Drtina František: Hospodka: Je-li podstatná reforma gymnasií našich žádoucna? XXII. 226—232; Kovář Fr. S.: K soukromé četbě z jazyků staroklassických XXV. 297—300.

F. P.: Vatroslav Oblak. Nekrolog XXIII. 380.

Flajšhans V.: Dřevo a drvo XXI. 469—471; Vliv literatury staroslovenské na staročeskou XXI. 372—378, 463—469; Česká kvantita: XXII. 66—90; Změny mezislovné v češtině XXII. 429—434; Bohemář menší XXI. 365 až 372; Klasobraní po rukopisích: (XLVII) Začátek Rokycanovy Postilly XXII. 133—140; Novák J. V: O knihách k učení latinskému J. A. Komenského XXI. 392; Prasek V.: K dějinám školství ve Slezsku t. 392; Martinek V.: Školy města Telče t. 392—393; Novák K.: Jmenné tvary adjektivní a jednoduchá praeterita ve spisech Husových t. 393—394; Pelikán J., Grim J., Truhlář A.: Výbor z literatury české XXII. 473—480; Dušek V. J.: Hláskosloví nářečí jihočeských XXIII. 154—160. Odpověď XXI. 478—480.

Foustka Břet.: Hrbek: Latinská mluvnice pro školy střední XXII. 384—385; Drtina: Stoika Epikteta Rukověť mravních naučení XXII. 390—391.

Gebauer Jan: Některé novoty v češtině spisovné XXI. 212 až 218; Adverbia *-o* a *-é* v RKZém. XXII. 130—133; Jmenné skloňování adjektiv kmene *-o*, *-a*. XXII. 269—330. O nové obraně padělaného Rukopisu Královédvorského XXIII. 275—379; Třetí ukázka historické mluvnice XXV. 73—124.

Groh František: Orsothyra XXIII. 186—189; Kde ležela Enneakrunos? XXIV. 1—5, 174—179; Příspěvky k dějinám divadla řeckého XXIV. 241—253, 321—330, 413 až 421; *Ἑκτήμοροι* XXIV. 253 až 256; O nově objevených básních Bakchylidových XXV. 161—172; Studie k Aristotelovu spisu *Ἀθηναίων πολιτεία* XXV. 241—253, 321—360, 425—452; Příspěvky epigrafické XXV. 253—258; Collignon-Friesenhahn: Handbuch der griechischen Archaeologie XXI. 115—116; Murray: Handbook of Greek Archaeology XXI. 116; Cybulski: Tabulae, quibus antiquitates Graecae et Romanae illustrantur XXI. 119, XXIII. 467—468; Novák Josef: Čtyři sochy antické XXI. 135; Šejvl: Jak působil veřejný život v Řecku starověkém na rozvoj řečnictví XXI. 232—233; Konůpek: Thukydidovo sepsání války Peloponnesské XXI. 234, XXII. 460; Brunn: Griechische Kunstgeschichte XXI. 472—476; Niederle Lubor: Lidstvo v době předhistorické XXII 158—159; Mikenda: Cornélia Nepóta Životopisy XXII. 159—160; týž: Slovník ke Cornélia Nepóta Životopisům XXII. 159—160; Černý Josef: Řeč Lysiova proti Eratosthenovi XXII. 224—225; Levy a Luckenbach: Das Forum Romanum der Kaiserzeit XXII. 379—380; Schrutz: Hippokratovské názory o původu, skladbě a výkonech těla lidského XXII. 380—382; týž: Hippokra-

tes: O vzduchu, vodách a místech XXIV. 293; Brtnický: Palatin XXII. 389—390; týž: Quinta Tullia Cicerona list o ucházení se o konsulát XXIV. 460; Kvíčala: Státní účtování v Athenách XXII. 394—395; Cumpfe: Kulturní obrázky ze starého Řecka XXII. 452—454; Dušánek: Ἡ μερὶς ἡ ἐξ Ἀρείου πάγου XXII. 459—460; Liška: Demosthenova řeč o nepoctivém poselstvu XXII. 460. XXIV. 296: Navarre: Dionysos XXIII. 139 až 142; Puchstein: Beschreibung der Sculpturen aus Pergamon XXIII. 142—143; Springer: Handbuch der Kunstgeschichte I; Seemann: Mythologie der Griechen und Römer XXIII. 143—144; Joseph: Die Paläste des homerischen Epos mit Rücksicht auf die Ausgrabungen H. Schliemanns XXIII. 144—146; Durdík: Euripidovy Foiničanky XXIII. 207; Benhart: Otázka jednotnosti první řeči Demosthenovy proti Filippovi XXIII. 207—209; Wissowa: Paulys Real-Encyclopaedie der klassischen Altertumswissenschaft XXIII. 465—467; Petřík: Lukianův Anacharsis XXIII. 479—480; Bethe: Prolegomena zur Geschichte des Theaters im Alterthum XXIV. 54—59; Kiepert-Huelsen: Formae urbis antiquae XXIV. 59—60; Schneider: Das alte Rom XXIV. 60 až 62; Gardner a Jevons: A manual of greek antiquities XXIV. 62—64; Luckenbach: Die Akropolis von Athen XXIV. 64 až 65; Soukup: Řeč Aischinova proti Ktesifontovi XXIV. 67—73; Brejcha: Marka Tullia Cicerona dopis bratru Quintovi o správě provincie XXIV. 136—137; Svoboda Jan: O amfiktyonii delfské XXIV. 137—140, 456—459; Hitzig-Blümner: Des Pausanias Beschreibung von Griechenland XXIV. 199—202; Leo: Plauti comoediae XXIV. 202—204; Holm-Deecke-Soltau: Kulturgeschichte des klassischen Altertums XXIV. 204 až 206: Lindsay: An introduction to latin textual emendation based on the text of Plautus XXIV. 206—207; Hoppe: Obrazy k mythologii a dějinám Řeků a Římanů XXIV. 288 až 289; Šuran: Plutarchos z Chaironeie, Jak má jinoch čísti básníky? XXIV. 294—296; Loukotka: O Aischylově trilogii Oidipodeii a překlad tragoedie „Sedm proti Thebám“ XXIV. 297 až 298, XXV. 142—144; Haigh: The tragic drama of the Greeks XXIV. 358—360; Zielinski: Cicero im Wandel der Jahrhunderte XXIV. 453—454; Jirka: Isokratův Panégyrikos XXIV. 460—466; Kubelka: M. Tullia Cicerona I. a II. řeč filippická XXIV 466—468; Krejčí Aug.: Komoedie Aristofanovy. I. Plutos XXIV. 468; Hirschberg: Hilfswörterbuch zum Aristophanes XXV. 203; Grenfell-Hunt: Menander's Γεωργός XXV. 280 až 283; Wilcken: De griechischen Papyrusurkunden XXV. 283—284; Michel: Recueil d'inscriptions grecques XXV. 284 až 285; Bursy: De Aristotelis Πολιτείας Ἀθηναίων partis alterius fonte et auctoritate XXV. 285—286; Bywater: Aristotelis de arte poetica liber XXV. 286—287; Butcher: Aristotle's theory of poetry and fine art XXV. 286—287; Wilamowitz-Moellendorff: Bakchylides XXV. 288—289.

Hauer V.: Klasobraní (XLVIII.): České glossy k latinským hymnům napsaným I. 1418: XXII. 140 až 153, 211—222, 434—443, XXIII. 100—118, 197—203, 265—274, 455—462.

Hošek Ignác: O podřečí chromeckém XXI. 73—100, 266 až 288, 358—365.

Hrbek František: Zába: Slovník latinsko-český XXII. 382 až 384.

Hrubý Hynek: České překlady polské postilly Řehoře z Žernovce. Životopis bratra Mikuláše Drabíka. XXIV. 268—271; Dodatek t. 400.

Hrubý Petr: Šuran: Přehled dějin literatury římské XXI. 311 až 312; Krsek: C. Sallusti Crispi De coniuratione Catilinae

liber XXII. 385; Koblížek: Přehled literatury a starožitností řeckých XXII. 447—449; Skřivan: Latinská fraseologie XXII. 450—452; Pelikán: Demosthenovy Řeči Olynthské XXIII. 477—478; Bačkovský: Stručné dějiny písemnictví starořeckého XXIV. 65—66; týž: Rádce při domácí přípravě k I. řeči katilínské M. Tullia Cicerona XXIV. 142—143.

Chlumský Jos.: Rousellot: Principes de phonétique expérimentale XXV. 312—315.

Jakubec J.: Murko M.: Deutsche Einflüsse auf die Anfänge der böhmischen Romantik XXIV. 220 až 236.

Jedlička Bohdan: Studie o štokholmské legendě Kateřinské XXI. 44—73.

Jedlička J.: Indogermanische Forschungen XXI. 155—156, 399 až 400; Beiträge zur Kunde der indogermanischen Sprachen XXI. 156—7; Mémoires de la société de linguistique de Paris XXI. 157—158; American Journal of Philology XXI. 158—160; Zeitschrift für die österreich. Gymnasien XXI. 400.

Jursa J.: Jarník J. U.: Dvě verse starofrancouzské legendy o sv. Kateřině Alexandrinské XXI. 312—317; Regal K. a Sýkora O.: Francouzská cvičebnice XXIV. 217—219; Odpověď XXIV. 382—383.

J. P.: Archiv für slavische Philologie XXI. 237—240; XXII. 237 až 238, 405—410.

Kebrle Vojt.: Příspěvky ke kritice a výkladu textů staročeských XXI. 198—203.

Kovář Em.: Z filologie slovanské: Mucke: Historische und vergleichende Laut- und Formenlehre der niederserbischen (niederlausitz-wendischen) Sprache XXIV. 143—152; Niederle L.: O původu Slovanů XXIV. 156—160; Mistelli F.: Charakteristik der hauptsächlichsten Typen des Sprachbaues; Gabelentz: Die Sprachwissenschaft: XXIV. 374 až 380.

Král Josef: O prosodii české XXI. 1—35, 161—192, 241—265, 321 až 353, 401—448; XXIII. 1—33, 161—178, 241—258, 381—444; Doplňky a opravy k pojednání „O prosodii české“ XXIV. 15 až 28; K činnosti Jungmannově v prosodickém sporu XXII. 33 až 65; Odpověď Osvětě XXII. 238—244; O novějších řeckých nálezech hudebních XXIII. 33 až 50; Nový řecký nález hudební XXIII. 178—186; O přízvučném napodobení starověkých rozměrů časoměrných (prosodie české část II.) XXV. 1—73; Filologické drobnosti (k Hor. Sat. I 4, 6 n., I 10, 56 n.) XXV. 172 až 194; Přízvučné verše Husovy XXV. 365—384; Krejčí Aug.: Aristofanův Plutos XXI. 135; Štolovský: Ukázky časoměrného, přízvučného a časoměrně přízvučného překladu básní Horatiových XXI. 136—140 (Paroubek: K dějinám českého verše XXI. 140 pozn.); Štolovský: Q. Horatia Flacca list k Pisonům o umění básnickém XXII 395—397; Groh: O jevišti divadla řeckého XXII. 397 až 399; Veverka: Ukázky přízvučného překladu Pindara v rhythmech původních XXII. 399—404; Frána: K jakým změnám ve vnitřním ústrojí tragoedie donucen byl Sofokles, upustiv od trilogického či tetralogického skládání Aischylova XXII. 404—5; Šimáček: Ifigenie Taurská XXIII. 146—152; Svoboda: Deus ex machina na konci tragoedií Euripidových a jeho příčiny XXIII. 152; Janus: Musici scriptores Graeci XXIII. 206; Himer: Řecká slova v palliatách Plautových XXIII. 209 až 210; P. Timothej Hrubý a „stans pede in uno“ XXIV. 73 až 80; Poslední slovo p. Timotheji Hrubému XXIV. 384—400; Poznámka k recensi Bethových Prolegomen k dějinám starořeckého divadla XXIV. 59; Poznámka k recensi Douchovy Cvičebnice latinské pro I tř. gymnasijní XXIV. 134; Poznámka k recensi Krippnerových Methodických příspěvků k četbě I. kn. Liviovy XXIV. 141; Vysoký Zd.: Studie k mluvě Hero-

dotově XXIV. 299; Fischer: Ovidiovo mudrosloví XXIV. 299 až 302; Hospodka: O podobenstvích v Homerově Iliadě XXV. 114; Kočvara: Aischylův Agamemnon XXV. 206—207; Poznámka k recensi Guthových Her olympických XXV. 296.

Kraus Arnošt: Příspěvěk ke kritice a výkladu stč. Alexandreidy XXI. 472.

Krecar Antonín: Koblížek: Stručný přehled náboženství, literatury a starožitností římských XXI. 119—124; Fuchs: Der zweite punische Krieg und seine Quellen Polybius und Livius nach strategisch-taktischen Gesichtspunkten beleuchtet XXI. 301 až 305.

Krejčí František: K Platonovu Theaitetu p. 191 C—E XXIII. 51—55; Saska-Groh: Mythologie Řeků a Římanův XXV. 141—142: Vaněk: Animismus se zvláštním zřetelem ku národům semitským XXV. 203—205.

Krejčí Jan: O homerských výrazech ojedinělých XXII. 26—32, 178—189, 331—341; Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete der indogermanischen Sprachen XXI. 317—318: Hermes XXI. 318 až 320; Blätter für das bayerische Gymnasialschulwesen XXI. 320; Kluge: Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache XXI. 394—395; Faulmann: Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache nach eigenen neuen Forschungen XXI. 395 až 396; Mourek: Syntaxis složených vět v gotštině XXI. 396 až 397; Neue Jahrbücher für Philologie XXI. 397—399: Procyk: Die wichtigsten Abweichungen des neuhochdeutschen Consonantismus vom mittelhochdeutschen XXII. 160; Riedl: Kurzer deutsches Wurzel- und Stammwörterbuch XXII. 160; Němec: Několik výkladů z latinské skladby XXII. 222—223; Goth: Nezbytnost jazykového výchovu na škole střední XXII 225—226; Forschungen zur deutschen Philologie XXII. 232—235; Lorentz: Über das schwache Praeteritum des Germanischen und verwandte Bildungen der Schwestersprachen XXII. 235—237; Steinmann: Homerská studie XXII. 457—458; Mach: O antických motivech Jaroslava Vrchlického XXII. 461—462.

Krsek František: Schulz: Souvislé úkoly z četby Xenofonta pro V. a VI. tř. gymn. XXI. 124 až 131; Cumpfe: Q. Horatia Flakka vybrané básně XXI. 131 až 135; Денисовъ: Дохмій XXII. 153—157; Важность изученія метрики въ связи съ краткой исторіей этой науки XXII. 158; Нагуевскій: Виргилій и его эклоги XXII. 443 až 445.

Kytler Frant.: Klasobraní po rukopisích: (XLIV.) Zlomek Desatera XXI. 113—115.

Němec Josef: Hrbek-Hrubý: Cvičebná kniha jazyka latinského pro III. třídu gymnasijní XXIII. 469 473; pro IV. tř. XXIV. 289—293; Červenka: P. Ovidia Nasona Proměny II. XXIII. 473—475; Hrubý: Řeči M. Tullia Cicerona. II. Řeč za Sexta Roscia z Amerie. III. Řeč o svěření vrchního velitelství Cn Pompeiovi XXIII. 475—477; Kořínek: Latinská mluvnice I[6] XXIV. 125—131; Doucha: Cvičebnice jazyka latinského pro I. tř. gymnasijní[2] XXIV. 131—132; Krecar: Školní poznámky k Caesarovým „Zápiskům o válce občanské“ XXIV. 134; Niederle-Steinmann: Mluvnice řeckého jazyka I[6] XXIV 207—214; Kubelka: M. Tullia Cicerona první a druhá řeč filippická XXIV. 466—468.

Niederle Lubor: O nových nálezech v Troji XXI. 353—358.

Novák K.: Husův traktát „O sedmi smrtedlných hřiešiech XXIII. 55 až 72; O novotvarech u Husa XXV. 361—365; Nové středoškolní učebnice pro jazyk český XXII. 462—473; Z filologie slovanské: Miřiovský Em.: Repetitorium jazyka českého XXIV. 478—480.

Pastrnek Frant.: O rukopise Supraslském XXIV. 96—109; Z filologie slovanské: V. Jagić:

Razsuždenija južnoslavjanskoj i russkoj starini o cerkovno-slavjanskomъ jazykě XXIII. 210—222; Jagić V.: Die Geheimsprachen bei den Slaven XXIII. 222—226; Jagić V.: Der erste Cetinjer Kirchendruck vom Jahre 1494 XXIII. 226—230; Picot E.: Coup d' oeil sur l' histoire de la typographie dans les pays Roumains au XVIe siècle XXIII. 230—232; Jagić V.: Drobné příspěvky bibliografické ve Věstníku cís. akad. víd. XXIII. 232 až 233; Brandt R.: Trigorovičevъ parimejnikъ XXIII. 234 až 235; Drevnosti XXIII. 235 až 240; Voskresenskij: Charakterističeskija čerty četyrechъ redakcij slavjanskago perevoda Evangelija otъ Marka XXIV. 42—44; Vondrák V.: O mluvě Jana exarcha bulharského XXIV. 44—45; Vondrák: Frisinské památky XXIV. 46 až 48; Oblak V.: Macedonische Studien XXIV. 48—50; Jagić V.: Razměrъ (dvěnadcatislogovoj) drevnějšichъ stichotvorenij poetovъ slavjanskichъ vъ Dalmacii XXIV. 50; Vlček J.: Pavel Josef Šafařík XXIV. 50—51; Miletič L.: Novi vlacho-bъlgarski gramoti otъ Brašovъ; Sedmigradskitě Bъlgari XXIV. 51—53; Biblioteka Moskovskoj Synodalьnnoj Typografii XXIV. 318—319; Kühnel P.: Die slavischen Orts- und Flurnamen der Oberlausitz XXIV. 319; Srkulj S.: Die Entstehung der ältesten russischen sogenannten Nestorchronik XXIV. 319—320; Djordjević: Matija Divković XXIV. 360—361; Jagić V.: Die Aufgaben der Erforschung der südslavischen Dialekte XXIV. 361—362; Jagić: Veteris testamenti prophetarum interpretatio istro-croatica saeculi XVI. — XXIV. 362—363; Meillet A.: Recherches sur l'emploi du génitif-accusatif en vieux-slave XXIV. 363—367; Petrov: Opisanie rukopisnichъ sobranij XXIV. 469; Jagić: Vorläufige Berichte der Balkan-Commission XXIV. 469—470; Murko M.: Prvi usporedivači sanskrita sa slovenskim jezicima XXIV. 470 až 471; Sobolevskij: Opytъ russkoj dialektologii I. XXIV. 471—474; Evangelium S. Joannis XXIV. 474—475; Kałužniacki: Actus epistolaeque apostolorum palaeoslovenice XXIV. 480; Sobolevskij A. J.: Izъ istorii russkago jazyka XXV. 146—148; týž: O drevnichъ russkichъ perevodachъ vъ domongolьskij periodъ XXV. 148 až 151; Meillet A.: Lettoslavica XXV. 151; Gnatjuk: Etnografični Materijali z Ugorьskoi Rusi XXV. 151 až 155; Franko Iv.: Apokrifi i legendi z ukrainskich rukopisiv XXV. 155—156; Preux J.: La loi du Vinodol XXV. 156; Záturecký P.: Slovenská přísloví, pořekadla a úsloví ibid.; Hošek Ig.: O poměru jazyka písní národních k místnímu nářečí XXV. 157; Jazyk česko-slovenský XXV. 215 až 238; Russkij filologičeskij věstnikъ XXV. 315—320, 418—424; Gnatjuk: Rusьki oseli v Bačci XXV. 404—406; Broch O.: Studien von der slovakisch-kleinrussischen Sprachgrenze XXV. 406—407; Stojanović L.: Vuk Stef. Karadžić XXV. 407 až 408; Dušek V. J.: Hláskosloví nářečí jihočeských II. XXV. 408—409; Jagić V.: Evangelium Dobromiri XXV 409—410; Studziński C.: Charakterystyka i geneza poetycznych utworów A. Metlinskiego XXV. 411; Jagić V.: Novija pisьma Dobrovskago XXV. 411—416; Brückner A.: O Piaście XXV. 416—417; Dr. Matthias Murko: Miklosichs Jugend- und Lehrjahre XXV. 480.

Pekař Josef: Hrubá Skála v RKém XXIII. 259—264.

Peroutka Emanuel: Wachsmuth: Einleitung in das Studium der alten Geschichte XXIV. 120—121; Gardthausen: Augustus und seine Zeit XXIV. 121 až 123; Seeck: Geschichte des Untergangs der antiken Welt XXIV. 123—125; Peter: Die geschichtliche Litteratur über die römische Kaiserzeit bis Theodosius I. und ihre Quellen XXIV.

448—451; Asbach: Römisches Kaiserthum und Verfassung bis auf Traian XXIV. 452—453; Doubrava: Doba císaře Diokletiana XXIV. 454—455; Hubka: Jak se odchyluje Diodor od Thukydida v popisu peloponneské války až po mír Nikiův XXIV. 455 až 456; Allard: Le christianisme et l'empire romain de Neron à Theodose XXV. 136—140; Weichardt: Pompeji vor der Zerstörung XXV. 140—141; Hueppe: Zur Rasen- und Socialhygiene der Griechen im Alterthum und in der Gegenwart XXV. 201 až 203; Soltau: Livius' Geschichtswerk, seine Komposition und seine Quellen XXV. 292—294; Molčík: Cestopisné obrázky ze starého i nového Peloponnesu XXV. 294—295; Guth: Hry olympické za starověku a za dob nejnovějších XXV. 295—297.

Polívka J.: Přehled jazykozpytných a palaeografických prací P. J. Šafaříka XXII. 249—269; Střídnice za ъ ь v polštině XXIV. 110—116, 179—186, 256—267; Klasobraní (XLV.): Ukázky z Varšavského Starého Zákona z pol. XV. stol. XXI. 219—225; Krček F.: Modlitewnik Nawojki XXIV. 29; Malinowski L.: Evangelia ś. Mateusza R. v. 1—12. Kazanie na dzień wszech świętych XXIV. 30; Brückner A.: Kazania średniowieczne XXIV. 30 až 31; Glas srpske kraljevske akademije LII. XXIV. 32—33; Sobolevskij: Velikorusskija narodnija pěsni XXIV. 33—35; Štrekelj K.: Slovenske narodne pesmi XXIV. 35—36; Archiv für slavische Philologie XXIV. 36—42, 368—373; Jagić V.: Ruska književnost u osamnaestom stoljeću XXIV. 152 až 156; Nehring W.: Kazania Gnieziełńskie XXIV. 317—318; Archangelьskij A. S.: Izъ istorii německago i češkago lu cidariusovъ XXIV. 373—374; Karskij E.: Zapadnorusskij sbornikъ XVgo věka XXIV. 475 až 477; Karlowicz J.: Słownik wyrazów obcego i mniej jasnego pochodzenia, używanych w języku polskim XXV. 144—146; Florinskij T.: Lekcii po slavjanskomu jazykoznaniju XXV. 208—215; Novaković S.: Srpski štampari u Rumuniji XXV. 240; Lavrovъ P. A.: Žiznь i učenaja dějatelьnostь P. J. Šafarika XXV. 308—309; Boduenъ-de-Kurtene: Kašubskij jazykъ XXV. 309—311.

Procházka Fr. X.: O bezpodmětných větách XXII. 190—211.

Regal K.: Odpověď na J. Jursy kritiku Francouzské cvičebnice, již sestavili K. Regal a O. Sýkora XXIV. 380—382.

Seznam článků z listů odborných: XXI 155—160, 317 až 320, 397—400.

Smetánka Em.: Adjektivná adverbia na -o a -ê v staročeštině XXII. 91—130.

Snětivý Tomáš: Ruth: D. Junia Juvenala satiry V. a VII. XXI. 234—235; Krippner: Methodické příspěvky k četbě I. knihy Liviovy XXIV. 140—141; Kubelka: O životě a spisech G. Suetonia Tranquilla spolu s překladem životopisu Caesarova XXIV. 141; Krsek: Ethnika a geografika v příslovích a pořekadlech řeckých XXIV. 294. Tvrdý: Vybrané části z Přírodopisu K. Plinia Sekunda XXV 478—480.

Šťastný Jaroslav: Vávra: Aratos, náčelník spolku achajského XXI. 144—145; Vařeka: Caesarovy a Pompeiovy boje u Dyrrhachia r. 48. př. Kr. XXI. 231 až 232; Dolejšek: Dějiny a způsob pořímanění provincií římských XXII. 456—457.

Tille V.: Glossy a částečný překlad biblický v rkpe c. k. stud. knih. Olom. sign. II. E. 18. XXIII. 72—100; Klasobraní (L.): Z rkpu EvOl., v c. k. knih. v Olomouci sign III. E. 7. XXIV. 116—119.

Tobolka Zd.: Klasobraní (LIII.): České písně duchovní o posledním soudu v státní knihovně Mnichovské XXV. 124—135.

Truhlář J.: Klasobraní (LII.): Nový zlomek nejstaršího překladu Genese XXIV. 445—448.

Vlček Jaroslav: Pavel Josef Šafařík v životě i spisech XXII. 245—249.

Viravský Vojtěch: Škoda: Metrický překlad pseudovergiliovské básně „Komár“ XXI. 233.

Vysoký Zdeněk: Příspěvky k mluvě Herodotově XXI. 35—44; 192 až 198.

x: Doucha: Cvičebnice jazyka latinského pro I. tř. gymnasijní[2] XXIV. 132—133.

Zubatý Josef: O rozličné kvalitě dlouhých samohlásek a dvojhlásek indoevropských XXIII. 189—197, 444—455; Uhlenbeck: Handboek der Indische klankleer XXIII. 125; Wackernagel: Altindische Grammatik XXIII. 119—125; Geiger a Kuhn: Grundriss der iranischen Philologie XXIII. 125 až 126; Lindsay: The Latin Language XXIII. 127—133; Mucke: De consonarum in Graeca lingua praeter Asiaticorum dialectum Aeolicam geminatione XXIII. 133 až 136; Kotík: Naše příjmení XXIII. 153—154; Rozwadowski: Quaestiones grammaticae et etymologicae XXV. 238—240; Planta: Grammatik der oskisch-umbrischen Dialekte XXV. 289 až 292; Conway: The Italic Dialects XXV. 289—292; Θεοδορα Евгеніевича Корта Χαριστήρια XXV. 300—305; А. Юшкевича: литовскій словарь XXV. 305—306: Celichowski: Mosswida Waitkuna przekład litewski pieśni Te Deum laudamus z r. 1549 XXV. 307.

Seznam slov a věcí

vykládaných ve Filologických listech ročn. XXI.—XXV.*)

I. Část řecká.

Ἀθηναίων πολιτεία v. Aristoteles.
ᾱι (*ᾱ*) historie této dvojhlásky dle G. Meyera XXI. 38.
αἰδώς má kmen sykavý XXIV. 211.
αἱρεῖσθαι u Arist. *Ἀθ. πολ.* ve smyslu úředním o cheirotonii XXV. 427.
αἴσθησις (u Arist.) překládá se různě XXIV. 309.
Αἴϝολος (výklad Fickův) XXIII. 153 pozn.
Ἀμφιάραια ἐπὶ Κησιφῶντος ἄρχ. nemá se čísti u Aristot. *Ἀθ. πολ.* 54, 7 XXV. 452; příčina, proč Arist. o Amfiarajích mlčí ibid.
ἅπαξ εἰρημένα v. ojedinělé výrazy.
Ἀχιλλεύς XXIII. 134.
βῶν XXIII. 454.
γένος: *ἴσον, διπλάσιον, ἡμιόλιον* a jich nejkratší takty XXV. 45.
γίγας XXIV. 210.
διαιτηταί XXV. 252.
διάνοια u Platona a určování významu jejího XXIV. 85—86; v odborně logickém významu = myšlení, souzení 86 a 93; liší se od *δόξα* 89.
διεγγυᾶν XXV. 430.
Διώ XXIII. 454.
δόξα a její význam u Platona XXIV. 84 pozn. 4., 85; nelze jí všude týmž slovem překládati 85—86; v odborně logickém významu = soud 86 a 93; má svůj výraz v *λόγος* 89; jest vždy složená a to dvoj-

*) Do seznamu tohoto nejsou pojata *ἅπαξ εἰρημένα* z čl. J. Krejčího: O homerských výrazech ojedinělých XXII. 26—32, 178—189, 331—341. Kursivou tištěno je, co vztahuje se k filologii slovanské, co ke klassické a jiným, tištěno jest antikvou. Spisovatelé v tomto seznamu uvedení jsou ti, jichž díla v Listech byla buď oznámena nebo recensována.

členná 89; korrespondence relace představ soudových s relací předmětů těchto představ 92; soudy pravdivé a nepravdivé, rozdělení jich dle kvality 92.
δουροδόκη XXIII. 146.
δύναμις (u Aristotela) překládá se různě XXIV. 308.
ἐγώ XXIII. 454.
ει (jako *οι*) neznělo ještě v 3. st. př. Kr. jako *ι* XXIII. 46; od 5. st. znělo jako *ē* 47.
εἶδος (u Arist.) překládá se různě XXIV. 309.
εἰς ἄστυ καταλέγεσθαι (v Lykurgově zákoně *περὶ κωμῳδῶν*) XXV. 357.
εἶχον XXIV. 210.
ἔκρινα XXIV. 209.
Ἑκτήμοροι XXIV. 253—256
ἐνέργεια (*ἐνεργεῖν*) (u Aristotela) se různě překládá XXIV. 309.
ἔννεπε XXIII. 135.
ἐντελέχεια (u Arist.) překládá se různě XXIV. 309
ἕξις (u Arist.) překládá se různě XXIV. 309.
ἐπίκληρος XXV. 244.
ἐπιλήναια Διονύσια: jimi CIA II. 834 *b* míněny nikoli venkovské Dionysie eleusinské (tak A. Mommsen), ale Lenaje XXV. 338—339; výklad Lipsiův, že *ἐπιλήναια* = obět 339.
ἐπώνυμοι τῶν ἡλικιῶν XXV. 251 až 252.
ἔργον (u Arist.) překládá se různě XXIV. 309.
ευ ještě v polovici 3. st. př. Kr. znělo jako *eu* XXIII. 46
ζευγίτης u Drakonta XXV 433; za Solona 441.
Ζῆν XXIII. 454.
ηι (*η*) historie této dvojhlásky dle G. Meyera XXI. 38; *ηι* vedle *η* XXI. 39.
ἤμυνα XXIV. 209.
<*Ἡράκλει*>*α* (Aristot. *Ἀθ. πολ.* 60) po příkladě Kenyonově se schvaluje XXV. 448; Dem. *περὶ παραπρ.* 60 a 125 míní slavnost H. na Kynosargu 450—451; byla snad penterická a slavena každého 3. roku Ol. 451.
θεολογεῖον v. divadlo řecké.
θεσμοί = zákony Drakontovy XXV. 426.
θόλος XXIII. 145—146; *θόλος* Polykletův v Epidauru XXV. 202.
Θύραζε κῆρες, οὐκέτ' Ἀνθεστήρια výklad XXV. 324, 329; po prohlášení slov těch byly Chytry dies fastus 356
ἱερομνήμονες XXIV. 456—457.
ἱεροποιοὶ οἱ κατ' ἐνιαυτόν XXV. 448; nepořádali oropské slavnosti Amfiarají 452.
ἱππεύς u Drakonta XXV. 433.
ἵππος XXIII. 136.
ἰχῶ XXIII. 454.
καταλογεῖς XXV. 439.
κήρινον ἐκμαγεῖον Plat. Theait 191 nn. XXIII. 51 nn.
κοσμητής XXV. 242 nn.; úřaduje dvě léta 244; neznamená ještě v první polov. IV. stol. úředníka 249; poprvé připomíná se u Xenof. Kyr. VIII. 8, 20 = okrašlovatel 249.
κρυφῆ XXIII. 454.
κωμῳδός a dvojí jeho význam XXV. 355 nn.
λέξις (u Arist.) překládá se XXIV. 310.
λογεῖον = *προσκήνιον* XXIV. 58; 249—251; 417.
λόγος dle Platona XXIV. 82—83; určování jeho významu 85; nelze ho všude týmž slovem překládati 85—86; v odborně logickém významu = věta 86; stojí proti *διάνοια* a *δόξα* 87, ale jest s nimi stále sdružen 88; jest vždy složený a to dvojčlenný 89, vznikl skládáním jména se slovesem (*ὄνομα-ῥῆμα*) 90; překlady jeho u Aristotela XXIV. 308.
Μάνης jeho význam XXII. 453.
μέγαθος jeho užívání a pravopis u Herodota XXI. 193—198.
μιαρὰ ἡμέρα XXV. 329.
μίσθωσις = pacht (různé od *μισθός* = mzda) XXIV. 255—256.
μῦθος (u Aristot.) překládá se různě XXIV. 310.
νύξ má kmen zubný XXIV. 211.
ξένοι v. kleruchové athenští.
ὅλῳ ποδί XXV. 189; = *παντὶ ποδί* ibid. pozn. 1.
ὄνομα jeho význam u Platona XXIV. 91.
ὄππα XXIII. 136.
ὅρκος v chalkidském nápisu CIA IV. 1, 27 *a* = návrh Diognetův XXV. 256—257.
ὅττι XXIII. 136.
οὐσία (u Aristot.) překládá se XXIV. 309; *οὐσία ἐλευθέρα* XXV. 441.

πάθος (u Aristot.) překládá se různě XXIV. 309.
πεντακοσιομέδιμνος u Drakonta XXV. 433.
περίπολοι XXV. 349—351.
πιαρός XXIII. 125.
Πιθοίγια (= *Πιθοιγία*) XXV. 325.
ππ vykládá se z pův. *kv* XXIII. 136.
προσκήνιον v. divadlo řecké.
προτατικὰ πρόσωπα XXIII. 152.
πρυτάνεις (Arist. *Ἀθ. πολ.* 4) = část rady, která právě úřadovala, nikoli archontové XXV. 429.
Πύθιον cf. Thukydides.
πυλαγόροι XXIV. 456—457.
ῥέω XXII. 433.
ῥῆμα jeho význam u Platona XXIV. 91.
σεύατο XXII. 433.
σκηνή v. divadlo řecké; *σκηνὴ ὁ βίος* XXIV. 252—253.
σύνθεσις (u Aristot.) překládá se XXIV. 310.
σχῆμα (u Aristot.) překládá se XXIV. 310.
σῴζειν jeho pravopis u Herodota v kmenu praes. XXI. 35 nn.; futurum a aorist od kmene *σω-* XXI. 40—42.
σωφρονισταί XXV. 242; úřadují 2 léta 244; mají hlavní úlohu v efebických nápisech z konce IV. stol., ale není o nich řeči v nápisech pozdějších 347; u Thuk., Plat. a Dem. = karatelé, teprve později znamenají úředníky 429.
τάξις = ústava XXV. 426.
τάσσω XXIV. 212.
τιθεῖσι XXIV. 210.
τιμήσω = **τιμᾶσσω* XXIII. 129.
τὸ Διὸς τοῦ Ὀλυμπίου, τὸ ἐν Λίμναις Διονύσου, τὸ τῆς Γῆς cf. Thukydides.
τραγῳδία XXII. 404.
ὑποσκήνιον v. divadlo řecké.
φανταστία u Platona XXIV. 93.
φημὶ XXIV. 213.
φυλάσσω XXIV. 212.
Χαρώνειοι κλίμακες v. divadlo řecké.
Χόες XXV. 325—328.
χρῄζειν jeho pravopis u Herodota v kmenu praes. XXI. 35 nn.; formy futuralní a aor. třeba psáti bez *ι* XXI. 42—44.
Χύτροι XXV. 328—329; jsouce dnem nešťastným nemohly býti posledním dnem Lenají 333 (cf. též 355—356); o nich odbývali zkoušky herci komičtí, již měli vystoupiti o Velikých Dionysiích 356, 360; připomínají se vedle Lenají u Athenaia, Ailiana, Alkifrona a tudíž odlišují se od nich 357—359.
ψήφισμα v chalkidském nápisu CIA IV. 1, 27[a] = návrh Antikleův XXV. 257.
ωι (*ῳ*) historie této dvojhlásky dle G. Meyera XXI. 38; *ωι* vedle *ω* XXI. 38—39.

II. Část ostatní.

a — suffix XXII. 76.
ablaut v kašubštině a polštině, co jest XXIV. 40.
accusativ singularu vz. chlap, dub v RK. bez přípony XXIII. 344 nn.; sgl. ê km. v lit.: kvantita XXIII. 445; sgl. -u km. v lit.: koncovka jest krátká XXIII. 446; pl. -i km. v lit. zkrácen XXIII. 445; pl. iā, io km., výklad XXI. 239.
-ačík suffix český: kvantita jeho XXII. 73.
adjektiva jmenná v stč.: užívání jich XXIII. 296 nn., — kvantita jejich XXII. 75.
adjektiva: skloňování jich v podřečí chromeckém XXI. 276 nn.
adjektiva na -ьjo ze subst. na -jo v stč. velmi řídká. XXIII. 342.
adjektiva určitá v češt.: přízvuk jejich XXII. 75.
adverbia na -ě byla v stč. obyčejná XXII. 127; množství jejich v stč. a nč. XXII. 91 nn.
adverbia na -o v stč. byla řídká XXII. 127; rozmnožení jejich na Moravě není starší 300 let XXII. 129 nn. V. adverb. na -ě.
adverbia na -o -ě důkazem nepravosti RK. XXII. 128, 130 nn.
aegyptsko-koptický typ jazyků; znaky XXIV. 378.
Aeneis napodobena v leg. o sv. Kateřině XXI. 51 a poznámka.

Agathon jako žák Gorgiův charakterisován XXII. 387; zvítězil r. 416 dle Athenaia (V. 217) o Lenajích, dle Plat. Symp. 174 *E* o městských Dionysiích XXV. 330; slovům Platon. *τραγῳδία ἐνίκησεν* třeba rozuměti o 3 kusech ibid., cf. též 331 pozn. 1.
agglutinující jazyky co jsou XXIV. 375.
āhur stind. XXIII. 132.
Aischylův Prometheus zachován (dle Betha) v pozdějším spracování XXIV. 55—56; tragoedie Sedm proti Thebám 27 nn. *πυρὸς δίχα* = slepý XXIV. 297; v. 191—3 mluví Eteokles ibid; provozována r. 467 XXIV. 298.
Aischines *περὶ παραπρ.* § 116 (počet amfiktyonů) XXIV. 137—138.
aj, áj dvojhláska v podřečí chromeckém XXI. 85.
ajta v RK. XXIII. 341.
-ák suffix čes.: kvantita XXII. 73.
akmů lit.: přízvuk XXIII. 454.
aksamit čes.: původ XXII. 434.
aldija litev. XXII. 434.
Alena čes. XXII. 434
Alexandreis: příspěvky kritické k v. 142—143. XXI. 472; Alexandreis staroruská: zpráva o spise Istrina (v. toto) XXIII. 236 nn.; Alex. napodobena v RK. XXIII. 361; subst. o-km. v Alex. české XXIV. 477.
alksnis litev. XXII. 434.
Allard: Le christianisme et l'empire romain de Neron à Theodose XXV. 136—140.
alliterace u Aelfrica XXV. 160.
American Journal of Philology. XXI. 158—160.
Amfiktyonů počet XXIV. 137—138; změny v zřízení amfiktyonie po r. 346 XXIV. 139—140; nevhodně srovnávají se s radou athenskou XXIV. 456—457.
amulety ruské jsou zbytkem pověry chaldejské XXIII. 238 nn.
-án suffix český: kvantita jeho XXII. 74.
anakruse starověk neznal XXV. 207.
Anthesterie: jich směšování a odlišování od Lenají v. s. v. Lenaje; poprvé připomínány u Apollod. XXV. 324; skládaly se ze tří dnů slavnostních: *Πιθοίγια* 325; *Χόες* 325—328 (cf též 346, 348 až 351); *Χύτροι* 325—329, 355 až 357; jeví se slavností uzavřenou, jíž nelze stotožňovati s 4denní slavností Lenají, jež byla rázu zcela jiného 333, byla slavena jindy 338, a na jiném místě 346; Anth. slaveny 11—13. anthesterionu 334, v posvátném okresu Dionysově *ἐν Λίμναις* 339 až 340, 346, 352, jenž není totožný s Lenaiem 340, 346; Anthesterie = Dionysie starší 351; nebyly o nich pořádány závody dramatické 355, 359; Lykurgovy *ἀγῶνες χύτρινοι* = zkoušky komických herců, konané v divadle o Chytrech 356; účel zákona Lykurgova *περὶ κωμῳδῶν* 357; A. uvádějí se vedle Lenají jako 2 samostatné slavnosti u Athenaia 357—358, Ailiana 358—359, Alkifrona 359; slova Diog. Laert. (III. 56) nemají žádné průkaznosti 360.
aorist: stč. výklad Šafaříkův XXII. 259; aor. sloves II. tř. kmenů zavřených; jak se tvoří a nesprávné jeho tvary v RK. XXIII. 328; má přízvuk nákořenný XXII. 87; nesprávně pokládán za participium XXV. 122 nn.; silný jak se tvoří ve slovanštině XXV. 100 nn.; slabý jak se tvoří XXV. 104 nn.; tvary v indoevropejštině XXV. 99 nn.
apatyka čes.: etymol. XXI. 148.
apich čes. XXII. 434.
apokryfy: zpráva o spise Frankově (v. toto) XXV. 155.
-ar suff. čes.: kvantita XXII. 73.
arci čes. XXII. 434.
arch čes. XXII. 433.
Archiv für slavische Philologie XXI. 237 nn., XXII. 405 nn., XXIV. 36 nn., 368 nn.
archivalních studií staří historikové nekonali XXV. 438, 443; Aristoteles činí výminku 443.
Arijové: šíření jich XXIII. 123 nn.
Aristaichmův archontát datuje se XXV. 426.
Aristofanovi Acharnští podávají obraz slavnosti Choí XXV. 325, 346, 348—349; prý dokazují totožnost Lenají a Anthesterií 346 nn.; obsah jich 347—349; odehrávají se v obou částech v jeden a týž den t. o Choách 349; nelze z nich ničeho vysuzo-

vati pro poměr Lenají nebo Dionysií venkovských k Anthesteriím 349—351; poučují nás, že Choes byly dnem polosvátečním 351.
Aristofanovy Oblaky přeložil Šafařík v Jeně XXIV. 19.
Aristonoos z Korintha a jeho paian XXIII. 41—43, 183.
Aristotelova *Ἀθηναίων πολιτεία* (příspěvky k výkladu jejímu): K efebii athenské XXV. 241 až 253; Lenaje a Anthesterie 321 až 360; (Ar. nedosvědčuje totožnosti Lenají s Anthesteriemi 354); Ústava Drakontova 425—444; Aristotelovy prameny při popisu ústavy athenské XXV. 285; doba složení její 436; Arist. názory o všeobecnosti básnictví 286—287. Výklad *Ἀθην. πολ.* cap. IV.: *χρόνου τινὸς οὐ πολλοῦ διελθόντος* 426; *τούτους δὲ διεγγυᾶν τοὺς πρυτάνεις* etc. 428—431; *κληροῦσθαι δὲ καὶ ταύτην καὶ τὰς ἄλλας ἀρχάς* 431—433; c. XL. 1 (rozdíl mezi epistatou prytanů a proedrů, význam prvého) 444 až 445; XLVI. 2 schvaluje se čtení Wilamowitzovo *καταγνόντος* (sc. *τοῦ δήμου*) 445—446; XLIX. 3. (podržuje se rukp. čtení *τῶν ἄθλων*) 447; LII. 2 hájí se rkp. *μὴ ἀποδῷ* 447; LIV. 7 [*πέμπτη δὲ Παναθήναια*] . . . *ἐν τῷ αὐτῷ ἐν<ιαυτῷ> γίγνεται* 448—449, 451; pořádek penterických slavností jest geografický 451; čtení Blassovo *καὶ Ἡφαίστεια* se schvaluje 451—452.
Aristotelova terminologie v českém překladu XXIV. 307—310.
arkýř čes. XXII. 434.
-árné stč. suffix: kvantita XXII. 74.
-ář suffix čes.: kvantita XXII. 73.
-ařík suffix čes.: kvantita XXII. 73.
asa poně u Husa XXIII 59.
Asbach: Römisches Kaiserthum und Verfassung bis auf Traian XXIV. 452—453.
assimilace *δλ*: *σλ*: *λλ* není možná XXIII. 135—136.
Assteova vása XXIV. 58, 420—421.
-áš suffix čes.: kvantita XXII. 74.
ašte stsl. XXV. 151.
ateleia a její platnost XXV. 256.
athlothetové XXV. 447.
Augé: Le Forum XXII. 444—446.
Augustina sv. spisy a ukázka textu stč. XXI. 106 nn.
Augustova socha XXIV. 123.
ą přípona 1. os., výklad XXV. 74 nn.
-ba suffix český: kvantita jeho XXII. 76.
Bačkora J., jeho názory o prosodii XXI. 253.
Bačkovský F., jeho názory o prosodii XXIII. 434 nn. — Stručné dějiny písemnictví starořeckého XXIV. 65—66; Rádce při domácí přípravě k I. řeči katilínské M. Tullia Cicerona XXIV. 142—143.
Bakchylides: rukopis nově nalezených básní XXV. 161—162; jich obsah 162—170; význam nálezu pro ocenění *a*) povahy B. 170; *b*) jeho mluvy 170; chybná interpretace jeho zlomků 171; jeho ocenění Wilamowitzem XXV. 288; B. nevtíral se v přátelství Hieronovo 288.
balšán č. XXII. 432.
bantuský typ jazyků, znaky XXIV. 378.
bárci čes. XXII. 431.
Bartocha J., jeho názory o prosodii XXIII. 412.
Bartoš F., jeho názory o prosodii a metrice XXII. 463, XXIII. 411. V. „Slovesnost“.
básní přízvučných vady XXIII. 27 nn.
básník a poměr jeho k historické látce XXIV. 216.
bažant čes.: etymol XXI. 148.
bdžola mlrus. XXV. 146.
bedle dial. čes. XXIII. 156.
běhu v RK., stč. nedoloženo XXIII. 326 nn.
Beiträge zur Kunde der indogermanischen Sprachen XXI. 156 až 157.
bej zlosti doudleb. XXII. 431.
Benedikti V. z Nudozěr, překlad žalmů XXIV. 16.
Benfey, výklad bezpodmětných vět XXII. 192.
Benhart: Otázka jednotnosti první řeči Demosthenovy proti Filippovi XXIII. 207—209.
Benýšek L., jeho názory o prosodii XXIII. 419.
Bethe: Prolegomena zur Geschichte des Theaters im Alterthum XXIV. 54—59.
Bezděz, skloňování XXII. 321 nn.

bezpodmětné věty XXII. 190 nn.; různé výklady t. 191 nn.: Herbartův 191, 201 nn., Trendelenburga 191 nn., 203 nn., Miklosiče 192 nn., 205, Martyho 194 nn., 207 nn., Sigwarta 195 nn., 206 nn., Schuppa 195, 206 nn., Benfeye 192, Erdmanna 201.
bible částečný překlad, otisk XXIII. 73 nn.
bible litoměřická: Hus nediktoval výkladů k ní XXIV. 94 nn.
bier něm. jest ze slovan. pivo XXIV. 480.
Bílý F.: jeho úsudek o prosodii XXIII. 431, 437; o sporu prosodickém t. 413.
biřmovati čes.: etymol. XXI. 148.
Blahoslav J. vydavatel Počátků XXI. 2
Blaník, rytířská hra, obsahuje příběh podobný Zbyhoni v RK. XXIII. 334.
Blätter für das bayer. Gymnasial-Schulwesen XXI 320.
blázninec dial. č. XXIII. 157.
Blümner v. Hitzig.
bodrost XXIII. 315 nn.
body nad notami a vedle not v partituře Oresta XXIII. 37—38.
Bohemář menší: otisk XXI. 365 nn.
Bohdaneč, skloňování XXII. 320 nn.
Boleslav, skloňování XXII. 320 nn.
Boscorealský nápis XXIV. 252 až 253
Bosna, zvláštnosti tamějšího jazyka XXIV. 361 nn.
brada: příčina kráti XXII. 71.
brahman jazyk jest jiný než jaz. starších památek liturgických XXIII. 120—122; jest nejryzejším pomníkem jaz. staroind. 123.
Brandl V., jeho názory o prosodii XXIII. 434.
brány: příčina délky XXII. 71.
brašьno slovan. z koř. bar- XXV. 423.
bratř, bratřie: stč. kollectivum XXIII. 323.
Brauronie slaveny každého 1. roku Ol. XXV. 451
brázda: příčina délky XXII. 71.
Brejcha: Marka Tullia Cicerona dopis bratru Quintovi o správě provincie XXIV. 136—137.
Brentano o bezpodmětných větách XXII. 200.
breviář hlaholský, zpráva XXIII. 232 nn.
brěstiti novoslovenské XXII. 433.
Brtnický: Palatin XXII. 389—390; Quinta Tullia Cicerona list o ucházení se o konsulát XXIV. 459—460.
Brunclík J., jeho názory o prosodii XXIII. 423.
Brunn: Griechische Kunstgeschichte XXI. 472—476.
břinknouti dial. č. XXIII. 158.
břítov dial. čes. XXII. 432.
bukolion = kdysi úřadovna archonta krále; jeho význam o slavnosti Choí XXV. 327; jeho poloha (nebyl částí okrsku ἐν Λίμναις) 327—328.
Bulhaři sedmihradští, zprávy o jejich jazyku XXIV. 52 nn.
bulharský tajný jazyk XXIII. 225 nn.
bulharština, názor Šafaříkův o ní XXII. 250.
Burian T., jeho názory o přízvuku XXI. 250.
Bursík V., jeho názory o prosodii a metrice XXIII. 384 nn.
Bursy: De Aristotelis Πολιτείας Ἀθηναίων partis alterius fonte et auctoritate XXV. 285—286.
Buščěves, původ a skloňování XXII. 322.
Butcher: Aristotle's theory of poetry and fine art XXV. 286—287.
bych: tvary stč. XXIII. 432.
býti tvary chromecké XXI. 363 nn.
byvati XXII. 259.
byvší stč. adjekt. XXIII. 325.
Bywater: Aristotelis de arte poetica liber XXV. 286—287.
bzejna dial. čes. XXIII. 160.
caesura ve verších přízvučných XXI. 19, XXV. 56—57; domnělá c. nezbytnost a rozmanitost XXI. 138 nn.; tak zv. caesury latentní XXV. 206.
cachati čes.: etymol. XXI. 148.
canēs lat. XXIII. 129.
cāram (contrahováno z caveram) XXIII. 130.
cejcha čes.: etymol. XXI. 152.
Celetná ulice: etymol. XXI. 151.
Celichowski: Mosswida Waitkuna przekład litewski pieśni Te Deum laudamus z r. 1549 XXV. 307.
centumový: jméno západ. kmene indoevropského XXIII. 126.

Cicero srovnáván s dialogem cf. dialogus; tři období v jeho životě XXIV. 453; vliv jeho na doby pozdější ibid.
církevní jazyk ruský: vývoj jeho XXV. 148 nn.
Cisiojan musejní: obsahuje české hexametry leoninské přízvučné XXV. 366.
claudus XXIII. 125.
co-li v leg. sv. Kateř. XXI. 71.
Collignon-Friesenhahn: Handbuch der griechischen Archaeologie XXI. 115—116.
Conway: The Italic Dialects XXV. 289—292.
ctění duší a víra v jejich nesmrtelnost XXIII. 136—138.
Cumpfe: Q. Horatia Flakka vybrané básně XXI. 131—135; Kulturní obrázky ze starého Řecka XXII. 452—454.
Cybulski: Tabulae, quibus antiquitates Graecae et Romanae illustrantur XXI. 119; XXIII. 467 až 468.
Cyrill a Method které knihy písma sv. přeložili XXIV. 45.
cyrillice původ XXII. 260 nn. Viz též hlaholice
čan rus. výklad XXII. 433.
čas stč. = život (vezdejší) XXI. 65.
časoměrná prosodie u Řeků XXIII. 173; je přirozená v řečtině a sanskrtu, nepřípustná v latině a češtině XXI. 136; XXIV. 300 až 302; XXV. 11 nn. a j.; šíří se zároveň s humanismem XXV. 9 nn.; boj o ni XXI. 2 nn. a v celém článku: O prosodii české; vítězství časom. pr. zdánlivé XXI. 335; v. prosodie a přízvuk.
časoměrné básně: jejich vady XXII. 344 nn., XXIII. 19 nn.; časoměrně-přízvučné překládání XXI. 139—140.
časoměrné verše v jazycích evropských XXV. 2 nn., v. prosodie.
časování v podřečí chromeckém XXI. 284—288.
část, délka starobylá XXIV. 421.
O vosьmi *častjachъ* slova mylně připisováno Janu, exarchovi bulharskému XXIII. 215 nn.
časů střídání v básnickém líčení XXIII. 349 nn.
Čech nom. pl. XXIII. 320 nn.
Čermák: Srovnávací úvaha o Symposiu Xenofontově a Platonově XXII. 385—389.
Černý F. M. o přízvuku XXIII. 7.
Černý Josef: Řeč Lysiova proti Eratosthenovi XXII. 224—5.
čerstva výklad XXII. 433.
Červenka: P. Ovidia Nasona Proměny II. XXIII. 473—475.
četba soukromá z jazyků staroklass. na gymnasiích a její regulování XXV. 298, 299.
čin stč., význam XXI. 56.
čínský typ jazyků XXIV. 377.
činъ stsl. = sbor XXI. 56.
číselná soustava Indoevropanů XXIV. 158.
číslovky: kvantita jejich XXII. 86; skloňování jich v podřečí chromeckém XXI. 281 nn.; v R. K. XXIII. 337.
čižolij rus. výklad XXV. 316.
čpavý výklad XXII. 433.
črěp: příčina kráti XXII. 71.
črěpati: výklad Šafaříkův nesprávný XXII 259.
črъpati stsl., výklad Šafaříkův nesprávný XXII. 259.
Čtení moskevská, úvaha XXIV. 42 nn.
čtyřie, tvary stč. XXIII. 323 nn
Čupr F., dr., jeho mínění o přízvuku a prosodii XXI. 253, 263 nn.
čuť adv. rus., výklad XXV. 148.
čь zájm. stč. XXIII. 305 nn.
Damasiův čestný nález v. nápisy.
das č. původ XXI. 149.
dáti: tvary v nářečí chromeckém XXI. 363; 3. os. pl. stč. XXIII. 327.
dativ absolutní v stč. XXI. 375.
v *děči*, stč. substantivum kusé XXI. 60.
Deecke v. Holm.
deklinace V. latinská má *ē* z *ād* vlivem předcházejícího *j* XXIII. 129.
Delfské hymny z thesauru Athenských XXIII. 41—50, 178—184: paian Aristonoův bez not 41—43, 183; hymnus kretický s vokalními notami 43—45, 182—4; fragmenty hymnu kretického s instrumentalními notami 45; frag. hymnu glykonského s instrumentalními notami 45—46; oba poslední jsou části téhož hymnu Apollonova 179; jich hudební stránka 46 až 50; hymnus Apollonův 178—184.

delfský nápis, týkající se amfiktyonie (Bull. de corr. hell. XX. 206 nn.) XXIV. 139.
Delie (podnět a doba jich slavení) XXV. 449; za Aristotela konány každého 2. roku Ol. 450.
délka v češtině a její původ XXIV. 343 nn., 421 nn.
Delský nápis (z r. 274), týkající se opravy divadla XXIV. 328—329.
deminutiva česká, kvantita XXII. 76 nn.; tvary jejich v češtině a význam XXIV. 478.
Demosthenova řeč proti Fil. I. nevydána dvakráte XXIII. 208; výklad slova ἡμεῖς § 30 ib. 209.
Денисовъ: Дохмій XXII. 153—157; Важность изученія метрики въ связи съ краткой исторіей этой науки XXII. 158.
Denkmäler: die ältesten D. der böhmischen Sprache. XXII. 256.
desatera zlomek: zpráva a otisk XXI. 113 nn.
desętь stsl., výklad Šafaříkův XXII. 258.
-dhē- kořen v němčině XXII. 235.
dialektická zkoumání na poloostrově balkánském, zpráva XXIV. 469 nn.
dialekty ruské: stanovení hranic XXIV. 471 nn.
dialog a jeho dějiny XXIII. 203 až 205.
Dialogus de oratoribus jest Tacitův XXII. 1—25, 161—177, 341—379, 411—429; spisovatelé dokazující autorství Tacitovo XXII. 2—3, 426—428, Quintilianovo 3, Pliniovo 3, původ netacitovský bez udání určitého autora 3, spisy o slohu Tacitově 356, spisovatelé uznávající genetický vývoj slohu Tacitova 415; myšlenkové shody dialogu s Ciceronem a Quintilianem 164—177, 341—342; Ciceronská skladba dialogu 347—349; ohlasy básníků 342—344; poměr dialogu k názorům Quintilianovým ve spisu de causis corr. eloq. 344 až 346; Quintilian není autorem dialogu z důvodů chronologických 346—347; shody dialogu s Tacitem: myšlenkové 350—355, grammatické, stilistické, synonymické, lexikalní a fraseologické 358—366; slohové reminiscence dialogu na Cicerona 367—370; shody mezi Ciceronem a Tacitem 370; jazykové a slohové podobnosti a různosti mezi dialogem a Quintilianem, výklad toho 370 až 376; různosti mezi dialogem a historickými spisy Tacit., jich vysvětlení 376—379, 411—426; dialog jest Tacitův 426. cf. též s. v. Tacitus.
diaeresi po třetím taktu iamb. trimetru staří se vyhýbali XXV. 206; diaerese při veršování přízvučném XXIII. 395—396, XXV. 55—56.
didaskalie potvrzují se nápisy XXIV. 64.
Dido v epose Naeviově XXIV. 330 až 343, 400—413; hrála úlohu skrovnou 411, není Didonou Verg. 337—338, 402—404; D. dle Timaia 338; dle Vergilia 338, 340; pramen Verg. 404.
diem lat. XXIII. 454.
Diodoros a jeho methoda dějepisná XXIV. 455—6.
Diokletian pronásledovatel křesťanů XXIV. 454—455.
Dionysie městské: byly slavností scenickou XXV. 354; hráno o nich od r. 338 po 5 komoediích 331; ještě r. 341 a 340 žádáno o nich na každém básníku po 3 tragoediích 331; nazvány Διονύσια τὰ ἐν ἄστει na rozdíl od Lenají 340; jsou nejmladší slavností Dionysovou v Athenách 341; slaveny v okresu pod Akropolí 346, 352; komičtí herci o nich hrající podrobovali se předběžné zkoušce o Chytrech 356, 360.
Dionysie venkovské: stotožňují se od některých buď s Lenajemi nebo s Anthesteriemi nebo s oběma slavnostmi viz s. v. Lenaje; slaveny v posideonu XXV. 336—337; nepořádány nákladem obce 340; = Dionysiím v Peiraieu 353; nejsou totožny s Lenajemi 354; pořádal je demarchos 354; byly slavností scenickou 354.
Dionysovy slavnosti: rozmanité názory o jich počtu a poměru XXV. 321—323; více s. v. Dionysie městské, venkovské, Anthesterie a Lenaje.
Dionysův chrám ἐν Λίμναις: o Anthesteriích otvíral se jen o Choách XXV. 326, 333, o Lenajích byl otevřen po celou slavnost 333;

symbolický sňatek basilinny s Dionysem nekonán v něm, nýbrž v bukoliu, s nímž místně nesouvisí 327 až 328; ležel v jv. části města při Ilisu 327, 334, 340, 351.
diplón dial. čes. výklad XXII. 432.
dissimilace r, l v ruštině XXV. 146.
dišpensium dial. č. výklad XXIII. 155.
diťara rus. XXV. 146.
divadlo řecké: jeviště bylo vyvýšeno (nehrálo se v orchestře) XXII. 397 až 399; XXIII. 139—142, XXIV. 56—57 [důvody aesthetické nerozhodují 59 pozn.], 63, 241 až 253, 321 - 330; chodby pod orchestrou nebyly určeny pro herce (nejsou schody Charonovými XXIV. 241—247 cf. též XXIV. 57—58); chodba divadla sikyonského XXIV. 242, d. eretrijského 243—245 (cf. též XXIII. 141 pozn. 2); d. v Magnesii a Trallu XXIV. 245; divadla bez chodeb pod orchestrou ibid.; divadlo na Delu XXIV. 247—252; divadlo v Thoriku XXV. 344 až 345; divadlo Lykurgovo zřízeno bylo mezi r. 350—325 XXV. 345, divadlo v Peiraieu XXV. 345; *προσκήνιον* XXIV. 321—327; *ὑποσκήνιον* 327; *σκηνή* = jeviště XXIV. 252 - 253, 327, výška její 327 až 330; antická vyobrazení jeviště 420 — 421; divadelní stroje a opona XXIV. 54—55; kothurnus a jeho původ XXIV. 57; *θεολογεῖον* XXIV. 324—325; exostry XXIV. 328; chor v tragoedii odstraněn XXIV. 58; kamenné hlediště bylo v divadle athenském již v V. stol. XXIV. 63; XXV. 344—345; Bethovo mínění o vyvýšenosti jeviště od r. 427 XXIV. 54 nn., o jevišti za doby hellenistické 58, o jevišti flyaků a totožnosti jich s atellanou 58 až 59; Robertovo mínění, že hrálo se pův. v orchestře, později na prosceniu XXIV. 326; orchestra nebyla prohloubena XXIV. 419; byla jevištěm kejklířů XXIV. 58, 245.
divadlo římské lišilo se od řeckého XXIV. 413—414; 417—418; vývoj jeho 418—419.
djām védské: původ délky XXIII. 454.
dlabati, výklad XXII. 259.
-dl- ve slovinštině XXIV. 370.
dle předložka: změna významu XXI. 153; XXIII 293 nn.
dloužení náslovné samohlásky po neslabičné předložce v stč. stalo se přízvukem XXII. 72; dl. vzniká působením nového přízvuku XXII. 89.
dłubné pol., výklad Šafaříkův nesprávný XXII. 259.
v *doba* stč. značí život vezdejší XXI. 64.
Dobrovský: útoky na něho XXI. 8 nn., XXII. 41 pozn.; miloval jazyk český XXV. 413; příspěvky k jeho životopisu XXV. 413; hájí přízvuku XXI. 245; psal o prosodii do Pelclovy mluvnice XXIV. 17.
Dobředělý příjmení XXIII. 154.
dodati s genitivem XXIII. 345.
dochmios dle Denisova XXII. 154; novější theorie o něm XXII. 155 až 157; v papyru Eur. Oresta označena první jeho slabika iktem, výklad Crusiův XXIII. 37; jeho podoba v přízvučném překladu XXIII. 149, XXV. 52—53.
dokoni ve frisinských zlomcích XXIV. 48.
Dolejšek: Dějiny a způsob pořímanění provincií římských XXII. 456—457.
dolovъ dolovi rus., výklad XXV. 148.
Dolfík: a není odsuto XXV. 409.
domovъ, domovi rus., výklad XXV. 148.
Donatus v ruském jazyku: zpráva o něm XXIII. 221.
Doubrava: Doba císaře Diokletiana XXIV. 454—455.
Doucha: Cvičebnice jazyka latinského pro I. třídu gymnasijní XXIV. 131—133.
Drahoraz, skloňování XXII. 320 nn.
drahý stč. = spanilý, vzácný XXI. 61.
Drakontova ústava: Literatura XXV. 425 pozn.; obsah ústavy D. dle Aristotelovy *Ἀθην. πολ.* cap. IV. a výklad slov Aristot. 425—435; I. rozsah práva občanského dle ústavy D. 426; II. volby úředníků 427 - 431; III. rada 431 až 433; IV. pokuty členů rady 433—434; V. areopag 434; apologie IV. hlavy Aristotelovy

Ústavy athenské proti námitkám těch, kdož pochybují o její authentičnosti 435—438: Aristot. k hlavě té pozdějšími zmínkami odkazuje 436; výklad neshody mezi Ústavou a Politikou 436 cf. též 448; příčiny, proč. D. ústava upadla v zapomenutí 437; kritika ústavy D. Aristotelem popisované 438—443: ústava A. vypsaná *a*) podobá se prý oligarchické vládě t. zv. čtyř set r. 411, vyvrácení mínění toho 438—440; *b* jest prý v odporu s poměry VII. stol. př. Kr., vyvrácení toho 440—442; Aristot. má svoji zprávu z psefismatu, kterým se ústava D. zaváděla a jež chováno bylo v státním archivu athenském 443; odtud různý sloh jeho Ústavy 443; původní listina ústavy D. 443 až 444.
drama u Slovinců, zpráva XXV. 159.
dramata, pro něž zřízeny schody Charonovy XXIV. 246.
dramatičnost v leg. o sv. Kateřině XXI. 62.
dráti tvary XXIII. 330 nn.
dravidský typ jazyků, znaky XXIV. 379.
drcadlo dial. č., výklad XXII. 434.
Drevnosti sv. I. Vydal Speranskij. Zpráva XXIII. 235.
drovna dial. č., výklad XXII. 434.
drvo v stč. v plur. doklady jen od km. drv- XXI. 470.
dru- v indoevr. značí smrk, ne strom vůbec XXIV. 159.
Drtina: Stoika Epikteta Rukověť mravních naučení XXII. 390 až 391.
drubeř dial. č., výklad XXIII. 160.
druhdy význam. v stč. XXI. 153, XXIII. 355.
drulík dial. č., výklad XXII. 431, 433.
dřěvo tvary ne od s-km. XXIII. 324; v singl. v stč. doklady jen od km. drěv XXI. 469 nn.; příčina kráti. XXII. 71.
dřez etymol. XXI. 150.
dřívnější dial. č., výklad XXIII. 157.
du výklad XXII. 433.
dual v RK. XXIII. 277 nn.
dub znali Indoevropané XXIV. 159.
dubrovnický dialekt XXII. 407.
duch = dech XXI. 206; duchové v řeckých dramatech XXIV. 246 až 247.
do *důchodu*: píti jako do d., původ rčení XXI. 149.
duktě lit., výklad přízvuku XXIII. 454
důraz rhythmický, výklad XXIII. 407.
Durdík J.: O poměru obou prosodií českých XXIII. 394 nn.; mínění jeho o verších XXIII. 253.
Durdík Petr: Euripidovy Fojničanky XXIII. 207.
Dušánek: *Ἡ μερὶς ἡ ἐξ Ἀρείου πάγου* XXII. 459—460.
Dušek V. J.: Hláskosloví nářečí jihočeských II. úvaha XXIII. 154 nn.
dváčtyřicet výklad XXII. 431.
dvignąti: výklad Šafaříkův nesprávný XXII. 259.
dyby výklad XXII. 433.
dycky výklad XXII. 433.
dzastra jihomaked. XXIV. 370.
dzupat dial. č. výklad XXIII. 157.
dž v maloruštině: původ jeho XXV. 146.
džban mlr. výklad XXV. 146.
džur mlr. výklad XXV. 146.
dąti slov. vzniklo z *důmti XXV. 151.
dzna výklad XXIII. 240.
e, é v podřečí chromeckém XXI. 77 nn., 85.
efebie athenská: literatura XXV. 241; její organisace ke konci IV. st. dle líčení Aristotelova *Ἀθ. πολ.* 42. ibid 241—244; mínění Iv. Müllera o *e.* 244; zprávu Arist. potvrzují starší efebické nápisy (CIA IV 2, 563 b a CIA IV 2, 574 d, jež oba vztahují se k efebům ročníku 334/3 XXV. 242—243, 244—245; CIA IV 2, 1571 b z r. 333/2—331/0 XXV. 245; CIA IV 2, 251 b z r. 305/4 XXV. 245—246; CIA II 2, 565 b z r. 303/2 XXV. 246—247), jinak ji líčí nápisy pozdější (cf. nápis CIA II 316 z r. 282/1, z něhož patrno, že za doby té nebyla již *e.* zřízením povinným; důsledky z toho XXV. 247—248); *e.* uchýlila se od zřízení, Aristotelem vylíčeného, mezi r. 303/2—292/1, příčiny toho XXV. 248; Epikratův

návrh o *e.* a jeho datování Wilamowitzem před r. 335/4 XXV. 248—249; zřízení Ari tot. vylíčené vpadá v léta po tomto zákoně XXV. 249; dřívější instituce tak zv. peripolie 249—251; úbrn zkoumání Grohova o *e.* 251; úřední seznam efebů 251—252; diaiteti 252—253.
efesské nápisy v. nápisy.
ej dvojhláska v nářečí chromeckém XXI. 86.
ejcuch středoč., výklad XXII. 433.
eldija lit.: *e* se střídá s *a* XXII. 434.
Eleusinie za Aristotela konány vždy 4. roku Ol. XXV. 450.
eleusinské nápisy v. nápisy.
elksnis lit.: *e* se střídá s *a* XXII. 434.
élnis lit. přízvuk XXIII. 455.
-êlь suffix, jeho kvantita v češtině XXII. 77.
emecky dial. č. XXIII. 157.
Enneakrunos: dvojí mínění o její poloze XXIV. 1; jest identická s Kallirhoou 7—8, 15, 178 a j.; Thuk. (II. 15) představoval si ji jv. od akropole u Ilisu 5—8, 177; mínění to podporují zmínky o E. u Herodota 8—9, Kratina 9, Polyzela 9—10, Isokrata 10, zlomek z Filostefana 10—11, místo z [Plat.] Axiocha 11, zprávy Pollukova 12 a pozdější 14—15, malby vásové 7—8, 178; odporují mu Plin. (N. H. IV. 7, 28) 11 a Pausanias 13—14; za doby Pollukovy E. již neexistovala 12.
Ennius: dle K. O. Müllera autor veršů u Varrona L. L. VII. 45 XXIV. 162—163; nesložil jich dle L. Müllera 163—4; různý text jich 162, 163, 166; spondaické verše E. a verše bez caesury 164—165; E. epos nebylo opakováním eposu Naeviova 168 až 169; literatura Enniovská 193 až 194; čtvero vydání annalů E. dle L. Müllera 335; hexadické rozdělení Vahlenovo 335; porada bohů a její místo u E. 408; výklad míst Ennia se týkajících: Cic. Brut. (75) XXIV. 196; elogium E. 197; Varro (R. R. III. 1, 21) 333—337; Atil. Fortun. (2691) 406; Prob. (Verg. Geor. II. 506) a Prisc. (I. 210) 412.
Ennodius XXII. 391—2.
Epikratův návrh v. efebie.
Epiktetovo učení XXII. 390—391.
epimeleté pořádali oropskou slavnost Amfiarají XXV. 452.
epistata prytanů a proedrů XXV. 444—445.
epištola etymol. XXI. 148.
Erben K. J.: jeho názory o prosodii XXIII. 12 nn.
Erechtheion nemělo vchodu na straně jižní XXIV. 64—65.
erteple etymol. XXI. 148.
es německé ve větách bezpodmětných jak se překládá do češtiny XXII. 209 nn.
esli výklad XXII. 432.
Etruria (etym.) a původ Etrusků XXIV. 205.
etymologie lidová XXI. 145 nn.
etymologizování lidové XXI. 147 pozn.
Euegorův zákon dosvědčuje zvyk hráti o Lenajích tragoedie i komoedie a slavnostní průvod ke chrámu Dionysovu ἐπὶ Ληναίῳ (?) XXV. 332; nedokazuje totožnosti Anthesterií a Lenají 353.
Euchologium sinajské mělo částečně předlohu německou XXIII. 237.
Euripidova Oresta partitura, její noty a značky XXIII. 34—38; obsahuje týž text jako rukopisy 36; melodie její není mladší textu 38; Euripidovy reminiscence u Plauta XXIV. 204; ocenění E-a. Haighem XXIV. 359.
evangelia: výklady na ev. nedělní Konstantina, žáka sv. Methoděje, zpráva XXIII. 237; v. výklady.
Evangeliář pražský, otisk stč. textu XXIV. 187 nn, 271 nn., 355 nn., 431 nn.
Evangelium Markovo v překladě církevně slovanském: zpráva XXIV. 42 nn.; Dobromiri, zpráva XXV. 409 nn.; scti. Joannis, zpráva o vydání pražském XXIV. 474 nn.
Exostry v. divadlo řecké.
-ež čes. suffix, jeho kvantita XXII. 76
-ę suffix, kvantita jeho XXII. 76.
ê jak zní v dialektu jihomacedonském XXII. 408.
-ê- suffix verbalní: jeho kvantita XXII. 78.
f dvojí v nářečí chromeckém XXI. 75.
fačáda etym. XXI. 149.

falář dial. čes., výklad XXIII. 156.
famēs lat. jest kmene -ē- XXIII. 129.
faxō (faxim) liší se od tvarů j. dixti, dixem XXIII. 129—130.
Faulmann: Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache nach eigenen neuen Forschungen XXI. 395—396.
fēlēs lat. tvar dialektický XXIII. 129.
fevralь rus. výklad XXV. 146.
fidēs lat. jest kmene -ē XXIII. 129.
Filochoros jest v poslední řadě pramenem zpráv, že Lenaje připadaly v měsíc gamelion č. lenaion (zprávy ty uvedeny XXV. 334) XXV. 336; zmiňoval se o zákoně Lykurgovu περὶ κωμῳδῶν v VI. kn. své atthidy 357.
Fischer: Ovidiovo mudrosloví XXIV. 299—302.
fizule: u vzniklo z ō XXV. 409.
flexivní jazyky co jsou XXIV. 375; které typy k nim patří XXIV. 379 nn.
Florinskij T.: Lekcii po slavjanskomu jazykoznaniju II., úvaha XXV. 208 nn.
Forschungen zur deutschen Philologie XXII. 232—235.
forum, jeho novější rekonstrukce XXII. 379—380.
frajmark, výklad XXII. 431.
Fréna: K jakým změnám ve vnitřním ústrojí tragoedie donucen byl Sofokles XXII. 404—405.
frelaus dial. čes., výklad XXIII. 156.
Frisinské zlomky vznikly na základě církevní slovanštiny XXIV. 46; vznikly na Slovensku XXIV. 47; vliv češtiny na jejich jazyk XXIV. 47; jakým psány nářečím XXII. 405, XXIV. 46; zpráva o nich v. Vondrák; měly částečně předlohu německou XXII. 237.
Friesenhahn v Collignon.
Frýček K.: jeho názory o prosodii XXI. 328.
Fuchs: Der zweite punische Krieg und seine Quellen Polybius und Livius XXI. 301—305.
futurum litevské, přízvuk XXIII. 455.
fyly v divadle neseděly každá ve zvláštním klínu XXII. 453, XXIII. 142.
fysiolog anglosaský XXV. 158.
fysiolog: zpráva o novém srbském textu XXIV. 40.
g v podřečí chromeckém XXI. 75.
Gabelentz G.: Die Sprachwissenschaft, úvaha XXIV. 374.
galantón čes XXII. 432.
gāli litev., přízvuk jeho XXIII. 455.
galoty pol. přišlo prostředím českým XXV. 145.
galvá lit. XXIII. 444.
gūm stind. XXIII. 454.
gaus lit., výklad tvaru XXIII. 455.
Gardner a Jevons: A manual of greek antiquities XXIV. 62—64.
Gardthausen: Augustus und seine Zeit XXIV. 121—123.
Gebauer J.: jeho názory o přízvuku a metrice XXIII. 387, 418
Die *Geheimsprachen* bei den Slaven, zpráva o spisu V. Jagiće XXIII. 222 nn.
Geiger-Kuhn: Grundriss der iranischen Philologie XXIII. 125 až 126.
Geminace: příklady g. liquid a nosovek XXIII. 133; hypokoristická g. souhlásek 134 (cf. též 153 pozn.); g. ve slovech z mluvy dětí, u jmen onomatopoických a cizích 134.
genealogické třídění jazyků XXIV. 376.
genetiv ve funkci akkusativu XXIV. 363 nn.; sgl. iā-km. západosl. vyvinul se z -iās. XXI. 239; sgl. ā, i-km. litev. a jeho přízvuk XXIII. 445.
Geschichte der slavischen Sprache und Litteratur XXII 250.
gezaeme sthn. subst. i adjektivum = stč. v slušě XXI. 58.
Glagolita Clozův vznikl na jihu a ne v Pannonii XXI. 238.
Glas srpske kraljevske akademije XXIV. 32 nn
glossy české k latinským hymnům, zpráva a otisk XXII. 140 nn., 211 nn., 434 nn., XXIII. 100 nn., 197 nn., 203 nn., 265 nn., 455 nn.; biblické olomoucké, zpráva a otisk XXIII. 72 nn.
Goll J.: mínění jeho o prosodii XXIII. 248.
gosudar rus. výklad XXV. 148.
Goth: Nezbytnost jazykového výchovu na škole střední XXII. 225—226.

grendel, grindel, něm. přejato ze slovanštiny XXV. 144.
Grenfell-Hunt: Menander's *Γεωργός* XXV. 280—283.
Grim J.: Výbor z literatury české doby střední, posudek XXII. 466 nn.
grônk kašub. XXIV. 39.
grönlandský typ jazyků, znaky XXIV. 377.
grõsc kašub. XXIV. 39.
grądziel grządziel pol. jest původu domácího XXV. 144.
Groh: O jevišti divadla řeckého XXII. 397—399; cf. též s. v. Saska.
Gudeman: Taciti dialogus de oratoribus XXII. 426 - 427.
Guth: Hry olympické za starověku a za dob nejnovějších XXV. 295 až 297.
Haigh: The tragic drama of the Greeks XXIV. 358—360.
Hájek T.: špatný stylista XXI. 100 nn.
Hajniš Fr. byl nepřítelem časomíry XXI. 333 nn.
Hanka V.: jeho názory o přízvuku a prosodii XXI. 249.
Hanus: Quintus Ennius XXIV. 193 až 199.
Hanuš J.: Život a spisy Václava Bolemíra Nebeského XXIV. 236 nn.
Hanuš J. J. byl příznivce časomíry XXIII. 9.
hapax legomena v RK. XXIII. 366 nn.
Hattala M.: jeho názory o přízvuku XXIII. 2 nn; rozeznává čtverý přízvuk XXI. 252 nn.
Hefaistie: původně slavnost roční, později také penterická XXV. 451—452.
Heine, vliv Eichendorffův XXV. 160.
Herbart o bezpodmětných větách XXII. 191, 201 nn.
herbář Hájkův, rozbor jazykový XXI. 101—106, 203 nn., 288 nn., 378 nn., 448 nn.
Hereynia jest původu keltského XXIV. 159.
Hermann G. a jeho vliv na Šafaříka XXII. 61 nn.
Hermes (časopis) XXI. 318—320.
Herodotos: emendace k II. 44 XXI. 197; užíval tvarů *ζώειν* (= *ζῆν*), *κνᾶν*, *χρᾶν*, *χρᾶσθαι* XXIV. 299.
Hesioda Iona zmínka o lenaionu (*Ἔργα* 504) nerozhoduje v otázce měsíců boiotských XXV. 335.
hexametry Husovy latinské XXV. 370 nn.; české jsou přízvučné XXV. 365 nn.
hiat v podřečí chromeckém XXI. 99.
Himer: Řecká slova v palliatách Plautových XXIII. 209—210.
hippobotové XXV. 255 pozn. 3.
Hirschberg: Hilfswörterbuch zum Aristophanes XXV. 203.
Hirzel: Der Dialog XXIII. 203 až 205.
Hissarlická osídlení datovaná dle svého stáří XXI. 358.
historia u Plaut. Men. 248 XXIII. 210.
Hitzig-Blümner: Des Pausanias Beschreibung von Griechenland XXIV. 199—202.
hlaholice: názor Šafaříkův o jejím původu XXII. 250, 260 nn., 266; názor Vondrákův o jejím původu XXIV. 40, 369; vznikla z řeckého kursivního a latinského písma XXIV. 371.
hlaholské písemnictví v X. st. kvetlo v Bulharsku XXII. 260.
hlaholské zlomky pražské vznikly dle Šafaříka 862—950 XXII 263 nn.; psány jsou na Slovensku XXIV. 37.; pocházejí z poč. XII. st. XXI. 238.
hláskosloví nářečí jihočeských, posudek XXV. 408 - 409.
hlava, příčina kráti XXII. 71.
hlavně stč. adverbium = hrdelně, k smrti XXI. 72.
hlediště kamenné v. divadlo řecké.
hnáti po sobě XXIII. 348.
Hněvkovský Š.: Zlomky o českém básnictví XXI. 161—171.
Hnězdenská kázání, zpráva o nich XXIII. 348.
hoj v RK. XXIII. 340.
Holm - Deecke - Soltau: Kulturgeschichte des klassischen Altertums XXIV. 204—206.
Holý J.: jeho názory o prosodii XXI. 257 nn.
Holzinger: Lykophron's Alexandra XXIII. 462—465.
Homer (u Plat. Theait. 191) citován ironicky XXIII. 52 nn.
Hondzíček dial. č., výklad XXIII. 157.

Hoppe: Obrazy k mythologii a dějinám Řeků a Římanů XXIV. 288—289.
Horák V., jeho názory o prosodii XXIII. 428.
Horatius Sat. I. 4, 10 *stans pede in uno* jest výraz obrazný XXIV. 73—75, 384—388, XXV. 172, 187, 191; výklad slov těch u jednotlivých vykladatelů a překladatelů Hor. XXV. 173—187; slova *ut magnum* jsou narážkou na výrok Luciliův 187; *in hora — ducentos versus dictabat* nesmějí se bráti do slova 187, 193; vznik pořekadla *in pede uno* 191; jest výtkou Horatiovou 191; v. Sat. I. 10, 59 nn. nejsou přímou narážkou na Lucilia a nesmí se bráti doslovně 193—194.
hornodle: o přejato z výslovnosti německé XXV. 408.
hornudle: u přijato z výslovnosti německé XXV. 408.
Hospodka: Je-li podstatná reforma gymnasií našich žádoucna? XXII. 226—232; O podobenstvích v Homerově Iliadě XXV. 144.
Hostinský Ot.: jeho theorie o prosodii XXIII. 172 nn.
hovád dial. č. XXIII. 159.
hověti stč. tvary XXIII. 329.
Hozdec výklad XXII. 433.
hra, krát odkud XXIV. 252.
Hradecký K.: jeho názory o přízvuku a prosodii XXIII. 2.
hranostaj výklad XXV. 145.
Hrbek: Latinská mluvnice pro školy střední XXII. 384—385.
Hrbek-Hrubý: Cvičebná kniha jazyka latinského pro III. třídu gymnasijní. XXIII. 469—473; pro IV. třídu gymn. XXIV. 289—293.
Hrubá Skála, původ názvu XXIII. 259 nn.
Hrubý Petr: Řeči M. Tullia Cicerona. II. Řeč za Sexta Roscia z Amerie. III. Řeč o svěření vrchního velitelství Cn. Pompeiovi XXIII. 475—477; cf. též s. v. Hrbek-Hrubý.
Hrubý Timothej a „stans pede in uno“ XXIV. 73—80; 384—400.
Hřib V. básnil přízvučně dle starého způsobu XXIV. 19.
hřídel jest původu slovanského XXV. 144.
Hubka: Jak se odchyluje Diodor od Thukydida v popisu peloponneské války až po mír Nikiův XXIV. 455—456.
Hudební skladby starořecké nám dochované XXIII. 33 nn., 178 nn.
Huelsen v. Kiepert.
Hueppe: Zur Rassen- und Socialhygiene der Griechen im Alterthum und in der Gegenwart XXV. 201—203.
humanismus a realismus, jich dosah a platnost na gymnasiích XXII. 227 nn.
Hunt v. Grenfell.
hypeuthynové XXII. 395.
Hurban J. M. zavrhoval časomíru XXI. 329.
Hus: „o sedmi smrtedlných hřiešiech“, zpráva a otisk XXIII. 55 nn.; na bibli litoměřickou neměl přímého vlivu XXIV. 94 nn.; jak básnil XXV. 364 nn.
chalkidský nápis v. nápisy.
chčerstva dial. č., výklad XXIII. 159.
Chelčického rozpravy, otisk XXV. 259 nn.
chlamstati dial. č. XXIII. 158.
chlap prý vzniklo z něm. Knabe XXV. 145.
Chmelenský: byl příznivce časomíry XXI. 324; 415 nn.
chodby pod orchestrou v. divadlo řecké.
chor rus., výklad XXII. 433.
chor v tragoedii v. divadlo řecké.
chorý výklad XXII. 433.
chościsko pol.: název dle rozcuchaných vlasů XXV. 417.
choštiště stč., výklad XXII. 433.
Choteč, skloňování XXII. 320 nn.
Chrabr mnich: jeho obrana slovanských písem XXIII. 211 nn.
chromecké podřečí: rozbor jazykový XXI. 47 nn., 266 nn., 358 nn.; ukázka z něho XXI. 364 nn.
Chrudim, skloňování XXII. 320 nn.
chtieti stč. XXIII. 328 nn.
tu *chvíli* místo v tu ch. XXII. 433.
chvościsko v. chościsko.
i-kmeny, přízvuk a kvantita jejich XXIV. 354; v češtině, kvantita jejich XXIV. 421.
-ic suffix č., kvantita XXII. 74.
-ica suffix, kvantita jeho XXII. 73.; ve slovanštině XXV. 238 nn.
idetyz rus. XXII. 431.
ie za *í* v RK. XXIII. 289 nn.

-iec suffix, kvantita jeho XXII. 74.
Ifigenie, látka u Euripida a Goetha, zpráva XXV. 159
ij dvojhláska v podř. chromeckém XXI. 88.
-ijь suffix. adjekt., jeho kvantita XXII. 74 nn.
-ík suffix, kvantita jeho XXII. 73.
iktus = rhythmický přízvuk, jímž rhythmizomenon dělí se v takty, je vždy důraz XXV. 11; nevadil přízvuku musikalnímu (= vyššímu tonu) XXIII. 173, XXV. 11—12.
imě v stč. nebylo XXIII. 317 nn.
iměti v stč. nebylo XXIII. 317 nn.
imperativ, přízvuk jeho XXII. 87.
imperfectum stč. mechanicky tvořené XXIII. 288 nn.; syntaktická platnost XXIII. 300 nn.; nesprávně pokládáno za participium XXV. 122 nn.; jak se tvoří ve slovanštině XXV. 111 nn.
impersonalia, výklady různé XXII. 191 nn.
-in- suffix č., kvantita XXII. 74.
-ina suffix, kvantita jeho XXII. 74.
in + *ions* ve slovanštině XXIV. 37.
indická literatura pozdější v poměru ke starým textům liturgickým XXIII. 120.
indická metra XXI. 410 nn.
Indoevropané znali tři roční počasí XXIV. 159; znali medvěda, moře, úhoře, smrk XXIV. 159.
indoevropská soustava číselná XXIV. 158.
indoevropský typ jazyků XXIV. 380
Indogermanische Forschungen XXI. 155—156, 399—400.
infinitiv: prslov. měla dvě přípony XXIV. 369; přízvuk XXII. 87; výklad koncovky v baltštině XXIII. 445 nn. pozn.; přízvuk v litev. XXIII. 445; fut. act v latině XXIII. 132.
inkorporující jazyky které jsou XXIV. 375, 377.
intonace XXIII. 452 pozn.
intrády původ a výklad XXI. 149 pozn.
isolující jazyky XXIV. 375, 377.
-išče suffix, jeho kvantita XXII. 74.
-it suffix, kvantita jeho XXII. 74.
iterativa v češt. XXIII. 338.
izvolenicom ve fris. zlomcích XXIV. 48.
j zaniká před š v ruštině XXV. 146.
ja, *já*, dvojhláska v podřečí chromeckém XXI. 74, 86.
ja slovinské z je XXIV. 370.
-ja suffix č., kvantita jeho XXII. 76.
já zájm., tvary v podřečí chromeckém XXI. 278.
Jabulka Frt., jeho názor o přízvuku a prosodii XXI. 175.
Jakubec Jan: Antonín Marek, úvaha XXIV. 311 nn.
Jan, exksarch bulharský, zprávy o jeho spisech XXIII. 214.
Janko J.: O romantismu a realismu v básnictví, zpráva XXV. 157.
Janus: Musici scriptores Graeci XXIII. 206.
Jarník J. U.: Dvě verse starofrancouzské legendy o sv. Kateřině, posudek XXI. 312 nn.
Jaroměř, *-miř*, sklonění XXII. 320.
jazykový výchov XXII. 225.
jazyky slovanské, příbuznost jejich XXIV. 32 nn.; jihoslovanské jsou jen řada dialektů XXIV. 33.
jec, dial. čes. XXIII. 158.
jeden, význam stč. XXI. 55.
Jedlička B.: Studie o štokholmské legendě Kateřinské XXI. 44—73.
jednošky, dial. čes. XXIII. 158.
jehla, výklad XXIV. 352.
jelbha prsl., *e* střídá se s *o* XXII. 434.
jemná chvála, význam stč. XXI. 47 nn.
Jeronymovy knihy a Tobiášova, zpráva a ukázka textu XXI. 110 nn.
jerové pravidlo, výklad XXIII. 359; v polštině XXIV. 110 nn., 179 nn., 256 nn.; ruštině XXIV. 39; lužičině dolní XXIV. 114.
jery v Supraslském rukopise XXIV. 97; v polštině, střídnice za ně XXIV. 110 nn.
Jeřábek F. V.: jeho názory o prosodii XXIII. 433.
jestřáb, etym. XXI. 150, 151.
jeviště v. divadlo řecké
Jevons v. Gardner.
jezekuce, dial. č. XXIII. 160.
Jícha J.: O zdrobnělých slovech v české řeči XXIV. 478.
jilem, dial. č. XXIII. 156.
jinach, dial. č. XXII. 433.
Jireček J.: jeho názory o prosodii XXIII. 9 nn., 432.
Jirka: Isokratův Panégyrikos XXIV. 460—466.

Jiří Crnojević, příspěvky životopisné XXIII. 227.
jiskra, výklad XXIV. 426.
jísti tvary v podřečí chromeckém XXI. 363.
jíti stč. XXIII. 326.
jíti tvary v podřečí chromeckém XXI. 364.
jizba jest původu slovanského XXV. 145.
jména osobní v RK. XXIII. 334 nn.
Joseph: Die Paläste des homerischen Epos mit Rücksicht auf die Ausgrabungen Heinrich Schliemanns XXIII. 144—146.
jotace v staré češtině XXIII. 312 nn.
Julian Apostata a práce básnické, jichž on středem XXIV. 214 až 216.
Jungmann J.: povaha jeho XXI. 6, 7 pozn., XXII. 37, 45 nn.; účastenství jeho při vzniku „Počátků“ XXII. 38 nn.; v boji o prosodii hájí časomíry XXI. 171 nn., 178 nn., 187 nn., 242, 244 a j.; básnil přízvučně XXI. 341 nn.; uznává prosodii přízvučnou XXI. 183 nn.; jeho theorie o prosodii XXI. 175, 258 nn.; tvrdil, že český přízvuk jest pohyblivý XXIV. 22.
jun v češtině nedoloženo XXIII. 333.
k, předl., kdy se vokalisovala XXIII. 319.
k mění se v *ť* v ruštině XXV 146.
Kadel, dial. č. XXIII. 157.
kadlouc, dial. č. XXIII. 156.
kahlouty krkonošské XXIII. 156.
Kalendář historický Veleslavínův, rozbor jazykový XXI. 100 nn., 203 nn., 288 nn., 378 nn., 448 nn.
kalounek, dial. č. XXIII. 158.
Kallirhoe = Enneakrunos XXIV. 7—8, 15, 178; jako nymfa ctěna i později 11, 178—179.
kamejčky, dial. č. XXIII. 157.
kančuch, výklad XXII. 433.
kaprál etymol. XXI. 148.
Karlík H., jeho názory o přízvuku a prosodii XXIII 2.
karóni XXIII. 122 pozn.
Karskij: Zapadnorusskij sbornikъ XVgo věka, úvaha XXIV. 475.
kašubština, zvláštnosti jazykové XXIV. 39 nn., XXV. 212 nn., charakteristika její XXV. 309.
Kateřina, legenda č., v. legenda o sv. Kateřině.
Kazania Gnieziеńskie, úvaha XXIV. 317 nn.
Kazania średniowieczne, památka stpol., úvaha XXIV. 30 nn.
kázati v RK. XXIII. 353.
káže subst. etymol. XXI. 148.
kde tvar stč., nikoli kdě XXIII. 339.
kdo tvary v podřečí chromeckém XXI. 281.
Kiepert-Huelsen: Formae urbis Romae antiquae XXIV. 59—60.
Kinský D.: v boji o prosodii nestranný XXI. 27.
Der erste Cetinjer *Kirchendruck*, zpráva XXIII. 226.
klác, dial. č. XXIII. 160.
kládynet, dial. č. XXIII. 156.
klassické jazyky na gymnasiích XXII. 229 nn.
klassifikace jazyků, rozličné systemy XXIV. 374 nn.; jaz. slovanských Florinského XXV. 209 nn.
Kleochares není autorem hymnu kretického s vokalními notami ani hymnu Apollonova XXV. 183.
Kleocharův dekret XXIII. 50, 183.
kleruchové athenští míněni jsou slovy *τοὺς δὲ ξένους τοὺς ἐν Χαλκίδι* CIA IV. 1, 27ᵃ ř. 52; XXV. 255—256; posláni byli do Chalkidy již r. 506 ibid. pozn. 3.
Kleych V., evangel kancional XXIV. 17.
Klicpera posmívá se časomíře XXI. 34.
klobása jest původu cizího XXV. 145.
Kluge: Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache XXI. 394 až 395.
kmeti vzniklo z lat. comites XXV. 417.
Kněževes, původ a skloňování XXII. 322.
Kněžmost, původ a skloňování XXII. 322.
kobeláci, přezdívka XXI. 74.
Koblížek: Stručný přehled náboženství, literatury a starožitností římských XXI. 119 124; Přehled literatury a starožitností řeckých XXII. 447—449.
kocz pol. prý z uherského Kocs XXV. 145.
kočár prý z uherského XXV. 145.
kočí prý z maďarského XXV. 145.
Kočvara: Aischylův Agamemnon XXV. 206—207.

koincidence v RK. XXIII. 309 nn.
kol, *kolkol* v stč. nebylo adverb. XXIII. 347.
Kollár J. uznával obojí prosodii XXI. 325 nn.
Kolár J. J. byl příznivce časomíry XXIII. 10 nn.
kolomastrika, dial. č. XXIII. 159.
kombinace časoměrné a přízvučné prosodie XXIII. 176 nn., 395 nn.
komoedie (dle Betha) XXIV. 57; připuštěna k velikým Dionysiím a důsledek toho, že komičtí herci, již měli o nich vystoupiti, podrobovali se o Chytrech zkoušce v divadle XXV. 355—357.
komorníč XXII. 323.
komparativ staročeský, tvar XXIII. 335 nn., XXII. 310 nn.
kóň, instr. plur. XXIII. 321.
kondicional v češtině, tvar XXIII. 332.
konec stč. = počátek XXI. 63 nn.
Konečný J., jeho názory o přízvuku a prosodii XXI. 251 nn.
konjunktivy bezpříznakých flexí s dlouhým t. zv. příznakem ō, ē XXIII. 130—131.
Konrád: Magnus Felix Ennodius jako vychovatel XXII. 391—392.
Konstantin, filosof a grammatik, zpráva o jeho činnosti a spisech XXIII. 216 nn.
Konstantinova charakteristika XXIV. 124.
Konůpek: Thukydidovo sepsání války Peloponnesské II. 1—103, XXI. 234; XXII. 460.
míti na někoho s *kopce*, etymol. XXI. 148.
Kopitar B., příspěvky životopisné XXV. 412.
kór, dial. č., *o* přejato z výslovnosti německé XXV. 408.
korhel, původ XXI. 149.
Коршъ: *Χαριστήρια* XXV. 300 až 305.
kôrvīne kašub. XXIV. 39.
Kořínek: Latinská mluvnice 1[6] XXIV. 125—131.
Kosina J., jeho názory o prosodii XXIII. 385 nn.
kost: *t* jest náležité, *ť* analogické XXI. 213 nn.
kostel etym. XXI. 148.
Kotík A.: Naše příjmení, úvaha XXIII. 153 nn.
kothurnus v. divadlo řecké.
Kotsmích V. připouští obojí prosodii XXIII. 411.
Koubek J. P. zastává obojí prosodii XXI. 327.
Kouřím, skloňování XXII. 320 nn.
kouštěk, dial. č. XXIII. 158.
Kovář Em., názory jeho o přízvuku správné XXIII. 417.
Kovář Fr.: Legum Platonicarum libri alterius vindiciae XXI. 307 až 311; XXII. 392—394; K soukromé četbě z jazyků staroklassických XXV. 297—300.
Kovář M., jeho názory o přízvuku a prosodii XXIII. 255, 381 nn.
krácení po novém přízvuku v češtině XXII. 89.
Krásnohorská El. jest příznivce časomíry XXIII. 392.
krnōmi stind. XXIII. 122.
krak znamená „havrana“ XXV. 417.
Krecar: Školní poznámky k Caesarovým „Zápiskům o válce občanské“ XXIV. 134.
Krček F.: Modlitewnik Nawojki, úvaha XXIV. 29.
Krejčí Augustin: Aristofanův Plutos XXI. 135; XXIV. 468.
Kritias není prokázán jako autor oligarchického spisu, jenž by byl pramenem Aristotelovým k vypsání ústavy Drakontovy XXV. 440.
Krok nesprávný tvar místo Krak XXV. 417.
Krippner: Methodické příspěvky k četbě I. knihy Liviovy XXIV. 140—141.
Krsek: C. Sallusti Crispi De coniuratione Catilinae liber XXII. 385; Platon, Obrana Sokratova, Poznámky k ní; Platonův Kriton a Faidona hl. LXIV.—LXVII., Poznámky k nim XXII. 454 až 456; Ethnika a geografika v příslovích a pořekadlech řeckých XXIV. 294.
krumpáč, dial. č. XXIII. 159.
krumpolec, dial. č. XXIII. 159.
krupý, význam XXIII. 367.
Kruvoj nesprávně utvořeno XXIII. 534.
křims, *křimsa*, dial. č. XXIII. 159.
Kubelka: Cicero a Antonius XXII. 458; O životě a spisech G. Suetonia Tranquilla spolu s překladem životopisu Caesarova z díla „De vita XII Caesarum“

XXIV. 141; M. Tullia Cicerona I. a II. řeč filippická XXIV. 466 až 468.
Kuhn v. Geiger.
kur (litev.), výklad XXIII. 131 pozn. 2.
Kuzmány K. byl proti časomíře XXI. 328.
kvalita přízvuku: rozdíly byly již v prajazyku XXIII. 451 nn.; ve Vedách XXIII. 196; v Avestě XXIII. 196; v řečtině XXIII. 194 nn.; v latině XXIII. 195; v germanštině XXIII. 449 nn.; v litevštině XXIII. 191 nn., 444 nn.; ve slovanštině XXIII. 447; ve skupinách s *r*, *l* ve slovanštině XXIII. 447; v bulharštině XXIII. 448; v srbocharvatštině XXIII. 194, 448, XXIV. 344 nn; v češtině XXIII. 449; v češtině dílem zachovávala délky, dílem krátila XXIV. 345 nn., 421 nn.
kvantita v jazycích indoevropských XXIII. 189—197, 444—455; v. kvalita přízvuku; ve slovanštině má původ v přízvuku XXIII. 447 nn.; XXIV. 344 nn.; v litevštině XXIII. 444 nn.; v germanštině v koncových slabikách XXIII. 449 nn.; v češtině má původ ve starém přízvuku XXIII. 449; v češtině jest částečně původu novějšího XXII. 67, 88 nn.; rozbor její v češtině XXII. 66 nn.; souvislost její v češtině s dvojí kvalitou přízvuku XXIV. 345—354, 421—431; ve slovenštině XXV. 223 nn.; v podřečí chromeckém XXI. 76, 78, 80 nn., 84, 85, 87; v češtině u substantiv XXII. 80 nn.; u zájmen XXII. 86 nn.; u participií minulých XXII. 88; *i*- kmenů XXIV. 354, 421; společné úkazy ve slovanštině a řečtině XXV. 302; v řeči jaká jest XXIII 172.
kvarlovačka, dial. č., výklad XXIII. 157.
Kvíčala: Státní účtování v Athenách XXII. 394—5.
kvirlovačka v. kvarlovačka.
Kyjevské zlomky psány na Moravě XXIV. 37.
Kylonova vzpoura se datuje XXV. 426.
kyrillice původ XXIV. 371; v. též hlaholice.
Kytice v RK. má podobnost s Hankovou básní „Na sebe". XXIII. 364.
l epenthetické v ruštině XXV. 147; samohláskové v podřečí chromeckém XXI. 88; v jihoslovanských jazycích XXII. 405; tvrdé v podř. chromeckém XXI. 75.
laloch XXII. 433.
latina měla přízvuk i na 4. slabice od konce XXII. 128; měla přízvuk exspiratorní, původní verš její (v. saturnský) byl přízvučný; od Řeků přejala časomíru, ale v době císařské objevuje se přízvučné básnění znova XXIII. 173—174, XXV. 12—13.
latinský inf. fut. act. XXIII. 132 až 133.
lící stč. XXIII. 327.
legenda o sv. Kateřině jeví podobnost se Štítným XXI. 65 nn.; studie o štokholmské legendě v. 18, 32, 122, 223, 432, 525, 397, 900—905, 1235—36, 1263, 1268, 1655, 1702, 1745, 2038 - 42, 2118, 2174, 2966, 3060, 3226, 3384; XXI. 44—73; příspěvky kritické v. 429, 731, 997, 1350, 2718; XXI. 201 nn.; starofrancouzská, XXI. 312 nn.
legendy maloruské v Uhrách, zpráva XXV. 151 nn.
lechtati, dial. č. XXIII. 159.
Lenaion (*Λήναιον*) *a*) = gamelion 336; existoval původně u Attičanů, příčina záměny jména 337; *b*) = svatyně Dionysa Lenaia 340; ležela původně mimo město, v okruh městský pojata za Themistoklea 341; dvojí zprávy starých o poloze Lenaia a jich výklad 341; novější mínění, že L. leželo v okresu Dionysiově pod akropolí nebo mezi Areopagem, Pyknou a akropolí 341—343; průvod k němu o Lenajích 332 až 333; výrazu *ἐπὶ Ληναίῳ*, vhodného pouze o oběti, konané při svatyni *Λήναιον*, užito později přeneseně o hrách dramat 346; poloha L. neznáma 346.
Lenaje: dle Scaligera, Petita, Spannheima, Odericia, Fritzscheho = venkovské Dionysie, slavené v posideonu XXV 321 až 323; dle Seldena, Corsiniho, Ruhnkena, Barthélemyho, Wyt-

tenbacha, Clintona, Rincka = Anthesterie ibid; Spaldingovo prostředkující mínění: Lenaje, slavené původně v posideonu, přeneseny později do anthesteriónu 322; Kangiesserovo a Hermannovo, že L. = 3. den venkovských Dionysií 322; Böckhovo mínění o 4 slavnostech Dion. 323; mínění Gilbertovo (modifikované Dörpfeldem, Pickardem, Bodensteinerem, Lipsiem), že Dionysie venkovské, Lenaje i Anthesterie jsou slavností jedinou 323; název Lenají 329—330; chronologický seznam a počet her o nich provozovaných 330—332; Euegorův zákon dosvědčuje a) zvyk hráti o L. tragoedie i komoedie, b) slavnostní průvod k svatyni Dionysově ἐν Ληναίῳ (?) 332; L. trvaly 4 dni, jich slavnostní pořad 333; kladeny nejpravděpodobněji do měsíce lenaionu 334; různé výklady, kterému attickému měsíci ionský lenaion odpovídá 335; lenaion = gamelion 336; L. slaveny snad 12. až 15. gamelionu 337—338; v účtech epistatů eleusinských (CIA II. 834 b) výdaje na Anthesterie a Lenaje účtují se zvláště 338—339; L. slaveny u Lenaia (pův. za městem) 340—341, jež není totožno se svatyní Dionysovou ἐν Λίμναις 340, 346; u Lenaia konána divadelní představení před vystavěním stálého divadla 343, jež bylo již v V. stol. kamenné 344—345; v divadle tomto hráno o Dionysiích i Lenajích 345; tři místa starých autorů tomu zdánlivě odporují 345 až 346; totožnost Lenají a Anthesterií prý dokazují Aristof. Acharnští 346—351; Thukydides (II. 15) 351—352; zákon Euegorův 353; účet z peněz z r. 334/3 až 331/0 za kůže zvířat obětních (CIA II. 741) 353; Arist. (Ἀθ. πολ. 54) 354; staří grammatikové a schoalisté 354; Lenaje nejsou totožny s Dionysiemi venkovskými 354; nejsou = Anthesteriím, passim zvl. 340, 346, 358 (nejsou jich scenickou částí), 360; citaty starých, jež odlišují L. od Anthesterií 357—359; pořádal je archon král 354.

léň XXII. 323.

Leo: Plauti comoediae XXIV. 202 až 204.

Lepař J., jeho názory o přízvuku a prosodii XXIII. 416.

lěsъ stsl. z *la-so- XXV. 421.

Leskienův zákon o koncových slabikách v litevštině XXIII. 444 nn.; o dloužení ve slovanštině XXIV. 346.

Lešetický V., názory jeho o prosodii XXIII. 250 nn.

Levy a Luckenbach: Das Forum Romanum der Kaiserzeit XXII. 379—380; Luckenbach: Die Akropolis von Athen XXIV. 64—65.

Libuše: slova Libušina u Kozmy shodují se s biblí XXV. 417.

Libušin súd jeví vliv staroindické poesie XXIV. 471.

líceň nesprávný novotvar místo líčení XXI. 217.

Licicaviki u Widukinda jsou Lestkovice XXV. 417.

líčení správně místo líceň XXI. 217 nn.

Lindsay: The latin language XXIII. 127—133; An introduction to latin textual emendation based on the text of Plautus XXIV. 206 až 207.

liquidy v staré indičtině XXV. 304.

Lisicický Al., názory jeho o prosodii XXIII. 422.

Liška: Demosthenova řeč o nepoctivém poselstvu XXII. 460, XXIV. 296.

literatura církevně slovanská, vznik XXIII. 211.

literatura ruská v 18. stol. XXIV. 152 nn.

litevský slovník Inškevičův, úvaha XXV. 305 nn.

Litomyšl, skloňování XXII. 320 nn.

Livius: methoda při čtení jeho na gymnas. XXIV. 140—141; ocenění kritičnosti L. a jeho methody dějepisné XXV. 292—294, cf. též XXI. 304—305.

lógr -o přejato z německé výslovnosti XXV. 408.

Lojzík, a není odsuto XXV. 409.

lokál v RK. XXIII. 320 nn.; pl. v litevštině a jeho přízvuk XXIII. 455.

lotr, původ slova XXI. 149.

Lorentz: Über das schwache Praeteritum des Germanischen und verwandte Bildungen der Schwestersprachen XXII. 235—237.

Loukotka: O Aischylově trilogii Oidipodeii a překlad tragoedie „Sedm proti Thebám“ XXIV. 297 až 298; XXV. 142—144.
Luckenbach v. Levy
Ludvík J. M. zastával se obojí prosodie XXI. 327.
Lucidář český má předlohu německou XXIV. 373; charvatský má předlohu českou XXIV. 371.
Lukianův Anacharsis (doba sepsání a účel) XXIII. 479.
Lumír nesprávně tvořeno XXIII. 334.
luna: přirovnání k luně v RK. XXIII. 367.
Lužás jest stč. lokál XXII. 259.
lužičtina dolní: hláskosloví a tvarosloví hlavní zjevy XXIV. 143 nn.
Lykofron a jeho Alexandra XXIII. 463—464.
lęgą stsl. praes. má infix *n* XXII. 259
lъžica stsl., etymologie XXI. 150 pozn.
m přípona 1. os. pl., výklad XXV. 87
ma přípona 1. os. du., výklad XXV. 84.
Macedonische Studien od V. Oblaka XXIV. 48 nn.
macedonské dialekty XXIV. 49 nn.
u *Macudů*, dial. č. XXIII. 156 nn.
Madiera K. A., jeho názory o prosodii a přízvuku XXIII. 8, 167.
Magnes XXV. 355.
Mach: O antických motivech Jaroslava Vrchlického XXII. 461 až 462.
Makarie mnich, život jeho XXIII. 227 nn.
Maksim Řek, jeho život a spisy XXIII. 219 nn.
malajsko-dajacký typ jazyků XXIV. 378.
Menandrův *Γεωργός*: papyrus XXV. 280—281; obsah zachované části 281—272; rekonstrukce celé komoedie 282—283.
Molčík: Cestopisné obrázky ze starého i nového Peloponnesu XXV. 294—295.
maloruština, původ její XXIV. 38.
Malý J. B., jeho názory o prosodii XXI. 251, 262.
manuale peccatorum v českém překladu, zpráva XXI. 106 nn.
mantrové texty napsány dle výslovnosti pozdější XXIII. 121.
Marek Ant. zastával se časomíry XXI. 322.
Martinek V.: Školy města Telče, úvaha XXI. 392 nn.
Marty A., výklad bezpodmětných vět XXII. 194 nn.
masculina na ā v řečtině, výklad XXV. 301.
Maternus mluví zbytek dialogu de orat. XXII. 342; Maternus dialogu rozlišuje se od Materna Cass. Diona (67, 12) XXII. 21.
me přípona 1. os. pl., výklad XXV. 87 nn.
Medlín, dial. č. XXIII. 156.
medvěd byl znám Indoevropanům XXIV. 159.
Medvěz, skloňování XXII. 321 nn.
mejla, dial. č. XXIII. 160.
Meillet A.: Recherches sur l'emploi du génitif-accusativ en vieux-slave XXIV. 363 nn.
meles lat. XXIII. 129.
Mémoires de la société de linguistique de Paris XXI. 157—158.
Menčík F.: Dva evangelistáře, úvaha XXI. 477.
meno č. místo jmeno XXII. 433.
meršán, dial. č. XXII. 432.
Mesodemos XXIII. 33.
Messalův obraz řečníka v dial. srovnává se s idealem Ciceronovým XXII. 171 nn.
metafora v národní poesii české XXV. 158.
metatonie XXIII. 452 pozn.
metra antická napodobená přízvučně, pravidla o tom XXV. 39 nn., XXI. 445; metron co jest XXV. 54.
metra indická v českém básnictví XXI. 178 nn., 185 nn.
metrika středohornoněmecká XXII. 233.
metrum: výklad Jungmannův XXI. 180 nn.
mexický typ jazyků, znaky XXIV. 377.
mezislovní posice XXI. 136, XXIII. 5.
Mieszka = medvěd XXV. 417.
Michel: Recueil d'inscriptions grecques XXV. 284—285.
mijati stsl. XXV. 240.
Mikenda: Cornélia Nepóta Životopisy XXII. 159; Slovník ke Cornélia Nepóta Životopisům XXII. 159—160.
Mikeš F. O., názory jeho o prosodii XXIII. 166.

Miklosich, výklad bezpodmětných vět XXII. 192 nn., 205 nn.
Million napodoben v RK. XXIII. 362.
milost stč., význam XXI. 69 nn.
mimo XXV. 240.
Miřinský: Písně st zákona XXIV. 16.
Miřiovský Em.: Repetitorium jazyka českého XXIV. 478 nn.
Mistelli F.: Charakteristik der hauptsächlichsten Typen des Sprachbaues XXIV. 374 nn.
Míšeň, skloňování XXII. 321 nn.
míti tvary podřečí chromeckého XXI. 364.
mládenec stč. význam XXI. 375.
mlíčky, dial. č. XXIII. 156.
mluvnice české o přízvuku a prosodii XXIII. 2 nn., 389 nn.
mo přípona 1. os. pl., výklad XXV. 87.
mo sthn., enklitické z *imo* XXII. 429.
mocný, význam XXI. 55.
moderní výrazy v RK. XXIII. 357.
Modestov: Вопросъ о Dialogus de oratoribus XXII 427—9.
moldánky etym. chybná XXI. 148.
moloko rus., přízvuk XXII. 71.
moravismy v RK. XXIII. 370 nn.
morfologické třídění jazyků XXIV. 375.
moře známo bylo Indoevropanům XXIV. 159.
mos rus. místo most XXII. 431.
Mostellarie Plautovy cf. Plauti comoediae.
Mourek V. E: Syntaxis složených vět v gotštině, úvaha XXI. 396 až 397.
mravenec etym. XXI. 150.
Mstislavovo evangelium XXIV. 43.
Mucke: De consonarum in Graeca lingua praeter Asiaticorum dialectum Aeolicam geminatione XXIII. 133—136; Historische und vergleichende Laut- und Formenlehre der niederserbischen (niederlausitz-wendischen) Sprache XXIV. 143 nn.
můj tvary v podřečí chromeckém XXI. 279.
Murko M.: Deutsche Einflüsse auf die Anfänge der böhmischen Romantik XXIV. 220 nn.; Miklosichs Jugend- und Lehrjahre XXV. 480.
Murray: Handbook of Greek Archaeology XXI. 116.
musiem u Husa XXIII. 60.
muškatýrka dial. č. XIII 156.
my přípona 1. os. pl., výklad XXV. 87.
mythů klassifikace XXIV. 62.
mýto stč. = mzda XXI. 374 nn.
mъ přípona 1. os., výklad XXV. 74 nn.
mъ přípona 1. os. pl., výklad XXV. 87.
na dat. du. XXV. 147.
náboženství římské XXV. 136 až 137; židovské 137; křesťanské a jeho dějiny do Theodosia 137 až 140
nadivno vám sluchu v RK. XXIII. 358.
Naevius: Spisy N. básní se obírající XXIV. 160—161 pozn.; Müllerova domněnka, že N. jest autorem saturniů u Varr. L. L. VII. 45 163—164; důsledky z toho pro obsah kn. 1—2. 164, 166 až 167; polemika proti theorii Müllerově 164—173, 410; dřívější hypothesa o úvodu N. básně 167; N. vylíčil Aeneovy osudy obšírně 168—169; vypravoval první o příchodu Aeneově do Latia v římské lit. 336; líčil jej zmítaného bouří 342—343; mluvil o Didoně 411, nejisto, kde 412; ale nebyla to Dido Vergiliova 337—338, 402—404; vykládal o předurčeném nepřátelství Římanů a Punů (= ‚básnická pragmatika') 409, 411; nevypsal dějů od založení Říma po I. válku punskou 170; úvod (kn. 1—2.) končil založením Říma 173, jeho obsah 412—413. Výklad zlomků N. u Caes. Bass. (2680) XXIV. 409—410; Macrob. (VI. 5, 8) 406—407; Mar. Vict. (2587) 409—410; Non. (210, 15 Q.) 166—167, (381, 2 = 550, 5 Q.) 331—332, 337, 403—406; Prisc. (I. 198 nn. H.) 171—173, (I. 232 H.) 406—408, (I. 242 H.) 173, (I. 249 H. a I. 338 H.) 167; Serv. Aen. (IV. 9) 411; Varr. (VII. 51 a Fest. 227) 343; Fest (310) 409 až 410; výklad místa Gell. (III. 3, 5) 195—196; elogium N. 198.
Нагуевскій: Виргилій и его эклоги XXII. 443—445.
náheň stč. XXII. 431.
najzespuoz: superlativ od zespod XXI. 384.

naktìs akk. pl. litev., přízvuk XXIII. 445.
namladiti etymol. XXI. 148.
nan sthněm. XXII. 429.
napamět se učiti nesprávně místo nazpaměť XXI. 218.
nápisy: Seikilův nápis XXIII. 38 až 41, 184—186 více s. v.; delfské hymny z thesauru Athenských XXIII. 41—50, 178—184 (více v. s. v. delfské hymny); delfský nápis, týkající se amfiktyonie (Bull. de corr. hell. XX. 206 nn.) XXIV. 139; delfský nápis (z r. 274 Bull. de corr. hell. XVIII. 162 nn.), týkající se opravy divadla XXIV. 338—329; efebické nápisy XXV. 242—243, 244—247 (více v. s. v. efebie); chalkidský nápis (CIA IV. 1, 27[a]) XXV. 253—257: podnět k jeho napsání 253, obsah 254; výklad návrhu Antikleova ř. 52 nn. 254—257 (*τοὺς δὲ ξένους* (= kleruchy athenské) *τοὺς ἐν Χαλκίδι οἰκοῦντας, ὅσοι...* 255; *ὅρκος* = návrh Diognetův, *ψήφισμα* = návrh Antikleův 257); jest nejstarším svědectvím, že i občanu udílena ateleia 256; eleusinský nápis CIA IV. 1, 27b (obsah, datování a výklad o výši obilního desátku) 257 až 258; účty z prodeje koží zvířat obětních z l. 334/3—331/0 (CIA II. 741) ojasňují naši známost o Lenajích XXV. 332—333; označují slavnosti, o nichž stát obětoval, ale nedokazují totožnosti Lenají a Anthesterií 353; dva nápisy efesské (Wood, Disc. at Eph. Apendix 6 č. 1 VI. tř. 58 nn., Ditt. Syll. 344), jimiž zjištěno: *a*) efesský anthesterion = attickému anthesterionu, *b*) posloupnost efesských měsíců posideonu, lenaionu, anthesterionu (týž pořad měsíců na kyzickém seznamu prytanů CIG II. 3664), důsledky z toho XXV. 336; účty epistatů eleusinských *a*) o výnosu desátku obilního z r. 420/19 (CIA IV. 1, 225[k]) XXV. 258; *b*) CIA II. 834 *b* mluví proti identifikaci Anthesterií *α*) s Dionysiemi venkovskými, *β*) s Lenajemi XXV. 338—339, 353; čestný nález ve prospěch Thebana Damasia (CIA IV. 2, 574 *b*) dosvědčuje, že v Eleusině byly slaveny jen jedny Dionysie XXV. 339; Nikoklea kitharoeda nápis (CIA II. 1367) dokazuje pro dobu hellenistickou o Lenajích agony lyrické vedle dramatických XXV. 332.
národní písně, jazyk jejich XXV. 157; velikoruské, zpráva XXIV 33 nn.; slovinské XXIV. 35 nn.; měly v češtině neblahý vliv na prosodii XXI. 425 nn.
nářečí slovenská východní XXV. 405, 406; jihoslovanská, zpráva XXIV. 469 nn.; bernské německé XXII. 234.
náš tvary v podřečí chromeckém XXI. 280
Navarre: Dionysos XXIII. 139—142.
nazpaměť správně místo napaměť XXI 218.
ne s hrdelním zvukem XXI. 279 pozn.
Nebeský V. byl příznivce prosodie přízvučné XXI. 329.
nedopejr, dial. č. XXIII. 158.
nedvěd, dial. č. XXIII. 158.
negace, přízvuk a kvantita XXII. 80.
Nechojdoma, příjmení XXII. 431; XXIII. 154.
Nejedlý J., názory jeho o prosodii XXI. 248; byl proti časomíře XXI. 177 nn.
Nejedlý V. byl proti Počátkům XXI. 30.
Nelahozěves, původ a skloňování XXII. 322.
nelibozvučnost ve verších XXI. 20.
německý jazyk spisovný jest starší Luthera XXII. 234.
Němec: Několik výkladů z latinské skladby XXII. 222—223.
Nemo—nevím, stč. báseň XXIV. 37 nn.
Nepraš, příjmení XXIII. 154.
Neruda J. byl zastance prosodie přízvučné XXIII. 14 nn.; byl pro přesnější prosodii XXIII. 392.
nesochъ aor., výklad XXII. 410.
Nestorovy letopisy, prameny jejich XXIV. 319; nejsou prací jenom Nestora XXIV. 371.
něstь rus. XXV. 316.
Nesý XXIII. 154.
nětь rus. XXV. 316.
Neudert: O některých pracích básnických, jichž středem jest císař Julian Apostata XXIV. 214—217.
Neue Jahrbücher für Philologie XXI. 397—399.

nevzmožno v. RK. XXIII. 336.
ni slovanské = litev. nej XXV. 423.
-ní suffix, kvantita jeho XXII. 78.
nic adj. XXII. 324.
níčkodle, dial. č. XXIII. 157.
Niederle J., jeho názory o prosodii XXIII. 256 nn.
Niederle Jindřich-Steinmann: Mluvnice řeckého jazyka 1[6] XXIV. 207—214.
Niederle Lubor: Lidstvo v době předhistorické XXII. 158—159; O původu Slovanů, úvaha XXIV. 156 nn.
nihdo, dial. č. XXIII. 159.
Nikoklea kitharoeda nápis v. nápisy.
-nja stč. suffix, kvantita XXII. 78.
-no- suffix, jeho kvantita XXII. 78.
nominativ sgl. -a km. v litev., přízvuk XXIII. 444; *-en* km. v litev., přízvuk XXIII. 445; na -es v latině XXIII. 129.
nosovky ve slovanštině dvojí XXII. 69 nn.; byly ve slovanštině vesměs dlouhé XXIV. 349; v polštině a poměr jejich v přízvuku XXIV. 368 nn.
noty dvě krátké a) odpovídají v melodii slabice dlouhé XXII. 400 pozn.; XXIII. 35, 39 pozn., 43, XXV. 50; při čemž vokal nebo difthong této slabiky píše se dvakrát (difthong též se rozvádí) XXIII. 35, 46—47; b) odpovídají slabice polohou dlouhé v krátkých vokalech XXIII. 47.
noty vokalní a instrumentalní v papyrusu Euripidově XXIII. 35, v hymnech delfských 47.
Novák Josef: Čtyři sochy antické XXI 135.
Novák J. V.: O knihách k učení latinskému J. A. Komenského, úvaha XXI. 392.
Novák K.: Jmenné tvary adjektivní a jednoduchá praeterita ve spisech Husových, úvaha XXI. 393 nn.; Husův traktát „O sedmi smrtedlných hřiešiech“ XXIII. 55 nn.
novoromantika v RK. XXIII. 356.
novotvary v RK. XXIII. 368 nn.
nti přípona 3. oš. pl., výklad XXV. 91. nn.
-nu- suffix verbalní, kvantita jeho XXII. 78.
Nudožerský Vavřinec Benedikti, v. Benedikti Vavřinec z Nudožer.
nuntius lat. XXV. 303.
nynějšě gen. msc. adj. XXII. 324.
-nь suffix, kvantita XXII. 77.
ó, vznik jeho z *ú* XXI. 88; ve Veleslavínově kalendáři není XXI. 207.
obdoleť morav. XXIII. 330
Oberon, vliv bible, zpráva XXV. 159.
oběť ve frisinských zlomcích XXIV. 47.
Oblak V., nekrolog XXIII. 380.
obruč etymol. XXI. 148.
očenášjenci, č. dial. XXII. 433.
od z *ot* XXII. 430 nn. XXIV. 370.
odinъ prsl. XXII. 434.
odolati stč. XXIII. 330.
odoleti v. RK. XXIII. 330.
odъ předl., *d* vlivem jiných předložek XXIV. 370.
ofenský jazyk, tajná řeč slovanská XXIII. 223.
ochidna rus XXII. 434.
Oitští mylně = souhrnné pojmenování pro Ainiany a Dolopy XXIV. 137—138.
ojedinělé výrazy (*ἅπαξ εἰρημένα*) nemají pro řešení otázky homerské ceny XXII. 26—27; Friedländerovo jich rozdělení 28; seznam *ἅ. εἰ.*, a) jež tvořena jsou od kmenů v básních homerských běžných 28—32, 178—189, 331 až 336; b) jež zdají se míti kritickou cenu 337—340; c) jež z důvodů mythologických vlastně *ἅ. εἰ.* nejsou 340—341.
okamžik etym. XXI. 150.
Olomúc, skloňování XXII. 320 nn.
olъša prslov. XXII. 434.
on, tvary v podřečí chromeckém XXI. 278.
Optát Beneš, doplněk XXIV. 16.
optativ litev., přízvuk XXIII. 445.
orchestra v. divadlo řecké.
orsothyra XXIII. 186—189.
ort skupina ve slovanštině XXI. 235 nn.
orudovati etym. XXI. 150.
osn, dial. č. XXII. 432.
-ost suffix, kvantita jeho XXII. 75.
ostolop rus. XXV. 146.
Osvěta o vzniku Počátků XXII. 48 nn.
ossps prslov. XXII. 434.
-ot suffix, kvantita jeho XXII. 76.
otstúpiti, vazba XXIII. 287 nn.
ou dvojhláska v podřečí chromeckém XXI 87.

ouřadlnít, dial. č. XXIII. 156.
ouzkos č. dial. XXII. 431.
-ova suffix verbalní, kvantita jeho XXII. 78.
-ovъ suffix, kvantita jeho XXII. 75.
páčlivost, dial. č. XXIII 156.
pacht etymol. XXI. 149.
Palacký: jeho účast v boji o prosodii XXI. 2 nn.; byl pro časomíru XXI. 321.
palaeoslovenismy v stč. překladu bible XXI. 463 nn.
Palkovič byl proti Počátkům XXI. 26 nn.
palumbes lat. XXIII. 129
Památky hlaholského písemnictví XXII. 261 nn.
pámbu, dial. č. XXII. 431.
pampáter, dial. č. XXII. 431.
pán je zkráceno ze župan XXV. 417.
Pannonie vlast církevního jazyka slovanského XXII. 267.
páň XXII. 324.
papoušek etym. XXI. 148.
paprat, výklad kráti XXII. 71.
parallely RK. s jinými plody liter. XXIII. 365
parimejnik Grigorovičevъ, zpráva XXIII 234.
Paroubek Ot. G. připisuje Počátky Jungmannovi XXII. 35; jeho názory o prosodii XXIII. 420; K dějinám českého verše XXI. 140—141 pozn.
participium praes. act.: výklad obou tvarů slovanských XXI. 239; praes. v RK. XXIII. 329; passivní v RK. XXIII. 329; praes. act. v litev, přízvuk XXIII. 446, v praslov. XXIV. 37.
passivum italokeltské vykládá se XXIII. 131—132.
pathos XXI. 13.
Pausaniova periegesis tvoří souvislý celek XXIV. 13 a 201; mylná zpráva jeho o Enneakruně a výklad její 13—14; výklad I. 2, 5; I. 20, 4 (odeia) XXIV. 201—202.
paznota. dial č. XXIII. 159.
paže XXIII. 322.
pede omni stare XXV. 188—189; pedibus multis stare, pede uno stare a rčení pod. 189—190.
pedle, dial. č. XXIII. 156.
Pelikán Fr.: Demosthenovy řeči olynthské XXIII. 477—478.
Pelikán J.: Výbor z literat. české doby staré XXII. 465.
perfectum lat. na -vi, -ui XXIII. 130.
pěstoun, etymol. XXI. 150.
pěš XXII. 324.
pět, dva výklady o kráti XXIV. 422.
Peter: Die geschichtliche Litteratur über die römische Kaiserzeit bis Theodosius I. und ihre Quellen XXIV. 448—451.
Petrů V., jeho názory o prosodii XXIII. 413, 423 nn., 167 nn.
Petřík: Lukianův Anacharsis XXIII. 479—480.
Piast, název dle postavy XXV. 417.
píď, délka starobylá XXIV. 421.
O *pismenechъ* Konstantina filosofa XXIII. 216 nn.
píti stč. XXIII 291.
pivaras (stind.) není ∿ řec. πιαρός XXIII. 125.
plátno, výklad délky XXII. 71.
Planta: Grammatik der oskisch-umbrischen Dialekte XXV. 289 až 292.
Platon: Novější theorie o komposici Zákonů XXI. 307 nn.; předmět dialogu Kratyla jest pojmenování věcí XXIV. 84; výklad o hmotné stopě v srdci v Theaitetu XXIII. 51—55; Platonova theorie soudu XXIV. 81—93; její poměr k nauce Aristotelově 93 až 94; novější spisy P. theorii soudu věnované 82—83; místa z dialogů Plat. jí se obírající 84; Čádovo mínění o nich 86.
Plauti comoediae XXIV. 202—203; scenerie Mosterallií a jich original 322.
pléti stč. XXIII. 327.
Pliniovo místo Ep. IX. 10 odkazuje k dialogu jako Tacitovu XXII. 6; místa z listů Pliniových, jež dosvědčují Tacitovo řečnické vzdělání XXII. 10—11.
plíseň, délka starobylá XXIV. 421.
plýti stč. XXIII. 331 nn.
Plzeň, skloňování XXII. 321 nn.
plzný XXIII. 316 nn.
Počátky českého básnictví a původci jejich XXII. 34; chtěly obroditi literaturu XXIV. 25 nn.
Počátky staročeské mluvnice XXII. 256 nn.
podmět je v soudu pojmem podstatnostním XXIV. 92.
podplanky dial. č. XXIII. 158.

podrožthwa stpol gen. z. čes. podružstva XXIV. 29.
podvíhaje v RK. XXIII. 333.
poglagolaní ve frisin. zlomcích XXIV. 47.
pogrěbati XXII. 259.
Pohled na prvověk hlaholského písemnictví XXII. 261 nn.
pohýbati vazba XXIII. 347.
o *pokání* sequentionář, otisk XXI. 225 nn.
poklonice srbocharv. XXII. 431.
Polás stč lokál XXII. 259.
Pollux IV. 132 XXIV. 247; IV. 123 (σκήνη = jeviště) XXIV. 252 až 253; v VIII. kn. svého slovníku nečerpal přímo z Aristotela XXV. 286.
polodvojhlásky v litev. XXIII. 189.
polosamohlásky v jihoslov. jazycích XXII. 405.
poltrubí, dial. č. XXIII. 156.
polysynthetické jazyky XXIV. 375.
Popiel název podle barvy XXV. 417
porosja rus., přízvuk XXII. 71.
posleda v RK. XXIII. 341.
postúpati stč. XXIII. 354.
posvinče, dial. č. XXIII. 160.
potměšilý XXI. 152
potřěbnost stč., význam XXI. 70.
pouť délka starobylá XXIV. 421.
pověsti staroněmecké XXII. 232.
pozdni dat. msc. jm adj. XXII. 325.
poznaje v RK. XXIII. 333.
praehistorie řecká XXV. 201 až 202.
praesens litev., přízvuk XXIII. 445.
praeterita jednoduchá v češtině vyhynula XXV. 120 nn.; u Husa XXI. 393
praeteritum slabé v němčině, výklady různé XXII. 235 nn.
Praha, výklad kráti XXII. 71
prase, kvantita XXII. 71.
Prasek V.: K dějinám školství ve Slezsku, úvaha XXI. 392.
pravlast Indoevropanů bylo území obývané Baltoslovany XXIV. 159.
pridu stsl. particip. XXIV. 45.
prjeni lužické XXI. 236.
-prnúti stč. XXIII. 353.
Procyk: Die wichtigsten Abweichungen des neuhochdeutschen Consonantismus vom mittelhochdeutschen XXII. 160.
prosa rhythmická XXIII. 441 nn.
prosecí, č. dial. XXIII. 155.
Proschek J., jeho názory o přízvuku XXI. 250
prosodie česká, výklad o ní XXI. 1 nn., 161 nn., 241 nn., 321 nn., 401 nn., XXIII. 1 nn., 161 nn., 241 nn., 381 nn.; XXIV. 15 nn; přízvučná a časoměrná v. tamže; boj o ni XXI. 1 nn., 161 nn., 241 nn.; básní Erbenových XXI. 428 pozn.; ráz její nyní v češtině XXIII. 439 nn.; v přízvuk; vývoj prosodií v řečtině a latině XXV. 12 nn.; doplňky a opravy k ní XXIV. 15 nn.
Prostoslovija, strus. rozprava grammatická XXIII. 221
protestantské prvotisky slovanské XXIII. 233
protiv u Husa XXIII. 60.
protknúti stč. XXIII. 367.
pruntvajn, č. dial. XXV. 408.
pryčka etym. XXI. 148
prvotisky hlaholské XXIII. 232 nn.
prytaneion athenské (jeho poloha) XXV. 327.
prznik etym. XXI. 149.
přece XXII. 431.
předeno, dial č. XXIII. 158.
předložky, přízvuk a kvantita jejich XXII. 78 nn.
předpony přízvuk a kvantita XXII. 79.
přehláska v podřečí chromeckém XXI. 75 nn., 82 nn.; v RK. XXIII. 318 nn.
překládání a jeho požadavky XXIV. 303—304, (cf. též 306).
Příbram, skloňování XXII. 320 nn.
příchozí, tvary XXII. 323.
přijati, nesprávně přijmouti XXI. 215; jest novotvar XXI. 216.
přijíti stč. XXI. 215.
příjmení česká XXIII. 153 nn., 341.
příjmění původu německého neprávem pokládající se za česká XXIII. 154.
přijměte stč. není palaeoslovenismus XXI. 376, 464.
přijmouti, novotvar jest v užívání XXI. 215.
přípony osobní ve slovanštině XXV. 74 nn.
přísudek je v soudu pojmem dějovým XXIV. 92.
příznaků časových rozdělení XXIV. 212

přízvučná prosodie může vystihnouti *rhythmicky* všecka antická metra XXI. 137—138

přízvuk, kvalita jeho a původ její v jazycích indoevropských XXIII. 189 nn., 454; v litevštině a lotyštině má dvojí kvalitu XXIII. 190 nn.; popis kvality přízvuku v lit. a lotyštině XXIII. 190 nn., 453; rozdíly kvalitativní v pruštině XXIII. 193 nn.; rozdíly kvalit. také v jazycích slovanských XXIII. 194, 447 nn.; v řečtině XXIII. 194 nn.; v latině nedá se dvojí kvalita stanoviti XXIII. 195; v germanštině jsou stopy dvojí kvality XXIII. 449; u ostatních jazyků nedá se o ní mluviti XXIII. 196; kvalita přízvuku v litev krátí koncové slabiky; XXIII. 444; podobný úkaz v german. XXIII. 449; dvojí kvalita v češtině XXIV. 422 nn.

přízvuk černohorský zachoval z pravidla místo praslov. XXIV. 470; v polštině krátí délky XXIV. 369; stoupavý v češtině délky uchoval XXIV. 422 nn.; padavý v češt krátil XXIV. 422 nn.; v češtině a poměr jeho ku kvantitě XXIV. 343 nn. 421 nn.; působí v češtině změny hláskové XXII. 68 nn.; mění své místo XXII. 68.; nový a účinky jeho XXII. 89 nn.; v praesentu XXII 88; u substantiv XXII. 80 nn.; u neuter XXII. 71; u zájmen XXII 86; u číslovek t.; v. též prosodie.

přízvuk řecký byl musikalní a vázal melodii XXI. 14, XXIII. 35—36, 48—49, 173, XXV. 11 nn., 19; nebylo ho šetřeno v melodii Euripidem 36, 49, 182; později ano 49; přízv. exspiratorní co jest XXV. 19; XXIII. 417, 418; výdechový, důrazový, v exspiratorní; melodický, tónový, tónický co jest XXIII. 417, 418, XXV. 19; rhythmický XXIII. 407, 421; řečnický XXIII. 422; veršový XXIII. 250 nn.; ve větách XXII. 89; v češtině je důrazový i melodický XXV. 19; zostřený v češtině XXII. 88; vedlejší v češtině XXIII. 174 nn.; na první slabice v češtině XXI. 12 nn.

přízvučné verše Husovy XXV. 365; u Římanů XXIII. 173.

pseudonymy v české literatuře XXIV. 23

ve *psi* loc. masc. XXII 328.

psychologické třídění jazyků XXIV. 375 nn.

Puchmajer v boji o prosodiii a jeho theorie XXI. 30 nn.

Puchstein: Beschreibung der Sculpturen aus Pergamon XXIII. 142 až 143.

Purkyně J. snažil se rozšiřovati časomíru u jiných Slovanů XXIV. 21.

původ Slovanů XXIV 156 nn.

Quintilian srovnáván s dialogem cf s. v. dialogus.

quoius XXIII. 129

r samohláskové v podř. chromeckém XXI. 88.

ráčiti XXI. 150

radášek XXIII. 156.

rafije XXII. 433.

Raymann F. byl pro časomíru XXI. 173 nn.

realismus a humanismus ve školství XXII. 227.

Regal-Sýkora: Francouzská cvičebnice XXIV. 217—219, XXIV. 380—383.

reht střhn. adj. = stč. v slušě XXI. 58.

reku stsl. particip. XXIV. 45.

rěštą stsl. praes. XXII. 259.

Rgvédu, sídlo dialektu kde bylo XXIII. 120.

rhetoričnost staré historiografie a škodný vliv její XXIV. 451.

rhythmus co jest XXI. 18; názor Palackého o něm XXI. 18; volný XXIII. 441 nn.

Riedl: Kurzes deutsches Wurzel- und Stammwörterbuch XXII. 160.

roba není palaeoslovenismus XXI. 376.

Rohde: Psyche XXIII. 136—138.

Rokycanova postilla, zpráva o rkp. křižovnickém XXI. 112 nn.; otisk začátku XXII. 133 nn.

romantika česká XXIV. 220 nn.

romantiky německé vliv na Kollára XXIV. 226 nn.

Rostlinář, otisk stč. textu XXV. 197 nn.

rostók, o přejato z výslovnosti německé XXV. 408.

rostopášnost, dial. č. XXIII. 158.

Rousselot: Principes de phonétique expérimentale, úvaha XXV. 312 nn.

rozmlouvání mezi duší a svědomím, zpráva XXI. 106 nn.
rozpieti v stč. bibli je latinismus XXI. 377.
Rozum V., jeho názory o přízvuku XXIV. 22.
rozvaditi stč.: význam XXI. 154.
Rozwadowski J.: Quaestiones grammaticae et etymologicae, úvaha XXV. 238 nn.
rožeň XXII. 433.
rúč XXII. 325.
ruka, krát vznikla analogicky XXIV. 349.
Rukopis K. a Z. jsou padělky s hlediska etymologie lidové XXI. 152 nn., pozn.; jsou vůbec padělky XXIV. 222.
rukopisné sbírky v Kyjevě XXIV. 469.
rukopisů latinských chyby a jich třídění XXIV. 206.
Russkij filologičeskij věstnikъ, zpráva XXV. 315 nn.
Ruth: D. Junia Juvenala satiry V. a VII. XXI. 234—235.
Růžička J., jeho názory o přízvuku a prosodii XXIII. 416.
Rzepka pol., název dle útvaru těla XXV. 417.
řbitov, dial. č. XXIII. 159.
řeben XXII. 433.
řebík XXII. 430.
řečnictví římské za doby císařské; dvojí směr jeho XXII. 161 nn., odsuzování rhetorů XXII. 174 nn.
řečtina měla původně přízvuk musikální (= melodický, tónový), jenž časem zaměnil se za důrazový (exspiratorní) XXI. 14, XXIII. 35, 48, 173, XXV. 11—12, 19; v době byzantské byl již exspiratorní XXIII. 173, XXV 12.
řetelný XXII. 433.
řiech stč. XXII. 430.
římská literatura dějepisná a její prameny XXIV. 449 nn.
řváti stč. XXIII. 330 nn.
s indoevropské kdy se mění ve slovanštině v *ch* XXII. 405 nn.
s přípona 2. os., výklad XXV. 80.
salemový kmen indoevropský co znamená XXIII 126.
sám, tvary chromecké XXI. 280.
samohláskové *λ*, *μ*, *ν*, *ϱ* XXIV. 209.
samohlásky v podřečí chromeckém XXI. 75.
sandhi v češt. XXII. 429 nn.
sanskrtu rozšíření XXIII. 123 až 124; jeho pravidla přízvuková shodují se s latinou XXIII. 129.
sárva stind. XXIII. 122.
Saska-Groh: Mythologie Řekův a Římanův XXV. 141—142
saturný verš byl přízvučný XXIII. 173, XXV. 12.
Savina kniha vznikla v severní Dacii XXI. 238.
sdieti vedle zdieti stč. XXIII. 349.
sebou místo s sebou XXII. 433.
sedn XXII. 432.
Sekvencionář, text otištěn v. O pokání.
Sekyřkostel, původ a skloňování XXII 322.
sem místo jsem XXII. 433.
semitský typ jazyků, znaky XXIV. 379 nn.
Semoviti výklad XXV. 417.
sen stč. zájmeno XXIII. 343, 292 nn.
senas lit., přízvuk XXIII. 455.
Serbische Lesekörner XXII. 252.
seś rus. XXV 148.
sestra prsl. XXII. 433.
sędą stsl. XXII. 259
schema strofy daktylotroch. Pind. Ol. X. XXII. 400; strofy Ol IV. (a její podoba v českém překladu přízvučném) XXII 402 až 403; schema nápisu Seikilova dle Wesselého XXIII. 39, dle Crusia 40, dle Reinacha a Krále 184—185; schema II. stasima Eur. If. T. XXIII. 149—150; schemata meter prostých XXV. 57—64; meter složených 65; meter smíšených (logaoedických) 65—67; systémů a strof 67—69; schema epody I. stasima Sof. Elekt. v antickém originalu a v přízvučném překladu 70.
Schillerovu Marii Stuartku přeložil Šafařík v Jeně XXIV. 19.
Schillerův Tell, jeho prameny XXII. 234.
Schneider: Das alte Rom XXIV. 60—62.
schod XXII. 433.
schovanec XXII. 433.
Schrutz: Hippokratovské názory o původu, skladbě a výkonech těla lidského XXII. 380—382; Hippokrates, O vzduchu, vodách a místech XXIV. 293.
Schulz, Souvislé úkoly z četby Xenofonta XXI. 124—131.

Schuppe W., výklad bezpodmětných vět XXII. 195
Seeck: Geschichte des Untergangs der antiken Welt XXIV. 123 až 125.
Seemann: Mythologie der Griechen und Römer XXIII. 143—144.
Seikilův trallský nápis, jeho metrické schema, melodie a značky XXIII. 38—41, 184—186.
Senekových myšlenek ohlasy v řeči Aprově XXII. 167.
siamsko-barmanský typ jazyků XXIV. 378.
sic XXII. 326.
sieti sě stč. XXIII. 331.
Sigwart Chr., výklad bezpodmětných vět XXII. 195 nn.
skad v RK. XXIII. 340.
skarňô' kašub. XXIV. 39.
skloňování v podřečí chromeckém XXI 266 nn.
sklouzačka dial. č. XXIII. 160.
-sko suffix, kvantita jeho XXII. 78.
skrovně, význam stč. XXI. 45 nn.
skřehot není palaeoslovenismus XXI. 373.
skřipka, dial č. XXIII. 160.
Skřivan: Latinská fraseologie XXII. 450—452.
slavík, výklad kráti XXII. 71.
slavně, význam XXI. 55.
Bohu *slavný*, stč. význam XXI. 66 nn.
sloup, l pův. dlouhé XXIV. 353.
Slované byli dlouholebí XXIV. 158; pravlast jejich na území Baltů XXIV. 159.
slovenština není zvláštním jazykem XXV. 210 nn., 215 nn.
Slovesnost malá o prosodii XXIII. 426 nn, XXII. 471.
Slovinci kdy se přistěhovali XXIV. 39.
slovo stč. XXIII. 324.
slovosled v němčině XXII. 233.
složeniny, přízvuk a kvantita jejich XXII. 80.
sluga v době praslov. vzato z keltštiny XXI. 240.
sluch, stč. význam XXIV. 51, 53, 54, 57, 59; v slušě XXI. 58, 59.
sluka, přízvuk a kvantita XXIV. 349.
slums lot. XXIII. 125.
słusz pol. subst., význam XXI. 58.
słusza pol. XXI. 58.
v slušě stč. subst. kusé XXI. 60; význam XXI. 59: v svém slušě tautologie XXI. 58.
smard pol. = smrad XXV. 417.
Smetánka E.: Adjektivná adverbia na *-o* a *-ê* v staročeštině XXII. 91 nn.
smrk znám byl Indoevropanům XXIV. 159.
-snъ suffix, kvantita jeho XXII. 77.
Sofokleův Aias a jeho scenerie XXIV. 56—57.
Solliloquia sv. Augustina v stč. překladu, zpráva a ukázka XXI. 107.
Soltau: Livius' Geschichtswerk, seine Komposition und seine Quellen XXV. 292—294; cf. také s. v. Holm.
sobaka etymol. XXII. 410.
Sobolevskij: Opitъ russkoj dialektologii, úvaha XXIV. 471 nn.
sordes lat XXIII. 129.
soroka stsl., etymol. XXII. 410.
soterie XXIV. 458
soud co jest XXII. 191 nn.; dvojí význam toho slova v češtině XXIV. 86—87; více s. v. *δόξα*.
souhlásky v podřečí chromeckém XXI. 89 nn.
Soukup: příjmení a jeho výklad XXIII. 154.
Soukup: Řeč Aischinova proti Ktesifontovi XXIV. 67—73.
spásati v RK XXIII 337.
spondeje přízvučné jsou možné XXIV. 301.
Springer: Handbuch der Kunstgeschichte XXIII 143—144
srážajevě v RK. XXIII. 333.
srdice v RK. XXIII. 334.
srovnavatelé první sanskrtu se slovanskými jazyky, zpráva XXIV. 470 nn.
stahování v ruštině XXV. 147.
stálý XXII. 433.
stare = pevně státi, líbiti se XXV. 191.
starobulharština, vlast její XXI. 238; XXII. 251 nn., 266 nn.; jest dialekt jihomacedonský XXII. 405, 408.
staroindické dialekty a rozdíly jejich XXIII. 120.
staroindický jazyk a spisy o něm jednající XXIII. 118 nn.
staroslověnština neměla vlivu na stč překlad bible XXI 372 nn.

starotisky slovanské XXIII. 226 nn., 231 nn.
stav stč. výraz synonymický XXI. 57.
stavby z doby Peisistratovců XXIV. 4—5.
Steinmann: Homerská studie XXII. 457—458; v. také s. v. Niederle Jindřich.
stenati XXIII. 316.
strategicko-taktický plán římský a karthaginský na začátku druhé války punské XXI. 302—303; topografie pochodu Hannibalova a operace vojska římského 303 až 304.
strofy totožné XXIII. 175 nn.; v básních časoměrných XXI. 401 nn.
Střěbor chybně tvořeno XXIII. 334.
střieci stč., s genitivem XXIII. 346.
Stuchel J., jeho názory o prosodii XXIII. 420.
stupeň XXII. 433
stupice, dial. č. XXIII. 156.
-stvo suffix, kvantita jeho XXII 76.
styky slavo-iranské XXIV 367.
-stь suffix XXII. 75.
substantiva kusá v stč. XXI. 60.
substantiva slovesná, kvantita jejich XXII. 88.
superlativ stč., tvoření XXIII. 335 nn
supinum lit., výklad XXIII 446 pozn.; v češtině XXIII. 350 nn.
suplika XXI. 148.
supor, dial. č. XXIII. 159.
Supraslský rukopis, rozbor XXIV. 96 nn.; přepis se stal v Podkarpatí XXI 237.
Susemihl: Geschichte der griechischen Litteratur in der Alexandrinerzeit XXI. 116—118.
Sušil F, jeho názory o prosodii XXIII. 4 nn., 7 nn.
svalík, dial. č. XXIII 160.
Svatovítský rukopis, příspěvky kritické: Ál. v. 843, 858 nn., 801 nn, 805 nn., 922 nn., 815 nn, 817, 874 nn, 758 nn., 862, 852, 1040, 1260, S. R. 461 nn., 675, 99 nn., 178 nn., 355 nn., 666 nn. — N. P. M. 323. — XXI. 199 nn.
Svoboda František: Deus ex machina na konci tragoedií Euripidových a jeho příčiny XXIII. 152.
Svoboda Jan: O amphiktyonii delfské XXIV. 137—140; 456—459.
Svoboda Karel: Srovnání bajek Phaedrových s řeckými aesopskými XXI. 305—307.
Svoboda Navarovský, jeho názory o prosodii XXI. 322.
svůj v leg. o sv. Kat. = vhodný XXI. 57.
svyčej, stč. význam XXI. 60 nn.
Sýkora v. Regal.
Symposion Platonovo a jeho poměr ke Xenofontovu XXII. 386, jich účel a doba složení 386 až 387.
szs bulh. XXV. 148.
š v loc.: v Polšče jest původní XXV. 146.
-š, *-ši*, přípona 2. os. sgl. XIII. 295 nn.
Šafařík P. J.: kterým vlivům podléhal v mládí XXII. 245 nn; byl básník, t. 246 nn.; byl aesthetik, t. 247; byl folklorista, t. 247 nn.; byl literární historik, t. 248; jeho jazykozpytná studia XXII. 250 nn., 257 nn.; jeho palaeografická studia XXII. 255 nn.; byl srovnávací jazykozpytec slovanský XXII. 258; byl romantik XXIV. 224 nn.; jeho přátelské styky s Miklosičem XXII. 259 nn.; jeho účast na „Počátcích“ XXI. 2 nn.; jeho pravidla o časomíře XXI. 23 nn.; v boji o časomíru XXI. 245 nn.; snaží se rozšířiti časomíru u Srbo-Charvatů XXIV. 21; článek o něm XXIV. 51 nn.
Šedivý P. básnil starým způsobem XXIV. 18.
Šejvl: Jak působil veřejný život v Řecku starověkém na rozvoj řečnictví XXI. 232—233.
šeptati XXI. 150.
šes čes. XXII 431.
Šesták: O podvrženosti Alkibiada I. XXIII. 478—479; XXIV. 134 až 136.
ši přípona 2. os., výklad XXV. 79
Šimáček: Ifigenie Taurská XXIII. 146—152.
Škoda A., jeho názor o prosodii XXIII 387: Metrický překlad pseudovergiliovské básně „Komár“ XXI. 233.
škorně, výklad XXIII. 160.
šlůbas lit. XXIII 125.
špršel, dial. č. XXIII. 159.
štěnice XXI. 148.

Štěpnička F. byl proti časomíře XXI. 34, 176 nn.
štíplý dial. č. XXIII. 159.
Štolovský: Ukázky časoměrného, přízvučného a časoměrně přízvučného překladu básní Horatiových XXI. 136—140.
Štolovský: Q. Horatia Flakka list k Pisonům XXII 395—397
štros, dial. č. XXIII. 158.
štyry, dial č. XXII. 433.
Šťastný Jaroslav: Styky Athen s Alexandrem Velikým před výpravou jeho do Asie; Studie o při Harpalské XXI. 141—144.
Šuran: Přehled dějin literatury římské XXI. 311—312; Plutarchos z Chaironeie: Jak má jinoch čísti básníky XXIV 294—296.
šrihařská řeč, tajná řeč slovanská na Moravě, ukázky XXIII. 223 nn.
šs přípona 2. os., výklad XXV. 79.
t enklitika stlitev. XXIII. 445
t přípona 3. os. v češtině, výklad XXV. 81 nn.
ta přípona 2. a 3. os. du., výklad XXV. 84.
-ta suffix, kvantita XXII. 76.
Tablic B. byl příznivcem časomíry XXI. 324.
Táborského kancionál, doplněk XXIV. 116.
Tacitus: životopisná data XXII 9 až 10; jeho řečnické vzdělání 10—12; jest skladatelem dialogu de orat. dle svědectví rukopis. 4—6, dle místa Pliniova (Ep IX. 10) 6—8; jeho rhetorské vzdělání činí to pravděpodobným 10 až 12; fiktivní doba rozmluvy (r. 70—77) 14—15, (snad r. 75) 19, jež sepsána za doby Titovy nebo na začátku vlády Domitianovy 24, což dobře hodí se na Tacita 25; Tacitův historický sloh odlišný od dialogu vysvětluje se 411—426: Tacitus vyznal se v dvojím slohu, řečnickém i dějepisném, a užíval obojího 412; oratorium genus dicendi předpokládají jak jeho řečnická činnost 412, tak řeči, v historické spisy vložené, a exkursy filosofické 412—415, konečně vývoj jeho slohu (vytčeny charakteristické vlastnosti) 415—423; dialogická forma spisu a individualisování osob žádaly mluvy zvláštní 423—426; politické stanovisko Tac. XXIV. 452. Cf. též s. v. Dialogus. — Výklady míst: Dial. 1 iuvenis admodum XXII. 22—23, 25, 426; Dial. 13 quandoque enim fatalis et meus dies veniet 21—22; Dial. 17 centum et viginti anni ab interitu Ciceronis 16—17; Dial. 17 sexta statio principatus Domitiani 17 nn., 426; Agr. 3 per silentium venimus 19—20; Agr. 3 incondita ac rudi voce 19—20; tendence Agrikoly dle Asbacha XXIV. 452; tendence Germanie ibid.
Tajemství o sv. Trojici v legendě o sv. Kateřině XXI. 53 nn.
tajné řeči slovanské XXIII 222 nn.
taktů stejnost XXI. 17 nn.
takty v recitovaných verších jsou nepřesné XXI. 139; takty katalektické a takty s dvojitou arsí jak se do češtiny překládají XXII. 400.
tan č. dial. XXII. 432.
tasai litevské XXV. 151.
taškář XXI. 152.
tatai litev. XXV. 151.
te přípona 2. a 3 os. du., výklad XXV. 84
te přípona 2. os. pl., XXV. 90 nn.
Te Deum laudamus, litev. překlad, úvaha XXV. 307.
-tel suffix, kvantita XXII. 75.
ten, tvary v podřečí chromeckém XXI. 280.
tenle dial. č. XXIII. 157.
Terentiův Eunuchus složen mezi r 303/2—292/1 XXV. 248.
terpentykl, dial. č. XXIII. 155.
tessera XXIII. 210.
tě přípona 2. os. du fem. XXV. 87.
Thám K. J., jeho názory o přízvuku XXI. 247.
Thukydidovy důkazy pro tvrzení, že nejstarší Atheny objímaly akropolis a část od ní na jv. XXIV. 2, 174. 177; II. 15 *τὰ ἔξω* = *τὰ ἱερὰ ἔξω τῆς ἀκροπόλεως* XXV. p. 2. pozn., 177; *τὸ Διὸς τοῦ Ὀλυμπίου* Olympieion u Ilisa XXIV. 3, 5, 174—176; výklad Dörpfeldův 176; *Πύθιον* = posvátný okrsek jižně od Olympieia XXIV. 3, 174—176, mínění Dörpfeldovo 175; svatyně *τὸ ἐν Λίμναις Διονύσου* a *τὸ τῆς Γῆς* nelze co do polohy bezpečně určiti XXIV.

3—4, 174; *τὰ πλείστου ἄξια* = důležité úkony náboženské XXIV. 6; Thukydidova zpráva II. 15 o poloze svatyně *ἐν Λίμναις* mimo akropoli XXV. 327, 334, 340, 351 až 352; uznává prý jen dvě slavnosti Dionysovy v Athenách; Dionysie městské a Anthesterie = (Lenaje); výklad komparativu *τὰ ἀρχαιότερα* (Thuk. II. 15) 351—352.
ti enklitika stlitev. XXIII. 445.
ti, přípona 3. os., výklad XXV. 81 nn.
Tieftrunk K., jeho názory o prosodii XXIII 391 nn.
Timaios z Tauromenia XXIV. 331, položil zkázu Troje do XIV. stol. 337; jeho vypravování o Didoně 338—9.
tinuť rus. XXV. 146.
tisíc, tvary v podřeči chromeckém XXI. 282.
tisky církevní slovanské v Rumunsku XXV. 240.
-tlo suffix, kvantita XXII. 77.
tlt skupiny, kvantita v češtině XXII. 72, XXIV. 353, 428 nn.
Tobiášova kniha, zpráva a ukázka textu XXI 110 nn.
toi indoevr. z tuoi XXII. 433
Tomíček J., jeho názory o přízvuku XXI. 253. nn
ton ve frisinských zlomcích XXIV. 48.
Torbiörnsson T.: Likvida-metates ide slaviska språken, úvaha XXI. 235 nn.
tort skupiny ve slovanštině, výklad nový XXI 235 nn; přízvuk v ruštině nepůvodní XXII. 70.
torykať rus XXV 147.
tot rus. XXV. 148.
totemismus XXIV. 62.
toto rus. adverbium XXV. 148
totъ = to + tъ XXV. 423
tragoedie řecká XXIV. 57—8, 63, 358—360.
Trojské výkopy Dörpfeldovy XXI. 354 nn.
Trendelenburg, výklad vět bezpodmětných XXII. 191 nn, 203 nn.
treperenda: etymol. XXI. 152.
trochej právem zastupuje spondej při veršování přízvučném XXII. 397; trochejské řady v překladu nevhodně nahrazují žalozpěvné anapaesty XXIII. 147
trpedlnost u Husa XXIII. 59.
trt skupiny, v. tlt.
Truhlář J., příznivce časomíry XXIII. 246 nn.; jeho názory o prosodii t.
třeťa stč. XXII. 330.
třeťu stč. XXII. 330.
tříbro XXII. 434.
třídění jazyků XXIV. 374 nn.
tříe msc. stč. XXIII. 323.
tudle, dial. č. XXIII. 157.
tumpach XXII. 433.
tvář, délka starobylá XXIV. 421.
Tvrdý: Vybrané části z Přírodopisu K. Plinia Sekunda XXV. 478—480.
tvůj místo svůj v leg. o sv. Kateřině XXI. 69.
ty, tvary v podřečí chromeckém XXI. 278.
Tyl J. K. byl nepřítelem časomíry XXI. 332 nn.
typy jazyků XXIV. 377 nn.
tъ, přípona 3. os., výklad XXV. 81.
u = *v* XXIII. 319 nn.
účty epistatů, účty z prodeje koží zvířat obětních v. nápisy.
Uhlenbeck: Handboek der Indische klankleer XXIII. 125.
úhoř byl znám Indoevropanům XXIV. 159.
-úch suffix, kvantita XXII. 74.
-ucha suffix, kvantita XXII. 74.
úkol latiny a řečtiny na gymnasiích XXV. 299.
umělecké vzdělání na školách středních XXII. 231.
-ún suffix, kvantita XXII. 74.
un + *cons* ve slovanštině XXIV. 37
upěti, význam XXIII. 355.
uraloaltajský typ jazyků, znaky XXIV. 379.
úsilno stč. XXIII. 351.
usvadnúti, partcp. minulé jak zní XXIII. 294 nn.
-úš suffix, kvantita XXII. 74.
v předl., její užívání v stč. XXIII. 319 nn.
va přípona 1. os du., výklad XXV. 82.
vady v přízvučných verších XXI. 418 nn., 435 nn.
valethauz etym. XXI. 148.
valgs lot. XXIII. 189.
vandlička, dial. č. XXIII. 156.
Vaněk N., jeho názory o přízvuku XXI. 249 nn.

Vaněk: Animismus se zvláštním zřetelem ku národům semitským XXV. 203—205.
Vařeka: Caesarovy a Pompeiovy boje u Dyrrhachia r. 48 př. Kr. XXI. 231—232.
Vávra: Aratos, náčelník spolku achajského XXI. 144—145.
vdovné stč. subst. = vdova XXI. 49 nn.
věděti tvary nářečí chromeckého XXI. 363.
vejřevný, dial. č. XXIII. 160.
věk, stč. význam XXI. 65.
velím stč. instr. sgl. XXII. 329.
velmož XXI. 150.
ven, č. dial. XXII. 452.
Venedych, dial. č. XXIII 159.
vembloud dial. č. XXIII. 156.
Vepřek P., jeho názory o prosodii XXIII. 419 a j. v čl. „O české prosodii".
verbljud, rus. XXV. 146.
verbum mentis XXI. 54 pozn.
Vergiliovy eclogy: jich chronologie XXII. 444, charakteristika ekl. I.—III. 444—445.
verš latinský jest původně přízvučný XXV. 12 nn.
verš slovanský národní jest šesti- nebo dvanáctislabičný XXIV. 50.
verše přízvučné XXIII. 164 nn., přízvučné a časoměrné zároveň XXIII. 176 nn.; totožné XXIII. 175 nn.; podle Jungmanna XXI. 259 nn.; časoměrné chybné XXI. 344 nn.; RK. svědčí o jeho padělanosti XXIII. 364; vedské XXIII. 196 nn.
věřím boha dial. č. XXII. 433.
veš zájmeno stč. XXIII. 306 nn., 324 nn.
Veverka: Ukázky přízvučného překladu Pindara v rhythmech původních XXII. 399—404.
Věta předpokládá soud XXIV. 88.
věza v RK. XXIII. 337.
vežde XXIII. 339.
vě přípona 1. os. du., výklad XXV. 82.
vidúr stind. XXIII. 132.
viezti stč. XXIII. 337.
Viktorin J., jeho názory o přízvuku XXIII. 3.
vilaz slovin. XXIV. 370.
Vinařický K. byl příznivce časomíry XXI. 323 nn.
Vinodolský zákon, zpráva XXV. 156.
víśva stind. XXIII. 122.
Viták A. K., jeho názory o prosodii XXIII. 3, 414 nn.
Vítek J., jeho názory o prosodii a metrice XXIII. 383 nn.
vítěz jest tvořeno od *viti XXV. 416.
vítězství časomíry zdánlivé XXI. 355 nn.
Vitruvius o divadle XXIV. 329, 413 až 420.
viždь stsl. imperativ, výklad XXII. 406.
vlasticě v RK. XXIII. 334.
vlášcě gen. neutr. adj. XXII. 326.
Vlček J.: Pavel Josef Šafařík v životě i spisech XXII. 245 nn.; o prosodii slovenských básní XXIII. 432 nn.
vliv latiny na stč. překlad bible XXI. 372 nn., 463.
vliv němčiny na znovuzrození české literatury XXIV. 220 nn.; vliv Řecka na vytvoření řecké duše národní XXV. 296.
vocadle, dial. č. XXIII. 158.
vojevoda XXIII. 319.
Vondrák V.: Frisinské památky, úvaha XXIV. 46 nn.
Vorovka K., jeho názory o přízvuku XXIII. 418.
vov předl. rus. XXV. 148.
vozdr, dial. č. XXIII. 159.
vozer, dial. č. XXIII. 158.
vrata, příčina kráti XXII. 71.
Vratislav, skloňování XXII. 320 nn.
vrátiti význam v leg. o sv. Kateřině XXI. 72.
vražba XXIII. 333.
Vrchlický J. proti časomíře XXIII. 436; připisuje „Počátky" Jungmannovi XXII. 35.
vrchol XXIII. 341.
však číslovka stč. XXIII. 342.
všecek, tvary v podřečí chromeckém XXI. 283.
vterý stč. XXIII. 336.
vulpes lat. XXIII. 129.
vuoge střhn. = stč. v slušě XXI. 58.
vuor střhn. = stč. v slušě XXI. 58.
vy- předpona ve slovinštině XXIV. 370.
Výbor z literatury české, úvaha XXII. 473 nn.
Vychodil J., jeho názory o prosodii XXIII. 420 nn.; rozeznává

tři přízvuky, t. 422; překlady Aristotelovy knihy O duši, Ethiky Nikomachovy, O básnictví, Politiky XXIV. 302—311.
Vymazal F., jeho názory o prosodii XXIII. 416.
vymýtiti XXIII. 330.
výslovnost kazatelů nesprávvá XXI. 162.
výslovnost řeckých slov v latině XXIII. 195.
Vysoký: Studie k mluvě Herodotově XXIV. 299.
vysouvání způsobeno novým přízvukem XXII. 90.
vytrže v RK. XXIII 327.
význam tvarů řeckého indik. a tvarů druhých způsobů XXIV. 213.
vzácný: Bohu vzácný XXI. 67.
vzdúti stč. XXIII. 327.
vzedli ve frisinských zlomcích prý bohemismus XXIV. 48.
vzjeviti u Husa XXIII. 60.
vzvýši stč. XXIII. 321.
vždychny u Husa XXIII. 59
vzv bulh. XXV. 148
Wachsmuth: Einleitung in das Studium der alten Geschichte XXIV. 120—121.
Wackernagel: Altindische Grammatik XXIII. 119—125.
Weichardt: Pompeji vor der Zerstörung XXV. 140—141.
Wilamowitz-Moellendorff; Bakchylides XXV. 288—289.
Wilcken: Die griechischen Papyrusurkunden XXV. 283—284.
Wissowa: Paulys Real-Encyclopaedie der klassischen Altertumswissenschaft XXIII. 465—467.
yj dvojhláska chromecká XXI. 88.
-yjь suffix adjektivní, kvantita XXII. 74 nn.
-yka suffix, kvantita XXII. 74
-yni suffix, kvantita XXII 74.
-výš suffix, kvantita XXII. 74.
Zába: Slovník latinsko-český XXII. 382—384
začla analog. tvar XXV. 409.
zaglagolati ve frisinských zlomcích XXIV. 47.
Záhořovo lože má verše většinou daktylsko-trochejské XXI. 428 pozn.
zájmena, skloňování v podřečí chromeckém XXI. 278 nn
zákonník stč. = řeholník XXI. 376.
založení Říma různě se datuje XXIV. 333—337.
zaměšiti XXIII. 280 nn.
zamiesiti, význam XXIII. 280 nn.
zapla, anal. tvar XXV. 409.
zapomentlivej, dial. č. XXIII. 160.
zapřětiti není v češt. palaeoslovenismus XXI. 374.
zaříkávání u Slovanů XXIII. 239.
zavuekati ve fris. zlomcích XXIV. 47.
zbroceti v RK. XXIII. 338.
Zbyhoň nesprávně tvořeno XXIII. 334 nn.
zde stč. a nikoli zdě XXIII. 339.
zdieti stč. jest dokonavé XXIII. 349.
zdolit, morav. XXIII. 330.
zdrava, dial. č. XXIII. 158.
Zeitschrift für die österreich. Gymnasien XXI. 400.
Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete der indogermanischen Sprachen XXI. 317—318.
zdvojování samohlásek v ruštině XXV. 147.
Zelený V. o vzniku „Počátků“ XXII. 34 nn.
zemje nemá *e* ze staršího *a* vlivem *j* XXIII. 129.
Zemplinští osadníci jsou Slováci, ne Rusíni XXV. 405 nn.
zeskac kašub. XXIV 40.
Zeyer J., kritika jeho poesie XXV. 158.
zez předl. dial. č. XXIII. 159
Zíak V. P o přízvuku XXI. 251.
Ziegler J. L. o přízvuku XXI. 251 nn
Zielinski: Cicero im Wandel der Jahrhunderte XXIV. 453—454.
Zikmund V., názory jeho o prosodii XXIII. 162 nn
zkusiti s genit. XXIII. 345.
zlato, příčina kráti XXII. 71.
Zlomek biblický, otisk stč. textu XXV. 194 nn.
Zlomky o českém básnictví, obsah XXI. 161 nn.
změjeviky rus., amulety, v. toto.
zmlsiti se, dial. č. XXIII. 156.
-znь suffix, kvantita XXII. 77.
Zrcadlo hříšných, spis sv. Augustina v stč. překladu XXII. 107.
zrzavěti, dial. č. XXIII. 159.
zváti stč. XXIII 330
zviesti stč nebylo XXIII. 309 nn.

zvláště, výklad XXII. 326.
zývati na koho v RK. XXIII. 348 nn.
ždenem srbchrv. XXII. 259.
ždáti s gen. XXIII. 346.
ždy stč. XXII. 433
žebrati jest z německého seffer XXI 240.
žehnati XXI. 149.
z Žernovce Řehoř: postilla, zpráva XXIV. 268 nn.
židoviny XXI. 150.
Žitije sv. Savy, zpráva XXIV. 38.
žleb, příčina kráti XXII. 71.
žluva č. XXV. 147.
žok, o přejato z výslovnosti německé XXV 408
-ъk, suffix, kvantita v češt. XXII 76 nn
-ъca, suffix, kvantita v češt. XXII. 76.
-ъcь suffix, kvantita v češtině XXII. 75
-ъje suffix, kvantita v češt. XXII. 76.
-ъk suffix, kvantita v češt. XXII. 76.
-ъlъ suffix, kvantita v češt. XXII. 75
-ъšь suffix, kvantita v češtině XXII. 75

VÝTAH

z výroční zprávy „Jednoty českých filologů“ za správní rok 1897—98.

I. Zpráva jednatelská.

Ve výboru Jednoty minulého roku správního byli pp.: prof. Dr. J. Gebauer, starosta; doc. Dr. F. Čáda, místostarosta; prof. K. Himer, pokladník; prof. V. Viravský, správce skladu; kand. fil. Em. Smetánka, jednatel; kand. fil. Zeman a posl. fil. Starý, knihovníci; kand. prof. Neuhöfer, administrator; kand. prof. A. Málek, účetní; posl. fil. A. Smíšek, zapisovatel. Po prázdninách odešli oba knihovníci, za ně povoláni do výboru náhradníci pp. posl. fil. J. Straka a Stan. Petr; pak účetní p. Málek, jeho funkci přejal prozatím administrator.

Schůzí konáno celkem 8: 7 výborových a řádná valná hromada.

Nákladem svým vydala Jednota v minulém správním roce redakcí univ. prof. Drů J. Gebauera, J. Krále a Fr. Pastrnka Listy filologické, které právě letos ukončují první čtvrtstoletí; dále vyšel jejím nákladem 7. sešit Vlčkových Dějin české literatury. Minulá valná hromada usnesla se vydati Sládkovy Dějiny literatury řecké; kniha ta jest vytištěna a bude se v brzku již prodávati. Kromě toho ujednal výbor s p. školním radou Rissem nové vydání jeho latinské cvičebnice.

Jako jiná léta, i letos vys. c. k. ministerstvo kultu a vyučování přispělo na vydávání Listů subvencí 400 zl.

Listy vyměňovány s týmiž publikacemi jako vloni; přibyl Národopisný sborník československý a Niederlův Věstník slovanských starožitností.

Úmrtím ztratila Jednota zakládajícího člena prof. Fr. Šemberu, který, ač povoláním historik, snahy Jednoty vždy se zájmem sledoval a podporoval.

*

Výbor děkuje všem, kdo Jednotu jakkoli podporovali, zejména: vys. c. k. min. kultu a vyučování za subvenci, pp. professorům Gebauerovi, Královi a Pastrnkovi za obětavé redigování Listů, slavné radě Národopisného musea českoslov. a jiným dárcům knih a konečně redakcím Hlasu Národa a Politik, jež uveřejňovaly zprávy spolkové.

Emil Smetánka,
t. č. jednatel.

II. Zpráva pokladní.

(Počítáno do 30. září 1898.)

Základní jmění	787	zl. 87	kr.
Časopisné jmění	959	» 30	»
Výdajné jmění	223	» 35	»
Menclův fond	288	» 49	»
Niederlův fond	1353	» 37	»
Úhrnem	3612	zl. 38	kr.

K. Himer,
t. č. pokladník.

III. Zpráva účetní.

Časopisného odvedeno		zl. 72·60
Výdajného vybráno	zl. 38·50	
Na účty vydáno	» 8·82	
Zbývá	zl. 29·68	
Výdajného odvedeno		» 29·68
Odvedeno úhrnem		zl. 102·28

R. Neuhöfer,
t. č. účetní.

IV. Zpráva správce skladu.

Jednota vydala tohoto roku VII. sešit Dějin české literatury od Jar. Vlčka.

Na skladě jsou tyto spisy Jednotou vydané:

1.	Bibl. scr. gr. et r. I.	náklad 3000 ex.	1621;	prodáno 26 ex.	
2.	» II. (2. vyd.)	» 2000 »	158;	» 297	»
3.	» III.	» 3000 »	1396;	» 134	»
4.	» IV. (1. vyd.)	» 1500 »	— ;	» 18	»
5.	» IV. (2. vyd.)	» 2000 »	1333;	» 155	»
6.	Antigona s pozn. (2. vyd.)	» 3000 »	2207;	» 50	»
7.	Aias »	» 1500 »	586;	» 34	»
8.	Demosthenes (1. vyd.)	» 3000 »	— ;	» 18	»
9.	» (2. vyd.)	» 2000 »			
	a) text		934;	» 223	»
	b) pozn.		1362	» 111	»

10.	Rissova cv. kniha (2. vyd.)	náklad	3000 ex.	10; prodáno	117 ex.
11.	Překlad Sof. trag. I.	»	2000 »	332; »	— »
12.	» II.	»	1000 »	736; »	— »
13.	Legenda o sv. Dorotě			16; »	1 »
14.	Sborník prací fil.	»	500 »	97; »	3 »
15.	Králova rhythmika	»	600 »	317; »	4 »
16.	O nové obraně RK.	»	1000 »	575; »	1 »
17.	Dějiny české literatury	»	2000 »		

Letos prodáno	seš.	I.	43 ex.	(celkem 1080)
»	»	II.	42 »	(» 962)
»	»	III.	43 »	(» 850)
»	»	IV.	45 »	(» 827)
»	»	V.	65 »	(» 746)
»	»	VI.	254 »	(» 550)
»	»	VII.	300 »	(» 300)
»	»	(I.—VI.)	26 »	(» 30)

18. Listů filologických

Roč.	I.	38 ex.,	ubylo o	3 ex.
»	II.	158 »	»	4 »
»	III.	151 »	»	3 »
»	IV.	45 »	»	5 »
»	V.	88 »	»	3 »
»	VI.	143 »	»	4 »
»	VII.	156 »	»	7 »
»	VIII.	46 »	»	6 »
»	IX.	97 »	»	9 »
»	X.	103 »	»	8 »
»	XI.	108 »	»	4 »
»	XII.	113 »	»	6 »
»	XIII.	42 »	»	6 »
»	XIV.	165 »	»	3 »
»	XV.	68 »	»	6 »
»	XVI.	80 »	»	4 »
»	XVII.	114 »	»	2 »
»	XVIII.	78 »	»	5 »
»	XIX.	84 »	»	7 »
»	XX.	68 »	»	6 »
»	XXI.	84 »	»	— »
»	XXII.	56 »	»	— »
»	XXIII.	— »	»	— »
»	XXIV.	28 »	»	— »

Vojt. Viravský,
t. č. správce skladu.

V. Zpráva administratorova.

1. Odběratelů mimo členy činné na univ. bylo	loni 285,	letos	276
2. Prostřednictvím knihkupců odbíralo	loni . . 40,	»	35
3. Z činných členů na univ. bralo Listy	loni . 55,	»	50
4. Výměnou nebo zdarma	loni 56,	»	62
	Celkem loni 436,	letos	423

R. Neuhöfer,
t. č. administrator.

VI. Zpráva knihovní.

Odbor	Čísel koncem roku 1897	Čísel přibylo letos	Nyní celkem čísel
A	580	7	587
B	554	—	554
C	420	6	426
D	84	1	85
E	957	36	993
F	590	19	609
Celkem	3185	69	3254

J. Straka,
t. č. knihovník odborů ABF.

Stan. Petr,
t. č. knihovník odborů CDE.

VII. Zpráva zapisovatelská.

Ve správním roce 1897—8 měla Jednota čes. fil. 8 členů čestných, 148 zakládajících, 7 přispívajících, 52 činných (z nich 3 požívali volného členství); úhrnem 215 členů.

Ant. Smíšek,
t. č. zapisovatel.

a39001 003365130b

8/72

467-7